9
2 1
1

Digitized by Google

9-2-I-1.

Digitized by Google

ANIMA HISTORIAE HUJUS TEMPORIS IN IVNCTO CAROLI V. ET FERDINANDI I. FRATRVM IMPERIO, REPRÆSENTATA,

PER

R. P. IACOBVM MASENIVM è SOC. IESV.

Quæ complectitur

[illegible]gnorum, Rerump. & Religionum diverſarum ortus, progreſſusq́, ac miras tam Politicæ, quàm Eccleſiaſticæ diſciplinæ mutationes, earumq́, per Comitia Imp. Synodosque Cleri, Regum federa, & Leges novas fundamenta.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

COLONIÆ AGRIPPINÆ.
ſumptibus IOANNIS WILHELMI FRIESSEM Bibliopolæ Colon.
ANNO M. DC. LXXII.

9. 2. I. 1

Diodorus Siculus in Proœmio Vitæ Philippi & Alexandri M.

Nihil utilius, jucundiusque cogitari poteſt, quàm in humanæ vitæ Theatro, quod hiſtoria partibus omnibus mirè inſtructum habet, ſedentem, periculis aliorum, ſine ſuo periculo, cautum ſapientemque fieri.

DEDI-

Digitized by Google

REVERENDISSIMO ac CELSISSIMO
PRINCIPI

FERDINANDO

DEI ET APOSTOLICÆ SEDIS GRATIA

Epiſcopo Paderbornenſi, Coadjutori Monaſterienſi, S.R.I. Principi & Comiti Pyrmontano, &c.
Domino ſuo Clementiſſimo.

HIſtoriam Tuis demiſsè oculis exhibeo, *Celſiſſime Princeps*, honoris obſervantiæque Tibi jam pridem à me debitæ teſtem ac monumentum. Digniſſimus enim omnium noſtrûm veneratione & amore es, ſi doctrinam virtuti junctam amemus in Viro Principe. Et quid ni amemus, in auro gemmam, in cœlo Solem, in mundo diem? *Licet virtus*, ait Romanæ eloquentiæ Princeps, *à natura quoſdam impetus ſumat, tamen perficienda doctrina eſt. Et ſi ad naturam acceſſerit eruditio, ſingulare quid exiſtere ſolet*. *Cicero pro Archia.* Nemo igitur mihi indignabitur, ſi de *Tua Celſitudine* liberè pronuntiem: ſingularis es. Ingenium Tibi natura excelſum dedit, igniculoſque laudabilis gloriæ nihil humile abjectumque aſpirantes. Addidiſti his liberalium diſciplinarum pluſquam vulgarem culturam, exquiſitum hiſtoriarum antiquitatiſque reconditæ ſtudium, linguarum, Philoſophiæ, Canonum profanorum, ſacrorumque peritiam, ac quidquid denique humanæ divinæque eruditionis palmam obtinet, ad hanc in literatorum palæſtra, non ultima certandi gloria, animum manumque extendiſti. An fortè ex Sapientum Coryphæo Platone cognoveras, quod *magna ingenia, niſi rectè inſtituta literis fuerint, quæ mores emolliunt, tantò deteriora evadant, quantò in illis majores igniculi extiterint?* *Plato 6. de rep.* Ideoque non minori vitiorum odio, quàm bonæ inſtitutionis

amore

Digitized by Google

amore flagraſti? Ingenium natura, igniculos acuebat cupiditas, virtutum juxta ſcelerumque irritamenta. Ornaſti ſapientiâ ingenium, cupiditatem ad honeſta eruditione exacuiſti, quæque ad ignominiam flecti poterant, immortali laude extuliſti. Et quis hunc in Te ſtudiorum ardorem, niſi honeſtatis inimicus poterit accuſare? Nunquid jam tum præſaga in Te mens aliquem ſibi Principatum deſpondit, adhuc privatæ nobilitatis ſeptis finibusque circumſcripta? Patere liberam ex me vocem: ambitioſus fuiſti, jam tum in Romanis eruditorum ſubſelliis Principem captaſti & occupaſti locum laudemque, verè Princeps priuſquàm ſuffragiis Paderani Cleri votiſque Alexandri Pontificis legerêris. Et ille Tibi literatorum Principatus ad hunc Epiſcopalem nobiliſſimus gradus fuit. Priſco more Perſarum, ut apud Vopiſcum in Tacito eſt, & præſenti Sinarum, qui doctiſſimos quosque ad gubernationem populorum ex Academiis deligunt, ad Paderanam Cathedrã Mitramq; aſcendiſti. Animo priùs, quàm corpore, ad ſumma quæque honorum penetraſti. *Longè*, ait Philoſophorum Anteſignanus ſuis in Rhetoricis, *pulchrius eſt, magiſque regium, benè conſtituto eſſe animo, quàm corpus principali cultu ornatum habere*. Et Alphonſi Arragonum præſtantiſſimi Regis, apud Panormitanum, libera & digna Sapiente Rege profeſſio eſt: *Malle ſe privatum vivere cum eruditione, quàm in principatu ſine illa*. Vnde, inter regia ſua inſignia, apertum librum, præ ſceptro coroniſque, habuit. Et quo, obſecro, nomine Princeps ſubditis anteferendus ſit, niſi qui ductor inſtructorque reliquorum futurus eſt, animi dotibus atque inprimis eruditione excellat? *Qui doctrina tincti non ſunt Principes, hos*, vetus Scriptor Plutarchus, *ſtatuis coloſſisque haud multum diſſimiles arguit, honeſta foris cultos ſpecie, intus lapidibus ac terrâ refertos.* Nihil in homine immortale præter animum, quo neglecto, quid habet æſtimandum? Quid ad rem publicam boni allaturus eſt Princeps, qui nihil præter vulgarem à natura animam corpusque, quibus reliquis mortalibus par eſt, moderandam attulerit? Peſtis reip. fuit Tyrannus Licinius, qui, Eutropio teſte, profiteri auſus eſt, *Peſtem Reip. eſſe literas*: Aptior qui porcis regendis præficeretur, quàm hominibus. Decus verò ornamentumque Europæ noſtræ, inprimiſque Paderbornæ cœlitus ad fidem illuſtratæ Magnus ille quondam Carolus fuit, cujus ut armorum excellens gloria, ita & literarum erat. Domi ille in Gymnaſio Muſarum, foris in arena Martis eminebat. Oden ille non tantùm ad Lyram Apollinis, ſed & Bellonæ tubam aptare norat, & cum Romanorum primo Cæſare & altero etiam Imperatore Auguſto eandem capulo

manum

Digitized by Google

manum calamoque commodare. Hiſtoriarum tanta audiendi voluptas, ut inter epulas etiam menſarumque apparatum, illarum lectionē, ceu condimentum optimum, adhiberet, animumq; non minus, quàm corpus paſceret. Hoc ipſum, quem hic præſentem exhibeo, Auſtriacū Heroem Carolum ſedulâ imitatione conſectatum exemplum fuiſſe accepimus, & oblectamenta palati majori hauſtæ inter cibos lectionis voluptate temperaſſe, non eruditionis tantùm, ſed & virtutis emolumento.

Curæ Tibi eſſe, *Princeps inclyte*, hiſtoriarum, quæ ſtudioſè evolvas, cum eximiis hiſce Principibus, monumenta, nemo Tuorum neſcit, quisquis honeſtiſſimas in Te occupationes arbitratur. Jam dudum ad illarum noſcendarum deſideria capaciſſimam mentem Tuam explicabas, nec unius Te patrii ſoli tantum antiquitates veterumque geſta, ac Majorum imagines, rerumque adminiſtratarum ſeries, aut recentiorum gentis tuæ facinora per diverſos ſcriptores hominumque memoriam ſparſa diſtinebant; ſed ad vicinas quoque regiones, earumque faſtos, & factorum exempla cupiditatem ſciendi extendebas, ut experti Trevirenſium Annales ſunt, qui in ſecretis etiamnum ſcriniis abditi Te latere non potuerunt; quin hos partim typo, partim calamo exaratos, ad pâſtum aviditatis Tuæ extraheres, & ceu melligera apis ſuccum hinc decerperes ſperatæ eruditionis. Neque hac Tibi indulgentiâ factū ſatis, deſideraſti Europæ totius bono publico hæc Antiquitatum recondita, Annalium ſecreta depromi, quo argumento illuſtres à Te literæ, & ad perſuadendum appoſitæ efficacesque prodiêre, quæ, cùm ad aliorum incitamenta jungerentur, denique Eminentiſſimum Trevirorum Principem impulêre, ut publici hæc eſſe juris permitteret. Debet igitur ſingulari quoque *Tuæ Celſitudinis* deſiderio univerſus non ſolum Trevirorum, ſed & Chriſtianorum populus, quidquid ex hiſtoria illa noſtra ad ſe commodorum promanârit. Jam ſi Te memorem non ſolum inter Lectores hiſtoricorum, verùm & illarum rerum, quæ priſcæ vetuſtatis eruditionem ſapiunt, minimè vulgares ſcriptores reperiri. Vidimus nuper *Monumenta Paderbornenſia ex hiſtoria Romana, Francica, Saxonica*, ex antiquitatis tenebris, velut ex caliginoſa ſpecu in lucem eruta, metricisque culta inſcriptionibus, tam exquiſito Romani eloquii nitore, ut hæc licet Tuo ingenio ductæ fuerint; Veterum eſſe aurei ſeculi Poetarum videantur, & cum iiſdem obſoletæ antiquitatis Monumentis, priſcam unà Romanorum eloquentiam excitaſſe nobis videaris. Adjeciſti Commētarii lectiſſimi Notas, quo non ſolùm

 Pade-

Paderani agri loca, illuſtribus ſignata quondam Heroum veſtigiis, *fa*-ctiſque; ſed reconditum quoque mentis Tuæ ex inſtructiſſimo hiſtoricorum apparatu theſaurum aperuiſti. Ita illuſtrare hæc non poteras (quæ cultiſſimi ingenii Tui indoles eſt) quin magis illuſtrarêre, & dum eximia Majorum proſequeris Monumenta, de Te nobilius poſteris exponendum relinqueres. Sed prælibationem hanc ſolã, velut ex Paderanæ hiſtoriæ promulſide hauſiſſe videmur, quandoquidem & lautior Annalium apparatus, & harum etiam prælusionum nova opulentiorque inſtructio, velificante, celebratæ eruditionis viro, Doctore *Rottendorffio*, ſub manibus eſt, jamque parte aliqua ſui, figuris ſcitè ornata, lucubrationibus aucta, aliiſq; Ferdinandei ingenii argumentis locupletata, à cœlo typoq; emerſit. Quæ qui viderit, ſuoq; æſtimarit merito, næ, ille hiſtoriarum Tibi haud vulgarem mecum peritiam, ſuo repentè ſuffragio, adſtruet, dignamq; Te viro Principe in iis conſectari ſapientiam lubens profitebitur. Ecquod enim Principis ſtudium, vel ad utilitatem majus, vel ad voluptatem honeſtius poterit reperiri? Hoc ad præſtantiſſima quæq; virtutum excitaris decora, & turpiſſimorũ quorumq; ſcelerum in Te concilias horrorem. Hiſtoria, velut in ſpeculo, & illarum Tibi pulchritudinem ac præmia, & horum fœditatem pœnasq;, non una imagine factorum eventuũq; proponit. Hinc Claudianus diſertiſſimus Vates ſic affatur Honorium Imperatorẽ Conſulemq;:

Tu quæ mox imitere legas, nec deſinat unquam
Tecum Graia loqui, tecum Romana vetuſtas,
Perfidiam damnas? Metti ſatiabere pœnis.
Triſte rigor nimius? Torquati deſpice mores.
Mors impenſa bonum? Decios imitare ruentes.
Vel ſolus quid fortis agas, te ponte ſoluto
Oppoſitus Cocles, Mutii te flamma docebit, &c.

Hæc ſi quis Poetæ minus credat, dabo Maximum optimumq; Imperatorem Baſilium, hac filium inſtitutione, ad dignam Principibus vitam formantem. *Per hiſtorias veteres ire ne recuſa: ibi enim reperies ſine labore, quod alii cum labore collegerunt, at q; illic hauries, & bonorum virtutes, & improborum vitia: vitæ humanæ varias mutationes & rerum in ea converſiones, mundi hujus inſtabilitatem, & imperiorum præcipites caſus, &, ut verbo complectar, malorum facinorum pœnas, & bonorum præmia. Quorum illa fugias, ne in divinæ juſtitiæ manus incidas; hæc amplectaris, ut præmiis, quæ ea comitantur, potiaris.* Illa ſunt, *Celſiſſime Princeps*, quæ jam dudum Tibi ante perſpicaces animi oculos habuiſſe propoſita videris, cùm in Alexandri

Inſtitut. Baſilii ad filiũ c. 56.

Roma-

Romani Pontificis conſpectu,& familiari amore,quo intimus ipſi, atque à cubiculis quotidianus aderas,eademq; cum ipſo ſtudiorum communione fruebaris,quibus nunc ad poeſios delicias, nunc ad hiſtoriarum memoriam,velut quoddam graviorum occupationum diverticulum ac lenimentum,illum pro more ſolitum divertere, & ipſe ego, ingenium quondam Legati Apoſtolici,tum Monaſterii Weſtphalorum, tum Aquis Carolinis expertus,multâ conſuetudine didici. Quando& mihi hic idem ſtudiorum ardor gratiam apud eundem Fabium Chiſiũ eruditionis non minùs,quàm eruditorum amantem,cōciliabant. Quo tempore & hunc Meum Carolum non ſine illius conſilio & approbatione hiſce ſcripturum lineamentis adumbravi;ut eundem tantò nunc libentius, cum in illius nequeam, in chariſſimi ipſius alumni, hoc eſt, *Celſitudinis Tuæ* ſinum transferam,quem tantâ in aulâ ipſius æſtimatione,cùm modeſtiæ,tum aliarum virtutum doctrinæq; cultu eminuiſſe, à fide dignis,eademq; ex aula prodeuntibus accepi,ut ſiquem amicè ad laudabile exemplar inſtructum vellet:(des verbo veniam,cedatque in Te verecundia tantillum veritati] *En,* inquit, *Ferdinandum meum,hunc in moribus ſtudiiſq́ tuis imitare. Hic Germanus vos Italos inſtruit.* Hæc ex ore tanti Pontificis prolata,ſiquod alicui orationi pondus inſit , pro illuſtri teſtimonio ſunt accipienda. Jam quantus in illo fuerit hiſtoriarũ amor,& frequenti earum,cujus teſtis ſum,lectione,& ſcriptione etiam præſentium tum,ſeu belli,ſeu pacis rerum,quas ſub primam manè vigiliam collectas mente ſe,mihi aſſerebat, ad calamum dictare ſolitum, facilè arbitrabimur. Et optarem repertos eſſe,qui hæc ab inſtructiſſimo ejus ſeculi teſte profecta,memoriæ poſteritatis non ſubduxiſſent. Te igitur,*inclyte Princeps*,quis ab illo ſole radios collegiſſe, tãquam aptiſſimum ad hos excipiendum ſpeculum,neget? Bibliotheca patuit orbis totius in Vaticano celeberrima,ubi Tibi ex floribus hiſtoriarum lectiſſimis ſuccum legere optimum licuit:& neq; animum,neq; conſiliũ neq; tempus defuiſſe,compertum eſt. Teſtantur præluſiones illę commentationum Tuarum , quibus ſi Annalium Paderanæ Diœceſios opus acceſſerit , cui Tuam aliorumq; eruditorum operam commodas, tum demum quanta utilitate ac gloria hiſtoriis Te impenderis, conſtabit æternitati,

At fortè dum hæc agis, quæ cetera ſunt boni Principis Antiſtitiſq; munia neglectius exequeris. Falluntur,has quicunque ſibi , vel de *Tua Celſitudine.* vel de quocunq; alio hiſtoriarum amanti Principe cogitationes fingunt. Expendant illam , quæ in Te eſt religionis per univer-

ſam

Digitized by Google

ſam Diœceſin,& alendæ,& promovendæ curam, non uſitatis tantùm Paſtorum miniſteriis acquieſcentem,ſed operis extra ordinem, uſumque conſuetum adhibitis,ubicunq; deficere comperta eſt, inſtaurantem: conſiderent vigilantem ubiq; Principis oculum, ut ſuus Eccleſiæ honor,politiæ æquitas,tranquillitas toti conſtet reip.ut in foro juſtitia in templis pietas,in Clero ſacrorũ amor,in populo obſervantia vigeat.

Et quorum hæc conſilio atq; inſtitutione potiſſimum agantur,ſiquis neſciat, dicam audenter, quod fortè nonnemo miretur, non vivorum magis,quàm mortuorum. Imitatur credo, Alphonſum, ſupra quoque laudatum à nobis Arragoniæ Regem , qui optimos ſuorum Conſiliariorum dicebat eſſe mortuos,ut qui ſine adulatione, ſine invidia, ſine trepidatione,ſine corruptione ſententiam pronuntiarent. Nimirùm ex relictis à ſe ſcriptorum,præſertim hiſtoriæ,in omnẽ ſeſe caſum explicãtis,monumentis,maximo huic Regi incorrupta conſilia depromebant.

Sed librorum amantes,fortaſſe quis dicet,plerumq; oſores armorũ ſunt. Principẽ verò adverſus hoſtes,patriis ſæpè bonis imminentes,fortem adferre animum,manumq; neceſſe eſt,quàm ſtylus magis ferreus quàm plumeus inſtruat. Verùm ego Eccleſiaſticum Principem, pacis magis,quàm bellorum amantem laudavero. Si tamen pax citra armorũ uſum obtineri nequeat,juſta illum defenſio purgabit,atq; ex nullius inſtitutione promptiora hauriet,vel belli rectè ordinandi,vel fortiter exequendi conſilia animosq; , quam bellorum diverſorum expoſitrice hiſtoria. Hic tam ex aliorum exemplis rectè adminiſtrare,quàm ex offenſionibus errores cavere docebitur Hic aliorũ cavere inſidias,ſuasque cautè diſcet inſtruere , intuebitur prudenter declinatum hoſtem, aut fortiter repreſſũ,cœptas malè aut benè obſidiones,& fortiter disjectas,pacem reperiet in bello inſidioſam,& in pace bellum. Stratagemata tam adornare ipſe diſcet propria,quam vitare aliena. Verbo dicã, hiſtoria ſchola militiæ eſt. Quod tot tantisq; exemplis conſtat,ut qui adverſum pugnaverit,is vel rationem, vel pudorem amiſiſſe videatur. Palladem Veteres ſtudiorum habuere præſidem,neq; aliam ob cauſã finxere armatam,quàm quod ſcitè arma prudenterq; juxta ac fortiter tractare doceret. Alexander magnus Achillem,atq; Agamemnonem Hectoremq;,fortiſſimos Græcorum Duces,ſibi ad ſtrenuè bellandum inſtructores ex Homero delegerat, neq; illum tot inter expeditiones facilè de manibus elabi paſſus eſt. C. Julius Cæſar,tantus bello vir,noſtrisq; inprimis Treviris olim metuendus, Alexandri fortitudinem æmulatus,nihil ſegniter aggreſſus eſt. Selimus Turcarum Imperator,ce-

Digitized by Google

terâ literarum hoſtis, Cæſaris rebus geſtis, ad quæq; audẽda excitatus, Aſiæ minoris, Africæq; magnam partem Turcarum imperio addidit. Ipſe, quem profero, Carolus tantis gloriæ inter bellandum exarſit ignibus, quos ex Ludovici XI Galliarum Regis geſtis per Cominæum vulgatis excepit, tam avido hiſtoriarum noſcendarum animo, ut quod ſupra memini & lubens recolo, nec inter epulas quidem ac pocula, harũ guſtum ſitimq; prælectarum amitteret. Jam verò ſuamet in hiſtoria, tot conſiliis librata, tot ad bellum pacemq; apparatibus inſtructa, tot evẽtibus ſuſpenſa, tot præliis jactata, tot conatibus vel fortunata, vel irrita, tot regnorum & rerumpub. mutationibus obnoxia, tot in politicis & religione caſibus variata, quis neget ampliſſimum inſtruendi per exẽpla Principis campum aperiri, cum non ſolum præteritarũ nobis ejus ſeculi rerum imaginem oculis ingerat, ſed præſentium quoq; in imperio ac rebuspub. tam Eccleſiaſticis quàm ſecularibus mutationum fundamenta originemq; exponat? Vnde hanc *Animam hiſtoriæ aliquot ſeculorum* appellare non ſum veritus, quòd ſine fundamentis res geſtas cognoſcere, ſit corpus ſine anima poſſidere. Quocirca & illam ejuſmodi offerre manibus Principis, ac ſub illius protectionis favoriſque umbra prodire in lucem volui, qui eam benevolo vultu complexuq; accepturus videretur, neque poſt congreſſum primum, ſubitariamq; luſtrationem ſuis in ſcriniis, inter Veterum ſcruta, repoſiturus.

Verùm ſunt, qui Principem ſuo nimium ingenio atq; eruditione nolint fidere, ne aliorum aſpernetur prudentum conſilia, nitatur ſuis, Experientiam rerum ajunt magiſtram eſſe optimam; hiſtoricos plura ſpeculari mala, quam corrigere, laudare bona, quàm imitari, audiendo magis, quàm legendo Principes ad probatam Reip. adminiſtrationem proficere. Non diffitebor quædam ex his rectè, quædam tamen & perperam enuntiari. Nemo prudentum Hiſtoricorum docebit Principem à Sapientum conſiliis deflectere, ſuo nimium judicio innitentem: oſtendet potiùs exemplis quamplurimis tales in rerum gubernatione offendiſſe. At, quis negabit rectius perſpicacem, varioſque rerum eventus hiſtoricorum lectione complectentem animo judicem, & pericula & commoda æſtimaturum, quàm qui hæc ignorabit? Ipſos inter ſe diſſidentes quandoq; conſultores, quis cõciliabit, niſi qui ipſorummet noverit ſuis rationibus ponderare conſilia? Quid ſi, aut adulatione, aut auro, vel æmulatione in perverſum acti ſenſum, cupiditate magis, quàm æquitate cauſæ rapiantur; quis hic ab ignorante Principe benè conſultum ſperet exitum? Demus verò talibus ejuſmodi, qualem Te facimus, *Ferdinande*, Principem, illuſtri mente, præcipuos honeſti & æqui articulos pervidentem, repentè omnes in officio cauſarum arbitros habiturus eſt, vel eluntur, ſi non iniquitatem, certè Principem; argumenta proment, quæ ſuos minimè autores confundant. Cavebunt, ne in hiſtoriam Paderbornenſem erubeſcendo aliquando

titulo producantur. Quid? quod ſub inſtructiſſimo ab omni doctrinæ ſupellectile primo Præſide, nemo facilè niſi probè inſtructus exercitatusque in literis in hoc conſiliorum theatrum ſit proditurus. Obtinuiſti igitur hoc Tuo, *optime Princeps*, ſtudio, ut indocti Te ultrò iniquiq; fugiant, æqui eruditiq; viri conſectentur, idq; non pœnis aut in alios expenſo labore; ſed capaciſſimi ingenii Tui culturâ, quam ut ſolem non ferunt noctuæ, ita imperiti non poſſunt intueri.

Sed valetudinis minus firmæ Principem, nonnulli judicant ad alias magis corporis, quàm animi exercitationes traducendum, ne tantum illi ſubtrahatur virium, quantum illi eruditionis accedit. Mira res, & me in ſtudiis, jam quinque & ſexaginta annos natum ab adoleſcentia verſatum memini, pluresq; jam Tecum in aula poſſides viros, ævo & literis graves, & *Theodorum* laudatiſſimum Tuâ, ante Te in Cathedra cenſes avum ſenio ac honeſtiſſimis artibus conſpicuum, nihil his ex vita ac valetudine credibile eſt literarias hasce exercitationes ſuſtuliſſe, fortè etiam adjeciſſe ætati, cum moderata prudensq; languentium animorũ per amica ſtudia exercitatio in corpus vigorem trãsfundat, dum abſtergit tædia, quæ ab otio; & languores, qui à corpore fatigato in ipſum ſeſe animum transfundunt. Duo maximi Arragonum Reges Alphonſus ac Ferdinandus, ille ex Q. Curtii, hic T. Livii præſtantium hiſtoricorum lectione amiſſam ſe hauſiſſe ſanitatem profeſſi ſunt. Et illius quidem has voces Panormitanus in vita recitat: *Valeat Avicenna & Hippocrates, vivat Curtius, cui debeo ſanitatem* Ferdinando, opinor, excellentiſſimo Regi, *Princeps doctiſſime*, tuum non modo nomen, ſed & ſtudia ſociare perges, tantò etiam faciliùs, quod Archiatrum, quem Tecum habes peritiſſimum *Rottendorfſium*, ad has lucubrationes Tuas impulſorem magis videam, quàm ſeductorem.

Hac porrò & ego fiducia erectus, Carolum hunc meum, ſuo præſertim Ferdinando Fratre in Germaniæ adminiſtratione ſtipatum, pluribus *Tuæ Celſitudini* nominibus provocatus demiſſa obſequendi voluntate defero. Antiquæ me benevolentiæ ſæpius exploratæ traxit humanitas, impenſus deinde omnibus literarum amatoribus ſingularis favor, inclinatus in Auſtriacæ domus felicitatem magnitudinemq; animus, neq; ſolius Herois Carpli, verùm & Ferdinandi celebratum ex eadem gente nomen, ut jam non ſolum *Princeps* affectu; ſed ipſo ad tantam familiã nomine ſpectare videatur. Deinde & argumenti ipſius propoſiti excellentia, virisq; Principibus digna, quam & lectione evolvant, &, qua vitæ conditio patitur, imitatione meliorum exprimant, fuga verò offenſionum declinent. Poſtremò jucundum mihi fuit tali deferre Patrono tam nobilem hiſtoriam, quem & ſcribere legenda inter hiſtoricos noveram, & facere inter magnos Principes ſcribenda. Tantò enim faciliorem in Principe humaniſſimo meorum ſperabam ſtudiorum Mecænatem, quantò majorem in illo obſervabam hiſtoricæ eruditionis amorẽ. Vive igitur Doctorum honor decuſque *Ferdinande*, vive gloria Principum, vive amor eruditorum omnium, & quam Tibi invidit natura immortalitatem, tribuant hic in terris virtus ac literæ, in cœlo Deus.

Ita vovet ſperatque

Celſitudinis Tuæ devotiſſimus Cliens

J. M.

Digitized by Google

HISTORIARVM, DE CAROLO QUINTO IMPERATORE, ET FERDINANDO EIVS FRATRE.

LIBER I.

PRincipis in Europa viri Caroli ejus nominis Imperatoris Quinti, & Ferdinandi fratris in adminiſtratione ſocij, hiſtoriam ordior, quâ vix ulla majorum ætas, aut rerum geſtarum novitate aut varietate nobiliorem habuit. Veterum in illa bellorum recurrunt exempla, & recentium exhibentur imagines: Regum Principumque cognatorum exercita cruentis decertationibus odia, levique momento ex amicis hoſtes, ex hoſtibus amici: natæ hæreſes ſeditioneſque ad ſeram poſteritatem propagandæ: quaſſata cum religione regnorum fundamenta, & libertatis ſtudio libertas perdita: fœdæ Rerump. occumbentium clades, & quæ fidem humanam penè ſuperet, uſurpata in Deum perfidia. Sed nec vulgaria virtutum argumenta continet. Prudentis fortiſſimique herois vivam imaginem: excelſi juxta ſubmiſſique animi decora: belli artes, fortunamque: ſuſcepta ac depoſita pari cum laude imperia: illuſtria profanæ religioſæque vitæ exempla, ut eadem & pacis & militiæ quædam magnis eſſe ſchola viris poſſit: puſillæ mortalium animæ, quod admirentur; ſublimes, quod imitentur, reperiant. Habebit miles in bello fortitudinis egregiæ ſpecimen, in adverſitate conſtantiæ. Videbit contrà diſſipatos libertate exercitus, profligatos vitijs, qui hoſtibus nunquam ceſſerant. Diſcent Religioſi conſecratique Deo homines, quanta ſit Reip. pernicies, diſciplinam ac mores in his fœdè per libidinem arrogantiamque diſſolvi, qui reliquis diſciplinæ ac morum rectè formandorum autores eſſe debeant. Intelligent Principes, quibus inſtitutis ad fortunæ virtutiſque eximium decus educandi ſint; quâ arte, & bella, & regna adminiſtranda; quantùm cum magnis imperijs curarum ſuſcipiatur & diſcriminum; quantò admi-

I. Fecundum hujus hiſtoriæ argumentum.

Variam regnorū ſortem virtutūque ac vitiorum exempla continet; illa ſequēda, hæc fugienda.

Cuivis ordini ad inſtructionem ſervit.

admirabilius ſit ſceptra deponere, quàm accipere. Animadvertent ſubditi, quàm turpe exitioſumque multis fuerit, aut ſuorum in ſe Principum admittere vitia, aut æquum detrectare imperium. Apparebit, quantùm credulæ plebis ſimplicitas, quantum avaritia & libertas nobilitatis damnum Germaniæ dederit, nullâ ſatis curâ poſteritatis inſtaurandum. Denique & ſua adoleſcentibus tam ad mores, quàm ingenium excolendum emolumenta erunt, amœna hiſtoriarum utilitas, & jacta velut quædam eloquentiæ ſemina animum paſcent, linguamque ſimul cum mente erudient. Quæ cauſa, cur & hujus aliquot, & ſuperioris ætatis Scriptores cultiſſimos ſuis quandoque verbis loquentes induxerim. Erunt fortè & nonnulli, qui ex turpiſſimo religionis diſſidio, mentem ab errore ad veritatem revocent, propagataſque ex ſua origine dignoſcant hæreſes. Nulli ætati ordinique deerunt pulcherrima ſapientiæ virtutiſque formandæ, vel præcepta, vel exempla: neque ad pietatem ſola pietas; ſed exercita quoque impietas, hæc odio, illa amore provocabit: cùm *aliorum non minus offenſionibus cavere, quàm prudentiâ diſcamus ſapere.*

II. *Speculo ſimilis hiſtoria eſt, repræſentat æquè turpia ac pulchra.*

Hiſtoria, ut ſpeculum eſt, quæ turpia æquè ac pulchra tetegit; illa ad intuentium emendationem; hæc ad oblectationem, imitationemque. Quæ & mihi ratio ad excuſationem ſufficiet, ſi in viris quoque Principibus vitia erroreſque minimè diſſimulaverim, cùm res quaslibet, prout huic ſeſe objicerent ſpeculo, repræſentare neceſſum fuerit. Quanquam aliorum hac in re judicia non magnoperè reformidem, cùm ſeculi alterius imaginem potiùs, quàm præſentis ducere maluerim, ut procul timoris favoriſque affectionibus, nihil alijs tribuere, nihil metuere mihi cogerer, ſolâque veritatis expoſitione tutò acqueſcerem. Sed neque gentis propriæ ſtudio (quod multorum vitium ſcriptorum eſt) neque alienæ odio me quicquam indulſiſſe, æquus æſtimator comperiet. Religionis diſſipatæ exordia eo ſenſu judicioque ſcripſi, ut fontes autoreſque malorum ſuis quoque coloribus depingerem, nullâ ſanè, aut lætæ veritatis conſcientiâ, aut deſtinatâ perfidiæ vindicatione; ſed quod in ambiguis quorundam ad laudem reprehenſionemve opinionibus, cum indubitata potiſſimi orbis ſententia pronuntiandum ſtatuerem. In Lutherum ſi quid acerbius ex ipſius ore calamoque depromptum ſit, propter Schleidani hoc in argumento depravatam hiſtoriam, nemo mihi æquus imputabit. Quod ipſe neglexit, alijs commemorandum reliquit.

III. *Odium amorve partium à ſcriptore depoſitus. Quid in orationibus hiſtoria mx*

Ceterùm aliorum odia invidiamque, odiorum ipſe invidiæque vacuus expoſui, quæ neque præmijs, neque pœnis ad ſcribendum provocato declinare non erat difficile. Undè tam ego neminem, aut iniquum rerum mearum judicem, aut hiſtoricæ ignarum legis futurum autumem, qui mutuò jactatas in orationibus criminationes ſcriptoris affectibus imputet; aut qui ad veritatis ſemper regulam exigat profectas ſæpè exulceratis ab animis hoſtium adverſus hoſtes ſententias. Quæ tamen non veterum hiſtoricorum more ex ſcribentis ingenio ad indolem cujuſque conceptæ formatæque ſunt; ſed ab ipſis primùm autoribus (quod modò typographiæ beneficium eſt) in vulgus manārunt. Quanquam mihi

hi religioni non duxerim, multa ex illis preſſius, pauca etiam liberaliori quandoque ſententiâ exponere, modò commentitijs argumentis non fallerem; quòd non minùs Romanæ eloquentiæ, quàm hiſtoricæ veritatis ſtudioſis ſcriberem, & cùm brevitate, tùm cultu aliquo numeroque orationis legentium faſtidio conſultum irem. Neque prætereundas has mihi diſſertationes, aut negligenter tractandas exiſtimavi, quòd litium illæ offenſionumque cauſas, æmulandi ſtudia, bellorumque fontes, arcana conſiliorum, ac vim rationemque, cùm profanæ, tum ſacræ gubernationis ac prudentiæ potiſſimùm complecterentur; ut hiſtoria ſine his diſceptationibus expoſita, corpus abſque vita futurum videretur. Ceterùm grave omninò nihil, quo aut gentis cujuſpiam fama, aut Principum Regumque exiſtimatio convelli poſſit, in hos annales relatum eſt, quod non antè pluribus vulgatum ſcriptis, orbiſque Europæi conſenſione probatum, fidem memoriamque poſteritatis meruerit, ut mihi ſuccenſere nemo jure debeat, publicis è tabulis pronuntiatam ſententiam repetenti. Nullas equidem, aut nocendi, aut adulandi cuipiam cauſſas habeo. De mortuis, undè nec ſpes, nec metus offeratur, ad vivos refero: virtutum vitiorumque exempla ad amorem execrationemve poſterorum exhibeo: mores ſimul ingeniumque ad ſcientiam virtutemque beneficio literarum compono; quo meo labore nemo æquus offenſionem poteſt accipere, nemo iniquus cum ratione tueri. *tis obſervandum.*

IV. *Hac de Carolo V. hiſtoria ſimilis tragœdia in theatro propoſita eſt, præteriti ſimul & præſentis, quo hac ſcribo, ſeculi imaginem repræſentans.*

Hanc equidem hiſtoriam, velut quandam in theatro adornavi tragœdiam, in qua & ſuperiorum imago temporum, & hujus ſæculi ſpectaretur exemplum, ut dum præſentia intuemur, adeſſe præteritis, & jucundâ quadam recordatione ad proavos redire, eorumque nos immiſcere conſilijs actionibuſque videamur, adeoque quandam hîc hiſtoriæ plurium ſæculorum animam poſſideamus. Certè qui Carolum Auſtriacum in Germania Italiaque decertantem conſpexerit, qui hoſtium debellatorum ſedes ac nomina, qui propugnatam cum capitis diſcrimine religionem, qui cauſſas eventaque bellorum expenderit, ille ad priſtina ſeſe translatum ſæcula, Magnique illius Caroli, ſupremi ejuſdem Europæ Domini, ſpectare bella, ac numerare victorias exiſtimaverit: exemplis uſque adeò præſentibus, ut non modò rerum, ſed & vocum quandoque ſigna eadem reperturus ſit. Nec minùs admirabitur, ſi hanc, quàm vivimus ætatem, in iſta Carolina vivis penè coloribus repræſentari animadverterit, ſi bella per Germaniam ex eodem religionis turbato fonte derivari, ſi eoſdem machinatores populos, eiſdem gentium externarum nixos fœderibus, ſi fidei patriæque defenſores eoſdem, ſi infelicem bellorum exitum perniciemque in autorum potiſſimùm capita revolvi, intelligat. Hic primam obſervabit everſæ tranquillitatis labem, primas inclinantis imperij ruinas, jurata hoſtium amicorumque in hoſtes & amicos fœdera, tectas politicæ diſciplinæ artes, & ad captandas armorum cauſſas mutata belli nomina; tantâ hiſtoriæ paritate, ut confundi ſecula, & vivere cum nepotibus avi, aut cum avis nepotes exiſtimentur.

V. *Lectoris in hac evolven-*

In horum ego contemplationem arbitriumque Lectorem advoco, quem ſine formidine atrocia intueri bella, ſine corruptione occultis intereſſe machinatio-

da amœna contemplatio.

tionibus, partium inter Reges Principeſque ſedere medium, ſententiamque recte aut ſecùs factorum impunè licebit pronuntiare. In parvis nonnunquam obſervabit imitanda majoribus, in ſummis etiam orbis Principibus, quæ infimos amplecti indecorum non fuerit. Quæ ſi digna humanis ingenijs, atque à me ad honeſtam non minùs utilitatem, quàm voluptatem elaborata intelliget, Deo Diviſque calamum ac dexteram ſcribentis moderantibus, gratus accipiet.

VI. *Maximiliano Imp. defuncto, duo maximi Reges pro imperio ſua dignitate ac virtute decertât, Franciſcus Rex Gall. & Carolus Auſtriacus.*

Abierat jam vitâ Maximilianus Imperator, neque hæredem ex ſe ullum reliquerat: quod ingens multis erat ſpei metuſve argumentum. Jam imperij dignitas ab Auſtriaca ſe ſe familia propius ad alias viſa eſt inclinaſſe: nec modò ad hanc expectationem admitti Germania cetera, ſed & exterarum nationum Proceres. Erant duo maximi Europæ Principes, Franciſcus Gallorum, & Hiſpaniarum Rex Carolus: quorum ille Valeſiorum creatus ſanguine, Ludovico ejus nominis duodecimo, regijs filiabus excluſis, Salicæ legis beneficio ſucceſſerat. Hic ex Philippo Belgarum Hiſpaniæque, recenti fortunâ, Principe, relictus Maximiliano Imperatori Nepos erat; ad quem defuncti jam patris hæreditas devenerat. Uterque, neque alijs, neque ſibi indignus eſt viſus, cui vacans imperij corona majeſtaſque obveniret. Sua quemque ad hoc indoles ac virtus provocabat. Opes etiam animos fecerant, ut ſi virtuti locus non eſſet, auro armiſve fieret. Cæſar moriturus, à Septemviris ſucceſſorem ſibi dari oraverat Carolum. Sed hæ preces arbitrio multorum ſubjectæ, non niſi ad æqua rationum momenta & ſuffragia Electorum valituræ erant.

VII. *Varijs dotibus Franciſcus Carolo potior viſus eſt.*

Vix ætas tanto imperio habilem Carolum fecerat; ut qui adoleſcens etiamnum, vitæ annum vigeſimum nondum attigiſſet. Majorem ab ætate autoritatem, quamvis adhuc juvenis, Franciſcus adferebat, qui ſex ac viginti annos natus, ea domi militiæque ſuæ dederat virtutis documenta, quæ jam virum oſtenderent, atque imperij oneribus parem. Liberalis in Principe animus, quem neque arrogantia plus æquo efferret, neque deprimeret levitàs, familiaria juventuti vitia, ubi præſertim ad libertatem acceſſit facultas. Eximia illum rerum multarum cognitio ſummis; humanitas facilitaſque etiam infimis æquaverat. Has animi dotes commendabat egregia corporis ſpecies majeſtaſque. Neque hæc domeſticis tantùm perſpecta; ſed per Europam vulgata, armorum, quem jam tum circumtulerat, ſtrepitu latè inſonuerant. Quis eſſet Franciſcus, victi juxtà ac victores noverant. Illi dignam Rege clementiam; hi fortitudinem prædicabant, felicitatem omnes. Recenti memoriâ bis victor ferebatur Franciſcus, ſemel in Alpium faucibus, ſemel in Italia contra fortiſſimos Pontificij Helvetique nominis Duces; tanto victoriæ præmio, quantùm erat Mediolanenſe imperium, ex cladis acceptæ terrore, Regi patefactum.

VIII. *Quibus cauſis Franciſco Carolus prælatus.*

Cum tam potente, tantique nominis adverſario Carolus de imperij dignitate; non armis, ſed genere ac virtute certabat, eo quidem eventu, quo negata Franciſco corona, Auſtriaci ſanguinis juveni, addiceretur, quòd in eo, præter Germaniæ originis decus, illa jam tum emicaret morum gratia, quæ ad tanti imperij majeſtatem gloriamque ſuſtinendam valitura crederetur. Quocirca altiùs

altiùs paulò Caroli indoles ab ipſis incunabulis exploranda; ne, qui tanti Imperatoris geſta pertractanda ſuſcepimus, prima vitæ virtutumque elementa contemptim tranſeamus, in ipſo operis limine negligentiæ damnandi. Anno à pariente Virgine CIↃ IↃ, ferijs D. Matthiæ Apoſtolo conſecratis, tertiâ ſub noctem horâ, illud Auſtriacæ familiæ ſidus Gandavi, nobili Belgarum urbe, ortum ferunt. Pater illi erat Philippus Maximiliani Imperatoris filius, mater Joanna Ferdinandi Hiſpaniarum Regis filia. Ab hac regnum illud longè ampliſſimum; ab illo, nihil regno inferius, Belgium habuit. Avus paternus, Maximilianus, maternuſque Ferdinandus Catholicus hanc Caroli fortunam auſpicati fuerant. Ille à Maria conjuge Caroli Burgundi (quem Audacem dixerunt) filia, Burgundiæ Flandriæque poſſeſſiones jure dotali ad Auſtriacos traduxerat: hic Aragoniæ Siciliæque Dominus, præter Neapolitanum Navarræque regna, contra Gallos Granatæque adverſus Mauros occupata, Caſtellæ ſibi provincias cum Iſabella Henrici Caſtellanorum Regis ſorore adjunxerat: Joanne Luſitanorum Rege, qui filiam Henrici duxerat, ſed, ut ferebant, ſpuriam, nequicquam obluctante. Philippum parentem ſexennis, immaturâ morte, amiſit Carolus, utroque etiamnum avo ſuperſtite. Stirpis tamen non infecundæ, quamvis cito areſcentis, ſurculus. Præter Ferdinandum enim fratrem, poſteà Imperatorem, ſorores numeravit, Eleonoram Emanueli primùm Luſitano, pòſt Franciſco Galliarum Regi nuptam; Iſabellam Chriſtierno Daniæ; Mariam Ludovico Hungariæ, Regibus traditam, pòſt Belgicis rebus præfectam; Catharinam denique Friderico Saxonum Principi connubiali vinculo ſociatam. Totâ Europâ Carolus, aut ſanguinis, aut affinitatis jure, ſummis quibuſque Principibus junctus erat; ut alius quàm Imperator naſci aut mori non debuerit. Quamvis inter eximias hujus Principis laudes illa numeretur præcipua, quod neque natus, neque mortuus Imperator fuerit; ſed magnâ virtute ad imperium vocatus, majori etiam depoſuerit: *Cum minùs aliquantò ſit, imperium, cùm non habeas, mereri; quàm cùm habeas, ultrò contemnere.*

Iis fuerit

Genus & natalis dies Caroli.

Guillel. Zenocarus in vita Caroli V.

Laur. Surius in Cōment. rerū geſtarum ad ann. 1500.

Alphonſus Ulloa & Antonius de Vera l. 1. vitæ manuſcripta Rom & Trev.

IX. *Duæ admirabiles porticus in baptiſmali ejus die Gandavi excitatæ.*

Ipſa nobis Caroli Eccleſiæ initiati principia, qualis quantuſque Princeps vitam accepiſſet, haud obſcurè indicârunt. Siquidem Gandavi, inuſitato novi operis exemplo, gemina in aëre conſtructa porticus, omnium admiratione ſpectata eſt: altera palatium, ædemque D. Joannis, continuato per tria millia quingentoſque pedes opere, conjunxit, ſeptenis pedibus & à terris ſuſpenſa, & in latitudinem explicata. Multa in porticu, quæ & ingenium artificis, & operis pulchritudinem commendarent, ſpectantibus ſeſe offerebant. Centum & bis mille faces, dubio adhuc die, ambulationem illuſtraverant. Arcus quadraginta, triumphali opere excitati, porticum ſuis intervallis diſtinxerant, auguſtiores in ceteris terni: quorum unus ſapientiæ, alter juſtitiæ, tertius paci ac concordiæ inſcriptus viſebatur. Quibus præter lumina, ſuam etiam fecerat gratiam eximia colorum varietas. Altera porticus è faſtigio duarum turrium divi Nicolai, & Capitolinæ ædis librata, decumanis inſtrata compactaque funibus; novum, ſi non orbis, certè urbis miraculum videri poterat. Hanc faces plurimæ feſtivique ignes

Digitized by Google

gnes exornaverant. Illam majori inſtructam cultu puer Carolus ſubijt, cùm ad D. Joannis baſilicam ſalutari undâ expiandus deferretur. Res ſanè rara, nec ſine Numine adminiſtrata. Jam tum Europa magnum aliquid in Carolo præſenſiſſe eſt viſa, quæ primùm naſcenti hoc veluti theatrum virtutis gloriæque excitavit, undè vulgo hominum altior, ſub pedibus ceteros mortalium conſpiceret.

X *Affluxus populi & dona publica privataque.* Ingens cùm plebis, tùm procerum multitudo ad Baptiſterij fontem confluxerat. *Magnarum enim perſonarum ortus, ut Solis eſt, ad quem plerorumque mortalium oculi avidè convertuntur.* Duo procerum aderant aureo inſignes vellere, Carolus Guiliemus Croyus, & Satrapa Bergenſium; Heroinæ totidem regio natæ ſanguine; Britannica altera, Edoardi Anglorum Regis ſoror; altera Auſtriaca, Cæſaris Maximiliani filia, Margarita nomine: utraque orthodoxæ fidei juſſores puero aſtitêre; tam liberali eximiâque munerum oblatione, ut & regia donantium munificentia, & accipientis dignitas facilè eminerent. Neque populus fructu publicæ lætitiæ caruit. Ter aurea in circumfuſam hominum turbam moneta ſpargitur, ab Archiduce infantis parente; à Gandenſium ordine; ab ejus denique urbis cive locupletiſſimo, erectâ præ foribus, quà tranſitus puero erat, theatrali, ad hoc officium, ſcenâ. Undè & infanti Principi vas aureum magni ponderis, inter viros quinquaginta tædis illuſtres, filij manibus oblatum, admirationem meruit. Sed & urbis Magiſtratus navem ex argento quinquaginta pondo appendentem obtulit, omen navigationis ſub ipſius auſpicijs latè feliciterque per Occidentem diducendæ.

An. Chr. 1506. XI. *Carolus Philippo patre orbatus, ſub cura Maximiliani avi inſtruitur.* Sub hæc Carolus, ſingulari educatus curâ ſeptennium vivendo attigerat, cùm inſperato oppreſſum morbo Philippum parentem amitteret. Quæ cùm ætas primam, ſeu vitiorum, ſeu virtutum ſementem, prout quæque ante aliam inciderit, altiſſimè excipiat: neque alterius facilè frugis, quàm cujus admiſit ſemina, meſſem reddat: ad laborandum fuit, ne idoneo vitæ morumque magiſtro deſtitutus Carolus, alienâ negligentiâ periret, & flagitia, priuſquam noſſet, addiſceret, diſcrimine ſanè avertendo: *cùm nulla peccata, quàm adoleſcentium, graviora ſint, ſi ætatis ſecuturæ periculum; nulla leviora ſi præſentis ignorationem æſtimes.* Non hæc fugiebant Maximilianum ſapientiſſimum Cæſarem, proſpiciebat in quantam regnorum ſpem adoleſceret hæc ætas, quot nationum ab ejus indole ac virtute penderet incolumitas, quæ in unius Principis inſtitutione curari negligive videbatur.

XII. *Mores in Principibus adoleſcentibus ante omnia ad virtutem formãdi.* Ergò animum cogitationeſque per Europam circumtulit, ut excellæ ſpei fortunæque adoleſcenti artium, ac præcipuè quidem morum tradendorum magiſtrum deligeret. Solitus hæc crebro uſurpare ſermone: *Ignorantiam literarum in Principe viro turpem, virtutum longè turpiſſimam; neque enim imperaturum rectè populis, qui ſuis cupiditatibus neſciat: neque æquâ reprehenſione aliorum damnaturum vitia, qui ſua ſibi flagitia indulgeat.* Excitabat ambitio non paucos, qui vel amicorum ſtudijs, vel ingenij fiduciâ atque oſtentatione freti ad hoc ſeſe officium ultrò ingererent. Sed Hadriani Florentij, patriâ Ultrajectini, & inter Lovanienſes

ſes ædis maximæ Decani virtus, atque eximiè in rerum uſu ac cognitione eminens modeſtia, ante omnium artificia apud Cæſarem valuére. Hunc igitur Carolo Moderatorem adeſſe voluit, ac prima illi vivendi rectè, loquendique rudimenta tradere. Ephebos illi ex prima nobilitate lectiſſimos, atque indolis probatæ adoleſcentes lateri addidit, qui per eaſdem cum illo artes traducti æmulatione ac vincendi ſtudio Principem excitarent. Ille autem, uti ingenio animique magnitudine nemini ſecundus; illam, quam naſcendo præ reliquis dignitatem conſecutus erat, diſcendo amittere noluit. Multa quidem naturæ ad maxima quæque enitenti debebat Carolus; ſed nec parum Hadriani ſolertiſſimæ vigilantiæ. Enimverò ſuavitatem ille (quam moribus familiarem traxerat) tam appoſitâ gravitate, lenitatem tam aptâ ſeveritate permiſcebat, ut nunc amore, nunc metu Carolum magis raperet, quàm duceret, atque is, neque aſperitatem imperantis odiſſet, neque facilitate ad vitiorum licentiam abuteretur. Egit verò inprimis, ne mores haberet incultos, cujus linguam excoleret, ac ne minùs ornatè vivere, quàm loqui diſceret.

1506. Hadrianus poſtea Roman. Pontifex Caroli in virtute & literis inſtructor.

Exemplar boni inſtructoris.

Ita tamen cùm ſenſim ad illarum virtutum artiumque poſſeſſionem contenderet, quæ tanti Principis dignitatem ornarent, militaribus denique magis diſciplinis capi cœpit, atque à literis, quàm par erat, avelli maturiùs, quod Guilielmi Croyi, qui Cheuræ Dominus, & Areſchotti Marchio fuit, operâ potiſſimùm contra Hadrianum effectum eſt; ut is, cùm eſſet Principis nutritius, integrâ adoleſcentis poſſeſſione frueretur. Cujus poſteà facti Carolum haud obſcurè pœnituiſſe ferunt; cùm obſervaret, quanto ſuo incommodo optimi viri conſilia, magis tamen alienâ, quàm ſuâ imprudentiâ, præterijſſet. Certè Genuæ Latinum oratorem cum plauſu dicentem auſcultans, cùm aſſequi intelligendo dicentem non ſatis poſſet, ſuſpirantem dolore Carolum dixiſſe memorant: *Agnoſco Hadriani inſtructoris mei divina monita, qui dum has literas neglectim exciperem, aliquando puerilis me incuriæ pœnas luiturum vaticinatus eſt.* Jam tamen adoleſcens (quo ingenij facilitatem intelligas) id ſtudio atque exercitatione aſſecutus eſt, ut quomodocunque Latinâ, non imperitè etiam Gallicâ, Hiſpanicâ, Italicâ, Germanicâque linguâ uteretur, ne quarum gentium ambiret imperium, harum linguas non aſſequeretur, quòd turpe crederet ſuis imperantem à ſubditis intelligi non poſſe. Interea nulla pueri voluptas major, quàm ſcribere, ſuoſque in ordines diſtribuere ex coæva puerorum claſſe, militem, atque hunc ipſum in ludicra ducere certamina, mactare victores præmijs, carceribus victos. Quin & volupe illi fuit cum leonibus, ſuis tamen clauſtris cohibitis, decertare, ut jam tum nil humile auſurus videretur. Militiæ verò ſeria deindè progymnaſmata aggreſſus, inter illa bellandi ſimulacra, indefeſſi laboris, animiq; ad quævis pericula interriti argumenta dedit. Equum enim inter æquales habili corpore ductuque moderari, ad metam ſcitè jaculum intorquere, globos librare miſſiles, haſtam ſuſpenſo infigere annulo, ducere, moderarique nobilium epheborum agmina, ut jam tum lineamenta quædam, velut in tabula iſtius præbere Imperatoris videretur, cujus poſteà abſolutiſſimam exhibuit imaginem.

XIII. *Carolus ad equeſtria & militaris diſciplinæ exercitia magis afficitur.*

Nec

Digitized by Google

An Chr. XIV.

Ferdinãdus Caroli frater in Hiſpania ſpe regni educatur.

Gomecius in rebus geſtis Ximenij l. 5. in fin. & 6. init. Mariana l. 30. Guicciard l. 12. & alij.

In Carolũ à Ferdinando fratre hereditas per avi teſtamentum mutatum transfertur.

Ferdinãdus Cathol. cum ſine . . . mone . . . Carolo nepotũ plurima regna reliquit. Pauper moritur.

Nec Ferdinandi fratris, ſexennio poſt in Hiſpania nati, ac ſollicitè ad hujus gentis mores ingeniumque educati, multum diſpar indoles. Sed in herba primùm ſpectata eminebat: cui tantò impenſius vigilatum eſt, quòd ex deſtinatione avi Regis Ferdinandi in ſpem regni aleretur. Nam, ſive ipſo provocatus amore nominis ſui, in regio adoleſcente ac nepote conſervandi, ſive Hiſpaniæ natalis puero ſoli dulcedine, morumque ex aura non tantum, ſed & aula gentis trahendorum captus ſimilitudine, Ferdinandum infantem, neglecto nepotum majore Carolo, heredem regnorum teſtamentarijs non ita pridem tabulis, Burgenſi in urbe ſcripſerat, adjeceratque trium ordinum militarium magiſteria potentiſſima, S. Jacobi, Oretani, & Alacanteræ, ſibi quondam adverſus Mauros pugnanti Pontificiâ facultate conceſſa, atque in hanc ſpem induſtriâ Gonſalvi Guzmani Oretani Magiſterij clavigero, & Alvari Oſorij Aſturicenſis Præſulis curâ ſingulari educabatur. Verùm ubi Matienſis (quem à confeſſionibus è Franciſcana familia habuit) conſilio, Senatoribus regni haud multò antè mortem haſce voluntatis ultimæ tabulas legendas expendendaſque obtuliſſet: quorum jam animos Hadrianus Caroli legatus, uti & Regis ipſiuſmet, ſingulari humanitate, indoliſque Carolinæ deprædicatione occupaverat, unanimi ſententiâ viſum omnibus, hoc ſucceſſionis beneficium à Carolo, ut majori natu, jamque ad regnum aptiore, transferendum, graviſſimis ex cauſis, non eſſe; & Rex ipſe veritus, ne regnorum proceres, nec ſibi quidem ſatis addicti, Ferdinandi infantiâ ad ſuam libertatem cupiditateſque abuterentur, in Carolum regna à ſe poſſeſſa tranſtulit, adminiſtratoris tamen ſeu gubernatoris titulo, dum filia Johanna & Caroli mater (quam leges patriæ regno non excludebant) in vita ſupereſſet. Quibus conſtitutis Matricaleſio in humili vico, quem cavere in vita, à fatidica juſſus fuerat, ritè ſacris munitus X. Cal. Febr. deceſſit, anno ſalutis MDXVI. ætatis LXIII. Regni Arragoniæ XXXVII. Caſtellani, à morte Henrici fratris Iſabellæ conjugis, XLII. ſepultus Granatæ regio funere, ad quod pro dignitate præſtandum vix regium ærarium ex ampliſſimis tot regnorum proventibus ſufficiebat: ut multi obſtupeſcerent tot regnorum Dominum pauperem emori, proceresque fruſtrà ſe in illo liberalitatem deſideraſſe cernerent, quem omnia in Reip. & Eccleſiæ bonum, non in aulicum luxum profudiſſe animadverterent. Certè Principum ſuæ ætatis omnium habitus præſtantiſſimus eſt, qui religionis Chriſtianæ toto orbe propugnandæ ſtudioſiſſimus, Catholici Regis nomen optimo jure tulit, quando occupatâ Granatâ urbe Mauros cum Judæis, ſeptingentorum annorum Dominos, totâ exegit Hiſpaniâ; ut bello jam victor, centum XXIV. millia familiarum migrare juſſerit, majori tamen religionis, quàm terrarum latè incolis exhauſtarum emolumento. Porrò victoriam proſecutus, trans mare in ipſas extendit Africæ oras. Ne verò fex illa hæreret profligatæ fidei hominum, inquiſitio ſeveriſſima ab eodem eſt inſtituta, quæ ad omnem hæreſeos ſuſpicionem, & labem religionis quamcunque, equuleos, ferrumque ac ignem in promptu habet: dura in paucos, ut plurimos ab hac peſte tueatur, chirurgi prudentis in modum, qui ulcus ſecat, ut corpus vitamque conſervet. Præ-

Præter

ter hæc novus ſub ipſo patefactus orbis,& Hiſpanorum imperium, & Romanam 1516.
fidem excepit. Neapolitanum quoque regnum è manibus Gallorum extortum, Gonſalvi Magni virtute ſervavit. Navarræum verò, cùm alijs de cauſis ſibi à Joanne Albreto Rege vendicavit,tum potiſſimùm eâ uſus poteſtate, quam Pontifex illi detulit Julius, ob juratam Regi Galliarum Ludovico adverſus ſe Romanamque Eccleſiam in ſchiſmate turpiſſimo fidem. Quando hi Reges auſi ſunt conciliabulum Piſanum cum nonnullis Cardinalibus indicere, Pontificemque huc judicandum damnandumque evocare. Unde cùm è diverſo Julius Lateranenſe Romæ concilium indixiſſet, Regemque Ludovicum cum Joanne Navarræ Rege anathemati ſubjectos, regiâ dignitate regniſque exutos declaraſſet; Henricus Rex Anglorum Ludovico, Ferdinandus Joanni arma intulit: & hic quidem feliciori ſucceſſu,quo victor, regnique poſſeſſor factus, materiem diſceptandi bellandique longam poſteritati ſuæ, hactenùs fixis illic Hiſpanorum veſtigijs inſiſtenti,reliquit. Tot igitur regnorum, multo tempore, ſummâ curâ,impenſiſque partorum poſſeſſione, Ferdinandus uno momento,& vitæ & fortunæ ſpoliatus; Carolus ſine cura ac labore, uno Dei immortalis nutu, donatus eſt. Tam facilè illi eſt, & dare non habentibus, & poſſidentibus adimere: ut hora quandoque unica conferat, quod centum annorum bella non potuerunt. Et ecce diverſam fratrum Caroli ac Ferdinandi ſortem: ille jam Belgarum Princeps, & vix Rege inferior, ad tot regnorum poſſeſſionem evocatus; Ferdinando priùs ad hæc deſignato, nihil præter gratiam fratris relinquitur. Non magno ſanè Europæ bono, quando idem iſte Germanorum poſteà Imperator, majus, quàm pro unius ingenio viribuſque imperium adminiſtrandum ſuſcepit. Quod diviſâ regnandi ſorte, citra minorem religionis quietiſque publicæ jacturam, poterat adminiſtrari, ſi primis Rex Catholicus teſtamenti legibus conſtanti voluntate inhæſiſſet: *Magnis enim regnis, ut aquis, rara quies permittitur.*

Exequiæ ſplendidiſſimæ Regi Catholico adornatæ.

Carolus apud Belgas morte Ferdinandi cognitâ, ſuæque jam ſortis per Hadrianum Legatum, Ximeniumque Cardinalem commonitus, ſplendidiſſimas avo exequias adornavit, quæ niſi atro celebratæ habitu eſſent, triumpho quàm funeri poterant haberi propiores. Quanquam nec errare hac ſpecie magnoperè viſus ſit, cùm juſti Regis mors plauſum magis victoris, quàm mœrorem victi promereatur. Quare præmiſſis in exequiali pompa cultis phaleratiſque magnificè equis, qui regnorum præ ſe ferrent diverſorum inſignia, longo deindè Magiſtratuum nobiliumque ordine, ad ædem Gandavi primariam, cum Eccleſiaſticis Religioſiſque viris, eâ lege proceſſum eſt; ut vexilla, rerumque illuſtria geſtarum monumenta ſuis viſenda locis eminerent. Erectum verò in baſilica ſacra cenotaphium, inter fulgentia quaqua verſum luminaria, ſuccenſaſque magnifico ſpectaculo faces, ſceptra coronaſque regales oſtentabat Carolina jam non minus, quàm Ferdinandea olim decora: ut Belgium non tam lugere defunctum, quàm victuro plaudere videretur, & unius doloris, alterius eſſet gloriæ monumentum.

Digitized by Google

An. Chr.

Carolus datis literis Ximenij gubernatoris, benevolentiam occupat.

Et ſanè non pauciores à maximis deferebantur Principibus literæ magis gratulationis quàm luctûs plenæ, quæ ita de illius dolerent Solis occaſu, ut magis de alterius ſe lætari teſtarentur exortu. Ità & Carolus datis ad proceres Hiſpaniarum literis, multa prætexuit argumenta dolentis animi, ut : *quòd ſe patriamque rectore optimo poſt natos homines privatum eſſe ſentiret; tam amante ſui, quàm in rudi etiamnum ætate neceſſario. Iacturam hanc tamen quamvis incomparabilem, haud mediocriter ſarciri avi ſui conſilio, qui Ximenium Cardinalem, cujus ſapientiam multo uſu firmatam, graviſſimoſque ex multorum relatione mores eſſe cognoviſſet, præfectum Reſp. voluiſſet.* Qua commendatione utcunque mitigavit inflictum Ximenio vulnus; cùm Hadrianum ipſe Præfecti jam titulo, ſi Ferdinandus illo morbo occumberet, ad Hiſpanos ablegaſſet. Alijs tamen ad Ximenium ſenatumque literis, Hadriano quippiam ſe commiſiſſe arcanum docebat, quod cum ipſis communicatum vellet, cujus ſententiam conſilij quamprimùm expeteret. Id verò erat : ut *quoniam vivente matre, ad quam regnorum poſſeſſio ſpectaret, regium ſibi nomen à ſummis Principibus per literas legatoſque tributum eſſet, hoc ipſum decreviſſet etiam aſſumere. Ab ipſis proindè expectare ſententiam, an non ſalvis Majorum inſtitutis id liceat; cùm Germanos inter Italoſque nulla cuiquam liberorum religio ſit, paternarum dignitatum titulos, vivis licet parentibus, uſurpare.* Quæ ſanè conſultatio Ximenio totique ſenatui inſolens viſa eſt, ſuſpenſoſque haud parum tenebat : tum quod re jam ante in deliberationem adductâ concluſum eſſet, multis gravibuſque de cauſis nequaquam expedire : tum quòd non invitari ſe à Carolo tantùm, ſed impelli etiam ſentirent: ut qui jam ſecum ſtatuiſſet regium uſurpare nomen, adeoque conſultandi hac de re viam præſcinderet, ſolam inveſtigaret rationem defendendi, quod non erat conſilium petere, ſed imperare conſenſum.

Et Regis ſibi titulum vivente adhuc matre, cõtra Hiſpanorum morẽ & Catholici Regis voluntatem vendicat.

Pontificis Cæſariſq́; conſilio ad vitandas ſeditiones obſecutus.

Quocircà, cùm iteratis Carolum literis oraſſent : *abſtineret ſolùm Regis titulo offenſionibus multorum, ſeditionibuſque populorum obnoxio, ac poteſtate minimè per hanc dimiſſionem infringendâ, uteretur.* Perſtitit tamen ipſe, negavitque, *id jam ſibi integrum amplius, poſtquam ea in re Pontificis Max. purpuratorum Patrum, ac Maximiliani Cæſaris avique voluntati obſecutus, regium nomen admiſiſſet : curarent proindè, ne tot tantorumque auctoritas ſecum neglecta recuſando videretur.* Diverſæ erant, quæ hanc ejus voluntatem obfirmarent, cauſæ. Matris inprimis imbecillitas, quæ ad mentis uſque infirmitatem pervenerat, ut hæc non tam rectura, quàm regenda procerum Hiſpanorum arbitrio videretur. Undè horum expoſitum cupiditatibus regnum haud leviter quatiendum eſſet. Præterea nondùm ſatis fida Carolo Principum multorum voluntas, jamtum in contraria diſcedere ſtudia exploratum erat, non paucis illorum à Ferdinandi Regis conſilio diffidentibus. Accedebat Belgarum procerum inprimiſque Croyi, qui Caroli animum poſſidebat, impulſus. Is enim ſi ultima Regis voluntas religiosè propoſitum obtinere, ſe quoque ab aula Caroli (quod Rex moriturus cum Hadriano in pactis de admittendo in hereditatem Carolo ſancierat) excludendum obſervârat. Siquidem illis Ferdinando coloribus depictus fuerat, quibus Regis offenſionem odiumque contraxerat.

Diſcri-

Digitized by Google

1516. XVI. *Diſcriminis tamen hoc conſilium plenũ fuit quo à Carolo ad Ferdinãdum rurſus inclinabatur.*

Diſcriminis tamen rem plenam Carolus urgebat. Præſertim cùm non deeſſent, qui Burgenſibus teſtamenti Ferdinandæi tabulis, quibus cognominem ſibi nepotem heredem ſcripſerat, ſtandum eſſe contenderent. Nec defuiſſe his rationes ſunt viſæ; quòd primæ hæ tabulæ integerrimâ Regis mente, firmatoque jam dudum conſilio, non ſubito ut poſteriores, & vacillante jam ex morbi gravitate judicio, conditæ fuiſſent. Quòd illis Hiſpanum ſuis popularibus, his Germanum Principem exteris præficeret: quòd per illum ultima Regis voluntas, quæ ſancta habenda ſit, inviolatè ſervanda; per hunc præter jus faſque infringenda videatur: per illum Hiſpani ex Principum ſuorum arbitrio regendi ſint; per hunc Belgæ Germanique Hiſpanorum capitibus, non ſine gentis ſuæ opprobrio, ſint imponendi. Jam verò illud multò retrahebat à Carolo Hiſpanos maximè, quòd ſe repentè gubernandi conſortio ac poteſtate ſpoliandos videbant. Præſertim cùm jam ante mortem Regis Carolus nepos Hadrianum Belgam Hiſpanis per abſentiam ſuam gubernandis præfeciſſet. Quæ hanc gentem externæ dominationis impatientem haud leviter inprimis regnandi auſpicijs adverſus Carolum incitabant. Sed unus Ximenius (quæ illius erat in Carolum obſervantia, & conjuncta cum honore adminiſtrationis ſibi à Ferdinando delatæ, ſubmiſſio) ſuâ & auctoritate, & conſtanti erga Carolum benevolentiâ, hæc perfregit obſtacula. Qui illum Principi honorem jam nuper habuerat, ut licet is gubernationi præfectus à Ferdinando moriente fuiſſet, Hadriano tamen à Carolo ad id muneris deſtinato, locum apud ſe ad conſilia adminiſtrationemque participandam fecerit: donec ſuâ hanc novus Princeps ſententiâ litem abſolveret. Hinc & Carolus probatâ Ximenij moderatione, privatis illum literis ſollicitavit: *omnem huc conferret operam, quò cunctis hac ipſius regij nominis ſuſcepti voluntas probaretur.* Quod quidem ab Hadriano ad gubernationem admiſſo obtinendum non fuiſſet; ut hic Carolo profuerit, non fuiſſe exauditum. Ximenius igitur, ut poſtulata exequeretur, Madriti ſenatum cogit, ad quem Principum quatuor, Anricus Almirantus, Fradricus Albanus, Paciecus Aſcalonius, & Rogius Dianenſis, Præſulum totidem, Rogius Granatenſis regij ſenatûs præfectus, Fonſeca Burgenſis, Fradricus Seguntinus, & Franciſcus Abulenſis cum alijs nonnullis convenêre, ad quos Laurentius Galindus Caravaialius, veterum recentiumque legum ſenator peritiſſimus, inſtructiſſima oratione, ex Caroli & Ximenij mente, diſſeruit, qua oſtendit: *Non arrogantiá aut tyrannidis, qua per vim legeſque conculcatas ad regij ſolij dignitatem irrumpat; ſed graviſſimorum hominum, Pontificis Cæſariſq; impulſu, tum verò ipsâ neceſſitate ductum, hanc nominis prærogativam ſibi depoſcere; cùm Regina mater non obſcurá mentis aberratione, ampliſſima nequaquam adminiſtrationi Hiſpaniarum, par queat exiſtimari: & ſi femina mentis compoti vix tanta rerum moles tutò credi poſſit, quid impoti ſecurè damandandum ſit? præſertim cum nec modo quidem earum, quæ per nos geruntur, rerum, conſciam judicemque eſſe patiamur. Et qua fronte per illam Carolum dirigi, ejusque imperio obſequi volumus? Quid à nobis ſubditisque impetrabit, cui majeſtas regij nominis ac reverentia defutura eſt? Non poſtulat excludi matrem; ſed ut ille, qui oneris eſt particeps, etiam honoris fiat. Nihil hic*

Ximenij Cardinalis erga Carolum favor obſtacula perrupit.

Regium Carolo nomen tribuendum eſſe, & ratione & exemplis veterum ſuadetur.

novum

An. Chr. *novum, atque à patrijs inſtitutis uſibuſque diverſum agitari. Hoc jam olim Hiſpaniarum ex Gothis Regem optimum Cindeſvvindum ſuo probaſſe exemplo, cùm Recinſvvindum filium ſecum ad regia dignitatis nominiſque uſurpationem admitteret. Hoc Ranimirum, communicatâ cum fratre adminiſtrandi regni authoritate. Et ne matrum filiorumque participata defuiſſe imperia exiſtiment, Vrracam Reginam Alphonſi Raimundi ex ſe nati, operam dignitatemque junctam non recuſaſſe. Ferdinandum Regem ſanctiſſimum, cum matre Berengella, Caſtellæ Legioniſque quondam regnis, pari jure imperaſſe. Qui omnes, cùm doceant, nihil à Carolo inſolens diverſumque à Majorum conſuetudine factum, quando ex aliorum imperio regale nomen uſurpavit: non poſſe quenquam ab illo cum ratione exigere, ut ſemel admiſſum rejiciat. Et, ſiquidem illud vellet, etiam eſſe prohibendum; ne, quod graviſſimorum hominum conſilio ſuſceptum ſit, cum temeritate rejectum videatur. Aſſentiendum igitur, cùm ad eum res articulum deducta ſit, ut jam non conſilium ab eis, ſed probatio factorum poſtuletur.* Simulque Caroli è ſinu deprompſit, recitavitque literas, eâ, quam ſupra memoravi, ſententiâ conſcriptas. Diu intra ſilentium ſe viri Principes continuêre, inexſpectatâ poſtulatione, & Galindi oratione perculſi, quâ privata, ob ſperatam ſub imbelli Regina ac Principe libertatem, ſibi emolumenta eripi animadvertebant. Ac ſubindè in geminas diviſi partes, quarum altera Galindo Ximenioque aſſenſa eſt, ne cùm gratiam negaret, amitteret, ac neceſſitate inductâ beneficium corrumperet: altera, in qua Anricus Fadricuſque Principum anteſignani, manifeſtè contradixit: *Neque enim exempla à Galindo adducta vim momentumque ad præſentem adſerre conſultationem dicebant; quòd nec temporum, nec rerum par ratio. Non ita temerè conſulta ſacroſancta legum Regumque convellenda eſſe; videriqne malè ominatum regimen, quod ab horum contemptu exordium ducat.* Nec ceteris ea Caroli audacia probata eſt, ut Paciecus Ferdinando infenſior, adeoque Caroli acceſſurus poſtulatis creditus, cùm ſententiam rogaretur, negaret ſe daturum conſilium, quod à ſe Carolus non poſtulaſſet. Undè promiſcuum murmur, diſſenſum magis quàm aſſenſum plerorumque arguebat. Ut Ximenius indignabundo vultu ſeverâque voce interpellaret: *Veſtrum ſuffragium, O Principes, res minimè dubia non exigit; neque enim ſubditorum conſenſu ad ſua Rex vota indiget, cùm æquitate nituntur. Veſtris ego hoc ſtudijs tribui, ut convocarem ad gratiſſimum Regi præſtandum obſequium officiumque, quo illius promereri gratiam liceret. Vos, quod ex comitate quadam datum eſt, hoc jure vobis deberi perperam exiſtimatis. Equidem ſi regium Carolo nomen denegarem, nec parere quidem in animum inducerem. Quocirca hodie publicâ ſolennitate hîc Madriti Rex Carolus proclamandus eſt, ut ceteræ urbium exemplum ſequantur.* Quo dicto, Senatum abs ſe dimiſit, Madritique Præfectum Petrum Corream ad ſe vocatum juſſit, recepto Hiſpanorum more, primùm in prætorio, interſonante tubarum ſtrepitu, præconis voce, Regem Caſtellæ proclamare, quod deindè vicatim, vexillis inter decuriones ſublatis, tubiſque præcinentibus, ingenti applaudentis populi, Caroloque vitam ac felicitatem apprecantis lætitiâ præſtitum eſt. Porrò urbes per Caſtellam reliquæ prompto obſequio hoc exemplum ſecutæ ſunt, Regulique, qui Madriti aberant, Ximenij regijque Senatûs autoritatem veriti, nihil contra, quantum-

Sententiarũ diverſitas & pugna.

Ximenij animoſa diſſidentium reprehenſio, & pro Carolo publicata definitio.

Carolus Rex per regnũ Caſtellæ proclamatur Aragonijs reſiſtentibus.

tamvis diſſentirent, moliri ſunt auſi. Arragonij ſoli, quibus Ferdinandus Alphonſum filium nothum, Cæſarauguſtanum Antiſtitem, cum ſummâ gubernatoris poteſtate impoſuerat, ſui rectoris diſſenſu freti reſtitêre, nec Carolum ante dixêre Regem, quàm Johanna Regina morte diſcederet. Quibus tam Avi, quàm Antiſtitis veneratione inductus, Carolus hanc ignovit pertinaciam. Intereà ceteri Dynaſtarum urbiumque Ximenij, regijque Senatus literis, obſervantiam detulêre, hâc ad illos datis ſententiâ: *Carolum Regem Pontificis maximi, avique Maximiliani conſilio, regnorum Hiſpaniæ, quamvis matre ſuperſtite, poſſeſſionem adijſſe. Nec deeſſe facti rationes graviſſimas ex Reip. totius emolumento petitas. Nolle tamen Regem, hanc ita ſibi dignitatem deferri, ut Regina mater ab ea ſeparetur, primum illi in regni muneribus honoris obſervantiæque locum relinqui, primam in tabulis publicis inſcribendi nominis ſedem ac reverentiam. Carolum in laboris partem, & ad levandam parentem, tantâ regnorum mole vacillantem ſubvenire. Quod igitur felix fauſtumque DEUS Opt. Max. ceterique Cœlites, atque inprimis D. Iacobus tutelaris Hiſpaniæ Apoſtolus, vellent ac juberent eſſe: Carolum lætis per ſubjectas provincias vocibus Regem proclamarent; fore, ut propediem & ipſum præſentem in Hiſpania Principem ſuum intueantur.* Tantum Pontificis Cæſariſque apud hanc gentem authoritas valuit; ut ſine cunctatione, & accepta ab omnibus hæc ſententia fuerit, & magnâ procerum populorumque alacritate impleta, ne ſine capite Hiſpania hoſtium, ac præſertim Turcarum armis extrema Europæ minitantibus, opportuna fieret. Solum enim feminæ nomen ad injuriam pronius, hoſtibus audaciam, timorem ſubditis injicere poterat, quæ regij tituli majeſtate facilius declinantur. Et verò deindè compertum nihil ab illa, atræ bilis jactationibus obnoxia, conſultò moderateque ac conſtanter geri poſſe, quæ eodem quandoque tempore contraria per diverſos mandata expediebat; neque ſeipſam cum ratione poterat moderari. Undè Trudeſillis Vacceorum oppido, ad inſignem amœnitatem illius gratiâ per Ferdinandum exculto, obſcuriſſimum illa in angulo domus locum, undè nullius conſilio extrahi ad ſedem amœniorem poterat, ſibi cooptarat: ubi, ſeu pietatis ſenſu, ſeu melancholiæ vitio, non niſi nuda humo, tabuliſve ſtrata ſomnum occupabat, & nec adverſus frigora quidem inter brumæ rigores ſuffultas pellibus veſtes admittebat, triduique perſæpè inediâ corpus macerabat, nec alijs niſi fictilibus vaſis cibum apud ſe detentum putreſcentemque ſolita accipere, inflexibilis, contra omnium preces, erga ſeipſam ſævitiæ. Ut Ximenius Reginæ vicem perdolens, Ferdinando Duca amœnioris ingenij cive, in conſortium, cuſtodiamque Reginæ, loco Ferrerij Valentini ſeverioris animi directore introducto, ſenſim ad humaniorem vitæ uſum, grato Caroli Regis obſequio, illam traduxerit: ut humaniſſimis ipſe Ximenio literis Rex teſtatus eſt, pro illo quo tenerrimè parentem amore complectebatur. Et hæc matris Reginæ imbecillitas excitandis per regnum turbis idonea fuit. Ximenius tamen ad periculum omne ſubmovendum pervigil, deſtinatum jam olim Regis Ferdinandi conſilium executus, per ſingulas regni provincias, indigenam ſcribialique militem juſſit, qui ad Regis imperium expeditus, bellicâque inſtructus ſupellectile, præſto eſſet.

1516.

Carolus obſervãtiã matri illi in honore regni primas defert.

Ioanna matris imbecillitas & vita afflicta.

Gomec. in Ximenio l. 6. mihi p. 194.

Digitized by Google

An Chr. Militia ſcribēda, exercēda & conſervanda facilis inita ratio. Ad hanc rem ut pronum ſibi aditum, facileſque pararet ſubditos, non paucis militiæ onera immunitatibus levavit, à ſervitijs, vectigaliumque ac tributorum penſionibus, militaturos abſolvit: tantâ omnium alacritate, ut non magno tempore ad triginta ſelectorum militum millia ſacramento auctorata ſint, quibus regiâ voluntate Tribuni Duceſque præfecti, quot hebdomadibus conſueta militiæ exercitia imperabant. Ita omni armorum genere, belliciſque muneribus, tanquam in Martis campo, inſueta juventus, non minùs adverſus voluptates, quibus otioſa diffluit, quàm domeſticos externoſque hoſtes excolebatur. Prudens certè conſilium, dignumque, quo plures regnorum ſuorum arma moderentur. Ita nullo, aut certè exiguo Reip. impendio, emolumento maximo, exercitum ad omne diſcrimen expeditum opponerent; exeras gentes prædæ magis, quàm defenſioni regnorum intentas, patriâ arcerent: militem alerent, cui nullum in fuga præſidium, ſed pro aris focisque domeſticis, pro vita ac fortuna propria eſſet dimicandum: qui & virtutis ſuæ inter populares præmium, & vitiorum pœnam expectaret. Nunc ubi in militia ſcelerum libertas, & impunis rapiendi licentia quæritur; ubi nulla peregrino militi inter amicum hoſtemque diſtinctio: poteritne ſalus ab ejuſmodi præſidijs expectari, quæ non minùs ad opprimendos ſine hoſte ſubditos, quàm propulſandos adverſarios excogitata videntur. Certè Turcarum imperium illo bellandi artificio hactenùs non modò defenſum, ſed auctum etiam eſt. Romanorum, hoc defectu, non tantùm ab hoſtibus externis labefactatum; ſed internis propemodùm ſeditionibus laceratum, vix aliqua priſtinæ dignitatis veſtigia in Germania retinet. Providendum tamen erit, ne dum eâ, quam laudamus, arte militiam inſtruis; alienos magis, quàm ſubditos armes. Nam ſi incertæ fidei homines, imperijque detrectantes, his belli ſubſidijs munias, gladium imprudens porrigis, quo tuum deindè jugulum appetant: quod Carolo inter ipſa regni auſpicia propiùs opinione evenerat. *Sic in rebus quibusque maximis ſua cum emolumentis pericula eminent, & regnorum, ut mercimoniorum, lucra ingentia damnis ingentibus vicina ſunt.*

XVIII. *Carolus fœdere cū Rege Galliæ, & affinitate cum Rege Hungariæ ac Daniæ munitur.* Morabatur etiamnum in Belgio Carolus, magniſque ſe ſe cùm Principum, tum vicinorum Regum amicitijs munierat, poſtquam enim anno ejus ſæculi, ætatiſque ſuæ quinto & decimo Belgicis provincijs inauguratus eſſet, ad Franciſcum Valeſium, recens dictum Gallorum Regem, legatos, & gratulandi, & federis innovandi causâ miſit. In quod utrimque ijs legibus conceſſum eſt; ut clientelæ titulo, de Flandria Arteſiaque Carolus Franciſco ſacramentum nuncuparet. Renata verò Regis Ludovici defuncti filia, ſexennio nondum major, Carolo ſponſa opportuno tempore fieret. Affinitatibus quoque alijs ſibi Europæ Reges devinxit. Altera ſororum Maria Ludovico Hungariæ Bohemiæque Regis filio tradita: altera Elizabetha Chriſtierno II. Daniæ Regi copulata. Subindè vicinos ſibi Principes aut benevolentiâ, aut federe conciliavit. Georgium Saxonum Principem adeò in ſe liberalem expertus eſt, ut Friſiam ipſi defendendam, poſſidendamque ultrò detulerit: quam Etzardus ejus loci comes poſt annorum octodecim bella, variâ ſorte geſta, clientis denique titulo obtinuit,

Digitized by Google

1516.

nuit. Joannem Juliæ ac Cliviæ Ducem, vicinâ armorum potentiâ metuendum: tum Marcanum Leodienſium Antiſtitem Gallorum magis ferro, quàm proprijs armatum viribus, novis ſibi pacis legibus demeruit. Ita priùs regnum ſuum amicitijs, quàm armis munire aggreſſus eſt, propugnaculo ſanè fortiſſimo, quo Spartani olim ſepti pro muro, hoſtium facilè impetus declinabant. Sed Regem Galliarum Franciſcum Carolo timendum fecerat, occupatæ recens Inſubriæ felicitas. Siquidem is regno Neapolitano animum adjecerat: ratus Carolum jam in aditu tot regnorum, ancipiti fatis lubricâque fortunâ conſiſtentem, tanti hujus ditionis jacturam non facturum, ut ſecum inimicitias ſuſcipiat ad Caſtellæ, Aragoniæ, Navarræque turbandam poſſeſſionem fortè valituras. Neque enim deerant, quibus, ſi his de regnis contendere placuiſſet, juris atque armorum cauſæ longè accerſendæ viderentur, quæ, & ingenioſæ ad omnia cupiditati, & promptæ ad capiendum potentiæ rarò deſunt: Caſtellæ regnum, aut jure affinita-[illegible] que opibus immaturum ſceptro Carolum exclud[illegible] poterat.

Rex Gall. occupata Inſubria, ad Neapolitanũ regnum adſpirabat.

XIX.

Ius quod in Navarra regnũ prætendebat. & quo excepit.

Navarra ſeſe in Ferdinandi poteſtatem veniſſe admirata, Hiſpanicis quidem armis obtinebatur; ſed multis diſceptantibus jure, an potentiâ? Nam cùm Joannes Albreti Princeps hoc regnum, Catharinæ Foxiæ dotale, matrimoniali cum illa lege junctus, ad ſe tranſtuliſſet; Rex Galliæ Ludovicus ſibi illud, ex maſcula Foxiorum ſtirpe deſcendenti, deberi contendit: certè obtinuit, ut Navarræus Gallicæ ſeſe coronæ perpetuum contra Hiſpanum ſtipendiarium addiceret. Quod fœdus, uti Ferdinandum graviter pupugit; ita Navarræo exitiale fuit. Cùm enim eâdem tempeſtate odia armaque in Pontificem Julium vertiſſet Ludovicus, & illum, & eidem faventem Joannem diris execratus fuerat, factâ cuivis in regna fortunaſque illorum poteſtate, hac Ferdinandus, Romanarum id temporis partium (ut ſuprà vidimus) fautor, ſtrenuè uſus, promptis ad hanc rem Anglorum ſubſidijs, Navarræum Regem, neque ſuo, neque Francico inſtructum milite, ſolo penè armorum terrore, regno expulit, anno poſt Chriſtum natum CIƆIƆXII. quod irrito deindè labore Galli, aut ſibi, aut priſtino Regi vendicare ſunt conati.

XX.

Aragoniæ regnũ quo titulo ad Ferdinandũ, ab eodem ad Carolum pervenerit.

Porrò Aragoniæ poſſeſſionem nonnulli Ferdinandum armis magis, quàm æquitate adiiſſe etiamnum murmurabant: quòd is feminâ, antiquis legibus à regno ſeclusâ, natus, alios maſculæ ſtirpis nepotes ſolâ propinquitate antevertiſſet; exemplo avi Ferdinandi, pari jure Martino Aragonum Regi ſurrogati. Quæ quamvis in regni comitijs lege nuper probata ſancitaque eſſent, regia tamen plus autoritas, quàm cauſæ æquitas valuiſſe putabatur. *Nam quid*, aiebant, *juris, remotis ſemel à ſceptro feminis, poſteritati illarum relictum ſit? an naſcendi conditione, amiſſa dignitas redire poterit, & alienam hereditatem parens liberis tranſmittere?* Hæc timere Carolus poterat, ſi alij illa, quàm hoſtes controvertiſſent. *Quando enim Caſtellanis*, inquiebant amici, *hac de re controverſia extitit, quòd legitima ſoror puellam ambiguo thalamo natam præcederet? Cur Eccleſiæ rebellis regni jure per Pontificem tranſlato non excidat, uſurpato jam olim in Carolo Magno alijſque exemplo? Cur*

regni

Digitized by Google

An. Chr. *regni legibus exiſtimetur à corona ſecluſus, ejuſdem ſtirpis Princeps, ubi tantum feminæ ob ingenij morumque imbecillitatem, non ex feminis nati ſeparantur?*

XXI. *Noviodunenſi pace controverſia cum Gallo certis legibus cõpoſita.*

Maluit tamen Carolus hoſtes ſuos minùs adverſos experiri, donec primo regni aditu, varijs in quamvis partem affectionibus obnoxio, receptus eſſet: ne dum foris imperium quæreret, domi amitteret: *cum ſimilis Æſopico, qui cum umbram ſectatur, amittit lucanicam.* Actum igitur Pontificis Leonis operâ, ut pacem ante arma admitterent. Quæ ijs denique legibus Novioduni anno hujus ſeculi decimo ſexto inter Galliæ Hiſpaniæque Reges conſtitit: *Vt Navarra regnum ad Ioannem Regem certâ temporum interpoſitâ morâ rediret; quod niſi præſtetur, Gallis fas eſſet abſque pacis violatione, arma Regi amico pro ejus reſtitutione ſociare. Videlicet, ſi regnum jure ſeſe repoſcere (conſtitutis ad hoc arbitris) Ioannes ante docuiſſet. Vt deindè pax inter Cæſarem Maximilianum Venetoſque conſtaret, Veronâ certis auri penſionibus ad illos redeunte: quod non levi exiſtimationis ſuæ jacturâ, Cæſar Caroli rebus indulſit. Vt denique Carolus, non Ludovici, uti nuper convenerat; ſed Franciſci filiam anno vix majorem cum regni Neapolitani* [illegible] *eſſet, educandæ ſponſus quot annis auri libras mille impenderet, morientis vicem, aut aliæ Regis filia, aut ſi deeſſet, Renata Lutetiæ Carolo deſponſata adiret, quæ ſi improlis moreretur, pars regni Neapolitani, veteri cum Rege Ferdinando pactione Gallis debita, armiſque à Gonſalvo Magno occupata, Hiſpanis decederet.*

XXII. *Quo ex principio Galli jus ſuum in regnum Neapolitanum derivent.*

Cujus fœderis rationes, ut altiùs penetres, operæ pretium erit cognoſcere, quo fonte hæc jura Galli deducant, cùm à proavis longè repetitis titulis hinc Aragoniorum, ex Hiſpania: Andegavenſium indè, ex Gallia, proceres hoc ſibi extremum Italiæ regnum multis ultrò citroque bellis poſtulaverint. Vetuſtiſſimo jure Romanorum Pontificum clientelam agnoſcit. Ex quibus Urbanus ejus nominis Quartus, poſtquam illud Manfredus Friderici II Imperatoris ex concubina natus, vi occupaſſet, Carolum Andegavenſem D. Ludovici Regis fratrem Regem nuncupavit, anno partæ ſalutis CIƆCCLXIV. Qui coronam Pontificiæ favore, ſuiſque paratam armis, tribus ex ſe Regibus, Carolo primo, alterique, ac denique nepoti Roberto tranſmiſit: cui poſt vitam, maſculâ prole extinctâ, neptis Joanna ex filio Carolo ſuperfuit. Quæ cùm morum obſcœnitate ſubditos ad ſui odium, conſanguineos ex Carolo proavo ad regni ambitionem concitaſſet: metu anxia Ludovicum Andegavenſem, Caroli V. Galliarum Regis fratrem, cum exercitu ingenti in Italiam, ſui defendendi gratiâ, traxit. Præmium armorum regnum poſt Joannam adeundum erat: ſed ſpe ſuâ vitâque ex febri in Apulia deſtitutus, hunc, ſi quis eſt, regni titulum, cum provinciæ poſſeſſione Gallis reliquit. Regnum apud ſuperiorum Regum nepotem Carolum Dyrrachinum, oppreſsâ per vim armorum Joannâ, reiictum: ad ejus deindè filium Ladislaum, à Ladislao ſine liberis defuncto, ad ſororem Joannam alteram tranſijt: quæ, ut nomine, ſic vitâ fortunîſque par ſuperiori, Ludovicum III. ex Gallia, Pontificis Martini V. conſilijs opibuſque fretum, infeſtum habuit: cui avertendo, Alphonſum Aragoniæ, Siciliæque Regem in regni jura defenſionemque adoptatum oppoſuit. Sed, ut *potentium feminarum magna*

eſt

Digitized by Google

eſt affectuum impotentia, citò accepta, præſtitaque utrimque gratia offenſionibus 1517.
extincta eſt, atque ad hoſtem Ludovicum amor, ſceptrumque adoptione tranſlatum. Poſt quem tamen, cùm ſuperſtes Joanna vixiſſet, regnum ad Alphonſum redijt, longâ bellorum contentione cum Renato Ludovici fratre ſuſceptâ, quòd hic teſtamento, ſed (ut fama erat) commentitio: ille adoptione jus ſibi arrogaret. Ex hoc potiſſimùm fonte longa manavit bellorum inter Aragonios Andegavoſque ſeries, oppoſitis inter ſe, pro temporum rerumq; varietate Pontificum diplomatis, alita. Sed & Alphonſus ſine legitimo hærede moriens, Ferdinando ex ſe furtim nato, regnum, fratris Joannis Aragonum Regis armis partum, teſtamento legavit. Par ferè Renati fortuna, qui Carolo, ex fratre nepoti, ſuas cum jure ſpes opeſque tranſmiſit. Hic, eaſdem, improlis ad Ludovicum XI. Galliarum Regem (Andegavi Narbonæque ex maſculæ prolis defectu, poſſeſſorem) tranſtulit. Undè ad filium Carolum VIII. Galliæ Regem jus devolutum: & cùm vires non deeſſent, ſed circumſpectio, regnum pari facilitate, & partum, & amiſſum eſt. Poſtquam enim ex Ferdinando Alphonſus filius Neapolitanis imperaret, anno Chriſti CIↃ CCCCXCV. Carolus, Alexando Pontifice cum Ludovico Sphortia invitante, Italiam magno exercitu ingreſſus, Neapolim ſubjectaſque provincias ſine ſanguine occupavit: ubi Alphonſus ſuis ob crudelitatem exoſus, atque ad vitam ſolitariam verſus, Ferdinando ex ſe nato, ſenioris nepoti, regnum commiſerat. Sed hic unius nondum anni Rex, Carolo menſtruo Regi futuro, tantiſper ceſſit, dum ſubditorum favor in Gallos effuſus, refrixiſſet; eâdemque facilitate, qua illos hoſpites admiſerant, repellerent inimicos. Ita Ferdinandus redux, ac brevi ſine herede mortuus, Fridericum patruum ſucceſſorem, regni totius Pontificiſque voluntate habuit. Qui cùm hinc Ludovicum Gallum ex Carolo Regem; indè Ferdinandum Aragoniæ, ſuo quemque jure ad coronam aſpirare cerneret, vectigalem ſeſe Ludovico, jam Inſubriâ recens potito, contra Ferdinandum ſubdidit; donec federibus inter ſe uterque Regum ſociatus, Fridericum Alexandri Pontificis, aliorumque Principum ope deſtitutum, tanquam illegitimi heredis ſucceſſorem regno exuunt, iſtaque inter ſe lege partiuntur, anno poſt natum Chriſtum MDI. ut Hiſpanis Apuliæ & Calabriæ Ducatus, Gallis, cùm Neapoli lociſque alijs, regni titulus, Siciliæ impoſterum nomine obliterato, cederet. Suis quiſque armis aſſignatam ſibi partem vendicaverat; ſed ut inter unius ſponſæ Rivales aut breves aut periculoſæ ſunt amicitiæ, lis de nonnullis urbibus exorta, utrorumque inter ſe Regum colliſit exercitus, eo eventu, ut totum denique regnum ſub Gonſalvi Magni auſpicijs ad Ferdinandum Regem & Hiſpanos tranſiret. Illud penes Gallos jus relictum eſt; quod dotis nomine Carolo V. à Rege Galliarum Franciſco delatum meminimus.

XXIII. Gomecius l. 7. Launazius l. 2. 105. Carolus

Rebus igitur ad pacem utcunque per Europam compoſitis, Carolus ex amplexibus avi Maximiliani in Belgio ultimùm oblatis, anno MDXVII. properabat in Hiſpaniam, invitatus à Franciſco Ximenio Cardinale, totius regni præcipuo gubernatore. Cujus fide atque integritate adverſus frequentes Hiſpanorum

An. Chr. In Hiſpaniam à Ximenio gubernatore evocatur. Ferdinandus Caroli frater apud Hiſpanos in delicijs, ſuis nudatur aulicis.

norum procerum oppugnationes, hactenus inviolatum Carolo ſteterat. Tantò magis admirandâ fidelitate; quòd pleroſque Belgarum in aula Caroli graviſſimos adverſarios; paucos verò Hiſpanorum, magis in Ferdinandi inter ſuos educati partes propendentium, fideles amicos experiretur: niſi quos, aut ſuâ virtute, aut beneficijs ſibi devinxiſſet. Cum Gironijs Albaniſque Principibus magna illi, ob ſeriam ſeveramque mandatorum Regis executionem æmulatio, contentioque fuerat. Quin & Petri Nonnij Guzmani, & Alvari Oſorij, aliorumque Ferdinandi Infantis aulam moderantium offenſionem incurrerat; ut cùm hi Ximenium amotum cuperent; ille contrà, Caroli aſſenſu fretus, omnes illos aulâ ejecerit, Ferdinando nequicquam, lacrymis propemodum miniſque etiam demùm, obſtante; quòd fidis ſe miniſtris per ſummam injuriam, ad ſe perdendum illatam, ſpoliari quereretur. Alijs tamen, qui humanitate puerum delinirent ſubſtitutis, autor Carolo per literas fuit, ut ſpecie humanitatis, & avi viſendi obtentu, fratrem in Germaniam ablegaret; ne impenſus ille Hiſpanorum atque Aragoniorum imprimis favor Regi ſubtraheretur. Adeò enim ob ſuaviſſimos mores illorum occupaverat animos, ut ſuas hunc Principem delicias appellarent, Ximenioque haud leviter offenderentur, quòd illum ab Hiſpania abſtractum, in Germaniam amandaturus crederetur.

Ximenius adverſa valetudine conflictatus Carolo tamen obviam fertur multorum invidiæ expoſitus.

Quare cum occurſurus Carolo Ximenius, quamvis afflictâ jam valetudine, ad Caſtellæ fines pergeret, Ferdinando ſecum ſalutandi inter primos fratris gratiâ aſſumpto, invidioſè jactabant, adventum Regis fingi, ut Ferdinandus hac ſpecie Hiſpanis eripiatur. Contra Belgæ dictitabant in aula Caroli, Ximenium Ferdinandi ſibi favorem adverſus Carolum vendicare, ut hoc ſe nomine Regi etiam præſtet metuendum, ideoque vel maximè abſtrahendum in Germaniam aſſerebant. Adeò *diverſis invidia phantaſmatibus tanquam coloribus iris pingitur, animiſque mortalium illudit.*

Seditio mota per eundem repentè ꝑemitur

Hærebat Aquileræ Ximenius ſub Medicorum cura. Undè cùm fama manaſſet in Bæticam, lethali illum morbo oppreſſum, ac veneni per viam præbiti exiſtimatio accederet, ut ſeni ſpes nulla evadendi ſupereſſet, Mauroſque ipſos fama excitaſſet, repentè Petrus Gironius, & hi in arma coorti, tanquam paſtore ſubmoto lupi gregem invadunt. At ubi Ximenium, quâ erat animi conſiliorumque promptitudine, defenſorem ſibi mox objicere militem ſentiunt, Carolumque mox adfore ultorem intelligunt, primo hic ardor impetu reſedit, majori finitus, quàm auſpicatus conſilio.

Carolus Hiſpaniā claſſe ſubit.

Intereà Carolus feſtinatâ profectione ſpectabat Hiſpaniam, adeò, ut importunâ tempeſtate anni, primo idus Sept. invitis pleriſque aulicorum è Belgio claſſem ſolveret, quâ ventis impellentibus, unaque navium incendio cum vectoribus abſumptâ, quinto cal. Octob. Hiſpaniam quidem, ſed iniquam montibus & ſterilitate regionem Aſturum, ſive Biſcaiam, contigit. Ubi pro inimico primùm, deindè ut amicus Rex magno exceptus honore, Villavicioſam deductus eſt, cum Eleonora ſorore, Emanuelis deindè Luſitanorum, ac poſt Franciſci Galliarum Regis conjuge. Ximenius re cognitâ, tantoperè ex morbo recreatus

creatus eſt, ut IV. Octobr. feſto D. Franciſci ſacris operatus, menſæ Patrum Franciſcanorum (quos ut ſui ordinis viros ſecum ducebat) accubuerit, literaſque Carolo dedit, quibus itineris rationem, tractandique Hiſpanos artem tradebat, monebatque ut vitatis Hiſpanorum Principum congreſſibus tractatibuſque, ex ſe priùs reip. conſtitutionem ærarijque vim cognoſceret. Sed Belgarum proceribus, quibus pleriſque ingratus ille Ximenij congreſſus erat, quòd de ſe amovendis conſilia agitare cognoviſſent, ne Hiſpanorum procerum invidiâ Carolus primo regni ingreſſu gravaretur; omni ſtudio Carolum à Ximenio abſtrahebant, ſpe per Medicos conceptâ, fore, ut morbi violentiæ brevi ſuccumberet; aut certè, ut exautorationem Ximenij, tum ob valetudinem inhabilis, tum ob ipſius Regis præſentiam ſupervacui perſuaderent. Et hoc denique nec ipſis quidem regni Senatoribus Ximenij ſeveritatem probantibus, Motâ Pacis Auguſtano Epiſcopo perſuaſore, obtinuerunt. Undè Carolus cùm Turdeſillas ad ſalutandam matrem iter inſtitueret, literas ad Ximenium dedit, quibus ſuum illi iter, officiumque Reginæ matri præſtandum ſignificat, ſimulque jubet ad Moiadas, Antiſtitis Segovienſis oppidum, occurrere, ut communicatis de Rep conſilijs, ſuæ deindè queti poſſit conſulere, poſtquam ſat laborum moleſtiarumque pro regno exhauſiſſet, liberalius à cœlo, quàm mortalibus præmium recepturus. Quibus perlatis Roam, ubi tunc morabatur, ſenſit æmulorum ſeſe artibus preſſum, poſt tam fidelem Regi præſtitam operam, abjici, auctaque febris malignitate, non multis horis ſuperfuit, quas excellenti pietate animique in Deum erecti fiduciâ, non ſine præſentium lacrimis conſumpſit, fide erga Deum hominesque conſtantiſſimâ; ſed illâ multò, quàm hac felicior, quod inſigni vanitatis aulicæ argumento, nullum hujus, niſi repulſæ denique indigniſſimæ præmium referret; illius immortalem apud Superos gloriam, prodigioſis etiam à morte eventibus præſtiti de cœlo auxilij cognitam, ob quam Academia Complutenſis illius liberalitate fundata, de eodem in numerum Sanctorum referendo ſupplices ad Urbanum VIII. Pont. literas dedit, cui diverſa Canonicalium Collegiorum ſuffragia acceſsêre, ut ſpectatiſſimæ, in omni penè vitæ ordine, hominis virtuti dignus honor impenderetur.

1517.

Conſilij e profectiōnis à Ximenio datis Belgæ obſiſtunt.

Ximenius indignè à gubernatione rejicitur.

Inſigni fidei virtutisq; laude moritur.

Ille etenim (cujus res geſtas octo libris Gomecius haud ignobilis hiſtoriæ ſcriptor complexus eſt) Ciſneris Legionis oppido, honeſtâ familiâ, ex qua nonnulli equeſtri dignitate ornati fuêre, editus, poſt Eccleſiaſtici ordinis ſtudia cultumque, ad D. Franciſci tranſgreſſus familiam, ut ſecuriori ſalutis viæ inſiſteret, poſtquam iſtic Provincialis Rectoris munus cum laude obiret, Iſabellæ Reginæ conjugi Ferdinandi commendatus, à confeſſionibus eidem eſſe cœperat, quando Toletano vacante Archiepiſcopatu, ad illum quantumvis invitus pertractus eſt. Quem cùm ex mandato Pontificis digno regni primate, aulæ veſtiumque ſplendore adminiſtrare cogeretur, ne vili habitu venerationi officeret; tamen interiorem D. Franciſci amictum nunquam depoſuit, frugalique illorum victu, cum poſſet acquievit. A Julio II. Pont. anno MDVII. ampliſſimo Cardinalium Rom. ſenatui adſcriptus, à Ferdinando Rege Catholico morituro gu-

Ximenij ortus progreſſusq; per diverſos vitæ ſtatus.

Digitized by Google

A. Chr.

bernationi Hiſpaniarum præfectus, probatuſque à Carolo, non ſolùm de Rep. ſed Eccleſia ejus regni univerſa optimè meritus; ut cum illo novum quoddam occidenti ſidus natum eſſe videatur. Hebraicæ linguæ amore, qua ſacras nos accepiſſe literas non ignorabat, operam dedit, ut S. Scriptura Orientalibus Romanaque linguâ quàm cultiſſimè correctiſſimeque vulgaretur. Multa ad Eccleſiam religioſamque diſciplinam inſtaurandam molitus, nobiliſſimæ Complutenſium Academiæ ad literarum ſtudia promovenda conditor, liberalitate in pauperes profuſus, in Eccleſiaſticis beneficijs tribuendis circumſpectus, quæ difficiliùs poſtulantibus largiri ſolitus, non petentibus, ceu dignioribus, faciliùs deferebat. Juſtitiæ ſeverus adminiſter, Theologo uno, ac Juriſperito altero ſpeculatoribus uti ſolitus, qui in ſuo quiſque foro ſedulò per regiones veſtigarent, nunquid alicubi ageretur perperam? Viduiſq, inprimis, ac puellis deſtitutis proſpectum ibat. Multa largitus in pauperes, multa tamen moriens in theſauris reliquit, opum in ſe ſuoſque minimè prodigus. Quingenta memorant aureorum millia, præter argenteam ſupellectilem relicta. Cadaver Complutum delatum fuit, honorificaque illic ſepulturâ conditum, aliorum mœrore, aliorum gaudio: ut in magnis, præſertim Eccleſiaſticorum Præſulum funeribus aſſolet, quorum alij vitâ, alij morte gaudent ac fruuntur. Alphonſus Aragonius Catholici Regis ſpurius re cognitâ, Turdeſillas properavit, ut ſalutato Rege Carolo Toletanæ Eccleſiæ præficeretur; ſed jam Guillelmus Croyius Cheuræ Dominus, qui omnia apud Carolum poterat, pro Guillelmo nepote illum erat affecutus, Aragonius, niſi Valliſoleti, ad colloquium admiſſus non fuit. Venit eò Carolus principio anni ſubſequentis, qui ſeculi erat XVIII. cum matre Regina, Ferdinando fratre ac ſorore Eleonorâ, exceptuſque ingenti procerum concurſu, applauſuque, & in Baſilicam D. Pauli traductus, ritu Majorum cum Ioanna matre ſolio regali imponitur, coronaque ac ſceptro donatur, ut pari cum parente jure filius regnaret, quanquam præter Reginæ titulum vix quicquam matri delatum ſit, niſi ut Regis procerumque decreta, ſubſcriptione pari, umbratili dignitate firmaret.

Biblia regia orientalibus linguis vulgari curat. Complutenſem Academiam condit.

Archiepiſcopatus illius Guillelmo Croyio datur. Valiſoleti coronatur cum matre Carolus. Epulæ, & equeſtria certamina,

Coronationis ſolennia inſtructæ aliquot dierum exceperunt epulæ, ludique atque equeſtria bellantium ſimulacra. In quibus Bureni ac Zanzelli Belgarum proceres anteſignani, biduo cum Hiſpanis Belgiſque ex provocatione mutua egregiè decertarunt. Tertio demùm die ipſe Rex Carolus jam firmati corporis roboriſque adoleſcens, cum præcipuo ceterorum triumphatore Zanzellio, regali armaturâ cinctus, in arena congreſſus, tantâ peritiâ ac fortitudine decertavit, ut fruſtrato nunquam ictu proprio, adverſarij pleroſque deluſerit. Quater concurſum eſt, primâ lanceæ in caſſidem vibratione plumas capitis tanquam alas victoriæ ſuſtulit: altero in ſiniſtrum pectoris latus detorto ictu, lanceâ (quod palmarium habent) in varias diminutâ partes abſceſſit: tertio impetu bipennis in caſſide retorta cladem accepit: ultimâ, eaque graviſſimo utrimque robore concurſione factâ, altera Regis lancea, excepta Zanzelij circulari clypeo, novo victoriæ argumento, media diſſilijt, vires artemque, quibus ejuſ-

Franciſ. Hauræus in Annal. Ducum Brabant.

In his eminere ſuper omnes viſus Carolus magnam ſui æſtimationē collegit.

ejuſmodi certaminis ſucceſſum metiuntur, egregiè teſtata. Nemo erat paulò ſagacior, qui ad ſeria Principis ſtudia animum non adverteret, ac tam præclaris initijs futurarum rerum momenta non ponderaret. Ingenium facile, prompta ſolertia, ingens animus in vultum actioneſque ſeſe effundebant; ut cùm ſuprà ætatem expectationemque eminerent omnia, vel ab invitis ſuæque gentis amantibus Hiſpanis, favorem extorquerent. Verùm egregius Rex, qui ſuâ ſe indole virtuteque abundè probabat, aliorum ex aula procerum ſuâ illum cupiditate regentium, potentiâ invidiaque offendebat. 1518.

Gomec. de vera. ſup. cit.

Duo in hoc æſtu animorum eminebant offenſionis ſcopuli. Nimia aulicorum Belgarum & frequentia, & poteſtas; tum Ferdinandi fratris, quem Hiſpani amplexabantur, apud Germanos, ut credebant, neglectus. Et prioris quidem argumentum nuper datum luculentiſſimum, quando contempto Hiſpanorum & Ferdinandi quidem regio Principe, licet ex matre impari, Alphonſo laudatiſſimo Præſule, Tholeſanus Archiepiſcopatus, præcipua regni dignitas, poſt tantum, quantus erat Ximenius, Antiſtitem, in adoleſcentem exterumque Croyi nepotem; ut ſi indigenæ maturique ætate & ſapientiâ viri Caſtellanis deeſſent, non ſine gentis dignitatiſque tam ſublimis opprobrio temerè erat translatus: magiſque urebat, quod ab illo hoc factum homine, qui plerorumque jam flagrabat Hiſpanorum invidiâ, quemque iccircò Ferdinandus Catholicus, in Caroli regnaturi inſtitutione, ab aula ſubmovendum eſſe decreverat; ſed qui & has, & alias ſolo Regis amore fretus leges perfringeret. Verùm uterque Croyiorum & patruus, & nepos haud multò poſt in Germania extinctus, hæc ſecum odia ſuſtulit. Attamen Carolus hoc minus conſulto in populares favore animadvertit, parum abeſſe, quin totius regni ad hunc ſcopulum adiret naufragium. Quæ, experientiâ denique factus cautior, pericula declinavit. Nempè *Regibus non minus vigilandum eſt, ut pernoſcant, à quibus & qua virtute conſilioque regantur; quàm quos cujuſque ingenij homines regant: neque enim recta conſilia dare poterit, qui non admittit.*

XXIV. Duo offẽſionis apud Hiſpanos ſcopuli.

Toleſanũ Archiepiſcopatũ in externũ transferri Hiſpani indignãtur.

Alter offenſionis ſcopulus Ferdinandi fratris neglectus erat; cujus quantò apud Hiſpanos ob ſuaviſſimam indolem, & ſuæ, ut interpretabantur, gentis puerum, amor erat excellentior, tantò frigere is in Carolum magis videbatur; quòd utrumque hunc ſolem idem capere cœlum non poſſet. Quare auferendum hunc ſibi ex oculis quamprimùm dolebant. Et Croyius, ut hoc ipſum Ferdinando deſiderium ingereret, ad ſerviendum quandoque Carolo impellebat. Nam accumbenti ad menſam, inter miniſtros adſiſtere juſſit, & lauturo aquam manibus affundere; ut Carolus pij obſequentiſque fratris ingenium miratus, indoluiſſe feratur, quod ad illa ſe officia demitteret, adeoque ipſe de eodem quantocyus ſeparando conſilia admiſerit, comite Burano Croyi æmulo, præcipuoque aulæ ſuæ principe in præfecturam aulæ Ferdinandeæ adjuncto. Properati autem diſceſsûs cauſa, Maximiliani avi Imperatoris erga nepotem deſiderium, ſeniumque in mortem inclinatum, & puero, & Hiſpanis proceribus expoſitum, non iniqua pleriſque viſa eſt, quæ audiretur. Utque Hiſpanis tantò hic abitus toleran-

Ferdinandum Regis fratrem contemnũ dolent.

Ferdinãdus diſponitur ad diſceſſum in Germaniam.

Digitized by Google

An. Chr.

tior fieret, multi Belgarum procerum unà cum eodem remiſſi ſunt, acceſſuſq; ad Caroli aulam indigenis præbitus. Ita quod in theatro peritiſſimi chirurgorum ſolent, oſtentandæ artis gratiâ, manu altera vulnus infligere, altera remedium exhibere viſus eſt.

Ad avū Maximilianum haud multò poſt ægrum tranſit. Cuſpini. in vita. *Maximiliani Cæſaris pius ab hac vita exitus.*

Et ſanè non abſque divini Numinis providentia felici navigatione delatus in Germaniam Ferdinandus, haud multo tempore ſuperſtitem avum primùm ultimumque viſurus convenit. Is in Auguſtanis Germanorum comitijs de naſcente Lutheranorum hæreſi in ſemine opprimenda, belloque Turcis nimiùm invaleſcentibus inferendo conſilia agitans, à Leone X. Pont. per Cardinalem de Vio legatum, galeâ atque enſe, Pontificiâ benedictione ſacratis, donatus, haud multò poſt ægreſcere, atque ad mortem demùm cœpit magnis paſſibus contendere, quam anni MDXIX exordio, ipſis Januarij idibus, magno pietatis ſenſu occupavit. Hanc priuſquam corpore admitteret, ſarcophago ſibi quinquennio, quacunque incederet, prælato, longâ animi meditatione complexus fuerat. Eaque virtutis ſapientiæque laude imperium multis annis adminiſtrarat, quâ Imperatorem, qui & alios, & ſeipſum moderari rectè poſſet, decebat. Sacerdotes eâ veneratione excipere ſolitus, ut nullum ante ſe ſtare pateretur. Blaſphemantium, atque ebrioſorum hominum acerrimus perſecutor. Pater afflictorum pauperumque, quibus moriens decem facilè xenodochia ſuis impenſis donationibuſque inſtructa reliquit. Morituro ſibi vetuit impendi lacrymas, quòd mortalis ad immortalitatem lege communi tranſiret, dolores extremùm ſuos paſſionis Domini prælectæ memoriâ ſolatus. Quo moriente, quis æquo ſuſtinere mortem animo recuſet?

XXV. *Carolus cum Hadriano jā Cardinale regnū Hiſpaniæ diſponit, fidemq; à ſubditis exigit. Contra Mauros nobili victoriâ potitur.* Surius in Com. Oder. Ryual. in An. 1518. & ſeq. Belcar. l. 16. *Franciſci*

Nec otioſus intereà Carolus in Hiſpania, ut Hadriani major eſſet apud Hiſpanos authoritas, per Maximilianum Cardinalitium illi pileum à Leone obtinuerat, perque urbes regni cùm Caſtellani tum Aragonij profectus, fidelitatis ad ijſdem juramentum excepit; compoſitis jam pleriſque, quæ ex Ferdinandi morte in Sicilia natæ erant, per novum gubernatorem ſubmiſſum controverſijs. Quin & Mauri ad Oranum rurſus occupandum, quod Ximenius felici quondam expeditione his ademerat, collecti, inſignem ſub Caroli Regis auſpicijs cladem accepêre. Siquidem Hòrrucus Barbaroſſa ex nobili Pirata Rex Algerij ac Tremeſinij effectus, in hujus loci expugnatione XLIV. millia ſuorum amiſit, cujus victoriæ monumentum, vexilla hoſtilia rari pretij gemina, ad Maximilianum Cæſarem Carolus ſubmiſit, Horruci caput haſtæ infixum per Hiſpaniam ad ſpectaculum circumlatum eſt. Cui Aradinus frater in Africa ſucceſſit: adverſus quem cùm anno ſequenti Hugonem Moncadam ex Sicilia cum exercitu ac claſſe ad expugnandum Algerium deſtinaſſet, morâ vincendi occaſio perijt, claſſiſque tempeſtate incumbente disjecta, vix tutum in Ebuſum Inſulam Moncadæ receptum fecit. Undè tamen inſtaurato milite in Gerbarum Regulum duxit, victumque atroci prælio vectigalem Hiſpanis, annuo XXIV. millium aureorum vectigali ſubjecit. Quin & Franciſcus Galliarum Rex, ne quid minùs Carolo adverſus Mahometanos Italiæ litora infeſtantes auſurus videretur, ſumumque

umque Pontifici Germaniſque probaret ad Turcarum potentiam infringendam ſtudium, claſſem in eóſdem ſub Petri Navarri imperio deſignavit. Qui cùm nuper Maximilianus in Comitijs Auguſtanis Cæſar de ſuggerendo ſibi in dignitate Imperatoria Carolo nepote Germaniæ proceres ſollicitaſſet, occultis apertiſque conſilijs obniſus, ſpem ſui magnam, ſi ad hanc coronam admitteretur, adverſus Turcam hoſteſque omnes Romani imperij faciebat, obtinuitque tunc facilè à Septemviris (ſuæ hanc electionem libertati vendicantibus, ne quæ demùm familia in ſucceſſionis jus veniat) ut preces conſiliaque Maximiliani de Carolo rejecta fuerint. Indè tamen æmulatione, rivalitatiſque quibuſdam veluti ſtudijs inflammati, in Carolum Franciſcus, in Franciſcum ferri Carolus, & recrudeſcentibus priſcæ cum Hiſpanis ſimultatis cicatricibus, munire adverſus alterum ſeſe alter, non levi Europæ totius, quæ ſecuta eſt, conturbatione, hæreſumque ac Turcarum incremento cœpit. Cumque Maximiliani jam Cæſaris mors vulgata ſollicitos de futuro Imperatore Germanorum proceres, ipſumque adeò Pontificem ob imminentia Europæ mala diſtineret, neque alius penè ad ſuſtinendam imperij molem, præter duos potentiſſimos Reges, Carolum ac Franciſcum idoneus occurreret, nec uterque hac ſibi indignus majeſtate videretur, Romanas hic atque iſte âquilas certatim prenſabat. Franciſco recentes per Italiam victoriæ, regnum opulentum, & promptæ largitionibus opes, Pontificis Leonis favor, tum probatum non paucis Regis ingenium ſpes ingentes fecerant. Pontificem, Venetoſque ſuarum habebat partium, perſuaſos, nullâ faciliùs arte virtuteque reprimendos Turcas, in quos Franciſcus junctas regni imperijque vires polliceretur, quâ ſanè armorum conſpiratione nihil viſum eſt per Europam potentius: ſiquidem florentiſſimum à Majoribus acceperat Galliæ regnum, quod Anglis Normanniâ, viciniſque regionibus; Belgarum populis Burgundiâ ejectis; Ciſalpinâ Galliâ per Inſubriam explicatâ, tanto ſenſim excreverat robore, ut cetera Europæ regna facilè excelleret. Mole ſuâ timendum magis reliquis, quàm (quod grandium ſæpè corporum eſt vitium) grave ſibi: cùm regni illius membra, velut communi Regis animata ſpiritu, ab uno capite motus omnis quietiſque principium ducerent; adeoque collectas ad ingentem potentiam vires poſſiderent. Principum juxtà ac ſubditorum opes, regiæ eſſent. Vita etiam in obſequio, libertas in ſervitute: ſive neceſſitas hanc illis parendi legem impoſuerit, ſive voluntas; ſeu denique utrumque, quod ingentibus, modò amoris, modò timoris affectibus, hæc gens Regibus obnoxia teneatur. Huic igitur regno, tam firmis potentiæ adminiculis nixo, ſi imperij Romani poteſtas adjuncta eſſet, haud difficilis futura erat Italiæ totius (quamvis id nollent incolæ) acceſſio. Ita denique ad priſtinam gloriam imperium, per ſe Franciſcus, velut poſt fata, excitandum ſperabat; ut non Romanum tantùm nomen; ſed & ſedem rurſum capeſſeret. Nimirum, uti illa Turcæ avertendi ſpes Pontificem Franciſco inclinaverat: ita non mediociter hæc poſtrema cogitatio retardabat. Quanquam eſſent qui prioris illum etiam exſpectationis eventu fraudandum exiſtimarent. Quantum enim Franciſco Imperato-

1519.

Galliarū Regis æmulatio cum Carolo ſuſceptā. Uterq; Romani imperij faſces prenſat.

Freherus tom. 3. rerum Germ. epiſtolæ Princ. vol. 1. Jovius Belcar. Guicciard. Schledanus, &c.

Quid Franciſcus ad hanc dignitatem momenti attulerit, quid obſtiterit idem

An. Chr. ratori natum domi negotii fuiſſet ad imperii res legesque, cum Gallico ſceptro conjungendas? ad ſeptemviralem, ſibi vel conciliandam, vel infringendam potentiam? ad circumſcribendam Germanorum libertatem? niſi perlevi momento à Gallis rurſum ad Germanos coronam tranſire voluiſſet. Hic verò quantæ molis labor! Erat jam magnis adulta viribus infringenda Auſtriacorum potentia, quibus non pauci ex Germania, Italia, Hiſpaniaque fidem opemque debebant. Hic iterum quanta cum negotio pericula' ſive hæc obſcuriùs proſpiceret Pontifex, ſive non minora ex Caroli electione præſentiret incommoda, Franciſco inprimis operam dedit, per legatos regijs partibus addictos, literas tamen ad ſeptemviros eâ dedit moderatione, ut magis officij quemque ſui admoneret, quam privatæ benevolentiæ.

XXVI. *Leo Pontifex Friderico electionem commendat, qua Eccleſia & orthodoxa fidei rectè conſulatur.* Ad Electorem Fridericum comitem Palatinum etiamnum orthodoxum hoc argumento ſcripſit. Dilecte fili, ſalutem & Apoſtolicam benedictionem. *Mors optimi Imperatoris Maximiliani, ut juſtum mihi ex tanti Principis jactura dolorem, ita curam non mediocrem rerum futurarum injicit. Intelligo enim quantum Chriſtiana Reſpublica præſidium amiſerit, & quàm ambiguis eventibus aliorum ſucceſſio Imperatorum obnoxia ſit. Maximilianus certè in hac rerum tempeſtate immaturo nobis fato ereptus eſt. Quanquam cur queror, aut invideo, ſi eximiæ nunc demum pietatis ac clementiæ fructum ex morte colligit? hoc potiùs apud te, nobiliſſime Princeps, ſummo, quo poſſum, ſtudio contendo; ut omnem curam diligentiamque ad hujusmodi Imperatoris electionem conferas, qui alterius virtutes, aut æmuletur, aut ſuperet. Non eſt quidem, cur de ſingulari tua, tuorumque collegarum pietate ac prudentia dubitem, nec cur ſubminiſtrem conſilia viris ſapientibus. Sunt tamen, quæ me impellunt, exorta per Germaniam religionis diſcrimina, quibus avertendis æquum eſt omni me ſtudio advigilare. Stat certe in præcipiti, ac loco planè lubrico fides. Hoſtes illic neque potentiores, neque atrociores unquam ſuſtinuit: niſi vigilantiâ ac fide veſtrâ, niſi ſapientiâ, ac religione occurratur, actum eſt, triumphabit in iſta pietatis antiqua ſede improbitas. Nunquam poſt Chriſtiana Reip. per Germaniam nomen majus cervicibus noſtris periculum incubuit, graviorque in Principibus viris cura religionis deſiderata eſt. Quocirca ille nunc vobis Imperator deligendus eſt, qui tam inſidioſæ potentique machinationi & occurrere poſſit, & velit. Periſtis, ſi hac in re vigilantiam amittitis. Nec imperij veſtri dignitas, nec ſalus diu conſiſtere poterit; niſi gliſcentem in fomite ſeditionem pius fortisque Imperator oppreſſerit. Sed & illa Turcarum immanitas Europæ imminens, qualem, quantumque virum deſiderat! Veſtra hæc res eſt, viri Principes, veſtris modò in manibus totius Europæ incolumitas vertitur. Si erratis, non tantùm exiſtimationis, verum etiam ſalutis diſcrimen adibitis. Statis in theatro, aut gloria, aut ignominia veſtræ, ubi orbis totius oculi conſilia actionesque omnium arbitrantur. Videte, ne quid perperam. Quanquam de tua mihi ſapientia conſtantiaque pollicear, fore ut voti ac deſiderij noſtri, quod cum publica utilitate conjunctum eſt, rationem habeat, audiatque illa de re Thomam S. Sixti presbyterum Cardinalem legatum noſtrum. Romæ, Anno MDXIX.*

XXVII. *Helvetiis ſtdet Pontifex in* Diverſas tamen ab his ad Helvetios tranſmiſit, quibus illos Franciſco conjungere ad ordinum imperij favorem occupandum cupiebat. Sed hi Germanicæ originis homines tantùm ad Gallos honorem pertingere æquo animo non

fere

Digitized by Google

ferebânt, & amicos habere illos maluerunt, quàm tantâ potentiâ metuendos. 1519.
Nec Pontifex tam obtinendi ſpe, quàm gratificandi oſtentatione id Franciſco præſtare voluiſſe eſt viſus: cùm imperare hunc nollet, cujus jam tum creſcentem formidabat in Italia potentiam, effecturum utique, ut non tam diceretur Rex Rom. cum Germanis, quàm eſſet.

XXVIII. *Frâciſcus ſibi minimè deerat, & Trevirêſem ac Brandeburgicum fautores habebat.*

Intereà ſibi Rex Galliæ ſuis ipſe officijs, & comparanda Principum benevolentia minimè deerat, alioſque obſequijs, alios promiſſis ac liberalitate ſibi conciliabat. Carolum per legatos monuit: *Ne injuriæ loco haberet, ſi ejuſdem coronæ ambitione teneretur alius, qui ejuſdem puellæ procum æquo animo ferre cogeretur.* Cui ita reſpondit Carolus, ut moneret: *Appetenda non eſſe, quæ alieni juris extra ſpem exteri Principis poſita eſſent. Sine injuria Auſtriacos à poſtulatione excludi non poſſe, qui imperium ſine injuria hactenus adminiſtrâſſent.* Hæc deterrere Franciſcum non poterant, qui Trevericum jam Antiſtitem in ſuas traduxerat partes manifeſtis obſequijs. Brandeburgicus etiam Marchio Franciſcum colebat; ſed amicitiâ tectiori. Hic, ut fratrem Moguntinum Septemvirorum in comitijs anteſignanum ad ſuum propoſitum inflecteret, ſtudioſè allaborabat, quorum autoritati Bohemiæ Regis ſuffragia acceſſura credebantur. Sed plerique Germanorum tanto Gallum averſabantur ſtudio, quanto libertatem ſuam amore proſequebantur; cui una cum alienigena Imperatore compedes injici credebant. Quocircà armis ſeſe contra eorum vim inſtruebant. Neque ſegnis rerum ſuarum Franciſcus, ferreis non minùs, quàm argenteis haſtis pugnaturus erat, ſi res armis decernenda fuiſſet.

XXIX. *Carolus ſubmiſſo militeq; ſuis fautoribus animos addidit, Brandeburgico ademit.*

Præoccupavit tamen ipſius diligentiam Carolus, ſubmiſſumque ex Belgio militem haud procul Francofurto juſſit conſiſtere, tanquam vim omnem adverſariorum ab Electoribus ſubmoturum, quæ res inclinatis Carolo amicis audaciam, Franciſci contra Fautoribus eum injecit metum, ut Brandeburgi Princeps promiſſum Gallo favorem intra tacitum conſcientiæ ſenſum premeret, non auſus profeſſione ſtudiorum ſuæ in ſe gentis odia, non profituro ſuffragio provocare.

XXX. *Electorũ comitia Francofurti inſtituta, ambiguis ſententijs certant.*

Indixerat ejus frater Albertus Moguntinus Septemvir Francofurtum comitia, quòd illi, Imperatore ſublato, id muneris ex more demandatum eſſet. Adfuêre Electores omnes. Hadrianus comes de Weda, Ubiorum: Richardus, Trevirûm Antiſtes: Ludovicus, comes Palatinus, ac Dux Boiorum; Fridericus, Dux Saxonum; Ioachimus, Brandeburgi Marchio. Ludovici Bohemiæ Regis perſonam legatione obijt Laſſa Sternenbergæ Dominus. Hi Principes ante XVI. calend. Julias anno hujus ſæculi XIX. in æde D. Bartholomæi, electorali inſignes trabeâ, poſt imploratum ſacrificio ſolenni Numinis favorem, omnes fidem dederunt: nihil ſacris imperij legibus, quas aurea Bulla complectitur, abs ſe derogatum iri. Majorum inſtituta inviolata, ſanctaque omnibus futura. Quæ, ne religio deeſſet, ad aram ſacramento firmata ſunt. Ab ara ad ſacrarium baſilicæ, recepto veterum more electioni deſtinatum, itur. Ubi ad circumfuſos Septemviros Moguntinus Princeps de conſenſione virorum Prin-

An. Chr. cipum ad imperij dignitatem tuendam recteque transferendam neceſſaria luculenter diſſeruit.

XXXI. *Præfatio Electoris Moguntini.*

,Graviſſima, inquit, ac difficillima res in præſentem deliberationem vocatur. Majeſtas ex illa imperij noſtri, ſalus atque incolumitas publica, Eccleſiæ ,Romanæ tranquillitas, nomen ac gloria nationis Germanicæ, fides denique at- ,que exiſtimatio noſtra dependet, Principes. Confluximus huc omnes eâ men- ,te, ut Romana Reſp. ſupremo in Germania orbata Imperatore dignum caput ,acciperet voluntate ac ſententijs noſtris. Tantum autoritati, fidei, virtutique ,noſtræ commiſſum videmus, quantum eſt non ſolùm Germaniæ, ſed Europæ ,propemodùm univerſæ Imperatorem dare; quantum eſt Germaniæ multis af- ,flictæ bellis & ſæviſſimæ Turcarum tyrannidi expoſitæ defenſorem conſtitue- ,re, cui neque ratio ad gubernandum deſit, neque facultas. Niſi ad tantum mu- ,nus præter ſingularem prudentiam, animique æquitatem, concordiam afferamus, actum erit de incolumitate ac dignitate imperij noſtri. Equidem ſapien- ,tiam humanam tam arduo negotio imparem eſſe agnoſco. Sed in his curis illa ,me cogitatio potiſſimùm erigit, quòd cùm imperia divinitùs conſtituta intelli- ,gam, Regeſque alijs Deo moderante naſci; alijs, nec ſine Numine eligi videam: ,nequaquam dubitem, eundem collegij noſtri ſuffragia ac rationes moderatu- ,rum, ſi illam, quæ in nobis eſt, diligentiam ac legum noſtrarum obſervantiam; ,ſi fidem Deo atque imperio debitam, ſi æquitatem, ſi conſenſionem ad hoc or- ,bis terrarum conſilium attulerimus. Lætor ſanè illa in vobis reperiri omnia, ,quæ tantum ornare ſenatum poſſunt, magnam ab uſu rerum experientiam, ex- ,ploratam in Remp. fidem, in Deum pietatem; illud etiam publicæ tranquillita- ,tis ſtudium, quo adducti ſine mora & cunctatione huc omnes tempori adveni- ,ſtis, quo ad aram vos patrijs legibus, tuendæque concordiæ ſacramento adſtrin- ,xiſtis, vehementer laudo proboque. His ut porro veſtigijs cœpto operi ad fi- ,nem deducendo inſiſtatis, autor vobis hodie eſſe volui, quanquam me etiam ,tacente, exempla turbatæ in his comitijs concordiæ ſuâ vos clade ab omni ,diſſenſionis ſtudio debeant amovere. Divino certè conſilio Othonis III. Se- ,ptemvirale hoc collegium inventum fuit, ſummique Pontificis autoritate con- ,firmatum, cujus inprimis collegij ſapientiâ ac fide imperij Romani decus flu- ,xum alioquin, multiſq; cladibus deforme, apud ſolã Germanorum gentem an- ,nis quingentis inconcuſſum perſtitit, immortali nominis noſtri gloriâ. Huic ,tamen ſi quam aliquando Majores labem aſperſerunt, diſſenſione Principum in ,diverſas de imperio transferendo opiniones abeuntium, factum præcipuè eſt. ,Quàm luculentam ſub Henrico IV. ex Germanorum Principum contentione ,plagam accepit imperium! Quàm illa Conradi Suevi, & Lotharij Saxonis ſuf- ,fragiorum diverſitate excitata diſſenſio: illa etiam Philippi atque Othonis ,quarti de regno concertatio Germaniæ luctuoſa fuit! Illius verò annui & ſe- ,meſtris interregni, quo poſt Friderici II. & Henrici Thuringi funeſtam æmu- ,lationem Richardus Britanni Regis filius quorundam Principum factione e- ,vocatus ad imperium fuit, quis ſine indignatione meminiſſe poteſt? Cùmque

,abſque

Digitized by Google

,abſque nativo capite tanquam utiles regno viros non ferret imperium, vileſce- 1519.
,re cœpimus, Italiciſque paſſim urbibus defectione abſcedentibus indigni viſi
,ſumus, qui imperaremus. Omitto calamitatem illam, quam Ludovico Bavaro &
,Friderico Auſtriaco debet hæc patria, cùm Hungarorum Bohemorumque ar-
,mis in partem contentionis adductis duorum hominum ambitionem multo
,ſanguine expiaret, alienum rurſum ex Anglia Regem Eduardum accerſeret:
,qui niſi ad purpuram acceptandam, quàm alij ad deferendam fuiſſet tardior, il-
,lam hactenùs non obtineret Germania gloriam, quam dignitate Romani impe-
,rij penes ſuæ gentis homines relictâ poſſedit. Aliarum jam illa gentium cupi-
,ditati ſerviret, his ſuas cumularet opes, honorem venderet, libertatem tran-
,ſcriberet. Illa populorum Domina, quæ nec Romanorum illud jugum ferre
,diu potuit, quod orbis penè univerſus ſubjectâ cervice ſuſtinebat, jam impari ſibi
,nationi ac Domino ſpem, arbitria, obſequia, dignitatem impenderet. Veſtrum
,erit ſuis iſta ponderare rationibus, judicio atque æquitate decernere, ne qua
,Germanico nomini labes atque ignominia adhæreſcat, nec ita ſemel imperium
,tribuat, ut deindè concedere ampliùs non poſſit. Illud poſtremùm moneo,
,tantò ex noſtra diſſenſione (quam Superi avertant) graviora Remp. hanc acce-
,ptura vulnera, quantò acerbioribus inimicis hoc tempore objecta eſt. Si quid
,ex inteſtinis patriæ ſeditionibus Turcarum potentiæ atque immanitati acceſ-
,ſit virium, multò nunc maximè futurum eſt, cùm fractis jam convulſiſque Euro-
,pæ repagulis, omnium cervicibus propiùs imminet, ac nihil magis in imperio
,averſatur, quàm pacem conſenſionemque noſtram. Quocirca agite, ô Princi-
,pes, ſummâ conſtantiâ, fide ac conſpiratione animorum, abſolvenda res tanta
,eſt, quæ non populi unius, ſed Europæ totius incolumitatem complectitur. In
,vos, tanquam in orbis theatro, ad ingentem ſpem metumque propoſitos, om-
,nium ora vultuſque populorum converſi ſunt. Nos Regum ac Principum o-
,culi intuentur, nos de ſuis etiam ſepulchris Majores obſervant, ut non modò de
,Imperatore; ſed & prudentia ac gravitate noſtra judicium ferant. Nos denique,
,quod apud pios ſapienteſque viros maximè valere debet, Superi de cœlo con-
,templantur, Deus ipſe noſtrarum actionum aſſiſtit arbiter, qui inſtituta ad pa-
,cis defenſionem imperia, cùm noſtræ per Germaniam curæ tradiderit, ſeditio-
,nem omnem ab his capitibus in vulgus derivatam, tantò graviùs caſtigabit,
,quantò indigniùs eſt à tranquillitatis publicæ adminiſtris tranquillitatem per-
turbari. Hæc Moguntini Principis oratio promptis auribus animiſque exce-
pta, tantum ad perſuaſionem momenti attulit, ut factâ ſeceſſione à loco concilij
Principes ſummo quiſque ſtudio id ſe acturum polliceretur, ne ſuffragatione ſuâ
pertinaciter diſcreparet. Quæ cùm omnium deindè nomine diſertiſſimus fa-
cilè Principum Joachimus Marchio Brandeburgicus ad fratrem publicè retu-
liſſet, ſuffragandi deliberatio in ſequentem diem rejecta eſt.

Intereà Caroli Regis legati Moguntiam, Franciſci Confluentiam attigerunt, XXXII. *Caroli & Franciſci Regum*
utrique diverſis argumentis pro ſuo quiſque Rege apud Septemviros conten-
debant. Illi avorum, præſertim Maximiliani, merita ac poſtremam volunta-

An. Chr. tem, magnanimi Regis ſpem atque indolem, Germanici ſanguinis originem proponebant. Hi pulcherrimam Galliæ Germaniæque conjunctionem à priſcis ſeculis repetitam, egregium Eccleſiæ decus ac munimentum, Europæ totius quietem ex hoc fonte petendam, Regis ſui virtutes imperio dignas prolixè opponebant. Hæc per literas acta. Quibus ita à Septemvirali collegio reſponſum eſt; ut gratiæ agerentur Gallo de benevola in Germanos voluntate, Hiſpanc etiam ſpes aliqua fieret: utrique diceretur, curæ Electoribus futurum; ne, vel pia Majorum inſtituta, vel jurisiurandi, quo tenerentur, religio, violaretur. Non ignorabant Germani proceres, quò Principum Regumque per Europam inclinatæ voluntates, ac privata cujuſque ſtudia ſpectarent. Tanta nihilominùs in Septemviris gravitas, in gravitate conſtantia; ut quam quiſque ſequeretur ſententiam, nullo partium augendarum conatu emineret: ne juratæ tranquillitati adverſari, aut corruptis ad ſuffragationem opinionibus accedere viderentur. Moguntino difficilior in ceteris impoſita erat provincia: cui, quod primus ad ſententiam ferendam accederet, providendum fuit, ut talem ſuo deſignaret ſuffragio, quem graviſſimæ cauſæ alijſque perſuaſuræ expoſcerent: ne à ceteris deſertus, aut retractare ſententiam, aut contentiosè defendere cogeretur. Quorum utrumque ſine aliquo dedecore non poterat. Sic igitur exorſus eſt.

legati adveniũt & literis Electorale comitium pro ſuo quiſq; Rege cõpellant.

XXXIII. ,Magnæ, viri Principes, rei ſuſcepta deliberatio eſt. Agitur de imperij noſtri ,dignitate, de pace ac bello, de fortunis omniũ, dum quæritur, an Franciſcus Rex ,Galliarum, an Hiſpaniarum Carolus, an verò è Principum Germanorum nu,mero aliquis, Imperator deligendus ſit? Qua in re ſic equidem ſentio, ad Gal,lum hoc imperij decus nequaquam transferendum eſſe, quod & legibus noſtris ,& jurejurando cautum ſit, ne externæ gentis hominibus illa dignitas offeratur: ,neque Franciſco ulla ſatis ratio ſuffragetur, quò minùs peregrinus cenſeatur. ,Et verò, ut Germanis annumerari poſſit, graviſſimis tamen rationibus meritò ,excludetur. Neque enim Rex monarchiæ aſſuetus leges ſibi à Principibus ſcri,bi patietur, quibus cum imperio parendi neceſſitatem accipiat, quòd ſervitutis ,nomine habiturus ſit, quidquid ex aliena voluntate ſuſceperit. Nec ſanè intel,ligo, quo noſtro ad pacem emolumento, vim Gallicam Germanorum potentiæ ,adjuncturus videatur. Ut enim illam voluntatem, quam de Carolo totaque ,Auſtriacorum gente opprimenda ſuſcepit, honore ac viribus auctus deponat, ,nemo quidem meo judicio expectabit, qui inveterata ſtudia, qui æmulationem, ,qui diuturnas utriuſque familiæ concertationes non ignoraverit. Stare hoc ,pacto incolumis Germanorum dignitas atque libertas diu non poterit, qui ,Mediolanum ſuis nuper adjunxit regni finibus, cetera imperij membra ad tanti ,robur corporis confirmandum ſociabit, ut in Gallorum ſenſim inſtituta Ger,mania tranſmigret, neque imperare jam alij, quàm Galliæ Reges liberrimis ha,ctenus nationibus poſſint. De Turcarum vi atque inſolentia per Franciſcum ,Imperatorem facilè reprimenda, non eſt quod mihi patiar perſuaderi. Non i,gnoro, quantum ad hanc rem momenti allatura ſit illa Germanorum Italo,rumque cum Gallia ſocietas. Verùm hanc ille vim in Carolum ante, quàm

Albertus Moguntinus Elector pro Carolo diſſerit.

Turcam

Digitized by Google

,Turcam experturus eſt; ne,dum fortè foris pugnat,domi ſuperetur,& cùm a- 1519.
,liena tuetur,propria aut negligat,aut amittat. Neapolim certè, quam heredi-
,tario nunc jure contendit ſuam, armatus etiam Rex poſtulat, inermis Impera-
,tor non deſeret; plus virium ad audendum,autoritatis ad impetrandum habi-
,turus. Quòcirca cùm imperij noſtri legibus, cùm jurisjurandi religione, cùm
,denique graviſſimis Germaniæ incommodis à Franciſci electione retardemur;
,ne obſecro cum libertate noſtra Gallis Germani tradamus imperium, qui non
,dubiam pro beneficio ſervitutem reponent, imperandi ſimul eligendique po-
,teſtatem accepturi. Ita nobis eligendus hodie Imperator eſt, ut quod alijs ac-
,cipere, nobis donare impoſterum liceat. In Carolo ad imperium vocato mi-
,nus ego periculi, plus gloriæ atque emolumenti Germanæ nationi proſpicio.
,Sunt, fateor, quæ inter ſpem metumque ſucceſſus cunctantem ſuſtineant. Re-
,motam Carolus à noſtris finibus Hiſpaniam inſidet: ut qui inexpectatam ali-
,quam Turcarum irruptionem, ad natam ſubitò in Germania ſeditionem, aut
,dubiam, aut certè ſeram allaturus opem videatur. Quid deindè ſi offenſione
,læſus aliquâ in Germaniam Ibericis ſtipatus cohortibus veniat, an priſtinæ
,Germanorum dignitati minus ab Hiſpanis, quàm Gallis erit metuendum? an
,non ijſdem,quibus defenſurus armis videbatur, opprimere poterit,vel noſtra
,provocatus libertate,vel ambitione propriâ? Denique an imperij Romani de-
,cus alieni Regis manibus traditum,Hiſpaniſque noſtrâ indulgentiâ creditum ad
,Germanos rediturum credimus? de Mediolano id quidem perſuaſum habeo,
,ſi rurſum expugnetur, non aliter Hiſpanis reſtituendum, quàm ne imperium
,recipiat. Quæ me ſanè cauſſæ impellerent, ut præteritis exterarum nationum
,Principibus, indigenâ Imperatore acquieſcerem: niſi graviori etiam ab hac
,ſententia diſcrimine avocarer. Etenim ſit è Germanis Principibus Imperator,
,hunc an Belgas Auſtriacoſque,Caroli ditionis homines audituros creditis? in-
,ter non dubia Auſtriacæ Gallicæque gentis arma quid facturum exiſtimatis?
,mediuſne adſtabit partium,ac dum Belgium Auſtriaque, fortiſſima Germaniæ
,munimenta,ab imperij vel corpore,vel ſocietate divellentur, periculoſis certè
,quatientur motibus,otioſus ſpectabit; incertus cui odium favoremque impen-
,dat? An non intelligemus ijſdem, quibus illi oppugnantur telis, peti impe-
,rium, eodem quo premuntur jugo ad ſervitutem deſtinari? Erunt Auſtriacæ
,in nobis potentiæ inimici,qui Gallis accedent; erunt propriæ amantes liberta-
,tis, qui ſeſe objicient:ita diviſis Germania ſtudijs ad gliſcentem jam nunc ſedi-
,tionis flammam hoc etiam incendium additura eſt. Nondum contracti ſub
,Friderico tertio dedecoris maculam Germani diluimus, quando Burgundio-
,num Dux Carolus per Germaniam, Mediolanenſium Philippus Maria per Ita-
,liam,Hungari per Auſtriam victricia arma contulêre, Imperatore ſuis vix ſatis
,finibus defenſo, quamvis cum Bohemis Saxones Albertuſque Brandeburgicus
,arma Cæſari fidemque conjungerent. De illa verò, quæ ex religionis contro-
,verſia, tempeſtas Germaniæ imminet, periculosâ omninò & formidandâ quid
,dicam? non levem hæc minatur calamitatem,niſi tempeſtivâ Concilij ratione

An. Chr. ,diſcutiantur illa, quæ de Pontificis dignitate, de Eccleſiaſticis legibus, de pec-
,catorum venia, ſeditiosè magis, quàm utiliter jactantur. Infirmus verò Impe-
,rator ad hanc rem neque virium ſatis, neque autoritatis allaturus videtur. His
,metuendam Turcarum vim atque immanitatem addo, quæ per Græciam, Pan-
,noniamque effuſa, imperij finibus, quibus imminet, non arcenda tantùm; ve-
,rùm & occupatis poſſeſſionibus deturbanda eſt, ne ſenſim vicinis opibus ad cer-
,tam Germaniæ ruinam invaleſcat, quod ſine conjuratis multarum nationum
,copijs nemo Imperatorum poterit. Quibus potiſſimùm rationibus ad illud
,conſilium impellor, ut Carolum Auſtriacum ceteris Germaniæ Principibus an-
,teferendum cenſeam, atque infra illius electionis emolumenta omne pericu-
,lum habeam. Quis enim ſibi perſuaſerit Germanum origine, ac familiæ Au-
,ſtriacæ Principem, ſedem patriam, aut libertate priſtinâ, aut dignitate imperij
,ſpoliaturum, præſertim, ubi juratâ ſeſe nobis fide obſtrinxerit? Parum quo-
,que ab ipſius indole atque ingenio mali nobis timendum eſt; boni verò expe-
,ctandum quamplurimum: procul enim omnis, cùm ſævitia, tum juvenilis
,vitæ licentia, & æquitatis ac continentiæ inprimis amans comperitur. Parem
,cum Republica curam religionis amplectitur; ut jam tum ijs adoleſcat virtuti-
,bus, quibus immortalem ille gloriam, Europa incolumitatem ſperare poſſit.
,Egregium patriæ avitæque indolis ſpecimen, & par tantis, niſi annos numeres,
,Majoribus. Ætatem nemo accuſabit, qui vim animi ingenijque maturitatem
,æſtimaverit, quo, & dare conſilia, & accipere, ad res opportunè gerendas didi-
,cit: itaque regit, ut à viris optimis, & avi Maximiliani Germaniæque proceri-
,bus, etiam regatur. Temperamento Regibus digno, qui *ſubeſſe nonnunquam debent, ut rectè præſint; & audire paucos, ut à multis audiantur.* ,Timor verò i-
,ſte, qui de Caroli abſentis, tardeque ad pericula adfuturi imperio concipitur,
,quamvis omninò vanus non ſit, tamen obſtringi Imperator Germaniæ, & no-
,ſtris legibus, & amore communis patriæ, & neceſſitate præſenti ſatis poterit,
,ut non præeſſe tantùm; ſed adeſſe etiam imperij negotijs cupiat.

XXXIV. Richardus Trev. Archiepiſcopus pro Fräciſco decernit.

Hæc ubi dicendo Præſul Moguntiacus abſolviſſet, ceteris privato colloquio conſultantibus, Trevirenſem Antiſtitem Richardum placuit audire, quòd longo rerum uſu publicis, cùm Romæ, tum in Germania negotijs præfectus, ad magnam ingenij famam prudentiæque laudem, illam etiam exiſtimationem adjunxiſſet, fore ut adverſas Carolo partes ſequeretur, neque imparatus ad hanc pugnam veniret. Conſultò id factum, ut ponderatis utrimque rationibus, tantò deinde liberiùs rectiusque ceteri pronuntiarent. Nec moratus ille, in hanc ſententiam diſſeruit.

,Tempore, quo Majores noſtri Maximilianum Cæſarem hac in urbe impe-
,rio profecerunt, vatem fuiſſe memorant, qui diſertè conſtanterque hunc ulti-
,mum Germani nominis ac ſanguinis Imperatorem fore pronuntiaverit. Du-
,bia tunc quidem hominis oratio, nunc fidem mereri poſſe videtur, quando ex-
,terno potiùs, quàm Germano Principi ſumma imperij poteſtas Moguntini
,Præſulis exiſtimatione deferenda eſt. Optarem equidem eo res noſtras loco eſ-
,ſe,

Digitized by Google

,ſe, ut, quæ Majorum noſtrorum ratio ac gloria fuit, de alieno nobis præſidio 1519.
,cogitandum non eſſet, ne cum auxiliorum ſpe ſervitutis metum conjungere-
,mus. Sed poſtquam à neceſſitate conſilia ducimus, atque externum præ indige-
,na probamus Imperatorem; nihil eſt, cur Hiſpanum Gallo præferamus. Legis
,enim, quâ obſtringimur indigenis, ac jurisjurandi religio, non Franciſcum ma-
,gis quàm Carolum arcet imperio. Etenim ſi Carolo ad legis hujus integrita-
,tem ſufficit, earum poſſeſſorem provinciarum eſſe, quæ noſtri cenſentur impe-
,rij; Franciſcus & Inſubriæ, & regni Arelatenſis, Reip. noſtræ membrorum, Do-
,minus, pari juris ſuffragatione contendet. Videndum nobis igitur, utri ex duo-
,bus tantum decus poteſtatemque concedamus. Me quidem non mediocriter
,delectat eorum recordatio temporum, quæ Francones Germanoſque ijſdem
,ſub legibus Principibuſque, & pacis, & armorum ſocietate conjunxerant, domi
,bellique ſuâ virtute notiſſimos. Hoſtis utriſque atque amicus communis erat.
,Florebant ſuis provinciæ urbibus, urbes mercimonijs, negotiatio frequens &
,promiſcua, artes cultæ ac celebres, robur imperij firmiſſimum. Auream hanc
,Majorum ætatem revocare licebit, ſi Galliam adjungimus Germaniæ, atque ad
,corporis unius integritatem malè quondam diſſipata membra colligimus. Ita
,ſuadet Romanus Pontifex, hortantur Veneti, probant Italicæ nationis Princi-
,pes. Nihil adverſus imperij inimicos præſentius certiuſque ad illorum cladem,
,noſtramque victoriam excogitari poterit. Gallia pecuniam, milites dabit
,Germania: nihilque tam repentinum erit, cui paratâ virtute non liceat occur-
,rere; nihil tam arduum, cui animos vireſque oportunas non objiciemus. Turca
,nobis pacatâ jam Aſiâ, in Pannonia Italiave metuendus eſt, opponemus floren-
,tem utriuſque nationis exercitum, armorum jam olim gloriæque communione
,ſociatum. Hiſpanis verò, quamvis Germanorum neque ſocietas inutilis, ne-
,que labor ingratus futurus ſit; laboris tamen præmia victoriæque fructum po-
,tiſſimum decerpent, exercituum primò, ac deindè provinciarum Domini.
,Quid, quod Hiſpania præter imperaturos nobis Duces parvam auxiliaris mili-
,tiæ vim ſuffectura ſit, cùm longos terrarum tractus exhauriat India, & dum no-
,vus occupatur orbis, amiſſis penè incolis Ibericus ſqualleſcat? Gallorum po-
,tentia & tutior nobis, & uberior futura eſt. Neque eſt, cur tantoperè in Italia
,Belgioque majori exarſura incendio bella metuamus. Mediolanum jam poſ-
,ſidet, imperijque, cùm opibus, tum autoritate fretus facilè tuebitur. Neapolim,
,ut ne affectet, haud difficulter perſuadebimus; ita bellorum illic cauſæ cum ar-
,mis intercident. Belgarum verò populis, niſi fortè quietem aſpernantibus, pa-
,cem dabit, ubi major Reip. neceſſitas contra Turcam avocaverit. Quanquam
,cur ita metuimus Belgio, nihil ad imperium Germaniamque præter aliquam
,linguæ communionem adferenti? Faciamus nunc Carolum Imperatorem eſſe,
,Deum immortalem, quales, quantoſque in Italia motus concitabimus! Me-
,diolano ille ante omnia poſſidendo & animum & manus adhibebit, Neapo-
,lim adverſus Gallorum impetus tuebitur, bellis & diuturnis & cruentis pul-
,cherrima Europæ pars jactabitur, Turcis in Pannoniam, atque ipſa adeò impe-

,rij

Digitized by Google

An. Chr. ,rij viſcera patebit aditus,& dum aliena aut dubia bellis proſequemur, certis ac ,proprijs excidemus poſſeſſionibus : hoſtibus atque amicis prædæ ac ludibrio ,erimus. Ille,quem ad jura ditioneſque imperij vocamus Carolum, Inſubriam ,ſuis auſpicijs contra Gallum occupatam , Germanis nunquam Imperatoribus ,reſtituet,Hiſpanis ad perpetuam Italiæ poſſeſſionem adjunget ; ut hinc Neapo- ,li,indè Mediolano potiti,ſummam illic rerum obtineant. Ceterùm ſi ex Regis ,utriuſque ingenio ac moribus electionem hanc ponderemus , nullum quidem ,de Franciſco præferendo dubium æquis æſtimatoribus relinquetur : nam ut ,moderatæ continentiſque vitæ Principem Carolum admittam,ætate tamen ad ,vitia virtuteſve etiamnum immaturâ , nondum integrum de ſe arbitrantibus ,relinquit judicium. Spes ſæpè magnarum rerum fallunt ſuis adhuc in ſemini- ,bus reconditæ. Firmior nobis ætas , & belli paciſque negotijs probata virtus ,Franciſcum commendant. Religionis per ſubnaſcentem in Germania hære- ,ſim cladem formidamus , corruptos Eccleſiæ mores ad emendationem poſci- ,mus: hæc ingenio judicioque robuſtior Franciſcus præ Carolo poterit Bel- ,la foris ab inimicis,domi à ſeditioſis civibus metuenda ſunt ; Duce ad illa no- ,bis rei militaris perito,diligente,fortunato opus eſt. Talem eſſe Carolum, in- ,certâ tantùm ſpe,& ſolâ proavorum æſtimatione præſumimus; Franciſcum ex- ,plorata jam virtus,ac fortiſſima Helvetiorum gens , nuper prælio ad Mediola- ,num proſtrata docuit. Ut, niſi præclariſſimis exemplis fides derogetur , tanto ,Duci adoleſcens poſthabendus videatur. Neque illud de remota Caroli in Hi- ,ſpania ſede perfunctoriâ Mogùntini Principis reſponſione diluitur. Grave o- ,mninò eſt,ac cum maximis Germaniæ periculis conjunctum.Quis enim repen- ,tinos Turcarum impetus , quis civilium bellorum motus,ſubitam quandoque ,velut in tranquillo mari exortam tempeſtatem componet? nonne deſtituta ,ſuo gubernatore navis præſens nobis exitium minabitur ? Intereà abſens Im- ,perator, aut parum certis rumoribus tanquam ventis exagitabitur ; aut dubijs ,conſilijs,ſuſpenſiſque auxilijs ſpes noſtras fortunaſque præcipitabit. Germani ,pro ſuis quiſque affectionibus literas preceſque offerent;decreta ipſe ex Hiſpa- ,norum ingenio concipiet , vel ſera nimium,vel parum utilia. Denique perfa- ,cilè aliquorum criminationibus irritatus, aut invitatus precibus , Germaniam ,peregrino invadet milite ad certiorem ſervitutis inferendæ formidinem,quàm ,libertatis propugnandæ expectationem. Quapropter ſi Divis hominibuſque i- ,ta conſtitutum ſit,ut imperii noſtri diadema Rex alienigena poſſideat , Gallus ,ille potiùs arbitratu meo quàm Hiſpanus futurus eſt. Quod ſi noſtris inſiſtere ,legibus Maiorumque inſtitutis lubeat, ne,rogo, ſubtili nimium interpretatio- ,ne in Germanis cenſeamus Carolum ; verùm ex hoc Principum virorum nu- ,mero quempiam deligamus, qui origine, moribus, linguá, ingenio Germanus ,habeatur. Inanis illa noſtræ imbecillitatis formido eſt. Sunt in hoc procerum ,collegio viri,quorum virtus imperio digna,par etiam fortuna, vireſque exiſti- ,mandæ ſunt : ſi, ut decet , conjuratis animis opibuſque ad illius de- ,fenſionem conſpiremus. Primus ille Auſtriacæ familiæ Cæſar Rudolphus for-

,te viribuſque infra virtutem erat, hac tamen attenuatum bellis imperium ad illam dignitatem potentiamque rurſum excitavit; ut æternam Germanis gloriam, vicinis Regibus timorem reliquerit. Nec ita pridem inter Franciæ proceres repertus eſt, qui Imperatorem noſtrum Maximilianum per contemptum Auguſtanum vocaret conſulem, cui Rex Ludovicus repoſuit. Conſul ille, dum tympanum quatit, tota Gallia contremiſcit. Nimirùm noſtri fama nominis, & Principum Germanorum virtus ſuâ apud exteras gentes æſtimatione ſemper floruit, atque etiamnum viget incolumis. Sunt in Boica, Saxonica, Brandeburgicaque familia fortes etiamnum præſtanteſque heroes, ex quibus ſi quem noſtris deſignemus ſuffragijs, noſtris copijs Imperatorem adjuvemus, Germanorum cùm dignitati, tum libertati optimè conſultum putabo. 1519.

XXXV. *Principẽ Germanorum, & Saxoniæ imperio Ducem Fridericũ Electores malunt. Sed hic ſubterfugiens, Carolum præfert.*

Hæc Archiepiſcopi oratio ita Principum animos penetrârat, ut fluctuantibus anxiè cogitationibus, atque in utriuſque opinionem defixis, promptum nulli eſſet, quod ad exaggeratas utrimque pro Franciſco ac Carolo difficultates reponeret. Quocirca medio tritoque Majoribus tramite inſiſtendum rati, ad aliquem Germaniæ, ſuique etiam collegij Principem, Fridericum Saxoniæ Ducem, omnium vota ſpectare cœperunt; ſed is, quâ erat modeſtiâ ac prudentiâ Princeps, cùm intelligeret ſibi vires tanto adminiſtrando imperio nequaquam pares ſuppetere; quòd per Caroli IV. largitiones exhauſtum, præter honorem vix quicquam ab opibus præſidij, ad molem tantam inter graviſſimos hoſtes ſuſtinendam, adferret hanc à ſe dignitatem ad Carolum transferendam eſſe contendebat. ,Nihil eſſe, cur illum è Germanorum numero eximamus, contra indubitatum ſenſum niti Trevirorum Antiſtitem, cùm præſcriptas electioni leges, aut Franciſco inclinaret, aut apponeret Carolo. Fratrem, avum, conſanguineos, & præter hæc omnia avitam hereditatem poſſidere in Germania. Illum deindè Carolum eſſe, qui ad imperij magnitudinem pares vires, ad ingentia bellorum pericula potentiam virtutemque adferat. Abſque controverſia hunc omnibus præferendum videri: ijs tamen obſtringendum conditionibus, quibus juri libertatique priſtinæ Germanorum cautum maneat. Tam inexpectata Friderici ſententia nutantes Septemvirorum animos ad Carolum rurſus inflexit, ut proindè quiſque pro ſe ad Friderici opinionem ſuffragatione ſuâ accederet. Trevir, ubi voto ſe, expectationeque ſuâ dejectum cerneret: *Nolle ſe quidem,* inquit, *repugnare ſolum univerſis, ne qua diſſenſionum ſemina jaciantur: iterum tamen iterumque hortari: ne impendentem imperij ruinam temerè præcipitent, & ſuo jam propinquam fato Germaniam alienæ gentis mancipent ſervituti.* Ita poſt acerrimam dimicationem multâ jam nocte diſceſſum eſt, ac poſtera dies legum Carolo præfigendarum examini conſtituta.

XXXVI. *Leges imperandi Carolo præſcriptæ.*

Subindè, non abſque novo opinionum conflictu, dies aliquot ſcribendis imperandi conditionibus abſumpti ſunt, dum his tantum decretis lis fuit abſoluta. Tueatur remp. Chriſtianam, Pontificem & Eccleſiam Romanam, cujus ſit advocatus. Jus æqualiter adminiſtret, ac paci conſulat. Leges omnes imperij, præcipuè Auream, quam vocant Bullam, non modò confirmet; ſed de ipſorum co-

Digitized by Google

An. Chr. ſilio, cùm res ita feret, amplificet etiam. Senatum in imperio conſtituat ex Germanis delectum, qui Remp. gerat. Jura, privilegia, dignitatem Principum & ordinum imperij minimè convellat, aut imminuat. Electoribus liceat, cùm erit opus, inter ſe convenire, deque Rep. deliberare; nullum autem ipſe, quò minus id faciant, impedimentum adferat. Multitudinis & nobilitatis fœdera, vel ſocietates adverſum Principes initas aboleat, & ne impoſterùm fiant, lege prohibeat. De rebus imperij nullum fœdus, aut pactum cum externis ineat, niſi de Septemvirorum aſſenſu. Facultates imperij neque diſtrahat, neque oppignoret, nec alio quovis modo deteriores faciat, & quæ ſunt ab alijs nationibus occupata, vel ab imperio divulſa bona, primo tempore recuperet; ſic tamen, ne quid fraudi ſit illis, qui vel privilegio, vel jure nituntur. Siquid etiam vel ipſe, vel ipſius familiæ quiſpiam poſſideat, quod imperij ſit, non acquiſitum legitimè, reddat interpellatus à Septemviris. Cum vicinis alijſque Regibus pacem & amicitiam colat, neque pro rebus imperij, niſi de ordinum omnium, præcipuè Septemvirorum voluntate, bellum ſuſcipiat ullum, intra, vel extra imperij fines. Peregrinum quoque militem nullum in Germaniam adducat, niſi conſentientibus illis. Quòd ſi vel bello petatur ipſe, vel imperium, liceat uti quibuſcunque præſidijs. Conventum imperij nullum edicat, neque vectigal aut tributum imperet, niſi de conſenſu Electorum. Conventus etiam non agat extra fines imperij. Negotijs publicis præficiat, non exteros; verùm Germanos ex nobilitate delectos, & conficiantur literæ omnes Latino, vel populari ſermone. Extra fines imperij nullum ordinem in jus vocet. Quia Romæ multa fiunt adverſus pacta quondam inita cum Pontificibus, det operam apud Pontificem, nequa fraus privilegijs fiat, & imperij libertati. Cùm mercatorum monopolia valdè pernicioſa Germaniæ coerceri debeant, rationem ineat cum Electoribus, & rem ſæpè deliberatam ad exitum perducat. Portorium nullum aut vectigal imponat, niſi aſſentiantur Electores. Neque literis commendatitijs Electorum, qui ſunt ad Rhenum, vectigalia deteriora faciat. Si quam habeat actionem in aliquem ordinem, legibus experiatur; vim autem nullam adhibeat ijs, qui ſe cognitioni legitimæ ſiſtunt. Neminem indictâ cauſsâ proſcribat; ſed juris ordinem in eo ſequatur. Imperij bona, quæ fortè vacabunt, nemini conferat; ſed ad publicum referat patrimonium. Si quam alienam provinciam auxilijs Ordinum acquirat, imperio conjungat. Si publicum quid ſuis copijs ac Marte recuperabit, Reip. reſtituat. Quod interregni tempore Palatinus, atque Saxo egerint, ratum habeat. Conſilium nullum ineat, quo dignitatem imperij, ſuæ familiæ peculiarem & hereditariam faciat; ſed liberam & integram permittat Septemviris eligendi facultatem, juxta Caroli IV. legem, & juris Pontificij præſcriptum: quod ſecùs factum fuerit, irritum habeatur. Ubi primùm licebit, in Germaniam ſeſe inaugurationis cauſsâ conferat.

Cap. Venerabilẽ de elect. & Elect. poteſt. Item Clementina de jurejur. c. unic.

XXXVII. *Suffragijs omnium conſpirat.*

Has leges, cùm legati Caroli Moguntiæ acceptas ſuo calculo approbâſſent, ſolenni deindè more Francofurti in æde D. Bartholomæi à Septemviris in ſuffragia itum eſt, Moguntino præeunte: qui, ab Electorum collegio rogatus,

quem

Digitized by Google

quem Imperatorem diceret? Ubi Carolum pronuntiaſſet, reliqui poſt hæc ad 1519.
Moguntini interrogationem eidem ſuffragantur. Hæc ſingulorum vota literis excepta, omnium ſubſcriptione ceriſque confirmata ſunt. Publicâ deindè proclamatione à Truccеſio Decano Moguntinenſi, Carolus Romanorum Imperator in vulgus declaratus eſt. Magnâ, cùm nobilitatis, tum plebis gratulatione applauſuque, quibus nihil gratius, quàm Gallorum expectationem illâ Principum conſenſione deluſam, quod faciliùs exiſtimarent, tam potentem non admittere, quàm, ſi res imperij poſtularent, excludere hoſpitem. Nec minor ex Caroli nomine ſenſus objectus lætitiæ, quòd ingentes de illo ſpes, & avi memoria, & prædicata ubique adoleſcentis indoles vulgo faceret; ut non tantùm urbis vici plaudentium, ſed & orantium vocibus templa perſonarent, quò Superi tam benè auſpicatam electionem ad Europæ totius ſalutem converterent.

…tibus Carolus Imperator proclamatur.

XXXVIII. *Pontifex Carolum eâ lege ſolvit, quâ Neapolitani Reges ab imperio arcentur.*

Neque Leo Pontifex aliquod in ſe humanitatis officium deſiderari eſt paſſus: nam & Cardinali Cajetano, ſuo in Germaniam legato, poteſtatem fecerat, Carolum (ubi Septemviri ad illius electionem conſpirâſſent) illâ lege ſolvendi, quâ Neapolitani Reges imperio arcerentur, & Imperatori jam denuntiato, literas dedit officij ac gratulationis plenas, fuitq; illa opinio, quòd has metus potentiæ, magnus obſervantiæ conciliator, potiùs, quàm integer benevolentiæ amor expreſſerit.

XXXIX. *Res imperij per legatos Caroli conſtituta, & deſtinatus in Hiſpaniâ Fridericus Palatinus.*

Secundùm Caroli electionem legati ipſius Moguntiâ ſunt evocati, atque in conſilium adminiſtrandi imperij, dum Cæſar in Hiſpania abeſſet, adhibiti. Utque Germanorum tranquillitati proſpectum eſſet, miles in ea præſertim loca, quæ Gallorum incurſionibus obnoxia putarentur, diſtributus, ſub auſpicijs Caſimiri Marchionis Brandeburgici, aut in præſidijs, aut caſtris futurus erat. Legatio intereà quoque ex Germaniæ proceribus, in quibus facilè eminebat Fridericus Rheni Palatinus, inſtituta, properè in Hiſpaniam contendit. Quam tamen privatorum nuncij longè anteverterunt, ex quibus unus, ingenti feſtinatione, nono poſt electionem die Francofurto Barcinonem attigit, qui cùm Regi inter matutinam quietem tam felix nuntium detuliſſet, magno auri pondere donatus eſt. Ad legationem deindè excipiendam verſus Carolus, trium milliarium itinere venienti Friderico, pridie Calend. Decemb. occurrit. Cujus literis, quas à Septemviris adferebat, inſpectis, ac mandatorum expoſitione auditâ, per Mercurianum Oratorem ſuum reſpondit. *Grato ſeſe animo tantorum de ſe Principum amplecti judicium, voluntatemque accipere, facturum, ut debitâ patriæ pietate, dignâque cognatis Principibus benevolentiâ reſpondeat. Magnam eſſe imperij molem, tantâ præſertim temporum hoſtiumque iniquitate gravatam; ſed cùm Deus præcipuè ſit, qui regna, & Regibus imperat, & ſuâ protectione moderetur; iſque hanc imperandi felicitatem, quâ hactenus & Auſtriacorum gloriam, & imperij dignitatem Majores ſui auxerint, potiſſimùm ſit auſpicatus: vocantibus ſeſe Principibus obſequi, ne Superis coronam deferentibus obniti videatur. Rebus igitur in Hiſpania utcunque diſpoſitis propediem iter in Germaniam ſe aggreſſurum, ut Septemvirorum deſiderio faciat ſatis.* His additæ ad collegium Electorale literæ, & poſt inſignem in Palatinum collationem munerum, remiſſa in Germaniam legatio eſt.

Bien-

Digitized by Google

An Chr. XL. *Hiſpanos a Ca rolina admini-ſtratio of-fendebat ob regimē Belgarū unde Cro ta ſe ſub duxit.* Jovius in Hadriano. Heuterus in Chronic. Anton. de vera. & Haræus in Carolo.

1520.

Biennium jam inter Hiſpanos Carolus exegerat; ſed procerum animos, quamvis ſuâ indole ſibi devinxiſſet, inviſâ aulicorum potentiâ offenderat. Non ferebant, externam ſibi Belgarum nationem, quæ Regis aulam conſiliaque moderabatur, tanto honore prælatam, ut qui illos amicos non haberet, Rege benevolo frui non poſſet. Tot ſe Reges habere credebant, quot peregrinæ gentis homines Hiſpanis prælatos cernerent: præterquam quòd *rarum aulicæ potentiæ exemplum ſit, Regi ſimul & populo placuiſſe*. Hinc odia, & ſeditionis jacta ſemina, præſertim cùm, pretioſo Belgis favore, publica ad illos officia, ac regij juris ſacerdotia ex Hiſpanorum manibus tranſirent. Exciderat eo tempore Gadium præfecturâ Ferdinandus Davalus, qui cùm iccircò vindictæ cupiditate flagraret, ſenſum apud alios invidiam novo Regi, ac præſertim aulæ proceribus conciliaverat. Denique poſt adjunctum ſibi uxoris Pacæcæ lenoncino Joannem Palilliam Toletanæ nobilitatis virum Principem, & Zamoræ Antiſtitem Daccugnam, ac Petrum Gironium Salvaterræ comitem, Magnates facilè plures, ac pleraque Caſtellani regni oppida ſuarum partium fecerat. Hæc latere non poterant, ubi tam latè per vulgus Principeſque emanaſſent. Quocirca Guilielmus Croyius, Belgarum in aula potentiſſimus, immoderati regiminis odiorumque contractorum conſcientiâ territus, veritusque, ne hujus ipſe conjurationis non ultima caderet hoſtia, per ſpeciem inviſendæ claſſis, ad Biſcaios Carolo inſtructæ, in Belgium dilapſus eſt. Rex tamen convocatis Toletum Hiſpaniæ Ordinibus, & ipſe menſe Martio Anni MDXX. Valliſoletoeodem profectus, docuit, errare ſeditioſum vulgus, quòd ſe in Germaniam ire, non rediturum ad ſuos Hiſpanos perperam jactaret: abire ſe, ne neglecto Romanorum imperio locum Franciſco Galliarum Regi faciat, per quem, eâ poteſtate fretum, etiam Hiſpania in diſcrimine futura ſit: certè Siciliâ ac Navarrâ, fortiſſimis munimentis ſit privanda. Orare igitur, ne in re tanta inviti reluctentur, aut ſe deſtituendos exiſtiment: quâ ipſis velit eſſe conſultum. Porrò neceſſarijs ſibi ad hoc iter pecunijs, ne deſint, id inprimis poſtulare. Sed, paucis ordinum urbiumque aſſentientibus, à pleriſque, etiam Caſtellanorum, eſt reclamatum; qui alia ſe lege parituros in ære exhibendo negarunt, quàm ſi, exteris præteritis, indigenas Hiſpaniæ gubernandæ præficeret; neque regni beneficia in peregrinos, onera in ſubditos derivaret. Pari lege ad eandem ſpectare gentem regnorum incommoda, ac præmia. At fruſtrà, jam tum Carolus imperia dare, non accipere à ſubditis volebat, precibus ante flectendus, quàm armis.

XLI. *Carolus Vice Regis Hadrianū Card. præficit, ſeque in Angliam claſſe trāsfert.*

Neglectâ igitur rebellium pertinaciâ opportuniùs vindicandâ, aurum, quod pacatæ urbes deferebant, admiſit: moxque, ut à ſeditioſis militem cogi intellexit, Hadriano præceptori quondam ſuo, nunc etiam Cardinali, ſummam rerum per Hiſpanias adminiſtrationem committit; quòd ſuâ illum humanitate contra rebellium inſolentiam plus ceteris valiturum crederet; neque ad ſuccreſcens primum ulcus ferrum judicaret admovendum, ipſe ſeſe Toleto, fugienti ſimilis, properè ad claſſem in Biſcaijs ſtantem ſubducit. Et quamvis Oratores diverſarum urbium importunè hærerent, obteſtarenturque, ne ſe deſereret, hinc ex por-

Digitized by Google

portu Corynnæ velis remiſque per oceanum ventoſque aſpirantes ductus in Angliam, paucorum dierum navigatione Hamptonij portum ſubijt, Aprili jam menſe ad exitum ſpectante. Adibat illo Angliam conſilio, ut Rege Henrico (cui eti[illegible]num Catharina, Caroli matertera, conjux placebat) contra Franciſcum Galliarum Regem amico uti poſſet. 1520.

XLII. *Hinc in B.l[illegible]ium profectus magno iſtic plauſu excipitur.*

Hic aliquot diebus, in mutua benevolentiæ ſignificatione, federumque antiquorum innovatione conſumptis, non longo maris itinere triginta navium claſſe in Zelandiam Belgarum provinciam, atque indè mox Brugas Rex contendit: ubi illum, præter Venetorum Germanicæque nationis legatos, frater Cæſaris Ferdinandus, & Margarita amita Belgij gubernatrix præſtolabantur, qui varijs lætitiæ argumentis, publicè privatimque editis venientem complexi ſunt. Inter hæc ſuorum ſtudia, & Belgicarum rerum curas hæſit aliquantùm Carolus, Henrici ex Anglia Regis adventum expectans, qui ejus diei celebritatem ſuâ ſe aucturum præſentiâ receperat, quò Imperatoriam dignitatem ſolenni ritu aditurus eſſet; ſed conſilia fidemque datam Rex Galliæ interpellavit, qui idoneum rebus ſuis Henricum, à Carolo ad ſe, magnis inflexerat promiſſionibus.

XLIII. *Aquisgrannum pro coronatione Colonia prahabet.* Hartmāni Mauri acta coronationis Coloniæ paulò pòſt edita Hiſt. Germaniæ 10. 3.

Igitur Carolus rebus ad iter comparatis, Electoribus ſignificat, ſeptimo Octobris die ſe Aquisgrani adfuturum. At Septemviris Coloniæ ſubſiſtentibus, locus ille jam dudum electioni conſecratus, metu illic ſævientis peſtilentiæ, diſplicuit. Actum itaque per ſubmiſſos ad Regem legatos, ut Coloniam huic dignitati opportunam diverteret; ſed vicit Aquiſgraanorum contra obnitentium ſtudium, & diminuta apud Carolum affectæ urbis opinio, ut nollet duobus adverſari Carolis: alteri magno; cujus illic cineribus eximius eſt honos: alteri hujus nominis quarto; cujus legibus hæc coronationi ſedes eſt conſtituta: ne priſtinæ conſuetudinis contra tantorum hominum legumque reverentiam negligens videretur. Ita Carolo morem gerere coacti Septemviri omnes, Saxone valetudinis cauſâ apud Ubios relicto, primo & vigeſimo Octobris die urbem ingreſſi, poſtridie venienti ſe Regi obviam dederunt: quos tanta hominum multitudo circumfluxit, ut millia facilè paſſuum occuparet. Occurrit cum lectiſſimo duorum millium exercitu, ac ſpectatiſſima totius Belgij nobilitate Carolus, explicatis ad illuſtrem ſpeciem agminibus: cui parem fermè ex adverſo militiam Germaniæ Principes objecerant.

XLIV. *Principes certatim Carolum nec ſine æmulatione excipiunt.*

Ubi propiùs ventum, Electorum ſinguli, duodecim ex nobilitate aſſumptis, ad Regem contenderunt, equiſque deſilientes, prono obſequio Carolum venerantur, ac deſcenſum viciſſim honoris gratiâ molientem detinent. Salutem votaque Principum expoſuit vernaculâ linguâ Albertus Moguntiorum Præſul, cui Salisburgenſis Cardinalis benevolè ex Caroli voluntate reſpondit. Ad eſquos deindè regreſſi, amicis aliquamdiu colloquijs tempus ad Palatini adventum extraxerunt. Sed oborta legati Saxonici (qui Princeps Anholtinus erat) & Ducis Juliaci de locis honoriſque prærogativa contentio erat, invitos ad primas noctis tenebras morata eſt: dum huic ob præfecturam Aquiſgranenſem illâ lege præeundi datæ partes; ut, tranſmiſſâ ante alios urbe, nulla hoſpitia occuparet.

An. Chr. XLV. *Ordo & decus pō-pæ, qua urbem baſilicāq; ſubiêre.*

Ceterùm hoc ordine pompa inſtructa erat. Dux omnium Joannes Brandeburgi Marchio, circa quem, præter ſatellitium, equites vexilliferi, clypeis, more veteri, latus muniti. Hunc tria à tergo millia peditum Germanorum inſecuta ſunt, quæ urbem deindè transgreſſa, vicina Aquiſgrano loca obſederunt. Indè Juliacorum Princeps, cum quadringentis gravis armaturæ militibus, inceſſit. Hunc Saxonis, Palatini, ac Brandeburgici copiæ certis diſtributæ turmis ordinibuſque ſequebantur. Inde Septemviralis Eccleſiaſticorum Præſulum miles, ſuis quiſque intervallis, poſt Moguntinenſem Trevericus, ac denique Colonienſis proximè Regem adjunctus eſt. Habitu uno cujuſque Electoris legio, à ceteris diſtincta, incedebat. Erat & armorum diſcrimen, & cataphractorum in certa loca diviſi ordines. His purpuratorum ex aula regia pars aliquo intervallo inſiſtebant, illo veſtium pretio cultuque, qui, dubià quamvis luce, ad ſtuporem adſpectantium emineret; inter quos, præter Germanos, non pauci Hiſpaniæ Burgundiæque proceres, aureo alij vellere, plures aliâ dignitatis prærogativâ illuſtres. Subindè regij pars exercitûs turmatim ita digeſta, ut tympanotribæ, tubicineſque harmonicè admoderato plauſu invicem reſponderent. Poſt illes, religioſorum hominum ordo, cui à fine adhæreſcerent aliquot regiæ aulæ proceres equis generoſiſſimis invecti. Indè præmiſſis æneatoribus duodecim, tres regali aquilâ, regnique, ac gentis Carolinæ inſignibus ornati, miſſiles in plebem nummos ſpargebant. Sub hæc Caroli Magni effigiem miræ prodigioſæque magnitudinis, delatumque in ferculis ejuſdem Divi caput ſacrum Canonicorum Collegium ſtipat, æneis vigilum ex urbe cornibus rudi muſicâ adſtrepentibus: quorum unus regio inſidens equo, qui ex veteri illis conſuetudine ceſſerat, agmen ducebat.

XLVI. *Equum vectorem ad portas urbis vigili cedit.*

Siquidem Imperator, inſtituto Majorum, ubi extremam urbis partem attigit, exoſculatus, quam Canonici offerunt, crucem, ſubmiſſâque veneratione proſecutus Caroli reliquias, equum, quo vehebatur, demittit, atque in alium tranſit præſtantiorem, quo urbem ſubeat, mox etiam, ubi deſcenderit, in aliorum manibus deſtituendum. Canonicorum terga lateraque ſtipabat Prætoriana Cæſaris cohors; pars ex Helvetis bipenniferis incedebat pedes; ex Burgundionibus Flandriſque pars altera, interlucentibus auro ſagis geſiſque Gallicis, eques progrediebatur. Hos ponè armigeri cum imperij ac Hiſpaniæ regnorũ inſignibus, alijſq; expeditiſſimis Ibericæ nobilitatis ephebis ibant. Septemvirale collegium regiam Majeſtatem illuſtri ſpectaculo auxerat. Comes Palatinus dextero, legatus Marchionis ſiniſtro latere, medio Electorem Trevirenſem acceperunt. His à tergo aderat, Ducis Saxonici loco, Udalricus Pappenheim nudatum vaginâ gladium ferens. Denique nobiliſſimo vectus equo, armiſque ac paludamento, auri argentique luce coruſcantibus, Cæſar eminebat: quem modico intervallo ſtipaverant; hinc ad dexteram Colonienſis Septemvir, coronandi prærogativâ hoc loco prælatus ceteris; indè ad ſiniſtram Moguntinus, nuper electionis dignitate ſuperior. Sequuti hos ſunt Seduni, Salisburgi, & Croiæ Antiſtites, purpurâ Cardinalitiâ illuſtres viri, multique alij legatorum munere functi. Declinave-

Digitized by Google

nâverant hanc tamen Pontificij Anglicique legati congreſſionem, nequid Principum ſuorum autoritati decederet, ſi minorem Septemviris locum occupaſſent. Ultimò loco pars altera regiorum militum, iiſdem armis, habituque puniceo flavis albiſque coloribus diſtincto incedebat, ac militari harmoniâ plaudentium lætitiam ſenſúmque extimulabant. 1520.

XLVII. *Alterum equũ ad portas tẽpli cedit aulæ præfecto Archiepiſcopi Colonienſis. Sub corona templi procũbit. In ſacrario ſuas Electoribus immunitates confirmat.*

Ubi Rex templum, Virgini Deiparæ olim à Carolo Magno conſecratum, adierat propiùs, juxta porticum equo abſceſſit, quem antiquo ſibi jure ſupremus aulæ apud Ubiorum Antiſtitem Præfectus, Comes à Pufferſcheit vendicabat. Mox exceptus Baſilicâ, mediâ illius areâ pronus in terram ſub penſili corona ſtragulis incubuit: dum poſt dictas à ſummo Colonienſium Epiſcopo preces, ad ſolenne laudis canticum pedibus inſiſteret, ac denique in genua ante celeberrimam Virginis aram provolutus, Cælitibus hujus ſui honoris auſpicia piè ſanctèque conſecraret. Hinc ad ædis ſacrarium cum Septemviris digreſſus, ſuas illis immunitates ex more novâ conceſſione probaſſe exiſtimatus eſt: quod olim in amœniſſimo Rheni litore, haud procul Confluentiâ ad municipium Rentz (quod olim Francofurto Aquiſgranum deſcendentibus iter erat) Imperatores ſaxeæ ſedi ſub nucibus impoſiti Principibus firmaſſe, ſuo indulto feruntur. Hora jam noctis ſecunda propè exacta fuerat, cùm palatium ad cænam quietemque Carolus ſubiret.

XLVIII. *Coronationis ſolennitas altero poſt die inſtituta.*

Altera dies D. Severino, Ubiorum quondam ſupremo Præſuli, dicata, ad coronationem non tam opportuna omnibus viſa eſt, quàm ad feſtinationem ex urbe infecta profectionis neceſſaria. Quare primâ diei luce ſacri Ordinis Principes eandem baſilicam ingreſſi, Pontificio ornati habitu, venientem haud multò pòſt Regem, inſigni Principum Comitumque ac purpuratorum coronâ ſeptum, aureoque ſuper Archiducis cultum amiculo ornatum, profuſi obviàm exceperunt, tantâ in templum affluentium multitudine; ut licet ſoli procerum, recenſitis nominibus, edicto admiſſi ſint; tamen neque leges latæ, neque armatorum legio contra irrumpentium vim aviditatemque ſuffecerat. Sacris operaturus Colonienſis Antiſtes, dum preces quaſdam expiatorias ad Deum pro Cæſare præmittit, ipſe per alios ſacri Ordinis Septemviros, ad aram deductus, prono in terram corpore, ſupplex jacuit; dum auream exadverſum aræ locatam ſedem iiſdem ductoribus adiret, nec multò pòſt ad Cœlitum per litanias implorationem altari, eodem quo antè ſupplicantis habitu, accumberet. Subquas erectus in pedes Carolus, à ſacrificante Epiſcopo, Romano ſermone interrogatus eſt: Num fidei Catholicæ, Orthodoxæ Eccleſiæ, juſtitiæ, imperijque propugnandi defenſorem ſeſe addiceret? Romano denique Pontifici, ſummo per orbem Chriſti Vicario, debitam ſubmiſſionem delaturus eſſet? Quæ cùm omnia ſe facturum annuiſſet: ad dexterum altaris cornu progreſſus, duobus in illud digitis inclinatus, conceptis verbis fidem dictorum ſacramento confirmavit. Indè, Carolo in ſolium recepto, Colonienſis Præſul adſtantes circum Principes percontatur: Nunquid fidem obſequiumque præſtituri huic Domino ſint? Quibus id affirmantibus, rurſum ad preces itum eſt, procumbente ſuppliciter

Colonienſis Archiepiſcopus conſecrat & coronat.

Fidem juratam Eccleſiæ Rom. & imperio dat, & viciſſim accipit.

citer

An. Chr. Inungitur: Diaconi habitu ad aram ducitur. Gladiū. annulū, pallium, aureum vellus, ſceptrum, pomum, ac coronā denique accipit.

citer Carolo: quem mox in genua aræ advolutum oleo ſecundùm caput, pectus, brachiorumque flexus, ac manuum palmas idem Præſul inunxit. Ab unctione ad ſacrarium inter alios ſummos Præſules ductus, amiculum aureâ Dalmaticæ chlamyde permutavit, ſocculiſque imperialibus D. Caroli indutus, Diaconi habitu ante aram inter ſolennes iterum preces procubuit. Erectus brevi, cultuque priori exutus, eductum vaginâ eximiæ magnitudinis gladium de manibus Colonienſis, inter alios duos Præſules ſtantis, accipit. Quo reducto acceptoque poſt regnorum Eccleſiæque defenſionem, ſolenni apprecatione, commiſſam; annulum digitis, pallium Magni Caroli humeris, ac denique aurei velleris inſigne collo, inter certa comprecantium verba, tanquam imperij Eccleſiæque ſponſus, admiſit. Sceptrum porrò dextræ, aureumque pomum, cum æquitatis adminiſtrandæ voto, tum denique corona trium Archiepiſcoporum manibus capiti impoſita eſt. Quo ornatu admotus aræ, eadem ferè, quæ priùs datâ fide receperat, juramento roboravit.

XLIX. *Poſt applauſus publicos, Ordinis equeſtris viros Caroli M. gladio creat, & ſacrificātis è manibus S. hoſtiam excipit.*

Indè baſilicæ inferiorem teſtudinem, triumviratu Archiepiſcopali ſtipatus, conſcendit: ubi ſaxeæ illocatus ſedi, Moguntinum Præſulem, totius Collegij Electoralis nomine gratulantem, tum Canonicorum ordinem applaudentem auſcultavit: cui deindè, & ipſe Imperator, Canonicus, veteri more, initiatus eſt. Ad hæc muſico vocum atque inſtrumentorum concentu jucundè alluſum: dum intereà, grato etiam oculorum ſpectaculo, Cæſar ordinis equeſtris viros creat, Divi Caroli gladio in ſubmittentium ſeſe humeros, leni ictu, inclinato. Quanquam hæc dignitas à nobilitate ad opulentum vulgus largitionibus traducta, non parum eviluerit; cùm præmium honoris virtutibus debitum, auro perperam æſtimari traducique cœperit, ut jam propemodum virtus ſit opes poſſidere. Porrò dum ab Evangelio inchoatum ſacrificium ad finem decurreret, ſedi immoratus, ad ſacras poſteà epulas tantâ ſubmiſſionis pietatiſque ſpecie accubuit, ut non minorem virtutis, quàm dignitatis ſuæ æſtimationem apud omnes relinqueret.

L. *Magnificum in curia epulum præbitū: in quo hydrophorus Elector Brandburgicus, Dapifer Palatinus, orator Trevirieus, Sigillifer Moguntinus. Electores ſinguli ſingulis menſis aſſident.*

Hinc ad plures in ordinem equeſtrem adſcribendos digreſſus; nec multò pòſt ut erat imperiali ornatu decorus, inter ſeptemviros, ac prælata regnorum inſignia, curiam foro proximam, amplitudine ſuâ ac vaſtitate, tum recenti periſtromatum cultu perquam illuſtrem ſubijt, ubi baſilicè ad epulum comparata omnia. Hîc per Marchionem Brandeburgicum affuſa regijs manibus aqua, Palatino Comite, alijſque Principibus mappam lavanti ſubminiſtrantibus: qui deindè Comes ſupremi dapiferi functus munere, menſarum apparatum moderatus eſt. Ab Electore Trevirenſi ſubindè cibis oratione ſacrâ benedictum eſt: Moguntinus verò digreſſus, inter Archicancellarios, ut vocant, ſacrorum Principum ipſe medius, ſigilla regia inſigni magnitudine, ex baculo argenteo ſuſpenſa, menſæ intulit: quæ deindè, Cæſaris recepta manibus, collo appendit. Poſt hæc Principum Electorum præſtita officia, ſinguli ſingulis, à Cæſare, menſis accubuere, inferiore omnes ab illo gradu. Exadverſum Imperatori, medius inter Colonien-

nienſem Regis dexteræ,& Moguntinum ſiniſtræ reſpondentem, Trevirûm ſummus Antiſtes aſſidebat. Altera, tertiaque à Colonienſi Præſi[d]e menſa, Bohemiæ Regi Saxoniæque Duci aureis inſtratæ tapetibus, utroque Principum abſente,vacabant. Siquidem Bohemo Electoralis poteſtas,licet rarò præſenti,inter ceteros, & tertio quidem ſuffragio competit. Quem honorem,in Maximiliani electione quondam præteritus, ferro etiam vindicare ſtatuerat: niſi illo viciſſim onere abſolveretur, quo Imperatorem in Italiam euntem, ſuâ ipſe perſonâ ſequi cogitur. Sed lis arbitrio prudenti abſque ferro conſtitit. His menſis oppoſitæ aliæ geminæ, quarum una Electori Brandeburgico; ſed & abſenti, deſignata: altera Brunſvicum Juliacumque Ducem appoſitis epulis acceperat. Quarta ab his inſtructa erat aliquot Epiſcopis, quinta regijs Conſiliarijs, ſexta Aquiſgranenſium Magiſtratui,legatiſque Nurenburgenſium, quibus ornamentorum imperialium cuſtodia,veteri inſtituto,competit. Lautiſſimum,ac ſanè pluſquam regalis magnificentiæ,convivium quinquaginta ferculis adhibitum, eâ lege eſt,ut quinis miſſibus abſolveretur. Plurima ad gulam, nonnulla etiam ad ſolam oculorum oblectationem ſunt appoſita. Leonum aquilarumque hîc edulijs permixtæ effigies,arborum,caſtellorum propoſita ſimulacra: atque inter hæc, ventilata in patinis Germaniæ Hiſpaniæque regnorum inſignia. Singulis deindè menſis ſinguli reſpondebant abaci, aureis argenteiſque vaſis, cælaturâ veteri,pretioque ac magnitudine viſendis,graves.

Intereà non injucundo ſpectaculo plebs foris detenta eſt. Siquidem Udalricus Pappenheim minor imperij,ut appellant,Mareſchallus,ad forum provectus, in effuſum illic avenæ cumulum, equum, quo ferebatur, pectore tenus adegit, raptumque ſubindè ex argento modium, hoc farre impletum, in circumſtantes largâ manu partiebatur. Sed & præ regij palatij foribus fons, uſitato more, excitatus,qui ex aquilæ & leonis effigie vinum in labra ſubjecta effunderet: quod ſubterraneo ductu ſubminiſtratum, die toto in populi uſum profluxit. Diverſo paululùm ab hoc loco,ante Belgicæ gubernatricis Margaritæ aulam, bos integer,ligneo ſuffixus veru,minorique animantium grege fartus, ad luculentum ignem ſenſim excoctus eſt;qui,præciſâ hinc Regi portione,irruenti raptim populo in prædam ceſſit. Sub epulas, nonnulloſque equeſtri dignitate ornatos, Cæſar à Principibus ad inſtructum ſibi palatium, inter tubicinum applauſum,deductus eſt. Ubi, non longè pòſt,ſigilla rurſum,cum equo honorario,ſibi à Moguntino venerationis causâ,ſubmiſſa,eodem remiſit, ac plenam uſûs officijque poteſtatem fecit.

Ita,tranſacto ad veſperam die, altera deindè lux ſolenni rurſum epulo, quod Cæſar Principibus eximio prorſus apparatu dedit, illuſtris fuit. Poſtridie vacatum pietati,& Carolus poſt inſpecta venerataque Divorum oſſa, infantis Dei exoſculatus faſcias,à Moguntino Septemviro juſſus eſt, Pontificis Romani voluntate, Imperatoris, atque electi Cæſaris titulum uſurpare; ſed hunc confirmati imperij honorem,olim in Italia,præcipuâ Imperatorum ſede, conferri ſolitum, atque à Maximiliano(Gallorum Venetorumque armis ac artibus prohibito)domi,

1520.

Abſentiū me[illegible]ra[illegible] vacat.

Brunſvicenſi & I[illegible]co Duci ſua etiam poſita menſa eſt, ut & legatis aliiſq́.

Ferculorum 50. var[ie]tas & decus.

LI

Spectaculum, largitio[illegible] & [illegible] foris populo data.

Modio argenteo avena dividitur.

Fons vino ſcaturiens.

Bos integer minore pecore fartus aſſatur, & à populo rapitur.

LII.

Sequentium dierū acta.

mi,

Digitized by Google

An. Chr. mi, Pontificis indulto ſuſceptum, Carolus, revocatâ Majorum conſuetudine, in Italia rurſum ſuſcipere maluit: ut loco ac tempore à nobis exponetur.

LIII.

Carolus Coloniã magnificè ingreſſus, iſtic datis literis comitia VVormatiam indixit, ac ſubindè eò digreſſus, de Auſtria turbis cõponendis cum fratre Ferdinando laboravit.

Electores officio ſuo functi, ex infecta adhuc urbe, nullâ morâ, Coloniam ſe receperunt, quos, tertio poſt inaugurationem die, Cæſar inſecutus, Brulam divertit, alterâque luce ſub calendas Novemb. ab effuſis obviam Principibus Agrippinatûm urbem magnificè inductus eſt. Hinc, vulgato per Germaniam decreto, omnes imperij proceres ad comitia Wormatiæ imperata ſextâ Januarij anni MDXXI. die adeſſe jubet. Indè Bonnam ad Hermanni Archiepiſcopi arcem, locumque haud procul venationi opportunum digreſſus, biduum hoc ſtudio, laxatis animi curis, abſumpſit, non ſine virtutis experimento: cùm invectum in ſe ore ſpumanti aprum, inflictâ forti ictu haſtâ dejecerit. Moguntiam ex hoc loco, ac deindè Wormatiam, Vangionum ſedem, Cæſar adverſo flumine contendit. Quam quidem urbem licet ruinis deformem laceramque, comitijs tamen inprimis exiſtimavit idoneam, tum ſitu, quo mediæ ferè Germaniæ incumbit, tum fertilitate loci, quâ omnium rerum ſubminiſtrat copiam. Hìc prima illi de Auſtria rectè conſtituenda, atque ad tranquillitatis conſilium revocanda cura fuit. Hæc enim ab obitu Maximiliani moderatore ſuo, tanquam equus effrenis ſeſſore deſtituta, effundi in omnem licentiam cœperat, minores Dominos aſpernata, ac paucorum imperantium libertati obſecuta. Hi è pluribus delecti, Viennâque, ceteris perturbatis, recepti, annuos Archiducum reditus ſuæ fecerant poteſtatis, officia muniaque publica ſuo arbitratu deferebant, ſacri profanique muneris beneficia, pacis bellique rationes ſibi depoſcebant. Magis illa inflammata ſeditio eſt, natis per Hiſpaniam turbationibus, quibus vitam Carolum impenſurum ſperabant. Verùm ubi evenire ſecus omnia, & Carolus ad tanti regni opes imperij Romani potentiam adjicere, trans Rhenum Germaniæ jam Dominus inferre pedem, graviora etiam minari obſequium detrectantibus; tum metu (qui in peſſimis ſæpè rebus optimi fuit conſilij magiſter) ad mentem reducti, de ſubditorum officio cogitare cœperunt, atque ab inconſulta ſeſe recipere audacia; dum ad Ferdinandi denique fratris caſtigationem, aliquot capitum ſupplicio abſolutam, quieſcerent, ejuſque ſe obſequio permitterent.

LIV.

Comitia VVormatienſia quibus de rebus inſtituta ſint.

Intereà ad Imperialem ſynodum magnâ frequentiâ Germani Principes confluxêre, ubi illa inprimis tractata fuêre, quæ ad imperij tranquillitatem æquitatemque firmandam, ad Turcarum vim inſolentiamque reprimendam, ad ſuffocandam hæreſûm ſubnaſcentium ſemina facerent. De prioribus utcunque eſt conſtitutum: poſteriori malo fruſtrà ſunt quæſita remedia. Et quoniam Cæſaris abſentia Germaniæ, inter Turcarum & Sectariorum audaciam fluctuanti, metuenda, lectus ex ſingulis imperij ordinibus, ſumma cum poteſtate, Magiſtratus, qui abſentis vicem conſilio atque autoritate ſuâ fungeretur, quarundam tamen definitionum, quæ ex Cæſaris voluntate penderent, exemptione. Antiquæ quædam leges jam iniuriâ temporum morumque propemodum obliteratæ novarum legum adminiculo fultæ ſunt, quibus inexplebilis monopoliorum ac fæ-

Quæ leges iſtic datæ.

nera-

neratotum rapacitas imperio proſcripta eſt. Litigantibus,ut eſſet expeditior ad æquitatem via,nec immortalibus traherentur litibus controverſiæ,Cæſarea per imperium tribunalia deſignata ſunt, ad quæ privatorum juxtà ac Principum cauſæ ſpectarent: ne ad diras Pontificum execrationes, tanquam auxiliariam opem, confugiendum eſſet. De moneta etiam certi ponderis æſtimationiſque cudenda firmandaque rationes initæ: ne ad enorme contrahentium diſpendium incerto per imperium pretio fluctuaret, nefandamque fæneratorum avaritiam impunè aleret. Veſtium conviviorumque immodicus luxus lege eſt caſtigatus. Interdicta,ſub exilij pœna,Germanis externæ militiæ ſunt ſtipendia: ne,veteri bellicoſæ gentis more,tanquam alienæ nationis mancipia,ſolâ lucri cupiditate, in patriam populareſque ſuos armarentur: turpiſſimo vitio,quo honeſtum ſatis ducunt,quidquid quæſtuoſum eſt, & fortitudinem vendere, quàm probari malunt. Conſtitutum denique de profectione in Italiam adornanda, ad vetera imperij decora,vi doloque adverſariorum intercepta,ſuum in locum dignitatemque revocanda. LIV.

Hæc aliaque facilioris negotij ac deliberationis fuère,una vacillantis per Germaniam antiquæ religionis difficultas,gliſcenſque ſeditionis vis major fuit, quàm ut graviſſimorum virorum judicio abſolvi, aut,præfinitis legibus, intra rationis modeſtiæque terminos cohiberi poſſet. Autor malorum & fax diſſenſionum Lutherus, homo Theologicarum rerum profeſſione, & dicendi promptitudine ad plauſum vulgi captandum idoneus. Occaſionem dederunt, tum vulgatæ Pontificijs literis peccatorum,ut vocant,indulgentiæ, promulgantibus quæſtuoſæ; tum ingenita homini arrogantia,& affectionum immoderata licentia:quæ,licet profeſſione religioſum, ingenij tamen ſimul literarumque fiduciâ nixum,tranſverſum raperent. Leo Pontifex hoc nomine decimus,ut & Vaticanæ Eccleſiæ nobiliſſimum opus, à Julio cœptum Pontifice, glorioſo coronaret exitu,& contra Turcarum immanitatem, graviorem indies Europæ ruinam minitantem,aurum armaque compararet, Indulgentiarum per ſubjectas ſibi nationes paſſim copiam fecerat ijs, qui ſubſidiariam aliquam pecuniæ opem facerent. Hic labor ab Alberto Moguntinenſium Principe eis rebus per Germaniam præfecto, Dominicanæ familiæ viris, anno hujus ſeculi XVII. traditus, invidente hanc illis,ſive dignitatem,ſive etiam operam cum utilitate conjunctam,Staupitio Auguſtiniani ordinis Generali. Qui,ubi vidiſſet vulgaris plebeculæ abuſu & inſcitiâ,Pontificia diplomata,velut ex mercatu comparari, negligenteſque flagitiorum homines oberrare, ubi hâc, tanquam libertatis ſecuritatiſque teſſerâ, muniti incederent: Lutherum, jam invidiæ indignationiſque flammis æſtuantem,hanc rem pro concione in ſcholis templiſque (utrobique enim docebat) exagitare juſſit. Sed is,pro ingenij ferocia,mediocritatis limites prætervectus: non tam abuſum Romanorum diplomatum, quàm illorum repertorem,ſuaſoreſque ac diſpenſatores aggreſſus, Pontificiam hac in re poteſtatem, atque Indulgentiarum ad hujus vitæ ſcelera, alteriuſque etiam temporales pœnas abo-

LV. *Novitati doctrinæ per Lutherum illatæ vix reſiſti poterat.* *Quæ illius occaſio fuerit.* Cochlæus de actis Lutheri. Vlembergius in vita Flor. Remund. de orig. hæreſ. Schleidanus, Surius in com. & alij. *Indulgētiarum quæſtuoſa promulgatio Dominicanis potius quàm Auguſtinianis credita, æmulationem in his primò, deindè hæreſin excitavit.*

An. Chr.

Theſes à Luthero VVittenbergæ cõtra indulgentias promulgata.

lendas, vim infringere conatus eſt. Neque intra verborum contumeliam in res ſacras, earumque Præſules jactatam, ſubſtitit; ſed ſcriptis, vulgatiſque typo poſitionibus, ad quas Wittenbergæ (ubi Academicis Doctor Theologus præerat) propugnandas, omnes promiſcuè totâ Germaniâ adverſarios provocabat. Itàque liberè in illius ævi diſciplinam graſſabatur; ut D. Thomæ, Scotique volumina, cum Ariſtotele, igni conſecranda potiùs, quàm ſtudioſorum hominum manibus terenda diceret, ob inutilem, aut certè inquinatam fidei erroribus doctrinam. Neque hic ſtetit arrogantis hominis temeritas; ſed ipſa Patrum concilia, incluſaſque Eccleſiæ canonibus leges corruptæ veritatis arguit: illa verbis publicè; has etiam injectis poſteà flammis violavit. Nimirùm, ut quidquid Pontifici, quicquid peccatorum veniæ, conſuetis Eccleſiæ remedijs obtinendæ, faveret, id penitùs everteret. Fana & profana, veritatem erroremque juxtà in ſui defenſione habuit; modò, ne adverſarijs, atque inprimis Dominicanæ familiæ hominibus, ſuccumberet. Ex his Tetzelius Prieriaſque, cùm Lutheri aphoriſmis, ad confutandam audaciam, alios objeciſſent, plauſtris conviciorum, vicario per illum ſcripto, onerati ſunt. Operam ſanando homini fruſtrà admoverunt legati Pontificij Cajetanus ac Miltitius, ſapientiâ ac dignitate illuſtres viri: quorum ille ſeverâ, hic blandâ humanitate inexpugnabilem nequicquam animum pertentârunt. Deindè, Lipſienſi diſputatione, congreſſus cum eodem Eccius, magnæ Ingolſtadij famæ Theologus, irrito ſe labore fatigavit. Cùm Luthero tam abſurdum nihil eſſet, quod ipſe defendendi ſemel admiſſi erroris gratiâ non ſuſtineret: undè hic ipſa etiam errare Eccleſiæ concilia non erubuit profiteri, nihilque amplius reliquit homini Chriſtiano in controverſis S. Scripturæ ſenſibus integrum, quàm proprij ſpiritûs judicium: ut ſi illo ſubnixus errare non poſſit, etiam cum tota aberrat viſibilis Eccleſia. Quâ dementiâ neſcio an queat reperiri craſſior.

Concilia, & Canones Lutherus aſpernatur.

LVI.

Lutherus ſcriptis ſuis paſſim damnatis, de ſua cauſa deſperãs, à Franconica nobilitate erigitur, atque ad Cleri oppugnandum accenditur.

Intereà Lutheri ſcripta Colonienſium ac Lovanienſium calculo damnata, & flammis, illic quidem Carolo Imp. præſente, abolita, à Georgio etiam Saxoniæ Duce, Friderici patruele, ſcriptis ad hunc literis, ab Epiſcopo verò Miſnienſi, decreto adverſus eorum uſum vulgato, infamiam contraxêre. Quæ res autorem à ſcriptis & furore in adverſarios concepto, ad rerum ſuarum deſperationem convertiſſet: niſi metuentem, fugamque ad Huſſitas meditantem, Franconiæ nobilitas, literis, fideque ad defenſionem oblatâ, detinuiſſet. Undè non tantùm Lutherus priſtinæ audaciæ reſtitutus; ſed, confirmatâ nocendi voluntate, machinationem hactenùs arcano pectoris concluſam, denique disjectis verecundiæ religioniſque obſtaculis, in apertam lucem protulit: auſus, de innovando Chriſtianæ Reip. ſtatu conſilia, ſcripto ad Germanicam nobilitatem explicata, ſuſcipere: atque, ut ex ea homines pleroſque feroces ac militares, adeoque in Clerum flagrantes, ſpe prædæ ſibi addiceret; negat Sacerdotium à Chriſto nato aliud in orbe, præter illud, quod à Baptiſmo trahitur, reperiri: hoc verò paucorum non eſſe; ſed omnium, qui quidem Chriſtiano nomine cenſeantur. Congeſtas deinde curiæ Romanæ labes ac dedecora, in unum Pontificis caput detorquet:

quet: ut illum furioſo, ac vix ſani hominis commento Antichriſtum eſſe doceret, cujus, non multò antè, ſe pedibus per literas, fictâ utique ſimulatione, ſubmiſerat: ne immaturis etiamnum viribus ſeſe adverſario potentiſſimo objiceret. Tantùm ſcilicet in extrema temeritate conſilij ſupererat, quanquam non ad virtutem, ſed flagitia uſurpati. Denique ubi jam ſuæ aliquem audaciæ exitum proſpexiſſet, ſparſo in vulgus libello (quem Babylonicæ captivitatis præludium dixit) pleriſque in Eccleſia Sacramentis exitium molitus eſt. Datis tamen, modò, ad Moguntinum Præſulem Albertum; modò, ad recens electum Cæſarem literis, humanitatis obſequiorumq; pleniſſimis, officiosè blandiebatur: ut iiſdem animos illorum artibus occuparet, quibus Saxonum Ducem Fridericum virtutis prudentiæque famâ inclytum ceperat. 1521.

LVII. *Multorū ſibi ſtudia Lutherus conciliabat ob corruptā Cleri vitam & profeſſionem doctrinæ ex verbo Dei proponendæ. Theologici & Academici ſtudij rationes criminabatur.*

Et ſanè multorum ſibi adjungebat ſtudia Lutherus; quòd, ut erat veterator inſignis, omnia ad ſacrorum voluminum rationem & normam, abolitis, quæ Eccleſiam fœdarent, abuſionibus, ſplendidè revocaturum ſe jactaret; neque deeſſent conſecratorum Deo hominum inquinata morum exempla, quæ vulgi offenſionem mererentur. Aliam deinde viam, ipſe religionis novæ Antiſtes, planam facilemque Chriſtianè ſancteque, ut ferebat, vivendi, ex ſacris literis panderet; ubi ſolâ fide, abſque iſta tam difficili præceptorum operum ad juſtitiam via, quam negabat à Chriſto redemptis neceſſariam, aut lapſis in Adamo poſſibilem, cœlum credentibus pateret: ut proindè alios umbrata pietas; alios religionis facilitas in præceps raperet. Neque imperiti modò vulgi, quod, diſertiſſimus ipſe Orator, in quamvis partem duceret; ſed & doctorum inprimis hominum frequens ad Lutherum acceſſio. Multis ſteriles illæ academicarum ex Ariſtotele, & Angelico Doctore diſputationum tricæ diſplicebant: multis grata novitas, & ſuſpecta antiquitatis fides, tot leviculorum per orbem Chriſtianorum hominum ſceleribus obſcurata. Verbo, omnis ætatis ordiniſque hominibus hamos, eſcâ cuivis aptâ, projecerat: dum, quod quiſque in veteri religione odiſſet, abolitum in nova Lutheri artificio reperiret; alijs virtutis imagine, alijs impunitatis ſpe captis, prout quilibet, aut vitiorum, aut virtutum traheretur affectibus. Eccius, ubi illam perniciem ad ingentem animorum ſtragem videret invaleſcere, flagrans avitæ fidei, pietatiſque defendendæ ſtudio, Romam ſe contulit; ut quàm lubrico in loco Germaniæ ſalus conſiſteret, propiùs ſummum Eccleſiæ Monarcham edoceret.

LVIII. *Lutheri doctrina 41. capitibus propoſita à Romanis damnata & proſcripta.*

Neque ſegniter adverſus Apoſtatam r m egit: ſiquidem Lutheri doctrinam Pontifex uno & 40 capitibus comprehenſam, atque à Romano Theologorum Collegio ſuis momentis ponderatam, vulgato per orbem decreto Anno ſalutis CIↃ IↃXX damnavit, quamvis ejus autorem, graviſſimâ obteſtatione, ad reſipiſcendum invitaret. Sed Lutherus pari verborum fulmine Leonem execratur, atque ab illo ad Generalis Concilij autoritatem provocat. Hæc religionis peſtis ab anno hujus ſæculi ſeptimo ac decimo ad vigeſimum, eo quo dixi fonte, latiùs indies contagionem fuderat. Quo tempore Fridericus, Saxoniæ Princeps, ad Caroli electionem profectus, Coloniæ ſubſtitit. Ad hunc Caracciolus

Digitized by Google

An Chr. *Legati ad Fridericũ Pontifi ij non obtinent executionẽ.*

& Aleander Romanæ ſedis legati veniunt, præſente jam, à recenti inauguratione, Cæſare, obnixè poſtulatum, ut Pontificium decretum adverſus Lutheri ſcripta exequeretur, hominemque ſuis præfractè erroribus adhærentem, meritâ pœnâ, niſi rediret ad mentem, corriperet. Sed Fridericus, ut qui impensè Luthero, ſtudijſque recentis Academiæ per illum promotis, faveret, Eccium minùs æquum apud Pontificem controverſiæ interpretem fuiſſe cauſatus, litis arbitros in Germania legendos contendit, qui rem certiùs inſpicerent, nec tot hominum judicia Lutheri partibus ſuffragantium temerè condemnarent. Fluctuabat tamen incertâ animi ſententiâ Princeps, quòd ad ingentes ſpectare motus hanc diſſenſionem intelligeret. Quare Eraſmum Roterodamum, maximâ per Europam id temporis ſcientiarum exiſtimatione florentem virum, Lovanio ad ſe Coloniam evocat. Hunc familiari adhibitum colloquio ſciſcitatur: quid de Lutheri diſciplina, excitatiſque recèns in fide controverſijs ſentiret? Cui dum Eraſmus liberè magis, quàm ſanctè pronuntiaret: Res Eccleſiæ Romanæ in eo ſtatu verſari, qui reformatione egeat; non injuriâ proindè Lutherum varios abuſus carpere, quos oſcitantia Præſulum invexiſſet, & quorum emendationem plures boni flagitent. Nec deeſſe, qui ipſius inſtitutum probent, ab humanis conſtitutionibus, & Scholaſticorum argutijs avocantis. Eſſe tamen in homine plùs nimio in verbis ſcriptiſque fellis, ac violentiæ; optandum, ut poſitâ ferocitate, manſuetiùs agat, ſibique à maledicentia, immoderataque verborum aſperitate temperet, quibus bonorum omnium offenſionem mereatur: verbo, cauſam non omninò malam, malè tractari. Quæ ſic dicta ab Eraſmo Princeps accepit, ut nihil in Luthero inſyncerum; ſed tantùm immoderatiores animi impetus, & ſtylum magis ſcribentis, quàm aberrationem à veritate reprehendi cenſeret: adeoque, ſuâ de Luthero exiſtimatione confirmatus, nihil ex Pontificia legatione ad animum, ac ne ad aures quidem deindè admiſit.

Fridericũ ancipitem Eraſmus Roter. imprudenti judicio cõfirmat.

Legati apud Carolũ Imp. obtinent, ut libri ejus flammis addicantur, quibus Lutherus viciſſim jus Pontificiũ ſubjecit.

Legati à Principe excluſi, Imperatori poſtulata ſummi Pontificis exponunt, qui nihil in ſe moræ paſſus, per Brabantiam, Rhenanoſque imperij tractus, ut deteſtata volumina flammis abſumerentur, effecit. Lutherus indignationis plenus, ut vicem adverſarijs redderet, jus Pontificium cum ipſo Romanæ curiæ in damnationem novæ doctrinæ ſtricto diplomate, Eccijque atque Emſeri adverſus illam commentarijs, publico Wittenbergæ buſto conſumpſit, ingenti quà Academicorum, quà populi ad ſpectaculum invitati concurſu: ubi ipſe non ſine hiſtrionico apparatu, tanquam in ſcena actor, ad ingeſtos foco libros, elatâ voce intonabat: *Quia ſanctum Domini conturbâſti, conturbet te ignis æternus.* Quam deindè tragœdiam, duobus tribuſve Germaniæ locis aliquot Lutheri hypodidaſcali eâdem fronte luſerunt: ne quid infra Cæſarem Romanoſque ſuorum librorum execratores auſus fuiſſe videretur.

LIX. *Lutherus Cæſarem datis literis, bu*

Intereà, quâ erat ad agendam rem ſuam, ab ingenio audaciaque inſtructus, ſolertiâ, Cæſaris animum juvenili etiamnum ætate ductilem, gloriæque jam tum, & ſupremæ magnitudinis fulgore captum, per ſe officioſiſſimis literis, perque ſuorum fautorum blandimenta captabat; quæque Pontificis Romani conciliare

poſſent

Digitized by Google

poſſent odia, ſuggerebat. *Hunc videlicet illum eſſe, qui Cæſaris potiſſimùm felicitatem in electione nupera ſubruere conatus ſit, neque eundem Neapolitanum Regem & Cæſarem pati queat. Nihil Romanorum Pontificum tyrannide in Germaniam, ejuſque Principes hactenus fuiſſe intolerabilius, quàm plures Imperatores excutere conati ſint, avertere, niſi viâ, quam doceat, nunquam poſſint. Iugum hoc ſemel abjiciendum, neque Auguſtis Imperatoribus, quibus omnia jure ſubſint, ad unius, & abjecti ſæpè ad ſua flagitia hominis, arbitrium circumagendum. Regum eſſe populos regere, Paſtorum verbo Dei paſcere. Rem longè diſparem eſſe, Imperium & Eccleſiam; illud gladio, hanc clavibus ſervari; illic imperari, hîc doceri. Agnoſcat Auguſtum ſe jam factum eſſe, qui ſoli Deo ſubſit, ceteris præſit univerſis.* His alijſque argumentis, velut machinis, quatiebatur Caroli conſtantia, non tamen corruebat. Imò Hieronymus Aleander, vir multiplici ſcientiarum linguarumque facultate excellens, miſſus à Leone Pontif. ad Cæſarem, ut ſedis Apoſtolicæ adverſus Lutherum cauſam ſuſtineret, ejuſque proſcriptionis edictum perurgeret, ubi Carolum Wormatiæ conveniſſet, humaniſſimèque exceptus, animum planè in adoleſcente regium, Orthodoxæque religionis tuendæ ſatagentem reperiſſet, ſuis ad Cardinalem Mediceum literis teſtatus eſt: *Exiſtimare ſe, quòd à mille annis ſyncerioris rectiorisque animi Imperatorem Eccleſia non poſſederit.* Ingentibus ſibi obſtaculis viam intercipi, quæ tamen uno Cæſare expugnato ſperet evertenda. Et Carolus Guilielmus Croyus, qui ut pueritiæ moderator Cæſarem totus adhuc poſſidebat, auditus eſt dicere: *Talem Cæſarem futurum Pontifici; qualis Pontifex eſſet Cæſari*, qui id temporis Francisci æmuli Regis ſtudijs tenebatur: ut hinc Aleandri ſpes ægreſceret. Vicêre tamen egregia Hiſpanorum procerum pro religione ſtudia hunc Croyi, ſeu verum, ſeu ſimulatum languorem. Quanquam non defuerint ex ſtirpe Maurorum Hiſpani mercatores, quibus illa arrideret Lutheri novitas, ipſiuſque etiam opera Hiſpanico idiomate Antuerpiæ prælo ſubjecerint. Quibus præcipua illa Lutheri ſententia placebat in odium quæſitorum fidei vibrata: *Nefas eſſe quenquam religionis causâ, quæ cuique libera eſſe debeat, ſupplicijs addici.* At præcipua in duobus Germanorum Septemviris, Friderico Saxonum, quem Lutherus occupaverat, & Ludovico Palatino, quem Pontifex ob conceſſa Ratisbonenſibus ſe invito privilegia offenderat, tum nobilitate, Eccleſiaſticorum bonis inhiante, ad reſiſtendum autoritas: quibus vulgus paſſim, novitatis libertatiſque promiſſæ avidum, Grammaticique ac Leguleij, Philoſophicas Theologicaſque diſceptationes peroſi, adeò cupidè hæreſcebant; ut hi ſcriptis; illi vocibus Lutherum, ceu divinæ veritatis vindicem, cœlo inferrent, & hæ tales tantæque adverſantium copiæ, Aleandro nonnunquam deſperationem ingererent. Et certè Ulricus Huttenus, è nobilitate homo facundus juxta audaxque, ſcriptis etiam polemicis Lutheri cauſam propugnare aggreſſus, cùm rogo hæc deſignari audiſſet, non eſt veritus Moguntiorum Principi denuntiare minacibus literis: *Si libris à ſe conſcriptis admoveret flammas, ſe eaſdem in ipſius regeſturum oppida.* Nec ipſe ſat ubique tutus Aleander, reliquique Pontificij, quòd ingenti, hoc apud Germanos nomen, Luthero incendium animante, flagraret invidia; ut, niſi præludio atque

1521.

Huttenus ... manitate erga illũ, indignatione erga Pontificem plenus, fruſtrà conatur ſibi addicere.

Aleandri legati Põtificis de Carolo judiciũ.

Quorundam erga Lutherũ: aliorum in Pontificem affectus.

Vlrici Hutteni audacia: periculũ Aleandri.

An. Chr. *Legati ad Fridericũ Pontifi ij non obtinent executionẽ.* & Aleander Romanæ ſedis legati veniunt, præſente jam, à recenti inauguratione, Cæſare, obnixè poſtulatum, ut Pontificium decretum adverſus Lutheri ſcripta exequeretur, hominemque ſuis præfractè erroribus adhærentem, meritâ pœnâ, niſi rediret ad mentem, corriperet. Sed Fridericus, ut qui impensè Luthero, ſtudijſque recentis Academiæ per illum promotis, faveret, Eccium minùs æquum apud Pontificem controverſiæ interpretem fuiſſe cauſatus, litis arbitros in Germania legendos contendit, qui rem certiùs inſpicerent, nec tot hominum judicia Lutheri partibus ſuffragantium temerè condemnarent. *Fridericũ ancipitem Eraſmus Roter. imprudenti judicio cõfirmat.* Fluctuabat tamen incertâ animi ſententiâ Princeps, quòd ad ingentes ſpectare motus hanc diſſenſionem intelligeret. Quare Eraſmum Roterodamum, maximâ per Europam id temporis ſcientiarum exiſtimatione florentem virum, Lovanio ad ſe Coloniam evocat. Hunc familiari adhibitum colloquio ſciſcitatur: quid de Lutheri diſciplina, excitatiſque recèns in fide controverſijs ſentiret? Cui dum Eraſmus liberè magis, quàm ſanctè pronuntiaret: Res Eccleſiæ Romanæ in eo ſtatu verſari, qui reformatione egeat; non injuriâ proindè Lutherum varios abuſus carpere, quos oſcitantia Præſulum invexiſſet, & quorum emendationem plures boni flagitent. Nec deeſſe, qui ipſius inſtitutum probent, ab humanis conſtitutionibus, & Scholaſticorum argutijs avocantis. Eſſe tamen in homine plùs nimio in verbis ſcriptiſque fellis, ac violentiæ; optandum, ut poſitâ ferocitate, manſuetiùs agat, ſibique à maledicentia, immoderataque verborum aſperitate temperet, quibus bonorum omnium offenſionem mereatur: verbo, cauſam non omninò malam, malè tractari. Quæ ſic dicta ab Eraſmo Princeps accepit, ut nihil in Luthero inſyncerum; ſed tantùm immoderatiores animi impetus, & ſtylum magis ſcribentis, quàm aberrationem à veritate reprehendi cenſeret: adeoque, ſuâ de Luthero exiſtimatione confirmatus, nihil ex Pontificia legatione ad animum, ac ne ad aures quidem deindè admiſit. Legati à Principe excluſi, Imperatori poſtulata ſummi Pontificis exponunt, qui nihil in ſe moræ paſſus, per Brabantiam, Rhenanoſque imperij tractus, ut deteſtata volumina flammis abſumerentur, effecit. *Legati apud Carolũ Imp. obtinent, ut libri ejus flammis addicantur, quibus Lutherus viciſſim jus Pontificiũ ſubjecit.* Lutherus indignationis plenus, ut vicem adverſarijs redderet, jus Pontificium cum ipſo Romanæ curiæ in damnationem novæ doctrinæ ſtricto diplomate, Eccijque atque Emſeri adverſus illam commentarijs, publico Wittenbergæ buſto conſumpſit, ingenti quà Academicorum, quà populi ad ſpectaculum invitati concurſu: ubi ipſe non ſine hiſtrionico apparatu, tanquam in ſcena actor, ad ingeſtos foco libros, elatâ voce intonabat: *Quia ſanctum Domini conturbâſti, conturbet te ignis æternus.* Quam deindè tragœdiam, duobus tribuſve Germaniæ locis aliquot Lutheri hypodidaſcali eâdem fronte luſerunt: ne quid infra Cæſarem Romanoſque ſuorum librorum execratores auſus fuiſſe videretur.

LIX. *Lutherus Cæſarem datis literis, bu-* Intereà, quâ erat ad agendam rem ſuam, ab ingenio audaciaque inſtructus, ſolertiâ, Cæſaris animum juvenili etiamnum ætate ductilem, gloriæque jam tum, & ſupremæ magnitudinis fulgore captum, per ſe officioſiſſimis literis, perque ſuorum fautorum blandimenta captabat; quæque Pontificis Romani conciliare

poſſent

poſſent odia, ſuggerebat. *Hunc videlicet illum eſſe, qui Cæſaris potiſſimùm felicitatem in electione nupera ſubruere conatus ſit, neque eundem Neapolitanum Regem & Cæſarem pati queat. Nihil Romanorum Pontificum tyrannide in Germaniam, ejuſque Principes hactenus fuiſſe intolerabilius, quàm plures Imperatores excutere conati ſint, avertere, niſi viâ, quam doceat, nunquam poſſint. Iugum hoc ſemel abjiciendum, neque Auguſtis Imperatoribus, quibus omnia jure ſubſint, ad unius, & abjecti ſæpè ad ſua flagitia hominis, arbitrium circumagendum. Regum eſſe populos regere, Paſtorum verbo Dei paſcere. Rem longè diſparem eſſe, Imperium & Eccleſiam; illud gladio, hanc clavibus ſervari; illic imperari, hîc doceri. Agnoſcat Auguſtum ſe jam factum eſſe, qui ſoli Deo ſubſit, ceteris præſit univerſis.* His alijſque argumentis, velut machinis, quatiebatur Caroli conſtantia, non tamen corruebat. Imò Hieronymus Aleander, vir multiplici ſcientiarum linguarumque facultate excellens, miſſus à Leone Pontif. ad Cæſarem, ut ſedis Apoſtolicæ adverſus Lutherum cauſam ſuſtineret, ejuſque proſcriptionis edictum perurgeret, ubi Carolum Wormatiæ conveniſſet, humaniſſimèque exceptus, animum planè in adoleſcente regium, Orthodoxæque religionis tuendæ ſatagentem reperiſſet, ſuis ad Cardinalem Mediceum literis teſtatus eſt: *Exiſtimare ſe, quòd à mille annis ſyncerioris rectioriſque animi Imperatorem Eccleſia non poſſederit.* Ingentibus ſibi obſtaculis viam intercipi, quæ tamen uno Cæſare expugnato ſperet evertenda. Et Carolus Guilielmus Croyus, qui ut pueritiæ moderator Cæſarem totus adh ıc poſſidebat, auditus eſt dicere: *Talem Cæſarem futurum Pontifici, qualis Pontifex eſſet Cæſari*, qui id temporis Franciſci æmuli Regis ſtudijs tenebatur: ut hinc Aleandri ſpes ægreſceret. Vicère tamen egregia Hiſpanorum procerum pro religione ſtudia hunc Croyi, ſeu verum, ſeu ſimulatum languorem. Quanquam non defuerint ex ſtirpe Maurorum Hiſpani mercatores, quibus illa arrideret Lutheri novitas, ipſiuſque etiam opera Hiſpanico idiomate Antuerpiæ prælo ſubjecerint. Quibus præcipua illa Lutheri ſententia placebat in odium quæſitorum fidei vibrata: *Nefas eſſe quenquam religionis cauſâ, quæ cuique libera eſſe debeat, ſupplicijs addici.* At præcipua in duobus Germanorum Septemviris, Friderico Saxonum, quem Lutherus occupaverat, & Ludovico Palatino, quem Pontifex ob conceſſa Ratisbonenſibus ſe invito privilegia offenderat, tum nobilitate, Eccleſiaſticorum bonis inhiante, ad reſiſtendum autoritas: quibus vulgus paſſim, novitatis libertatiſque promiſſæ avidum, Grammaticique ac Leguleij, Philoſophicas Theologicaſque diſceptationes peroſi, adeò cupidè hæreſcebant; ut hi ſcriptis; illi vocibus Lutherum, ceu divinæ veritatis vindicem, cœlo inferrent, & hæ tales tantæque adverſantium copiæ, Aleandro nonnunquam deſperationem ingererent. Et certè Ulricus Huttenus, è nobilitate homo facundus juxta audaxque, ſcriptis etiam polemicis Lutheri cauſam propugnare aggreſſus, cùm rogo hæc deſignari audiſſet, non eſt veritus Moguntiorum Principi denuntiare minacibus literis: *Si libris à ſe conſcriptis admoveret flammas, ſe eaſdem in ipſius regeſturum oppida.* Nec ipſe ſat ubique tutus Aleander, reliquique Pontificij, quòd ingenti, hoc apud Germanos nomen, Luthero incendium animante, flagraret invidia; ut, niſi præludio atque auto-

1521.

manitate erga illũ, indignatione erga Pontificem plenu, fruſtrà conatur ſibi addicere.

Aleandri legati Pōtificis de Carolo judiciũ.

Quorundam erga Lutherũ; aliorum in Pontificem affectus.

Vlrici Hutteni audacia, periculũ Aleandri.

An. Chr. autoritate munitus Cæſareâ, tutò hac in cauſa ſubſiſtere non potuiſſet; opportunum tamen in dimicatione tam ancipiti præſidium, ab Academia Pariſienſi, ad quam Lutherus provocaverat, allatum eſt, quæ Lutheri theſes pleraſque graviſſimâ hæreſeos cenſurâ perſtrinxerat: ut ad inexpectatam hanc Lutheri plagam haud leviter quaterentur. At pudorem metumque, freti multitudine, jam excuſſerant, infameſque imagines, & Aleandri etiam ex pedibus ſuſpenſi effigiem, Romanoſque cum ſuo Pontifice Patres incluſos, militum cuſtodiæ exhibebant, ac minaces in Cæſarem Electoreſque ſpargebant literas, quibus bella necemque intentarent Lutheri damnationem molientibus, jactabantque jam nobilium in armis ſtare quadringentos, qui ſententiæ in Lutherum ferendæ præſtolentur exitum. Cùmque ad hoc nuntium Moguntinus concepiſſet formidinem, Carolus Cæſar ad illum verſus animosè ſubjicit: *Mutium olim jactâſſe in caſtris Porſenæ, trecentos ſuorum eſſe, cùm ſolus veniſſet: videri has umbras, quæ non ſint metuendæ*: juſſitque adeſſe proceres inſtitutæ in diem cinerum conſultationi, quâ Aleander Pontificis nomine audiretur, quem per ſe Croyùmque admonuit, liberè diſertèque cauſam exponeret. Quod ubi à Friderico Saxone intellectum eſt, valetudinem cauſatus, congreſſu abſtinuit, ſubmiſſis tamen, qui ſcripto dicta exciperent.

Caroli Cæſaris imperterritus animus.

LX. Nec defuit Aleander muneri, qui Lutheri libris diligenter à ſe collectis, ne quid citra manifeſta erroris teſtimonia aſſereret, inſtructus adfuit, oſtenditque luculentiſſimâ oratione, Lutheri doctrinam, articulis 40. & uno ab Apoſtolica ſede damnatam, Orthodoxæ Majorum fidei adverſantem, jure à Pontifice damnatam, edictoque Cæſareo cum autore ſuo proſcribendam. Utque ex ipſius oratione, quam tribus omninò horis, citra audientium faſtidium, eſt proſecutus, nonnulla delibem. Negat, inquit ille, *neceſſitatem utilitatemque cujusvis noſtri operis, ad cæleſtem gloriam conſequendam: negat libertatem ad legis naturalis divinæque obſervantiam: quin aſſirmat, quâlibet actione noſtrâ, nos ex neceſſitate peccare. Quod ex orci armamentario validius telum ad hebetandos cunctos conſcientiæ morſus, ad frena pudoris perſringenda, ad honeſtatem aureis ſpei calcaribus exarmandam? Quod nocentius poculum in fabulis excogitatum eſt ad homines in belluas deformandos? Cur veteres Sapientes Epicuri ſectam adeò execrati ſunt, niſi quòd, quamvis ille divinitatem in cœlo fateretur, negabat ab ea nobis vel pœnas infligi propter delicta, vel præmia rependi propter operum honeſtatem?* Certè *hinc ſempiterna felicitas, hinc calamitas, à judice potentiſſimo ſapientiſſimoque rependenda, ſi mentis oculis obverſentur, fulcimenta ſunt humanæ virtutis, adeoque civilis etiam quietis.* Num fortè *ſpectat hæc doctrina ad Romani Pontificis emolumenta? Spectatne ad ejusdem commodum, vis illa Sacramentis à Luthero detracta gratiæ aſſundendæ? Quâ perſuaſione in animis credentium omnis extinguitur fiducia, nixa divinis illis pharmacis, quæ noſtræ ſalutis causâ IESVS Chriſtus ſuo ſanguine in cruce conſlavit? Quid jam dicemus de poteſtate inaudita prorſus, Eccleſiæ ſontes abſolvendi, non ſolùm Laicis, ſed planè fœminis ab eo tributa, præcipuâ veneratione ab ordine Sacerdotali ſublata? Quænam impietas vel ſacrilegio fœdior; vel perturbatione Chriſtianæ reip. pernicioſior, quàm vota religioſa delere, quàm ſacroſancta illa fœdera diſſolvere, quæ ſexus utriusque*

Acta VVormatienſia ad an. Chr. 1521.

Oratio Aleandri legati Pōtificij in Comitijs, qua oſtēſis Lutheri pernicioſis erroribus projecit. pœnis edictū obtinuit

utriuſque Regulares intra ſacra ſepta indiſſolubili nexu devinciunt? Quænam erit rerum 1521.
perverſio, ſi irritamento doctrinæ ſenſibus illecebroſæ corrupti, veſtes illas abjiciant adeò venerandas, templa deſerant, prius ob eorum pſalmodiam adeò frequentata, enormibus inceſtiſque ſtupris ſeſe contaminent? Prætermitto brutalem illam inſaniam, quâ docet Lutherus, nefas eſſe Turcarum aggreſſionibus obſiſtere: quippe qui divinam in nos ultionem Dei vindicis exercent. Quod æquè conficeret: nefas eſſe morbos curare, ne Deo, valetudinem ad noxarum vindictam affligenti impiè reſiſtatur. Sed hæc Lutheri dementia oſtendit, quodnam lumen divinum hujuſmodi Prophetæ mentem irradiet, quænam ſit charitas illius vindicis libertatis veſtræ, qui mallet intueri Germaniam à Bizantijs canibus devoratam, quàm à Romanis Pontificibus cuſtoditam.

Pontificis Romani autoritatem à Luthero multis accuſationibus oneratã diſertè tuetur.

Hæc Aleander, quibus deindè profuſâ diſſertatione ſubjecit, quod ad Pontificis Rom. autoritatem, adverſus Lutheri effata, propugnandam faceret: quæ hic ſtrictim tangere in propoſita mihi brevitate, quàm proſequi, cùm illo diſer-,tè malui. ,Provocare aſſerit Lutherum à Romana tyrannide, quæ aliud creden-,dum ſubditis imperet, aliud ipſa perpetret: vanumque hoc eſſe æmuli commen-,tum oſtendit; cùm ex inſtituto Apoſtolico præſideat Eccleſiæ non ut tyrannus ,Pontifex; ſed ut rector, cujus eſt moderari, paſtorque ſupremus, cujus eſt divina ,oracula ſubjectis exponere. Siquid Romæ peccetur, & ibidem reperiri homi-,nes non vitijs minus, quàm virtutibus (quarum non vulgaria exempla reperi-,antur) addictos: ex nota Chriſti admonitione, doctrinam eorum, non opera ,ſequenda eſſe. Malum argumentum bonæ religionis eſſe, ubi opera plerorum-,que doctrinæ reſpondent: qualis apud Mahumetanos & Lutheri aſſeclas repe-,riatur, quæ cùm effrenatæ libidini alijſque cupiditatibus faveat, mirum non ,eſſe, ſi verbis facta congruant. Hoc verò non niſi divinum videri, quod ipſi et-,iam Romani Pontifices à virtute devij, in eadem tamen ab Apoſtolis Majori-,buſque tradita veritate ac verbi Dei ſententiâ perſtiterint. At hypocriſin, ait ,Lutherus, Romæ graſſari: ergò, infert Aleander, multi illic ſynceræ probitatis ,viri: neque enim inter ſuorum flagitiorum ſimiles hypocriſi aut ſimulatione ,virtutis opus eſt; nec adulteramus aurum, ubi illud universè corruptum eſt. ,Sed juriſdictio principatuſque Romanus carpitur: qua verò de cauſa? Si nullâ ,ille potentiâ ac ſplendore niteretur, quo ſe pacto orbis, Regeſque ad veneran-,dum Chriſti Vicarium, imò cæteri orbis Epiſcopi, nonnunquam devij revocandi-,que, quâ ſe ratione unius autoritati ſubmitterent? Nunquid brevi ſuæ quiſque ,diæceſis religioniſque ſupremus arbiter ac dictator in rebus fidei exiſteret? Et ,quid, ſi idem ſinguli Paſtores in ſuum auſint Epiſcopum, quod hic in Romanum ,Pontificem; quæ obſecro anarchia in univerſam ſeſe effundet Eccleſiam? At u-,ni parebunt Concilio. Unine? an ſemper illud duraturum, ut controverſijs ubi-,que natis occurratur? Cujus hoc cogendum imperio? quando? quomodo? quo ,præſide? Cæſarne fortaſſis, & profani id agent Principes? An igitur rerum ,ſacrarum arbitrium ad illos amandabimus, qui ipſi ab Eccleſia in religione ju-,dicandi ſunt? Cui hi partium adſiſtent, præſertim, ſi ut fieri poteſt, error plu-,rium, pauciorum ſit veritas? Nimirum hoc eſſet decus fidei maximum, for-

Digitized by Google

,mamque regendi optimam, quæ monarchica omnium iudicio eſt, noſque ,divino conformat imperio, ab Eccleſia tollere, atque in eam primùm, quam ,Lutherus fingit, Babylonem Romanos; ceteroſque fidelium, transferre. ,Verum deſiderabunt rurſus talem eſſe Eccleſiam, qualis olim ſub Apoſtolis ,erat. Nimirum Apoſtoli iam à nobis ſublati ſunt, qui idem ubique, citra al- ,terius magiſterium ſentiebant. Alia nunc Eccleſiæ ſpecies, velut corpus huma- ,num, cum ætate mutata. Alio infans, alio iuvenis victu habituque utitur, quan- ,tumvis idem ſit; nec rectè hunc jubeas ad infantiam, tanquam perfectiorem, ,remigrare. Et ſane fas erat, ut creſcens jam faventibuſque Imperatoribus ac ,Regibus propalam dominatura Eccleſia ſuo in regimine hierarchico profice- ,ret, mores rituſque ſalvâ fide, novis legibus firmaret formaretque; ne tot ,auctaregnis, capitibuſque, diverſis ſenſibus ſententijſque fluctuaret. Quod ,orientalis Eccleſia divulſa à Romana ſit, non ex eo factum, quod hanc Prin- ,cipem non agnoſceret; ſed quod minus formidaret, exercendæ in poteſtati ,nondum ſatis roboratam: ut rebelles animat ſui principis imbecillitas. Mon- ,ſtroſa planè Eccleſiæ unius facies eſſet, ſi pluribus illam in terra capitibus ad ,diverſa tendentem conſpiceremus, aut ſi corpus quidem videri, ſed caput nul- ,lum poſſet. Optimè ſub ſpectabili unius capitis imperio tantum corpus mo- ,deramur. Verum nimium abſumi ab hoc capite, Lutherus impendio alio- ,rum queritur. Cur verò? An non vaſti corporis caput plus alimentorũ requirit? ,Si ſuum quæque ditio Principem, ejusque ſplendorem ſuis alit impendijs, cur ,Pontifici toti orbi imperanti. tantillum, quantum exigit, in ſacros ſæpe uſus ,templaque Dei impenſum, negabitur? Tot literis, virtute, ac nobilitate præ- ,ſtantes in hac reip. Chriſtianæ regia viri, an ſuis carebunt alimentis præmijs- ,que? An non totius ad hanc aulam orbis nobilitas, & confluit, & admittitur, ,Regumque ac Principum filij poſthabitâ coniugali vitâ, purpuratorum or- ,dinibus inſeruntur, atque, ut propriæ familiæ opus dignitatemque non ſpar- ,gant, Eccleſiaſticam amplectuntur? Tolle ab hac igitur honeſtioris vitæ ali- ,menta ornamentaque, & quis aſpirabit? onerabuntur illuſtres familiæ ſuorum ,heredum copiâ: deſtituetur ijſdem Eccleſia, utriſque ſuum decus, iſtic multi- ,tudine, hic defectu nobiliorum perſonarum auferetur. Verène hæc pronun- ,tientur, ipſa nos Lutheri conſilia, ſi effectum ſortita ſint, docebunt. Deni- ,que poſt hæc aliàque glorioſè affirmat, (ipſius iterum verbis loquar) *Nulla alia natio adeo vel maximè abundat literis, quia ſupremum obtinet principatum, atque in eo tam ſublimes gradus, quibus tanquam præmijs propoſitis, ad Palladis ſtudia non Martis adſpirat. Si (ut paucis multa cumplectar) univerſum terrarum orbem circumſpectemus, nulla nobis occrret reſp. aut felicior, aut exelſior, aut ornatior eis dotibus, quæ ſupra belluas hominem evehunt, ipſiſque Angelis admovent, quam Chriſtiana communitas obtemperans Romano Pontifici,*

Quare primum ac præcipuum ex capitibus à me propoſitis ita concludo. Si Lutheri pertinacia, uti jam vobis exploratum eſt, id enititur, ut Chriſtianæ religionis cardines divellat, ſublato mortalium operibus reſpectu ſupplicij præmijque cæleſtis, ſacramentis venera-

veneratione, votis ſolennibus cuſtodiâ, fidei, ſacròque Chriſtianorum principatui unitate, 1621.
atque id expellendo funditus ex animis pietatem, atque à cætu mortalium felicitatem, ubicunque illius doctrinæ lues afflatur, quæ lues adipi ſenſuique inſuſa, adeò tenaciter, ut indies experimur, populos corripit, adeò longè latèque per eos graſſatur, liquidò apparet, opus eſſe remedijs præſentiſſimis, ut opprimatur. Animadvertit id perſpicatiâ ſingulari Maximilianus Cæſar, ſuiſque literis Romanum Pontificem ſtimulavit, ut proſerpenti hæreſi ſuarum definitionum autoritate, obviam iret, pollic[illegible] ſe per univerſum Imperium eas pro virili promoturum. Hac permotus fiduciâ Leo X. [illegible] dubitavit ſacroſancta ſua tela ad pugnam educere, & Apoſtolico ſtudio ſuas omnes partes explere. Nolet enim vero Carolus deſpectâ ſententiâ, violatâque promiſſione deceſſoris & Avi, Pontificem impiorum ludibrium deſerere, ingenſque illud incendium ſibi præſens negligere, cuius vel primæ ſcintillæ tantum Maximiliano ardorem intulère.

Hîs dictis oſtendit, Edictum Cæſareum, velut præcipuum in Lutherum telum requiri; cùm leniſſima quæque remedia, à Pontifice eiuſque legatis adhibita, nihil profuerint, univerſàque, ceu deſperatus in morbo æger, reiecerit. Nec difficile illi fuit, hac in re Principum, tam inſolenti doctrinæ novitate offenſorum, adeòque & Cæſaris, aſſenſum obtineri. Qui oblatas tum fortè literas, nec lectione quidem dignatus, repentè conciſas Aleandro obtulit. Fridericus verò Elector, offenſione ex productis Lutheri ſcriptis ſententjiſque cognitâ, ut ictum declinaret, negavit ea Lutheri videri, ſed adverſariorum tantum odjis in hominem concinnata, ideòque inauditum indefenſumque jure damnari non poſſe. Porrò Aleander veritus, ne, quod ipſi Româ vetitum, ad diſceptationem de fide in ſecularium conſeſſu res adduceretur, id tum in præſentia talium, tum adverſus hominem, qui Philoſophiam canoneſque & Eccleſiaſticum totum ordinem reſpueret, fieri omnino poſſe negavit; imò nec audiendum quidem, nec fidem dandam jam publicâ Eccleſiæ damnatione perſtricto contendebat.

Principes in edictā proſcriptionis conſentiunt Fridericiis tamen ſaxonis interceſſione factū, ut Lutherus, antè publicâ fide accerſitus, audiretur.

Verum mediâ itum viâ eſt; ne injuriâ proſcriptus jactaretur. Accerſitus fide publicâ, & miſſo Caduceatore Imperatoris, Caſpare Sturmio, tribus ipſe ſtipatus Schruffio, Ionâ, & Amſdorfio ſocjis, ac mille datis à nobilitate equitibus adfuit, fronte habituque ac moribus multum à concepta de ipſo modeſtia ac ſanctitate (ut cuius imago jam radjis verticem ornata circum ferebatur) diſſimilis; cumque in Cæſaris præſentia, nec fingere quidem verecundi modeſtique hominis vultum vocemque poſſet, ille ad Principes verſus dixit: *Hic, ſanè, ut ipſius religionem amplectar nunquā effecerit.* Admiſſus poſtridie XVII Aprilis ad comitia, ab altero Ioanne Eccio Archiepiſcopi Trevirenſis vicario, eruditione clariſſimo rogatus primò eſt: num libros ſuo vulgatos nomine, quorum inſcriptionem prælegit, à ſe profectos agnoſceret: cùmque annuſſet, iterum rogatur; an in his contenta tueri velit; an abolere religioni majorum contraria? Hanc poſtulationem cum Lutherus graviorem affirmaret eſſe, quam ut extemporanea reſponſione expediri poſſet; deliberandi ſibi moram gratiàmque fieri petjit. Dimiſſus igitur, hac de re iterum poſtridie audiendus. Adfuit non imparatùs, & prolixo

 verborum

Digitized by Google

An. Chr. verborum ambitu reſponſionem ingreſſus, conſcripta ab ſe volumina ad triplicem claſſem revocavit, quarum una dialecticè, ad rudis populi informationem, de veræ pietatis fideique doctrina concepta, nihil Chriſtianis moribus adverſarium traderet; ut proindè ab illarum ſententia, niſi proditæ veritatis reo, deflectere non liceat. Alteram claſſem, ait, Pontificios, & Romanæ nomen religionis, multis fœdatum ſceleribus juſtâ reprehenſione perſtringere; undè laudem æternitatemque mereri debeat. Tertiam Polemicam eſſe monuit, in Antagoniſtas Romanæ impietatis defenſores inſtructam, acrioribus fortaſſe armis remedijſque, quàm à Chriſtiano, aut religioſæ profeſſionis homine; ſed dignas adverſariorum furore cenſuras mitigandas abolendaſque non eſſe, ne illorum inſaniæ contra æquitatem favere exiſtimetur. Non tamen diffiteri ſe hominem erroribus obnoxium, qui ſicubi adverſus veritatem impegerit, non detrectare ſpongiam libris ſuis, aut etiam rogum: modò errores illi ex Propheticis atque Apoſtolicis ſcriptis doceantur. Hæc loquentem Eccius admonet, minùs ad propoſitum hos verborum circuitus ſpectare, preſſius ſimpliciuſque reſponſum poſtulari, quo retractationem adverſus priſtinam religionem ſcriptorum aut admittat, aut rejiciat. Tum Lutherus: quoniam ita Cæſarea Majeſtas velit jubeatque, reſponſione ſe neque cornutâ, neque dentatâ uſurum: niſi manifeſtis ſacræ Scripturæ teſtimonijs, & apertis dilucidiſque rationibus convincatur, nec poſſe ſe revocare, nec velle. Pontifici Romano Concilijſque, utpote errorum contradictionumque manifeſtè reis, fidem ſe nullam debere.

LXII. *Lutherus fruſtra arguitur, ac perfractè reſiſtit.*

Poſt hanc reſponſionem Cæſar Principeſque ad communicandas concilij rationes digreſſi, Eccio reſponſionem mandârunt, qui Lutherum primò neglectæ erga Cæſarem Principeſque inter reſpondendum reverentiæ arguit: deindè temeritatis, quâ unus ipſe conciliorum autoritati, tot hominum ſeculorumque conſenſione probatæ, reclamare auſit. Libertatem hanc eſſe carpendi nulli prudentûm tolerandam, qua ſemel admiſsâ, neceſſe ſit omnem retrò antiquitatem religionemque indubitatâ hactenus veritatis poſſeſſione dejicere. Velle igitur rogareque Cæſarem, ut ab erroribus vulgatis ſe recipiat, fore, ut cetera in libris ipſius inviolata perſiſtant. Tum Lutherus ad Cæſarem obſecrando verſus, ſuam ut ſibi conſcientiam ſalvam integramque tueri liceret, orabat: reſponſionem minimè ambiguam ſe dediſſe, ab hac dimoveri non poſſe; cùm promptum ſibi ſit concilia falſitatis convincere. Hanc, obnitente viciſſim Eccio, nox altercationem diremit.

LXIII. *Cæſar ſuã ſententiã ſcripto cõplexus, ad Concilium, poſteræ luce trãsmittit, qua inſiſtendum religioni Majorum pronuntiat.*

Cæſar altera die, quòd pertinaciam hominis præfractè obſiſtentis frangendam deſperaſſet, ipſe non eſt reverſus; ſed animum ſuum ſcripto manu propriâ exarato Ordinibus in hanc ſententiam expoſuit. *Genus ſe ducere à Chriſtianiſſimis Germanicæ nationis Imperatoribus, à Catholicis Hiſpaniæ Regibus, Auſtriæ Archiducibus, Burgundiæ Ducibus, quorum in Eccleſiam Romanam fida & conſtans voluntas, Orthodoxæ religionis, ſacrorum rituum, legum morumque indefeſſa propugnatio, ſuis monumentis orbi etiamnum ſit nota. His quidem fato functis, poſſeſſionem non minùs regnorum, quàm*

avitæ

avita religionis ad ſe curam perveniſſe. Decretum ſibi eſſe viventi morientique laudatis Majorum veſtigijs inſiſtere , neque degeneri conſilio à rectè cœpta religione deflectere , aut Conſtantienſis , aliorumque conciliorum placitis adverſari. Cùm fratrem unum, ſuo obſtinatè ingenio fiſum, hallucinari, multò ſit evidentius , quàm tot ante nos ſeculorum viros religioſiſſimos, prudentiſſimosque, à quibus tanto intervallo opinionum abeat ; ut neceſſe ſit, aut omnes retrò Majores noſtros, à primis ſuſcepta religionis noſtra incunabulis, atque univerſum nomen Chriſtianum erroris condemnare , aut Lutherum non abſolvere. Eam ob rem, deliberatum ſibi eſſe, omnes tam impijs conatibus vires obijcere, regna, imperium, amicos, corpus, ſanguinem, vitam denique ipſam impendere ; ne cœpta animorum contagio longiùs ſerpat. Neque enim ferendam hanc ignominia labem, qua ſuo Principumque nomini per omnem deindè poſteritatem adhæſura eſſet, ſi, aliquâ illorum negligentiâ aut pravitate, hæreſis Germaniam occupaſſet. Pænitere jam nunc lenitatis , quâ perditiſſimo homini veniam hactenus tempusque dederit, quo perfidia robur adderet. Non audiendum abs ſe impoſterum : curandumque, ut quamprimùm urbe faceſſat, neque fidem ſibi datam, prohibitis in via concionibus, primus violet. Hoſtis porrò , ac perfidioſi hominis loco ſibi illum futurum : à Principibus verò expectare , ut æquitati ac Chriſtiana dignitati convenientia ſtatuant , ne indulta perfidia animum vireſque indulgendo faciant. Lecta in comitijs Imperatoris ſententia, laudataque , variâ in vulgus affectuum concitatione manavit, prout Lutheri rebus quiſque animum expectationemque in favorem vel odium impenderat. 1521.

Spargebantur ſeditioſorum hominum voces, timidiùs quidem verbis, at ſcriptis liberiùs , quibus arma Pontificijs intentarent, & cierent plebis ſtudia. Voces illæ paſſim ædium valvis inſcriptæ legebantur . *Væ terra , cujus Rex puer eſt.* Magna hic Poëtaſtris quibuſdam , genere , quàm ſtylo nobilioribus , Hutteno Franconi, & Buſchio Weſtphalo, non fingendi tantùm ; ſed & audendi licentia in Theologos præſertim , Romanæque curiæ viros uſurpata fuit : quorum acerbitatem etiam Cochlæus Francofurti ad Mænum Decanus vir religioſiſſimus, & tulit, & contempſit fortiſſimè; cùm huc accurreret, ut Luthero ad ſaniora conſilia traducendo operam daret. Sed & nobilium arma per Franconiam Lutheri patrocinio expedita eſſe ferebantur; ut Principes metu tumultuum ſolliciti , impenſiùs hominem omni humanitatis, rationiſque artificio urgendum impellendumque cenſerent ; ne malum, poſt tentata fruſtrà remedia , augeſceret. LXIV. *Illuſum Cæſari & Catholicis per Lutheranos.*

Triduum in hanc rem à Cæſare, pertinacem Apoſtatam averſante privatæ ſolum collocutioni ægrè eſt impetratum : Richardo à Greiffenclaw Trevirenſi Septemviro, & Ioachimo Marchioni Brandeburgico , alijſque nonnullis Germanorum procerum hic labor permiſſus eſt. Ille ſuo hoſpitio exceptum Lutherum per Hieronymum Væum, iuris humani divinique conſultum, allocutus eſt: monuitque humaniſſimè, *temperaret illis vocibus, quibus tot ſeculis nationibusque probatam Conciliorum autoritatem convelleret : honoris , conſcientiæ, ſalutisque ſuæ rationibus conſuleret : videret, quò ſe, quò imperij Eccleſiæque totius incolumitatem præcipitem ageret, niſi temerè cœpta tempeſtivo etiamnum conſilio abrumperet* Ad hæc Lutherus : Non illum LXV. *Triduo adhuc integro per diverſos Principes imprimisque Trevirenſem pro reductione Lutheri fruſtra laboratum.*

Digitized by Google

An. Chr. *illum eſſe, cui illa Principum benevolentia ac cura debeatur: neque eò temeritatis prolapſum, ut omnibus Concilijs abnuntiet. Conſtantienſe ſe tantùm perſtringere, quòd Huſſum damnet, aſſerentem, Eccleſiam cœtum eſſe prædeſtinatorum, ſanctamque habendam, ex qua improba vita homines, quamvis Baptiſmate fidelium adſcripti numero, malitiâ rurſum ſuâ excidant. Quæ cùm non Huſſo tantùm, ſed Dei ipſius teſtimonio adverſentur, nullâ ſuâ ſuffragatione tolerari probarive poſſe.* Hæc ille contra omnes pertinaciſſimè tuebatur, quamvis adverſaria pars ſacrarum ſeſe literarum patrocinio tueretur: *quòd Apoſtolus Eccleſiam domum militantem eſſe ſtatuat, in qua cenſet alia vaſa in honorem; alia in contumeliam: Chriſtus illam agro comparet, triticum zizaniaque progeneranti: Sagenæ, ex omnium piſcium genere congreganti: Virginibus decem, alijs fatuis, alijs ſapientibus.* At Lutherus ſponſam, macularumque expertem vocabat Eccleſiam inviſibilem Electorum, à qua flagitia omnia iccircò cupiebat amota; tum ut ſtatum Eccleſiaſticum quorundam ſceleratorum vitio infamem ſuâ ſede dejiceret: quo nihil ad nobilitatem vulguſque, huic ordini, ex vitæ diſparitate parùm ſemper benevolum gratius emanare poterat: tum ob viſibilem Eccleſiam, tanquam erroribus obnoxiam, in ſui defenſione rejiceret judicem, atque ad inviſibilem Electorum ſe ſuoſque ſolius teſtimonio conſcientiæ & S. Scripturæ fretos, transferret. Ita multorum favore applauſuque Lutheri obſtinatio adverſus omne remedium invaluerat.

LXVI. *Scripta ſua nulli hominũ judicio, niſi ex verbo Dei ſcripto proferatur, vult ſubjici, more hæreticorum, qui ſuo hinc ſententiã judicio depremũt aſſerentes Scripturæ eſſe, quod eſt proprii capitis deliramentũ.*

Ultimo igitur in hoc conſeſſu ab homine poſtulatum, ut ſcripta abs ſe Ordinum Cæſariſque judicio vellet ſubmittere. Ad quæ Lutherus, nullius ſe hominis judicium, inquit, ſubterfugere, modò ex Dei verbo & ſententia definiatur. Ita ex publica hac deliberatione à Trevirenſi Antiſtite ad privatam, magiſque familiarem conſultationem Lutherus deductus eſt, ubi illum Eccius admonuit, de verbo Dei fruſtrà ad ſui defenſionem pertracto: *Clypeum hunc eſſe omnibus retro hæreticis uſurpatum: neminem repertum hactenus, quantumcunque inſanâ ſententiæ vertigine, ab orthodoxa Eccleſia veritate aberrantem, qui ſuæ opinionis patrocinium ex ſacris voluminibus non accerſiverit. Nihil eſſe, quod perindè defenſum integrumque cupiat Romana Eccleſia, quàm ſacrarum literarum autoritatem. Inſiſteret porrò illis, neque hæc toties, cum inſigni Principum injuria, repeteret, ut verbo Dei inniti liceat, quod nemo ſanus recuſandum duxerit, omnium etiam vocibus poſtuletur. Ne ſibi cum Huſſo, tot ſapientûm virorum conſenſione, tanquam Eccleſiæ divinæque Scripturæ ſubverſorem, publico anathemate damnato, quicquam commune velit eſſe: aut exiſtimare, uni ſibi traditum de cœlo rectè ex ſacris monumentis intelligendi ſenſum, tot antè Concilijs Patribuſque ignoratum.* Ad quæ Cochlæus non multum diverſa interponebat. Altera dies, quæ erat Aprilis XXV eodem, ſed tamen irrito conatu, apud hominem ſui propoſiti tenaciſſimum eſt traducta. Quæſitus denique (quod ab Aleandro graviter, & tanquam Pontificiæ autoritati derogans acceptum eſt) *Nunquid Ordinum Cæſarique arbitrio ſubmiſſurus hanc controverſiam eſſet?* Reſpondit: *Non eſſe confidendum in Principibus, filyſque hominum, ſacræ Scripturæ hic judicii magiſtrique officium deferendum eſſe.* Sed, quòd ab hac judicium expectandum negarent, cujus ſententia in controverſiam traheretur, rogarunt: *Nunquid, Concilio in hanc litis diſceptationem*

nem arbitriumque vocato, acquieturus eſſet? Annuit *ijs legibus, ut dicenda per Concilium* 1521.
ſententia ex ſacris literis deſumeretur. Cumque hanc ejus voluntatem acciperent alij, monerentq; , *rectè ſibi fideiq; conſulere ſi ſacræ Scripturæ ſententiam, plurium potius, quàm unius judicio eruendam cenſeat: æquum fore igitur ut, deciſâ nondum controverſiâ, in ſcholis templisque diſputatione abſtineat.* Id quidem facturum ſe primò non abnuit; ſed cùm Archiepiſcopus vocatum iccircò Lutherum omni humanitate acciperet, remotiſque arbitris conceſſorum memoriam revocaret: lubricam hominis, mox admiſſi concilij autoritatem moramque detrectantis, fidem eſt admiratus. Ac denique ipſum Lutherum Principum conciliorumque placita averſantem, juſſit rationem litis componendæ ſuggerere. Qui aptiorem ſibi nullam videri illâ Gamalielis ſententiâ aſſeruit: *Si ex hominibus eſt conſilium hoc, aut opus, diſſolvetur; ſi vero ex Deo, diſſolvere non poteritis.* Quo dicto non minus Arianiſmum ac Mahometiſmum, atque ipſumet idolorum, ab orbe penè condito graſſantem cultum, velut Dei, non humanæ malitiæ inventum tuebatur. *Adeò vehementer deſipit, qui in S. Scripturarum interpretatione ſibi ſoli contra reliquos Doctores ſapit.* Animadverſum igitur eſt, fruſtrà adverſus obfirmatæ ſententiæ hominem rationibus pugnari, cùm ad roborandam potiùs, quàm infringendam perfidiam facerent, non ſecus atque *in corrupto jam ſtomacho ſaluberrimi etiam cibi morborum ſunt alimentum, tantò nocentius, quantò copioſius obluctante appetitu ingeruntur.*

Lutherus Concilij etiam ex S literis definiturî ſententiâ ſubterfugit.

Re igitur jam deſperatâ, Lutherus indemnis per Fecialem Cæſaris Sturmium reductus eſt: quamvis Carolo ſuaſum, detinendum in captivitate hominem, qui indemnitatis promiſſæ leges, ſeditioſis per viam concionibus primus violaſſet. Sed maluit Carolus in Luthero manere impunitam, quam ſibi leges vindicanti perfidiam imputari. Fridericus verò Elector, pro ſua in Apoſtatam benevolentia, cùm proſcribendum Cæſaris mandato intelligeret, ut diſcrimini anteverteret, duobus ex fida Lutheri nobilitate ejus in via abducendi, ad aliquam ſuarum arcium (nec ſibi quidem deſignandam, ut profiteri ignorantiam poſſet) negotium commiſit. Hi larvâ tecti, Lutherum, fraudis non ignarum, ſeorſimque evagantem, velut ex inſidijs haud procul Iſenaco aggrediuntur, perque ſilvas & avia ad caſtrum Wartbergum abducunt; ubi lautâ novem menſium captivitate, ipſis etiam arcis cuſtodibus ignotus delituit, ex hoc denique receſſu tanquam per cuniculos ad Germaniæ ſubverſionem erupturus. Manavit repentè à ſocijs itineris fama, Lutherum per vim abductum, violatamque à Cæſare datam homini fidem. Quæ res principio haud leves adverſus Carolum concitavit animorum motus: Pontificijs nuntijs in extremo etiam vitæ diſcrimine poſitis: donec ſagaciores ad dolum, Friderico licet renuente, penetrent, intelligerentque, Lutherum hâc viâ non ereptum Germanis, at ſervatum. Certè unius Friderici exiſtimatio, & apud Carolum veneratio, ut cujus potiſſimùm conſilio ac conceſſione delatum ad ſe imperium poſſideret, tam Cæſarem, quàm Principes continebat, ne in Lutherum ejuſque fautores acerbiùs, quam per ſola decreta adverterent. Nam convictus per idoneos teſtes de violatis impunitatis promiſſæ legibus, attineri plectique ex jure poterat; at Friderico, non ſibi Lutherus

Lutherus incolumis remittitur.

Elector illum periculo vafrè ſubducit.

Schleidanus l. 3. ad an. 21.
Cochlæus in vita Luth. 21.
Alcander ep. 31. apud Palav. l. 1. c. 28.

Luthero in Frideríci gratiam parcitum eſt.

An. Chr. rus hanc gratiam libertatis debuit; ſi tamen gratia exiſtimanda eſt, ad ſeditionem ſceluſque augendum reſervari. Recurrebat etiam multorum animis, quantum Fridericus hac in propugnatione, admiſſo, quod deferebatur, imperio, autoritatis poteſtatiſque habiturus fuiſſet. Quod recuſaturus non fuerat, niſi animo etiamnum fluctuante in Lutheri defenſione, hanc delatæ majeſtatis vim potentiamque minoris æſtimaſſet; ut credibile ſit, his in comitijs non minus illum de recuſato imperio, quàm Luthero non exaudito indoluiſſe.

Vehemẽter ſuâ pertinacia ſuperbiaque, quâ omnia reſpuebat, cõciliandi media, offendit.

Vehementer tamen Imperatoris, omniumque, ſi paucos dempſeris, Principum animi Lutheri pertinaciâ offenſi ſunt, quod in ſuæ doctrinæ dijudicatione, neque Romanæ Eccleſiæ, Pontificique, neque Cæſari ordinibuſque nec concilijs denique, vel antecedentibus, vel ſecuturo ſe vellet ſubmittere, liberèque pronuntiaret, omnes errori obnoxios eſſe; ut ſi ipſe ſolus plus in verbi Dei intelligentia atque interpretatione ſaperet univerſis Et quamvis ipſe profiteretur, auditurum ſeſe, quidquid ex S. literis pronuntiarent; replicantibus tamen, quis in ſcripturarum controverſo ſenſu Judex eſſet futurus; cum ad verbum Dei recurreret, apparebat proprio illum ſcripturarum intellectui, contra omnes velle inſiſtere. quod erat ſuum unius judicium, omnium judicio, hæreticorum more, anteferre. Quæ cum intolerabilis univerſis arrogantia viſa fuiſſet, accerbiſſimâ illum decreti ſententiâ proſcripſère, quam mox exhibebo, ubi meam in propoſita diſſenſione mentem, quæ ſæpe ab hiſtoricis exſpectatur, ante expoſuero. Suſpectam non paucis Romanorum cauſam faciebat, diſputationis publicæ, ad quam ubique Lutherus ſe offerebat, detrectatio. Hanc neque Caietanus ſubtiliſſimus Pontificiorum Theologus, neque Aleander in omni ſcientia facundiàque ſpectatus, admittebat: Roma certis de cauſis vetante, præcipuè ob pleroſque, inter Germaniæ Proceres, qui auditores judiceſque futuri videbantur, Theologicarum rerum imperitos, & Romanæ ſedis autoritati non admodum fauentes. Hos, ſi res Luthero cecidiſſet ex voto, plauſumque, ut erat diſertiſſimus, tuliſſet; arbitros probaſſet; ſin, repudiaſſet vélut divinorum ignorantes, ut reipſa Trevirenſium Archiepiſcopo reſpondit, quæſitus, num Principum arbitrio ſe vellet ſubmittere? *Nolite*, inquit, *confidere in Principibus ac filijs hominum, in quibus non eſt ſalus.* Quod ſi plauſum, causà ſpecioſè defenſâ, quantum vis improbâ meruiſſet, totius Germanicæ nationis inclinatio, ut hæc in libertatis oſtenſæ patrocinium prona eſt, metuenda erat. Non poſſum igitur hanc Potificis, eiuſque legatorum cautelam improbare; Præſertim cum iniqua ab eis exigerentur, ut videlicet Lutherum oppoſitis ex ſcriptura argumentis erroris convincerent, & ſic probandæ veritatis onus ſimul in ſe reciperent, ut nuper Lipſienſi diſputatione inter Eccium Lutherumque ſuſceptâ, patuit. Vnde ſecuriori viæ inſiſtendum congreſſuris fuiſſet Quod factum eſſet, ſi eâ ratione, ad quam omnis nouæ doctrinæ aſſertor, contra receptas in Eccleſia fidei aſſertiones tenetur, cum Luthero decertaſſent. Hoc eſt, ut vel formalibus ſcripturæ verbis, quibus nulla alia ſcripturæ, in ſenſu contrario opponi verba poſſent; vel immediatis invictiſque ex

Romanorum cauſa ob diſputationẽ cum Luthero declinatum quibuſdã, ſed immeritò, ſuſpecta erat

ex eadem ſcriptura conſequentijs, quæ definitâ illius ſententiâ niterentur, articulos ſuos Romanæ doctrinæ adverſantes, tueretur. Ad hæc enim ex ſuismet theſibus legibusque adſtringebatur: non minus, quam qui civem Romanum ſua deijcere poſſeſſione cogitat, ad probationem juris à ſe prætenſi tenetur; non obligato ad ullam demonſtrationem ſui juris cive; ut quem ſola poſſeſſio abundè tuetur. Et verò inter tales ſuſceptæ diſputationis terminos Lutherus, nec inter rudes quidem ſcripturarum ſtare poterat, cum, neque ad hunc quidem diem, ullus Proteſtantium, oppoſitus Romanæ fidei in ſubſtantia rerum credendarum, articulus eiſdem ſcripturæ ſacræ vobis produci potuerit; immutatis verò nulla fides haberi tutò poſſit. Hoc igitur pacto ipſius vanitas pauciſſimis exploſa patuiſſet. *Euge Luthere: Tuos in ſcriptura, quæ definiti ſenſus ſit, neque per aliam ſcripturam oppoſitam limitetur, articulos exhibe: aut ſi formalibus id verbis illius nequis, fatere te diſcurſibus conſequentijſque ad hanc rem humanis, hoc eſt, fallaciæ expoſitis indigere.* Et hîc quidem ſiſti poterat, cum non poſſet negare, ſe, ut ceteros mortalium, hominem in argumentando errori obnoxium. Quod ſi tamen Syllogiſmos admittere placuiſſet, formandi illi ex ſolis propoſitionibus verbi Divini erant; ut nulli contradictioni exceptionique paterent. Hoc pacto præciſis alijs omnibus ſolâ tantum ſcriptura, aut apodicticis ſyllogiſmis, ab uno alterove Doctorum (quales Eccii eſſe poterant) Lutherus in tota comitiorum coronâ, non ambiguâ victoriâ concidiſſet, repreſſa jactanti â quâ invincibilis ferebatur. Neque enim poſſibile eſt, quenquam Catholicæ fidei doctrinæ adverſantem, hâc probandi viâ ſubſiſtere. Neque alia cũ hæreticis facilè congrediendum eſt: ut qui plerumque ex plauſibili aliqua, ſed non abſoluta, ſcripturæ S. ſententia ſuæ capiunt defectionis argumentum. Vnde ad cavendos hoſce ſcopulos Luthero neceſſe fuit plures etiam ex S. libris, ac quaſdam Apoſtolicas literas Pauli & Jacobi, proximeque antè exaratos Machabæorum libros rejicere; quòd ſuas ab his theſes manifeſtè nimium cerneret everſas, tum verò implorare Grammaticorum, ut Melanchthonis aliorumque ſubſidium, qui ad Græcorum ac Hebræorum orientales linguas, tanquam fontes veritatis, homines avocarent, ut tanquam ex latebris, impunius ſuas inde interpretationes eruerent; ſed poſtquam animadverſum eſt hinc multiplicari extendique magis S. ſcripturæ ſenſus ut, niſi Eccleſiæ Patrumque judicio nequeant definiri, timidius longè in hac parte verſantur. Quæ hoc loco non ad correctionem factorum ſed quorundam cautelam temerè in quamvis ſe cum hæreticis diſputationem immittentium adducere placuit, alibi à me locupletius demonſtrata. Vt ut cauſa demum cum Luthero peracta ſit: quod comitiorum de ipſo judicium fuerit, ex paucis edicti contra illum promulgati „lineis conſtabit. Nam Cæſar, poſtquam ſui muneris eſſe dixiſſet, hæreſin im„perio ſeſe infundentem, poſt Leonis X. Pontificis ſpretam à Martino Luthero „commonitionem, avertere. *Hunc*, ait *convocatis ſæpius Reverendiſſimis S. R. E. Cardinalibus, Epiſcopis & alijs Prælatis, nec non Regularium Ordinum Prioribus, ſeu Miniſtris junctis cauſis, cenſuraque graviſſimâ Germaniæ Principum.*

1621

Cum hæreticis non niſi certâ cautione, & ratione, diſceptãdum.

Decretũ proſcriptionis in Lutherũ cum ad-

An.Chr. *Miniſtris Generalibus, accerſitiſque pluribus ſcientiâ & probitate præſtantibus viris, & in omni doctrinarum & linguarum genere eruditis, ac diverſarum Chriſtianarum nationum doctoribus & Magiſtris, prædicto tamen Martino prius vocato ac citato, ac in contumacia perſiſtente, ipſius ſcripta, ut pernicioſa & fidei vnitatique Eccleſiæ contraria, autoritate ſua Apoſtolica, præfatorum ad hoc accedente Cardinalium conſilio & aſſenſu, ac Epiſcoporum & Prælatorum, Doctorum & Magiſtrorum matura deliberatione, damnaſſe Lutherum, perinde ac in manifeſtam Eccleſiæ perniciem furens rueret, quod complures acervatim libros, non modò novarum, ſed etiam à ſacris concilijs olim condemnatarum, hæreſum plenos divulgaret: extremam Vnctionem cum Wicleffo fictionem diceret: liberum arbitrium prorſus nullum eſſe, ſed omnia certâ lege ſtare, ex Manichæi quidem, & ex Wicleffi penu depromeret & tanquam irrefragabili argumento Doctorum carminibus confirmaret. De purgatorio & animarum, quæ in eo expiantur ſtatu, deque divini ſacrificij, & veniarum ſuffragijs: quæ à nobis fideles defuncti exſpectant, cum Waldenſibus & Wicleffitis, contra Eccleſiam ſentiret. De Eccleſia verò ipſa militante, cum Pelagianis & Huſſitis, ſacroſanctis concilijs palàm contradiceret, & pro ſuo arbitratu detraheret: Concilium Conſtantienſe ſynagogam Satanæ, quique in eo convenerant, & Ioannem Huſſum comburi iuſſerunt, Sigiſmundum vtique felicis recordationis Imperatorem, & ſacri Imperij Principes, Antichriſtum, & ſuos Apoſtolos, homicidaſque ac Phariſæos vocaret. Et, ne omnia quæ innumerabilia ſunt Lutheri errata ſingulatim percenſeantur, tanquam ſi hic unus, non homo, ſed Diabolus ipſe, ſub hominis ſpecie, ad perniciem humani generis aſſumpto Monachi cucullo, quam plurimorum hæreticorum damnatiſſimas hæreſes, jam diu ſepultas, in vnam ſentinam congeſſerit, & aliquas etiam noviſſimè de ſuo excogitaverit; ſubſimulatâ prædicatione fidei, quam ad prætexendos ſuos dolos tam ſæpe, tantòque opere obijcit, fidem veram prorſus deſtruere, ſub libertatis, quam promittit ſpecie Diaboli jugum & ſervitutem inducere, & ſub Evangelica prædicationis nomine, omnem Evangelicam pacem & charitatem, omnemque rerum ordinem, & pulcherimam denique totius Eccleſiæ faciem invertere, labefactare, & penitus peſſundare.*

Hæc Schleidanus ipſe agnoſcit l. 3. ad an. 21.

, Quocirca demum ex Imperiali & Regia autoritate, necnon conſilio & aſſenſu
, Electorum, & omnium S. R. I. Principum, Ordinum & Statuum, Martinum
, Lutherum, ut membrum ab Eccleſia Dei alienatum, ut obſtinatum ſchiſmati-
, cum, & notorium hæreticum habendum eſſe decernit, denuntiatiſque gra-
, viſſimis pœnis vetat, ne quis eum recipere, tueri ac fovere dicto factoque, aut
, ſcripto præſumat. Quin imò ſubditis præcipit, ut contra eũ vbicumque depre-
, henſum, poſt xx & unum dies procedant: eiuſdem Martini complices ſectato-
, reſque cum bonis univerſis occupent, atque in uſus ſuos pleno jure convertant,
, ſcripta typiſque vulgata Lutheri dogmata nec admittantur nova, nec vetera
, ad uſum retineantur, caveanturque famoſæ imagines, chartæque ac libelli, &
, cuncta ejuſcemodi igni mandentur. Denique nihil à quocunque, ſeu calco-
, grapho, ſeu typographo, quod de fide aut S. literis tractet, citra approbationem
, conſtituti publicè cenſoris, & facultatis Theologicæ autoritatem, proferatur.

Sed abeunte in Hiſpaniã Cæſare neglecta decreti executio eſt.

Hæc ſanctè ſeverèque decreta, tranquillitatem Germaniæ, laudemque Carolo haud vulgarem paritura videbantur, niſi minor in exequendo, quam man-

mandando Cæſaris vis poteſtasque fuiſſet. Natæ jam per abſentiam Regis in Hiſpania, ob Miniſtrorum exteræ gentis avaritiam (ut ferebant æmuli) turbæ ſeditioneſque ad extrema bellorum remedia prolapſæ Carolum revocabant, ideòque ex lege veteri Germanorum, imperii adminiſtratio penes duos ſeptem virorum Saxonem & Palatinum, utrumque Pontificiæ ſedis hoſtem, & Lutheranæ factionis amicum, relinquenda erat. Quibus licet Cæſar Ferdinandum Fratrem, tamquam ſuæ poteſtatis addidiſſet vicarium, hic tamen per ætatem autoritatemque accipiendo magis, quam dando conſilio imperioque idoneus, regendo, quam recturo propior adjungebatur. Ceterum ardens Cæſaris in ſurgente jam hæreſeos flamma reprimenda eminebat ſtudium, adeò ut Joanni Glapioni ex ordine D. Franciſci ſuæ conſcientiæ arbitro, Wormatiæ incumbens paulò ante edictum feneſtræ, dextra pectori admotâ dixerit: *Sanctè promitto, illum, qui ſe, poſt Edictum vulgatum, Lutheranum prodet, ex hac feneſtrâ ſuſpenſum iri.* Vnde etiam quà per Germaniam Belgiumque rediturus Carolus, legatis Pontificijs adhærentibus, incedebat, quidquid ubique reperiri poterat ſcriptorum Lutheri, Carnificis manu, flammis publicis conſumptum eſt. Gandavi, cum inter quinquaginta pænè hominum millia, eiuſmodi ad ſpectaculum rogus compoſitus eſſet, Cæſar ipſe ſubridenti ore ſcenæ applauſit, in qua tamen auctorem præ libris videre maluiſſet, ne funeſtior ab illo Germaniæ ignis infunderetur, qui ſuppreſſus illic magis quàm extinctus, facile, admoto rurſum, tanquam folle, Luthero, exarſurus credebatur. Jam enim accenſa quorundam Principum erga Pontificem & Eccleſiaſticos odia, qui horum inter opes quietemque felicitati atque honori invidebant; tum nobilitatis, promiſcuæque multitudinis inclinata Luthero voluntas, vim metumque edicti Cæſarei elidebant, cùm plerique tam ſuavi religionis novæ deguſtato toxico, velut lethargo quodam conſopiti, ſui morbi mortiſque ignari, obſtupeſcerent. Quibus malis ſopiendis vix remedium ſeſe offerebat, cum neque affuſum lenitatis oleum, neque admotæ ſeveritatis flammæ ſufficerent. Sed nec ætas poteſtaſque imperatoria ſatis in Carolo maturuerant, qui ſi eàdem, quâ erat jam tum animi alacritate, virium ſimul potentiâ, martio juxta graphicoque ſtylo configere naſcentem hæreſim potuiſſet, nec ſegnius exequi, quàm dare imperia, ſpes erat orthodoxæ religionis, expurgatis aliquantulum, quæ eam turpius hac ætate defædaverant, morum inquinamentis, ad meliorem formam, priſtinamque avitæ fidei dignitatem revocandæ: quæ denique, adultâ jam hæreſi ſuiſque radicibus firmiore, cœpit deficere, ac fallere ſeriùs obnitentes. Hic primus Caroli Imperantis ſcopulus, ad quem cum ipſo alliſum imperium hæſit, ac perniciosiſſimo errori vires cunctando indulſit, & quod celeritate malum ſanari poterat, morâ incurabile reddidit. Quanquam in Catholicos Germaniæ Proceres hæc potiùs extremæ labes negligentiæ incumbat, quorum & conſilio, & opibus, fervidus animoſuſque ceterà Princeps, Carolus deſtitutus; nec ad ſuadendum ſatis autoritatis; nec ad audendum facultatis abundè adferebat. His tamen, illâ animi ſententiæque deſtinatione, vicariam Imperii poteſtatem tradidit,

1521.

Ferdinandus Frater Cæſaris Vicarius, imbecillis ætate & viribus.

Cæſaris fervor, quàm potentia exequendi maior.

Palavic. in hiſt: T. d. ex Syllabo Aleand. ad Iuliū Card.

Digitized by Google

An. Chr. tradidit, ut ſancitas decreto leges ſeverè vindicarent: neque alijs alijſque ad nova conſilia Ordinum conventionibus, ut factum poſteà, moras vireſque fidei adverſarijs ſuppeditarent. Nullibi enim minùs ad rem tantam conſilij, quàm inter tot conſilia repertum: quibus, dum cunctanter opportunitas quæreretur, amiſſa eſt: dumque explicare ſeſe erroribus Germania nititur, tanquam fera caſſibus intercepta, magis ſenſit implicari, ut ſuo plenius loco accipies.

LXVII. *Lutherus inita cũ Diabolo diſputatione ut ipſe fatetur, mira de religione nova meditatur.*

Porrò Lutherus in ſua hac ſolitudine minimè ſolus, illam quam ipſe profitetur in libro *de Miſſa anguiari*, cum Diabolo conſuetudinem (quis non obſtupeſcat?) contraxiſſe videtur. Illa certè, quæ ad ejus ſacrificij abrogationem profert argumenta, dictata ſibi à Diabolo eſſe, profiteri non erubuit; ut ſectatores ejus intelligerent, quo cum ſuo Magiſtro ſpiritu ducerentur. Et tamen (ô incredibilis mortalium vecordia!) tot poſt illum myriades hominum, breviculæ libertatis fructu, ad manifeſtum ibant interitum, virumque Apoſtolicum, & S. Dei Scripturæ aſſertorem prædicabant. Qui (licet hæc profeſſa cum Diabolo familiaritas defuiſſet) tot horrendis blaſphemijs in Deum ceu autorem peccati, Sanctoſque, & eorum imagines ceu idola Catholicorum, tot virulentis calumnijs convitijſque in ſumma orbis capita, in Eccleſiæ Doctores, in plures S. Scripturæ libros, tot denique petulantiſſimæ linguæ ſcurrilitatibus ac ſpurcitijs, quibus deindè, ex hac prorumpens latebra, non modò aures hominum; ſed libros quoque ad poſteritatis complevit memoriam, abundè, quo raperetur ſpiritu, ſanæ mentis hominibus manifeſtabat. Quæ profectò ejuſmodi ſunt, ut fidem adhibere nemo poſſet, niſi vulgatiſſimis Lutheri ipſiuſmet monumentis, typiſque edita propalam in luce expoſita conſpicerentur, ut cùm ipſi demùm Lutherani velut collecta in ſenſum mente hæc intueantur ſui Apoſtoli probra, iteratis ſcriptorum correctiſque editionibus occultare conentur, atque hoc ipſo cauteriatæ aperiant vulnera conſcientiæ, quâ ſuæ denique religionis autorem improbitatis condemnant, ſeque ipſos obſervati, nec tamen deſerti, erroris reos arguunt.

LXVIII *Lutheri doctrina in Gallijs à ſchola Pariſienſi, in Anglia à Rege damnatur.*

Sed & nota alia damnationis graviſſima Lutheranæ nuper ſectæ inflicta erat ab antiquiſſima celeberrimaque per Europam Pariſienſium Theologorum ſchola, quæ poſt Colonienſium & Lovanienſium Academicam proſcriptionem theſium Lutheri, ijſdem Theta nigrum præfixit, pronuntiavitque: *Doctrinam hominis execrandũ ſcatere erroribus, quibus fidem moreſque evertat, S. Scripturam depravet, & Spiritum S. blaſphemet. Damnandam hanc, flammiſque ultricibus, cum autore ſuo, niſi reſipiſcat, abolendam: ut populi ſeductricem, Doctoribus S. Eccleſiæ, ejusque poteſtati injurioſam, ac toti reip. Chriſtianæ pernicioſam.* Ad quam ſententiam erubuêre tantò magis adverſarij, quantò ambitioſiùs jactaverant, hujus ſe patrocinio ſchola niti. Melanchthon tamen, vernaculâ linguâ, à terra nigra, *ſchvvartz Erd* dictus, Palatinatûs inferioris incola, Lutheri recèns caſtris adſcriptus, & Latiæ Græcæque linguæ peritiâ ferox, vindicias molitus eſt, hoc titulo: *Adverſus furioſum Pariſienſium Theologorum decretum.* Cui Lutherus vernaculo ſermone mordaciſſimum ſcriptum adjecit, non tam rationibus, quàm probris dicterijſque res

ſerias

ſerias in ludibrium vertens: ut cum hiſtrione in theatro, non Theologo in cathedra agere viderentur. Non tamen intereà Melanchthon Lutheruſque deſperabat de Galliarum Rege Franciſco, adeoque & populo ſuas in partes adducendo, tum ob æmulationem cum Carolo Imp. ſuſceptam, tum ob illius ad luxum luxuriamque propenſos mores; quæ in multis potentiſſima erant religionis hujus perſuadendæ argumenta: ut & in Rege Anglorum poſteà compertum eſt. Verùm in Franciſco ſuâ expectatione fruſtratos eſſe, conſtabit annis ſequentibus. Rex etiam Anglorum Henricus, jam per Carolum annuo, quod Rex Galliarum antè dederat, ſtipendio conciliatus, ut erat eruditione non omninò vulgari, ſumpto calamo, Lutheri *de Babylonica captivitate librum*, perquam ſcite, aſſertis Eccleſiæ Sacramentis, confutavit, digno Chriſtianas mentes odio adverſus hominem illum inflammans, qui *velut peſtis quadam deterrima, & Antichriſti prodromus, in Chriſti ſeſe Eccleſiam infunderet*, ut iccircò Regi huic, ab ampliſſimo Romanæ ſedis collegio, *Defenſoris fidei* titulus decretus fuerit, quem lubrica deindè Regis vita in *Subverſoris Eccleſiæ* infame nomen, tanquam Circe quædam, tranſmutavit. 1521.

LIBER II.

Hiſtoriarum Caroli V. & Ferdinandi Imp.

An. Chr.

I.

Navigationis Indica prima ab Hiſpanis ducta auſpicia. Oſorius lib. 11. Maffeus in hiſt. Indica. Vlloa lib. 2. vitæ Carol. *Chriſtophorus Columbus Ligur Ferdinãdi Regis Catholici impenſis ad Floridã Principeſque Inſulas, auri divites, penetrat.*

Hiſpaniolam Cubamque, & alia loca Colũbus detegit.

COeperat ingens hoc ſæculo per ignotas oceani regiones in Hiſpana Luſitanaque gente peregrinandi ardor. Alios novarum mercium ſpes, & cupiditatis alimentum, opes; alios periclitantium in denſis fidei tenebris animarum ſalus laudabiliori deſiderio rapuit. Caſus, an induſtria primam mortalibus viam huc fecerit, propemodum anceps. Navis quædam Africani maris ſectata commercia, ubi ventorum fluctuumque arbitrio diu rapta eſſet, ijs ſe deniq; littoribus ſenſit adhæreſcere, quæ ignorata hactenus vectorum ſcriptorumq; diligentiam ſubterfugiſſent. Reditus navarcho periculoſior, quòd in extrema rerum indigentia fames pleroſq; abſumeret. Maderam tamen, Luſitanorum imperio ſubjectam Inſulam, tenuit, & Chriſtophorum iſtic Columbum hoſpitem natione Ligurem nactus, exhauſtæ laboribus penuriâq; vitæ reliquias expiravit. Relictos ab illo inſtitutæ navigationis commentarios, dum Columbus evolveret, incognitas Occidentem gentes colere, pro indubitato habuit. Ergo Luſitanum Regem, Anglum, Gallum, Hiſpanumque, deluſo ſæpiùs, ob viri humilitatem, reique novitatem, conatu, adijt. Dum apud Ferdinandum denique Caſtellæ Regem ſeptennij pertinaciâ tres naves regijs impenſis obtineret. His anno 1492. Franciſcanæ familiæ religioſis ſibi additis, ex Bætica per Atlanticum oceanum Inſulas Canarias petijt, indè Occaſum versùs magnis aquarum delatus ſpatijs, non tantùm adverſus infeſta æquora; ſed etiam deſperationem convitiaque ſociorum pugnans, Inſulas aliquot, quarũm unam Floridam, alias Principes nuncupârunt, exoptato curſu tenuit: cùmque hic aliquod dediſſet tempus ad barbarorum hominum ingenia humanitate atque arte ſibi concilianda, non inutili rerum, quas terra iſtic gigneret, auri inprimis copiâ, ad ſuos reverſus, Europæ Regum, populariumque ſuorum animos hoc ſtudio vehementer inflammavit, ut impendiò hanc navigationem curarent. Ipſe Columbus repetitis excurſionibus dux additus, quodcunque ab oceano Magellanico ad Boiadoris promontorium terræ propemodùm mariſque excurrit ſpatium, inprimis Hiſpaniolam Cubamque, latiores ceteris Inſulas, obeundo luſtravit. Columbum, immortalis memoriæ virum, alij poſt alios ſubſecuti, tot tamque ingentia terrarum oceano innatantium corpora repererunt; ut non immeritò

Luſitaniſque ardorem quoque navigandi injicit,

meritò alterum orbem nobis adverſum conſtituant, Luſitanis potiſſimùm ad laborem illum gloriamque æmulatione primum ſuccenſis, mox etiam connitendi induſtriâ ac felicitate ſuperantibus. 1521.

II. *Luſitani ſua ſibi oceani loca præripi indignantes, Alexandro Pontifice arbitro, cum Hiſpanis cā lege partiuntur, orientalē illi, hi occidentalē Indiā obtineant.*

Non enim mediocris Joanni II. Portugalliæ Regi ex navigatione ſuis auſpicijs neglectâ injectus dolor: ut proindè arma etiam cogitârit ad vindicandas regno ſuo Inſulas Principes, maritimæ navigationis jura ſibi præripi arbitratus. Sed Alexander Pontifex, cùm ingentium ſeſe terrarum ſpes, etiam præter has Inſulas, aperiret, medius controverſiæ arbiter, ſuam cuique Regum orbis regionem deſcripſit, & circulo, ultra Heſperidum Inſulas, centum quadraginta leucis à Septentrione ad Auſtrale cœlum circumducto, nondum repertum plenè orbem, ex æquo, in orientis occidentiſque Solis regiones bifariam partitus eſt. Illæ Joanni, hæ Ferdinando Pontificio diplomate conceſſæ ſunt: quamvis omnis controverſia hac definitione non ſteterit. Braſilia quidem Americi Veſpucij, aut certè Alvari Capralis, ut alij contendunt, diligentiâ, anno MD aperta, Luſitanis ab eodem Pontifice adjudicata eſt.

III. *De Moluci ſub Carolo V. nata cōtentio.*

Ex hiſtoria Indica I Petri Maffeij verbis autoris.

Fernandus Magellanes ab Emmanuele Luſitano Rege ad Carolum trāſiens, Moluccas huic deberi contendit.

De Molucis contentio ad Carolum etiam Regem delata eſt: de qua Maffeium, diſertum rerum Indicarum ſcriptorem, audire juverit. *, Ferdinandus
, Magellanes agebat Oliſipone, ingenti animo vir, & rei navalis apprimè callens. Is, quòd in India ſub Albuquercio duce ſtipendia multa feciſſet, nequaquam pro ſpe præmiorum (ut in ſuis plerumque meritis æſtimandis nimium ſibi favet humana cupiditas) ab Emmanuele tractari ſe queſtus, ad opulentiorem
, Caroli Cæſaris Caſtellæ Regis aulam tranſijt: ibi, cum Aſtronomis aliquot communicato conſilio, & implacabili odio in Emmanuelem accenſus, Cæſarem &
, conſiliarios docet, Molucas inſulas, quarum celeberrimis toto jam terrarum
, orbe divitijs Luſitani fruantur, intra Caſtellanæ conquiſitionis limites haud
, dubiè contineri. Idque non pluribus tantum argumentis è mathematica ſupputatione contendit; ſed etiam acceptis indè literis à Franciſco Serrano, in
, quibus de admirabili quadam ejus regionis, cùm opulentiâ, tum ab aurea Cherſoneſo longinquitate diſſereret. Profectò, ſi à fortibus & peritis hominibus
, tentetur ex Occidente iter, haud ita magno negotio è Peruana terra in eaſdem
, inſulas penetrari poſſe. Opem de in addit monitis: ac ſe, modò in eam expeditionem neceſſaria præbeantur, in omne diſcrimen experiundi causâ paratum
, oſtendit.

IV. *Caroli auſpicijs expeditionem, ſed*

, Movit Cæſarem & magnitudo promiſſi, & Fernandi authoritas cum teſtimonio Serrani conjuncta. Quinque compactis egregiè navibus, eximio & nauta & milite ad Hiſpalim inſtructis, (quo in numero exules erant Luſitani complures) unus Magellanes cum ſummo imperio ac poteſtate præficitur. Cum ijs
, navibus, Bætis fluvio in altum oceanum evectus, Canarias primùm inſulas, tum
, Braſiliam certo jam pridem itinere petijt. Indè, velis in Auſtrum datis,
, cùm ignota littora diu legiſſet, ad magni fluminis oſtia ventum eſt, quod ſancti
, Juliani vulgus appellat. Is locus quinquaginta gradibus ab æquinoctiali abeſt
, circulo: neque indè longè infeſto rigore & æterno preſſa gelu, nivoſa montium

irritam, & occumbens ipſe, molitur.

An. Chr. *irritã & occũbens ipſe moritur.*

,cacumina in cœlum exſurgunt, terram incolunt homines immani duodecim ,amplius dodrantium ſtaturâ, efferis moribus, crudis in cibum carnibus adſue- ,ti: è quibus duo ad claſſem attracti, blandimentiſque ac muneribus è Magellane ,deliniti; intra paucos dies ex inſolita victus conſuetudine periêre. Ad eam o- ,ram explorandam miſſa navis una, cui præerat Joannes Serranus, in ſcopulos ,illata, ſalvis tamen hominibus, frangitur. Hiſce rebus conterriti claſſiarij, & ,præter alia maris incommoda, ſæviſſimo frigore afflicti; incertâ vitæ & perve- ,niendi, quò intenderant, ſpe, reverſionem plerique ſuadere, quidam etiam con- ,vitio efflagitare inſtiterunt. Hoſce Magellanes, obfirmato ad omnem patien- ,tiam animo, benignis adhortationibus aliquamdiu ſuſtentare conatus: comper- ,tâ demùm conjuratione, partim capite, partim exilio punijt. Quâ ſupplicij ac ,minarum acerbitate, obſtupefactis interim ob omni rerum novarum conatu ,reliquorum animis, ultra eum locum tres fermè gradus, hoc eſt, leucas circiter ,quinquaginta, proceſſit; atque ibi demum ſeſe oſtendit Euripus, ſinuoſo meatu ,oceanum utrumque conjungens. Eâ re tum ex incitatiſſimo aquarum æſtu a- ,nimadverſâ, tum ex cetorum oſſibus in littus ejectis, quaſi peracto jam itinere, ,gratulatio ingens à Magellane facta, & Euripo ipſi ab inventore perpetuum ac ,nobile nomen inditum eſt. Ibi, commeatibus valdè imminutis, cùm denuò fre- ,mitum ac querimonias quorundam inaudiſſet, capitis panâ propoſitâ vetuit ea ,de re ſermones inferri. Tum alia navis ad inquirendum exitum præmiſſa; du- ,cem fruſtrata, per tenebras retrò, undè venerat, Hiſpalim revertit, octavo men- ,ſe, quàm ex eo portu diſceſſerat. Eam navem miſſis, qui quærerent, incaſſum ,aliquot dies præſtolatus, cum reliquis tribus audacter ille progreditur: perque ,varios mæandros & cæcas ambages, crebro velorum flexu, tandem ex altera ,parte vaſtiſſimum rurſus in æquor evaſit.

Euripus repertus, qui Magellanicũ fretum ab autore eſt dictũ.

V.

Duobus navibus amiſſis, cũ tribus reliquis Molucas inquirit.

,Et quoniam ſub æquatore ipſo poſitas Molucas eſſe didicerat, in eam par- ,tem proras dirigere magiſtros jubet, leucas mille quingentas procul ab omni ,terræ conſpectu provecti, in deſertas aliquot inſulas incidêre: quas ex adverſo ,Italiæ oppoſitas nonnulli arbitrantur. Indè continuato in Septentriones itine- ,re, ad Subum inſulam leucarum fermè duodecim ambitu, auri feracem, fre- ,quentem incolis ventum eſt; ibi Magellanis labores exitu nec opinato conclu- ,ſi: quippe inſulæ Regulus, quod armis eo tempore cum finitimo Rege Mathani ,contenderet, oblatâ recentis auxilij ſpe, advenas non ſolùm hoſpitio libenter ,excepit; ſed etiam in eorum gratiam ſeſe cum uxore liberiſque, & popularibus ,circiter octingentis Chriſtianum fieri voluit, & honoris causâ in ſacro bapti- ,ſmate Fernandi nomen aſſumpſit. Hiſce neceſſitudinum vinculis magis ma- ,giſque Luſitanus obſtrictus, petenti opem & Chriſtiano & hoſpiti negare non ,potuit. Deſcenſione cum præſtantibus aliquot factâ, Magellanes cùm ſemel i- ,terumque fudiſſet hoſtem; tertio denique ex inſidijs ipſe circumventus occidi- ,tur. Ceteri, partim circa eum interfecti, partim elapſi, vix ad navim cum triſti ,nuntio pervenêre. Neque hic finis miſeriarum fuit. Ex quo facilè exiſtimari ,poteſt, quàm non temerè, nec ſine diligenti præparatione Barbaris Chriſtiana ,ſint impertienda myſteria.

A Regulo Subinſulæ fictè converſo fallitur, & in prælio occũbit.

,Regu-

Digitized by Google

1511.

VI.

,Regulus,qui vix adhibito catechiſmo, vel anteactæ vitæ ſceleribus cum ſalu-
,tari deteſtatione damnatis , amicitiæ & temporis causâ peregrina ſacra ſuſce-
piſſet;quâ mobilitate Chriſtum induerat, eâdem paulò poſt & Chriſtum ipſum,
,& unà cùm Chriſto jus federum,fas,humanitatem,fidem penitùs exuit. Obla-
,tam ab hoſte pacem,cum eo, ſi advenas è medio ſuſtuliſſet, recentia merita, &
,junctas nuper dextras oblitus, minimè recuſavit. Tam ſcelerati dein facinoris
,perpetrandi cum in aperta vi nulla eſſet ſpes,primarios è claſſe ad viginti, per
,officij ac benevolentiæ ſpeciem ad ferale convivium invitatos,repentè inter i-
,pſas dapes & pocula contrucidat ; uno Joanne Serano vel ad ludibrium,vel ad
,,lucri ſpeciem reſervato : quòd ex redemptione ſe partem aliquam ſulphurei
,pulveris, & aliquot tormenta (cujus machinæ in ijs locis nihil unquam ſimile
,viſum fuiſſet) capturum eſſe confideret. Atque una hæc ſpes ſalutis afflicto
,quoque Serrano reſtabat:verùm utrumque poſtmodum eventus fefellit. Nam-
,que productus in vinculis ad mare Serranus , novâ clade exponendâ primò ſo-
,cios ad miſericordiam lacrymaſque commovit: eodemque interprete,per con-
,ſuetos jamnutus ac ſymbola , cum incolis agi de pretio cœptum. Paciſceban-
,tur utrinque pecuniæ loco duas minoris formæ bombardas , & pulveris ali-
,quantum. Ea cùm lintribus ad terram nautæ admoviſſent , ſubitò pretium au-
,gere Inſulani, & recedere à conditionibus , ac redemptorem varijs artibus de-
,tinere :indè altercatione cum jurgijs ortâ , cum major majorque hominum fre-
,quentia ad littus affluerer,veriti fraudem & injurias claſſiarij , ſeſe ad naves re
,infectâ ſubducunt: anchoriſque ſublatis, miſerum Serranum fruſtrà fas religio-
,nis,amicitiæ,patriæ,lamentabili vociferatione obteſtantem, in barbara & cru-
,deli terra deſtituunt.

Regulus perfidè invitatos in convibus viginti ex naviũ proceribus in convivio ſuſtulit.

Serranus procerum unus inter Barbaros deſtituitur.

VII.

,Ad inſulam decem leucas indè provecti , varijs caſibus imminutas recenſent
,copias,fuſis ac laceris magna ex parte armamentis , centum & octoginta non
,amplius homines in univerſum inventi. Cùm in tres ipſas naves , neque nau-
,tæ,neque funes,neque vela ſufficerent : alveo uno,qui præ ceteris quaſſatus e-
,rat,incenſo,turbam cum inſtrumento omni in alteram transferunt: ita duabus
,tantùm reliquis navibus ex eo loco diſcedunt : ac proris in occidentem ſolem
,obverſis,diu errabundi,ad Molucas inſulas tandem aliquando perveniunt: ibi
,cum Tiderio Regulo haud ægrè ſocietas juncta. Luſitana tum aberat claſſis :
,eò faciliùs corraſis undique frugibus, Regulo enixè adjuvante,per tot ærumnas
,& pericula petitum ex inſula ſpecimen avehunt: ac trito indè itinere utraque
,primùm inſtitit navis : dein Luſitanarum claſſium injecto metu: altera flucti-
,bus quaſſata,cum omnibus compagibus aquam acciperet, ad molucas recurrit,
,ibique egreſſis in terram hominibus,ad ſcopulos alliſa diffringitur: altera,In-
,dis ad dextram relictis,immani auſu protinùs altum præcidere , & rectà bonæ
,ſpei promontorium petere intendit. Eo ſuperato , cùm ad Heſperidas uſque
,inſulas proceſſiſſet, inaudito poſt omnium ſeculorum memoriam curſu totum
,orbem emenſa , & æmulis claſſibus illuc uſque feliciter evitatis , ab Luſitano
,de-

Ad duas ſe naves imminuti numero reducũt, & his Molucas attingũt.

Vndè Luſitanorũ regreſſi metu, alteraque navium ad ſcopulos alliſâ unâ reliquâ, per oppoſitam reverſi viam, totũ orbem circum emenſi ſunt. Navi victoriâ nomen impoſitũ.

An. Chr.

,demum Limenarcha in eo portu detenta eſt, & pauci qui ſuperfuerant ſemia-,nimes in cuſtodiam traditi : è quibus tamen aliqui navi deindè recuperatâ, in ,Hiſpaniam, unus etiam, patriâ Vicentinus, obſtupeſcentibus cunctis miraculi ,novitate, in Italiam redijt. Huic navi non ſine cauſa victoriæ inditum fuerat ,nomen. Nauclerus erat Joannes Sebaſtianus Canus, ex oppido Guetaria Var-,dulorum ad Pyrenæum, vir animi fortitudine, peritiâ gubernandi, & inauditâ ,felicitate ſanè promeritus, ut ipſius ac patriæ nomen nullus unquam caſus, nul-,la temporum longinquitas obruat. * Hucuſque Maffæi fide verbiſque exhibere viſum eſt. Hæc, poſt tentatum ſæpiùs iter, navigatio ad Molucas, tandem hâc viâ quievit; tum quòd fructus labori impenſiſque minor; tum quòd Rex Luſitaniæ Joannes III. Molucarum commercium 350. millibus aureorum à Carolo redemerit.

** Hucuſq; Maffæus.*

Deſperata Hiſpanorum ad Molucas navigatione hæ inſulæ Luſitano relictæ, & ære redẽptæ à Carolo ſunt.

VIII. Ferdinãdus Corteſius Carolo in Mexicum ſeu novã Hiſpaniã viam aperit.

Erat, ultra novi orbis Iſthmum, intentatum hactenus Hiſpanis regnum, quod occupatum novæ Hiſpaniæ nomen accepit, latiſſimo illud diffuſum ambitu, Mexicum, vaſtiſſimam, nec abſimilem Venetijs urbem, pro metropoli complectebatur. Huc Ferdinandus Corteſius, Hiſpanæ nobilitais homo, & arma, & religionem Caroli auſpicijs, anno hujus ſeculi XX primus intulit. Magnis animis ac virtute rem auſus incredibilem; cum non magno ſuorum numero, qui veteris militiæ uſu commeatum humeris atque arma deportarent : inter quos nonnulli equites, & tormenta bellica, obvium Barbarorum exercitum, admiratione & terrore ingenti conſternârunt. Non enim equitatum hominum eſſe genus, at Centaurorum rati, neque aliter ad tormentorum ictus, quàm vibrata in ſe de cœlo fulmina exhorruére : ita nonnullis cadentibus, facilè alij in fugam acti ſunt, neque urbs, & innumerabili hominum multitudine, & loci ſitu munitiſſima occupatos horrore animos ad defenſionem diu erigere potuit. Admiſſus pactione à Motezuma Rege eſt, qui inibi regni ſedem auguſtiſſimam fixerat, illo denique per imprudentiam ſuorum, dum è palatij cancellis ad tumultum componendum proſpicit, ictu lapidis obtrito, ſumma imperij poteſtas ad Corteſium delata eſt, qui excitatâ in foro, ad jus publicè adminiſtrandum, curiâ, jactiſque religionis Chriſtianæ fundamentis, expiatis delubris, ac vero Numini conſecratis, infideles Chriſto populos initiabat.

Corteſius ſublato Motezuma Rege, Prorex Mexici.

IX. Regis Mexicani potentia & palatiũ ingens.

IX. Quanta Regis illius potentia fuerit, Majeſtaſque, vel ex illo intelligas, quòd prætorianæ cohortis milites, ipſe ſua in aula, ſuæ ex menſæ reliquijs, millenos aleret; plures etiam nobilium feminarum, ſuis officijs ac habitationibus diſtinctas. Par hominum multitudini palatium, viginti portis præbebat aditum, quod ex marmore, jaſpide, porphyreticoque lapide à fundamentis per conclavia ambulationeſque frequentes explicatum : alibi argento, alibi auro, unionibus gemmiſque variatum effulgebat; tum regio eminebat oratorio, ubi in multam ſæpè noctem Idololatricis officijs Rex intentus, familiari ſui Numinis, coram apparentis, alloquio fruebatur. Cultus regius ex pretio & varietate mirabilis erat; cùm habitum in dies ſingulos quater mutatum, nunquam eundem reſumeret. Subditum Regis ſui intueri vultum, aut palatium tectis ſubijſſe pedibu

Cultus regius admirabilis.

Vrbis magnitudo.

Digitized by Google

dibus, piaculum erat. Urbem ſexcentis familiarum millibus cultam, ſuis ipſe hortis ad omnem voluptatem inſtructis, ſiluiſque, omni animantium varietate ac copiâ latè diffuſis, ampliſſimam reddidit. quæ præter interque moenia illabentibus aquis, Venetorum præcipuæ vrbis quandam referebat imaginem. Motuzemæ imperium ipſius Oceani vtrimque alluentis terminis clauditur, ſexcentiſque paſſuum millibus terras complectitur, quæ regiones ſub Novæ Hiſpaniæ nomine, magnis auri argentique proventibus divites, Corteſii operâ Cæſari additæ, tot regnorum facultates vireſque magnoperè auxerunt. Ille, præter immortalem induſtriæ famam, ſibi, poſteriſque, Valleſiorum Marchionibus accenſitis, opulentum Principatum comparauit.

Regni ā-plitudo.

X. *Regnum Peru. à Pizarris inventū. mutuiſq; ex æmulatione cædibus cruentatum.*

Maior etiam quinto ab hoc anno Franciſci Pizarri in Regni Peruani occupatione memoranda felicitas eſſet; niſi, impari exitu, fortunam omnem conſumpſiſſet. Is reperta ad levam Iſthmi Peruviâ anno M D X X V. Cum denique Atabalipam, eius loci Imperatorem, perfidè vinculis ferroque abſtuliſſet, fertiliſſimum in ceteris auri argentique regnum ad ampliſſimas Caroli poſſeſſiones adjecit. In illa rerum copia ſuis repertoribus *Optimum felicitatis condimentum pax deerat, familiari opum vitio, quæ ſive acquirantur, ſive poſſideantur ſeditoſæ res ſunt:* Siquidem prædæ magnitudine, quâ ex ſola domuum familiari ſupellectili, optimis metallis conflatâ, immenſum augere poterant, inflammata ducum cupiditas, Almagrum, expeditionis alterum caput, cum Franciſco Pizarro exitialibus odijs commiſit. Is morte primus avaritiam ſuit, Ferdinandi Pizarri fratris ferro interemptus, cuius Manibus parentauit ſuo mox ſanguine Franciſcus, ad funus Almagri, filij eius Didaci ſcelere, additus. Nec hic impunè diu facinus tulit, Gonſalui, alterius è Pizarrorum gente fratris, inſidijs circumuentus.

XI. *Gaſcæ Sacerdotis in conciliando Cæſari regno induſtria*

Sed & Gonſaluum, potentiâ atque opibus elatum, turpique defectionis crimine latrocinij malitiam cumulantem, Petrus Gaſca denique & Juris peritus, & Sacerdos, à Cæſare ad remedium ſeditionis deſtinatus, ſenſim ingenio magis, quam viribus vltus eſt; Nam regiâ fretus autoritate, munera ac honoris officia ſibi Regique acceſſuris oſtentabat, ſuo in obſequentes arbitratu conferenda. Cuius rei gratiâ diſplomata regia, ſigillo tantùm Carolique notata manu, ceterùm pura & quibuslibet ſignanda immunitatibus apta, detulerat, quâ liberalitate atque indulgentiâ & rebellium inflexit pervicaciam, & clientium fidem muneratus eſt. Dum jam firmior viris atque opibus, morte in rebellionis Principem fautoreſque decretâ, quod reliquum erat ſeditionis facilè oppreſſit. Ferdinandus vnus è tribus fratribus ſuperſtes, cauſam ſublati Almagri, ex Hiſpaniæ carceribus, dicere multis annis coactus eſt. Ita ad Pizarros maior ex occupatis ampliſſimis Regni Peruani Provincis ignominia peruenit, quam gloria; quòd minori prudentiâ felicitateque partas opes tueri, quam obtinere didiciſſent. Hæc regna alij ſub Americæ, alij Indiæ Occidentalis nomine cenſent. Quibus titulis Canada etiam, nouaque Francia, Regis Franciſci impendijs adita; Virginia Eliſabethæ Britannicæ auſpicijs detecta; Braſiliaque Luſitanorum claſſibus frequentata continentur. Quan-

Digitized by Google

An. Chr.

quam hæ tenuioris fortunæ provinciæ, ad Hiſpanicæ poſſeſſionis opulentiam minimè accedant.

Aliæ in occiden tali India regionibus alijs Europæis Regibus addita

Eæ gentes moribus, à noſtro orbe prorſus diverſis, inter ſe parum differentibus viuunt. Plerique ſuo temperati frigoris elemento, nulli aduerſus cæli iniurias, veſtibus teguntur, Verecundia nonnullos docuit partem corporis oculis aſpectantium ſubducere. Deformis membrorum habitus eſt, ſimæ pleriſque nares, æneæque ſpeciei cutis, candorem nullibi, præterquam in dentibus amant, nunc manus frequenter herbis in ore; ut per membra cetera atrorē, pomorum ſuccis alunt. Sunt qui faciem, atque imprimis labra, inſertis velut opere vermiculato lapillis, proſcindant; ornamenti ſanè genere, quo ad turpitudinem ègregiè proficiunt. Mirum, quanta nonullis hic gentibus, in ipſa religionis ac veſtium orbitate, pudoris cura, cum alibi puellis conſutus à teneris uterus, marito poſt nuptias reſecandus: alibi juuencularum partus in probro numeretur; ut proinde lapſæ abortu herbis procurato, opinionem caſtitatis tueantur, innocentiâ, quæ ipſo ſit ſcelere deterior. Libidinis tamen uſus ubi promiſcuus alibi eſt, ne ad incertos gentis ſuæ hæreditas proueniat, ſororum filij in morientium poſſeſſiones adſcribuntur. Puerperii labor multis parum difficilis, cujus ægritudinem, inter aquas propediem abluunt, quam vir, apud Braſilas vicinaſque gentes ridiculâ morbi ſimulati curatione, abſoluit; dum ipſe vxoris in lecto vicem functus, à propinquis ad ſolatium affluentibus inuiſitur, rariſque atque ad lautitiem exquiſitis juſculis bellariiſque tanquam puerpera, fouetur.

XII. *Variorum Indorum mores.*

XIII. Mexicū ceteris nationibus cultius inculti Braſili.

Mexicanis egregia eſt mercimoniorum cura, & apparatus domi multus: utpote in medio vaſtiſſimi lacus, ſat procul à terra, poſitis. Per vicinas tamen regiones, ac per Hiſpaniolam, Cubam, Braſiliamque, vulgus, curis abſolutum, in diem viuit, mitiſſimo terræ ingenio fretum. Non illic literæ, non mercatura, non leges, non judicia exercentur. Sibi quiſque ſufficit, ac cupiditatem rerum neceſſitate definitam gerit. Mexicum legibus regitur, ad duodecimuirûm, publicè controuerſiis præſidentium, arbitrium. Tenui paſſim apparatu vivitur, alibi ſolis herbis, alibi& carnibus, etiam humanis. In hunc uſum,

Anthropophagia in uſu.

nonnulli, eneruatâ venere, ſaginantur: alii captivitatem hac lege redimunt, ut opiparè ad epulas curentur. Paucis illa ſeruitus, aut miſeria creditur, vitam ad hanc lanienam impendere. Mortem ſuplicii præmiique expertem Braſili autumant, viuere tamen reductos ad corpora Manes, qui integros præter vmbilicum artus, poſſint reſumere, aliis paſſim eſt perſuaſum. Quin & moribundi

Se et en dimos uso ſoleis.

alii in ſepulcro viaticum; alii, ex retinaculis inter arbores, commeatum ſuſpendunt, agitatiſque circum ægrotum, juxtaque accumbentem, choreis, ad mortem, aut ſanitatem tripudiando ducunt: Mortuum Regem una alterave Reginarum, illo, quem amaſſet, habitu, clienteſque nonnulli, eodem tumulo funerandi, comitantur: ne parum obſervaſſe viuentem crederentur, cum quo mortuo eſſe nollent. Nihil apud hos populos, neque in virtute, neque in vitio moderatum erat; ut qui nec benè quidem abſque crimine ſcirent agere.

Digitized by Google

agere. Reverentia Numinum apud Braſilos nulla, apud Mexicanos nimia. Ariolandi illi augurandique artibus, ad inſaniam, dediti. Hi Deorum ſimulacra crudeli ſuperſtitione excolebant. Duo millia Deorum una Mexici civitas venerabatur humano ſanguine. Viginti hominum atque imprimis puerorum millia quot annis in victimas abſumpſiſſe compertum eſt. Pavimenta templorum, parietes, ipſa etiam ſimulacra ſanguine oblita, horrorem oculis, fœtoremque naribus indignum ſuggerebant. Unius templi cura erat, vaſtitaſque tanta, ut quinque illud incolerent perſonarum millia, quibus aliquod in res ſacras demandatum officium. Pietas illa parentum erat, filiorum ſanguine os vultumque Numinum oblinere; hæc conciliandi prima devotio. Suus etiam Penatibus honos, quos Hiſpaniolæ cives Zemes vocant: hos lanâ contextos, bellum adituri capitibus alligant: quo nullum præſentius adverſus diſcrimina remedium habent. Ab his ſua etiam oracula promunt, monitoſque ſe, non multò ante Chriſtianorum acceſſum, memorant: venturam brevi gentem, quæ veſtimentis accincta niveoque corporis habitu, aliam his oris religionem, Dijs ſpretis aboliturus que illatura ſit. Cujus facti laudes, cùm ad Carolum Imperatorem etiam perveniant, hæc obiter tangenda duximus.

1521. Idelolatria apud Braſilos nulla, apud Mexicanos nimia.
Humana victima
Penates Hiſpaniola fatidici.

XIV.

Carolus tot regnis ſibi partis fortunatus ſimul & infelix quòd cum potentia cura augerentur.
Jovius in Hadriano, Ant. de vera in Carol. Heuterus & Haræus.

Tot regnorum adminiſtratio, ut Cæſaris dignitatem, ſic curam magnoperè augebat. Vix à prima regni, in Hiſpania aditi, ſede digreſſus, in Germaniam abierat; cùm omnia ſeditionibus illic quaſſari cœperunt: ut regnum propemodum amitteret Carolus, dum regnum quæreret. Reliquerat diſcedens cum ſumma imperij poteſtate Hadrianum Cardinalem, virum in quo nihil reprehendere Hiſpani poſſent, quam quòd illum mater Hiſpanum non genuiſſet. Sed adultam jam magnis viribus conjurationem, varijſque Croyi exactionibus adverſus omne Belgicum nomen odioſiſſimè inflammatam, neque humanitate ſuâ, neque vi extinguere potuit. Ingenio tamen ac poteſtate utendum ratus, cùm Toletum ac Salmantica Ronebilium Regis Ducem Segobienſi obſidione depuliſſent: Antonium Fonſecam in auxilium adhibet, qui exiguo militum comitatu Medinam Campi, nobile ejus loci emporium, profectus, tormenta ex Regis armamentario in uſum militiæ poſtulabat; ſed ubi bis incolæ federibus rebellium illigati, pro retinendis ſibi armis, armati ſtabant.

XV.

Medina Campi à regijs inflãmata conjurationem auxit, ut ex 18. provincijs quatuor tantum in

Id verò ferendum non exiſtimans Fonſeca vir nobilis, & ingenio ferox, fœdo conſilio ignem tectis ſubjicit; ut ad privata quemque pericula ab armis avocaret. Sed tanta obſtinatos ad tormentorum defenſionem animos pertinacia obfirmaverat: ut miſerabile tectorum patriæque buſtum, quàm hoſtis victoriam ſpectare mallent. Vicerunt igitur, ſed ita ut deteriùs vinci non potuiſſent; tam ingenti maximarum opum diſpendio flamma urbem eſt pervagata. Hanc injuriam tanta vicinarum civitatum exacerbatio ſecuta eſt; ut tredecim illarum, vindictæ cupiditate rebellibus accederent; ceteris Hiſpaniæ regionibus pari facilitate lenum affluentibus, ne vel ultioni capeſſendæ, vel occupandæ libertati, aut hoſti, aut ſibi deeſſent. Ita natum rebellionis incendium, unaque in urbe ve-

fide manerent, rebellarent cætera.

An. Chr.

lut domo concitatum, totam latè viciniam in exitium traxit. Quatuor, ex octodecim provincijs, fide, quam Carolo dederant, nunquam abierunt: quanquam & conjuratorum Principes, pro Rege, contra impotentes avaroſque externæ gentis præfectos, arma ſeſe induere jactitarent, judicibuſque, qui cauſas popularium audirent, conſtitutis, æquitatis colore ſeditionem ornarent. Valliſoletico tempore Cardinalis agebat copijs auxiliarijs parandis intentus; ſed antequam fidiſſimi quique procerum opem expedirent, federatorum miles, Gironio præcipuæ nobilitatis Duce, urbem inſperatò premebat: ut, inter occupata fugientium agmina, ipſum etiam Hadrianum repertum hoſtis ſiſteret, quem ſummâ verborum humanitate redire ad urbem Gironius & Padillia coëgerunt, profeſſi, nihil ſe ipſius regioque nomini omnibus caro, adverſum moliri; ſed iniquam rapaciſſimorum præſidum tyrannidem à ſuis populique cervicibus amovere. Cardinalis nihil obluctari auſus, armatæ benevolentiæ paruit, dum inſequenti nocte, per foſſo urbis muro, captivitatem honeſtam honeſtiore fugâ redemit: quod licet improviſum moleſtumque Valliſoletanis; tamen familia apparatuſque omnis poſtero die venerationis cauſa ſubmiſſus eſt. Hinc Tordeſillam profecti, admiſſique cum exercitu in urbem rebelles, Regis matrem Joannam, jam, à viri fato, mentis potentiâ dejectam, fruſtrà in eam pertrahere ſententiam conati ſunt; ut proditorijs tabulis ſubſcriberet: cùm illa matrem ſe eſſe Caroli identidem ipſis exprobraret. Ad hujus oppidi cuſtodiam perduellis Zamoræ Antiſtes, cum trecentis Sacerdotibus, rebellionis armorumque ſocijs, relictus eſt. Carolus ubi hæc apud Belgas etiamnum in procinctu coronationis ſubſiſtens accepiſſet, opportuno conſilio duos Hiſpanorum ſummæ virtutis autoritatiſque proceres, Henricum Medinæ Riviſicci Ducem maris præfectum, & Ignatium Velaſcum equitum magiſtrum, bello adminiſtrando præfecit. Hi Cardinali ad conſilia, alijſque regni proceribus ad auxilia prudenter adhibitis: non multo tempore octodecim armatorum junxerunt millia, quæ rebellium triginta millibus opponerent. Primus illorum conatus Tordeſillæ admotus: ubi cùm vim, quam pacem, etiam contumelijs laceratam, mallent, pars militum per apertas murorum ruinas immiſſa, ferro obſtinatos fregit, Sacerdotum propè omnium internecione. Plenis ſubindè caſtris ad Medinam Campi uterque concurrit exercitus. Conjuratorum quidem Padilliâ & Bravio Ducibus (jam enim Gironius & Laſſus ad regias ſeſe partes receperant) ſed majori impetu, quàm conſilio pugnantibus. Siquidem equitatu ſolo in regios invecti, numero denique virtuteque impares, fruſtrà abſentem longiùs peditem deſiderârunt. Ita diſſipati ordines Braviuſque ac Padillia in pugnantium corona occupati, ſuo denique ſanguine inter manus Carnificis quadripartiti ſeditionis temeritatem expiârunt. Ædes, quas Toleti habitabant ſplendidiſſimas, è fundamentis dirutæ, ſparsâ ſale areâ, columnâque marmoreâ ad æternam ignominioſæ defectionis labem memoriamque erectâ. Urbium pars maxima rebellium armis pecunijſque oblatis in gratiam fidemque ſacramento firmatam properè redijt. Ita excluſi ſeditionis Principes, cùm ad Regem Galliarum irrito plerique effugio con-

Valliſoleti Hadrianus Card. à rebellibus interceptus dimiſſusque à Gironio Duce.

Joanna Caroli mater fruſtra à rebellibus ad ſubſcribendum conjuratorū tabulis invitatur.

Carolus rebellioni ſedandæ Duces mittit.

Digitized by Google

contenderent, alij intercepti lictoribus traditi; alij, ut tormenta mortemque infamem declinarent, ſpontaneo inviſam animam præcipitio eliſêre. Maria Pacæca indomitæ ferociæ mulier, nec viri Padilliæ caſu deterrita, cum Valencianis etiamnum armata obluctabatur, dum & illa præſidio fortunâque deficiente, lictoris dextrâ Marti immolaretur. Valenciani, ex Maurorum reliquijs truces ac barbari, poſt fœda ſacrilegæ libidinis, & exercitæ in omnem ſexum immanitatis exempla, ultimi ad pacem obſequiumque ſeſe recepêre, poſtquam inviſum Proregis Jacobi Mendoſæ jugum excuſſiſſent. 1521.

XVI. *Franciſcus Rex Gall hac occaſione fretus, Navarræ regnū invadit. & Pampelonam regni caput occupat.*

Rex Franciſcus hoc tumultu Regiſque abſentiâ invitatus, Gallorum exercitum Andreâ Foxio Aſparotti Domino Tornonioque præfectis, ad Navarram occupandam deſtinavit: hanc clientelæ nomine, quo Joannes Rex Gallis obnoxius fuerat, ſuis armis in priſtinam libertatem Henrico Joannis filio aſſerturus. Neque voto abludere primis ſucceſſibus fortuna viſa eſt: quandoquidem Foxius ingentibus atque improviſis infuſus copijs, Prorege Nairæo nequicquam, in turbata ſeditionibus Hiſpania, auxilia quærente, terrorem latè diviſit; cùm poſt inſperatam quarundam urbium occupationem, immineret ceteris, frequentque nobilitas, popularis ſibi Principis favore, in Gallorum partes abſtracta, vinci non metueret. Pampelona regni caput (olim Pompeiopolis) exemplo reliquarum urbium, præproperam quoque ante diſcrimen deditionem moliebatur; quòd Gallum amicum, quàm hoſtem mallet accipere. Sed pervicit Ignatius Loiolææ familiæ nobilis bellator, ut ex urbe ſecum aliquot ad arcis defenſionem traduceret. Quam ubi in propugnatione glande tormentariâ in tibiam excuſsâ, ſuo cruore ſemianimis imbuiſſet, reliquis mens audaciaque concidit, ut quàm mox Gallos pactione admitterent. Ignatius ex clade ſenſim animum recolligens, ubi in manus Gallorum deveniſſet, illam in hoſte (ſeu illius, ſeu virtute ſuâ incitato) humanitatem expertus eſt, quâ ab amicis majorem expectare non debuiſſet; cùm periculoſe laboranti, & de hoſpitio, & de medicis ſollicitè providerint. Quæ deinde beneficij memoria apud Ignatium nunquam conſenuit; quin inter Gallos ſacra deindè militiæ Societatiſque JESU prima potiſſimùm rudimenta auctoramentaque concepit, ac ſalutem corporis in ſe impensè curatam, multarum animarum ſalute ſuis auſpicijs procuratâ, rependit. Majori tamen beneficio Gallis obſtrictus propter acceptam in tibia cladem, quàm curationem; quòd ab illa infelicitate, ſummæ deindè in vita ſanctitatis felicitatiſque exordia duxerit. Porrò Foxius incitato victoriarum curſu ad ultimos Navarræ terminos promotis copijs, Ibero flumini, Hiſpaniæ metuendus, imminebat; cùm annus ſeculi hujus primus & vigeſimus in Majo efflореſceret.

Ignatius Loiola arcis defenſor graviter læſus feliciter ventu curatus eſt.

XVII. *Hiſpani ſub Carolo, Duces victores rebellium*

Sed Hiſpani unâ ſubactis victoriâ rebellium copijs, trans Iberum flumen obviam ſe Gallis ferunt. Primo hi impetu in aliquot Hiſpanorum cohortes invecti, felici ſtratagemate prælium auſpicantur, hoſte aut ferro, aut fuga dejecto: ſed ubi eoſdem circumducta Hiſpanici equitatûs acies, immixto peditatu roborata,

Gallis profligatos, Navarrâ rurſum pellunt.

Digitized by Google

An. Chr. rata, cinxiſſet, inclinari vires fortunaque, ac mox etiam confuſis ordinibus deſtituere Gallos cœpit. Uterque Ducum captus, & unius victoriæ beneficio parta brevi hoſtibus Navarra, brevi in manus Hiſpanorum recidit, non ancipiti documento, inter victorem victumque nihil intereſſe, ubi, quæ parta ſunt, tueri neſcierit.

XVIII. *Marcanus Leodienſium Antiſtes defectionem à Carolo varijs urbibus amiſſis luit.*

Eodem anno apud Belgarum populos Robertus Marcanus Leodienſium Antiſtes, reſciſſis ex fœdere pactionibus, Franciſci partibus contra Cæſarem ſeſe fautorem addidit: quæſitam belli occaſionem Aimerius Princeps dedit ſuſtinuitque; hic Cæſaris opibus, ille Gallicis innixus. Imperatorio per Belgium exercitui cum ſumma poteſtate, Henricus Naſſavij Comes; regio Carolus Borboniorum Dux præficitur. Ille ſtrenui Ducis ac militis officium occupans, adverſus Marcanos profectus, Lognium, Jamertium, Fleuringam, Sancerum, Sedanum, Moſoncurtium, Bullonium, uno victoriarum impetu expugnat. Præfecti locorum, ac præſidarij omnes, quos fuga non ſervavit, laqueo hoſtilitatem luerunt. Moram victori, impetratis à Cæſare inducijs, Marcanus injecit: qui tamen hoc ocium, cùm ad oppidum Francorum Maſeriam, oppugnandum vertiſſet, virtute defenſorum, morboque per exercitum vulgato, depulſus, ad ſua redijt, poſtquam felicem victoriarum curſum ad hunc ſcopulum infregiſſet. Rex intereà Franciſcus Muſſonio, Borbonius Heſdino occupato, in Hannones & Attrebates populationibus graſſati ſunt. Nec ſegnis rerum ſuarum Marcanus, Geldrorum Principe ad ſuas vires adjuncto, in Brabantinos Namurceoſque agros vaſtitatem intulit. Remedium malorum interceptum, poſt longam obſidionem, à Flandris Tornacum fuit.

XIX. *Italia novis ſub Carolo bellis periita, in ſuas regiones, poſſeſſoreſq́ diſtribuitur*

Auſtria & Forojulius.

Lombardia.

Mantua & Monteſferratũ

Inſubria ſeu Mediolanũ.

Italia hoc tempore bellis etiam hoſtilibus utrorumque Regum quaſſata eſt: Leone Pontifice, datá offenſione, à Franciſci ad Cæſaris fidem tranſeunte: quæ res florentibus illic Gallorum rebus egregiam cladem dedit. Quoniam verò crebris Italia bellorum tempeſtatibus ſub Imperatore Carolo jactata fuit, operæ pretium erit diverſa illius dominia, in quæ poſt Imperialem ſedem ab ea in Germaniam tranſlatam diſtracta fuit, obiter perluſtrare. A flumine Arſiæ, Marchionatus occurrit Hiſtriæ ac Forondij ducatus, quæ Auſtriacis Venetiſque diviſim parent. Sequitur Lombardia haud exigua Italiæ portio, in qua Marchia Tarviſiana (Venetias, Patavium Veronamque includens) Venetos dominos agnoſcit. Ducatus Mantuanus, cui Montisferratum cis Padum additur, Gonzagarum familiæ addictus. Ducatus Mediolanenſis, Inſubriæ etiam nomine, Cremonam, Papiam, Comum, Alexandriam, aliaſque urbes complexus, quem Sphortiarum gens inconſtanti fortunâ moderata eſt, dum Gallis, ac poſt illos Hiſpanis eſt relictus. Pars aliqua comitatûs Tirolenſis Auſtriæ Ducibus adſcripta. Rhœti, quibus Valliſtelina Clavennaque ſubſunt, Helvetorum ſtipendiarij. Pedemontium Sabaudi Ducis Regio, Turino, Vercellis, ac Niceâ urbibus clarum. Nec procul hinc Brixia Bergomumque ac Crema Venetis ſerviunt. Denique cis Padum Lombardia tres Ducatus amplectitur: Parmenſem, cui Placen-

Tirolis. Pedemontium.

Digitized by Google

1521.

centia jungitur, Farneſiorum familiæ deditum; Ferrarienſem & Mutinenſem, (cui Regium Lepidi additur:) Ateſtinorum quondam Ducum poſſeſſionem. Hæc olim loca Galliæ ciſalpinæ, ſive togatæ, propria, denique à Longobardis occupata, excuſſo peregrinæ gentis jugo, nomina retinuêre.

Gallia Ciſalpina, ſeu Longobardia.

Vicinus his ager Genuenſis, in quo præter Savonam, Genua inter omnes Italiæ urbes ſuperbâ ædificiorum magnificentiâ eminet; cùm in vico novo domus quælibet regio hoſpitio par eſſe videatur: ſuburbanas verò baſilicas habeat omni deliciarum genere excultas. Hæc Gallicæ quondam protectioni, pòſt Cæſareæ, denique Hiſpanicæ cōmiſſa eſt.

Genua.

Thuſcia ſive Etruria.

Hinc ad Thuſciam deflectitur, in qua Florentia facilè princeps, Senæ ac Piſæ, liberæ quondam imperij urbes, nunc familiæ Mediceæ magniſque Etruriæ Ducibus ſubjecta. Luca ſui etiamnum juris libertatem propugnavit. Nonnulla etiam Thuſciæ ſive Etruriæ pars, Hiſpanici demùm juris eſſe cœpit: pars alia nobilior D. Petri, ut vocant, patrimonium continet, ab illuſtri femina Mechtilde Eccleſiæ olim dedicatum: cui Urſinorum familiæ Ducatus, & Braxianum annectitur.

Romaniola.

Romaniola deindè Eccleſiaſticæ juriſdictionis provincia, præter Bononiam longè celeberrimam, Ravennam, Ariminum, aliaſque urbes, Ferrariam, à ſuis abſtractam Ducibus, etiam Pontificibus ſubdidit.

Marchia Anconitana.

His marchia Anconitana, præter Anconam, Firmum complexa, ſub ejuſdem ſedis dominio accedit; ſed annexo Urbinatûm Ducatu, in quo præter Urbinum, Senogallia, Forumque Sempronij celebre eſt.

Vrbinates.

Ager Romanus.

Romanus denique ager, qui præter urbem, orbis principem, Romam, Tibur, in quo hortus Ateſtini Cardinalis amœniſſimus, Præneſte ac Tarracinam poſſidet: adjuncto haud procul Ducatu Spoletano aliquot urbibus culto.

Regnum Neapolitanum.

Reliquum Italiæ, quod à Fundis oppido, & Liri fontibus, Truento amne & Apennini montibus marique ſupero ac infero intercipitur, uno Neapolitani regni nomine, ex urbe præcipua ducto, gaudet. Magnis illud cultiſſimæ terræ incolis urbibuſque frequens, olim à Tancredo Principe quodam Normanno, domeſticâ liberorum copiâ, & rerum egeſtate compulſo, occupatum eſt, cum haud procul ſemota inſula, Siciliæ appellatione: poſt Rogerium, deindè Tancredi filium, Reges diverſos, hodieque uſurpatos utraque provincia titulos accepit. His Suevi, Germanorum populi, ſucceſſerunt: quibus deindè victores Galli dominati ſunt, qui Siculis, ut ferunt, veſperis per inſulam trucidati, & ancipiti diu fortunâ pro Neapoli dimicantes, utroque denique loco Hiſpanorum potentiâ excluſi ſunt.

XX.

Franciſcus Gall. Rex Inſubria poſſeſſor ad regnū Neapolitanū aſpirat, cui Leo Pontifex, ad Caroli partes tranſiens, obſiſtit.

Adjecerat rurſum Franciſcus, obtentâ jam Inſubriâ, ut ſupra meminimus, Neapolitano regno animum; quam in rem Pontificis favorem opemque, eâ ſibi lege devinxerat; ut, poſtquam junctis viribus Hiſpanos de regni poſſeſſione deturbaſſent, pars illius minor Pontifici, potior Regis filio, ubi adoleviſſet, de manu ejuſdem concederetur. Sed ſuſpectæ Franciſco rationes federis cunctantem in varia conſilia diſtraxêre; quòd Pontificem ſemel obtentis minimè ceſſurum exiſtimaret. Hinc occultè hoſtilia machinari: Alphonſum Eiſtenſem, ne Pontifex ex animi deſtinatione Ferrariâ illum moveret, pro viribus tueri: Regium

An. Chr. Lepidi admoto milite per ſpeciem retrahendorum perfugarum tentare: Romanæ ſedis per Inſubriam ſacerdotia pro Gallorum arbitrio ac cupiditate collocare: ſpretamque Pontificis contra obnitentis autoritatem negligere. Urebat ad hæc Leonem Parmæ Placentiæque amiſſæ memoria; tam abs ſe turpi federis pactione in Gallorum manibus ante quinquennium deſtitutæ, quàm inſigni Julij anteceſſoris gloriâ Apoſtolicæ ſedi conjunctæ. Accedebant querelæ Inſubrum contra Lautreci præfecti Gallici exercitam impotenter in ſubditos tyrannidem: ut neque à mulierum pudicitia, neque à civium opibus violentas manus contineret. Acceſſit & Caroli recens in Pontificia autoritate apud Germanos defendenda ſtudium, Wormatienſi edicto declaratum: ut iccircò jurisjurandi religione abſolutum Neapolitani ſimul regni, & imperij legitimum poſſeſſorem declarârit. Quocirca Cæſaris rebus Italicisque juxta conſulturus Leo, fedus cum illo ad communem etiam Medeceæ familiæ & Florentinorum defenſionem ingreſſus eſt, eâ conditione; ut, cùm, ſociatis ad Inſubriæ poſſeſſionem adeundam viribus, illa poteſtati Gallorum excidiſſet, ad Romanam ſedem Parma Placentiaque redirent: Mediolani principatus Franciſco Sphortiæ, ob diploma patri à Cæſare defuncto conceſſum, & fratris Maximiliani ceſſionem traderetur.

XXI. *Mediolanenſis principatus à Sphortijs poſſeſſus, quomodo ad Gallos pervenerit, & quid ex eo Pontifex, quid Cæſar ſibi vindicarit.*

Emerſerat ad hujus imperij poſſeſſionem Sphortianorum primus Franciſcus, humili parente Ludovico Sphortiâ natus, quem tamen Ludovicum (Galliæ quondam togatæ ruſticum) virtus bellica Italicis gentibus obſervandum fecerat. Parenti Franciſco Galeacius ſucceſſit; ſed, brevi imperij fortunâ potitus, fratri Ludovico moriens pro Joanne Galeacio filio principatûs adminiſtrationem reliquit: qui profundæ tectæque ambitionis homo, Carolum VIII Galliarum Regem, in Italiam contra Alphonſum Neapolitanum Regem Galeacij generum accerſivit, ut ſibi regimen ſtabiliret: quod, nepote, ut putant, per venenum ſublato, impetravit; ſed inſigni totius Italiæ, ac præſertim Neapolitani regni pernicie: ut indignatione invidiâque adverſus Carolum Galloſque concitati Itali, ipſeque jam voti compos Ludovicus Sphortia, redituros propemodum oppreſſerit: quam deindè injuriam ſucceſſor Caroli Ludovicus ferro ulciſci, ſimulque jus avitum decrevit repetere, quod ex proavi ſui conjuge Valentina in hunc ſibi Ducatum vendicabat. Nam priuſquam illum Sphortiæ occupaſſent, Joannes Galeacius ex Mediolanenſium Vicecomite Dux per Wenceslaum Cæſarem eâ lege creatus eſt; ut ſub fide ac clientela Romani imperij perſiſteret, filios poſt ſe geminos Joannem & Philippum Mariam, filiamque Valentinam reliquit ſuperſtitem. Joannem ſua crudelitas improviſo familiarium ferro objecit: Philippo ſola proles ſpuria Blanca ſuperfuit, quam Franciſco Sphortiæ, poſtquam adſcriptitio jure feciſſet legitimam, tradidit cum dote Ducatus teſtamento pacti. Sed Valentina ſoror Ludovico Aureliorum Duci (is erat Caroli quinti Galliarum Regis filius) nupta, ſibi ſuiſque liberis tanquam legitimi tori ſucceſſoribus, hereditatem arrogabat, tabulis dotalibus in eam rem prolatis, quibus ſoror germanis ſine prole morituris ſufficiebatur: quanquam hæ tabulæ Ponti-

Pontificiâ conceſſione ſtabilitæ, Cæſareâ tamen auctoritate carerent. Quæ res 1522
cruentarum litium bellorumqne materies fuit, Ludouicus certè Francorum Rex Valentinæ, ex Carolo filio, nepos, grauiſſimis cum Maximiliano Cæſare bellis de Inſubriæ poſſeſſione contendit, eo quidem euentu, ut Ludouicum Sphortiam rerum ſuarum deſperantem, fœdiſſimoque Principis Chriſtiani exemplo Turcarum auxilia implorantem, bello victum captumque Gallico carceri, juſtiſſimâ poenâ, emanciparit. At Franci tanquam Inſubriam hoſpitio magis, quàm domo occupaſſent, Imperatoriis breui armis Trans Alpes rejecti, Maximiliano Ludouici Sphortiæ filio paternam ſedem vacuam reliquêre. Obtinuit tamen denique Ludouicus Cameracenſi Federe contra Venetos Cæſari ac Pontifici Julio ſociatus; ut Inſubriæ Dux, Imperatoriâ conſenſione, eſſe poſſet. Sed ubi, deficienti à Cæſare Julio Ludouicus integrâ amicitiâ adhæreſceret, Imperatorem ſibi breui infeſtum conceſſaque detrectantem offendit. Neque ármis quicquam ad Inſubriæ poſſeſſionem poſtliminiò adeundam promouit: donec Franciſcus regni Francici bellorumque heres inſigni ad Marinianum cis Alpes prælio victor, Maximilianum Sphortiam, degeneris ignauique animi principem, in poteſtate ſimul cum Mediolanenſi Imperio habuit. Fratrem tamen Franciſcum poſt hunc in Italia reliquit, indole ſuâ ac virtute patriis terris digniorem; ut is opportunè abſtractus videretur, ne ſe meliorem ducatu excluderet. XXII

Pontificius & Cæſareus exercitus ſub Proſpero Columna, adverſus Lautrecū Gallum Inſubriæ proregem felicibus auſpiciis ducitur.

Hæc cauſſa Leoni fuit, hujus in federe legis conſtituendæ. Decretum quoque bellum eſt, aduerſus Genuenſium Ducem Octauianum Fregoſium; quòd is, ingrato pernicioſòque facinore clientis (quo nomine jam dudum Genua Cæſari Sphortianiſque addicta, contra Gallos, fuerat) hoſtem Franciſcum occultis innexum federibus in Italiam, pertraxiſſet, & patriæ libertatem externis gentibus ingratè prodidiſſet, His alia ad Romanæ ſedis dignitatem potentiamque amplificandam adjecta ſunt. Nec mora, opes uterque ſuas vireſque contulère. Pontificiis Fridericus Gonzaga Mantuæ Princeps, Cæſaris pediti Ferdinandus Daualus, equiti Antonius Leua præfectus eſt. His ſummo cum imperio Proſpero Columna exploratæ virtutis prudentiæque Dux præerat. Galli cum Venetorum Heluetiorumque, tum priuatâ potentiâ nitebantur, quibus Lautrecus Inſubriæ prorex imperabat. Heluetii tamen non pauci, qui virtutem atque arma pretio elocant, Romanorum partes, quamuis timidè admodum, ſequebantur, operam ſuam aduerſus vrbes, non Gallos pacti: ne veterem totq; coalitâ ſtipendiis amicitiam offenderent. Prima Romani exercitus vis Parmæ intentata, feliceṁque euentum ſortita Placentiam Ticinum & Cremonam traxit. Quod imprudenti pertinaciquè, contra Ducum ſuorum opinionem, innixus conſilio Lautrecus pugnam detrectaſſet, aduerſus hoſtem, iniquitate loci, & ſparsâ etiamnum potentiâ inferiorem. Quem errorem multarum urbium defectione, & ingenti demum ſuorum clade luere coactus.

Nam reductis ad Mediolanum caſtris, ubi nec ſatis opportunâ locorum munitione ſubſediſſet, ab hoſtili exercitu circumſeſſus, tantâ denique Hiſpano-

An. Chr.

rum virtute oppugnatus eſt; ut Veneti primum ſuo depulſi præſidio ceſſerint, Duce ſuo Trivultio in aduerſariorum manibus deſtituto, reliqua porro caſtra terrore magis tumultuque, quam ferro hoſtium diſiecta fuerint. Lautrecus cum equitatu ad vrbem receptus, neque ingenio Mediolanenſium ſatisfiſus Comum versùs fugam properauit. Vrbs ſub noctem voluntate ciuium, qui Gibellinæ factionis erant, Cæſarianis patuit; ſed incendio Gallorum æſtuans, ne deeſſent, qui in accepta exercitus ſui clade lacrimarentur. Quod Mediolani exemplum ubi Comum, Lauda Pompeia, atque Alexandria ſequerentur, breui Inſubria Gallis purgata eſt. Memorabilis illa floreniſſimi exercitus, ex Venetis, Heluetis, Galliſque conflati ſtrages fuit; quam præcipui ordinum ductores turpi effugio, duo tamen ac viginti ſuo etiam ſanguine nobilitarunt. Nox propinqua ardorem pugnantium intercepit, multiſque ad ſalutem fugitivis profuit. Ea verò celeritate ac virtute irrumpentium Romanorum confecta res eſt, ut ad poſtremam! exercitus partem ſimul propemodum cum pugna nuntius victoriæ peruenerit.

Galli ad Mediolanum gravi clade profligantur, Cæſariſque urbe & Inſubria recipiuntur.

Pontifex ingenti perfuſus lætitia ex ſingu ... Hadriano Bel ... præter omnium ſpem ſuc cedente.

Pontificem rei geſtæ fama incredibili lætitiâ perfudit, quod propter ambiguam Heluetiorum fidem, animus jam antè, incertæ victoriæ ſpe, ſuſpenſus, anxiiſque cogitationibus jactatus, tam inexpectato gaudio profundiùs acquieſceret. At ſuprema hæc illi in vita gaudiorum materia fuit: nam intra ſequentis cœnæ tempus vi ſubitò incumbentis morbi, obriguit, quo, licet per interualla ſopito, denique nonis Decemb. exhauſtus eſt, non ſine veneni ſuſpicione à poculorum miniſtro propinati. Quanquam alii immoderatam lætitiam pro toxico fuiſſe exiſtiment, neque alienæ hanc mortem perfidiæ, ſed propriæ tribuant imbecilitati. Subiit ad ſacrum illud Romanæ dignitatis faſtigium Hadrianus Florentii Vltrajectinus Cardinalis Derthuſenſis, Caroli quondam Adoleſcentis formator, qui & Mediceorum beneficio, & ſuarum virtutum merito, adeò tamen contra omnium exſpectationem hanc ſedem obtinuit; ut ad hominis ignoti electionem V idus jan. non minùs Cardinales ipſi, ſuffragiorum juri præfecti, quàm Italia tota obſtupeſceret. Certè Romanum vulgus, ubi ſolutis comitiis ſententiam Cardinalium accepiſſet, fœdiſſimis probris ſacrum ſenatum proſcindebat; quòd à peregrino homine Pontificatum facilè Româ transferendum exiſtimarent. Quibus Cardinalis Gonzaga gratias renidenti ore deferebat, cùm inſaniam lapidibus etiam dignam, ſolâ verborum contumeliâ caſtigarent. Julii Medices operâ id potiſſimùm evenerat; quòd hic magnis cum opum, tum famæ ſubſidiis innixus, ubi ſe familiæ nomine, in hac antè dignitate verſatæ, excludendum honoribus cerneret: beneuolos ſibi Cardinales ad Hadrianum ſua deflectere ſtudia voluerat; ne ſi fortè inimicum Cæſari Pontificem Italia acciperet, cœptus victoriàrum curſus Gallorum potentiâ abrumperetur. Siquidem illi per ocium, à morte Leonis permiſſum, vires bellumque diuerſis locis iuſtaurabant, jamque Vrbinum Franciſco Mariæ Feltrio, ejectis à magiſtratu Florentinis, vulgo applaudente, reſtituerant: Mediceo cum Tuſca militia Cæſaris in caſtris verſato, minimè parſuri; cùm

Jovius in Hadriani vita. Sleid. Guicciard.

majores

majores ipſius Florentino Imperio deturbatos, populari urbis factione ad Gallos inclinatâ, non ignoraretur. Tantum igitur autoritate ſuâ, Hadrianique, à virtute literiſque petitâ, laude potuit; ut obliti gentis dignitatiſque propriæ, velut præſenti Numine incitati, Itali vota in externum peregrinumque hominem converterent, ac vix denique ſibi crederent fieri potuiſſe, quæ fecerant. Hadrianus, eo vultu ac voce nuntium tam inſperati honoris excepit; ut rapi ſe magis, quàm admitti ad hoc faſtigiũ teſtaretur: indignarentur etiam Itali, hanc Pontificiæ ſedis Majeſtatem talem ſapienti homini viſam eſſe, quæ contemni poſſet. Tam diverſas humana ſapientia à divina cogitationes poſſidet, ut quod illic ratio, hic ſæpe ſtultitia habeatur. Certè Hadrianus tanto ſe digniorem oſtendit, quanto cenſuit indigniorem. Nulla tamen veniendi morâ Romanorum exſpectationem fruſtratus eſt; ſed quamvis Hiſpaniæ proceribus obnitentibus, magniſque Pontificem, jam ſuo in habitu nunquam in Hiſpania ſpectatum, muneribus officiiſque certatim colerent, ipſe etiam Cæſar properatâ ex Belgio navigatione Aſturum in Hiſpania oram attigiſſet; ut obſervantiæ negotiorũque cauſsâ eidem adeſſet, perfregit nihilominus moram omnem Reip. Chriſtianæ cura, Turcarum, in Rhodi obſidione verſantium, ſucceſſibus non mediocriter aucta. Quare Nonis Auguſti Tarracone profectus, Genuam pervenit, occupatam paulò antè Cæſari urbem, hinc Romam profectus, IV cal. ſeptemb. ſolenni hanc pompâ ſubiit.

Interea Galli per Italiam, inſtaurata novis ſubſidiis militiâ, inſtructiſſimo ſexaginta millium exercitu Mediolanum aggreſſi fuerant. quod ingenti novi operis foſſâ arci objectâ, quâ & fuga ſuis, & hoſti aditus prohiberetur, tum conſpiratione armatorum civium Proſper Columna egregiè defendit; ut hoſtis potiundæ urbis ſpe depoſitâ, aliò mentem, armaque deflecteret, ſed majori apparatu viriumque oſtentatione, quàm ſucceſſu, alibi etiam bellatum eſt; dum ad Bicoccam denique, Aprili menſe, totis uterque exercitus caſtris, fatali Gallorum exitu concurreret. Ubi Ducum magna imprimis ſtrages fuit, Helvetiorum tria millia, Gallorum quinque hanc pugnam funeſtarunt, ad quam cladem quicquid Gallico per Italiam Imperio parebat, magnis terroribus concuſſum eſt. Genua cùm pertinaciùs Cæſarianorum conatibus obluctaretur, per apertas murorum ruinas occupata, victori militi in prædam ceſſit; Octavianus verò Fregoſius, fax horum bellorum, in urbe cum aliis Principibus deprehenſus, Hieronymo Adurnio hoſti antiquiſſimo, primam in Rep. dignitatem, ipſe ad vincula ductus, aperuit. Jam enim à multis retrò temporibus duæ in Liguria apud Genuenſes factiones æmulatione virtutis ac dignitatis contendebant: Fregoſia Gallis, & Adurnia Cæſari, Sphortianiſque addicta; ambæ tamen populares, & Gibellini nominis: ad quos, lege Majorum, Magiſtratus, à Guelfis ac nobilitate translatus, pertinebat. Quæ res adverſis hos populos ſtudiis favoribuſque non rarò ad magnã Reip. perniciem collidebat.

1522.

Hadrianus, omniũ Rom. admiratione, invitus honorem admittit.

XXIV *Galli in Italiam, cum exercitu 60 millium profecti rurſum caduntur.*

Guicciard. l. 12. Belcarius lib.

Genua Gallis ſub Fregoſio faventi [illegible] rerumque [illegible] Cæſaris fautor [illegible]

Gibellina & Guelfica factionis homines Italiam ſæpe turbarunt, ſub diverſis Dominis diſſidentem.

Digitized by Google

An. Chr.

quanquam tota Italia hanc factioſorum hominum, Guelfici præſertim Gibellinique nominis factionem aluit, poſtquam ſub diverſis principibus illam, quam perniciosè ſectata eſt, libertatem amiſit, & diverſarum nationum populis, velut in audaciæ militiæque præmium eſt patefacta, ut ferè regnis evenit, unius imperium faſtidientibus, quibus Domini plures uno pro Domino, non ad minuendam; ſed augendam ſervitutem imponuntur. Sola Venetorum reſp. & adminiſtrandi imperii ratione, & potentia per optimates ſparsâ, contra hanc calamitatem multis ſeculis inconcuſſa perſtitit. Quanquam ſub Maximiliano Imperatore avo Caroli, propius exitio inter ſpem deſperationemque penderet, facilè opprimenda, ſi Cameracenſi fœdere, totius propemodum Europæ conjurati Principes, de oppidorum inter ſe partienda præda convenire potuiſſent. Ita cum alias ſuorum concordiâ, nunc etiam aliorum diſcordiâ ſervati ſunt, myſterio politicorum ſæpe artibus procurato. Hadrianus ſuo inter Pontifices contentus nomine ordine VI & Leoni Pontifici ſub Carolo V uti alter olim ſub Carolo Magno ſedà fronte ſociatus: ubi primum Romam ingreſſus eſt, non ſedem modò vacuam ſed & ærarium reperit, ipſumque etiam principatum multis partibus Leonis profuſione oppignoratum. Vt his veluti injectis vinculis, ad ſubſidia adverſus Turcam, præſidiaque Carolo contra Franciſcum Galliarum Regem præſtanda, impeditus teneretur. Magno tamen animo, quo in adverſitatibus Deo fidere didicerat, remp. aggreſſus, primò ſibi aulicæque magnificentiæ negare cœpit, quæ aliorum emolumentis impenderet, ut hanc avaritiæ quandam ſpeciem Italorum vulgares interpretarentur, ſapientiores piam utilemque parſimoniam agnoſcerent, quam virtus juxta neceſſitaſque ſuaderet. Receptis etiam in fidem Ferrariæ Vrbinique Ducibus eorum ope recuperavit Ariminum, à Malateſtis per abſentiam Pontificis occupatum. Omni deinde ſtudio adniſus eſt, ut Carolum Imperatorem cum Franciſco Galliarum Rege conciliaret, ac potentiſſimorum Europæ Principum animos vireſque, adverſus infenſiſſimum Chriſtianæ reip. hoſtem Solimannum, conjungeret. Hinc enim Ludovicus Hungariæ Rex ingenti Turcarum imminente exercitu; inde Liladamus, obſeſsâ jam Rhodo, ordnis Magiſter auxilium in ſummo diſcrimine poſtulabant, quando Pontifici voluntas ſubveniendi ſine facultate, Hiſpanis, Gallis, Germanisque facultas ſine voluntate fuit. Hiſpani enim ſeditionibus colliſi omnem Caroli curam diſtinebant; Galli inſubriæ recuperandæ ardore flagrabant, Germani pernicioſis Lutheri cōcionibus, à Turca averſi in Eccleſiaſticorum excidium armabantur, eis ſimiles, *qui excitatum in vicinia incendium negligunt, eodem poſtea involuendi.*

Gui ciard lib. 14 Jovius & acta conſiſtorialia an. 1522. apud Palav. de Conc. l. Trid l. 2. cap 3.

Hadrian. Pontifex fruſtra conjungere Europaeorum animos adverſus Turcam nititur

XXV

Novam in Germania tempeſtatem, velut mutato poſt Caroli abitum vento, & in auſtum rejecto, Lutherus eiusque aſſecla concitârant. Initium tragicæ procellæ Andreas Caroloſtadius Doctor, & Archidiaconus, unà cum nonnullis Auguſtinianæ familiæ cœnobitis Wittenbergæ dedit. Hi freti Lutheri de Miſſa abroganda libro, quam argumentis ex nocturna Dæmonis concertatione

Cochlæus in Vita Luth. Schlaid. l. 3 c. 21. de ſtatu Rel. ſub Carolo

ſurg. in Com. Spond. in An.

tione

tione hauſtis (quod Schleidanus, ut alia illius opprobria diſſimulat) maximè ſtabilivit, abolendi primùm in templis ſacrificij autores extitêre. Conſultus ea ſuper re Fridericus princeps, ad Academicos Wittenbergenſes rejecit. Ex quibus delecti quatuor, Juſtus Jonas, Philippus Melanchthon, Nicolaus Ambſtorffius, Joannes Dulcius re cum Auguſtinianis communicatâ abolendam Miſſam, tanquam cœnæ Dominicæ probroſam Principi ſignificant. Is verò, quâ erat providentiâ, quantos hæc novitas motus concitatura eſſet, moderatè regerit. Hoc enim ſacrificiorum inſtituto uſuque, pleraque à Majoribus fundata Sacerdotum collegia, ac templa ſubniti, quorum opes poſſeſſioneſque cum Miſſis transferendæ videantur. Cùmque illi exciperent, hæc bona in Doctorum gymnaſia ad eruditionem juventutis in pietate literiſque formandæ, tum pauperum alendorum gratiam, potiùs eſſe deſtinata. Impudenter denique adjecerunt, à Bernardi temporibus hunc potiùs Miſſarum abuſum, antea ignoratum, invaluiſſe. Adeò videlicet antiquitatum veterumque monumentorum ignari: ut aras etiamnum, non Saxoniæ tantùm; ſed & orbis Apoſtolorum, eorumque liturgias ſupereſſe non expenderent: tum celebris ſacrificij à D. Auguſtino pro matre defuncta inſtituti, non meminiſſent. Verùm ipſi nec Principis, nec antiquitatis reverentiâ ducti, verbi divini prætextu, ejuſmodi ſacrificijs, ut ferebant, adverſantis, plaudente, & ſoluto omni religione vulgo, ſacrificiorum apparatum, & ſacra vaſa diripiunt, araſque Deo Diviſque nuncupatas evertunt.

1522. Caroloſtadius hæreſin abſente Luthero promovit Miſsâ abrogata.

Caroloſtadius hoc ſucceſſu lætus, ne alienæ voluntatis manceps, ſed ſuis ipſe auſpicijs, Luthero in latebris abdito, rem cœptam promoveret, nova adverſus Sanctorum imagines, ſacrum Euchariſtiæ, & eſurialium dierum uſum, ex veterum hæreſiarcharum ſordibus ac ſepulchris in lucem eruit, & vulgo ad omnia obſequente, regnum quoddam novatæ religionis occupare iſtic videbatur. Quare imagines templis exturbatæ, Laicorum manibus atque ori Euchariſticum epulum, profano ritu, ſine ulla ſcelerum expiatione præviâ conceſſum; quòd inani perſuaſione præſentem in illo Deum hactenus imperitam multitudinem coluiſſe aſſereret, Iconoclaſtarum & Sacramentariorum hujus temporis primus. Denique eo inſaniæ prolapſus eſt, ut Ariſtotele Academiciſque ſtudijs damnatis, cuilibet ex manuum labore victitandum eſſe traderet, ideoque deſertis ſcholis, ipſe ad aratrum, Melanchthon ad piſtrinum diverteret. Quo, utinam, in ſtudio conſenuiſſent, molendino, quàm cathedrâ digniores! Lutherus his cognitis, vel ad inſaniam delirantium comprimendam; vel certè veritus, ne quis palmam mutatæ cum plauſu religionis ſibi præriperet, inconſulto Principe, cujus repulſam formidabat, Wittenbergenſi ſua ex eremo erupit, literaſque hinc ad Fridericum dedit, quibus ob periclitantis Wittenbergicæ Eccleſiæ ſtatum, hanc ſibi emigrandi neceſſitatem injectam eſſe docebat; verendumque ne quorundam improbitate gravior per [illegible] tempeſtas concitetur, niſi tempeſtivè ſedulâ morum correctione occurratur; quòd Evangelium plures ore, quàm vitâ profiteantur. In Caroloſtadium igitur tanquam ſeditioſorum vexilliferum, bilem omnem acrimoniamque dicendi vertit, damnavitque univerſa, etiam

Nova inſuper Iconoclaſtarum & Sacramentariorum revocata, Lutherum in ſe ex latebris erumpentem concitat.

contra

An. Chr. contra Miſſæ, quam prior ipſe rejecerat, ſacrificium decreta; quod ſine lege, ſine ordine ſine divinæ vocationis (quam ſibi uni vendicabat) autoritate, conſtituta erant. Cujus furioſæ eloquentiæ cùm impar Carolſtadius ſuccumberet, Orlamundam ſe recepit, ubi fautores vireſque nactus, ſemina alterius ſectæ deterioris jecit, quam, ab autore poſtmodum deſertam, Zwinglius atque Oecolampadius, denique ſubtilis perverſique ingenij homo Joannes Calvinus ad inſignem totius Europæ perniciem excoluit: qui omnes Euchariſtica Chriſti verba, diverſis commentationibus expoſita, non proprio, ſed tropico accepta ſenſu, nullam niſi ſpiritualem ſolùm Chriſti præſentiam inferre memorabant, quâ non ori ſumentium, ſed animis credentium per fidem illaberetur.

Zuvinglius apud Tigurinos Sacramentariorum hæreſin promovet.

Et Zwinglius quidem, inter Helvetos, anteſignanus Tigurinorum, in hanc ſectam ante omnes conjurantium, fuit: cui ſe Epiſcopus Conſtantienſis fruſtrà oppoſuit. Cùm is primùm literis, deindè concionibus Helvetios incitavit: ne Sacerdotibus, quibus hactenus induliſſent concubinas, legitimas deindè conjuges, ſanctiore utique inſtituto, non denegarent. Ita alijs alij novitatibus delectabantur, poſtquam ſemel his Lutherus aditum ex libera verbi Dei profeſſione, neglectâ Eccleſiæ autoritate, feciſſet. Ad Salam quoque Saxoniæ flumen nova gliſcebat Anabaptiſtarum ſecta, cui & Carolo-ſtadius favere creditus, qui in fluctuante illa Scripturarum interpretatione, ut certius ſibi principium ſuæ religionis conſtituerent, aſſerebant Dei ſe colloquio, diviniſque inſpirationibus ſua in fide firmari; undè & Enthuſiaſtæ dicti, quòd, ſeu veris, ſeu fictis mentis in divina raptibus indulgerent, compoſitiſque ad ſanctitatem foris moribus, occultæ tamen promiſcuæque ſuis in conventiculis Veneri indulgerent: ut quo ducerentur ſpiritu, ſuâ carnis libidine, haud obſcurè profiterentur. Ex quibus poſt Nicolaum Storck ſive Pelargum, primum autorem, Thomas Muncerus, popularis deindè per Thuringiam Franconiamque ſeditionis fuit concitator, quòd perſuaſum illet, novum à Deo mundum, improbis præſertim dominis, è medio ſublatis, conſtituendum, in innocentibus ſolùm regnantibus, omnia omnibus ex Apoſtolico olim inſtituto communia fierent, etiam conjuges.

Meſhovius de Anab. l. 1.

Enthuſiaſtæ ſeu Aanbaptiſtæ novũ Chriſti ex ſcriptura regnũ vendicant Sanctorum.

In tanta non religionis modò, ſed & rerum confuſione, à Luthero primùm Germaniæ invecta, jam nec ipſe quidem continere ſe poterat: *Illos* igitur *Abſalones ſuos, à ſe educatos inſtructoſque, ingratiſſimo Iudæ ſimillimos* proclamat, *qui ſacrum Evangelium tanquam gladium abs ſe jure in Papiſtas ſtrictum, proditoriè ad jugulum Magiſtri propriæque religionis petendum ſtringant, & manifeſtam Scripturæ veritatem perverſâ interpretatione malignè traducant.* Quare ipſe ſacrorum Bibliorum in linguam vernaculam tranſlationem, cum Melanchthonis aliorumque ope aggreſſus, tantâ illud vertendi inſolentiâ auſus eſt, ut mille quadringentis locis novi, ut vocant, Teſtamenti libros corrupiſſe argueretur. Cùmque ejus, ut leviter dicam, incuriæ, per amicum reprehenſus eſſet, quòd Romanorum ſe calumnijs opportunum feciſſet, reſpondit obmurmurantibus Papiſtis dicendum eſſe: *Sic Doctorem Martinum voluiſſe, qui aſinorum ruditu nil moveatur.* Eodem tamen vertiginis ſpiritu eadem Biblia ter quaterve ad incudem revocata, ſemper diſſimilia ſibi

Digitized by Google

ſibi, præterquam in pervertendi licentia produxit. Traditionibus deindè, Conciliis, ac Pontifici illum honorem habuit, ut omnia ſecus quàm hi ſtatuiſſent, agenda diceret: *Edendum cùm illi jejunia imperant: abſtinendum cùm ad uſum Sacramentorum provocant.* Ego (inquit, in ſua captivitate Babylonica) *ſi Concilium Euchariſtiam ſub utriuſque ſpeciebus ſumendam præciperet: aut ſub alterutra tantùm fruerer, aut certè neglectim præterirem.* Ille verò Divûm hominumque ſpretor, quantâ in Epiſcopos viroſque Principes inſolentiâ, quàmque furioſo calamo atque ore graſſatus ſit, dici vix poteſt. Sic in ſua, quam vocat, Reformationis Bulla ſtatuere audet: *Quicunque opem ferunt, corpusque, bona ac famam impendunt, ut Epiſcopatus devaſtentur, & Epiſcoporum regimen exſcindatur, hi ſunt filij Dei, & veri Chriſtiani, obſervantes præcepta Dei, & ordinationibus Diaboli repugnantes: contra, quicunque defendunt Epiſcoporum regimen, hi ſunt* Diaboli *miniſtri proprij.* Angliæ verò, cujus ſuprà meminimus, Regem Henricum Sacramentorum numerum ac dignitatem contra Lutheri injuriam vulgato libro vindicantem, tot ſcurrilium conviciorum ſordibus (quod Schleidano tamen fuit jocosè ludere) petijt, ut ſuis ipſe puteret fautoribus, qui vix hominis verecundiam retineret. Cujus impudentiæ correptus, alio ſcribendi genere lenocinari, & inclementis ſcripti palinodiam canere viſus eſt, Regemque inſigni laudum præconio demulcere, ſpe illius pervertendi conceptâ. Irriſus tamen fuit, juſſuſque *ſuæ antè inſaniæ remedium facere, quàm alienis ſeſe impendere laudibus: cùm tam ſibi Rex turpe putet, laudari à turpibus, quàm ob turpia: neque contra impenſius commendari poſſet, quàm ſi à diſſimillimo ſibi Luthero reprehendatur.* Quanquam ſimilis huic orationi mens conſiliumque, degeneri ſubindè nimium Regi optanda fuiſſet: *Verba ſæpè laudata è depravato pectore, tanquam ſpecioſum herba ex venenata radice, florem pullulare conſpicimus.* 1522. NB.

XXVI. *Comitia Noribergenſia Principũ Germaniæ.* Schleid. l. 3. ad an. 1522. Goldaſt. tom. 1. Conſt. Cæſar. Bzovius ad hunc an. Palavic lib. 2. c. 7. & ſeq.

Intereà hærebant Noribergæ congregati Germaniæ Principes, ubi illos edicto Cæſaris exequendo Carolus convenire juſſerat, quibus inter conſultationes innumeras conſilium penè omne everterant partium ſtudia, fruſtrà Imperatore per literas executionem urgente: *Cùm remotæ nimium à muris machinæ vim non imprimant, niſi fortè imbellem.* Ferdinandus quidem frater Auſtriæ Princeps, latam adverſus Lutherum anno ſuperiori ſententiam vehementer urgebat, fuiſque illam in ditionibus gravi interminatione pœnarum executus pro viribus eſt. Sed *fruſtrà pedis unius corruptio cavetur, quando totius jam corporis ſanguis infectus eſt.* Noribergenſi verò congreſſu, non tam remedium graſſanti huic religionis ſeditioni, quàm dilatio & incrementum, velut receptæ in corpus gangrænæ repertum eſt; hujus jam corporis oculis Friderico Saxone, & Ludovico Palatino infectis ac cæcutientibus. Hadrianus igitur Pontifex non ignarus malorum, quæ univerſæ Europæ ab hac Germaniæ corruptione imminerent, Franciſcum Cheregatum Epiſcopum Aprutinum, non, ut malè alij, Fabrianenſem, multis legationibus exercitatum, Noribergam ad Principes cum literis mandatiſque ablegat. Et illis quidem, poſtquam ſuum in patriam Germanoſque amorem, tum orthodoxæ religionis Eccleſiæque tuendæ ſtudium profeſſus eſſet, magnoperè hortatus Principes eſt: *Ut ad communem tranquillitatis curam à pernicioſo ſchiſmate,* *Hadriani Pontificis literæ ad Noribergenſem conventum.*

 te,

Digitized by Google

An. Chr. *te, & à bellis civilibus arma animoſque in juratum Chriſtianorum hoſtem convertant. Se ad illius vim contra Rhodios infringendam, cùm milites non poſſet, ſuppeditaſſe pecuniam, nunc vehementer mirari, quòd Luthero homini nuper à præcipuis Europæ Academijs erroris damnato, à Leone Pontifice execrato, à Cæſare proſcripto favere pergant, ad æternum gentis ſuæ dedecus, & Germaniæ ipſius ruinam. Magnoperè dolendum, eam gentem, ad quam cum Romana religione imperij quoque majeſtas delata ſit, ab illa deficere fidei doctrina, quæ à Chriſto Apoſtoluque per ſapientiſſimos Majores noſtros ad nos uſque propagata, multo umque obſignata Martyrum ſanguine, nulla per omnes ætates hæreſi ac defectione notata, tot Concilijs Patrum firmata, tot hæreſum diverſarum expugnatrix, invicta ſemper conſtiterit. Vnuſne fraterculus Apoſtata, poſt tot ſecula latitantem hactenus Eccleſiam è tenebris eruat erigatq́, collapſam, quam Chriſtus nec portis quidem inferorum ſubruendam, ſuâq́, firmandam ſemper præſentiâ addixit? Pluſne ille tot retrò Majoribus ſapere credendus ex Scripturis eſt, quas compoſito ad fallendum argumento, ut pleriq́, novarum hæreſum propola, venditat? Nimirum hoc agi, ut ſub ſpecioſo verbi Dei ac religionis velo, ſub dulci libertatis Chriſtianæ illecebra, jus omne non modò Eccleſiaſticum; verum & civile projiciatur, Epiſcopi primùm ſacerq́, magiſtratus, tùm Principes & diſciplina politica contemnatur: neque enim humanas diu leges florere poſſe, ubi divinæ conculcantur. Hortari proindè, ut vel Lutherum pijs rationibus ad ſanitatem reducant, vel ex Cæſaris imperijque decreto, juxta Conſtantienſium procerum exemplum in Ioannem Huſſum deſignatum, progrediantur. Ita demum propitio Numine, conciliatis animis adverſus Turcarum immanitatem magis valituros.* Plura ad hujus tam utilis conſilij proſecutionem mandata abs ſe Cheregatum attuliſſe, cui fidem haberi poſtulet. Salubria planè monita, & futurorum præſaga: quibus par erat Fridericum (quem, ut alios etiam Electores, plenis humanitate literis, à ſchiſmatis conſilijs avocârat) tempeſtivè aſſentiri, cúm jam nuper expertus didiciſſet, neque Wittenbergenſes, neque Lutherum ſe habere ſuis obſequentes monitis; ſed & illos, & hunc vano divini verbi prætextu, reſpondiſſe, *Deum præ hominibus audiendum eſſe:* quod erat ſub umbraculo Scripturarum obedientiam ſuis negare Principibus.

Legati Pontificij ad ſuadē mandata. Porrò quæ in mandatis exponendis adferebat Cheregatus, alia ad Principes in hæreſis ſubortæ excidium propellendos ſpectabant: alia ad ſpem, quam de ſeipſo Adrianus in Eccleſiæ, inprimiſque Romanæ curiæ objectis defectibus ſeduiò corrigendis faciebat. Et primò quidem monuit: *Abrumpendam in correctione hæreſis turpiſſimâ moram, quæ Majores omnium tanquam veræ fidei religionuque expertes immani temeritate damnaret, orcoque, cum Romanis totoque orbe Lutheraniſmi experte, transcriberet. Cavendum igitur, ne huic malo cunctatione vires adderent, idemque Germanis, quod Bohemis ſuperioribus annis, exitium incumberet: exemplum Majorum Conſtantiæ editum ante oculos habendum eſſe. Ad hæc ſuprà jam memorata, de everſione rerump. & contemptu ſuorum Principum, poſt everſa ſacra, pluribus ingerebat. Denique hanc ſectam Mahometicæ haud diſſimilem oſtendit, quæ Religioſis Eccleſiaſticiſque ad libidinem omnem, ſpretis votis Deo nuncupatis, ſrena remittat, adeoque ſacra omnia profanaque confundat: quæ ſanè ad ingentem Germanicæ nationis tam irrationali, craſſæque hæreſi indulgentis, contumeliam ſpectent.* Quia verò haud leviter fluctuan-

tes

Digitized by Google

ſ Germanorum animos comperit; quòd, tanquam deſperantes religionis ſuæ :fenſionem, cum adverſarijs ubique congredi, audireque, ac reddere fidei cauſ detrectarent; cognitumque eſſet, nuper apud Helvetios Joannem Fabrum onſtantienſis Epiſcopi Vicarium, contra Zwinglium, Tiguri in ſenatu idem ıbterfugiſſe; cùm LXVII theſibus ad diſputandum propoſitis ille quoſvis proocaſſet, adeoque ſenatus ibidem decreviſſet, Evangelium purè impoſterum, oiſſis hominum traditionibus, docendum. Lutherus etiam nunc paſſim cum ıis jactaret aſſeclis; non tantùm non Romanos cum traditionibus Concilijſque ıis rejiciendos; ſed nec Angelum quidem de cœlo extra verbum Dei, audienım eſſe, Paulo ad Galatas monente: *Licet nos, aut Angelus de cœlo evangelizet obis præter quod evangelizavimus vobis, & præter id quod accepiſtis, anathema ſit.* Undè Lutherus in hac arce Scripturarum inexpugnabilis cum ſuis multis viſus eſt, ob quod Romani ſuæ ſibi imbecillitatis conſcij pugnam vitarent, jactatumque eſt, ıon auditâ diſcuſsâque in comitijs causâ, Lutherum immeritò damnatum proſcriptumque videri.

1522
Procerũ diffidentia in cauſa Catholicorũ ob neglectã defenſionem & Lutherũ non auditum.
Gal. 1. v. 8.

His igitur Cheregatus ſic in comitijs occurrit: *Non dubium, quin regula fidei atque religionis à Chriſto Apoſtoliſque tradita, illa ſit, cujus ſolam autoritatem ſequi oporteat; verùm hanc non ſcripto tantùm, ſed & verbis exceptam tam à Galatis, quàm ceteris fidelibus, propagatamque per Majores noſtros, Patreſque ac Concilia fuiſſe. Vndè temerarium ſit de hac amplius cum novitio, ſolius ſcripti verbi interprete, diſceptare velle, præſertim talia docente, quæ in priſcis Eccleſiæ Concilijs damnata ac proſcripta jam dudum fuerint. Maximam ſanè injuriam veteri orthodoxæ Eccleſiæ, ejuſque ſynodis facturum, quiſquis de iis, quæ conſtanter perpetuòque tradita ſint, tanquam ambiguis diſceptare, poſterioribus hiſce ſeculis, eorumque decreta convellere diſputando privatim auſit. Sacroſanctum atque illibatum cuilibet debere eſſe fideli, quidquid jam olim in Eccleſia receptum creditumque fuit. Lutherum quidem audiendum fuiſſe, num in ſcholis & pro concione antiquæ fidei, hos illoſve articulos contrarios tradiderit, hunc aut illum librum vulgârit? Sed ſua hæc dogmata ſtabilientem argumentis, audiri prudenter non poſſe, cùm nefas ſit in ſua orthodoxum Chriſtianum fide dubitare: niſi fortè in concilio publico coram Eccleſia univerſa, controverſiarum judice, depromere errores jubeatur, tanquam ex ſua confeſſione judicandus, corrigenduſque. Has ergò inter privatos ſine æquo judice, diſceptationes inutiles noxiaſque haberi: ad Lutheri verò damnationem proſcriptionemque ſuffeciſſe, quod intellectum, ipſo confitente fuerit, ſe contra receptam fidei in Eccleſia regulam, quæ nemini orthodoxorum dubia eſſe poſſit, novam doctrinam vulgaſſe.*

Legatus docet cũ Luthero diſceptãdum non fuiſſe ſine æquo judice: nec auſcultarı eũ poſſe, qui receptæ & indubitatæ fidei regulæ adverſetur.

Hæc ſapienter Cheregatus. Quæ verò Lutherus, ejuſque aſſeclæ ex Paulo in ore ferunt, hæc illorum fundamentum, de ſola Scriptura audienda, non modò non ſtabiliunt; ſed prorſus etiam evertunt; cùm Galatis, non de ſcripto Dei verbo, (quod multis nondum partibus acceperant) ſed de annuntiato, ſeu tradito abs ſe Paulus fidei verbo locutus ſit, præter quod nec Romani quicquam in fide divina admittendum eſſe, ſtatuunt. Quo in argumento & alia adverſariorum fallacia, quâ plurimos Catholicorum tanquam faſcino captos deludunt, meritò eſt obſervanda: quando nimirum verbum Dei Concilijs opponunt: illudque contra

Falſũ Lutheri fundamentũ, & Acatholicorũ huic inſiſtentium fallacia.

Digitized by Google

An. Chr.

hæc tanquam infallibilius amplectendum aſſerunt, quòd in iſto mihi Deus, in his loquantur homines. Hoc enimverò Catholici minimè negant, falsòque iiſdem oppoſitum tribuitur: verùm aſſerunt, ubi de articulis fidei ſtabiliendis agitur, quæriturque quodnam de his verbum Dei extet, quove illud ſenſu, atque interpretatione accipiendum ſit? tum Concilij totius ſententiam unius hominis judicio præferendam, ut longè certiorem, videri: quod divinis æquè ac humanis rationibus fundatiſſimum axioma, mirum eſt quemadmodum ab homine non amente poſſit oppugnari. Demus enim in controverſiam venire: num præter ſcriptum Dei verbum, traditiones Apoſtolicæ in Eccleſia Chriſti admittendæ ſint? ac illa Apoſtoli ſententia ad Theſſalonicenſes: *State & tenete traditiones quas accepiſtis, ſive per ſermonem, ſive per epiſtolam noſtram*, in diſceptationem trahatur: Conciliumque adverſus Lutherum definiat, non ſolùm hîc traditiones ſcriptas, verùm etiam per ſolum ſermonem exhibitas commendari: an quiſquam neganti hîc Luthero piè prudenterque adverſus totius Concilij autoritatem ſuffragari poterit? Et ſi magis id nequit, quàm ut aureum unum centum alijs præſtare ſentiat, quâ fronte inficiabitur, præter ſcriptum Dei verbum, aliud traditum in Eccleſia conſervari? ideoque blateronem quempiam ex ſola Scriptura totam Eccleſiam arguentem non audiendum; ſed tanquam inſanum quempiam explodendum eſſe? ut jure hâc defenſione Cheregatus in comitijs uſus ſit.

Eccleſiæ interpretatio verbi divini unius hominis interpretationi præfertur

2. Theſ. 2.

At verò minus conſultò, ex Hadriani mandato, in ceteris verſatum eſſe accepimus, quando hic Romanæ curiæ atque Eccleſiaſticorum abuſus exceſſuſque confeſſus, ſuorum etiam deceſſorum exiſtimationi non pepercit: ſimul quoque omne abs ſe ad emendationem curandam ſtudium pollicitus, ut ab ipſo fonte malum tollatur, ſi non repentè, ſenſim tamen: cùm *qui emungit nimium, ſæpè eliciat ſanguinem*. Quo plus in facto germani candoris, quàm maturi conſilij Hadrianus oſtendit: nam & confeſſione hâc adverſariorum erga ſe gladios exacuit, & exaggeratis Lutheri accuſationibus, ejuſque defectioni, ceu minus iniquæ, pondus addebat, ac ſibi denique neceſſitatem imponebat abrogandi illa, quæ Germani Principes iniquè Romæ geri interpretarentur, ut pleraque futura erant, quæ cum aliquo ſuarum opum & libertatis detrimento conjuncta eſſent, ceteris fortè, quæ Hadrianus in vitio ferret, prætereitis. Conſultius igitur Pontifex ſedulâ correctione ſuſtuliſſet offendicula ex oculis, quàm eâ confeſſione plurium conſpectui, & ſupra veri æſtimationem ſubjeciſſet. Lutherus certè eandem typis vulgatam ſuis Annotationibus locupletavit, teſte uſus ipſo Pontifice; ſed Italicarum adhuc rerum parum gnaro, quique ex fama magis apud Germanos Hiſpanoſque collecta, quàm experientiâ Romæ hauſtâ loqueretur. Undè & hac ſimplicitate, quâ Germanis ſe aperiebat, & diffidentiâ, quâ minus ſe credebat, Italis, reconditi magis animi ſenſûſque hominibus, diſplicuit. Idque maximè, poſtquam Guilielmo Enkenfordio, Epiſcopo Dertuſano, & Henrico Hezio, ſibi à ſecretis addito, Belgicæ nationis viris, præcipuè ſe panderet; & humanitate magis, quàm liberalitate, cujus materia opes deerant, *amicitiam* Romanorum

Minus conſulta Hadriani mandata quibus Romanæ curiæ abuſus exponi juſſit.

Digitized by Google

rum prenſaret, *quæ ſæpe ſine auro, tanquam focus ſine igne, friget*, Quo ex capite minor etiam ad membrorum curationem manavit virtus, quod *amore occupandi magis animi, quàm timore viderentur*, 1522

Inter hæc, cum Legatus quoque ſignificaſſet Pontifici, queri Germanos Principes. *Pauca olim cum Romanis Pontificibus inita non uno modo violari.* pari candore reſpondere juſſit Hadrianus: *Et ſibi jam olim illud viſum. De Majoribus quidem ſuis præſtare non poſſe, proviſurum autem, ne quid deinde lædatur, & communis æquitatis ſtudio, & Germanorum amore.* Monuit inſuper, ut ſiquos iſtic doctrina ac virtute præſtantes, rerum verò indigos reperiſſet ſacerdotio idoneos, de his ad ſe meritis honoribus ornandis, perſcriberet. Tum verò ut hortaretur Principes, ſibi ut ſignificarent, *quâ viâ potiſſimum tam peſtilenti ſectæ latius indies graſſanti occurrendum ſentirent?* denique, ut ſacerdotes paſſim impunè ad matrimonia tranſeuntes juſtis pœnis coercerent, poſtulavit. Quod verò rogaverant Principes, ut forenſes in curia Romana ſuſpenſæ Germanorum lites, in patriam decidendæ remitterentur, id ſe in præſentiarum negavit poſſe efficere; quod plerique Advocati Judiceſque cauſarum, quorum in manibus illæ eſſent, Româ metu peſtilentiæ abſceſſiſſent; facturum ex æquo, ubi rediiſſent.

Reſponderunt ad hæc omnia, quæ tum ex literis, tum ex mandatis Pontificiis acceperant, Principes, Ferdinandi Archiducis, Cæſaris fratris, Vicariique, autoritate addita, ac poſt officia gratulationis & venerationis erga Hadrianum præmiſſa, teſtantur *gratum ſibi exoptatumque fuiſſe, his tam exulceratis temporibus eum Eccleſiæ obtigiſſe ſummum Paſtorem, cui adeò illius ſalus inſtauratioque curæ ſit, voluptati ſibi fuiſſe, cognoſcere, quantum pro immanitate Turcarum infringenda, & velit, & fecerit, gratiaſque debere, pro tam benevola erga Germanos, turbatamque eorum remp. componendam voluntate. Neque enim, niſi civili ſubmotâ diſcordiâ, Turcis occurrere, Pannoniaque Regi, qui per legatos præſentes id obteſtetur, ſubvenire poſſe. Pacem aut inducias ipſius interventu conciliandas videri. Lutherum ex Pontificio Cæſareoque hactenus mandato, ſine graviſſimo ſeditionis diſcrimine, non potuiſſe corrigi; quod perſuaſum vulgo ſit, veritatem cum illo Evangelicam opprimi, & manifeſta Romanæ curiæ vitia defendi. Quæ cum ipſe cogatur Pontifex agnoſcere, ab ipſorum emendatione tanquam à malorum fonte auſpicandum; tum verò concordatis Germaniæ inſiſtendum, quod amanter fieri obſecrent, ut ab ipſo ſanctè paterneque ſit addictum. Poſt hæc rogant, ut Annatas beneficiorum,* (ſic appellant primi anni à morte deceſſoris penſiones à) *Romanis in Germaniam, ad exhauſtum illius ærarium contra Turcas fulciendum, transferri patiatur, quod hæ principio à Pontificibus adverſus Turcas poſtulatæ conceſſæque, nunc aliis non ſine largientium indignatione uſibus deſerviant. His obtentis,* ajunt, *ſpem magnam conciliandæ rurſum tranquillitatis affulgere. Quod verò deinde, in hac religionis tempeſtate componenda, conſilium expromere quemque ſuum jubeat. Id ſaluberrimum videri univerſis; ut ipſius ac Cæſaris voluntate, in aliqua Germanorum urbe, uti Moguntia, Argentoratum, Metis, aut Colonia eſſe queat, concilium primo tempore cogatur, in quo liberè quiſque, cuiuſcunque demum ordinis, jurisjurandi etiam religione obligatus, & poſſit & debeat illam pronuntiare ſententiam, quæ ad Dei glo-* Reſponſio Principum conventus Norimbergici ad literas Hadriani, & mandata Cheregati propoſita.

An.Ch.

riam Eccleſiæque, ac reip. ſalutem ſpectet. Se interea etiam cum Friderico Saxoniæ Principe laudatiſſimo, daturos operam, ne quid deinceps librorum Lutherus vulget, aut ii, aliive pro concione diſſerant, niſi Chriſti Evangelium, ex probata Eccleſiæ receptàque interpretatione proponendum, præteritis rejectiſque ad futurum concilium gravioribus de fide controverſiis. Quam in rem idonei ab Epiſcopis Cenſores deligendi ſint, ut ſiquis feciſſe ſecus obſervetur, impunis non abeat. Eadem animadverſione obſervandos typographos, ne quid niſi à viris bonis doctiſque probatum, typis vulgetur. Et hæc eſſe; quibus pro re nata conſulendum optime tranquillitati publicæ arbitrentur. Quod verò legatus de ſacerdotibus ad nuptias tranſeuntibus corrigendis petat, id dicebant cum politici juris non ſit, ex præſcripto Pontificij juris emendandum videri. Priora igitur, decerto publicè expoſito Cæſaris nomine VI Martii die, anno MDXXIII ſanciverunt: viciſſimque rogârunt Pontificem libello exhibito, qui *centrum gravamina* Germanorum Principum continebat, & à Carolo in Comitiis Wormatienſibus rejectus fuerat, ut in his levare oppreſſos dignetur, ubi *præter libertatem ciborum, quam ſibi volebant fieri, Clericorum libertatem etiam civilibus adſtringi cupiebant judiciis, ac præcipue Annatas aliosque Romanæ curiæ cenſus tolli*, quæ diverſo quondam conſilio indulta nunc velut uſurpato jure ad quemvis uſum traduci querebantur. *At Romani*

Centum gravamina à Germanis proposita, ſed à Romanis neglecta.

negabant, ſolis Turcis repellendis, ſed ad quævis Eccleſiæ totius onera impenſaſque ſuſtinendas hæc tribui ſumique. Alì Romana in aula ex omni natione homines, legationes in Germaniam aliòve crebras deſtinari, conſilia Romæ in totius Eccleſiæ uſum, à ſenatu non modico illuſtrium Doctorumque hominum, agitari: ut æquum ſit, totius Eccleſiæ impenſis, tam gravia diverſaque munia conſervari. non hanc recens natam, ſed diu molitam conſuetudinem, Turcarum viribus reprimendis, adjecta quandoque ſupra uſum tributa, cum iiſdem quoque amotis ceſſaſſe, adeòque has queremonias ratione deſtitui. Alia quoque gravamina, juſtam ſummi in Eccleſia capitis autoritatem infringere, & libertatem Germanis poſtulari nulli æquitati congruentem. Vnde hæc pleraque in ventum abiere; cùm, ut optimè Germanis Hadrianus vellet, aut ſenatu obluctante, aut conſcientiâ, non poterat voluntati plerorumque ſervire, morte demum conatum intercipiente. Nec decreti Noribergenſis vis major; cum illo neque Romanis neque Lutheranis, nec denique Cæſari factum ſatis. Hic cum

Lutherus ne Romanorũ, nec principum decreto movetur

illis querebatur, edictum Wormatienſe negligi, atque impunè Lutherum cum ſuis, publicâ in luce graſſari. Lutherus novo etiam decretum commentario illuſtrare ſuumque in uſum auſus vertere, *Evangelium ſe non quidem ex Thomæ, Scotìque; at ex Hilarij, Cypriani, atque Auguſtini ſenſu interpretari jactabat; quibus tamen univerſis biblia S. præferat. Conjugia quæ natura ſuaſit, negabat Sacerdotibus poſſe à quoquam eripi. Verbo: decretum in cœlo latum aſſerebat, quod omne mortalium decretum elideret.* Ita Lutherus omnium conatus autoritatemque uno ſacrarum ſcripturarum prætextu, tanquam machina quoſvis muros evertente, explodebat. Poſt hæc Hadrianus anno 1523. Romæ XXIV ſeptembris, vita ac munere abiit ſepultus in Vaticano hoc epitaphio. *Hadrianus VI hic ſitus eſt, qui nihil ſibi infelicius in vita, quam quod imperaret, duxit.* Poſtea tamen ad S. Mariam de Anima ædem Teutonicorum nobiliori monumento eſt conditus. Poſt quam

Iuli-

Digitized by Google

ılius Mediceus Clementis VII nomine locum tenuit. Cui quod neque concilii in Germania celebrandi facta ſpes, nec gravaminum ſublevandorum in ermania placeret expectatio, Laurentium Campegium Cardinalem ad prinpes, novumque quem Cæſar urgebat Noribergæ, conventum deſtinabat, b anni exitum. Et concilium quidem averſabatur, quale Germani ſpectaant, in quo libera cuique ſententia eſſet, ſacrique cum profanis confuſi, illius ſupremo regerentur arbitrio, cuius proinde exitus futurus eſſet reım ſententiarumque confuſio, omni poſthabitâ Pontificis autoritate. Sed eque bellis inter Carolum ac Franciſcum Galliæ Regem concitatis, aliorum ıciari Epiſcopi regnorum poterant, adeòque generali concilio hæreſis infirıari. Germani autem ſoli, quales in concilio futuri eſſent, jam ex habitis inr illos comitiis exploratum, quibus controverſiæ auctæ potius, quàm immiutæ fuerint; ut oleum pro frigidâ affundere incendio videantur, & peſtilentiam plures contrahere, dum mederi conantur. Fruſtra etiam prætendi illa eſſe gravamina, quæ jam olim in uſum recepta, niſi temerè convelli nequeant, Eccleſiam ſuis abire juribus, viresque ac libertatem cedere profanis non poſſe. Si per vim auferantur, levius detrimentum laturam, reſque ſuas, non jura amiſſuram. Concordata Germaniæ inter Nicolaum V & Fridericum III inita minimè violata. Cenſus ex ſacerdotiis collectos Romanæ eſſe curiæ, totius orbis laboribus natæ, alimentum; & tenuius, quàm ut impenſæ Germanis reſpondeat operæ. Si de aliis Romani non accuſentur vitiis, jam eſſe excuſatos, boraturum tamen Pontificem, ut ſiqua Clericorum moribus adhæreſcant itia, expurgentur, plebique conſulatur adverſus immoderata Eccleſiæ onera. Hæc aliaque diſſerere, & privatim publicèque Cardinalis ſuadere juſſus eſt, aquantò diverſâ, quam Hadrianus dederat, inſtructione: ut *non nunquam diverſa ad eundem terminum viis contenditur*. Verum Germani, inprimiſque Saxo & rbes liberæ, aditus hiſce conſiliis omnes obſtruxerant; ſperabantque futurum, t injecta denique neceſſitate, & Germaniæ à Romanis avellendæ diſcrimine, erculſus Clemens, levioribus malit commodis, quam univerſâ privari Eccleà. Quare, ut Germanorum mos eſt, comitiis ſemper futuris ſpem conciliaonis alere, præſentibus verò ſine definitione controverſiarum immorari, & eluti *ex mora ut negligentes ſolent Medici, captare remedia*. Ita nunc quoque ad omitia ſpiræ indicenda, totius cauſæ arbitrium, ut infra videbimus, rejecent. Inter hæc, ſub Hadriano etiamnum Pontifice Rhodus, nobiliſſima urbs insula, à Militibus Hoſpitalariis, nunc Melitenſibus, tunc Rhodiis à loco ictis, fortiſſimè contra Solimannum defenſa, ſexto obſidionis menſe, qui december erat anni MDXXII, Mahumetanis ceſſit, æterno Chriſtianorum Prinpum opprobrio, qui privatis æmulationibus belliſque diſtracti, hoc commune religionis ſuæ propugnaculum neglexere. Veneti induciarum fide liga, nec artifices quidem è Creta ſuos Liladamo Gallo ordinis Magiſtro, & loci ropugnatori impunè indulgebant. Hadrianus Pontifex vanum ſine opibus olliebatur auxilium, & hoc quod paraverat trium onerariarum, ventorum iniqui-

1522

Novus Pontifex Clemens, & novo ad alium Noribergenſem conventū per Campegium legatum mandata.

Leuncl. lib. 18. Guicci. a.d. lib. 15. Jovius in Hadr. Boſig p. 2. lib. 19.

Rhodus à Turcis obſeſſa, & à magiſtro fortiſſimè defenſa poſt modò tamen ob defectum Chriſtian. ſubſidii tradita.

AnChr iniquitas tenuit. Rex Anglus quàm procul à calamitate, tam à voluntate quoque ſubveniendi aberat, maxima ſpes in Carolo Hiſpaniarum, & Franciſco Galliarum Regibus; ſed ad anchoras nullibi ſolutas, hæſit. Pro exigua hi Italiæ portione, decies retro actis temporibus, ſine magno emolumento occupatâ, & amiſſâ decies, vaniſſimâ æmulatione decertabant, ac Turcæ in orienti, hæreſi in Germania liberè graſſanti, validiſſima Eccleſiæ membra diſcerpenda relinquebant, tam pertinaciter probroſeque diviſi, ut his denique, quam ſibi invicem, licet Chriſtiani & conſanguinei, adhæreſcere maluerint. Vnde Solimannus, audaciam ab aliorum diſſenſione mutuatus, ter in expugnatione Rhodi profligatos ſuorum, cum robore exercitus, animos à deſperatione ad ſpem revocavit Primum ipſe cum nova claſſe allapſus, deinde, & hujus viribus conſumptis, Muſtapham ſororium obſidionis, ut primùm auſpicandæ, ſic nunc ſolvendæ autorem, ab exercitu ſubmovit, & Achmeten Baſſam fortem navumque militem cum ſummo imperio præfecit, ac demùm, cum & hic, confectis jam ſæpius inſtauratiſque copiis, deficeret, mileſque ſeſe in certam ulterius mortem ingerere tergiverſaretur, diſceſſurus erat, niſi Andreas Amaralus Liladami Cancellarius, occultus, ob præreptos ſibi Præfecturæ honores, æmulus, ideòque proditor, per literas ſagittâ miſſos, propugnatorum ex imminuto numero imbecillitatem ſignificaſſet. Qui tamen cum ſervo, quondam Judæo, proditionis deprehenſus, illo quidem exitu ſublatus eſt, ut ſervus in Chriſtiana, Amaralus in Mahumetica religione deceſſerit, digno videlicet perfidiæ pretio. Solimannus igitur, qui ſe vivum Rhodo niſi interceptæ nunquam ceſſurum juraverat, ſuos iterum, novis etiam Janizaris advocatis, hoſtili confeſſione animavit, monuitque Liladamum, ne extremo ſeſe diſcrimini pereundi obiiceret, honeſtâ etiamnum deditione ſecum licere paciſci. Is cum nec paucitatem ſuorum, quotidianis per cuniculos, ſtratoſque aditus incurſibus ſufficere diu poſſe; nec ſpem auxiliorum à Chriſtianis affulgere per hiemem intelligeret, hoſtique jam obfirmato hæc conſtare non ignoraret, Solimanno certis legibus Rhodum ceſſit. Qui hanc feſto Corporis Chriſti obſideri cæptam, feſto Nativitatis ejuſdem ingreſſus eſt, ac Liladamo fortiſſimo heroi præcipuos inter ſuos honores, ſi Mahumetum ſequeretur, nequicquam detulit, aſſerenti: Rhodo ſeſe, at religione avita dejici non poſſe, Chriſtum ſibi Mahomet ſemper potiorem futurum, atque ita calendis Januarii claſſe reliquias ſuorum in Cretam tranſtulit Turcis aliquando prædæ ceſſuram; quia cum Rhodo auxilium negavit, ſibi ejuſdem opem ſuſtulit, unamque manum reſecuit, ſola deinde alterâ in fortiſſimum & ambidextrum hoſtem pugnatura. Tanta Chriſtianorum Principum cæcitas eſt, pro modicis inter ſe terminis ditionis ſuæ digladiantium, dum integra eis regna eripiuntur, qui nequid amicus præ illis poſſideat amplius, malunt juratum hoſtem Dæmonemque rapere univerſa. O Reges ac Paſtores gentium, quam difficilis vos coram Chriſto reddenda adminiſtrationis veſtræ ratio expectat, qui hædum vagantem captatis, & integras greges negligitis! Certe Carolum quantumvis adhuc adoleſcentem dolor

Digitized by Google

lor pudorque haud levis facti occupavit, indignatioque adverſus Turcam inſlammavit, quem & Ludovico Hungariæ Regi ſororio ſuo incumbere graviſſime, citra præſentem ex Germania per hæreſin diſſipata, opem, intuebatur. Neque hucdum ipſi Hiſpaniæ, minus ad externi Principis obſequium firmatæ, efferre tutò pedem licebat; ne dum aliena tueretur, negligeret propria: denique tamen, ubi facultas ſe obtulit, omni ad vires illius infringendas conatu intentus vixit. 1522. *Carolus & Pontifex quo animo cladē acceperint.*

Ceterùm Rhodij milites ex hac inſula dejecti, vagâ aliquamdiu navigatione jactati, demùm Melitâ inſulâ, quam hodiedum adverſus Turcarum vim ſtrenuè tuentur, à Carolo Imperatore recepti ſunt. Eo die, quo Rhodus tradita, prodigioſo caſu epiſtylium portæ ſacelli in Vaticano, cùm Pontifex ad ſacrificandum ſubiturus, vix altero abeſſet paſſu, duobus prætorianis oppreſſis concidit, tantæque cladis omen fuit. Accedentem ad ſe Liladamum obvius Hadrianus cum lacrymis amplexus eſt, magnumque fidei Catholicæ propugnatorem appellavit. Ex quo deindè Magiſter Ordinis in ſymbolo ad armatum quod gerebat brachium, pugnum quoque cum exerto gladio, manipuloque ſacerdotali adjecit, cum hac inſcriptione: *Pro fide.* Nihil indè ad pacem ſtudij laboriſque omiſit Pontifex, ut pertinacem Cæſaris Gallique ad bellum voluntatem infringeret, atque intempeſtiva, & utriſque Regibus probroſa arma, in communem Chriſtianorum hoſtem averteret. Id verò obtinuit, ut Legatis Romam miſſis, pacis conſilia repudiare non viderentur. Sed hi tantis ſubitò difficultatibus pacis tractationem implicatam ſenſerunt, ut ad illam procurandam cum deſperatione accederent. Induciarum breve tempus tanquam rebus ſuis inutile nolebat Cæſar, longum Franciſcus, Mediolani amiſſi impatiens, recuſabat. Quamobrem ubi ſe pacis ſpe deturbatum videt Pontifex, ſive veteri in Carolum benevolentiâ ductus, ſive recenti in Gallum à pace alieniorem indignatione, Cæſaris ſe partibus magis eſt viſus adjungere. Poſtquam verò comperiſſet proditorijs Soderini etiam Cardinalis literis, quo familiariter inter ſuos utebatur Hadrianus, ad Siciliæ occupationem invitari Gallum, jamque fama venientium armorum præoccuparet ſtrepitum, queſtus in ſacro Purpuratorum ſenatu graviſſimè eſt Pontifex: *Franciſcum eſſe, qui & Turcarum imminentium vim Europæ metuendam faceret, & Siciliam Pontificiæ clientelæ regnum bello petendum deſignaſſet. Proindè muneris ſui eſſe providere ſeduò, ne quid aut communis Eccleſiæ, aut Italiæ ſalus detrimenti accipiat. Pacis remedium ab armis petendum videri, poſt impenſa nequicquam ad quietem conſilia: à deſperatione ſpem pacis inchoari poſſe, ſi junctis animis opibusque Franciſcus cogatur.* Nec moratus tertio Nonas Auguſti ſe federi adjunxit, quod inter Cæſarem, Henricum Angliæ Regem, Ferdinandum Auſtriæ Archiducem, Franciſcum Sphortiam Inſubriæ ducem, Julium Mediceum Florentinumque imperium, Genuâ, Mantuâ, Senâ, Lucâque conſpirante, ijs legibus conſtitutum eſt, ut anno etiam poſt mortem valiturâ ſocietate, alter alteri hoſtiliter petito opibus, aut armis ſpeciatim pactis, jungeretur. An. Chr. 1523. Jovius in Hadria. Guicciard l. 15. B. Icar. L. 17.

Egit poſtremò apud Venetos per Campegium legatum Hadrianus, ut arma fede- XXXI. *Pontifex Venetos*

An. Chr.

contra Turcam fruſtra excitat; contra Gallum deinde ut hunc ab Italia averteret, ſollicitat.

federatis ad impendentem à Turca Europæ tempeſtatem faciliùs diſſipandam ſociarent, Majorumque gloriæ æmuli, contra immaniſſimum tyrannum ferrum ſtringerent, qui magnis incrementis ferox, Italiæ Pannoniæque cervicibus ſuperba deſtinatione incumbat. Verùm egregius ille Hadriani conatus, poſt inanem conſiliorum jactationem, vanis ſpecioſiſque deluſus titulis, Europæ multa quidem oſtendit vulnera, nulla ſanavit. Quocirca allaboratum eſt, ut à Gallicis ſaltem partibus ad Cæſareas Venetorum rempub. traduceret, & Franciſcum, ijs deſtitutum ſubſidijs, Italici belli propoſito deturbaret. Quâ in re licet Anglus Pontifici ſuam pro Cæſare operam adjungeret, res tamen varijs difficultatibus ac diſceptationibus protracta, tardum habitura exitum videbatur: quòd Veneti Turcæ magis, quem pactionibus ſibi placaverant, quàm Galli (quicum bellis ſuperioribus contra Maximilianum Cæſarem Sphortiaſque fecerant) offenſionem metuerent, ſi Cæſari ad Neapolitani regni defenſionem jungerentur, ex quo in Epirum aliaſque Ottomannici imperij provincias facilis acceſſio pateat.

XXXII.

Eoſdem ad ſuam Gallus opem nequicquã invitat.

Nec defuit hiſce conſilijs diſſipandis Orator Gallicus, qui veteris amicitiæ pacta emolumentaque opponeret, Regique jam ad Italicam expeditionem in procinctu ſtanti militem ſubſidiarium poſtularet: ut ſenatus ancipiti ſententiarum varietate, ac perplexis rationum momentis diſtractus, neque fidem cuiquam addicere, neque diſertè negare auderet, periculis in omnem ſeſe partem objicientibus, quòd utriuſque partis & amicitiæ ſuſpectæ, & metuenda hoſtilitas. Denique Senatus conſulto Gallis reſponſum eſt: *Venetorum remp. optimâ ſemper in Regem potentiſſimum voluntate ea obſervantia benevolentiaque dediſſe argumenta, quæ ab amiciſſimis regia dignitatu hominibus expectari poſſent, ſuperiorem ætatem abundè teſtari; cùm opportunis Regi auxilijs contra adverſarios nuſquam defuerint. Illam horum temporum naturam eſſe, quæ ob invaleſcentem Solimanni potentiam paria non ferant. Summum hierarcham omnibus votis viribuſque orbi Chriſtiano quietem procurare, adeò quidem, ut pertinaciter repugnantium contumaciam anathematis inflicti pœnis cohibiturus ſit. Trepidare jam vicino Turcarum furore perculſam Pannoniam, ſuæque defenſionis ſpem in Europæ conſenſione habere collocatam. Nolle ſe illos videri, qui flagranti bellorum incendio faces adjiciant, & interverſis domeſticâ ſeditione Europæorum Principum auxilijs, terrorem aſſlictæ patriæ augeant.*

XXXIII.

Poſt ambigua de ſocietatione Veneti ac mũ Carolo accedunt

His vulgatis, nulli etiamnum parti operam ſuam addixêre. Erant qui ſocietatis cum Franciſco initæ religionem urgerent, negarentque, *aut deſerendum Regem, cui receptæ nuper Brixiæ Veronæque gratiam deberent: aut adjuvandum ſuis opibus Carolum; qui poſt Inſubriæ Siciliæque regnorum poſſeſſionem Italiæ cervicibus immineat, tot præſertim in ea Ducum ſummique Pontificis favore ſubnixus. Venetos ſi impotentioris Galli conatibus fautores accedant, eos eſſe poſſe, qui immodicam utrorumque Regum cupiditatem æquis ſucceſſuum momentis librent, ijſque cohibeant terminis, quibus & ſe invicem formidare, & Venetæ reipub. incolumitatem tolerare cogantur. Diviſum utriuſque per Italiam imperium minùs eſſe metuendum, quàm alterius vel nimiùm auctam, vel debilitatam potentiam.* Sed iſta ſentientibus gravium omninò

viro-

irorum, atque ipſius Gritti Ducis ſuffragio reclamatum eſt, exiſtimantium: *non* 1523.
m eſſe Carolum, cui impunè Veneti obluctari poſſint, tantas haberi potentiſſimi Principis
i Italiam, Hiſpaniam, Germaniamq; vires. Anglum etiam, nuper Carolo Hiſpaniam repe-
nti, novis devinctum federibus, Franciæ arma illaturum; ut alienæ regionis trans Alpes quæ-
ndæ cura facilè Gallo adimenda videatur, ubi proprijs Penatibus ignem admoveri ſenſerit;
juius eſſe, ut nativi Inſubribus Duces imperent, quàm alienis nobiliſſima Italiæ regio
rincipibus emancipetur. Obtinuit hæc ſententia, ut Veneti ad Pontificis Princi-
umque Italorum ſocietatem, pro Cæſare datâ acceptâque fide accederent,
ertis in eam mutuæ obligationis pactionibus, ultrò citroque receptis, quibus
rmorum pecuniarumque ſubſidia præſcripta ex æquo continebantur, quæ al-
eri quiſque in diſcrimine exhibere teneretur. Anglo tamen ac Pontifici inte-
ra libertas his oneribus favoribuſque utendi facta eſt, reliqui ſuprà recenſiti
ubſcripſerunt.

XXXIV.
Fräciſcus nihil motus Italorum cum Carolo ſocietate in Italiam exercitũ ingentem mittit, ipſe cum altero ſecuturus. Sed Borbonij Ducis defectio hunc ſiſtit.
Belcarius l. 17.
Jovius.
Guicciard.
Cauſa defectionis amor atq; odiũ Reginæ matris damnata.

Nihil hæc omnia valuêre ad Gallorum conſtantiam imminuendam, aut in-
fringenda belli conſilia. Per Alpes ingentibus ſeſe copijs jam tunc in Italiam
transfundebant, quas alio propediem exercitu Rex ipſe Franciſcus conſecutu-
rus erat, niſi intempeſtiva Gallicis conatibus Caroli Ducis Borbonij ad Cæſa-
rem defectio Franciſci ſtudia animique deſtinationem intercepiſſet. Cauſam
mutatæ fidei, quam raro Gallorum exemplo, ſuo Regi prodidit, in regiæ matris
immoderatum amorem referunt. Ludovica hæc erat, Sabaudiæ quondam Du-
cibus nata, quæ adoleſcentem omnium Franciæ procerum formæ corporiſque
dignitate longè pulcherrimum nuptijs ſibi devincire ſtuduerat; magnis in aula
regia honoribus ideircò præfectum: ſed cùm is effœtæ ſteriliſque feminæ thala-
mum faſtidiret, Suſannâ Borbonij Duce præhabitâ, dignitate atque aulâ prope-
modum excidit. Quas, Suſannâ nuper extinctâ, eâdem facilitate rurſum aman-
tis Reginæ procuratione adijt; ſed obfirmato ad omnes mulieris blanditias Ca-
rolo, verſis in odia amoribus, (quæ & amantem, & feminam, & Reginam deni-
que potenter juxtà atque impotenter inflammabant) de Borboniorum ducatu
litem intendit, atque etiam filij Regis patrocinio freta, nihil minùs opinantem
deturbavit. Quæ cùm ignominia cladeſque altiùs Borbonij pectus inſediſſet,
quàm ut leni remedio ſanari poſſet, à rerum ſuarum apud Gallos deſperatione
conſilium mutuatus, Cæſaris militiæ nomen dedit, Eleonoræ ſororis nuptijs in
præmium defectionis ab Imperatore propoſitis. Elapſus in Italiam ex quæ-
rentium ad vincula inſidijs, cum duodecim peditum, ære Cæſareo Anglicoque
collectorum, millibus, Burgundiam aliaque Franciæ loca petiturus erat; quòd
ex inſigni, quâ apud Gallicæ nationis homines pollebat gratiâ, ſucceſſum vi-
ctoriarum metiretur. Quæ res, poſt transfuſum jam Alpibus Goufferium, Fran-
cicæ militiæ Ducem, Franciſcum intra patriæ defendendæ limites continuit.

XXXV.
Carolus Imperator in Hiſpaniam rediens, Anglum ſibi rurſum auro conciliat.

Inter hæc Cæſar anno præterito in Hiſpaniam ſe receperat; ut compoſitis i-
ſtic tumultibus tranquillitatem firmiorem adderet. Ex itinere rurſum in An-
gliam deflexerat, Regemque Henricum auro expugnandum ratus, eâ facilitate
à Gallo ad ſe magnis pollicitationibus reducit, quâ traductus fuerat. Pendebat

Digitized by Google

An. Chr.

Rex Galliæ quot annis Anglo centum triginta aureorum millia, hoc quoque venalem Regis militiam conduxit pretio Carolus, ſimulque Mariam ſe Henrici filiam, ubi ætas nubilis pateretur, thalamo accepturum promiſit, aut mutatam fidem XL aureorum millibus luiturum. Nec mora, Henricus conſcripto in Cæſaris ſubſidia milite, tredecim millium exercitum cum inſigni tormentorum apparatu in Belgium tranſmiſit: qui, cùm totidem ferè Cæſarianarum partium millibus, flammâ ferroque per univerſam Picardiam graſſati, non magno belli emolumento, peſtilentiæ, laxatæque alvi malis Heſdino dejecti ſunt, poſtquam illud bimeſtri oppugnatione nequicquam tentaſſent. Non tamen omiſſis; ſed dilatis belli conſilijs hujus ſeculi anno vigeſimo ac tertio, admotis Braiæ, Roiæ, Mondiſderioque caſtris, expugnant, incendijſque vaſtant; ut Pariſij, ſi minus clade, certè horrore cladis perculſi trepidarent. Belgarum agmina Florentio Buranorum Comitum viro, belli ſtrenuo; Anglorum miles Nortfolcio, majoris nominis, quam experientiæ Duci, parebat. His Trimulius adverſariarum copiarum dux, quamvis triginta cenſeret armatorum millia, pugnæ facultatem nuſquam fecit, donec Vendomium auxilio ſubveniſſe altero exercitu intelligeret: quos, diducto in hiberna milite, ſuâ viciſſim expectatione Cæſariani Duces fruſtrârunt.

Picardia ab Anglis Briguque magnis cladibus afflicta.

Hæc Carolus in Anglia ſibi auxilia paraverat, ubi menſem propè integrum moratus. Aſturam poſteà, Hiſpaniæ oram, felici curſu tenuerat. Magno illic exceptus cultuſque Ibericorum procerum ſtudio, nuntium victoriæ, in Catalauniæ finibus contra Gallos obtentæ, lætus accepit, qui Beoviæ ac Maiæ arces inprimis munitas, non levi hoſtium ſtrage in manus Hiſpanorum recidiſſe, jamque ſpem eſſe propinquam Fontarabiæ, poſt longam obſidionem occupandæ, diceret. Hinc digreſſus ante vigeſimum & tertium hujus ſeculi annum Auguſto menſe Vallſoletum ſubijt, incredibili honoris ſignificatione ab omni ordinum genere exhibitâ, eâque paſſim ſpectaculorum imagine objectâ, quæ rebellionis culpam averſari deprecarique videretur. Cæſar deindè Tordeſillam ad matrem veniens, magnis illam obſequij ac reverentiæ officijs coluit, ſimulque Manes paternos ſacris anniverſarijs, profuſâque in pauperes liberalitate, expiavit. Nec multò pòſt ſeditioſis Caſtellani regni civibus gratia delicti facta eſt; Pimentello tamen Maldonato alijſque ſeditionis autoribus legibus ferroque caſtigatis, ut remiſſionis juxtà ac ſeveritatis memor, alios metu, alios amore obligatos haberet. Valentianis Mendozæ Proregis, quam protulerant, inclementia ad defenſionem, & culpæ veniam profuit: quòd ſatis ad pœnam crederet, injuriam pertuliſſe, & non facilè plectendos exiſtimaret, ubi omnes deliquiſſent: ne exulceraret potiùs vulnera, quàm perſanaret. Majorica tamen Balearium inſularum Princeps exemplum rebellionis ſecuta, atroci quorundam autorum exitu luit audaciam: exiſtimante Carolo, puniendum nonnunquam in capite, quod membra reliqua deliquiſſent. Ceterùm ad hæc moderati Principis argumenta, fortiſſimi ſimul Ducis experimentum addidit: cùm Valliſoleti inter Hiſpanos proceres generoſis juvenis in ludicro equeſtri, præſtantiſſimos quoſq; Principes ſub ignoto pugnantis habitu provocaret, tantáq; felicitate artes vireſq; ſingulorũ eluderet

XXXVI. *Magno in Hiſpania apparatu exceptus, poſt honorem parenti habitum, in rebelles animadvertit.*

In ludis devinis equeſtribus egregiam fortitudinem probat.

ſuc

...t deniq; agnitus omnium in ſe ſpectatorum applaudentium voces, admiratione virtutis, concitaverit, cùm ex hac pugnandi imagine & belli ludo pro gloria initiato, ſeriò nonnunquam pro ſalute patriæ dimicaturi ſucceſſus metirentur. 1523.

XXXVII

Duo ex nobilitate juvenes duelli, in quod juraverant facultatē poſtulantes, in arena corā Cæſare producti ſent tamque à dimicatione quiſque victor pronuntiari à Carolo vellet aut arma rejunxere, tum piter ad vincula amandantur.

Quantùm hæc illi, cùm virium, tum artis inter pugnandum exercitatio placuit, tantùm jam tum prudentiſſimus juvenis fœdum duellantium morem averſabatur, in quo & irarum parum juſti vindicatio, & publicæ tranquillitatis frequens ſubverſio, & præſens non corporum modò, verùm & animorum eſſet periculum. Ejus rei exemplum id temporis perquam rarum Hiſpania ſpectavit, in quo non minus Caroli æquitas, quàm inſana duellantium pertinacia admirationi fuit. Duo adoleſcentes Petrus Torellius & Hieronymus Anca genere, quàm virtute illuſtriores ex alearum luſu, ſubitâ contentione exarſerant, ac duello congreſſi litem cum morte alterius finire, conſtituerant. Evenit, ut dum punctim cæſimque mutuò concurrerent, Torellius excuſſo manibus gladio, ad cretum alterius ictum pateret. Ergo ſupplex vitam victoriamque alteri ſe debere fatetur. Eâ tamen lege ſe ei ſubmittit, ne mortalium quiſquam factorum ſit conſcius, ceterùm mortem ſibi ignominiâ cariorem fore. Non diu res latuit, ſive oſtentatione gloriantis Ancæ; ſive alterius obſervatione ac relatu prodita fuerit. Hoc Anca, illud Torellius aſſerebat. Vnde vulgatis jam offenſionibus, publico concertationem duello ſtatuerunt abſolvere. Hoc igitur à Cæſare ſupplici libello poſtulant, ex Aragonici & Caſtellani regni more; diemque ſe in foro Valliſoletano ſiſtendi nonum & vigeſimum Decembris accipiunt. Illic quinquaginta paſſuum area palis in terram defixis cincta, & ſcena hinc atque inde ſurgebat gemina, una Cæſareum ſub vmbella thronum, altera Præfecto Caſtellano inſtructam ſedem continebat. humiliores ſcenæ ſedeſque pugnantium conſanguineis patebant, ad harum vtrimque latera duo ſurgebant tentoria armandis in pugnam duellantibus parata. Solenni procerum comitatu cultuque omnium magnifico, progreſſus ante omnes in ſcenam Carolus, ſequebatur cum illuſtrium nobilium cætu Præfectus, aderant tibicines ac tympaniſtæ, qui comparendi pugnandique tempora diſtinguerent; à codicillis ſerii alii, uno omnes cultu. Poſt hos Torellius provocator certaminis comitatus legato Caſtrenſi inſtructore, alioquè illuſtrium virorum ſtipatus agmine, bipennis illi roſtrata, gladiusque Hiſpanicus, quo punctim feriunt, ac denique armatura militaris præferebatur. Ante hæc tabula una gentilitiis inſignibus ſignata; & certaminis leges complexa altera, ad Cæſarem ac deinde Præfectum magnâ venerationis ſignificatione cum divertiſſet, ſuo denique tentorio ſucceſſit, quem Anca pari, & cultu, & comitatu inſecutus, ſe recepit tabernaculo. Ad Præfecti majoris ſcenam ſuſpenſa cum tabulis arma; atque educti pugiles coram ſacerdote ac Chriſti à Cruce pendentis imagine, manu ſacris bibliis impoſita, ſacramento recipiunt, juſtæ ſe cauſæ opinione in certamen protrahi, nulloque præſtigiarum aut veneficii, ſive illiciti genere ad pugnam venturos, ſed Dei Divinoque Georgii & Virginis Matris ſubnixos auxilio, corporis ingeniique tantum vires ad victoriam collaturos. Subinde in ſtatera utriuſque pugilis arma examinantur, quæ,

Duellantium coram Cæſare apparatus comitatusque.

Jurant bona fide certamen ſe inituros.

Vtriuſque arma ad ſtateram expenduntur.

An. Chr. quæ, ut minimùm, pondo nonaginta appendere debebant, coram teſtibus ea deinde quilibet ſuo in tentorio induit. Mox tubis indictum ſilentium ac voce præconis ſub capitis pœna interdictum: ne quis ullo, aut verborum aut corporis motu, ſignoque pugnantes, vel animet vel terreat, armaque, aut ſumere aut ponere jubeat, niſi ex officio conſtitutus. Poſt hæc Torellius, ferro corpus, manum bipenni, latus gladio armatus, cum ſuo inſtructore in arenam progreſſus, publicè à Præfecto nomen cauſſamq; adventûs enuntiare jubetur, ac levatâ caſſide agnitus remittitur. Ita poſtquam & Anca paruiſſet, tubis ad preces concipiendas inſonatur, quas ubi quiſque abſolviſſet, ſuoſque inſtructores amplexus valedixiſſet, tertio tubarum ſonitu ad pugnam evocantur. Torellius provocator, arenam primus ingreditur, greſſu concitatum animi ardorem exprimente, temperato magis gradu Anca adveſùm ſubit; quem

Acris concertatio præoccupato Torellius ictu tam validè ſecundum caput perſtringit, ut loco [illegible] propelleret. Ille tamen collecto in vires animo vix impa- [illegible] repoſitis, ita congeminatis [illegible] ingenti ardore [illegible] bus, [illegible] punctim [illegible] armis contend[illegible], magno brachiorum cor-

Signum pugnæ finiendæ porumque jactatione; dum convulsis bipennibus, ad luctam convolarent. Tum Cæſar fortiſſimos juvenes atque idonea bello corpora nobiliori ſervaturus cladi aut victoriæ, aureâ, quam manibus tenebat, virgâ in aream projectâ, dirimendæ pugnæ ſignum dedit. Ad quod triginta in eam rem parati nobiles con-

Sententia. volant, invitoſque ac renitentes pugiles ſuas in ſtationes abſtrahunt. Ortâ deinde inter eos de victoria controverſiâ, ejus honorem ſuâ Cæſar ſententiâ atque autoritate ad utrumq; perveniſſe declaravit: quâ cùm neuter acquieſceret, neque gravior Cæſaris ſufficeret admonitio, cum experimento armorum contra Turcas oblato: turpiter areâ ejecti ſunt, ac denique etiam vinculis mancipati; dum ficta magis, quam verâ amicitiæ ſpecie poſtremùm convenirent, quæ inimicitiis ad mortem uſque exercitis eſt diſſipata. Ita dum victoribus eſſe liceret, ſuis fœdè affectionibus victi gloriam quærendo perdiderunt.

Interea Francorum res parum ſecundo per Galliam, Hiſpaniam, Italiam-

XXXVIII. *Gallorū in Italia parū felix ſucceſſus.* que eventu ferebantur. Goufferius Inſubriam primis ſucceſſibus non infelici bello petiiſſe eſt viſus; cùm, tranſfuſis per Alpes quatuor & triginta hominum millibus, terrorem fugamque hærentibus ad Ticinum Cæſarianis incuſſiſſet. Sed dum ad minoris momenti oppida primum impetum vireſque impendit, Cremonam deinde ac Mediolanum urbes per moram confirmatas, irritâ obſidione preſſiit, fortunâque ſenſim adverſante, cœli injuriis, ac Cæſaris Ducibus Columnâ & Lanoio ita denique attritus eſt; ut virorum fortium iſtic ſepulcra quidem multa, tropæa nulla erexerit. Fontarabia etiam Galliæ in Hiſpanorum terminis finitima, Fraugeti parum diligentis Præfecti manibus cu-

XXXIX. *Hadrianus Pontifex moritur.* ſtodiæque ſubducta eſt, & inſperatâ Gallis deditionis pactione, ad Hiſpanos converſa.

Sed importuna Caroli rebus mors Hadriani Pontificis fuit. Quem conciliandæ paci nequicquam incumbentem, ac denique Cæſaris contra Franciſcum rebus

rebus

Digitized by Google

rebus inclinatum, inter ipſam publice evulgati federis ſolennitatem, morbus, 1523.
qui illi ſupremus eſſet, occupavit. Erant, (ut magnorum principum fata magnis ſuſpicionibus obnoxia ſunt) qui repentini interitûs principia veneno accepto imputarent. Certiùs medici ad conceptum animi mœrorem, quem tot orbis Chriſtiani mala, ſub ipſius principatu naſcentia, incuſſerant, morbum referebant. Cùm ad pacis artes fruſtra ſe cogitationem omnem ſtudiumque impendiſſe animadverteret; ut proinde à ſua ipſe dignitate averſus, infelicem ſeptimùm expertus ſit, cùm aliorum judicio felix eſſet. Hinc & illa conditi monumento data Epigraphe. *Hadrianus ſextus hic ſitus eſt, qui nihil ſibi infelicius in vita, quàm quòd imperaret, duxit.*

XL
In ter candidatos Medices (Columna ultro cedente) quem Cæſarei fovebant, prævalet, & Papa Clemens VII nuncupatur.

Non defuerunt tamen, qui hunc locum cum faſtidio poſſeſſum, ambitioſè prenſarent, duo Purpuratorum, nobilitate, potentiâ virtutiſque exiſtimatione egregii, Pompeius Columna & Julius Mediceus. Hic ante biennium repulſam paſſus, minori nunc redibat invidiâ, majori etiam juniorum adhæreſcentium favore: ille ſeniorum autoritate innixus, tantò honeſtiori æmulatione contendebat; quòd aliis cano venerandis ſenio, non ſibi dignitatem illam viſus ſit quærere. Pompei pertinacem ſpem Galli fulciebant; alterius imperatorii, adeo ut Patrum comitia diverſis invidentum atque ex oppoſito faventium æſtibus ad quinquageſimum penè diem jactata, vulgi etiam contumeliis acerbiſſimè proſcinderentur. Tædium denique morbuſque intra unius conclavis anguſtias coercitis incumbens Pompei conſilia inflexit; quòd, Cæſari non averſus, ſeniores pleroſque Gallicis ſtudiis occupatos intelligeret. Itaque animum ab alienæ felicitatis obtrectatione generoſo propoſito ad favorem tranſtulit, Julioque, modò inimicitiæ in ſe alioſque ſuſceptæ oblviſci vellet, dexteram exhibuit, quam viciſſim ab illo, cum magna amicitiæ fideique obligatione delatam, ſuſcepit. Neque verò jam plerorumque ſuffragatione electus Julius fefellit, cum ipſo etiam nominis Clementis Septimi uſurpatione ſuam adverſariis humanitatem, odiorumque omnium memoriam abolitam profiteri voluerit. Quàm ingrata Romanis purpurati ſenatus cunctatio, tam accepta Julii electio fuit, qui tantâ populi gratulatione applauſuque ante Baſilicam Vaticanam Pontificatûs inſignia induit, quantâ ante illum nemo alius, quòd ſpes ingentes, ex magnis ad familiæ dignitatem adjunctis virtutibus aleret; & procul ab infamibus voluptatum vitiis, inter maxima quæque utriuſque fortunæ experimenta, verſatus eſſet, eâ Princeps moderatione ac ſingularis laude ſapientiæ; ut ad ſummum Eccleſiæ bonum, orbiſque Chriſtiani tranquillitatem, natus aſſumtuſque videretur.

Jovius in vita Pompei. Guicciard. l. 15 Onuphr. in vita Clem.

XLI
Privatum erga Cæſarem affectum electus deponit.

Nec inani ſanè Romanorum perſuaſione. Nam privatum, quod Cæſari hactenus impenderat ſtudium, quam mox, ubi ſacrum hoc in omnes Europæ nationes imperium cœpit capeſſere, cuivis etiam genti debere voluit ne omnium malè pater audiret, qui amorem ex æquo in filios non partiretur, tum, ne diviſis in certos Reges affectionibus, pacis, ab omnium conſeſſione expectandæ, copiam difficiliorem faceret: tum denique ne auctâ per Italiam Cæſaris poten-

An. Chr. potentiâ, in illo regnandi cupiditatem, in popularibus jam conceptum ſervitutis metum incitaret: quorum uterque *affectus difficilè regitur, ubi vel ad ſpem, ad deſperationem immoderatè propellit.* Hanc quamvis aliquamdiu mentem, ſolitis in Carolum obſequiis, tegeret; tamen occaſio diſſimulationem prodidit. Iam Galli, ut diximus, variis in Italia cladibus per imperatorios Duces, atq; inprimis Proſperum Columnam attriti, non tantùm Mediolanenſis imperii poſſeſſione exciderant; ſed etiam victorem militem in patria regione exſpectabant.

XLII *Cæſariani in Italia victores Borbonio autore Galliam petunt, ſub Piſcario Duce*

Nam Borbonius Galliæ magnâ aviditate imminebat, & hanc ſe non magis armis, quàm benevolentâ expugnaturum ſperabat. Nec diverſus ab hoc conſilio Cæſar, quærere ſuos peregrè hoſtes, quàm domi expectare maluit. Quocirca, jam Proſpero Columnâ vitâ functo, Ferdinandum Davalum Marchionem Piſcarium, ſuperiorum temporum bellorumque virtute probatum Ducem, Italico exercitui præfecit ſummum Imperatorem, cum quo Hugo de Moncada, claſſi, pari cum poteſtate, juſſus ex lege præeſſe, ut ad Borbonii vterque conſilia in hac expeditione ſpectaret: interea Carolo Lanoio Proregi Neapolitano cum exiguo Milite res Italicæ commiſſæ ſunt. Rex Anglus, atque Imperator ex diuerſis ſeſe locis Galliam, ubi primus mars auſpicatò cederet, invaſuros receperant; ut tribus eodem tempore Franciſcus exercitibus circumſeſſus, non tam de recuperanda Italia (quod vi totâ regni moliebatur) quàm de retinenda Gallia cogitaret. Bellum ita novum ſapientûm virorum judicio ambiguê ventilatum eſt. Multi illud plus terroris, quàm damni illaturum hoſtibus exiſtimabant, quòd non magnæ copiæ in terram, militaris vulgi fecundiſſimam, ſe temerè infunderent. Alii etiam majorem hinc Italiæ, quàm Galliæ ruinam ominabantur, quòd illa neceſſariis exuta præſidiis parum conſultò hoſtili audaciæ ferroque nudaretur. Sed Borbonii ſpes omni difficultate ſuperior trahebat reliquos, quæ tamen *ex vulgi gratia non minus, quàm ex vento claſſis pendebat, haſura facilè cum aura deficeret.* Provincia, Galliæ pars, experimentum fortunæ datura erat. Huc Piſcarius per Alpes maritimas, ne à claſſe longiùs abeſſet, cum exercitu millium quindecim contendit, Moncada ſedecim triremium claſſe, apparatu bellico ac defenſoribus plenâ vicinum mari iter legit; ſed ad ipſos Provinciæ fines ſe ſe Andreas Doria Regiæ claſſis Præfectus, majori triremium militumque copiâ, objecit; ut Moncada littus, ubi ſuis adjungeretur, trium navium detrimento, ſit coactus reſpicere. Quin & Philibertum Orangiæ Principem, ex Hiſpania ab Imperatore ſubmiſſum, improviſa ignotaque Gallorum in mari claſſis fefellit: cùm ad hanc, velut amicam, delatus, pro hoſpitio carcerem haberet. Res tamen magis ad votum ſeſe inclinare eſt viſa, poſtquam expoſitis tormentis Provinciam ſubirent.

Iovius in Piſcario Belcar. l. 17.

Copia maritima cladem patiuntur.

XLIII *Borbonius multorum gra[illegible] exceptus ad Marſiliam hæſit.*

Siquidem Borbonius ad Aquas Sextias delatus, magnâ civium gratulatione, exceptus eſt, & vicina hoc exemplo Caſtella pari facilitate ad eius voluntatem [illegible] ut hinc ſtatim Avenionem, ubi ſedem belli figeret, cogitaret; niſi aliorum D[illegible] conſiliis Marſiliæ oppugnatio velut tutior perſuaſa eſſet. Sed illa ingenio loci apprimè firma ac partim alluente mediterraneo, partim montibus

tibus altiſſimis defenſa, quamvis difficilem oppugnantibus acceſſum faceret, 1524.
ſalo tamen ſoloque fortiſſime quaſſata eſt: neque Borbonii favor hic tantùm potuit, ut civitas venienti pateret, cuius licet obtinendæ aliqua ſe Principio ſpes oſtenderet; obſtitit tamen & Brionii Præfecti vigilantia, & inducta per Rhodanum ingentis apparatus bellici; Italicique militis præſidia. Cœptæ nihilo minùs oppugnationi naviter Cæſariani incumbebant, quamvis inutili XLIV
morâ ac labore aliorum favorem, & ſpes ſuas conſumerent.

Multis de cauſis ex pugnatio Marſiliæ non procedit

Enimverò inclinatos Borbonio multorum animos regii militis, in diem magnis augmentis invaleſcentis, timor & Cæſariani exercitus impotentia inter Franciſci obſequium detinebat. Cùm ille, coeuntibus jam copiis, in procinctu ſtaret; hic conſumptis inutili labore, ac morâ viribus audaciam conſtantiamque brevi amiſſurus videretur, fidem igitur malebant ſine periculo Regi ſervare integram, quàm cum diſcrimine amorem ſuum probare Borbonio. Accedebat Henrici Anglorum, ac Caroli Imperatoris neglecta promiſſio, quorum uterque bellum aliis Galliæ partibus inferendum morabatur; hic quidem argenti fruſtra in armorum uſum poſtulati, inopiâ ille fidei rerumque Cæſari præſtandarum incertus: quod poſt ingentes militiæ impenſas ſpem pecuniæ à Carolo numerandæ amitteret; ut qui impar propriæ ſeu indigentiæ, ſeu cupiditati ærarium poſſideret, vaſtiſſimi imperii, tamquam corporis moderator, in quo neceſſitas non parum alimentorum requireret. Præterea ex Italiâ nullæ à Lanoio, ut convenerat, miſſæ ſuppetiæ, quod Itali Principes, Cæſari ex fœdere addicti, ſublato Pontifice timidè parcèque opem ſufficerent. XLV

Franciſcus Gal. Rex ingentes in Italiam copias ducit, ſtatimque Mediolanum occupat.

Inter tam dubiæ ſuſpenſæque felicitatis auſpicia, illud magis etiam Cæſarianorum animos conſiliaque turbavit, quod Rex Franciſcus egregius periculorum, quæ domi imminerent, contemptor, magnis ſe copiis, audaci propoſito in Italiam transfunderet, eâ deliberati animi deſtinatione ac diſſimulatione, ut militem Duceſque, conſiliorum ignaros, promptâ feſtinatione ſecum magis raperet, quàm duceret: tanta ſpe rei benè gerendæ prædæque ac gloriæ expectatione ſuos impleverat. Tam inſperatum Regis facinus neque Piſcario ceteriſque Cæſaris Ducibus præviſum, omnium animos atque arma ad Italiæ defenſionem à Marſilia convertit: ne Inſubriam præſidiis nudam feroci ac non feriaturo hoſti relinquerêt. Quocirca non intermiſſo trium ac viginti dierû itinere per abrupta deviaque locorum Papiam eo tempore pervenerunt, quo Franciſcus per Alpes Peninas Turinumque ingreſſus, haud procul Mediolano, ad Ticinum flumen conſtitit. Vbi occupatis ille, quos in navibus reperit Hiſpanorum tormentis, fecialem ad urbem deſtinat, qui ſe dedentibus pacem, recuſantibus arma offerret. Simul equitum turmam cum Mediolanenſium transfugis ad portarum aditum invadendum ſubmittit. Franciſcus Sphortia, ubi deſtitutam urbem milite vim Gallorum minimè diu laturam videret, fugâ præſenti ſe ſe periculo ſubduxit, nec multò poſt Lanoius cum Piſcario nonnulliſque copiis ingreſſi, poſtquam exigua vaſtæ urbis & à militari annona & ab incolis præſidia comperiſſent, jamque ad mœnia Galli maximum admoviſſent exercitum

Digitized by Google

AnChr urbe exceſsêre, nihilque ad ſalutem civibus deditione certius, præſidiariis fugâ tutius viſum eſt. Quare eodem, quo Franciſcus tempore, porta Vercellinâ exceptus eſt, imperatorius miles Romanâ abiit, tantâ omnium trepidatione, ut neglectis armis, ordine, Ducibus, nec conſilia, nec imperium admitterent, totieſque victores fortiſſimorum hoſtium, nunc ſine hoſte propemodum vincerentur. Certè hæc Regis Franciſci incuria, quâ recenti felicitate ebrius, hoſtem timidè ſparſimque vagantem neglexit opprimere, magnam benè auſpicatæ victoriæ partem corrupit. Vrbi, victoris clementiâ, deditio innoxia fu[illegible] nec ſanè magnæ hæc cladi opportuna erat, ita ſæviſſimus peſtilentiæ fur[illegible] ſtate proximâ graſſatus, quinquaginta millium funeribus omnia deformaverat, ut miſerationem hoſtium magis, quàm indignationem mereri videretur. Rex ante illam cum caſtris ſubſtitit, tanquam dignus videri nollet, quem Metropolis acciperet, cùm cetera regni membra nondum ad obſequium inflexiſſet.

XLVI

Cæſariani interea Papiam neceſſario præſidio muniunt, quam tamen Franciſcus obſidet.

Piſcarius ubi ſpe Mediolani defendendi excidiſſet, ad Papiam (olim Ticinum) omni curâ ſtudioque muniendam converſus eſt. Hanc Antonio Levæ, experti roboris conſtantiæque viro, cum Hiſpanis quingentis & quinis Germanorum millibus, propugnandam tradidit, ſummiſque periculis remedium, opemque à ſe promiſit. Interritus ad hæc Franciſcus ubi plurimum valere hoſtem ſenſit, iſtuc vires omnes impenſurus, obſidione Papiam ſub Novembris principia cinxit. Piſcarius reliquum militem Laudi Pompeæ colligebat, ad hoſtium conatus obſervandos, atque opportune nonnunquam infringendos, quod, neque ipſe, neque ex urbe Leva negligenter præſtitêre. Hæc inter, cùm ex Angliâ Hiſpaniaque auxiliariæ nullæ copiæ ſubvenirent, in Germaniam ad Auſtriacos magnâ celeritate Borbonius ſe contulit, ut Ferdinandum Cæſaris fratrem ad ſubſidiorum gratiam inflecteret. Lanoius ex confederatione Italica ſpem opemque rebus inclinatis expectabat.

XLVII

Pontifex cum Venetis metu Gallorum, à Cæſarianis ſe ſubtrahunt, neutri partium adhæſuri.

Sed jam Pontificis, Venetorum, ceterorumque Principum animi ad fortunæ motum fluctuantes, à Cæſare ad Gallum ſpectare cœperunt, incertum metu, an ſpe, an utroque? Metuere quidem & Regem & Cæſarem videbantur; illum ingentibus modo animis viribuſque inter ſecundos rerum curſus ſubnixum; hunc affectatæ Inſubriæ ſuſpicionibus gravatum, ut eluſo denique Sphortiâ rerum per Italiam potiretur. Nec argumentum timoris deerat. Cùm & Maximilianus olim Carolo Mediolani Principatum deſtinaſſet, & frequentibus legationibus, totiuſque propemodum Italiæ querelis efflagitatum poſſeſſionis diploma, nondum Sphortia à Cæſare obtinuiſſet. Metum auxerat indignatione permiſſum ſuſcepta nuper in Gallos à Cæſare expeditio, quæ neceſſitatis omnino nihil, temeritatis ambitioniſque habere plurimum exiſtimabatur. Quæ enim ratio tam exiguo milite Galliam petendi illis, qui, niſi immensâ omnibus imperandi cupiditate tenerentur, parti acquieſcerent, & ante incertam belli aleam, certam pacis poſſeſſionem haberent?

XLVIII

Itali di- v[illegible]um

Spem igitur majoris tranquillitatis diviſi inter Gallos, Hiſpanoſque Italiæ termini

termini nonnullis fecerant : alios Neapolim, Mediolanum alios obtinere malebant: quaſi nondum, tot ætatum experientiâ docti ſcirent, alterutram ab Italia gentem arcendam eſſe, ut quiete integrâ fruerentur. Nimirum perniciosa ſemper Italis illa ſtudiorum in hanc alteramve nationem, pro temporum factionumque diverſitate, inclinatio comperta eſt: qui ſi uni conſtanter, aut nocere, aut favere pergerent, bello frequenter carerent. Hæc, quamvis nonnulli ſagaciores non ignorarent, ſcire tamen nolebant, tum ne potentioribus inter ſuos facultatem, per externæ gentis otium, ſeſe opprimendi facerent ; tum ne, unius peregrinæ nationis auctâ per Italiam potentiâ, in antiquam tyrannidem reciderent : quâ nihil acerbius formidare poterant illi, qui tot retrò ſeculis, aut libertatem domi, aut foris etiam imperia poſſederant. Nullum iccircò in Italia Regem eſſe cupiebant, qui non majorem ſe Regem, aut æqualem metueret, quorum vim potiùs ipſi ſpectarent, quàm paterentur, victorias ita ſubminiſtratis auxilijs moderarentur, ut alter alterum magis premeret, quàm opprimeret. Ita ſibi minùs putabant metuendum, ſi alij in Italia eſſent ſibi mutuò timendi. Plebi etiam Cæſareus Gallusve miles remedium avertendæ ſervitutis non rarò viſus eſt ; cùm ſub procerum ſuorum tyrannide gemeret, & dominorum odio ſervitutem, ſi non excuteret, ſaltem cum dominis (quæ eſt aliqua oppreſſorum voluptas) mutaret.

1523. Gallos Hiſpanoſque imperium habere in Italia, quàm alterâ plenè iſtic gentem dominari malunt, ſervitutis ſibi ab alterutra imminentis metu.

XLIX.

Sed eo res Italiæ loco erant, tanta utrorumque Regum ambitio, ut neuter alterum ſecum regnantem toleraturus eſſet. Vix Mediolano potiebatur Franciſcus, excluſus etiamnum Papiâ, ceteriſque Inſubriæ partibus ; cùm jam regnum Neapolitanum conſilijs armiſque peteret. Egerat jam eviceratque apud Pontificem Venetoſque, ut medij utrorumque, ac velut fortunæ bellorumque arbitri conſiſterent; neque opis quicquam ab illis, neque offenſionis, aut Cæſari, aut ſibi accederet. Sed ubi Rex per Romanam ditionem aditum ſuis ad Neapolitanum regnum poſtulaſſet, anceps rurſum conſilij Pontifex, ſuâque expectatione fruſtratus, animadvertit Franciſci quoque cupiditatem Inſubriæ terminis includi non poſſe. Jam ſe eò propemodum neceſſitatis recidiſſe viderat ; ut dum neque Cæſarem, neque Regem cuperet lædere, in alterutrum, aut etiam utrumque offenderet. Cæſar ſe deſertum eſſe, hoſtili propemodum indignatione, acceperat: Franciſcus hanc repulſam armis etiam vindicaturus credebatur : quidquid ageret, intra Romani agri fines exercitus, forſan & bellum admittendum erat. Urgebat pro Cæſare ratio , quâ nuper Apoſtolicæ ſedis beneficio, ac voluntate Leonis Pontificis , Rex Neapolis dictus fuerat, contra quam Franciſcum diſſimulatione ſuâ atque etiam indulgentiâ adjutum, quicquam moliri indignum videbatur.

Franciſcus nondum Inſubriâ potitus, Neapolim cogitat, poſtulatq; militem per Pontificis ditionem tranſmitti.

L.

Operam proindè dedit Pontifex, ut Regem ab hac mente averteret : oſtendens, quantum periculi hæc expeditio habitura eſſet, incertâ etiamnum apud Inſubres belli aleâ *Rem difficultatis atque etiam diſcriminis plenam eſſe, in Ciſalpina ſimul Gallia, extremiſque Italiæ oris armorum fortunam experiri : non temerè diſſipandas unius exercitûs vires, in quem propediem, auctis ex Germania hoſtes copijs, vim ſuam*

Pontifex fruſtrà Regem ab hoc incœpto avertere.

ret, idque Cæſari tradat. N 2 ex-

An. Chr

experturi eſſent. Inſubriæ primùm integrâ poſſeſſione potiretur, ope ſe etiam ſtudioque omni illud enixè acturum, ut hæc illi ſalva perpetuaque maneat. Simul per literas Cæſari indicat, non permiſſurum ſe, ut Galli ad regnum Neapolitanum aditum reperiant. Hoc pacto ſpes Regum Pontifex morari atque alere, amicitiæ erga omnes oſtentatione, cupiebat; dum ab implicata conſiliorum ratione illum, aut inclinata belli fortuna, aut pacis agitatæ perſuaſio expediret: quam ſe, ijs utrimque legibus, impetraturum conceperat; ut Cæſar Neapolitanis, Rex Inſubribus imperaret: Franciſcus verò Sphortia, in Cardinalium adſcitus collegium, viginti aureorum millia ex ducatu quot annis haberet.

LI *Miles Gallicus Neapolim improviſò penetrat; Pontifice pacis eas leges ne quicquã ſuggerente, quibus Gallus Mediolanum retinere queat.*

Sed cùm Rex, non expectato Pontificis reſponſo, Joannem Stuardum Albaniæ, ex ſanguine Scotorum, Ducem, cum expedito milite Romam Neapolimque iter accelerare juſſiſſet; Paulum Victorium ad Proregem Lanoium Pontifex ablegat, monetque, hoſtem, ſeſe inconſulto, fruſtraque ſine viribus obluctaturo, Neapolim per ſuas ditiones iter capere, novamque ſibi imponere neceſſitatem, per honeſtas cum Rege pactiones ſuorum indemnitati conſulendi, in quibus tamen nihil Cæſari noxium admiſſurus ſit. Suadere tamen, ut ab armis tantiſper ita dubium belli negotium ad inducias transferant, pace fortaſſis remedium denique malis facturi. Id, modò ipſi non detrectent, ſpem eſſe abs Rege impetrandi, ſi Mediolanenſe imperium alteri filiorum Regis permitteretur, certâ pecuniæ vi, ejus facti gratiâ, ad Cæſarem redeunte. Et quidem pleriſque Cæſarianis ducibus non iniqua hæc Clementis poſtulata viſa ſunt. Sed Piſcarius atque etiam Prorex contendebant, arma ſibi adverſus Inſubriæ invaſores à Cæſare commiſſa eſſe, quæ, dum vita vireſque ſinant, in ejus defenſione poſituri nunquam ſint: aliter Pontificem tranquillitati publicæ debuiſſe ſervire, quàm ut infeſtam Italiæ gentem ſuis finibus acciperet.

LII· *Cæſaris in Pontificem gravis indignatio.*

Cæſar etiam ubi ſocietatis cum Rege, occultè quidem antè contractæ, ſed tum primùm vulgatæ literas à Corſo Oratore accepiſſet, animi indignantis offenſionem tantò acerbiùs prodidit, quantò *acriora ſunt odia amicorum, quàm hoſtium, obliteratæ benevolentiæ injurijs provocata.* Ego, inquit Cæſar, *non ambitione, non aliâ cupiditate inflammatus, ſed Iulij quondam Medicei* (nunc Pontificis) *apud Leonem omnia moderantis, conſilio impulſuque hoc bellum ſuſcepi, quo amotis ab Inſubria Gallis, Italiæ univerſæ quietem defenderem. Vnus ipſe id temporis quàm vehementiſſimè rationibus contendebat, multùm ad publicam Italiæ ſalutem allaturum præſidij, qui inquietam Gallorum gentem trans Alpes amoverit. Vnus ipſe maximus, & autor, & promotor fœderis, quo Hadrianum imperio obligavimus. Eò certè moleſtior accidit, pernicioſa illa ſententiæ inconſtantia, quâ tam lubricâ inflexione, in adverſam partem delabitur, ac damnatam jam pridem opinionem amplectitur. Quæ ratio, ab amiciſſimo ſibi homine, tam levi rerum momento deficere, niſi omnis illi benevolentia noſtra viluſit? An ignorat, quantùm in electione nuper pro illo inimicationis mihi ſuſceptum, quos amicos, quos adverſarios expertus ſit? Quæ verò neceſſitas, niſi ab inutili metu inflicta? Adeòne properè & Cæſaris gratia, & Gallorum odia obliterata ſunt? Nondum animadvertit, quantum Franciſci victoria ſpei interceptat, timoriſque non modò Pontifici, ſed Italicæ libertati conciliet? Sed non ſum*

u,

Digitized by Google

is, quem tam iniqua atque inexpectata decreta terreant, cœptis obfirmatè contra vim omnem machinaſque adverſariorum inſiſtam, neque regnorum ceterorum diſcrimine, neque vitæ ipſius periculis retardatus. Ad quæ Orator Pontificius ea repoſuit, quibus oſtenderet: *Pontificem, ubi privatam perſonam unà cum Iulij nomine depoſuiſſet, ibi & privatas, Cæſarique olim addictas animi affectiones reliquiſſe, ne ad communem Chriſtianæ reip. curam partium adſerret ſtudia, tranquillitatis arbiter impulſorque conſtitutus. Si olim bella ſuaſerit; jam diviſis in gentes amoribus, pacis ſuppeditaſſe conſilia: atque etiam temeritatem illam Ducum imperialium damnaſſe, quâ Galliam nuper periculosè adire, quàm tutò Italiam defendere maluerint. Vitio neglectæque fidei nemini dandum, ſi in diſcrimine ſecuritatem, etiam apud hoſtes quærat: hanc tamen nonniſi coactum accepiſſe Pontificem: ut cum Gallos finibus non poſſet, damnum arceret.* Sed & ſcriptis literis Cæſari grati animi, officiorumque neglecta erga Clementem memoria exprobrata eſt: oſtenſumque, quàm iniquè Alphonſo Ferrariæ Duci Regij Lepidi Rubieriæque, per interregnum Pontificium, invaſori Lanoius faverit, atque etiam per contumeliam *adjiciendam illi, tanquam in præmium factorum, Mutinam*, dictitârit. Eò verò odiorum Cæſariani in Clementem provecti erant, ut protervè, velut ſpuriâ electione conſtitutum, Pontificiâ ſede, univerſalis Concilij autoritate, eliminandum minitarentur. 1523.

LIII. *Pontifex inter armatos, neglectis proprijs armis, indefenſus.*

Inter hæc Veneti, pari cum Pontifice obligati Gallis fœdere, tanquam ſpectatores fabulæ aderant, in eventum intenti, quo ſua conſilia moderarentur. Quos quidem ſi audijſſet Pontifex: armatus, majori apud Regem utrumque autoritate, & ſua tueri, & partium medius, illi, qui iniquiùs pacis, juſtive belli rationes detrectaſſet, armorum cum hoſte jungendorum terrorem intentare poterat. Idem ſe Veneti facturos receperant, modò ſocium adjutoremque conſiliorum haberent. Sed ne rem laudis ſecuritatiſque plenam expediret Pontifex, magnoperè & ærarij tenuitas, & ingenij minimè profuſi tenacitas deterrebant hominem, cunctatione præterea gaudentem, atque ex alienis rerum ſucceſſibus rationum ſuarum momenta ponderantem. Dignæ quidem illæ artes moderato Pontifice; ſed ad parandam Italiæ tranquillitatem parùm opportunæ.

LIV. *Cæſaris Duces anxij, an ad regnũ Neapolitanũ defendendũ ſe quærentur; tandem conſultò ſubſiſtunt, ne utrumq; ſi ... amitterent.*

Hæc tamen Clementis ad Gallorum conatus diſſimulatio, & inexpectata magnanimi Regis audacia, quâ ad utriuſque imperij poſſeſſionem uno marte contenderet, anxios perplexoſque Cæſaris Duces tenuit, Inſubriam, an Siciliam defenderent? ad tuendam illam, diviſo licet Gallorum exercitu, vires etiamnum manebant impares: ad hanc ſi abirent, metuendum, ne brevi poſt ſe victores toto exercitu traherent, & Neapolitani antiquis adhuc Gallorum ſtudijs occupati, facilè impetum belli fortunæque ſequerentur. Lanoio Proregi Neapolis defendendæ injecta cura eſt; ne Galli jam velut de Inſubria triumphantes, ubi ad regnum, ducibus præſidijſque deſtitutum, venirent, apertis urbibus ab ambigui favoris populo admitterentur. At Piſcarius, qui ad infracti animi robur militaris diſciplinæ calliditatem adjunxerat, longè diverſa ſentiebat. *Ignominiæ plenum eſſe, ita neque armis, neque alia neceſſitate impulſos parto recens imperio diſcedere, hoſtiumque ſpem, atque ... ſuorum deſperationem augere.* Nondum experimen-

 tum

An. Chr. *tum fortunæ in Inſubria à virtute adverſitriorum deſumptum : incruentam hactenus eorum eſſe victoriam : intercepiſſe Mediolanum ſine æmulo ac ſanguine: eandem nunc viam ad cetera habituros, ſi artes ſuccederent, quibus amoturos ſeſe Inſubriá adverſarios ſperent. Non uſque adeò, aut Neapoli timendum, aut fidendum Papiæ; ut illa, ſubductis præſidijs, munienda, hæc deſerenda videatur. Inane ſtratagematis Gallici terriculamentum eſſe, quo fortes circumſpectique Duces moveri non debeant. In detrimentum hoſtium hæc brevi conſilia detorqueri cautiori arte poſſe; modò in rebus dubijs non dubiæ virtutis animum gerant. Sex in caſtris Germanorum peditum millia cenſeri, robur exercitûs: majora etiam præſidia haud multò poſt cum Borbonio adfutura. Hæc in unum corpus eſſe colligenda, ac de ſumma rei cum Franciſco decernendum, cujus vires diſtractæ pronam Cæſari ſpondeant victoriam. Quâ ſemel impetratâ Neapolitanos extra periculum ſtare: qui etiam victi, ejectis de Inſubria Gallis, facilè ad obſequium reducendi: amiſſis verò Inſubribus, ne victores quidem in officio retinendi ſint.* Valuit ea Piſcarij ſententia ad perſuaſionem. Neapolis tuendæ curam Honoratus Caietanus, & Aſcanius Columna accepêre.

LV. *Regis Angliæ & Germanorũ, duce Borbonio, copiis Cæſares augentur.*

Pacis & induciarum repudiata conſilia, omnis utriuſque partis cogitatio, atque induſtria ad vires exercituum augendas converſa. Rex Angliæ miſſis ad imperatorios ſuppetijs robur illorum auxit, Borbonius etiam, officiorum ſuorum impiger, cum quindecim facilè Germanorum millibus, mediâ hyeme, menſe Januario, Alpium juga nivibus glacieque impedita penetravit, atque eodem abiens rediensque veſtigio, Franciſcum ante Papiam reperit, injurijs ac Germanorum virtuti nequicquam obluctantem. Jam tum primum fortunæ principio arridentis favorem, in ſuſpicionem inconſtantiæ traxit, & formidare magis bellum quàm hoſtem cœpit.

An. 1524.

LVI *Antonius Leva fortiſſimè Papiã contra Franciſcum tuetur.*

Enimverò caſtra parum felici ſucceſſu Papiæ jam in tertium menſem admoverat, fruſtrà hyemis aſperitatem laboreſque obſidionis tulerat, Antonio Levâ ad omnem ictum fraudemque intercipiendam intento. Sphortiæ diligentiâ, extra pecuniam, ceterarum rerum in urbe penuria opportunè levata eſt. Æris etiam inopiam liberalitas atque induſtria Ducum utcunque minuit; cùm vaſa ſuppellexque argentea in monetam uſumque militum recuſa, hoc titulo vulgaretur: *Cæſariani Papiæ obſeſſi MDXXIV.* Urbs ipſa non tam loci ingenio, quàm invictâ Germanorum virtute, quæ etiam poſt murorum ruinam muro erat firmior, contra vim Gallorum durabat.

Urbis & caſtrorũ ſitus.

Planitiem illa nonnihil declivem occupat, quam Ticinus fluvius ex Alpibus per Lacum Verbanum fuſus perluit, & amœniſſimâ hortorum fertilitate beat. Diſtributum juxta urbem, in geminos aquarum alveos, flumen, inſulæ ſpeciem effecerat, quam ex lapide elegantis duraturique operis pons muris adjungebat. Hanc cum parte exercitus ad meridiem ſitam obtinebat Mommarantius.

Circus ingens.

Ex oppoſito Circus erat ſedecim paſſuum complexus millia, cum agris omni fructuum varietate excultis, tum frequentibus ad ferarum cuſtodiam ſilvis diſtinctus. Hic Occidentem verſus ad Ædem Salvatoris caſtra Franciſcus muris vicina metabatur. Orienti indè Palicia alter Gallorum Dux cum reliquijs copiarum acceſſerat. Primam vim ter-

Digitized by Google

roremque ad deſperationem obſeſſorum valiturum Rex exiſtimaverat. Quo- *1524.*
ca robur omne virorum machinarumque admovet, nec conatu irritum: cum *Oppugnatio & repulſa cruenta.*
ſcentibus longè murorum ruinis pleno agmine ſuccederent Galli, non mi-
ri inclamantium horrendè militum, quàm armorum ſtrepitu. Leva, qui ma-
em in virtute propugnantium, quàm urbis munitione fiduciam collocave-
, nil contrà trepidè, nil ſegniter aggrediebatur: aciem ſuorum pro muro
jecerat, quorum animis ſola Germanici nominis gloriæque injecta recorda-
, ad conſtantiam ſufficiebat. Acris hîc cruentaque, adverſus & pro mœnibus
ntium, decertatio; quam funeſto ſpectaculo extractam, hiatus denique Gallo-
n cadaveribus oppletus ita diremit; ut Germanos hominum, Gallos tantùm
idum ſtragem edidiſſe diceres. Per hæc deindè ad urbem incedere inmane
nium Franciſco viſum eſt. Igitur arte magis ac tempore premendam ratus, a-
ingenium vireſque convertit. Pontis uſum reſciderat Leva Mommerantio, *Flumen ab urbe averſum & redditum.*
hàc aditum ſperare deſinerent. Ergo ad totum ab urbe flumen avertendum
cincti Galli: illo capite, quo per divortium in bina velut brachia Ticinus
lvitur, ingens terræ moles alteri oſtiorum fluminis objicitur; ut intra remo-
ris alvei ripas coactus denique Ticinus, urbem aquarum præſidio nudaret.
eque vanus Gallorum labor jam fluvium per objectos aggeres conſtrinxe-
t: cùm cœlum felici obſeſſos tempeſtate propugnavit, ſolutiſque profusè
ibribus, tantâ undarum colluvie Ticinum auxit, ut hic repagulis terrarum
xatis operam ingeniumque Gallorum facilè eluſerit: adeò pro Cæſare, non
omines modò, ſed & elementa pugnabant. Attamen hac ope dejecti hoſtes
ondum animos conſiliaque à propoſito inflectebant; ſed contra fluctuum con-
maciam obniſi, majori ſibi opere victoriam ſpondebant, niſi jam periculorum
obſervatione cautior Antonius Leva, murum vallo foſſaque ingenti urbem
ter Ticinumque egeſtà munijſſet, ac ſpem induſtriamque adverſariorum no-
is objectam difficultatibus fatigaſſet.

Accedebat ad hanc obſidionis tarditatem, cœpta hominibus Diviſque oblu- *LVII.*
antibus Neapolitana expeditio, quam Regis auſpicijs Dux Albaniæ molieba- *Expeditio Neapolitana infelix.*
ır. Hic præter equites ſexcentos, decem peditum millia ſecum trahebat, jam-
ue regno infuſus, vi aſtuque incolarum in Hiſpanos fidem exploraturus erat.
t certè res ex voto acta, debellatumque iſtic non magno negotio fuiſſet, niſi
odem penè tempore, quo Franciſcus Cæſarianorum vim ad Papiam experie-
atur, alia de cœlo peſtilentiæ tempeſtas adeò hic in Gallos atrociter graſſata
iiſſet; ut neque ſocijs, qui vincerent, neque hoſtibus, qui vincerentur, relicti eſ-
ent. Nec multò hâc levior clades illa, quamvis ſine funere, cenſeri potuit,
uia Rhætorum populi Gallicis ſtipendijs adducti, domeſticis ſuorum periculis
evocati ſunt, aſtu induſtriâque Jacobi Medicei. Hic ex illuſtri Mediceorum,
ui Inſubriam incolebant, familia, cùm ancipitis fidei ſuſpicione apud Sphor-
iam laboraret, illam inaudito fortunæ caſu promeritam, rariſſimo quoque e-
empli ſtatuit avertendam. *LVIII.*

Rem poſterorum dignam memoriâ repetitis paulò altiùs principijs lubet *Iacobi Medicei*
facinus, ingenium & ſtratagema, quo Rhæti a Gallorum caſtris abducti ſunt, com-

An. Chr. commemorare. Aſtorem Vicecomitem populari Mediolanenſium favore ad Sphortiæ metum uſque, & ſummam Hieronymi Moroni (qui in aula Ducis omnia moderabatur) invidiâ ſubnixum, mediâ urbe ac luce, tanquam pernicioſum Reip. civem Jacobus trucidaverat, & Muſſiana illi ad Lacum Larium præfectura in præmium audaciæ, Moroni ſponſione, promiſſa erat. Sed cùm autor ut credebatur Sphortia, ac perpetrator tanti facinoris Mediceus extremâ apud populum infamiâ odijſque conflagrarent; Dux ipſe Sphortia extra necis intentatæ periculum vix conſiſtere poterat, nullis ignorantiæ voluntatiſque à cæde alienæ, excuſationibus apud cives ſatis defenſus. Ut proindè (Moroni vaferrimi hominis perſuaſione) percuſſorem Aſtoris Mediceum, per honoris delati ſpeciem, popularibus odijs immolare ſtatueret. Quocirca literis inſtructum tanquam ad præfecturam Muſſij capeſſendam ablegat. Sed Jacobum omni fraudûm diſciplinâ ſolerter imbutum, hoc conſilium non fefellit; cùm ignoraret minimè eam cruentorum plerumque facinorum gratiam eſſe, quæ flagitio parta, flagitio compenſetur. Principum ſcelera non raró ſubditorum pœnis caſtigari, ut ſuam innocentiam alieno ſanguine conteſtentur; & cùm virtute non poſſint, novo crimine ſuſpicionem criminis amoliantur. Setâ igitur equinâ ſolutis à cera literis, ubi parùm vano timore ſe ad cædem Præfecto arcis tradi comperiſſet: novam alio argumento epiſtolam concipit, quam eâdem conſignatam cerâ Præfecto obtulit: adeoque præclarè fraudem ultus fraude eſt; ut illo cedente locum arcemque occupaverit. Non multò pòſt Gaufferius magnis in Italiam copijs per Alpes illapſus, & denique Franciſcus ipſe, anxium licet fluctuantemque Mediceum, ut ſibi certiori ſpe ſalutis adhæreſceret, fruſtrà perſuadere ſunt conati; quòd amiſſæ fidei damnum infra vitæ periculum non æſtimaret, malletque cum diſcrimine fidelis, quàm cum ſecuritate perfidus haberi. Spem tamen magnam hoc ultimo præſertim bello Gallis, Rhætiſque Gallorum confederatis fecerat; ſed vafrè illorum, cùm promiſſa expectarent, conatibus deluſis, fraudem pro virtute habuit; ut cùm fidem hoſti falleret, ſuis probaret. Nunc etiam cùm res Inſubrium lubricæ ac præcipiti fortunâ niterentur, in omnem opportunitatem vigilabat; ut egregio facinore, veterem apud populares ignominiam, ac Sphortiæ indignationem detergeret. Neque occaſio volenti defuit. Erat in Rhætorum finibus Clavenna oppidum Alpium radicibus, in reducta valle, accumbens, geminâ ex proximis rupibus arce defenſum: quarum altera ſupra vim omnem repentinam collocata, adiri, niſi anguſto per rupes inciſo aditu, non poterat; altera oppido arcique, humiliori loco, interjecta, ultrò citroque commeantium viam intercipiebat, ceterùm habitatore vacua, ac ſuis propemodum ruinis ſepulta. Huc Mediceus Riccium animoſum juvenem, ejuſque loci accolam, cum novendecim ſocijs deſtinat, qui experirentur caſu aliquo, an virtute ſuâ hoſtibus arcem ſolius præfecti cuſtodiâ defenſam extorquere poſſint; ſe, ubi fortuna audaciæ faverit, cum milite ſubſidiario adfuturum, quo oppidum cogat. Nihil actum à Riccio meticuloſè, aut ſegniter: noctu adfuit, Meramque, arci vicinum amnem, penè glacie rigentem vado cum ſocijs tranſgreſſus,

Clavenna Medicei aſtu intercepta à Rhætis ad defendendam partam revocatur.

greſſus, inter deſertæ arcis rudera reliquum noctis, ægrè madidum corpus contra frigoris injuriam tuitus, ſubſtitit; dum exacto diluculo, Præfectus arcis, ex ſolemnis diei, qui aderat, conſuetudine, oppidum, filio ac paucis ſatellitibus ſtipatus, peteret. Huic ubi tranſeuntem per inſidias occupaſſent, ferro per filii etiam corpus adigendo ad deditionem arcis coegerunt, tanto rei patratæ ſilentio, ut quadraginta facilè ex urbe, qui Præfecti abſentiam morbo improviſo imputarent, alii poſt alios affluerent, omnes captivitate intra arcem cum Præfecto collecti. Hoc viginti hominum facinus erat, quod cùm diu in urbe latere non poſſet, vis ab incolis accoliſque arci parata eſt; ſed admonitus Mediceus tempori adfuit, quem, numero licet oppidanorum viribus imparem, conſuetis ingenii artibus fidentem nihil deterruit, expedito agmine noctu urbem aggreſſus, turmis lociſque diverſis, ad magni exercitus ſimulationem tympana increpuit. Valuit ad terrorem apud fraudis ignaros fallacia, pars improviſo metu dejecta omne ab armis ad fugam conſilium tranſtulit; paucis audacia & præſens in diſcrimine animus ad reſiſtendum ſuffecit, facilis erat contra obnitentes, atque in varias ſententias viaſque diſtractos victoria, quanquam Mediceo non omnino incruenta, ſed ille licet plumbeâ glande debilitatus, nihil ex animi vigore remiſit, dum oppido atque utrâque potitus arce, in vacua propemodum civibus urbe dominaretur. Lætus his ſucceſſibus Sphortia cum majoribus copiis Archianum ſubmittit: ne Rhæti, gens pugnaciſſima, animis viribusque ad ſui defenſionem collectis, hoſtium imbecille præſidium urbe exturbarent. Sed Archianus, Medicei conſilio, ad proximos vallis Telinæ incolas converſus omnia latè belli tumultibus implebat. Ut Theganus, Rhætorum Gallico ære militantium imperator, literis periculiſque ſuorum revocatus, Rege nequicquam ſtomachante, precibuſque promiſſa ingentia cumulante, ad patriæ defenſionem abſcedere ſit coactus: quanquam corruptæ largitionibus fidei, objectæque avaritiæ infamiam non evitarit, ſingulari etiam certamine à Leſcuto, fortiſſimo Gallorum Duce, ad diluendum ſanguine crimen ſit provocatus. * — 1524.

* Ericius Puteanus in hiſt. Medicea his verbis differit.

„Hac defectione, concuſſis reliquorum animis, à metu & torpore ad ſpem „ novam fiduciamque Sphortia erectus pugnandi cogitationes inſtauravit. Lanoium reliquoſque duces Moronus incitabat, quia belli aleam tentare placuit, exploranda jam militum quoque voluntas erat, qui ſtipendia nuper flagitarant, per inopiam obſtreperi, & ad tumultum proni. Piſcarius igitur gloriæ deſiderio maximè flagrans, undique copias contrahit, & conficiendi belli occaſionem commendans magnis promiſſis variâque oratione omnium animos implens, obnoxios ſibi reddit & ad pugnam capeſſendam animat. * *Ne recuſarent fortes eſſe, aut ſummam bello manum imponere. Se virtute eorum fretum, quà pluris ſemper gloriam, quam pecuniam feciſſent, nunc, cum maxime ſtipendia numeranda eſſent, ad diſcrimina adhortari. Sed Cæſarem eſſe, qui deberet: eius nemini unquam militiam fraudi fuiſſe: brevem dilationem æris liberalitate penſatum iri. Adjungebat certiſſimis ſe nunciis admonitum, ingentem pecuniæ vim ex Hiſpania jam tranſcriptam* — LIX

* *Rhætorũ aſſeſſuere eſt … pugna Cæſar ad caſtra Gallica expugnanda animantur.*

Digitized by Google

An. Chr. *eſſe: ne ambigerent potentiam maximi Imperatoris etiam fide vinci : ut bella ſunt, impedimenta quoque obiicii, in anguſtiis autem rerum amplius eſſe, moram ferre, quàm ſtipendium meruiſſe. Hæc ſe illis dicere, quos ſciret famæ deſiderio duci. Sed ſi fructum militiæ ſpectarent, ſuavius poſt victoriam æs fore. Notum, & infelicitate ſua contemptum evibiluiſſe hoſtem : ſuperari & fugari poſſe, nuper virtute ipſorum victum atque Italiâ expulſum. Ipſum quidem jam adeſſe Regem poſt tot clades, non præſidium virium, ſi fortes eſſent ; ſed augmentum prædæ, ſi victores. Circa muros unius urbis deſidere, lente agere, & victi imaginem induiſſe; exhauſtum robore exercitum, abiiſſe Rhætos, cum reliquiis tantùm copiarum rem fore ; & has obſidionis tædio potius, quàm otio elanguiſſe. Nihil ſe de ingenio hoſtium dicere, omnem in primo impetu vim eſſe : ſuſtinerent, facilem ſucceſſum fore. Vt flammæ quædam è paleâ, aut ſtupa plus lucis, quàm ignis habent : ſic terrorem omnem eſſe, oſtentari magis, quàm inferri, effundi iram ut deficiat, quemadmodum & animalia quædam amiſſo aculeo torpent : mox in pavorem minas commutari. Itaque animos ſumerent Cæſaremque cogitarent : pro tanto nomine fortunam fore.* * Facilis ardor Hiſpanos corripuit : & horum exemplum Germani ſecuti pollicentur operam, generoſum rati, trimeſtri obſidione obſeſſis opem popularibus ferre. Sed ampliùs quoque fata deſtinarant : præcipitare Gallorum vota, & proſtrato atque exciſo exercitu regio, novis diſſidiis armiſque Italiam diſtringere. Vt fallax fortunæ vultus eſt, repentinam rebus mutationem una dies, unumque prælium attulit, cum magna pecuniæ inopia duces Cæſarianos premeret, & non pugnare quoque clades eſſet. Egeſtatem ſeditio ſequitur, & hæc corrumpere ſpem relictam poterat. Sic verò Piſcarius, quæ in promptu non erant ſtipendia, rapere ſtatuit, & quicquid miles flagitaret, hoſti extorquere. Vniverſum exercitum in duo equitum, quatuor peditum agmina diſtinxerat. Primum ex Hiſpanis, Germanis, Italiſque; Secundum è ſolis Hiſpanis; tertium quartumque è Germanis conflatum erat. * Ipſe enim Piſcarius licet ſine imperio penè eſſet, poſtquam Alphonſum Vaſtium patruelem, loco ſuo, peditatus conſtituiſſet ducem.

hucuſq; Puteanus.

LX

Piſcarius admirabilis judicii, prudētia, ac memoria Dux.

Tamen unus militum Ducumque arbitria, admirabili judicio prudentiâque ita moderabatur: ut ipſius conſilium nutumque ſpectarent univerſa : incredibili memoriâ, plerorumque, etiam gregariorum nomina, officia, virtutiſque, ac rerum fortiter geſtarum argumenta ita complexus fuerat; ut enarrare ſingula, & pro cuiuſque indole ac facultate laudem impertiri, muneraque imperare noſſet. Ita duobus ad Gallorum caſtra transfugis militibus, qui pœnæ ex delicto imminentis ſubterfugiendæ gratiâ, fidem militiamque Cæſaris deſeverant, ruſus denique eſt, factâ ſceleris veniâ, ad obſeſſas in urbe cohortes pecuniarum indigentia utcunque ſublevandas; cùm revocatos, magnâque vi auri inter veſtium ſinus oneratos, ad hoſtium caſtra remiſerit ; ut hinc ad urbem ſeſe opportunè transferrent. Quod inter mutuas velitationes inſigni illorum fide, & obſeſſorum ſolatio perpetratum eſt. Temerarium id videri poterat, niſi Piſcarius, egregius animorum explorator, à perfidis etiam fidelitatem expectare potuiſſet. Pari arte, ingenioque naſcenti per caſtra ex inopia ſeditioni occurre-

Quâ arte militē placarit, & continuerit, in rerum inopia.

currebat; dum cautè alios largitionibus; alios promiſſionibus ad ſpem magnam voluntatemque pugnandi erigeret. Ingens ad victoriam momentum Franciſco hac Piſcarii diligentiâ ereptum eſt, quem, miſſis etiam legationibus, ab omni pugnæ conſilio avocare Pontifex moliebatur; quod Cæſarianum militem ſtipendia importunè flagitantem, diu inopiam ſine rebellione toleraturam non exiſtimaret. Sed Rex confirmato, ut poterat, ſuorum numero ac robore ex Helvetiorum Italorumque ſubſidiis: cùm nec quicquam hoſtibus de virtutis laudiſque æmulatione concedendum putaret, extremum fortunæ periculum pro Inſubriæ poſſeſſione non recuſabat, nec Mediolani quidem, cui Tramulum præfecerat, oppugnationem Cæſarianis impunem facturus. At illi cogitationem omnem ad pugnam tranſtulerant: ex qua certam illis victoriæ ſpem rarò falſus augur Piſcarius fecerat, qui ad immenſum prælii ardorem tantam animi alacritatem adferebat, ut jam ante victoriam viciſſe cum crederes.

1524

Ducis alacritas & imperterrita fortitudo

LXI

Nihil tamen, præproperâ feſtinatione, temere peccabat. Quin auctor fuit ut S. Angeli caſtrum opulentâ annonæ merciumque inſtructum copiâ Pyrrho Gonzagæ, Gallicarum partium defenſori relictum expugnaretur; ne quem à tergo hoſtem, ad commeatum frumentationemque intercipiendam, vigilaturum deſererent. Hùc munitis opportune caſtris ipſe cum delecto milite, Vaſtioque, quem ad difficillima quæque adhibebat ſocium, progreditur. Noctis beneficio propoſitum hoſtes latuit, dum adhibitis ad auroram tormentis turris muro incumbens ingenti hiatu, mox invaſuro militi, diſcederet. Piſcarius audaci ac propemodum temerario facinore cum Præfecto ſclopetariorum primus ſeſe per ruinas in murum oppidumque conjecit, hunc tanto certatim irruentium impetu milites conſecuti ſunt; ut ceterorum Ducum obliti, Vaſtium armorum pondere faſcibus immerſum incumbentium tumultuariè numerus penè oppreſſerit. Pyrrhianorum virtus impar, repentino metu armiſque conſternata, aut in fuga, aut cæde diſjecta fuit. Dux ipſe arcis præſidio receptus, cùm vim expectare nollet, maturâ deditione incolumitatem ſuam pactus eſt. Arx militi in prædam relicta ceſſit. Mille aureis in Pyrrhi loculis repertis Caſadæ murum occupantis virtutem dux eſt muneratu. Ex ſeptingentis facilè equis, Ibericum longè præſtantiſſimum Vaſtius, Saballam nomine, abſtulit, quo in vario præliorum diſcrimine feliciter deinde eſt uſus. Piſcario hic atque alibi ſola ad gloriam præclarè factorum fama ſufficere viſa eſt. Cùm moriens, tot urbium hoſtiumque triumphator, paternam apud Neapolitanos hereditatem, ære alieno non mediocriter gravatam Vaſtio patrueli reliquerit. Vbi caſtra dux victor mileſque repetiiſſet, exercitus Cæſaris per turmas ordineſque velut in aciem diſtributus caſtris propius admovetur. In quos Joannes Medices Gallicæ militiæ Achilles, permixtâ equitum peditumque alâ, invectus, vim tantam armorum intulit; ut Germani decretoriâ pugnâ certandum rati, veteris militiæ conſuetudine, collectum manû pulverem ſpargerent, caputque ac vitam pro Cæſare devoverent. Sed Rex, ſuis in caſtra receptis, Cæſarianis locum Circo (Parcum Itali dicunt) vicinum ad ignobilem Pratæ vicum ceſſit, quem ſex ſtadio-

Caſtrum S. Angeli ipſius, & Vaſti Ducis virtute expugnationē.

Liberalis in militē, & proprii etiam æris profuſus Piſcarius.

An. Chr. *eſſe: ne ambigerent potentiam maximi Imperatoris etiam fide vinci: ut bella ſunt, impedimenta quoque obiicii, in anguſtiis autem rerum amplius eſſe, moram ferre, quàm ſtipendium meruiſſe. Hæc ſe illis dicere, quos ſciret famæ deſiderio duci. Sed ſi fructum militiæ ſpectarent, ſuavius poſt victoriam æs fore. Notum, & infelicitate ſua contemptum evibiluiſſe hoſtem: ſuperari & fugari poſſe, nuper virtute ipſorum victum atque Italiâ expulſum. Ipſum quidem jam adeſſe Regem poſt tot clades, non præſidium virium, ſi fortes eſſent; ſed augmentum prædæ, ſi victores. Circa muros unius urbis deſidere, lente agere, & victi imaginem induiſſe; exhauſtum robore exercitum, abiiſſe Rhætos, cum reliquiis tantùm copiarum rem fore; & has obſidionis tædio potius, quàm otio elanguiſſe. Nihil ſe de ingenio hoſtium dicere, omnem in primo impetu vim eſſe: ſuſtinerent, facilem ſucceſſum fore. Vt flammæ quædam è paleâ, aut ſtupa plus lucis, quàm ignis habent: ſic terrorem omnem eſſe, oſtentari magis, quàm inferri, effundi iram ut deficiat, quemadmodum & animalia quædam amiſſo aculeo torpent: mox in pavorem minas commutari. Itaque animos ſumerent Cæſaremque cogitarent: pro tanto nomine fortunam fore.* *

Facilis ardor Hiſpanos corripuit: & horum exemplum Germani ſecuti pollicentur operam, generoſum rati, trimeſtri obſidione obſeſſis opem popularibus ferre. Sed ampliùs quoque fata deſtinarant: præcipitare Gallorum vota, & proſtrato atque exciſo exercitu regio, novis diſſidiis armiſque Italiam diſtringere. Vt fallax fortunæ vultus eſt, repentinam rebus mutationem una dies, unumque prælium attulit, cum magna pecuniæ inopia duces Cæſarianos premeret, & non pugnare quoque clades eſſet. Egeſtatem ſeditio ſequitur, & hæc corrumpere ſpem relictam poterat. Sic verò Piſcarius, quæ in promptu non erant ſtipendia, rapere ſtatuit, & quicquid miles flagitaret, hoſti extor-

hucuſq; Puteanus.

quere. Vniverſum exercitum in duo equitum, quatuor peditum agmina diſtinxerat. Primum ex Hiſpanis, Germanis, Italiſque; Secundum è ſolis Hiſpanis; tertium quartumque è Germanis conflatum erat. * Ipſe enim Piſcarius licet ſine imperio penè eſſet, poſtquam Alphonſum Vaſtium patruelem, loco ſuo, peditatus conſtituiſſet ducem.

LX

Piſcarius admirabilis judicio, prudētia, ac memoria Dux.

Tamen unus militum Ducumque arbitria, admirabili judicio prudentiâque ita moderabatur: ut ipſius conſilium nutumque ſpectarent univerſa: incredibili memoriâ, plerorumque, etiam gregariorum nomina, officia, virtutiſque, ac rerum fortiter geſtarum argumenta ita complexus fuerat; ut enarrare ſingula, & pro cuiuſque indole ac facultate laudem impertiri, muneraque imperare noſſet. Ita duobus ad Gallorum caſtra transfugis militibus, qui pœnæ ex delicto imminentis ſubterfugiendæ gratiâ, fidem militiamque Cæſaris deſeerant, ruſus denique eſt, factâ ſceleris veniâ, ad obſeſſas in urbe cohortes pe-

Quâ arte militē placavit, & continuavit, in variis angustiis.

cuniarum indigentia utcunque ſublevandas; cùm revocatos, magnâque vi auri inter veſtium ſinus oneratos, ad hoſtium caſtra remiſerit; ut hinc ad urbem ſeſe opportunè transferrent. Quod inter mutuas velitationes inſigni illorum fide, & obſeſſorum ſolatio perpetratum eſt. Temerarium id videri poterat, niſi Piſcarius, egregius animorum explorator, à perfidis etiam fidelitatem expectare potuiſſet. Pari arte, ingenioque naſcenti per caſtra ex inopia ſeditioni occurre-

currebat; dum cautè alios largitionibus; alios promiſſionibus ad ſpem magnam voluntatemque pugnandi erigeret. Ingens ad victoriam momentum Franciſco hac Piſcarii diligentiâ ereptum eſt, quem, miſſis etiam legationibus, ab omni pugnæ conſilio avocare Pontifex moliebatur; quod Cæſarianum militem ſtipendia importunè flagitantem, diu inopiam ſine rebellione toleraturam non exiſtimaret. Sed Rex confirmato, ut poterat, ſuorum numero ac robore ex Heluetiorum Italorumque ſubſidiis: cùm nec quicquam hoſtibus de virtutis laudiſque æmulatione concedendum putaret, extremum fortunæ periculum pro Inſubriæ poſſeſſione non recuſabat, nec Mediolani quidem, cui Tramulum præfecerat, oppugnationem Cæſarianis impunem facturus. At illi cogitationem omnem ad pugnam tranſtulerant: ex qua certam illis victoriæ ſpem rarò falſus augur Piſcarius fecerat, qui ad immenſum prælii ardorem tantam animi alacritatem adferebat, ut jam ante victoriam viciſſe cum crederes.

1524

Ducis ala...itas & imperterrita fortitudo

LXI

Caſtrum S. Angeli ipſi..., & Vaſti Ducis virtute expugnationi.

Nihil tamen, præproperâ feſtinatione, temere peccabat. Quin auctor fuit ut S. Angeli caſtrum opulentâ annonæ merciumque inſtructum copiâ Pyrrho Gonzagæ, Gallicarum partium defenſori relictum expugnaretur; ne quem à tergo hoſtem, ad commeatum frumentationemque intercipiendam, vigilaturum defererent. Hùc munitis opportune caſtris ipſe cum delecto milite, Vaſtioque, quem ad difficillima quæque adhibebat ſocium, progreditur. Noctis beneficio propoſitum hoſtes latuit, dum adhibitis ad auroram tormentis turris muro incumbens ingenti hiatu, mox invaſuro militi, diſcederet. Piſcarius audaci ac propemodum temerario facinore cum Præfecto ſclopetariorum primus ſeſe per ruinas in murum oppidumque conjecit, hunc tanto certatim irruentium impetu milites conſecuti ſunt; ut ceterorum Ducum obliti, Vaſtium armorum pondere faſcibus immerſum incumbentium tumultuariè numerus penè oppreſſerit. Pyrrhianorum virtus impar, repentino metu armiſque conſternata, aut in fuga, aut cæde disjecta fuit. Dux ipſe arcis præſidio receptus, cùm vim expectare nollet, maturâ deditione incolumitatem ſuam pactus eſt. Arx militi in prædam relicta ceſſit. Mille aureis in Pyrrhi loculis repertis Caſadæ murum occupantis virtutem dux eſt muneratu. Ex ſeptingentis facilè equis, Ibericum longè præſtantiſſimum Vaſtius, Saballam nomine, abſtulit, quo in vario præliorum diſcrimine feliciter deinde eſt uſus. Piſcario hic atque alibi ſola ad gloriam præclarè factorum fama ſufficere viſa eſt. Cùm moriens, tot urbium hoſtiumque triumphator, paternam apud Neapolitanos hereditatem, ære alieno non mediocriter gravatam Vaſtio patrueli reliquerit. Vbi caſtra dux victor mileſque repetiiſſet, exercitus Cæſaris per turmas ordineſque velut in aciem diſtributus caſtris propius admovetur. In quos Joannes Medices Gallicæ militiæ Achilles, permixtâ equitum peditumque alâ, invectus, vim tantam armorum intulit; ut Germani decretoriâ pugnâ certandum rati, veteris militiæ conſuetudine, collectum manù pulverem ſpargerent, caputque ac vitam pro Cæſare devoverent. Sed Rex, ſuis in caſtra receptis, Cæſarianis locum Circo (Parcum Itali dicunt) vicinum ad ignobilem Pratæ vicum ceſſit, quem ſex ſtadio-

Liberalitas in militem & propter etiam ... vis profuſa Piſcarius.

An. Chr. ſtadiorum intervallo, vix à Gallorum munitionibus diſſitum, hoſtilia etiam tormenta infeſtabant.

LXII. *Franciſcus ob caſtrorũ propugnacula & cõmoda prælium ſubterfugiturus videbatur.*

Prælij aleam non temerè ſubiturus Franciſcus videbatur; utqui novis vaſtiſque operibus ad aggeres, foſſas, ac propugnacula caſtrorum adjiceret indies; nec loci æquitate tantùm, ſed & commeatûs abundantiâ hoſtes vinceret; ut qui ſuos contra hyemis inclementiam, omnemque aëris injuriam latis templorum porticibus tectiſque collegiſſet. Ticinum gemino junctum ponte ad frumentandum in poteſtate haberet, militem aleret nullâ ſtipendiorum indigentiâ exacerbatum. Piſcarius ut pugnandi neceſſitatem hoſtibus imponeret, incredibili vigilantiâ atque audaciâ Gallorum opera ſtationeſque explorabat; nec diurnis nocturniſque tantùm, pro loci commoditate, velitationibus; ſed juſtis quandoque prælijs hoſtes fatigabat: factumque, ut dum umbratili per tenebras irruptione caſtra diverſis partibus laceraſſet, ipſe inopinato eventu vicinis extra caſtra ſtationibus expugnatis, intrà valla cum effusè fugientium turmâ admiſſus ſit, tormentaque Præfecto capto occupârit. Dubium nulli erat, quin eo tempore debellari caſtra regia potuiſſent, niſi ad fortunam hanc imparatus Piſcarius, nullis poſt terga ſubſidiarijs cohortibus acceſſiſſet. Ita locum deſerere coactus, lætari hoc caſu magis, quàm uti potuit. Nox tamen ea cæſi terroris diſcriminiſque plena Gallorum audaciam alacritatemque vehementer attrivit. Quanquam & gens brumalis injuriæ vigiliarumque inter hoſtium incertos conatus ducendarum impatiens, aperto campo ſemel ſimulque experiri hoſtilem vim mallet, quàm ijs perpetuò calamitatibus vitæ, victoriæque ſpem extendere.

Piſcarius in ipſa fortuitò caſtra penetrat.

LXIII. *Franciſcus cum pluribus Gallorũ pugnæ avidus.*

Neque Franciſcus ingentis animi, ſuæque propemodum fortunæ ſecurus Imperator, pugnam deſugiebat, quam ſibi non minori fiduciâ, quàm Cæſari Piſcarius addixerat. Ergò proximas in ſubſidium cohortes deſignat: Salaſſum Principem, devicto interceptoque Hugone Moncadâ, non inſeliciter contra Genuenſes pugnantem, Savonâ acceriit. Tramulium Mediolano cum magna præſidiarij militis parte adeſſe jubet: Mommorantium, nonnullis ad inſulæ cuſtodiam relictis, advocat. Quanquam Salaſſus intercepto aditu, cæſiſque quatuor millium copijs, parem cum Moncada ſortem inter vincula adierit, tanquam aleæ, ſic belli caſu: mox victor, & ſubito victus. Ita collecto citra Ticinum exercitu, intra caſtrorum ſepta Rex ſubſtitit, quæ foſſis valliſque præaltis exurgebant, præterquam latere dextero, quod muro Circi defenſum ſatis tutumque videbatur. Plerique Ducum, qui bellicis artibus experimentiſque clariores apud Gallos cenſebantur, Galeacius, Trivultius, & Palicia Franciſcum à pugnæ conſilijs ac diſcrimine avocare conati ſunt. *Quid enim perindè ſtultum ac temeritatis plenum*, inquit Palicia, *quàm regij capitis, & univerſæ ſimul Galliæ fortunam, dignitatem atque incolumitatem unius certaminis periculo objicere? Quid feſtinamus cum vitæ ſaluteque diſcrimine ad incertam victoriæ poſſeſſionem, quam ſine prælio ac ſanguine certam pene atque exploratam habemus? Cùm ſolâ hoſtes morâ profligare poſſimus, quid arma & cædes quærimus? Rerum neceſſariarum ad longum bellum deſperatio adverſarios*

Palicia vetus Gallorũ miles diſſuadet Franciſco pugnam.

rios ad pugnam evocavit. Militem in caſtris frequentem ſpe ſolâ alunt ſtipendiorum prædaeque, quam ſibi ex noſtra clade pollicentur. Vicimus, ſi non pugnamus. Neque enim à Cæſarianis ducibus ſtipendia, quæ nulla ſuppetunt; neque à nobis prædam, ſi pugnam detrectabimus, expectare poterunt. Ne rogo deſperatis feroci ſſimiſque gentibus, majori numero præmioque victoriæ certantibus, fractas jam longâ obſidione copias opponamus. 1524. *Noſter exercitus morâ attritus, morâ valeſcere rurſum poterit: ille, quas impetu vires collegit, amittet tempore; ubi magnas pollicitationes inani ſpe vaneſcere ſentiet. Inutilis modò nobis illa militum ad pugnandum alacritas fuerit, ubi cunctatione vincendum eſt. Abeamus Ticino, atque extra vim indaginemque hoſtium, Biſnaco tutiori loco caſtra applicemus, minor certè nobis unius jactura urbis, quàm totius exercitûs futura eſt. Implebimus longâ obſidione exhauſto queruloque, atque ad præmium militiæ aſpirantium numero caſtra hoſtium, qui ſopitas utcunque ſeditioſarum cohortium voces, ſuâ rurſum miſeriâ ac querelis facilè excitabunt. Muta igitur conſilium, O Rex, & cogita hoſti nonnunquam opportunè cedendum eſſe, ut denique cedere ac vinci cogatur.* Plus hæc oratio admirationis atque autoritatis habuit, quòd ab homine nequaquam timido, ſed præferoci, atque ad præliandum ſemper prompto dicta eſſet, ut iccircò ex ratione magis, atque experientia, quàm naturæ impellentis affectione profecta videretur. Eadem Regis Legatus Româ ex Pontificis ſententia perſcribebat, eadem Franciſci avunculus Renatus Sabaudius ſtudioſè monebat

Unus ex regiis ducibus Bonivettus, qui ſolerti ingenio multiſque artibus intimam Franciſci familiaritatem occupaverat, hanc opinionem acerrimè, non tam rationum pondere, quàm alienæ inertiæ accuſatione oppugnabat. *Quid*, inquit, *à ſenibus his, annorum jam pondere, ætatiſque vitio ad pugnam frigeſcentibus, præliandi conſilia expectamus, quibus ego ſexcentos opponam metu vacuos, atque ad decernendum ferro inflammatos? Neſciunt illi, quantum Gallico nomini ac præſertim Regi, tot ſapientiæ virtutiſque titulis nobilitato infamiæ concilient degeneri hâc atque ab omni remotâ laude ſententiâ. Vidimus olim Gallis Regis præſentiam ad victoriam ſufficere. Teſtatur hoc ad Tarrum* Carolus, *ad Abducam Ludovicus: teſtaris ipſe bis jam Mediolani, atque hoſtium tuorum victor, quos nominis tui famâ magis, quàm ferro terruiſti. An tædet vincere, qui ab urbe jam ad deſperationem inclinata cedimus, tantâ impenſarum temporiſque jacturâ? His caſtris abire non poſſumus, quin totâ abeamus Inſubriâ, ſine pugna profligamur, modò ceſſerimus: ſine pugna etiam vicimus, modò ſteterimus. Hæc valla ac munimenta caſtrorum pro nobis pugnabunt, ſi conſiſtimus; ſin abimus, ne milites quidem, quibus metu noſtro ille quem conceperant, pugnandi ardor refrigeſcet. Quos, obſecro, qualeſque viros opponimus irrupturis in caſtra adverſariis? Germanos Germanis; ſed veteranos recentibus: addimus Helvetios antiquo Germanorum ſanguine nobilitatos, quem & naſcentes acceperunt, & fuderunt pugnantes. Italis objicimus Italos, Hiſpanis Gallos, hos tantò feliciores animoſioreſque, quòd cum Rege, capite ſuo, dimicaturi ſint pro capite.* Franciſcus excelsâ animi magnitudine fretus, quanquam anxiâ deliberatione ſuorum Ducum conſilia expenderet, tamen ea ſibi inprimis ſequenda eſt arbitratus, quæ cum honore atque exiſtimatione regiæ virtutis eſſent conjuncta: cum pe-
lo igitur certare, quàm cedere cum dedecore maluit.
ricu

Bonivettus pugnā ſuadet, cujus ſententiā ut magis glorioſā Franciſcus amplectitur.

An. Ch.

LXV. *Cæſariani Piſcario autore murū Circi perfringunt, & Mirabellam palatiū occupāt.*

Porrò Cæſariani, ac præſertim Piſcarius omnem ad conferendas manus occaſionem explorabant. Cùm verò caſtrorum propugnacula abſque ingenti ſuorum clade penetrare non poſſent: viſum eſt Piſcario, effracto Circi muro Marabellium palatium expugnandum eſſe; quod venationibus aucupiiſque in medio Circi eductum, partem unam caſtrorum muniebat. Salſedo ſubruendi muri negotium Piſcarius dedit: quod magni laboris opus, arietibus denique integrarum cohortium vi adactis, ægrè per noctem confectum eſt.

Vaſtij fortitudo & felicitas in occupando hoſtium munimento.

Vaſtio deindè patrueli fortiſſimo Duci, Mirabelli oppugnationem imperavit, rem diſcriminis pleniſſimam; ut familiares mirarentur, taciteque reprehenderent, quod heroem tantum, nec ſanguinis quidem religione motus, in tam manifeſta pericula conjiceret. Verùm ille egregius difficultatum contemptor, hanc ſuam ratus gloriam, quòd præ ceteris ſervaretur ad ardua, exultanti ſimilis, fortunam audaciæ comitem ſortitus eſt, ac præter ſuam hoſtiumque expectationem abſque offenſione Mirabellum attigit, tantâque illud virtute aggreſſus eſt, ut perfracto ſuperatoque aditu, Gallos defenſores poſſeſſione dejecerit, ſignaque illic fixerit Hiſpanica: ingenti prædâ ex congeſtis in arcem mercatorum opibus, regiâque, quæ hîc aſſervabatur, ſupellectile potitus.

LXVI. *Piſcarius copias in Circū adversus Gallorū caſtra ducit, inſpectato Romanūtio, & per ludibria jactato.*

Piſcarius hoc fretus ſucceſſu, nil cunctandum ratus, dubiâ etiamnum luce cohortes inducit, tunicis interulis ſuper arma conſpicuas (quod ſuis familiare ſignum fecerat) ut hâc etiam imagine majoris, quàm pro numero, exercitûs terrorem inſpectantium Gallorum oculis animiſque ingereret.

Inexpectata hæc Cæſariani exercitûs audacia, non Gallis modò; ſed & Italis fuit: quæ etiam Romam uſque cum admiratione penetravit. Ubi Paſquinus nuper, cùm ad primum Gallorum in Italiam tranſitum, relicto Hiſpani campo murorum ſeſe receptaculis abderent, ſic per ludibrium in affixo ſchedia ſinate nugabatur: *Num quis Hiſpanum in Italia vidiſſet exercitum? amiſſum ubique quæri: repertori ſua manere præmia.* Et verò tam repentè emergere, velut Cadmæum, è ſulcis militem, qui haud multò antè Gallis longè inferior, nec ſubire quidem campum auſus, nunc etiam ſuis in caſtris Gallum circumvallatum laceſſere non modò; ſed & invadere audeat; hoc, Martis qualecunque in peritis ducibus experimentum planè videri eximium. Quare & nonnemo Hiſpanorum fautor, ubi fama hujus facinoris Romam invaluiſſet, ſic famoſum ejus urbis idolum reſpondere ad nuperrimam quæſtionem fecit: *Repertum modò Hiſpanum militem, evigilaſſe de ſtrato, & mane ſuo amictum induſio viſum adire in caſtris Regem Galliæque proceres, ut ſalutatu locum indicaret carceris præparatum.* Ita incruentis Romæ dicteriorum velitationibus tanquam in comœdia ludebatur, quando Mars cruentam planè apud Inſubres tragœdiam adornabat.

Franciſcus Rex Gall. imperterritus occurrit.

Jam toto ſeſe exercitu Hiſpanicus Germanicuſque miles in Circum, verſus caſtra Gallorum effundebat, petiturus hoſtem, qui nuper ad pugnam, ſed immaturis etiamnum rebus, provocaverat. Nec Franciſcus illa quicquam adverſariorum turbatus audaciâ, verùm præſentis animi infractæque virtutis conſilia ſecutus, exercitum vallis caſtrorum eductum, rectâ ad Mirabellum tendentibus obji-

An. Chr.

objicit: ut occupatæ arcis præſidium, opportunitatemque in pugna præripe-ret. Eâ progreſſus oris verborumque alacritate, ut ad victoriam magis, quàm cruentum ſuos certamen præcedere videretur: cum Heluetios Germanis oppo-nendos, nihil infra ipſorum virtutem auſuros crederet. Nigram verò Ger-manorum ex ſuis Legionem, quam in Hiſpanos deſtinaverat, primo hos im-petu obruturam perſuaſum haberet. Nec ſanè pugnæ initiis par voto atque expectatione fortuna defuit: ut ex Jovii fideliſſimi geſtorum expoſitoris ver-bis malo exponere.

Ex P. Jovio verbis autoris, in Piſcario.

Erant (ut Jovii verbis utar) in poſtremo Cæſarianorum agmine Italicæ co-hortes ſeptem, cum tribus Hiſpanicis, cuſtodiæ quinque tormentorum mura-lium præpoſitæ: eæ cùm vix ingreſſæ Parcum reliqua antecedentium agmina ægre ſequerentur quod aquoſo loco devoratis rotis tormenta ſubſidiſſent; fa-ctum eſt, ut qui noviſſimi erant, primi omnium Galliæ hoſtibus occurrerent. Eas namque Franciſcus longè à reliquis copiis disjunctas conſpicatus, eò cum ſeſtim mittit Philippum Brionium & Fridericum Bozolum cum valida cata-phractorum equitum manu, expeditiſque aliquot tormentis, aggregantibus etiam ſe extraordinarijs peditum manipulis. Ii celeriter parent, & hoſtes ſub-levandis tormentis occupatos adoriuntur. Fit prælium atrox: ſex cohortes quanquam ſingulari promptitudine dimicarent, neque tormentorum procel-lam, neque vim equitatus ſuſtinentes, in proximam ſilvam ſe recipiunt; ut objectis arboribus inſultantium equitum impetum evitarent. Ita Galli ſuccîſis jumentorum cruribus tormentis potiuntur, eodemque impetu pervadunt in ſil-vam: ibi inuſitati certaminis iniquitate oppreſſus Sebaſtianus Squarcia vir ex-imiæ virtutis cadit, & cum eo ſtrenui aliquot centuriones, atque ſigniferi, & cohortes quatuor integræ conciduntur. Ea res in oculis omnium proſperè ge-ſta ſicuti Regis & Gallorùm animos vehementer extulit: ita Piſcarium, qui o-pem ad ferrent quiverat incredibili dolore affecit.

LXVII *Galli primo felices congreſſu tormentorum cuſtodes profligant occupantque machinas.*

Sed contrà vir pugnæ avidus, conſpecto regio excercitu quem, nequaquam in aciem è caſtris proditurum ſperabat, veluti conceptâ victoriâ maximè eſt læ-tatus. Nec mora, Falcium notum equitem ad Lanoium mittit, qui admoneat in itinere ſubſiſtendum, rebusque omnibus poſtpoſitis & verſis in hoſtem ſignis protinus eſſe confligendum: hoc item Borbonio & Nicolao Salmæ ſignificat, ſe-ſeque ad accerſendum Vaſtium citato equo proripuit: ſed etiam ille extem-plo conſpectis hoſtibus, relicto Mirabello ad Vernaculam regreſſus, denſatis copiis in hoſtes ſigna converterat, cùm in eo temporis momento, nequaquam prioribus mandatis parendum, ſed novo conſilio, quod caſus offerret maturè utendum eſſe judicaſſet. Itaque Piſcarius, rectè, inquit, frater, quod volebam effeciſti: idcirco ab læva ad hoſtes plenis paſſibus contende, & enitere audacter, ut abs tuo maximè cornu victoria feliciter oriatur. His dictis ad legiones Ger-manorum convolavit, in quarum virtute ac robore ſummæ rei gerendæ & totius victoriæ momentum conſtare providebat. Interim Cæſarianorum levis arma-turæ equitum manus audacter ad nigram uſque legionem provecta à Germanis

LXVIII *Piſcarius tamen interitu ſuos in hoſtem deſtinat, altero rurſum impetu pulſos.*

faci lè

An. Chr. facilè ſubmovetur, & in ſubjectam Vernaculæ vallem fœdâ perturbatione detruditur: tormentaque item Gallica, citatis equis, admirabili ſolertiâ & celeritate in omnes partes opportunè raptata, ita hoſtes petebant; ut Hiſpani demiſſis etiam humi pectoribus vix depreſſioris loci beneficio pilas evitarent, & Lanoius & Alarco paventes alas ruſticanæ caſæ, quæ objectu ipſo fortè protegebat applicare cogerentur.

LXIX

Gallicus cum Rege equitatus nimio provolans impetu, peditatum Germanũ Helvetiũque male ſuo nudat præſidio.

Tum vero Franciſcus his veluti non dubiæ fortunæ initiis ſuopte ingenio & ſuorum hortatû vehementer incitatus, quin dato ſigno procurreret, minimè dubitavit. Idem ceteri faciunt & ante alios Palicia primi agminis ductor à dextero cornu Cæſarianos equites impigrè adoritur. Is Gallorum impetus ſicuti Laonio gravis, atque terribilis fuit, ita poſtea multorum opinione viſus eſt victoriam è manibus Regis haûd dubiè rapuiſſe: nam præcipiti eo diceſſu, non modo Helvetii nigrique Germani, nequaquam pari paſſu ſubſequentes, equitum præſidio ſunt nudati; verum etiam tormentorum uſu magna ex parte ſublatus; cùm libratores ceſſare cogerentur, ne Regii agminis effuſe prætervecti ictibus terga ſimùl & latera verberarent. Ceterùm ætate noſtra ab equitatu nuſquam alacrius atque validius eſt concurſum; cùm veterani utrimque duces, & equites, flagrantibus animis, non de gloria modò, quæ una maximè veræ virtutis aciem exacuit; ſed de Italiæ imperio dimicarent. Galli vindictæ avidi, unum ante alios Borbonium, uti Regis & gentis, cum ignominia perfidiæ, deſertorem, omnibus pugnæ locis requirebant; cum ille ad tutiorem

LXX promptitudinem, Pomperano familiari traditis inſignibus, tunicati & privati equitis habitu depugnaret.

Feliciter tamen cũ Rege pugnat, & Noricum equitatũ aliorum præſidio deſtitutũ variis legionibus variè ſparſis, profligat.

At Rex ipſe argentea in trabea, criſtis, & ſuâ maximè proceritate conſpicuus, cohortantis ducis & ſtrenui bellatoris munus implere, hoſtilem aciem concitato equo perrumpere, aggredi obvios, & purpurâ auroque præcipue inſignes. In eo tumultu Ferdinandus Caſtriotus, qui originem à Macedoniæ Regibus ducebat, dux illuſtris, regiâ manû confoſſus cadit: ſternitur & Vgo Cardonius alæ Piſcarianæ legatus: Vexilla duo diſcerpuntur, & Noricus equitatus, quem Ferdinandus Cæſaris Frater auxilio miſerat, dum impigrè pugnam ſubit, & conſtantiſſimè repugnat, gravi acceptâ clade profligatur. Ita, ut jam penè Laonii atque Borbonii ſigna & agmina nutarent. Nam vel ea re Gallus numero & viribus ſuperabat, quòd Cæſariani cataphracti levis armaturæ militum ſubſidiis carebant: ſiquidem ex tribus agminibus primi cum Vaſtio ad Mirabellum proceſſerant: ſecunda ala (ut diximus) à nigris Germanis fœdè pulſa refugerat, tertia autem relicta extra Parcum, Duce Guidone Guaino, totius exercitus impedimenta tuebatur. Ala quoque illa mirifica nobilium Italorum & Hiſpanorum ipſi Proregi peculiaris, ut quæ prælio non interfuit, nulli erat adjumento, nam Lanoius Verer ium Belgam adoleſcentem conſanguineum ſuum eius alæ Præfectum extra Parci murum ſubſidere, nec ſe ullo modo cõmovere præceperat, donec ab ipſo per certos nuncios conſurgendi & pugnandi ſignum acciperet. Sed commiſſa ſtatim exardente pugnâ cum Laonius, in re præſenti atque

Quidam Lanoio curis extra pugnã legionem relictis.

ſenti atq; terribili, cunctis ſenſibus atque memoriâ vehementer occupatus neminem, qui accerſeret omnino mitteret, adoleſcens patrui ducis juſſis & diſciplinæ præceptis omnino parendum exiſtimans, uſque ad pugnæ exitum immotus conſtitit. Nec ullâ equitum obteſtatione, vel increpatione potuit adduci, ut in aciem prodiret. His de cauſis laboranti Lanoio & vix Regii agminis impetùm ſuſtinenti. 1524

LXXI *Hiſpani ſclopetarii à Piſcario ſubmiſſi cladem reponunt*

Piſcarius, qui admirabili præſentique prudentiâ, ac intentis maximè oculis cuncta luſtrando, huc & illuc ſingulis difficultatibus occurrebat, Hiſpanos ſclopetarios circiter octingentos ſubſidio mittit, qui repentè circumfuſi à tergo & à lateribus, editâ terribili pilarum procellâ, ingentem equorum atque hominum numerum proſternunt. His etiam appropinquat haſtatorum gravis armatura, atque ita, certo præſidio tuti, audacius plumbeis glandibus inceſſanter rem gerunt. Quo accepto incommodo Regii, dum conſiſtere conferti nequeunt, & expaſſis alis, minore cum periculo, repugnare, ſe poſſe exiſtimant, diſſoluta acie diſſipantur. Sed dum huic conſilio fortuna infeſtior occurrit, ira & pudore conglobati rurſus in ſclopetarios deferuntur.

LXXII *Nova pugnandi arte equitatum in ſe vertũt deludũt, affligunto que.*

At Hiſpani natura agiles, & levibus protecti armis, retro ſeſe celeriter explicant, eorumque impetum tortuoſis diſcurſibus eludunt, auctique numero, ut erant, cùm longo uſu, tum novis Piſcarii præceptis edocti, manipulatim in toto campo ſine ordine diffundetur. Erat id pugnæ genus per ſe novum & inuſitatũ, ſed in primis ſævum & miſerabile, quod magna rerum iniquitate præoccupantibus ſclopetariis, præclaræ virtutis uſu ? in equite penitùs interiret: nec ullæ, vel fortiſſimæ dextræ, diu proficerent, quin conferti à raris & paucis plures, & clariſſimi ſæpe duces, & equites, inultâ cæde, paſſim ab ignobili & gregario milite ſternerentur.

LXXIII *Vaſtius in dextero cornu Mommorantio capto, victor.*

Ab alia quoque parte, jam Vaſtius promotis à dextero cornu cohortibus, & inductâ alâ equitum cum Anneo Mommorantio proſperè conflixerat, profligatoque per ſclopetarios eius equitatu ipſe ante alios interfectis libratoribus, tormentis hoſtium fuerat potitus. Accidit autem in eo concurſu (quod non videtur prætermittendum) ut Vaſtius & Mommorantius; qui poſteà ſummi duces evaſerunt, ſicuti ab utroque accepimus, peracri ſingularique certamine aliquãdiu dimicarint: eo quidẽ eventu, ut non multò poſt Momorantii equus Caſtelii manu vulneratus concideret, atque ipſe demũ ab Errera Centurione caperetur.

LXXIV *Helvetii equite & tormentis nudati, in fugam ſceleratâ exemplo præcipitant Ducibus fruſtra obnitentibus.*

Eo rerum ſucceſſu Vaſtius factus alacrior, minorem Helvetiorum aciem, tormentorum amiſſione & fugâ equitum abſterritam, & ob id hæſitantibus animis pugnam capeſſentem adoritur. Tum verò, incredibile dictu, videre licuit gentem, paulò antè ab excellenti probataque virtute campeſtri præſertim in acie formidandam, cùm decoris & diſciplinæ, tùm innatæ ferociæ penitus oblitam, inclinatis haſtis, pugnã detrectare, & metu mortis egregiæ, ab infami fuga turpiſſimum interitum, præalto in flumine, quæritare, fruſtra eos retentare confirmareque magnis obteſtationibus conante Florantio Sedanio, qui genti familiaris, & dignitate equitum Mareſchalchus cum peculiari ala cataphractorum,

An. Chr. rum, dimiſſis omnium equis, in prima acie ſe pugnaturum profitebatur; adeò, ut priſtinum illum immanium corporum ac animorum vigorem cœleſte aliquod infeſtum numen, aut certè fatalis is Regi dies eripere videretur. Nec minori deformitate eundem fugæ exitum tulit altera Heluetiorum acies: quæ, uti numero cohortiùm plenior aliquamdiu immota conſtiterat; ſed cùm circumfuſis undique ſclopetariis perpetuo quodam pilarum imbre eminus obrue-

LXXV retur, & promptiſſimi Centurionum, ut plerumque accidit, in ipſo primo ordine cecidiſſent, conſpectâ demum ſtrage regii equitatus, abjectis haſtis, terga vertit.

Dux Heluetiorū Dieſpachius, in medios ſe hoſtes, quàm fugam conſpicere maluit.

Ferunt Joannem Dieſpachium, qui ſummam inter Heluerios duces auctoritatem obtinebat, cùm cohortes ne tentato quidem certamine turpiter fugientes intueretur, & obverſus, ac iratus ſigniferos increpando cædendoque ſiſtere nequiret, graviſſimo compulſum dolore tantæ acceptæ cladi ac ignominiæ ſuperelle noluiſſe, in eoque præſentis animi decreto, pervadentem in confertos hoſtes, honeſtiſſimè cecidiſſe. Hanc tamen cladem Heluetii, qui ſuperfuêre Alanconio Regis ſororio, acceptam referebant, quod ille, ubi parum ſtrenuus & diù inclinantis prælii ſpectator, dum ardente adhuc pugnâ, cum integro totius poſtremi agminis equitatu in fugam ſeſe proriperet, Helvetiam aciem egregiè denſatis ordinibus prælium ſubeuntem, tranſverſâ & præcipiti impulſione perrupiſſet.

Alanconius Regis ſororius ab Heluetiis ignaviæ accuſatus.

Ceterum à dextero Gallorum cornu uni omnium peditum Nigri Germani, ut in ipſa ſalutis atque Victoriæ deſperatione, cum Germanis accerrimè & conſtantiſſimè depugnarunt: eòque majoribus prope odiis, quàm viribùs, quæ

LXXVI ſummæ erant, ſunt congreſſi, quo efferatis diuturnâ diſſenſione animis, neutris, qui paululū loco pulſi pedē referrent, ulla omnino ſpes veniæ aut militaris miſericordia relinqui videretur. Indignabantur Cæſariani, quod Nigri contemptâ & irriſâ Cæſaris Majeſtate, ſpretaque auctoritate Germanici nominis, pro Gallo vetere hoſte mercenariis armis, fratres conſanguineos obſeſſum atque oppugnatum veniſſent. Ex adverſo Nigri maximè decorum exiſtimabant pro eo Rege, qui multis annis ipſos liberalibus ſtipendiis aluiſſet, fortiſſimam operam præſtare, tueri ſacramento fidem, & nihil omnino admittere, quod veteranis militibus indignum foret. Nec hercle ex his quiſquam erat, in eo haud dubiè ſupremo vitæ actu, conatuque bellici operis, qui inſultantis fortunæ injuriam inuſitatâ virtute & decorâ morte vindicandam non duceret. Cùm appropinquarent acies & miro ſilentio gradus inferretur, procedebat ſolus ante Nigrorum aciem Longamantes ab Auguſta Vindelica nobiliſſimus Dux, Georgium Franiſpergum & Marcum Sithium elatâ manu, & clarâ voce ad ſingulare certamen provocans. Sed is atroci murmure refutatus, & multorum ſimul

Nigra legio Germanorū à Gallis ſtantium penitus à Germāis Cæſareis, tanquam perfida, ad internecionem quaritur

LXXVII petitus telis citò concidit, abſciſſamque eius cùm armillis & annulis manum ovanti ſimilis gregarius miles oſtendit. Tum vero ſublato clamore à Cæſarianis alacriter eſt procurſum.

Piſcarius aliquot vulneribus ſau-

Erat in medio campo dum utræque acies coirent, ipſe Piſcarius in equo ſublimis

mis,ſed pedeſtribus armis protectus ſæpe orans Franiſpergum, ut gradum intenderet, eumque commemoratis ſuperioribus prælis, in quibus eius viri virtus enituiſſet, ad parandam omnium maximè opimam & memorabilem victoriam accendebat. Itaque concurrente utrâque acie, dùm in adverſos equum adigit cuſpide per apertam galliem recepta in facie vulneratur, confoſſoque demum equo ſiniſtrum ei crus alabardâ * trajicitur. In eo terribili armorum fragore haud dubiè ſuorum pariter atque hoſtium armis fuiſſet oppreſſus, niſi ægre eluctnaē tem familiaris primo eques, & demum centuriones & ſigniferi propiores magno conatu ereptum ſervaſſent. 1525. *cius ægrè morti eripitur.* *bipenni

Interea Franiſpergus & Sithius admirabili peritiâ, ad includendos hoſtes exporrectâ utrinque acie, legionem in medium ſinum exceptam duobus ſtatim expaſſis & recurvatis cornibus præcingunt, eamque pertinaciſſime reſiſtentem in medio totam contrucidant: ita ut una tantùm tribus legionibus oppoſita, & ob id infelici virtute repugnante, nemo penè Nigrorùm evaſerit. Periêre ibi, præter Longamantem, ante primos ordines Richardus Suffolchius Regulus, cui Albæ-roſæ cognomen fuit, ad quem plerique, & præſertim Galli, Britannici regni jura pertinere prædicabant: & ab aliis propter regii nominis dignitatem & bellicarum rerum peritiam, Nigræ legioni fuerat præpoſitus. Franciſcus item Antonii Lotharingiæ Principis Frater, eximiæ indolis adoleſcens, qui in primo ordine, ante alios armis & criſtis conſpicuus, locum popoſcerat: duoque item Germani Reguli Hortembergius atque Loſſenius militiâ illuſtres: & Teodoricus Scombergius Nicolai Antiſtitis Campani frater equeſtri dignitate, &, propter induſtriam excellentis ingenii, legationum etiam honore inſignis. LXXVIII *Nigra legis concluſa à Germanis conciditur multorũ illuſtriũ clade.*

In hunc modum diverſa in parte dum fugantur Helvetii, & Germani conciduntur: eodem ferme tempore regia acies à Sclopetariis ſimul, & ab equitatu, haſtatis etiam ſuccedentibus, perrumpitur. Tum vero quiſque dux inſignis & illuſtris eques, ad protegendum eripiendumque Regem concurrit: plerique deſiderio navandæ in oculis Regis ſupremæ operæ, loca atque agmina ſua relinquunt. Palicia dum ſuffoſſo equo, annis ac armis gravantibus, ad Helvetios ægrè ſe recipit, ab equitibus intercipitur. Sed eum jam ſupervenienti Caſtalio traditum Valurtes Hiſpanus, quaſi tanti captivi pretium & laudem equitibus invideret, appoſito ad thoracem craſſiore Sclopeto crudeliter interficit: trajicitur duplici vulnere & ipſe Tramulius, multarum palmarum vetus Imperator. Galeacius item Sanſeverinus, dum ſingulari peritiâ huc & illuc adacto equo hoſtes ſubmovet, & præclarè decertat, in conſpectû Regis cadendo, quod regiæ gratia & famæ inclyti nominis debebat, honeſto vitæ exitu perſolvit, cùm procumbente equo laberetur, proximum ſibi Guliermum Langeum illuſtrem equitem, in ſupremo caſu opem ferre cupientem, appellans; *ſine me*; inquit, *Fili, fato meo fungi & quàm celerrime potes, hinc ad protegendum Regem recurre, nominiſque mei & honeſti exitûs memoriam, ſi evades pie amiceque colito.* Erat pugna omnium maxime funeſta & magnopere iniqua Gallis equitibus nam LXXIX *Regia acies magna clade præcipuorum Ducum perfringitur Hiſpanis grandiorum ſclopetorum uſu maximè penetrantibus* *Palicia, Tramulius, Galeacius ac Langeus Ductores cadunt.*

Digitized by Google

An. Chr. nam à circumfuſis & expeditis Hiſpanis, in omnem partem ad lethales ictus, pilæ plumbeæ ſpargebantur: quæ non jam tenuioribus (uti paulò antè erat ſolitum) ſed gravioribus ſclopetariis, quos vocant arcabuſios, emiſſæ, non cataphracturam modo ſed, duos ſæpe milites, & binos equos tranſverberabant; ſic ut miſerabili nobilium equitum ſtrage, & morientium equorum cumulis conſtiati câpi, & alarum virtuti ſimul officerent, ſi denſato ordine irrumpere conarentur; & paſſim veluti objectis aggeribus, ſi cui decore vita potior foret, minimè expeditum ad fugam iter præberent.

Bonivettus, ex pudore acceptæ cladis ſuperſtes eſſe nolens, ſe in fundit hoſti.

In tanta rerum iniquitate Vilermus Bonivettus Amiras aliquandiu diſcurrendo & cohortando Heluetios, & equites in fugam inclinatos confirmare conatus, cùm haud dubie adverſam eius prælii fortunam agnoſceret; nec tantæ cladi, cuius ipſe præcipuus fuiſſe auctor diceretur, ad pœnam vel ignominiam ſuperſtes eſſe vellet, gravi & obſtinato pudore in medios hoſtes incurrit, atque ibi quòd apertâ galeâ diſcurrentium & imperantium ducum more uteretur, jugulum mucronibus objectans, eſt interfectus. At Franciſcum, nudatum omni ferè præſidio alarum, & cuſtodiâ corporis, tot circum interfectis, & ceteris circumquaque palantibus ſeſe eripientem, mixti ex variis turmis aliquot equites, uti habitu inſignem perſequuntur.

LXXX

Rex Franciſcus ſtrenue pugnans ab Hiſpanis capitur

Nec Rex impigre ſeipſum deſerit, quanquam ab equo & à fortuna deſerebatur: paſſim inflexo equo cum inſultantibus gladio rem gerit, illatiſque aliquot, & acceptis vulneribus, ſtrenue repugnat, ſed dum ad proximum rivi pontem contendit, confoſſo & corruente equo, ſternitur. Primi omnium Didacus Abila, & Joannes Vrbieta Cantaber ſuper gravante equo jacentem circumſiſtunt: nec adhuc planè cognitum intentatis gladiis ut ſe dedat, ni perire malit, cohortantur. Interim ſuperventu Mottæ Anoierii Galli, qui erat Borbonii equitum Præfectus, de facie noſcitur: quanquam erat ex vulnere totum os manante ſanguine fædatus, ſed dum Motta, ut ſe Borbonio dederet, qui non procul abeſſet, hortaretur, Rex ad proditoris nomen indignabundus, ac imperanti ſimilis, *accerſitote*, inquit, *Lanoium*: iſque dum Motta ad Borbonium pervolaret, undique voce & diſcurſu militum quæſitus, opportunè ſupervenit, ſummotâque incumbentium turbâ ſubtractum equo, exporrectâ dextrâ ſublevavit, præoccupanti Abilæ Chirotheca ferrea traditur, proximi paludamentum in fruſta diſcerptum abripiunt, alii balteo & calcaribus potiuntur, quùm quiſque aliquid ex Regiis exuviis rapere properaret, quod mox ad decus, petendaque præmia, non obſcurâ fide poſſet oſtentari.

Lanoio maxule quam Borbonio tradit.

Miletes avide ſpolium ex Rege captant

Capto Rege, undique à Cæſarianis victoria conclamatur: Gallis animus concidit: fit fæda fuga in omnes partes: Heluetii pecorum modo paventes dum cæduntur, Ticino flumini ſe committunt, natandique prorſus imperiti fædâ & miſerabili colluvione connexi impeditique agminatim gurgitibus rapiuntur: alii ſuplices projectis ad terram armis ſalutem petunt. Rex armatus, uti erat, in humili aſturcone cùm à Lanoio in caſtra duceretur, Alphonſo Vaſtio fit obvius. Is tum forte à periequendis Heluetiis redibat, ut de Piſcario, quem falſo cecidiſſe ferebant, certius agnoſceret.

Nec

Digitized by Google

1524.

LXXXI

Vaſtius honorificè Regem excipiens eundem erigit.

Nec mora, Vaſtius ab equo properè deſiliit, & regiam dexteram apprehendens, cuſtodientium & aggregantium ſeſe ultro militum coronam latè ſummovet, ita ut his pudorem injiceret, qui nullo propè reſpectu majeſtatis, adeo arctè jam captum Regem cuſtodirent. Tum verò Franciſcus haud parùm ejus conſpectu recreatus, ſilentium exſolvit. Eum enim, cùm juventæ flore & ſpecie corporis, tum virtutis & omnis militaris elegantiæ laude inſignem, uti præclarus vel in hoſte excelſæ virtutis æſtimator, vehementer adamabat. Conſolanti Vaſtio magnitudinemque animi & humanitatem in Carolo Cæſare plurimùm attollenti: *Statueram*, Rex inquit, *non indecoro caſu inter armatos concidendo, animũ ab hac tantm rerum mearum acerbitate vendicare, ne tot clariſſimorum meorũ Ducum funeribus ſupereſſem, ſed Fortuna jam pridem nomini noſtro iniquè & peracerbè infenſa, ut vitam invito ad illudentis fortunæ ſpectaculum reſervaret, honeſtiſſimam mihi mortem invidit: hoc uno tamen memet in tanta cladis memoria conſolabor, quod nulla mihi in poſterum fortuna vis erit pertimeſcenda: quandoquidem illa ſæviſſimè ſemper fuens, nec tot cumulatis cladibus unquam abundè ſaturata, nunc tandem reliquas ſupremi odii faces in publico totius Galliæ luctu, & ſumma mea ex tanti infortunii caſu jactura reſtinxerit.* His verbis, non modo ipſis victoribus ſingulari affectis lætitiâ lacrimas propemodum excivit; ſed circumfuſorum etiam omnis generis militum animos tantæ victoriæ reputatione uſque adeo confudit, ut faciie à cædibus & ab ipſa etiam prædâ, ad tanti Regis capti ſpectaculum undique verterentur.

Regis ad Vaſtium oratio.

Rex cuſtodia mandatur, ſolante eũ brevi redemptionis ſpe Piſcario.

Ductus eſt in Gallica caſtra ipſo imperante, ne à Ticinenſibus, quos ſummis affecerat detrimentis, & à ferociente præſidario milite, tanquam diuturnæ obſidionis incommodis vehementer afflicto, ad ludibrium in ea fortũa conſpiceretur. Ibi ea vulnera, quæ in averſa parte femoris, & in dextera ſummaque gena acceperat, facile curavit: aliquot etiam pilarum ictus duplici thorace ita egregie ſuſtinuerat; ut cùm Chriſti Crucis fruſtulum aurea concluſum bullâ ferret; quòd plane foret ſervatus in miraculum à piis hominibus refereretur, quæ univerſa Jovii verbis exhibui.* Nec multo poſt ad Piſleonem in cuſtodiam eſt deductus, ubi cùm Regem Piſcarius ſummâ humanitate inviſeret, ac prolixè moderationem & lenitatem Cæſaris anxio atque inter ſpes metuſque ingemes deprehenſo Regi exponeret; mirum eſt, quantum extremis calamitatibus ægro ſolatii dederit; cum ex tanta victoriæ felicitate non opes regnaque ſolicitè quæſiturum, ſed gloriæ ſolius poſſeſſione, pulcherrimiſque uſurpatæ in hoſtes clementiæ titulis acquieturum exiſtimaret: quòd eam ſibi Auſtriaca familia potiſſimum vindicaret laudem, quæ ab humanitate manſuetudine in hoſtes non minus quàm ſubditos duceretur. Poſtquam tam inuſitatæ felicitatis nuntium Carolus, minimè arrogantis elatique animi argumentis excepiſſet; ſed modeſtiâ ſingulari (quâ illum volubilis ambiguæque fortunæ favorem magis Superis, quam ſuis meritis, aut virtuti acceptum ferret) omnem triumphalem apparatum recuſaſſet, triduumque inſigni pietate, inter ſolennes publicaſque comprecationes, exegiſſet; ut illuſtrius nunquam triumphare, quàm ſine triumpho his

**hucusque Jovius.*

Carolus egregia modeſtia triumphare noluit ſed gratias egit.

virtu-

An. Chr. virtutum exemplis potuiſſet. Quam verò interea orthodoxa per Germaniam Eccleſia jactatione à Luthero eiuſque aſſeclis, in varias ſectas diviſis, perpeſſa ſit, dũ Catholici inter ſe Reges non neceſſariis armis ambitioſe collidebantur, in ſequentem librum annumque rejicere malumus; ut juncta rerum geſtarum ſerie, hiſtoriæ illius novitas veritaſque magis illuceſcat: nec Lectorem ille ſæpius dolor recurrens vellicet; quod pro terrenis hiſce regnis tanta contentione à ſummis Eccleſiæ principibus decertetur, eorumque animos cœleſtis amplificatio defenſioque regni leviſſime ſolicitet, niſi tum forte, cùm ex religionis præcipitio imperia quoque periclitari ſentiunt, præpoſtero ſanè ſtudio, cum Eccleſiam fidelium tuentur propter regna; non ut par eſſet, regna propter Eccleſiam. Alius plane hac tempeſtate Davidis Æthiopiæ Regis ſenſus, qui cum Sofio Perſarum Rege literas in Europam, pro Concordia principum Chriſtianorũ, armiſque contra Turcam jungendis dederat: & is quidem per Epiſcopum ſuum Zagazabo ſignificavit fidem ſe Chriſtianam ab Eunucho Candacis Reginæ traditam tueri, ſummoque Eccleſiæ Capiti Pontifici Romano & debere & offerre devotam obedientiam, atque ut Chriſtianos Principes ſua autoritate adverſus Mahumetanos conjungat, vehementer exoptare. Quo argumento & Perſarum Rex ad Carolum Imp. ac Ferdinandum Regem flagrantes literas deſtinavit. Sed ut præſentia magis quam remota oculos animoſque ſubeunt: ita Carolus Franciſci æmulatione diſtractus, ac ſucceſſu bellorum lætus, ad fortunæ ex propinquo blandientis favorem vela explicabat.

LIBER

Digitized by Google

LIBER III.

Hiſtoriarum Caroli V. & Ferdinandi Imp.

AD famam Ticinenſis victoriæ, quam viginti facilè procerum ac gregariorum decē millium cæde Galli funeſtârunt, ceteris cum Rege Ducibus, præter Alenzonium, in captivitatem abſtractis, ingens trepidatio non Galliam modò, ſed & Italiam concuſſit. Verſabatur ante oculos veterum in Italia Cæſarum Monarchia, ad quam Carolum tam felici rerum ſucceſſu inv itari haud dubiè conſpiciebant, adeòque anxii vires ſuas Cæſariſque incertis conſiliis metiebantur. Impellebant nonnulli Pontificem, Cæſaris rurſum favorem magno pecuniarum impendio ambientem, ne incertam Ducum fidem, pacemque parum honeſtâ mercede emeret, quâ ſimul Italiæ libertatem opeſque egeno rapacique militi venditurus eſſet, qui in urbes regioneſque defenſoribus vacuas ſine vi ac prælio recepti, ſuam illam miſeriam exoneraturi propediem viderentur. Potius cum Venetis, ceteriſq; Italiæ principibus pro ſervitute avertendâ arma caepſſeret, neque ita ex omni fortunæ nutu penderet, ut in extrema rerum deſperatione Regem, quem nuper florentem complexus ſit, devictum proſtratumque velit deſerere. Poſſe iiſdem, quibus Cæſari ſeſe, ambiquo eventu, conciliet pecuniis, expeditum ad arma militem comparari, atque ipſum parum tutâ coſtodia circumſeptum Franciſcum in libertatem vindicari; certe urbis neceſſariis contra hoſtilem vim præſidiis defendi, ac ſervitutem Italiæ cervicibus incumbentem amoveri.

I Gallia Italiaque hac Caroli victoriâ turbatur.

Jovius in Peſcarius Belcarius et alii.

Sed hæc Clementi, mitiora ad otium pacemque conſilia amplexanti, viſa ejuſmodi ſunt; ut quæ à veteris amicitiæ officiis remota maximè, atrociori Cæſarem injuriâ provocatum ad indignationem & arma in ſe ſuoſque concitare poſſent. Itaque cum Carolo Lanoio æris ad militares ſeditiones componendas avidiſſimo, centum & triginta aureorum nummum millibus pacem veteriſque concordiæ fœdera pactus eſt, Venetis tam pretioſam ſimul dubiamque quietem recuſantibus. Et cautius quidem ab his actum; quod Cæſar haud multò poſt improbatis Lanoi pactionibus, ſummâ poteſtate omnia reſcinderet, pecuniarum in ſe aliiſque magnus contemptor, ſive deeſſent, ſive abundarent. Ita auro ſuo Pontifex atque expectatione fraudatus,

II Pontifex gratiam Cæſaris ambit; ſed fruſtra.

1524. datus ſerius deluſum ſe animadvertit. Miles etiam Cæſareus inopiâ ſuâ, atque alienâ provocatus injuria (malis, quæ tam ferre ipſe, quàm aliis inferre didicerat) in Placentinum ac Parmenſem agrum per æſtiva infuſus ſumma rapiendi aviditate non paucis cladem ingentem, aliis etiam terrorem incuſſit.

III Angliæ Rex à Carolo ad Franciſcum traducitur.

Angliæ Rex Henricus, qui Carolum ex nuperis pactionibus generum ſperabat; cùm illum Luſitânæ puellæ adjeciſſe animum, atque ex inſperatis bellorum ſucceſſibus occultâ arrogantiâ elatum crederet, victoremque ſibi metuendum formidaret, Ludovicâ Franciſci Regis Matre invitante, & quodam miſerationis perſtrictus ſenſu, ad Franciſcum animum inflexit, quem fortuna jam alienæ opis, & ſubſidiorum fecerat indigentem, ut beneficiorum non iniquus æſtimator futurus crederetur: quæ apud felices, aut nomen, aut gratiam facilè amittunt. Interea Rex Franciſcus, captivitatis, præſentiumque rerum faſtidio ductus, æquiores magiſque expeditas coram Cæſare libertatis Paciſque leges ſibi polliceri cœpit. Ideòque inexpectato amicis juxta hoſtibuſque conſilio, cum Lanoio prorege occultè de ſuâ in Hiſpaniam traductione convenit.

IV Franciſcus ſpe libertatis à Carolo præſente obtinēda in Hiſpaniam à Lanoio transfertur.

Lanoius, ubi in conſilio Procerum facile perſuaſiſſet Regem tutioris cuſtodiæ gratiâ Neapolim traducendum, inſtitutum illuc ſimulate cum Gallicis triremibus, Hiſpanoque milite iter, denique in Hiſpaniam convertit, tanto, non modo Italorum, Gallorumque procerum; ſed & Cæſariorum, Borbonii imprimis atque Piſcarii, irâ & dolore, ut Lanoium ſummi imperii jura arrogantiſſimè uſurpantem omnibus palam convitiis contumelioſe proſcinderent, ac proinde ille diſcedentem conſequi; hic perquam acerbis ad Cæſarem literis, graviſſimæ hominem injuriæ reum poſtulare veritus non ſit.

V Lanoius hoc facto Ducum gravem invidiā, Cæſaris gratiam occupat.

Sed eum Lanoius, homo Belga, gratiæ locum apud Cæſarem obtinebat, ex quo deturbari nullis invidorum criminationibus facilè poſſet, quin etiam tam rari facinore obſequii arctius Cæſarem; nihil tale expectantem ſibi devinxerat, qui inſigni iccirco moderatione ceterorum ducum indignationem mitigabat; quanquam Piſcarius, præter humanitatem Cæſaris ſcripto declaratam, nulla vulnerum ſuorum, extremique diſcriminis ac laboris præmia ſibi deferri, graviſſimè ſentiret. Cum Soram Carpumque oppida, paternis ditionibus opportuna, fruſtra expectaret; ac ne capto quidem abs ſe Navarro libertatem vendere, Cæſaris indulgentia, liceret.

VI Rex Lanoius in diſcrimine pervitā ſunt.

Franciſcus regio apparatu Barcelonæ exceptus, Alicanteram attigit, ubi ingenti vitæ periculo inter militum agmina, per tumultum ſtipendia flagitantium, verſatus eſt; cùm feneſtræ columella, cui Rex averſus incumbebat jactatum temere ſclopeti ictum avertit, Lanoio fugæ & latebrarum præſidio ægrè. contra vim, defenſo.

VII Admirabili pompa & liberalitate in Hiſpania à Mendocio Rex excipitur.

Hinc cum Madritum contenderet Franciſcus, per viam à Didaco Mendocio Infantaſiorum Principe incredibili honoris, ac regiæ plane liberalitatis officio cultus eſt, cùm ille, præter impenſe curata hoſpitia ſubditorum per turmas cohorteſque digeſtorum, ſupra duodecim contraxerat millia, qui tranſeuntem.

Regem

Digitized by Google

Regem militari plauſu exciperent. Quem ante , in non magni nominis Principe , magnificentiæ decus admirantem , iis præterea muneribus veneratus eſt, quibus Rex Regem potuiſſet colere : præter mulas , quas Hiſpania nobiliſſimas alit , purpureis inſtratas ſtragulis , equos complures , omnium longè Ibericorum generoſiſſimos argenteis phaleris , ephippiis , ex ſerico ornatos , dono obtulit. Adjecit exquiſitiſſimum Venationis apparatum, ſuoſque cum Falconibus Aucupes , cum omni Venaticorum canum genere ac delectu , peritiſſimos artis venatores. Nec ſatis ; aulæorum pictarumque ſtragularum , tum denique vaſorum ex auro argentoque cælatorum illa acceſſit copia, ut Rex non ad hoſtes captivus , ſed victor ad amicos rediiſſe videri poſſet. Neque mediocriter tantâ Mendocii liberalitate delectatus eſt, ut qui hæc tacitâ cogitatione ad Cæſaris voluntatem humanitatemque propinquam ſibi libertatem referret ; arbitratus benevolentiſſimum fore principem , qui tam profuſæ liberalitatis clientes aleret. Nec falſa ſpes Regis fuiſſet, niſi ad Procerum ſuorum, præſertim abſentium in Italiâ Ducum, arbitria rem tantam revocaſſet , maluiſſetque congenitæ magnitudinis ſuæ , quam obſervantiæ ac gratitudinis in bene meritos Duces obliviſci. 1524.

VIII Carolus Imp. quo minus pari humanitate Regem tractaret à ſuis prohibetur.

Rex igitur, qui Toletum Cæſariſque familiarem præſentiam exoptabat ; ut, quâ erat humaniſſimâ morum comitate, atque oris cùm gratiâ, tum facundiâ, excelliſſimi animi pariſque humanitatis juvenem ſibi devinciret , ad ignobilis primum oppidi Sciativæ arcem , ac deinde intercedente Lanoio ad Valenceni nobilis aulam venationibus opportunam, denique in arcem Madritianam Caſtellani regni traductus, variiſque adventuri propediem Cæſaris ſuſpicionibus deluſus eſt. Sed ab hujus magnitudine alienum fore dictabant Proceres, ſi Regem aliter , quàm gratuitâ libertatis oblatione conveniret , hanc verò liberalitatem , ita noxiam , injuratum penè hoſtem minimè exercendam videri ; ut quæ non modò cum graviſſimo Reip detrimento , ſed & inſigni triumphantium Ducum injuriâ conjuncta ſit. Nec dubium , quin Borbonius in Hiſpaniam quoque delatus, totius exercitus imperator , maximumque ad victoriam momentum , hujus quoque conſilii fautor , promotorque extiterit monueritque , *beneficium in malè promeritum hoſtem non temere profundendum* ; *cum quo dimiſſo omnis facile beneficii gratia , velut in ſoluta captivitate fera , diſſipanda ſit*, nec ipſe facilè in gratiam paternaſque Galliæ poſſeſſiones reſtituendus. Hæc tam improviſa Franciſci in Hiſpaniam interiorem traductio, Venetos ad obligationem cum Cæſare innovandam propenſos, tum Pontificem ipſum jam ſedere, niſi Cæſar recuſaret, illigatum, præter ceteros Italiæ Galliæque Principes uſque adeò alienavit: ut novâ ſocietate in Hiſpanorum Germanorumque per Inſubriam Siciliamque exitium conſpirarent.

IX Italia principes adverſus Carolum conſpirant.

Et quamvis Cæſar , ad affectatæ Monarchiæ ſuſpicionem abolendam , exercitum diſſolveret , alioſque ex militibus Sacramento, alios ab Inſubribus ad Neapolitanos dimitteret ; tamen in periculo ad confirmandam profus radicatam exiſtimationem metus nimium valuit. Ante alios Franciſcus Sphortia & immi.

Digitized by Google

AnChr immitia nimis Germanorum, & ſuperba Hiſpanorum imperia verebatur. Qui jam ſæpe Cæſaris animum, de paterno Inſubrum regno auguſtalibus tabulis attribuendo, nequicquam pertentaſſent, quam gratiam, licet ab avis non rarò contemptam neglectamque ſexcentis aureorum millibus emere non recuſabat. Sed cùm ſurdo preces pretiumque, ceterorum Italiæ procerum interceſſione cumulatum, offerret; aliò conſilia animumque vertit Hieronymo Morono, reconditæ aſtutiæ viro, aulæque principe, vafi e propoſitum moderante. Enimvero hic Piſcarium, non levi offenſione à Cæſare alienum, remotis arbitris ad Italiæ libertatem propugnandam inſigni facundia inflectere conatus eſt. Cum, & operæ tam ſedulo utiliterque Cæſari navatæ emolumenta perquam exigua & ingentia omnino, præter immortalem nominis gloriam, vindicatæ in libertatem Italiæ commoda proponeret; regni certè Neapolitani coronam à Pontifice in tam præclari vindicis caput transferendam promitteret, quod ſummo hoc regnum jure ſedem Apoſtolicam reſpiceret, nec Cæſari legitimâ ſucceſſione debitum; ſed per vim fraudemque ab avo ejus Ferdinando occupatum eſſet, Aragoniis poſſeſſoribus immeritò excluſis.

X *Piſcarius admittere conſilia proditionis & novi fœderis videtur.*

Quæ Piſcarius ita excepit, ut ad animum commodorum rationumque pondere inclinatum perveniſſe viderentur; cùm Morono gratiam ſe debere fateretur; ut qui invidorum livore ac malignitate circumvento non iniquū ab iniqua fortuna oſtenderet exitum, modò ne fides ceterorum deeſſet Principum, quibuscum facti præmia ac pericula communicaret, tum ut à peritis doceretur, quo jure ac lege Pontifex regni Neapolitani ſupremum ſibi imperium vendicaret, ſacramenti enim religione, quâ Cæſari tanquam Domino tenebatur, hac ratione per majorem poteſtatem ſeſe exoluendum, nec proditæ violatæque fidei infamiâ, quâ priſtinum decus obſcurari nolit, apud æquos rerum judices notandum eſſe. Moronus ubi ſuis conſiliis captum Piſcarium crederet, prolixè de ceterorum Principum fide ac poſtulatorum ſatisfactione ſtipulatus, mittit ad Pontificem gravis exploratique ingenii virum, Salvium Genuenſem, qui omnes conſiliorum factorumque rationes, de Italia ab aliorum tyrannide in libertatem vindicandâ, explicaret, quem avide excepit, audivitque Pontifex; quòd probè intelligeret, neminem ante Piſcarium Ducum aut Principum majori arte, autoritate, induſtriâ, viribuſque hanc rem acturum, expeditumque cæptis conſiliis finem impoſiturum eſſe. Jamque ultro citroque pertentatis explicatiſque animi ſententiis rei audendæ momenta rationeſque expendebantur, poſtquam Pontifex Venetique, de Piſcarii voluntate perſuaſi, aſſentirentur.

XI *Piſcarius averſus denique Cæſari rē aperit. Quitamen ob diuturnius ſilentium ſuſpectus redditur.*

Cùm Piſcarius, incertum, an conſtanti hactenus in Cæſarem fide, an ex ancipiti facinore revocatâ mente, perſcribit in Hiſpaniam Italorum Principum ſuſcepta pro libertate conſilia: quanquā jam Cæſarem ea non laterent; & non admodū Piſcarius ipſe, à correctæ in ſe perfidiæ ſuſpicione abeſſet; ut qui hoſtium machinationes jam diu exploratas tectâ ſecum cogitatione anxiè foviſſet, inter fidem utique proditionẽque hæſitans. Tum Cæſar ne Sphortiæ obſtinatè Mediolanenſis imperii diploma recuſaſſe videretur, per legatum Lopam Vtadum iis,

legibus

Digitized by Google

legibus tranſtulit, ut mille auri pondo ære præſenti, quinque millia venientbus temporibus exhiberet. Nihil interea Piſcarius, Cæſare fidem fraudemque laudante, de ſuſcepta proditionis ſimulatione erga Pontificem ceteroſque Italiæ Duces remiſit; dum opportuna urbibus præſidia, aliarum cauſarum obtentione, providiſſet, atque evocatum ad ſe Novariam Moronum, nihil inſidiarum ob datam fidem metuentem, induiſſet cuſtodiæ. 1525

XII Franciſcū Sphortiam poſſeſſione excludit, moriturque famâ inter poſteros ambiguâ.

Franciſcus tamen Sphortia, Mediolani obſtinato morbo dudum vexatus, ſeſe conſiliorum negat participem, magnâque Piſcario innocentiæ fiducia imperii ſui propugnacula, præter Mediolani Cremonæque arces, permittit, quas, ne indictâ cauſâ poſſeſſione Inſubriæ dejiceretur, reſervandas ſibi aſſerit. Sed Piſcarius, quod ad enervandas conſpirantium vires iis ſibi arcibus utendum intelligeret, ſine cunctatione utramque circumſedit, ut ad obſidionis pericula parum inſtructas rerum neceſſariarum inopiâ premeret. At inter hæc officia confectum ſenſimque extenuatum longis curis vigiliiſque corpuſculum ingentes viri animos in medio ætatis victoriarumque curſu moriendo deſtituit, cum ancipiti famâ ad immenſas ſui laudes, ſimul & inſiguem nominis contumeliam frueretur; tam Italis vafrum hominis ingenium deteſtantibus, quàm incorruptam in Cæſarem fidem Germanis Hiſpaniſque prædicantibus. Ita videlicet res humanæ in magnis viris obtinent, ut quod alii ſummam virtutem, alii inter ſuprema flagitia ſæpe habeant: proutquique privatis affectionibus in favorem aut odia abripiuntur. Itali certè extremum facinoris detecti non modo dedecus ſed & incommodum ægro vix animo ſuſtinebant. Quid enim exſpectandum magis, quam Cæſarem tam acerbâ injuriâ ac contumeliâ provocatum occupandæ Italiæ rationes initurum? Qui ſi Franciſcum, libertatis ſuæ avidiſſimum, in eandem ſecum armorum ſocietatem pertraheret; actum de Italiæ fortunis eſſet, cui tot hoſtibus circumventæ infame ſervitutis onus immineret.

XIII Franciſcus Rex in morbi diſcrimine; per Carolum ſpe libertatis recreatur

Dum hoc Itali animorum æſtu ad omnia ſe conſilia, amittendæ libertatis metu, converterent; Franciſcus Rex captivitatis impatientiâ; quod neque conveniendi Cæſaris facultas fieret; neque, inter dubias alienæ ſeveritatis ac clementiæ opiniones, expedita ſeſe ratio libertatis oſtenderet: eam animi ægritudinem contraxit, quæ in corpus transfuſa, inexplicabili remediis malo extremam mortis calamitatem portendere videretur. Cæſar tanto Regis diſcrimine permotus, propere adfuit, & peramicâ humanitatiſque plenâ ſalutatione, tum injectâ ſpe certæ libertatis ac clementiæ, ægrum pallentemque jam vicinâ morte Regem adeò recreavit; ut excitatæ vitali calore venæ, frigiduſque nativo vigore diſcuſſus ſanguis, ac ſupra omnem medicinæ vim lætitiæ conceptæ ſenſus morbum expugnaverit. Opportunè eo quoque tempore è Gallia Margarita Regis ſoror aderat, ut fratrem morbo ac captivitate detentum aliquo pietatis officio ſolaretur. Erat hæc Alenzonii, nuper ex infelicis prælii, fugæque parum honeſtæ mœroribus oppreſſi, vidua, indole ac formâ, excelſique animi dotibus prorſus eximia: hanc conciliandæ pacis gratiâ jam vulgus Borbonio conjugem, uti viciſſim Eleonoram ſororem, Caroli Emmanuelis Luſitani Re-

Jovius in Piſca. l.7. Guic. l.16. Belcar. l.18.

 gis

Chr. An gis quondam uxorem, Franciſco Regi deſtinabat.

Sed Cæſar, incertis procerum ſuorum ſtudiis, ut quiſque eſſet, vel avari vel liberalis animi, ad pugnantia inter ſe conſilia ſpectantibus, variè diſtrahebatur. Erant qui gratuitam omnino libertatem Regi præſtandam cenſerent, in his Garſias à Loayſa Oſimenſis Antiſtes, qui Carolo à confeſſionibus erat, hac ſententiâ Cæſarem in Procerum concilio allocutus fertur* Singulariſsimo

** Cæſar diverſis ſuorum ſententiis diſtrahitur ex quibus alij libertatē Reg. gratuitò dandam ſuadent.*

, Cæſar, felicitate ac Dei immortali beneficio factum, quod Franciſcum Galliæ
, Regem tuis in vinculis ac poteſtate habeas. Victoria hæc eſt, quâ non mihi
, de Gallis tantum; verum etiam de hæreticis Turciſque triumphare videris, ſi
, privatis emolumentis neglectis, id effeceris, ut poſitis Franciſcus inimici-
, tiis, tecum arma voluntatemque ad noſtræ religionis hoſtes opprimendos
, conjungat. Quâ verò ratione ac via hoc potiſſimùm obtinere poſſis oſtendam.
, Tuis ita Franciſcum in manibus poſſides, ut vel perpetuâ illum captivitate
, ſtringere, vel gratuitâ libertate dimittere, vel pretio libertatem vendere
, liceat. Quarum mihi rationum prima ac poſtrema non tam ſpectare ad immi-
, nuendam, quâ augendam belli tempeſtatem videtur. Sola amica & gratuita li-
, bertas eſt, quâ ſtabili Regem amicitiâ, ac pacis ſtudio obligatum habebis. Et-
, enim, ut illum perpetuâ incluſum cuſtodia teneas, abſque inclementiæ ac
, crudelitatis nota vix poteris. Offendes deſperantem de Regis libertate Gal-
, liam, vicinarum incurres nationum odia, caput regni illius à ſuo divulſum
, corpore detineri aſſerent, ut membrorum hac parte carentium te facias Prin-
, cipem. Poſt irritas preces, arma conjungent, & fortè illum coactus dabis,
, quem rogatus noluiſti. Jam ſi lytrum redemptionis expectes, quodnam, obſe-
, cro, illud, aut victore aut victo dignum, futurum eſt? Burgundiam, opinor,
, clavem ac munimentū Galliæ poſtulas, ut deinde ad ipſa regni viſcera impunè
, liceat penetrare. Noli hæc à Gallis, aut illorum etiam Rege expectare, nec
, fidem ad rem tantam facilè daturi ſunt, nec ſi dederint expleturi. Deberi
, illam negabunt, quam neceſſitas expreſſit: non voluntas, quæ non tam fœderi
, ſanciendo, quam calamitati avertendæ adhibita ſit. Quid vero ſi neque tu
, ſolâ Burgundiæ obtinendæ ſpe libertatem Regi offeras? ſi Inſubriam nobiliſſi-
, mam Italiæ ditionem adjiciendam cenſeas? quo id animo Galli, quo Itali vul-
, tu accepturi ſunt? an exiſtimas illos aſſentiri, hos probare poſſe. Hoc illi Galliæ
, propugnaculum, hoc coronæ Francicæ ornamentum ſibi adimi nequaquam
, patientur; qui levius aliquanto Regis unius jacturam, quàm regni totius de-
, trimentum ferent, facilius ſemper habituri illos, qui imperent, quam quibus im-
, peretur. Itali verò divulſam plurium ſuis in terris potentiam facilius aliquan-
, tò laturi ſunt, quam abſolutum unius imperium; ne cùm alterutrum formida-
, re cogantur, alterius ope careant, regnum enim acciſum cum libertate, quam
, cum ſervitute amplum malunt obtinere. Has igitur omitte curas, quibus ar-
, ma in te omnium facilius, quàm amorem concitabis: niſi forte arbitreris, af-
, finitate Regem tibi ad certam fidem benevolentiamque conciliari poſſe. Næ
, tum vehementer falleris, ſi exiſtimes inveterata utriuſque gentis odia ac ſi-

An Burgundia & Mediolanū à Gallo poſtulanda?

An per conjugia Gallum obſtringi poſſit?

multa-

Digitized by Google

,multates, una nuptiarum conviviique hilaritate abſtergi poſſe, facilius He- 1525
,lenam invenies, quæ pacata gentium arma ad multorum exitium concitet,
,quam quæ offenſa pacis artibus rurſum componat, non tanti ſunt Gallis inita
,cum alienis matrimonia, ut illorum gratiâ patrimoniis ſuis abeant: opulentis
,terris, quam connubiis malunt abundare. Sed obligatæ fidei ſuos ipſe Fran- *An per*
,ciſcus liberos obſides daturus eſt: infirmum ſanè vinculum, quod ſi precibus *obſides ſo-*
,forte nequeant, ſtrictis bello gladiis reſcindere conabuntur, poſtquam ſuo *lvo.?*
,cum Duce pugnandi vires audaciamque receperint. Mutabis igitur, ſi me
,audieris, hoc tuum conſilium, & ad amplas regnorum tuorum poſſeſſiones,
,egregium potius clementiæ exemplum, quam nova terrarum ſpolia adjicies,
,non te regna, nec Reges quærere, ſed regnorum Regumq; incolumitatē oſten-
,des, bella te pacis cauſâ ſuſcepiſſe fortiter, fortius etiam ejuſdem gratiâ de-
,poſuiſſe ſignificabis. Novum atque à communi hominum ſenſu, quod ſua- *An gra-*
,deo, remotum eſt, neque abjectos humileſque animos tam præclara cogitatio *tuitâ li-*
,ingreditur: majus aliquid eſt inimico libertatem dare, quam adimere: bis vi- *bertate*
,cit, quiſquis vincula hoſti & injecit libero, & non libero ſuſtulit. Digniſſimus *obſtringi*
,imperio ille eſt, qui cum aliorum ferociam armis compreſſerit, ſuam denique *magis*
,iram clementiâ ſuperat. victoria hæc eſt, ex qua nihil ſibi miles, nihil fortuna *Gallus*
,poteſt tribuere, quâ Alexander ac Cæſar olim plus ſibi exiſtimationis ad veram *pᵉſsit.*
,gloriam, quàm armis terrarum ad quietam poſſeſſionem compararunt, quæ
,minus quidem terroris, quam aut fortitudo in bellis, aut Juſtitia in foro exer-
,cita, poſſidet; cùm hæc ſine omni permixtione crudelitatis virtus ſit; illæ cæ-
,de etiam ac ſanguine paſcantur, hanc & miſeri implorare, & felices ſoleant
,venerari: illas pauci amare hoſtium, nonnulli etiam amicorum averſari. Fa-
,cilè igitur animadvertis, quantâ nominis tui gloriâ hoc meum conſilium am-
,plexurus ſis, quantâ vero fortunæ, quam habes, ampliſſimæ, ſecuritate, vix
,ſatis quidem verbis declaravero. Oſtendendum nunc aliis erit nationibus,
,quam procul ſenſus ac cogitationes tuæ ab omni ambitione injuriaque remo-
,tæ ſint, quæ prima eſſe ſolet pacis intercidentis, & regnorum occumben-
,tium labes, demonſtrandum nunc orbi, quâ te ratione in ipſo rerum adverſa-
,rum impetu à tuis etiam inimicis tractari velis, inclementiam illorum atque
,immanitatem, an facilitatem atque humanitatem ab illis præſtoleris. Sæve-
,ritate nimia omnem tibi impoſterum fortunam magis facies metuendam, poſt-
,quam tuo in alios exemplo, quid tibi factum cupias oſtenderis. Hoc uno fa-
,cinore omnium in te ſtudia convertes, amolieris odia: Regem tibi Galliæ vni-
,cè conciliabis, qui, pro innatâ ſibi magnitudine, quantum antea armorum
,tantum deinde liberalitatis certabit ſtudio, & qui ſe armis vinci paſſus eſt;
,ne rurſus ſuperetur, in beneficiis nequaquam concedet. Par in te Pontificis,
,Angliæ Regis, Italiæque Principum benevolentia futura eſt, tuamque æqui-
,tatem amplectentur omnes, quos hactenus ambitionis tuæ ſuſpicione ac metu
,nunquam abſolviſti. Arma tuo deponent ſuſcipientque imperio, quicunque
,te pro ſalute Europæ ſuſcepiſſe atque etiam deponere velle intelligent. Or-

An Chr. ,thodoxos tibi adverſus juratos religionis hoſtes facilè ſociabis, hæreticos in
,ſervitute, Turcas in timore continebis; modò ne Gallis Italiſque timorem incu-
,tias, ac ſervitutem minteris. Hoc ſi feceris, Galliæ Regem amicùm ſperare
,nunquam poteris; inimicum etiam, graviſſimiſque tuis hoſtibus conjunctum,
,formidare cogêris: neque enim à te ille, aut ſeditioſos in Germania cives, aut
,victorioſos in Pannonia Turcas volet opprimi; ne proxima ab his cadat Martis
,hoſtia, eodem cum hæreticis Turciſque ferro conficiendus. Age potiùs, & in-
,ſigni quadam animi liberalitate ac regiâ magnitudine, neque te bellorum cum
,Principibus Chriſtianis, neque alienorum cupidum eſſe regnorum demonſtra.
,Ita tuos facilè in obſequio; orthodoxæ fidei hoſtes in ſervitute es habiturus: re-
,ſpirabunt Galli, favebunt Itali, Angli admirabuntur, omnes tantum Principem
,nationes amplectentur, à cujus humanitate & victores præmium, & victi miſe-
,ricordiam expectabunt.

XV.

Alij oppoſitam ſententiam tuentur, Cæſariq; perſuadét non eſſe gratuitò dimittendum.

Magnâ Cæſaris attentione dicentis ſententia excepta eſt, quam tamen neque
ſuo probare judicio, neque rejicere, ullo argumento cognitum fuit; ſed ubi taci-
tâ cogitatione aliquantùm defixus hæſiſſet, Friderico Albæ Duci magnæ inter
ſuos autoritatis viro, dicendi facultatem nutu obtulit, qui diverſam à Garſia o-
pinionem ſic expoſuit. * ,Magno divini Numinis beneficio, Cæſar, victoriam
,plurium retrò ſæculorum conſecutus maximam, niſi inconſulto errore victoriæ
,fructum famamque corruperis. Quod quidem tantò gravius quàm non viciſſe
,dedecus fuerit, quantò majori in illis culpâ, quæ noſtræ ſunt poteſtatis, quàm
,quæ alieno reguntur arbitrio, delinquimus. Victoria hæc ita tua eſt; ut multum
,ex illa ſibi ducum militumque vendicet induſtria; victoriæ tamen impetratæ
,uſus tibi integer relinquatur, cujus vel rectè, vel perperam uſurpatæ, laudem ſo-
,lus ignominiamve mereberis. Non ego negabo Garſiæ, victoriam hanc ad Eu-
,ropæ ſalutem vertendam eſſe, Turcam profligatum, oppreſſam hæreſin, religio-
,nem defenſam, pacatam Europam, hujus optima victoriæ emolumenta cenſeri.
,Verùm hæc illis, quibus ipſe opinatur artibus, nego occupanda, oppoſitis ego
,vijs rationibuſque abſtrahor. Minuendæ inimicorum vires ſunt, augendæ no-
,ſtræ: Burgundia, Mediolanum, & quidquid imperiali debetur Aquilæ, ad nos
,redeat: pacem ille nobiſcum, bellum cum hæreticis Turciſque accipiat; ſi recu-

An gratiam libertatis oblata pro gratia agniturus Franciſcus ſit?

,ſet, in vinculis hæreat conſiliorum hoſtilium bellorumque caput. Fruſtra ſpe-
,rabimus gratuitæ libertatis beneficio reſponſurum Regem, fruſtra Pontificis
,ceterorumque Principum benevolentiam hoc pretio licitabimur. Beneficium
,ſæpè arrogantia, ſæpè invidia in hominibus deſtruit: ſæpè oblatam nobis gra-
,tiam, gratiam eſſe negamus, cum neceſſitate extortum beneficium credimus,
,non partum humanitate. An verò futurum exiſtimas, ut Franciſcus benevo-
,lentiâ te potiùs, quàm bellorum metu ductum, id conſilij cepiſſe arbitretur?
,Gallorum Anglorumque arma, Pontificis Italiæque junctas vires plus apud te
,ponderis, quàm manſuetudinis leges habuiſſe aſſeret; liberalitatem hanc ma-
,gis ex timore, quàm amore profectam interpretabitur. Quid? quòd ipſa e-
,tiam accipientium indigentia alienam corrumpat beneficentiam; dum pudet
neceſſi-

Digitized by Google

,neceſſitatis,& gratiam indignanter accipimus: præſertim cùm fortunam nobis 1525.
,reddunt,qui iuſtulerunt,iidemque videntur eſſe,qui ſanant,quique inflixerunt
,vulnera. Niſi fallor,humanum aliquid in Franciſco timendum erit: qui eo ſe
,tempore Cæſaris videt eſſe captivum, quo Italiæ ſibi pollicebatur imperium :
,qui in ipſa etiam cuſtodia noſtram accuſat tyrannidem ; plura execratur,quàm
,deprecetur:nec tuâ minùs Cæſar,felicitate, quam ſuo turbatur infortunio, pari
,erga te æmulationis, & ſui doloris inflammatus ſenſu. Providendum tibi eſt,
,ne quid nimiâ pecces clementiâ,& dum virtutem gloriamque ſectaris,amittas.
,Superos in re tanta conſulamus : an illos exiſtimas hunc tibi in manus tradi-
,diſſe Regem,ut ſubitò redderes, compedes ſolveres, quos illi injecerunt, liber-
,tatem dares, quam ademerunt? Rarum atque ingens tibi à Cœlitibus cum hoc
,Rege munus , totius Europæ imperium deferri crediderim ; ut conſilio ac
,poteſtate unius ſacra profanaque rectiùs adminiſtrentur : ut perfidia oppri- *Vnius imperii ad diſſidia tollenda facit.*
,matur,ut leges & religio in Europa refloreſcant , ſummâ unius voluntate o-
,pus eſt. A tot Principibus diviſum in Europa imperium poſſidentibus expe-
,ctandum non eſt, ut ſtabili inter ſe pace adverſus religionis hoſtes bello ſocien-
,tur. Parum firmam conſpirationem armorum Garſias molitur, dum libertate
,Regi Franciæ gratis oblatâ eum ad belli ſocietatem in Saxones Turcaſque ſu-
,ſcipiendi adducere nititur. Sperandum à Gallis non eſt , ut Hiſpaniæ illi Ger-
,maniæque hoſtes ſuis auxilijs obruant , qui ſecuritate noſtrâ ſuam ſe putant a-
,mittere,& proprias vires alienâ infirmitate, propriam tranquillitatem noſtris
,turbationibus metiuntur. Arma tibi potiùs cum illis experiunda ſunt : flu-
,ctuant modò ancipiti curâ diſtracti , caput,quo tot membra dirigantur, tuis in
,manibus eſt : vires ſine ingenio, robur ſine conſilio poſſident. Victoria propè
,ante bellum tua eſt, cùm non tantùm ſine diſcrimine pugnare ac vincere ; ſed
,abſque periculo etiam vinci poſſis: habes enim,quo cladem omnem inſtaurare
,queas,captivum Regem. Vanus iſte timor eſt,quo Garſias angitur; dum Italo- *Bellū in Europa Franciſco capto graue vix timendū eſt.*
,lorum,Pontificis, Angli invidiam, armorumque conſpirationem formidat,cu-
,ſtodito Franciſco. Singuli nihil poſſunt , Gallis juncti nihil facient, cum ſolâ
,Regis libertate tanquam freno,ad pacem Gallos poſſis revocare,quibus abdu-
,ctis, ceterorum omnium inutilis eſt audacia; quorū nemo eſt, qui Franciſquie-
,ſcentibus, te ferre poſſit inimicum. At laborat nimiâ ſollicitudine Garſias , ut
,lytrum redemptione tanti Regis dignum reperiat , ac tam parcè quidem illud
,Cæſari admetitur; ut partem de Gallorum corde aliquam decerpere videatur.
,Burgundiam negat à Gallia Inſubriamque divelli poſſe: hâc ſe fide,quantum-
,vis Franciſcus obſtrinxerit,nunquam liberaturum. Ubi miror, hominem, qui
,omne ſuum ingenium ac ſtudium ad benè Gallis faciendum contulit, tam ma-
,lè de iiſdem ſentire ac loqui , neque aliter, quàm per calumniam patrocinari.
,Intolerabilis certè ſit levitas fidem ſacramento obligatam non reddere : quæ
,tanta uſpiam barbaries,quæ fidem omnem, etiam in neceſſitate extrema obli-
,gatam,excluſerit? Et verò opportuna etiam fraudem cavendi non deerunt re-
,media : dent obſides, nec antè regionibus,quàm Franciſcus carceribus abeat.
,Nec

An Chr.

Reddẽ la imperio quæ eidẽ debentur jure veteri.

,Nec iniqua poſtulamus, quæque fidem non mereantur. Burgundia atque Inſubria, nec Rege quidem reſtituto, deſerendæ Gallis eſſent, jam dudum imperio, aut feudi, aut poſſeſſionis nomine obligatæ: quæ regiones quantò ſunt nobiliores, tantò minùs Carolo erunt negligendæ. Majorum etiam tuorum, ô Cæſar, in Burgundia monumenta ac cineres hoc à te expectare videntur, ne Regem antè libertate dones, quàm eâdem ipſis frui liceat: hoc ſibi impendi unicum poſt mortem ſolatium cupiunt; ut nepotum potiùs cineribus miſceantur, quàm hoſtium corporibus etiam poſt funus obruantur. Hæc opinor facti gloria aliquantò illuſtrior futura eſt illâ, quam Garſias ex immatura Cæſaris liberalitate tanquam ex viridi ligno flammam excitare conatur, in qua ego plus fumi ac vanitatis, quàm veræ lucis ac ſplendoris reperio. Quos enim admiratores præconeſque habitura ſit tam inconſulta virtus, nondum video. Germanos fortaſſis ac Hiſpanos? Illos ſcilicet, quorum laboribus ac periculis Regis empta captivitas, quorum vitâ ac ſanguine tantum victoriæ pretium eſt comparatum. Admirabuntur ſanè tam prodigum animum, qui uno die, uno decreto, tot annorum exſpectationem, tot militum labores ſine exemplo, ſine præmio, ſine gratia profundat. Indignabuntur etiam tantillo hæc in pretio apud ſuum Imperatorem cenſeri, ut gratuitò immerenti, atque adeò hoſti impendantur. Attamen nemo facilè dubitabit, quin Gallorum laudem gratiamque hoc facinore Carolus ſit promeriturus? Verùm ego ſic mihi perſuadeo, Gallos hanc liberalitatem ac ſimplicitatem noſtram, qui tam opimam de manibus prædam elabi patiamur, pro oblectamento potiùs habituros, ſuumque magis Regem, quàm tantam amplexuros clementiam. Neq; ſanè glorioſum tibi apud poſteros futurum eſt, à Gallis laudatum fuiſſe, quorum ſine magnis emolumentis hanc nemo laudem comparatam intelliget. Qui noſtris adeò commodis favent, ut ſi te manibus conſtrictum tenerent, faciliùs oleum de pumice, quàm gratuitam ab illis libertatem obtineres. Docuerunt id nuper Mediolanenſium captivi à Gallis Duces, docuit ſuperiori ætate Ludovicus in Caroli fratris manibus, illi perpetua inter vincula, hic poſt acerbam captivitatem, ijs ſolutus legibus, quibus magnâ bonorum multatus parte, ad exilium potiùs, quam libertatem dimiſſus videretur. Ita nimirum Alexandros ac Cæſares tibi in exemplum clementiæ productos, Galliæ Reges imitantur. Demus tamen Franciſco libertatem, non iniquam illi; ſed nec Cæſari inutilem: cedat illis, quibus dixi, regionibus, imperio jam pridem debitis; ne tribuamus tantam ſapientiſſimo Regi perfidiam, ut vel illum juratâ fide abiturum, vel hæreticis Turciſque adverſus Carolum adhæſurum credamus. Plus ego in tanto Rege prudentiæ, fidei, pietatis, conſtantiæque ſuſpicio ac veneror, quàm ut ad extremam hanc rerum agendarum temeritatem prolapſurum exiſtimem. Quare etiam atque etiam, ô Cæſar, videndum eſt, quibus eum à te pactionibus dimittas, quem ſemel dimiſſum revocare nunquam poteris; ubi cuſtodieris, ſemper licebit dimittere, & præcipua Reip. tuæ munimenta bellum aut pacem cuſtodiâ aut libertate illius ſtabilire.

Gratuitã libertatẽ Regis pauci laudabunt, Galli etiã ridebunt.

Galli non ſolent gratuitò ſuos captivos ſibi adeo utiles dimittere.

Applau-

1525.

XVI.

Valuit hac opinio Regiq; liberius certo onere cedendorum oblata eſt.

Applauſit Albano univerſus Cæſaris ſenatus, atque in ipſius ſententiam ſine contradictione diſceſſit. Neque cunctanter Imperator ita ſentientibus aſſenſus eſt. Miſſus iccirco Buranus Comes ad Regem cum tabulis paciſcendi leges complexis, *quæ cùm præter provinciam in Gallia Borbonio reſtituendam, regnique Gallici in Italicas regiones jura, etiam Navarræ, Burgundiæque abdicationem comprehenderent*, adeò graves Franciſco viſæ ſunt, ut mortem ſibi in carcere, quàm ejuſmodi pactionem honeſtiorem optatioremque fore diceret. Neque verò, ut maximè velit, per antiquas Galliæ leges, integrum ſibi eſſe, quicquam de Galliæ poſſeſſionibus, ſine totius regni conſenſione atque autoritate, pacto ad alios traducere. Peterent igitur quæ in regia poteſtate, aut regni lex, aut fortuna bellorum collocaſſet, nullam ſibi promptitudinem, alacritatemque ad Cæſaris potentiam ac commune fœdus ſtabiliendum defuturam.

Ad quæ præſtãda Rex Gall. ſe obtulerit.

Caroli ſororem Eleonoram accepturum thalamo, ac Burgundiam dotis habiturum loco, in cujus deinde imperio filij ex Eleonora nati ſuccederent. Borbonio ſororem viciſſim ſuam, Margaritam, matrimonio deſpondendam, nec bonis eum patrijs tantùm, ſed regiâ etiam liberalitate auctis reſtituendum. Angliæ ſe Regi, cui nihil ex Gallia concedi poſſet, pecuniâ ſatisfacturum, Cæſarique mulctæ nomine magnam auri vim perſoluturum, regni etiam Neapolitani ac Mediolanenſis imperij jure ceſſurum, cùmque Italiam coronandus peteret, navali terreſtrique militiâ adfuturum.

XVII.

Carolus in diverſa ſuorum conſilijs trahitur.

An Italis offerenda libertas, & cum his contra Frãciſcũ pugnandum?

Non iniqua hæc, nec illiberalis Regis voluntas ac poſtulatio multis viſa eſt; ſed ad diverſas parumq; decoras cogitationes abducebant alij Carolum, Mercurius Gatinaria ſummus negotiorum curiæ Præfectus, ingenio prudentiâque quàm natalitio ſplendore illuſtrior, ſuadebat Italorum Principum animos oblatâ libertate, pro cujus defenſione vires omnes arteſque in Cæſarem experturi eſſent, ante omnia ſtabili perpetuoque fœdere obligandos: tum deinde ad Burgundiam majori, quàm Inſubriam, jure Carolo debitam, arma convertenda eſſe: haud magno negotio, dum & Gallia ſine capite, & Italorum nudata ſubſidio eſſet, occupandam. Denique niſi pertinaci obſtinatione aliena retinendi decederet Franciſcus; Galliam binis mari claſſibus, ac tripartito per diverſas regiones exercitu, totiuſque Europæ viribus opprimendam. Sed plus ea ſecuritatis, quàm humanitatis ſententia habere Carolo viſa eſt. Enimverò, ut Franciſcum diuturnâ carceris acerbitate frangat, ac fortaſſis adverſitatis impatientiâ enecet; ut matrem, filij deſiderio ac lacrymis graviſſimè oppreſſam, belli etiam calamitatibus obruat; hoc inſolenter nimiùm eſſet, in rerum ſecundarum uſu alienæ inſultare miſeriæ. Lanoius igitur ceterique Belgarum cum Piſcario Regem potiùs minùs ſeveris conditionibus Cæſari contra Italos obligandum cenſebant, ut totius Galliæ opibus ad frangendam Italiam, fatali ſemper odio Germanis Imperatoribus obluctantem, uteretur. Ita veteris imperij majeſtatem ad unius Cæſarei nominis decus amplitudinemque redituram: cùm diviſis Italiæ ſtudijs, ob inſanam potentium æmulationem, futurum nunquam ſit, ut conjunctis opibus, quæ privatim infinitæ, publicè perquam ſint exiguæ communibus ſeſe Europæ viribus, aut diu, aut validè objiciat.

An cõtrà Frãciſcus conciliãdus, & cũ hoc ad Italia imperiũ contendũ

An. Chr. XVIII. Carolus pro Burgundia potius cẽſuit pugnandũ, quòd hãc ſibi avito jure recederet debitam. Iuris hujus deductio.

Sed Carolo indignum videbatur illud victoriæ emolumentum; quod potiſſimùm quærebat, neglectum amittere; nec Burgundiam à Rege Francorum Ludovico, ſub Caroli Audacis cædem, Mariæ aviæ ereptam, ad patrias poſſeſſiones hac opportunitate revocare. Obtigerat enim hic Burgundiæ Ducatus Philippo Audaci Joannis Gallorum Regis filio hereditariâ inter fratres ſorte, qui Ludovici Flandri Comitis filiâ in uxorem ductâ, ſuperioris Burgundiæ Comitatum, Arteſiam, Flandriam, Nivernenſem, ac Retelenſem ditionem ſibi adjunxit. Philippo Joannes ſucceſſit filius, qui cùm patruelem ſuum Ludovicum Aurelianum Ducem ex æmulatione ſuſtuliſſet, Gallorum viciſſim inſidijs ac ferro occubuit. Quam patris cædem Philippus bonus triginta facilè annorum bello cum Anglis ſociato proſecutus eſt: dum pacem ab eo Carolus, agris ad Somonam flumen attributis, emeret, Angloſque majoribus deindè viribus, totâ Galliâ, præterquam Caleto ejiceret. Sed ſopita parentum bella, levi inter filios rerum momento, rurſum excitata ſunt, quæ Ludovicus ejus nominis Vndecimus, Gallorum Rex, cum Burgundionum Duce, Carolo Audace, magnâ diu armorum virtute ac gloria exultante, pertinaciſſimis odijs exercuit; donec Carolus infelici caſu ad Nanceium caderet, imperio penès unicam filiam Mariam, florentiſſimarum regionum heredem, deſtituto. Cujus vires conſiliumque, cùm in præſenti bellorum apparatu Ludovicus facile ſuperaret, neque fœminæ deberi ſucceſſionem contenderet, utramque Burgundiam; magnam Picardiæ Arteſiæque partem, ſuis armis poſſedit; dum tandem Maximilianum Friderici Imperatoris filium atque avum Caroli Maria conjugem ac defenſorem acciperet: cujus tamen potentia ad amiſſæ ſpem hereditatis explendam ſufficere non potuit. Ut proindè Carolo nihil æquè curæ eſſet, quàm ut in avitam poſſeſſionem poſtliminiò ſuccederet.

XIX. *Hæreſis per Germaniam Carolo abſenti arma pacemq́; tractante invaleſcit.*

Dum his deliberationibus tempus otiumque in Hiſpania conſumeret, Germania tanquam ſine capite ac ſupremæ rationis imperio, inſanâ hæreſum bellorumque vertigine circumagitur, tam atroci religionis hominumque exitio; ut nunquam uno tempore majori clade atque immanitate Germania jactata ſit, illaque tot gentium domina, quam nullus hoſtium impunè terruit, ſervire nunc denique improbiſſimis dominis, ſuæ cupiditati & alienæ perfidiæ, ad ultimam perniciem interitumque cœperit. Memini ſupra revocati Norinbergam conventûs ſub anni XXII exitum, ut ex Pontificis Cæſariſque voluntate executioni mandaretur edictum Wormatienſe. Quo cum & Cardinalis Campegius Pontificijs, & Joannes Hannare Cæſareis inſtructus mandatis veniſſet, & Ferdinandus Archidux cum Bavaris Eccleſiaſticiſque Principibus impensè obſequendum ſummis orbis Monarchis eſſe contenderent, tamen inclinatis jam ad Saxonem Lutherumque animis Fridericus & Ludovicus Palatini, Caſimirus & Albertus Brandeburgici, ad vitanda ſeditionis popularis diſcrimina, mitiori incedendum viâ eſſe perſuaſerunt: ut hoc denique XVII. Aprilis anno ſeculi XXIV decretum prodierit: *Quandoquidem Cæſaris voluntati per Hannare oratorem expoſita æquum ſit morem gerere; prohibere imperii Ordines, ſingulis opus libellorum*

Cochlæus & Viċ. Berg. in Luth.

Schleid.l.4.ad an.24. Palav. in Concil. Trid.l.2.c.7. Surius in Com.

fama-

famoſorum, ac contumelioſarum imaginum editionem, Pontificiâque ac Cæſareâ auto- 1525.
ritate cenſere, liberum in Germania Concilium proximâ opportunitate ad controverſias religionis finiendas indicendum. Interea verò ad XI Novembris alter Spiræ Conventus, tum ad gravaminum diſcuſſionem moderationemque, tum ad controverſos religionis articulos diligenti prudentum doctorumque virorum ſtudio expendendos, eſt conſtitutus. Quâ in re ſinguli Principum, doctis hoc negotium imperare hominibus juſſi ſunt, ut examinatis Lutheri voluminibus ſincerâ à corruptis privatim ante ſecernerent, ut expeditior ſtatuendi ratio eſſe publicè queat, quid ſcribendum prædicandumque ſit, donec œcumenico Concilio lis finiatur. Ad cujus facilius judicium hæc etiam inveſtigatio profutura ſit. Juſſus denique quilibet Principum Ordinumque ſua in ditione decreti VVormatienſis exequendi rationem habere. Ita quod præcipuum edicti momentum erat, de Luthero ejuſque fautoribus proſcribendis puniendiſque neglectum eſt, & emplaſtrum vulneri non adhibitum: quin præſcriptum de religionis veritate Spiræ diſcutienda, remedium, quod pro veneno erat, ad everſionem non ſanitatem procuratum.

Undè Campegius viſis his in ſcripto decreti articulis, ſcripto iiſdem repoſuit: *Probari ſuoi ſuſceptum de Edicto VVormatienſi promovendo conſilium. Synodum verò œcumenicam, niſi conciliatis Regum armis voluntatibusque, cogi non poſſe: in Pontifice moram nullam fore. At Spiræ antiquiſſimam Eccleſiæ doctrinam, tot ſeculis Conciliiſque ac Doctoribus firmatam, in diſceptationem à novellis Doctoribus, & Eccleſiaſticarum fortè rerum imperitis, certè totâ antiquitate minimè comparandis, adduci, niſi temerè inconſultòque non poſſe. Quis hic inter Doctores diſcrepantes futurus judex? Plebſne, an ex illa ſelecti ſententiam dicturi ſunt? quàm illud futurum confuſione plenum, & hoc arduum? Qui excludentur, irritam injuſtamque, ſi ad votum non cadat, exclamabunt ſententiam: Et quis ſibi perſuadeat, Gallos, Italos, Hiſpanoſque deinde, quod paucis Germanis viſum fuerit, admiſſuros, præſertim in cœtu, nullâ nec Pontificis, nec Cæſaris voluntate, conflato?* Hæc tamen Campegii repugnantis oratio impedire decretum non potuit, quin, ut jam meminimus, produceretur. Publicè igitur Legatus conteſtatus eſt, ſe improbante hæc fieri, ad Pontificem rem totam proſcripſit. qui indignatus Germanos ſibi privatim religionis tribunal conſtituere, deliberatione in Cardinalium ſenatu inſtitutâ, non modò ad Carolum Cæſarem, ſed etiam Angliæ Luſitaniæque Reges literas dedit, promptoſque ad opem omnes habuit, quod tamen intra cohortationem potiſſimùm ſubititit. Ipſe verò Legatus, cum iis, qui Catholicarum eſſent partium, Eccleſiaſticis præſertim, obniti voluit. Quoad *Concilium & centum gravamina*, Legatum tanquam ſuopte ingenio reſpondere juſſit: *Pontificem multò magis juriſdictionem Eccleſiaſticam variis nominibus gravatam ac labefactatam cupere per Concilium inſtauratam. Ceterùm onera Germanorum per leges Concilii Lateranenſis, cujus obſervantiam ſtatim ab electione ſua præceperit, ſublata videri; nec defuturum ex æquo, ſiquid reſtet minuendum*: monebatque ingerendum eſſe, *invaleſcentem hæreſin ad ſacram autoritatem, tanquam magis inermem, principio, deindè verò & ad profanam ſubvertendam niti.* Quod experientiâ deindè compertum eſt.

Digitized by Google

An. Chr. XX.
Ratiſbonenſi conventio a Catholicis Principibus aliud decretum ſanctitum editum.
Tom. Concil. in Clemente VII. Col edit. Cochl. in vita Lutheri.

Averſatus hanc etiam levitatem potiùs, quàm lenitatem, in capeſſendis remedijs, erroribuſque caſtigandis Ferdinandus Archidux, pro innato Auſtriacis religionis defendendæ ſtudio, Palatinis Brandeburgiciſque ſecluſis, cum Legato Campegio, Bavariæ Ducibus, varijſque tum Epiſcopis, tum Legatis Ratiſbonam convenêre, novoque decreto rei Catholicæ diſertiùs propiuſque VI Julij Anni XXIV conſuluêre: *Vt ſcilicet præter ſtatuta Noribergica, ſuam etiam VVormatienſe edictum vim obtineret. Nihil ex damnatis veterum hæreſibus, nihil in Divos Chriſtique Matrem contumelioſum, nihil ſeditioni obnoxium, aut ore, aut ſcripto impunè tradatur. Docendi dicendique clàm palàmve officium nemo adeat, niſi Epiſcopus munus hominemque probantibus. Leges à Campegio Cardinali vitijs per Eccleſiam abolendis, morumque emendationi procurandæ ſuſceptas, ne quis aſpernetur, aut negligat.* (erant illæ 35 quibus laicos potiſſimùm levabat impenſis, in ſacrorum adminiſtrationem & beneficia Eccleſiaſtica faciendis ſublevabat) Statutum deindè, ut *Sacramentorum, Pœnitentiæ, Sacrificij, jejunij ſuus uſus ex ritu veteri atque obſervantia maneat: deſertores ordinum ac religionis pœnæ ſubeant: horum illicita proſcribantur conjugia: à ſcholis VVittenbergicis ac diſciplina Lutheranorum quamprimum liberi avocentur, aut beneficijs ac hereditate careant. His rebus exequendis idonei per imperium homines deligantur, quorum operâ & locorum præfecti ſubſidium, & rei carcerem exiliumve habeant. Quòdſi qui turbulenti huic ſeſe decreto objecerint, mutuâ vicinarum provinciarum ope reprimantur.* Fortiter illa à Ferdinando collegiſque decreta quidem; ſed minor ad exequendum, quàm imperandum virtus fuit.

XXI.
Legati Pontificij pro reformatione Cleri ſtatuta.

Campegius deindè, ad purgandos Eccleſiaſticorum mores, à quibus potiſſimum ad hæreſin manare robur intelligebat, has, ſeparatâ conventione, leges condidit: *Nemo illorum ad corporis cultum inſolenti uteretur habitu, non negotietur, non avarè pro ſacrorum adminiſtratione pecuniam imperet, non cauponis ac potantium immiſceatur contubernijs: feriarum numerus ſit moderatus: concubinarij loco atque officio moveantur.* Hæc ad frigidum Noribergenſium decretum calidiùs, quàm efficaciùs inſtaurandum, Ratiſbonæ ſunt conſtituta.

XXII.
Litera Caroli ad Imp Principes, quibus illorum decreta Noribergenſia perſtringit.

Adjecit his XV Julij An. 1524 Cæſar ex Hiſpania literas, quibus imperij ordines perſtringit ob Wormatienſis decreti neglectum, languidaſque atque inutiles Noribergenſis Comitij concluſiones: *Vt quid enim libri contumelioſi atque infames tantùm pictura vetentur, ubi quidquid Lutheri hæreſin ſaperet, flammis eſſet abolendum? Quâ autoritate de Concilio in Germaniam accerſendo decreverint, ſe atque etiam Pontifice inconſulto? ejus procurationem non improbari quidem, verùm ſibi Pontificique deferendam. Ceterùm inſolens prorſus eſſe, neque omninò tolerandum, quòd Spiræ comitia ad conſtituendum de religione Germaniæ indixerint, dum Concilij definitione hæc controverſia abſolvatur. Haccine reverentia ſummæ poteſtati debita? Haccine priſca illa Germanorum pietas, tot ſeculorum in ſedem Pontificiam obſervantiâ celebris? Tantumne uni in ſe Luthero ad ſeducendum poteſtatis faciant homini perverſiſſimo, qui non minorem, quàm Mahometus olim Eccleſiæ daturus cladem videatur, ſi erroribus per ſpeciem veritatis inſidioſè obtruſis favere pergant? Vetare igitur ſe omnem de religione actionem, ac velle, ut edicto VVormatienſi obſequantur, niſi obſervantiæ neglectæ pœnam malint.*

Ita

1525. XXIII. *Indicta Spiræ religionis cõciliatio quã Germaniæ Principes decreverant, ſublata.*

Ita Spirenſis conciliatio interrupta ſubſtitit, ad quam Liberæ per Imperium urbes Legatos jam præmiſerant, paſſimque delecti per Germaniam eruditionis famâ nobiliores operam ſententiaſque conferebant. Quod non pauci Germaniæ proceres, velut partium medij, alia in Catholicorum, alia in Lutheri diſciplina damnarent, exiſtimarentque ex ſapientûm virorum judicio, deteriora in moribus atque opinionibus utrorumque reſecanda, optimis in obſervationem atque uſum publicum traductis. Neque inviti accedebant Sectarij, quòd triumphum ſibi, cùm ex transfugarum eruditione ac numero, tum ex popularis cauſæ rationibus promitterent, poſtquam ſparſa non obſcurè per Eccleſiam Romanam perditorum hominum flagitia, jam uſu penè ac frequentiâ roborata, multorum oculos graviſſimè læderent, & ſatiùs non paucis videretur Sacerdotum matrimonia tolerare, quàm vagam libidinem.

XXIV. *Effrenis Lutheri quoslibet Germaniæ proceres carpendi audacia.*

Horum Lutherus ſpem audaciamque magnopere confirmabat, qui in medijs imperij viſceribus, hac tempeſtate, tam ſtolido arrogantique furore in Germaniæ Principes, atque ipſum adeò Cæſarem debacchatus eſt; ut nihil tam atrox impudenſque, aut animus concipere, aut lingua effutire poſſet, quo illorum nomen famamque, tanquam lixarum ſcurrarumque è trivio propudioſè non convelleret. Primùm in Principes Noribergicis comitijs collectos, tantâ calumniandi licentiâ invectus eſt: *ut ad inſaniam & inſamem tyrannidem prolapſos aſſereret, qui pro ſua libidine fas nefasque ſubditis imperarent; Cæſarea poteſtatis umbrâ larvâque non uſque adeò protecti, ut vel purgatiores latere oculos, vel fortes manus, in vindictam aliquando ſtringendas, queant ſubterfugere. Id genus hominum nebulones olim, nunc Chriſtianos Principes appellari: horum ſe morionum inſaniam condito inultè ſtylo nequaquam toleraturum: nec qui idolum illud monſtrumque Romanorum Papam hactenus formidare non potuerit; ejus ſquamas bullasque timidâ formidine reveriturum. Impiam illos in Chriſtianos occupare tyrannidem ſtricto jam brevi ferro abolendam. Orthodoxorum cœtum ab omni illorum imperio eximium eſſe, nullis legibus aut parendi officio teneri, ſolum Chriſtum moderatorem agnoſcere. Vulgo cum Epiſcopis communem eſſe inter fideles poteſtatem; nec alio diſcrimine, quàm officiorum inter ſe ſeparari. Ceterùm in vulgus infidelium jus legum gladijque uſurpare Principes ſine noxa poſſe. Lictores hos Dei carnificeſque eſſe, quibus ad juſtam malorum reprehenſionem ac pœnam offenſum Numen utatur: ſed omnem ſapientiam atque æquitatem ab eis ad plebem, hâc ætate demigraſſe; parumque ab intentato jam dudum exitio abeſſe miſeros.* His etiam inſolentiora ad plebem in Principes concitandam Lutherus altero pòſt anno adjecit; cùm admoniti graviter à Cæſare de neglecta Wormatienſis decreti executione, Noribergæ rurſus conveniſſent, ijs, quæ ſupra attulimus, conſtitutis: ſiquidem in utrumque edictum commentatus, illos porcis atque aſinis rudiores in decretis manifeſtâ contradictione pugnantibus, facit, temulentiæ cæcique furoris coarguit: *Qui cùm fruſtrà in Lutherum, ait, rictu pandant, experturi ſunt propediem iram Dei potentes de ſede exturbantis: ſuam vitam multis ſaluti eſſe, mortem excidio fore; quem ſi maleſana ha beſtia dilaniarint, piaculum adituras, quod nullo aut præſentium, aut poſterorum ſanguine queat elui. Mirum profecto eſſe, quòd ille vermium ſaccus, & debita immi-*

Digitized by Google

An. Chr. *imminenti jam letho victima, Romanus Cæſar, tam impudenter ſupremum fidei propugnatorem ſeſe conſtituat. Dignum certè, & hunc, & ceteros Germaniæ proceres, quibus contra Turcam nemo Chriſtianorum aurum manusque commodet; quod ni quis faciat, impensè Deum orandum, quandoquidem Turca moriones iſtos, tam ſtolidos atque amentes æquitate ac prudentiâ longè ſuperet.*

XXV. *Lutherus ſua cauſa fautores habuit omnes, quos vita libertas & opes Eccleſiæ ſtira trahebant.*

Uſque adeò funeſtâ rabie publicis è cathedris, ſcriptiſque in ſumma Chriſtianæ reip. capita graſſanti, nec auditor, nec lector, nec fautor, ex ipſis etiam Germanæ nationis proceribus, deerat. Zelum hunc eſſe divini nominis religioniſque injuriâ provocatum, plerique cenſebant, quos vel ſentiendi vivendique, vel etiam ſacras opes impunè occupandi libertas invitabat: quo autoramento ſummi quique Principes novæ religioni adſcribebantur, ut Eccleſiarum bona tanquam perfidiæ ſuæ præmia occuparent: nimirum hæc naſſa erat tot tantiſque piſcibus capiendis idonea, ex qua tam regreſſus difficilis, quam facilis ingreſſus. Cùm pauci adeò inconcuſſæ virtutis reperirentur, qui tam ſpecioſos novarum poſſeſſionum titulos, aut primùm oblatos repudiare, aut ſemel admiſſos poſſent deſerere, quæ cauſa cur hæc animorum peſtis ſecularibus inprimis proceribus adhæreſceret. Suo etiam mecœnati Friderico Electori Saxonum hoc collyrio oculos ſolitus inungere, ut infeliciſſimi Principis cæcitatem foveret, cui anno proximè ſuperiori ex ſuo monaſterio hâc ſcripſit ſententiâ: *In vacuo ſe illic modò, cum Auguſtinenſium Priore regnare cœnobio, jamque & hunc ad diverſum vitæ genus tranſiturum: ſibi cenſuum reddituumque monaſterij colligendorum nec otium, nec animum eſſe, ac proindè in manus ſui Principis tanquam heredis proximi conſignare, eâ ſpe, fore ut pars aliqua ſibi Principis indulgentiâ relinquatur, caveaturque ne harpyijs quibusdam rapacibus obnoxia maneat.* En præclarum cuſtodem ovium, ut aiunt, lupum, qui ſuis ita cœnobij ſam liaribus conſultum ibat, ut ceteris ad libertaté emiſſis ac poſſeſſione excluſis, ipſe cum ſuo Principe hereditatem adiret.

XXVI. *Nova religio per Lutherum excitata diris naturæ monſtris divinitus exhibetur.*

Dum hæc Lutherus admirandâ rerum humanarum divinarumque per Germaniam confuſione molitur, dum alijs ipſe Principibus imperat, alijs minatur, &, velut in theatro, in ſacris profaniſque ſuo arbitratu conſtituendis, ſcenicum Regem imitatur, feſtos, nonnullis demptis, proſcribit ab humana obſervatione dies, cæremonias rituſque veteres eliminat, ſacrificium divinum abolet, monaſteriorum alia in palæſtras artium alia in Principum aulas convertit. Natura ſuarum etiam in beſtijs hominibusque legum oblita, monſtra illa religionis novo ſpectaculo oculis humanis ſubjicere, animiſque inculcare viſa eſt. Freibergæ prodigioſo in lucem partu vitulus cucullatus prodiit, quem Minotauri Wittenbergenſis titulo honorârunt: non obſcurâ Lutheri Monachi degenerantis imagine. Landsbergæ alter vitulus ſacerdotis inſignis habitu ſpectatus eſt, non minori illius ordinis fœdè laſcivientis infamiâ. Wittenberga, Lutheranæ factionis ſeminarium, portentum in duobus pueris geminum dedit, alterum ſine capite, alterum pedibus poſt tergum inverſis natum: utrumque nobilem fidei Eccleſiæ Wittenbergicæ typum, quam ſine viſibili in terris moliebantur capite, & retortis à trito Majorum tramite veſtigijs.

Jam

Digitized by Google

1525. XXVII. *Ruſticorū adverſus dominos ſuos ſeditio Muntzero & Pelargo Anabaptiſtarum auctoribus concitatur.*

Methodius in hiſt. Anab. l. 1. Cochl. in vita Lutheri.

Jam exulcerata per Germaniam omnia monſtris etiam graviora minabantur. Etenim ruſticanæ ſeditionis incendium, cujus nuper Lutherus impotenti linguâ in Principes graſſatus ſemina jecerat, gliſcere, ſenſimque ijs valeſcere incrementis cœpit; ut niſi plurimo ſanguine reſtingui non poſſet. Erat Thomas Muntzerus ſacerdos apoſtata Lutheranæ factionis non ultimus ſatelles; is, ut quilibet eo tempore Sectariorum ſibi credi volebat, utcunque tandem S. Literis abuteretur: ne autoritas deeſſet, Nicolao Pelargo duce atque auſpice, ut ſupra memini raptus, & colloquia cum Deo Patre, ac Michaële Archangelo, cœpit fingere; nec ab eo inſtituto alienus eſt creditus Caroloſtadius, qui ſcholas Theologicas, Philoſophicaſque Wittenbergæ primus, abſente Luthero, damnaverat, atque à ſolo Deo (quod Enthuſiaſticæ huic ſectæ proprium eſt) abdita religionis ſecreta haurienda ſenſit. Non deerant tamen, qui Prophetis hiſce, quantumvis ab omni humana ratione delirantibus, aures darent: *quod ſemel à linea rationiſque via aberrantium error denique ſit maximus.* Suus tamen huic impietati color ad imaginem veræ pietatis non deerat: cùm ab illa morum diſſolutione, quæ Lutheri doctrinam in vulgus ſequebatur, ad ſeveriorem vitæ diſciplinam corruptos licentiâ homines revocarent, detortis in omnem ſenſum S. Scripturæ teſtimonijs, prout divinâ inſpiratione ſeſe hauſiſſe impudenter jactarent, ac flagitia etiam fœdaſque libidines, quibus mutuò corpora ſubſternerent, miſericordiæ operibus, præclaro videlicet Scripturarum uſu, adſcriberent; propalam tamen rigidæ ſanctitatis profeſſores: ut oſtenderent, nullum adeò turpe atque immane facinus reperiri, quod perverſâ legis Dei interpretatione virtutis habitum nequeat induere. In his Muntzerus, ut dicebam, primipilaris, illa nuper à Luthero in Epiſcopos ac Principes cumulata convitia ſeditioſè urgebat: *alienum à Chriſtiana æquitate dictitans, iſtam quam in ſubditos aſperitatem uſurparent, laute illos molliterque cuticulam ſubditorum impendio curare, legum interea ac tributorum inclementiâ ruſticam plebem opprimere; ut illis ſine laboribus pingue etiam otium, his inter labores vix auditatis famuque amoliendæ præſidia ſuppetant.*

XXVIII. *Chriſtianorū primæva ... bus communia.*

Suevorum in hanc rem à Magiſtratu poſtulata.

Revocanda in orbem antiqua Chriſtianorum tempora, noxæ tyrannidiſque inter ejuſdem religionis homines prorſus expertia; quando opibus ad communem uſum collatis, neque quiſquam ad profuſum luxum abundabat, neque egeſtate vilis ceteris, ſibique gravis reperiebatur. Hæc ad ingentem inopis vulgi plauſum in Thuringia Muntzerus, alijque ex Lutheri ſchola, argumentis haud multùm diverſis inculcabant: ut proindè in Suevia, Franconia, ac Lotharingiæ paſſim ſeis ruſtici ſedibus exuti, ad dominorum ſuorum excutienda imperia, conſilium, atque arma conferrent. Et Suevorum quidem natio prima ad rebellionem vexilla ſuſtulit, anno vigeſimo quinto, poſtquam ſua poſtulata duodecim articulorum ſcripto arte vulgaſſent, quæ niſi ultrò ſibi a Magiſtratu deferrentur, vim intentabant. In his *libertatem, ab Evangelio Chriſtianis indultam, & indigna ſervitutis onera ad æquitatis præſcripta mitigari poſtulabant. Decimas tamen frumentarias à delectis in pauperes, Eccleſiæque miniſtros erogandas admittebant. Silvas, ferasque, piſces, ac flumina, non paucis ſigillatim*

An. Chr. *latim Proceribus, ſed uſui publico ſervire cupiebant, Legibus pæniſque, quotidie, pro imperantium ac punientium ingenio affectuque creſcentibus, modum ac ſalubre temperamentum adhibendum eſſe: ne tot leges, ut plerumque fit, ſine lege adminiſtrentur. Miniſtrorum pro Eccleſia delectum, abrogationemque vulgo deinde relinquendam; ne indignis, aut pateat hæc autoritas, aut conſervetur. Denique hoc ſcripto nihil ſeſe complecti, quod irritum nolint ſi divinis paginis adverſetur: & præter quod futuris temporibus aliud auſuros ſeſe non affirmant, ubi quicquam S. ſcripturæ repugnens offenderint.*

XXIX *Lutherus vulgato ſcripto, tam Principes & Dominos ob inclementiam, quam ruſticos ob rebellionem reprehendit.*

Lutherus, ad cujus autoritatem provocaverant ruſtici, eidem ſeditioſorum hominum ſcripto typis repetito, gravem in Principes ac magiſtratus, præſertim Eccleſiaſticos, reprehenſionem ſubjicit; *quod ſuâ inclementiâ, & Evangelicæ, quam tradat, diſciplinæ neglectu hanc plebis indignationem, immites Tyranni, conciverint. Deum eſſe, à quo juſtiſſimâ perfidiæ vindicatione incenſo, hæc ruſticis iniecta mens fuerit: qui licet quædam, parum æqua, quædam tamen etiam divino humanoque judicio conſentanea, poſtulent.* Deinde & ad rebelle vulgus Oratione converſa, *damnat inconſultam temeritatē, cùm aliena à Chriſtiano nomine vlciſcendi cupiditate, tam cæce atq; impotenter efferantur, ut & judices ſuorum ſe dominorum conſtituant, & injuriis ad patientiam opportune uti neſciant. Iubet igitur vtroſque conſilio ſuo, illos quidem Tyrannidem, hos arma deponere. Futuram ceteroquin, ut Deus nebulones nebulonibus ſevere admodum caſtiget; atque ex ſeditione hac, velut tempeſtate communi in omnium capita fulmen detorqueat.*

XXX *Francones cum Suevis Lotharingi & Turingi rebellant.*

Neque verior vates Lutherus unquam: ſiquidem ad lacum Conſtantienſem & Danubium Francones, Suevique: alibi ad Moſam, Rhenumque Lotharingi, per Thuringiam Saxones, tantâ multitudine ferociâque collecti ſunt; vt funeſtiſſima rerum facies totam impleret confunderetque Germaniam. Ferro omnes facibuſque armati, inauditâ in omnes crudelitate, præſertim in conſecratos Deo homines, graſſabantur, nullaque humani divinique juris reverentiâ, ſine modo, ac ratione furebant: obvia quæque, ſacra, profanaque in prædam ceſſere. Monaſteria, arceſque nobilium per ſolam Franconiam ſupra ducenta, inſanam hanc rabiem vimque immaniter in fortunas vitamque omnium ſævientium, extrema vaſtitate, ſuſtinuere. Hæc acies cùm primo quidem in ſacrorum hominum collegia ac capita inſtrui videretur, diſſimulatum fuit; Luthero eiuſque gregalibus de tam fideli ruſticorum opera ſibi tacitè plaudentibus: at ubi in totam nohilitatem nibilo mitius ſæviri cœptum, & crudeliſſimo mortis genere non pauci innovatæ Religionis levitatem expiarent, Lutherus ſtylum vertit, plenaque ſanguinario in ruſticanam plebem ſcripto bacchatus eſt: hos *Sathanæ diſcipulos, fœdifragoſque mortales conſpirantium* Principum *ferro quantocius ſtygi immolandos, nunquam gratiori ſuperis inferiſq; victimâ litari potuiſſe.* Ita nuper Ruſticis, nunc Principibus, ad cruenta conſilia inflammatis, Lutherus, præcipua ſeditionum tuba, funeſto clangore præludebat tam ad laudandū quàm deteſtandū facinus paratus, prout ſpe metuque ſucceſſuum in diverſa raperetur.

Loca ſacra. Monaſteria arceſque paſſim nobilium vaſtata.

Lutherus fruſtra hos execratur.

XXXI *Suevi Trucſeſio Duce Lotharingi*

Primus adverſus tumultuantium gregem exercitum duxit Georgius Truceſius Suevici federis Imperator. Hic res iam propemodum ultimâ deſperatione

1525.

ſione proſtratas, virtute ſuâ, ſociorumque audaciâ, utcunque erexit, cum homines furore magis, quam conſilio fretos primus magnâ clade attrivererit docueritque non tam multitudine, quâ arte bellum adminiſtrari. Hunc Antonius Lotharingiæ dux imitatus, rebellem ſuæ provinciæ populum tribus locis præliiſque tam luculentâ ſtrage percuſſit, ut octodecim illic ruſticorum millia motæ ſeditionis infamiam ſuo ſanguine conſignarint, non ſine præſenti ope Numinis quâ tam facile graviſſima prorſus tempeſtas levi armorum, tanquam ventorum impulſu, diſſcuſa, momento penè & videri, & timeri deſiit. Par illorum rebellium exitus, qui haud procul Wormatia ad Petershemium coiverant, in quos Ludovicus Palatinus & Richardus Trevericus Princeps duxere exercitum: quanquam & fraus quibuſdam pro virtute fuerit, cùm dedititiis poſt arma vitam extorſerint, rati fidē nullam perfidiæ deberi. Munzerus denique fax ac turbo ſceleratorum per Thuringiā hominum, ad eam quam potiſſimum adornârat tragædiam digno eventu concludendam poſtulabatur. Hic Phiferum & hæreſis & rebellionis cœptæ adiutorem nactus, poſt collectam temere ruſticorum hominum manum, non infelici marte ſeditionem eſt auſpicatus, Phifero ad quidvis ſuadendum audendumque prompto. Hic (ut enthuſiaſtis ejuſmodi familiare erat divinare ex ſomniis) magnam ſibi murium catervam per ſoporem objectam ad ſuos diſſerebat, quos ſtrictâ ipſe manu ferroque oppreſſiſſet, haud dubio hoſtium a ſe conficiendorum argumento. Subinde in agrum Isfeldicum omni crudelitate effuſus, ſacras Eccleſiarum opes arceſque nobilium magnâ ſtrage prædiſq; opimis depopulatus eſt. Repreſſit aliquantulum furioſè graſſātiū impetum Albertus Mansfeldius, dum Joannes & Georgius Saxoniæ Duces, cum Philippo Haſſiæ Domino, conſilium atque arma conjungerent, quorum illi copiis territi Francuſio vicinū inſederunt montem, fruſtraque per legatos, ad ſeditionis auctores pro vitâ multorum, dedendos poſtulati, armis de ſalute maluerūt decernere. Ad quod propoſitum valuit Iris de cælo inſigni ſpecie affulgens, quā cùm ſuis factioſi vexillis adumbratam gererent, Muntzerus ad prodigiū, & manifeſtam Numinis opem, ſpectaculum vertit, projectoq; ad ſuperſtitionem vulgo haud difficulter perſuaſit. Verùm, ut ſigna manuſque ad pugnam collatæ ſunt, imperita militarium ſtratagematum multitudo, loco brevi animoque dejecta, ſalutem nec pugnando, nec fugiendo tuere potuit. Muntzerus Francuſii lecto, tanquam æger, immerſus, deprehenſuſque cum Phifero, acerbâ morte rebellionem luit; in qua tamen, cum inſigni dedecore, reſipiſcentiæ laudem conjunxiſſe dicitur.

Antonius magnas Ruſticorū ſtrages edunt

Ludovicus Palatinus, & Richardus Trev. Princeps rebelles ad Rhenum profligant

Munſterum & Phiferū, fruſtra ſuos viſis ſomniis animantes Mansfeldius, Saxo, & Haſſius, Ducibus captis, peſſundāt

XXXII

Sublato Mūzero Anabaptiſtarum hæreſis repreſſa quidem, non tamē eſt ſacta

Verùm hoc capite Anabatiſtarum ſublato, hæreſis illa tanquam lernæa hydra aliis monſtroſè capitibus pullulare cœpit, neque iſta factioſorum hominum inſania acquievit, dum, per totam effuſa Germaniam, Galliæ, Italiæque in alpibus fines cruento multorum excidio funeſtaſſet. Siquidem plus quam centum quinquaginta ruſticorum millia ſuâ hanc cæde rebellionem expiaſſe feruntur, primæ immutatæ religionis hoſtiæ. Poterat Muntzerus magnam ſibi, non magno negotio addixiſſe Europæ partem, ſi pedetentim conſilio-

An. Chr. que rem magis, quàm impetu aggreſſus eſſet. Nam diverſâ à Luthero incedens via, qui Principes ſibi primò Nobilitatemque, vitæ opumque Eccleſiaſticarum occupandarum libertate addixerat, plebem ſibi adverſus Nobilitatem potius conciliandam, ſervitutis & vectigalium immunitate propoſitâ ſtatuit: eodem S. bibliorum, quo & Lutherus uſus adminiculo, tum primo Chriſtianæ olim vitæ exemplo, cùm omnes dignitate æquales, conditione liberi, promiſcuâque opum collatarum uſurpatione divites indigentium neceſſitati ſubvenirent; non egeſtate minus, quam opulentiâ, graviſſimis ad flagitia invitamentis, proſcriptâ. His cùm ad majorem pietatis ſpeciem, & cultus omnium tenuis honeſtuſque, & jejuniorum liber uſus, & frequens orandi ſtudium accederet, ſingulari confidentiâ ex Chriſti promiſſione & quidvis ſeſe à Deo impetrare, & certò ipſius explorare voluntatem poſſe, ſigno aliquo ſpectaculoque menti objecto, aſſerebant: mirum eſt quanto vulgi aſſenſu in aures animoſque omnium influerent, ut qui ab illa diſſoluta vivendi ratione, ad quam Lutherus ſumma rerum ſacrarum confuſione & pietatis neglectu Germaniam traduxerat, abirent longius, & liberè ſimul pieque Deo magis, quam homini, ſerviendi opportunitatem ſufficerent. Ita ſingulari Dæmonis artificio (quod in omni hæreſi perſuadendâ aſſolet) probis juxtà atque improbis ſuæ tendiculæ ad impleandum collocatæ ſunt, ut alios utilitatis, aut vuluptatis lenocinio teneret: alios etiam virtutis ac religionis imagine deluderet.

Qua arte hi ſectarii hominum multitudinem traxerint licet viâ à Luthero prorſus

XXXIII Hæc hæreſis per intervalla in magnis urbibus erupit. Coloniæ tamen tempeſtivè oppreſſa eſt.

Repreſſa illa quidem Germaniæ pernicies tot hominum internecione, tanquam ſectâ corporis vena morbus utcunque eſt; non tamen penitus oppreſſa, ut tragicis ſuo loco exemplis conſtabit. Neque rura ſolum tam peſtilens afflarat contagio, ſed in urbes ac politiorem quoque gentem admiſſa erat, nec primis ubique exarſit ſcintillis, verùm alicubi tenſim & accepta, & fota, in graviſſima denique erupit incendia. Colonia Agrippina urbs ad Rhenũ nobiliſſima, antiquo religionis pietatiſque cultu inviolata hactenus, hoc tam funeſto Germaniæ tumultu non leviter concuſſa laudem conſtantiæ & integritatis priſtinæ propemodum corrupit. Menſe enim integro armati ad occupandam libertatem cives, inter fas nefaſque hæſitare, tributim cætus cogere, noctu etiam occultis conventionibus agitare conſilia, de Eccleſiaſticō ordine, de ſenatu opprimendo cogitationes admittere, dum inter ancipitem pietatis cum impietate luctam, illa ſuis denique momentis ad inclinandos civium animos, bonorum hortatu, plurimum valeret: ne illud religionis domicilium, tot ſanctorum hominum monumentis illuſtre, tot Martyrum notatum ſanguine, & fædis parricidiis perfidiæque ſceleribus contaminaretur. In tam lamentabili Germaniæ, propemodum occumbentis, funere, auxit pereuntium numerum Fridericus Elector Saxoniæ non ferro, ſed morbo oppreſſus, illo primum ſpectaculo fruitus, quo illi tot occumbentium Germanorum victimæ, tanquam inferiæ, ad Manes præmittebantur, quam funebrium ludorum tragediam primus ipſe Germaniæ Principum, per Lutherum adornarat, dum non indulgentiâ tantum, verum & patrocinio naſcenti ſtultè hæreſi vim audaciamque ſuppeditavit, Qui ſi eâdem

ſi eâdem cupiditate quondam delatum ſibi Imperium (quod in Carolum volens 1525
tranſtulit) quâ Lutheranæ factionis libertatem, occupaſſet, nullum in Germania antiquæ orthodoxæque religionis extaret veſtigium.

XXXIV Friderico Saxoniæ Duce extincto Lutherus ſolutior Catharinam Monialem ad thorum ſeducit: ut quod monaſticis, verbo ſuaſerat, exemplo doceret.

Succeſſit Friderico improli Germanus frater Joannes, eiuſdem hæreſis atque Electoratus heres, qui eo jam antè Lutherum affectu complexus fuerat, ut cum illo errores (quod perditè amantium eſt) ſimul amplecteretur. Minus tamen hujus autoritatem reveritus Lutherus, caſtitatis profeſſione abire publicè conſtituit, quam potentiæ humanæ limites excedere operoſe nuper inculcaverat. Vt icčirco paſſim voluptatis Lenocinio abrepti, ubi patronum velumque flagitiis reperiſſent, ad inceſtos thalamos conſecrati Deo, ſexus utriuſque homines, provolarent. Caroloſtadius turpiſſimæ Veneris in caſtris anteſignanus primum illicitis nuptiis chorum torumque commaculavit, tanta applaudentium ſymmyſtarum impietate, ut in locum Sacrificii Miſſæ abrogatæ, nuptialem miſſam ſurrogarint: cujus introitus hic erat: *Dixit Dominus Deus: Non eſt bonum hominem eſſe ſolum, faciamus ei adjutorium ſimile; Adhærebit homo uxori &*. quæ apud Cochlæum expoſita latius reperies, qui non illepidum vicini Principis conſilium adjungit, à quo cum Caroloſtadius ferinas pro nuptiali epulo carnes rogaſſet, aſinum mactatum ac ſale conditum, auribus pedibuſque in fundo vaſis depoſitis, pro cervo eidem deſtinarit: dignas his nuptiis lautitias. Hunc tamen deinde Lutherus velut choragum, integræque hominum ſacrorum turmæ, laxatis monaſteriorum ac pudoris repagulis ſunt inſecutæ. Quibus Lutherus denique tanquam unus ex Vlyſſis ſociis à monaſtica Circe Catharina de Borre transformatus, acceſſit, ſummus ſacrilegarum libidinum Imperator. Hanc Friderico etiamnum vivente, ſuoque cum monitu, tum cœlibis vitæ exemplo obſiſtente, non auſus eſt publico ſibi flagitio obſtringere, denique ſub eius mortem, poſt inflammatum diu libidinis, ut fatetur, æſtum, infami ſibi thalamo copulavit: illâque pereuntis Germaniæ tempeſtate faces nuptiales accendit, quâ fax ipſe patriæ ac religionis publica, triſtiſſimo Europam incendio, inter bella ac cædes miſerarum gentium, conſumebat. Quo facto non modo ſuorum in ſe hoſtium linguas ſtylumque, levitatem accerbè perſtringentium, vertit; ſed amicorum etiam indignationem reprehenſionemque promeruit: longè omnibus novum hoc facinus à viro Apoſtolico abeſſe dictitantibus, quo tantum carni adverſus continentiam ſuo exemplo indulgeret: cui D. Pauli conſilio vivendum, potius, ne ſuæ quam alienæ cupiditati in ſolvendis continentiæ vinculis faviſſe videretur. Sed Lutherus ſibi hæc ad gloriam imputans, tot hominum Religioſorum à clauſtris ad nuptias defectiones, quas inter præcipua novæ religionis cenſebat miracula, ſuâ non minus imitatione, quàm oratione laudare voluit.

XXXV Acatholici invaleſcunt, Alberto Brandeb. Teutonici ordinis magiſtro ab Imperio & Eccleſia deficiente.

Majoribus nihilominus incrementis invaleſcebat quotidie hæreſis, neque hiſce vitiorum offenſionibus interturbata vires amittebat, flumini vaſto ſimilis, quod ad parvas lapidum vallorumque moras, non tam retardatur, quam effervеſcit vehementius, ſuoſque per obſtacula impetus promovet. Auxit hæreticorum

An. Chr.

Surius in commẽt. Schleid. lib. 5. in fine Guàgnius de ordine.

partes etiam Albertus Marchio Brandeburgicus Teutonici ordinis in Pruſſiæ Magiſter, quem & ſuo veneficio, illa carnis lenocinatrix, voluptas infecit, ut de ſua dignitate ac ſalute periclitari, Deo Cæſarique fidem abjurare, quam hoc carere fructu nuptiarum mallet. Noribergicis præſens comitiis hoc primum virus haurere cæpit, ad ſuos reverſus hoc egit, ut & Pruſſiæ retinere Imperium, & ſuæ poſſet cupiditati tutò obſequi. Quocirca cum Rege Poloniæ Sigiſmundo conciliatus eſt, quocum illi atrox bellum interceſſerat, quod illius in verba fidemque juratus nollet concedere, neque alium præter Cæſarem ſupremum ſe agnoſcere Dominum profiteretur: mutatâ enim voluntate, Sigiſmundum juratâ ſibi fidelitate Dominum, defenſoremque adjungit, hæreſimque amplectitur, ac muneris loco, depoſito Magiſtri nomine Ducis Pruſſiæ titulos accipit; nec multò poſt Dorotheam Friderici Daniæ Regis filiam in thalamum admittit. Quâ perfidiâ cùm univerſi in ſe ordinis indignationem concitaſſet, Walterus et Croneburgus communi omnium ſuffragatione ſuffectus eſt: cognitamque inter Albertum & Sigiſmundum tractationem Cæſar reſcidit, ac pervicaciter propoſito inſiſtentem Spirenſis judicii ſententiâ proſcripſit. Hac tempeſtate jactabatur Europa, atque inprimis Germania, quam facilè apparebat, in tot hæreſum fluctibus, ventiſque pugnantium opinionum non niſi cum multorum excidio quieturam: cùm difficile ſit excuſſo inter ſcopulos verticeſque æſtuantes clavo, præcipitem ab interitu navim revocare, niſi tempeſtivâ ſubvenientium ope, periculum diſiiciatur.

XXXVI *Germãiæ clades ex diſſenſione Principum, & Cæſaris abſentiæ cunctatione, Comitiis fruſtra & ſine effectu inſtitutis.*

Sed fatale hoc prorſus erat Germaniæ, quo languente, aut extinctâ Principum multorum pietate, Imperatore inter alias curas peregrè occupato, ſegniterque pro rei magnitudine, ac diſcrimine fidei defenſionem ſuſcipiente, veterator Sathan inexpiabili prorſus odio Germanorum animos à ſe mutuò divulſit, plaudentibus ad hæc, alimentaque malorum ſubjicientibus vicinis quibuſdam gentibus, qui in Germanicæ nationis calamitate ſuam ſe incolumitatem firmare poſſe exiſtimabant. Vrgebat tamen eminus Cæſar, iterum iteratis ſemper mandatis, wormatienſis decreti executionem. Datis enim hoc anno quinto & vigeſimo literis, novis Auguſtæ comitiis Principes convenire voluit; ut poſitis inter ſe offenſionibus, de quiete publica Germaniæ rectius conſulerent, illas etiam, quæ in judicium ac ſenatum Imperii corruptiones irreperent, matura emendatione prohiberent, de Turca communibus opibus avertendo decernerent. Hunc Ferdinandus conventum Novembri menſe fruſtrato conatu Proceribus indixerat, quòd compoſitæ nondum rebellium agricularum turbæ, ſuis quemque de rebus ſolicitum domi continerent; inter paucos tamen conſtitutum; *ex præſcripto SS. Patrum Doctorumque ab Eccleſia Chriſtiana receptorum Dei verbum populo exponendum, procul omni ſeditioſæ orationis genere.*

XXXVII *Spiram principes frequentibus comitiis conveniunt, & A Catholicis*

In ſequentem verò annum, ad Maii Calendas, indicta omnibus cogenda Spiram comitia: quorum hoc loco ſucceſſum iubet adjicere, ne ſequentis hiſtoriæ curſum alienâ tractatione interpellemus. Magna hæc Principum utriuſque partis frequentia ac ſtudio coiêre; ſed exitu, ut ſemper, ad orthodoxæ religio-

quidem de religione pacati conſtituere,

Digitized by Google

nis interitum, majuſque hæreſios incrementum ſpectante. Præter Cæſaris legatos Ferdinandus frater, Elector Saxonum Joannes, & Haſſorum Princeps Philippus Caſimirus Brandeburgicus, Philippus Badenſis, Guiliemus Bavarus & Ericus Brunſuicenſis, præcipui Procerum aderant. Horum plerique ex Acatholicis eo venerant conſilio, ut certa quædam de religione conſtituerent, atque illius jam rei perficendæ negotium, quibuſdam ad hanc tractationem delectis obtulerant. Verum Cæſaris legati convocatis ordinibus contrariam ſui Imperatoris mentem exponunt, qui & nuper actionem omnem de fide in Spirenſi comitio, ex Principum voluntate ſuſcipiendam, interdicto cohibuerit; & modo facultatem ſibi iis de rebus conſtituendi negaverit. Simulque literas „Cæſaris Hiſpali datas hac ſententia recitant * Se Italiam prima opportuni- „tate inaugurationis aditurum gratiâ, acturum illic cum Pontifice de concilio „ad finiendas religionis controverſias quamprimum inſtituendo. Interea le- „gibus ac cæremoniis Eccleſiæ veteris inſiſtendum omnibus: nihil de religione „niſi ex formula edicti Wormatienſis conſtituendum * Quibus literis ita ex ſcripto per urbium Imperialium Legatos reſponſum eſt, ut dicerent* Se obſe- „cuturos Cæſari, quantum per æquitatem liceret. Religionis controverſias „magnis indies incrementis augeſcere, multa in cæremoniis Eccleſiæque ritibus „vitioſa inſediſſe, quæ remedium poſtulent. Seditionis & præteritæ malum, „& metum futuræ, cogitatæ executionis, ac præſcriptum Wormatienſe, vim „elidere: nec ipſum quidem Cæſarem præſenti illud autoritate factorum, ut va- „leat. De concilio, quod a Pontifice promittat, rem inanem eſſe, aut ſanè in- „certam, poſtquam recentes inimicitiæ hanc ſpem diſiiciant. Orare igitur, ne „certa Germaniæ ac religionis divulſæ pericula, dubiâ ope differat, ſeròque de „rebus perditis conſultet. Superioris anni turba, argumento eſſe, quàm præci- „piti loco Germaniæ ſalus hæreat, quàm facile tota in ruinam impelli poſſit: ar- „bitrum ipſum adjutoremque poſcere Cæſarem. Illud modò conſulto facturum, ſi Germanis ſuum indulgeat concilium, quo gliſcenti occurrere malo „poſſint, & rerum inter ſpem deſperationemque nutantium exitio antevertere. „Non laudari conſilia, quæ rebus jam profligatis inſtituantur. Hæc tamen de co- „mitiis ſi minùs probet, Wormatienſis decreti obliviſcatur, niſi vulnus nupe- „rum, ſuâ nondum cicatrice obductum malit recrudeſcere, plagâ fortè, deinde „incurabili. Poſtremo adverſus Turcam nihil auxilii præſentis adfore, quamdiu „inteſtinâ Imperium laboret diſcordiâ, morbum hunc vires Germanorum perdere, neque ægro in corpore futurum robur, niſi imbecillum atque inutile. *

1529

Sed legati Cæſaris, de religione negant aliud velle Imperatorem, quam ut Wormatienſi decreto acquieſcant de Concilio cum Pontifice ſe acturi.

Acatholici reſpondent, abuſus in religione corrigendos eſſe. Tale verò Concilium fruſtra expectari.

Aliud poſtea argumenti diverſi exhibitum ab iiſdem eſt ſcriptum Principum collegio, Saxone ac Haſſo pleraque moderantibus. Hoc queſti ſunt * Mendi- „cantium in urbe monachorum da Reip. detrimenta ordines invaleſcere „non paucis ea interverti vitæ præſidia, quibus & pauperum & te- „nuiorum fortunæ civium levari poſſent, ad hos & legata ampliſſi- „ma, & hereditates non raro integras derivari, onere tantum, emo- „lumento rerum pub. nullo. Sui igitur conſilii eſſe, his ne liceat deinde ſua ad poſteros

XXXVII
Quanam Acatholici corrigenda cenſerent.

An. Chr » poſteros propagare ſodalitia, nec mortuis vivos ſufficere: liceat verò hac ſta-
» tione ad diverſum genus vitæ abſcedere non omni fraudatos ſtipendio, cetera
» ad ærarium pauperum bona tranſeant. Præterea æquum minus eſſe, ut omni tri-
» butorum onere vacent Eccleſiaſtici, utque immunitate ſingulari populo exi-
» mantur. Liberalitate Regum factam hanc olim gratiam, cùm neque nume-
» ro, neque re familiari magnâ eſſent; nunc ubi in immenſum opes auctæ, dero-
» gandum conceſſionibus, ne poſſeſſiones à vulgo tranſeant, onera relinquantur:
» rationem poſtulare, ut ad quos commoda tributorum perveniant, deferan-
» tur & onera. Feriarum etiam perfrequentem uſum adſtringendum paucitate
» feſtorum videri, neque ſua ad incommoda tam opum, quam ſalutis cogendos
» homines; alibi ſæpe opus neceſſarium, hac lege malè abrumpi; alibi ad otium
» luxumque mortales innatâ ſeduci licentia: hos dies, non tam ad cultum Nu-
» minis, quam offenſionem paſſim converti; dum poſt ſacrificium perbreve inter
» ludentium helluantiumque greges, opes, tempus, innocentia pereunt: ridicu-
» lum prætereà illum in cibis delectum videri, quem ex præſcriptione, nec qui
» abundant, nec qui egent recte ſequantur: illi ſæpe exemptionum prærogativa,
» hi neceſſitate liberi.* Ita popularibus argumentis, quæque pietatem cum u-
tilitate multorum ac honeſtate viderentur conjungere, vulgi Principumque ad-
verſus Eccleſiaſticum ordinem ſtudia occupabant, dum ex corruptis quorun-
dam moribus, vitam omnium Deo conſecratorum hominum, ſimplicibus ſu-
ſpectam, cupidis inviſam facerent; ut ſi ex quorundam ebrietate, omni proti-
nus vino interdicendum mortalibus eſſet, & ipſe de cœlo ſol proſcribendus
quia tot eius luminibus ad flagitia abutuntur.

XXXIV
A catholicorum pars freta multorũ ope vix continetur.

Catholici & Cæſaris interdicto, & poſtulatorum difficultate, ab omni reli-
gionis negotio tractationem avocabant. Saxonum & Haſſiæ Principes jam
Galliæ, Italiæ, Angliæque adverſus Cæſarem aut offenſione, aut conjuratione
animoſiores, ut timorem cunctantibus injicerent, abruptâ deliberatione diſceſ-
ſum moliebantur, imperato jam ſuis abitu, rati opportunitatem ſe nactos re-
ligionis controverſias gladio citius, quam voce definiendi. Quo cognito Fer-
dinandus Archidux, & ſeptemuir Trevericus Richardus, ut rem diſcriminis
pleniſſimam exulcerato hoc tempore averterent, omni contentione obſtitêre.
Igitur quo erecti ad hujus conciliationis eventum plerorumque animi aliquâ
pacis ratione acquieſcerent, decretum; *ut conſtituendæ religioni firmandæque tran-
quillitati, vel Germanorum, vel publicum orbis totius concilium cogeretur, eiuſque in-
tra annum fieret exordium. Monendum legatione Cæſarem, ut ad turbatam imperii
tranquillitatem, tempeſtivis auxiliis fulciendam & adeſſe ipſe præſens, & operam commo-
dare ne gravetur: denique, ut dum concilio religionis controverſiæ abolerentur, eam qui-
libet ex Wormatienſis decreti ſententia factorum domi foriſque rationem ineat, quâ &
Deo, & Cæſari ſatiſfacturum ſe arbitretur,* lege ridicula, quam ferrent ſemper, im-
plerent nunquam.

XXXV
Mutua conjurationis principia.

Hæc antequam definita eſſent, Joannes Saxoniæ & Philippus Haſſiæ
dominus, eò iam curam cogitationemque verterant; ut quotquot poſſent di-

verſa

verſarum urbium Legatos ſibi conciliarent, atque aliquo obſtringerent fœdere, ne ſuffragijs viribuſque adverſus Catholicos, ſiquando opus, diſſentirent. Ferdinando nequicquam monente, ne conſilijs ac perſuaſionibus ſeſe à fide Cæſaris domûſque Auſtriacæ benevolentia ſubducerent. Et licet hoc quidem tempore Acatholicorum ſocietas nondum coierit juratâ fide, quòd Legati nullo ad hanc rem mandato inſtructi veniſſent: prima tamen cogitatæ perfectæque denique conjurationis jacta ſunt fundamenta. Ita depravato jam Cæſaris in Germania ſenatu, corruptis diſtractiſque provincijs ac urbibus, Ferdinandus Archidux cum paucis Orthodoxorum Principum, quorum plerique neglectim frigidèque aderant, fruſtra obnixus eſt; ſummo Imperatore, vel tardis remotiſque conſilijs, vel certè ad tanti vim mali inutilibus ex longinquo omnia adminiſtrante. Qui niſi ſerpentis initia contagionis leniori, quàm armorum remedio curanda putaſſet, præoccupari vltima Germaniæ pernicies potuiſſet. Sed cum periclitantem imperij ſalutem, blandus medicus, lenioribus in morbo peſtilenti pharmacis curat, indulgentià nocuit, ac ſeverioribus denique remedijs, tam lenitatis famam, quam Germaniæ incolumitatem amiſit. 1525.

Dum ijs Germania fluctibus agitatur, Cæſar in Hiſpania pacis ac nuptiarum fœderibus dat operam: nam poſtquam varijs ſponſalium pactionum legibus olim Claudiæ, ac Renatæ poſtea Ludovici XII Francorum Regis filiabus, deindè Mariæ Henrici ſeptimi, atque alteri poſt Mariæ Henrici octavi, Angliæ Regum natis, quin etiam Ludovicæ quondam, Franciſci Gallorum Regis filiæ, addictus fuiſſet. Denique Iſabellam Emmanuelis Portugalliæ Regis prolem natu maximam ſibi matrimonio conjunxit; ſpe non vana regni illius ad Hiſpaniæ corpus nonnunquam adjungendi, ut non minus Principum quàm regnorum conjugia celebrata fuerint.

XLI. *Carolus Imp. nuptias cum Iſabella Portugallia Regis filia celebrat, regni illius ad Hiſpanias reducendi ſpe.*

Inter ipſam nuptialium dierum ſolennitatem, feſtoſque ludorum apparatus, ne Franciſcus gaudiorum omninò expers eſſet, Carolus ex ancipiti conſiliorum ratione ſeſe denique explicauit, Regique ſeu captivitatis faſtidio, ſeu jam præconceptà fœderis excutiendi ſententià ad omnia prono libertatem, eodem Januario menſe, nuptijs ſacro Madriti his legibus detulit, *ut non modò jure, quod in omnes Italiæ Navarræq; regiones poſſideret; ſed etiam Burgundionum ducatu, Niverſij principatu, ac Caroleſii comitatu, alijſque non paucis iuxta urbibus arcibuſque cederet; ſupremum in Flandriam Arteſiamque jus abdicaret; Carolo Geldriæ Principi adverſus Cæſarem ne adſiſteret; Borbonium avitis in Gallia poſſeſſionibus reciperet; Eleonoram ſororem Cæſaris & Emmanuelis Portugalliæ Regis defuncti viduam (Borbonio, cui promiſſa fuerat, indulgente) uxorem duceret, alijſque minoris negotij officijs oneribuſque Imperatori teneretur.* His Rex eà ſe cautione adſtrinxit; ut, quacunq; demum ex cauſa fidem non exſolveret, vltrò ad captivitatem redire teneretur.

XLII. *Franciſcus Rex Gall. captivitate certis legibus ſolvitur.* Guicciard l. 16. Bellefor. l. 6. c. 36

Sed ubi intellectum eſt vulgò, Regem, ante perſolutam fidem, datis obſidibus, cuſtodià liberandum, vix quiſquam erat, qui Franciſcum non antè promiſſis, quàm Burgundià, Galliæ totius contra Germanos propugnaculo, abiturum crederet. Quod uſque adeò Mercurius indubitatum eſſe præſenſerat, præter Carolum, fidem habens,

XLIII. *Promiſſi regij fauſti,*

An. Chr. ut nullâ, nec Cæſaris quidem autoritate ad pactionis tabulas ex officio ſubſcribendas adduci poſſet: cùm diceret, ſibi tributâ facultate, in pernicioſis Reip. rebus minimè utendum. Ut proinde Cæſar, intellectâ viri in propoſito conſtantiâ, ſuo ipſe fœdus calamo, ac teſtimonio ſignaverit. Magnâ deindè humanitate ad Franciſcum ſæpe inviſit Carolus, multa atque in noctem ſæpe producta colloquia, communis frequenter rheda, menſa, conclavia; ut ad ſolidam tanta familiaritas amicitiam pacemque ſpectare crederetur: cui regis cum Eleonora matrimonialis ſocietas magnum allatura momentum eſſet. Conſueta tamen de latere Franciſci cuſtodia amota non eſt, quòd nulla tam arcta amoris & conjugij vincula Carolus exiſtimaret, quæ Regem ſibi obſtringere ſine obſidibus indubitatâ fide poſſent. Hæc igitur tot onerata ſuſpicionibus benevolentia, tot coacta vinculis concordia, parum multis firma ac diuturna fore videbatur.

XLIV. *Acceptis obſidibus Rex liber dimittitur.*

Tranſactis, in hac officiorum ſimulatione, diebus compluribus, poſt acceptum à matre nuntium de altero potiùs filiorum cum Delphino, quàm duodecim Galliæ proceribus (quòd liberum ex pactis regijs manſerat) obſidum loco Cæſari tradendis, Rex Fontarabiam vicinam oceano, in Cantabriæ finibus, urbem, à Prorege Lanoio & Alarcone, cuſtodiæ Præfecto, deductus eſt. Undè ad Bidaſſum, Hiſpaniæ Galliæque interjectum flumen, progreſſus, offendit in medio amnis navem anchoris, ſine ullo hominum præſidio, hærentem; ex oppoſita ripa Foxius Lautrecus cum obſidibus, totidemque armigeris, navem mediam ſubeunt, ac momento permutatis cum Rege obſidibus, hic in ſcapham, atque ex illa in equum tantâ feſtinatione & celeritate receptus eſt, ut hoſtem fugere, non deſerere chariſſimos ſibi liberos putares. Eodem die Baionam attigit, ubi incredibili matris aulæque totius, quæ frequens aderat, lætitiâ exceptus eſt.

LIBER

Digitized by Google

LIBER IV.

Hiſtoriarum Caroli V. & Ferdinandi Imp.

SVſpenſis hominum ex tam novâ federis tractatione animis, 1526
non diu latuit, quâ mente fidem obſtrinxiſſet: Nam rogatus à
Proregis miniſtro, ut pactis, loco, uti convenerat libero, ſub-
ſcriberet, cunctatus eſt, quod procerum ſuorum animos ante
molliter pertentandos, atque in rem tam arduam inflectendos
diceret. Sed Pontificis Venetorumque legatis non multò pòſt
Regem inviſentibus, prælixè acerbèque de Caroli vſurpat aer-
ga ſe inhumanitate queſtus eſt. * Duorum modò Galliæ Regum extare capti-
„vitatis memoriam aſſerebat, Joannis in pugna apud Pictones ab Angliæ Prin-
„cipe intercepti, & apud Ticinum Franciſci. Illum apud Eduardum Anglorum
„Regem, omni humanitatis officio cultum, libertatem in cuſtodia, benevolen-
„tiam in hoſte tantam comperiſſe, ut familiarium ipſe colloquiorum ſocius at-
„que arbiter conviviorum venationiſque particeps, tanto amicitiæ ſenſu cum
„Eduardo conſueverit, quantum captivitate ſolutus oſtendit, quando hoſpitis
„ſui deſiderio eundem multorum poſtea annorum intervallo rurſum inviſit,
„non aliis jam vinculis, quàm benevolentiæ captus. Se omnia ſecus expertum
„Vti illum exercitæ in hoſtem clementiæ; ſic alterum ſe acerbitatis exemplum
eſſe, ne utriuſque fortunæ experimenta Galliæ Regibus deeſſent. Comperiſſe
„porrò ex privatis Madriti colloquiis quam profundâ ambitione Carolus pe-
„ctus occupatum gereret, quàm adverſa Italicæ libertati conſilia agitaret. Fa-
„cturos in rem ſuam conſultè, ſi animos vireſque communi federe adverſus inſe-
„ſiſſimum hoſtem cogant. Se quidem nullo ſacramento, quod iniquâ lege &
„poteſtate coactus ſuſcepiſſet, Carolo teneri. Neque vero patriis Regi legibus
„permiſſum eſſe; ut quicquam abſque procerum conſenſione de Majorum poſ-
„ſeſſione alteri nationi cedat: quod cùm Remis coronatus jurejurando ſe fa-
„cturum receperit, antiquiori Sacramenti religione regno ſe, quam Cæſari
„obſtrictum manere: id præmonitum Carolum ignorare non potuiſſe, quem
„iniqua poſtulantem, nec æqua quidem fas ſit obtinere. * Hæc palam diſſere-
bat, ut Pontifici Venetiſque in communionem armorum pertractis, belli opini-
one & rerum difficultate Cæſarem terreret, atque mitiores pacis rationes, ve-
teri obligatione remiſſa, converteret.

* 1 *Franciſcus Caroli inhumanitatem apud Pontificis & Venetorum legatos arguit, negatque ſe teneri promiſſis.*

Guicciard li. 17. Goldaſt. conſtitut Imp. Tō. 1. Schleid l. 6.

An. Chr.

II Lanoio Cæſaris legato Burgundiæ reſtitutionem negat, pro ea tamen pecuniam offert.

II Cæſar ut exploratius Franciſci mentem cognoſceret , Lanoium ad Regem mittit, qui Burgundiæ reſtitutionem ex legibus Madritanis urgeret. Quem , licet magnâ honoris ac benevolentiæ ſignificatione venientem Franciſcus exciperet ; *negavit tamen* * *ſuæ eſſe poteſtatis Burgundiâ cedere , ſuiſque Franciam membris truncare, & juramenti religione, & Procerum voluntate obſtantibus. Nihilominus reliquos ſe fœderis articulos minimè violaturum ; orare tantum , ut unus ille pecuniarum multâ permutetur* * Quibus cognitis Cæſar urgebat , ut *ſi minus ex regni placitis (quæ tamen aliarum poſſeſſionum reſtitutionem prohibere non poſſent) Burgundiâ abire liceret , ipſe ad captivitatem rediret , quod & poſſet , & jurejurando ſe facturum recepiſſet.*

III Carolus arma parat in Regem.

III Sed ubi verba ſibi tantum à Rege dari intelligeret , mirum eſt quantâ indignatione lubricam Franciſci fidem ſuamque credulitatem deteſtatus ſit. Pudebat nimirum, Procerum ſuorum monita tam abs ſe temere ſpreta , hoſtiſque fictæ comitati & inanibus pollicitationibus poſthabita. Cùm arma igitur fortunamque belli experiri quàm Regi obſequi, Burgundiæque obnuntiare mallet, Borbonio Mediolanenſis imperii adminiſtrationem commiſit. Lanojum ad regni Neapolitani maturam defenſionem deſtinat, milite , ut potuit , ſingulis attributo : Barcelonæ claſſem omni celeritate jubet inſtrui. Hugonem vero Moncadam maris præfectum ad Regem , ac deinde ad Pontificem ablegat ; ut vel illius voluntatem, ad veterum pactionum obſervationem inflecteret: vel hujus à novorum cum Gallo federum ratione abduceret.

IV Veneti cũ Pontifice Franciſco adhærẽt.

IV Sed cùm Veneti ac Pontifex jam dudum ad ſocietatem armorum contra Cæſaris potentiam conſpiraſſent, unius Franciſci ambiguâ cunctatione ſuſpenſi , properè fedus ſancitum eſt, poſtquam Rex Carolum ad arma potius, quàm ad irritandas pactionis leges provocatum cerneret. His præcipue legibus ſocietas inter Clementem, Regem , Venetos & Franciſcum Sphortiam conſtitit. Ut
, Inſubria Sphortiæ reſtitueretur, regii liberi communibus armis extorqueren-
, tur Cæſari : Neapolitanis Pontifex , Imperialibus regionibus Gallus, Medio-
, lanenſibus Veneti, armis tamen Pontificiis Franciciſque adjuti bellum infer-
, rent. Henricus Angliæ Rex magnis pollicitationibus ad hujus federis prote-
, ctionem eſt invitatus.

V Pontifex apud Cæſarem cauſam mutati conſilii adfert.

Epiſtol. Princ. vol 1. & 2. Goldaſt & Schlei. ſupra.

V Pontifex igitur datis ad Cæſarê literis armorum neceſſitatem excuſat ſuaque in ipſum ſtudia , manifeſtis offenſionibus mutata , commemorat. * Hacte-
, nus ſe omnia voluiſſe pro Cæſare, Galliæ Regis , & beneficia, & gratiam poſt-
, habuiſſe. Centum aureorum millia in victorem Cæſaris militem , capto jam
, Rege, profudiſſe, ſpe, ut intelligat, recipiêdi nullâ. Adverſariorum nudaſſe con-
, ſilia , ut res fortunaſque Caroli extolleret. Verùm eam eſſe factorum gratiam,
, ut armis, quæ defendit, oppugnetur, & poſt hoſtes Cæſaris profligatos, ipſe
, hoſtis jam loco, poſt conſumpta beneficia illiberalis habeatur, imperatorii paſ-
, ſim militis in Parmenſes & Placentinos immiſſi aut præda , aut ludibrium.
, Suam pro Sphortia interceſſionem preceſque obſtinatè reiici. Per Hiſpanias
, & Neapolim leges Romanæ Eccleſiæ adverſarias ferri , neque dignitati ſuæ,
neque

Digitized by Google

,neque æquitati ſatis congruas. Borbonium & ad Maſſiliæ obſidionem deſtinatũ, 1525
, & non neceſſaria in Italiampertraxiſſe bella. His malis occurrendum fuiſ-
,ſe , ut ſua conſtaret Italiæ tranquillitas , ac cauſæ æquitas:niſi Cæſar pacem
malit, armaſibi etiam in promptu fore. * Nullius hic tanti ponderis à pon-
tifice allata oratio , quæ arma meritò perſuaderet; alia, quam animo tantum,
,non calamo complexus erat, illa fuit , quâ metuendam Cæſaris potentiam in-
,fringere per Italiam cupiebat. VI

Reſpondit verò ad literas Clementis Granatæ ex Hiſpania Carolus, hâc ſen- *Cæſar*
,tentiâ. * Illa, ut intelligo, beneficiorum meorum jam memoria evanuit, *Pontifici*
,quibus ſublatis, Pontifex non eſſes, meæ illum honorem interceſſioni debes. *ingratitudinem*
, Verùm priſtinæ recurrunt invidiæ, & hoſtibus quondam tuis favorem, quàm *exprobrat, &*
,amicis benevolentiam mavis rependere. Meminiſſe poteris, ita me ſummum *cauſis*
,in Germania Imperium aſſecutum eſſe , ut jus regni Neapolitani Leonis Pon- *belli allatis*
,tificis aſſenſione unà relictum fuerit. Et quamvis cum Leone tuum deinde *reſpondet.*
,ſtudium Regi Galliæ adverſus me ſociaveris , id tamen mutatâ voluntate ,
,brevi ad me converſum eſt, poſtquam Galli Regio Lepidi Pontificiæ ditionis
,oppido animum adjeciſſent Neque ingratus fui, cum millia aureorum de-
,cem proventus annui ex Tolentino Archiepiſcopatu ad te derivarem. Quod
,Borbonium Galliæ immiſerim, quale obſecro delictum? An Gallos ex Ita-
,lia propellenti in Gallias conſequi non licuit? an nefas patrias illum poſſeſſio-
,nes per vim ademptas , vi repetere? quæ hæc Italorum clades? Num quod
,Franciſcus bello rurſus Inſubriam infeſtarit ? at hoc Pontificis conſilio pleri-
,que factum aſſerunt. Nimirum ut non modò verba in nos ſua , tanquam pu-
,blicæ quietis turbatores, ſed & tela hoſtium acueret. Neapolitanum regnum
,clientelæ Tibi jure obſtringitur; non diffiteor, verum cauſæ, quæ poſſeſſione
,clientem deturbare, cædem & dominum poſſunt: utrique ſuis legibus de jure
,atque injuria cautum eſt. qui iniquo bello aliena appetit; æquo amittit pro-
,pria. Pacem amare ac tranquillitatem Italiæ videris, ſed tua magis perſequeris
,commoda: pace an bello, tuâ parum intereſt: Pacem nuper ambiebas, modò
,ſequeſtri & depoſiti nomine agrum tibi Mediolanenſium crederem, nimirum,
,ut perpetuus ſequeſter eſſes, ac verius poſſeſſor. Nunc Galliæ Regem in Hiſpa-
,nia etiamnum abſentem ad bella revocaſti , ipſius confeſſione Regis. Sacra-
,mento mihi obligatum ſolviſti , perfidiæ magis autor, quàm ſolutor obliga-
,tionis. Bella intuliſti priuſquam denuntiares , gentium jure , tuâ etiam, o-
,pinor, autoritate, abſolutus: neque ſolâ me Italiâ; verùm toto imperio detur-
,batum velles. Hinc occultæ conſpirationes & injurioſa fœdera : unum mei
,exercitus præcipuum Ducem Piſcarium tuis ad perfidiam ſolicitationibus pro-
,vocaſti. Neapolitanum regnum defectionis oſtentabas præmium , ut meis
,poſſeſſionibus meos Duces corrumperes, ex alieno promiſſor non illiberalis.
,Indulſi tamen aliquid tibi, & Sphortiæ Mediolani poſſeſſionem, regiâ fide ac
,deplomate, detuli, qui, quod obſidione meorum prematur militum, tuæ im-
,putet conjurationi, quâ addictam mihi fidem ad te hoſteſque meos tranſtulit.

 Hanc

Digitized by Google

An. Chr. , Hanc tu illius, etiam cùm deprecaris culpam fateris. Ignoſcere me cuperes , ne videlicet deinde habeam, quibus in Italia liceat ignoſcere, ſubditos. hoc , ſi impunè beneficiariis ſit, quid in dominos non auſint? Ex Parmenſibus & , Placentinis meos ali milites indignaris. Hos equidem Romanæ Eccleſiæ cives , eſſe nego, Mediolanenſibus accenſentur. Quod eos nuper avulſos imperio, , Eccleſiæ conceſſerim, non debitum erat, ſed gratia, quæ ab ingratis perditur , Nihil igitur hinc ad te injuriæ, ubi nihil juris, perveniet. Legibus quibus Ro- , manam ſedem oppugnari aſſeris, per Hiſpaniam illæ ſunt, quibus cavetur, ne , patronatus jura, ab Adriano mihi Pontifice conceſſa, Romæ ſupprimantur. , Sed vide, quàm indigna queraris. Meis è regnis provinciiſque plus emolu- , menti ad Romanam ſedem pertingit, plus annuæ pecuniæ defertur, quàm ce- , teris regionibus univerſis, quod docere illa poterunt Germanorum Principum , poſtulata, quibus & ſua onera, & tua commoda complectuntur; quæ tamen , pro mea in Eccleſiam Romanam obſervantia contemnenda duxi. Quare hoc , potius age, quod & muneris & æquitatis tuæ erit, à me arma in hæreticos & , Turcas mecum converte, ſubveni turbatæ in Germania religioni, fer opem , Pannoniæ Turcarum formidine trepidanti. Hoc invaleſcens hæreſis, hoc incum- , bens barbarorum Europæ tyrannis, ſacri profanique juris oppreſſio, diſtra- , ctum ſeditionibus imperium violata tot injuriis Eccleſia poſtulat. Quorum , ſi tu calamitate non tangeris, ſi voces preceſque meas arroganter rejeceris, ad , Concilium ſine dilatione inſtituendum, provoco, ut cauſſæ utriuſque æquâ , plurium ſententia abſolvantur.

Invitat Pontificē ad arma contra hæreticos & Turcā vertenda

VII. Ad Cardinales etiam literas Cæſar deſtinat, quibus ſuum in Eccleſiam & pacem ſtudium indicat, conciliūque poſtulat.

His literis Cæſar alias ad collegium Cardinalium adjecit, quibus ſuum erga , Romanam ſedem fidemque orthodoxam teſtatur ſtudium, quo ſe nulli quic- , quam Regum concedere profitetur. Argumento eſſe neglectam totius Ger- , manorum Principum offenſionem; imo ſummum imperii diſcrimen religio- , nis periculo poſthabitum. Nuper indictam ab ipſis publico conventu fidei , conciliationem ſuo disjectam mandato, ne quid Pontificiæ autoritati decede- , ret, ſpem tamen feciſſe alterius inſtituendi propediem concilii. Hoc ſi Ponti- , fex inconſulta negligentia differat; orare ſe, ne hoc muneris ſibi vendicare , graventur: ut rebus catholicis, ad perniciem in Germania ſpectantibus, ma- , turè conſulatur, & ultimum religionis excidium antevertant. Porrò ſiquid , reſp. Chriſtiana ex dilato concilio opiſque neceſſariæ cunctatione accipiat de- , trimenti; id ſibi, omnia pro pace cupienti, minimè eſſe imputandum. Verùm nihil illâ Cæſaris poſtulatione impetratum. Neque Germaniæ in fide naufragantis periculum tanti erat aut Romanis, aut Cæſari, ut propterea de uno Italiæ principatu periclitari mallent. Inſana Chriſtiani orbis Procerum ſimultate, qui ut digitū tuerentur, toti in corpus lethiferis expoſuêre vulneribus, de una magis regione, quam religione defendenda ſoliciti: quæ eorum quidem nomini turpitudo adhæſit vehementiùs, quibus ex officio fidei erat commiſſa defenſio.

Galliæ Rex Franciſcus, ut Germanos ſibi conciliaret, Principes cauſam-

que

Digitized by Google

1526.

VIII Principes imperii ſibi Rex Gal. conciliare nititur, belli cauſis in Cæſarē rejectis, & pacis oſtenſo deſiderio.

que bellorum à ſe in Carolum rejiceret, literas ad eoſdem dedit. * Illam ad ſe, inquit, Pannoniæ à Turcis occupatæ cladem, non levi doloris ſenſu, pertingere, Ludovici Regis mortem dignam lacrymis & affini illi imperatoris commiſeratione, dignam in iſta calamitate Germaniam, cui à Cæſare rectius conſulatur. Pacem inter Chriſtiani orbis Principes conſtitutam, tantis miſeriis unum ſuperelle remedium: huius ſe deſiderio teneri, hanc omni ambire conſilio. Verùm obſtinate in bellum ferri Cæſarem, æquiſſimas pacis conditiones aſpernari, non illi calamitates publicas, non armatum in noſtrum exitiū Turcam, non amiſſam cum ſororio Rege Pannoniam, non viduæ ſororis miſeranda ſorte, non Auſtriæ periclitantis exitio, non turbatæ Germaniæ excidio, hac mente depelli poſſe. Rectè facturos, ſiquidem illius ad arma pertinaciam pacis conſilio moderentur, hortatu etiam ad diverſa impellant: Europæ melius proſpectum adverſus tot clades fore, ſi cum vicinis Regibus amicitiam, quam bella malit, immenſamque regnandi cupiditatem, iis, quas fortuna & æquitas conceſſit finibus, circumſcribat. Ita præter ſuas opes & propriam aucturum gloriam, & ſubditorum ſalutem. Galliæ Reges adverſus Chriſtiani olim nominis hoſtes bello victoriiſque celebres, poſſe nunc eodem arma vireſque conferre. Pacem tantùm cum Cæſare impetrent, omne ſuum robur quamprimum ſe in Turcam collaturum. Quod ſi obtinere nequeat, neminem id ſibi verſurum crimini, ſi, quæ inermi benevolentiâ non poſſit, armatâ potentiâ ſuadere conetur * Cæſar ubi animadverteret, hac arte Franciſcum Germaniæ Procerum favorem velle occupare, invidiamque turbatæ tranquillitatis declinare.

Epiſtolæ Principū ſupra. Schleid. lib. 6.

IX Cæſar apud eoſdem principes belli cauſas in Franciſcum retorquet.

Principes ſcripto admonuit; * ne quam Franciſci literis fidem haberent, ſimulata hæc eſſe quietis obtentæ vela, quibus bellicas machinationes obtegat. Nihil à ſe duriter atque inclementer in captivum Regem commiſſum, obtinuiſſe libertatem legibus, & æquis ſatis, & ſacramento illius firmatis, ſororis etiam natu maximæ connubio, hanc ſe amicitiam ſolidiori nexu adſtrinxiſſe; verùm irrito, ut videat, tam fidei, quam pacis disjectæ conatu. Nuper in Italiam deſtinatum ſibi iter bellumque adverſus Turcam fuiſſe, ſed Franciſcum & Clementem intempeſtiva conjuratione hoc conſilium quietemque evertiſſe, jamque, prædarum ante victoriam partitione, regni Neapolitani poſſeſſiones diviſim adituros fuiſſe, niſi immaturâ adhuc ſpe deturbati, ſolo tantum voto frui licuiſſet, armorum illam tempeſtatem in proprium autorum caput detonuiſſe: ſupereſſe, ut pari nunc exitu interverſæ quietis pœnas exſolvant. Ita ſe tunc quidem, atque etiam modò, à belli in Hungariam convertendi, voluntate deijci; ſuppetiis tamen, ut poſſit, ſubminiſtratis adfuturum. Nec ſane eum eſſe Franciſcum, quem aut Ludovici interitus, aut Hungariæ Germaniæque tangant pericula, hanc ex mala admiſſorum conſcientia ſimulationem eſſe, ne videatur illud ſuaſiſſe bellum Turcæ, cujus averſatur calamitatem. Interceptas captivi Regis ad Turcam literas diverſam ab hac ſententia famam vulgaſſe, quam hac arte nequicquam oppreſſam velit

Digitized by Google

An. Chr. ,ſuis illum triumphis Turcarum in Pannonia accenſere victoriam: Germaniam ,jam dudum animo ſpectare ſeſe, coramque ejus tranquillitati conſultum velle, ,niſi alia atque alia impedimenta Franciſcus, tanquam vallum tranſituro, obji- ,ceret. Nulli dubium eſſe, qui quidem artificia Gallorum explorata habeat, ,diſcordiarum illos inter Germanos magis, quàm pacis ſemina ſpargere, ut alio- ,rum odia ad ſua traducant emolumenta. * Præter has literas prolixâ quoque Cæſar reſponſione typo vulgatâ Regis Galliæ apologiam confutat, quâ ſe ille federis Madritani, quamvis jurati, religione minimè teneri contendebat. præcipua utriuſque partis argumenta, ſi reſponſionis capita dedero, non obſcurè patebunt.

X. *Apologeticum Gallorũ ſcriptum contra fedus Madritanum refutatur ab Hiſpanis.* Gold. tõ. 1. Conſt. Imp. Schleid. l. 6.

Fedus Hiſpani non à Carolo, ut affirmabant Galli, *ſed à Franciſco violatum eſſe, judicio Regis Anglorum inprimis adſtruebant. Quòd cùm utriusque Regis Legatus Angliæ opem ex federe inito poſtularet, Henricus reſponderit: videndum prius, uter invaſor ruptorque federis extitiſſet, illi enim ſeſe ad præſtanda adverſus alterum ſubſidia minimè obligari. Compertum verò demum eſſe, etiam ex ipſius Chriſtianiſſimi Regis literis, primum invaſorem fuiſſe Franciſcum, ideoque Carolo etiam Henricum arma conjunxiſſe. Negari non poſſe; imperij Proceres à Franciſco in belli ſocietatem vocatos, Leonem Pontificem ad occupandum utriusque Siciliæ regnum, Hiſpaniæ populos ad defectionem eſſe ſollicitatos; tandem apertè arma in Gallobelgicam & Navarræ regnum, Carolo nildum movente, illata, ipſis tot Gallorum, per hujus ditionem, funeribus rem haberi teſtatiſſimam.*

Porrò jus Franciſci ad cenſum regni Neapolitani (quem Carolus ad coronam Hiſpaniarum tranſiturus, falsò deberi perſuaſus, in Noviodunenſi federe, indulſerat) nullum quidem fuiſſe, ſolutum tamen, licet indebitum, donec prior Franciſcus fidem falleret. Regni verò Navarræi reſtitutionem, neq; ullo Regi federe addictam, neq; jure ab eo poſtulatam. Clandeſtinas machinationes à Gallis, ſuo alios ingenio metientibus, magis fingi, quàm probari.

Ius Franciſci in Mediolanenſe dominium, ſiquod fuiſſet, ſpreto Cæſare, antiquiſſimo feudi domino, à quo immiſſio petenda erat, corruiſſe, neque Pontificis decreto firmari jus potuiſſe, quod deeſſet. Neque Maximiliani imperatoris conceſſione hujus dominij factum, ut hereditariâ ad Gallos poſſeſſione rediret; cùm natura feudi id reſpuat; ſed ex ſucceſſoris domini voluntate denuò fuiſſe conferendum.

Iuramentum ratione Arteſiæ & Flandriæ comitatuum, quod Philippus Dux primus Regibus quondam Franciæ obtulerat, exoleviſſe vi federis Peronenſis, ubi inter Ludovicum XI. & Carolum Cæſaris proavum, eâ lege conventum fuit, ut niſi pactum aliud Atrebatenſe religiosè ſervetur, obligatio quòque jurisjurandi ceſſet. Illo proindè à Franciſco hactenus neglecto, juramento Carolum non teneri.

De Borbonio Duce, quod objiciant, à Carolo ad defectionem incitatum eſſe, magnopere eos falli. Suâ illum ſpoliatum provinciâ (ſi tamen ſua, quam Cæſar ipſe ſucceſſionis jure adire queat) Imperatoris opem adverſus vim iniquam imploraſſe, petiſſe magis auxilium, quàm attuliſſe. Vndè etiam ad Maſſiliæ ipſi debitæ obſidionem tranſlata in Galliam arma, pro conſanguineo Regis principe Caroli impenſis, Borbonij commodo: quo licet victus iſtic exciderit, ad Ticinum tamen glorioſum fuiſſe victorem, ſuoque in vinculis parſiſſe Regi, qui ipſi præſens in libertate parſurus non fuiſſet.

Quòd

Quòd denique Franciſcus Gallique titulum hunc neglecti fœderis ceu clypeum obtendant. 1526.
Ducatum ſcilicet Burgundiæ regno Galliæ annexum, alienari à captivo Rege non potuiſſe; nimis infirmum profligatæ cauſæ præſidium videri. Siquidem explorata res ſit: illum à Principibus tam feminis, quàm viris, qui Franciæ Reges non erant, antiquo jure poſſeſſum eſſe. A matre Ioanna Burgundiæ Duce, Regem Galliarum Ioannem poſſediſſe, qui Philippo illum Audaci filio tradiderit poſſidendum, ex quo eundem Ioannes Intrepidus, & hujus poſtea filius Philippus Bonus Dux Burgundionum Caroli Audacis pater adierit: qui deindè Carolus, pactis cum Ludovico XI initis, prorſus eundem ab omni juriſdictione Regum Francorum liberum nactus ſit, hæredique Mariæ filiæ talem reliquerit: à qua denique ad Maximiliani Cæſaris thalamum transgreſſa, fruſtra obnitente, tutorisque ſibi autoritatem vendicante Ludovico, jus ſimul ſucceſſionis ad Auſtriacos ac Carolum Imperatorem translatum fuerit. Non igitur aliena poſcere Carolum, ſed propria: nec propria tueri pertinaciter Franciſcum; ſed aliena, frivolumque prorſus eſſe, quod negent à Gallorum regno ſeparari poſſe, quod ſeparatum jam pridem fuit; nec tam jure, quàm vi occupatum poſſideant. Hæc erat Hiſpanorum oratio, ex qua diſcas, qualis Gallorum fuerit. Ita literis ſcriptiſque apologeticis ultrò citroque concertatum eſt, atque inter hæc arma quoque utriuſque ſunt partis expedita.

Et impigri quidem Veneti, ut conſilia vireſque Cæſarianorum celeritate præoccuparent, Feltrio Duce militem atque arma hoſtilia Inſubriæ inferunt: nec indigno labore Laude Pompeiâ potiuntur. Gallicus etiam exercitus quamvis tardior, Savonâ receptus eſt, reſque ad exitium Cæſarianorum ſpectare viſa; quòd immodica militum libertas ultimis avaritiæ luxûſque exemplis uſurpata, acerbiſſimis odijs priſtinos Inſubrum favores convertiſſet. XI.

Opportunè tum quidem Borbonius hoſtium conatibus ſupervenit auri armorumque præſidijs, quamvis non magnis, inſtructus. Hic licet afflictiſſimæ urbi Mediolanenſi aliquod militum onus in proxima caſtra ſubtraheret; ille tamen favor magno emptus nummorum pretio, perbrevis, cum largitionibus initium finemque habuit: ut proindè urbs aliàs florentiſſima, aut peſte aut fugâ incolis atque opibus nudata, miſerrimi funeris colorem duceret. Ea tamen militum Ducùmque in arcis obſidione durantium pertinacia, atque infracta patientiæ vis fuit, ut, Piſcario jam morte ſubducto, contra Vaſtium Levamque, ſub Borbonij imperio, arcem obſidentes, nihil federati proficerent; ſed deſperatâ Sphortiæ redemptione retrò animos ſignaque converterent. Porrò Sphortiâ exhauſto præciſoque arcis commeatu, cùm nihil ſpei reliquum, niſi in honeſta ſalutis pactione, cerneret; à Borbonio impetravit; ut arce traditâ ſibi Comi tutò vivere, triginta aureorum millium cenſu, liceret; dum tractata apud Cæſarem cauſa injuriarum abſolveretur. Sed egreſſus arcem, cùm ſuſpectam Cæſarianorum fidem haberet, federatis ſe adjunxit, Laudemque Pompeiam ſuæ poteſtati commiſſam obtinuit. Ubi Pontificiæ Venetæque ſocietatis fœdus, ſuo nomine ſuſceptum, publicis tabulis approbavit. Cremona deindè terreſtri, ſimul & Genua maritimâ oppugnatione nequicquam tentata; quòd confederatorum Duces, ſegni cunctatione, omnem victoriæ opportunitatem corrumperent.

Veneti cũ Gallis bellum benè auſpicãtur. Borbonius tamẽ exhauſto Mediolano, potitur tandẽ arce, & Sphortiã Ducem ex pacto dimittit; ſed mox ad fœderatos trãſeuntem.

Paulus Jovius in Elog. Põpeij Co-lum. Guicc. l. 17. Ant. de vera in vita Caroli.

Quâre

An. Chr. XII. *Moncada & Columna Româ cum Cæſareo milite ſubeunt, favente populo, & parũ huic gratum Clementẽ ad caſtrũ adigunt. Vaticano & S. Petro vaſtato.*

Quâ re Hugo Moncada, Neapolitanæ per oceanum militiæ imperans, & Pompeius Columna, qui Pontificij contra Cæſarem federis particeps eſſe noluerat, in ſpem aliquam audaciamque erecti; poſtquam varijs Clementem pacis artibus ludificaſſent, militemque, ceu Neapolitani regni limites contra vim defenſuri, Pontificijs regionibus ſubduxiſſent, ex improviſo conjectis in agrum Romanum militibus, regio ad urbem itinere contendunt; receptique à parum favente Clementi populo, inſtructa ſub ſignis agmina in Vaticanum ducunt; Pontifice fruſtra ſuorum militum auxilia fidemque implorante, qui cum civibus otioſi ad hoc ſpectaculum confluxerant, poſtquam liberandam ab avari hominis tyrannide urbem Cæſariani præcones in foro vulgaſſent. Ille anceps conſilij, pudoreque juxtà ac timore perfuſus, rem deſperationis plenam meditabatur, ſeque, quemadmodum Bonifacius VIII olim fecerat, Pontificio throno habituque objicere furentibus, ad incertum vitæ mortiſque exitum parabat; niſi Purpuratorum cohortatione ac manibus penè ab hoc avulſus propoſito, atque in arcem, ſui defendendi gratiâ adductus fuiſſet. Vaticanæ domui infuſus miles, omnem aulæ locupletiſſimæ apparatum deprædatus eſt, ſpoliorum denique aviditate ac pretio captus, excuſſo religionis ac conſcientiæ pudore in auguſtiſſimam Apoſtolorum baſilicam, fœdiſſimâ depopulatione graſſatus eſt; nec, à quibus hactenus altaribus Barbarorum immanitatem Numinis reverentia cohibuit, Chriſtianorum militum avaritia potuit deterreri.

XIII. *Moncada Cæſaris nomine, invito Columnâ cum Clemente paciſcitur de 4. mẽſium inducijs. Quo tempore à fœdera is recedis.*

Hugo Moncada, ad Pontificem compoſitionis gratiâ accerſitus, inſigni humanitate ſacrum caput reveritus, nefariamque militis audaciam deteſtatus, ſuam ad ſacrilegè ereptorum recuperationem fidem operamque pollicitus eſt. Deinde Cæſaris animum ab omni poſſidendæ Italiæ ambitione alienum eſſe diſertè expoſuit: quòd *licet & antiquorum Cæſarum jure atque exemplo ſubnixus, & multorum hac ætate Italorum provocatus injuriâ, & denique fortunâ nuper viam rationeſque monſtrante incitatus fuerit; abdicato tamen repentè milite, tantiſque imperij momentis ad Pontificis arbitrium compoſitis, omnem hujusce ambitionis ſuſpicionem abundè removiſſe ſit viſus: niſi ex ſuarum affectionum corruptione, nonnulli moderato Cæſaris ingenio ea vitia imponerent, quæ tacito conſcientiæ ſenſu in ſe deprehendunt.* Cui poſtquam Clemens oſtendiſſet: *rectius feliciusque imperaturum Cæſarem, ſi tot regnorum victoriarumque inſignibus ornatus Princeps, regiâ magis liberalitate vicinorum Principum occupare animos, quam jura poſſeſſioneſque niteretur. Neque magnificum, neque munificum ſatis in tanto Imperatore exiſtimari, quòd locupletior reliquis maxime omnium egere videretur: & qui regna imperiaque poſſideat, de principatu non magno tam pertinaciter contendat: Sphortiam avito jure fretum, nulliſque niſi per injuriam invidiamque criminibus oneratum, immeritò patriâ ſede deturbari.* Hujus impetrandi ſpem cùm Moncada feciſſet, de quatuor menſium inducijs inter utroſque convenit, eâ lege, ut à conjuratorum partibus ſuum Clemens militem avocaret, eodemque pacto Florentini, Genuenſes, Senenſes, Ferrariæque Dux teneretur. His legibus Moncada, cùm moram Pontifici, non inutilem ſuis Cæſariſque rebus injeciſſet; viſus tamen eſt, non abſque ſuſpicione corrupti largitionibus animi, nimium

mium Clementi faviſſe. Quem ex inſperata captivitate tam ſubitò in libertatem aſſertum, Pompeius ingenti doloris acerbitate conſpexit, quòd Clementis tam facilè reſtituti non levi ſeſe invidiâ ex ſuſcepta captivitatis culpa, nullo ſuo emolumento oneraſſet. 1526.

XIV. *Pontifex inter fluctuantis animi cōſilia ſuo denique milite Columniorũ oppida & agros hoſtiliter vaſtat.*

Pontifex hoſtibus metuque utcunque ſolutus, ne Columniorum odijs, atque inſigni Cæſaris fortunâ denique opprimeretur, pacis gratiâ Hiſpaniam ipſe cogitavit; ut Caroli animum, quem aulicorum artibus contra Italiæ libertatem tranſverſum agi exiſtimabat, præſens ipſe mollioribus conſilijs pertentaret. Sed ab hoc propoſito Galliæ Angliæque Regum, tum Italorum Principum, cohortatione divulſus, militem tamen ex induciarum pactione Mediolano revocavit, ut tanquam adverſarum partium arbiter tantiſper ſubſiſteret. Sed neque huius propoſiti ſatis firmus, adverſus Columnios, ſuorum conſilijs, vindictæque cupiditate inflammatus, arma convertit, *nullamque ſe perfidis fidem, humanitatem nullam prorſus inhumanis, atque in ſacra juxtà ac profana ſævientibus debere* aſſerens, tantâ crudelitate in Columniorum agros noxæ expertes graſſatus eſt; ut quatuordecim ferè oppida, prædis incendijſque exhauſta, alienæ temeritatis pœnas dederint. Cum Alphonſo deinde Ferrarienſium Duce Mutinæ Regijque Lepidi controverſum poſſeſſionis jus pace, quàm armis componere maluit; ut adverſariorum vires minueret, augeret ſuas. Sed, cum Lanoius inſtructâ claſſe Neapolitanum regnum ex Hiſpania ſubiret, & Alphonſo Mutinæ Regijque conceſſi diploma ſimulque Margaritam Auſtriacam, Cæſaris extra matrimonium filiam Herculi Ducis filio uxorem deſponderet, hic Pontificis conatus in ipſo perficiendi voto ſubſtitit.

Ferrariæ Ducem conciliare irrito conatu nititur.

1527.

XV. *Pontifex ſuis partibus firmandis, Vaudemontium è Gallia ad Neapolitani regni poſſeſſionem cũ milite evocat.*

Porrò, cùm Lanoium Pompeiumque auctis jam viribus ac neglectæ fidei ultioniſque acerbitate provocatos, nihil in ſe mite auſuros crederet: Vaudemontium è Gallia regij ſanguinis adoleſcentem ad Neapolitani regni poſſeſſionem armis vindicandam evocavit. Is ſine cunctatione ad tantæ ſpem rei ingenium vireſque ſingulari alacritate adhibet, Campaniæque oras claſſe allapſus, omnia ſubito terrore complet, Salernum occupat, atque indè rectâ Neapolim contendens, Moncadam cum armata juvente effuſum, ad urbis ſeſe propugnacula cogit recipere. Interea Lanoius cum Pompeio ad Fruſinonis mœnia inutili labore deſudabant. Lanoio bellicarum rerum impari, &, incertis conſilijs, inter deſerendæ expugnandæque properè urbis negotia fluctuante; dum federatorum circumventus copijs manifeſtæ cladis diſcrimini viam faceret. Quam tamen, et Pompeij ſolertia, & hoſtis negligentia, cui Rentzius Ceres præerat, leviorem reddidit: cùm ille opportunam profligandi Lanoij occaſionem milite tormentiſque ad tutiora ſubductis, utcunque avertit: hic ſolâ liberatæ urbis gloriâ contentus, præterijt. Ita Cæſaris fortuna hac Italiæ parte nutabat, atque in ſpem magnam victoriæ erecti adverſarij, quòd alibi etiam Genua diuturnæ obſidionis moleſtiâ frangenda brevi videretur. Tamen quia res Inſubrum parùm optato ſucceſſu tentatæ fuerant, jamque Georgius Franiſbergius cum quatuordecim Germanorum millibus ex Germania per Alpes Italiam ſubijſſet, audax inquie-

Jovius in Pōpeio. Guicc. l. 17. & 18. Cochl. in vita Luth. Surius in Com.

An. Chr. inquietumque Borbonij ingenium magnoperè Clemens pertimeſcebat, ut inter pacis bellique cogitationes incerto ac pernicioſo animi motu jactaretur, Cæſarianis ſpe metuque hominis inconſtantiam alentibus: ne quicquam in alterutram partem ſolidè conſtitueret; dum rebus viribuſque ſuis abundè confirmatis victo eas pacis leges imponerent, quas non præſcribere; ſed accipere teneretur.

XVI. *Lanoius cum Pontifice fluctuante rurſum paciſcitur; ſed invito Borbonio & Germano ſub Franisbergio recens in Italiam effuſo milite.*

Lanoius igitur imminens Neapolitano regno periculum diſcuſſurus, quantumvis Pompeio obnitente, Romam acceptâ fide contendit, Clementemque jam paci inclinatum novis obſtrinxit fœderibus; quibus tamen Orator Cæſaris non niſi coactus aſſentiri eſt viſus. Subindè Lanoius ex officio pacis legibus comprehenſo, in Hetruriam profectus, Borbonij militem omni inſolentiâ iſtic graſſantem, Pontificioſque latè agros infeſtâ depopulatione vexantem, compoſiturus, nihil egit apud militem rapinis aſſuetum, jamque ad lautiſſima Romanæ urbis ſpolia aſpirantem: qui ſtipendiorum inopiam ſolâ prædarum libertate fretus ſuſtinebat, neque Ducum ſuorum imperia tam acciperet, quàm daret. Franisbergio quidem inviolata inter ſuos magni Ducis conſtabat dignitas; ut qui ad giganteum propemodum corporis robur, parem habilemque ad multa animum adferebat. Verùm talem tantumque morbus in via Romana occupatum, Ferrariæ in loculo depoſuit, & momento iras ac laqueum, quem collo Pontificis Lutheranus homo, & inauratum quidem paraverat, facili victoriâ extorſit. Lanoij dein Borbonijque minor autoritas; tum quòd ære nudi eſſent, alendoque militi impares; tum quòd illius deſpecta bello virtus: hujus prodita Franciſco fides, utriuſque imperium vile contemptumque redderent.

XVII. *Borbonius hinc igitur ad Romam oppugnandam ducit Columnâ ſuffragante.*

Quare Borbonius audaci effrenatoque exercitu ad hoſtium, aut propriam ferociam infringendam uſurus, ab Alphonſo Ferrarienſium Duce commeatu abundè inſtructus, agris villiſque Bononienſium expilatis, viâ Flaminiâ ad urbem rectà inceſſit, Feltrio Venetorum Duce, & Michaële Salaſſo Gallorum Imperatore turpi ſatis latebrâ ignominioſoque timore ſeſe occultantibus. Magnâ interim celeritate hoſtem prædamque occupandam miles ratus, tormenta etiam à Senenſibus oblata neglexit, Pompeio ad Palianum annonam muraleſque aliquot baliſtas procurante, omnium opinionem, feſtinato Romam itinere, prævertit, ac ſubeuntem ſeriùs Feltrium fallens, urbis muris, pridie Nonas Maias, properè admotus eſt. Borbonius ſubjectam ex monte Mario civitatem à prædarum opulentia & mœnium imbecillitate promptam facilemque audentibus mercedem periculorum propoſuit: cùmque aliquam fatigatis militum corporibus quietem indulſiſſet, illâ murorum parte, quâ Meridiem urbs ſpectat, tentatus

Vrbs invaditur, Borbonio Duce corruente.

à confertim irruentibus per ſcalas aditus eſt, prætoriâ Helvetiorum cohorte non ſegniter vim audaciamque irruentium, plumbo ferroque in hoſtes prompto refellente. Ipſe Borbonius inter primos enixus, dum ſtrenui magis Ducis, quàm cauti munus implet, temeritatis pœnas luit, laudandæ fortitudinis miles, niſi cum everſâ fœdè Româ ſacriſque impijſſimè violatis cecidiſſet.

XVIII. *Roma hinc ab Hiſpanis, indè à Germanis occupata immani barbarie, nullâ nec hominū nec ſacrorū reverētiâ vaſtatur.*

Nihil hoc incommodo retardata militum ferocia; ſed omnium ſuffragijs Philibertus Aurantius ad imperium vocatus eſt; oppugnatioque, Hiſpanorum præ-

Digitized by Google

præſertim ardore, per adjunctas muro caſas invadentium, ad victoriam producta eſt. His nihilò remiſſiores Germani parte aliâ urbis munitiones ejecerant, Romanamq; in urbe plebem, ſub vexillis ad defenſionem collectam, tam immani truculentiâ aggreſſi ſunt; ut projecta ad ſalutem promerendam arma ne ſupplicibus quidem profuerint, fugientes nec ipſa templi adyta ſacrorumq; protexerit religio, ſed inter aras Divûm opem ac hominum miſerationem implorantium ora ferro violata ſint, facinore olim nec Gothorum quidem Vandalorumq; populis tentato. Neque inuſitatis tantùm crudelitatis; ſed & ſacrilegiorum ac libidinum exemplis, ædes aræque Divorum contemeratæ ſunt: expugnata virginum juxtà ac matronarum, quamvis jurata Deo hominibusque, pudicitia; Principum ac Purpuratorum domus ferro, direptione, incendioque vaſtatæ, nullâ, ne Legatorum quidem reverentiâ. Hiſpanorum hac in re non minùs crudelitas acerba quàm avaritia probroſa extitit, ut qui arcanas familiarum opes exquiſitis in nobiliſſima etiam corpora ſupplicijs indagarent, neque ab ipſis mortuorum ſepulcris cadaveribusque rapaces manus temperarent. Germanorum furor in armatos maximè conſumptus eſt: cùm præſentibus deinde ſpolijs vino atque epulis acquieſceret. 1527

Pompeius ubi poſt biduum urbem ingreſſus promiſcuis omnia cædibus, miſerabilique inter tormenta ejulantium ploratu completa ſpectaret, ſuique ipſe conſilij immanitatem perhorreſceret, lacrymas in tanta occumbentis patriæ calamitate non tenuit: doluitque, incolumi Clemente, ad pœnam hoſtiliter quæſito, ſummam malorum in capita innocentis vulgi derivatam eſſe. Quare indignatione in miſerationem verſâ, omni quâ valuit autoritate, apud Duces militeſque contendit, ut humanitati locus eſſet, aliorum pudori, aliorum vitæ ac libertati æquis conditionibus conſuleretur. Ipſe, præter laborem, nullis ſumptibus parcebat; ut hoſtili petulantiæ honeſtiſſimas feminas ſubduceret, Patreſque ac principes urbis viros, & quotquot ultimo vitæ diſcrimine periclitarentur, à militum incuria vendicaret. Ita vulnera quæ fecerat, tanquam offenſus filijs pater, adhibito deindè remedio utcunque curavit, dubiumque reliquit, pluſne odijs oppugnantis, an miſerentis amoribus Roma deberet. Ad Pontificem deinde pacis federumque ſpe in arcem (quo ſe ille inter primos irrumpentium hoſtium tumultus receperat) admiſſus; ut erat ſeveritatis miſerationiſque juxtà capax, veriſſimis cum illo lacrymis funeſtiſſimam urbis turbatæque religionis faciem, ac communem, quâ, ad ſacrarum profanarumque rerum excidium, in ſe invicem graſſarentur, inſaniam deploravit.

XIX. *Pompeius Columna miſeratus calamitatis, cujus causâ dederat, omne ſtudium ad innoxios redimendos convertit.*

Aurantio denique, Lanoio Vaſtioque ac Moncadâ Romam confluentibus, his legibus Pontifici liberior cuſtodia conſtituta eſt, ut quadraginta nummûm aureorum millia furenti, ſtipendiorumque debita poſtulanti, militi partitim exſolveret: & præſenti quidem ære decem millia juſſus pendere, tam diu Cæſarianorum militum præſidijs in arce cuſtodiendus, dum illa exhiberet. Mox Neapolim aut Caietam, donec Cæſaris voluntas explorata eſſet, conceſſurus. Dedit, accepitque fidem Pontifex, militumque cuſtodiæ ſub Alarcone Præfecto, ſe cum tredecim Cardinalibus ex pacto commiſit.

XX. *Pontifex certis legibus ex arce deductus ſe militum credit cuſtodiæ.*

V 2 Inte-

Digitized by Google

XXI. *Miles Lanoio & Vaſtio ducibus excuſſis, illudit Pōtifici ſacriſque.*

Intereà urbis quietem omni libertatis ac flagitiorum genere, trium diverſarum nationum exercitus, duodecim Germanorum, totidemque cum Italis Hiſpanorum millia implebant: quos ubi ad imperiū caſtraq; extra urbem Lanoius Vaſtiuſque revocare conarentur, à diſſoluto militari vulgo ſeditioſis vocibus bellorum mercedem depoſcente, uterque ad necem quæſitus, ægrè tumultuantium ferrum evitavit, quòd neque opulentia ſpoliorum, neque inopia militem pateretur quieſcere, cùm alios nimia, alios nulla præda ferociores reddidiſſet vel in ſuis poſtulaturos Ducibus, quod in hoſte non reperiſſent. Quare jam aliud nullum præterquam de auro, admittebant conſilium, adeoque legum Ducumque excuſſo freno, ſuo quiſque imperio vivere, nihilque ſacri humanique revereri miles cœpit. Jam enim Lutheranæ hæreſeos vitium non paucos Germanorum militum corruperat, qui ſacro Purpuratorum ſenatui ipſique Pontifici omni contumeliarum genere illuderent, oratorium Pontificium equili aptarent, bullataſque literas equorum tergis ſubſternerent; Lutherum verò adumbrato Patrum ſenatu, fictâque ſuffragiorum imitatione Papam decernerent.

Bibliotheca Vaticana clades ingens.

Porrò tantâ inſolentiâ in nobiliſſimam Vaticanæ domûs bibliothecam graſſati ſunt, ut vel ſceleratè perditis, vel avarè loco pretioque tranſportatis ſelectiſſimis voluminibus, damnum Europæ dederint, omnium eruditorum lacrymis deplorandum.

XXII. *Cæſaris etiam autoritate ſpreta, miles quacunque vi & arte Pontificem ad ſtipendia ſolvenda adigit.*

Neque Cæſaris autoritas ad tantam tempeſtatem ſedandam valuit: qui, non fictâ ſimulatione, Romani Pontificis gentiſque univerſæ calamitatem deteſtari videbatur; ut quam neque ſuo ab imperio profectam diceret: neque promptâ æris ac ſtipendiorum facultate poſſet componere. Quocirca datis etiam ad Chriſtianos Principes, inprimiſque Anglorum Regem, cujus offenſionem formidabat, literis, purgare vix auditum inter Catholicos facinus conatus eſt: *neganſque hujus ſe calamitatis autorem, Pontificem, inquit, primò adverſum ſe infeſta conflâſſe fœdera, & hoſtilia molitum, licet impensè ipſe Romanæ Eccleſiæ tranquillitati ſalutique ſtudeat. Ad arma ſe pro Italia defenſione provocatum, oſtendiſſe jam armis etiam victorem, licet aliis ex Romana gente obnitentibus, quantum Pontificiis deferret honori, quando per Moncadam oblatis frui induciis ad libertatem poſſet. Verùm has repentè corruptas odiis armiſque in devotorum ſibi Columniorum agros illatis, violatas: vaſtitate innocentium ſubditorum tantâ, ad quam barbarus etiam hoſtis erubeſceret. Nil proindè mirum, ſi hac provocatus injuriâ miles non expectato Cæſaris imperio, ſe etiam invito, quin & Ducibus pleriſque renitentibus, invaſerit urbem, prædas egerit, incluſerit Pontificem: par eſſe, ut ſibi ſuiſque ea Clemens, non Cæſari imputet. Debuiſſe utique tueri fidem ſummum Eccleſiæ Antiſtitem; ut hanc ceteris, non exemplo minus quàm verbis ſuaderet. Turpe eſſe, ut qui reliquis autor pacis haberi velit, primus hanc violet. Nec ambigere ſe, quin juſtâ Dei voluntate hac in Clementem derivata calamitas ad injuriarum ultionem fuerit. Tantùm nihilominus ex hac ad ſe victoria perveniſſe doloris, ut victus quàm victor haberi maluiſſet. Providendum igitur, quid in hac re conſilii remediique ad pacis opportunæ commodum ſumi queat. Quod ſibi hac epiſtolâ ab amico Rege judicârit exquirendum.*

Inte-

Interea militum ſtipendia flagitantium importunitate victus Pontifex, hoc egit, ut ex ſacris templorum vaſis argenteâq; ſuppellectile cōflatâ pecuniâ, tum purpureis aliquot Cardinalitiæ dignitatis galeris pretio venditis, illorum cupiditatem utcunque componeret. Sed cùm non menſtrua tantùm illi; ſed anuua militiæ flagitarent ſtipendia, nullis opibus efferatorum hominum avaritia ſatiari poterat. Coactus iccirco Pontifex, auro deficiente, obſides expoſcenti ferociter militi concedere opulentiores Principum, quorum neque ſpectata in Eccleſia dignitas, neque innocentia Barbarorum animos ad aliquam humanitatis rationem potuit inflectere. Cùm in vincula, atque inde ad infames latronum furcas abſtracti, atrociſque ſupplicij metu conterriti, vix denique Pompeij operâ ſalutem in fuga repererint. Ita cùm nec ſpes, nec formido cuiquam certa; quòd neque Duces imperia darent, neque acciperent milites, Roma omnis libidinis atque immanitatis theatrum extitit, illaque gentium domina jam ſub devictarum quondam nationum jugo ac ſervitute ſqualebat: Lutheranis præcipuâ miſeris ferociâ inſultantibus.

1126. Paulus Jovius h.ſtor. l. 25. Guicc. l.18.

XXIII. *Fœda lues magnā militum partem invadit, Gallique victore ex Inſubria exercitu accedentes, timorem: nocentiunt.*

Inter hæc ſoluta in luxum luxuriamque corpora gravis peſtilentiæ lues occupabat. Cœli etiam, ventorum cadaverumque noxâ afflati, iniquitas malum alebat vulgabatque. Gallici ad hæc exercitus per alpes Lautreco Duce tranſiſſi rumor, validæque confederatorum copiæ, haud dubiè junctis viribus ad Clementem in libertatem vindicandum adfuturæ; ferociſſimos animos ab extrema immanitate ad aliquam ſalutis & humanitatis cogitationem revocabant. Neque inani prorſus metu Romani vatis Baptiſtæ, nuper illam urbi calamitatem; nunc brevem militi ex præda fructum prædicentis voces excipiebantur. Jam diu communicatis Franciſcus ac Henricus, Franciæ Angliæque Reges, conſilijs Clementis apud Cæſarem libertatem per Legatos urgebant. Ejus verò certis legibus concedendæ, Lanoio Carolus poteſtatem fecerat; ſed, ut diximus, ſtipendiorum inopiâ efferatus conjuratuſque miles, nulla Ducum audiebat imperia, atque ex capto Pontifice, & extremis periculis circumvento ſpem cupiditatemque ſuam alebat: donec internis peſtilentiæ malis, ſimulque Lautreci ſucceſſibus conſternatus exercitus, animum ad mitiora conſilia inflecteret, timorque optimus corrector morum, perſuaderet, quod ratio & honeſtas non poterant: Jam enim Galli, præter Boſium & Alexandriam, expugnatâ feliciter Papiâ, tot nuper adverſariorum viribus indomitâ, per Inſubriam Romam ſe versùs effundebant.

XXIV. *Itali Gallus ad Pontificem redimendum juncti, juſto metu Cæſarianos ad liber-*

His ingentes ſeſe Helvetiorum Venetorumque copiæ adjungebant. Florentini etiam, Mediceis ex urbe imperioque dejectis, pro libertate Pontificia arma ſociabant. Andreas Auria denique maritimi belli Imperator, Gallicâ claſſe ad Delphini portum Hiſpanos mari debellaverat, victorque Genuam patriam ex Adurnionum Cæſariſque poteſtate ad Gallorum partes imperiumque traduxerat; ut terrâ marique Cæſariani, auctis & locorum & vrbium acceſſione hoſtibus, longè impares cenſerentur. Igitur pridie Cal. Novemb. de Clementis libertate ita convenit; ut, *præter ſupra conſtitutam pecuniam, decima per Hiſpaniam*

An. Chr. *Pontificie, atque, in ſacri belli præſidia collectum, Imperatori in præſentes neceßitates cederet: Mediolanenſis ac Neapolitani regni jura Carolo per Clementem inviolata ſtarent, Oſtiam Veteremque urbem pignoris loco acciperet.* Cùm inter hæc ad eas anguſtias res Pontifici familiaris domi coacta eſſet; ut aſininis carnibus avide veſceretur; Lanoio quoque Caietæ defuncto, Aurantius in regno ſuccederet, Hugone Moncadâ, duri callidique ingenii homine, magnâ poteſtate omnia adminiſtrante: veritus Clemens, ne pacis decreta, mutatis voluntatibus duriora redderentur, ad purpuratorum Senatum Neapolitanos aliquot proceres pretio adlegit, obſideſque ex eodem ordine nonnullos reliquit, ut vel auro præſenti, vel obligata fide militum contumaciam inflecteret. Quo facto, operam conſiliumque Pompeio ſuppeditante ſumpto mercatoris habitu (ut vulgus militare, fortaſſis moram obicemque feſtinanti allaturum; falleret) noctis ſilentio arce atque urbe dimiſſus eſt, poſtquam menſes ſeptem inter barbaros, omnique, cùm ſcelerum, tum morborum tabe corruptos milites, non ſine ingenti vitæ diſcrimine verſatus eſſet.

XXV Vaſtius ad exercitum reverſus, eum in Bononienſem & Neapolitanum agrum educit.

Subinde ad urbem militemque Alphonſus Vaſtius, à quo nuper, flagitia atque immanitatem deteſtatus, abſceſſerat, ſe recepit; ut adverſarum rerum terrore mitiores, ad imperium reduceret. Porrò Lautrecus, liberato Pontifice, nova abs Rege conſilia mandataque accepturus, exercitum per agrum Bononienſem, vicinaſque regiones in hiberna diviſit, Cæſarianis per Romanam provinciam regnique Neapolitani limites quieſcentibus. Sed nec Auria quicquam momenti ad res Gallicas mari attulit, quòd dum, ambiguâ diſceptatione, alii Sardiniam, Siciliam alii bello petendam contenderent, exorta tempeſtas conſilia ac claſſem per diverſos portus disjecerit.

XXVI Galli Angli. Italique Cæſari bellũ per feciales denunciãt

Sequentis demum anni exordia, quæ fuerunt octavi & vigeſimi, Gallorum Anglorumque, ancipiti dudum ſtudio pacis bellique artibus intentorum, animos denudarunt, publice enim per feciales bellum Cæſari junctis Italiæ viribus inferendum denuntiant, quorum ille orationem, poſtquam explicatâ lætâque fronte excepiſſet, oratores confœderatorum, Anglico dimiſſo, cuſtodiæ inclulit, circumventam perfide ſuorum in Italia legatorum immunitatem queſtus. Mox Foxius Lautreci Dominus auſpicatam bello fortunam proſequi juſſus, atque in Cæſaris militem regnique Neapolitani fines impetum convertere, nuſquam obviis hoſtibus, per agrum Picenum, captâ Aquilâ, felicis numinis ominiſque urbe, ad ipſa Neapolitani regni viſcera penetravit.

Jovius hiſt. li. 25. & 26. Guiccia. l. 18. & 19. Belcari l. 19 & 20.

Imperatorius exercitus, illo rerum diſcrimine, Româ evocatus luſtratuſque duodecim peditum, unumque equitum millia, ex quatuor & viginti armatorum millibus cenſuit, ceteros aut luxus aut peſtilentia abſumpſerat ſtrage per otium graviori, quàm quiſquam hactenus inimicorum in bello dederat; ſed & turpiori, quod ſine ferro, atque etiam per flagitium tolerata eſſet. Jam verò & priſtinus ille animorum vigor inter luxum rerumque affluentiam mirificè hebetatus, nihil in milite ad pugnandum audaciæ reliquum fecerat: ut cum Neapolim contendentibus, haud procul Troiâ, Lautrecus prælii facultatem offerret,

XXVII Cæſaris exercitus vix media parte ſupereſt.

Digitized by Google

1528.

offerret, timidè illi noctis beneficio caſtra extra pugnæ aleam ſubduxerint, majori prædæ, quàm gloriæ tuendæ cupiditate. Recepti ad regni metropolim Cæſariani, non multò poſt à Lautreco inſequente, omnibus confœderatorum copiis Neapoli obſidentur, ubi minutis prœliis, Aurantio Vaſtioque plerumque adverſis, intra urbis mœnia denique concluſi ſunt.

Pugnam ſubterfugis recepti in Neapolim.

XXVIII

Res Cæſaris valde inclinata Genuenſibus Gallorum quoque partes Auria Duce extollentibus, qui maritima pugna victor Moncadam ſuſtulit & Vaſtium aliosque Duces cepit.

Res Cæſaris, inclinante fortunâ ad exitium ſpectare videbantur; cùm non paucæ urbes, veteri Andegavenſium memoriâ ſtudiiſque recurrentibus, Hiſpanorum ut ferebant arrogantiam deteſtatæ ad Gallorum arbitria accederent. Claſſem etiam ex Liguria admoveret Auria, ut preſſam terreſtribus copiis urbem, maritimis urgeret. Præoccupare hoc quidem fœderatorum conſilium Moncada ſtatuerat, & claſſem in ſinu Salernitano opprimere, junctis ad claſſiarium militem veteranis Hiſpanorum mille; ſed exploratorum diligentiâ Auriani præmoniti, adſcitiis viciſſim Sclopetariis claſſem muniunt, atque ultro in hoſtem occurrentem alto pelago provecti magnam à principio ſtragem edunt, cùm unus tormenti globus, à Philippi Auriæ prætoriâ laxatus quinquaginta facilè Hiſpanorum diſcerpſerit, pluresque etiam vulneribus debilitarit: pertinaci cruentoque utrimque prælio conſertæ manus; ſed victoria Aurianis denique relicta eſt; ita tamen, ut vix quiſquam victorum ſine vulnere diſcederet. Moncada Cæſarianæ præfectus claſſi mari hauſtus occubuit. Vaſtius ceterique Ducum capti apertam hoſti ad Neapolis obſidionē viam fecēre. Tam arctis in rebus, imbelli multitudine exonerata urbs eſt, miſſique, qui Cæſaris auxilium properè implorarent; ſed intercepti illi, Lautreco ſummis quoque difficultatibus inter aquæ pecuniæque inopiam colluctanti, ſpem brevis victoriæ auxerunt. Germani etiam ad regni Neapolitani præſidium, ſub Henrici Brunſuicenſis Ducis auſpiciis, in Italiam traducti, poſtquam in ſumma rerum Ciſalpinarum inopia, neque panis abundè, neque pecuniæ reperirent, converſis retro ſignis, abſque adverſario diſjecti ſunt: ita duplicem Cæſari in Italia exercitum, alterum copiâ, alterum inopia perdidit. *Tam periculoſa res miles eſt; ut neque egere nimium, neque abundare illum conveniat: immoderabilis tam rerum luxuriâ, quam egeſtate.* Denique Iunio menſe Venetorum claſſis viginti & duarum triremium numero Gallicis navibus adjuncta: ita circumſedit urbem, ut nullus oceano aditus, ad levandam obſeſſorum indigentiam, relinqueretur.

XXIX

Auria per captos Duces Cæſari adjunctus rem lapſam reſtituit.

In hac rerum deſperatione Cæſarianis inexſpectata Andreæ Auriæ Genuenſis Archithalaſſi acceſſio ſaluti fuit. Ille enim Pontificiis pridem Gallicisque ſtipendiis conductus, cùm nuper Adurnios imperiique rebus deditos Genua ejeciſſet, admiſſis in urbem Gallorum præſidiis; ubi patriæ libertatem, inſolentiâ militari corrumpi opprimique, tum ad Savonam rei maritimæ negotiationes transferri magnopere doleret, ægrum hominis animum magnis Cæſariani Duces, quos in captivitate habebat, promiſſionibus tentarunt, atque etiam expugnarunt, ut hoc in bello Cæſar plus captivis, quàm liberis debere videatur. Hæc cum pacta Carolus legatione ex Hiſpania confirmaſſet; eâ ratione, ut Genua ſub Cæſaris patrocinio libertate frueretur, & Savona pareret Genuenſibus,

mutatis

Digitized by Google

An. Chr. mutatis Auria ſtudiis, ut patriæ libertatis æternâ nominis memoriâ vindex eſſet, odium hactenus in Hiſpanos acerbè exercitum pari ardore in Gallos convertit, meritus deinde cum duodecim triremibus ſtipendia Cæſaris, Melphitano Principatu in obſequii gratiam delato. Quare Philippus Auria frater Neapoli revocatus, Caietamque appulſus Andreas, imperatorios Duces captivitate eximit, Cæſariſque militiam publicâ inſignium commutatione profitetur; nec multò poſt Genuam delatus, portuque receptus magno exultantis patriæ gaudio Gallos ejicit, optatàmque Genuæ cum libertate tranquillitatem reddit. Savonæ etiam Genuenſium opes gloriamque æmulantis portum lapidibus ruderibuſque impletum navium negotiationiſque frequentiæ reddit inutilem.

XXX Gallorum miles forte & vice verſa, lue ac bello conficitur,

Sed & ſuperi quam nuper averſi, tam rurſum faventes pro fortuna Cæſaris pugnare viſi ſunt; ſiquidem tabifica lues tum ex luxuria, tum ex aquarum juxtà putreſcentium fetore concepta, adeo in fracta Gallorum corpora immaniter graſſari cœpit; ut multiplicatis catervatim funeribus, morbiſque in omnes diviſis, vix mille peditum centumque equitum integri, armiſque idonei ſupereſſent, qui & ipſi denique afflati lue, pertinaciſſimæ obſidionis pœnas morte darent. Obſeſſi hoſtium torpore ac ſilentio provocati, cum præaltas Gallorum munitiones indefenſas, ſine noxâ, tentarent, in reliquias exercitus jam abitum meditantes effuſi, vix armis ferendis fugæque ſatis idoneos Averſam compulêre, ubi ad ultimum averſæ fortunæ terminum, compulſi interceptique, aut carcere aut morte hæſerunt. Sub hæc Capua, Puteoli, & Nola Gallicis præſidiis infeſſæ urbes, facile ab Hugone Maramaldo, Moncadæ ſubſtituto, ad obſequium fidemque Caroli revocatæ ſunt. Porrò Fridericus Cajetanus, & alter Boviani Dux Henricus, cum aliis quatuor, illuſtris familiæ viris, ſecuri ab Aurantio Neapolitano in foro ſubjecti, defectionem ſanguine expiarunt. Sed Fridericus Caraffa Melphi Princeps, ac Simon Romanus contra Alphonſum Davalum Vaſtium, fortiſſimum Cæſaris militem, magnâ obſtinatione Apulos Calabroſque, in fœderatorum obſequio conſtantes, propugnarunt, & ante vitam, quàm arma poſuerunt; quod honeſtam mortem turpi præferendam paci exiſtimarent.

XXXI Antonius Leva pro Cæſare Papiam occupat, militique nova arte ſtipendia obtinet

Dum hæc in extrema Italiæ parte, ambiguo Marte, geruntur, Antonius Leva in ſubalpinis regionibus felici conatu eductis Mediolano copiis, Papiam invadit, Galliſque omnibus internecione deletis, occupat; cumque nulla ſtipendiorum, ad militem alendum, ſupereſſent præſidia, edicto cavit; ne quis Mediolanenſium domi ſuæ panem pinſeret, aut frumentum molendino ſubactum inferret, præter illos, quibus id juris certo pecuniarum onere indulſiſſet, qui cum illi in modios ſingulos tres aureos numerarent, utramque equitum peditumque militiam inter extremas Italiæ calamitates, ad Inſubriæ defenſionem ſuſtinebat. Quibus Cæſarianorum ſucceſſibus magnopere territi confederatorum animi, pacis conſilia, Pontifice Angloque apud Cæſarem imprimis contendente, agitare cœperunt. Confederatorum tamen in ciſalpina Gallia copias,

Fani

Digitized by Google

1528.

Fani Paulini Comes, ex Francia cum quatuordecim millium exercitu allapſus, ſummopere animo viribuſque exexit. Vt Antonium Levam, octo tantum millibus vix ſatis ad urbium defenſionem inſtructum, aperto campo formidare non poſſet. Sed fecundas Gallorum vires, & velut ex ipſis cladibus renaſcentes fatâ demum adverſa premunt, cum nullo bellorum ſucceſſu Dux Genuam Savonamque ac demum etiam Mediolanum tentaret, donec & ipſe in tanto rerum adverſarum impetu ab Antonio Leva ad Landrianum, infelici prælio, victus captuſque, unà cum Chaſtillonio, Rongonio aliiſque copiarum præfectis ſpem omnem defendendæ Italiæ, Gallis adimeret.

XXXII Bellum diuturnũ inter Carolum Geldriæ Ducem, & Cæſarem, ut Brabãtiæ Ducem, denique Geldro ſub hujus clientelã concedente, abſolvitur.

Eodem tempore, inter Carolum Cæſarem Belgarum Principem & Carolũ Geldriæ ducem, graviſſimum ac maximè diuturnum bellum pace Gorcomij finitum eſt. Quinquaginta illud facile annis inter utriuſque partis fortiſſimos duces extractum Roſſemio cum Meurſij comite pro Geldro; Scenkio & comite Burano pro Belgis poſtremò depugnantibus. Medij utrarumque partium Ultrajectini, nunc his, nunc alijs, aut favebant, aut ſuberant, domeſticis tributorum tumultibus deniq; in ſervitutem ac prædam utrorumque conjecti. Tandem, extinctis odijs, mutuis pacis vinculis ita ſociati ſunt; ut Geldriæ Dux Gallorum federibus obnuntiaret, Cæſarique æterno amicitiæ pacto adhæreſceret, occupata à Cæſarianis oppida reciperet, eàque cum alijs Geldriæ Zutphaniæque poſſeſſionibus clientelæ titulo à Carolo, tanquam Brabantino Duce, Hollandiæque comite poſſideret. Sed virilis legitimæque ſtirpis herede deſtituta, ad Brabantinos utriuſque ſexus poſſeſſores tranſirent; ita tamen, ut honeſta inde dos feminis ex Geldro ſuperſtitibus obveniret. Vltrajectina vero regio, cum Antiſtitis ſui Henrici Bavari conſenſione, juriſdictionem omnem præter ſacram in Carolum Brabantiæ Ducem & Hollandiæ Comitem tranſtulit, Cæſarique Novembri Menſe ſolenni ſacramento eſt obligata. His pactionibus magna rebus Belgicis quies conciliata eſt, poſtquam omnia ex vnius potentiſſimi Principis nutu penderent.

Haræus in Carolo

XXXIII Ludovico Hũgariæ Rege à Solimanno miſerè profligato, Ferdinãdus Auſtriacus, Cæſaris frater & affinis Ludovici, ad regnũ vocatur.

Aliis hoc anno quoque regnorum acceſſionibus Auſtriaca familia, ad illam, quam omnes vident, nonnulli etiam invident, Europæ Principes, amplitudinem excrevit. Quamquam hæc, de qua modò agimus, felicitas ab inſigni Chriſtianæ Reip. detrimento initium duxerit. Solimannus enim Turcarum Imperator, poſt occupatam Rhodum, animis opibuſque elatus, exploratam oceano fortunam, terreſtribus etiam copiis experturus centum & quinquaginta hominum millibus, ſeſe in Hugariam effudit, cui Ludouicus Hugariæ Rex adoleſcens; inſigni quorumdam Ducum arrogantiâ ac temeritate deluſus, præſertim Tomoræi ex Monacho copiarum præfecti, ſeſe ad vicum Mohatium objecit, cum ſex & viginti Hungarorum millibus, ac regni nobilitate univerſa. Suadebant non pauci expectandas auxiliares ſociorum copias, quarum Illyrici, Trnſilvani, Bohemicique nominis, propemodum juſti exercitus ſinguli, jam regni fines ingreſſi fuerant; ſed cum Hungari ſpreta Turcarum gente, ſolam victoriæ laudem præmiaque, æmulatione Majorum, aliis præripere feſtinarent;

Jovius in Elog. Ludovici Iſthuanf. rerum Hung. l. 9 Dubrav. in hi. Bohem. l. 33.

narent;

An. Chr.

narent: ea fuit, ſeu Ducum imperitia, ſeu gentis cæcitas, ut Dravi fluminis tranſitum perquam difficilem hoſti incuſtoditum facilemque relinquerent. Qui nihil moratus, Hungaros admirabili negligentiâ contemptuque omnia adminiſtrantes, ſine pulveris tormentorumq; apparatu, in navibus relicto, ſine ulla ordinis lege confuſa equitum, peditum lixarumq; multitudine, in acie ſtantes aggreditur, tanto hominum frementium ululatu, tormentorumque fragore, ut primo congreſſu exanimati Hungari, ante pugnam conſpectumque vix hoſtem, inter fumum ſtrepitumque armorum, turpi ſe fuga ſubducerent. Quæ res tam cæcâ reliquorum animos trepidatione implevit, ut de aliqua ſalutis latebra quilibet equitum circumſpiceret: ſoli pedites ſuorum proditione hoſtium furori relicti, quem ſtando locum acceperant, moriendo tenuêre. Ceteris, præter vitam, priſtinum etiam gloriæ decus inter ignobilem fugam ereptum eſt: cùm & multitudine, & celeritate Barbarorum, inter conſiliorum itinerumque implicatas rationes facilè occuparentur. Tomoræus totaque nobilitas, aut hoſtili gladio, aut Danubij aquis conſumpta eſt, Rex ipſe Ludovicus palude anno MDXXVI hauſtus interijt. Præſtantiſſimâ juvenis indole, magnarumque virtutum Princeps: fortior tamen feliciorque futurus, niſi majoribus animis, quàm viribus pugnaſſet. Maria Ludovici conjux, Caroli Imperatoris ſoror, ægrè Turcarum manibus ſubducta, Viennam tenuit. Solimannus ingenti prædâ apparatuque bellico ditatus, Budam deinde Regum ſedem nullo negotio expugnavit: neque haud multò pòſt, arce etiam fortiſſimâ neglectâ, deſeruit, majori victoriæ famâ, quàm emolumento.

XXXIV. *Ioannes Tranſilvanus ab alijs ad regnũ vocatus, & à Ferdinando armis pulſus ad Solimãnum confugit, eique ſe vectigalem, ſi reſtitueretur, fecit.* Cochlæ. in acta Luth. Surius in Comment.

Mox diviſis regnorum ſtudijs; alij Ferdinandum Cæſaris fratrem Bohemiæ anno ſuperiori inauguratum, cui Ludovici Regis ſoror deſponſata erat, ad regni coronam evocant: alij Joannem Vaivodam Tranſilvanum Ciliæ comitem ad Hungarici regni ſceptra uſurpanda admittunt. Ferdinandus & ſuis viribus, & aliorum favore potentior Joannem prælio ad Toccaium victum fugatumque facilè, occupatis regni poſſeſſionibus, eliminavit. Qui cùm fruſtra Sigiſmundi Polonorum Regis opem imploraſſet, Laſci Siradienſis Palatini exitiali conſilio operâque, legatione ad Solimannum inſtitutâ, ei ſe clientem vectigalemque, perpetuæ ſervitutis onere, conſtituit, modò per illum armis in regni amiſſi poſſeſſionem reduceretur. Grata hæc erat Solimanno oratio, quod ad Europæ poſſeſſiones & regna viam immenſæ ipſius cupiditati oſtenderet. Accepto in fidem Vaivodâ ſpem fecit reſtitutionis omni armorum poteſtate abs ſe anno proximè inſequenti urgendæ. Quâ re factum, ut Cæſar turbatas in Germania res, tranquillitate aliquâ componere, ad vires in Turcam colligendas, feſtinaret.

XXXV. *Acatholici, Philippo Haſſorum Duce, bellum criminatione ficta, Catholicis inferunt.*

Erant hæ non levi cùm religionis ſtudio, tum bellorum impendentium metu convulſæ. Jam enim Lutheranæ factionis homines numero viribusque ſenſim auctiores, vim atque arma meditari, ſuſpectare, ac moliri occultè omnia, ut, everſâ quiete publicâ, quàm ratione multis non poterant, bello hæreſin ſuaderent; quæ anguillis ſimilis, gaudet turbidâ. Natus ad hanc rem Philippus Haſſorum

rum

Digitized by Google

rum dominus inquieti audaciſque ingenij, leviculam, ab aliena perfidia, opportunitatem acceperat, ut in orthodoxos Principes ferrum occuparet. Georgius Saxoniæ Princeps Philippi ſocer, conſtantiſſimus Romanæ aſſertor fidei, domi ſuæ nobilem alebat hominem, Ottonem Paccium Lutheri opinionibus occultè depravatum. Hic, ut erat improbè prodigus, quique impares profuſæ in luxum vitæ facultates poſſideret, flagitio eas, cum induſtriâ non poſſet, ubique colligebat. Ergo hæreſi ſimul inopiæque ſuæ conſulturus, Principis ſigillo, quo ex Cancellarij officio utebatur, literas obſignavit, quâ clandeſtinam Principum Catholicorum machinationem & fœdus adverſus Acatholicos complexus erat: quod, ſive inani ſuſpicione, ſive malitioſâ fingendi libidine conceperit, fictum prorſus ac commentitium, ut poſtea conſtitit, repertum eſt. Comprehenderat, præter Ferdinandum Regem, Guilielmum & Ludovicum Bavariæ, & Georgium Saxoniæ Principem, tum Brandeburgicum & Moguntinum Electores, Salisburgi denique, Bambergæ & Herbipolis Antiſtites, conjuratione armorum ſociatos. Philippus igitur cum Saxoniæ Electore, communicatis opibus, militem inſigni tum celeritate, tum frequentiâ colligit, ceteris facti rationem conſiliumque ignorantibus: quod per abſentiam Cæſaris poſcere atque explorare tempeſtivè non licuit, ut ſimul penè arma propoſitumque explicaret. Poſtquam delati ad ſe federis exemplum cauſſamque bellorum vulgaſſet, negare illud omnes, fictamque ad injurias opportunè inferendas calumniam aſſerere, autorem poſtulare fabulæ, & conſpirationis idoneos teſtes: niſi faxit, Philippum ſuo ſe judicio reum agere, & turbarum autorem prodere: artificium hoc eſſe malevolorum, & publicæ tranquillitatis hoſtium. Hæſiſſe inter ea Philippum memorant, & ſperaſſe à Paccio federis concepti prototypon. Quo fruſtra expectato, ſimulatæ offenſionis plenum, vicinis Epiſcopis Moguntino, Herbipolenſi, & Bambergenſi arma intentaſſe, dum aliorum interventu centum aureorum millibus cladem redimerent. Tantus erat Catholicorum id temporis, dicam ne amor pacis conſervandæ, an languor propugnandæ? ut immeriti pœnas dare; quam malè promeritos armis animiſque junctis, plectere maluerint. Qui ſi ea, quæ Paccius falsò auſus comminiſci, fortiter audere potuiſſent, brevi Germania bello, æternam bellorum materiem oppreſſiſſet: quorum mòdò, ut in neglectis primùm morbis, nullus niſi in exitio apparet exitus, calamitate ipſis etiam Acatholicis merito deplorândâ. Philippus, ut ſe perfidæ machinationis ſuſpicione liberaret, Principum Legatis Paccium exhibuit; ſed malignæ deindè fraudis convictum, jamque antea quatuor à ſe aureorum donatum millibus, ſuâ interceſſione defendit; ut patriâ potiùs, quàm vitâ exularet. Quâ tamen protectione, ſive innocentem, ſive nocentem tuitus fuerit, non ſatis æquum tutorem ſe probavit: quòd nocens exilio graviora, innocens leviora promeruerit. A Paccio etiam ſuſpicionem malitiæ, vel in adverſarios, vel in ſeipſum, tanquam autorem primum, amolitus eſt; cum remota ab illo culpa, in hos recideret. Eventu tamen compertum eſt, Paccium ſceleratæ mentis hominem, digno Antverpiæ exitu, quadripartitim ſectum flagitia cúm vita abſolviſſe. Suevici poſtea

1528.

Ottonis Paccij perfidia tandem prodita.

An. Chr. ſtea federis Principes injuriarum Philippum accuſabant, reſque illa novis cruentiſque obnoxia motibus videbatur, niſi & Palatini Principis curâ, & Cæſaris Regiſque diligentiâ actum eſſet, ut dum graviſſimus ab Oriente hoſtis Germaniæ immineret, domeſticæ ſeditiones quieſcerent.

XXXVI. *Cæſar & Rex Gal. Franciſcus acerbis ſe mutuò literis ad duellũ provocãt, tempore parum opportuno.* Guicc. l. 18. Belcar 19. Schleid. l. 6.

Inter Cæſarem quoque ac Franciſcum Gall. Regem adhuc inimicitiæ flagrabant, cùm hunc & honoris & fidei ſuæ oblitum, duello ad conteſtationem veritatis oblato, Cæſar diceret. Acerbis iccircò literis in Caroli nomen graſſatus Rex, ita ſcripſit Pariſijs. *Illa coram meis Legatis jactare diceris, quæ ad vellicandam famæ noſtræ integritatem ſpectant, non ferendâ forti viro ignominiâ. Oblitus fidei datæ aſſeror, tuaque exceſſiſſe manibus perfidiæ reus. Equidem omni obligatione ſolutus fui, poſtquam tranſactione mutuâ præſtanti fidem, fidem non haberes; cùm eâdem me amicum, quâ hoſtem antea, corporis cuſtodiâ incluſum ſepſeris, & libertatem abſque libertate obtuleris. Quocirca ſi meum crimineris abitum, ſiquid à me commiſſum contra viri Principis officium aſſeras, diſertè ego te aſſero mentiri. Fixum mihi eſt, honorem atque exiſtimationem meam cum vitæ etiam diſcrimine tueri. Et quid verbis armiſque cum tot hominum excidio contendimus, noſtro duorum, ad quem me provocas, gladio hanc litem dirimamus, duelloque quo poſtulas, experiamur utri cauſa & æquitas faveat? huic locum tempuſque deſigna. Si congreſſum hunc differes, ſoliſque in famam meam verbis debacchabere, totius ad te controverſiæ turpitudinem pertinere declarabis.* His Cæſar menſe Junio Montiſone per deſtinatum Pariſios legatum ita reſpondit. *Falleris, cùm me tuum criminari abitum exiſtimas; dilatum accuſo reditum. Nonne abs te juramenti fide confirmatum eſt, in meam te poteſtatem cuſtodiamque rediturum, niſi ſancitæ pacis leges impleres? Si negas, tuis evincam ſigillis ac literis. Si concedis, ut debes, quomodo laudati te Principis officium implere aſſeris, cùm in ea re fidem fallas, quæ & obligationis tuæ eſt, & poteſtatis? Affirmo, & ſine mendacio quidem, turpiter abs te factum, & ſcelerate. Et quoniam duello huic controverſiæ abſolvendæ aſſentiris, conditionem accipio, locumque ad illud deſigno flumen, quod Fonterabiam inter Andaamque labitur, quem ſanè recuſare minimè poteris: nam ſi & tuam, & obſidum liberorum ei ſalutem, ante biennium credidiſti, nihil erit cur modò declines. Ne verò diſceptatio morâ longiori differatur; mittantur viri nobiles, earumque congreſſionum non imperiti, qui de loco, de armorum genere, deque certo conſtituant tempore. Quòd ſi intra diem quadrageſimum ab accepta epiſtola nihil reſponderis, dilationis in te reſidebit turpitudo, atque ad alterum non ſervatæ fidei crimen novum illud adjicies.* His literis Legatus in Galliam profectus, atque ad Franciſcum pro concione in procerum turba ſedentem admiſſus eſt. Poſtulante Rege: an duelli adferret formulam? reſpondit, & afferre ſe, & præterea, quæ adderet, habere: petere verò, ut ex mandato Cæſaris, publicè ea ſibi recitare liceat. Rex ad ea indignatus, negavit ab eo quicquam ſe, præter formulam provocationis admiſſurum. Quam cùm ſeorſim detrectaret Legatus, memorant cunctantem Regem, neque publicè illum auſcultâſſe, neque admiſiſſe literas; ſed verbis aliquot commutatis exceſſiſſe concione. Verène hæc, an falsò? non facilè, in cauſſa, affectionibus privatis obnoxia, definierim. Hoc ſentio, laudabilius duellum ſubterfugiſſe hos Reges, quàm mutuis ad hoc odijs inflammatos provo-

provocaſſe; ne quod in alijs offenſionum vindicandarum genus damnarent; in ſe committerent. 1529.

His odijs belliſque dum Chriſtiana jactaretur reſpublica, Turca hanc facilè, tanquam imbecillum morbis corpus, oppreſſurus videbatur. Quare ea Caroli inprimis cura fuit, ut Germanorum diſſidia utcunque componerentur, ne in diſſipatam atque inutilem potentiam hic impetus verteretur. Spiram itaquè indictis comitijs, Principes Ordineſque Idibus Martij anno hujus ſeculi nono & vigeſimo convenêre. Legati Cæſaris erant Ferdinandus frater, Fridericus Palatinus, Guilielmus Bavarus cum duobus Epiſcopis Tridentino & Hildeſhemio. Aderat Elector etiam Saxoniæ cum Melanchthone ſuæque factionis hominibus, magnâ frequentiâ. Utriuſque partis ſtudium hoc erat præcipuum, ut liberatum ſibi urbium Legatos addiceret, quos proximo conventu ad fœderis conſiliorumque communionem Acatholici provocaverant. Ferdinandus unà cum collegis ut hanc conſpirationem everteret, aliquót civitatum Legatos ſeparatim evocat, & de neglecto Cæſaris edicto primùm accuſat: deindè ut ad reliquorum Ordinum ſententiam adjungant ſeſe, ſedulò hortatur, ne fortè hæc comitia animis Germanorum conciliandis inſtituta, graviori ſeditione dejiciantur. Illi neque ſe quicquam ad Cæſaris injuriam novi machinatos eſſe, neque legitimi Concilij judicium defugere aſſerunt. Ceterùm omnia & Cæſaris & concordiæ gratiâ cupere. Aliquot tamen Helvetiorum populi, Lucernates, Urani, Suitenſes, Untervaldij, & Tugiani, qui duabus potentiſſimis ejus nationis gentibus Tigurinis & Bernatibus, ob Zwingliani ſchiſmatis infectionem maximè adverſabantur, Ferdinando ſe Regi adjunxerunt. Legatus verò Argentinenſium ob nuper abrogatum, contra proximi decreti leges, Miſſæ ſacrificium, à conſeſſu publico Concilij rejectus eſt, Jacobo Sturmio ejus urbis Senatore, ceteriſque Acatholicorum nequicquam obnitentibus. Denique hoc unius maximè partis conſenſione decretum: ut, *quandoquidem ex nupera comitiorum ſententia (quâ quisque ita ſe juſſus eſt gerere, ut Deo Cæſarique factorum rationem probare poſſit) non pauci abutantur, & portentoſa quævis dogmata Cæſari ſe Deoque probaturos improbè confidant. Nemo deinde quicquam mutare uſque ad proximi Concilij definitionem audeat: qui Wormatienſi edicto obſecuti ſint hactenus, porrò obſequantur, qui abſque ſeditionis metu id modò nequeant: ſemel cœptis inſiſtant, neque inconſtanti novitate omnia confundant. Et cœnæ Dominicæ, ex veteri uſu, & ſacrificio Miſſæ ſua conſtet autoritas, neque ſecus docentium diſciplina admittatur. Paſſim ſacrificare Catholicis ritu ſuo liceat, etiam ubi novum doctrinæ genus receptum eſt. Anabaptiſtis ſuo errori pertinaciter inſiſtentibus pœna capitis conſtituta ſit. Omnes, controverſis de fide rebus pro concione abſtineant, atque ex receptis Eccleſiæ interpretationibus Scripturam exponant, donec Concilij decreto hæc lis abſolvatur: Religionis cauſsâ nullum incommodum detur, nullius adverſus dominum ſubditi rebellio defendatur: qui ſecus fecerint, proſcriptorum in numero habeantur.*

XXXVIII. *Spirenſibus in comitijs nova Catholici Principes decreta conſtituunt.*

Schleid. l. 6. in fine. Pont. l. 2. rerum memorab.

Adverſabantur hiſce legibus Joannes Saxoniæ, Georgius Brandeburgi, Erneſtus & Franciſcus Luneburgi Principes, Philippus Haſſus & Wolfgangus, at- XXXVIIII

teſtando his legibus adverſantur. Unde Proteſtantes deinde ſunt dicti.

An. Chr. que Anhaldinus. Cauſſam verò diſſenſionis ſcripto palàm exponunt. *Standum eſſe conventûs ſuperioris decreto, quo ſuus cuique religionis uſus ad proximi Concilij ſententiam inviolatus conſtet. Facultates ſe quidem vireſque omnes ad Cæſaris obſequium dignitatemque collaturos, Dei tamen ſalutiſque æternæ rationem apud æquos animos meritò præponderare. Notum eſſe, quo potiſſimùm autore hæc in religione alatur diſſenſio. Conventu Noribergico, ipſiuſmet Pontificis Romani confeſſione, fontem malorum in depravatis Eccleſiæ moribus repertum. Octoginta facilè capita ab imperij Ordinibus Legato Pontificio oblata, quibus & vulnera & medicinam proponerent. Nihil emendatione ſeriâ curatum. Multis deliberationibus illum fuiſſe exitum, ut ad vitia erroreſque abolendos Concilium fuerit ſemper poſtulatum, ſemper dilatum hactenus. Quod verò præſenti decreto jubeantur ſolo metu ſeditionis ſemel conſtitutis inſiſtere, id ſe probare non poſſe, cùm nullo ſeditionis timore, verùm conſcientiæ religione ſuis in fide præceptionibus adſtringantur. Pontificiæ ſe Miſſæ locum dare non poſſe, quæ manifeſtis Scripturæ teſtimonijs jugulata conciderit, cœnæque à Chriſto inſtitutæ, atque ab Apoſtolis uſurpatæ, ceſſerit. Quorundam verò doctrinam hoc tempore de cœna Dominica Chriſtique præſentia, controverſam prorſus hoc decreto excludendam damnandamque antè non videri, quàm hujus doctrinæ propugnatores in judicio audiantur, Cæſariſque diplomate ac voluntate ſententia poſtuletur; quorum utrumque etiamnum deſideretur. Ad ſacrarum literarum interpretationem, quod ſpectet: non perperàm illam quidem ad Eccleſiæ præſcriptum ſenſumque exigi: ſed in lite ac diſceptatione id comprimis eſſe, penes quos vera hæc Eccleſia ſit, ex cujus mente expoſitio Scripturarum petenda ſit. Se interea dum hæc finiatur controverſia, ipſis S. Biblijs decreviſſe inſiſtere, atque obſcuras illius ſententias per alias illuſtres minimèque dubias interpretari. Hanc certam prorſus atque indubitatam eſſe viam, quâ qui abſiſtant, humaniſque fidant traditionibus, debili lapſuroque niti fundamento. Præſenti igitur decreto adverſus proximum vim eſſe non poſſe, niſi quæ graviſſimis turbis offenſionibuſque aditum ſternat. Iam enim (quamvis VVormatienſi edicto ſuſpenſo hactenus) nonnullos Principum, privatis ſua ditionis hominum opibus animum manuſque admoviſſe, manifeſto futurarum rerum argumento, ſi denuò nunc eadem ſanciantur, vuque in obnitentes exerceatur. Quocirca fixum ſibi eſſe ſuperioris decreti rationibus inſiſtere, neque admittere quicquam, quod Cæſari jure poſſit improbari. De quietis publicæ ſtudio, de abolendis injurijs, de iniqua rebellium defenſione, de Anabaptiſtarum ſecta coercenda, ſuum ſe officium minimè ignorare.* Hâc proteſtatione illius ſectæ Principes, quique illis adhæreſcerent, Proteſtantium nomine cenſeri cœperunt: vulgato denique vocabulo, ad novam Sectariorum factionem diſcernendam, quæ prima ſolet eſſe hæreſûm in Eccleſia ſubnaſcentium nota. Animos ſeditioſis auxerant multæ per imperium primi nominis civitates, quæ cùm pleræque Sacramentariorum opinionibus infectæ eſſent, communicatis tamen conſilijs ſeſe adjunxerunt, quòd licet hoſtilibus ſeſe invicem proſequerentur odijs, adverſus orthodoxam tamen Eccleſiam, quæ altera eſt hæreſûm affectio, conjuratâ perfidiâ conſpirarent. Argentoratum erat, Noriberga, Ulma, Conſtantia, Rutelinga, Winshemium, Memminga, Lindavia, Campodunum, Heilbrunna, Iſna, wiſſeburgum, Nordlinga, Sangallum: quas urbes olim religione florentes, ſua denique *libertas perdidit,*

tam

tam ſæpe poßidentibus noxia, quàm accipientibus jucunda; cùm omnis obſequendi libertas in turpi plerumque vitiorum ſervitute amittatur. 1529.

Nihil admodum cauſſæ erat, cur huic ſe potiùs decreto Sectarij objicerent, XXXIX.
quàm tot retrò comitiorum conſtitutionibus. Poterant eâdem, quâ in ceteris decretis diſſimulandi licentiâ, huic etiam liberâ tranſgreſſione illudere, niſi tot hoſtes Cæſaris, tot ſuæ factionis amici ſuſpenſam dubio metu audaciam extimulaſſent: hoſtilia tum demum profeſſi odia, cùm pares his exercendis vires accepiſſent. Ceterùm prudentibus *imbecillis nimium iſte conſcientiæ objecta clypeus viſus eſt, ac frivolè prætenſa S. Scripturæ ex Scripturis petenda expoſitio; ut ſi hactenus illa, vel SS. Patribus incomperta fuiſſet, ubi ſuis ſeſe ipſa nodis expediret; vel ita ſeſe illuſtraret, ut nullus maneret controverſiarum in fide poſt collationem etiam diligentiſsimam locus, cùm Europa univerſa, non pugnantibus minus de Scripturæ ſententijs, quàm de regnorum poſſeßione gladijs dißipetur, & vix duo reperiantur, qui per omnes rerum credendarum articulos eandem ex collatis inter ſe Scripturis ſententiam eruant. Ipſi nunc religionis mutatæ anteſignani, Lutherus & Melanchthon, manifeſtis inter ſe fidei articulis dißideant: ut hic in viſitatione Saxonica prodito etiam libello, præſcriptiſque in Sacramentorum adminiſtratione ritibus, ex voluntate Electoris Saxonici teſtatum fecit: in quo pœnitentiæ & bonorum operum ſtudium, vetereſque Eccleſiæ ceremoniæ præſcribuntur, Luthero dißimulante, ne hominem ſibi ſuiſque conatibus adverſantem ſentiret.* Verùm hæc fruſtrà oggerebantur ijs, quià Patrum Eccleſiæque communi ſenſu, ad proprij capitis interpretationem verſi; ſpecioſo Scripturarum titulo per diverſa ſententiarum ſpargebantur: dum quiſque ſibi ſapere præ reliquis viſus eſt. Imò ipſe ſibi tam diſſimilis Lutherus eſſet; ut quod hodie ex Scriptura aſſereret, ſeque de cœlo certum habere affirmaret, haud multò pòſt, vel inconſtantiâ animi, vel oblivione ſui negaret ac deſtrueret; uti innumeris ſcriptorum antilogijs compertum manet: vixque hæreſis deinde nata ſit, quæ ipſius autoritate non fulciatur. Quare & cum Melanchthone diſſimulandum; & hic non minus inconſtans, ſibi cum Luthero, imò cum ipſo etiam Zwinglio, ut poſtea conſtitit, ſyncretizandum eſſe ſentiebat. Mollium proindè Lutheranorum Melanchthon chorum duxit. Quibus Rigidi ſeſe Matthiâ Flacco Illyrico autore (qui ex Melanchthonis diſciplina profectus erat) magnâ contentione objecêre: ut jam poſt varias inter ſe dimicationes ſubnaſcentium ſectarum Proteſtantes magis de concordia inter ſe, quàm cum Catholicis ſtabilienda laborarent. Ferdinandus igitur ſpe conciliandi dejectus, ſe comitijs ſubduxit, quando ipſi ad Cæſarem, & futurum Concilium generale, ſubterfugiendi ſolùm decreti gratiâ, provocabant.

Cur his potius, quàm ſuperiorum comitiorum decretis adverſati ſint.

Cochl. & Ulen. in actis Lutheri. Surius in com.

Inconſtantia & repugnans à Catholicorum in eruendis ex Scriptura fidei articulis. Unde mira ſectarum diverſitas.

Pullulabant inter hæc alia aliaque hæreſeos, velut hydræ, capita. In quibus Gaſpar Swenckfeldius è Sileſia nobilis, ſcientiarum opinione elatus, qui ſcepticus omniumque medius, cum Anabaptiſtis puerorum baptiſmum, cum Zwinglio Chriſti præſentiam, cum Luthero plura damnabat, & veræ fidei ſenſum magis ex interno Spiritûs S. dictamine, quàm externo verbo, quod ambiguum eſſet, hauriendum docebat. Quem Lutherus vulgato ſcripto, tanquam obſeſſum à Diabolo morionem exploſit, ac cum Sacramentarijs ad ultimam

Digitized by Google

An. Chr.

orci regionem proſcripſit, pari ab iiſdem ſententiâ proſcribendus. Ita novi hi Evangelici aurem ſibi invicem vellicabant.

XL. Pontifex cum Cæſare lege certa conciliatur. Epiſt. Principũ l. 2. Guicciard. l. 19

Pontifex tum ut hæreſi & Turcis invaleſcentibus per Carolum potentius occurreret, tum ut Mediceis à Florentinis imperio dejectis, rectius conſuleret, pacem Barcinone cum Cæſare his legibus pactus eſt: *Alexandrum Mediceum in priſtina apud Florentinos dignitate collocato. Cerviam, Ravennam, Mutinam, Rhegium, ac Rubericam ad ſedem Apoſtolicam Cæſar pro viribus reducito. Contra Pontifex his recuperatis Cæſari diploma, de juſta regni Neapolitani poſſeſſione concedito, cenſuque omni remiſſo, nivei tantum coloris equi tributum accipito. Cæſar Franciſci Sphortiæ cauſſam judicibus minimè ſuſpectis examinandam committito, eique ſi innocens compertus fuerit, Inſubriam reddito, ſi nocens, cum Pontificis arbitrio, de alterius ſucceſſione decernito. Cum Ferdinando fratre vim omnem ad opprimendas hæreſes per Germaniam exortas conferto. Denique cum Pontifice in Italiam Cæſar ad colloquium proficiſcitor.* Hæc à Carolo ſolenni juramento XXIX Julij ſtabilita ſunt.

XLI. Per duas deinde fœminas Cameracenſe fœdus celebre, inter Carolum & Franciſcum Reges, novis legibus ſtatuitur. Jovius l. 26. hiſt. Guicc. l. 29. Belcar. 20. Hæræus & alij.

Sub hæc, Pontifice atque Angliæ Rege moderantibus, pacis inter Cæſarem Gallumque ineundæ rationes ſuſceptæ ſunt. Hujus plena conficiendæ poteſtas hinc Margaritæ Cæſaris amitæ Belgio profectæ; indè Ludovicæ Regis parenti commiſſa fuit. Eodem illæ ſeptimo Julij die Cameracum ingreſſæ, viciniſque exceptæ ædibus, cum Belgico Francicoque ſenatu, Legatiſque Angli & Pontificis in has denique pacis leges Nonis Auguſti convenerunt: *Ut Cæſar jure ſibi in Burgundiæ Ducatum, Comitatumque Auxerroanum, & vicina loca hactenus uſurpato, acquieſcat; reditaque annuo mille librarum ex Burgundici Ducatûs Salinis poſtulato cedat, uti viciſſim onere omni tributario, ex Salinis Comitatus Burgúndici Gallus debito, Belgij Principes liberentur. Rex pro redemptione filiorum Cæſari vigeſies centena aureorum libtorum millia puro auro exſolvat, præſentique pecuniâ ducenta millia, ante inſtantes Martij Kalendas, quibus filios recepturus ſit: ducenta verò nonaginta millia Regi Angliæ Cæſaris nomine pendat. Revocet etiam ante filiorum libertatem, omnem ex Italia militem, Mediolanenſis imperij jure cedat, & ad regni Neapolitani integram poſſeſſionem Cæſari opibus operaque ſubveniat; neque Italiæ Germaniæque rebus, pro ullo ſe Principe in fraudem Cæſaris immiſceat.* (quâ tamen obligatione ſe poſtea teneri non cenſuit, quò minùs ea, quæ materno jure ſibi vendicabat, quæque occupabat Sabaudus, armis repeteret) *Borbonij proſcriptionem aboleat, liberis in paternæ hereditatis ſucceſſionem admiſſis. Omni Rex jure ac prærogativâ, quam in Flandriam, Arteſiam, Tornacum, Mortangam, Duacum, Inſulas ac Orchiacum uſurpârit, liberè abeat: viciſſimque Cæſar juri in urbes, ad Somonam amnem ſitas, obnuntiet. Ducatum Bullionium à Cæſare Antiſtiti Leodienſi, contra Marcanos, adjudicatum, ne adimat. Philiberto Aurantio ſuum Principatum reſtituat, Caroluſque Egmondius Geldriæ Dux, Cæſarique conciliatus, hoc fœdere comprehenſus cenſeatur. Eleonora ſoror Caroli cum dote promiſſa regio matrimonio jungatur.* His legibus pacem hanc toties à viris irrito labore tentatam, fœminarum denique induſtria reperit; ut ceteris quidem, in hoc bello militiæ labores, mulieribus victoriæ præmia ac fructus Europa debuerit.

XLII. Cæſar ex Hiſpania in Italiam cum exercitu ad coronationem proficiſcitur.

Dum hæc Cameraci magnis conſilijs ſtudijſque agitantur, Cæſar, tum ex fœderis

Digitized by Google

deris obligatione ſatisfacturus Pontifici, tum Romani imperijcoronas, veteri Imperatorum conſuetudine, in Italia petiturus, ad iter ſe, poſt ſeptennij in Hiſpania quietem accingit. Suſceperat ex uxore Philippum jam natum biennio Principem, hunc unà cum conjuge, velut dignitatis amorisq; ſui pignus, Hiſpanis reliquit, claſſemque, denis militum millibus occupatam, ſecum Barcinone ſolvens, quindecim dierum itinere Genuam, Auguſto menſe, deduxit; ubi duplici recreatus nuntio: altero pacem Cameraci eſſe abſolutam: altero, Felicem Furſtenbergij comitem octo Germanorum peditum millia, præter equites mille, ſuis ſtipendijs in Cæſaris gratiam conduxiſſe, intellexit. Tanto apparatu Italorum Principum animos magnopere Carolus perculit, qui jam Pontificijs regijsque præſidijs nudi, adverſus potentiſſimi feliciſſimique Imperatoris vires, ne ſpe quidem, ſufficiebant. Hinc ampliſſimis quiſque legationibus Cæſaris, fidem atque amicitiam ambire cœpit. Soli Veneti, aut virium fiduciâ, aut pertinaciâ jam ſemel occupata retinendi, Cæſaris indignationem ſuis emolumentis poſthabuêre; Florentinorum verò ac Ferrarienſium legatio, ne audita quidem à Cæſare eſt. Sed in Venetos deſtinatus Antonius Leva, in Florentinos ac pontificij juris populos cum Vaſtio arma expedire juſſus eſt. Et Veneti quidem mitiora denique Pontificis conſilia ſecuti, amicum quàm hoſtem experiri maluerunt. 1529.

At Florentini poſt obtentam pactione Peruſiam, & Aretium factioſorum quorundam procerum obſtinatione, ultimam ſubire belli aleam decreverant, quàm amiſsâ libertate Mediceorum imperia tolerare. Verum, ut *audacia ſine viribus ſucceſſu caret*, longà obſidione, ac prælio ad montes Piſtorienſes fracti, denique anno ſequenti in victoris Cæſaris arbitrium conceſsêre: nec aliam habuêre voluptatem belli, quàm quòd ſuas inter ſtrages hoſtium Ducem Aurantium viderint concidentem. Cæſar cum Mediceis ſuum urbi præſidium intulit, nec multò pòſt, ex Clementis voluntate, Alexandrum Medices magnum Etruriæ Ducem pronuntiavit, traditâ illi uxore filiâ Margaritâ Auſtriacâ, quam Carolus quadriennio ante matrimonium, ex Margarita Vangeſtia Belgicæ nobilitatis virgine ſuſceperat: non tam ſuâ, quàm aulici hominis illam ſufficientis adductus levitate. Suſceptam Margarita Caroli amita ac deniq; ſoror Maria cultiſſimis moribus imbuit; ut indole Auſtriacis dignâ labem qualemcunq; generis facilè obliteraret.

XLIII. Florentini, cæteris Italis obſequentibus, ſub jugum à Cæſare miſſi, & Mediceus gener Dux illis præfectus.

Jam quemadmodum Pontificem Carolus Bononiæ convenerit, operæ pretium erit paulè diſertius explicare. Priuſquam ditionem Pontificiam ſubiret, Imperator Placentiæ ſubſtitit, & recepto Cæſaribus more ſolenni verborum forma ex cæremoniarum libris petita juravit: *Nunquam ſe Pontificia Majeſtati & libertati vim allaturum.* Quanquam ex Antonij Levæ inſtructione ſubjiceret: *nihil tamen de ſuo jure deceſſurum*, quod Parmæ Placentiæque urbium, Inſubribus olim debitarum, causâ, additum perſpicaciores exiſtimabant. Hinc Bononiam delatus Cæſar, quo jam Pontifex, ut honore, ſic tempore præceſſerat, eximiâ, ac penè triumphantis ſpecie, incredibili omnium ordinum applauſu exceptus eſt. Paludamentum ipſe militaribus armis ſuperfuderat, alboque invectus equo, illu-

XLIV. Bononiæ Cæſar poſt Pontificem ſplendidè ingreditur.

An. Chr. illuſtri Principum coronâ cingebatur. Umbellam auro diſtinctam præferebant literarum & Academiæ Proceres. Equites ſuis turmis coloribuſque diſtincti, peditatu ſub ſignis inſequente, præceſſerant: prætorianæ cohortes, ac Hiſpanis, Belgis, Germaniſque lectæ, croceis in ſagis ponè Cæſarem, extremo agmine, incedebant; ita ad ſummam urbis baſilicam provectus, in veſtibulo Pontificem, inter Purpuratorum ſenatum, ſublimi elatum ſede, deprehendit, quem illuſtriori ſtipatus procerum catervâ pedes adiit, binis, ad imos gradus, ex ſacro Antiſtitum ordine, deducendi Cæſaris gratiâ, occurrentibus.

XLV Duorum orbis capitum celebris congreſſus.

Omnium in ſe oculos duo maximi Europæ Domini, magnâ ſpectantium aviditate converterant.* Explorabat enim quiſque valde ſuſpenſus & tacitus, propter memoriam veteris diſſenſionis, & recentis amicitiæ, an ora ipſa interiores ſenſus nunquam; ex toto fallentia, ſubitis illis affectionum & nutantis animæ momentis obedirent. Erat vultus Cæſaris in geſtu militari & gravi, blandâ quâdam lenitate verecundiâque perfuſus: Clementis verò facies, ita ſubitò ad eius concurſum exhilarata eſt, ut vel ob id maximè lætari crederes, quòd illum multò humaniorem, & auguſtiorem, quàm putarat eſſe, conſpiceret: varia ſiquidem ab Hiſpanis, & falſa quidem de Cæſare, plerique malignè retulerant; & multi etiam vltrò trepidis animis propter acceptas tot inuſitatas clades, ſibi illum fingebant, vti alterum Arioviſtum aut Rotomalcem, aliquo ſcilicet vultu Cimbrico & feritate Gothicâ metuendum, ac ipſius denique militibus ferociâ & ſpiritus immanitate perſimilem, qui devictis & ſtratis tot hoſtium exercitibus, tot urbibus direptis, evaſtatiſque provinciis, divina ac humana omnia, dirâ confuſione miſcuiſſent.

Verba Jovii lib. hiſtor. 27

XLVI Caroli mores, humanitas auctoritas continentia atque animi moderatio

Sed jam fuerat exceptus Genuæ, Placentiæ cognitus, Parmæ demum, Regii & Mutinæ cum ſumma omnis generis hominum gratulatione ſalutatus: utpote qui paſſim humanitatis, abſtinentiæ, caſtitatiis, atque juſtitiæ monumenta, abſque ullo vel ſuperbiæ, vel crudelitatis, vel libidinis veſtigio reliquiſſet. Enimvero, quo nihil eſt in Rege popularius, ac gratius aditû cunctis atque aures ſummâ benignitate & ſingulari patientia præbuerat, dederatque obiter reſponſa ſpei æquitatiſque pleniſſima, quæ propoſitis poſtulatorum capitibus ſigillatim rectiſſimè reſponderent. Illam verò militum licentiam diuturnâ impunitate confirmatam, iis, qui vel oblata rapuerant, vel ante diem arrogantes ſtipendia flagitarent, ſupplicio protinus affectis, ita repreſſerat; ut illo, quod teneret longè omnium maximo, imperio digniſſimus haberetur. Sed nec eum, quanquam ætate ac fortuna florentem, ullæ unquam vel illicitæ voluptates à perpetuis rerum maximarum conſultationibus avocabant; ita ut in eo, ſimul juventæ decor eximius, ad martiam laudem, emineret, & conſilia ſenili maturitate propriis non alienis cogitationibus exquiſita, elaborata, directaque manerent. Nunquam enim præclarum, nobile, & firmum eius ingenium vel irarum impetus perturbarat, vel cœca vindictæ libido pupugerat, vel ulla humana mollities, quin recta ſentiret, expugnarat.

XLVII Forma & habitus corporiſque dignitas

Erat eius vultus (vt hoc quoque curioſi minimè deſiderent) argenteo & gra-

eo

Digitized by Google

to quodam pallore dilucidus, oculi cærulei, ſuaves, nullâ acri ſeveritate formidabiles, & ii quidem ad ingenuum pudorem virilemque modeſtiam inſtituti. Naſus è medio clementer aſſurgebat, quod magnitudinis animi ſignum in Perſarum etiam Regibus ab antiquis fuit obſervatum. Mentum erat, ad exiguam venuſtatis injuriam, paulò prominentius, & quod gravitatis ſpeciem addebat, ſubcriſpâ & flaventi barbâ conveſtitum. Capillum vero fulgore pallentis auri more Romanorum Cæſarum circumtonſum oſtendebat. Porrò ſtatura corporis, ut in ipſo ætatis integræ flore, & proſperrimâ valitudine, non ab inerti ſucco, ſed à valido nervorum nexu longe firmiſſimus; peramplæ item robuſtæque manus ad ſtringendum ferrum idoneæ, crura autem venuſtiſſime extantibus toris, trunci proportione directa, quod tum maximè apparebat, cùm equo veheretur. Tanto enim ei inerat, cum dignitate, equitandi peritia, ut nullus, eo armato atque equum incitante & in gyrum reflectente, vel pulcrior, vel vividior, vel, in ferendo armorum pondere, patientior eques reperiri poſſe videretur. 1529.

XLVIII Salutationes Cæſaris & Pontificis mutua, privataque colloquia.

Ceterùm ad Pontificis pedes flexo genu provolutus, ac mox dextrâ læti, arridentiſque Pontificis erectus ad oſculum Hiſpanicâ Oratione * *Veni*, inquit, *Sanctiſſime Pater ad pedes tuos, quod ſummo voto ſemper expetivi; ut feſſis Chriſtianæ Reipub. rebus communi conſilio ſuccurramus. Oro Deum Opt. Max. qui me hujus voti compotem fecit, ut noſtris conſiliis adſit, atque hic adventus meus Chriſtianis omnibus ſit ſalutaris.* Tum Pontifex, *certè hoc ipſo congreſſu*, inquit, *ſicuti Deus immortalis & S. Cœlites certiſſimi ſunt teſtes, mihi nihil fuit unquam antiquius, etiam Superis gratias ago, quod te videam proſperè ac feliciter mari terraque perductum, reſque eo deductas intuear, ut te autore de concordia omnium, & ſolenni pace minimè deſperemus.* * Obtulit ſubinde Cæſar auri ſignati circiter libras decem, deductuſque eſt ſummâ comitate à Pontifice ad templi limen; atque ita digreſſis, Cæſar ad aram maximam ſupplicaturus ſuperis contendit; Pontifex verò in prætorium cum univerſo Sacerdotum ordine reverſus eſt: nec multo poſt Cæſar, & ipſe prætorium intravit, cui paratæ erant ſummæ ædium partes, ita conjunctæ pontificiis; ut inter unicujuſque cubilia ſolus intereſſet paries, aditum præbente portula; ut cum vellet ignaris omnibus, remotiſque arbitris, interdiu noctuque de ſummis rerum negotiiſque familiariſſimè diſputarent. Eo modo ſæpe arcana ſenſuum, mutuâ & ſyncera animi libertate, detegendo, ac odiorũ origines ad fatalem vim, & conſiliariorum & Ducum inſaniam referendo, facilè, divis bene juvantibus, viam invenêre, quâ pax egregiè componi, & tot malis & funeſtis incommodis optatus finis imponi poſſe videretur *

*hucusq; Jovius

XLIX Pontificis autoritas te Cæſar Florentinis magis averſus, Sphortiæ; & Venetis, quam vis non ſine gravi aris mulcta, conciliatus eſt.

Valuit Pontificis autoritas plurimum ad Caroli animum in Florentinos concitandum: Sphortiæ verò Venetiſque inflectendum, tanta, præter dignitatem, Clementi inerat vis, ad rerum graviſſimarum excutiendas rationumque momentis ponderandas ſententias. Ea porrò etiam rerum erat Germanicarum ad hæreſin, Vngaricarum ad Turcam inclinatio, ut niſi Ferdinandum patriaſque Auſtri-

Digitized by Google

Chr Auſtriacorum ſedes, inter extrema pericula vellet deſtituere, deliberandum ſerio de Italiæ quiete videretur. Quare oblatâ Sphortiæ coram ſe purgandi facultate, quam fruſtra diu exoptaverat; cum ille admiſſus ad Cæſarem aut innocentiæ veræ aut audacter ſimulatæ fiduciâ, literas promiſſæ fidei ad pedes Caroli imperatoris projeciſſet, ſeque renuntiare eis, neque alio, quam cauſſæ præſidio defenſum velle liberè diſſereret, mirificè Cæſaris animum tenuit, faciluſque injuriarum abſolutus, atque in amicitiam receptus eſt. Magno tamen pecuniarum onere juſſus decennii tempore nonaginta auri pondo exſolvere, ex quibus, intra annum, quadraginta penderet; tum deinde Mediolanenſi arce potitus integrâ imperii poſſeſſione frueretur. Quod tam liberali Cæſar benevolentiâ Sphortiæ indulſit, ut & novo diplomate Inſubrum provincias illi adſcripſerit, & oblatâ in thalamum conſanguineâ Chriſtianâ Daniæ quondam Regis Chriſtierni & Eliſabethæ Sororis filiâ, cognationis titulo obſtringi voluerit. Ceterum Venetis hac obligatione pax data eſt; ut Ravennæ ac Cerviæ urbium poſſeſſione abirent, cederentque Pontifici, juris, ſi quod eſſet, prærogativâ manente. Regni deinde Neapolitani finibus juſſi militem abducere, & numerare Cæſari tria millia auri pondo, veteris potiſſimum federis rationibus debita.

L. Solimãus Joannem Tranſſilvanum, contra Ferdinãdum occupatâ Buda Regem Hungaris præficit, ac deinde ſtrigoniũ Archiepiſcopi ſedẽ invadit.

Eâdem tempeſtate ſeditioſa illa innovandæ Religionis ſtudia atque imminentium Turcarum vis ac ſævitia extremis Germaniam periculorum fluctibus perniciosè jactabant. Enimvero Solimannus cum ingenti exercitu Joannem Waivodam Vngariæ regno contra Ferdinandum præfecturus, omnia, vel ſuis viribus, vel noſtrâ inertiâ ad deditionem prona habuit. Buda, præſidio infugam effuſo, hoſti, præter arcem, patuit: hanc Germani defendendam ſuſceperant, fortiori conſilio, quàm opere; ſiquidem, ubi ſuſpenſam cuniculis arcem igne ſulphureo vertendam reformidarent, de vitâ magis, quam virtute ſolliciti, paciſcendæ ſalutis occaſionem flagitant, quam cum arcis Præfectus Thomas Nadaſtus Vngarus conſtanter rejiceret, illo vinculis cohibito, à Solimanno impetrant, quocum de ſua incolumitate pacti, Præfecto in vinculis deſtituto, Poſſonium diſcedunt; ſed ubi militum perfidiam Nadaſtique virtutem Tyrannus comperiſſet: hunc, ſuis nequicquam ſtipendiis ad ſe invitatum, inſigni humanitate ad Regem dimittit; illos in via occupatos jugulatoſque violatæ fidei pœnas juſſit exoluere: tantum in Barbaro etiam pectore virtutis atque æquitatis ratio potuit, ut nec in hoſte quidem perfidiam, quantumvis utilem ſibi, inultam pateretur. Hoc lætus eventu, Joanne Buda relicto, ad Danubium arma vertit, ubi Strigonium, muniſſimam regni arcem, Vardani Archiepiſcopi trepidâ imbellique cuſtodiâ malè defenſam, non multo labore occupat; juxta locis, pari terrore, immaniſſimi hoſtis potentiæ cedentibus.

Elthuiſt lib. 20 Surius in com.

LI. Germani inter hæc de religione perniciose certant, aliique ex his Lutherum, alii Swenkfeldium, alii Zwinglium ſequuntur.

Interea Germani totâ viciniâ bellorum incendiis conflagrante, in ſummo imperii ſalutiſque diſcrimine, internum etiam ſeditioſæ hæreſios æſtum mutuis concertationibus inflammabant. Jam enim diviſis factioſorum ſtudiis, cùm multi

ti

ti æmulatione ſuccenſi hunc Evangelicæ doctrinæ magiſtratum ambirent, alii ex aliis ſectariorum exercitus naſcebantur: paucis aut anteſignani, aut novæ religionis ſtipendiarii deerant: nonnulli ZWinglium aut SWenckfeldium: alii Enthuſiaſtas, aut Anabaptiſtas, deſertis Lutheri vexillis, ſequebantur. Et certè Zwinglius cum Oecolampadio, Caroloſtadii veſtigia legentes, vſque adeò multis probabantur; ut præter Helvetiorum gentem Argentina, Vlma, Conſtantia, Auguſta, imperialium urbium haud ſanè poſtremæ, Sacramentariorum hæreſi, ab illis reſuſcitatæ egregiè faverent. Quæ Evangeliorum levitas, & lubrica credendi libertas, florentibus eorum rebus, non exiguam cladem intulit: cùm livore odiiſque diſtracti, magnâ animorum acerbitate, ſua invicem denudarent vitia, calamiſque ac linguis perfidiam exprobrarent; nec ſecus, quam demiſſæ ex orco Furiæ in famam exiſtimationemque, mutuis conviciis dilacerandam graſſarentur. Nemo tamen omnium ita diſſentiebat à ceteris, qui non eâdem, quâ reliqui audaciâ, ex Evangelio cœloque haurire ſe indubitatam prorſus fidem aſſereret. Prudentioribus tamen Sectariorum ea diſſentiendi libido diſplicuit; quòd ad conditæ nuper Religionis exitium hanc ſpectare intelligerent.

1529

Cochleus in vita Luth. Schleid. lib. 6

Quare & Zvvinglius, ſuarum partium metuens, de aliqua cum Lutheranis ſocietate ineunda ſolicitus per Haſſiæ Comitem Philippum nuper Lutheri, & nunc ſuis faventem erroribus, vix tandem obtinuit; ut ad colloquium Marpurgi inſtituendum pertraheret Lutherum, graviſſimè ſuis partibus adverſantem. Quo loco, cùm, non tantum de Euchariſtia, ſed & originis peccato ac Baptiſmi ad peccata abolenda virtute, aliiſque Sacramentorum uſibus diſſiderent; viſus eſt in omnibus ZWinglius Luthero, amicitiæ gratiâ quam ſummopere ambiebat, accedere, præterquam in controverſia Euchariſtica, ubi ex illis Chriſti apud *Joan. 6. Cap.* verbis: *Caro non prodeſt quicquam*; tum Phyſicis rationibus, quibus corpus ſine dimenſione ad locum negabat poſſe exiſtere, ac denique ex SS. Patribus *Sacramēta ſigna eſſe rerum* aſſerentibus pertinaciſſimè contendebat; non aliter Chriſtum, niſi ſignificatione ſola, ac fide credentium præſentem exhiberi. Ita cœci mortales, qui in verba ſacrarum literarum jurare videbantur: cum ardua nimium, neque ad ſenſum exacta occurrerent, nullâ religione apertiſſimas ſcripturarum ſententias ad humanæ ſcientiæ regulas detorquebant: quod cum Oecolampadio ſeorſim Princeps Philippus objiceret, aſſerens evidentiora videri Bibliorum verba, quàm quibus contravenire æquum eſſet, cum gemitu optaſſe fertur, ut antè dextra ferro ablata eſſet, quam calamum ullum in hac controverſia contrectaſſet. Certè Luthero neque difficilis, neque dubia ex divinis ſanctorumque Patrum monumentis, disertè corporis Chriſti præſentiam aſtruentibus, victoria relinquebatur. Neque rationibus ex poſſibili divinæ potentiæ reductis, expugnari non poterant; cùm & ſupremum cœlorum abſque loco conſiſtere, naturali vi Lutherus oſtenderet, & minoris repugnantiæ ſpeciem præſeferret, unum corpus exiguis diverſiſque locorum ſpatiis includere, quam ex nihilo tam admiranda rerum creatarum ſimulacra edu-

LII Zwinglius Lutherum ſibi conciliare Marpurgi ſi congreſſu nequit, illum multa remiſit, in cœna tamen, licet victus, cedere noluit.

An. Chr. re;ſed pudore cedendi metuque populorum, quos in hanc opinionem pertraxerant, ſuis erroribus pertinaciter adhæſêre, quanquam amore concordiæ ſpem faceret Zwinglius ſententiæ immutandæ. Certis igitur legibus fedus amicitiamq; ſanxerunt; at non multò pòſt, mutuis rurſum criminationibus ſubverſum.

LIII Anabaptiſtæ in quæſita Acatholicorum unione intractabiles.

Utramque hanc factioſorum ſocietatem inſigni impudentiâ, levitate atque inſaniâ diſſentiendi ſuperarunt Anabaptiſtæ, non minoribus aliorum objecti odijs, quàm ſuis inflammati. Manifeſtum præſenſque erat Germaniæ exitium, uſque adeò hæc peſtis animorum invaluerat, cujus jam neque certum genus, neque remedium ſupererat; cùm quot corpora, penè tot morbi hominum: dum ſuâ quiſque cupiditate, velut humore depravato, infectus, vitium traheret. Acceſſit inteſtino huic malo tantò metuenda amplius violentia hoſtium, quantò imperij res erat afflictior. *Iam enim proſtratum ſuperare nulli difficile.* Nimirum Turcarum vis, uti potentior, ſic majorem Cæſari ac Ferdinando injecit curam: Solimannus namque rerum ad Danubium latè potitus, cum millibus pugnatorum quadringentis Viennam Auſtriæ imperijque præcipuam ſedem petebat; cùm defenſores incolæ ſuburbijs incendio deletis, ne opportuna hoſtium receptacula fierent, imbellique religioſorum, feminarum, ſenumque ac puerorum vulgo urbe pulſo, armatis eam cohortibus, ſub Philippi Palatini ducis auſpicijs implent. Ad exitum ſpectabat September, cùm urbi exercitum Solimannus admoveret, tantâ hominum circumfuſâ multitudine, ut à ſummis turribus nullus caſtrorum terminus ſpectantibus occurreret. Expeditam in cuniculis vim eſſe hoſtis ſentiebat; ut proinde omnem huc conatum inprimis verteret; ſed quæ fuit obſeſſorum, cùm vigilantia, tum induſtria, deprehenſæ hoſtium machinationes, oppoſitiſque cuniculis ſubverſæ, ſpem animumque aliò inflexerunt, ut apertis ſimul viribus tormentorum, occultiſque cuniculorum ſuffoſſionibus obſeſſorum virtutem experirentur. Fefellit hic aſtus Germanos, qui dum alteram urbis partem vi tentatam defendunt, averſa murorum propugnacula ſubitò cuniculorum hiatu animadvertunt diſcedere. Nec mora, ingens Turcarum ſeſe multitudo per ruinas mœnium infundit; ſed audaciam alij poſt alios exitio luunt, tantâ mortalium clade, Turcarumque velut in certam mortem impulſorum horrore, ut denique neque imperio, neque verberibus ſeſe adigi in tam manifeſta diſcrimina paterentur.

Solimannus Viennam Auſtriæ & Impp ſedê fortiſſi nè oppugnat, fortiusq; à Palatino repellitur.

LIV Collectis Germanorum copijs Solimannus cedit.

Dum adeò præſenti univerſæ Germaniæ periculo ad unam urbem concertatur, Fridericus Palatinus in comitijs Spirenſibus deſignatus exercituum, contra Turcam, Imperator, unà cum Ferdinando Rege collectas, magno per imperium numero, copias Viennam contra Solimannum ducunt; qui, re cognitâ, vires Germanorum ſuſtinere non auſus, incenſis primâ noctis vigiliâ caſtris, ſigna retro Conſtantinopolim vertit, ſexaginta ſuorum millibus ingenti clade trucidatis, quorum Manibus totidem ferè captivorum millia inferias miſiſſe dicitur, ne incruentam Chriſtianis relinqueret victoriam. Ita inſigni Germanorum, atque inprimis Palatinorum virtute celeberrimum Germaniæ propugnaculum, & imperij ſedes defenſa eſt, quâ ſemel in Turcarum manibus deſtitutâ, Danubius

univer-

univerſus, ipſaque Germaniæ viſcera potentiam immanitatemque crudeliſſimi 1529.
hoſtis nequaquam evitaſſent.

Cæſar in Parmæ Placentiæque urbibus duos facilè menſes verſatus, priuſ- LV
quam Bononiam accederet, & Spirenſis comitij eventum parum optatum, & Solimanni feliciùs rejecti diſceſſum intellexit. Nec deerant Legati Proteſtantium, qui provocationis à Ferdinando & Spirenſi decreto ad Cæſarem profecti cauſſas exponerent. Quibus, uti oraverant ſcripto, Cæſar reſponſionem, quamvis præſentibus obtulit, hoc ferè argumento. *Orta inter vos ſententiarum varietas & mutua voluntatum diſtinctio per Ferdinandum fratrem jam antè literis explicata, quantum mihi curæ ac doloris conciliet, non facilè dixerim: quòd ea & rerum, de quibus controvertitur, ſit gravitas, & temporum, in quæ lis incidit, difficultas; ut ingentia proſpiciam Germaniæ pericula, niſi intempeſtiva illa novandæ religionis ſtudia, aut conſilio, aut imperio moderemur. Hanc abſens curam Ferdinando cæteriſque Germaniæ Principibus ſollicitè tradidi, qui ſi pro munere ſibi impoſito, aut Spiræ quicquam ad publicæ tranquillitatis bonum decreverint, aut jam antè VVormatiæ decretum exequendum duxerint; æquum erat, ut ijs Saxoniæ Princeps, vel ſuâ ratione, vel alienâ autoritate, vel denique cauſſæ æquitate perſuaſus ſeſe adjungeret: niſi præter ſe alium neminem exiſtimet eſſe, qui religionis, qui ſalutis, qui animæ ſuæ curam habeat. In hoc certè ſtudio nihil me Saxoni conceſſurum profiteor, quem rectiùs facturum judicem; ſiquidem in hoc negotio ſanctiſſimis Majoribus ſuis, & tot alijs ſapientiſſimis hujus ævi viris acquieſcat, nec ſolus ad perverſum unius Apoſtatæ ductum intentatam hactenus ſemitam calcet. Cæterùm, quid ipſi aſſecliſque faciendum ſit, non iſto rerum temporumque circuitu ex Cæſare tam anxiè requirendum: jam dudum imperij legibus definitum eſt, ne quòd major ſaniorque Ordinum pars ſuo arbitrio conſtituit, fas ſit reliquos obluctando infringere. Legibus iccircò atque Imperatori pro illis, quâ utriſque tenentur, fide ac reverentia obtemperandum erit. Quod niſi fecerint, neglectæ æquitatis autoritatiſque Cæſareæ reos habebo, neque juſtæ animadverſionis pœnam declinare poterunt. Hæc ipſa jam literis ad Saxonem perſcripſi, quem fidem obſequiumque ante omnem pertinaciam habiturum ſperem; niſi illam Turcæ Germaniæ incumbentis immanitatem, aut non metuat ipſe, aut domeſticis etiam contentionibus provocare cupiat. Enimverò quid funeſtius imperio, atque adeò Europæ univerſæ evenire, quid gratius Solimanno poſſit, quàm mutuis offenſionibus diſtractos Chriſtianos offendere, quorum non opes modò & urbes; ſed leges, religionem, fidemque everſam atque extinctam funditus deſiderat? Quos ſi nec animis, nec armis conjunctos munitoſque reperit, actum eſt, perijt illud non modò imperij, ſed & religionis noſtræ decus Germanorum ſcelere, quorum virtute tam diu inviolatum conſtitit. Avertite hanc, obſecro vos, ubi licet præcipere, diſſenſionis flammam ab urbibus veſtris, famam à nomine: &, quod obſequentes decet, parete imperantibus, ne cum everſa tranquillitate omnia imperij religioniſque noſtræ decora per Europam intereant. Concilium, ſi aliter opinionibus conſentire nequeatis, defuturum vobis non eſt: cùm nihil perindè mihi curæ ſit, quàm ut illa animorum diſtractio propediem corrigatur.*

Cæſar in Italia Proteſtātium legatos gravi oratione perſtringit.

Vide Schleidanum pætum diſcrepantem l. 7. initio.

LVI

Hâc Legati reſponſione nihil deterriti, ipſam, ut erat, provocationem, adhibitâ teſtium fide per Alexandrum Schweiſium Cæſari exhibent, majorique au-

ctoritate; & Ferdinando, ſũ verò maximè catecheſis Lutherana Cæſari obtruſa, graviter offendit da-

Appellatio à Spirenſi decreto.

Digitized by Google

An. Chr. daciâ per collegam Michaëlem Cadeum Lutheranæ profeſſionis catecheſin prodeunti ædem ſacram Imperatori obtrudunt, cauſſam ſcriptumque ignoranti. Quâ hominum proterva libertate ſummoperè offenſus Cæſar, Legatos, graviſſima capitis fortunarumque denuntiatâ pœnâ, vetuit diverſorio pedem efferre, dum Granuellani interceſſione vix incolumes dimiſſi ſunt, Cadeno ad incertum veniæ pœnæque exitum reſervato, niſi fugâ ille juſtam Cæſaris iram declinaſſet. Proteſtantes cùm hanc Cæſaris offenſionem ad ſuam perniciem ſpectare intelligerent: de parandis opportunè religionis vitæque defendendæ præſidijs, conſilia vireſque conferunt. Cui rei faciliùs certiuſque peragendæ, Smalcaldiam omnes novæ religionis ſocietate conjunctos evocant, ut armis opibuſque collatis, ſeſe adverſus potentiſſimum hoſtem tuerentur: jam enim à clandeſtinis machinationibus ad vim apertam, tot provinciarum favore operâque adjuti, ſpectare cœperunt. Poſtquam non tantùm ad ſuperioris Germaniæ populos; ſed ad Flandros Batavoſque extremas Teutonici nominis gentes, ea perverſarum opinionum peſtis ſeſe effudiſſet, nullâque edictorum ſeveritate ſerpens hæreſis, & promiſcua ex ſacris paginis ſentiendi libertas cohiberi poſſet: flumini exundanti perſimilis, quod ubi ſemel perruptis aggeribus in campos ſeſe effudit, nullis facilè vallorum obſtaculis ab effuſo impetu retardatur. Quocirca evocatus in Germaniam Cæſar, ut gemino, eoque graviſſimo, à Turcis atque Hæreticis impendenti regionibus, malo, præſens conſuleret, in itinere Romam deſtinato ſubſtitit, Bononiæ more antiquorum Cæſarum duplici coronâ inaugurandus.

LVII Imperatores Romani tribus locis triplici corona, argentea, ferrea, & aurea coronari ſolebant.

Harum, veteri inſtituto, tres, ſummi Europæ Imperatores, ſuſcipere conſueverant, primam argenteam regni Germanici, quam decennio ante Aquiſgrani in ampliſſimo Principum ſenatu Carolus tulerat: alteram ferream (nam tenuis ferri lamina interiori parte cingebatur) regni Longobardici, ſive Inſubrici, Medoëtiæ, haud procul Mediolano, tribui ſolitam. Tertiam denique auream auguſtali Romani imperij decore, atque honoris ſupremi prærogativâ eminentem. Hujus ſuſcipiendæ dies conſtitutus eſt ſextus ante Calend. Martias D. Matthiæ Apoſtolo ſacer, idemque natalis Cæſari ſingulari jam olim felicitate auſpicatus, quo celeberrimâ illâ ad Ticinum de Franciſco victoriâ potitus fuerat.

LVIII Carolus poſt ferream coronam acceptam ad aureã inſigni via pompâque ſuſcipiendã progreditur.

Ferrea biduo ante in ſacello Pontificis domeſtico, inter regalis apparatûs inſignia, ornatus erat. Hunc verò diem, ut cœlo illuxit, ſereniſſimum, totius penè Italiæ nobilitas, vel rariſſimi ſpectaculi famâ, vel officij poſtulatione excita, frequentavit. Urbs tanta, ac via præſertim, quâ Pontifex, inter Purpuratorum ordines, ac deinde Cæſar, ornatiſſimâ procerum coronâ ſeptus, ad ſummam ædem incedebat, incredibili hominum multitudine obſeſſa tenebatur, ipſis domorum tectis ſub pondere ſpectantium fatiſcentibus. Nec minor ponè Cæſarem incedentium turba pontem premebat, quem, medio ſuſpenſum aëre, ex prætorij feneſtris, per forum obliquo tractu, templumque Petronianum ad ſummam

Jovius l.27. hiſt Bull tom. 1. Clem. VII Conſt. 28. Surius in Com.

mam aram, inter frondes variaque tapetium periſtromata, perduxerant, quæ cùm denſatis ordinibus præeuntis Imperatoris veſtigia calcaret, pons impar oneri hiſcentibus tabulatis poſt Cæſarem ſub prætorianorum multitudine ſubſidit, multoſque non ſine vulnere in terram depoſuit. Imperator intrepidè ruinam contuitus, ad baſilicam progreſſus eſt, ubi omnia ex Vaticani templi imitatione efficta, vultum alium nominaque acceperant; ut abſens etiam Cæſar, Romæ haberet imaginem, & veteris inſtituti ritus locorumque appellatio, ex Pontificijs libris, uſus maneret. 1530.

LIX Coronationis ſolennitas rituſque.

Ad aram primò maximam à Romanis presbyteris deductus Cæſar, ſacerdotali in tunica Vaticano ſacerdotum collegio adſcriptus eſt, deinde ſacramento, certis verbis concepto, Apoſtolicæ ſe dignitatis, legumque Romanarum defenſorem conſtituit, aureaque Cæſarum diplomata, Pontificiæ ditionis immunitates complexa, Rudolphi Imperatoris ſententiâ ac liberalitate aucta confirmavit. Inde ad templi deductus limen, ſuper dalmaticam Diaconorum veſtem, paludamento indutus imperatorio, ad rotam Porphyreticam (medium illa Vaticanæ ædis obtinet) progreſſus, ſolemni precum ritu, ibidem, atque ad aram maximam, expiatur. Vnde à Farneſio ſacri ſenatûs Principe ad Sancti Mauritij ſacellum deductus, diffibulatâ veſte humeros brachiumque dextrum, inter conſuetas apprecationes inunctus eſt. Quibus ex more finitis ſolenni Miſſarum ſacrificio operaturus ad aram Pontifex, ſacroque in habitu miniſtraturus Cæſar exordium faciunt, harmonicis muſicorum concentibus, quà voce, quà inſtrumentis artificioſè interludentibus. Hic Imperatori ad aram ſupplici ſceptrum aureum, nudatus gladius, pomumque ex auro formatum, ac demum haud abſimilis tiaræ corona à Pontifice exhibetur: cuius deinde exoſculatus ſubmiſsè pedes, lateri ſiniſtro paullùm humiliore ſellâ, accumbit, ac Romani Imperatoris titulis, publico vocum æriſque, cùm bellici, tum campani applauſu ſalutatur.

LX Diſceſſus à coronatione magnificentiſſimus.

Abſolutis ſacris omnis repentè procerum multitudo in equis conſpecta eſt. Ipſi Pontifici equum conſcenſuro ad lævam Cæſar auratas pedibus inſerturus ſtapedes erat; niſi obſequium Religioſâ modeſtiâ detrectaſſet. Junctim igitur uterque niveo invectus equo, ſub umbella procerum manu ſuſtentata, inter gratulantis populi fauſtas acclamationes progreſſus, ſpectatiſſimam poſt ſe principum virorum turmam, auro gemmiſque, mirifico veſtium fulgore irradiantem, trahebat. Æmulatione quâdam, totius Europæ nobilitate, in illo honoris theatro de opibus ac dignitate concertante; ut ab omni retrò memoria, nulla unquam major illuſtriorque hominum multitudo vel in celeberrimi triumphi majeſtate unius urbis mœnibus comprehenſa fuerit. Ante umbellam Montisferrati Marchio, illuſtri chlamyde & coronâ ornatus, ſceptrum imperiale deportabat. Poſt hunc Franciſcus Maria Feltrius Vrbini Dux urbiſque præfecturâ donatus, purpurea in veſte, capitiſque tegumento, in mitræ formam, defluentibus utrimque tænijs, compoſito, nudatum enſem ſtringebat. Deinde Philippus Palatinus Viennenſi propugnatione, & nominis formæque dignitate clarus, ta-

An. Chr. lari in purpura, pileo ſeptemvirali, niveis pellibus præcincto, orbem aureum deferebat. Poſtremò Carolus Sabaudus Allobrogum Dux, cui in cetero habitu pileus, unionibus, ſmaragdis ac carbunculis irradians, eminebat, officij gratiâ, ſublatum, tempori locoque, Cæſaris ex capite diadema manibus ſuſtinebat. Inter hos Principes umbellamque medius imperialis Quæſtor, ſignatam imagine coronati Cæſaris, argenteam aureamque monetam, in confertam plebem ſparſim effundebant.

LXI Cæſar digreſſus ad templum D. Dominici, Lateranenſis Eccleſiæ Canonicis adſcribitur.

In bivio à Pontifice divulſus Cæſar ad D. Dominici templum conceſſit; ubi à Romanis Lateranæ Eccleſiæ presbyteris perquam honorificè exceptus, in eorundem collegium cooptatus eſt. Mox ad aram digreſſus, ſecundum preces, multos ex nobilitate equeſtris ordinis dignitate ornavit.

LXII Auguſtali menſa in prætorio excipiuntur omnes.

Inde ad prætorium menſamque incredibili apparatu inſtructam proceſſit, ubi ſolus ipſe eminentiori ceteris loco accubuit, quatuorviri, inſignium præfecti, juxtà humiliori menſâ recepti ſunt; reliqui verò procerum alio ſeorſim triclinio magnificis epulis adhibiti ſunt. Nec militari civilique vulgo ſuæ defuerunt epularum lautitiæ; ſiquidem bos integer verſatili machinâ ad luculentum focum toſtus, minori, cùm hædorum vervecumque, tum diverſo volucrum ſuffartus genere, partitim offerebatur: fontes præterea ſub prætoriana manantes porticu, albi purpureique coloris vina ſitientibus affundebant.

LXIII Dux Ferrariæ veniâ donatur. Mantuanus Dux creatur.

Peractis inaugurationis ſolennibus, multi diverſis honoribus à Cæſare ex officiorum obſequiorumque merito ornati. Dux Ferrariæ ad veniam benevolentiamque admiſſus, Carpioque donatus eſt oppido, ſexcentarum ex auro librarum repenſo munere. Porrò Fridericus Mantuanus Marchio cùm venientem ad ſe Carolum perquam magnifico honoris genere liberaliſſimè excoluiſſet, Ducis prærogativam ac titulum Cæſareo favore literiſque promeritus eſt.

LXV Cæſar ad Auguſtana comitia deſcendit ex Italia.

Ita, compoſitis per Italiam rebus, Cæſar unâ adhucdum Florentiâ (brevi infringendo conatu) obluctante, in Germaniam reverſus, antiquo Imperatorum honore illuſtrior, ſeſe Auguſtam Vindelicorum properatò contulit; ut indictis à ſe ad octavum Aprilis comitijs, hæreſios Turcarumque inſolentiæ reprimendæ gratiâ adeſſet, ſuâque autoritate imperaret, ne irritis toties conciliandi laboribus fatigata, majoribus ſeſe etiam difficultatibus implicaret Germania. Joannes Saxoniæ Elector fraternæ defectionis æmulator egregius, ne parum unanimi diſſenſione cum Romanæ religionis hominibus pugnaret, Lutherum, Jonam ac Melanchthonem primæ ſuæ factionis capita, Torgam evocavit, ad quos Spalatino Islebioque adjunctis arbitris, omnem de religione controverſiam referri toto imperio voluit, ut ex communi ſententia de rerum credendarum articulis decernerent, Cæſari denique omnium nomine in Auguſtano comitio deferendis.

LXV Auguſtanæ Confeſſionis libellus à Lutheranis conficitur.

Lutherus calamum, reliqui etiam conſilium adhibuerunt, brevique, ſeptendecim articulorum compendio, ſuas opiniones complexi ſunt. Quo inſtructi ſcripto, cùm Auguſtam præter Lutherum Cæſaris olim proſcriptione imperio excluſum, Principis ſui auſpicijs, deducti eſſent, Melanchthon per otium, nondum

dum præſente Carolo, juſſus eſt ruditer conceptam diſtributamque novæ religionis diſciplinam, ſtylo, ad modeſtiam cultumque orationis majorem temperatè excolere. Quod ille, Lutheri aſperitate nonnihil caſtigatâ, uberiorique in multis ſententiâ induſtriè præſtitit, tandemque famoſum illum Auguſtanæ confeſſionis libellum excudit, quem cùm ad Coburgenſe caſtrum, ubi Lutherus ſpeculator atque arbiter omnium delitefcebat, Princeps miſiſſet, probavit omnia, quamvis molliori, quàm Theologo conveniret, ſtylo tractata diceret; adjecit tamen illi, quo damnantur Sacramentarij, articulo hanc clauſulam: *Et improbamus ſecus docentes*, quam Luthero extincto, Melanchthon non iniquus Sacramentarijs, reſecuit. 1530.

Feſtinantem in via Cæſarem pluſculum, remorati ſunt magnificentiſſimi paſſim apparatus, quibus per terras Venetorum, Tirolenſium, Boiorumque ſumma cum honoris benevolentiæque ſignificatione exceptus eſt. Nec obſequio magis, quàm muneribus eſt cultus: in quibus ſi minùs dignitate ac pretio, raritate certè eminuit nummus argenteus (Tirolenſi in agro natus, oblatuſque) qui 1700 æſtimatione ſuâ æquaret aureos, Cæſariſque cùm inſignia, tum ſtemmata, ſingulari quâdam operis elegantiâ complexus eſſet. Ubi Auguſtam 17 ante Cal. Julias acceſſiſſet, effuſâ Principum Ordinumque turbâ, Moguntinum inter Ubiumque Septemvirum medius, Ferdinando fratre, ac Campegio Cardinali Legato ſubſequentibus, in urbem deductus eſt, poſtridieque omnes publicæ adeſſe ſupplicationi voluit, quam ipſe, ardentiſſimo Sole, ſingulari pietatis ſtudio, ac digniſſimo Chriſtiani Principis exemplo, obire conſpectus eſt: aliorumque hac in re contemptum tam accepit graviter, ut plenus indignationis Lutheranæ factionis Principibus, religionis ſuæ causâ, hoc officium detrectantibus, obnuntiaturus amicitiam, diſſoluto conventu fuiſſet: niſi ceteri procerum, audiendam in comitijs Proteſtantium cauſam, ex edicti ſententia, perſuaſiſſent. Conciones tamen utriuſque partis Sectariorum, publico Cæſaris decreto Auguſtæ ſunt abrogatæ, pœnâ capitis in refractarios conſtitutâ. Et inter ſacrorum ſolennia Elector Saxoniæ ex officio gladium Cæſari præferre juſſus, conſilio ſuorum Theologorum paruit.

LXVI In via & Auguſta ſplendidè Cæſar exceptus, hic ſupplicationē indixit, quā Lutherani fugerunt.

Die Junij vigeſimo, prima comitiorum habita eſt conventio: in quâ nomine Imperatoris gravis oratio de ſcripto recitata ex more, fuit, in hanc ſententiam. *Quantam Cæſar imperij hactenus quietè adminiſtrandi, motuumque per Germaniam, ex religionis diſſidio ſubnaſcentium, tempeſtivè ſopiendorum curam geſſerit, docet illa Wormatiæ, ſub prima electionis exordia, virorum principum doctorumque convocata ſocietas, ad gliſcentem ſeditionis flammam in ipſo ſemine opprimendam. Ex quo tempore cùm illum Hiſpania depoſceret: nequid per abſentiam malorum invaleſceret, Ferdinandum ſenatumque Cæſareum, ſub Friderici Palatini moderatione inſtitutum, officio partibuſque ſuis implendis ſuffecit. Quorum hoc in munere, neque diligentiam, neque fidem Germania deſiderare potuit. Sed eſt, quod vehementer doleat, omnem vigilantiæ atque induſtriæ fructum multorum ſimultatibus turbulentiſque machinationibus interceptum; neque tantùm æquiſſimi magiſtratûs humanitatem ac ſtudium ad communem Reip. tranquillitatem*

LXVII Oratione publicâ cauſa adventûs Cæſarei exponitur. Goldaſt. Conſt. Imp. tom. 1.

An. Chr. *quantùm ad inteſtina odia exitialeſque univerſa Europa ſeditiones, perverſorum hominum artes, valuiſſe. Animadvertitis opinor quanta, quàmque pernicioſa ac diuturna cervicibus noſtris, hinc ab immaniſſima Turcarum tyrannide; inde ab infelici Sectariorum novitate ac diſſenſione calamitas immineat. Iam hoſtes Chriſtianorum jurati præcipua Europæ propugnacula, in oceano Rhodum, terra Strigonium, vicinaque loca, ſuis armis noſtriſque contentionibus ad victoriam uſi, inſederunt. Impreſſa, non tantùm Vngaria; ſed & imperij caput, Auſtria truculentiſſimi hoſtis plena ſanguinis incendiorumque, atque extremæ crudelitatis veſtigia retinet. Viennam inter ſui jam Solimannus imperij numeraret munimenta, miſerrimamque ac morte ipsâ deteſtabiliorem veſtris capitibus, liberis, conjugibus ſervitutem machinaretur tyrannorum ſæviſſimus: ſi paucorum virtute ac conſtantiâ, dum plerique de religione litigant, non modò religio; ſed & vita omnium extremis periculis circumventa, in ſpem aliquam libertatemqre aſſerta fuiſſet. Reſpiraſtis nunc, ita Divis volentibus, neque iſtam contentionis inſaniam, quâ Majorum veſtrorum fidem temerè ignominioſèque exſcinditis, infami (quod parum aberat) exitio luiſtis. Quem rerum eventum, uti optimi quique vobis favent, ſic non vano timore formidant, ne & ſuis elatus ſucceſſibus, & veſtris ſeditionibus provocatus Turcarum Imperator, ad deſerta propediem mœnia, viribus, ferociâ, atque indignatione inflammatus redeat, inſigni aliquo facinore acceptam nuper repulſæ ignominiam vindicaturus. Pernicies certiſſima Germaniæ imminet, & nunquam diſcutienda bellorum tempeſtas, niſi iſtam in rebus divinis credendi licentiam, ad Apoſtolicæ veteriſque Eccleſiæ leges revocetis, neque tam deformia religionum monſtra, ad æternum Germani nominis dedecus, ex ſacro Bibliorum codice, ad cujuslibet ingenium ficto diſtortoque, malè procudatis. Aeterna hæc ſunt, niſi occurramus; ſeditionum bellorumque ſeminaria, quibus divulſa inter ſe diſſipataque in diſſentientium partes Germania, ſuo ſe ferro conſumat, alieniſque gentibus, invicta hactenus natio, in prædam ultimumque ſervitutis ludibrium diſtrahatur. Non enim eſt, quod ſibi quiſquam perſuadeat, rerum divinarum opinionibus adverſantes ſibi homines, diu in humanarum legum, paciſque communione conſenſuros. Quare, cùm in VVormatienſi olim concilio, operam Cæſar locaverit diſcordiæ componendæ, huсuſque quorundam obſtinatione, prorſus inutilem, ultimum nunc iterum conatum additurus redijt. Poteſtatem cuique facit, ut ſententiam ſcripto comprehenſam exponat, quâ inſpectâ Cæſar rectiùs faciliùſque ex communibus imperij emolumentis ac ſalute publica, pro ſuo in ſubditos ſtudio, & in patriam amore, poſſit ſtatuere, ac tam pernicioſam contentionem, optatâ tranquillitate abſolvere.*

LXVIII *Legatus Pontificius breviter ſultam Germanorum diſcordiã in religione conqueſtus.*

Quatriduo pòſt Legatus Pontificius Campegius oratione Latinâ, & Cæſaris voluntatem laudavit, & hortatus Principes eſt: *ut fœdum religionis diſſidium, cum tanta ſui nominis labe, & Reip. pernicie ſuſceptum deponerent, nec paucorum, malo ingenij affectioniſque vitio, diſſentientium opinionibus, contra Europam, atque adeò antiquitatem univerſam adhæreſcerent: tutiorem viam eſſe, tot prudentûm ſanctorumque, cùm Majorum noſtrorum, tum æqualium tritam veſtigijs. Neque ſibi tantoperè illo Evangelici, quem affectent, nominis titulo blandiantur, quo omnes olim hæreſûm repertores ac patroni, jamque etiam tot diverſa Sectariorum turmæ certatim triumphent: ut proinde, quod in patrocinium cauſſæ nomen accerſant, invidiam ſuſpicionemque erroris maximè conciliet: conſultè facturos, ſi à tam periculoſa novitate maturè animum ad ſaniora, & tradita*

Digitized by Google

1530.

tradita à primis in Germania religionis Chriſtianæ ſectatoribus placita, revocent ; ne iiſdem , quibus Orientis olim imperium , obortus ſenſim poſt hæreſes tenebris miſerè excæcentur : difficilem enim eſſe ex inveterata morborum malitia ad ſanitatem viam , proclivem ad interitum.

LXIX *Legati Auſtriaci ſubſidia contra Turcam rogant. Proteſtãtes ſuam confeſſionem offerunt.* *Qui confeſſioni Auguſtanæ ſubſcripſerunt.* Schleid. l. 7. Surius in Com. Cochl. in Luth.

Poſt Campegium Auſtriacæ ditionis auditi Legati, à Cæſare, atque imperij ordinibus, ſubſidiariam contra Solimannum opem orantes. Denique Proteſtantium, quos in Spirenſi comitio recenſui, Principes fidei ſuæ confeſſionem, Auguſtanam à loco dictam, Cæſari offerunt, obnixèque contendunt; ut in publico omnium comitio recitetur. Vix tandem pertinaci obſtinatione id obtinuerunt, ut in privato Principum conſeſſu, Ferdinando ac Cæſare audientibus, legeretur, quæ vernaculo deindè Romanoq; ſermone concepta unà cum Principum ſuppoſitis nominibus Joannis Electoris Saxoniæ, Georgij Marchionis Brandeburgici, Erneſti ac Franciſci Ducum Luneburgicorum, Philippi Haſſiæ Comitis, & Wolfgangi Anhaldini. His Noribergæ ac Reutlingæ civitatum nomina, nec multò pòſt Campoduni, Heilbrunnæ, Weinshemij & Weiſſenburgi acceſsêre. Deniq; e, *niſi controverſia finiri præſentibus arbitris poſſet , gravius ſe Concilium promiſſum decretumque toties minimè defugere aſſerebant , cui ſuas ſe opiniones minimè diffiderent probaturos.*

LXX *Quæ in Confeſſione diſſimulata ſint.*

Hoc ſcriptum cùm antiquæ religionis Theologis eſſet exhibitum , animadverſum eſt , multa à Luthero ejuſque ſectarijs vulgatis antea ſcriptis jactata, hîc eſſe ſilentio prærerita : Ut, *quòd liberum arbitrium ſit titulus ſine re. Deus per homines operetur ſcelera , ipſe autor. Romanus Pontifex Antichriſtus ſit. Omnes ex æquo viri feminæque ſacerdotes habeantur , nullumque maneat externum in Eccleſia ſacrificium. Matrimonium civilibus contractibus adſcribendum , & à Magiſtratu politico dijudicandum ſit.* Qua de re Cæſar edoctus, Legatos rogatum mittit : *an omnia complecteretur eorum confeſſio , quæ proponenda ducerent* ; Ad hanc quæſtionem, cùm perplexâ conſiliorum ratione hærerent ; poſt difficilem ſatis deliberationem , reſpondent : *in propoſitis ſe modò articulis acquieſcere.* Quare cœpta à Joanne Fabro inprimis Eccioque confutatio eſt , paucíſque diebus in ſanas, erroneas, contradictoriaſque ſententias diſtributa ; nec ſine acerbitate, ubi rerum indignitas poſtulaſſet, exarata eſt. Sed hæc verborum acrimonia tanquam acetum futura in vulnere, aut in læſis Soloculis, cùm aliena à pacis conſilijs viſa eſſet, pluſculum ad illam aſperitatem mitigandam ſtringendamque certâ brevitate confutationem temporis inſumptum eſt ; ut jam non obſcurè Catholicorum ſilentium ad palmam victoriamque ſuam Proteſtantes detorquerent.

LXXI *Reſponſio Catholicorum, & ad pacem invitatio irrita.*

At dum Pæana canunt, reſponſio adfuit, lectaque eodem loco eſt, quo adverſariorum tabulæ. Quâ evolutâ Fridericus Palatinus adjecit. *Pro comperto habere Cæſarem confutationem hanc verè ſolidam Chriſtianamque iis inniti ſacrarum literarum rationumque fundamentis, quæ nullis ſubverti adverſariorum machinis poſſint : hortari proinde Saxonem, reliquoſque collegas, ut ſua Ordinumque ceterorum ſententiæ, pacis ſalutiſque gratiâ, ſubſcribant.* Qui re per ſeceſſionem ex more deliberatâ, ſcripti illius

An. Chr. lius ſibi copiam fieri poſtulant. Quæ cùm Imperator, aut ad vicariæ confutationis meditationem: aut certè ad ludibria & ſannas petulantium hæreticorum referri videret, ne lis mutuis calamorum diſceptationibus inutiliter traheretur, aut protervè in riſum verteretur, communicare cum illis aliâ lege noluit, quàm ut illis privatim tantùm ſerviret; neque ad aliorum manus aut typos tranſiret. Sed cum Saxo magnoperè pro ſcripto, abſque ullâ obligatione, permittendo contenderet, à Cæſare in ſua voluntate obfirmato, nihil obtinuit: qui *auditæ ſententiæ acquieſcendum, neque perpetuis diſceptationibus res certas, omnibusque retrò ſeculis probatas, nullo fructu exagitandas diceret: veritatem nunquam ſine hoſte, mendacium ſine tutore futurum: litium controverſiarumque modum non fore, ubi pertinaciâ magis, quàm ratione pugnatur.* Haſſus cùm fruſtrà tentaſſet Zwinglianorum cauſſam, (quorum impiæ de Euchariſtia ſententiæ, poſt Marpurgenſe colloquium, favere non parum cœperat) cum Lutherana conjungere; ut junctis viribus rem firmiùs adverſus Romanos agerent, indignatione in Cæſarem plenus, improvisò urbe excedit. Quâ inſolentiâ non mediocriter offenſus Imperator, ceteros Principes monuit: *ne concordiam à ſe tanto quæſitam opere tam indignis divulſionibus interturbarent: ſummam rem agi, ubi de religione innovanda ſit quæſtio: hanc, & rationes ſalutis publicæ, & privatæ complecti: ad hujus motum quietemque nutare ac quieſcere imperium: non poſſe hanc columnam everti ſine magna Eccleſiæ ruina. Huic malo tempori occurrendum, laborandumque ſedulò, ut in fide veritas, in imperio pax & tranquillitas reperiatur.*

LXXII Lis Arbitris cō miſſa eſt, & in pleruq; controverſijs cōpoſita. Luthero contra Melanchthonē vehementer excandeſcente, præſertim ob admiſſos Epiſcopos, quos vulgus averſabatur.

Paucioribus deindè negotium datum eſt, qui utriuſque partis contentionibus præeſſent arbitri. Hi, cùm indè pro Catholicis diſſereret Joachimus Brandeburgi Septemvir (cui Melanchthon Pericleam facundiam tribuit) indè pro Acatholicis Georgius Pontanus; id denique, poſt exprobratos mutuò errores, conſtitutum eſt, ut ſepteni utrimque delecti aliquam conciliandi diſſidentium opiniones viam inirent, inter quos hinc Eccius, indè Melanchthon Theologorum præcipui, ex quorum deciſionibus pleraque agerentur: eòque tandem ſedulus utrarumque partium labor recidit, ut in nonnullis facilè *concederent Romani, morum defectus in orthodoxam quoſdam Eccleſiam irrepſiſſe, ſuo etiam calculo emendandos. Permitterent etiam Lutheranis ſacerdotum jam nunc contracta connubia, ad futuri Concilij ſententiam remittenda.* Contrà Lutheranæ confeſſionis articuli, in quibus diſceptationis cardo verſabatur, eò demùm redigebantur; ut *ex viginti articulis doctrinæ ſummam continentibus, quindecim conciliatos crederent, ſtaretque etiamnum, de partibus Pœnitentiæ, de confeſſione, de fide, & operibus, de cultu Sanctorum, de Ordine Eccleſiaſtico, de ritibus, alijſque nonnullis, ſub abuſuum titulo recenſitis, controverſia.* Quanquam *de juriſdictione Eccleſiaſtica ad Epiſcopos revocanda* pertinax Melanchthonis opinio ſocios in eandem cum eo & Catholicis ſententiam jam inflexerat; niſi Lutherus importunis ſectariorum per urbes paſſim debacchationibus (qui Epiſcoporum juga ſuis cervicibus excuſſa volebant) incitatus, omnia mandatis ſuis retractaſſet. Undè ad Camerarium ſuum quinto Sept. his verbis ſcripſit Melanchthon. *Ego optimo animo ſemper putavi iſta concedenda eſſe. Quo enim*

Digitized by Google

nim jure nobis licebit diſſolvere po[illegible]um Eccleſiaſticam , ſi Epiſcopi nobis concedunt illa, quæ æquum eſt concedere? Et ut liceat, certè non expedit. Semper ita ſenſit ipſe Lutherus, quem nulla de cauſa quidam, ut video, amant, niſi quia beneficio ejus ſentiunt ſe Epiſcopos excuſſiſſe, & adeptos libertatem minimè utilem ad poſteritatem. Qualis enim, cedo, futurus eſt ſtatus ad poſteros in Eccleſia, ſi omnes veteres mores ſint aboliti? ſi nulli certi ſint præſides? Lutherus his animadverſis, per literas ſummoperè contendit : *Ne qui ſibi invicem adverſentur;* itáque demùm concludit : *Satis eſt, ego penè rumpor irâ & indignatione. Oro autem, ut abruptâ actione deſinatis cum illis agere.* Quod denique etiam obtinuit. 1530.

LXXIII. Melanchthonis ex rei malè actæ conſcientia, perturbatio.

Melanchthon verò, cui tota controverſiæ moles inter iſtos, cùm amicorum, tum adverſariorum impetus præcipuè incumbebat, conſcientiâ factorum ingentem animi mœrorem nequaquam diſſimulante, lacrymis quotidianis ſqualebat; ut Brentij aliorumque collegarum oculis eaſdem nonnunquam excuteret, quemadmodum ſuis ipſe ad Lutherum literis teſtatum reliquit. Cùm magna controverſiæ pars, ut erat compoſita, Principibus exhibita eſſet, placuit de reliquorum articulorum conſenſione inter pauciores hinc atque inde ternos experiri. Sed res eodem veſtigio conſtitit, ſuæ, utriuſque partis hominibus, ſententiæ pertinaciter inhærentibus.

LXXIV. Diſceditur abſque concordia decretúmque à Cæſare de nulla re novanda: donec reliqua per Concilium componantur.

Ita hæc deliberatio parùm felicem exitum, Auguſti menſis fine, conſecuta eſt. De qua re, cùm apud Caholicos primùm ordines Cæſar dolorem ſuum vehementer quereretur, fortunarumque ac vitæ periculum religionis cauſsâ minimè detrectandum, unà cum ceteris imperij Principibus piè fortiterque ſtatuiſſet : Saxonem deindè federatoſque religionis ſocios graviter per Fridericum Palatinum, ac deinde Georgium Trucceſium, tum invectæ novitatis, tum officij obſequiorumque admonet, leges etiam pacis ad futuri Concilij deciſionem valituras proponit; ſed cùm illi conſcientiæ doctrinæque integritatem ad omnia, tanquam vallum objicerent, quò audaciùs impunèque magis obſiſterent, neque erubeſcerent pietatis obtentu ſuæ pertinaciæ quærere præſidium ; deteſtatus tantam hominum pertinaciam Cæſar, ſub finem Septembris decreto, publicis comitijs prælecto, ſtatuit : *Ut poſtquam tentata conciliandi remedia nondum ad plenam diſſidentium articulorum compoſitionem valuiſſent, agerent porrò, ac maturâ conſiliorum ratione ante quintum decimum Aprilis diem liquido conſtituant ſcripto ; velint, nolintne in ceteris etiam capitibus aſſentiri Cæſari ac Pontifici? Nihil interea novi comminiſcantur, aut typis per ſuas ditiones evulgent. Catholicis ubique impunem eſſe ſacrorum priſtinæque religionis cultum patiantur, nullos ex ijs hortatione minùsve ſuas in partes cogant. Opem conſiliumque in Sacramentarijs atque Anabaptiſtis per imperium coercendis ad Cæſaris voluntatem adjungant. Laboraturum ſe, ut intra ſemeſtre tempus generale orbis Chriſtiani Concilium indicatur, ad ſubrepentia, in ordinem utrumque civilem atque Eccleſiaſticum, vitia emendatione purganda.* Ad hæc Proteſtantes Cæſari per Pontanum nuntiant : *Fruſtrà ab ijs expectari, ut abnuntient doctrinæ in ſacris literis prorſus fundatæ; cùm abſque improba conſcientiæ profligatione id nequaquam poſſint.*

LXXV. Apologia confeſſionis à M[illegible]

Cujus rei luculentiùs demonſtrandæ gratiâ Confeſſionis ſuæ nuper oppu-

gnatæ,

An Chr. lanch bo ne oblata re citur, & Lutherani à Brandeburgico ob pe tinaciam gravius arguuntur.

gnatæ apologiam à Melanchthone conceptam deferunt; ſed à Cæſare repudiatam; denique exemplum decreti, irritâ tamen petitione flagitant. Quibus per Joachimum Brandeburgicum ru. ſus in hanc ferè ſententiam publicè reſponſum eſt: *Mirari vehementer Cæſarem, has machinationes, ſeditionis errorisque plenas, tam conſtanti aſſeveratione in Deum autorem ab illis referri, & tam pugnantia ſacris literis earundem provocatione ſtabiliri, cùm veriſſimas hæreſes in lucem eruant, Scripturarum olim ac Conciliorum teſtimonijs impietatis convictas damnataſque. Ea verò, quæ Cæſar, quæ Electores Principes, quæ Reges totâ Europâ Chriſtiani, quæ Majores ac proavi, ipſius adeò Saxonis parentes, tantâ retrò memoriâ, de religione Chriſtiana piè vereque docti ſunt, & docuerunt, erroris falſitatisque arguere. Quòd profectò aliud nihil ſit, quàm illos perfidiæ accuſare univerſos, hæreticorumque æternis adjudicare ſupplicijs, ſe tantùm hoc natos ſeculo, veluti innocentes puroſque Evangeliorum interpretes, in arce religionis ſanctitatisque collocare. Videant quota pars orbis ipſi ſint? quibus initijs, quibus magiſtris cœperint? quo pietatis excitandæ ſtudio in hunc ſenſum rapiantur? cùm magiſtratus Eccleſiaſticos ſedibus eliminent, religioſorum hominum continentiam diſſolvant, bona occupent conſecratisque Deo ſpolijs ditentur, libertatem omnem vitæ, proſcriptis pœnitentiæ jejuniorumque legibus inculcent. Quibus demùm illa Bibliorum ſacrorum ſcrinijs tam rationi æquitatique contraria eruant? Apologiam irrito labore exaratam eſſe, cùm ab exordio Cæſar diſceptationem de fidei controverſijs adverſus ſacras leges, & receptam omni retrò ætate verbi Dei in Eccleſia ſententiam, ſe ingreſſurum pernegaſſet. Recipiant porrò ſe ad ſaniora conſilia, juſtoque ac leni Cæſaris imperio per decretum propoſito morem gerant: quod niſi fecerint, non defuturum officio Cæſarem, Germaniæque Primores, ante opes ſanguinemque æquitati propugnandæ impenſuros; quàm in tanta ſacrarum humanarumque rerum injuria priſtinæ religionis cauſſam deſerturos.* Ad hæc ſubindè adverſarijs eadem ferè reponentibus paria adjecta ſunt, monitique, *quàm gravi ruſticorum ſeditioni viam feciſſent, quàm petulanter ac contumelioſè in Cæſaris Principumque nomen graſſati ſint, quàm multas religioſorum hominum poſſeſſiones vi dolove occupaverint.*

LXXVI *Proteſtantes denique recedunt.*

Et has quidem cum poſſeſſoribus in jura ſedeſque priſtinas mandato Imperatorio jubentur reſtituere. Verùm Proteſtantes cùm diu fruſtrà conſcientiæ ſe Evangelijque clypeo defendere conati eſſent, tandem ex Lutheri conſilijs arenâ cedendum rati, *Deo ſe*, aiunt, *negotium committere, neque æquum recuſare ex legibus judicium, quo ſuam cuivis innocentiam teſtatam faciant. Orare verò Cæſarem, ut conceptam immeritò offenſionem gravioribus in ſe odijs inflammari ne patiatur.* Ita diſcedunt, Legatis tamen apud Cæſarem relictis. Diſceſſuri admonentur, *Brandeburgicum quædam in illos acriùs, velut de obnuntiata amicitia diſſeruiſſe, quæ ſuomet judicio, non Principum aut Cæſaris adjeciſſet. Hanc igitur opinionem jubentur deponere, ac nihil à Cæſare adverſarium, niſi quod mitis judiciorum æquitas decreverit, expectare.*

Quare Cæſar eoſdem adhuc imbelles non oppreſſerit.

Mirum certè quibuſdam non injuriâ viſum eſt, cur imbelles etiamnum Lutheranorum vires nullâque ſatis, ut factum poſtea, ſocietate confirmatas, cùm arte conſilioque non poſſet, expeditâ armorum potentiâ non oppreſſerit; ſed nimirum verebatur Cæſar jam tum graviora bellorũ incendia, hoc ex fomite, quàm ut opprimi illa ſine luculento imperij damno poſſent. Quid enim ſi ceteri hæreticorum arma

Digitized by Google

ma Proteſtantibus junxiſſent, atque inermem hactenus audaciam ferro etiam exaſperaſſent? Quid ſi metu ac virium ſuarum deſperatione ad externa ſe convertiſſent auxilia, Regumque Cæſari invidentium imploraſſent opem, aut, quod exemplis nuper didicimus, ab immaniſſimo Chriſtianorum hoſte Solimanno juvari maluiſſent, quàm ſuccumbere? an non illa clades eſſet, nullis ſatis remedijs ſananda? Quis verò ceteros proceres, liberaſque imperij civitates (quæ aliorum Principum urbiumque jura inviolata cupiunt, ne ſua aliquando violentur) Cæſari operam auxiliumque addicturas fuiſſe aſſerat? Videlicet illa mentem Imperatoris ad diverſa conſilia impellebant, armaque, quamvis hactenus felicia, diſſuadebant. 1530.

Inter hæc Sacramentarij cùm à Lutheranorum ſocietate, poſt tentatam fruſtra reconciliationem excluſos ſe animadverterent, Confeſſionem ex Zwinglij officina prodeuntem per quatuor Imperialium civitatum, Argentinæ, Conſtantiæ, Memmingæ, Lindaviæque Oratores Cæſari exhibent. Quæ Confeſſio majori acerbitate confutata, eo præſertim loco, ubi detortis inani interpretatione Chriſti verbis, de Euchariſtico epulo diſertiſſimè conſtituentibus illudit; in ſenatu Principum lecta, contemptimque, quod extremæ impietatis eſſet, repudiata fuit. Sed ut eſt humanis ſenſibus aptior, ijs præſertim in animis, qui ſemel religionis orbitâ exerrarunt, neque ad tam arduas rerum credendarum ſententias ſubmittere intellectum, omnia penetrare cupientem, poſſunt, plus momenti viriumque ea habuit Confeſſio (ut temporum hominumque lapſu, at mutatione animadverſum eſt) quàm primâ ſui imagine audientium cogitationi ſubjiceret. Confutationis exemplar fruſtra à Cæſare poſtulatum eſt, licet, de injurijs ac contumelijs ſcripto ſibi irrogatis quererentur. Mens tamen ipſi adverſus hæreticorum omnium artes immota conſtitit ſeveroque admodum decreto vetuit Sacramentarios atque Iconoclaſtas tolerari; aut in traditis Majorum de religione legibus quicquam, ex novi hujus inſtituti ſenſu, immutari. Adempta verò Eccleſiaſticis viris bona juſſit reſtitui, illoſque ſolùm in imperij tutelam recipi, qui huic Cæſaris voluntati aſſentirentur. Subſcripſerunt decreto alij per ſeipſos, alij per procuratores ſuos. Cæſar, Ferdinandus Rex, Electorum quinque, Principum Eccleſiaſticorum triginta, Sæcularium tres & viginti, Abbatum uno dempto totidem, Comitum & Baronum duo & triginta, civitatum Imperialium novem & triginta, Ulmâ, Auguſtâ, Francofurto, & Hallâ officium declinantibus: fœdus deinde inter omnes initum, quo mutuis auxilijs ad Catholicæ religionis contra Turcam Sectarioſque defenſionem ſeſe obſtrinxerunt. Acatholici verò nullam ſe adverſus Turcam opem ſuppeditaturos profeſſi ſunt, niſi pax libertaſque Evangelicæ, ut ferebant, religioni concederetur: quam ſe tantâ fiduciâ tueri profitebantur, ut palam eſſet Romanos ſuæ cauſſæ defenſionique diffiſos oblatam à ſe Confeſſionem refellere, ſuamque, ut par eſt, religionem tueri non poſſe. Cùm neque reſponſionem abs ſe Confeſſioni oppoſitam, publica in luce promere, neque abs ſe reddendam audeant præſtolari. Hoc ſubterfugium non eſſe, niſi de cauſſa, juſtaque propugnatione deſperantium. Quo argumento tan-

LXXVII. Sacramētarij cum majori opprobrio confutati rejectiq.

Severo, decreto multorū conſenſu ſubſcripto, Sacramentarij damnātur.

Digitized by Google

An. Chr. LXXVIII

Lutherani inſtructi ad pugnā prodibant adverſus Catholicos, non ſolum minus ad certamen paratos, ſed etiam ab eodem juſta ex cauſa prohibitos.

quam vehementi quodam ariete multorum adhuc in fide ſtantium robur animi debilitarunt; ut ruina deinde plurimorum compertum eſt.

Et certè exercitatiores illi multò ſua in cauſa quàm Romani hanc in pugnam producebant: ut periculoſum non minus eſſet in arenam progredi, quàm eandem declinare. Illi fortiſſima quæque veterum hæreticorum tela ex S. literis in Catholicos deprompta congeſſerant, jam certi, quam in partem hæc ipſa librarent, ſoloque Scripturæ ſacræ, tanquam arcis ſecuriſſimæ contenti præſidio, ex hac in adverſarios ſæpè ignaros, quâ parte impetendi eſſent, improvisò proruebant: hi per Scripturæ divinæ interpretes, Patrum ſcripta, conciliorumque decreta, tanquam patentiſſimo effuſi campo, vagi oberrabant, ac denique quidquid ex his protuliſſent, velut plumbeum retundi ſpiculum ab adverſarijs, horum autoritatem detrectantibus, ſentiebant. Jam verò etiamſi Romanis pro antiqua fundatiſſimaque veritate decertantibus, ſat doctrinæ viriumque ad hanc pro dignitate propugnandam, modò, in vaſtiori ſtudio, tempus indulgeretur, ſuppeteret: tamen Pontificio mandato vetabantur, in diſputationem progredi; quòd nefas eſſe ſentiret receptiſſimam fidei ab Apoſtolico ad nos ævo traductæ veritatem ceu dubiam in diſceptationem abſtrahere. Poteratque ad firmandam hujus decreti æquitatem Lutheri ipſiuſmet hoc anno vulgatum contra Anabaptiſtas teſtimonium proferri, illâ Scripturæ fretos ſententiâ, cùm adultos tantùm baptizandos ſtatuerent: *Qui crediderit* (quod adultorum ſolùm eſſe ſentiebant) *& baptizatus fuerit, ſalvus erit.* Hos igitur cùm profligatos Lutherus vellet, tanquam publicæ pacis turbatores, neque ſufficiens ad illos ex ſolis Scripturis refellendos argumentum ſuppeteret: *negat cum ejuſmodi hominum genere vel diſputandum, vel agendum multis, qui articulum in Scripturis fundatum, & conſenſione orbis Chriſtiani probatum impugnant; ſed tanquam impios, & in Deum blaſphemos ſimpliciter damnandos. Nam hujuſmodi dogmata, quæ publico univerſalis Eccleſiæ conſenſu recepta ſunt, jam pridem ſatis examinata fuiſſe, & rationibus, S. Scripturæ teſtimonijs, profeſſione totius orbis Chriſtiani, infinitis miraculis, multorum Martyrum ſanguine, omnium Eccleſiæ Doctorum autoritate, & libris, ad eum modum confirmata & ſtabilita; ut ea in diſputationem poſtliminio revocari non deceat.* Hoc igitur in ſe ſuoſque telum Lutherus retorſit: ut juſto appareat ſilentio abundè Lutheranos à Catholicis, tot præſidijs contra omnem inſultum fretis, confutatos fuiſſe.

Ulemb. in Luth. c 23. ex tom. 5. Jen. edit. p. 147. in Pſal. 71.

LXXIX

Aliâ premi ratione modoque Lutherani & Confeſſio cum eorum confuſione repudiari potuiſſet,

Ceterùm ad plauſum Catholicorum, & Adverſariorum confuſionem, ſalvâ Pontificis voluntate, Imperator oblatum Confeſſionis Auguſtanæ libellum, viſum prælectumque, ut factum, publicè, repudiare quamprimum poterat; quòd ſuam, ut profeſſi erant, adverſus Catholicos ſententiam, non verbis Scripturæ ſacris, ſed proprijs errorique obnoxijs diſcurſibus exprompſiſſent. Se enimverò disertam claramque non aliundè, niſi ex verbo Dei expectaſſe Confeſſionem; quam cùm non dederint, hâc porrò vanitate faceſſant, ſuâque erubeſcant novandi temeritate atque arrogantiâ. Quod ſi excepiſſent, ſuis ſe potius, quàm Scripturæ verbis locutos; quia non uno hæc loco, nec conſequenter hos articulos, neque apertis omnia verbis, ſed deducendâ per diſcurſum ſententiâ contineats

niſi Deo aliter viſum. ut

Digitized by Google

ut iccircò clariore hâc , magiſque compendioſâ opus diſſertatione fuerit. In 1530
promptu erat reſponſio, id jam olim à ſanctis Patribus concilijſque longè ſecurius præſtitum;quos cùm ipſi ſuis verbis utentes, non vereantur errori obnoxios dicere ; id longè potiori de novitijs his Scripturæ S. interpretibus ſentiendum. Ideoque nihil in hac Confeſſione offerri prudentis pijque hominis acceptatione dignum. Verbum ipſos Dei promiſiſſe non hominum , illud itaque clare definitaque dandum ſententiâ,aut cedendum. At fortaſſe replicaturi erant:ſe hanc Confeſſionem ex ſolo verbo Dej ſcripto,non verò ut Romani,ex traditionibus etiam non ſcriptis,ideoque incertis produxiſſe. Ut proindè illa multò ſecurior præ his debeat exiſtimari,qui varias res tam in fidei articulis,quàm cæremonijs extra Scripturam Pontificis ſui autoritate credenda obſervandaque imperent ; quibus tutâ ipſi nequeant conſcientiâ acquieſcere. Hæc igitur in ſua Confeſſione ad tranquillandas mentes omiſſa;ut tantò propiùs S Scripturæ adhæreſcant, à qua vel latum unguem deflectere periculoſum ſentiant. Verùm & hîc parata injici obluctantibus vincula poterant. Hoc ipſo ſuum errorem prodere , maniſeſtumque eſſe,quòd Scripturam non ſequantur , quæ diſertiſſimis, & inter poſtrema quidem Apoſtolorum ſcripta verbis mandet : *Tenete traditiones,ſive per ſcripturam ſive per ſermonem acceptas.* Quo nihil clarius pronuntiari hac in cauſa queat:non poſſe iccircò traditiones non ſcriptas in Eccleſia Dei negligi , niſi etiam ſcriptæ ab eis rejiciantur,utraſque ab ejuſdem Eccleſiæ infallibili ſpiritu veritatis directæ,autoritate pendere,quæ non minus certa verbi traditi, quàm ſcripti cuſtos,& fuerit hactenus,& uſque ad ſæculorum finem ſit futura , *quam qui in fide non audierit, meritò ethnicus atque infidelis ſit habendus.* Quare ſi quam venerationem S. Scripturæ habeant , in hac tam diſerta receptaque ejus ſententia jure eſſe acquieſcendum , novitiâ hâc Confeſſione procul amandatâ. 2.Theſ.2

Hæſiſſet hic certè conatus omnis Proteſtantium cum ingenti rubore ad hanc petram veritatis alliſus. Neque enim quicquam par in tam clara abſolutaque ſententia ex verbo Dei ſcripto produci poterat, quo non ſcriptæ traditiones,aut Eccleſiæ in petra veritatis fundatæ autoritas eliderετur: multòque minùs hanc, quam præ ſe ferebant Evangelij Apoſtolici prædicationem ex ſolis Scripturæ verbis expropturi erant , aut probaturi ſuas tantùm ex Scriptura ductas concluſiones infallibili veritate ſubniti,idque Lutheranos potiùs,quàm,non dicam Catholicos , ſed Zwinglianos,aut Anabaptiſtas, ex S.Scripturis oppoſita concludentes præſtare , quorum mutua ex ijſdem principijs ducta concertatio vanitatem omnium manifeſto experimento demonſtrabat, ludibrioque rectè ſentientium exponebat;quòd certum nobis eſſe principium veritatis non poſſit, ex quo non minus falſum , quàm verum deducitur. Hinc verò non aliud patebat effugium , quàm ut ſibi tantùm rectæ intelligentiæ ſpiritum conceſſum eſſe profiterentur,atque ad tenerrimum illum ſuæ conſcientiæ ſenſum , quem lædi nollent,cum riſu ſapientûm hominum provocarent, qui illud Chriſti ignorare non poterant : *Attendite à falſis Prophetis,qui veniunt ad vos in veſtimentis ovium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces,à fructibus eorum cognoſcetis eos* , quos ſuperioribus annis Matth.7. 15.

An. Chr tales Lutherus in vita moribus ſcriptiſque dederat; ut qui hos à Deo eſſe ſentiret, cum alijs, quàm veræ religionis, pietatiſque ac pacis hoſtibus ſentire non poſſet.

Vide Meditata mea concordiæ partem 4 cũ provocatione Academiarum ad publicæ autoritatis reſponſioné, qualis nulla hactenus à me viſa eſt; nec dari rationabilis poteſt.

Validiſſimæ hujus machinæ vim, quam expertus didici talem eſſe, cui nemo Sectariorum queat reſiſtere, ut ſuperiùs quoque inſinuatum, præterire hoc loco nolui; cùm in qualibet controverſia validius nihil ſit, quàm argumentis adverſariorum proprijs, veluti haſtâ eidem ereptâ confodere; quod hâc arte ſpoliatum ſuis armis, ceu David Goliathum facilè opprimat. Promptius itaque ad Proteſtantes refellendos nihil erat, quàm ad Scripturam S. provocantes, hinc jubere definitam, impermixtamque humanis commentis & fallacibus interpretationibus, ſententiam depromere, cui alia è diverſo Scriptura, Catholicique à primis ſeculis interpretes non contradiceret: id verò non præſtantes, ceu compertæ vanitatis homines, contemptim rejicere. Ita & huic, & ſuſceptis poſtea fine ullo ad veritatem cognitam emolumento diſceptationibus aditus uno præciſus ictu fuiſſet. Verùm Deo nondum placuit, hâc mente ſuppeditatâ, in primo hanc ſeditionem religionis ortu ſupprimere: cum ipſius conniventiâ *oporteat hæreſes eſſe, ut hi, qui probati ſunt, perfecti fiant*, aliorumque oppugnatione aliorum virtus, quæ ſine adverſario friget, firmata tanquam adverſis ventis arbor, proficiat: tum ut multorum Europæorum impietas hoc denique erroris barathro merſa, digno mactetur ſupplicio, & ſeparatis in Eccleſia paleis granisque, ſcoriâque & auro, horum eſſet uſus integrior. Undè quod Clero Religioſiſque familijs, atque Eccleſiæ Catholicæ alibi demptum eſt, acceſſit alibi tanquam maritimo in æſtu, qui non auffert aquas, ſed transfert. Undè quæ Saxonum, aliorumque Septentrionalium, craſſiori aurâ atque indole fruentium, infelicitas fuit, hæc ad Meridiem Occidentemque vergentium felicitas eſt; quòd alieno, ex ſolutiore vita ductо præcipitio cautiores, Chriſtianæ diſciplinæ inſtitutum ſanctiore cultu proſequantur, aliorumque periculo diſcant ſapere.

LXXX *Foederi contra Turcam, & electioni Ferdinandi in Regem Rom. Acatholici, niſi facta religionis libertate, nolunt accedere.*

His igitur, ut dixi, Auguſtæ conſtitutis, haud multò pòſt Auguſtana mulier, præter hominem ſerpentem bipedem peperit, & ſilveſtrem aprum, captumque animal quadrupes humanam faciem præ ſe ferebat, ut ſi natura cum religione degeneraret. Et ſanè exulceratis utrimque animis diſceſſum eſt. Luthero interea tragicis ſcriptis in adverſarios furioſiùs, quàm unquam antea ex Coburgenſi arce detonante. Cæſar verò Ferdinandi fratris in Romanorum Regem eligendi gratiâ, (ut haberet, quem ſe abſente cum autoritate atque imperio in Germaniam ſufficeret) Principes Ordineſque Germaniæ Coloniam evocat. Sed Elector Saxo, ceterique Proteſtantium, non modò venire detrectant; verùm ut ab electione ceteros imperij Principes deterrerent, per literas vehementiſſimè contendunt, & leges priſtinas, & libertatem eligendi violari, ſi vivis etiamnum Imperatoribus, ad unius familiæ voluntatem atque uſum imperium transferatur. Sed & Agrippinam ad Cæſarem 24. Decemb. Smalcaldiâ confederati Principes has literas tranſmittunt.

Percrebuit multorum ſermone rumor; de Ferdinando à Tua Majeſtate ad ſpem regni Roma-

Digitized by Google

*mani admiſſo. Quâ verò illud juris autoritate fiat, nondum ſatis intelligimus. Adhuc integræ tibi cum vita Cæſar vires conſtant: nec leges Carolinæ ſinunt, ante fata Imperatoris, Regem ſuccedere: nec in eam neceſſitatem res imperii conjectæ ſunt, quæ plures in Germania Reges poſtulent. Quo minus probandum erit, ſi ad vulgatam Ferdinandi ambitionem ipſe Cæſar, tam immaturo deſiderio, fautor acceſſerit, ſi Moguntinus ex officii ſurratione Coloniam Principum Ordinumque coitionem hac mente imperet. Hujus conſilii cum & noſtra interſit, qui eiusdem imperii, velut corporis membra, integritatem maximè cupimus, tacere non poſſumus, ubi tam luculenta priſtinæ libertati vulnera infligi ſentimus. Memineris, ò Cæſar, quàm ſanctâ te fide, juratis etiam verbis, legi Carolinæ tuendæ obſtrinxeris; ut neque tibi, neque alteri conceſſione tuâ facultatem ullam reliquam feceris ab hac lege deflectendi. Quid verò ſi te vivo, vidente, atque etiam probante Germanus frater ambitioſè Romanam coronam occupet? annon manifeſta juri ac libertati noſtræ violentia adhibetur? vetant jura, ne quis ambitionis deprehenſus, ne ſine conſenſione Principum, ne ſuperſtite etiamnum Cæſare in regnum admittatur. Hæc ignorare non potes cum Sacramento defendenda ſuſceperis. Vide quid agas (ignoſce liberiori orationi, quam veritas & Reip. communis amor extorquet.) ſi duos uno tempore imperii cervicibus dominos imponis, tuam autoritatem, noſtram libertatem, Reipub. leges opprimis. Veterum tibi temporum memoria redeat, & quantorum ſemina malorum jacias diligenter ac mature conſidera, ne ad ſera denique remedia intempeſtive reſpicias.** Hæc ad Cæſarem confederati. Saxo etiam aliique Apoſtatæ Principes ad ſeptemvirale Collegium ejuſdem argumenti literas dedere, ut à propoſito jam inclinatos deflecterent.

1531.

1531

Proteſtãtes ſuis partibus firmandis intenti, vicinorũ Regum opem, adverſus Auſtriacos ſibi adjungunt

Indicto deinde *Smalcaldiam* conventu imploratoque vicinorum per Auſtrum Septentrionemque auxilio, occultis apertiſque federibus adverſus potentiam Auſtriacam, ſuis conatibus nimium iniquam, conjurant, Nec difficile fuit Gallum inveteratâ æmulatione cùm Auſtriacis Germanorum Cæſaribus certantem, ad opem, non armorum quidem, ſed ſtipendiorum inflectere. Quin& Anglorum Rex Hinricus, indignis Annæ Bolenæ meretriculæ amoribus irretitus; divortio Materteram Cæſaris excluſurus, cum obſtanti apud Pontificem Carolo, non mediocriter eſſet offenſus, facilè hæreticorum cauſſæ favere cœpit. Danus verò Rex, Megelburgique ac Pomeraniæ Principes, honeſtâ poſtulati auxilii excuſatone, hanc rebellionis fovendæ invidiam declinarunt. Porrò Septemviri, diverſorum cohortationibus impulſi, Cæſarem orant; ne Germaniam deſerat, ſed in iſta majorum ſuorum imperiique ſede, præſens piſere rum arbiter rectorque acquieſcat.

Belcar. lib. 20. n. 36 Surius in Com. ad hunc annum Cochlæus & Velem. in Luthe.

Verum cùm ad hanc ſententiam inflecti non poſſet, graviſſimiſque rationibus, ob imminentem Turcarum vim, atroceſque de religione contentiones doceret, alterum poſt ſe Reipub. caput ſummopere neceſſarium. Et talem quidem virum, de cujus fide vigilantiaque, neque ipſe, neque imperium dubitare poſſit: qui iis etiam præter Caroli rerum peritiam utatur viribus, quibus & barbarorum reſiſtere immanitati, & ſeditionis Germanorum conſiliis poſſit occur-

LXXXI *Ferdinandi fratris electionẽ, invitis licet Proteſtantibus atque etiam Bavaro Carolus tandem perſuadet, qui Coloniæ electus, Aquis coronatur.*

Digitized by Google

gere facilè perſuaſit, nullum hac in dignitate Ferdinando præferendum, qui ad Auſtriacorum vires, Bohemiæ Hungariæque regnorum, licet afflictam non nihil, potentiam, adjungeret. Quanquam Guilielmus Bavarorum Dux magnis, cùm laudatiſſimæ familiæ, tum egregiarum virtutum ornamentis tanto non impar decori, ſe ſuoſque familiares negligi, perpetuâque, quatuor ejuſdem ſanguinis Cæſarum, adoptione imperium, veluti hereditarium occupari, palam quereretur. Ceteri verò Principum quod ſuperiorum annorum experientiâ didiciſſent, per Senatum Imperii, abſent Cæſaree, minus validè rectèque magnam rerum adminiſtrandarum molem ſuſtineri, Ferdinandum, collatis ſuffragiis Romanorum Regem Coloniæ Agrippinæ pronuntiarunt, Solennique majorum ritu undecimo Januarii die Aquiſgrani inaugurarunt.

LXXXII *Lutherani Principes & urbes ſmalcaldico fœdere conjurati Francofurti conveniunt, & Ferdinandi electioni obnuntiant.*

Martio deinde menſe Smalcaldiæ de fœdere Acatholicorum ad ſui ſuſceptæque religionis defenſionem ineundo deliberari cœptum eſt. Vbi Lutheri liber, de cujuſvis, etiam improbi Magiſtratus tolerando imperio conſcriptus, à Iuriſperitis excuſſus, traditùmque ex legibus politicis nonnunquam licere obſiſtere; quod cùm ignoraſſe ſe Lutherus apertè profiteretur; facilè, & ipſe & præcipui Sectariorum aſſenſum nominaque conjuratæ adverſus Cæſarem amicitiæ dederunt. Lubeca verò & Luneburgum fruſtra ad familiare pactum, invitata ſunt. Baſilea etiam, Helvetiorumque ZWinglianiſmo depravatæ urbes, licet ſexennali fœdere Haſſorum Principi (non obſcurè faventi) devincti eſſent: tamen admitti recuſarunt, tanquam ejuſdem religionis participes. Supererat controverſia de Romanorum Rege Ferdinando, quem pro ſuo Cæſar imperio datis ad Saxonem literis, eo titulo locoque obſervari juſſerat. Cujus rei gratiâ Francofurtum ſynedrio Proteſtantes colliguntur: ubi, quamvis civitatum legati Ferdinandi Regis electioni refragrari nollent; Principes tamen viri renuntiarunt Cæſari, ſalvis imperii legibus, electionem, multis partibus vitioſam probare ſe nequaquam poſſe. Ita ad bellum in Germania inteſtinum omnia ſpectare cœperunt, poſtquam jam, religionis defendendæ cauſſa, civitates quatuor & vigintiprincipes viri Septem Proteſtantium nomine animos, armaque ſociarent,

LXXXIII *Lutherus publico ſcripto Cæſari ad bellum vocaturo docet parendum non eſſe, furioſa declamatione.*

Franciſcus etiam, Galliarum Rex Auſtriacæ offenſus potentiæ centum aureorum nummum millibus apud Bavaros depoſitis alimenta bellorum ſubjiceret, qui licet religonis diſſidia improbaret, armorum tamen, Anglo ſibi juncto, fovere non deſiit; rebellionis non cauſſæ ſtudioſus.

Triumphabat inter hæc extremâ maledicendi petulantiâ Lutherus, duobus planè turbulentis tractatibus (quod Schleidanus manu tangit) in lucem emiſſis. Altero complectebatur admonitionem ad Germanos: quo *Cæſari bellum imperaturo minimè obſequendum eſſe contendit; ne rebellionis contra Deum rei, corporis ſimul animæque periculum incurrant. Neque enim vel Turcam tam inſanum eſſe aſſerit, qui contra Alcoranum ſuum pugnet; cùm tamen contra Evangelium proprium Diabolici Papiſtæ furioſe inſaniant: ut comparatione tam Sancti Turcæ, hi meritò Dæmonibus accenſeantur.* Altera caſtigationem Decreti Auguſtani amarulentam omnino comprehendit, atque illa ferè in ceteris verba adhibet.* *Dico ego Martinus*

Digitized by Google

tinus Lutherus indignus Evangeliſta Domini noſtri Ieſu Chriſti, quod hoc dogma: Sola fides ſine operibus juſtificat, coram Deo, firmum atque incuſſum tolerare debeat Romanus Imperator, Turcicus imperator, Tartaricus imperator, Perſarum imperator, Papa, omnes Cardinales, Epiſcopi, Sacerdotes, Monachi, Moniales, Reges, Principes, Domini, falſi fratres, totus mundus ſimul cum ſuis Dæmonibus, atque inſuper ſuſtinebunt ignem tartareum capitibus ſuis imminentem. Hoc eſto meum, Doctoris Lutheri, à Spiritu Sancto dictamen verumque & ſanctum Evangelium. Ad ſcripti hujus calcem adjungit. *Ego in Dei nomine atque invocatione ſuper aſpidem & baſiliscum ambulabo, & conculcabo Leonem & Draconem. Ea res inchoata eſt in vita mea, poſt mortem perficietur. Vaticinatus eſt de me S. Ioannes Huß, qui cum in vinculis eſſet Bohemicis ſcripſit, in hanc ſententiam; aſſabunt nunc anſerem* Huſs, enim anſerem linguâ Bohemicâ ſignificat. *Sed poſt annos centum cygnum audient cantantem, quem ferent, quamvis inviti.* Hunc ſe Lutherus eſſe gloriabatur. Monitus porrò ab amico, tam effreni maledicentiâ temperaret, reſpondit, alio ſcripto, inter cetera. * *Nihil curo, quod queratur extare in meo libro mera maledicta, atque Diabolos, hac debet eſſe gloria mea, meumque honor. Hoc execrationum tonitru, atque fulgur erit æris mihi campani inſtar, quo ad ſepulturam ipſorum inſonabo.* Tanto zelotâ ad graviſſima quæque Reipub. ac ſalutis negotia autore ac duce utebantur, utiqui ſoli viderentur ſibi in rebus divinis ſapere, omnium rectè ſentientium judiciis fœdiſſimo errore deſiperent; cùm homini uſque adeò ſuarum affectionum impotenti morem gererent. Et cum de S. Scripturæ intelligentia potiſſimum certamen ſuſceptum eſſet, unius Apoſtatæ mallent, quam receptiſſimæ tot ſeculis Eccleſiæ univerſalis interpretationi acquieſcere. Incredibili quidem omnibus ſanæ mentis hominibus; ſed tamen uſitata hæreticis perverſitate. Vt nihil unquam toto orbe inſanius hæreticorum illa ſapientiâ repertum fuerit, quâ primus ſemper autor plus ſapuiſſe creditur, quàm Eccleſia univerſa. Animadvertit hanc ſuam aliorumque vertiginem, Lutheranæ ſectæ impenſæ jam pridem deditus, Georgius Wicelius Saxo: qui, ut erat ſectariorum Eccleſiæ præfectus, ubi Sanctorum Patrum ſcripta ac primæ veteriſque Eccleſiæ monumenta magno ſtudio luſtraret; ut hinc religionis recens natæ præſidia ac firmamenta, pro cauſſæ, quam ſuſceperat, defenſione, accerſeret; ſuâ ſe expectatione fruſtrari, ac inani verborum jactatione à Lutheranis veteris Eccleſiæ inſtaurationem intellexit oſtentari, reipsâ, ab omni illos vetuſtate & antiquorum diſciplina remotam novitatem perfidioſe moliri; ut; inſtitutâ hanc in rem ex veterum præſentiumque diſciplinis comparatione, longè diverſis opinionibus Lutherum modò inſiſtere, libello Juſto Jonæ oblato, docuerit. Quod hominis ſtudium, cùm Lutherus magnoperè averſaretur, accuſatum per calumniam Wicelium Witenbergæ vinculis intercepit; ſed cùm erroris illum de Trinitate, nuper per Servetum Hiſpanum exorti, Campanumque Wicelii familiarem promoti, inſimulaſſet; neque alia ſuppeterent admiſſi ſceleris argumenta, libertatem vitamque eripere innocenti non potuit.

Hic denique Wicelius, ubi ad mentem parteſque Catholicorum rediiſſet, egregi-

rum Apoſtolicorum Patrum doctrinam Lutherum non poſſe inflectere, variis illius novitatibus, & inconſtantia hominis offenſus abeo deceſſit cauſſis ſcripto vulgatis, quas hic breviter ſubjicimus

[Margin notes:]

1531

* *Arrogantia inarticula, de ſola fide juſtificante, defendendo.*

Apologia ſive Motiva converſionis typo edita.

XXXIV.

Wicelius Luthero diſcipulus cum ad veter-

An. Chr. egregiam facti ſui rationem ſimulque frivolas adverſariorum artes ſcriptis apologeticis complexus eſt. Quorum ſumma quædam capita hic obiter ſtrictimque delibanda cenſuimus; ut quibus jam tum initiis recens condita religio ſteterit, latiuſque propagata ſit, ex callentiſſimo earum rerum homine utcunque conſtet. * Principio, inquit, comperi religionem hanc noſtram ſchiſmati, quam Romana illa ſit, propiorem eſſe: cùm, uti centenæ aliæ poſt Chriſtum natæ hæreſes, manifeſtum autorem à communi via abeuntem habeat: nil verò ſimile de Romana fide, niſi variis ac fluctuantibus adverſariorum ſententiis, doceatur. Autoris ipſius ingenium moreſque arbitratus ſum: nihil in illo pium, nihil ſanctum conſtanſque: nihil non ſeditioſum, audax, lubricum, ſanguinariumque experiebar. Ad ſuum unius cerebrum omnium ipſe opiniones tam pertinaciter revocat; ut quidem verbo ſacras literas, reipsâ normam fidei ſeipſum conſtituat. Interea quæ nuper, ut certiſſimas fidei regulas, præfixit omnibus ſub extremo ſalutis diſcrimine, moxeâdem facilitate refigit, unoque ore ac calamo affirmat, negat; adſtruit deſtruit: ut hæc me cogitatio, etiamnum à Lutheri partibus ſtantem, non mediocriter perturbarit: Quid ſi ipſe Dux noſter nondum ea aſſecutus ſit, quæ credenda jam nunc ad ſalutem aſſerit? Quid ſi iterum demutet, & diverſa ab his aſſerat, quod poſt notam illam à Romanis ſeceſſionem, annis ab eo ſuperioribus factum: cum, quæ hactenus tradidiſſet publico ſcripto irrita eſſe voluit. Certe qui primis illi annis adhæſerunt, ac morte occupati ſunt, cùm in multis à Romanis nondum diceſſerat ipſius etiam Lutheri judicio veræ expertes fidei, æternum utique perierunt. An non fieri poterit, ut rurſus quippiam ejuſmodi deſignet: hac præſertim tempeſtate, quando inter illa rerum diſcrimina, jam ab annis quatuor plurimum miteſcere compertus eſt? Ita nimirum, poſt tot annorum periodos cum Luthero exactas ad huc infidelis fuero. Quæ vero iſta hominis inconſtantia? an non idem eſt genius (quem ipſe ſtatim exordio ſe à Deo certiſſimum poſſidere jurabat) qui hoc opus ut auſpicantem ſic abſolventem moderatur? Jam quantâ in omnes rabie debacchetur, quàm implacabili furore exæſtuet: quis videt, auditque, & in Chriſti ſchola ac diſciplina Lutherum verſari affirmare poterit? Ad Evangelium ſacroſque libros provocat: quid in ſcurrili hominis lingua, quid ebria ac voluptuaria ejus vita cum Evangelio conſpirat? Quid aſſeclæ Lutheri omnes, ſive plebeiæ concionis moderatores, ac religionis duces; ſive vulgus ipſum, his creditum Paſtoribus, Evangelicæ ſimplicitatis habet? Specioſo fateor argumento depravati Chriſtianorum in Eccleſia mores ad emendationem per Lutherum primò poſtulati ſunt, abuſus nonnulli ex ſacris reprehenſi literis, ad Evangelii leges revocata exerrantium libertas; ſed pro hac emendatione, extrema morum pernicies; pro correctis abuſibus, inſana religionis animorumque confuſio: pro errore uno, ſub Evangelii pallio, infamis & ſentiendi, & faciendi licentia in omnem latè Rempub. propagata eſt. Illa in Deum pietas, templorum frequentia, precum uſus, quemadmodum eviluêre! ubi jejunia toties in ſacris prædicata literis? ubi

1519. tibi pœnitendi ardor? laudata caſtimonia? Videlicet ita ſuum illi Evangelium ſequuntur, ut iſta, neque ad animi ſenſum, neque ad uſum ullum recipiant. Sola fide, inter avaritiæ luxus, luxuriæque ſordes, cœlum ſibi patere exiſtimant: profligata eſt quadrageſimalis Eccleſiæ abſtinentia, Bacchanalia manſere, Sanctorum vitæ ac feſta ludibrio exploſa ſunt; D. tamen Martini, Burchardi, Regum Regum, Joannis, aliorumque dierum comeſſationes jus ſuum uſumque obtinent. Jam verò incredibilis illa Sectariorum temeritas atque arrogantia, quâ omnis retrò ætatis viros in Eccleſia Sanctiſſimos, doctiſſimoſque erroris iccirco arguunt; quia ſecum non faciunt; intolerabilis mihi viſa eſt. Vt enim unius ſeculi, ac non magnæ nationis gens, contra tot ſeculorum locorumque autoritatem ſola ſcripturas intellexerit? ut etiam poſt tot ætatum lapſus, verius quam primi Patres, ab Apoſtolis proximèque conſecutis Majoribus inſtructi, aſſequatur, & hactenus in errore tot ſeculis conſenuerit Eccleſia, cui portæ inferorum prævalere non poſſunt, quis ita emotæ mentis ſit, ut hoc ſine ullo conſcientiæ vulnere tueri queat? Teſtatæ ex illis multi Sanctitatis viri, admirandis ſupra naturam factis, & doctrinam ſuam, toti orbi adeò probarunt, ut integræ de illis bibliothecæ loquantur: quis ex omni hoc ſectariorum numero, quod maximè in re nova oportuit, vel unius miraculi virtute, recens illud religionis inſtitutum confirmavit? niſi fortè miraculi inſtar ſit, tam repentina morum paſſim in Rebuſp. perturbatio, ut nihil Chriſtianæ ſimplicitatis reliquum ſit, ut ſubditi in principes, hi in ſe invicem atque ipſa imperii membra funeſtis odiis armiſque concitentur, ut priſtina jam integritas, ac religioſorum hominum continentia probrum ſit ac pudor non eſſe impudentem. Illa porrò vertigo & fluctuans diſciplinæ rituumque per Saxonicas Eccleſias inconſtantia quo ſpectat? Quilibet ſacrorum antiſtes ſibi traditam Eccleſiam ſuo moderatur ingenio, ſuis cæremoniis ſacra ordinat: ut, quot quæque urbs Eccleſias, quot religionis interpretes; tot ritus, tot adminiſtrandi diverſas rationes inveniat. huic malo corrigendo Provinciarum viſitatores adhibuimus; ſed & illi ſuo reguntur ſenſu, ac regunt; & niſi multos audiant, à multis non audiuntur: prorſus alio ingenio Eccleſia Romana adminiſtratur: quod hæc in Italia; hoc in Gallia, Hiſpania, Germania agit: idem vultus, mores, ſacra eadem; ut ne ex habitu quenquam diſcernas: & hæc quidem tot ſeculis, inter tot adverſatios cum Romano papatu ſtetere inconvulſa quæ res omnino pluſquam humana ratione nititur. Et ſanè illa Sacrorum, cum hominum tum locorum irreverentia deterrere prudentem quemlibet æſtimatorem debet. Ex ſordido ſæpe projectoque vulgo ſacrificulos, penuriâ hominum, deligunt: quibus templorum, Evangelii, ac religionis cura demandatur, quorum cum exiſtimatio nulla apud cultioris indolis, ingeniique viros ſit, religionis ſanctitatiſque cum illis fama obſoleſcit. Videas deinde pagorum templa in tabernas paſſim tranſiiſſe; cœmæteria beſtiarum etiam ſqualere cadaveribus, & profana jam omnia ante fana curari. Denique ea, quantumvis gravia, prorſus diſſimulem, illoq; me ſoler unico, quod Evangelicæ

Digitized by Google

An Chr. lanch hoc oblata rejicitur, & Lutherani à Brandeburgico ob pertinaciam gravius arguuntur.

gnatæ Apologiam à Melanchthone conceptam deferunt; ſed à Cæſare repudiatam; denique exemplum decreti, irritâ tamen petitione flagitant. Quibus per Joachimum Brandeburgicum ru. ſus in hanc ferè ſententiam publicè reſponſum eſt: *Mirari vehementer Cæſarem, has machinationes, ſeditionis erroruque plenas, tam conſtanti aſſeveratione in Deum autorem ab illis referri, & tam pugnantia ſacris literis earundem provocatione ſtabiliri, cùm veiiſ/ſiſſimas hæreſes in lucem eruant, Scripturarum olim ac Conciliorum teſtimonijs impietatis convictas damnataſque. Ea verò, quæ Cæſar, quæ Electores Principes, quæ Reges totâ Europâ Chriſtiani, quæ Majores ac proavi, ipſius adeò Saxonis parentes, tantâ retrò memoriâ, de religione Chriſtiana piè verèque docti ſunt, & docuerunt, erroris falſitatiſque arguere. Quòd profectò aliud nihil ſit, quàm illos perfidiæ accuſare univerſos, hæreticorumque æternis adjudicare ſupplicijs, ſe tantùm hoc natos ſeculo, veluti innocentes puroſque Evangeliorum interpretes, in arce religionis ſanctitatiſque collocare. Videant quota pars orbis ipſi ſint? quibus initijs, quibus magiſtris cœperint? quo pietatis excitandæ ſtudio in hunc ſenſum rapiantur? cùm magiſtratus Eccleſiaſticos ſedibus eliminent, religioſorum hominum continentiam diſſolvant, bona occupent conſecratiſque Deo ſpolijs ditentur, libertatem omnem vitæ, proſcriptis pœnitentiæ jejuniorumque legibus, inculcent. Quibus demùm illa Bibliorum ſacrorum ſcrinijs tam rationi æquitatique contraria eruant? Apologiam irrito labore exaratam eſſe, cùm ab exordio Cæſar diſceptationem de fidei controverſijs adverſus ſacras leges, & receptam omni retrò ætate verbi Dei in Eccleſia ſententiam, ſe ingreſſurum pernegaſſet. Recipiant porrò ſe ad ſaniora conſilia, juſtoque ac leni Cæſaris imperio per decretum propoſito morem gerant: quod niſi fecerint, non defuturum officio Cæſarem, Germaniæque Primores, ante opes ſanguinemque æquitati propugnandæ impenſuros; quàm in tanta ſacrarum humanarumque rerum injuria priſtinæ religionis cauſſam deſerturos.* Ad hæc ſubindè adverſarijs eadem ferè reponentibus paria adjecta ſunt, monitique, *quàm gravi ruſticorum ſeditioni viam feciſſent, quàm petulanter ac contumelioſè in Cæſaris Principumque nomen graſſati ſint, quàm multas religioſorum hominum poſſeſſiones vi dolove occupaverint*

LXXVI Proteſtãtes denique recedunt.

Et has quidem cum poſſeſſoribus in jura ſedeſque priſtinas mandato Imperatorio jubentur reſtituere. Verùm Proteſtantes cùm diu fruſtrà conſcientiæ ſe Evangelijque clypeo defendere conati eſſent, tandem ex Lutheri conſilijs arenâ cedendum rati, *Deo ſe*, aiunt, *negotium committere, neque æquum recuſare ex legibus judicium, quo ſuam cuivis innocentiam teſtatam faciant. Orare verò Cæſarem, ut conceptam immeritò offenſionem gravioribus in ſe odijs inflammari ne patiatur.* Ita diſcedunt, Legatis tamen apud Cæſarem relictis. Diſceſſuri admonentur, *Brandeburgicum quædam in illos acriùs, velut de obnuntiata amicitia diſſeruiſſe, quæ ſuomet judicio, non Principum aut Cæſaris adjeciſſet. Hanc igitur opinionem jubentur deponere, ac nihil à Cæſare adverſarium, niſi quod mitis judiciorum æquitas decreverit, expectare.* Mirum certè quibuſdam non injuriâ viſum eſt, cur imbelles etiamnum Lutheranorum vires nullâque ſatis, ut factum poſtea, ſocietate confirmatas, cùm arte conſilioque non poſſet, expeditâ armorum potentiâ non oppreſſerit; ſed nimirum verebatur Cæſar jam tum graviora bellorũ incendia, hoc ex fomite, quàm ut opprimi illa ſine luculento imperij damno poſſent. Quid enim ſi ceteri hæreticorum ar-

Quare Cæſar eoſdem adhuc imbelles non oppreſſerit.

ma

Digitized by Google

ma Proteſtantibus junxiſſent, atque inermem hactenus audaciam ferro etiam exaſperaſſent? Quid ſi metu ac virium ſuarum deſperatione ad externa ſe convertiſſent auxilia, Regumque Cæſari invidentium imploraſſent opem, aut, quod exemplis nuper didicimus, ab immaniſſimo Chriſtianorum hoſte Solimanno juvari maluiſſent, quàm ſuccumbere? an non illa clades eſſet, nullis ſatis remedijs ſananda? Quis verò ceteros proceres, liberaſque imperij civitates (quæ aliorum Principum urbiumque jura inviolata cupiunt, ne ſua aliquando violentur) Cæſari operam auxiliumque addicturas fuiſſe aſſerat? Videlicet illa mentem Imperatoris ad diverſa conſilia impellebant, armaque, quamvis hactenus felicia, diſſuadebant. 1530.

LXXVIII. Inter hæc Sacramentarij cùm à Lutheranorum ſocietate, poſt tentatam fruſtra reconciliationem excluſos ſe animadverterent, Confeſſionem ex Zwinglij officina prodeuntem per quatuor Imperialium civitatum, Argentinæ, Conſtantiæ, Memmingæ, Lindaviæque Oratores Cæſari exhibent. Quæ Confeſſio majori acerbitate confutata, eo præſertim loco, ubi detortis inani interpretatione Chriſti verbis, de Euchariſtico epulo diſertiſſimè conſtituentibus illudit; in ſenatu Principum lecta, contemptimque, quod extremæ impietatis eſſet, repudiata fuit. Sed ut eſt humanis ſenſibus aptior, ijs præſertim in animis, qui ſemel religionis orbitâ exerrarunt, neque ad tam arduas rerum credendarum ſententias ſubmittere intellectum, omnia penetrare cupientem, poſſunt, plus momenti viriumque ea habuit Confeſſio (ut temporum hominumque lapſu, at mutatione animadverſum eſt) quàm primâ ſui imagine audientium cogitationi ſubjiceret. Confutationis exemplar fruſtra à Cæſare poſtulatum eſt, licet, de injurijs ac contumelijs ſcripto ſibi irrogatis quererentur. Mens tamen ipſi adverſus hæreticorum omnium artes immota conſtitit ſeveroque admodum decreto vetuit Sacramentarios atque Iconoclaſtas tolerari; aut in traditis Majorum de religione legibus quicquam, ex novi hujus inſtituti ſenſu, immutari. Adempta verò Eccleſiaſticis viris bona juſſit reſtitui, illoſque ſolùm in imperij tutelam recipi, qui huic Cæſaris voluntati aſſentirentur. Subſcripſerunt decreto alij per ſeipſos, alij per procuratores ſuos. Cæſar, Ferdinandus Rex, Electorum quinque, Principum Eccleſiaſticorum triginta, Sæcularium tres & viginti, Abbatum uno dempto totidem, Comitum & Baronum duo & triginta, civitatum Imperialium novem & triginta, Ulmâ, Auguſtâ, Francofurto, & Hallâ officium declinantibus: fœdus deinde inter omnes initum, quo mutuis auxilijs ad Catholicæ religionis contra Turcam Sectarioſque defenſionem ſeſe obſtrinxerunt. Acatholici verò nullam ſe adverſus Turcam opem ſuppeditaturos profeſſi ſunt, niſi pax libertaſque Evangelicæ, ut ferebant, religioni concederetur: quam ſe tantâ fiduciâ tueri profitebantur, ut palam eſſet Romanos ſuæ cauſſæ defenſionique diffiſos oblatam à ſe Confeſſionem refellere, ſuamque, ut par eſt, religionem tueri non poſſe. Cùm neque reſponſionem abs ſe Confeſſioni oppoſitam, publica in luce promere, neque abs ſe reddendam audeant præſtolari. Hoc ſubterfugium non eſſe, niſi de cauſſa, juſtaque propugnatione deſperantium. Quo argumento tan-

Sacramentarij cum majori opprobrio confutati rejectique.

Severo decreto multorum conſenſu ſubſcripto, Sacramentarij damnantur.

An. Chr. quam vehementi quodam ariete multorum adhuc in fide ſtantium robur animi debilitarunt; ut ruina deinde plurimorum compertum eſt.

LXXVIII *Lutherani inſtructi ad pugnã prodibant adverſus Catholicos, non ſolum minus ad certamen paratos, ſed etiam ab eodem juſta ex cauſa prohibitos.*

Et certè exercitatiores illi multò ſua in cauſa quàm Romani hanc in pugnam producebant; ut periculoſum non minus eſſet in arenam progredi, quàm eandem declinare. Illi fortiſſima quæque veterum hæreticorum tela ex S. literis in Catholicos deprompta congeſſerant, jam certi, quam in partem hæc ipſa librarent, ſoloque Scripturæ ſacræ, tanquam arcis ſecuriſſimæ contenti præſidio, ex hac in adverſarios ſæpè ignaros, quâ parte impetendi eſſent, improvisò proruebant: hi per Scripturæ divinæ interpretes, Patrum ſcripta, conciliorumque decreta, tanquam patentiſſimo effuſi campo, vagi oberrabant, ac denique quidquid ex his protuliſſent, velut plumbeum retundi ſpiculum ab adverſarijs, horum autoritatem detrectantibus, ſentiebant. Jam verò etiamſi Romanis pro antiqua fundatiſſimaque veritate decertantibus, ſat doctrinæ viriumque ad hanc pro dignitate propugnandam, modò, in vaſtiori ſtudio, tempus indulgeretur, ſuppeteret: tamen Pontificio mandato vetabantur, in diſputationem progredi; quòd nefas eſſe ſentiret receptiſſimam fidei ab Apoſtolico ad nos ævo traductæ veritatem ceu dubiam in diſceptationem abſtrahere. Poteratque ad firmandam hujus decreti æquitatem Lutheri ipſiuſmet hoc anno vulgatum contra Anabaptiſtas teſtimonium proferri, illâ Scripturæ fretos ſententiâ, cùm adultos tantùm baptizândos ſtatuerent: *Qui crediderit* (quod adultorum ſolùm eſſe ſentiebant) *& baptizatus fuerit, ſalvus erit.* Hos igitur cùm profligatos Lutherus vellet, tanquam publicæ pacis turbatores, neque ſufficiens ad illos ex ſolis Scripturis refellendos argumentum ſuppeteret: *negat cum ejuſmodi hominum genere vel diſputandum, vel agendum multis, qui articulum in Scripturis fundatum, & conſenſione orbis Chriſtiani probatum impugnant; ſed tanquam impios, & in Deum blaſphemos ſimpliciter damnandos. Nam hujuſmodi dogmata, quæ publico univerſalis Eccleſiæ conſenſu recepta ſunt, jam pridem ſatis examinata fuiſſe, & rationibus, S. Scripturæ teſtimonijs, profeſſione totius orbis Chriſtiani, infinitis miraculis, multorum Martyrum ſanguine, omnium Eccleſiæ Doctorum autoritate, & libris, ad eum modum confirmata & ſtabilita; ut ea in diſputationem poſtliminio revocari non deceat.* Hoc igitur in ſe ſuoſque telum Lutherus retorſit: ut juſto appareat ſilentio abundè Lutheranos à Catholicis, tot præſidijs contra omnem inſultum fretis, confutatos fuiſſe.

Ulemb. in Luth. c. 23. ex tom. 5. Jen. edit. p. 147. in Pſal. 71.

LXXIX *Aliâ prem...s ratione modoque Lutherani & Confeſſio cum eorum confuſione repudiari potuiſſet,*

Ceterùm ad plauſum Catholicorum, & Adverſariorum confuſionem, ſalvâ Pontificis voluntate. Imperator oblatum Confeſſionis Auguſtanæ libellum, viſum prælectumque, ut factum, publicè, repudiare quamprimum poterat; quòd ſuam, ut profeſſi erant, adverſus Catholicos ſententiam, non verbis Scripturæ ſacris, ſed proprijs errorique obnoxijs diſcurſibus exprompſiſſent. Se enimverò difertam claramque non aliundè, niſi ex verbo Dei expectaſſe Confeſſionem; quam cùm non dederint, hâc porrò vanitate faceſſant, ſuâque erubeſcant novandi temeritate atque arrogantiâ. Quod ſi excepiſſent, ſuis ſe potius, quàm Scripturæ verbis locutos; quia non uno hæc loco, nec conſequenter hos articulos, neque apertis omnia verbis, ſed deducendâ per diſcurſum ſententiâ contineat; *niſi Deo aliter viſum.*

ut

Digitized by Google

ut iccircò clariore hâc, magiſque compendioſâ opus diſſertatione fuerit. In 1530
promptu erat reſponſio, id jam olim à ſanctis Patribus conciliiſque longè ſecurius præſtitum; quos cùm ipſi ſuis verbis utentes, non vereantur errori obnoxios dicere; id longè potiori de novitijs his Scripturæ S. interpretibus ſentiendum, Ideoque nihil in hac Confeſſione offerri prudentis pijque hominis acceptatione dignum. Verbum ipſos Dei promiſiſſe non hominum, illud itaque clare definitaque dandum ſententiâ, aut cedendum. At fortaſſe replicaturi erant: ſe hanc Confeſſionem ex ſolo verbo Dei ſcripto, non verò ut Romani, ex traditionibus etiam non ſcriptis, ideoque incertis produxiſſe. Ut proindè illa multò ſecurior præ his debeat exiſtimari, qui varias res tam in fidei articulis, quàm cæremonijs extra Scripturam Pontificis ſui autoritate credenda obſervandaque imperent; quibus tutâ ipſi nequeant conſcientiâ acquieſcere. Hæc igitur in ſua Confeſſione ad tranquillandas mentes omiſſa; ut tantò propiùs S Scripturæ adhæreſcant, à qua vel latum unguem deflectere periculoſum ſentiant. Verùm & hic parata injici obluctantibus vincula poterant. Hoc ipſo ſuum errorem prodere, manifeſtumque eſſe, quòd Scripturam non ſequantur, quæ diſertiſſimis, & inter poſtrema quidem Apoſtolorum ſcripta verbis mandet: *Tenete traditiones, ſive per* 2.Theſ.2
ſcripturam ſive per ſermonem acceptas. Quo nihil clarius pronuntiari hac in cauſa queat: non poſſe iccircò traditiones non ſcriptas in Eccleſia Dei negligi, niſi etiam ſcriptæ ab eis rejiciantur, utraſque ab ejuſdem Eccleſiæ infallibili ſpiritu veritatis directæ, autoritate pendere, quæ non minus certa verbi traditi, quàm ſcripti cuſtos, & fuerit hactenus, & uſque ad ſæculorum finem ſit futura, *quam qui in fide non audierit, meritò ethnicus atque infidelis ſit habendus.* Quare ſi quam venerationem S. Scripturæ habeant, in hac tam diſerta receptaque ejus ſententia jure eſſe acquieſcendum, novitiâ hâc Confeſſione procul amandatâ.

Hæſiſſet hic certè conatus omnis Proteſtantium cum ingenti rubore ad hanc petram veritatis alliſus. Neque enim quicquam par in tam clara abſolutaque ſententia ex verbo Dei ſcripto produci poterat, quo non ſcriptæ traditiones, aut Eccleſiæ in petra veritatis fundatæ autoritas elideretur: multòque minùs hanc, quam præ ſe ferebant Evangelij Apoſtolici prædicationem ex ſolis Scripturæ verbis exprompturi erant, aut probaturi ſuas tantùm ex Scriptura ductas concluſiones infallibili veritate ſubniti, idque Lutheranos potiùs, quàm, non dicam Catholicos, ſed Zwinglianos, aut Anabaptiſtas, ex S. Scripturis oppoſita concludentes præſtare, quorum mutua ex ijſdem principijs ducta concertatio vanitatem omnium manifeſto experimento demonſtrabat, ludibrioque rectè ſentientium exponebat; quòd certum nobis eſſe principium veritatis non poſſit, ex quo non minus falſum, quàm verum deducitur. Hinc verò non aliud patebat effugium, quàm ut ſibi tantùm rectæ intelligentiæ ſpiritum conceſſum eſſe profiterentur, atque ad tenerrimum illum ſuæ conſcientiæ ſenſum, quem lædi nollent, cum riſu ſapientûm hominum provocarent, qui illud Chriſti ignorare non poterant: *Attendite à falſis Prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis ovium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces, à fructibus eorum cognoſcetis eos*, quos ſuperioribus annis Matth. 7. 15.

 tales

An. Chr tales Lutherus in vita moribus ſcriptiſque dederat; ut qui hos à Deo eſſe ſentiret, cum alijs, quàm veræ religionis, pietatiſque ac pacis hoſtibus ſentire non poſſet.

Vide Meditatæ meæ concordiæ partem 4 cū provocatione Academiarum ad publicæ autoritatis reſponſionē, qualis nulla hactenus à me viſa eſt, nec dari rationabilis poteſt.

Validiſſimæ hujus machinæ vim, quam expertus didici talem eſſe, cui nemo Sectariorum queat reſiſtere, ut ſuperiùs quoque inſinuatum, præterire hoc loco nolui; cùm in qualibet controverſia validius nihil ſit, quàm argumentis adverſariorum proprijs, veluti haſtâ eidem ereptâ confodere; quod hâc arte ſpoliatum ſuis armis, ceu David Goliathum facilè opprimat. Promptius itaque ad Proteſtantes refellendos nihil erat, quàm ad Scripturam S. provocantes, hinc jubere definitam, impermixtamque humanis commentis & fallacibus interpretationibus, ſententiam depromere, cui alia è diverſo Scriptura, Catholicique à primis ſeculis interpretes non contradiceret: id verò non præſtantes, ceu compertæ vanitatis homines, contemptim rejicere. Ita & huic, & ſuſceptis poſtea fine ullo ad veritatem cognitam emolumento diſceptationibus aditus uno præciſus ictu fuiſſet. Verùm Deo nondum placuit, hâc mente ſuppeditatâ, in primo hanc ſeditionem religionis ortu ſupprimere: cum ipſius conniventiâ *oporteat hæreſes eſſe, ut hi, qui probati ſunt, perfecti fiant*, aliorumque oppugnatione aliorum virtus, quæ ſine adverſario friget, firmata tanquam adverſis ventis arbor, proficiat: tum ut multorum Europæorum impietas hoc denique erroris barathro merſa, digno mactetur ſupplicio, & ſeparatis in Eccleſia paleis graniſque, ſcoriâque & auro, horum eſſet uſus integrior. Undè quod Clero Religioſiſque familijs, atque Eccleſiæ Catholicæ alibi demptum eſt, acceſſit alibi tanquam maritimo in æſtu, qui non auffert aquas, ſed transfert. Undè quæ Saxonum, aliorumque Septentrionalium, craſſiori aurâ atque indole fruentium, infelicitas fuit, hæc ad Meridiem Occidentemque vergentium felicitas eſt; quòd alieno, ex ſolutiore vita ducto præcipitio cautiores, Chriſtianæ diſciplinæ inſtitutum ſanctiore cultu proſequantur, aliorumque periculo diſcant ſapere.

LXXX Foederi contra Turcam, & electioni Ferdinandi in Regem Rom. Acatholici, niſi facta religionis libertate, nolunt accedere.

His igitur, ut dixi, Auguſtæ conſtitutis, haud multò pòſt Auguſtana mulier, præter hominem ſerpentem bipedem peperit, & ſilveſtrem aprum, captumque animal quadrupes humanam faciem præ ſe ferebat, ut ſi natura cum religione degeneraret. Et ſanè exulceratis utrimque animis diſceſſum eſt. Luthero interea tragicis ſcriptis in adverſarios furioſiùs, quàm unquam antea ex Coburgenſi arce detonante. Cæſar verò Ferdinandi fratris in Romanorum Regem eligendi gratiâ, (ut haberet, quem ſe abſente cum autoritate atque imperio in Germaniam ſufficeret) Principes Ordineſque Germaniæ Coloniam evocat. Sed Elector Saxo, ceterique Proteſtantium, non modò venire detrectant; verùm ut ab electione ceteros imperij Principes deterrerent, per literas vehementiſſimè contendunt, & leges priſtinas, & libertatem eligendi violari, ſi vivis etiamnum Imperatoribus, ad unius familiæ voluntatem atque uſum imperium transferatur. Sed & Agrippinam ad Cæſarem 24. Decemb. Smalcaldiâ confederati Principes has literas tranſmittunt.

Percrebuit mulorum ſermone rumor; de Ferdinando à Tua Majeſtate ad ſpem regni Roma-

*mani admiſſo. Quâ verò illud juris autoritate fiat, nondum ſatis intelligimus. Adhuc integra tibi cum vita Cæſar vires conſtant: nec leges Carolinæ ſinunt, ante fata Imperatoris, Regem ſuccedere: nec in eam neceſſitatem res imperii conjecta ſunt, quæ plures in Germania Reges poſtulent. Quo minus probandum erit, ſi ad vulgatam Ferdinandi ambitionem ipſe Cæſar, tam immaturo deſiderio, fautor acceſſerit, ſi Moguntinus ex officii ſui ratione Coloniam Principum Ordinumque coitionem hac mente imperet. Hujus conſilii cum & noſtra interſit, qui eiusdem imperii, velut corporis membra, integritatem maximè cupimus, tacere non poſſumus, ubi tam luculenta priſtinæ libertati vulnera infligi ſentimus. Memineris, ò Cæſar, quàm ſanctâ te fide, juratis etiam verbis, legi Carolinæ tuendæ obſtrinxeris; ut neque tibi, neque alteri conceſſione tuâ facultatem ullam reliquam feceris ab hac lege deflectendi. Quid verò ſi te vivo, vidente, atque etiam probante Germanus frater ambitiosè Romanam coronam occupet? annon manifeſta juri ac libertati noſtræ violentia adhibetur? vetant jura, ne quis ambitionis deprehenſus, ne ſine conſenſione Principum, ne ſuperſtite etiamnum Cæſare in regnum admittatur. Hæc ignorare non potes cum Sacramento defendenda ſuſceperis. Vide quid agas (ignoſce liberiori orationi, quam veritas & Reip. communis amor extorquet.) ſi duos uno tempore imperii cervicibus dominos imponis, tuam autoritatem, noſtram libertatem, Reipub. leges opprimis. Veterum tibi temporum memoria redeat, & quantorum ſemina malorum jacias diligenter ac mature conſideras, ne ad ſera denique remedia intempeſtive reſpicias.** Hæc ad Cæſarem confederati. Saxo etiam aliique Apoſtatæ Principes ad ſeptemvirale Collegium ejuſdem argumenti literas dedere, ut à propoſito jam inclinatos deflecterent.

1531.

1531

Proteſtãtes ſuis partibus Germaniæ insentis, memoriã Regum opem, adverſus Auſtriacos ſibi adjungunt

Indicto deinde Smalcaldiam conventu imploratoque vicinorum per Auſtrum Septentrionemque auxilio, occultis apertiſque federibus adverſus potentiam Auſtriacam, ſuis conatibus nimium iniquam, conjurant, Nec difficile fuit Gallum inveteratâ æmulatione cùm Auſtriacis Germanorum Cæſaribus certantem, ad opem, non armorum quidem, ſed ſtipendiorum inflectere. Quin & Anglorum Rex Hinricus, indignis Annæ Bolenæ meretriculæ amoribus irretitus, divortio Materteram Cæſaris excluſurus, cum obſtanti apud Pontificem Carolo, non mediocriter eſſet offenſus, facilè hæreticorum cauſſæ favere cœpit. Danus verò Rex, Megelburgique ac Pomeraniæ Principes, honeſtâ poſtulati auxilii excuſatone, hanc rebellionis fovendæ invidiam declinarunt. Porrò Septemviri, diverſorum cohortationibus impulſi, Cæſarem orant; ne Germaniam deſerat, ſed in iſta majorum ſuorum imperiique ſede, præſens piſere rum arbiter rectorque acquieſcat.

Belcar us lib 20 n. 36 Surus in Com. ad hunc annum Cochlæus & Vlenb. in Luthe.

LXXXI

Ferdinãdi fratris electionẽ, invitis licet Proteſtantibus atque etiam Bavaro Carolus tandem

Verum cùm ad hanc ſententiam inflecti non poſſet, graviſſimiſque rationibus, ob imminentem Turcarum vim, atroceſque de religione contentiones doceret, alterum poſt ſe Reipub. caput ſummopere neceſſarium. Et talem quidem virum, de cujus fide vigilantiaque, neque ipſe, neque imperium dubitare poſſit: qui iis etiam præter Caroli rerum peritiam utatur viribus, quibus & barbarorum reſiſtere immanitati, & ſeditionis Germanorum conſiliis poſſit occur-

** perſuades, qui Colonia electus, Aquis coronatur.*

gere facilè perſuaſit, nullum hac in dignitate Ferdinando præferendum, qui ad Auſtriacorum vires, Bohemiæ Hungariæque regnorum, licet afflictam non nihil, potentiam, adjungeret. Quanquam Guilielmus Bavarorum Dux magnis, cùm laudatiſſimæ familiæ, tum egregiarum virtutum ornamentis tanto non impar decori, ſe ſuoſque familiares negligi, perpetuâque, quatuor ejuſdem ſanguinis Cæſarum, adoptione imperium, veluti hereditarium occupari, palam quereretur. Ceteri verò Principum quod ſuperiorum annorum experientiâ didiciſſent, per Senatum Imperii, abſente Cæſaree, minus validè rectèque magnam rerum adminiſtrandarum molem ſuſtineri, Ferdinandum, collatis ſuffragiis Romanorum Regem Coloniæ Agrippinæ pronuntiarunt, Solennique majorum ritu undecimo Januarii die Aquiſgrani inaugurarunt.

LXXXII Lutherani Principes & urbes ſmalcaldico fœdere conjurati Francofurti conveniunt, & Ferdinandi electioni obnuntiant.

Martio deinde menſe Smalcaldiæ de fœdere Acatholicorum ad ſui ſuſceptæque religionis defenſionem ineundo deliberari cœptum eſt. Vbi Lutheri liber, de cujuſvis, etiam improbi Magiſtratus tolerando imperio conſcriptus, à Juriſperitis excuſſus, traditùmque ex legibus politicis nonnunquam licere obſiſtere; quod cùm ignoraſſe ſe Lutherus aperte profiteretur; facilè, & ipſe & præcipui Sectariorum aſſenſum nominaque conjuratæ adverſus Cæſarem amicitiæ dederunt. Lubeca verò & Luneburgum fruſtra ad familiare pactum invitata ſunt. Baſilea etiam, Helvetiorumque Zwinglianiſmo depravatæ urbes, licet ſexennali fœdere Haſſorum Principi (non obſcurè faventi) devincti eſſent: tamen admitti recuſarunt, tanquam ejuſdem religionis participes. Supererat controverſia de Romanorum Rege Ferdinando, quem pro ſuo Cæſar imperio datis ad Saxonem literis, eo titulo locoque obſervari juſſerat. Cujus rei gratiâ Francofurtum ſynedrio Proteſtantes colliguntur: ubi, quamvis civitatum legati Ferdinandi Regis electioni refragrari nollent; Principes tamen viri renuntiarunt Cæſari, ſalvis imperii legibus, electionem, multis partibus vitioſam probare ſe nequaquam poſſe. Ita ad bellum in Germania inteſtinum omnia ſpectare cœperunt, poſtquam jam, religionis defendendæ cauſſa, civitates quatuor & vigintiprincipes viri Septem Proteſtantium nomine animos, armaque ſociarent, Franciſcus etiam, Galliarum Rex Auſtriacæ offenſus potentiæ centum aureorum nummum millibus apud Bavaros depoſitis alimenta bellorum ſubjiceret, qui licet religonis diſſidia improbaret, armorum tamen, Anglo ſibi juncto, fov ei e non deſtitit; rebellionis non cauſſæ ſtudioſus.

LXXXIII Lutherus publico ſcripto Cæſari ad bellum vocaturo docet parendum non eſſe furioſa declamatione.

Triumphabat inter hæc extremâ maledicendi petulantiâ Lutherus, duobus planè turbulentis tractatibus (quod Schleidanus manu tangit) in lucem emiſſis. Altero complectebatur admonitionem ad Germanos: quo *Cæſari bellum imperaturo minimè obſequendum eſſe contendit; ne rebellionis contra Deum rei, corporis ſimul animæque periculum incurrant. Neque enim vel Turcam tam inſanum eſſe aſſerit, qui contra Alcoranum ſuum pugnet; cùm tamen contra Evangelium proprium Diabolici Papiſtæ furioſe inſaniant: ut comparatione tam Sancti Turcæ, hi meritò Dæmonibus accenſeantur.* Altera caſtigationem Decreti Auguſtani amaruſentam omnino comprehendit, atque illa ferè in ceteris verba adhibet.* *Dico ego Martinus*

Digitized by Google

tinus Lutherus indignus Evangeliſta Domini noſtri Ieſu Chriſti, quod hoc dogma: Sola fides ſine operibus juſtificat, coram Deo, firmum atque incuſſum tolerare debeat Romanus Imperator, Turcicus imperator, Tartaricus imperator, Perſarum imperator, Papa, omnes Cardinales, Epiſcopi, Sacerdotes, Monachi, Moniales, Reges, Principes, Domini, falſi fratres, totus mundus ſimul cum ſuis Dæmonibus, atque inſuper ſuſtinebunt ignem tartareum capitibus ſuis imminentem. Hoc eſto meum, Doctoris Lutheri, à Spiritu Sancto dictamen verumque & ſanctum Evangelium. Ad ſcripti hujus calcem adjungit. *Ego in Dei nomine atque invocatione ſuper aſpidem & baſiliſcum ambulabo, & conculcabo Leonem & Draconem. Ea res inchoata eſt in vita mea, poſt mortem perficietur. Vaticinatus eſt de me S. Ioannes Huſs, qui cum in vinculis eſſet Bohemicis ſcripſit, in hanc ſententiam; aſſabunt nunc anſerem* Huſs, enim anſerem linguâ Bohemicâ ſignificat. *Sed poſt annos centum cygnum audient cantantem, quem ferent, quamvis inviti.* Hunc ſe Lutherus eſſe gloriabatur. Monitus porrò ab amico, tam effreni maledicentiâ temperaret, reſpondit, alio ſcripto, inter cetera. * *Nihil curo, quod queratur extare in meo libro mera maledicta, atque Diabolos, hac debet eſſe gloria mea, meuſque honor. Hoc execrationum tonitru, atque fulgur erit æris mihi campani inſtar, quo ad ſepulturam ipſorum inſonabo.* Tanto zelotâ ad graviſſima quæque Reipub. ac ſalutis negotia autore ac duce utebantur, utiqui ſoli viderentur ſibi in rebus divinis ſapere, omnium rectè ſentientium judiciis fœdiſſimo errore deſiperent; cùm homini uſque adeò ſuarum affectionum impotenti morem gererent. Et cum de S. Scripturæ intelligentia potiſſimum certamen ſuſceptum eſſet, unius Apoſtatæ mallent, quam receptiſſimæ tot ſeculis Eccleſiæ univerſalis interpretationi acquieſcere. Incredibili quidem omnibus ſanæ mentis hominibus; ſed tamen uſitata hæreticis perverſitate. Vt nihil unquam toto orbe inſanius hæreticorum illa ſapientiâ repertum fuerit, quâ primus ſemper autor plus ſapuiſſe creditur, quàm Eccleſia univerſa. Animadvertit hanc ſuam aliorumque vertiginem, Lutheranæ ſectæ impenſè jam pridem deditus, Georgius Wicelius Saxo: qui, ut erat ſectariorum Eccleſiæ præfectus, ubi Sanctorum Patrum ſcripta ac primæ veteriſque Eccleſiæ monumenta magno ſtudio luſtraret; ut hinc religionis recens natæ præſidia ac firmamenta, pro cauſſæ, quam ſuſceperat, defenſione, accerſeret; ſuâ ſe expectatione fruſtrari, ac inani verborum jactatione à Lutheranis veteris Eccleſiæ inſtaurationem intellexit oſtentari, reipsâ, ab omni illos vetuſtate & antiquorum diſciplina remotam novitatem perfidioſe moliri; ut; inſtitutâ hanc in rem ex veterum præſentiumque diſciplinis comparatione, longè diverſis opinionibus Lutherum modò inſiſtere, libello Juſto Jonæ oblato, docuerit. Quod hominis ſtudium, cùm Lutherus magnoperè averſaretur, accuſatum per calumniam Wicelium Witenbergæ vinculis intercepit; ſed cùm erroris illum de Trinitate, nuper per Servetum Hiſpanum exorti, Campanumque Wicelii familiarem promoti, inſimulaſſet; neque alia ſuppeterent admiſſi ſceleris argumenta, libertatem vitamque eripere innocenti non potuit.

1531

* *Arrogantia inarticulo, de ſola fide juſtificante, & ſentiendo.*

Apologia ſive Motiva converſionis typo edita.

XXXIV *Wicelius Lutheri diſcipulus cum ad vete-*

Hic denique Wicelius, ubi ad mentem parteſque Catholicorum rediiſſet, egregi-

rum Apoſtolicorum Patrum doctrinam Lutheranum non poſſe inflectere. variis illius novitatibus, & inconſtantia hominis offenſus ab eo deceſſit cauſis ſcripto vulgatis, quas hic breviter ſubjicimus

Digitized by Google

, ubi pœnitendi ardor? laudata caſtimonia? Videlicet ita ſuum illi Evangelium 1519.
, ſequuntur, ut iſta, neque ad animi ſenſum, neque ad uſum ullum recipiant.
, Sola fide, inter avaritiæ luxus, luxuriæque ſordes, cœlum ſibi patere exiſti-
, mant: profligata eſt quadrageſimalis Eccleſiæ abſtinentia, Bacchanalia man-
, ſere, Sanctorum vitæ ac feſta ludibrio exploſa ſunt; D. tamen Martini, Bur-
, chardi, Regum Regm, Joannis, aliorumque dierum comeſſationes jus ſuum
, uſumque obtinent. Jam verò incredibilis illa Sectariorum temeritas atque ar-
, rogantia, quâ omnis retrò ætatis viros in Eccleſia Sanctiſſimos, doctiſſimoſ-
, que erroris iccirco arguunt; quia ſecum non faciunt; intolerabilis mihi viſa
, eſt. Ut enim unius ſeculi, ac non magnæ nationis gens, contra tot ſeculorum
, locorumque autoritatem ſola ſcripturas intellexerit? ut etiam poſt tot ætatum
, lapſus, verius quam primi Patres, ab Apoſtolis proximèque conſecutis Majo-
, ribus inſtructi, aſſequatur, & hactenus in errore tot ſeculis conſenuerit Eccle-
, ſia, cui portæ inferorum prævalere non poſſunt, quis ita emotæ mentis ſit, ut
, hoc ſine ullo conſcientiæ vulnere tueri queat? Teſtatæ ex illis multi Sanctitatis
, viri, admirandis ſupra naturam factis, & doctrinam ſuam, toti orbi adeo pro-
, barunt, ut integræ de illis bibliothecæ loquantur: quis ex omni hoc ſectario-
, rum numero, quod maximè in re nova oportuit, vel unius miraculi virtute,
, recens illud religionis inſtitutum confirmavit? niſi fortè miraculi inſtar ſit,
, tam repentina morum paſſim in Rebuſp. perturbatio, ut nihil Chriſtianæ ſim-
, plicitatis reliquum ſit, ut ſubditi in principes, hi in ſe invicem atque ipſa im-
, perii membra funeſtis odiis armiſque concitentur, ut priſtina jam integritas, ac
, religioſorum hominum continentia probrum ſit ac pudor non eſſe impuden-
, tem. Illa porrò vertigo & fluctuans diſciplinæ rituumque per Saxonicas Ec-
, cleſias inconſtantia quo ſpectat? Quilibet ſacrorum antiſtes ſibi traditam
, Eccleſiam ſuo moderatur ingenio, ſuis cæremoniis ſacra ordinat: ut, quot
, quæque urbs Eccleſias, quot religionis interpretes; tot ritus, tot admini-
, ſtrandi diverſas rationes inveniat. huic malo corrigendo Provinciarum viſi-
, tatores adhibuimus; ſed & illi ſuo reguntur ſenſu, ac regunt; & niſi multos
, audiant, à multis non audiuntur: prorſus alio ingenio Eccleſia Romana admini-
, ſtratur: quod hæc in Italia; hoc in Gallia, Hiſpania, Germania agit: idem
, vultus, mores, ſacra eadem; ut ne ex habitu quenquam diſcernas: & hæc qui-
, dem tot ſeculis, inter tot adverſarios cum Romano papatu ſtetere inconvulſa
, quæ res omnino pluſquam humana ratione nititur. Et ſanè illa Sacrorum,
, cum hominum tum locorum irreverentia deterrere prudentem quemlibet æ-
, ſtimatorem debet. Ex ſordido ſæpe projectoque vulgo ſacrificulos, penuriâ
, hominum, deligunt: quibus templorum, Evangelii, ac religionis cura do-
, mandatur, quorum cum exiſtimatio nulla apud cultioris indolis, ingeniique
, viros ſit, religionis ſanctitatiſque cum illis fama obſoleſcit. Videas deinde
, pagorum templa in tabernas paſſim tranſiiſſe; cœmæteria beſtiarum etiam
, ſqualere cadaveribus, & profana jam omnia ante fana curari. Denique ea,
, quantumvis gravia, prorſus diſſimulem, illoq; me ſoler unico, quod Evangelicæ

 veri-

An. Chr. ,veritati me totum addicere cupiam, neglectis humanarum traditionum regu-
, lis. Jam ego quemlibet ſapientem virum omnique affectionum pondere in
, hanc illamve partem liberum conſulo, quò vult, ut me recipiam? Lutherum,
, an Zwinglium; Pelargum, an Campanum audiam? omnes eodem Evangelii
, titulo triumphant. Quin & ipſa Romana Eccleſia ejuſdem obſervatione nul-
, li ſe quicquam hactenus conceſſiſſe affirmat, ſiquas traditiones, aut Eccleſiæ,
, in rebus ſcripturæ controverſis, definitiones admittit: hoc ejuſdem ſe Evan-
, gelii cohortatione ac ductu facere aſſerit. Eodem igitur omnes ſacrorum vo-
, luminum fundamento ſe nixos clamant, quantumvis contrariis opinionibus
, inter ſe diſſidiant, nemo alterum probat; nemo non damnat erroris. Quid?
, quod ipſum Lutherum nemo ita eſſe clarum in ſcripturæ interpretatione pro-
, bet, qui non, ubi primi ſeſe illius hominis antilogiis ſenſerit, continuo eundē
, deſerat, ſeque, non in verba ſententiamque Lutheri; ſed ſacrarum literarum
, juraſſe aſſerat? quod eſt, ſuo quemque ingenio de ſcriptura ſentire, ac incre-
, dibili levitate non tantum ab adverſariis, ſed amicis etiam ac ſuæ ſectæ diſſenti-
, re velle ac re ipſa fateri, ipſum quoque Lutherum ſpiritu erroris deviaſſe. Pari
, ego ſentiendi temeritate cùm olim adverſus ſe invicem ac Romanam ſimul
, Eccleſiam concurriſſe legam innumeras alias hæreſes, uno omnes, ut fidem
, mererentur, Evangelii nomine vulgatas; cûmque intercidiſſe penè univerſas,
, ſolamque etiamnum Romanam Eccleſiam perſiſtere, latiuſque inter ipſas Se-
, ctariorum machinationes toto orbe propagari intelligam; cùm denique om-
, nem tantarum ſeditionum fontem, ipſam ſcripturam videam aliis aliiſque ſen-
, tentiis, pro cujuſque privati temeritate arrogantique ſenſu explicatam; ne-
, que ulla finiendarum controverſiarum ſapientior expeditiorque occurrat ratio,
, quàm à Romana hactenus Eccleſia per Conciliorum ſub uno capite Pontifice de-
, ciſionem uſurpata ſit; quis jure mihi, utrarumque jam partium non ignaro, ex-
, probret, ſi ad hanc me recipiam, quam recta ratio tutiſſimam ad ſalutem aperit?
, Res hæc eſt, quæ non ex opum honorumque diſcrimine, ſed ex ipſa felicis
, aut infelicis æternitatis alea pondus habet; ut nemo iraſci mihi poſſit, ſi,
, quanto hic poſſim rationis niſu, exploratis erroribus, eo demum convertar,
, quo certiora argumenta indubitatæ fidei ſalutiſque revocant. * Hæc pauca ex
XXXV Wicelii defenſione excerpſimus qui inter cetera funeſtam bellorum tempeſta-
tem Europæ imminere ex hoc fonte non malè eſt auguratus, quam ad extre-
mum omnis religionis per Germaniam excidium deſævituram exiſtimabat;
quod vulgus Principeſque, aut illâ vivendi libertate, aut bonorum Eccleſiæ
Romanæ ſubductorum aviditate occupati, haud facilè ad priſtinum religionis ju-
gum revocandi.

Helvetii, Duce Zwinglio religionis cauſa coortis armis, ſe [illegible] & Ducẽ [illegible] amittũt.

Eodem tempore in Helvetiis furor ille religionis homines tanquam inſano
œſtro percitos, ad contumelias injuriaſque primùm, deinde ad arma pertra-
xit. Tigurini cum Bernatibus Lucernenſes alioſque Helvetiorum populos,
improbis machinationibus provocatos, ad bellum concitarunt. Hi antiquæ
religionis placita; illi novæ tuebantur, Zwinglio domi foriſque propugnatore.

ſurius omment. Schleidanus. l. 8. Cochlæin vita Luth.

Sed

Sed lingua ille quam manu felicior, in acie quâ ſtetit, pro templis ariſque quas devaſtaverat, pro religione, quam exciderat, occubuit: dignus morte qui tot aliorum vitam perdite corruperat. Mille quingenti ex Tigurinis, inſidiis Catholicorum circumventi occubuerunt, contemnendo facilè damno, niſi cladem unius Zwinglii ſtrages cumulatiorem feciſſet. Iterum iterumque, pertinaci gentium odio, collatæ manus infelici ſemper Acatholicorum exitu: dum, mutua denique ſed turpi Catholicis victoribus pace, ſancirent, ne quis alteri religionis cauſſa moleſtus eſſe pergeret. 1531

Venerat in Belgium hac tempeſtate cum Maria ſorore, Hungariæ Regis vidua, Carolus: quam, Margaritæ amitæ jam vitâ functæ loco, Præſidem iis Provinciis deſtinaverat. Hic inter alia Chriſtierno Daniæ Sueciæque Regi, ex Iſabellæ ſororis nuptiis ſibi affini, expectata dudum auxilia conſtituit. Multis ille magniſque, avaritiæ & crudelitatis exemplis, ſubditorum favore regnoque exciderat. Illud inprimis facinore, memoriâque ipsâ perquam truculentum; quod Stocholmii in Suecia edidit. Vrbem hanc cum obſidione pactoque intercepiſſet, Proceres omnes, tanquam benevolentiâ inſigni conciliaturus, triduano convivio cautè feſtiveque recreat; ſed fine per quam tragico Thyeſtæas haſce epulas funeſtat, cùm diſpoſitis per Vrbem armatorum cohortibus, immiſſiſque Sicariorum audaciſſimis convivas, nihil minus opinantes, crudeli ſpectaculo interimeret: ac verſa deinde in vrbem immani rabie, aliquot dierum continuatâ cæde, totam exhauriret incolis: &, ne quam in tanta barbarie perfidiam omitteret, profugorum latentiumque reliquias proclamatâ immunitate elicuit; ut & iis gladio ſubjectis, fidem ſimul omnem, ac humanitatem ſuam cum innocentium ſanguine profunderet. Quo quidem facinore multorum vitam, omnium benevolentiam ſuſtulit, expertuſque eſt, *Violentum nullum imperium eſſe diuturnum*; *nec ſecurum Regem*, *quem omnes metuant*. Nam, ut ipſi Chriſtierno ſubditii ſic ille inviſus ſubditis eorum odiis armiſqae graviſſimè exagitatus, regno denique utroque ejectus eſt: quod Procerum voluntate, apud Danos Fridericus Chriſtierni patruus, Dux Holſatarum; apud Suecos, Guſtavus Lutheranæ ſectæ princeps, Chriſtierni nuper cuſtodiâ elapſus, occupavit. Regem igitur, tam fœdè exulantem, ſpe magis, quam promptis auxiliis Cæſar ſuſtentabat. Exul ille Melchiniæ opem adventumque Caroli præſtolabatur, ac denique hoc anno duodecim onerariarum navium claſſe exercituque decem millium in Noruegiâ contendit, ubi junctis Lubicenſium cum Dano Sueicoque viribus facilè ſuperatur, Aiſloi (quam vrbem occupaverat) mœnibus incluſus, fidemque cum adverſariis tractandi pactus, parem illi, quam olim præſtiterat, expertus eſt, cùm Sunderburgi Holſatiæ munitiſſimæ arci incluſus, annorum quinque & viginti captivitatem morte denique abſolvit miſratione dignior, niſi bis captus corpore ac mente, Lutheranæ religionis infelix aſſecla inſteriiſſet.

LXXXVI Carolus, Mariâ ſorore Belgii præpoſito, Chriſtierno Daniæ & Sueciæ Regi, merito ſua crudelitatis exuli, fruſtra auxilium præſtat.

Schleid. l. 4. Spondan an. 1518 20. 23 32.

Cæſar inſtaurato Belgarum principatu; ut majoribus indies incrementis gliſcentem

LXXXVII Cæſar, poſt ...

An. Chr. ... Ratiſbonæ & Suinfordiæ conciliandæ remedia, denique, ut contra Turcam ſibi Proteſtantes adjungeret, poſſeſſiones Eccl. bonorum & pacem uſque ad proximum concilium indulget.

ſcentem conjurationis peſtem incruentis remediis ſanaret inprimis anxius, Spiram Comitia indixerat; ſed mox ex communi ſententia Ratisbonam tranſlata, ut Turcarum conſilia collecti illic Principes propius inſpicerent. Dum tamen huc Cæſar aliique orthodoxorum Proceres à menſe Januario contendunt, Sweinfordiæ urbe Franconum Proteſtantes coeunt, ad quos ex voluntate Cæſaris Electores duo Moguntiacus ac Palatinus Rheni profecti, omnes conciliandi diſſidii vias rationeſque explorant; ſed irrito prorſus conatu religionis controverſiæ oppugnatæ ſunt. Cæſar denique, ut adverſus Solimannum ingenti hominum multitudine Auſtriæ Germaniæque minitantem, vires ſibi Germanorum adjungeret, in altero à Proteſtantibus coacto Noribergæ Comitio illorum poſtulatis morem gerit, integramque, contra intentatas a Judicio Imperiali lites, Eccleſiaſticorum bonorum poſſeſſionem indulget, ac vetat religionis causâ cuiquam moleſtiam creari, uſque ad futuram, intra ſemeſtre, aut generalis, aut provincialis Concilii deciſionem, Quod Pontificiis nequicquam diſſuadentibus, exiſtimaret in ſummis rei Chriſtianæ periculis, minus diſcrimen negligendum, *&* *in qua aliquando toleranda, ut aqua impetrentur.* Hac igitur re ſub finem Julii per utrumque Principem conſtitutâ, ac ſub Auguſti initium Ratisbonæ confirmatâ opem omnes operamque contra Turcam Cæſari detulerunt. Quod obſequium ultimum Joanni Saxoniæ Principi in vita fuit, qui poſt brevem electoralis dignitatis honorem ſpirare ac ſperare deſiit ſectæ per Lutherum auſpicatæ poſt fratrem præcipuum columen. Cui Joannes Fridericus filius, haud minus infelix ſuceſſit.

Goldaſt. tom 1&2

LXXXIX

Ingens Chriſtianorum exercitus 160. millium in Auſtria collectus: belli. ſed primus Solimanni ingreſſus parſi ſecundus fuit.

Interea ex Italia Belgiòque quantum poteſt militem evocat, Dux ipſe atque Imperator omnium futurus Carolus. Et quidem ex Germanis Prætorianarum cohortium nomine, duodecim ſibi adjungit millia. Itali Principes cum ſummo Pontifice operam dedêre; ut optimus quiſque veteranorum militum, ingenti multitudine, ſub Alphonſi Vaſtii ac Ferdinandi Gonzagæ proregis Neapolitani, auſpiciis, Cæſaris vexilla ſequerêtur: quibus Hippolitum Mediceum Cardinalē cum delectis copiis Pontifex adjunxit, totâ Italiæ nobilitate ſacrum hoc bellum propriis impendiis proſequente. Affluxit ex omni propemodũ natione, ſi Gallos exceperis. Viennâ exercitus Chriſtianorum ingens; Vt ſupra ducenta & ſexaginta hominum millia vnis denique in caſtris Imperator cenſeret, quibus Patavienſis ex Bavarica familia Epiſcopus Erneſtus Guilielmi Ducis frater trium ſe menſium annonam præbiturum receperat. Solimannus verò, innumerabili hominum multitudine, apud Belgradum, contracta, ad Auſtriæ ſe fines transfuderat; ubi, velut ex tranſitu, ignobile deſpectumque oppidum Guintium occupaturus, tanti nominis viriumque famâ inutili viginti dierum obſidione turpiter amiſit; æterna Nicolai Jurixii, fortiſſimi propugnatoris, gloriâ. Emiſit ſubinde prædatum quindecim facilè equitum millia Catono duce, qui Viennenſes per agros, omni immanitatis genere exercito, parum felicem ſortitus reditum, variis noſtrorum equitum turmis, locisque ac præliis attritus, ſuo ſuorumque ſanguine inconſultam prædandi licentiam abſolvit. Cæſar etiamnum Lintii cum

Jov. hiſt. l. 30. Surius in Commentar. Schld. lib. 8.

parte

parte exercitus morabatur, quando intellexit Gretzium, Stiriæ oppidum verſus totis caſtris, hoſtem movere. Igitur adhibitis in conſilium belli ducibus, pugnantibus multorum ſententiis deliberatum eſt; Gretzium, defendendi cauſſa, an Viennam, hoſtis opportuno loco exſpectandi gratiâ, peteret? Erat hoc iter abruptis vallibus montiumque jugis ſumme aſperum, ac curulium tormentorum vecturæ perquam iniquum, quod tamen, non paucis, noſtro comodum perditi contra Turcarum equitatum, quo maximè valebant, affererent. Neque enim aliud Solimannus exſpectabat, quam ut apertis Cæſaris exercitum campis nactus, multitudine equitum circumſederet, eminuſque ac carptim laceſſendo potius, quàm totis caſtris aggrediendo fatigaret, cum arte magis, ac numero vincendum ſibi, quam robore, contra fortiſſima Europæorum corpora exiſtimaret. ſed obtinuit ſententia, quæ Viennæ contendebat ſubſiſtendum contra hoſtem non magnopere urbibus timendum, quod Campeſtria tantum, ad captandum prælium tormenta duceret; adeòque idoneo ad commeatum pugnamque loco operiendus eſſet. Jam illic ſub auſpiciis Friderici Palatini, fortiſſimo Germanorum Heroe, Teutonicæ nobilitatis robur, & delecta militiæ decora confluxerant, æmulatione quadam nationum urbiumque, pro ſalute publica optimum quemque ad bellum deſtinantium, quando nullâ majorum ætate ac recordatione, quicquid à Viadro amne ad Britannicum Oceanum, & Rhæticis Iuliiſque Alpibus ad Hercyniæ ſilvam terrarum intercipitur, unâ conſpiratione, jurata adverſus Turcam, arma induiſſet. 1532. *Solimanni depugna conſilium.*

XC Exercitus Cæſaris in aciem ordinesque digestus.

Cæſar ubi præſens luſtraſſet militem, haud procul Viennæ mœnibus totum per ordines, velut in hoſtem adventantem, pugnaturum degeſſit. Mediam aciei planiciem tria haſtatorum peditum occupabant agmina, magnis à ſe invicem æqualibuſq; in latitudinem ſpatiis diſcedentia His intervallis, ac geminis veluti ex latere hiatibus, equitatus, in duas diſtributus partes, receptus eſt; ne expeditis tercentum (quos propemodum hoſtis cenſebat) equitum millibus aperto campo, extraque omne munimentum temere objiceretur. Levis deinde ſclopetariorum cohors longo, nec tamen denſiori quam virorum quinque, circuitu quadratas haſtatorum phalanges circumdabat, triginta ab iiſdem paſſuum intervallo, frontem, latera tergaque, non interrupta ſerie, muniendo: geminis tantum ad utrumque cornu exercitus, locis, tanquam valvis, ad emittendum recipiendumque liberè equitem, patebat. Curulium tormentorum inſignis copia per ordinem ante levis armaturæ peditem digeſta erat; eâ ratione, ut cum uſu frequenti calefacta exploſioni minus ſerviret: munitionis tamen valliique inſtar irrupturo hoſti objiceretur. Et verò Sclopetariorum corona, licet quinis tantum denſata ordinibus, ad hoſtilem tamen impetum, continuatâ glandium procellâ, retardandum, ſufficere peritis videbatur, cum alternantibus ordinibus facilè ultimi inſtaurarent jacula, dum primi, quaternâ ſucceſſione, profunderent. Quin etiam ſi turbatio incidiſſet, paratus erat ad haſtatorum ordinem receptus, in quo tanquam munimento tecti pugnarent. Solis Vngaris extra ſepta alarum officio fungi placuit; quod ingeni-

Digitized by Google

An. Chr. gentibus animis, veloci que equitatu freti Turcarum artes vireſque deſpicerent.

XCI Ita diſtributi exercitus, dextrum cornu Cæſar, lævum Ferdinandus moderabatur: tam rara illuſtrique lectiſſimorum virorum; ſuis ſtationibus inhærentium multitudine ac ſpecie, ut ex admirando prorſus ſpectaculo, atque ingentis victoriæ ſpe intuentium ora lacrymis madeſcerent. Subinde memorant Cæſarem, tanti exercitus nixum fiduciâ, Solimannum, licet quingenta cenſente millia, ad decretorium certamen miſſa pugnæ indictæ teſſerâ, chirothecâ, provocaſſe; Sed Turcam, malè metuentem, periculum detrectaſſe reſpondiſſeque, *Non Te ego, Carole, ſed tuam fortunam reformido.* Unde vincendi ſpes noſtra brevi, juxtaque amittendæ victoriæ timor evanuit. Nam Solimannus, intellecto robore conſilioque Catholicorum Dravo tumultuariis pontibus ſtrato, Belgradum immenſas Orientis copias ignominioſè timidèque reduxit, identidem venientem à tergo Carolum pertimeſcens; quòd Illyrici equites poſtrema recedentium agmina minutis carptim prælii concinderent. Ita tantus barbarorum apparatus, tantæque, quanta nullâ hominum memoriâ collectæ his locis copiæ, momento ſine pugnæ disjectæ ſunt, quando Solimannus Germaniam inteſtinis ſeditionibus diſtractam, nequaquam tam præſenti defendendam virtute ſperaſſet. Verùm intellexit, Germanis, etiam inter mutua odia diſſidentibus, conſilium audaciamque ad communem hoſtem reprimendum ſupereſſe non minus, quam Canibus concertatione mutua ad Lupum in ſe venientem converſis. Neque laceſſendos deinde gravius exiſtimavit, ne obliteratâ popularium offenſione conciliati, conjuratam Hiſpanorum, Germanorùmque potentiam, ſibi maximè formidandam, ſuum in caput concitaret, felicemque hactenus armorum curſum, hunc in ſcopulum, tanquam claſſem opulentam, impingeret; plus habiturus in clade, quàm periculorum fuga dedecoris.

Ita uiſtri-buitum ſub duobus Regibus exercitum, Solimannus, licet altero copioſior, & provocatus, declinat.

LIBER

Digitized by Google

1531.

LIBER V.

I.
Cæſar florentiſſimum exercitũ ſine ullo militiæ fructu præterquam fugati hoſtis diſſolvit, & Italiam repetiit. *Iovius hiſtor. l. 30. Guicciard. 20. Surius in comment. Iſthuan. hiſt. Hung. l. 11*

CArolus, Turcâ fugato, præter exſpectationem omnium, contractam tantis hominum ſtudiis, impendiiſque militiam, Pannoniâ in manibus hoſtium deſtitutâ, ſolvit, ſeque, maturâ nondum hieme, properatò in Italiam recepit. Seu, quòd diffuſam totis caſtris jam peſtis contagionem metueret; ſeu, quòd Italiæ, Hiſpaniæque ingenti deſiderio abſtraheretur; ſeu denique, quòd anxius formidaret, ne partam ſolo nominis terrore gloriam, inutili forſan obſidionis conatu, profunderet. Quæ ſi minùs ſingula, univerſa certè potuerunt, ut Ferdinandum Regem, fratremque negligeret, ultimis licet precibus contendentem; ut vim tantam, famamque victoriæ ad Hungariæ reſtitutionem converteret. Relictæ tamen cum Germaniæ imperio, Ferdinando ſunt aliquot Italorum copiæ; ſed cum iis Maramaldus, inviſus ſeveritate ſuâ militibus, Dux Præfectus eſſet, neque poſtulata numerarentur ſtipendia, excuſſo militiæ jugo, populationibus adeò fœdè per Auſtriam graſſati ſunt; ut ſuis Ferdinandus præcipiti furore, alienoque prorſus ab uſitata clementia decreto, edixerit; ne cuiquam Italici nominis parcerent, quo facto exacerbatis utrimque animis magnæ clades datæ, acceptæque ſunt. Ceteri Romanorum, qui Mediceo Duce repetebant Italiam, ac biduo poſt primum Cæſaris agmen ſequi jubebantur, impatientiâ, levitateque Ducis, præoccupare omnes in reditu cupientis, diſtracti ſolutique imperio, poſt Dravum ſuperatum ſtipendiis, ductoreque fraudati, cum execratione, infelicis militiæ, ſuam quique domum conceſſére; ut dubites majorine formidandus hic exercitus gloriâ contractus ſit, an ignominiâ diſſipatus?

Relicti Ferdinando Itali malè Auſtriam tractant, & malè tractantur.

II.
Auria claſſis Præfectus felicius bellum adminiſtrat *Iovius l. 31.*

Feliciori progreſſu Andreas Auria, maritimæ contra Turcam militiæ Præfectus, utebatur. Nam Coronem, Patraſque, egregias munitaſque Græciæ urbes, tum deinde Caſtella antiqui operis gemina, Jonii maris anguſtiis hinc inde impoſita, in Achaia Rhium, Molycreumque in Aëtolia novis operibus firmatum, egregio labore ſucceſſuque occupavit; Veneris inter has dimicationes mediis, ne parti utrimque metuendæ offenſionem aliquam darent. Quin & illi præcipui autores diſſoluti inter Solimanni, Cæſariſque exercitum belli ferebantur, quòd apud utriuſque gentis Imperatorem, alterius (quas exploratas habere credebantur) vires, ſupra veritatem extollerent, ut conciliato hinc atque inde metu ſupremum dimicationis periculum impedirent, ne alteruter uno prælio, tantâque belli mole ſuperior terrarum orbi inprimiſque Italiæ, nimium formidandus eſſet.

Veneti hoc bellum medii aſtutè diſſipant

Eadem

Digitized by Google

1532

III.

Henricū Angliæ Regem Bolenæ amor à Catharina Cæſaris matertera, ideoque & Cæſare, avertit Rege Galliarum hoc diſſidiū fovente ut ſibi Henricum adverſus Carolum jungeret. Sanderus de Schiſmate Anglicano l. 5. Belcar. l.b.20. Flor. Ramund. de ortu & prog. hær. lib 6.

Eâdem tempeſtate, quâ Solimanni conatus in Germania obſervabat Carolus, Henricus Angliæ Rex inſanâ libidine Annæ Bolenæ exæſtuabat, quæ tamen poteſtatem ſui corporis Regi, niſi matrimonio copulata, negabat; quod ex Sororis Mariæ, Regi nuper familiariter cognitæ, jamque evileſcentis gratia, hunc amorem, niſi vinculis conjugalibus adſtrictum, didiciſſet eſſe inſtabilem. Rex igitur meditatum hac de cauſa jam diu cum Catharina Cæſaris agnata divortium Galliæ ſe Regis favore extorturum à Pontifice, poſt longam irritamque litis contentionem ſperabat; aut certè ſuffragante Franciſco, invito licet Cæſare ac Pontifice, Annam Catharinæ ſuffecturum. Quare inſtituto cum illo, inter Caletum, Boloniamque, colloquio, perductâque eodem Anna, ſolenni hanc ſibi matrimonii ritu in his comitiis adjungere ſtatuerat, niſi inexſpectata Solimanni fuga Cæſariſque in Italiam adventus hanc illi mentem excuſſiſſet. Erat Franciſcus, tum inveteratâ jam æmulatione, tum recenti offenſione, ob tam rigidam pecuniarum rationem pro filiorum libertate exactam (cùm ad ducenta aureorum nummûm millia, ad huc quadraginta, poſt trium ferè menſium concertationem adjicienda fuiſſent) non mediocriter Carolo exaſperatus. Neque magnopere poſt exemptos captivitate liberos ejus invidiam declinabat; unde Henrici cauſam de Catharinæ repudio, titulo affinitatis nixam, jamque olim à Volſæo Cardinale, ſupremo Aulæ Britannicæ moderatore, Franciſco expoſitam Rex non improbabat, omnemque ad hoc operam, minaciter etiam Pontificem pertentandi Regi obtulit.

Quin etiam perſuaderi ſibi eſt paſſus, ut, poſthabitâ authoritate Pontificis, à Gallicano Clero decimas ſuâ authoritate exigeret. Quâ longè atrociorem, adverſus Clerum Britannicum, ſententiam Henricus edidit; cùm omnium poſſeſſiones Regio addictas fiſco pronunciaret, ob dignitatem Pontificiæ legationis, contra Regis placita, ab Eccleſiaſticis propugnatam. Nimirum Pontificem hactenus nullis rationibus flexum, ſperabant hoc ſibi metu addicendum; ne duorum longè florentiſſimorum regnorum Principes facultateſque annuas amitteret. Miſſi

IV.

Uterque Regum violentis conſiliis Pontificem ad probandum divortium Henrici cum Catharina conantur inducere.

etiam utriuſque Regis nomine ad Clementem Turnonius & Grammontius, purpureo galero inſignes viri, qui ſeriò admonerent Pontificem, quanti Eccleſiæ rerum intereſſet, utroque Regum, aut propitio, aut adverſo Romanos uti, futurum, ut niſi illorum poſtulatis acquieſcat, junctis cum potentia viribus, rem auſint, poſſintq; cum immenſo multorum dolore, ſeraque nimis pœnitentia conjunctam.

Mitiora tamen Rex Galliæ amplexus privatim conſilia, Legatos monuit, ut ſi moderatum tractabilemque Pontificis animum comperiſſent, pollicitationibus ſibi eum potiùs adverſus Carolum devincirent, oblato Henrici filii, ſecundo loco geniti, matrimonio cum Catharina Medicea, Urbinatium Ducis filia, contrahendo, poſtulatoque conventu Regis cum Pontifice in Italiæ, aut Galliæ finibus, pro eadem nuptiarum ſolennitate celebrando, quod, ut Regis uterque obſervantiſſimus erat, magnâ ab illis agendi ſolertiâ præſtitum. Cæſaris apud pon-

V. Rex tamen Galliæ occultè ſibi Pontificem, ſaltem adverſus Carolum, conatur ſociare, ſpe conjugii Henrici filii & neptis Medicææ.

Digitized by Google

An. 1529.

Pontificem adventum præoccuparunt; ut novis conſiliis inter utrumque orbis Principem agitandis, ſpeculatores, atque etiam, ſi opus, diremptores intereſſent.

VI. Cæſar verò magis timore exercitus Pontificem & Italos, quàm amore ſibi addixit. Pluresque muneribus ſibi devinxit. Antonio Leva militiæ præfecto. *Iovius l. 31. Guicciard. l. 20. Belcar. l. 20.*

Imperator magnis etiamnum ſtipatus copiis, præſertim Hiſpanorum, advenerat, urgebatque, cùm Pontificem, tum cæteros Italiæ Principes: ut innovata, auctaq; fœderis antiqui obligatione (quâ tantùm ad Inſubriæ, Siciliæque imperium pro Cæſare defendendum adſtringebantur) communem etiam Genuæ tuendæ curam admitterent, quòd Galli, ſalvis pacti Cameracenſis legibus, huc ſe arma transferre poſſe exiſtimarent; Vix, poſt longam contentionem id demùm à Pontifice, ceterisque Italiæ Principibus, ſi Venetos excipias, impetratum, non tam benevolentiâ Cæſaris, quàm armorum terrore impulſis. Cùm Hiſpanos, gravem Italiæ populum, non aliis, quàm oblatis poſtulatæ ſecuritatis legibus, dimiſſurus videretur, quo etiam Pontifex titulo, apud Franciſcum deinde factum purgavit, cùm dimiſſis ad Peloponneſi, Sicularumque urbium defenſionem Hiſpanis, nullâ ſe arte, aut Italiæ, aut Galliæ rebus meliùs potuiſſe conſulere doceret. Conſtituto omnium ſuffragiis Antonio Levâ Italici exercitûs Imperatore, indictisque ad omnem belli neceſſitatem, quâ quiſque eorum peteretur, certis ſingulorum Principum urbiumque expenſis. Illud præterea Cæſar egit, ut plerorumque ſibi animos regiæ largitionis, aut ſpe, aut muneribus occuparet. Jam Florentiam Mediceis cum filia tradiderat; Alphonſo Ferrariæ Duci Mutinam Rhegiumque, quamvis invito Clemente, addixerat. Præter hæc Chriſtiernam ſororis Iſabellæ ex Dano Rege filiam, Sforciæ conjunxit. Sotam Feltrio Urbinatium Duci reſtituit. Auriæ Melphitanum Principatum confirmavit. Mantuano Duci Marchionatus Montisferrati diplomate conſignandi ſpem fecit. Columnios denique Proceres ingentibus donis eſt proſecutus.

VII. Legati Pontificis & Cæſaris proteſtantibus Concilii inſtituendi rationem aperiunt, locumque. *Cochlæus in act. Luth. Surius in com. Schleid. l. 8. & 9.*

Vt verò Germanorum tranquillitati contra inquieta ſectariorum ingenia conſuleret; miſſi ad Saxoniæ Principem Oratores duo, alter à Pontifice, à Cæſare alter, qui poſt declaratum Pontificis Cæſariſque de Germaniæ incolumitate ſtudium, leges inſtituendi per Europam univerſalis Concilii illas propoſuêre.

Liberum illud ac commune foret ad Patrum, veterumque Conciliorum præſcriptum atque exemplum, quorum mentes actionesque divinus haud dubiè ſpiritus moderatus ſit. Deinde, ut concilio interfuturi, ante ejus ſeſe decreta probaturos Sacramento recipiant. Irritum enim hunc conciliandi laborem fore, niſi de legum condendarum obſervantia cautum fuerit, & mandata ferantur non obſecuturis. Primam in legibus eſſe, legi obſequendum, quâ neglectâ & cetera negligantur. Omnes Germaniæ Principes concilio aut interſint ipſi, aut legatione deſtinatâ. Interea res controverſæ eo hæreant veſtigio, quo cœperunt, neque aliis mutationibus, ante Concilii decretum, innoventur. De loco diu multumque deliberatum eſſe, ne vel ad commeatum ſterili, vel ad valetudinem difficili cœlo tot tantorumque hominum ſocietas cogatur. Placentiam, aut Bononiam, nobiliſſimas Italiæ urbes, aut certè Mantuam civitatem Imperii, Germaniæque finitimam, non incommodas huic negotio viſas eſſe. Licere eam, quam maximè vellent, Pontificiâ Cæſareâque facultate, deligere. Acturum Pontificem, ut rebus probè deliberatis intra ſemeſtre Concilio & locus, & neceſſarii commeatus præparentur, modò Romanorum Rex ceterique Germaniæ Principes

1533. *hanc ejus voluntatem non improbent. Cœptum verò Concilium, ob quorundam abſentiam Principum minimè abruptum, qui ſi deindè Concilii decretis non acquieſcant, Cæſarem alioſque Chriſtianos Reges ad eorum propugnationem minimè defuturos.*

VIII. Proteſtantes ex Smalcaldiæ ſynedrio neque locum neque modum inſtituendi concilii probant, ſed ad liberam ex Scriptura S. rerũ controverſarum definitionem provocant Pontificemque ipſũ, ac Patres ex eadem volunt judicari, reipſa ſibi, ex Scriptura muta, ac controverſia, & pluribus ſenſibus obnoxia, judicium definitionemque hæreticorũ more, vindicantes.

Saxoniæ Princeps Joannes Fridericus dilatâ reſponſione, reque totâ cum ſociis Smalcaldiæ deliberatâ, hanc ultima Junii die à Proteſtantium Synedrio retulit ſententiam.* *Permagnas habere ſe gratias Cæſari, qui tantum pro Concilii maturatione laboris ſuſceperit, cui & gloria Dei, & ſalus publica, & privata multorum, curæ fuerit. Optandum, ut ille aliquando dies illuceſcat, quo oppreſſus error, ſuperſtitio, perfidia; veritati virtutique triumphanti cedant. Concilium poſtulatum in crebris Imperii comitiis, promiſſumque, verùm in Germania: hanc pro veritate contra errores Romanæ illapſos Eccleſiæ dimicationem ſuſcepiſſe, fœdè modò diſſentientium opinionibus diſtrahi, illic remediũ exigere, ubi vulnus inflictum eſt. Illam Pontificis mentem graviſſimis Cæſaris Principumque decretis adverſari; dum in Italia Germaniæ proſpiciendum ſtatuit, & alibi conſilium, alibi opem poſtulat. Illa verò obligatio, jurejurando firmata, cui poſſit probari? ad liberi concilij ſententiam adſtringi quorſum attineret? quis tam hebes, ut has artes non intelligat, quibus ſpecioſo, videlicet, Concilij titulo ſuum Pontifex dominatum potentiamque ſtabilire contendat; ut errores, aut reprehendat nemo, aut quivis coactus probet? Verùm hoc artificio non ſuaderi prudentibus concilium; ſed offerri, ut negetur, leges has eſſe, quibus lex omnis & æquitas conciliandi deſtruatur. Quid? quod nec ordo, nec modus, nec forma Concilij definiatur, incertumque maneat, an Pontifex hic cupiat imperare ceteris, an ſibi ſuaque clientelæ præcipuam authoritatem vendicet? an pari omnes jure ac dignitate affuturi ſint, ut cujusq; judicium non ex majeſtate, ſed veritate pondus habeat? Nondum etiam de finienda religionis lite rationem initam. Humaniſne illa traditionibus, an S. literarum ſententiis abſolvenda ſit? Quod veteri more Concilium inſtituendum aſſerant, captioſum eſſe & fraudi obnoxium, noſtra ac vetuſtioris aliquantò memoriæ concilia, à priſcis differre plurimùm. Illa plus æquò hominum decretis Pontificumque authoritati tribuiſſe, quæ res & ſententiarum libertatem, & veritatem ſubruat. Aliud ad præſentem controverſiam exigi. Sacrarum literarum veſtigiis inhærendum, ut ab implicatis opinionibus pateat exitus: ut ſua conſcientiis tranquillitas, pax reddatur Eccleſiæ. Hujus commonendum Cæſarem, provideat, ne in hac diſceptatione abſolvenda, idem judex eſſe velit, qui ſit actor, atque etiam reus. Multa in Pontifice ejusque reperiri curia accuſatione digna, qui ſi legitimam cognitionem defugiat, ſi ſuam antè probari velit, quàm audiri cauſam, ſententiam dare, non accipere: metuendum ſanè ut malum accerſat gravius, & dum in fluctibus concitatis portum quærit, ad ſcopulos impingat. Quod ſi pias liberaſque Germanorum voces ac vota ſurdus præterierit, ſi ſuo ex animo arbitrioque inſtituerit concilium, nolle ſe idcirco cauſſæ ſuæ deſperare patrociniũ, habituros etiam vindicem, ſuam Deum ipſum non deſerturum doctrinam, ſe quidem etiam publicum hoc orbis judicium minimè ſubterfugere, modo ſuis abundè legatis cautum ſit, ſpeſque divina illic gloriæ propugnandæ affulgeat. Exſpectare tamen, ut Cæſar, ſecundùm Imperij decreta, Concilium procuret, ne adverſus veritatem errori faveat, & ſuâ potentiâ illorum crudelitatem confirmet, qui Evangelij lucem ac ſalutem innocentium opprimunt.** Quo reſponſo ſatis à Cæſare intellectum eſt, quod Concilium, quemque in eo judicem exſpectarent. Neque enim ſummum aliquod in terris caput tolerabant, quo

quo, ex plurium ſententiis pronuntiante, lis abſolveretur. Sed ad ipſam provocabant Scripturam, ut ambigui Scripturarum ſenſus ex ipſa Scriptura S. per collatas ex illa ſententias certâ judicatione definirentur. Quod, quàm inſolens, quàmque inſanum, nemo, niſi errore amens, non videbat; cùm omnes hujus ætatis hęreſes eodem bibliorum nixi judicio in diverſas maximè ſententias abibant, quas tamen, niſi hæc regula falleret, prorſus convenire neceſſum fuiſſet, cùm eorundem verborum Scripturæ contrarii pugnantesque ſenſus eſſe nequeant, neque alia ex hac Lutheranis, alia Zvvinglianis, alia Anabaptiſtis pronuntiari ſententia. Ita, ne defugere cauſſæ ſuæ cognitionem viderentur, palàm quidem flagitabant Concilium, ſed occultis illud conſiliis detrectabant, cujus facti invidiam, ad Pontificis Romani obſtinationem, errores, ac crudele metuendumque piis conſcientiis imperium, derivare conabantur. Quem certè nulla ætas in conciliis libertatem ſententiarum ſuo imperio atque authoritate imminuiſſe comperit. Neque enim hanc ei poteſtatem quiſquam conceſſit, concilia indicere, non ſententias ſolito. Quòd ſi quos errores in Eccleſia toleraſſe compertus, ſi in tradendis mercede indulgentiis, ſi in meretricia ſacerdotum vita, aliisque vitæ offenſionibus peccatum ſit; morum illi errores, non fidei, hæreſin nullam arguebant, niſi probata, *Neque abominandum continuò ſcelus eſt tolerare, quod nequeas corrigere.* Et quis unquam mortalis vitæ ſtatus ab omni immunis vitio repertus eſt? ut iccirco reum facere, obſtinatumque in mala cauſſa, Pontificem, ab æquitate ac ratione prorſus alienum rectè ſentientibus viſum ſit. 1533.

IX. Carolus in Hiſpaniam redit. Pontifex Maſſiliâ ad Franciſcum pro nuptiis abit.

Initio Veris Cæſar Bononiâ Ticinum profectus campos, nobiliſſimâ olim ſuorum contra Gallos victoriâ celebres inviſit, atque in illis, quos Franci inſederant, manentibus adhuc caſtrorum veſtigiis, non abſque voluptatis ſenſu, jucundâque belli recordatione immoratus, Mediolanum ſubindè Genuamque inviſit, magnâ ubique benevolentiæ honorisque ſignificatione exceptus. Hinc demum claſſe inſtructâ, ventisque facilè aſpirantibus, paucorum dierum navigatione Hiſpaniam tenuit conjugis deſiderio, diu expetitam. Jam annus ad Autumnum deflexerat, cùm Pontifex deſtinatum ad Franciſcum Maſſiliam iter, poſthabitis Caroli dehortationibus, proſequitur. Tum, ut honoris illius, quem Cæſari bis obviam detulerat, ambitioſè cupidum, demereri hoc obſequio poſſet, tum ut Regis Henrici animum, uſque ad omnem humanæ divinæque legis injuriam protervum ac contumacem, ad aliquem rationis ſenſum, Franciſci interceſſione, poſſet inflectere; tum porrò, ut nuptias cum Medicea Aureliæque Duce ſupra ſpem penè oblatas felici pactione, jucundâque celebritate liceret abſolvere.

X. Angliæ Rex Bolenæ copulatur.

Sed peractis ex voto ceteris, Angliæ Regis, obfirmatam in libidine pertinaciam, corrigere non potuit. Cujus legati inſolenter Pontificis authoritati illudebant, atque ab illius ſententia procaciter ad Concilium provocabant, quâ tamen neque à Pontifice (qui Cæſari jus ſuum pro conſanguinea perurgenti negare non poterat) neque à concilio exſpectatâ per Rolandum Presbyterum ſimulatione diſpenſationis inductum, Rex Annæ occultis nuptiis copulatus eſt. Epiſcopis ſubindè

1534. *Sander de ſchiſ. l. 6. Flor. Ram l 6. Belc. l 20*

Epiſcopos ipſumque Volſæum Card. obnitentes abdicat, aliis ex fece hominibus in dignitate ſubſtitutis.

indè Henricus ceteriſque regni Proceribus , Regiæ cupiditati adverſantibus, honorem authoritatemque ſublatam in nefarios infimæque ſortis adulatores tranſtulit. Thomas Audlæus in cancellarii munere integerrimo viro, magniſque fruſtra pollicitationibus adversùs æquitatem impulſo, Thomæ Moro ſucceſſit. Thomas Cromvelus, ex vulgi fece, ad Eſſexiæ comitatum, ſecretaque, ac Regij ſigilli cuſtodiam admiſſus eſt. Thomas verò Cranmerus Bolenæ ſacrificus ex tenuis aræ victu, ad Cantuarienſis Eccleſiæ Archiepiſcopatum accerſitus eſt, penes hos maxima in regno authoritas. Jam enim Volsæum primum hujus tragædiæ repertorem arrogantiâ, potentiâque elatum, mutata ſors in carcerem, ac mors repentina in tumulum devolverat.

Illi igitur Thomæ adminiſtri fautoreſque inſanæ cupiditatis, omnia ex Lenæ unius, Regiſque libidine conſtituebant , & Cranmerus quidem Pontificiâ ſibi poteſtate temerè perfidèque uſurpatâ Catharinam, illegitimam Regii tori conſortem, publicâ divortii ſententiâ, in illam promulgatâ, declaravit. Quæ tam indomita hominis inſania, ad extremam non illius modò , ſed regni totius ruinam ſpectans, præter Clementis, Franciſci Gall. Regis animum à tanta impietate alienum, non mediocriter offendit. Ut proindè, Rege etiam poſt tentatam fruſtra conciliationem, probante, Pontifex in rebelle perfidumque Henrici caput Apoſtolicum fulmen, diraſque Romanæ ſedis execrationes ſtrinxerit , atque adumbratum Bolenæ conjugium adulterii loco habendum conſtituerit. Cujus tanti flagitii originem exitumque paucis ſubjicio.

XI. Thomas Cranmerus Cantuarienſis ex Bolenæ Sacellano Archiep. Catharinam ut illegitimè nuptam ab Henrici thoro ſeparat.

Thomas Volſæus ex humili Sacelli adminiſtrandi officio ad Eboracenſis Eccleſiæ purpuram, Aulæque Britannicæ ſummam evectus potentiam, non Regem modò Henricum ſibi devinxerat; ſed & Franciſcum, Cæſarem, ac Pontificem ita ſibi obnoxios fecerat, ut nemo quicquam ab Henrico ſperaret , qui Volſæo adverſario uteretur, hinc in conciliando Rege Carolus, operâ ipſius inprimis uſus, ſpem fecit, fore, ut viciſſim, Leone X mortuo, favorem operamque Volſæo , ad Pontificiæ ſedis poſſeſſionem impenderet. Sed cùm Caroli ſtudia melioribus deinde viris addicta eſſent; Volſæus indignationis ambitioniſque jactatus æſtu, in hanc denique vindictæ occaſionem mentem intendit, quâ, abſtractâ ex thalamo Regis Catharinâ, Margaritæ illum Galliæ Regis Sorori , ſimul atque amicitiæ, adverſus Cæſarem devinciret. Rex, ut erat leviſſimus, graviſque iccirco ac modeſtæ feminæ moderationem pertæſus, Volſæi conſilium avidis excepit auribus, juſſitque altiſſimo premi ſilentio, dum eventuum maturis rationibus ponderaretur. Omne in hoc cauſæ momentum verſabatur, ut doceretur, Catharinam Arthuro, Henrici Regis fratri, ante conjunctam, nullo poteſtatis, juriſque privilegio à Pontifice potuiſſe alteri germano fratri rectè ſociari. Quod cùm fruſtra diu privatis, publiciſque conventibus, Romæ & in Anglia diſceptatum eſſet; evenit, ut Henricus, contra omnem etiam Volſæi exſpectationem, leviculæ, ut & famâ, & eventu poſtea conſtitit, feminæ Annæ Bolenæ amoribus excæcatus, hanc in con-

XII. Volſæus in aula Anglicana potés ſua abuſus dignitate, ut Carolum Imp. ulciſceretur Regem peſ-

ſimis divortii conſiliis peſſumdedit, ipſe his periturus. Ex quo capite Catharinam conjugem cenſerent illegitimam.

conjugem ſibi depoſceret. Cujus ſororem Mariam, jam ante Henrico ad libidinem conſueviſſe, manifeſtum erat, neque ipſi ignotum Annæ, quæ Regis voluntati iccirco ante conjugii ſolennia obluctabatur; ne pari facilitate, quâ Soror, amorem Regis atque repulſam incurreret. Ut proinde potioris impedimenti titulo Anna, quàm Catharina à Regis thalamo excludenda fuiſſet. Imò, hanc ab Arthuro fratre, morbi vehementiâ à primis nuptiis præpedito, intactam ad Henricum perveniſſe, vel ipſius Regis teſtimonio exploratum eſſet. Illam verò (quod fidem, ac rationem penè omnem vincit) ex ipſa Bolenæ matre jam diu antè Regis affectionibus laſcivè obſequente, Henrico natam eſſe. Sanderus aliique conſtitiſſe aſſerunt. Quòd cùm Thomas Bolenus, conſcientiâ facti ductus, Regi diſſimulanter ignoranti aperuiſſet; ſe videlicet in Gallia abſente, hanc filiam, confeſſione uxoris de Rege ſuſceptam eſſe, cum indignatione ab Henrico rejectus, juſſusque conticeſcere, quòd centum alii, inquiebat, uxorem compreſſiſſent. 1534. Multis titulis Bolena hujus conjugii incapax.

Quæ tot matrimonii impedimenta Schleidanus, pro ſua integritate, præteriit, & Bolenam ob Lutheraniſmum à Pontifice rejectam commemorat. Volſæus, cùm ſuâ ſe exſpectatione dejectum, malique inexpiabilis invidiam contraxiſſe animadverteret, poſtquam Regi, cœcâ libidine præcipiti, ſeſe priſtinâ authoritate objiceret, brevi & illius effudit gratiam, & latentia jam dudum aliorum, ad opportunam eruptionem, odia in ſe concitavit, adeò, ut rebus ſubitò inclinatis, ille Pontificiæ dignitatis inſanus quæſitor, & Regiæ depravator indolis; ut ex imo ad ſummos honorum apices tardè obrepſerat, ſic ex ſummo ad imum carceris ſqualorem momento decideret, & naturæ hanc demum gratiam deberet, quod præcipiti morte graviorem ejus infamiam præveniret. Volſæus eidem conjugio rebellis carceri incluſus brevi moritur.

Ceterùm Henricus, ille antiquæ religionis propugnator egregius, ac ſubnaſcentium per Germaniam hæreſûm profligator, à tanta ſapientiæ conſtantiæque laude excidit, poſtquàm luxuriâ in feminam, odiiſque in Pontificem extremis inflammatus, ea meditari perfidiæ in Deum hominesque ſcelera cœpit, quæ antea in Saxonibus execratus fuerat. Rem portentoſam nulliſque ſatis calamis explicandam ſcribo. Unius luxurioſi hominis effrenata cupiditas, perturbatiſſimæ illius, totque parricidiis cruentatæ religionis, quam Anglia hiedum amplectitur, fundamenta jecit. Siquidem, ubi Pontificem, adverſum ſe Annamque pronuntiaſſe ſententiam, diriſque imprecationibus fulminaſſe ex Caroli Imp. & Cardinalium conſilio, animadverteret; non pœnitentiâ, ſed vindictâ percitus, Rege Galliarum ad cauſæ ſuæ patrocinium, nequicquam ſollicitato (qui amicum ſe quidem, ſed uſque ad aras profeſſus eſt) regni Proceres, eâ, quâ diximus, permutatione dignitatum ad ſe traduxit, ac Fiſchero Roffenſi Epiſcopo perſuaſit, ut Clerum induceret, ad juramentum Regi, tanquam ſummo illius Eccleſiæ capiti præſtandum, hâc, ne recuſaret, adjectâ conditione, quantum per verbum Dei liceret, quod ille, præſenti neceſſitate circumventus, & ſaniora perſuadendum aliquando Regem, poſt refrigeſcentem libidinem, exiſtimans, magni rei Chriſtianæ detrimentis, ſuâque pœnitudine, executus eſt. XIII. Henricus Rex adverſante ſuo divortio conjugio ſ Pontificem aſpernatus, ſummum Eccleſiæ caput, non abs re ſe temetipſum in Anglia conſtituit.

Jam enim Lutherana ſe factio in Angliam, ad ſpem evertendæ religionis priſtinæ XIV. Luthera-

1534.

ſtinæ,transfuderat,quæ facilem apud animos omni flagitiorum genere perditos aditum reperit. Anna inprimis Bolena,cui nihil ſanctum, his occultè nomen dedit. Cromvelus,aliique Procerum faverunt, adeò, ut famoſis, impietatisque ac nequitiæ refertiſſimis ſcriptis, Regis, Principumque ſæcularium,odia in Eccleſiaſticum ordinem provocarent. Uno libello ſupplici mendicorum(hæc erat inſcriptio)oſtenderunt,quantas toto regno opes otioſi Religioſorum ordines poſſiderent. Cui Thomas Morus libellum animarum in purgatorio ſupplicem oppoſuit,quo adverſariorum fraudes ac machinationes aptè confutavit.

Interea,poſt quintum conjugii menſem,Anna peperit Eliſabetham, ultimam Catholicæ religionis per Britanniam peſtem. Hanc cùm nemo,præter Henricum Regis filiam crederet, Mariam, Regis ex Catharina ſobolem,jam antè à regni Proceribus ſub fata parentis in ſolium adoptatam,publico decreto ſpuriam illegitimamque regni hæredem; contra, Eliſabetham legitimè in regni poſſeſſionem natam,declarat,geminumque ab utroque, Laicorum Clericorumque, ordine juramentum exigit,unum,quo Eliſabethæ tanquam legitimæ Principi; alterum,quo ſibi tanquam ſupremo Eccleſiæ capiti fidem Sacramento addicerent. Huic ſe Roffenſis ex clero , Religioſique de obſervantia:ex Laicis,æternæ vir memoriæ,Thomas Morus,Regiis conſanguineorumque blanditiis poſthabitis, paucique alii objecêre. Ceteri(ô fragilis & lubrica mortalitas!)cum nefario Rege interire,quàm opibus vitâque excidere maluerunt. Quanquam Calviniſta Anglicanus ita in has nuptias poſtea cecinerit; *O verè beata,& non ſine ſummo Numine conciliata nuptiæ,cœleſtiſque partus ac progenies,quibus patria à ſervitute & caligine pluſquam Ægyptiaca erepta ac liberata,& ad verum Chriſti cultum reſtituta eſt*! Addamus & nos. *O pura religio,ex tam ſanctis caſtiſque nuptiarum fontibus promanans*! Nullum Rex immanitatis genus,in obluctantes ſceleratis conſiliis homines, omiſit, Sacerdotes religioſique ſuo in habitu ſuſpenſi; nonnulli ſecti, aſſatique & ſuarum domuum veſtibulis ſuffixi,aliis cor,lingua,virilitas etiamnum viventibus, erepta.

Catharina,non multò poſt, obiit, tam illuſtre virtutum, quàm Henricus flagitiorum exemplar,moritura,literis ad Regem datis, commonefecit ſalutis, omniumque injuriarum depoſuit memoriam,ut legenti eas Regi lacrymas excuteret; ſed ad brevem juſti doloris ſenſum valituras. Pullum tamen aulâ totâ indixit,ſumpſitque habitum;Bolenâ cum pediſſequis,flavi coloris ornamentis, exultatione atque lætitiâ hunc Regi dolorem protervè exprobrante. Sed per breve illi ex alieno funere,atq; ab ipſius Regis libidine voluptas ſupererat. Etenim poſtquam molem carneam prolis loco effudiſſet (qui fortunæ ſimul ipſius abortus fuit)Henricus eam averſari,Seimeramque pediſſequam,formâ gratiâque florentiorem,complecti cœpit. Anna igitur, pari ultura Henricum perfidiâ,aut præſentiorem ab aliis opem prolis exſpectans, cum Georgio fratre, Smetono muſico,Veſtonoque ac Suertono nobilibus,ita vixit; ut Henricum magnitudine ſcelerum facilè vinceret. Neque latere tam profuſa vagaque luxuries Regem diu potuit;

Bolena exultante,ſed haud multò poſt fœdius repudiatâ,&additâ ob impuritatē ſupplicio.

ni hac occaſione in Angliam penetrât, & Bolenam Cromvellumq; ſibi ha-bent faventes.

XV. Bolena poſt quintū conjugii menſem Eliſabethā, poſtea Reginam parit,quę legitima proclamatur heres, & Maria ex Catharina ſpuria traditur, Roffenſi & Thoma Moro ſeſe opponentibus. Varia ſupplicia in contradicentes exercita.

XVI. Catharina Cæſaris conſanguinea illuſtribus ornata virtutibus obit,

Digitized by Google

potuit;ſed indignantem frementemque irâ hominem aliquamdiu detinuit proprii nominis ignominia;dum tandem Grenvici,poſt projectum ab Anna, in publico ſpectaculo,ſudariolum in nobilis gratiam manumque, Regis ira pudorem ſuperavit,Lenamque impudicam vinculis,ac deinde etiam judicio ſubjecit,quæ ab ipſo Thoma Boleno ad mortem,cum omnibus complicibus damnata,inauditam libidinem,infameque triennii conjugium,digno ſupplicio terminavit. 1534.

XVII. Regiæ variæ deinde thalamo junctæ, nulla diu placere potuit; faſtidiosâ, cum impleta eſſet, cupiditate.

Alias deindè quatuor Rex thalamo induxit conjuges, nullam faſtidioſæ vagæque incontinentiæ viro diu placituram,Seimera prior illi Eduardum (poſtea regnantem)peperit; ſed more viperarum:cum Rex difficulter enitenti,ſibique jam vili,uterum reſcindi juberet,ne, opinor, pluribus hanc felicitatem invideret,ut Reginæ eſſent.Brevi enim alia ſucceſſit Anna Guilielmi Cliviæ Juliæque Ducis filia,ſed nec illa Regis cupiditati blandimentiſque, quòd Anglicâ linguâ careret,diu idonea Cromvelo improbiſſimo adulatori nuptiarumque conciliatori,ignominioſæ mortis cauſa fuit, cùm, ut erat Lutherano infecta fermento, hæreticam,etiam alterius implicitam nuptiis,adduxiſſe, cavillaretur. Subiit in torum Catharina Hauarda;ſed & brevi faſtidita,ſupplicioque tradita,quòd corruptâ,ut Rex ferebat,virginitate thalamum intraſſet. Altera denique Catharina Parra ultima fuit,quæ regia uxor eſſet;non diu futura, niſi deſtinatum jam illius repudium morte Rex ſuâ prævertiſſet. Ita inſanæ cupiditatis homini cui legitima uxor non placeret,nulla diu placuit,tam amantium,quàm amentium libidine exemplar ultimum,dignumque, quo Anglorum religio triumphet, principium.Quorum certè Ecclesia,ſub hoc capite,ſponſo non fuit deſtituta. Quamvis verò Rex in tanta converſione rerum hæreſin ſeſe omnem averſari profiteretur, magnis tamen incrementis ac ſectarum diverſitatibus accepta in regnum,manavit.Neque enim ubi ſemel homines corripuit ſerpens illa religionis peſtilentia facilè ſubſiſtit.Nam,uti Eccleſiaſticorum hominum vita ſemper quidem objecta profanorum invidiæ eſt:ita tunc juſtiſſimæ eorum indignationi per Europam penè univerſam expoſita erat,propter uſurpatam paſſim vivendi licentiam; ut offendiculo plerisque diſciplina eſſet Eccleſiaſtica, minùsque rectè de religione, tam pravis moribus inquinata ſentiendi occaſio. Quæ res emendandæ Eccleſiæ curam præ ſe ferentibus,omnium aures benevolentiamque conciliabat: præſertim cùm ipſas vitæ fideique corrigendæ regulas ex ſacris literarum monimentis ſe depromere, pleno ore prædicarent,ſpecioſumque perfidiæ velum obtenderent.Nam,*ut mendacium nullum ſine veritatis tinctura perſuadetur; ita nullum flagitium,niſi virtutis habitu,perſonaque ante indutum,placere diu poterit.*

XVIII. Franciſcus Rex Gal. ex ſeductionis periculo ſe recipit.

Hæc eadem tam ſpecioſa melioris per Eccleſiam diſciplinæ inſtauratio penè Franciſcum Gal.Regem dediſſet præcipitem,niſi maturior ſapientiſſimi Regis prudentia robuſtiòrque extitiſſet fides,quàm,ut tam levibus inclinata momentis paucorum hominum errata,antiquiſſimo religionis inſtituto imputaret.Cùm palàm eſſet,hæc flagitia non ex corruptis Eccleſiæ legibus, ſed hominum moribus exiſtere.*Neque iccirco jura ipſa funditus evertenda,ut tolleretur injuria:* non magis quàm Deum ipſum cœlo deturbandum, quòd malè agentibus vitam indulgeat.

1534 Erat Rex omnis eruditionis perquàm amans; ut iccirco tota Europâ ad Franciſcum doctiſſimi quique, honorum præmiorumque ſpe excitati, prævolarent, in quibus ex Lutheri Zvvingliique Schola non pauci. Hi Rouſſello clam inſtruente, Margaritæ Navarræ, animum Pontifici jam diu offenſum ſuis artibus poſſederant, ac brevi Franciſcum Sororis captum blanditiis eò jam adduxerant; ut & aures Lutheranis præberet, & comœdiis, ad ludibrium Eccleſiaſtici ordinis egregiè concinnatis, cum voluptate intereſſet; dum tandem Foxius, Turnoniusque Cardinales Regem periculi, erroriſque commonefacerent, ac docerent, quantâ paſſim libertate, ad regni totius exitium invaleſceret hæreſis: & hic quidem opportunè Irenæi, antiquiſſimi Galliarum Epiſcopi, codicem manibus, dum Regem conveniret, præferens. Ex quo cum percunctanti de autore, Regi oſtendiſſet, quàm periculoſum omne eſſet cum hæreticis commercium. Tum velut è ſopore evigilans Franciſcus, ne ingentium malorum primas radices negligeret, ſecures ſuppliciaque corruptoribus adhibuit: ac Melanchthoni jam ad regiam conſuetudinem invitato nuntium remiſit, ſed tamen ad vivum adeo reſecari malum non potuit; quin majori deinde vi, copiâque per Joannem Calvinum vaferrimum corruptiſſimumque hominem ad totius Europæ perniciem repullularet. Cujus quidem Magiſtri, ob turpitudinem, nomen ſectatores hoc tempore, ægrè ſuſtinent. Hic Lutheranorum diſciplinâ à Wolmaro quodam imbutus, eam denique tanquam craſſioris ingenii commentum, deteſtatus eſt, adeoque rudes Lutheri fœtus lambere, noviſque etiam opinionum portentis ad eam admirationem cœpit extollere; ut novarum rerum ſtudioſos, verſuti ſubtiliſque ingenii ſcriptor, facilè à Luthero, Zwinglioque, inter quos medius verſabatur, ad ſuam ſententiam inflexerit.

Flor. Rem. de orig. hær. lib. 7 & alibi.

Calvinus per Galliam emergit Lutherumq; & ceteros ſectarios cum Catholicis reformare conatur.

XIX. Quanquam verò Franciſcus participare cum hæreticis in perfidiæ ſceleribus nollet; opes tamen illis adjungere adverſus Imperatorem Carolum majori regni ſui, quàm alienæ religionis curâ, nunquam eſt veritus. Erat in Germania inquieti prorſus ingenii, ac novâ religione corrupti Philippus Haſſiæ Dynaſta, quem magnis pollicitationibus ad ſe denique in Galliam pertraxit, oblatâque opportunâ in uſum belli pecuniâ, ad Ulrici Ducis Wirtenbergici cauſam armis diſceptandam impulit. Is ob illatas Reitlingæ bello injurias à Suevis (violentiam majori virtute refutantibus) patriâ ejectus, dudum exul oberrabat, Gallorumq; præter Helvetos, Germanoſque, ſubſidia implorabat, poſtquam ipſius jam poſſeſſiones auro traductæ à Suevis ad Auſtriacos tranſiiſſent.

Franciſcus religionem Proteſtantium averſatus contra Carolum tamen illorum fœderi ſociatur, & Haſſo arma ſuppeditat.

Nec deerant, qui filio Chriſtophoro magnæ indolis juveni imprimis faverent. Philippus certè Gallorum ſtipendiis non contemnendum brevi exercitum ſcripſit, quem tripartitim in Ducatum Wirtenbergicum infudit, ac magnâ ejus parte in poteſtatem redactâ, obvias ſibi ad Laufenum oppidum Ferdinandi Regis copias, poſtquam earum Dux Philippus Palatinus vulnere præmaturo ex caſtris ſubductus eſſet, non magno negotio confecit, ac perpetuo deinde victoriarum cur-

Surius in comment.

XX. Philippus Haſſiæ Princeps Wirtenbergicum contra Auſtriacos reſtituit, pace denique novis legibus cum Proteſtantibus initâ eidem conciliatus.

curſu ceteras urbes pronas habuit. Pax tamen, ceterorum Principum interceſſione, arma Auſtriæ inferenda ſuſtinuit. Erant hi Georgius Saxoniæ Princeps ſocer Philippi, & ſeptemvir Moguntinus, quorum labor is primum fuit, ut Saxoniæ Electorem Ferdinando Regi adverſantem conciliarent, quod Cadami Bohemiæ oppido his legibus impetratum eſt; *Ut ea, quam Cæſar Noriberga concepit, pax inviolata conſtet, neque religionis cauſſa vis cuiquam fiat, Cæſareum Spiræ judicium nullâ juris actione adverſus Proteſtantes experiatur, quæ quidem religionem tangat, Anabaptiſtis Sacramentariisque ſecluſis. Saxoniæ vic ſſim Princeps ſociique Ferdinandum Regem eſſe Romanorum juſto titulo profiteantur, impetrato tamen à Cæſare intra decimum menſem decreto, quo caveatur, ne inconſultis deinde Principibus, atque ante electionis neceſſitatem illorum ſententia declaratam, vivo etiamnum Cæſare Rex in imperium admittatur. Denique Ferdinandus det operam, ut quæ Saxoni ſunt cum Principe Clivenſi pacta matrimonij, Cæſar approbet.* His ita conſtitutis, pacem quoque Philippus horum arbitrio accepit, & conceſſus Ulrico Ducatus beneficiario clientelæ titulo à Cæſare eſt, ſine maſcula prole ad Auſtriacos rediturus, onus etiam ſubſidiarii militis ad ſævientem Monaſterii Anabaptiſtarum furorem reprimendum Duci impoſitum eſt, adeoque illa bellorum tempeſtas brevi detonuit, Franciſco ſuâ ſpe fruſtrato; qui Germaniam, more gentis, in armis ſemel ſumptis pertinacem, diutius jactandam ſperaverat; ut ab Inſubriæ defenſione, cui rurſus occupandæ animum adjecerat, vires Auſtriacorum averteret. 1534. XXI.

Ceterùm alia in imperio Monaſterii Weſtphalorum inferioris Saxoniæ urbe excitata ſeditio, tam raræ, atque per omne retro ſeculum inauditæ vecordiæ eſt; ut præteriri hoc loco à nobis non debeat, ne ignoret poſteritas, quàm ſemel à veritatis fideique linea aberrantibus ad extremæ dementiæ avia pronum ſit iter. Eſt Monaſterium urbs facilè totius Weſtphaliæ nobiliſſima, ac regionis illius Metropolis, ad quandam Mediolanenſis urbis ideam per Saxones ab Inſubria (relictis ibidem Longobardis) reduces excitata, populum habet à primo ſummoque ſacrorum Antiſtite D. Ludgero, Caroli magni ætate, diſciplinis Chriſtianis imbutum, quibus remp. divini, humanique juris hactenus obſervantiſſimam magnis Eccleſiaſticarum rerum incrementis propagaverat; ut præter Eccleſias Parochiales ſex, Collegia quinque Canonicorum, plura etiam religioſorum hominum cœnobia, Sacella ac templa cenſeret; ſed infelix illa religionis per Saxoniam exorta lues, quin ſuâ quoſdam contagione inficeret, nullâ Magiſtratus diligentiâ prohiberi potuit, ſi quidem Oratores ſacri pernicioſo hoc primùm malo afflati, ceteram facilè plebem novitate, ac indultâ vitæ licentiâ depravatam, adverſus Magiſtratum atque Eccleſiaſticum ordinem invidiâ odiiſque inflammarunt, ut proinde magna horum pars, ſeditioſorum hominum vocibus appetita, exilium ante patriam habuerit, opumque aliquantò leviorem jacturam, quàm religionis duxerit, quòd hac animorum, illis corporum ſalus niteretur. XXII. Monaſterii Weſtphal. nova ſeditio emergit in imperio. *Meshov. in hiſt. Anabap. l. 6. & 7. Surius in Com aliique.* XXIII.

Hanc Cæſar inſolentiam ſeverâ licet animadverſione in ſontes pronunciatâ, fruſtra opprimere conatus eſt, quin ut preſſus violenti fluminis impetus, majori deinde eruptione aquarum exundat; ſic furor intervallis remiſſus, graviori ſemper Carolus Imp. pænis fruſtra intentatis obnitum

1534.

A Lutherana ſeſta Rothmannus & Cnipperdollingus per Piſtorem Harlemenſem, & Sartorem Leidenſem denique ad Anabaptiſmum traducuntur.

per violentiâ,tanquam inſtauratis quiete viribus,prorupit.Fax prima ſeditioſorum Bernardus Rothmannus ex D.Mauritii Sacellano Saxonicæ libertatis Præco factus:altera Cnipperdollingus,armis,quàm ore promptior,uterque urbis incola;ac nato ad rebellionem ingenio. Haud multò poſt,inſana Anabaptiſtarum factio,quæ magnis jam per Flandros, Batavosque augmentis invaluerat, urbibus ac regionibus illis profligata,Monaſterio ſeſe etiam infudit. Ex his Harlemi Piſtor Joannes Matthias egregiè callidus,ad quandam ſuæ religionis dictaturam aſpirans,duodecim imitatione Chriſti,(cujus ipſe perſonam induerat) legit Apoſtolos,quibus omnem latè regionem ſuis auſpiciis diſtribuit, in quibus Joanni Bocoldo Sartori,Leidæ in Hollandia nato,Monaſterium ſortitò obtigit, quo ſe homo,nullis artibus,præterquam ſubdolo ingenio , inſidioſâque ad perſuadendum inſtructus facundiâ , contulit. Hic urbem ingreſſus jam in Lutheranismo fluctuantem,magnamque ejus partem,Rothmanno Duce , ad Zwinglium inclinatam vidit:quâ lubricitate vacillantes(ut facilè erat in ruinam nutantes impellere]cives ſenſim Anabaptiſmo initiavit.Quod licet primo conatu tentatum infeliciùs eſſet,Rothmanno præſertim adverſante,hunc tamen,ubi ſibi adjunxiſſet clandeſtinis præſertim conventiculis , egregiâque pietatis ſpecie multos ſibi conciliavit.Advocati ex vicinis oppidis,ejuſdem ſuperſtitionis patroni,qui magno numero cum ipſo Apoſtolorum capite Joanne Matthia affluxêre.

XXIV. Novi Prophetæ raptus & colloquia cum Deo appoſitè fingunt, vulguſque trahunt.

Hi ut terrorem urbi injicerent,attonitamque plebem ſacro quodam religionis horrore occuparent , nocturno miſerabilique per urbem ejulatu pœnitentiam ingeminabant;omniumque animos,velut ad extremam judicii horam conſternatos, percellebant. tum deinde per diem, frequentibus populi concionibus raptus,colloquiaque cum Deo Patre, Angelisque, tam appoſitis ad fallendum moribus confingebant;ut ad mentem deinde concionemque reverſos,plebs tanquam delapſos è cœlo Vates auſcultaret.Quo ſemel obtento,mirum, quantâ inſaniâ populo illuſerint,quem,ut aliquâ voluptatis illecebrâ delinirent, poſt celebrata ſuorum noctu conventicula,ad promiſcuæ libidinis uſum provocabant, egregio videlicet novæ religionis lenocinio,argumentoque, quonam illa autore profecta eſſet. Fides enim ex moribus probatur, cùm proba eſſe nequeat, ubi hi ex ipſo inſtituto ſunt improbi.

XXV. Curiam & armamentariū firmiores occupant & novam remp Sionis inſtituūt. Epiſcopo imperatam a Cæſare opem expectante

Denique ubi,adultis jam viribus adverſariorum, ex Lutheranis & Catholicis in urbe conflatum robur ſuſtinere poſſent,curiam,armamentariumque invadunt nec poſt longas pacis utrimque conciliatæ inducias, cùm libertatem ſuæ factionis nacti eſſent, ruptis humanæ divinæque legis fœderibus, urbe Magiſtratum Sacerdotes,Cœnobitasque templis ac poſſeſſionibus deturbant:novam rempublicam,tanquam Hieroſolymam Sionque.ut vocabant, redivivam excitant, viginti quatuor virorum , ſuo ex corpore, ſenatum legunt. Conſularis dignitas Cnipperdollingo & Cippenbroco defertur. Summa tamen penes Vatum præcipuos,Matthiam & Bocoldum,autoritas manſit.His illa inprimis cura erat: ut ſuas contra Franciſcum Epiſcopum ex antiquiſſima Comitum de Waldec familia oriundum,vires confirmarent. Ille enim jam vias ſuo ubique milite inſede-

rat,

Digitized by Google

1534.

rat, indictaque ab Imperatore per Germaniam vicinorum Principum auxilia præſtolabatur, ut ſeditionem, nullis conſiliis componendam, vi opprimeret, & quanquam indictis Confluentiam, ac deinde Wormatiam Ferdinandus comitiis tardam, aut certè exiguam ceterorum opem Epiſcopo ſubminiſtraret, tamen unius parumque firmæ urbis vires, hoſtilem impetum diu ſuſtinere poſſe nequaquam videbantur.

XXVI. Vrbici ſua quoque ſubſidia ex Batavis eliciunt, ſed intercepta. Quæ deinde ex accolis collecta.

Quocirca Ambſtelrodamum vicinasque per urbes Anabaptiſtæ ſuæ factionis homines per literas nuntiosque convocant, ad novæ electæque à Deo Hieroſolymæ inſtaurationem. Quod tantâ ſolertiâ & à Legatis præſtitum, & aviditate ſectariorum exceptum eſt; ut urbibus domibusque paſſim deſertis, auro tantùm armisque ac pannis lineis inſtructi, vigeſimo primo Martii, onerariæ naves ſupra triginta ad Monicodamum, Batavorum oppidum, confluerent. Alii de aliorum profectione prorſus ignari, niſi quod ſingulis navibus unus explorator adeſſet deſtinatæ profectionis conſcius, qui apud ceteros inſigni diſſimulatione atq; admiratione facti, omnium cogitationes ad ſtupendam divini Numinis providentiam attonitas converteret. Sed infelix rerum exitus hanc mortalium fraudem & Superûm curam brevi detexit, cùm altero poſt die Tranſiſulani per regionum præfectos coacti inexſpectatæ ſeſe multitudini objicerent, ut itineris factique rationem ab armatis, vi etiam, cùm opus, extorquerent, illi, cùm ſe Numine certo duci exiſtimarent, vim omnem facilè ſpernebant, donec ſe navibus, auro, armisque exui, atque in carceres ablegari viderent. Ita fex illa ſeditioſorum, aut gladio, Mariæ Belgii Principis juſſu, abſumpta, aut certè ad ſanitatem reducta eſt, cùm *fidem, ut libertas mater improbitatis, facilè evertit; ita ſervitus, & cuſtos religionis metus, ſæpè reſtituat.* Hac ſpe fruſtrati Monaſterii incolæ, ex oppidis pagisque vicinis homines facilè trecentos magnis pollicitationibus ad ſe pertrahunt, quos, junctâ ex civitate operarum copioſâ manu, urbi, foſſis, aggeribusque ac propugnaculis inſigniter communiendæ, præficiunt. Quibus cibus publicis impenſis ſubminiſtratus, eâ lege ac ordine, ut primo die caro recens, altero indurata, tertio haleces in prandium cederent, iiſdem per quodque triduum vicibus recurrentibus.

XXVII. Matthias ex Pittore Vates & Archiſtrategus feliciter pugnat, ſed cadit denique.

Interea Joannes Matthias Vates, militiæ præfectus, trecentorum capitum Dux nonnunquam in hoſtilia ſeſe caſtra furibundum emittit, felici ſemper belli ſucceſſu, prædarumque onere lætus; ſed fortunâ rerum ebrius, cùm deinde non ampliùs triginta audaciæ periculorumque aſſumeret ſocios, manibus ac ferro hoſtili interiit, docuitque, *caſum nonnunquam temerarios præterire, at denique opprimere.* Unius hæc clades multorum animos conſternatione perculit, qui à præcipuo ſibi vate indubitatam ſemper victoriam ſpoponderant.

XXVIII. Bocaldus Vates ex Leidenſi ſartore, novo vaticinio Regem ſe fingit.

Sed Bocaldus aſtu ac ſimulatione nihilo inferior, eo ſublato, novam urbis politiam meditabatur, in qua ipſe tyrannidem ſumma authoritate occuparet. Itaque noctu derepente nudus è domo ſe projicit, magnaque ac iterata vociferatione, Regem Sionis venire inclamat. Triduo poſtea integro elinguis jacet, nec aliter quàm calamo ſuam à Deo linguam teneri vinctam indicat. Populo rei exſpe-

Digitized by Google

1534. ſpectatione ſuſpenſo, denique publico edicto, tanquam à Superis hauſto, enunciat ſingulorum fortunas in communem Chriſtianorum uſum more veteri conferendas eſſe, petitâ à divinis vatibus expoſitionis formâ. *Hæc dicit Dominus, &c.* Duodecim porrò Iſraelis Judices, antiquis Judæorum legibus ab oblivione vindicatis, inſtituit. Cùmque, haud multò poſt in adulterio deprehenſus, magnâ quorundam offenſione eſſ[et], polygamiam veterum, ſub extrema Numinis in obluctantes indignatione, promulgavit. Ita paſſim à laſciviente plebecula maturæ, immaturæque nuptiis addictæ, repugnantes caſtitate ac vitâ, aut certè narium auriumque truncatione mulctatæ ſunt, ipſo Bocaldo ac Cnip perdollingo Judicum carnificumque munus obeuntibus.

Duodecim Iudices Iſraelis conſtituit, & polygamiam Iudæorū in adulterio repertus, vulgat.

XXIX. *Demum Bocaldus ſartor Rex proclamatur, & Reginâ cum [c]ō cubinis & apparatu q; planè regio eligit.*

Sed Bocaldus demum, à ſubornato Vate Joanne aurifabro in Regem Sionis poſtulatus, delectusque in cœmeterio D. Lamberti, gladium, tanquam à Deo oblatum, ſimulatâ licet tergiverſatione accipit, Rothmannum ſuum interpretem nominat, quatuor à conſiliis viros, pro cuſtodia corporis, lictores duodecim, pro miniſterio viginti & octo ſatellites deligit, rubro cæruleoque ſerico regiè excultos. Regina illi comes Harmelica cum tredecim concubinis ejuſdem cupiditati obnoxiis, domi foriſque adhærebat. Equos in comitatu facilè triginta ſerico auroque inſtratos ducebat. Regis eſſedum inſigni purpuræ aurique colore ac pretio eminebat. Ipſe ter in hebdomade forum conſpectumque urbis ad cauſſas liteſque diſcernendas ſubibat; pretioſiſſimo ad talos uſque defluente paludamento inter auri argentique fulgorem coruſcante accinctus. Aureus per collum pectuſque torques oberrabat, qui in effigie ſuſpenſi orbis enſem decuſſatim fixum cum hac inſcriptione præferret, vernaculo idiomate, *Rex juſtitiæ ſuper omnes.* Capitis diadema ex puro conflatum auro, manuſque ſceptrum ejuſdem metalli ſpecie relucefcebat. Quieſcentis, aut euntis latus hinc unus cum triplici corona adoleſcens; illinc alter cum gladio exerto ſtipabat; ut Europæos poſt ſe Reges majeſtate umbratili facilè relinqueret.

XXX. *Lites ipſe ex ſolio dijudicat, ac ſubinde reliquis publicè in menſa ut Chriſtus diſcipulis, ſervit, panem vinumque tribuens, mittitq; in orbem Apoſtolos ad prædicandum.*

Poſt auditas dijudicataſque lites, ad ſaltum nonnunquam cives oblectaturus deſcendit, nonnunquam convocato ad latiſſimam ſummi templi aream populo, cænam ex induratis recentibuſque carnibus ac cocto Zytho miniſtrabat, quam denique fracto ipſe diſtributoque omnibus per ſe Reginaſque ſuas pane hauſtuque claudebat, his verbis, *Accipite & manducate*, &c. ut menſæ Dominicæ imaginem guſtumque ſubditis exhiberet. Sub has epulas, tandem placuit delectos in orbem univerſum Evangelii ſui præcones deſtinare; quòd ex hac rediviva Sione tanquam mundi Domina, ſalutem in omnes latè gentes imperiumque ſuum propagandum conſtanter aſſereret. Itaque unâ legatione octo & viginti quaquaverſum dimiſſi, qui Apoſtolico munere ſedulò, mortis etiam diſcrimine poſthabito, fungerentur. Hi plerique intercepti, tam ſe inſanire ſeriò oſtenderunt; ut nullis etiam ſuppliciis, à bruto perfidiæ errore depelli potuerint. Unus Graſius ab Epiſcopo interceptus commutatâ in ſaniorem fraudem malitiâ ad urbem ſe recepit; ut exploratis obſeſſorum conſiliis ac viribus, de iis opportunè Antiſtiti referret.

Alii

1534. In Hollandiam miſſi, decepta Mariâ Belgii gubernatrice, penè Amſtelrodamum intercepêre.

Alii tamen in Hollandiam Prophetæ ſubmiſſi, magis ex voluntate rem agunt. Ghelius inprimis, qui Amſtelrodami acceptus, nec parvis ſuarum partium acceſſionibus fretus, denique audaci conſilio Mariam Belgii moderatricem adit, perſonamque jam olim Friſico tumultu notam fatetur, ſeque Monaſterium facilè Imperatori traditurum pollicetur, ſi factorum venia, facultasque apud Batavos morandi fiat. Nec gravatè obtinuit, proinde, apertam jam lucem Amſtelrodami nihil reformidans, inſignem ſibi perditorum ſuæque factionis hominum manum adjungit, quâ non jam ille Monaſterium, ſed Amſtelrodamum noctu aggreditur. Hi occupatâ ex voto curiâ, ſignum, ære campano conjuratis per urbem dandum, edere, ob amotum caſu funem, non poterant, ita paucitate ſua, & viribus impares internecione omnes ſeditionem luerunt. Harlemii nonnulli ejus ſectæ homines, tanquam Deo familiares ac proximi, inter nefariæ ſuperſtitionis otia, ex ſummis ædium tectis, alimenta de cœlo præſtolabantur.

XXXII. Cum Monaſterium obſidione arcta premeretur, Hilla tanquam altera Judith egreſſa, Epiſcopo induſium veneno illitum, ſed prodita, obtulit.

Nec minùs inter hæc ſtultè Monaſterii ſe à Superis etiam in libertatem vindicandos ſperabant; ut pertinaciſſimè iccirco, cum hoſte foris ac cum extrema rerum penuria domi conflictarentur, aliâ aliâque exſpectatione, ac ſpe, à ſubdolo Rege ad omnem patientiam obdurati. Emiſſa ex urbe Hilla eſt Friſici ſanguinis mulier, quæ, velut altera Juditha, Principis ſeſe caput ad urbem relaturam ſperabat, inſtructa hunc in finem tenui ex lino ſubuculâ peſtilenti veneno illitâ, quo ſe donatum Epiſcopum manibus immolaturam credebat; ſed fraude jam per transfugam cognitâ, atrociſſimis temeritatem ſuppliciis abſolvit. Ejuſmodi deluſionibus miſerrimæ plebeculæ diu impoſitum; dum per infames murium infantiumque epulas implacabilem gulæ rabiem utcunque componerent, extremasque humanarum rerum calamitates, jam etiam nolentes, interque armatorum manus conſtricti, tolerarent, cùm interim libertatem de cœlo vanis Bocaldi promiſſis lactati, inſani mortales propediem ſemper exſpectarent, exemploque docerent, à vera ſemel religione deflectentibus, aut ſpem immodicam, aut nullam relinqui. Vitia etiam ſervire pro virtutibus, cùm patientiæ ac conſtantiæ loco pervicaciam amplectantur.

XXXIII. Vrbs denique occupatur & autores ſeditionis novo ſupplicio mulctati.

Interea obſidione jam in alterum annum extractâ, nonnemo transfugarum, exploratis circa urbem foſſis, ac poſtulatis ab Epiſcopo ſociis quadringentis, noctu foveas muroſque felici conatu ſuperat, unamque urbis portam, cuſtodiis trucidatis, invadit, unde immiſſo milite atque ad ſummæ ædis campum traducto (ubi intra munitionum receptacula ſeſe Anabaptiſtæ defendebant) atroci certamine magna ſectariorum pars confecta eſt, atque in autores portentoſæ conjurationis inquiſitum, quorum, cum Bocaldo ex turris latibulis producto, duo præcipui Cnipperdollingus & Crechtingus ad Principem adducti, ſpectaculum omnibus, tum improbitatis, tum extremæ inter exquiſita ſupplicia pertinaciæ dederunt. Nullum Bocaldus Antiſtiti honorem deferebat, ſed ut famulum de trivio compellabat Franciſci nomine, multumque ſibi debere aſſerebat, quòd nullis ante munitionibus inſtructam contra vim tam egregiè urbem eduxerit. Poſſe ſe etiamnum utiliſſimam illi navare operam, ſi craticulato incluſum carceri per orbem

1535 bem novum hunc Regem Sionis ſpectandum circumferat, eâ lege, ut ſpectator quilibet ſeſtertium pendat. Cui Princeps, conſilium ſe accepturum, dixit, atque ex ſumma ædis Lambertinæ turri ad totius, non urbis modo, ſed & orbis affluẽtis ſpectaculum ex ferrea cavea ſuſpenſurum recepit, quod exuſto ſenſim, candentibus in foro laminis, unà cum ſociis, homini ad æternam facti memoriam accidit; ut pendentes hodiedum ex turri caveæ teſtantur. Quanquam & aurea etiamnum numiſmata Regis imagine inſignita cum inſcriptione *Rex Sion*, in manibus hominum ſpectaverim, dum hæc celebri illo anni MDCXLV Comitiorum tempore hac in urbe præſens ſcriberem. Ita poſt luctuoſiſſimæ ſeditionis tragœdiam à principio ſuperioris in quinti & trigeſimi anni Junium productam. Deniq; ut *graves morbi diuturni plerumque non ſunt*, ab omni reſpirare urbs hæreſi atque ad priſtina ſeſe pietatis ac religionis veſtigia cœpit recipere, nunquam poſt acceptam ſemel urbe Lutheranorum ſuperſtitionem, tam facilè ad ſanitatem reducenda, niſi tam inſano Anabaptiſmi paroxyſmo brevi tempore laboraſſet: Ita *unum aliquando malum alterius eſt remedium*. Nec mirum eò ſenſim amentiæ prolabi potuiſſe perſpicacis animi gentem, quæ, ubi recepto illo mutatæ religionis principio, quo quiſque ex Scriptura S. capita veræ fidei definire conabatur, ſingulos per diverſas rapi vias conſpiciebat, cum Anabaptiſtis, ad interni ſpiritus definitionem omnia revocantibus ſentire maluit: cùm hic ſolus inexpugnabilis; ille verò Scripturæ definientis ſenſus, propter variarum ſententiarum fecunditatem contra adverſarios non poſſit ſuſtineri.

XXXIV. Italia ab hæreſi intacta novum Pontificem accipit.

Dum illa hæreſum paſſim invaleſcentium tempeſtas Europam latè quatit, ſola Hiſpania Italiaque, inſigni ſuorum Principum vigilantiâ curâque præmunitæ, nullam cladem acceperunt, aucto etiam religionis ſtudio, velut collecto intenſoque per vicinum frigus igne, ſeveram inſtituerunt in omnem hæreſin inquiſitionem, alieno cauti periculo, & damnis feliciores. Nec ſanè in adminiſtrata benè Rep. *lues illa perfidiæ* facilè adhæreſcit, quæ, *ut corporum contagio, vulgus ante plerumque quàm Proceres corripit, & à malis ferè moribus, tanquam aere corrupto, principium ducit*. Roma ſuperiori anno Clementem longis morbi difficultatibus fractum amiſerat, magnâ prudentiæ æquitatiſque famâ celebratum, poſtquam jactatæ dudum patriæ pacem reſtituiſſet. Succeſſit illi Alexander Farneſius Romanæ pietatis ac familiæ hæres laudatiſſimus, Pauli tertii nomine, quem non ſuffragiorum ſorte, ſed unanimi totius ſenatus conſenſione electum, urbs lætiſſimis animis vocibuſque ad Vaticanam domum proſecuta eſt; quòd poſt tredecim Pontificiæ dignitatis viros, & integri ſeculi periodum ſedes à Romani denique ſanguinis Principe rurſum occupata eſſet.

XXXV. Barbaroſſa potentiſſima claſſe aſt·que Tunetanum regnum, ejecto Muleaſſe Rege, pro Turca occupat.

Cœperant res ab Auria in Peloponneſo erectæ, egregièque alterâ pôſt expeditione defenſæ, tandem deficientibus, inter hoſtium perpetuos aſſultus, Hiſpanis ad Solimannum rurſus, deſertâ Corone, deflectere. Cùmque Hariadenus Barbaroſſa ex humili pirata, fortunæ virtutumque auſpiciis, ad ſummum claſſis Turcicæ imperium, eâ ſpe, admiſſus eſſet; ut Africæ ſubjugandæ vias rationesque ex-

pli-

153[illegible]

plicaret. Ante illud ſuâ potentiâque barbarorum fretus, ita feliciter executus eſt; ut ante expectationem hoſtile ſolum, ante pugnam victoriam occupaverit. Præcipuum illic Regnum, veteris Carthaginis loco, Tunetanus Rex Muleaſſes obtinebat, ex Mahomete duorum & viginti filiorum patre, ipſe cum altero ſuperſtes, nam germanos octodecim ſub parentis fata, immitis frater, vel acerbâ nece ſuſtulerat, vel exuſtis ferro oculis regno inutiles fecerat; ne quem ex illis haberet potentiæ inſidiatorem. Pari crudelitate in graviſſimos Procerum deſævitum eſt; ut infami tyrannide, non ſuorum modò odiis, ſed & exterorum quoq; juſtiſſimâ indignatione imperii ſui fortunam oneraverit. Igitur Roſcetem unum ex Muleaſſis fratribus immanitati hominis fugâ ſubductum, Barbaroſſa ſibi adjunctum fingit, ut, ſpe illius in Regnum ſufficiendi, faciliores Pœnorum ad deditionem animos impelleret.

Iovius l. 34 & 35. Anton de vera Figueroa in vita Caroli.

Nec fefellit aſtus, nam poſtquam centum propè triremium claſſe per Tyrrhenum mare Italiæ Hiſpaniæque oras allapſus, ingentem latè terrorem ſtragemq; miſerandam Chriſtianorum dediſſet, verſis ex improviſo in Africam velis. Muleaſſem nihil hoſtile metuentem, ac navigationis ſpecie deluſum, facilè tanto armorum ſtrepitu violentiâque oppreſſit. Siquidem primum venientis impetum Utica non diu ſuſtinuit, unde Tunetum digreſſus Roſcete in ſpem regni propoſito, non magno labore gentis animos, jam etiam metu perculſos, eò adduxit, ut Muleaſſe repudiato, Roſcetem Barbaroſſamque admitterent; ſed ubi recepto intra mœnia Barbaro Roſcetem non abeſſe modò, ſed & Byzantii inter vincula detentum intelligerent, dolore atque indignatione concitati, inexſpectatam omnibus perfidiam armis nequicquam ulciſci ſunt conati. Quam audaciam cùm trium facilè millium clade luiſſent, denique hoſtili aſtu potentiâque oppreſſi, Solimanno ſeſe juramento addixerunt. Hanc rerum inclinationem pronæ reliquorum per Numidiam oppidorum voluntates ſecutæ, brevi univerſam illam Africani imperii oram Ottomannico nomini adjunxerunt.

Muleaſſes profugus ab avunculo Dorace vicinæ gentis regulo; haud longè Conſtantinâ urbe receptus, regiiſque ſumptibus alitus eſt: dum poſtulatis Cæſar ſubſidiis adeſſet. Hic enim cùm intelligeret, quantùm ab audaci immenſiſque viribus ſubnixo hoſte Barboroſſa Italiæ Hiſpaniæque periculi immineret, omni conatu Muleaſſen in amiſſam regni poſſeſſionem reducendum ſtatuit. Præſertim cùm ille ſe Imperatori tributarium, hoc accepto beneficio, addiceret. Igitur conditis in Hiſpania ultimæ voluntatis tabulis, regnique adminiſtratione penès uxorem, jam prole gravem, relictâ, Barcelonam contendit, collectâque ibidem, ex Belgis Luſitaniſque claſſe, quadriremem, quam adduxerat eodem, cum duarum & viginti triremium apparatu Andreas Auria, ſub Maii exitum conſcendit, ac dierum tredecim navigatione Calarim Sardiniæ appulit, ubi cognovit Germanos, Hiſpanos, Italoſque milites, cum Pontificiis & Procerum Melitenſium triremibus arma opeſque in hoc bellum conferentibus, eo numero confluxiſſe, ut juncti ſecum ſeptingentarum navium claſſem onerariæ bellicæque unà conficerent. Poſtquam ſoluta eſt quarto & decimo Junii die claſſis, poſtridie ſeſe ſpectan-

XXXVI. Pro Muleaſſe reſtituendo ingenti claſſe Carolus Imp. in Africam navigat.

1535

ſtantibus Africa, hoſtiumque ex promontoriis ignes aperiebant.

XXXVII. Barbaroſſa terreſtri, quam maritima defenſione mavult occurrere, ſucceſſu primo felici.

Cæſar, cùm propiùs Guletam, maritimam Africæ urbem, claſſem admoviſſet, ac Barbaroſſam, ut ſperaverat, obvium fruſtra exſpectaſſet, duo exploratoria Gallorum navigia Tuneto Maſſiliam petentia occupat, ex quibus, tum Foreſtii, Franciſci Gallorum Regis Legati, conjuncta cum Barbaroſſa, in muniendis opportunè contra vim urbibus conſilia, tum hoſtis terreſtri potiùs quàm maritimo prælio fortunam belli experturi decreta intelligit. Terrebat magnopere tyrannum ipſa Cæſaris præſentia, quem temerè hoſtilis peregrinæque regionis oram minimè ſubiturum apparebat, nec rediturum ſine inſigni aliquo facinore, ac digna tantæ famæ nominiſque gloria. Collegit tamen quantùm per feſtinationem licuit, Afrorum ac Numidarum centum ferè millium copias, quibus ipſe ſelectas Janizerorum cohortes, totius militiæ robur, addiderat, his ſe, minutioribus dimicationibus potiùs, quàm totis caſtris Cæſaris potentiam attriturum exiſtimabat. Nec prima initia votum exſpectationemque fefellêre; poſtquam enim Cæſarianorum caſtra, aliquot expugnatis munitionibus, Guletam, & propinquitate, & armis premerent; ſemel Itali, iterumque Hiſpani ſuis dejecti propugnaculis; illi Sarnenſem, hi Mendozam poſt ſe Ducem, cum inſigni detrimento, reliquêre.

XXXVIII. Caroli in bello eximia virtus.

Quanquam utcunque repoſita clades, quod præter Vaſtium, expertiſſimum Ducem, Cæſar ipſe in omnem occaſionem vigil, interque ipſas volitantium Numidarum turmas, majeſtatis ac diſcriminum negligens, locorum hoſtiumque præſidia inſpiceret, quamvis ſui illum periculorum publicæque ſalutis commemoratione nequicquam à minorum Ducum officiis revocarent: verùm Carolus, ut turpe eſt militi ad propinquum jaculorum ſtridorem caput ſubducere; ita exercitum inter adverſariorum impetus ſuo nudare capite noluit, ne cùm declinaret periculum, timere videretur. Barbaroſſa, præter urbanas copias, proximis olivetis ingentem hominum multitudinem condiderat, in quibus Numidæ, velox inſidioſumque militum genus, repentinis incertiſque noſtros præliis fatigabant. Huc Cæſar ipſe profectus, cæſis facilè ſexaginta Turcarum, ceteros loco ac tormentorum cuſtodiâ depulit, Mago Sacerdote fruſtra ante barbarorum caſtra ſuperſtitioſo ululatu, ſparſiſque in execrationem Chriſtianorum ſyngraphis, ſuos protegente; cùm ipſe inter reliquos prima caderet Martis victima, ac ſignatis cruore chartis imperatoriæ virtuti teſtimonium relinqueret.

XXXIX. Muleaſſis Regis in caſtra Cæſaris adventus & habitus.

Muleaſſes poſtea, non magno ducentorum hominum comitatu, ad caſtra Cæſaris penetravit. Proceri corporis barbarus, obfuſco militarique vultu; ſed obliquâ oculorum acie, parum grato, qui, ut erat mitrato capite, talarique in veſte Cæſaris throno inſidentis dexteram exoſculatus, ac deinde juxtà humo tapetibus inſtratâ receptus, collectis illic, more patrio, cruribus, per interpretem Cæſarem ita allocutus eſt; ut & gratiam debere ſe illi oſtenderet, & beneficio reſponſurum abundè polliceretur.

XL. Guleta per vim expug-

Maturandum porrò exiſtimabat Imperator, extremiſque Guletam pertentandam viribus, ideoque Menſe Julio admotâ per Oceanum claſſe, eductiſque terrâ per frontes propugnaculorũ tormentis ab aurora ad inclinantem jam prope diem

Digitized by Google

1535. natur, & præda ingens capitur.

diem tantâ vi numeroque globorum concuſſa ſunt urbis mœnia, ut inter terribilem tormentorum fragorem mare exæſtuare ſpumis ac fluctibus, terra ſub pedibus dehiſcere crederetur, dum urbs muris propugnaculiſque nudata latiſſimis ruinis aditum panderet. Tum verò triginta virorum millia Cæſaris præſentiâ ac cohortatione animata, pleno ſeſe agmine per foſſas mœniaque in urbem effundunt, quorum virtutem barbari cùm diu ſuſtinere non poſſent, aut averſis ſeſe Guletæ portis in fugam effundunt; aut ferro morteque præoccupati, ſtationem vitamque deſerunt. Sinas præſidiariæ militiæ Princeps ponte in oppoſitam continentem, indeque Tunetum abiit. Ingentem urbis prædam nobilitarunt quadraginta bellici apparatus tormenta, & centum quinquaginta navium claſſis à Barbaroſſa in ſinum Guletanum ſubducta; cetera militarium laborum præmia ſpoliaque fuêre.

XLI. Tunetũ inſtructâ acie Carolus petit, hoſtemque profligat.

Poſt impoſitum urbi ſexcentorum militum præſidium, Cæſar ſine cunctatione Tunetum paucorum dierum itinere contendit, inſtructâ, atque ad hoſtem ubiq; excipiendum paratâ acie. Ipſe, nunc inter primos pedeſtris militiæ ordines cataphractus, ferreâq; manum clavâ armatus, vehebatur; nunc juxta equitum phalangas, poſt Chriſti, ſibi in crucis ſigno prælati, imaginem, equo iberico ferebatur, omneſque cùm verborum, tùm vultûs alacritate ad egregiam patiendi audendique virtutem obfirmabat. Peditatus Germanicus, inter ſclopetariorum Hiſpanicæ Italicæque militiæ ordines, cum tormentis atque impedimentis medium obtinebat campum, ante quos equites, ſuas in turmas diſtributi, incedebant. Haud procul Tuneto Barbaroſſa centum Afrorum Numidarumque millia, inter obvia Cæſarianis oliveta, diſpoſuerat. His, Turcici exercitus robora, decem millia peditum adjecerat. Quibus cùm paratâ occurrerent acie Chriſtianorum copiæ, ingens ex diſpoſitis circa tormentis pilarum in eos vis effuſa eſt, quæ terrore majori, quàm damno in militem deſæviret. Subſtiterunt imperterrita Chriſtianorum agmina, ac denique ſuadente Vaſtio, ac probante Cæſare; ne exſpectato quidem tormentorum apparatu in hoſtem pedes manuſque concitant, qui cum haſtatas Germanorum cohortes horrerent cominùs, ut qui inermes ad omnem ictum patebant, eminùs verò terribili glandium procellâ per ſclopetarios obruerentur, effuſâ retrò fugâ, & tormentorum ordines, & relictos in acie Turcarum Janizeros deſtituunt, qui, pro veteri nominis dignitate, pugnaturi ſubſtitêre; ſed cum virtute numeroque impares hoſtili paſſim ferro occumberent, Barbaroſſam pudore metuque confuſum, ad ſuburbanos muros conſequuntur.

XLII. Tunetũ à captivis Chriſtianis, in libertatẽ aſſertis, Carolo ad ſubſidium accurrenti traditur ac ſpoliatur.

Is cùm ſe urbi minimè crederet, inter ſpem timoremque anxius, ſtatuit, & ultionis capiendæ & ſubſidii à Cæſare avertendi cupiditate, ingentem captivorum quam arci ex Chriſtianis incluſerat, multitudinem igne ſubjecto perdere. Quod extremum deſperatæ crudelitatis conſilium vix tandem Sinas Judæus barbaro diſſuaſit, ſparſus tamen jam concepti facinoris rumor duos Chriſtiani ſanguinis inter Turcas libertos Medelinum Hiſpanum, & Catareum Dalmatam popularium miſeratione tactos ad conſilium opemque communicandam impulit. Servi, poſtquam, inſtrumentis ad ſolvendos compedes ſubminiſtratis, in libertatem ſe ven-

1535. vendicaſſent, ejectis arcis præſidibus, armamentario potiti, Barbaroſſam, aditum deinde vi fruſtra precibusque tentantem, non ab arce tantùm, ſed ab urbe ac regione totâ profugum avertunt. Signa verò ex altiori loco Cæſarianis occupatæ arcis exhibent. Cæſar ubi hoſtem in fugam ſeſe conjicere animadverteret, urbis mœnibus exercitum admovet, quâ ultro receptus, obſtare tamen, licet deprecante Muleaſſe, non potuit, quin avidiſſimo prædarum militi, nudoque ac laboribus exhauſto locupletiſſimæ civitatis ſpolia indulgeret. Uni Vaſtio triginta facilè aureorum nummûm millia ex arcis ciſterna extracta obvenére, aliis quinquaginta; aliis etiam centum ferè millia ejuſdem æris in prædam ceſſêre. Servorum viginti millia ſingulis à Cæſare veſtimentis donata, libertatem etiam navatæ fideliter operæ pretium habuerunt. Arx omni tormentorum genere, armorumq; inſtructa varietate ac copia erat, inter quæ gallicis etiam inſignibus conſpicua ſervabantur, ex infelici ante annos trecentos S. Ludovici expeditione, ejuſdemque urbis obſidione apud barbaros relicta.

XLIII. Muleaſſe reſtituto in regnũ, Cæſar languentem morbis exercitum in Siciliam reducit, ac dimittit.

Sub Julii denique exitum Muleaſſes ſuum in ſolium reſtitutus eſt, binique tantùm in cenſum annuum imperati falcones ac pernices equi, præter ſolvenda Guletano Cæſaris præſidio ſtipendia. Jam ſe Hipponem celebrem D. Auguſtini domicilio urbem, atque hinc denique Algerium Barbaroſſa receperat, quo ſuum Cæſar hoſtem non dubiâ victoriâ perſecutus eſſet, niſi inſolentiâ cœli expugnata militum valetudo, noxium alvi profluvium per exercitum vulgaſſet. Igitur ne Superis obluctari videretur, partamque gloriam morâ fortè inutili, ſuorumque interitu corrumperet, claſſem pro reditu inſtruit, Guletæ Bernardinum de Mendoza cum mille Hiſpanorum præſidio, ac triremibus decem, ſub Antonii Auriæ imperio relinquit. Mox, Luſitanis abs ſe dimiſſis, ipſe Drepanum in Siciliam contendit; ubi, perſolutis militi ſtipendiis, diſcedendi facultatem pleriſque fecit, tantùm veteranæ militiæ Hiſpanos, & duo Germanorum millia ſub ſignis retinuit.

XLIV. Reformatis in Sicilia judiciis Cæſar Ferdinandum Gonzagam Proregem illi præficit, & Sphortia mortuo Gallos imminere Inſubriæ cognoſcit. Iovius & Bellaius l. 4. de vera.

Siciliam deinde Cæſar, eximiâ illum liberalitate excipientem, ab iniqua judiciorum tyrannide, caſtigatis erroribus legibusque inſtauratis, vendicat, ac Ferdinandum Gonzagam, egregiè hâc cum Cæſare militiâ perfunctum, Proregis autoritate illis præficit. Vix Siciliam ex Africa victor attigerat Carolus; cùm Franciſcum Sphortiam principatu ac vitâ abiiſſe intelligit. Nova erat ambitionis bellorumque materies vacans capite Inſubria. Franciſcus enim Galliæ Rex antiquo hereditatis jure retrò à Valentina Comite (ut ſuprà meminimus) ducto, tùm Maximiliani Cæſaris indulto tabuliſque, Ludovico Regi conceſſis, fretus, Ciſalpinæ Galliæ poſſeſſionem armis ſibi poſtliminiò adeundam cenſebat. Sed & religio illi erat, primum videri, qui pacem cum Cæſare initam manifeſtâ injuriâ violaret. Arte igitur utendum ratus, à Carolo Sabaudo Niceam, ære, quo olim oppignorata ſteterat, redimendam extorquere ſtatuit; ut ſtricto per alienum latus in Cæſarem ferro viam Mediolano occupando idoneam ſterneret. Erat Sabaudus Franciſco avunculus vir æquus, neque gravatè ceſſurus urbem, ſed Luſitana uxor ſuo illum amore ad Cæſaris favorem inflexerat; ut proinde niſi ejus

con-

Digitized by Google

conſenſu,aut offenſione, Niceæ poſſeſſionem opportuno contra Gallum munimento abire non poſſet. 1530.

XLV. Sciabottus Dux Gall. ſpe Cæſaris conciliandi curſum victoriarum abrumpit; ſed fallitur.

Hunc igitur de improviſo Galli Duce Philippo Sciabotto aggreſſi, transalpinis facile Allobrogum oppidis ejecerunt,qui deinde ſuperatis Alpibus Taurino,Foſſano,Penarolo,Gherioque expugnato Vercellis imminebant; niſi Antonius Leva currentem victoriarum impetum extractis Mediolano copiis nonnihil retardaſſet.Sed & Joannis Lotharingiæ Cardinalis, abs Rege pacis causâ ad Cæſarem Romam deſtinati, autoritas, Philippi ſucceſſibus obfuit; cùm moneret,quietis tantiſper armis citra Duriam amnem ſeſe contineret, ne ab interrito Cæſare, & cogi nolente pacem magis extorquere velle,quàm rogare videantur. Vix ea ſibi perſuadere Philippus eſt paſſus, ceſſit tamen viri magis autoritate,quàm rationum pondere inflexus, tantâ Ducum militumque ſuorum indignatione,ut conculcatis fractisque paſſim armis, probroſâ deteſtatione Philippum execrarentur,qui tam certas victorias incertâ ſpe pacis corrumperet.Et verò ubi poſtea pacis exſpectatione dejecti omnes,Imperator Galliæ viſceribus arma inferret,proditionis ſuſpicione oneratus Dux, poſt facultates, honoremque ademptum, vitâ etiam caruiſſet; niſi uxoris cum Rege affinitas ſupra invidiam valuiſſet.

Interea Neapolis Cæſarem hibernis feriis complexa, omni humanitate colebat,nec ille injucundum hoc ſibi otium effluere paſſus, equeſtribus ludis ac illuſtrium perſonarum choreis eò liberaliùs indulſit, quòd à felicis belli laboribus, ad deſtinatas cum Alexandro Medices Margaritæ Filiæ nuptias celebrandas veniſſet. Sed hanc animi remiſſionem novis mox belli conſiliis interturbavit, neque enim ad ſumma natis ingeniis inter quietem ipſam diu locus eſt, vaſto ſimillimis oceano,qui crebros magnoſque, tam ad utilitatem, quàm perniciem multorum,motus patitur.

XLVI. De pace Romæ, quibus conſiliis, legibusque coram Pontifice Paulo 3. actum ſit.

Romæ inter utriuſque partis Legatos Imperatorios & Regios, autore ſequeſtroque Pontifice maximo Paulo III.pacis conſilia agitabantur.Hinc Granvellanus Cæſarianarum;illinc Velleius Regiarum partium de pacis legibus diſceptabant.Ille ad tria revocabat capita,de quibus Regiam definitionem Cæſar poſtularet.Primum erat de bello,conſiliis armiſque communicatis,Turcæ inferendo,eâ lege,ut onera fructumque belli ex æquo partirentur. Alterum de religione Chriſtianâ per Europam atque inprimis Angliam aut collapsâ, aut ad ruinam ſpectante,ab interitu utriusque viribus revocandâ, eâ belli moderatione à Cæſare præſcribendâ,quâ, & utilitati publicæ & autoritati regiæ optimè conſultum eſſet.Tertium Italiæ tranquillitatem complectebatur,quam,niſi Rex Sabaudo parceret,Genuâ abiret,Mediolanum Engoliſmenſi,præ Aureliano Duce concederet,fruſtra exſpectari aſſerebat.Neque enim Imperator tantum de Italia æmulo potentiſſimo concedendum eſt arbitratus, ne his terminis non quieturo Regi viam ad cetera pronam aperiret.Velleius mente Franciſci ante exploratâ, tandem in duorum capitum poſtulatis Imperatori Regem acceſſurum declarabat;unum poſcere,ne Aurelianum Filium Mediolano excludat. Id ſi admittat,

 vi-

Digitized by Google

1536. viciſſim jure ſuo, quòd in Neapolitanum regnum poſſideat ultrò ceſſurum, additurum etiam Cæſari nummûm aureorum millia 400. effecturumque, ut per Germaniam Ferdinandus Cæſaris frater Romanorum Regis titulum à Principibus, hactenus invitis, obtineat. Cum Sabaudo tamen, niſi alienâ hereditate abeat, armorum periculo diſceptaturum.

XLVII. Carolus Cæſar Romæ magnificè exceptus, Chriſtiano pietatis exemplo fungitur.

Sub hæc Idibus Aprilis Cæſar triumphali apparatu omniumq; ordinum gratulatione Romam ingreſſus, ad Baſilicam D. Petri à Pontifice mitrato excipitur, ac deinde poſt vota ad Principis Apoſtolorum ſepulchrum perſoluta, eam partem Vaticanæ domus ſubiit, quæ, auro ac marmore illuſtris, olim ab Alexandro ſexto Pontifice Carolo Galliæ Regi, hoſpitali munificentiâ, inſtructa fuerat. Alterum penè diem cum Pontifice in privatarum publicarumque rerum conſiliis abſumpſit. Paſchalibus deinde feſtis pietatem impendio coluit, abjectus ſolenni Dominicæ cœnæ die, ad pauperum 12. extergendos pedes, quos non minùs ſuâ humanitate, quàm liberalitate recreavit, argentea ſuppellectili, ex qua eis cibum miniſtrârat, in eoſdem diviſâ. Die verò reſurgenti Chriſto ſacrâ imperatoriis ornamentis decorus, Pontifici divinis operanti miniſter adſtitit, ac deinde in proximo conclavi, quo à ſacrificio ſolennem cultum poſiturus recipitur Pontifex, in circumfuſa Legatorum Principum Cardinaliumque corona, Orationem in hanc ſententiam Hiſpanico ſermone orditur.

XLVIII. Vehemés Caroli oratio, quibus diſſenſionũ exitialiũ cauſas in Franciſcum derivat, optatque duello litem finiri, ut multorum ſanguine parcatur. Iov. l. 35. & Bellaius l. 5. Optat arma in Turcas ſociari. Oſtendit nullo hactenus e-

* *Quibus de cauſis, Sanctiſſime Pater, ac Principes illuſtriſſimi, huc Romam acceſſerim, vobis hodie aperiendum duxi; ut intelligant omnes, non bellorum, ſed pacis voluntate Europam me repetere. Exterarum gentium prædones, noſtris infeſtos regionibus, non tantùm ab Italiæ oris, ſed & regnis ſuis ejeci, ut tranquillitatem Europæis certiorem facerem, ut religionis noſtræ hoſtes, non à vita fortuniſque Chriſtianorum; ſed & ſpe ſua, ultioniſque poteſtate amoverem. Atque utinam mecum omnes Europæ Principes, utinam Galliæ Reges, arma toties in Chriſtianorum jugulum ſtricta, neque ſat digno cruentata ſanguine, mecum in Maurorum Turcarumque excidium verterent, non ad illam vaſtitatem ſqualoremque, illa terrarum dominâ, Europa vergeret. Scimus quanto ſtudio feliciſſimæ memoriæ majores noſtri Leo Pontifex atque Imperator Maximilianus hoc egerint, quantò nos deinde opere idipſum verbis factiſque omnibus moliti ſimus; ut, collatis armis viribuſque, Turcarum vis atq; inſolentia quotidie nobis gravior, ante ruinam noſtram, opprimeretur; ut hæreſi per Germaniam jam, Angliamque adultæ, per Galliam non obſcuris incrementis enaſcenti, tum pro ſe quiſque, tum ope viciſſim communicatâ tempeſtivè occurreretur, ne robuſto jam incurabilique malo ſera nequicquam remedia poſtulentur. Sed, prô dolor, fatalia exercemus odia, mutuis ambitionibus diſtracti, Europæ Principes; non jam pro religione ac fide, pro aris templiſque Divorum immortalium; ſed pro ſilvis ac montibus, pro vallis terminiſque regnorum propagandis ſuſcepta dimicatio eſt. Nihil de nomine atque exiſtimatione noſtra cedendum alteri, pro inanibus ſæpe titulis, & rerum momentis, vento levioribus, exitiali ferro concurritur, opprimuntur ſubditi, exhauriuntur regiones & oppida, humanæ divinæque leges improbâ temeritate calcantur; ut vel Regum ſatietur invidia, vel cupiditas expleatur. In his ego, ſi quando impegerim ſcopulos, reprehenſionem nullius morabor. Illius certè voluntatis conſcientiam teſtem circumfero, quæ eam ſemper votis pacem complexa eſt, quâ, Europâ ad tran-*

1536. *tranquillitatem compoſitâ, Aſia Africaque noſtris armis contremerent, utrum rectè, illi judicent, qui quantùm inter Chriſtianum barbarumque ſanguinem; manſuetudinem noſtram & illorum immanitatem, fidem noſtram, illorumque perfidiam interſit, non ignorant. Felices enimverò nos, & opibus auctiores, & virtutibus meliores, ſi poſſeſſionibus noſtris ejicere potiùs barbaros, quàm ſuis amicos cuperemus; ſi religionis noſtræ arces, munimenta fidei, Chriſtianorum avitas ſedes, armis junctis occupatas, liberis ac poſteris noſtris fruendas tranſmitteremus. Eſſet profectò in armis communibus decus, in præliis æquitas, in victoriis gloria; nunc arma cum perfidia ſumimus, cum dedecore circumferimus, cum injuria infligimus, cum ignominia deponimus. Date veniam, ô Principes, ſi animi mei ſententiam liberè enuntiem. Franciſcus Galliæ Rex eſt, qui tam laudabilis propoſiti ſuſceptas à multis cogitationes maximè evertit, cujus tamen amicitiæ, inter prima regnandi exordia, omnia poſthabui; adeò etiam, ut avo Maximiliano contra invaſorem Inſubriæ Regem adhæreſcere noluerim, ne pietatem colere cum fidei detrimento viderer, ac ſanguini plus tribuere, quàm fœderi. Sed enim, ubi me ſibi, Romani Imperij dignitate, prælatum Franciſcus animadverteret, tum invidiâ odioque ſtimulante Marcanum in Belgio, Navarræum in Hiſpania, Henricum in Anglia, Clementem Pontificem, aliosque in Italia Principes infeſtis artibus armiſque concitavit. Quæ machinationes cum infelici denique eventu in caput autoris reciderent, meaſque inter manus conſtrictus hoſtis teneretur, nihil magis egi, quàm ne inimicum à me dimitterem, iiſque devincirem legibus, quibus, & æquitas, & pax fulciretur. Sed indultæ libertatis gratiam ad funeſta rurſus armorum conſilia vertit, fidei ſuæ humanitatiſque noſtræ prorſus immemor. Iterum tamen pacis ſtudio impulſus mitioribus longè fœderum conditionibus me illi Cameraci obſtrinxi, ut omnia me, præter Chriſtianorum bella, cupere orbis intelligeret. At poſtquam obſides recepit liberos, quænam obſecro Regis fides, eò præſertim tempore, quo averſa Chriſtianorum cervicibus arma (quod votis omnibus tam anxiè ſatagebam) in communem hoſtem noſtroque juratum nomini converterem? Quid enim non egit apud Saxonem, Haſſum, Wirtenbergicum, ut Germaniam mihi hoſtilibus armis rebellione atque hæreſi obſtrepentem infeſtiorem redderet? ut aliis aliiſque bellorum tempeſtatibus Italiæ tranquillitatem diſturbaret? quod nemo ignorabit, niſi qui nondum animadverterit, Galliam nullis tam firmis limitibus includi poſſe, quos non immenſa tranſiliat imperandi cupiditas: non illam Rheni Moſæque fluminibus, non Alpium Pyrenæiſque montibus cohiberi: Franciſci ambitionem Europæ ambitu eſſe majorem. Interea, quo hactenus ſuo ad victoriam emolumento, atque ad regnum acceſſione Italiæ quies interturbata, tantumque ſanguinis Chriſtiani fuſum ſit, abundè intelligit, niſi carceris jam tum, damnorumque acceptorum oblivio ſenſum omnem calamitatis abſterſerit. Et verò ſi propriis cladibus à bello ad pacis conſilia abſtrahi nondum potuit, tantùm promiſſa Sacramento firmata apud Franciſcum, neque ſui, neque religionis prorſus, ut reor, immemorem valere debuerant, ut juratis deinde Galliæ Regibus etiam fides haberi poſſit. Vbi illæ jam voces inter vincula manuſque noſtras à Franciſco, Divorum etiam obteſtatione interpoſitâ, enuntiatæ: nunquam pacis leges deinde abs illo violandas, Mediolano Burgundiâque abiturum cum poſteris Regem? quid porrò abs Rege, poſt delatam per me libertatem, præſtitum his affine pollicitationibus? quàm pugnantia verbis facta? ubi pacis ulla, inter hoſtiles unquam machinationes, cogitatio? ubi Italiæ Germaniæque quies inter artes mille aliena ſubvertendi, inter tot in me meamque*

Molumento bellorũ inter utroſque pugnari.

Franciſcum nec captivum quidem ullis legibus adſtringi potuiſſe.

Proteſtãtibus in Germania adhæſiſſe, ut ſui tãtùm regni limites proferat.

Promiſſam ſefelliſſe fidem.

ſævi-

1536. *familiam provocatos hoſtes, quot neque Europa ſola complectitur?* **Tantùm abeſt, ut Turcarum** *perfidiam audaciamque reprimendam, piâ armorum conſpiratione exiſtimet; ut etiam legationibus deſtinatis, ne dicam promiſsionibus alat, excitetque. Nimirum tantùm exoleta quædam, atque ab inferis veluti excitata Ciſalpinæ Galliæ aliarumque regionum jura apud Franciſcum potuerunt; ut data abs ſe fidei, ut religionis, ut legum atque æquitatis oblitus, tam audax, temerarium, deteſtandumque nihil ſit, quod admittere non vereatur. Nondum hactenus ſatis ipſi ſanguinis profuſum videtur, Italiam toties omni nationum cruore pollutam, ac Gallorum præſertim oneratam cadaveribus, jam ad novum excidium infeſtis armis repetit. Æſtiva ſibi alienis in agris deſignat, urbes oppidaque ad rapinam deſtinat. Italiam ſibi, tanquam ferale cædium incendiorumque excitandorum theatrum delegit. Ubi tot innocentes animæ unius ambitioni ac crudelitati debeant immolari. Non ignoro, quod eorundem me ſcelerum arguat Franciſcus, quorum illum reum facio? Nec equidem, his me prorſus eximam, non abſolvam tot malis. Verùm ſi dubio jure ſi ambitione mutua, ſi certis innocentum ruinis, ſi tot hominum cædibus, ſi religionis neglectæ exitio concurrimus, quin unius alteriusve hominis clade controverſiam finimus? ſi arma pacis conſiliis præfert; arma induat: nihil moror, atque in arenam mecum concedat, ut alterius morte lis ſimul jusque illud quo bella intentamus, emoriatur. Multò enim, ſi ita ſors ferat, malim vita dejici, quàm certiſſimo propoſito defendendi ea, quæ à Majoribus accepta. Intempeſtivâ liberalitate, aut indulgentiâ poſteris eripienda nequaquam ſunt, pro quibus conſervandis tot hactenus ſuſcepta contentiones, tot pericula adita, tantum ſanguinis profuſum eſt. Agamus igitur, & præteritis immerentûm cervicibus, noſtro unius diſcrimine, belli pacisque aleam experiamur, æquum enim eſt, eorum potiſſimùm ſanguine, quorum indignatione primùm concitata ſit, tam cruentam tragœdiam terminari.**

Turcæ adhæreſcere.

Italiam nunc rurſum infeſtis armis ingreſſum

Præſtare ſuo duorum, quam tot innocentum ſanguine litem finiri.

XLIX. Erat hæc oratio Cæſaris magno animi ſenſu vehementer inflammata, nec mediocri bile perfuſa, quam concierat ſugillata abs Velleio Cæſaris fides, pollicitationibus, ut ferebat, obſtricta de Mediolani principatu Henrico Regis filio adjudicando. Quare nec eundem, cum Maconio ejuſdem Regis Legato, reſponſa meditantem admiſit. Pontifex verò Legatis Caroloque ſe medium objiciens amplexu verbisque humaniſſimis Cæſarem excipit.* *Abſit,* inquit, *tanto, maximorum virorum, periculo, tamque funeſtis cladibus pacem quæri. Amplector ſanè egregiam voluntatem illam, quâ ſalutem publicam, fidem, religionem pacis magis, quàm belli artibus procurandam cenſes; ſed ut probem illum calorem tuum, fortiſſimè Cæſar, quo te, aut Franciſcum aut utrumque etiam, huic fecundiſſimo malorum ævo tam neceſſarium, diſcrimini haud dubio objicis, illud nequaquam poſſum. Deus vos ad majorem Europæ fortunam, ad illuſtriorem nominis veſtri famam, ad hæreticorum, gentiumque barbararum terrorem, incolumes etiamnum eſſe voluit; & ut porrò velit, neque ſperare ego, neque orare deſinam. Si bello experiri certum eſt, neque mea hactenus induſtria arma vobis de manibus removere potuit, totis potiùs caſtris, quàm ſingularibus armis concurratur. Quanquam, ne & illud fiat, paxque novis diſſenſionibus violetur, atque, attritis domi viribus, imbelle ac nudum latus Turcarum ferociæ objiciamus, operam daturus ſim, uti ſpero apud optimos Principes, benè collocandam. Et ne communi omnium parentis officio minùs opportunè candidèque fungar, neutri me parti fautorem addicam. Stabo Regem inter Cæſaremque medius, & quem ad concepta odia per-*

Pontifex inter Legatos Regis & Cæſarem medius, pacare, & animum à duello avocare nititur.

1536.

pertinaciam adjungere videro, ei demum me, par erit, iniquiorem animum gerere, ejusque temeritatem averſari.

L. Carolum tamen à conſilio armorū in Franciſcum amovere non potuit.

Nec ſegniùs deinde hac in re verſatus eſt Pontifex, quàm locutus, quanquam à præſente Carolo, vim omnem in Franciſcum deſtinante, nihil pacatum obtineri poterat. Hic enim jam totus belli meditatione occupatus feſtinabat abitum. Quocirca poſtridie in Etruriam viâ Caſſiâ properavit, Senas, totâ urbe applaudente, triumphantis ſpecie invectus: nec minori plauſu exceptus Florentiæ ab Alexandro Medices genero, denique Lucæ urbe opulentiâ, quàm mœnibus ampliore, paribus officiis cultus, Aſtam contendit, ubi Foſſanum ab Antonio Leva expugnatum intelligit. Qui Cæſari, ut Italiâ relictâ in Galliam transportaret exercitum, autor inprimis extitit, reclamante nequicquam cum aliis Vaſtio, atque ubi evincere non poſſet, publicato etiam ſcripto oppoſitam ſententiam vulgante, qui Gallos & multitudine copiarum & Foſſani expugnatione perculſos Taurino haud difficulter ejici poſſe cenſebat.

LI. Expeditionem in Galliā contra Vaſtii conſilia molitur. *Iovius l. 36 Bellaius 6 & 7*

Sed enim Cæſar immaturâ & ſpe, & deliberatione Galliæ regnum complexus, gemino exercitu, ſuo quem ducebat, alioque, quem ex Belgis Maria ſoror erat ſubmiſſura, Franciſcum, ad vim tantam imparatum opprimere moliebatur. Accedebat Maſſiliæ potiundæ ſpes proditorum fide nixa, tum deinde ex Helvetiis mercenaria Gallorum ſubſidia Cæſaris artificio alienata. Quare ingentibus copiis terrâ marique, illinc per Alpes diverſis itineribus, hinc à Savonæ portu Aurianâ claſſe Gallia petebatur. Inter hæc Pontifex, Caroli jam antè inſpectis conſiliis, Franciſcum periculi admonuit, ſuaſitque pacis leges arbitrio Cæſaris exhibitas acciperet potiùs, quàm imminentis belli aleæ regni ſui fortunam committeret.

LII. Franciſcus potenti adverſus illum exercitu inſtruitur.

At verò is non fuit Franciſcus, qui, juſto licet metu provocatus, animum viresque deſponderet. Noverat ille, quantum Gallis, pro tectis focisque decertantibus, virium adderet patriæ Regisque periclitantis incolumitas: quantum exteris nationibus defuturum eſſet alieno in ſolo, mediosque inter hoſtes, ad bella præſidium. Nihil itaque moræ, beneficiarios totamque nobilitatem ad arma vocat, caſtrisque ad Avineonem coactis, diſtributisque opportunè per loca hoſtibus adeunda præſidiis, impetum vimque metuendam retardabat. Neque ſegniùs per Legatos Regios, tùm apud Italos, tùm Helvetios actum de ſubſidiario milite, non perditâ operâ; Nam & Itali Gallici fautores nominis Caninicus Gonzaga, Cæſar Fregoſius, aliique, in quibus Petrus Strozza Florentinus exul, & Pallavicinus, Inſubrum facilè Princeps, ſub Guidone Ringono Duce 8. millium numero Apenninum transvecti ſunt, ſpe potiundæ Genuæ. Et Helvetiorum vis ingens ſpretâ magiſtratuum ſuorum autoritate, Gallicis pecuniis tracta, de pagis ad viginti affluxit millia, imprimis juventus armis idonea; iniquum, veterique ſocietate ac fœdere indignum aſſerens, ut vicinum Regem, tot in Helvetios milites præmiis celebrem, in illo nutantis fortunæ articulo desererent, Calcemito prompto milite, ejus præſertim conſilii audaciæque adminiſtro. Hæc an Carolus formidaverit, incertum. Aſcanium tamen Columnam, eventu non perinde facili, ad

1536. primas Italiæ urbes Proceresque atque ipſum adeò Pontificem, ſubſidiariæ opis gratiâ deſtinat, ſeque non tam privatis adductum emolumentis, quàm Italiæ totius incolumitati conſulentem, hoc bellum ingreſſum profitetur. ſtatuiſſe quietem publicam, vel ab invito Rege, extorquere, æquum propterea videri, ut Italia in belli impenſarumque partem veniat.

LIII. Pontificem Carolus fruſtra ad ſuas partes, etiam promiſſis, traducere conatur.

Pontificem verò Gallici fœderis cum Turca initi commonefacit, * *Solimannum præ Siciliæ atque adeò Italiæ totius foribus, inſtructiſſimâ claſſe affuturum, non diſſimulandum ulterius videri, arma proinde libertatis publicæ tuendæ gratiâ in Chriſtianæ tranquillitatis turbatorem Regem ſecum capeſſeret; ne Turcæ, mutuis contentionibus diviſa Europa in prædam offeratur.* * Addidit Mediolanenſem ſe Principatum ad ejus voluntatem Pontificiis etiam Nepotibus ceſſurum. Aſcanius ſua per viam mandata Genuenſibus, Lucenſibus, Florentinis, ac Senenſibus expoſuit, paratis ad Pontificis Cæſariſque arbitrium communi tranquillitati conſulere. At ille: * *Laudato Cæſaris animo, quo Italiæ incolumitati conſultum vellet, nullâ tamen illud facilius arte, quàm armis ad communem quietem depoſitis conſecuturum affirmabat. Solimanno jucundius ſpectaculum nullum eſſe poſſe, quàm cùm duos orbis Chriſtiani maximos Principes ſuis ſe viribus atterere, ſuis mactare cladibus videat, ubi deinde ipſe victoribus juxta ac victis dominaturum ſe ſperet. Paci igitur ſe, non armis Cæſaris futurum, nullâ mercede bellis adfuturum, Principatum omnem ſuæ licet familiæ delatum infra publicam famam ac ſalutem ducere, virtuti atque æquitati ſua nunquam defutura eſſe præmia, ab illis nullis ſe unquam pollicitationibus dimovendũ.* * Potuiſſent hæc permovere Principem cetera prudentiſſimum, niſi difficillimum eſſet animo irâ atque ambitione occupato æqua ſuadentibus obtemperare. Neque Pontificis hic ſubſtitit diligentia, Generale Chriſtiani orbis concilium in ſequentem annum Mantuæ, fertiliſſimâ Italiæ urbe, colligendum, ſuadente etiam Cæſare, imperavit; ut fidei bellique controverſias per Europam communibus ſuffragiis opibuſque componeret.

LIV. Cæſar iterò Maſſiliã tentat primis felix ſucceſſibus

Jam Cæſar motis è foro Julii caſtris ſancti Maximi Vocontiorum oppidum attigerat, neceſſariâ etiam commeatus copiâ, ex deſertis fugâ ruſticorum villis, collectâ, at brevi regio edicto cautum, ne quid in uſum ſupervenientis hoſtis à profugis relinqueretur, cui rei certiùs exequédæ ſubmiſſi cum binis equitum alis & tribus peditum cohortibus Montegianus & Boiſſivus, ille militiâ, hic genere nobilior. Nec ſegniter ab illis actum, aut avecta aut flammis conſumpta ſunt, quæ venienti hoſti emolumento eſſe poſſent duro agreſtium ſubſidio, cùm perderentur, ne perirent. At Cæſariani levis armaturæ milites à Ferdinando Gonzaga educti, & in utrumque delati Ducem, Montegianum, Boiſſivumque, nequicquam certamen diſſuadentem, ita poſt atrocem utrimque pugnam circumſtetêre, ut neque cladis nuntius, gladio exemptus vinculiſve ſupereſſet. His auſpiciis lætus Cæſar ad Maſſiliam caſtra promovit, ubi ſpe urbis proditione dedendæ fruſtra ſubſtitit, morbis interea per exercitum ſparſis; quòd commeatus preſſi inopiâ milites, Germani præſertim, crudis fructibus muſtoque ex uvis immaturo ventres farcirent, graſſantique alvi profluvio alimenta ſubjicerent. Et Auria quidem ex Tolonæ, abs ſe occupato, portu neceſſaria ſufficere poterat,

niſi

niſi obſeſſa per accolas itinera,& ſemota procul Maſſilia,difficultatem objeciſſent. 1536.

Ignoratum tamen eſt,quo hic fato priſtina Cæſaris virtus langueſceret ? cur eiſdem veſtigiis inſiſterent caſtra? cur nihil arduum moliretur, & cum hoſte mallet,quàm morbis confligere? hæſit igitur, tanquam impactâ in Vadum fortunâ, neque unquam cœptorum magis pœnituit, donec quartâ jam parte legionum conſumptâ,ipſe denique Antonius Leva belli maximus autor fortunæ mortique adverſanti ſuccumberet,animusque Cæſaris ad victoriæ deſperationem concideret.Nam & Guido Rangonus imminebat Genuæ,de qua,niſi Auria præmonitus Auguſtinum Spinolam ſubſidio deſtinaſſet,jam actū fuerat.EtHelveti numero ſupràRegis penè voluntatem aucto,magnâ feſtinatione,vexillis etiam poſt ſe relictis,aderant,ita ut,verſâ ſubitò Martis aleâ,ſpem Cæſaris Rex,metum Regis Cæſar occuparet: victoriſque ad victum omnia transferrentur. Pari militabat ſucceſſu Belgici exercitus ductor Naſſavius, qui poſt Braiam Guiſamque Picardiæ urbes interceptas, ad Peronam, nullo operæ pretio ,muros tormentis, turreſque cuniculis ſubverterat, hoſtium virtute ruinam omnem inſtaurante. Aderant quoque à Pontifice Legati Cardinales ad Regem alter, alter ad Cæſarem,qui armorum furorem pacis mitigarent conſiliis. Tot cauſis inductus Cæſar quærebat,autumno jam cadente reditum, iis, quibus terrâ marique venerat itineribus. LV. Sed rurſum hic fortuna & virtus hæſit.

Hæc Franciſcum otioſè ſpectaſſe, Cabelloni jam oppido ad Druentiam vicinum,vel ipſe admiratus eſt Carolus ; quod noviſſimam afflicti præſertim exercitus partem magnis cladibus carpere licuiſſet.Sed non ignorabat prudens Rex abeunti potiùs hoſti pontem ſternendum,quàm periculoſo,quod timeri poterat, certamine reſpirantem Galliæ fortunam in diſcrimen vocandam. Satis ad famam gloriamque Regis erat,geminum exercitum, eumque validiſſimum, hinc Naſſavii de Picardia,illinc Cæſaris ejectum de Provincia,parvo Gallicarū copiarum detrimento victoriâ tantò certiori, quantò minùs cruentâ. Quam laudem cum ambigua pugnandi fortuna Rex noluit periclitari. Porrò Cæſare Genuam cum Auria triremibus advecto, Vaſtius magnam exercitûs partem ſub Alpinæ Regioni induxit,ut Gallorum illic ſucceſſibus, Guidonis acceſſione auctis occurreret. Franciſcus verò, tum ut illatas ſibi clades ultum iret, tum ne exercitum,nullo belli emolumento,ad otium coëgiſſe videretur, Arteſjam ingreſſus, Heſdinum munitiſſimum Belgarum oppidum,tantâ vi adortus eſt , ut quinquageſimo obſidionis die ſuæ poteſtatis fecerit, ac promotis inde caſtris præter Fanum D.Pauli Lilleriumque, Venantiam inter paludes ſitam, cruentâ utrimque dimicatione occuparit, Belgis ad ſera præſidia circumſpicientibus. Hi tamen denique,Gallis ad ſua reductis,Heſdinum incautis, ſi poſſent, rurſus erepturi ad arma vocabantur;quòd hanc Carolus jacturam perquam ſentiret graviter.At enim Gallorum ea fuerat cautio ac ſolertia,ut urbis præſidia opinione eſſent firmiora,ac proinde Reuſſius Buranuſque oppido ſuâque ſpe dejecti, poſt fanum D.Pauli expugnatum, ſoloque æquatis munitionibus ad Tarvannam Morino- LVI. Franciſcus tamen Cæſarē aggredi nō auſus,redire tutò in Italiā paſſus eſt. In bello Belgico felices Rex progreſſus habuit.

1537.

Trecherus tom.3 Germ. Bellaius l.8 Belc. 22. Sur. Schleidanus.

rum urbem caſtra vireſque omnes admoverint, eo quidem eventu, ut Gallorum rurſus, nocturno tranſitu commeatum præſidiaque inferentium, deluſi induſtria, retrò domum abſceſſerint. Quanquam ſine clade hanc Galli felicitatem non occupaverint, dum enim ab urbe reduces, fortiùs quàm prudentiùs ſeſe prælio objiciunt, circumventi hoſtium multitudine, plerique cum Duce Hanibaldo aut ferro vitam, aut vinculis libertatem amiſerunt, ancipiti exiſtimatione, inter victos an victores cenſendi eſſent? cum ſalutem, quam aliis attuliſſent aversâ ſibi felicitate perderent.

LVII. An hoc tempore Franciſcus Solimann͂ū contra Carolū invitarit, ambiguum.

Apud Germaniæ Principes certè purgat ſeſe, & graviter Carolum perſtringit.

Memorant deinde horum temporum Scriptores Belcarius ac Jovius Franciſcum Regem deſtinato ad Turcam Legato Joanne Foreſtio Solimannum adverſus Carolum ingenti expeditione in Italiam pertraxiſſe. Rem quæ ob facinoris gravitatem & inſanum vindictæ conſilium, fidem in tam Chriſtiano Principe propemodum ſuperet, cùm per exemplorum veritatem ex Bizantinis Imperatoribus ac Pannoniæ Waivodis ignorare non potuerit, quo præmio Turcarum auxilia implorentur. Certè Rex datis Smalcaldiam ad fœderatos Germaniæ Principes ipſumque Pontificem litteris ſcriptiſque apologeticis hanc à ſe facti exiſtimationem famamque amolitur, earumque omnium, quarum Romæ à Carolo injuriarum accuſatus fuerat, vim ac machinationem in Carolum detorquet. * *Hunc pro impuriſſimo crudeliſſimoque Tunetanæ gentis Tyranno tantam ſuſcepiſſe belli molem, nullo quidem alio rerum emolumento, quàm ut laceſſitum ſuis in ſedibus Solimannum vindictæ cupiditate adverſus Chriſtianos acerbiùs inflammaret, ac deinde in aliena innocentûm capita provocatam Turcarum immanitatem derivaret. Si tanto Cæſar æſtuet adverſus hujus Tyranni barbariem depugnandi ardore, cur opportunis nuper odiis armiſq; cùm illum in Auſtria ante oculos manuſque ſpectaret, uſus non ſit? cur degeneri potiùs conſilio hoſtile tergum, quàm vultum intueri maluerit? Veteres Catholicorum in Pannonia ſedes, ab immaniſſimo inſeſſos hoſte, tam fœdo omnibuſque Chriſtianis luctuoſo exemplo deſeruerit & barbaro magis Punicaque fraudis homini, quàm Ferdinando fratri Eccleſiæque inter extremam hoſtium tyrannidem deſtitutæ auxilia præſtiterit. Enimverò hic in ipſa illi meridie illud obtentæ ſemper pietatis religioniſque velum excidiſſe obſervatum eſt, qui niſi ſpes aliqua prædæ regnique alieni effulgeat, niſi in Europæ viſcera cognatoſque Reges ferrum ſtringatur, bellicus ille animi ardor, tanquam affuſa frigida, reſtinguitur. Satis intereà exiſtimat, ſi in Gallos, quos immortalibus tantùm proſequitur odiis, factorum ſuorum invidiam utcunque exoneret. Nimirum nos illi ſumus, qui totâ Chriſtianorum Rep. in juratum Europæ hoſtem conſpirante, ſoli defuimus, poſtulata denegavimus præſidia, contra barbaros abſenti novas per Italiam bellorum inſidias adornamus? Argentum à nobis poſcebat Carolus cùm adverſus Solimannum iret. Obtulimus militem, eumque, ne minùs fideret, Germanum; nummularij enim Reges non ſumus, ſed ferrum nobis in hoſtes pro amicis promptum eſt. Nos machinari adverſus Inſubriam nova comminiſcebatur, ut cùm Solimanni vires meticuloſè declinaret, aliena obtentu ignominiæ proprium dedecus calumnioſè obtegeret. Nunc iterum ex Africa redux, ut otioſam in me meoſque bellorum turbam concitaret, ferre non potuit æquiſſima à nobis illata Sabaudiæ arma, quibus tum Ludovicæ matris hereditatem ex avun-*

Sed Spondanus factum agnoſcit ad hunc an.

Quod is barbarū Muleaſſen juvet qui Ferdinandus fratrem in Pannonia deſtituit.

Oſtendit ſe paratum obtuliſſe Cæſari adverſus Turcam in Pannonia militem.

Sabaudiam, quam armis repetat, ſibi deberi.

1537.

avunculi Caroli manibus, tum Niceam Taurinumque Gallici juris, antiquiſſimâ retrò memoriâ avorum oppida repetimus. Et verò, ut etiam demus (quod, tanquam pleniſſimum perfidiæ facinus in nobis reprehendit) armorum præſidio Inſubriam nos rurſum cogitare. Nihil hic ſceleris perfidiæque agnoſcimus, niſi etiam nefas ſit, patriis legitimum heredem poſſeſſionibus potiri? Sphortiâ jam morte amoto, nemo vicinior nobis hujus imperij poſſeſſor relinquitur, neque obnuntiare ullo ſedere huic meorum filiorum juri poteram, qui illud non parenti, ſed proavis acceptum referunt. Mihi facilè negavero, poſteritatem certè ſpoliare non debeo. Quid? quod Maravilliæ, Legati mei, cædis, à Sphortia crudeliſſimè ac nefariè, contra jus gentium, patratæ, nec à Cæſare improbatæ, vindictam exegerim? Porrò cùm ambitioſâ dominandi libidine aliena me tanti ſanguinis profuſione, appetere, jus faſque conculcare, fidem obligatam abrumpere, alioſque atque alios in Cæſarem concitare hoſtes, tumultioſius, quàm verius Carolus declamat, ſuo meam indolem metitur ingenio, quæque in meipſum inſidioſè machinatur, intempeſtivo convitio, in caput innocentis amolitur. Nihil ante pacem haberem carius, modò avitis poſſeſſionibus per ſummam injuriam non dejicerer. Fidem, quam captivus, & extremâ neceſſitate circumventus dedi Cæſari, quantùm per regni mei jura licuiſſet, inviolatam ad ipſos ſepulcri deduxiſſem aditus, ſi jam fide datâ, fidem mereri potuiſſem, neque turpi etiamnum poſt conciliatum fœdus, cuſtodiâ ſeptus, barbarâ inhumanitate tractatus eſſem. Taceo, apud Sarazenos olim Reges noſtros ex vinculis in libertatem vindicari mitiori longè pœnâ, æris, non regnorum pretio definitâ, potuiſſe; ut mihi, cùm ſupra æquitatem imperata mulcta ſit, intra æquitatis limites eam detrectare licuerit. Hoſtes cùm Cæſar plurimos habeat, maximiſque in ſe offenſionibus provocet, non eſt quod mihi naſcentes paſſim inimicitias imputet. Marcanus non meo conſilio, ſed magnis in Cæſarem excitatus injuriis bello offendit. Gallum etiam, quem me per morbi tempus inconſulto, militem adhibuit, à ſignis revocavi; ne illius mihi cauſæ potior æquitas, quàm obligata Cæſari fides videretur, Navarræum, conſanguineum nobis Regem ſolâ Pontificis ſententiâ & Ferdinandi Arragonij Regis armis, nullo ſuo delicto (niſi quo Ludovicus etiam Rex ac Cæſar Maximilianus Pontifici adverſando peccarunt) regno excluſum, cur opibus viriſque noſtra implorantem auxilia non ſublevarem, cùm præſertim illius in fœdere cauſam exceperim? Wirtenburgi Ducem, an pecuniis ad bellum inſtruxerim neſcio; illud non ignoro, pro limitaneâ mihi arce tradita, aurum ex noſtro ærario refuſum eſſe, quam ſi Germani bello impenderint, ſuo illud arbitratu, non judicio alieno aggreſſi ſunt. Ceterum lubenter me profiteor Germanorum amicitiam, à priſcis retrò ſeculis repetitam colere, eorumque tuendæ contra adverſarios libertati omnem navare operam, cùm ex eodem majores noſtri ſanguine eodemque ſolo originem duxerint. Quanquam illa innovatæ religionis immoderata nimium ſtudia minus probem, & tempeſtivis conſiliorum remediis ſananda exiſtimem. Sed jam diu hæc curata eſſent vulnera, ſi non majori induſtria regiones Cæſar, quàm religionem quæreret. Interea nos clamat fidem, pietatem, Eccleſiamque peſſundare, ac non ſeditioſos tantùm Europæos, ſed & immaniſſimum Chriſtianorum hoſtem Solimannum in Cæſarem provocare. Quo verò rem tantam argumento, quibus indiciis, quibus teſtimoniis convincet? An quod Solimannus ad me Legatos, ego ad illum deſtinaverim? ſi illud exprobrandum Chriſtiano Principi crimen eſt, jam ipſum cum Ferdinando Cæſarem ejuſdem ſceleris convincam. An quod propitium benevolumque præ Cæſare Tyrannum fecerim, id vitiorum loco imputabitur,

Inſubriam ſe quoq; heredem eſſe, mortuo Sphortia.

Fidem ſe ait ſervaſſe, quantū per regni jura licuit.

Navarræo Regi ſe jure veniſſe ſubſidio.

Wirtenburgico ſe pecuniam pro arce dediſſe.

Solimannum ſe amicum quàm hoſtem habere maluiſſe, cùm Cæſare con-

Digitized by Google

1537. ſanguineũ habere non licuerit, ne regno excideret.

bitur, cùm aſſecutus illud ſim, quod reliquorum quidem votum eſt, Gallis Deus fortunaque obtulit; ne eodem tempore orbem ſibi univerſum adverſantem habeant. Equidem ſi vel illam in cognato Imperatore humanitatem obteſtando reperiſſem, quam in homine barbaro ultro delatam expertus ſum, ab his ſanè cogitationibus quam longiſſimè abeſſem, & hoſtem Solimannum potius quàm amicum cuperem. Nunc, ubi, nec cauſæ æquitas, nec religionis communio, nec affinitatis jura tantùm poſſunt, ut mihi per Cæſaris voluntatem incolumi quietoque eſſe liceat, potentiſſimus Europæ adverſarius conciliandus fuit, ne, non tantùm de regnis meis, ſed etiam fide majorum, cujus inprimis mihi defenſio relicta eſt, periclitarer.

LVIII. Solimannus ingenti claſſe in Italiam moturus Venetorum virtute rejicitur.

Iovius l. 36. hiſt. Leunclav. l. 18

Hæc ferè ſunt, quæ diverſis Rex ſcriptis ad ſui purgationem adhibebat, ſed apud pleroſque Chriſtianorum minùs fidei, quàm indignationis hac oratione promeritus. Ut ut demum ea res habuerit, quod alieno conſilio Solimannus moverit: docent Veneti magnis præmiis ſollicitati à Gallis, ut ne Imperarori contra Turcam adſiſterent; & quidem hi principio, ceu neutræ parti adhæſuri. impunem Turcis ad Salentinorum agros acceſſum indulsêre, ubi, Caſtro oppido deditione accepto, à Tarento Brunduſium uſque magnum terrorem circumtulêre; ſed repentè, an ex deſtinata induſtria factum ſit, quod Turcarum naves aliquot, & Alexandrum Contarenum Trierarcham, & Corcyream Venetorum claſſem prætervectæ hoſtiliter exceptæ fuerint, ubi nullam honoris & mutuæ benevolentiæ ſignificationem, velis ex more ſubmiſſis, exploſiſque tormentis dediſſent, anceps relinquitur. Certè Solimannus hoſtile id factum Venetorum interpretatus eſt, vel iccirco, quod Cæſariano federi non obnuntiaſſent, tum deinde Auriam extrema Turcicæ claſſis opportunè carpentem portu recepiſſent. Aderant etiam, qui monerent, claſſem Venetam Salentinorum oram tenere, ut Turcas à ſuſcepta in Apuliam expeditione averterent. Pupugit ad hæc vehementer Tyrannum duodecim triremium extrema clades ab Auria ſupra Corcyræ promontorium accepta. Itaque indignatione plenus in Corcyram à Venetis defenſam impetum vertit. Et Piſaurius quidem Cocyreæ claſſis præfectus imparem ſe his viribus ratus, utriusque oppidi arce præſidiis communitâ, inſulâ ceſſit, ut Veturio claſſis Venetæ archithalaſſo ſeſe conjungeret, qui junctis triremibus Cathareum ſinum unà ſubiêre. Cæſare ſuppetias prolixè, per Auriæ cum tota claſſe acceſſionem promittente, Pontifice etiam non tantùm opem, ſed & operam adferente, de communi contra Turcam ſanciendo federe, quod Romæ contractum, ac ſolenni ritu, licet conditionibus nondum omnibus integrum, (quia Corcyræ periculum moram non ferebat) Venetiis eſt publicatum. Sed Auria Cæſarianæ claſſis præfectus venire rogatus, Maſſiliæ inhiabat, auxiliorum immemor, intempeſtivo ſanè conſilio, niſi virtus & fortuna Venetorum alienâ ope fuiſſet præſentior. Nam Solimannus ubi Corcyrei oppidi munitionem inſpexiſſet propiùs, jamque ad Angelocaſtrum Inſulanorum caſtellum irrito conatu ſuæ Venetæque virtutis feciſſet periculum, deſperatione ſucceſsûs, fremens frendensque relegit iter, nullâ re ad laudem geſtâ, ſed imbellium multitudine omnis ſexûs ordinisque ad ſedecim capitum millia in ſervitutem navibus collectâ, ut cùm victoriam nullam ab hoſte poſſet, ſpolia tamen, victorum plerumque præmia, domum re-

por-

1537.

portaret. Quod erat ſine pugna ac victoria propemodum vincere.

LIX. Contra magnâ clade Ferdinandi Regis Hungariæ exercitus profligatur Ducis cum ignavia, tum imprudentia. *Iſthuanff l. 13 Belc. l. 22. Surius in comment.*

Infeliciùs res geſta à Regis Ferdinandi caſtris contra Mahometem, Pannoniæ a Turca præfectum. Hunc enim cum bellis premendum cenſerent, affines Pannoniæ gentes crebris Turcarum excurſionibus vexatæ, lectiſſimus viginti quatuor millium, ex Rhetis, Bohemis, Hungaris, Carinthiiſque exercitus, Cazzianero Croata belli Imperatore, Poſſegam eductus eſt. Eſt hæc ſuperioris Pannoniæ pars Illyrico vicina, in quo caſtellum erat, opportunum æquè ac munitum, quod Mahometes Belgrado præfectus, cum triginta facilè aliis Raſciæ caſtellis vertente anno ſui juris fecerat, bellique totius conſtituerat arcem. Huc ubi magno difficilique itinere ventum, & incuriâ noſtrâ, & hoſtili providentiâ factum, ut commeatus brevi deficeret, neque iccirco hoſtis in aciem totis caſtris pertrahi poterat, quod fame debellandos cerneret. Carptim tamen, minutiſque, quibus ob celeritatem valent, velitationibus non parum detrimenti noſtris illatum. Ita denique fame, morbis, vulneribuſque laceſſiti reducendas Valponium versùs, noſtræ ditionis caſtrum, copias plerique cenſuêre, ut inde commeatus ſuppeditaretur. At ubi jam Gazæ vicini eſſent, Mahomete totis caſtris inſtante, intellectum eſt proximum per ſilvam iter ſuccisis arboribus præpeditum. Quæ res adeò Ducum animos conſiliaque confudit, ut denique corruptis tormentis, pulvere, ſarcinisque noctu ad ſignum tibiæ à Cazzianero dandum, omnes proficiſcendum ſtatuerent, quanquam animoſiores in hoſtem, numero, ut putabant, inferiorem movendum dicerent; ſed Hungaris primùm, ac deinde & Stiriis fugâ ſignum prævertentibus, ipſe denique ſe Dux Cazzianerus, turpiſſimo exemplo, nullo reliquis ſigno dato, in fugam conjecit, unde Lodronius, qui cum Auſtriacis, Carinthiis, Bohemis, Saxonibus etiamnum ſubſtiterat, animatis contra hoſtes, illo excitos tumultu, militibus, cruentiſſimum prælium iniit, eo quidem eventu, ut noſtri denique multitudine barbarorum & Janizerorum (qui prætoriam cohortem faciunt) virtute fracti cæſique ſuccumberent, Lodronius vulneribus penè confectus cum tribus cohortibus vivus quidem in illorum poteſtatem venit, ſed quod ſuperaturus plagam non videretur, acceleratâ per barbaros morte interiit. Cazzianerus defensâ nuper contra Turcam Viennâ celebris, atq; ob id præmaturâ hac nimiùm dignitate ornatus, tantâ nunc paſſim invidiâ infamiâque nominis conflagrare cœpit, ut publicum ſubire non auderet, deſperatione etiam rerum ſuarum ad Mahometem tranſitum meditaretur; niſi Drinius amicus, ad facinoris ſocietatem invitatus, vitam perfidioſo homini cum meditato ſcelere extorſiſſet. Hanc cladem, quâ longis temporibus funeſtiorem non viderat, tota Europa multis eſt lacrymis proſecuta.

LX. Alphonſo Vaſtio in Italia victori Franciſcus repentino exercitu occurrit.

Per eadem tēpora Alphonſus Vaſtius in ſubalpina regione potitus Cherio, Albâ pompeiâ, atq; Claraſco Gallos ad deſperatam Taurini (quod caput provinciæ eſt) propugnationem adduxerat: niſi Rex, periculi admonitus, celeritate prorſus admirabili, opportunè adfuiſſet: Ferunt enim Regē ad nuntiū diſcriminis in venatione acceptū hæſiſſe primò attonito ſimilē; mox animo in ſenſum collecto decreviſſe expeditionē, ac ſemihoræ ſpatio, quæ ad illam neceſſaria, ita ſecum definiiſſe,

1537. niiſſe,ut Annæo Montmorantio cæterisque, qui aderant,Proceribus,è veſtigio accerſitis munia cuique idonea, ad commeatus militumque ſuppeditandas copias,diſtribuerit,eâ judicii memoriæque vi,quâ, non tantùm provinciarum omnium ad eam rem facultates;ſed &,annonæ ſubvehendæ gratiâ,fluminum commoda,itinerum compendia,veluti ex indice,deſcripta teneret. Itaque ejus imperio effectum, ut, diebus paucis,toto regno,ab ipſis etiam Pyrenei montibus, commeatus,tũ & militares copiæ Gratianopolim, locum abs Rege imperatum, adducerentur, numero tanto,ut 30.millia jumentorum, ſub annona in Alpibus transportanda ſudaverint:Rexque cum Henrico filio,ex Italis,Helvetis,Gallis, Germanis,haud minùs 30.hominum millia contra Vaſtium per Alpes in Italiam transfuderit.Hic igitur,contractis,ad Montecalerium oppidum,caſtris ſubſtitit; quanquam,haud multò poſt,ſub ejus diſceſſum illud à Gallis occupatum fuerit, exigui quidem nominis,ſed opulento commeatu, Ciconii Ducis imprudentiâ, locupletatum.Undè Ciconianis plauſtra onuſta intempeſtivè,hoſte jam inſtante advenientibus,cùm occurreret Vaſtius,bile intumeſcente, bobus ſuâ etiam manu crura præputavit,quibus deinde Langæus interceptis Regi non illepidè nuntiavit,illo ipſum veſpere cænaturum baſilicè,cum utrique hoſtium Duces,Ciconius & Vaſtius,ille lautiſſimi cauponis ac piſtoris,in ſuppeditanda annona; hic lanii in bobus mactandis functus ſit munere.

LXI. Dũ mutuis in ſe viribus armantur, induciæ, per fœminas rurſum conflatæ arma ſiſtunt. Sabaudo quod in prædam utrorumque cederet, his parum læto.

Dum igitur ſua quique oppida præſidiis, contra alterius vim artesque muniunt, & Vaſtius fortiſſimo equitatu fiſus tumultuario Gallos prælio adoriri cogitat, afferuntur decem menſium induciæ inter Cæſarem Regemque conditæ, tribus Reginis adlaborantibus,Eleonorâ Galliæ, Margaritâ Navarræ, & Mariâ Cæſaris Germanâ Hungariæque Principe.Vaſtius eo lætatus nuntio eſt, cùm ſtipendiorum premeretur inopiâ,& Italicæ Cæſaris Provinciæ ſub tributorum onere & militum jugo jam diu lamentarentur ſui ſeculi fortunam.Exinde,digno ſe humanitatis officio,Regem ſalutaturus acceſſit, equeſtrium turmarum flore cinctus,Hiſpanis, pro innato gentis ſtudio, apprimè ad delectationem ſimul& horrorem excultis; ex oppoſito Franciſcus pedeſtri militiâ inſtructior, eam in ordines ita digeſſerat,ut tranſeuntis Vaſtii oculis conſpicuè ſubjicerentur. Receptus deinde ab amplexu inter Delphinum Franciſcumque medius, humaniſſimi Regis comitate mirificè eſt delectatus. Actum ſubinde de induciarum ratione,finesque ſubalpini imperii, certis hinc inde terminis legibusque præſidiariorum ſunt definiti. Sabaudo nequicquam Divûm hominumque opem obteſtanti,quòd diſſidentium inter ſe Regum injuriâ,ipſe,conſanguineus licet,præda fieret,neque amicum jam hoſte minùs infeſtum pateretur, cùm alter conceſſa,alter etiam negata raperet. Quare allaboratum, & per ipſum, & Reginas,ac maximè per ſummum Pontificem Paulum eſt,ut induciarum quies ad pacis negotium converteretur,ac de Nicea utrorumque Regum approbatione conſtitutum eſt,ut iſta in urbe quæ Sabaudi Allobrogum Ducis erat,medio inter utrumque Pontifice tam fatale duorum in Europa diſſidium, mutuis concordiæ legibus,abrumperetur. Paruit uterque conſiliis,ac maturato itinere Cæſar, Auria dedu-

1537

deducente ex Hiſpania, Villam Francam delatus eſt; Pontifex verò ætatis jam confectæ ſenex Niceam eodem tempore ſubiit. Eleonora etiam Galliæ Regis uxor ac Cæſaris ſoror fratrem, cum Joanne Lotharingiæ Cardinali inviſit; ita ut nunquam propiùs conſultum ſecuturæ paci, ac communi Europæorum ſaluti, quàm eo rerum ſtatu, videretur. Certè, & præterita mala ex hac diſſenſione ſubnata inſpicientibus, & augurantibus de futuris ſpes eſſe poterat. Etenim immaniſſimo jam hoſte Chriſtianorum Turcâ omnes Europæ terminos, armis ac terrore quatiente, ſubditorum opibus bello latè conſumptis, invaleſcente rebellium hæreſi, tot innocentium cruore fuſo, utroque etiam Principe pacis remedia flagitante, quis de concepta quiete deſperare potuiſſet?

Ex conventu Pontificis Regumque ſpes magna pacis concipitur. Jov. l. 37. Onuphr. in Paulo III.

LXII. Attamen ea fuit utriusque ad ſua emolumenta obſtinati animi durities; ut, cùm ex iis neuter alteri de propriis quicquam regni commodis, ad pacem ex æquo ſtatuendam, vellet cedere, nemo Pontificem, tanquam controverſiarum ſequeſtrum, de pace conſulturus accederet. Quanquam nonnullorum ea fuerit opinio, quæ & Pontificis illud ſtudium à religione ad privatam familiæ utilitatem eo quæſitam colloquio, detorqueret; ut qui neptem ſuam Victoriam familiæ regiæ, nepotem Octavium nuptiis cum Margarita contractis Auſtriacæ inſertum cuperet. Certè illud conſtat, mutuum inter ſe Reges alloquium nonniſi ſub hoc arbitro declinaſſe; cùm, haud multò poſt tempore, Cæſarem Hiſpaniam repetiturum atque ex deſtinato ad Marianas foſſas (quæ Maſſiliæ in ora ſunt) exſcendentem Rex exceperit, tam effuſâ benevolentiæ amorisque ſignificatione, ut inter præſentes nemo eſſet, quin hæc oblitteratis odiis ad conciliationem fedusq; mutuum ſpectare crederet. Solus erat Pontifex, qui ubi rem accepiſſet, utriusque jam ambitione exploratâ, hæc compoſiti oris verborumque lenocinia ſimulatæ magis amicitiæ fucum eſſe, quàm veræ humanitatis colorem diceret.

Pontificem Niceæ exſpectantem neutra pars arbitrum admittit.

An. 1538. Ad foſſas tamen Marianas Carolus à Franciſco humaniſſimè excipitur.

LXIII. Non tamen otioſus ille Pontificis ac Caroli apud Niceam conventus eſt viſus; nam illius, juxtà ac Venetorum operâ communia inter ipſos contra Solimannum ſtabilita ſunt fœdera, & induciæ cum Rege in unum annum ſolenni adſtipulatione prorogatæ. Et denique Novariam urbem Aloiſio Farneſio, Margaritam Cæſaris filiam Octavio Farneſio, ſuæ gentis hominibus, poſſeſſionis, ac nuptiarum gratiâ, impetravit. Erat hæc Margarita ab Alexandro Medices, crudeli morte interfecto, relicta vidua, cujus fatum, ad conciliandum ſceleri horrorem, & Florentinæ urbis erga Cæſarem voluntatem magis inſpiciendam operæ pretium fuerit, altiùs à principio accerſere. Fuit Alexander Laurentio natus Patre, celebri iſtic Mediceorum familiâ; magis tamen beneficio Cæſaris Princeps, quàm civium voluntate. Jam ſextum & vigeſimum natus annum, tanti gener Cæſaris, populo etiam (quamvis libertatis ſtudioſo, & Mediceorum nomen, propter ſuperiorum temporum tyrannidem, averſanti) ob facilitatem & humanitatem minimè ingratus, corporis habitudine ad equeſtres exercitationes & militiæ uſus omnino firmâ: ſed animum mollities ac juvenilis licentia ad eam levitatem diſſolverat, ut neque verecundiæ, neque dignitatis ulla conſtringeret

Cæſar tamen cum Pontifice & Venetis fedus cō. tra Turcam init & Margaritam fil. viduâ Farneſio nepoti deſpondet, Alexandro, genero Caroli, miſerè occiſo.

Jovius l. 38. Epiſt. Princip. vol. 3.

Digitized by Google

ratio, verùm neglecto conjugis toro, vagâ paſceretur libidine, nec alienis thalamis fraudem amoveret.

LXIV. Miſerabilis Alexandri Medices perfidè ſublati cafus.

In hanc artem ſeſe adjunxerat ſocius par ætate, at moribus etiam inferior ex conſanguineis Laurentius Medices, homo vafer, pallidâ & contractâ fronte, ſermone parcus, ac toto corporis habitu inamœnum quid ſpirans, quàm tamen oris morumque intemperiem, tantâ apud Alexandrum comitate diſſingebat, ut ſecretorum ipſe unus, ſcelerumque omnium particeps fieret. Argutis etiam verſibus, ac comœdiis ad omne voluptatis lenocinium comparatis, furentem magis incitaret. Perſpicacioribus tamen in aula, extra maleficii, in Principem cogitati, ſuſpicionem Laurentius non erat. Quod ejus dignitati ac nomini inimiciſſimis hominibus Strozzis, Florentiæ exulibus, non obſcurè communicaret, quæ cùm Ducem latere non poſſent, perfidiâ aſtuque geminato ita deluſit; ut & illorum conſilia Duci, & Ducis ſuaque illis detegeret, quò factum, ut Dux hoſtem pro amico, Strozzæ amicum pro hoſte haberent, leviſſimamque hominis fidem averſati Alexandro ſignificarent, malignè nimium adulari Duci Laurentium, qui de eo interficiendo operam ſuam obtuliſſet. Quod tamen tam opportunè à ſe deflexit Laurentius, ut vaferrimè perſuaſerit illud abs ſe dictum, quo adverſariorum conſilia haberet exploratiora, ita ſimulandi mille artifex ſcelus meditatæ perfidiæ ad fidei ſuæ opinionem, Ducis in animo confirmandam, adhibuit, dum opportunitatem denique facinoris nactus crudeli voluptate animum ſatiaret. Fortè Dux exarſerat vicinæ cujuſpiam matronæ, formâ ac genere perquam nobilis, amore: hujus potiundæ gratiâ operam ſuam addicit Laurentius, familiaritatis ac ſanguinis, ut ajebat, jure fretus. Cùm aliquanto poſt tempore, expugnatam abs ſe conſtantiſſimæ ceteroquin mulieris, verecundiam aſſerit, mutuæ ad cenſum pecuniæ ſtipulatione; adfuturam ſuis in ædibus. Hæc ſub cœnam à Duce intellecta, facile eum ad Laurentii domum attiguam, & communicato utrivis aditu perviam pertraxêre, ubi Dux, ablegatis ex more miniſtris ſubſtitit, ac ſtrato tantisper ad quietem compoſitus eſt, gladioque diſcinctus Laurentii cohortatione, dum amica peteretur. Sub hæc quietum ſomno Ducem, binis Lavernionibus ſtipatus, agaſone uno, altero homicida, Ducis è carcere precibus quondam ſubducto, Alexandrum aggreditur, ac primus ipſe pugione latera transadigit, quâ plagâ exterritus, ejectuſque ſub lectum Dux, à Treccia (quod erat agaſonis nomen) dum emergit, fœdo vulnere malas dividitur, ſed præſenti animo, erectus in pedes cùm pro ſcuto ſcabellum objiceret, neque tamen omnem circumſtantium vitaret ictum, Laurentium rabidæ in morem feræ involat, tanto vocis proditionem exprobrantis ululatu, ut domum totam impleverit, ſimulque apprehenſum mordicus ſiniſtræ manus pollicem hoſti perfregit, ſed ab altero ſervorum Scoroncuculo, hero ſuccurrente, jugulatus aliiſque atque aliis confoſſus vulneribus, cum multo cruore infelicem animam evomuit. Neque quiſquam familiarium ad tantæ rei tumultum, quamvis auribus acceptum ſubvenit: quod jocularis tumultuoſæque pugnæ imaginem haud raro iſtic loci Laurentius inſtruxiſſet, ad fallendas domeſticorum mentes in hac jam dudum adornata tragœdia. Subſtitit

Crudele parricidarum facinus.

pa-

Digitized by Google

 1538.

patrato facinore attonitus nonnihil proditor, anxiusque, vocandusne, expoſito Principis capite, ad libertatem populus, cujus hoc ſcelere acquiſitæ gloriam ad ſe jam ante perventuram arbitratus eſt. Sed denique conſultò ſe facturum ratus, ſi certius ſaluti ſuæ proſpiceret, quàm ancipiti illam popularium favori objiceret. Quare ſimulatâ neceſſitate fratris in morte extra urbem periclitantis, ab Angelo Martio urbis præfecto, equos, portæque reſerandæ teſſeram accipit, elapſusque cum ſicariis feſtinato per Bononiam itinere Venetias optatiſſimum Philippo Strozzæ nuntium pertulit.

Ubi res à domeſticis Innocentio Cardinali, (qui Principi, uti ſanguine, ſic domo etiam ac familiaritate junctus erat) innotuiſſet; diſſimulato caſu imperatoque domeſticis ſilentio, Alexandro Vitellio Cæſaris militi celerrimum deſtinat nuntium de properandis ad urbem copiis, quæ tum ex Aretinis tum Mugellanis agris collectæ, poſterâ luce adfuère, Coſino Mediceo decem & octo annorum juveni ad hunc armorum ſtrepitum ex Trebia villa ad urbem excito. Erat is Joanne Mediceo, militari inter æquales gloriâ clariſſimo, ac Mariâ Salviatâ, etiam poſt viri mortem in urbe ſuperſtite, genitus, magnæ apud omnes ſpei juvenis, quam & parentis illi virtus, & propria indoles conciliaverat. Magnâ is multorum humanitate exceptus, atque ab amiciſſimis etiam animum ſpemq; ad Principatum adhibere juſſus; ſed uti ad omnem modeſtiam prudentûm virorum inſtructione compoſitus erat, ſe negavit dominatus capeſſendi gratiâ acceſſiſſe, communibus lacrymis parentaturum Principi, ac deinde vel patriciorum acceſeri numero perquam ſibi honorificum futurum. Circumſpectè id quidem ſatis adoleſcens, quanquam nonnulli hanc dejecti animi, paterniſque virtutibus imparis vilitatem interpretati ſint. Sed enim inhiabant plerorumque animi libertati priſtinæ, quam ejectis nuper Mediceis uſurpaverant, cùm Landus nonnemo plebeius homo ex lanifici taberna urbis dominatum patriciis ordine ac urbe deturbatis invaſiſſet; Sed quod ea prudentioribus omnino ſervitus magis, quàm libertas viſa eſſet, quâ optimus quiſque civium populari licentiæ ad omnem audaciam proſtitueretur, res in diſceptationem, multorum ſententiis ancipitem, coram Cardinali deducta eſt, qui cum denique & ipſe oſtenderet, *violatæ autoritatis Imperatoriæ, & inconſtantiæ ſuæ pœnas meritò daturos, ſi ipſorum voluntate decretum quondam Mediceis urbis imperium, & ſolennibus non minùs codicium, quam Cæſareâ definitione confirmatum, inſani temeritate reſcinderent. Cavendum, ne juſtam Imperatoris iram atque expedita jam in foribus arma ſuum in caput laceſſant, & graviorem (ambitæ libertatis præmium) ſervitutem accipiant. Eam videri adoleſcentis cùm indolem, & humanitatem, tum parentum virtutem, cui ſine noxa abjudicare hunc dominatum non poſſint.* Cùm porrò ad hanc ſententiam Guicciardinus, inter Florentinos facilè Princeps, gravi oratione accederet, qua & inconſultam popularis dominii licentiam deteſtaretur, & mitiori Coſmo, quàm Ducis titulo, utendum exiſtimaret, quo ejus apud adverſarios leniret invidiam: fluctuantium ſenſim animi ad aliquam tranquillitatem compoſiti ſunt, effectumque, ut conceptis, ad potentiam nonnihil adſtringendam, legibus, nonnulli ſolâ opinione flecterentur; alii etiam, ex mili-

LXV. Coſmus Medices, Cæſareano milite ſubveniente. Dux ſubſtitutus.

1538. militari tumultu (conſilio, an caſu exorto? non conſtitit) trepidi, feſtinatis ſuffragiis Coſmo Principatum deferrent. Quod ubi cognitum, tota urbs ex mœrore in hilaritatem verſa eſt, milites etiam, ceu gratulaturi, in domum effuſi, ſpoliis ſeſe obviis lautè ditarunt; quod hac jam, opinor, dignitate, locupletatum ſatis Coſmum arbitrarentur. Is verò deinde ubi principatum eſt ingreſſus omnes Ducis optimi numeros juſtâ ſeveritatis clementiæque attemperatione abundè complevit.

LXVI. *Parricidæ puniti.*

Laurentii verò parricidæ domus, publicatis bonis, à tecto ad fundamenta, lato hiatu ad perpetuam ignominiam, diviſa, ipſe Senatus conſulto reipublicæ declaratus hoſtis, ac percuſſoribus nefarii hominis aureorum ſeptem millium conſtitutum eſt præmium. Igitur ut diligentiam Coſmi falleret, Byzantium profugus, atque ipſi Solimanno, ob perfidiam, execrabilis tutum perfugii locum non reperit. Venetiis denique iterùm receptus, à duobus Alexandri militibus, nullum quidem facti præmium rogantibus cum avunculo Soderino trucidatus, dignum facinoroſo homine invenit exitum, atque exemplo docuit, aliquantò faciliùs noxas, quàm noxarum pœnas declinari poſſe. Neque Philippo Strozzæ impunè fuit huic cædi faviſſe, cùm haud multò poſt, infelici expeditione contra Coſmum ſuſceptâ, caſtris exutus, ac prælio captus, ultroneo in carceribus interitu, per majorem infamiam, minori ſeſe conatus eſt eripere. Ita ab ipſa, quam aliis intentaverat, morte, ipſe denique ultimum miſeriarum remedium viſus eſt exſpectaſſe. Hujus igitur Alexandri (ut ad principia redeamus,) conjugem Cæſaris filiam, à Coſmo obnixè expetitam, Octavius, licet refragantem obtinuit. Coſmo tamen Cæſar nobiliſſimam Hiſpani ſanguinis puellam Eleonoram Petri de Toledo Neapolitani Proregis filiam, in matrimonium conjunxit, quæ illum denique pulcherrimæ ſobolis parentem fecit.

LXVII. *Milites, ob dilata ſtipendia legibus ſoluti, in agreſtiū ſe ſpolia per Italiam effundunt, plerique poſtea, cum Italorum plauſu, aut mari, aut ferro Turcarū perituri.*

Ceterùm induciarum nomine, non perinde læti milites, quòd ſpe prædæ dejicerentur, magno numero ex præſidiis confluxére aliquot menſium ſtipendia, importunâ flagitatione poſtulantes, quæ donec numerarentur, in fertiliſſimam Mediolanenſium effuſi regionem anni meſſem, agricolarumque opes occuparunt, neque graviſſimis apud Cæſarem obteſtationibus quicquam præter literas Legati Mediolanenſium obtinuêre, tantâ Ciſalpinæ Galliæ exacerbatione, ut cùm præter tributorum onera, etiam hanc militarem inſolentiam iniquâ Cæſaris diſſimulatione perferre cogerentur, odia in Carolum excreſcentia ad defectionem ſpectarent. Vaſtii tamen induſtriâ, impunitatis promiſſione militibus factâ, & ſtipendiorum certâ pollicitatione, ægrè tandem impetratum ab illis eſt; ut à rapinis, & ſoluto militari jugo redirent ad imperium. Hi deinde ad claſſem, in Ligurum ora contra Solimannum inſtructam, cum aliis deducti numerum 50 millium implevêre. Quorum nonnulli cùm in Æno flumine, eliſis ad petram navigiis, interiiſſent, hæc clades non abſque Subalpinorum voluptate intellecta fuit, quòd juſtiſſimam ſceleribus vindictam ipſa elementa irrogaſſe viderentur. Nec enim Superis mortalium noxas vindicaturis deeſſe uſquam poteſt ultionis telum. Sed neque aliis rebellionis ſociis inulta diu fuit hæc rapiendi libertas,

cùm

Digitized by Google

1538.

cùm differri aliquando flagitioſorum pœna ſoleat, auferri non ſoleat.

LXVIII. Barbaroſſa in Cretam ingenti claſſe ſe effundit, Chriſtianorum claſſi occurſurus. *Iov l. 37. Iuſtinian. l. 13 Leunel. l. 18.*

Solimannus enim cùm de Cæſareis, Pontificiis, ac Venetorũ, conjuratis in ſe viribus intellexiſſet, Hariadenum Barbaroſſam ſuæ claſſis Archithalaſſum adornare omnia ad profectionem juſſit, ac Helleſponto egreſſum hoſtibus occurrere. Neque ſegniter ille muneris impoſiti partes obiit, nam in Cretam illapſus, præter ſolum terrorem, quem latè circumtulit, nil incommodi dedit, aut Venetorum in præſidiis vigilantiâ aut munitionum firmitate deterritus, dum in Ambracio denique ſinu totâ ſe claſſe ad noſtrorum impetum excipiendum opportunè diſpoſuit. Sed & hi, inſtructiſſimâ claſſe ſub Auria maris Imperatore, haud procul adfuêre, quanquam hoſtem in iis laceſſere anguſtiis, periculoſum inprimis eſt viſum. Quare directo trans Leucadem Neritumque curſu, Naupactum, vicinaque Corinthiaco ſinui oppida oppugnatione tentanda cenſuêre. Itaque ab Actiaco promontorio, Leucadem versùs, explicata eſt claſſis; ut quem faciebat, ducentorum & quinquaginta navium numerum (ex quibus triremes 135.) hoſtium facilè oculis ad terrorem objiceret. Et ſanè Barbaroſſa, cetera intrepidus, tantis ſe viribus, inferior ipſe, qui ſupra 100 & 50 omnis generis navigiorum non cenſeret, oppoſiturus aperto mari non erat: niſi Eunuchus quidam Solimanni cunctantem Barbaroſſam ſuperbâ ac comminatoriâ oratione ad certaminis periculum adegiſſet. Fuit Auriæ omninò inexſpectatum, dum ipſi, jam ſecundis ventis provecto barbaricæ claſſis nuntiaretur adventus, ſigno igitur dato claſſem ſuis ad pugnam ordinibus componere ſe juſſit.

LXIX. Suis ad pugnam diſpoſitis quamvis navibus inferior noſtris inſultat. Auria pugnam præter opinionem, declinante.

Dux barbarus ita ſuas in pugnam naves educebat, medio corpore prætoriam complexus, geminas hinc atque inde ſic adhæreſcere alas voluit; ut quocunque ſe daret prætoria, idem impetus alas in aquilæ volantis ſpeciem raperet. Agebantur ante claſſem triremes cùm roſtratæ tùm levioris operis circiter viginti, quæ velitando, aut morarentur, aut elicerent hoſtem. Qui rerum ordo non mediocri admiratione Auriam tenuit. Capellius tamen Venetorum præfectus avidus pugnandi aciem ſibi primam poſtulaſſe memoratur; ſed conſequi atque Auriæ nutum exſpectare eſt juſſus. Hic verò properandum in hoſtem minimè ratus, dum onerariæ, quæ Caſtellorum inſtar erant, tardiusque provehebantur, accederent; Grimano etiam Patriarchâ, qui Pontificiis aderat, moræ impatiente, ac morantem Auriam magnis vocibus ad certamen evocante. Siquidem is circum onerarias ingenti circuitu, ac flexuoſis meandris errabat, de raro aliquo facinore noſtris hoſtibusque (quæ ejus in re navali erat exiſtimatio) ſuſpectus, quâ etiam opinione fraudem veritus Barbaroſſa hæſit, interea velitationibus ſatis cruentis res noſtræ deteriores effectæ ſunt, ut ſenis facilè navibus, inter quas onerariæ duæ, totidemque triremes, victores Turcæ potiti ſunt, quibuſdam igne abſumptis. Donec procelloſis nubibus erepta dies, cum tenebris, magnam de cœlo tempeſtatem minari eſt viſa; ut proinde explicatis utrimque velis diſceſſum ſit, tantâ quidem noſtrorum perturbatione, ut fugæ ſpecie hoſtem poſt ſe traxerit, qui tamen deluſus tenebris ſubſtitit; quòd ſinguli Ducum in ſuis prætoriis alligatas, pro more ad puppim, laternas extinxerant. Barbaroſſa cum cachinno hæc verba

1538. verba ingeminante. Ergo Auria lumen abjicit, ut certiùs fugam ſuam tenebris recondat ? Corcyram noſtri tenuêre, læti, quod eo vento ad ſummum avertendum periculum, vel cum dedecore, uti licuiſſet, culpa neglectæ fortunæ non obſcurè in Auriam recidebat. Qui priſtinam virtutis ſuæ gloriam, hac negligentiæ notâ, haud parùm inficiebat, quamvis Cæſariani omne crimen in Venetos detorquerent; quòd hi parùm inſtructis à milite præſidiario triremibus, oblatos ex Hiſpanis propugnatores ſuperbè rejeciſſent, atque etiam cùm in hoſtem eundum, eductis ad mali caput velis, ac per juncos ad antennas reſtrictis, ſimul de pugna cogitarint, ac fuga; ut quæ, præciſis juncis, foret expedita, ac proinde Auriæ juſta differendi certaminis cauſa fuerit. Ut, ut factum, certè timore noſtro hoſtis audacior, in acie ad Naxum Inſulam, Europæis inſolenti provocatione illudere eſt viſus, Ferdinando Gonzagâ Siciliæ prorege ad tantam hoſtium arrogantiam, ſuorumque dejectionem fremente, quo factum, ut & Veneti præſidia Hiſpanorum ſuas in triremes admiſerint, & Ferdinando quarta acies hoſti opponenda commiſſa ſit. Verùm extractâ nimiùm deliberatione Barbaroſſa tempeſtatis metuens, ſuæque jam exiſtimationi abundè conſultum ratus, Ambracium ſinum rursùs ſubiit.

LXX. Caſtrum novum, in ſinu Rizonico a Chriſtianis feliciter expugnatum, Cæſareis Auria, fruſtra Venetis indignantibus, tribuit.

Claſſis noſtra in Rizonicum delata, caſtrum novum, à Mahomete quondam occupatum, ampliſſimo ac naturâ loci munito portu tutiſſimum, ingenti vi tormentorum brevi expugnavit, magnâ incolarum multitudine in ſervitutem abſtractâ. Hoc oppidum cùm ex fœdere Venetis deberetur; ut qui Aulone, Neocaſtro, aliiſque olim ab eisdem poſſeſſis ex pacto victoriæ potituri erant, Byzantio cæteriſque, aut Neapolitani quondam, aut Imperialis juris Cæſari relictis; tamen Hiſpanis præſidiariis, quantumvis obluctante Capellio Venetorum præfecto, eſt attributum. Subinde cognitum eſt claſſem hoſtilem ad ſubſidium Novocaſtrenſium properantem, tempeſtate acrocerauniis illiſam ſcopulis, haud leve damnum feciſſe. Quæ res novum pugnandi ardorem injecit, Gonzagâ contra Auriam, Venetis faventе, ſed hic vela in Italiam convertit, frendentibus, indignantibusque nequicquam ceteris; id ſe facturum aſſerens, quod Cæſaris emolumento opportunum putaret. Nimirum, inquit, Valerius Urſinus Venetus miles, id ſcitè abs te factum hactenus: quando cum Solimanno Venetos commiſiſti; ut ipſius hi viribus denique ad votum Cæſaris atterantur.

LXXI. Veneti offenſi Solimanni rursũ amicitiam quærunt.

An. 1539. Barbaroſſa Novicaſtrũ, omnibus Hiſpanis trucidatis, recipit.

Ceterùm Venetorum ſenatus ubi fœderis rationes neglectas intellexit, factum deteſtatus, magiſque etiam Hiſpanorum vicina iſtic præſidia, quàm Turcarum exoſus, Solimannum legatione miſſâ placandum cenſuit. At is rerum amiſſarum curæ intentus tardiùs pacis admiſit conſilia, ſed Barbaroſſam majori etiam claſſe ad Novocaſtri obſidionem deſtinavit: Erat hoc quatuor Hiſpanorum millibus veteranæ militiæ viris; ſed & Inſubricæ ſeditionis autoribus commiſſũ ſub Duce Sarmento, qui licet egregiâ munitum operâ, viribusque oppidum defenderent, vis tamen ac barbarorum multitudo ingens, multis ſimul locis, tormentorum, hominumque impetu urgentium ſuſtineri non potuit, ad extremum igitur in foro conglobati ultimum virtutis ſuæ experimentum dedêre, cùm hoſtium in ſe immiſſas

1539.

miſſas acies cruentiſſimo diu prælio detinerent, nec quiſquam ferè victus, niſi cum aliqua victorum clade ſuccumberet. Hujus legionis nunciatum interitum tam læto Inſubres, quàm triſti Vaſtius animo excepit, quod ille fortiſſimos ereptos bello milites quereretur; hi patriæ prædones juſtiſſimo ſuo dolori, & Turcarum furori immolatos gauderent.

LXXII. Cæſar Iſabellâ defunctâ ex Hiſpania in Belgium feſtinans cum omnium admiratione Galliã tranſire, & Franciſco ſe credere auſus, diſcrimina fortiter contempſit. *Iovius l. 3. Belc. l. 22 Sur. in Com.*

Eo temporè, poſtquam Cæſar Toleti in Hiſpania Iſabellam uxorem, partus difficultate amiſſam, luxiſſet, magnis in Belgium feſtinabat itineribus, tùm ut ſerpentem illic quorundam ſeditionem in ipſo ſupprimeret fomite, tum ut propiùs Germaniæ rebellione Hæreticorum quaſſatæ conſuleret. Induciarum igitur fide ſubnixus, rem, viſam non paucis temeritatis plenam, auſus eſt; cùm per mediam Galliam viarum compendium, ſororemque quæſiturus, in Belgium ſeſe transferret. Certè, & Caroli fidem, quâ inimico ſe Regi crederet, & Franciſci, quâ parceret, plerique ſunt admirati. Arx tamen hoſpitalis Amboſiæ, facigeri incuriâ non levi Cæſaris periculo flammâ fumoque oppleta, tùm eliſa Pariſiis cruento vulnere in caput tabula; conſultatio denique Aureliis de Carolo detinendo, ut fertur, inſtituta, Montmorantiique ac Regis improbatione diſcuſſa, minùs in hac profectione Cæſarem timoris, quàm diſcriminis habuiſſe declarant, Regiâ tamen animadverſione ille miniſtrorum, vel error, vel improbitas, ſupplicio expianda erat, niſi precibus atque autoritate ſuâ Carolus interveniſſet. Pericula tamen ſenſit, quamvis contemneret. Carolum Aureliorum Ducem, lectiſſimum juvenem, tergum, inſidentis equo, Cæſaris inopinato petere aſſultu contigit, ſimulque inclamare, *Te mihi captivum dede imperator.* Arriſit ille, ac humaniter regium adoleſcentem complexus, Franciſci integritatem his terriculamentis prapoſuit. Fuit & cujuſdam Stampiæ Duciſſæ magna apud Regem gratia, quæ cùm detinendum Cæſarem ſuaſiſſe crederetur, ſua illam humanitate Carolus non mediocriter ſibi devinxit, paſſus etiam ſimulato è manibus caſu defluere annulum, quem dum officiosè illa de ſolo colligit, dono accepit, quòd à tam dignis manibus gemmam repoſcere inurbanum Carolus, elegantis liberalitatis obſequio fingeret. Ita conſuetas aularum artes arte Cæſar tenuit, ſuamque ſecuritatem induſtriâ ſtabilivit. Maximis interea honoris benevolentiæque argumentis cultus eſt, atque ubi Lutetiis cum Rege ac Sorore ſeptiduo moratus eſſet, omnium animos magnâ exſpectatione in futuræ pacis opinionem erexit. Nam ab ipſis Pyreneis digreſſus cum Rege egerat, ut cum Alphonſo Davalo Vaſtio alium ipſe, ſuarum partium Legatum, ad Venetos communi conſilio deſtinarent, qui obliteratis inter Chriſtianos Reges odiis pacem conceptam nunciarent, cui ſe proinde contra Turcam adjuncturi tutiùs, quàm in ſuſcepto cum immaniſſimo hoſte pacis negotio perſeveraturi, magno ſuarum rerum incommodo eſſent. Quę legatio licet magnis, diverſiſque Venetarum partium ſtudiis excepta fuiſſet: tamen cum inani pacis promiſſione tantùm Legati adeſſent, neque Cæſari fidendum plures clamarent, ut qui totius Italiæ dominatui inhians, Venetorum, quos fortiſſimos hujus conſilii adverſarios habiturus eſſet, vires debilitatas cuperet, hoſtemque Solimannum alienis bellis implicatum, ſibi minùs formidandum exiſti-

1539\. xiſtimaret. Iniquam proinde pacem periculoſo admodum bello præferendam dictitabant, ac turpiſſimâ duarum in Peloponneſo urbium (quæ Venetis reſtabant) Epidauri & Nauplii, tùm & Caſtellorum in Dalmatia Nadini & Labranæ, largitione pacem à ſuperbo Tyranno redemerunt, Hanebaldo, uti opinio eſt, hæc etiam Venetorum conſilia, Franciſci Regis nomine clàm alente, licet aliam Oratoris perſonam propalam gereret. Solimannum tamen graviſſimè Regi indignatum, inconſtantis ingratique animi vitium exprobraſſe ferunt; quòd hoſtibus contra ſe non obſcurè communicaret; adeò, ut Antonius Rinco, Gallorum apud Turcam Legatus, ſuppliciorum metu, nocturnâ ſe fugâ in Pontum ſubduxerit. Sed deluſa omninò inter Chriſtianos Principes pacis ſpes fuit. Carolus enim licet hanc liberali humanitate faceret, tamen in Gallia conciliandi leges dare, aut accipere nolebat; ne vano alienæ poteſtatis, cui iſtic ſuberat, metu quicquam ſtatuiſſe exiſtimari poſſet; tùm Ferdinandi fratris in eam rem conventionem antè poſtulabat.

Venetis amicitia Solimanni magni conſtat, Gallis idem offenſus, ob inconſtantiam.

LXXIII. Ita magnis per Galliam acceptus, deductusque honoribus anno inſequenti MDXL. Gandavum Belgarum urbem acceſſit, ſuis natalibus claram. Hærebant cives dubii, accipiendusne portis Cæſar? ſiquidem Mariæ Reginæ imperatam in belli Gallici ſumptus pecuniam, immunitatis titulo freti, contumaciter denegaſſent. Sed quod pacis initæ ſuſpicione, Gallorum ſubſidiaria quæ rogaverant arma deſperarent, admittendum duxêre, quanquam, ubi mox exceptus mœnibus Cæſar, injuriarum memoriam dubio præ ſe vultu etiamnum ferret, admiſſum dolerent. Et Cæſari quidem ea Imperii detrectatio tantò gravior viſa eſt; quòd in patrio ſolo exorta ſuo facilè exemplo Italiam Hiſpaniamque, tributis feſſas nationes, ad imitationem pertractura videretur, niſi pro facinoris audacia par ſeveritatis adhiberetur remedium. Itaque diſtributis opportunè per urbem præſidiis, turbulentioris ingenii ex optimatibus novem uno, altero die ſedecim publico ſupplicio tollit, alii rebellium plexi exilio: alii talari, pulloque in habitu pœnitentium: alii infami ex collo pendente laqueo, albaque in veſte nudi ad Cæſaris pedes abjecti, inſigni demiſſione correcti ſunt. Nec mora immunitatibus ac Magiſtratuum creandorum jure, uno civitatem edicto ſpoliat, atque arcem, civium ære exſtruendam, tanquam libertatis frenum urbi imponit. Quæ pœna ceteris Germaniæ urbibus, libertati aſſuetis, æquitatem excedere viſa, haud mediocrem indignationem concivit.

Carolus Gandavum delatus, urbis in tributis obtrectationem memorabili ſeveritate plexit. Harcus in Carolo ad an. 1540.

LXXIV. Venerat ſub idem tempus Guilielmus Marcanus Juliæ ac Cliviæ Princeps, Geldriæ heres, Caroli Principis, abſque liberis defuncti, teſtamento ſcriptus; quem, quòd neglecto auguſtali jure uſurpaſſe Principatum, quodque ex Menapiis, Sicambriſque aſſini Gallorum Regi frequenter copias ſuppeditaſſe acceperat; Cæſar, Geldriæ tantùm præfecturâ, abrogato Principis titulo, dignum habuit. Sed Princeps honoris ſui tenax provincialium hac ſuper re voluntatem ſe exploraturum dixit; ut Cæſaris opportunè ſe manibus eriperet, quem adierat, quod pacis conſiliis intentum, ſuiſque tantùm rebus conſulentem, Franciſcum à ſe avulſum crederet. Quæ res etiam Germaniæ Principes, Gallorum Regis ſtudia ſecu-

Exſtimatio pacis inter Reges compoſita Juliæ & Germaniæ Principes ad Carolum inflexit.

1539

ſecutos, ambiguâ ſuſpenſione detinebat; ut proinde induciis Francofurti illis mẽſium XV à Cæſare delatis, ad injuriarum abolendam memoriam, & firmandam pacem ſolicitè uterentur. Verùm ubi Ferdinandus jam Cæſari adfuiſſet; illique, convocatis Hagenoam, Saxoniæ urbem, Principibus, liberarumque civitatum legâtis, his, & inter ſe conciliandis, & à Franciſco abalienandis operam darent, jamque omnis ad conficiendas pacis leges mora eſſet conſumpta; patuit denique obſtinatis utrorumque Regum, Galli ac Cæſaris, animis Inſubriâ non cedendi, fieri, ut quantumvis profuſæ in Franciſcum liberalitatis conditionibus pax nulla reperiri poſſet.

LXXV. Carolus admirando conſilio Belgium pacis cauſa Franciſco offert modo ſibi Inſubriam perpetuo jure cedat, verùm hac abire Franciſcus noluit.

Tali enim decreto Peluſius à Carolo ad Franciſcum profectus eſt; ut ſignificaret: *Cæſarem pacis ſtudio, privatis emolumentis cariturum, ac majora etiam poſtulatis Regi conceſſurum, Carolum Franciſci filium accepturum in generum, dotalique jure Belgarum facturum Regem, quo beneficio nihil auguſtius exſpectare Franciſcus poſſit, quando utroſque filios regnis geminis, iiſque opulentiſſimis, & ad mutuam opem conjunctis inauguratos habere liceat, ac ſi deinde alterutri proles deficiat, unus ampliſſimis totius Europæ regionibus potiri queat. Ciſalpinam tantùm depoſcere Galliam; hac, neque ſibi, neque fratri abeundum videri, non enim obſtruendum ſibi aditum ab Hiſpania in Liguriam; aut expeditum in Germaniam venturo iter amittendum; quod ſuæ dignitatis non ſit, ea pro alieno arbitrio uſurpare.* * Ad hæc Franciſcus, quamvis ſpe conceptâ dejectus, hilari fronte, * *Cæſari, nomine ſuo, gratias referendas*, dixit: *quod ampliora votis, pacis gratiâ, deferret, neque enim aliud abs ſe poſtulari, quàm ut avito jure, debitis poſſeſſionibus frui liceat, quæ aliter ſibi denegari, niſi cum pace nequeant. Belgii ſe nequaquam appetentem optimo jure Carolo debiti. Fruatur ipſe ſuis, aliena deferat, hac lege, non aliâ pacem colendam.* In qua utrorumque Regum ſententia, admirandum ſanè eſt; rem tantam, quanta eſt Belgicarum provinciarum poſſeſſio, potuiſſe deferre Carolum, vel Franciſcum recuſare.

LXXVI. Sectarii in Germania Principes numero & viribus aucti. *Sleid. l. 12. Cochl. in actis Luth. an. incor.*

Illa pacis exſpectatione diſjectâ, obfirmata Sectariorum per Germaniam in cœpto pertinacia eſt, quæ à Smalcaldico jam fœdere, aliarum urbium, Principũque acceſſione non mediocriter invaluerat. Pluribus ea res conventiculis Smalcaldiæ, Francofurti, Sweinfurti, & Iſenaci inſtitutis acta. Smalcaldiæ anno MDXXXVII. Principes Pomeraniæ, Ulricus Wirtembergicus, Robertus Bavarus Bipontinus, Comes Naſſovius, Francofurtum, Campodunum, Hamburgum, Hannobria atque Auguſta ſeſe proteſtantibus adjunxerant. Quæ urbes Principeſque cùm Eccleſiaſticos poſſeſſionibus deturbarent, atque iccirco Spirenſis judicii cenſuram ſententiamque in ſe provocarent, crebris ea res contentionibus ſeu jure ſeu vi concitatis, manſit obnoxia. Matthiâ Heldo Cæſaris Legato omnia pro pace & judicii veneratione nequicquam moliente. Cum eo Cæſaris decreto ſtarent, *quo ſibi religionis cauſſa litem nullam intentandam aſſererent, dum futuro concilio hæc controverſia abſolveretur.* Contra obnitentibus Catholicis, *qui de ſuis poſſeſſionibus per novitatem eodem decreto prohibitam, ſeſe dejici injuriâ quererentur. Indignum videri, ut religionis cauſſa vim in alios impunè exerceant, ſacra profanaque rapinis violent, neque injuriarum ſe poſtulari ſtultâ præſumptione juris, patiantur. Non de religione, ſed*

1539. *bonu fortuniſque propriis per ſummam indignitatem ereptis,quæſtionem inſtitui.* Conjuratis igitur in Eccleſiæ defenſionem viribus Heſdo autore ſeſe obſtrinxerunt Bavariæ ac Brunſwici Duces,Georgius Saxonum Princeps cum Moguntinorum & Salisburgenſium Archiepiſcopis Verùm *ſanctum* hoc,ut appellabant, *fedus*, intra rerum agendarum conſilia ſubſtitit.Proteſtantes enim,cùm offendi ſine gravi religionis Catholicæ imperiique diſcrimine non poſſent, ut quibus abſentia Cæſaris bellis peregrè implicati,Turcarum metuenda vis & immanitas,Dani, Galli,Anglique Regum,aut favor,aut præſidium animos ad audaciam inflammaret, ſuâ paſſi n triumphabant audaciâ,Ferdinando quædam indulgente, plura etiam diſſimulante;ut graviora pericula,levioribus diſcuteret.

LXXVII Obnitentibus tragidè ac fruſtra Catholicis, Noribergēſis, quod jam ſæpiùs violarant, decreti, de Eccleſiæ bonis relaxationem à Cæſare petunt. Neglecto Gallo, cum Anglo fedus ineunt ſtudio religionis.

Illi verò,qui has machinationes adverſari non obſcurè Noribergicæ pacificationis decretis animadverterent ubi *quicquam innovare vetiti,iiqueſolùm,qui Proteſtantium tunc factionis cenſebantur Spirenſi judicio,quoad religionis controverſiam,exempti fuerant*: ut malè ſubnixam ſuorum cauſſam adverſus orthodoxas firmarent, legatione apud Cæſarem contendebant; *ut,qui à pace Noriberga conſtituta,ſuis ſeſe adjunxiſſent partibus,ejus pacificationis beneficio fruerentur*; *utque Spirenſis in ſe judicij ſententias religionis cauſſa natas cohiberet*; *denique,ne exiſtimaret in aliquod ſe cum Rege Galliarum fedus adverſus Cæſarem conceſſiſſe.* Quod quidem licet oblatum,rejiciendum cenſebant, ne apertè ſeſe cum hoſtibus Imperatoris ſociarent. Quanquam Franciſcum etiam ob ſeveram in hæreſin animadverſionem, graviſſimaque ſuorum in Galliis ſupplicia,occultis odiis deteſtarentur. Cùm Angliæ tamen Rege Henrico,poſt turpem à fide atque omni honeſtate defectionem , fedus adverſus quemvis ſuæ religionis hoſtem,ac Pontificem imprimis Romanum admiſêre.Ut verò indignum Regis divortium Theologorum Wittenbergenſium ſuffragatione probarent,adduci nequaquam potuêre; ſed nec Rex, quæ de fide , operibus, Miſſa aliiſque ſancierant Lutherani : ne iniqua in ſcelus alienum conſenſione, aut ſuæ cauſſæ cumularent odia , aut patrocinium improbè emiſſe viderentur, cùm ſine flagitio flagitium nequeat probari.Cæſar,qui illorum poſtulata,nec ſine conſcientiæ vulnere poſſet admittere , nec ſine imperii diſcrimine rejicere, morâ inter ſpem diſceptationemque ambiguam ſuſpenſos diſtinere maluit. Unde longâ diſputatione & partis utriuſque contentione ibi totius ſtetit controverſiæ caput,ubi cœptum fuerat.

LXXVIII. Eccleſiaſtica ſibi variis ex cauſis deberi bona contendunt, non verò Catholicis, ideòque ju-

Lutherani omnia ad litem religionis cauſsâ natam revocabant,quæ de Eccleſiaſticorum bonis occupatis movebantur; *quòd negarent aliâ ſe cauſsâ has ſibi poſſeſſiones vendicare,quàm quòd à Majoribus in uſum divini cultus conceſſæ, ideoque à perverſis ſacrificulis meritò ad ſe rurſus,verumque Numinis cultum traducendæ fuiſſent, ne Proavi ſuo conſilio,poſteri emolumento,Deus obſequio deſtitueretur.* Ita in quo Catholici ſummam injuriam,jus illi ſuum conſtituebant , quamque iſti rapinam & improbitatem,hi æquitatem ac pietatem interpretabantur. Intereaque, ſi *qui à Lutherana factione ad antiquam ſeſe religionem recepiſſent,hos ſuas in poſſeſſiones redire,nova ſanctaque,quam deſererent,fidei prærogativa,fas eſſe negabant.* Quod erat,ut paucis rem definiam,non tantùm poſſeſſa Eccleſiaſticorum bona;verùm quæcunque toto Chriſtia-

ſtianorum orbe à Romanæ profeſſionis clero obtinebantur, novi hujus Evangelii profeſſoribus vendicare; ut qui cum ſana (ſi viſum ſuperis) fidei doctrina, puroque Numinis cultu, jus ad univerſas Eccleſiæ poſſeſſiones occupaſſent. Quid hoc aliud, quàm ſuo ſe judicio raptores abſolvere, & quos tot Europæ nationes ac ſententiæ reos perfidiæ conſtituunt, hos ſolos, damnatis ceteris omnibus, proclamare innocentes? Nimirùm non rerum modò, ſed & vocum inverſione, *vis eo tempore jus eſt, quo non ex æquitate, ſed metu regna adminiſtrantur, & imperia magis dantur, quàm accipiuntur à ſubditis.* Monebat ex Cæſaris voluntate Heldus; ſiquid in cauſſa religionis deciſum à Spirenſi judicio eſſet, re cognitâ, fore irritum. Poſtulabat, ut æquâ judicum ſententiâ, ante omnia de cauſſæ genere, religioſane an politica eſſet, decerneretur. Verùm illi omne judicium Cæſareum (quamvis binos etiam ſuæ factionis Spiræ cenſerent homines) ſubterfugiebant, judicum, ubi aliud non pateret effugium, cauſſati iniquitatem. Quo argumento Concilium quoque Mantuæ anno 36. & poſt Vicentiæ indictum à Paulo Pontifice ejus nominis tertio, declinabant. Quod hanc poteſtatem ſummo Eccleſiæ Principi negarent, Cæſari Regibusque deferrent, hoc eſt, ſacra profanis adminiſtranda traderent. Concilium in Germania poſtularent, in quo ipſi Pontificios totamque Chriſtiani orbis religionem ad unius apoſtatæ ingenium legesque transformarent. Ita ſenſim cum viribus reſiſtendi crevit audacia: quam non mediocriter auxerant recens Georgii Saxoniæ Principis morte, Cæſaris ac religionis orthodoxæ amiciſſimo, cùm ſub Henrico ejus fratre in Miſniam ſe hæreſis, Thuringiam, reliquamque Saxoniam extenderet. Carolo non negligẽda perturbatione, eo præſertim tempore, quo præter Gallicam Turcicæ etiam potentiæ vim ſuſtinere cogeretur.

1539. dictum Spirenſe declinãt.

Quare Hagenoam convocandos utrarumque partium viros cenſuit, qui religionis diſſidium, quâ poſſent controverſarum rerum diſcuſſione finirent, ac communem armorum ſocietatem in Turcam Pannoniæ imminentem ſtabilirent. Ceterùm Farneſius à Pontifice ad Carolum Legatus; quod Franciſcum, Carolumque adverſus Solimannum, majori pacis emolumento, ſociandos jure exiſtimaret; neque ſtabile aliquod, ab inconſtantis everſæque fidei hominibus exſpectandum fœdus crederet, cùm in Superos perfidis nihil adeò in humanis ſanctum eſſe poſſit, quod violare non audeant, ſic Cæſarem affatus dicitur: *Votum Pauli Pontificis noſtri, à tam noxiis ſeditionibus divulſa Germaniæ membra in ſanum integrumq; corpus reſtitui; ſed idoneam medicinam reſpuunt uni, ſuaque amantium vulnera, difficillima futura curatio eſt, inconſtantis vitij morbus eſt, qui, neque nomen certum, neque medicum tam facilè habere poſſit. Polypo omni mutabiliores heretici, novum indies vultum induunt, quæ nuper in comitiis Auguſtanis, tanquam oracula divinæ ſapientiæ amplexi ſunt, nunc faſtidioſè negligunt, novamque in formam toties humanas que leges transformant, ut ſine lege, ſine forma certa, ſine conſtantia, ſine fide fidem habeant, & ab his quid tandem ſperare poteris, cum Orthodoxis, uni ſemel aſſertæ veritati inſiſtentibus, commune? quid? ut illi nobiſcum conveniant, quibus adeò inter ſe non convenit; ut novis quotidie ſectionibus in diverſa abeant, mutuoque errores exprobrent? Ut verò illos indulgentiâ aliquâ emolliendos ſperes, quos hactenus tua etiam exacerbavit clementia, non eſt. Quicquid conceſſeris, ſ[illegible] tis eſſe*

LXXIX. Hagenoam comitia Carolus pro religionis lite tollenda indicit, Pontifice diſſuadente, & pacem cum Franciſco urgente.

An. 1540

 ſequit,

Digitized by Google

1540. *nrquit, omnia ſibi tribui poſtulantibus. Suo illi arbitrio de fide ſtatuere, non alieno, jam pridem decretum habent, univerſalis Concilij ſenſum, cenſuramque ſubterfugient, ac tergiverſatione deludent, privatis verò conciliabulis ad fidei, imperijque ruinam, bellique, non pacis artes utentur. Quid enim aliud tot hactenus congreſſibus omnino impetratum? quid deinde illis etiam legibus, quibus ſe tibi obſtrinxerunt, hucuſque confectum? an quiſquam tam inter rebelles parum audax repertus eſt, qui legum decretorumque tuorum ſepta non tranſiliret? quid Schvveinfurti, quid Noribergæ pactis induciis conſtitutum fuerit, meminiſti. Receperunt, nullis ſe deinde locis religionis formam mutaturos, aut quenquam ſuæ ſocietati adjuncturos, pœnâ in prævaricatores conſtitutâ, quâ fide iſta præſtiterint, docent tentati legationibus Veneti, Angliæ, Galliæque Reges, docent liberæ urbes, Dux Wirtenbergicus, Daniæ Rex, in communionem fœderum adducti. Nunc porrò illud agunt; ut ſummum Spiræ judicium evertatur, ne quos imposterum ſuorum ſcelerum patiantur arbitros, & bonorum Eccleſiaſticorum jura ſine judicis, aut pœnæ timore violent. Vides opinor quantum his, noxiæ libertatis præconibus, concedendum ſit, ut tuarum illos partium habeas. Tuæ illi voluntatis non aliter futuri ſunt, niſi illorum priùs voluntati te adjunxeris. Quantùm verò, in religionis articulis, illis acceſſeris, tantum à veritate deflectas neceſſe eſt. Inconcuſſa fidei noſtræ fundamenta, ſuæ innixa petræ, ſteterunt hactenus, neque dimoveri, ſine veritatis ruina, loco poſſunt. Hæc te, ô Cæſar, ad leviſſimorum hominum arbitrium transferre, neque ratio, neque religionis noſtræ ſanctitas patitur. Si quid tamen in rebus fidei controverſum inciderit, non ignorabis alieni eſſe judicij, neque tuo arbitratu definiri poſſe. Romana hoc ſibi Eccleſia, inter rectè ſentientes, officium poſtulat; quâ ſine, Concilia, aut indicere, aut inire, negotium eſt, quod parum æquitatis periculi multum habeat; apud illos præſertim, qui Apoſtolicam ſedem ſuis everſam fundamentis obfirmatè cupiant. Quocirca aliò tibi conſilia ad Germaniæ quietem certius poſſidendam vertenda ſunt, ut & majori vacet religio periculo, & firmiori opere pax inſtruatur. Rex Galliæ ad pacis armorumque conſortium tibi erit admittendus. Quo, uti pronus eſt, admiſſo, generali orbis Chriſtiani Concilio, religionis diſſidia ſunt componenda. Rebelles ad obſequium aut ratione, aut bello revocandi. Hoc niſi feceris, in re tanta, poſt impenſas fruſtra cogitationes & vires, laboris fructum te denique amiſiſſe ſenties, neq; promoviſſe quicquam, niſi ad majorem Imperij labem ac ruinam. Etenim nihil eſt, cur placidius eos conſiliis regendos ſperes, qui, licet imbelles hactenus, & parvis orti principiis, adeò tamen inſolenter, in tuum Pontificiumque nomen graſſati ſunt; ut ſi illi cœlo delapſi nos tanquam terræ filios deſpicerent, hos, ut levi conciliationis momento à jurata perfidia abducendos exiſtimes, id verò erit, ex pumice aquam exſpectare. Denique omnis mora, tot conciliabulis impenſa, prorſus ad majus religionis excidium nefariis hominibus profuerit. Quin eam reſcindis, Maximè Cæſar, ne denique tot Principum viribus aucti, non Germaniæ modò, ſed & vicinis nationibus metuendi exiſtant.* * Hæc coram Ferdinando ac Cæſare Farneſius. Sed conſilio hoc præterito, uterque ſectariorum atque orthodoxorum Proceres Hagenoam, fide publicâ evocavit: Granvellano, cujus ſententiæ plurimum tribuebat Cæſar, id potiſſimùm ſuadente, ut ſociatis utcunque animis, armiſque Germanorum contra Turcam uterentur. Farneſius, ubi, re cognitâ, ſe ſpretum intellexiſſet, mox è Belgio, conceptâ indignatione, abiit.

LXXX Irrita cõciliatio. Verùm nec ad Cæſaris voluntatem ea convocatio ceſſit. Venit Hagenoam Fer-

1540. Ob Proteſtãtiũ nova poſtulata fuit.

Ferdinandus Theologis atque Epiſcopis Catholicis ſtipatus; ſed Principes, uti exſpectatum fuerat nulli, niſi per religionis ſuæ adminiſtros, & legatos comparuerunt. Lutherus tamen Wittenbergæ ſubſtitit, Melanchthon morbo per viam detentus eſt, Bucerus, Brentius, & Oſiander adfuère. Hi ubi de controverſis in fide rebus ſuam eſſent ſententiam rogati, ad Auguſtanam confeſſionem, decem ante annos vulgatam digitum intenderunt, ſeque ab illa, nec latum deflexuros unguem, ſunt profeſſi. Orthodoxi fruſtra hanc fidei normam adſtrui dicebant, quod illa jam multis partibus violata, deſiiſſet obſervari: tamen, cùm ad hanc recurrant, non ſe adverſari poſtulantibus. Staret ſanè decretum in receſſu iſtorum comitiorum & Noribergæ conditum, atque obtinerent reconciliationis iſtic inchoatæ capita. Hic verò tergiverſari Sectarii ac moras nectere, non ignorantes iis ſe terminis egreſſos, in Eccleſiaſticorum poſſeſſiones paſſim involaſſe. Innovari igitur decreta illa novisque ſe legibus ad pacis fœdera admitti poſtulabant. Nempe ut & occupata obtinere, & nondum obtenta occupare poſſint. Ferdinandus, ubi illam obſervaret poſtulatorum audaciam; *bona hæc in medio utrarumque partium eſſe cupiebat: dum alterutri juris aut pacis inita prærogativâ æqui poſſeſſores eſſent.* Non placuit tam benignum arbitrium; ſed *quicquid jam invaſerant, juris eſſe ſui voluerunt, priùs itaque fidei abſolvendam controverſiam, quàm bonorum poſſeſſorum litem movendam aſſerebant.* Contra hæc, quicquid decerneret Ferdinandus, non audiebatur.

LXXXI. Nova conciliatio Wormatiæ indicta, coram Pontificis & Cæſaris Legatis.

Indicta igitur Wormatiam nova congregatio ad 28 Octobris ſpe Cæſaris adfuturi injectâ induciisque in eum finem prorogatis, eâ tamen ſectariorum exceptione; ut *ſi Pontificij iſtic Legati comparerent, eos ſe principi loco nunquam habituros aſſererent.* Hoc ergò tempus cùm adeſſet propiùs, Nicolaus Perenottus Granvellanus, cum filio Antonio Epiſcopo Atrebatenſi, & Hiſpanis Theologis tribus Wormatiam venêre: adverſarum partium homines ſupra nominati Melanchthonis & Calvini acceſſione crevêre, quorum hic ob flagitium Sodomiæ, ut ferunt, Genevâ ejectus, Argentorati exul annis quinque vixerat, Saxonum imprimis familiaritate ac ſtudiis delectatus, jam tum graviora etiam animo machinabatur, à quo, uti verſutiſſimo homine, Bucerus & Melanchthon non modò in erroribus ſuis confirmati, verùm ad difficiliores etiam ſcopulos traducti ſunt. Sed cùm Cæſar Legatum Anglicum, qui ad eadem comitia Pontificis deprimendi gratia, adſpirabat, in Belgio operiretur, detineretque, Granvellanus ad comitia miſſus ex Cæſaris voluntate, præſentes omnes gravi oratione ad fidei pacisque conjungendas leges, tanto hactenus Europæ incommodo violatas, cohortatus eſſet,

Vana de conciliãdi methodo diſceptatio.

magnis, frequentibusque utriusque partis concertationibus de colloquii forma, de collocutorum numero, de ratione ſuffragiorum, de non vulgando pendentis adhucdum Concilii arcano actum eſt; ut denique utrorumque, hinc pertinaciâ, inde meliorum deſperatione nihil actum fuerit. Et quamvis Pontificius Legatus Thomas Campegius, quem Paulus Papa, cum impedire congreſſum non potuiſſet, in rebus à fide diſſonis interpellatorem miſerat, de pacis inter Chriſtianos ac præſertim Germanos ratione ac neceſſitate veriſſimè diſſereret, atque à

Digitized by Google

1540.

nationis unius Concilio ad univerſale, paci magis idoneum, & jamdudum à Paulo Mantuæ primùm, ac deinde Vicentiæ decretum provocaret, verba incaſſum profudit, generalis Concilii, Pontificiumq; enomen deteſtantibus Acatholicis, adeò quidem, ut Melanchthon & Bucerus publicæ diſputationis avidi hanc inprimis urgerent; modò Romanæ gentis homines, & quicquid Germanum non eſſet, cum Monachis, ineptæ, ut ferebant, loquacitatis hominibus, excluderentur. Nimirùm ut Germaniam à ceteris nationibus divulſam, ſuis faciliùs artibus implicarent, quòd privatim apud Ferdinandi Regis concionatorem aulicum, Fridericum Nauſeam, uterque enixè contendit, ac Bucerus etiam, ſuam aliorumque de inſtauranda Eccleſiæ concordia, ſententiam editurus, Nauſeæ illam ex ſcripto obtulit, quo monebat: *Principio Imperatori Carolo, Regique Ferdinando, ac Principibus ceteris, tanquam ſummis Germanicæ Eccleſiæ capitibus perſuadendum; ut paci ac quietæ publicæ, quam in manibus nunc ferant, opportunè conſulant, viris in eam rem ſapientibus ac ſtudioſis tranquillitatis delectu, qui non modò res controverſas, maturâ deliberatione finire, ſed & corruptam ſacrarum rerum abuſione Eccleſiam priſtinæ integritati poſſint reſtituere, arcendos ab hoc munere advenas, Romanosque inprimis homines ambitione cæcos, ſuâque ſentiendi pertinaciâ depravatos, cùm, ne illa Eccleſia, quam in humanas divinasque leges occuparunt, poteſtate, ne opulenta bonorum poſſeſſione ſibi impiè vendicatâ, ne denique honoris ſummi prærogativâ ac dignitate excidant, id meritò reformident. Illorum ſi iniquè ſuccenſeant, indignationem divinæ poſthabendam; neque ſperandum, ut in eodem cum illis conſortio pax aut religionis concordia inveniri queat. Si quid igitur exſpectari illarum rerum debeat, à gentis unius potiùs, quàm orbis concilio exſpectandum, ſe, collegasque pacis religionisque excolendæ cupidiſſimos, neque ulla, quæ huc faciat, curæ ſuperſedere; nec repugnare, quin Epiſcopi Metropolitani ac primi Patriarchæ ex veterum Conciliorum ſententia ſuæ dignitatis ac poteſtatis loco conſiſtant; iis etiam legibus, quibus SS. Patres, Canones, ac decreta horum Conciliorum ſtatuunt, Eccleſiaſtica reſpublica adminiſtretur; modò ne, rem homini difficillimam neque Deo placitam, cœlibatûs, jejuniorumque ſupervacaneas leges inde accerſendas putent.** Specioſa enimverò Buceri ſociorumque promiſſio. Ut per hanc Germanos à reliquo Eccleſiæ corpore diſtractos, ſuis machinationibus opportuniores redderent.

> *Ab univerſali Concilio ad nationale Germanorũ, ut Romanos excluderent, provocabat.*

An. 1541 LXXXII

Quod cùm Cæſar non obſcurè animadverteret, temporisque hactenus inanem jacturam, inter illa Proteſtantium ludibria factam cerneret, datis ad Granvellanum literis conciliandæ religionis pacisque negotium reſcidit, Ratisbonæ, menſe Martio, omnium per Germaniam Principum conſpiratione, ultimoque conatu, reſumendum. Neque Cæſar huic labori defuturus, primùm ante ceteros ordines Ratisbonæ pedem intulit, miſſus etiam, admonito Pontifice, ampliſſimâ poteſtate Gaſpar Contarenus S. Apollinaris Cardinalis, vir literis ac virtute inprimis clarus. Adfuit haud multò poſt Albertus Brandeburgicus, Cardinalis & Elector Moguntinus. Adfuêre Salisburgenſis & Bremenſis Archiepiſcopi, octo per Germaniam Epiſcopi, ac plures etiam Principes cum Haſſiæ Comite. Saxone hunc congreſſum, unà cum Luthero ſubterfugiente, quamvis ſuos ille Legatos deſtinaverit. Melanchthonem etiam, licet obluctantem, quòd Calviniana jam

> *Ratisbonæ denique inter utriusq; partis Principes & Theologos ipſo Cæſare præſente cõciliatio inſtituta eſt.*

Digitized by Google

jam vertigine laborare cœpiſſet, eodem ablegavit. Malis quidem avibus, quia manum illam fatali ſtylo Germaniæ jam diu fidem ac tranquillitatem acerbè confodientem, lapiù repentino per viam attrivit; ſed linguâ deinde tantò uſus acerbiùs, oſtendit, cùm manu pertinaciam infringi non potuiſſe.

1541. *Cochlæus in actis Luth. Schl. id l. 14 Sur in comment Goldaſt. conſt. Imp tom. 2.*

Nonis Aprilis Fridericus Palatinus Princeps controverſiis componendis una cum Granvellano præeſſe juſſus, diſertâ oratione Cæſaris in Germaniæ rebus ad tranquillitatem revocandis ſtudium, & in communi Chriſtianorum hoſte Turca avertendo labores expoſuit, neceſſariumque eſſe docuit, ut, * *Inteſtinis odiis ſemotis, contra immaniſſimam Tyrannidem Europæ impendentem animos & arma jungerent: quod domeſtica hæc diſſidia ad certiſſimam omnium ruinam ſpectarent. At laboraſſe contra hanc perniciem tot jam annis, tot conciliandi remediis Cæſarem, ex tot verò, pro quiete ac pace, ſuſceptis deliberationibus nihil præter graviores motus exſtitiſſe. Cupere igitur, ut quàm ſeriò, tam amicè inter delectos quoſdam, ancipites hinc inde religionis articuli ad communem, ſanioremque ſenſum revocentur, & pax tanto nobis opere quæſita ac prorſus, niſi noſtro gladio occumbere volentibus, neceſſaria, denique poſſideatur.* * Sectarii, laudatâ Cæſaris voluntate, eâ colloquentium paucitate, quâ Wormatiæ deſtinatum, controverſias abſolvendas putabant. Sed, ubi contentio eadem, de collocutorum methodo, ac perſonis recruduiſſet.

LXXXIII. Palatinus Cæſaris de conciliatione deſiderium exponit.

Cæſar illam ſibi nominandi facultatem dari poſtulat; ac obtinet, ut hinc, ex Catholicis tres, Joannes Eccius, Julius Plugius, & Joannes Gropperus; ex Lutheranis totidem Philippus Melanchthon, Martinus Bucerus, & Joannes Piſtorius conciliandi viam ineant. Quos deinde pro ſuo in religionem ac pietatem affectu Cæſar humaniſſimè monuit; *Ut poſitis contradicendi affectionibus, atque æmulatione nulli profuturâ, unam Dei gloriam Eccleſiæque, tot fluctibus inclementer jactatæ, ſalutem ſpectent, operamque dent, ut turbata, per has opinionum procellas, Europæ tranquillitas poſtliminiò reducatur.* Addidit deinde Cæſar præter Palatinum, & Granvellanum Præſides actionis teſtes, hinc atque inde ternos: denique librum obtulit, a Gerardo Weltwichio Cæſaris familiari, ut ferunt, concinnatum, in quo tamen & Bucerus ſuæ lineamenta diſciplinæ expreſſerat: neque Melanchthon, Eccii judicio, abfuiſſe diceretur. Hunc ab utriusque partis hominibus ponderari ſuis opinionibus Cæſar voluit, adjectisque per marginem obſervationibus notari, quibus convenirent ac diſcreparent ſententiis. Poſt adhibitam conciliandi operam fuerunt in hoc libro quædam utriusque partis judicio expurgata, probatave; ſed in pleriſque res hæſit. Melanchthonis præcipuè contumacia, quem eodem tempore ad Galliæ Regem literis invitatum accepimus; quod ad alendam hominis pertinaciam valebat: Cæſar ubi per Haſſiæ Comitem aliosque mitigandi illius adhibuiſſet operam, nec quicquam profecit; cùm excuſationem urgentis adverſùm conſcientiæ Melanchthon obtenderet, miſſionemque rogaret, *de juſtificatione, de fide & operibus, de Baptiſmo etiam, atque Epiſcopis. poſt aliquam diſceptationem in eandem utrimque conceſſere ſententiam; at de Eccleſia, Conciliisque generalibus, omnium veluti controverſiarum cardine, perſuaderi Acatholici non poterant, quin ea erroribus obnoxia eſſe contenderent.* Tam quidem obfirmatè, ut in Phalaridis etiam Tauro Melanch-

LXXXIV. Tres ex Catholicis totidemque ex Lutheranis Theologi deliguntur diſceptatores. Libellus controverſias complexus à Cæſare diſcutiendus exhibetur.

De juſtificatione utrimq; conventum, de Eccleſiæ infallibi-

Digitized by Google

1541. Lita e res hæſit Melāchthonis pertinacia Melāchthon Zvvinglianis favere cōvictus. Multa indeciſa manſere. LXXXV Disceptatum, an conciliatis inſiſtendum eſſet, & concilio generali res commiſſa.

lanchthon illud defendendum poſtea aſſeruerit. Ventum deinde ad illam, quæ de Eucharittia erat, controverſiam; ubi Melanchthon falſi criminis objectione non mediocriter erubuit; dum Confeſſionis Auguſtanæ articulum, qui de Chriſti præſentia in hoc Sacramento erat, detorſiſſe ad Zwinglianorum impietatem eſt convictus. Verbo *adeſſe*, & ultimo articuli membro, *quo Sacramentarij damnabantur*, expuncto, depravata igitur, quanquam non ſine novâ fraude, reſtituit. Exinde ad Pœnitentiam, Politiam Eccleſiaſticam, Sanctorum invocationem, Miſſam, Sacramentorum uſum, ac Sacerdotum conjugium progreſſi, verba utrimque tempuſque, nullo concordiæ fructu, perdiderunt.

Cæſar denique acceptum cum obſervationibus librum ordinibus exhibuit, ac poſtquam fruſtra diſſidentes ad reliquorum articulorum conciliationem impuliſſet, in hoc propendere eſt viſus; ut ad minuendas religionis controverſias conciliat e utrimque ſententiæ reciperentur. Dum, aut nationali, aut univerſali conſultatione reliqua deciderentur. Et Principes quidem Electores utrimque probatis ſtandum cenſuerunt, nec repugnarunt Sectarii, modò Auguſtanum Cæſar decretum aut tolleret, aut ſuſpenderet, & generale Concilium ex ſententia Pontificis urgere deſiſteret. Sed vicit Contareni Ecciique atque Epiſcoporum ſententia, negantium conciliatis inſiſtendum eſſe, ſine Pontificio, & univerſalis Concilii arbitrio, quod in iis quædam reperiantur loquendi formulæ ab Eccleſiæ uſu alienæ, imò & nonnullæ hæreſi aſperſæ, quodque alia ad litem religionis tollendam, aut momenti parum haberent, aut otioſa etiam exiſtimarentur. Ac meritò ſanè hæc omnium rectè ſentientium animis indigniſſima conciliandi ratio viſa eſt. Qua de ſua quiſque ſententia in rebus ad fidem ſpectantibus quicquam concedere juberetur; ut ſi religionis, tanquam regionis termini mutari, transferrique poſſent, à cujus indiviſibili veritate ſi vel puncto deflexeris, totam amiſiſti. Quod ſi verò, ut præ ſe ferebant Acatholici, de abuſibus quibuſdam fidei ſubſtantiam minimè evertentibus lis eſſet, improba ac temeraria hæc erat illorum ab Eccleſiæ obedientia diſceſſio, quæ nihil impium ſuis ſubditis imperaret, parata etiam, ſicubi in Synodo legitima œcumenicaque impietatis aut erroris cujuſpiam convinceretur, emendationem admittere. Quod in particularibus ſynedriis, aberrationi, ex utriuſque partis confeſſione, obnoxiis, fieri, niſi ex certò agnitis, non poterat. Unde ſemper ad œcumenicum concilium provocatum ab omnibus eſt, tam iis, qui hoc deſiderarent, quàm qui averſarentur; quòd receptiſſimum in ægritudine remedium reſpuere erubeſcerent, ne viderentur nolle totius corporis ſanitatem. Optabant ſyncera mente Ferdinandus Rex, Principeſque apud Germanos Catholici; Acatholici ſolâ voce profitebantur ſe velle, animo deteſtabantur; ut in quo diverſarum ſe nationum ſententiis damnandos non minùs, quàm Huſſum, alioſque olim ſectarios prævidebant. Gallus hoc ſuo emolumento, à Carolo diſſidere imperiique ab iiſdem ſcindi vires cupiebat, ne in ſe junctæ conſpirarent. Nec Pontifex ac Cæſar extra metum verſabatur: ille, ne, cùm Lutherani illum Concilii habere caput recuſarent; Conſtantienſe decretum de Concilio ſuper Pontificem agnoſcendo repeteretur: hic Franciſco Gall. Regi,

gi, ad hujus Concilii aſſenſum perducendo, nimium tribuere cogeretur, ſummoperè formidabat. Hinc ſæpiùs idem poſtulatum, ſæpiùsque diverſis indictum locis ac mox iterum retardatum hæſit. Ut navis, quæ diverſis impulſa ventis, modò in pòrtum, modò in devia rurſum abripitur.

LXXXVI.
Contarenus Legatus Rom. de reformando Clero ad Catholicos diſſeruit.

Porrò cùm Proteſtantes corruptam Eccleſiæ diſciplinam arguerent, Contarenus ne quid ad corrigendos Eccleſiæ mores omitteret diligentiæ, in privato Epiſcoporum conſeſſu ſeriò omnes, ex Pontificis voluntate, commonuit. * *Ut vitam ab omni procul cupiditatis ambitionisque ſuſpicione remotam agerent, luxus luxuriæque hoſtes, modeſtiæ ac temperantiæ amantes; ne, quam verbo ſuaderent virtutem, exemplo deſtruerent, pronumque ad graſſantem perfidiam vulgus, offenſione mali, ad privatam animæ publicamque Germaniæ perniciem impellerent. Per has primùm vitæ Eccleſiaſticæ ruinas illapſam Europæ hæreſin, munitiſſimum religionis propugnaculum occupaſſe. Magnam paſſim hominum vim in cæcam perfidiæ captivitatem devolvi; aut ancipiti ſententiâ, inter depravatos orthodoxæ Eccleſiæ mores, & ſpecioſa hæreticorum S. Scripturæ promiſſa, cum vitæ libertate conjuncta, periculosè fluctuare: neque, cui ſe tutò addicant parti, ſatis pervidere. His occurri malis certiùs vix poſſe, quàm ut à propria vitæ emendatione alienam auſpicentur, neque ſolo fidei titulo, argumentoque veteris diſciplinæ triumphent; ſed dignâ operatione religionis probent integritatem. Fideli præterea miniſtrorum operâ paſſim irrumpenti hæreſi obviandum, aditusque tempeſtivè præcludendos: ſerò enim repelli hoſtem jam intra muros arcemque receptum. Suas etiam quisque Epiſcoporum regiones, velut explorator ſedulus excubiarum obeat, nec impunè ſit cuiquam miniſtrorum ſtatione ſuâ officioque deceſſiſſe. In cultu divino nequid oſcitanter, nequid perfidiosè, atque ab uſu inſtitutoque Majorum alienum, nequid quæſtuosè ac ſordidè adminiſtretur. Eccleſiæ beneficia ne ad minùs idoneos vitaque ac diſciplina incognita homines tranſeant. Facultates non ad immoderatum vivendi luxum ſplendoremque; ſed, ubi abundarint miſerorum paupertati impendantur, ne inopes ſolatio, collatores beneficiorum inſtituti ſui conſilio fruſtrentur. Ad neceſſitatem hæc tantùm ſervientium Deo hominum, non inutilem affluentiam conceſſa eſſe. Secus qui utantur ſacrilegio manus polluere, & pias Majorum cogitationes impiè fraudare. Populo inſtruendo viros perficiant non à ſana tantùm doctrina & religione, verùm & manſuetudine ac humanitate probatos: qui pacis magis, quàm contentionis avidi, ita ſuis adverſariis indignentur, ut vitia, non homines, odiſſe videantur: illâ enim reprehenſionis acerbitate plus ad pertinaciam malos, quàm ad virtutem bonos proficere. Alimenta odiorum odia eſſe, & contentionibus contentiones inflammari. Diligenti juventutem curâ, per bonas artes diſciplinasque ad morum religionisque ſanctitatem excolendam eſſe. Hanc fidei opinionumq; ſeu probarum, ſeu improbarum propagandi viam eſſe, ab adverſariis omni hactenus ſtudio exploratam, quâ ad flagitia aut virtutes firmiſſimè inſiſtitur. Raro malè educatum ad bonam frugem adoleſcere, ſæpè educatum benè. Laudandam in re mala æmulorum induſtriam quibus neque literati ad hanc rem viri, neque juventus deſit. Hanc, ex prima nobilitate, literarum ſamam ſectari, Doctorumque ab eruditione præſtantiam. Ita cum bonis artibus perfidiam, velut cum lacte aut melle venenum exhiberi, quod in viſcera receptum, nullo deinde remedio queat curari: proximos etiam quosque contagione peſtilenti corripiat; dum vel exemplo atque autoritate, vel eruditionis ſapientiæque perſuaſione vulgus promiſcuum rapiunt.*

1541.

*piunt. Agendum igitur, tum ut viri docti de religione rectè ſentientes honeſtis præmiis ad hæc officia invitentur, tum ne diſcendi gratiâ parentes illuc liberos deſtinent, ubi cum eruditionis florentis opinione perditæ religionis fama conjuncta eſt, ne abditum ſub herba viridi ſerpentem venenato morſu experiantur, ac pro ſalute perniciem hauriant.**

LXXXVII. Diverſa tamen Acatholici reformatio nemCleri ſpectabant. ſibi magis utilem, & Principibus optatam. Vnde facilis perſuaſio.

Rectè illa quidem ac ſapienter Contarenus, quod ex harum legum violatione iſta potiſſimùm Eccleſiæ clades manaſſet. Verùm hæc illa non erat emendatio, quam Acatholici requirerent: qui & civilem Judicii Spirenſis, totamque Reip. per imperium adminiſtrationem ſuo conformem ingenio, legibusque accommodam, hoc eſt, everſam, cupiebant, ne aut homines, aut leges eſſent, quæ occupata per vim Eccleſiarum bona repoſcerent, quæ vim à Clero Religioſisque prohiberent. Quocirca, *ex conſenſu populi Eccleſiæ miniſteria eſſe dividenda, civilem cum Eccleſiaſtica juriſdictionem ſociandam aſſerebant; ut flagitioſi, qui pedum minùs vererētur, gladium formidarent. Ad populi igitur Principes meritò Epiſcoporum poſſeſſiones cum officio transferendas. Conjuges Eccleſiæ miniſtris concedendas, ne meretricibus perditè adhæreſcant, & traditi ad virtutem Duces, vulgus ad turpitudinem præeant. Indignam præterea rerum ſacrarum nundinationem à Simone primùm Mago inventam, procul ab Eccleſia removendam. Cleri abundantis facultates in Chriſtianos pauperes ex primo morum inſtituto, diſtribuendas. Puerilem ætatem fundamentis doctrinæ Evangelicæ imbuendam. Facinoroſos ab Eccleſiæ communione propellendos, dum ſaniorem mentem vitamque amplectantur. Magiſtratui advigilandum, ut corruptus Dei cultus ad meliorem inſtitutionem perpurgetur; utque cenſoribus judicibusque in eam rem delectis, Miniſtrorum Eccleſiæ plebiſque errores ac vitia caſtiganda tradantur.* Verbo, hoc contendebant, *ut Pontifice, Epiſcopis, Clero, ac Monachis ſuâ poſſeſſione deturbatis, Lutherus cum novi Evangelij profeſſoribus ſuccederent, omnesque ea & poſſidere & credere tenerentur, quæ Proteſtantium dominis ex Scriptura S. definire placuiſſet.* Hac enim tubâ jamdudum ſuis Principibus ad hæreſim ſuadendam præcinuerant; hæc Fridericum Saxonem Alberto Moguntino Epiſcopatum Magdeburgicum invidentem primò inflammaverat. Hæc reliquos Germaniæ Proceres deceperat, cùm tam lautæ fidei, quæ integros Epiſcopatus transſcriberet, nemo invitus aſſentiretur, præſertim ubi ex S. Scripturæ ſuffragiis has prædas admittere pietatis etiam officium cenſeretur.

LXXXVIII. An Eccleſiæ ſuprema adminiſtratio profanis malè hominibus committitur, & propter quorundam delicta regimen Eccleſiæ evertatur?

Hæc re ipſâ, nomine licet diverſo, ſpectabantur; quando *ſeculari Principum jure ac voluntate Concilia indici, Eccleſiasq; adminiſtrari, plebis verò arbitrio ſacrorū miniſtros deligi; dicatas à Proavis templis opes in promiſcuos uſus traduci poſtulabant.* Quâ re Catholici nihil præpoſterum injurioſumque magis excogitari poſſe contendebant. *Vt enim ad profanos homines ſacrorum principatus, ac cura ſuprema tranſeat; quis hoc, vel ſolam rationem, vel fidem etiam ſecutus, probet? an non illa Petro à Chriſto olim in commiſſis ovibus clavibusque eſt tradita? quis Principum Regumque ad hoc munus, dignitatemque ab hoc Principe noſtro inſtitutus eſt? quonam igitur titulo illi Scripturarum præcones hanc legem tuentur? Flagitia rectè ab Eccleſiaſticorum vita aſſerunt proſcribenda, ſed flagitio graviori, quo totam funditus religionem ſubruerent. Meretricantis ſeſe cleri oſores ſpecioſius, quàm verius profitentur: cùm ex illa potiſſimum luxurioſorum fece Lutheranorum factio primùm nata, maximèque propagata fuerit. Vt niſi hi fuiſſent, illorum non eſſet hæreſis;*

forte

Digitized by Google

1541.

ſortè nec ad poſteros diu traducenda, ubi nervus iſte incontinentiæ ſucciſus fuerit. Tantùm illud à transfugis actum eſt, ut honeſto matrimonij nomine ſua flagitia obvelent. Certè nobiliſſimi hujus factionis Duces, atq; incentores, religionis orthodoxæ, jurataque Deo caſtitatis proditores deſertoresque extitêre. Adeò quos Eccleſia diſſolutiſſimos habuit, carceribusque ac ſuppliciis dignos, hos præclara Novatorum religio in arce ſapientiæ ac ſanctitatis collocat. Expendantur mores Anteſignani omnium Lutheri, quam caſtus, modeſtus, humilis, manſuetusque Dux ille, atque ad exemplum Chriſti compoſitus ſit, quotidiana ejus vita, convivia, ſermones, ſcripta teſtantur: tum quotquot ex ipſius ſchola prodiere diſcipuli, in tam varias obſcœnasque ſectas divulſi. Si Eccleſia Catholica diſſolutos è clero ſuſtinet, an miniſtri Acatholicorum ſancti ſunt? Quis mortalis vitæ ſtatus ſine exemplis noxiis etiam in ſupremis Principum aulis? an iccircò evertenda imperia? Ita Catholici. Quocirca, cùm illa Eccleſiaſticarum legum emendatio, quam Proteſtantes urgebant, quamque ſpectarent Pontificii, immenſo à ſe intervallo ſeparata eſſet, cùmque pars utraque hoc inprimis ageret, ut ſuæ adverſarios opinioni addiceret, propriâque in rebus credendis ſententiâ deturbaret, certa, nec quicquam cedere alteri, prudentioribus omnis ille labor conciliandi fruſtra ſumi videbatur. Ipſe etiam Imperator magis, ut controverſiam duceret, quæ nec abſolvi penitùs, nec tutò poſſet repudiari, ad alia atque alia intentus remedia fluctuanti animo circumferebatur, ratus conceptam mente pertinaciam, aut cunctatione emolliri; aut ferro denique, ceteris per Europam conciliatis Regibus, frangi poſſe.

LXXXIX. Inconciliatis decreto novo concedit Cæſar bona Eccleſiaſtica uſque ad futurum concilium.

Verùm & Proteſtantibus non inutilis neque ingrata hæc mora erat, quâ ſuas hactenus vires magnopere ſentiebant augeſcere; magnarum, cùm regionum tum etiam immunitatum acceſſione. Jam enim nuper præter urbes quàmmultas, alii Principes, atque in iis Rex Daniæ ac Wirtembergicus Schmalcaldico ſe federi ſocios obſtrinxerant, nihil reveriti Noribergicæ pactionis obligationem cùm unam ſibi legem condidiſſent, quâ leges omnes diſſolverent, Evangelicæ, ut ferebant, libertati adverſarias. Id ſe demùm etiam obſtinatâ contentione evicturos ſperabant, ut nationali potiùs Germanorum concilio (quo ſibi victoriam pollicebantur) quàm Europæ totius conventione ac ſententiâ religionis controverſia definiretur. Quod licet Pontificii indignum eſſe contenderent, ut de Eccleſiæ totius ritibus legibusque una natio decerneret; ut Germania ſtatueret, quid Galliæ, Italiæ, Hiſpaniæ, quid orbi univerſo credendum eſſet, exemplo nullis ſeculis cognito, inflexit tamen periculorum à Turca imminentium magnitudo Cæſarem, ut & metuendæ ſibi, & in hoſtem neceſſariæ Proteſtantium potentiæ vel invitus concederet. Decreto igitur publico ita conſtitutum eſt. *Ut diſceptatio omnis de fide, vel ad generale orbis totius, vel provinciale Germaniæ Concilium deferretur. Si enim Pontifex obluctetur, intra annum ac ſemeſtre Imperij conventum ſeſe denuntiaturum daturamque operam, ut coram Legato Pontificio lis denique religionis decidatur. Interea Proteſtantes jubet conciliatis inſiſtere, ſacris Monaſteriorum atque Eccleſiaſticorum bonis avidas manus abſtinere, non ſolicitare ad defectionem Catholicos, Spirenſis judicij æquitatem ferre.* Quibus cum minus acquieſcerent adverſarii, Cæſar mollioribus aliquantò legibus illos delinire privatim coactus eſt. Ut videlicet, *alte-*

Digitized by Google

1541 *rius ditionis homines ad ſuam religionem, non traducere quidem, verùm ultrò tranſeuntes ſas ſit admittere, proventibus Eccleſiaſticis utriusque religionis homines jam poſſeſſis fruantur. Lis omnis, de qua ambigatur, religionisne, an politica ſit, decretum quoque Auguſtanum, præſcriptionesque, inprimis Goslarienſis, ſuſpenſa maneant, dum communi aliqua deciſione ſolvantur.*

LXXXX. Proteſtantium pars magna acceſſione augetur. Ita compoſitis utcunque animis conjuratam adverſus Turcam opem promiſerunt. Fidem tamen, adeò indulgenti Cæſaris decreto diu inviolatam non præſtitêre: ſiquidem haud multò poſt Otto Princeps Palatinus, ac deinde Fridericus ſeptemvir, denique & Erici Brunſuicenſium Ducis vidua uxor ad novum Evangelium, Melanchthonis præſertim operâ, ſolicitata, cum ſubjecta gente orthodoxam religionem ejuravit. Auſtriacæ etiam ditionis homines clandeſtinis hæreticorum artibus ſubverſi, à Ferdinando, ſupplicibus libellis, religionis libertatem, puramque Evangelii doctrinam poſtulabant, quamvis ad futuri Concilii ſententiam remiſſi fuerint. Impetravit hiſce etiam Comitiis Cæſar, ut Sectariorum Proceres à Galliæ Regis ſocietate avelleret; tum, ut Guilielmus Cliviæ Princeps, ob occupatam recens Geldriam (quam Carolus ſibi vendicabat) Gallicæ confœderationi junctus, nocens decerneretur, ac vulgato per Imperium interdicto ſanciretur, ne quis Germanus Francorum ſtipendiis armisque militaret, quam Proteſtantium indignationem, ſeverâ in hæreticos per Franciam animadverſione Franciſcus provocaſſe videbatur; recenti Germanorum exitio doctus, principiis malorum obſiſtendum eſſe.

LIBER

LIBER VI.

I. Solimannus ſuperiorē Hungariam Ioanne Rege mortuo invaſit, cōjuge ejus cum filio ultra Tibiſcum relegato. *Iov l 39. & 40. Iſthuanff. l 14 Leuncel l.18.*

DUm hæc Ratisbonæ gererentur, Solimannus magnam Hungariæ partem contra Ferdinandum armis artibusque ſuis occupare aggreſſus eſt. Concertatio de hoc regno inde nata eſt, ut ſuprà memini, quòd Ludovico Rege, olim ad Belgradum à Turcis proſtrato, alii Ferdinandum Ludovici affinem, alii Joannem Waivodam Tranſilvanum ad Regni poſſeſſionem evocârint. Quorum hic Solimanni operâ, cui ſe vectigalem addixerat, poſſeſſor factus ſuperiori anno, vitâ regnoque defunctus, Ferdinandum ad fortunam rurſus armis experiundam excitavit, neque cœptis omnino ſucceſſus defuit; nam ſub Duce exercitus, Leonardo Vellio, Vicegradum, mox deinde Pæſtum, Vaccia, atque Alba Regalis non magno negotio occupatæ. Buda etiam, Rochendorfo regiæ aulæ magiſtro ſuppetias adducente, in periculum adducta eſt, nec dubiè intercipienda; niſi hic majori nomine, quàm conſilio pugnans, ſemel vi, ſemel inſidiis patefactum in urbem aditum neglexiſſet, donec poſt hiemem denique Solimannus adeſſet, cui dum caſtra noſtri objicerent, minutis, quibus Turcæ ob celeritatem maximè valent, prœliis, ſenſim fracti fugâ ſe Pæſtum ſubtraxêre, quâ urbe, denique ac caſtris, ita ejecti ſunt; ut ad XX hominum millia cladem perveniſſe dicant. Solimannus verò hujus regni opulentiâ ac dignitate captus, fidei Reginæ datæ immemor, Budâ illam cum filio puero ultra Tibiſcum in Lippam abire juſſit, atque ejus loci dominio potiri. Ita videlicet Europæi Principes firmiſſimo contra immaniſſimam gentem Orbis Chriſtiani præſidio exciderunt, quod & agrorum ubertate, & metallorum copiâ, & pecorum frequentiâ, non incolis modò; ſed & accolis utiliſſimum, ac veluti quoddam Chriſtiani orbis propugnaculum, hactenus eorum audaciæ objectum fuerat.

II. Ferdinādus Rex fruſtra Legatos, cum muneribus, pro regno deſtinat. Orbis argenteus

Ferdinandus ubi ſuâ ſe opinione ac regno excidiſſe vidit, Legatos ad Solimannum deſtinat ampliſſimis inſtructos muneribus, ſine quibus nullus ad Tyrannum aditus. Erat præter aureum gemmis diſtinctum poculum, conflata argento machina, quæ admirabili opere cœlorum motus, ſiderumque errores, ac præſertim Solis Lunæque occurſus per ſua temporum ſpatia exhiberet, ita quidem; ut ponderibus rotiſque ſuis librata, ſuo ſe motu regeret, tam æquali orbium cœleſtium inæqualitate, ut Solimannus earum rerum non incurioſus obſervator, operis artificiſque admiratione hæſerit. Frugali hi primùm à Purpuratis excepti ſunt menſâ, quam oryza ac vervecina caro incœpit abſolvitque, potu ex fonte

1541.

àſtrologicus raciſſimi operis.

fonte miniſtrato; quanquam Legatis interdictum ſibi vinum detulerint. Non obſcura hæc videri poterat luxus noſtri reprehenſio, qui menſarum apparatum non neceſſitatis modo;ſed immenſo gulæ deſiderio, aut nobilitatis oſtentatione definimus,à menſa ad Solimanni prætorium ſinguli inter purpuratos duos medii ita deducti ſunt, ut levatis hinc inde brachiis ad manuum oſcula adhiberentur. Quâ honoris ſpecie cautum Tyrannis eſt, ne quod facilè ab intrantibus malum accipere poſſint,manibus ad facinus præpeditis.Legati exhibitis muneribus,ubi ſub iis tributioneribus Ferdinandum regno inaugurari poſtulaſſent Solimanni beneficio,quibus id Joannes obtinuiſſet,eò quod infanti ſuperſtiti multis potior titulis videri debeat, id biduo poſt reſponſi accepêre. Ut Ferdinandum juberet ceteris in Pannonia locis cedere,ac perpetuo obnuntiare; tum deinde Auſtriam Turcis vectigalem ſubdere;niſi arma cum eis malit quàm pacem experiri. Salma & Lichtenſtenius, (hi Legatorum munere aderant) juſtiſſimâ indignatione diſſimulatâ,quam arrogantis Tyranni reſponſa meruerant, inducias rogarunt, ut Cæſaris ac Ferdinandi ea de re ſententiam explorarent,ſed irritâ poſtulatione,quòd Solimannus eis tempus ad exercitus inſtructionem indulgeri,ſibi verò ejus uſum per hiemem incumbentem eripi nollet.

Legati ad Turcā paſſis ad miſſi brachiis.

Indigna Solimanni poſtulata, & Legatorum rejectio.

III.

Cæſar alteram in Africam expeditionem, omnibus diſſuadētibus, adornat.

Eodem tempore,quo Solimannus in Hungariam, Cæſar,diſſoluto Ratisbonæ comitio,in Italiam contendit Africanæ expeditioni intentus;ut Aſanagam Barbaroſſæ Præfectum Hiſpaniæ littoribus infeſtum, Algerio atque ab iſtius maris poſſeſſione, depelleret. Quocirca non levi Germanorum Principum obtrectatione atque invidiâ perſtrictus eſt, quod Pannoniam ac hereditarias Auſtriacorum poſſeſſiones atrociſſimo hoſti proſtitueret, atque ad aliena occupanda tantis terrarum æquorumque ſpatiis properaret,fratre deſerto,neglectâ Germaniâ dedecore nunquam ſatis expiando;quòd fugam magis circumſpicere honeſtam quàm bellum pro patria,pro aris ac focis gentilitiis videatur. Sed Hiſpaniæ defendendæ propoſita Cæſari ratio,hac obtrectatione potentior extitit. Venit in Italiam ac Lucæ nonnihil apud Pontificem,huc,pacis & Caroli gratiâ, excurrentem,hæſit; ſed de pace fruſtra cum Gallo concilianda laboratum eſt,quanquam & Moninus Regis Galliarum Legatus adfuerit, qui violatas à Cæſarianis inducias eſt queſtus,quòd Rinconius & Fregoſius Gallorum Legati, Byzantio à Turcarum Imperatore reverſi,in Pado flumine,diſſimulatis ſub perſonis deprehenſi eſſent,(neque enim interiiſſe adhucdum conſtabat)quæ novi deindè belli occaſio fuit.Quamvis non immeritò Rinconium cæſum exiſtimarent, quod is Hiſpaniâ proſcriptus,capitisque in eum pœna jam decreta fuerit,tanquam ad hoſtium partes transfugam. Cæſar tamen atque etiam Vaſtius oblato ad purgationem duello,hanc ſuo imperio cædem eſſe patratam negarunt:neque Gallis ad hæc argumenta,quæ convincerent,præter vehementem facinoris ſuſpicionem, ſuppetebant,cùm ſicarii laterent,mors ſola teſtaretur injuriam non autorem;unde variis ultrò citròque criminationibus decertatum eſt, Vaſtiusque multorum indignatione oneratus. Porrò de generali Concilio in annum ſequentem indicendo inter Pontificem ac Cæſarem eſt conſtitutum. Quanquam illud inane decretum pleriſ-

Franciſcus ob Legatos ſuos interfectos inducias violatas queritur. Nec tamen hinc imminē, bellum Carolum detinet.

Digitized by Google

pleriſque non immeritò viſum fuerit, quod pace nondum inter Europæos Principes firmatâ, difficilis ea Synodi conſpiratio, ad hæreſes aliaque Chriſtianæ Reip. vulnera curanda, omnino futura eſſet. Omni præterea ſtudio contendebat Pontifex, Budenſi jam clade atque occupatione cognitâ, ut Carolum ab Africana profectione in Pannoniam converteret; ſed obfirmatam Cæſaris voluntatem, licet Auriæ Vaſtiique ſuffragiis adjutus, inflectere non potuit. Ille igitur cum Italicis copiis ab Auguſtino Spinola & Camillo Columna ſubitario delectu conſcriptis, tum deinde Germanorum 6 millibus in onerarias exceptis, è Lunenſi portu Auriâ totam claſſem moderante ſolvit, ad Baleares Inſulas Ferdinandus Gonzaga Siciliæ præfectus opportunè cum triremibus Siculis onerariisque CL acceſſit; cui etiam Mendoſius & Ferdinandus Toletanus Albæ Dux, cum Hiſpanica claſſe, voluntariâ nobilitate ad patriæ defenſionem plena, conjungendi apud Algerium erant; ſed quod biduo ſeriùs ventorum injuriâ appellerent, Cæſar otioſus ad litus ſubſtitit, fortunamque de manibus elabi eſt paſſus, quam cum Hiſpanis communicatam volebat.

1541.

Iov l. 40 Surius in comm. Schard. oper. hiſt. tom. 2.

IV. Appulſus Algerium triplici copiarũ genere Germanis, Italis Hiſpaniſque obſidet.

Ubi deinde Aſanagam in Sardinia natum, atque olim Chriſtianum ad fidem rurſus ac deditionem urbis fruſtra invitaſſet, ſuos in terram expoſitos triplici acie propiùs urbem admovit. Fuit Algerium olim Jubæ Numidarum Principis regia, à Romanis Julia Cæſarea nuncupata, aſperis excelſiſque à tergo montibus, ad ſeptentrionem mari cingitur. Portum Inſula, haud procul objecta, & continenti, Barbaroſſæ ſtudio, adjuncta, efficit; ſed neque capacem ſatis, neque aquilonibus immunem aſſurgunt à mari ſenſim in colles cum domibus mœnia, non ineleganti ſeriè, quò ex ædibus quiſque ſuis ſupra vicina tecta eminentibus, ſubjectum mare poſſit contemplari. Littus ab oppido ad Matafuſium uſque promontorium, oblongâ quidem; ſed anguſtâ planicie extenditur, nam ubi à mari aliquot ſtadiis diſceſſeris, molli flexu à colliculis in altiſſimos denique montes natura extollitur. Ulteriora montium à Numidis vagâ libertate ita excoluntur, ut translatis mapalibus pecoribusque (quorum numero eorum opes definiuntur) agros quotannis alios ſerant metantque, dum exhauſti frugibus campi ad novam meſſis copiam ſenſim reſpirent. Cæſar orientale urbis latus obſidione complexus, Italos in planicie ad Oceanum, Hiſpanos in montium verticibus medioque Germanos loco in collibus conſidere juſſerat.

V. Numidarum in pugnando agilitas.

Sed iniquior Hiſpanis locus obtigerat perpetuâ Numidarum per avia ſeſe admoventium excurſione infeſtiſſimus. Erant Numidæ pedites, è juventute lecti, ſeminudi, Cæſarie per humeros demiſsâ, equitum turmis permiſti, ut darent acciperentque præſidium, quò tutiùs in hoſtem jacula (quibus ſolis armantur) figerent. Lancea equitum erat, utrimque ferro ad averſos etiam ictus inſtructa. parmis illi oblongis levibusque defenſi, intorquentium jacula à fronte tergoque eâ habilitate avertunt; ut, vel obtento ſcuto, vel haſtæ inflexione, à ſuo illa atque equi corpore amoliantur. Peditum ea celeritas eſt, ut ſtatarium militem noſtrum facilè declinent; equitum verò agilitas longè maxima, quâ, & declinare, & inferre ictum didicerunt; ut vix ſe quiſquam noſtrorum acie, niſi ad certa vulnera,

aut

Digitized by Google

1541. aut mortem efferret, ſed his incommodis diligentiâ Cæſaris, contra magnam ſatis ruinam cautum erat. Spem urbis ſuperandæ loci opportunitas fecerat, cùm ſenſim excreſcentes muri mutuâ propugnaculorum ope, defendi vix poſſent, nec ſupra octingentos Aſanaga propugnatores ſub ſignis cenſeret.

VI. Tempeſtate fœdiſſima claſſis evertitur.

Sed nimirum immatura hæc cœlo fortuna Cæſaris viſa eſt. Dum enim tormenta de navibus equi provehunt, atque annona militaris expectatur, omniaque ad urbem quatiendam ſpectant: tam aſpera atque importuna, poſt effuſum largiſſimè imbrem, tempeſtas mare terramque occupavit; ut iſtic colliſæ inter ſe naves miſerabili naufragio interirent; hic gelidis aquis, à prima noctis vigilia perfuſi milites, illi præſertim, qui pro excubiis ſtabant, neque arma manibus regere, neque immerſa cœno veſtigia refigere commodè poſſent.

Barbari hac opportunitate uſi irruunt, non levi clade Cæſaris.

Quam ubi barbari opportunitatem oculis deſignaſſent, tres Italicas cohortes, magnâ vi atque ingenti cùm ſagittarum, tum lapidum grandine adorti, non levi ſtrage perculêre, quod noſtris ſclopetorum uſus, extinctis pluviâ fomitibus, aut corrupto pulvere, ademptus, hoſtium furori impunè objeciſſet. Ferdinandus Gonzaga hanc barbarorum inſolentiam infringendam ratus, quamvis diſſuadente Columnâ, in eos cum milite Auguſtinum Spinolam deſtinat, quibus in barbarorum receptu ſimul urbem patêre ad ingreſſum poſſe exiſtimabat. Nec diu reſtitêre hoſtes, noſtris etiam fugandi cædendique impetu ad ipſas portarum valvas delatis, quæ tamen obductæ ſubitò, ac mox lapidum jaculorumque ingenti procellâ defenſæ, Italos ordinum ſignorumque immemores, in fugam averterunt. Quâ occaſione Aſanagas utendum ratus, cum ſuis portis effuſus, quinque ſtadiorum iter non parvâ Italorum cæde complevit, tantâ militum Ducumque confuſione; ut non tantùm animus, ſed & militaris conſilii ratio excidiſſe omnibus videretur. Verùm Cæſar opportunè cum Germanorum Legione ſuppetias attulit, vexillis aliquot præmiſſis qui ſuorum fugam hoſtiumque refringerent impetum, ſed & illi fugientium trepidatione atque agmine abrepti, terga vertunt.

VII. Cæſaris in reſiſtendo virtus infracta.

Tum enimverò Cæſar, contra omnem fortunæ injuriam ferreus, atque in communi omnium conſternatione imperterritus, diſtricto gladio, vultu ac vocis ſono ad audendum compoſito, *Itane*, inquit, *Germane miles, levem hanc barbarorum manum non ſuſtines*? nec mora, pudore ſimul atque indignatione concitati, hoſtes facilè repreſsêre: qui, ſine clade ſua, mare etiam tempeſtateſque ad inſperatam Chriſtianorum perniciem decertare conſpiciebant.

Colliſæ claſſis ſpolia ab hoſte inhiante collecta.

Siquidem atroci prorſus ventorum conſpiratione, mare ab imis everſum ſedibus in littora claſſemque ferebatur, ut immani fluctuum impetu quaſſatæ naves adverſis in ſe mutuò proris puppibuſque colliſæ, tanquam crudeliſſimo Marte victæ, fatiſcerent, atque in oculis totius exercitus undis haurirentur, aliæ validis rudentibus anchoriſque tempeſtatis vehementiâ avulſæ, in arenas ſcopuloſve adigebantur, & Numidis ad oram maris hærentibus præda erant, eâ hoſtium crudelitate, quæ nemini parceret, neque inermi, neque feminæ ſolis mancipiis ad tranſtra damnatis tranſitus à ſervitute ad ſervitutem patebat.

VIII. Multæ naves in

In tam ancipiti multorum fortuna ac deliberatione, dum undis alii, hoſtium

alii

alii ferro procumbunt; maluit ſuâ nave quiſque extremum tempeſtatis diſcrimen operiri, quàm barbarorum ſe furori ac certiſſimæ neci objicere. quæ res non paucas triremes, omni vectorum contentione in Oceano detentas, naufragio exemit, navis ſimul, & vitæ conſervatæ præmio. Et niſi intrepidi aliquot Navarchi ſtrictis gladiis paventium atque ad littus incitantium manus remis amoviſſent, roſtratarum pleræque, eodem exemplo cladis interiiſſent. Andreas Auria, indignans fremenſque; quòd damnatos, obſervatione navigantium, inclinantis Autumni dies; non ſuâ, at Cæſaris voluntate coactus negligere, in hanc ſe fortunam dediſſet: contra omnem tamen cœli mariſque injuriam adeò infractus perſtitit: ut privatam illi ſalutis curam ſuadentium voces, acerbâ verborum caſtigatione, repudiaret, ac publicæ ſalutis proditores diceret. Ita ille indomitus omnem maris tempeſtatem, aliique nonnulli, ipſius æmulatione provocati, ſuſtinuerunt. Paucis tamen horis 140 navigia, ac triremes quindecim interiere; ita ut littus univerſum, ab occaſu ad oppidum Cercellum uſque, colliſarum navium fragmentis hominumque ac equorum conſtratum cadaveribus immenſæ cladis ſpectaculum proponeret. Quæ verò atrocius in tam florentem exercitum brevi tempore fortuna ſævire potuiſſet? Non modò naves homineſque, ſed & iis, qui ſupererant, commeatus omnis, ſpeſque vivendi cum navibus everſa fuerat.

1541. aliæ ſubductæ, Auriæ ingenio conſilio & virtute ſervantur.

Navigia 140 triremes 15. pereunt cum præcipuo commeatu

Quid, quòd & ipſa adeò fuga, patriam retrò ſpectantibus, magnam partem interclusa, & milites, aut labore, aut inediâ, aut vulneribus afflicti ſuccumberent, nec loco quidem relicto ad quietem idoneo, cum ipſa etiam tabernacula ventorum impetus abſtuliſſet. Quocirca, in extrema rerum deſperatione, cùm, non gregarius tantùm miles, ſed nec fortiſſimus quiſque Ducum animos ad tam repentinum exitium retineret; unus in reliquis Cæſar cadentem ſuorum ſpem, tantâ animi oriſque alacritate, tantâque in afflictos humanitate ſuſtinebat; ut ad illum pertingere tam atrox ac inſperata calamitas minimè videretur. Caſtra obiit, atque opportunis, contra Numidarum vim arteſque, excubiis præſidiiſque munivit, & qui ſibi feſſo armatoque non parcebat; aliis tamen, vigiliis pugniſque fatigatis quietem imperabat. Trecentos eo die milites, ſed nautas longè plures amiſit, cum incredibili tormentorum mari abſumptorum damno, quo ipſi deinde barbari locupletandi erant. Ad inediam tollendam, unum ſupererat remedium, equorum laniena, quæ à nauticis cœpit, ac deinde ad militares pervenit. Ut Cæſar non tantùm in ſe homines atque elementa, ſed ipſos denique averſos ab hoc bello ſuperos pugnare intelligeret. Quibus, ne pœnam daret graviorem pertinaciæ, cedendum ratus, ſpectabat reditum, ac ſuis aliquam in fuga ſecuritatem quærebat, unumque ſe malle Chriſtianum ſervare, quàm mille Turcas perdere aſſerebat. Igitur luce alterâ triplici Cæſar agmine Algerio exercitum abduxit, circumfuſo undique barbarorum milite, ac tertiis denique caſtris, ad Matafuſium Promontorium acceſſit, quo Auria claſſis reliquias, tanquam ſecuriorem in locum, ſubduxerat. Hic cùm navibus omnes excipi minimè poſſent, ſummo multorum dolore gubernatoribus imperatum eſt, ut omnes ad unum equos in mare proturbarent, quòd hominum aliquantò Cæſari major, quàm jumentorum habenda ſit ratio.

IX. Cæſar in extrema calamitate magno animo ſuos erigit, & ab urbe ad reliquias claſſis reducit.

1541.
X.
Exercitu in claſſē recepto, nova tē peſtas evertit multos, alios diſſipavit.

Jam magnâ ſui parte navibus exceptus exercitus erat, cum mare, ad commodam jam ante navigationem compoſitum, ſubitâ tempeſtate exarſit, ut majorem exactâ mox clade ruinam minitari videretur, atque iccirco navium quælibet non hominum, ſed ventorum imperio rapta, velis ventisque obſequebatur, quo deferretur incerta. Nonnullæ in conſpectu aliorum interiêre; aliæ, cùm votis ad ſuperos conceptis, tum humanis obluctatæ viribus, in diverſas terrarum oras ferebantur. Duarum, quæ Hiſpanos ferebant, improviſus caſus fuit, cùm ad hoſtile littus, quod declinabant, Algerium depulſæ, aut Numidarum ferro, aut Turcarum ſervitute premerentur. Alterius etiam quæ quadringentos facilè milites complexa fuerat, luctuoſior fortuna extitit; cùm omnes Mediterranei maris tractus ſinusque pervagaretur, & poſtquam alicui portui vicina eſſet, rursùm in altum ejecta oberraret, ac vectoribus fame confectis umbras magis, quàm homines veheret, quæ ubi, poſt quinquageſimum jactationis diem, terris accepta eſſet, edúliis recreati milites, cibum tanquam venenum, ad breve ſui exitium accepêre.

XI.
Cæſar variè jactatus ad Baleares denique appulit.

Cæſar, moderante Auriâ cum roſtratis, declinandæ tempeſtatis gratiâ, Africæ præteriens littora, Buziam, Holcachite in ſinu urbem, adiit; ubi nonnulli in arcis præſidio Hiſpani; ſed annonâ tenui, contra infeſtos perpetuò Numidas vix ſatis defenſi, Liguſticâ tamen navi commeatu onuſtâ & fortè naufragio in littus ejectâ, nonnihil recreatus eſt, tanquam ſolâ infelicitate alendus. Poſtquam hic aliquot dierum morâ, fruſtra tempeſtatis exitum, magnis etiam precibus votisque ſuſceptis exſpectaſſet, Siculas abs ſe triremes, inopiæ faciliùs tolerandæ causâ, dimiſit, quæ tamen curſum ſuum tenuêre. Ipſe denique pacatioribus ventis ad Baleares iter, atque inde novam Carthaginem direxit, ac cùm ſæpe de inimicis, tum de ipſis modò in caput ſuum conjurantibus elementis triumphaſſe viſus eſt, tantâ vultûs animique conſtantiâ, ut qui aliàs ſæpè virtute ſuorum, nunc tam atrocem adverſarum rerum impetum propriâ tantùm, nec communicatâ cum aliis laude, ſuperaſſe videretur. Quanquam infelicem rerum exitum ſuæ meritò, contra aliorum conſilia, pertinaciæ imputaret.

An 1542

XII.
Franciſcus Gall. Rex diverſis per abſentiā Caroli inſtructus exercitibus & fœderatis, Italiam, Hiſpaniā & Belgium ſimul invadit.

Franciſcus à cæde Legatorum omnem ad arma pacis cogitationem tranſtulerat, nec mediis opibus viribusque contentus; ſed ultimæ potentiæ conatum editurus, Italiæ, Hiſpaniæ, Belgioque uno tempore, non uno exercitu, minitabatur; ut ſi minùs ubique, alicubi non exſpectanti imparatoque hoſti cladem daret. Jam arma in publico, conſilia adhuc in occulto erant; niſi quod adverſus Carolum ea parata, & Langei, jam Carolo contra Turcam abſente, in Italia hoſtiles conatus, & Veneti, atque, ut ferebatur, Solimannus, in partem armorum ſollicitati, oſtenderent. Langeus inclinatam multorum ſub duro Hiſpanorum jugo fidem oppugnabat, minori fortunâ, quàm ſolertiâ; nam detecta Alexandriæ proditio Hiſpanos advertit: quos induciarum fides ſecuriores hactenus fecerat. Horum tamen vigilantiam Langeus fefellit, cùm, nocte unâ, geminàs, easque non parum munitas urbes, hinc Claraſcum, inde Albam adortus eſt, eâ celeritate, ut iſtic quidem ad-

vadit. *Surius in com. Iovius l. 41. Belcar. l. 23. Schleid Haraeus.* In Italia Langeus Claraſcum occupat, contraque Vaſtius loca alia.

1542.

adeſſet in mœnibus,priuſquam venire ſentiretur. Albanis tamen contra improviſum malum Franciſci Landriani virtus ac Hieronymi Vidæ antiſtitis eloquentia profuit;cùm illo Duce,hoc monitore,magna pericula majoribus armis ſuperaſſent. Vaſtius,ut Claraſci,haud ita facilè recuperandi, damnum utcunque ſarciret,minora duodecim oppida invicem Gallo abſtulit. Ita paribus ferè in Italia,inter lucra ac detrimenta,momentis concertatum eſt. Sed jam geminum exercitum, ſuſpenſâ armorum intentione, fecunda bellorum parens, Gallia coëgerat. Aſtutè Franciſcus in Italiam armorum metum,in Hiſpaniam Germaniamque deſtinabat impetum. Geminos habebat Rex filios, indole ætateque utrumque jam bellis idoneâ. Henricus alter natu prior,avoque ex matre moribus propior,pallidâ fronte, elatos diſſimulabat animi impetus; alter Carolus liberali vultu ingenioque parentis imaginem veriùs expreſſerat; & amari ſe,quàm metui malle vel mutus teſtabatur. Hi duorum exercituum creati Duces Hiſpaniaq; citerior illi,huic Belgium Patris decreto obtigit.

XIII. Solum Belgium duobus exercitibus invaditur. Rex Danus & Iuliæ Princeps Roſſemium immittit, qui Renatum Aurantiũ aſtu occupatum cædit, Antuerpiam fruſtra tentat.

Et ſanè Belgarum populis timenda belli inſtantis tempeſtas videbatur, à ſeptentrione ſimul ac meridie deſæviens, quam illinc Guilielmus Juliæ Princeps, cùm Gallorum federato Chriſtiano Daniæ Rege, hinc Vandomius è Morinis regiæ ſtirpis adoleſcens in Arteſiam effuſus, ac denique Carolus Regis filius, tribus exercitibus, totidemque in provinciis,concitabant. Rex Danus Juliæque Princeps Roſſemium, audaciâ peritiâque promptum militem, cum exercitatis 14 millium copiis, quibus nullius ſe exercitûs vires formidare Ductor jactabat, Brabantiæ immiſit,quam ingreſſus Hoſtratum per deditionem occupat. Ubi pilarum tormentariique pulveris vis ingens reperta, tentandæ Antuerpiæ Roſſemio animos fecit,neque rem tantam,auſpicante fortunâ,leviter provexit. Siquidem per exploratores doctus inſtare Renatum Aurantium auxiliari milite ad præſidium urbi inferendum,celeritate viam,juxta Breſcotum,præoccupat, expeditoque ſimul aſtu,cum ſilvæ ad inſidias opportunæ deeſſent, peditatum mediis ſe campis juſſit proſternere,equitatus parte exploratorum ſpeciem præbuit, in quem dum incidunt,cæduntque proſequendo Aurantiani, ac victoriam plaudunt: ſubitaria acies,velut portentum de terra editum,attonitos circumſtetit,vexilla haſtaſque concutit,tympana tubaſque increpat, equitatus ex victo repentè victor lateribus inſtat; ut deſperatâ pugnâ fugâque,clementiam quiſque hoſtis, quàm arma experiri mallet. Aurantium tamen per confertos hoſtes equus alacer Antuerpiam extulit,ſuæ cladis nuntium. Cui ille,pro ope,deſperationem attuliſſet,niſi conſulibus fortiſſimis Lucio Urſulo,& Nicolao Schemerio id temporis innixa Reipublicæ ſalus conſtitiſſet. Hi cùm exteros Sacramento Cæſaris fidei addixiſſent,omnem ætatem bellis idoneam ad arma cogebant, cauteq; adverſus ſeditionem atque incendia,publicis privatiſque curis providerant. Roſſemius ubi Antuerpiæ propiùs caſtra admoviſſet,per Legatum urbem Franciæ Daniæque Regibus dedi poſtulat. Qui cùm reſponderent, *præter unum Cæſarem nullum ſe agnoſcere Principem*. *Legatus illum jam à piſcibus devoratum eſſe reddit*; *ſed Antverpiani,poſt triduum illum cum Iona revicturum aſſerunt*. Itaque deluſus ſpe ſuâ,cùm

1542. urbis proceres ſupra expectationem ſuis opibus animiſque comperiſſet fidere, quaſi rem extremam auſurus, molendinis circa urbem ſubjecit flammas, addidit ad hanc cladem civitas cœnobiorum aliquot ſub mœnibus incendia, & ruinam, damnis majoribus hoc damno cautura ; ne, ut promptum erat, hoſtili machinationi in urbem ſervirent. Agreſtium quoque, non contemnendam manum ex vicinia collectam armaverat, ut jam Roſſemius feſtinationem ſuam majori etiam induſtriâ præoccupatam videret, ac triduo vix conſumpto, aliis ſeſe Provinciæ regionibus populabundus infuderit, ne inutili conatu primus belli fortunæque impetus, in urbe fortiſſima, tanquam in ſilicem adactus mucro, obtunderetur. Dum illum Roſſemius per Brabantiam terrorem circumfert, adfuit filiorum regiorum alter Carolus, quem Claudius Guiſius Lotharingi Ducis frater ſtipaverat, jam victoriis in Lutheranæ factionis homines clarus.

XIV. Altero exercitu Carolus Regis Gal. filius Lucenburgum & vicina occupat.

Is Lucenburgum Treviros inter atque Eburones munitam urbem adortus eſt, neque diu cunctandum fuit, ut Gallici juris fieret; ita periculi metus ſupra periculum invaluerat, peſſimo exemplo, quod per viciniam latè oppidanorum animos à defenſionis conſilio ad deſperationem impelleret, pleriſque Gallos Dominos, quàm hoſtes experiri malentibus. Unum Ivodium paluſtri foris aditu, foſſiſque præaltis, ac Germano intus defenſum milite Caroli impetum diu impunè ſuſtinuit, viſumque eſt Gallicis viribus durius; ut proinde hærentem Carolum, & voce Guiſius, & Pater literis revocaret. Sed his expugnari generoſa juvenis indoles ante urbem non potuit, cùm translatis in collem proximum tormentis extremam experiri virtutem mallet, quàm inter victorias victus cenſeri.

XV. Henricus Reg. fil. in Hiſpania Perpiniano fruſtra tentato, quod Solimanni claſſis ope deſtitueretur, in Italiā receſſit.

Minor Henricum in Hiſpaniam properantem fortuna exceperat. Licet enim Perpinianum, radicibus Pyrenei accumbentem urbem, bellorum metu ſolutam improvisò circumſiſtere potuiſſet; tamen inutili per iter morâ, Helvetiis ſucceſſuris impenſâ, opportunitatem conſumpſit, & hoſti conſilia armaque permiſit. Siquidem interea Albanus terrâ, marique Mendoſius militem apparatumque bellicum, urbi ad omnia imparatæ immiſerant, totâque jam Hiſpaniâ cogebantur copiæ. Vaſtius quoque ac Auria ex Subalpinis præſidiis opem deſtinabant. Quæ res Henricum ſpe ſuâ deturbatum, in ancipitem deliberationem conjecit; urgenda, an deſtituenda inter primos conatus obſidio ? Placuit porrò deſerere, cùm res Gallicæ deteriores indies tantum obſeſſorum audaciæ adjicerent, quantum obſidentium timori. Satis igitur habuit ſalvo exercitu, quâ venerat, abire; ne detrimentum graviùs acciperet, quàm inferret. Nonnulli (ut prona mortalium eſt ad deteriora ſuſpicio) promiſſam à Barbaroſſa Turcarum claſſem ab Henrico fruſtra exſpectatam memorant, cùm terrâ marique Franciſcus Hiſpaniam infeſtandam cenſuiſſet, quæ præreptis Aurianæ claſſis præſidiis, magno ad bellum emolumento caritura videbatur. Sed quamvis Antonio Polino Regis apud Solimannum legato, nihil induſtriæ ad hoc impetrandum defuiſſe aſſerant; tamen, cum Veneti, quos federis participes cupiebat Turca, duriores eſſent, Byzantium iter relegentem Polinum, opportunè importunè apud purpuratos & Solimannum urſiſſe ferunt, ne Franciſcum Hiſpaniæ fines ſpe claſſis adfuturæ pe-

netran-

Digitized by Google

1542.

netrantem deſtitueret, conſilia fortunamque Regis hac exſpectatione ſubnixa everti, exploratamque detorqueri ex manibus victoriam.

XVI. Turcæ Gallis exprobrant, quod vicariam opem non præſtent, auxilium tamen polliceantur. *Vide hæc fuſius apud Iovium l. 41. in fine.*

Tam multus hac in re Polinus fuiſſe dicitur; ut offenſæ, quàm gratiæ propior ab Eunucho, acerbâ ſatis oratione caſtigatus fuerit,* *quòd alienam amicitiam privatu tantùm emolumentu Galli colerent, nullâque officij parte tot beneficiorum acceptorum gratiam ornarent, fœdera periculis commoduque ex æquo communicatu non foverent. Solimanni ſe armis vincere, alienis illum armis vinci cuperent, luculenta ejus rei ex proximis à Solimanno in Italiam Pannoniamque illatis bellis argumenta ſuppetere, ubi nemo Gallorum pro Turcis ſe commoverit. Quanquam & Turcæ illi ſint, qui gallicâ ope carere poßint, & beneficia profuſiùs largiantur, quàm exigant.** Polinus quamvis graviter ictus oratione, quæ ex Eunuchi quidem verbis, ſed ab Imperatoris mente profectâ, nec abſque veritatis ſpecie, videbatur; quod Galli hac ope ſeipſos, quam Turcam promotum mallent, & commoda magis belli ſibi quærerent, quàm alteri faverent; tamen extremi periculi rem facturus ad Solimannum ipſum largitione ſibi aditum aperuit, eademque poſtulata demiſsè exponit. Imperator nihil præ ſe ferens indignationis, ore verbisque ad humanitatem fictis, bonâ eſſe ſpe jubet,* *opportunum hoc quidem anno expediendæ claſſi præteritum tempus, alienâ tamen tarditate, non voluntate ſuâ, facturum ut ſequens annus duplo, quàm poſtularet majori claſſe, & tarditatem penſaret, & teſtaretur voluntatem.* Quæ vafrè omnino, & in ſuam rem Turca pollicitus eſt; quòd intelligeret, quantùm ipſe ex horum Regum diſſidio, ſuis licet impenſis alito, caperet emolumenti. Quo intellecto, Franciſcus creditur revocandum ex Hiſpania filium exiſtimaſſe, partemque copiarum in Italiam transfundendam, ut exoneraret Galliam, Italicumque bellum promoveret. Ita eodem anno diverſis quinque regionibus hoſtilia Franciſcus arma intulit, non levi, aut occupatarum urbium, aut rapinarum damno.

XVII. Infelix Germanorum malè diſſentientium in Hungariam expeditio.

Quibus jure illa accenſeri clades potuit, quæ accepta ad Pæſtum urbem in Pannonia imperatorio etiam nomini infamis evenerat. Huc indictis Spiræ Cæſaris voluntate comitiis armorum ſocietate Germanos Principes Ferdinandus traxerat, ut Budâ Pæſtoque ejectis Turcis, Hungariam ceu propugnaculum Germaniæ rursùs adderet. Nec leviter hic offendit Germanorum animos Franciſci Olivarii Galliarum Regis Legati hæc auxilia Germanis diſſuadentis oratio; cùm primò religionis per Concilium univerſale, armorumque inter Reges Chriſtianos diſſidia ponenda; tum junctis in communem hoſtem eundum viribus eſſe, eo tempore conſuleret, quo Rex illorum fœdus cum Solimanno, bellum cum Carolo moliebatur, per quæ tam ſpes Concilii, quàm Turcæ communibus Gallorum armis reprimendi auferebatur, ut aliud Franciſcum loqui, aliud agere manifeſtum eſſet. Quare ſpretus his artibus (quas Germani execrabantur] Gallus, ſe ex ipſo conventu ad ſuos recepit. Apparatus verò Germanorum contra Turcam ingens, & Heterodoxorum etiam Principum conjurata voluntas, Pontificia ad hæc ſubſidia, ſub fortiſſimo Duce Vitellio, trium millium ſubmiſſa, omnia ad ſpem ingentem ſpectabant. Aderat Mauritius Saxo, haud ignobilis miles, & cum Conrado Halſo Joachimus Brandeburgicus, Proteſtantium jam religioni autoratus,

1542. tus,totius exercitus delectus Imperator. Germani ſeptem & triginta confecerant millia,his Hungari,Stirii,Itali,numero vix impari acceſſere.Sed tam prompta initia,primùm ſupremi Ducis in rebus expediendis mora ; deindè periculorum ubique metuens animus non parùm retardavit , cùm lentis ambiguisque conſiliis admotus denique Pæſto , hoſti tutiora omnia ad defenſionem permiſerit.Hic principio non infeliciter contra erumpentes Turcas pugnatum, quaſſataque urbis mœnia Vitellio potiſſimùm rem agente;ſed ubi irruptione primâ,& clades aliqua accepta,& compertum intra urbem novis munitionibus obſeptum aditum,nova etiam per Dravum ſubmitti præſidia,rem dedecoris plenam , Germanoque indignam nomine,Joachimus, multis nequicquam diſſuadentibus , egit;cùm tantarum virium exercitum, nullo facinore edito, in Germaniam reduceret , Hungarisque præter deſperationem ad defenſionem patriæ nihil reliquum faceret,ut oſtentare magis bellum,quàm inferre viſus ſit, priſtinæque virtutis ac gloriæ, cum religione mutata, jacturam feciſſe videretur, nec voluiſſe Turcam vincere,ne aliquando à Ferdinando vinceretur.

XVIII. Pontifex omnia pro pace Carolus pro bello molitur. Tridentum Cōcilium univerſale deſtinatur.

Hæc Europæi orbis facies erat , cùm duo illius maximi Principes,omnia pro bello Carolus,pro pace experiebatur Paulus Pontifex. Ad Concilium Tridentinum (loco Germanis Principibus indulto)cogendum jam utriusque coaluerat ſententia,inter Germanos Cæſarisque ac Ferdinandi Legatos, à Morono Pontificis Legato,pertractata. Neque ſegnis operum Paulus, vulgato per Europam diplomate,XXII Maii,anni MDXLII Synodum inchoandam decernit feſto omnium Sanctorum die,quo ante quatuor & XX annos ſuam Lutherus Wittenbergæ in dedicata iiſdem æde,hæreſin fuit auſpicatus. Ad quam præter Joannem Moronum,doctrinæ virtutumque nomine Germanis cognitum , Reginaldum Polum,qui Regiæ &Britannicæ originis ſplendori,facundiæ ſingularis,innocentiæque Chriſtianæ famam adjecerat , tum denique Paulum Pariſium utriuſque juris cognitione illuſtrem,Senatorii ordinis Cardinales,quamprimùm deſtinati. Neque in Cæſare mora fuit;nam Tridenti haud multò poſt magnus CæſarisCancellarius Granvellanus aderat,urgebatque Concilii initia , ratus conſpiratione ſynodicâ Pontificios,à Franciſci partibus ad Cæſarem inclinandos , ac proinde acri in Gallorum cum Turcis confederationem oratione, per filium Epiſcopum Atrebatenſem habitâ,invectus, quâ & Synodi hujus per Epiſcoporum abſentiã evaneſcentis impedimenta, hæreſiumque invaleſcentium incrementa, ad unius Franciſci Regis,periniquâ Pontificis gratiâ,in pernicioſiſſimis Chriſtianæ Reip. turbis freti,pertinaciam derivabat. Ut qui violatis armorum induciis , interceptoque Archi-Epiſcopo Valentino,belli non Synodi cogendæ ſecum conſilja agitaret.Sed & Carolus omnem movebat lapidem,munerum jam pridem officiorumque in Pontificem largus ; ut ſuis contra Franciſcum opibus eum addiceret. Ita Novaria Pontifici obvenerat ita Nepoti Octavio,opes Mediceæ, cum Cæſaris filia,conceſſæ;ſed ubi beneficentia inexpugnabilem virum ſapientiſſimum reperit,favore in offenſionem verſo Hiſpanis lege vetuit;ne quam Pontificis auctoritate imperatam Sacerdotiis pecuniam exſolverent,hiberna etiam proximè ditio-

Digitized by Google

1542.

tionem Pontificiam admoveri eſt paſſus, Fabritio Columnâ, & Franciſco Urſino exulibus haud procul ad terrorem Romanorum agentibus. Scripſit & Cæſar ad Pontificem literas bile in Franciſcum atque exprobratione factorum perquam acerbas, ubi violatæ illum fidei, pacis, religionis, conſpirationis cum immaniſſimo Chriſtianorum hoſte in communem Europæ perniciem accuſat. Quæ deindè Franciſcus vulgato ad ſui purgationem ſcripto, acri aceto diluit. Apoſtolicæ illi exprobrans ſedis cum Clemente oppugnationem, tentatamque cum Solimanno, etiam annuo ſtipendio oblato amicitiam, quæ ſibi gratuitò deferatur. Quorum tamen poſtremum à Caroli magnanimitate nimiùm abfuiſſe viſum eſt.

R[e]ges H[i]s[p]. & Gall. mutuis ſcriptis va[r]ia ſibi invi[c]em expro[ba]nt. *Schleid. l. 14. & Collector Epiſtol. Turc. l. 9.*

Ut lacerata utrimque Regiæ dignitatis fama, ad publicam extaret contumeliam, eoque jam odiorum proceſſum eſſet, undè non facilis appareret ad conciliationem receptus. Addidit his omnibus non ſatis dignum pietate ac conſtantiâ priſtinâ Carolus facinus, ac graviſſimum religionis, & ſanguinis hoſtem ſui, Henricum 8 Angliæ Regem ad belli ſocietatem contra Gallum traxit. Tantùm æmulatio cum affini ac conſanguineo Rege ſuſcepta poterat, ut agnati ſanguinis jura inceſtis nuptiis, religionis dignitatem fœdo ſchiſmate temerantem Regem, ad amicitiam admittere, quàm vim Franciſci armatam refutare mallet. Ita juſtè olim conceptam in Henricum indignationem, recentiori in Franciſcum indignatione velut tormento pyrio in ardens infumibulum immiſſo, conſumpſit. Nec Henrico hic ingratus ſui favoris ambitus erat, unde familiari ſymbolo uſurpare viſus hoc lemma fuit: *Cui adhæreo præeſt*; quod armato Anglo inter Hiſpanum Gallumque ſtanti inſcripſerat, arrogantiâ tamen, quàm virtute majori. Inter tot bellorum irritamenta adhuc Pontifici conſilium fuit, animum Caroli pacis ſuaſione pertentare, ratus ad ultimum ſuum conatum Barbaroſſæ, ingenti Turcarum claſſe, Italiæ imminentis vim non parùm momenti allaturam.

XIX. Carolus Henrico Anglo religionis & ſanguinis ſui hoſti jungitur.

An. 1543

Et Bononiam quidem iccirco contendit Pontifex ſummis in illo ſenio ætatis viarumque incommodis. Jam enim Carolus rebus in Hiſpaniâ conſtitutis, poſtquam regio titulo Philippum filium ſedecennem præfecerat, Barcelonâ Genuâ deferebatur; ſed vix altero apud Cæſarem Legato obtinuit Pontifex, ut ſe conventum vellet; quòd inutili morâ, ac vano pacis ſtudio tempus bello decretum abſumendum negaret. Triduum denique ad communicanda conſilia pacti Buxeti Palavicinorum oppido XXIII Junii anno ſeculi XLIII haud procul Parmâ convenêre. Hic ubi Paulus omnem fruſtra conatum in avertendo ab hoc bello Imperatore conſumpſiſſet, majorique indignatione in Clivenſem ferretur Principem, quàm ut ab ejus ultione in Turcam deflecti abs ſe poſſet: denique poſtulavit, ne priuſquam abſcederet, Marinum Grimanum Cardinalem hac de re diſſerentem audire detrectaret; tum ſi quid adverſæ opinionis foveret, id propalam in Senatu exponere ne gravaretur, ut orbi innoteſcat, quibus argumentis à communi hominum ſententia deflectat, fore, ut eâ facilitate vulgatæ per Europam pertinaciæ famam nonnihil moderetur. Nec Cæſar, animi rationumque certus, hic tergiverſari eſt viſus, ne æquitati cauſæ putaretur diffidere, aut agere, in luce ſapientum, erubeſcenda. Quocirca advocato Cardinalium ſenatu Grimanus

XX. [P]ontifex Carolum Buxeti convenit ſed tamẽ ad pacem nequit inflectere.

inter

1542. Oratio Grimani Card. pacis ſuaſoria.

Iovius l. 43. Epiſt. Turc. l. 9.

inter illos eloquentiâ ac dignitate facilè Princeps, ita fertur locutus. * *Cùm graviſſimæ nobis rei ſuſcepta tecum deliberatio ſit, Auguſtiſſime Cæſar, & hinc Turcarum immaniſſimâ gente, inde rebellium inſolentia, tua potiſſimum laceſſatur virtus, Romana periclitetur religio: indignari nobis, ac ſanctiſſimo inprimis Pontifici noſtro, jure nemo poterit, pacem tanto hactenus opere inter Chriſtianos orbis Principes quærenti, atque etiamnum votis conſiliisque extremis perurgenti. Quid enim? ut æquo animo hoſti barbaro, Chriſtianoque nomini infenſiſſimo, Europæ libertatem, religionemque impunè divexandam permittas? Iam Pannoniam obtinet, poſtquam fratri tuam opem imploranti defuiſti, & alienarum extra Europæ limites, terrarum deſiderio provectus, nec eas poſſediſti, nec retinuiſti proprias. Iam rurſus à tergo Barbaroſſam ingenti claſſe Siciliæ Italiæque oris imminentem relinques & quem non ita pridem tuis peregrè armis provocabas, nunc domi intraque Imperij limites inſolenter in ſubditorum capita fortunaſque graſſantem perferes. Quid exiſtimabimus, ô magnanime Cæſar, hoſtem te fugere, an perſequi? unius tu Iuliæ Principem ignobili vindictæ cupiditate, ad rebellionis luendæ pœnam vocas, hoſtem poſt te graviſſimum totique Europæ formidandum deſeris. An is tibi Guilielmus videtur, non magnæ regionis Dominus, cui unâ cum exercitus tui robore objicias Carolum? is verò Barbaroſſa, tot Chriſtianorum nobilitatus cladibus, tantusque, quantis imperium Turcarum valet, ſubnixus viribus, cui paucos tuorum opponendos relinquas? Hanc, iſtâ, quâ es animi magnitudine præditus Imperator, de te famam negligere poteris, quæ arma te, à fortiſſimo hoſte, in imbecilles, à gravioribus belli regnorumq; periculis, ad certiora tantùm exploratæque magis victoriæ diſcrimina convertere memorabit? Neſcis fortaſſe, quo animo, quâque exiſtimatione non pauci te nuper ſunt proſecuti, cùm deſtinata ſub extremo armorum periculo Pannonia, deſerto fratre, regnoque Auſtriacis hereditario, neglecto religionis diſcrimine, velut priſtinæ virtutis gloriæque immemor, averſus in Africam contendebas. Hic te non obſcuri homines Solimannum in Europa timuiſſe aſſerebant, cùm illum in Africa quæreres, iſtic bellum declinaſſe, ubi armorum gravior ſtrepitus; moviſſe alibi, quò ſpes magis victoriæ, quàm neceſſitas pertrahebat. Quam denique profectionem, tuâ unius voluntate ſuſceptam, cùm neque Superi approbarint oſtenderintque, & ſine hoſte vinci te ac ſuperari poſſe, qui Divis olim faventibus, maximas etiam barbarorum copias ſolo aſpectu in fugam vertiſti; quid eſt, cur adhuc benè conſulentibus, ad inteſtina diſſidia pace abolenda, difficilem te exhibes? Servatum ego te nobis in illa elementorum omnium adverſus caput tuum conſpiratione, in illo adverſitatum concurrentium impetu, ſingulari Numinis deſtinatione arbitror; ne tam infelici exitu anteactæ ætatis gloriam cum vita ſepelires, atque is denique eſſes, qui vindictæ libidine refrenatâ, privatiſq; affectibus publicæ quieti ſubſtratis, de ſe ipſo nobiliorem, quàm ab ullo unquam homine reportaret victoriam. Vt pro pace atque incolumitate Europæ decertaſſe hactenùs te homines intelligerent. Quid bellis niſi pacem ſecuritatemque regnorum quærimus? Feliciſſimus ille bellator eſt qui citiſſimè hanc occupat, magnæ in hoſtem victoriæ quædam tantùm mortaliũ laniena ſunt, ubi ſpectata pacis felicitate deſtituuntur? Hac pro ea, quâ polles, animi prudentia, ignorare nequis. pro illa, quâ vales æquitate, non potes aſpernari. Hæc ipſa tua oratio eſt, quâ te arma induiſſe fateris, ut deponeres: hoſtem mactaſſe, ut civem ſervares; ſed enim unum tuis ſeſe conatibus Gallum objicere quereris, alienæ obtrectatorem gloriæ, quietis publicæ turbatorem, hunc, niſi armis, ad quietem compelli non poſſe. Eſt hæc gravis, inclyte Cæſar,*

Digitized by Google

*Cæſar, accuſatio, ſed quâ graviorem etiam in te ille retorquet. Italicas ſibi poſſeſſiones per vim extortas abs te queritur, Mediolanum repetit, beneficiario illud etiam jure, ſi jubeas, poſſeſſurus. Hoc unum ſi velis, pacem, opeſque etiam ſuas in communem Chriſtianorum hoſtem, tibique rebellem hæreſim pollicetur. Vide quantillo regnorum detrimento, quantum emolumenti ad totius Europæ tranquillitatem obtineas. Hoc ſi dudum admiſiſſes, jam Pannonia integra, Africaque magnâ ſui parte abs te poſſeſſa, fracti Germanorum rebelles, domita eſſet Turcarum ferocia; domi omnia pace, foris armis poſſideres. Iam Byzantium Solymaſque inter vos partiri potius, quàm Italiam liceret, cum Europa inviolata ſtaret religio, neque barbarorum immanitas noſtris crudeliſſimè cervicibus inſultaret. Quin agis atque etiamnum à Gallis in Turcas, à Chriſtianis ac conſanguineis in barbaros, & nomini Romano juratos hoſtes odia convertis? nondum errorem admiſiſti pœnitentiâ nullâ corrigendum. Deponet arma Franciſcus, ubi te mitiora conſilia amplecti, animumque ad quietis artes transferre intellexerit: fidem dabit, & ne quâ hac fraude interverti deinceps poſſit, maximi Europæ Principes, Veneti, Pontifex ipſe, ſponſores Vadeſque ſervandorum federum intercedent converſuri in violatorem conjurata partium arma. Hoc ut velis faciaſque à te Veneti, & jure federum, & periculorum, quæ cum tota Europa ſubeunt, magnitudine inducti poſtulant. Hoc Sabaudiæ Princeps Carolus jam ſeptennio integro diſſidentium inter ſe Regum oppreſſus armis, injuriâ tantò acerbiori, quòd noxæ omnis innocens, medius ipſe duorum propinquorum exitiali odio decertantium, cladis pœna, ac victoriæ videatur præmium. Hoc denique tot regna ac provinciæ, quot tuis auſpiciis moderaris Cæſar, longâ bellorum tempeſtate jactata, exhauſtis ærariis, everſis urbibus, agris devaſtatis, enixè poſtulant, ut tantiſper ſub tributorum onere, militum licentia, hoſtium ferocia, reſpirare in tantis malis liceat. An Pannonum lacrymas, Germanorum preces, liberas piaſque Italiæ voces, contra invaleſcentem hæreſim Turcicamque immanitatem, fidem tuam opemque implorantes, contemnere poteris? An optimi ſanctiſſimique Patris noſtri averſari conſilia, vota atque auctoritatem, probis ſemper Regibus obſervatam, negligere? Ne, obſecro, tantùm apud te valeant, aut concepta in hoſtes odia, aut regnorum cupiditas, ut æquitatis potius, quàm injuriarum oblivisci cupias.** Hæc Cæſar, eâ obfirmati animi ſententia in bellum excepit, ut neque graviſſimi ſenatus autoritate, neque diſertiſſimi viri facundiâ, nec denique incommodorum oculis animoque obverſantium gravitate, quicquam ab ea dimotus, reſponderit. *Pacem eſſe, quam tanto bellorum molimine in ſago quæſiverit hactenus, in toga nunquam repertam, arma ſe potiſſimùm gerere, atque etiam ſtringere in barbarorum capita; neque quicquam ante Europæ quietem habiturum, ut tutiùs fortiùſque in communem Orthodoxæ religionis hoſtem, graſſari poſſit. Luculenta ejus ſe rei, per Hungariam, Græciam, Illyricum, atque Africam reliquiſſe exempla; ſed paſſim à tam juſta, nec infelici armorum expeditione, aliis atque aliis Gallorum injuriis revocatum. Infeſtiſſimam hanc eſſe Auſtriaco nomini gentem, æmulatione invidiâque alienæ gloriæ cœcam, nullâ ſanguinis communione, nullâ federum ſanctitate ad ſtabilis fidæque amicitiæ cultum traducendam, ex commodo hanc ſuo fidem, tam facilè amplecti, quàm repudiare: jurato Chriſtianorum hoſti Solimanno contra Europæ ſalutem adhæreſcere, quàm de ſua quicquam cupiditate malle remittere; tam crudeli potius inimico, quàm conſanguineis favere regibus, inexpiabili Europeæ gentis dedecore, & Chriſtianorum excidio. Nec ſatis iis ſe nunc etiam conſilii*

Reſponſio Caroli pacem recuſantis.

1543. *liis armiſque adjungere , qui hæreſi, aut rebellione cæci , æqua imperia Cæſaris aſpernentur. Hinc Germaniam tot aſſlictam cladibus, ac ſeditionibus turbatam; indè rapinis incendiiſque Prædonum exciſam Brabantiam, opem modò ſuam auxiliumque depoſcere. Hæc ut impunè perferantur, neque dignitatis, neque æquitatis leges permittere. Compertum jam pridem ſibi, neque obſcurè ex imperatoriis comitiis orbi cognitum, quò iſti Gallorum ad Romanas aquilas aſpirantium ferantur impetus; auro tum quidem oppugnaſſe Principum animos, illorumque favorem, coemiſſe pretio; nunc & clàm inſidias, & propalàm ferrum admovere. Sed ambitionis tum quidem ſuæ, nunc etiam audaciæ ſumptus ignominiamque toleraturos. Nullum ſupereſſe niſi ab armis remedium, Galliæ Ciſalpinæ poſſeſſionibus, ſine magna regnorum clade abire ſe nequaquam poſſe, hac tam ſtultâ liberalitate, alieno Regi ſuas in Italia vires permitti, liberas ſibi terrâ marique profectiones interverti, ut ex Hiſpania Germaniaque ultro citroque commeandi expedita facultas, niſi precario obtinenda, non relinquatur. Malle ſe Imperatorium ante munus, quam uſque adeò dignitatem abjicere; ut alieno jam beneficio, ac dubiâ clientium fide, hoſpitia portuſque ſibi aperiri patiatur, non hoc dedecus factorum transmiſſurum ad poſteros Carolum, dum ſceptra moderari manibus, atq; arma poſſit.* * Ita acuente facundiam bile ad ea commemoranda provectus eſt Cæſar, quæ Romæ quondam, Niceæ, Lucæque pacem ſuadentibus expoſuerat. Ut proinde fruſtra conſiliis humanis oppugnari Carolum, certâ animi obſtinatione immobilem, Pontifex animadverteret. Regi tamen Ferdinando opibus ſe ſuis adfuturum pollicitus, ne in extremo Hungariæ periclitantis diſcrimine, deſertus à fratre, crudeliſſimo hoſti præda fieret. Neque intra promiſſionem fides ſubſtitit; cùm haud multò poſt triginta cohortes, ad Norici defenſionem deſtinarit. Deſperato pacis negotio, poſt dies aliquot huic fruſtrà impenſos, Pontifex Bononiam, Cæſar in Germaniam ſe vertit. Unde imminente jam Turca, & deſperatis Concilii Tridentini ſucceſſibus, quod Catholici belli metu, Acatholici Pontificis autoris odio declinabant, Cæſaris denique Oratores deſeruerant, Paulus revocatorio ſuorum Legatorum diplomate, nondum inchoatum VI Julii in opportunius tempus rejecit, ratus telam ſe malè orſurum, quæ vel cohæſura non eſſet, vel cum ludibrio retexenda.

XXI.
Barbaroſſa cũ ingenti claſſe Nicæam allapſus, nihil efficit.

Eodem ergò tempore à Pontiis Inſulis ad Oſtiam Tiberinam Barbaroſſa appulit, qui tantam Romæ viciniſque populis trepidationem incuſſit, ut niſi Polinus Galliarum Regis Legatus literis Romam perſcriptis, conſternatos à pavore revocaſſet, urbs brevi deſerta populo defenſioneque omni caruiſſet. Hâc literas ſententiâ ad Rodulphum Legatum dederat. * *Claſſis quæ à Solimanno ad præſidium Galliæ, Barbaroſſâ præfecto mittitur, & præſcripto mihi paret; ut nemini, præterquam hoſtibus noſtris noceat. Itaque edicito Romanis, cæteriſque Pontificiæ ditionis oram incolentibus, ut nihil hoſtile à nobis timeant. Nuſquam enim fidem ab eorum Imperatore præclarè datam Turcæ violabunt, & vos pro comperto habetis Franciſcum Galliæ Regem nihil habere antiquius, quàm ut rem Romanam non incolumem modò, ſed maximè florentem ac ideò ab omni impiorum injuria defenſam velit.* * Quamvis autem literis vix fides habita, eventu tamen confirmata eſt, cùm triduò poſt Barbaroſſa motâ claſſe Etruriæque ac Liguriæ oram, ſine accolarum noxâ, (ſecùs quam in Neopolitana ſedè

* *Verba Iovii.*

Huc uſq; Iovius.

de-

Digitized by Google

devaſtata fecerat) prætervectus, Maſſiliam curſum inſtituerit. Ubi nondum expeditis Franciſci conſiliis, moram impatientiſſimè tulit Barbarus, quòd poſt tanta Oceani transmiſſa ſpatia, omnis illi cum tempore opportunitas elaberetur, nihilque emolumenti Regi ad victoriam, ſibi ad gloriam allaturus videretur. Niceam denique urbem, Sabaudo olim pignori traditam, & bellorum illic fontem, adjunctâ Gallorum claſſe aggreſſus eſt. Ubi Polinus cives ante nequicquam promiſſis pertentaſſet, viribus bellicis agi cœptum eſt, eâ Turcarum induſtriâ, ac expeditâ, cùm aggeres inſtruendi, tum dirigendi tormenta ratione; ut Gallorum opera illis collata vileſceret, neque obſcuris Turcarum conviciis notaretur. Acceſſit neglecta à Gallis tormentarii apparatus copia, quam quòd à Turcis mutuari coacti, tantam Barbaroſſæ bilem conciverunt, ut Gallicam ſocietatem deteſtatus homo barbarus, reditum ſuis denuntiaverit, quem infimis precibus obſequiisque tantiſper Polinus retardavit, dum interceptis ad urbis Præfectum literis, Alphonſi Vaſtii ex Italia adventus nuntiaretur, tum enimverò trepidatio indignationi addita, ſubitò Turcas ad abitum convertit; licet jam urbs in poteſtatem redacta, arciſque, ſed naturâ loci ac Præfecti Pauli Simeonis conſtantiâ, inprimis munitæ reſtaret expugnatio. Subſtitit tamen Barbaroſſa Tolone, magno iſtic procerum ſtudio, ac Provinciæ impendio, per hiemem alitus; claſſis verò pars in Hiſpaniæ littora prædatum emiſſa, magnis ditata ſpoliis Algerium ſe contulit. Barbarus anno inſequenti ſaniori Regis conſilio, quàm acceſſitus fuerat, miſſionem accepit. Magnis hic cultus muneribus, à Gallis, atque etiam à Genuenſibus, quos intactos reliquit; ſed Etruſcis, Brutiis, Liparæque Inſulæ revertens ingentem hæc claſſis intulit cladem, fideſque illa Turcica, quam Franci nuper prædicabant, inſigni perfidiâ abſoluta eſt. Chriſtiani paſſim tanto numero in ſervitutem adducti ſunt, Gallis nequicquam deprecantibus, ut fame mœroreque confecti, totum mare, Byzantium uſque, cadaveribus inſternerent, neque ſe aliter, quàm Chriſtianorum exitio pro Chriſtianis pugnare oſtenderent. Vaſtius ubi cum Sabaudo Niceam ſpoliis flammiſque vaſtatam inviſiſſet, & Præfecti Simeonis virtutem, & barbarorum operâ ſuper Europeorum ſolertiam prædicaſſet, collectum militem in Montevici oppugnationem vertit, quod, cùm ad vim, literarum confictarum fraudem adjunxiſſet, deditione accepit: indè ad vicina Aſtæ oppida converſus, ea Gallorum armis jam pridem erepta, ſuæ rurſum poteſtatis fecit. Ita Franciſcus denique comperit, quo ad famam ac fortunam emolumento immaniſſimi hoſtis præſidia evocaverit, quæ, Superis hanc temeritatem improbantibus, ingentia pro auxilio damna, pro ſperatæ victoriæ gloriâ, æternum Chriſtiani nominis dedecus reliquerunt.

1543

Italiæ magna clades à Turcis illata, nullo Gallicô commodo.

II. Carolus Imperator accelerato in Germaniam itinere, Bonnæ Ubiorum ad Rhenum oppido tantiſper ſubſtitit, dum coactus & cenſus luſtratione miles eſt. Itali Hiſpanique pedites ad octo pervenere millia, erantque Germani alterâ his parte auctiores; equitum omnes dena conflabant millia, qui exercitus Aurantii, Belgarum ductoris copiis ad quadraginta & ſex millium numerum excrevit. Hoc Duram movit Juliæ oppidum haud ſanè ignobile, egregiâ verò Ducis Guilielmi

XXII. Carolus Juliæ Ducem Guilielmum bello petit, & Durâ per vim occupata, cetera per Juliâ Cliviâq; oppida prona habuit.

1543. *Iov l.44 Surius in comm. Ha aus in Carolo.*

lielmi opera adverſus vim omnem hoſtilem communitum. Præter murum coctili ex latere eductum, foſsâ duplici, valloque, intra utramque foſſam ad muri faſtigia aſſurgente, cingebatur, quo ſtante nulla vis muro adhiberi poterat, occupandi verò aggeris difficilis ratio, quòd propugnaculis ad defenſionem opportunis, tormenta, per omnem late aditum, ita explicaſſet; ut ſine præſenti conſcendentium pernicie obtineri non poſſet. Cæſar ad omnem occaſionem rei benè gerendæ circumſpectus, quòd gentis maximè pugnacis ingenium, non ignoraret, recenti etiam ſuorum id clade expertus, cùm equitum alam, ſimulatione fugæ, in ſilvarum anguſtias deductam magnâ clade multaſſent, binis Præfectorum occiſis, ac Zucero, veteri militiæ Duce, intercepto. Nec deerant qui ex veteri hiſtoria Julii Cæſaris cladem à Titurio Sabino & Caio Cotta haud procul Dura acceptam, his populis tribuerent. Fama etiam Martinum Roſſemium, exploratæ audaciæ ac felicitatis militem, validiſſimo inſtructum exercitu adventare memorabat. Neque ſegnis urbem Præfectus, Flattes nomine, tuebatur, qui ad omnem vim egregiè paratus, præter ſubſidiarium militem idoneam bello juventutem, totâ urbe armaverat. Quocirca hoſtium conſiliis, ac munitione inſpectâ Cæſar, celeritate utendum, ac viribus primùm omnibus incumbendum ratus; ut vi juxta ac terrore adverſarios premeret. Nec fefellit ratio, Hiſpanis enim Italisque ad prima pericula, & corporum agilitate & animorum præſenti virtute expeditioribus, urbis invadendæ negotium occupatum magis, quàm delatum fuit. Hi enim æmulatione quâdam virtutis, ac laudis contentione excitati, cùm tormentis quadraginta, totam penè diem quaſſata urbs, ac nudata parte unâ propugnaculis & defenſoribus eſſet, nullo accepto ſigno in priores ſeſe foſſas infudêre, ac ſuperatâ, quæ ad umbilicum pertingeret, aquâ, vallum certatim adiêre. Nec impunis hæc fuit audacia; cùm ingens vallo incumberet glandium procella, quâ in exteriorem pauci, alii in anteriorem foſſam, aut caſu, aut impetu devolverentur; ut Ferdinandus Gonzaga, proximâ Cæſari poteſtate omnibus Præfectus nequicquam contra hanc temeritatem ſuo imperio obniteretur. Sed enim perſtiterunt illi revocato impetu, haſtisque ac ſcalis, in proximam muro foveam delati, neglecto multorum interitu, ad mœnia natatu penetrarunt: obſervaverat Cæſar, ex adjuncta muris domo ingentem dari ſtragem per aggerem foſſasque enitentibus. Hanc Magiſtri tormentorum oppugnare juſſi, tam illud egerunt feliciter, ut convulſis emotisque tecti fundamentis defenſores omnes unâ domus ruinâ ſepeliverint, tantâ luculentiore hominum plagâ; quòd cum Flatte urbis Præfecto in ceteris ſpem magnam defenſionis oppreſſerint, ita ubi ſegnius propugnari eſt cœptum, Hiſpani Italique per objectos ignes & flagrantia pice vaſa ſeſe in mœnia ac urbem, auſu ac celeritate maximâ intulêre. Ubi neque civium, neque militum cuiquam parcitum eſt, ne ſuorum ſanguinem, quos infra ſexcentos non amiſerant, vili hoſtiâ compenſarent. Neque hic ſubſtitit clades, ſed vel fortunâ, vel indignatione victoris admotæ faces non domos modò, ſed & Divorum baſilicam nobili elatam opere in favillas converterunt tempore hoc Chronodiſticho comprehenſo:

Du-

DVra InCenſa IaCet , DVrâ CerVICe rebeLLIs,
qVo rVIt , aVgVſtI MensIs , & ensIs erat.

Profuit hæc Cæſari acerbitas, ad expeditam de reliqua natione victoriam, ſiquidem ejus humanitatem, quam arma experiri pleriſque conſultius viſum eſt. Unde Juliacum, Ruræmunda, ac Venlona urbes, Cæſari caſtra admoventi, citra vim, patuêre.

XXIII. Guilielmus Dux ſupplex veniam certis ſed duris cõditionibus impetrat.

Guilielmus ipſe deſperatâ belli fortunâ, & popularium, liberâ voce pacem expoſtulantium, adductus ſtudio, Carolo Venlonæ ſupplex factus, in Victoris manſuetudine ſolam ſpem habuit. Qui licet Brunſvico & Aurantio deprecatoribus apud Cæſarem uteretur, proſtratusque ad tribunal illius, pedesque jaceret, veniam incautis adoleſcentiæ erroribus flagitans, vocem tamen ab immoto ad omnia Cæſare non obtinuit; nec alia demùm veniâ donatus eſt, quàm quæ illi Geldriæ Principatum adimeret, ac ſolam ſub Præfecti nomine adminiſtrationem relinqueret, additis his pactionis legibus: *ab Eccleſiæ veteris atque orthodoxa religione ac ritibus ne diſcederet, mutata ad priſtinam conſuetudinem revocaret; jure fiduciario Belgarum Principi obnoxius devinctusque maneret, fidem obedientiamque Cæſari ac imperio promitteret: federibus Daniæ ac Franciæ Regum obnuntiaret: Geldriæ Ducatu ac Zutphaniæ comitatu Cæſari ejusque heredibus in perpetuum abiret.* Contra, *Iulio-clivenſem Ducatum Cæſar redderet, Heinsbergâ & Sittardiâ exceptis; donec Guilielmus promiſſam Carolo fidem abundè probaſſet.* Fuêre qui tam probroſam pacem omnibus belli periculis poſthabendam cenſerent, quando peritiſſimis belli Ducibus Longavelleo & Roſſemio fretus Princeps, oppida quoque caſtellaque non pauca, contra hoſtilem impetum egregiè munita, poſſideret; Gallorum denique ſubſidiis niteretur, jam antè promiſſione oblatis. Guilielmi certè mater, virilis animi femina, ignominioſæ ſubjectionis impatiens, indignatione mortem acceleravit. Verùm ſera poſt acciſas jam vires & amiſſam in hoſtis manibus libertatem, obluctatio, quæ vincula quidem adſtringeret faciliùs, quàm excuteret. Hanc tamen ſeveritatem, aliâ rurſum humanitate temperare atque emollire conatus eſt Imperator: cùm illi conjugali federe Mariam Ferdinandi Romanorum Regis filiam ſociandam promitteret, ſi Vandomii Galli Ducis filia, ob mutatam fidem, ejus thalamo, quod libens fecit, obnuntiaſſet. Quæ deinde nuptiæ poſt biennium Ratisbonæ conciliatæ ſunt, additumque à Cæſare privilegium, quo feminæ, (quod inconceſſum hactenus) deficiente virili ſexu, in hereditate ſuccederent.

XXIV. Quale ſibi jus Cæſar quà Dux Burgundiæ in has provincias vendicarit.

Quo verò jure has ſibi provincias vendicarit Carolus, operæ pretium fuerit ſua ex origine deducere. Carolus audax Philippi Ducis Burgundionum filius, Belgicarum Provinciarum heres, Burgundiam, Brabantiam, Flandriam, Limburgum, Lucenburgum, Arteſiam, Hannoniam, Namurcum, Hollandiam, Zelandiam, Friſiam, Marchiam, ditiones regno non impares, poſſidebat. Hic Geldriâ, Zutphaniamque proximas, opportunasque ad Rheni Moſæque poſſeſſionem provincias emptione addidit. Poſtquam Arnoldus earum Dux averſus filio Adolpho, cujus in vinculis captivus pater ſexennium duxerat, jure illum heredi-

Digitized by Google

1543. tatis exuiſſet. Sed utroque horum morte ſublato, Arnoldus Adolphi filius ad vim auxiliaque bellorum converſus, imparibus deinde armis Carolo ſuccubuit, ſpe ſucceſſionis penitùs deturbatus. Verùm Geldri Zutphanique, veterum amantes Dominorum, ad ejuſdem familiæ ex poſteris Ducem Carolum rediêre, infeſtisque per Belgium, agrumque Ultrajectinum, effuſi armis, Imperatoris Caroli abſentiâ ad ſuas victorias opportunè utebantur, dum poſtremùm Carolo Geldriæ ac Guilielmo Cliviæ Ducibus ſuperatis, hac poſſeſſione rurſum abirent. Ultrajectina etiam ac Tranſiſulana Provincia, reparandis belli ſumptibus, à Cæſare Belgio adjicerentur, Henrico Bavaro Antiſtite Ultrajectenſium ſponte eas concedente, quibus auctarii loco Groninga accederet. Ita amplificatam Belgarum gentem Carolus in regni formam corpusque ſub unius capitis adminiſtratione componere ſtatuerat: niſi diverſiſſima tot nationum ingenia, aliis aliisque permittenda legibus, conſilium disjeciſſent. Nam ad eandem regendi parendique diſciplinam adſtringere Gallicæ Germanæque gentis indolem, non minùs linguâ, quàm moribus diſſidentem, quâdam etiam æmulatione gloriæ ſtudiorūque diviſam; id verò difficile, neque diu ad poſteros propagandum opus videbatur, cùm quæque & leges alienas, & homines non ſuos, vix in imperio toleratura eſſet: *quòd ſervitutem interpretemur noſtram peregrina in nos gentis dominium; & obſequium debere malimus nobis propioribus, amore magis, quàm metu conciliandum, quorum hic diuturni cuſtos obſequium nunquam eſt creditus.*

XXV, Carolus Roſſemio Duce auctus in Belgiū contra Gallos arma tranſtulit, ac Landreſio fruſtra tentato, Cameracū obtinet.

Roſſemius, Guilielmo Principe ad Cæſaris voluntatem coacto, fortunam ſecutus, Imperatoriæ ſeſe addixit militiæ; culpam omnem novo facilè obſequio penſaturus. Nec cunctatus deinde Cæſar in Belgium contra Gallos arma vertit ac Landreſium, egregio recens opere à Gallis communitum, aggredi Gonzagam juſſit; ipſe valetudinis gratiâ Querceti ſubſtitit. Huc alter è Belgio exercitus Areſcotto & Burano Ducibus; huc & Britannicæ copiæ ſub Galoppo ex fœdere confluxerant: ut tribus jam locis ab exercitu triplici urbs una peteretur. Turris erat mœnibus adjuncta, in qua præcipuum incolarum ad defenſionem robur erat. Hanc irrito diu labore ac fruſtratis tormentorum ictibus quatiebant, dum illa, præter firmitatem operis, humo expleta, hoſtilem facilè conatum eluderet. Interea Franciſcus ingentibus adeſſe copiis nuntiatur. Gonzaga, quem amnis à ceteris diviſerat, ſuas Areſcottum Galoppumque in partes invitat, ut junctis hoſti caſtris obſiſterent; ſed cum fruſtrato id conſilio apud pertinaces, rerumque uſu imperitos tentaſſet, ipſe indigna licet poſtulantibus traducto milite acceſſit. Nec moratus diu Franciſcus, inſtructo exercitu Landreſio ſe admovet, pugnæ aleam ſubiturus potiùs, quàm urbis periculum neglecturus. Stabat diſtributus in aciem Cæſaris miles, ſed ubi nihil loco moveret Rex Briſaccum Decarſumque equeſtris armaturæ Duces, in hoſtem deſtinat, qui levibus eum prœliis, tanquam juſto certamini præluſuri, occupent, ipſe interim dextro cornu latiùs explicato, commeatum ſenſim novumque urbi præſidium impunè intulit. Quod Gonzaga loci opportunitate exutus, Cæſarem ante cum aliis Roſſemii ac Mauritii copiis exſpectandum cenſeret, quàm ſuos audaci paratoque militi cum diſcrimine objiceret.

Digitized by Google

jiceret. Rex voto potitus, exercitu ad Caſtrocameroceſtum reducto, novo auſu ac penè temerario ſubſtitit, hoſti pugnandi copiam facturus, & Cæſar quidem feſtinatis auxiliis adfuit, pugnæque avidiſſimus caſtra caſtris objecit, inter quæ minoribus præliis ancipiti fortunâ concertatum ſæpius, vix ut tenebræ ad ardorem certaminis infringendum ſufficerent. Sed ut plenis eos caſtris Cæſariani aggrederentur amnis interjectus prohibebat, cujus tranſeundi conſilium cùm in diem ſequentem rejeciſſet Cæſar, Franciſcus ſuo ſe officio functum abundè ratus quod Landreſium periculo exemiſſet, motis ſecundâ vigiliâ caſtris, tacito abitu omnes fefellit, cum ignibus impedimentiſque nonnullis relictis exercitûs ſpeciem, hoſti excubanti faceret. Ita ſpe ſuâ atque expectatione dejectus Cæſar, poſtquam Cameracum occupaſſet, hieme jam urgente in hiberna militem diviſit, Ferdinando Gonzagâ ad Henricum Angliæ Regem legato; ut eum quàm maximis in Gallum copiis ſequenti vere invitaret. 1548.

Ipſe Spiram adindicta Germanis Principibus comitia abiit. Inter hos Caroli labores, Hungaria, milite neceſſario deſtituta, Solimanno in prædam ceſſit. Is enim felicia ejus regni obtinendi auſpicia urgenda ratus gemino exercitu adfuit. Alterum duce Amurathe Valponii muris admovit; quod cùm vim Turcarum non ferret, deditione incruentâ tranſiit. Soclenſes ubi obſtinatiùs reſtitiſſent, Hungaricæ nobilitatis virtute defenſi, excidio fortunarum ac vitæ ultimo multati ſunt. Altero exercitu Solimannus ipſe conſecutus, junctis cum Amurathe viribus, Strigonium primò, ac deinde Albam regalem aggreſſus eſt, fortiſſima regni munimenta; ſed quæ contra ingentes hoſtium vires parem non adferrent conſtantiam, ubi ſpes nulla auxilii, extrema licet perpeſſuris, affulgeret. Tornicellus quidem cum parvis copiis, quas ſub Ferdinandi Regis auſpiciis ex Italis Germaniſque potiſſimùm ducebat, propiùs hoſtem accedere non auſus, urbes aliquot ſuis præſidiis munivit; ſed ea fuit Turcarum, cùm potentia, tum ſolertia, ut expugnationem utriuſque haud multo tempore abſolverint, Ferdinando ſera Torniello Bohemorum auxilia ſubmittente. Ita denique urbibus totius Pannoniæ nobiliſſimis Rex barbarus potitus, Budâ videlicet, Strigonio & Albâ regali, iiſque novo opere, contra omnem recipiendi ſpem communitis, toti imperio metuendus eſſe cœpit. Hàc tam luculentâ clade rei Chriſtianæ inflictâ, dolere merito alii, nonnulli etiam lætari ſunt viſi, quòd Europeos inter ſe Principes ſtultâ æmulatione diſſidentes, aliquo demum, aut pietatis ſtudio, aut certè ignominiæ pudore, ad ſanæ mentis concordiæque neceſſariæ conſilia revocandos exiſtimarent.

XXVI. Magna Hungariæ reliquæ pars Strigonium, & Alba Regalis, a Solimāno occupatur. *Jov. l. 42. & 43. Iſthuanff. rerum Hung. l. 15.*

Non tamen hæc Carolum ac Franciſcum à meditatis bellis avocare potuerunt. Urgebat Rex illud in locis Subalpinis majoribus per Franciſcum Borbonium Ducem Anghianum viribus, quàm ut Vaſtius Cæſarianas partes æquo ſatis marte tueri poſſet. Munierat hic Carinianum oppidum Pado vicinum, Pyrrho Stipiciano, exploratæ virtutis præfecto, commiſſum. Quod Anghianus præſentis animi juvenis ferendum non ratus, expugnando oppido caſtra admovit. Vaſtius autem ad periculum amovendum nihilò ſegnior, militem ex præſidiis amiciſque

XXVII. Bellum Gallus in Italia, nō ſine ſucceſſu, promovet.

non

Digitized by Google

1543. non contemnendum accepit, atque obviam progreſſus hoſti ad pugnam ſe offerenti, cruento ſatis prælio, inferior extitit, quod Scaligeri cum Germanorum copiis, in quibus potiſſimùm exercitûs ſui robur collocaverat Vaſtius, minùs præſenti virtute adverſariis obſtitiſſent. Ea tamen accepta ad Cereſolam clades penſata utcunque eſt Petri Strozzæ prope Dorthonam ſtrage, quâ collectum ex Italia ſuis ſtipendiis militem magna parte amiſit, priuſquam aliquod Franciſci rebus emolumentum adferret. Anghianus verò magnis per victoriam progreſſibus auctus non eſt; quòd debilitatis copiis, Pirrhi conſtantiam vix crederet infringendam; Ducum tamen magis, quàm ſuo conſilio ad Cariniani obſidionem reverſus, longâ defatigatione ac fame vires animumque Pyrrhi ita fregit; ut is denique honeſtis pacis conditionibus extrema periculorum poſthaberet.

XXVIII Pontifex ab utroque Rege pluribus de cauſis offenſus, nec favere utrique, nec adverſari tutò poterat.

Hæc Europæ ſpecies duorum inter ſe Regum, pertinaci contentione, alternisque cladibus defœdata Paulum III. Pontificem, dolentem nequicquam obluctantemque, & diſtrahebat animo, & juſta in utrumque indignatione inflammabat. Probroſam noxiamque Chriſtiano nomini hinc Franciſci cum Solimanno, inde Caroli cum Henrico Anglorum Rege, inimiciſſimis Pontificii, Auſtriacique etiam nominis hoſtibus volvebat animo, exitialemque utrorumque Regum æmulationem, quos neque cognatio ſanguinis, neque religionis communio prohiberet, quò minus ad capitales, tum gentis, tum fidei ſuæ hoſtes deflecterent, mallentque extremis inimicis, quàm conſanguineis animo ac ſocietate copulari. Tantum in ampliſſimarum regionum poſſeſſoribus, unius Mediolani deſiderium poterat, quâ poſſeſſione deſtituti, ceu pauperes, indigique unius ducatus Reges, non ab animis tantùm ſuis (quod leve exiſtimari poterat) ſed regno, imperioque Europæ totius, quietem proſcribebant; Eccleſiæ, propriisque ſeſe hoſtibus, ad turpe armorum ſubſidium impetrandum, precariò ſubmittebant; hæreſi pacem, religioni bellum, vim excidiaque tot templis arisque ac Monaſteriis everſis inferri patiebantur; ipſis Dei inimicis deferebant amicitiam, ut odia in illius amicos impunè exercerent, & hæc quidem tot cruentata cædibus, tot Chriſtianorum excidio ac captivitate funeſtata. Ille Turcis Hungariam, hic Italiam, uterque Europam innumeris hæreticorum ſectis dilacerandam proſtituebat. Tantò difficilius invenire Regem eſt, qui propriis, ut par eſt, affectibus, improbè ſæpè ſuis dominis imperantibus, quàm qui populoſiſſimis nationibus rectè dominetur. Inter tales ſuæ Eccleſiæ filios protectoreſque ſcilicet jactabatur infelix Pontifex, Petrique navicula, duorum ambitione, ceu validiſſimis jactata ventis, cui favorem is dignè impenderet (cum odia utriuſque profiteri res eſſet plena diſcriminis, neque Romanis Pontificibus ſuadenda) vix ſatis diſpiciebat, præſertim cùm Franciſcus nuper ſororis Navarreæ lenocinio haud procul à præcipitio ſtetiſſet, & Henrici Anglorum caſu Romana indoluiſſet recenter Eccleſia. Graviſſimum infligebat vulnus provocatus à Franciſco Solimannus, nec levius neglecta à Carolo Hungaria, & hæreſis per Germaniam tolerata, turbatumque pertinacibus utriuſque bellis Tridentinum Concilium, quod vix indictum, & poſt ſemeſtre Pontificiis illic Legatis, velut per ludibrium neglectis, Turcarum erat metu diſcuſſum.

Au-

Digitized by Google

Auxit verò Pontificis offenſionem Caroli in religionis negotio pertractando libertas. Ille enim neglecta Alexandri Farneſii à Pontifice, ad ſuadendam pacem XXIX. ſubmiſſi, cohortatione, toto impetu ferebatur in bellum, Paulo haud leviter indignatus, quod imploratus pro auxiliis, adverſus Turcam Franciſcumque confederatos, ſibi nollet adhæreſcere. Cùm verò Pontifex turpe cum Anglo fedus, velut ex objecta nube fulmen, in Carolum regereret; hic, ex illo mutuatus ſuæ cauſæ lucem, reſpondit, quòd ſperaret Henricum hac ſe arte rurſum ad ſedis Apoſtolicæ obſequium, exemplo reſipiſcentis Henrici II Anglorum Regis ſub Alexandro III Pont. reducturum. At Pontifex conſtanter negabat armorum ſe cõſilia, ſed pacis admiſſurum: nec adhærere Anglo capitaliſſimo ſuæ poteſtatis adverſario eâ ſpe poſſe, arma præſertim Catholicis Galliarum partibus illaturo, quique Scotiæ regno, niſi per Franciſcum tardatus, totus immineret, religioni illud avitæ pariter, atque Eccleſiæ Rom. erepturus. Mariam enim heredem ex Jacobo Rege unicam, quam Henricus pro Eduardo filio prenſabat, Franciſcus Delphino ſuo, matre Lotharinga ſtimulante, deſponderat. Unde offenſus Henricus Rex à Franciſco, ad Caroli partes, ceu reverberata fortunæ pila, tranſiliit. Quo Imperator, licet inimico ſibi ſuiſque homine, tanquam veneno ad hoſtem opprimendum uſus eſt, non amore mediorum, ſed finis.

Cur Henricus Anglus à Franciſco ad Carolum tranſient.

Ita aliud, longè etiam exitioſius imperio religionique, medium amplexus, Proteſtantium in Germania libertati frena laxavit, ut ſuis eoſdem conſiliis opibusq; XXX. contra Franciſcum duceret, cujus cum Solimanno fedus averſari non ignorabat. Nec Legati Gallorum ad Principes in Germaniam, excuſandi federis Turcici gratiâ deſtinati, extra periculum ſtetere; cùm præmiſſus ab his fecialis, & à Caroli miniſtris exceptus, vix incolumis evaſerit; quòd negarent hoſtibus jure gentium aditum deberi. Hi tamen, cùm ad Comitia Spiræ, magnâ Germanorũ Principum frequentiâ anni MDXLIV exordio cœpta, penetrare non potuiſſent, orationem belli federumque cum Turca defenſoriam typo vulgarunt, quâ frivolè *Turcam adverſus Sabaudum adhibitum ferebant, quòd Rex hereditatem maternam ſibi debitam conſequi non potuiſſet; in Cæſarem deinde converſa arma ob Legatos contra jus gentium trucidatos. Cum Turca ſe, publicæ quietis causâ, non minus, quàm Venetos Polonosque ſociari potuiſſe. Abrahamum, Davidem, Salomonem, Machabæos, ac poſtremò etiam Chriſtianos Principes Conſtantinum, Honorium, Theodoſium, aliosque, diverſæ religionis Duces federibus ſibi armorumque auxiliis habuiſſe ſociatos, neque hoc à quoquam verſum crimini. Fridericum* II *Saracenorum humeris, in Italiam contra Pontifices eſſe reportatum. Non tam abs Rege Gallorum invitatum Turcam, quam adverſus Auriam ultrò proceſſiſſe. Polinum adfuiſſe, caviſſeque ne quid noxæ Chriſtianis inferret. Nihil Regem hiſce bellis, niſi iniquè adempta repetere, quibus ſi potiri queat, arma illum adverſus Germaniæ hoſtes, periculis ſumptibusque ſpretis, ultro lubentemque ſociaturum.*

Schleid. l. 15. & 16. ad An. 1544 Belcar. l. 23. Palavic. l. 5. c. 5.

Frivola Galli de Turcico federe ſubſidioque excuſatio à Germanis rejecta

Verùm hæc jam ſurdis fabula. Cum Proteſtantibus Franciſcus ſuum nullo ar- XXXI. gumento purgaret facinus, Lutherusque feralis libri nuper claſſico, adverſus Turcam, ſuos animaſſet. Sed & Carolus omni ſibi induſtriâ eoſdem devinciebat, inclinatosque ad odia Franciſci animos, in ſui favorem, aliquo libertatis indultæ

1544.

Danus & Saxo & hic quidem ſpe hereditatis Clivenſis; Cæſari conciliatus, ſ, em etiam converſionis facit.

Decretũ Spirenſis conventus de libertate religionis.

lenocinio traducebat. Cauſatus apud Catholicos, indulgere ſe cupientibus, quod jam occupatum nolentibus auferre non poſſit; ut prædonibus equum ſibi ereptum viator permittit, ne vitam cum equo extorqueant. Ergo Danum hactenus, à fide orthodoxa & Cæſare ad Galli partes transgreſſum, ſibi autoratum recepit: dotalem pactionem Saxonis cum Clivenſi Principe, ob ductam hujus ſororem Sibyllam ratam habuit; uti ſi illi proles maſcula deeſſet, ex hac talis in hereditatem ſuccederet. Eleonoram præterea Ferdinandi fratris filiam, ipſo conſentiente, primo Saxonis filio deſpondit; ſed arcana ignorataque in vulgo lege, ſi priuſquam matureſcat viro, de religione domus utraque conſentiat. Quam cum Auſtriaci de Saxone, Saxo de Auſtriacis ſpem, vel alerent, vel fingerent, de umbra conjugii pacti ſunt. Saxo tamen, hac benevolentia inclinatus Ferdinandum Rom. Regem ſalutavit; ut regiâ filius ſponsâ ornaretur. Porrò conciliandis reliquis Proteſtantium X Junii decretum eſt: ut *Auguſtani edicti leges uſque ad Oecumenici vel nationalis concilij, aut certè, his deficientibus, uſque ad autumnalem, brumalemve Principum conventum, ſuſpenſæ hæreant, ubi doctorum virorum judicio de pace religionis conſultetur. quæ ſuo interim pede, citra litem ob bona Eccleſiaſticorum occupata, & imperialis judicij interminationem ſubſiſtat: ac promiſcuè ad hujus judicij ſubſellia utriusque religionis viri idonei Spiræ recipiantur. Ludimagiſtri quoque & Eccleſiaſtæ Proteſtantium admittantur, proventibusque, tam hi, quàm Eccleſiæ, olim attributis non fraudentur. Goslarienſis quoque & Mindenſis proſcriptio, ad futuri conventus tranſactionem ſuſpendatur.*

XXXII. A Catholicis non receptum, ſed toleratũ,

Repugnabant huic decreto magnopere Catholici, ſed cùm Archiepiſcopus Colonienſis, & Monaſterienſis Antiſtes inhærendum cenſerent, Clivenſis quoque ac Badenſis Cæſaris arbittrio rem deferrent, profeſſi denique ſunt, non aſſentiri ſe quidem poſſe, nolle tamen Cæſari ita ſtatuenti reſiſtere. Cùm verò Proteſtantes cauſam Henrici Ducis Brunſvicenſis, recens ſuis poſſeſſionibus, ob cauſam religionis potiſſimum, dejecti, hoc eodem decreto includi poſtularent, Carolus obniſus eſt, ac principatum, velut ſequeſter, ad futuræ deciſionis tempus occupavit. Quem abſente Cæſare recuperare Henricus armis conatus, per Landgravium Haſſiæ dejectus amiſit, ipſe cum filio Carolo in captivitatem abſtractus. Tam prompta erant Proteſtantium ad Catholicos Principes opprimendos obſequia; ut ipſa etiam prævenirent Cæſaris imperia, clauſis aliàs auribus excipienda. His conſtitutis imperii ordines ſubſidium Cæſari tam adverſus Turcam, quàm Franciſcum addixêre; & contra hunc quidem equitum IV, peditum verò millia XXIV, ære præſenti obtulêre. Ex quo tamen Ferdinando, ad firmandam contra Solimannum Hungariam, pars Cæſaris voluntate ceſſit: ne fratris neceſſitatibus defuiſſe parum laudabiliter videretur, Diſplicuit verò inſolens adeò decretum Catholicis, quo non ſolùm impunitatem exortis recens Proteſtantibus; ſed æqualitatem in bonorum Eccleſiæ, velut aditâ per rapinam hereditate, fruendique jure indulgeri videbant; qui Echinum in fabulâ imitaturi, admiſſi in nidi ſocietatem, tandem explicatis aculeis totum eſſent invaſuri. At Carolus inter ſuos reſponſabat: *Patienter ferendum, quod emendari non poſſet; nunc laxari Saxonico frenum equo, cui deinde capiſtrum queat reperiri.* Pontifex tamen diſſimulandum, in violatâ

Digitized by Google

violatâ Romanorum juriſdictione, minimè ratus, præſertim cum ferendis Carolũ minis reprehenſionibusq;, quàm Franciſcum patientiorem fore ſentiret, ſeverâ eundum Epiſtola caſtigavit, ac minaci Pontificiæ indignationis fulmine, ni abſiſteret, conterruit, nihil veritus tam excellentis in Italia potentiæ Imperatorem fortunamque gentis ſuæ Farneſianæ, illius potiſſimùm affinitate & gratia ſubnixæ. Diploma igitur XXIV menſis Auguſti exaravit calamo, melle juxta ac felle XXXIII. illito, & ceu vulnera curaturus acetum oleumque diluendis, ſenatu Purpuratorum approbante, infudit, non ſine Caroli, omniumque etiam Acatholicorum ſenſu; eo tamen diſcrimine, quòd illum ad manſuetam pietatem, hos ad efferatam rabiem concitârit. Ex longiori oratione aliqua nos recitaſſe, cetera, brevitatis ſtudio, paucis iuverit perſtrinxiſſe. *Chariſſime*, inquit, *fili, ſalutem & Apoſtolicam benedictionem. Ex Edicto Majeſtatis Tuæ acta conventus tui Spirenſis cognovimus, de quibus cùm noſtram ſententiam diſſimulare paternus noſter amor erga te non patitur, tum verò officij & muneris à Deo nobis per Chriſtum commendati ratio in cura univerſalis Eccleſiæ, ut apertis verbis te admoneam compellit. Nec verò parùm nos ad hoc movet grave ſeveritatis divinæ in Heli ſacerdotem exemplum, in quem liberos indulgentius tractantem, & ad eorum errata conniventem extat ſevera illa Dei in hac verba ſententia:* Quia indigna noverat agere filios ſuos, nec corripuit eos, iccirco non expietur domus ejus victimis, & muneribus, uſque in æternum. *Hæc quidem Dei ſententia fuit, quam ſtatim liberorum primùm, deinde ipſius Heli repentina & violenta mors conſecuta, hincque poſteritatis à Sacerdotio repulſa verbum Domini verum & ratum fecerunt.*

Pontifex vulgato diplomate cõtradicit, & Carolo ſevera minatur.

Nos verò, fili, cùm à Te indigna quædam decreta in Conventu Spirenſi ex ipſis actis animadverterimus, indigniora verò deſignata eſſe, & talia, quodſi propoſitum exitum, quod Deus avertat, conſequantur, non ſolùm Te in certiſſimum animæ ſalutis periculum adductura; ſed Eccleſiæ paci atque unitati, cui ſuper omnia ſtudere debemus majorem, quàm quã hactenus laboravit, perturbationem ſint allatura; nolumus ſanè prætermittere, quin Te, à Deo nobis honore & amore Primogeniti commendatum, his noſtris literis de tanto tuo & Eccleſiæ periculo admoneremus. Quanquam quidem Te, non ut Heli filios admonendum duximus, quos depravata voluntas & conſuetudo peccandi indociles propè ad rectam diſciplinã reddiderant; ſed ut eum potiùs, qui multorum annorum curſu non abiit in conſilium impiorum, quo majorem in ſpem venimus non fruſtra nos admonitione paterna apud Te uſuros. Omnia verò, fili, in eo ſunt, ſi ab unitate Eccleſiæ Te abduci non ſinas, à conſuetudine Majorum tuorum religioſiſſimorum Principum non recedas; ſed eundem ut debes morem in omnibus, quæ ad Eccleſiæ diſciplinam, ordinem, & inſtituta pertinent, obſerves, quem multos annos ſumma cum pietatis animi tui ſignificatione edidiſti. Is verò eſt ejuſmodi, ut quoties de his, quæ ad religionem pertinent, diſceptatur, ad ſedem Apoſtolicam judicium referatur, nihil illa inconſultâ ſtatuatur. Tu verò nunc, fili, cùm vel de Concilio generali, tanquam de remedio omnium opportuniſſimo afflictis Eccleſiæ rebus, & ipſius inprimis Germaniæ mentionem facis, vel de Nationali, cujus etiam meminiſti, vel de futuro ad proximum autumnum Imperiali conventu, in quo de Religione, ceteriſque rebus, quæ ad illam pertinent, tractare promittis; ita agis, ita ſtatuis, ut ſupprimas ejus ubique nomen, cui divina & humana jura, approbante tot ſeculorum conſenſu, ſupremam cùm cogendi Concilia, tum ſtatuendi

Oſtendit ſalutis diſcrimen.

Neque fas eſſe cuiquam præterquam Apoſtolicæ Sedi

Digitized by Google

1544. de rebus Eccleſiaſticis ſtatuere, aut ferre judicium.

de his & ordinandi quæ ad Eccleſiæ unitatem utilitatemque ſpectant, autoritatem dederunt.

At verò, neque hæc ſola ſunt, in quibus conquerimur, Eccleſiæ & Majorum abs tè morem atque inſtitutiones divinas minime ſervatas fuiſſe; ſed alia præterea, & ea quidem non pauca peracti jam conventus decreta leguntur, quæ maximè, & pietatem lædunt, & omnem legum ordinem confundunt. Nam quod Laicos de rebus ſpiritualibus judicare vis poſſe, neque Laicos modo, ſed nullo diſcrimine Laicos, & damnatarum hæreſum aſſertores; quod de bonis Eccleſiaſticis, eorum futuris controverſiis ſtatuis, quod eos, qui extra Eccleſiam ſunt, & per Edictum tuum pridem damnati, honoribus priſtinis in judiciis ac tribunalibus reſtituis, atque hoc pro tua, & imperatoria poteſtate facis, minimè approbantibus ceteris, qui in antiqua & ſancta obedientia perſeverant. Quid tandem horum, cum divinis inſtitutionibus ac legibus, quibus perpetuò Eccleſia eſt gubernata, convenit; quæ omnem potius diſciplinam, omnem ordinem ſine quo nullus hominum cœtus regi poteſt, ab Eccleſia prorſus tollunt? Hæc verò, quò magis ab omni recta diſciplina & conſuetudine Majorum ſunt aliena, eò minus nobis perſuadere poſſumus è tuo ipſius ſenſu illa unquam emanare potuiſſe; ſed eandem pietatem animo tuo ſuppreſſam quidem ad tempus malorum conſiliis, qui huic ſanctæ ſedi rebelles ſunt, putamus. Id verò eos impetraſſe tantò magis dolemus, quantò id Tibi & Eccleſiæ, niſi citò ad teipſum redeas, majori damno, & detrimento fore, nobis maximè eſt perſuaſum.

XXXIV. Hæc ergò cùm diſſeruiſſet Pontifex, argumenta deinde profert, quibus facti indignitatem demonſtrat, ut quod periculoſa illorum amicitia conſiliumque ſit, qui fide ac moribus corrupti, ab orthodoxa Patrum ſemitâ & Eccleſia divulſi ſunt. Quamvis enim ſpecioſo titulo Sacerdotum Catholicorum labem obtendant; ut viros Principes in munus officiumque illorum, ac cauſas religionis dijudicandas pertrahant; id tamen non magis Deo placere poſſe, quam cùm Oza, abſentibus Levitis, labanti in curru arcæ Domini profanas manus: aut Dathan, Core & Abiron Moyſis & Aaronis officio ſeſe admoverunt, quos omnes repentinâ morte, & hos etiam dehiſcente terrâ, hauſtos accepimus. Laudabile eſſe incenſum adolere Deo, ſed hoc Oziæ Regi, quantumvis pio, ſibi tamen præter uſum arroganti, quod Sacerdotis erat, impunè non fuiſſe. Et Leges Religionis ſancire probas, minimè improbum eſſe; ſed non eſſe niſi illorum, quibus Deus commiſit regendam Eccleſiam, quique ligandi ſolvendique poteſtate donati ſunt. Si quid minus rectè à Sacerdotibus actum, habere illos judicem illum, qui dixit: *Ego ipſe ſuper Paſtores, requiram gregem meum de manu illorum.* Imperatoribus Regibusque hoc minimè judicium competere, ſed patrocinium impenſum Sacerdotibus, & Eccleſiæ favorem, quem in Conſtantino & Carolo Magno, Theodoſiiſque Deus illuſtribus victoriis ornarit, ſecùs quam in Mauritio, Conſtante II, Philippo, ac Leone, aliiſque orientis Impp. ignominiosè vitam claudentibus; tum etiam in Henrico IV & Friderico II occidentis Imperatore factum, quorum ille à filio proprio captus; hic etiam interemptus. Et ſi quidem impunè aliqui hanc ſacrarum rerum violationem hac in vita ferant, hos graviori Dei indignatione cumulatis noxis pœnisque ad futurum ſeveriusque illius tribunal reſervari. Infelicem eſſe Judæorum nationem in ſpreto Chriſto; & Græcorum in ejus Vicarii poteſta-

Exemplis malè pereuntium terret, profanoſque à rerum ſacrarum adminiſtratione revocat.

Protectores Eccleſiæ Cæſares oſtendit ſui ſe felices & ſecus infelices detrectantes obſequium.

te

te contempta. Cujus tamen autoritas illis, vel contemptis, vel oppreſſis, & ſuâ et annum cæcitate plexis, hodieque perpetuâ ſucceſſione floreat ac conſervetur. Quocirca orat Carolum, monetque, tanquam filium, præ omnibus dilectum, amantiſſimus Pater; ut exemplo Conſtantini, imperio non minus, quàm virtute Magni, judicium omne de Sacerdotibus Deo, de rebus ſacris, Eccleſiæque bonis, ſacerdotibus relinquat, aut ad generale Concilium remittat, neque tot novis Edictis ſacros canones lædat, & priora edicta identidem deſtruat, ac plura indies Germanicæ nationi indulgendo, illius aviditatem non tam expleat, quàm exacuat; ut hæc petendi aliena finem nullum, ipſe largiendi nunquam reperiat. Abrumpendam hanc denique temeritatem, & negandum, quod concedi nequit; ne in has Pontificem compellat anguſtias, ut ex autoritate ſibi cœlitus tradita ſeverius cogatur agere, quàm vel conſuetudo, vel natura aut voluntas ferat. Statuendum proinde, ſibine ut capiti in rebus ad Eccleſiæ unitatem ſpectantibus præbere brachium, an potiùs favere illis velit, qui hanc miſerabili ſchiſmate dilacerant.

XXXV. Lutheri probroſa ſcurrilitas ob decretū à Pontifice damnatum.

Hæc literarum ſumma, in quas inhumana prorſus rabie Lutherus Schleidano teſte graſſatus eſt vulgato ejus tituli libro: *Adverſus Papatum Rom. à Sathana conſtitutum*: cui novus ille Saxonum Apoſtolus, pro ſolitâ modeſtiâ, non minùs in Cæſaris Principumque Catholicorum, quam Pontificis contemptum, ſuæque gentis & religionis talia probantis opprobrium perpetuum, figuram præfixit, Papam in ſede decumanis aſini auribus præditum, quem diverſa dæmonum obvallarent monſtra, aliiq; ex his cor vorarent, alii implexum funibus ad hiantis fumantisq; inferni barathrum abſtraherent. Alibi eundem porcæ mammoſæ impoſitum, ſiniſtrâque oletum præferentem, dexterâ populum benedicentem exhibuit, ut nihil ab infimo ſcurrarum propudioſiùs fingi procudique potuiſſet. Cùm nihilominus tale Germanicæ nationis abortivum, gens cæca, & priſcæ moderationis ac conſtantiæ oblita, futili exorbitantis ordinis ſacerdotalis prætextu, Evangelicæ doctrinæ Apoſtolum habuerit, ut qui ab hac ſchola diſcipuli exſpectandi ſint, doceat tam ſcurrilis & arrogans, ſummisque orbis capitibus illudens Magiſter: longè illi diſſimilis, cujus ſolennis vox ac doctrina eſt: *Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde.*

Cæſaris manſuetudo & decreti excuſatio.

Longè aliâ a ſummo Imperatore Carolo mente hæc excepta oratio eſt. *Neceſſitate ille ſe magis, quàm voluntate ad ejusmodi abſtractum Edicta ferebat, quibus nihil largitus ſit, quod non obtinuiſſent, nihil, niſi ad proximos fruendum conventus induſiſſet, dilatâ non datâ poſſeſſione; ut ſimul ſibi contra Turcam hoſteſque alios jungeret, quos religione non poſſet. Non ſe incommodorum in remp. Chriſtianam invectorem, ſed pro viribus propulſatorem fuiſſe. Excuſatio tum daturum loco ac tempore, quâ intelligatur ſe Catholici Principis functum munere ac debitâ in ſanctam ſedem reverentiâ; quod ſi quisque ſuo præſtitiſſet in gradu, haud obventura fuiſſe, quæ Chriſtiana pertulerat res incommoda, idque à ſe adeò probatum iri, ut culpa in promeritos recidat.* Ita Oedatium Pontificis Legatum hoc diploma offerentem, ad Paulum remiſit, ſine ulla exulcerati animi ſignificatione.

Interea Carolus Solimannum inter Franciſcumque potentiſſimos duos hoſtes

 me-

1544. XXXVI Cæſaris cum Turca induciæ bellumque in Franciſcum Gall. Regem, cũ Anglo & Proteſtãtibus.

Jov. l. 45 ubi finit: Schleid. l. 15. in fine. Belcar. l. 23. Haraus an. 1544.

medius, cùm utriuſque ſimul experiri vires rem eſſe didiciſſet periculi damnique plenam, licet in Turcas militem deſtinaſſet, maluit cum his tamen per inducias paciſci, quàm tam præſenti ſeſe diſcrimini objicere. Rebus itaque Spiræ, cum Principibus electoribus, utcunque compoſitis, poſtquam illos, Anglum, Danumque ſuas in partes, à Gallo abſtraxiſſet, cautumque deinde lege eſſet, (licet & datâ & irritâ ſæpiùs) ne qui Germani Gallorum mererent ſtipendia; ingentem Cæſar in Galliam tranſportavit exercitum, in quo præter Roſſemium, Guilielmus Furſtenbergus Gallicæ dudum militiæ aſſuetus, à qua (dubium, ſuiſne in Gallos, an Gallorum in ſe rejectus odiis) Cæſari ſe adjunxerat, Mauritius etiam Saxonum, & Albertus Brandeburgi Princeps, præter Belgas, Italos, Hiſpanoſque Duces, acceſſerant, lectiſſimis verò copiis tormentorum apparatum addidit uſitato majorem.

Lutzenburgo occupato in Cãpaniam transfert exercitũ, variaſq; urbes expugnat.

His, quæ ſui olim juris fuiſſent, oppida primùm aggreſſus, Lutzenburgum, Clivii Ducis armis non ita pridem occupatum, ac nuper Gallicis per Aurelianum viribus, recuperatum, egregioque munitum labore, obſidet. Septuaginta facilè æneis tormentis inſtructum Galli reliquerant oppidum, ſed militum annonæque præſidium diuturnæ oppugnationi par, nondum acceperat. Hanc tarditatem in ſuum vertit commodum Imperator; ſiquidem omnem Franciſci expectationem celeritate ac diligentiâ in comitiis Spirenſibus per Furſtenbergum præoccupavit, oppidumque Maio menſe XV obſidionis die nonvi, ſed inopiâ ſuæ poteſtatis fecit. Superato exinde Moſâ flumine, Comerſium ſolo apparatu tormentorum & milite, oppugnantium ſpecie, circum explicato, ita exanimavit, ut quatridui terrorem vix tulerit. Ea res valuit ad Galliæ totius trepidationem, nondum enim maturâ ſegete ad militarem annonam hoſtili in terra opportunam, futurum vix putabant; ut Cæſar tentaret aditum Galliæ. Sed is præteriti anni frumentis copioſè exercitum inſtruxerat, Franciſco tum propter annonæ, tum Helvetiorum abſentium defectum adhucdum imparato. Lignìnio deinde ſine offenſione caſtra admoventur, hoc quamvis inſtructo milite, tum arce impoſitâ egregiè confirmatum eſſet; tamen ex adverſis duobus collibus muro incumbentibus magnum accipere detrimentum poterat. Hi colles à Ferdinando Gonzaga tormentis occupati ſunt, ac præterea ex duobus in planitie excitatis ſuggeſtis, ita urbs quaſſari cœpta eſt, ut ingentibus undique ruinis ſuccumbens murus, non peditì modò, ſed & equiti ingreſſum ſterneret. Tanta mœnium clade conterriti Gallorum anteſignani, Hiſpanorum, jam ad irruptionem diſpoſitorum, vim expectandam non cenſebant; ſed arbitrio victoris ſeſe tradidêre.

Sendeſirium, Landa propugnatore ſublato, præter ſpem deditur.

Hinc caſtra ad Sendiſirium producta, oppidum & viris fortiſſimis, & operibus ante cetera munitum. Landa enim nuper Landreſii propugnatione contra Cæſarem nobilitatus iſtic præſidebat, urbiſque mœnia in planitie ad Matronam amnem collocatæ novis propugnaculis firmaverat, quæ flumine ad ſeptentrionem appoſitè erant defenſa. Cæſariani, tantâ vi oppugnationem aggreſſi ſunt, ut non multis horis quaſſata tormentis mœnia, ac bina ſub turribus propugnacula, trecentorum paſſuum ſtrage corruerent. Sic ut Hiſpani milites invadendi oppidi

pote-

1544.

poteſtatem ſibi fieri à Gonzaga cuperent. Sed ipſe, laudatâ ſuorum voluntate, temerè nihil audendum monebat, quòd difficilis etiamnum ingreſſus antè paucis explorandus, quàm pleno agmine tentandus eſſet. Sed qui exploratum miſſus cum paucis erat, ſublato vexillo ad murum contendit, quem reliqui Signiferi poſtquàm pari audaciâ ac gloriâ provocati, per foſſas eniterentur, ipſi denique Duces, ne in periculo ſuis deeſſent, ſunt conſecuti. Sed temeritas hæc impunis non fuit, nam libratis ex occulto tormentis, ſclopetariisque in eandem turmam effuſis, tanta ſubitò cadentium ſtrages edita, ut foſſam omnem latè compleverint nec infra quingentorum capitum numerum clades ſteterit. Hac tamen Germani nequicquam conſternati, poſt receptas aliorum reliquias & ipſi foveas injuſſi ſubeunt, quorum ut par propè fortuna; ſic recurſus aliquantò fuit celerior. Chiroſa, qui inauſpicatæ expugnationis autor fuerat, cùm omnium vocibus peteretur, Cæſari vitam ſuam fidere non auſus, ad Gallos fugâ tranſiit. Res igitur, ubi infeliciter cecidiſſet, aliâ obſeſſos viâ Cæſar aggreſſurus cuniculis fodiendis operam dedit, ſed his dum hoſtes occurrerent, irrito rurſum conatu laboratum eſt, donec, Landâ jam tormenti ictu ſublato, urbs ad magnam tormentarii pulveris redacta inopiam, poſt duodecim dierum inducias, quibus Regem fruſtra expectabat, à Cæſarianis deditione occupata eſt.

XXXVII. Ad Lutetiam Pariſiorum occu, ſ..dâ progreſſus, ſparſo latè terrore, ab objecto Gallorū exercitu tenetur.

Sub hanc victoriam, poſt ancipitem deliberationem, proximiſne Galliæ oppidis, an ad ipſa regni viſcera Lutetiam transferendus exercitus eſſet? hæc poſterior ſententia valuit. Aſpernectum itaque impoſitum deſtinato itineri oppidum, progreſſus, ſimul illud oppugnavit: magnâ ad annonam militarem, quâ refertus hic locus erat, acceſſione. Quo eventu, ubi Regis opinionem prævertiſſet, is promotis caſtris, ſeſe objecit ex altera Matronæ ripa Cæſari; ut illum, vel tranſitu excluderet, vel juſto exercitu tranſportatum refelleret. Magnis verò, uterque exercitus per Galliam effuſus, cladibus ac incendijs graſſabatur Regius, ne quid hoſti ad uſum ſupereſſet, Cæſarianus, ne quid inimicis reliqui faceret. Intereà Pariſios delatus rumor, Cæſarem properato victoriæ curſu, poſt expugnata paſſim oppida, imminere Lutetiæ, tantâ ampliſſimæ urbis trepidatione, ut neque conſilio virorum Principum, neque pudore ab effuſa per Sequanam fuga contineri incolæ poſſent, plus denique in ſtudioſâ juventute ad arma concurrente, quàm civibus animi repertum eſt. His enim per Caracciolum, juvenem impigrum, quamvis religioſum, in ordines ac ſigna digeſtis, ſubitò populus, armatorum recreatus ſubſidio, reſpirare à terrore cœpit, quem deindè magis extinxit Regis propinqui exercitus. Erant res animique Gallorum non mediocriter attriti, cùm & Henricus Anglicæ, ſemper Gallis formidandæ, gentis Rex traducto impunè exercitu acri Boloniam expugnatione premeret, & ab una Cæſaris victoria Galliæ totius fortuna pendere videretur. Refrixit tamen in Carolo pugnæ ardor, ubi Furſtenbergum militarem virum, & Gallicarum rerum peritiſſimum, explorandi vadi gratiâ, ad Matronam egreſſum, captivitate amiſiſſet.

XXXVIII. Cæſar honeſtæ

Subiêre illa etiam rurſus animum pacis conſilia, quæmodò honeſtiſſima, ac cum

1544. pacis cōſiliis, cū Franciſco cōdē inclinato admiſſis, Creſpiaci cum eodem priſcis noviſque legibus, ſed non diu validis, cōciliatur.

cum ipſius dignitate conjuncta, non extorta; ſed ultronea, qualem ſemper optaverat, ſeſe offerebat, cùm Reginâ Galliarum Caroli ſorore, tum Pontifice eandem urgente. Et quanquam unus omnium pacem impatientiſſimè tuliſſe Henricus Delphinus tradatur, quòd is pugnæ bellicique ardoris pleniſſimus, Cæſaris militem ſtipendiis dilatis exaſperatum, annonæque ac cæteris belli incommodis afflictum, nec ſuis parem, ferro victoriæque Gallorum ſubduci quereretur, ac turpem, ceu victis conſternatiſque ad præſentiam hoſtis, pacem imperari. Quæ licet à vero haud abeſſent longiùs, non tamen Carolum, aut Franciſcum hæc uſque adeò moverunt, ut vel ille pugnam ſubterfugere, vel hic quærere videretur. At hunc felix Caroli genius, & regni alea ex uno ſuſpenſa prælio; illum progrediendi, Lutetiaſque tam propinquo Regis exercitu occupandi, difficultas penè inſuperabilis, pacis inter bellique arbitria ſuſpenſum tenuit. Sed & Duciſſa Stampenſis, formæ gratiâ, Regis Franciſci potens, & Dianæ Pictavienſis, quæ Henricum Delphinum poſſidebat, æmula, cum Cæſare, ad Belgium impetrandum alteri filiorum Carolo (cui impensè Duciſſa contra Henricum favebat) communicabat conſilia, Franciſcumque ſpe tali ad pacem impellebat, ut Carolum, alterum domûs, ſuæque potentiæ, adverſus Dianam, fulcrum extolleret: obtinuitque ut hinc ſpe, metuque indè concitato, Regi perſuaderet. Et quid, præter hos affectus, inſtructa blanditiis, & amore jam Regis freta, non poſſit femina? Quocirca de pace per utriuſque partis viros Principes Creſpiaci, quod Sueſſionum Caſtellum eſt, tractari cœptum. Aderant hinc Nicolaus Perenottus Granvellanus à ſecretis Cæſari, & Ferdinandus Gonzaga, alter à Cæſare exercitûs Imperator. Hinc regii acceſſerant Hanebaldus claſſi, & Nulleius ſupplicibus à Rege libellis præfectus. Henricus verò Anglorum Rex gerendæ rei per Antonium Granvellani filium commonitus, nihil ſe repugnaturum profeſſus eſt, modò federis cum Cæſare ſuſcepti ratio inviolata perſiſteret. Peractum itaque pacis negotium iis denique legibus eſt, quibus diu ſubſiſtere vix integrum poſſe acutioribus videbatur. Nimirum ea erat capitum ſumma, quibus concordiæ mutuæ rationes tenebantur. *Pax Madritana conſecutaque federa, iis partibus vim ſuam obtinerent, quibus omni in regnum Neapolitanum, Siciliam, Ducatum Mediolanenſem, comitatum Aſtenſem, Flandriam, Arteſiam, locaque vicina juri cedere Rex juſſus eſſet, ſuis deinde ſtipendiis Cæſari adverſus Solimannum equites ſexcentos, ac dena peditum millia jungeret. Cæſar ad majorem initæ pacis ſtabilitatem Carolo Aureliano Duci, aut filiam ſuam, cum Dotali Belgii totius hereditate, aut certò Ferdinandi Fratris natam, Mediolanenſis Principatus dote locupletatam nuptui ſe traditurum promiſit.* Cujus rei deliberationem octo menſium ſpatio, conſultis utrarumque partium voluntatibus, abſoluturum ſe addidit. *Limitata tamen erat Mediolanenſis imperii plena traditio ad maſculam Aureliani prolem, qua dum naſceretur ſuccreſceretque, Mediolani & Cremonæ arces in Ciſalpina Gallia ſuo Cæſar præſidio obtenturus erat, uti viciſſim aliquot in Allobrogum, & Subalpinâ ditione arces ad id tempus Gallo concedebantur; cùm reliqua omnia jam tum ad Sabaudum reditura eſſent.* Cetera pacis decreta ad quædam Belgii oppida tradenda accipiendaque viciſſim, tum utriusque partis Reges Principeſque, ad idem fe-

Pacis cōditiones, quę partium ducum.

1545.

federis beneficium. admittendos, ſpectabant. Cui etiam poſt tempus aliquod Henricus Angliæ Rex, Bolonâ, quam occupaverat, pecuniis redemptâ, acceſſit. Additum quoque voluntate Caroli, *ut pro virili uterque Catholicam religionem propugnaret, Rex verò, & Pontificem pro inſtaurando Tridentino concilio, & in Germania proteſtantes, ad eidem obſequendum, legatione impelleret.*

XXXIX.

Caroli Aurelianenſis obitus pacem haud malè poſt labefactat. An. 1545.

Tam inſperata pacis tranquillitas totam Europam ſingulari implevit gaudio quanquam collapſuram brevi nimio obligatæ fidei pondere, quo ſe Carolus alterutrâ nuptiarum promiſſâ dote oneraſſet, nonnulli augurarentur. Sed ita ſors Cæſaris tulit, ut citra ignominiæ notam diſcedere illi pactionibus liceret, cùm annuo deinde vitæ curſu florentiſſimus juvenis Carolus, tanquam dexter Galliæ oculus, apud Firmum Monaſterium ereptus ſit, tantò Patris populique luctu, ut dubium eſſet, majorne ex pace obtenta lætitia, an ex amiſſo Carolo dolor ad omnes pervenerit? Mors ejus (ut habent improviſa magnorum fata) veneni ſuſpicione à proximâ manu ex æmulatione præparati, non caruit.

XL.

Tridentinum Concilium omnibus Europæ Proceribus indictum. *Schleid. l. 16. Rov Pontanus l. 4. Cochlæus in Luth. Surius. Bzovius.*

Ceterùm Pontifex atque Imperator datis ad omnes Europæ Proceres mandatis Tridentino Concilio Epiſcopos adeſſe voluerunt ad idus Martias anni 1545. Lovanienſis etiam ſcholæ in Belgio, in Gallia Pariſienſis Theologi, proponenda in Concilio dogmata, ſcripto concipere jubentur: quæ illi ad capita duo & triginta, hi ad viginti & quinque revocarunt. Pontifex totidem, quot nuper Concilio præfecerat Cardinales Legatos Joannem Mariam Montanum, Marcellum Cervinum, & Reginaldum Polum, cum doctiſſimis aliquot Theologis, eodem remittit. Farneſio Cardinali aliisque etiam Wormatiam, ad ordinum iſtic indicta Comitia, legato; ne quid, aut Cæſar, aut Rex Ferdinandus, conciliandis ſibi adverſus Turcam, & ad ſynodum univerſalem traducendis Proteſtantibus intenti, his indulgerent, religioni orthodoxæ adverſarium. Sed quamvis in comitiis, neque Rex, neque Cæſar deeſſent; tamen Principes per Legatos tantùm comparuêre, obfirmato animi propoſito nec quicquam Cæſaris poſtulatis concedendi. Unde & Tridentinum Concilium averſabantur, & rogata contra Turcam auxilia negabant, niſi antè promiſſa Spiræ emendatæ religionis formula à Cæſare traderetur, quâ ſuſceptæ de fide controverſiæ abſolverentur. Hos illis animos confirmaverant, præter Franciſcum Walderum Monaſterii Epiſcopum, Fridericus Palatinus, & Hermannus Archiepiſcopus Colonienſis Electores, hæreticorum partibus recens additi. Nam primus Anabaptiſtarum non ita pridem debellatorum victoriâ glorioſus nuperoque decoratus ſacerdotio, repentè Haſſis adverſus Brunsvicenſem ſibi inviſum armis junctus, & velut œſtro hæreſis percitus, poſt Oſnabrugenſem, & Mindenſem diœceſin (quibus etiam præerat) Acatholicis permiſſam, Monaſterienſibus, repugnante Capitulo, nequicquam Præcones Lutheranos obtrudere conatus eſt. Alter Palatinus Ludovicus fratris, nuper defuncti, ſucceſſor, nihil antiquius habuit, quàm Melanchthonis conſilio de fide Eccleſiaq; conſtituere; Ubius Coloniam Bucero ad noãndam religionem accerſito, omni diligentiâ populum à Majorum inſtitutis avocabat. Sed obluctantibus ſummæ ædis Canonicis, Pontificiâque & Imperatoriâ autoritate im-

Proteſtãtiũ Principes Wormatiam evocati Conciliũ Trid. detrectãt, & auxilia contra Turcam negant. Iam Palatini & Coloniẽſis defectione audi.

1545. Hermannus Colon. Archiepisc. propter hæreſim dignitate excidit.

ploratâ, atque interpoſitâ, perverſis conſiliis eventus defuit. Eam tamen Hermannus ad errorem pertinaciam adjunxerat, quâ nec conſiliis nec minis ab inſtituto deflecti poſſet; ut proinde Cæſar ac Pontifex, deſperatis remediis altero pòſt anno ei in ſede Archiepiſcopali ſuffecerint, ex illuſtribus Schawenbergicæ familiæ comitibus Adolphum, Adjutoris munere antea adjunctum, qui invaleſcentem paſſim in Diœceſi hæreſim ſuis ita viribus ſenſim accidit, ut reſpirare orthodoxa fides, multis jam locis oppreſſa, cœperit. Ceterùm Wormatienſis congreſſus, ab anni exordio ad Auguſtum menſem productus, poſtquam irrito conatu ſuſceptus eſſet, Galliæ etiam Regis Legatus, Æmarius Griniani Comes, nequicquam Concilii Tridentini communionem federatis Germaniæ Principibus ſuaderet, Ratisbonæ alio colloquio Germanorum Principum de fidei concordia ſpem alendam eſſe Cæſar ſtatuit, ne ex illius deſperatione maturis nondum bello, quod meditabatur, rebus, Turcaque inconciliato, propenſos ad repugnandum animos in arma concitaret.

XLI. Quare & diſſimulanter hanc Cæſaris in religionis negotio libertatem ferebat Pontifex, & Tridentini Concilii tractationem ſolenni ritu inchoari voluit, ut colloquii cum hæreticis de religione inſtituendi ad hujus denique arbitrium revocaret. Eodem verò tempore (quod XIII hujus anni 1545 Decembris erat) Jubilæo indulgentiarum Romæ divulgato omnes toto orbe Chriſtianos ad ſcelerum pœnitudinem invitabat, ut placatâ Superûm irâ, felicioribus auſpiciis Patres Concilium ordirentur.

Conciliũ Trid. à Pontifice ſolenniter inchoatur.

Ratio illius auſpicandi Tridenti hæc fuit. Cardinales Legati, Epiſcopis Pontificio in habitu, tum Theologis, clero, populoque frequenti ſtipante, ab Eccleſia SS. Trinitatis ad Principem urbis Baſilicam ſupplicantium ritu proceſſêre, ubi ab uno Cardinalium Montano ad aram Spiritus divini gratia ſolenni implorata ſacrificio eſt, à Muſſo verò Epiſcopo Bitontino eleganti ad affectationem uſque oratione in rem præſentem peroratum. Denique admonitio ad Patres ex ſcripto in hanc ſententiam prælecta.*

Oratio ad præſentes* habita ab Episcopo Bitontino.

Tribus potiſſimùm de cauſis hoc à ſummis Europæ capitibus urgeri concilium, ut hæreſis magnis incrementis ſuccreſcens opprimatur, Eccleſiæ diſciplina multorum, aut negligentiâ, aut ſcelere corrupta emendetur, ultimoque pax inter Chriſtiani orbis Principes ſtabili concordiâ firmetur. Eorum verò felicem eventum fruſtra requiri, niſi Eccleſiaſticus ordo antè intellexerit, graviſſimorum, quibuscum Europa conflictetur, malorum originem à depravata eorum vita, tanquam fonte, exiſtere. Iam eam, vivendi licentiâ, humanis moribus perverſitatem inſediſſe; ut à quibus recta ſanctæque vitæ præcepta accipienda erant, ÿ non modò remedia morum non præſtent, ſed ſceleribus etiam contra virtutem faveant, & peſſimo vivendi exemplo vulgi malitiam corroborent. Hanc religionis ac diſciplinæ neglectæ culpam, graviſſimis domi ſoriſque belli pœnis caſtigari, nec Turcica, nec Chriſtiana per Europam arma niſi ad noſtram emendationem componi poſſe. Affulgere jam divini favoris lucem aliquam, cùm hanc cœlitus Chriſtianis Principibus de cogendo univerſali Concilio mentem injectam conſpicere liceat. Enimverò agendum id omnibus, ne tantæ rei, ardua prorſus initia, difficiliorem exitum, quàm principium ſortiantur. Non defuturos, qui præclaris conatibus officiant, his eâ conſtantiâ fideque, quam religio orthodoxa poſtulet, occurrendum; &, quandoquidem perſonam

nam

nam Iudicii in re difficillima, ſe quiſque aſſumpſiſſe, intelligat, cavendum unicè, ne quid privatis affectionibus contra veritatem indulgeat, hominumque favorem divino poſthabeat. * Moniti ſubinde Regum Principumque Legati Epiſcopi ſunt, ne quid diligentiæ omitterent in officii ſui, cujus gratiâ ſint miſſi, partibus exequendis, primam divini, alteram regii honoris munerisque curam gererent; ita ad felicem Concilii aditum progreſſumque nihil defuturum. Sub hæc tria lecta diplomata ſunt, quorum unum Concilii indictionem, alterum deſignationem Legatorum, tertium Concilii inchoationem exponebat. Cæſaris etiam ſcriptum à Mendoza Oratore prælectum. Ultimò in genua provoluti ſolennes ex rituum Romanorum libro preces concepêre, divinique Spiritus ac Sanctorum per Litanias imploratione præmiſsâ, à Cardinali Montano rogati Patres ſunt: Placeretne, ad Dei gloriam, ceterosque ſupra expoſitos fines Concilium auſpicari, ac propter occurrentia feſta, primam ejus anni ſeſſionem, in proximam ad Epiphaniam Jovis diē, quæ erat 7 Januarii 1546 prorogari? quæ ubi placere ſibi reſpondiſſent omnes, Concilii inchoati ſolennitas terminata eſt.

Lutheranæ interea factionis Principes, Proteſtantes vulgò dicti, coacto Francofurti conciliabulo, *de Brunſvicenſis belli ſumptibus, cujus Principatus Ducem Henricum poſſeſſionibus ejectum ob æmulationem ex religione & bonis Eccleſiaſticis natam, vinctis cum filio attinebant, de auxiliis Colonienſi Archiepiſcopo contra Cæſarem ſufficiendis, de prorogando fœdere Schmalcaldiæ inter Sacramentarios Lutheranosque inito, de repudianda denique Tridentini Concilij ſocietate ſtatuerunt.* Cæſar hæc facilè animadvertit ad ſeditionem ſpectare, licet Haſſorum Princeps Spiræ Carolo obvius, & habitæ conventionis rationes, & Principis Colonienſis conſilia factaque probare niteretur. An. 1546 XLII. Conciliū Francofurtenſe Proteſtantiū.

Quocirca, ultimo conatu ad concordiam incumbens, Ratisbonenſi colloquio hæreticorum rurſus animos tentandos ſtatuit. Quamvis hoc ſuæ autoritati adverſari exiſtimantes Tridentinæ Synodi proceres conſiliorum Pontificis Cæſarisque nondum ſatis gnari, non obſcurè reſiſterent, ſerioque hoc repugnandi labore, ſimulatum utriuſque conciliandi ſtudium, quod deſperatum erat, obtegerent. Aderant ex Catholicorum parte octo, totidemque ex adverſariorum ſecta. Hi quidem tardi difficilesque, quòd incrementis quotidianis robuſtiores pervicaciam alerent; Galliamque jam etiam, ad ſparſam iſtic libris Calvini diſciplinam prurientem concitatamque intelligerent. Melanchthone igitur fruſtra expectato, Bucerus Alſata ex Monacho quondam Dominicano Apoſtata & maritus, ex Lutherano deinde Zwinglianus in capite præſidebat. Hic ubi primo collocutionis inſtitutæ die, qui erat Februarii quintus, Maluenda Cæſarianarum partium Theologus proteſtatus eſſet, nihil præter colloquium à ſe privatum, quo definiri nil queat, agitari, ac rogaſſet; num in ſententia Auguſtanæ confeſſionis, unà cum ſuis, Bucerus perſiſteret? diu cunctatus, denique adverſarias illi ſententias damnare ſe aſſeruit; cùm tamen is, uti & Symmyſtæ alii, ab ea confeſſione deficere in non paucis convincerentur: quin ipſe etiam Archiepiſcopo Colonienſi, quem pio reformationis ſtudio, homo ad fallendum varius ac vafer lactarat, longè XLIII. Comitia Ratisbonæ conſcius pro conciliando religionis lite à Cæſare indicta, ubi Bucerus cū Maluenda congreſſus, in fide variat.

1546

Buceri levitas atque in ſcribendi negandique, pro hæreticorum more, inconſtantia.

gè diverſis inſtructam ſententiis confeſſionem obtuliſſet, licet haud multò poſt, & ſuis ipſe hanc Bonnæ Concionibus, & alii cum Melanchthone adducti è Saxonia Collegæ deſtruxerint, ac denique, contra hos exorti, luculento Antididagmate, Ubiorum Doctores fraudium errorumque convicerint. Adeò nimirum non ſolùm a Lutheranis aliis, ſed à ſeipſo etiam diverſus, pro temporum hominumque ingenio ſemetipſum Bucerus fingebat. Quâ fictione, cùm quantumcunque ad omnem humanitatem & perſuadendi vim valeret, diu tamen conſtanterq; nuſquam placuit, totam pervagatus Germaniam, interq; Sacramentarios, Lutheranos, Catholicosque paſſim medius, conciliatorque, denique in Angliam delatus, poſt quinquennium Judaizans mortuus ſcribitur. Hic ergo ejus Colloquii, quod Melanchthon expertus ſubterfugiebat, princeps eò à Malvenda ex

Abominanda de fide ſola juſtificante, ſine operibus bonis doctrina. Proteſtantium Principes ſibi judicium fidei arrogant.

Proteſtantium de juſtificatione fidei principiis diſputando recidit: ut cùm verè fideli nulla diceret peccata à Deo imputari, nullo hunc neque adulterii, neque latrocinii ſcelere, (niſi fortè his quoque fidem amitti voluerit) ſed ſolo incredulitatis vitio Dei offenſam incurrere ſentiret. Unde juxta hunc Doctorem, & Auguſtanæ Confeſſionis defenſorem, adulteria Proteſtantium ſanctiora erant eleemoſynis Romanorum; cùm hæ, non illa, ad peccatum imputarentur. Penetrarant illa fortè ad Principum Acatholicorum aures, qui cum ſuorum confuſionem reformidarent, vellentque acta ſibi communicari, ne quid ſe inconſultis utpote Eccleſiæ Germanæ Pontificibus ſtatueretur; contraque vetuiſſet Imperator quicquam à conciliatoribus, ante exitum, vulgari, Lutherani Doctores inter ſaxum ſacrumque conſtituti, indignatique à voto abludere cœpta, ſuorum Principum voluntate, turpi ſubterfugio dilapſi ſunt.

XLIV. Cæſar accedens ad comitia mandat repeti.

Cæſar igitur ubi poſt admiſſos inauguratione ſolenni, Geldriæ Ducis, Zutphaniæque, Arnhemii & Neomagenſis Comitis titulos, Ratiſbonam Maio menſe adveniſſet, diſſipatumque cum profugis Adverſariis colloquium indigniſſimè ferret, miſſis pro imperio ad omnes literis, definito Principes tempore comparere juſſit. Verùm jam pleriſque cum Romana fide vilis erat Cæſaris autoritas, poſtquam magnarum acceſſione virium audaciam confirmaſſent. Adfuêre tamen Mauritius Saxo, Ericus Brunſvicenſis, Joannes & Albertus Brandeburgici, cum Epiſcopis aliquot; Proteſtantium ſoli Oratores, aut veriùs exploratores, comparebant. Cæſar tamen, cum Ferdinando Rege ceteriſque imperii ordinibus, ubi ſumma in æde ſolenni adſtitiſſet ſacrificio, poſt fuſas ad Deum preces, curiam ſubiit. Hic poſtquam adventûs ſui cauſſam eam expoſuiſſet, quæ publicam Imperii tranquillitatem ſpectaret, ejusque faciliùs procurandæ gratiâ præſentium rogaſſet ſententiam: Orthodoxi omnes, inſtitutâ deliberatione, nihil perinde, atque univerſale Concilium, Tridenti jam inchoatum probarunt, in hac orbis gentiumque Synodo peculiare illud Germanicæ nationis religioniſque diſſidium expendendum cenſebant. Egit verò inprimis Campegius, Pontificiæ ſedis Legatus, apud Proteſtantes, ut propoſiti illius perſuaderet æquitatem, ſed actum egit ſæpiùs jam irritum, quòd ſentiendi illa vivendique libertas, jam tempore, ſucceſſibus, & tot populorum acceſſione roborata, contra omnem humanæ rationis ſenſum invaluiſſet.

Cæſar

Digitized by Google

1546. XLV. Cæſar deſperatis pace rebus ad concordiam revocandis de bello cogitat, idque liberè profitetur.

Cæſar igitur, cùm hoc ulcus, niſi ferro, ſanari non poſſe, intelligeret, firmatis cum Turcarum Imperatore induciis, ad ea ſe denique armorum convertit remedia, quæ ſi tempeſtivo conſilio maturiora fuiſſent, ſanari Germanorum Reſp. mitiori doloris ſenſu, nec tantâ membrorum omnium convulſione poterat. Scriptis iccirco militibus, cùm ad vim ſpectare conſilia viderentur; Heterodoxi miſsâ ad Cæſarem legatione ſciſcitantur. Quem ille belli apparatus hoſtem ſpectet? quibus Cæſar: *Nihil ſe moliri,* reſpondit, *niſi ad publicum Germaniæ bonum imperijque incolumitatem, leges ſe malè violatas contra rebellium audaciam vindicaturum: huic qui ſocius opinioni ac voluntati acceſſerit*, *illum ſe humanitate ac benevolentia omni quam à Principe ſubditus exſpectare poſſit, complexurum; ſecùs qui fecerit, in hunc tanquam rebellem, & læſæ Majeſtatis reum hæc arma expediri.* Nullus erat Legatorum, qui hoc in Sectariorum capita fulmen cogi non ſentiret, nullus, qui, ſentire propalam oſtenderet; ne conſcientiam violatæ obedientiæ metu, ac ſenſu aliquo vindictæ proderet.

XLVI. Luthero inter hæc mortuo hæreſes augentur.

Dum hæc bellorum fomenta, plurium ſeculorum incendio exarſura, primùm conciperet Germania: Lutherus, tantæ calamitatis autor, & fax prima, velut ſuo jam ad inflammandam Germaniã officio defunctus, vivere deſiit anno MDXLVI pridie Cal. Mart. cùm à lauta menſa benè cœnatus potusque ad lectum divertiſſet, neque gravius ægrotare à domeſticis antè, quàm mori compertus eſſet. Sub cujus fata major ceteris, atque ipſi etiam Melanchthoni, factionis Lutheranæ anteſignano, ſentiendi libertas fuit. Ut vix quiſquam in Europa Heterodoxorum ſit, qui Luthero cœptæ perfidiæ originem non debeat; raris aſſeclarum, qui ita ſui Principis inſiſtant veſtigiis, ut non alio S Scripturam ingenio, diverſaque ſentiendi libidine diffingant, adeoque tot propemodum religiones Germania cenſeat, quot regiones. Certè iis locis, ubi à Romana Eccleſia, SS. Patribus Conciliisque ſubnixa, deflexit; plurima eorum abolita cernimus, quæ à Carolo olim Magno, primisque Chriſtianæ fidei per Germaniam autoribus tradita accepimus; ut neceſſe ſit, vel nullam admiſiſſe unquam Germanos, ſanæ religionis, fidem; vel certiſſimam hoc tempore admittere perfidiam. Plurima enim ſunt, quæ in recepta Eccleſiæ diſciplina Lutherus innovavi[illegible] in pravo Indulgentiarum uſu perſtringendo longiùs ex æmulatione Tecelii provectus, leviores Eccleſiæ errores ita perſequeretur, ut in graviſſimos incideret. Denique tanto Romani Pontificis ejuſque fautorum odio flagrare cœpit, cùm illius ſententiâ opiniones ſuas damnatas vidiſſet; ut ad ſubvertendam ipſius dignitatem, ingenium eloquentiamque, quâ inter Germanos valebat, omnem converterit.

XLVII. Quam [illegible] ſuam Lutherus do[illegible] ex vete[illegible] reſiʋas

Quòd quo faciliùs potentiùsque aggrederetur, quidquid ad antiquæ religionis vim ſententiasque enervandas veterum ætatum hæretici machinati fuerant, quidquid ex S. potiſſimùm literis telorum in illam depromſerant, id totum, velut in unam collegit pharetram, atque inſanâ propemodum dicendi ſcribendique rabie in adverſarios congeſſit. *Cum Simone Mago ac Manichæis, humani arbitrij libertatem, operumque bonorum mercedem impugnare aggreſſus eſt. Cum Montaniſtis rectum pœnitentiæ uſum; cum Donatiſtis ſacrificandi ritum ſubvertit: jejunia cum Euſtachianis; fu-*

 ne-

1546. damnatis congeſſerit, ne prorſus nova videretur.

*nebres comprecationes cum Aerianis damnavit.Cum Eunomio ſoli fidei ſcelerum expiationem tribuit. Cum Ioviniano religioſam proſcripſit continentiam. Cum Neſtorio Patrum ſcripta Conciliorumque placita errorum plena arguit. Cum Photio caſtitatis meritum, presbyterij dignitatem,ac Pontificij nominis autoritatem conculcavit. Cum Berengario in Euchariſtia ſubſtantiam panis vinique admiſit. Cum Waldenſibus indulgentias aſpernatus eſt,ſanctorumque miraculis fidem derogavit.Cum Hus & Wiclef pleraque Eccleſia Sacramenta,ſummumque ejus caput Pontificem execratus eſt.*Verbo,antiquarum in Luthero hæreſium deteſtabilis quædam affluxit colluvies, necquicquam ab eo repertum eſt,cujus vis aliqua roburque ad expugnandos hominum animos exiſteret,quod jam olim cuſum,vibratumque in illius Eccleſiæ perniciem non fuiſſet,quam omni nunc artificio Lutherus oppreſſum ibat.Quod cùm nequeant ire inficias, tam inſani deinde Lutheranorum non pauci reperti ſunt, ut, cùm aliunde non poſſent;ſuæ,ex his hæreticis,doctrinæ antiquitatem probare conati ſint. Ac ſi nihil intereſſet,à quo Simone,Petrône,an Mago prodirent?modò antiquitatis impreſſam ſibi notam ferrent,ſed graviora his nondum attigimus.

XLVIII. Quomodo ad ſuũ ingeniũ Lutherus S. Scripturam aptarit, & SS. Patres perſtrinxerit.

In S.Scriptura cum non pauca occurrerent, quæ vel ab ingenio inſtitutoque ſuo aliena ſentiret,vel quorundam jam pridem ſententiis oppugnata non ignoraret,ſuo calculo non pauca damnavit.*Iobi libros comœdiæ loco habuit,Tobiam & Iudith ad Poetarum ſomnia rejecit. Eccleſiaſticum,Heſterem ac Machabeos profanis accenſuit.Eccleſiaſten ex Thalmudiſtarum fabulis ac Ptolomai Bibliotheca natum commentus eſt: Eſdræ libros nugas imperitas:Apocalypſin vigilantis eſſe ſomnium aſſeruit. SS. Apoſtolorum Iudæ & Iacobi Epiſtolas,Ioannis tertiam,Petri alteram, Pauli Hebræis inſcriptam frivolas ſtramineaſque eſſe arguit. Patres ac Concilia ſuæ opinioni adverſantia facilè aſpernatus, impudenti etiam ore ac calamo paſſim auſus eſt perſtringere. Chryſoſtomum,miſſæ ſacrificio faventem,inepta loquacitatis reprehendit. Baſilium,Monachorum fautorem,nec pili quidem habet.Bernardum,de præceptis ac libertate differentem,erroris condemnat.Tertullianum cum ſuo Caroloſtadio ineptire exiſtimat.Cyprianum infirmi judicij Theologum, Hieronymum ſcriptorem frigidum,A[illegible]oſium jejunum,Auguſtinum perſæpè languidum aſſerit.Nihil denique omnium ca[illegible]manos Galataſque exaratum eſſe pronuntiat,quod purum ſyncerumque reper[illegible]*[illegible]eneſim commentans thraſonicè exclamat.*Quis te,Hieronyme,con[illegible]ca[illegible] cum tua Bethlehem,cucullo,ac deſerto.* Et adverſus Angliæ Regem: *Mille ſe Auguſtinis,mille Cyprianis repugnantibus,nec quicquam de ſua ſententia ceſſurum aſſerit.* Ut proinde neceſſarium ſit,aut hos, aut Lutherum hæreſeos condemnare;quod homini prudenti,neque extremè malitioſo diſcernere,haud erit difficile.

XLIX. Primi ſectatores Lutheri quales fuerint, quales deinde, & quam inconſtantes poſteri.

Certè qui Luthero primùm adhæreſcerent,aut profligatæ pudicitiæ homines, aut libertatis avidi, aut bonorum Eccleſiaſticorum cupiditate cæci fuêre : qui deinde ſequuntur,hos vel autoritas, vel patria inſtitutio, vel turpiſſima de Catholica Religione figmenta,vel hæc univerſim omnia, cum magna vivendi ſentiendique libertate conjuncta, in exitium abripiunt. Quanquam Luthero vitâ functo, multi ex ſectariis vel Zwinglio,quem cum ſuis , haud multò ante mortem,velut hæreticum orcoque devotam victimam,proſcripſerat;vel,deviantium more

Digitized by Google

more, quorum error progreſſu creſcit, Calvino denique favere viſi ſint, qui, ut erat natione Gallus, eodem unde abierat reverſus, Genevæ placere primùm, ſuamque factionem firmare cœperat, terſo ſubtiliq; calamo, quam linguâ promptior. Is veterem Sacramentariorum & Iconoclaſtarum hæreſim, præter ceteros Lutheri errores, in lucem revocavit, ac penè reliquum omnem pietatis Chriſtianæ fontem cum Euchariſtiæ veneratione obſtruxit, proximamque ad Atheiſmũ viam aperuit. Eventurum illud denique Europæ, quod Orientis Imperio, videtur; cui per hæreſes ad illam, quam nunc ſequitur, impietatem aditus patuit; ut ſenſim ſine ſenſu ad interitum devolutum ſit, tantò quidem triſtiorem, quòd calamitatem, quam patitur, non agnoſcat.

Atque utinam Europa tot gentium domina, etiamnum in hoc præcipitio, apertis oculis, malum anteverteret, Eccleſiam intueretur ſupra petram, civitatem in monte poſitam, quæ abſcondi per tot ſecula non potuit, ſuam hanc altricẽ ignorantibus, quam in diſſenſione audire jubentur, qui Ethnici, aut Publicani haberi noluerint. Expenderet ſanè, orthodoxam religionẽ ab hæreſi facilè poſſe ſeparari; modò non indiligens obſervator ortũ, progreſſum, fructumq; ad virtutem ac pietatem utriúſque conſideret. Orthodoxam illam eſſe, quæ ſit antiquior ceteris, & à primis Apoſtolis per notas ſucceſſiones propagata fuerit. Hæreticam, quæ veræ religioni ſupervenerit, tam manifeſtâ Eccleſiæ concuſſione, ut ejus principium ignorari nequeat: orthodoxam eſſe, quam contrariæ licet hæreſes, ſibique infeſtæ, conſpiratione tamen animorum, & armorum oppugnant; quæque ipſa omnes, ſine diſcrimine, extirpare nititur, contraque veterum, Arii, Neſtorii, Eutychis ſchiſmata depugnavit. Denique orthodoxam illam eſſe, quæ unâ ubique gentium lege, atque autoritate adminiſtratur, quæ non ex unius, aut paucorum privatorum ſenſu; ſed totius Chriſtiani orbis; non ſeculi unius alteriusve; verùm omnis retro antiquitatis judicio S. Scripturam interpretatur, quæ crebris manifeſtiſque, inter infideles potiſſimùm, propagatur, ſtabiliturque miraculis, quæ non præcepta tantùm; ſed & conſilia ſectatur Evangelica (irrita, niſi ſint, qui amplectantur) quæ ſacrificium aliquod, in priſca novaq; religione poſſeſſum, & per Antichriſtum, ut Scriptura loquitur, abolendum noverit. Hæc enim omnia ejuſmodi ſunt, ut indubitato, vel rationis vel S. Literarum ſuffragio nitantur, & à quovis, niſi turpi ignoratione rerum, aut pravitate vitæ corrupto, admitti debeant. Et verò ab illo admittentur, qui animæ ſuæ pretium, ſalutis propriæ dignitatem ac felicis infelicisque æternitatis pondus, ex hac conſideratione pendentis, *momentum* apprehenderit.

L. Vnicus ab hac tantùm divulſione patet exitus, per Eccleſiam orthodoxam.

Natus hoc eodem anno, quo Lutherus abiit, in vitam Ratisbonæ fertur Joannes Auſtriacus * ſortitus eundem, qui parenti Carolo Cæſari fuit natalem diem. Mater ei Barbara Blomberga Ratisbonenſis, formâ ac genere juxta nobilis, ex quâ, ad Carolum inducta, ut mœrorem cantu allevaret, filium ille ſuſcepit, jam pridem viduus, Iſabellâ conjuge ante annos ſeptem amiſſâ: namque eâ vivente ſervaſſe Carolum perquàm ſancte conjugalem fidem fama eſt. Quin etiam ſollicitus, ne quid in ea urbe reſciretur, infantem impleto nondum anno, matri abreptum

* *Verba Fam. Strada de bel. Belg. d. 1. l. 10.*

LI. Ioannis Auſtriaci nativitas & educatio.

1546 ptum Aloyſio Quiſciadæ Imperatoriæ aulæ Præfecto, quem expertus erat arcanorum celantiſſimum, tradidit in Hiſpaniam deferendum; ut à conjuge Maria Ulloa, honeſtiſſimis ſanctiſſimiſque moribus matrona, educaretur: caveretque ne cui mortalium ſuboleret pueri pater; ſed lapſu temporum indoles ejus præcelſa, mores graviter officioſi, inceſſus ipſe atque aſpectus privato majorem arguebant. Ad æqualium puerorum greges, ita ſe addebat, ut egregius ipſe, & tanquam ductor haberetur. Cyrum diceres inter Paſtores, cum iis luctatione, aut curſu, aut jactu ſudis, aut alio campeſtri ludo eatenus congrediebatur, dum videretur ſibi victoriæ ſecurus. Ideoque libentius indulgebat equitandi ſtudio, quòd in eo facilè omnibus anteiret. Manè hæc prima ſurgenti cura, equum inſcendere, turmam puerorum ducere, haſtas ad manubrium uſque perfringere, aut ſuſpenſum in annulum rectà inſerere. Et gaudebat Aloyſius homo militaris illâ armorum indole, ac rudimentis, ut ajebat, magnorum operum, donec ab Imperatore Carolo admoneretur, ut filium mitioribus artibus imbutum ad ſacri ordinis amorem præpararet. Sed, ut ætas prima poſt tincturam voluptatis ægrè alium colorem bibit, difficilè jam deſerebat ludicra illa oblectamenta puer: & Carolus haud ita multò poſt fato conceſſit. Quo quidem ſupremo tempore aperuit Cæſar Philippo filio Hiſpaniæ Regi (namque antea clam illo id habuerat) Joanni, qui apud Aloyſium Quiſciadam Villægarſiæ educabatur, eundem, ac Philippo, Patrem eſſe: proinde advocaret ad ſe puerum, haberetque non minùs curâ & caritate filium, quàm ſanguine germanum fratrem.

LII. Philippus Rex Hiſp. illum pro fratre agnoſcit, ac recipit.

Sed Philippus Rex duos adhuc annos à Cæſaris obitu exſpectavit, quo interim Carolus filius Hiſpaniæ Princeps adoleſceret. Tum fratrem agniturus Valliſoleto ad Spinæ Cœnobium venandi gratiâ, magno nobilium comitatu proficiſcitur. Ad eum locum jubet è Villagarſia occurrere cum venatorum grege Aloyſium, ſecumque Joannem trahere. Aloyſius inſtructâ venatione, equum ſuperbè phaleratum inſcendit ipſe, Joannem vulgari jumento inſidentem poſt ſe ducit, venatorum globo immiſtum. Cùmque ad Toroſium montem acceſſiſſet (quem circa locum venari proſpectabat Regium comitatum) ex equo repentè deſilit, idemque, ut faciat, Joanni ſignificat. Paret ille: ſimul Aloyſius ante eum provolutus in genua; * *Porrigat*, inquit, *oſculandam mihi manum celſitudo tua. Novi quid habeat veneratio hæc mea; mox ab Rege, qui te accerſit, intelliges. Nunc equum, inſtratum tibi hoc ornatu, ſcande.* * Reſtitit ad ea puer ſubitâ novitate attonitus: tradidit tamen manum, atque equum ſubiit: ſuſpenſis admiratione qui aderant, &, tanquam in ſcena, quem exitum ea cataſtrophe habitura eſſet, intentis. Cum ecce in conſpectum venit Philippus Rex cum venatorum equitatu: illico Joannes ad pedes, præeunte Aloyſio ſe demittit, Regemque, in id officii, decorè compoſitus, de genu veneratur. Tum Rex manu puerum attollens: *Num ſatis teneat, quo patre ſit genitus?* blandè interrogat. Cùmque is reſponſi dubius hæreret quod illum, quem Patris habuerat loco, amiſiſſe jam ſe videret. Rex equo depoſitus. * *Macte*, inquit, *prænobilis viri filius es tu: Carolus quintus Imperator, qui cœlo degit, utriuſque noſtrum pater eſt.* * In quæ verba puerum fraternè complexus, in equum repoſuit: juſſitque illi

illi famulos accedere,utque ſanguinis Auſtriaci,& Cæſaris prolem addecet, inſervire: feſto interim venatorum clamore perſonantibus latè campis,ac læto inprimis Procerum plauſu, diem illum Feſtum Regi, fauſtum novo Regis fratri certatim effuſeque gratulantium. Rexque ipſe ſolitus eſt dicere. *Nunquam ſe jucundiorem venando prædam,quàm eo die retuliſſe domum.* 1546.

Sic agnitus Joannes Auſtriacus educari in aula cœptus eſt, quem deinde non pauci,& animi magnitudine,& rerum geſtarum gloriâ cum Carolo Patre contulêre.Utrique eundem natalis ac prope mortis diem: ſimiles terrâ marique in Mauros inque Turcas expeditiones.Idem Tunetanum Regnum ab utroque ſubactum.Plura patrem bella confeciſſe;nam & plures vixiſſe annos; filium unâ victoriâ navali numerum alterius adæquaſſe. Quod ſi penes hunc rerum arbitrium fuiſſet,regnisque & exercitibus unus imperaſſet, haud dubiè claritudinem patris aſſecuturum.Denique & in poſtremo vitæ actu ſimilitudinem patris optaſſe Auſtriacum:utque ille abdicatis regnis in divi Juſti ſolitudinem abdiderat ſeſe, ſic ipſum, paucis ante obitum menſibus decreviſſe, inter Serrati montis Eremicolas,*et demum inſervire Domino,qui*(ut ajebat)*plura quàm Philippus frater,& poſſet, & vellet.* Quod,unicone pietatis ſtudio, an rerum improſperè ſuccedentium tædio meditaretur, haud facilè ſeparaverim. Illud in Joanne Auſtriaco,citra omnem patris comparationem,non omiſerim. Mundiciem animæ,cujus amorem à puero indiderat educatrix Villoa, uſque adeò coluiſſe per omnem ætatem, ut nullam paulò graviorem noxam Deique offenſam apud ſe ferre diutius poſſet; atque ideo bis ſingulis menſibus(quod illi perpetuum fuit) conſcientiæ labes ſollicitè confeſſus excuteret:animo verè principe,qui turpiſſimæ ſervituti nequiret inſueſcere. Immo,nec expeditionem aliquando concepit, aut ſigna cum hoſte contulit, quin ante præliarem diem accuratiſſimâ confeſſione Dei clementiam propitiaverit.Quod ſanè ſtudium ſui in Principe viro,cui ab ætate,ab armorum imperio ſumma licentia,tantò quis,opinor,pluris æſtimaverit, quantò rarior in caſtris hæc pietas,quantoque hujuſmodi circumſpectio minùs ſolitaria, nec ſine multarum comitatu virtutum eſſe conſuevit. Hoc porrò ſi quis ad militares viri laudes adjungat, ad bellorum varietatem, quibus antequam intereſſet miles, præfuit Imperator:ad altitudinem animi,quo nullum genus hoſtium, vel numero majus,vel famâ inſuperabile unquam expavit: ad præliorum felicitatem,in quibus perpetuò victor,victus certè nunquam diſceſſit; profectò Joannem Auſtriacum magnos inter fortunatosque armorum Duces jure adnumeraverit. LIII. Virtus, fortitudo,felicitas ac pietas Ioannis Auſt. *Hucusq. Strada.*

Ad Concilii Tridentini progreſſum quod attinet,multis ille objectis remoris, velut in tempeſtate fluctibus,tardabatur, lenti aderant ex Hiſpania Galliaque Epiſcopi, ex Germania vix ulli,utpote primum Ratisbonenſi comitio,ac dein belli metu apparatuque detenti. Imperator ad hæc oſtentari Concilium magis, quàm in definiendis fidei controverſiis volebat progredi, ne Proteſtantes ante acceſſum damnati,illius judicium ſubterfugerent.Unde emendationem morum quorum corruptela præcipuum Adverſariis erat defectionis argumentum, Carolus inprimis urgebat.Sed contra ſtatuebat,nec ineptè,Pontifex, fidem ortho- LIV. Tridentini Concilii lenta exordia,& poſt diſceptationes varias,

m doxam

1546. ſeſſiones ac decreta. doxam formandorum debere eſſe morum principium ; ut ex qua regulæ Chriſtianis legibus diſciplinisque ſumendæ eſſent , nihil in reformatione morum ingeniis Lutheranorum idoneum à Romanis fingi poſſe. Fuitque acerrima hæc inter Pontificem Cæſaremque opinionum dimicatio , donec commiſſa Synodi Patribus , eâ denique ſententiarum conſenſione , quamvis invito Cæſare, ſtetit ; ut quæſtionibus fidei , morum inquiſitio reformatioque appoſitè, tanquam annulo gemma , jungeretur : uti poſt indictam in fine anni 1545. ad 13 Decembris Synodum , ſeſſione altera , ſequentis anni 1546 die Januarii 7 Patrum quadraginta trium judicio decretum eſt. Ac dein ſeſſione tertia Symbolum Apoſtolicæ fidei ab omnibus recitatum ; quarta verò die VIII Aprilis de Canonicis S. Scripturæ libris conſtitutum ; vulgato in Eccleſia textu ad conſpirantia tamen exemplaria emendato , cum omnibus in Canone jam olim receptis libris , (ex quibus Lutherus ſuo minus inſtituto faventes rejecerat) utendum , idque recepto antiquorum Patrum , totiusque Eccleſiæ , non privato recentium Interpretum , ſenſu. Poſt hæc ſeſſione quinta 17 Junii eliſit Synodus fundamentalem Lutheri de concupiſcentia , tanquam originali peccato , in omnes homines tranſeunte , errorem ; ſolumque cum Jacobo & Auguſtino admiſit , non , quod ipſa ſit , verùm quòd *Concupiſcentia cùm conceperit , parit peccatum ; peccatum autem cùm conſummatum fuerit , generat mortem.* Concupiſcentia igitur , licet tropicè dicatur ut cauſa peccatum , non eſt propriè ; quia mortem non generat , niſi per natum ex ſe peccatum. Quâ jam olim uſurpata Eccleſiæ ſententiâ atque interpretatione , cùm porrò inſiſtendum , anathematis interminatione additâ Synodus jure decreviſſet , præcipuam Sectariorum columnam ſubruit , quâ nixi , ob inquinata , ex concupiſcentiæ vitio , juſtorum , ut volunt opera, nullam eis juſtificandi vim , nullum ſalutis meritum indulgent , ſôlique juſtitiæ Chriſti per fidem apprehenſæ , ceu humanæ malitiæ pallio , omnia tribuunt ; libertatem homini ad benè operandum denegant , impoſſibilem divinæ legis obſervantiam fingunt , & neſcio quæ portenta opinionum , contra Deum ejusque verbum , contraque rationem nobis datam inferunt : ut nullus denique Tyrannus adeò immanis crudelisque reperiri queat , quàm hi Deum, omnis boni æquitatisque fontem , comminiſcuntur : qui nobis conſultò imperet , quæ expleri non poſſint ; ſeverè plectat, quæ nequeant evitari. Hujuſmodi ergò deliramenta , tanquam hydræ capita , divinarum Scripturarum teſtimoniis confixa , ex hoc malorum concupiſcentiæ fonte derivata , Synodus reprimenda putavit : ne ex leviori , ut principiò videtur , errore denique in hæreſum immane chaos abſtraheremur. Eratque hic primùm occupandus aditus , quo totius contra Auguſtanam Confeſſionem victoriæ momenta continebantur; unde ad juſtificationis detegendos errores , anno congreſſuque ſequenti, Patres conſcripti faciliùs tranſiêre. Nimirùm:

Vide can. Laodiceanum & Carthaginenſis III.

Iac. 1. v. 15. Aug. contra Iulian. l. 6 c. 11. & de nupt. l. 1 c. 23.

Error Proteſtãtium de peccato originali abominandorũ errorum ſeminarium eſt.

Dimidium facti , qui benè cœpit , habet.

LV. Quo facinore Quo tempore ſuperſtes adhuc Lutherus doctrinæ ſuæ confirmandæ gratiâ, ut

ut Fridericus Staphylus ejuſdem diſcipulus , factique præſens teſtis , memorat , dæmonem in obſeſſa Miſnienſi puella exorciſmis Wittenbergæ aggreſſus eſt ; quòd citra probrum declinare importunè hoc beneficium poſtulantes non poſſet. Ergo ſacrarium , aſſumptâ illa cum Staphylo , aliisque quibuſdam , ſubiit ; admotisque conceptis à ſe ex S. Literis adjurationibus , cùm furentem ſeque aggredientem dæmonem ſuſtinere non poſſet , neque per firmatum à diabolo oſtium pateret fugienti exitus , implorato aliorum ſubſidio , ſecuris denique per cancellos feneſtræ (quos & Lutherus nequicquam convellere niſus erat) ſuppeditata eſt. Quâ arreptâ Staphylus , Luthero , jam ex metu humana perpeſſo , & nil gratum olenti , januam ut demum fugamque aperuit , doctus cum alio deinde Magiſtro ſalutis ſuæ negotium pertractare. Fuitque hoc penè ſupremum in vita operum quo mundo fidem ſuam Lutherus probaret, non ſine inſigni ſui nominis ignominia. Nempe : *Opprobrium cœpti, qui malè claudit, habet.*

1546. Lutherus fidē ſuam mundo poſtremū probārit, in diaboli exorciſmo.

Digitized by Google

LIBER VII.

I. Carolus Imp. bellum adverſus Proteſtãtes auſpicaturus, urbes à Principibus abſtrahere nititur. Schleid. l. 17. & 8. Lamb. Hortenſius de hoc bello. Viloa in vita Caroli. Sur. in com. & alii.

IMperator bellorum jam certus, quibus contumaciam frangeret omni pacis conſilio robuſtiorem: duarum præcipuè rerum alebat curam, alteram, ne omnium in ſe federatorum Principum urbiumque arma uno impetu provocaret; alteram, ne ope neceſſariâ cùm Hiſpanarum, tum Italarum cohortium deſtitueretur. Nonis igitur Julii anno 1546. Hermannum Ubiorum Archiepiſcopum, Pontificio nuper ob infidelitatem fulmine ictum diſſimulata offenſione, literis seriò hortatus eſt, *Ne quem adverſariorum partibus contra ſe præſtaret, aut militem, aut opem, ſtaret porrò inviolatâ in Cæſarem fide, niſi parem cum hoſtibus fortunam experiri malit.* Cui, ille mandato obſecutus, Cæſaris noluit indignationem mereri. Alias ad Noribergæ, Argentorati, Auguſtæ, ceterarumque urbium conjuratarum Proceres, literas dedit, quibus eos armorum metu abſolvere eſt conatus. Hac illas ſententiâ inſcripſerat. * *Quem curæ amoriſque locum apud me hactenus Germanorum ſalus habeat, luculenta teſtari facta, decretaque non obſcurè poſſunt, quibus obviam ſeditionibus inteſtinis ivi, ac laboravi, ut Deo fides per Germaniam integra, pax hominibus inviolata, decus ſuum ac libertas inconcuſſa togatis conſtaret urbibus. Quorſum enim tot tamque arduæ profectiones ſuſceptæ, tot effuſi in concordiæ negotium ſumptus, tot agitata concilia? At enim non deeſſe conſtat, qui earum rerum tractationem malignâ animi interpretatione pervertant; qui imperii legibus, qui libertati communi, qui Cæſareæ dignitati audaciâ non ferendâ, illudant: nihil probent ac ſequantur, niſi ſuæ commenſum libidini. Nimirum ſpecioſo pietatis ac religionis pallio fraudes arteſque obtegunt; ut ſub virtutis umbra ad communem perniciem liberrimè graſſentur, legibuſque obliteratis, ac judiciis peſſundatis imperatoriam autoritatem proterant, jura civitatum occupent, bona omnia religioni nuncupata poſſideant. Hæc vulgatis totâ Germaniâ teſtimoniis evinci, infamibus conſtare tabulis ſcriptiſque, famæ ac nomini imperatorio injuriis certum eſt. Tot exundantes per Teutonicas nationes motus, in proxima etiam regna transfuſos, tot datas acceptaſque à perduellibus clades vidimus, quæ aliud nihil quam refractariorum quorundam Principum pertinaciam ingerunt, juſtiſſimamque vindictam depoſcunt. Adverſus hæc ego nulla hactenus arma præter patientiam adhibui; nunc denique, quæ oleo ſanari non poſſunt vulnera, aceto diluenda videntur. Autores malorum ad officium revocandi ſunt; ut à ceteris impendens diſcrimen propulſetur, ut jura, leges, & judicia ad priſtinam integritatem redeant, urbibus ſuus decor, ac tranquillitas conſtet. Hæc eo à me fine expoſita ſunt; ut ne incerti quovis rumorum vento circumferantur, & in alios arma cudi, quàm rebellium capita exiſtiment.*

Spero

Digitized by Google

Spero equidem non defuturos, qui operam tam digna poſtulanti Cæſari adjungant, nec ſceleri contra æquitatem patrocinentur, & adverſus propriam libertatem gladium ſtringant, perduellium amici. Quod ſi pro Imperatore, pro imperio, pro ſeipſis, arma induerint, gloria quàm ignominiæ propiores abſceſſuros ſunt prælio, habiturique officij præſtiti dominum non immemorem. Ejuſdem argumenti ſcriptum Dux Wirtenbergicus accepit. Paria Granvellanus & Navius, aulæ Cæſareæ Proceres, urbium Legatis, Imperatori Ratisbonæ præſentibus, inculcarunt. *Nihil videlicet urbibus formidandum, nonnullis viris Principibus, alienarum facultatum direptoribus, ac perduellionis crimine à Cæſare ac imperio divulſis, hoc bellum intentari* Helvetii eiſdem Cæſaris rationibus per legatos à federatorum partibus ſunt avocati.

Sed, licet Ubiorum Princeps ut commodo Cæſaris, ita ſuo haud levi diſcrimine poſtulatis imperatoriis locum faceret, humanitate ſingulari, quâ illum nuper tranſiens Carolus occupaverat, captus; urbes tamen Smalcaldico fœdere ſociatæ, quarum ſex præcipuæ cenſentur, Auguſta, Ulma, Argentoratum, Francofurtum, Lubeca, Hamburgum, & Brema, (nam Noriberga, Nordlinga, ceteræque eadem religione conjunctæ, hoc fedus rejecerant) nequaquam obtemperarunt, Argentorati primores Cæſari ita etiam per literas reſponderunt, ut præter infeſta arma nihil ab illis exſpectandum videretur. * *Gratum, inquiunt, inprimis eveniſſe ſibi, quod intelligant Germaniæ ſalutem curæ eſſe Cæſari; orare etiam, ut hæc ipſi voluntas perpetua eſſe velit, neque intempeſtivo armorum remedio corrumpatur. Dolere magnopere repertos in Germania, qui Cæſareæ autoritati auſu refractario illudant, obſequiorum immemores: neque exiſtimare ejuſmodi ſuæ religionis aſſertores ſcelere obſtrictos teneri. Per ipſos ſanè hactenus non ſtetiſſe, quo minus tentata ſæpius pacis conſilia, eo, quem ſperaſſent, exitu concluderentur. Pontificiis illud jure imputandum ad ſuas rationes obſtinatis. Poſtremos Ratisbonæ adverſarum partium congreſſus, abſque fructu diſſolutos, quod ad Tridentini Concilij Proceres diſceptatio religionis rejecta ſit; ut ſi illus Ariſtarchus, tanquam ſolùm oculatus, tot populorum cauſſa ſubjicienda eſſet, & Germano credenda ſint, quæ Italo libuerint. Quod verò Eccleſiaſticorum poſſeſſiones à nonnullis ſuorum occupatæ, atque in alios Reip. Chriſtianæ aptiores uſus converſæ ſint, id & Cæſarem jam pridem edoctum, & Spirenſis decreti autoritate ab ipſo indultum. Nulla ſe violare judicia, ſed emendata etiam cupere, malignitate quorundam in foro Spirenſi perverſa; nihil optare, niſi quod cum ſumma æquitate ſit conjunctum. Mirandum verò eſſe, ſi qui ſuarum partium homines, tàm audaces ſuique diſſimiles reperti ſint hactenus, qui dignitatem imperatoriam ac libertatem Teutonum oppreſſum, aut etiam imminutum eant. Calumniam hanc eſſe Romæ natam, urbe optimis ſemper conſiliis inimiciſſimâ. Palàm atque in luce, alia longè conſpecta ſuorum in Cæſarem Germanosque ſtudia. Quot in Turcam Gallumque ſuppeditata eſſent auxilia, tot extare ſuæ voluntatis ac fidei erga Imperatorem monumenta. Proinde æquum ſe judicium non modo non declinare; ſed orare etiam; ut innocentiæ ſuæ, contra aliorum malevolentiam livoremque tuta eſſe poſſit defenſio. Indictâ ſeſe cauſsâ, belloque, communi gentium jure, nunquam denunciato, malè ad ſupplicium depoſci. Valerent aliquid cùm præſentia, tum antiqua parentum ſuorum in Auſtriacæ familiæ homines congeſta beneficia ad recentem invidiam, indignationemque ſopiendam. Exigeret cum animo ſuo Cæſar præſentem Germaniæ faciem Turcicis*

II Smalcaldici federis urbes imprimisq; Argentoratum obſiſtens Cæſarem à bello avocare conatur.

 cicis

Digitized by Google

1546 *cicis bellis exhauſtam, in minentemque tot urbibus, populiſque, ſi inteſtinâ ſeditione agitetur, vaſtitatem. Nihil deinde ſpei nervorumque ad externos hoſtes, virtute priſtinâ, depellendos reliquum fore. Quæ ſi levia Cæſari non videantur, ne tam facili adverſariorum impulſu in transverſum belli ſenſum à pacis conſilio abripiatur.*

III.
Principes Apologeticis ſe purgant ſcriptis, & religionis non rebellionis cauſam agi docent.

Hæc ferè illi, uti & deinde confederatorum Principes literis ad Cæſarem datis, ad ſui purgationem, adferebant. Apologetico inſuper libello Philippus Haſſiæ & Joannes Fridericus Saxoniæ Principes idibus Julii divulgato, & ſuam probare aliis cauſam, & Cæſaream improbare ſunt conati. Docebant * *bellum adumbratâ quidem rebellionis ſpecie, quæ nulla eſſet, reverâ naſcentis per Germaniam religionis opprimendæ gratiâ ſuſcipi; ut nimirum divulſis ejusdem federis Germanis, alios poſt alios opprimat, & ſibi victoriam facilem, illis ſervitutem inſtruat. Hæc ex multorum in aula imperatoria Procerum verbis temerè effuſis; ex Cæſaris facto extremum Ravensburgo excidium interminantis, ni ſuſceptæ fidei obnuntiaret; ex Pontificis denique ſententia Ubiorum Archiepiſcopum ſede dignitateque propriâ, religionis gratiâ, deturbantis, perſuadere ſunt viſi.* Illo etiam utebantur obfirmati animi decreto, quo Auguſtæ diſertis quondam verbis Cæſar enuntiarat, ante ſe opes vitamque cum ſanguine profuſurum, quàm ſerpentem in Germania laturum hæreſim. Gratitudinis deinde neglectæ Carolum non obſcurè arguebant, atque illud inprimis Friderici patrui ſui beneficium oggerebat Saxo, quod cùm is, à Maximiliani funere, quorundam ſeptemvirorum ſuffragio Imperator denuntiatus eſſet, ultro tamen ſummum Carolo Magiſtratum detulerit. Negabant verò Cæſari fas eſſe ullum imperii ordinem indictâ cauſsâ proſcribere, aut externum in Germaniam militem, absque Principum voluntate inferre.

IV.
Proteſtantes Cæſare in milite ſcribendo potiores, copiis vincunt.

Inter has literarias concertationes, tanquam bellorum præludia, utriusque partis ſtudia in armis, quanto poſſent opere, cogendis erant, ad quæ expeditiores aliquantò confederatorum quàm Cæſaris res erant. Siquidem illis jam tota propemodum favere Germania, aut religionis, aut federis etiam admiſſi ſtudio videbatur. Ut proinde Catholicarum partium capita metu ſuſpenſa timidè ac cunctanter operam opemque Imperatori ſuo præſtarent. Ex ipſa etiam Cæſaris aula (ut non aberant hæreticorum fautores) nullâ ſecretorum conſiliorum fide, ad hoſtem emanabat continuò, quidquid agitatum domi decretumque fuerat. Cæſaris tamen, & indefeſſa diligentia, & infracta conſtantia eas omnes difficultates evincebat, quæ poterant eſſe maximæ.

V.
Pontificem ſibi Cæſar certis legibus adjungit.

Pontificem ille ſibi adjungendum ratus, Cardinale Tridentino Madruccio interprete, fedus ante aliquot conceptum menſes ad ſextum Cal. Julias cum Paulo ejus nominis tertio iniit, quod iis conſcriptum legibus conſtitit. *Primò, ut Cæſar exercitum adverſus hæreticorum federatos proximo Iunio comparet, omnesque Concilium Tridentinum aſpernantes ſectarios ad avitam religionem, Romanæque ſedis obſervantiam, vi aut ratione compellat. Deinde nullo pacis pactionisve alterius decreto cum illis conveniat quod orthodoxæ Romanæque Eccleſiæ adverſetur. Pontifex viciſſim ducenta aureorum nummûm millia Venetiis in hujus expeditionis uſum deponat, recipienda niſi bellum proceſſerit. Addat pecuniis duodecim millia Italorum peditum, equitesque levioris armaturæ quingentos,*

Digitized by Google

tos, are ſuo, & ſcribendos, & ſex menſium ſpatio alendos. Denique indulgeat dimidiam ex Hiſpania proventuum Eccleſiaſticorum partem, ex Cœnobiorum verò poſſeſsionibus venditis ad 500 aureorum nummûm millia, in ejuſdem belli uſum traducat. quibus tamen in re novi exempli arbitratu Pontificis abundè caveret Cæſar, pignore ex propriis bonis ſubſtituto. Pontifex ne belli ſumptibus ſufficiendis deeſſet, totâ Italiâ vicinisque inſulis decimas bonorum Eccleſiaſticis omnibus imperavit, Quo ſubſidio quamvis amplæ res Cæſaris exiſtimari poterant, Acatholicorum tamen viribus longè futuræ erant inferiores, niſi illorum nonnulli, aut privatis inter ſe offenſionibus diſtracti, aut ſpe præmiorum adducti, imperatorium nomen ſecuti fuiſſent. In his Albertus & Joannes Principes Brandeburgi, Mauritius & Auguſtus fratres Saxoniæ Duces, Georgii duo, Magnopolis alter, alter Dux Brunſvici, Fridericus Comes Furſtenbergicus & Reinhardus Solmenſis, qui Auguſtanâ quidem confeſſione, Schmalcaldico tamen fœdere adverſariis conjuncti non erant. Fridericus Elector Palatinus belli pacisque medius, fide quidem in Deum proditâ, Cæſari nondum fidelitatem abjuraverat. Itaque propoſiti incertus, cum Mauritio Saxone & Joanne Branbeburgico armis intercedere, irrito tamen ſtudio, eſt conatus. Principes ac civitates orthodoxæ exiguo per Germaniam numero definiebantur. In illis, præter Ferdinandum Regem, Bavarus ac Clivenſis Duces, multique nobilium, nec fœdere, nec religione novâ hoſtibus addicti, in his urbium præcipuæ Moguntia, Treviri, Metæ, Aquiſgranum, Colonia: infirmum adverſus hæreſim, & viribus, & voluntate ſuâ futurum robur, ſi uno hanc impetu debellandam Cæſar ſtatuiſſet. Erat is Ratisbonæ etiamnum, quò concilii gratiâ venerat. Urbs hæc eſt liberarum civitatum ad Danubii ripam, quæ Auſtriam ſpectat; extrema, nobilitate atque amplitudine Principum copiis opportuna: ab Ingolſtadio novem paſſuum millibus, ab Auguſta octodecim ſeparatur, fide adhuc in Cæſarem integrâ, licet in ſuperos jam corruptâ. Huc Cæſar undique copias cogi ex nupero per Germaniam delectu jubet, tum ex Pannonia arceſſi Hiſpanorum duo millia octingentos. Germani quinque millium numero pedites confluxerunt ſub Hillebrando Madruccio Tridentini Cardinalis fratre ſtrenuo juvene, & Georgio Regenſpurgo expertæ virtutis milite. Hiſpani ſub Aluaro Sanda, viro genere, ac belli gloriâ inclyto militiam exercebant.

Nonnullos etiam Proteſtantium non illigatos Smalcaldico fœderi, cum paucis Catholicis ſibi addicit.

VI.

Tantillum cenſebat militem Imperator, cum Auguſtani ſimulatione amicitiæ adverſus Cæſarem depoſitâ, viginti & duarum cohortium militem, quem ſe urbi defendendæ ſcripſiſſe jactaverant, Ulmæ ac Wittenbergæ cohortibus decem, magnisque equitum copiis ſociant. Hi viginti & octo bellicis inſtructi tormentis Fieſſæ poſito ad Lycum amnem oppido, caſtra caſtris objiciunt; ſed imperatoriis miles longè impar retrò Tirolim conceſſit. Sectarii Fieſſâ occupatâ, validoque munitâ præſidio, propiùs ad Alpium fauces Italicis copiis præcludendas feſtinant. Unum iter ex Italia ad Bavariam, per Tridentum & medias Alpes Oenopontum patebat, quod ſubinde in bivium diſſectum, vel ſecundo flumine Oenopontum per Copſtenum, Tirolis oppidum, egregio firmatum opere; vel propter radices montium trans Cluſam deducit, arcem ingenio loci munitiſſimam. Huc quam-

Proceſſus urbes inprimisque Auguſta decepto Cæſare, magnum militem ſociant, & Alpium fauces ad Italos excludendos occupant.

1546. quàmprimùm Schertelius federatorum archiſtrategus, caſtra admovit. Jam enim Copſtænum ſuæ poteſtatis habebat; valuit ea ducis celeritas ad terrorem primò, ac porrò deſperationem præſidiariis incutiendam, qui licet trepidè raptimque vallo arcem cinxiſſent; opere tamen recenti perlevique momenti nihil ad longam defenſionem adjeciſſe ſe crederant. Cluſâ igitur deditione acceptâ federati Oenopontum properant, quo loco occupato, Cæſari omnis ex Italia comitatus pecuniæ militiſque transportandi via ac ſpes intercepta videbatur; ſed Caſtelalti, militiæ illic præfecti, conſilio diligentiâque profectum eſt, ut octidui ſpatio duodecim penè millium collectus exercitus, regionis atque oppidi defendendi gratiâ, conſiſteret. Quâ re dejectis adverſariorum animis Schertelius ſeſe recipere eſt coactus. Quo ab Alpibus digreſſo, quadringenti Hiſpanorum Copſtænum adorti, felici ſucceſſu invaſere, non levi clade oppidanorum. Ita via Italis facta eſt haud multò pòſt affuturis. Quamvis igitur conſulto hunc federati alpium tranſitum Pontificiis copiis præripiendum exiſtimaverint; conſultiùs tamen longè acturi fuerant, ſi imparatum à commeatu ac milite ſufficienti Cæſarem Ratisbonæ aggreſſi eſſent, præſertim in urbe religione illis devincta verſantem, neq; ad longam obſidionem inſtructum. Error hic primus malè auſpicatæ militiæ fuit.

VI. Confederatarũ urbium Duces feliciter auſpicātur, quibus Saxo & Haſſus ingentes copias jungunt.

Dilinga tamen interea ab Heddeco, Wirtenbergenſium copiarum præfecto, deditione accepta Catholicorum terrorem auxit, fecitque ut Eiſtetenſis Præſul, legatione miſsâ, pacem, commeatûs tranſitûſque per agros ſuos oblatione emerit. Sed & Schertelius, miles impiger atque in omnem occaſionem vigil, Donawerdæ improviſus adeſt, caſtriſque oppido admotis, ſpretâ deliberationis ſuſceptæ morâ, invadit urbem, vi ſuâ, an civium diſſimulatione, haud ſatis liquet, certè parcitum omnibus, armatâ vi parùm obnitentibus, præterquam cœnobiorum incolis. Urbs hæc Danubio incumbens imperialis & libera, caſtriſque figendis perquam opportuna eſt, cùm ad ſufficiendam militi per Danubium & Lycum annonam pateat. Siquidem Lycus amnis, medius Bavariæ Sueviæque limes, Auguſtam præterlabens, quatuor inde milliarum devolutus ſpatio, Danubio ad Donawerdam commiſcetur. Danubius verò ex Abnoba monte, Rhæticis Alpibus Rhenique fontibus propinquo, natus, per Ulmenſium agros ſeſe effundit, hauſtaſque per decurſum ſexaginta amnium aquas, ſex vaſtis fluminibus in ponticum oceanum evomit. Huic loco immoranti Schertelio Saxo Haſſuſque, federatorum Principum urbiumque ſummi Duces, ſeſe ingenti milite adjungunt, 80 cenſuiſſe omnes peditum millia, decem equitum memorantur; bellicas ſecum, conflatas ex ære, machinas infra centum non traxiſſe.

VII. Cæſar Saxonem & Haſſum publico edicto proſcribit, bonaque addicit occupātibus.

Cujus rei, delato ad Cæſarem nuntio, utrumque Ducem, publicis tabulis rebellionis ac læſæ Majeſtatis reum promulgavit, ſuiſque poſſeſſionibus, iis proſcripſit legibus, ut primò occupantibus addicerentur, proſcriptionis eas memorabat cauſas, quas ferè ſuprà litteris ad illigatas federi urbes complexus fuerat, *ad Ordinum imperialium contemptum, exempla perfidiæ ac ſeditionis alita, iſto conjuratorũ in Cæſarem ſedere, profligatos bello concitato imperii Principes, occupatos per vim frandes-*

Digitized by Google

desve aliorum poſſeſſiones, corruptam oppreſſamque judiciorum, Spiræ præſertim, æquitatem, provocata in Cæſarem externorum Regum arma, Gallorum, Anglorum, Turcarumq́;. Quæ quidem omnia tam, ajebat, eſſe manifeſta, ut refutari nequirent; tam atrocia, ut juſtiſſimam animadverſionem requirerent, quam, cùm lentoribus remediis ultima nequicquam ſit expertus, nunc denique acerbiorem adhibere ſe, intolerabili illorum pertinaciâ compulſum eſſe. Proinde ſingulis imperio ſubjectis graviſſimè ſe præcipere, niſi pari ſcelere pœnâq́; obſtringi cupiant, hanc ſocietatem ne conſilio, opibus armisque conjunctis ineant. Si quid fecerint temerè hactenus, ne pertinaciam cœpto addant crimini, ſed maturè Cæſaris accedant partibus, liberos ſeſe præſenti decreto, eximiosque ab omni decernere obligatione fidei, quotquot illam, juratam licet hactenus, rebellibus præſtiterint.

Sed Cæſare paucis Germanorum Hiſpanorumque copiis aucto confederatorum ſpes animique in immenſum excreverant, cùmque indicendum Cæſari bellum, inſtituto majorum, cenſerent, de literis inſcribendis ita inter utrumque diſceptatum eſt, ut Saxo, derogato illi Imperatoris titulo, ſcribendum Carolo de Gandavo eſſe contenderet; quod abſque rebellionis nota imperatorium illi nomen tribuere vix liceret. At Haſſo magis viſum eſt, hoc illum titulo, niſi cum Caſtris, non exuere; ne Principes reliqui intempeſtivâ arrogantiâ læderentur: quod cùm minùs probarent ceteri, placuit denique ſalutandum illum, tanquam Cæſaris ſeſe loco gerentem. Miſſo tubicine literæ ex teli amento, veterum more, ad caſtra Landiſhutæ vicina deferuntur. Ferdinandus Toletanus Albæ Dux, fidei virtutisque ſpectatæ miles, ſummo illis poſt Cæſarem imperio præerat. Hic epiſtolæ datæ nihil reſpondit; ſed publicas viciſſim proſcriptionis tabulas ad rebelles perferendas tradidit, legatisque ejuſcemodi rerum crucem deberi aſſeruit, niſi in Cæſarem, injurias etiam clementiâ ulciſcentem, incidiſſent. Fuerat, ut dixi Carolus Ratisbonæ, nondum auxiliariis ex Belgio Italiaque adjutus copiis, nondum, exſpectatis ab Auſtria, militaribus inſtructus tormentis. Hæc per nuntios in via quidem acceperat eſſe ſed hoſtium milite impedita, nec adfutura, niſi magno temporis itinerumque diſpendio. Quæ res cùm hoſti, ab omnium rerum copia inſtructiſſimo, perquam opportuna rurſum, ad Cæſarem Ratisbonæ opprimendum accidiſſet, tanta fuit omnium, vel ad intelligendum cæcitas, vel ad audendum negligentia, aut certè tanta imperatorii nominis fortuna, ut imbelli Carolum oppido hærentem, cui ſalutem ſuam crediturus in periculo non fuerat, impunè iſtic morari ſint paſſi, cùm vix habiturum perfugii tutam ſedem, totâ ejicere Germaniâ haud difficulter potuiſſent. At longiori illi temporum locorumque circuitu incluſuri hoſtem, conſultò ſeſe antè vicinis Cæſari præſidiis immiſſuros credebant, neque exercitatum per omnem belli fortunam Carolum tam levi impulſuros impetu exiſtimabant: cautè ob id incedendum rati, nequid præcipitando delinquerent. Sed timidâ hac circumſpectione ut fieri ſolet, dum charybdim vitant, in ſcyllam incidunt. Cùm enim vix ullum militiæ opus ſine diſcrimine ſit: *Stultum erit, aut omnia evitare pericula velle, aut omnia contemnere. Optimus ille miles, qui & graviora cautè declinare, & leviora fortiter ſuperare didicerit: ne vel in præcipitationem, tanquam bellicæ fortunæ ſcopulum; vel in cunctationem, tanquam vadum,*

VIII. Bellum Cæſari Proteſtãtes Majorum more denunciant ſed occaſione ejus opprimendi dum imparatus erat, improvidè neglectâ.

1546. *impingat*. Quorum illud temerarii, hoc timidi bellatoris vitium eſt, illud audacibus, hoc prudentibus metuendum. Verùm inexpertis contra expertiſſimum Ducem pugnaturis prona erant ad mali ſuſpicionem ac timorem omnia. Reinam igitur oppidum Bavariæ ad Lycum, non procul Donawerda ſitum, Cæſareâ Germani nominis cohorte defenſum, haud multo labore occupant, vim civibus extremam operiri nolentibus. Cæſar deinde hoſtium intentus conſiliis, per exploratores didicit Landishutum cogitare, ut viam, ab Oeniponto Ratisbonam ducentem, interciperent, atque ab exſpectato Cæſarem ſubſidiario milite ſepararent. Expeditior nulla futura erat expugnandi Cæſaris ratio, quàm ejus propoſiti felix eventus. Cùm ab Italis Hiſpaniſque diviſo, certa illi Ratisbonæ obſidio, extremo rerum diſcrimine, exſpectanda fuiſſet. At prævertit celeritate, animoque incredibili Cæſar, ac quatuor Germanorum millibus Hiſpaniſque trecentis ſub Pyrrho Columna ad Ratisbonæ præſidium relictis, cum reliquo milite ſecundis caſtris Landishutum attigit, omnem ante belli aleam ſubire paratus, quàm hanc extortam de manibus opportunitatem videre. Auxiliares igitur copias quantâ poſſent feſtinatione adeſſe juſſit.

IX

Inſtructiſſimũ Proteſtãtium exercitum. Cæſar ad Landiſhutum ſuſtinet, Italiſque conjungitur.

Erant in caſtris federatorum ad Neoburgum promotis, præter memoratum ſupra militem, principes & duces exercitus facilè novem. Ex Saxonica familia duo, ex Brunſvicenſi quinque, Anhaldinus & Dux Luneburgicus, quibus alii Germani comites decem acceſſerant, vires eorum omnium ſententiâ tam cenſebantur firmæ, ut, qui his ſe Carolum prælii diſcrimine objecturum crederet, eſſet nemo. Tamen ea fuit ad pugnandum alacritas, ad audendum virtus, ut pugnam mortemque etiam, ante fugam, electurus videretur. Siquidem caſtris juxta urbem fixis, hoſtium operiri adventum ſtatuerat. Hærebant ſuſpenſi multorum animi, ancipiti periculoſiſſimi belli eventu, intentiſque cogitationibus imminentem Reip. Chriſtianæ perniciem, aut ſalutem ominabantur, votis judiciiſque inter ſe pugnantibus, prout quemque favor atque odium in diverſa agebat. Ceteri ferè orbis Chriſtiani Principes, Imperatore in tam pia cauſſa deſtituto, otioſi ſpectatores, quàm actores tragœdiæ malebant eſſe; cùm ab ipſo Boryſthene tres Tartarorum Duces equitum illi millia quatuor, totidemque Arabum à Tuneto Rex barbarus ultrò in ſubſidium deferret, quibus neglectis ſuâ ipſe virtute ac Deo fretus, nullum in ſummo diſcrimine timoris argumentum dedit. Sollicitatus à conjuratis Dux Bavarus ita quidem in fide Imperatoris perſtitit; ut ei, neque obſtare, neque prodeſſe magnopere ſit viſus. Cujus tamen non minùs ſalus, quàm diſcrimen, ex Cæſaris fortuna pendebat; cum illo ſuperato, de religione aut certè regione ſua periclitaretur, vel hæreſin vel bellum admiſſurus. Palatinus denique ad partes ſeſe proteſtantium auxiliarem adjunxit. Franciſcus Galliarum Rex, Solimannus Turcarum, Henricus Anglorum adverſus Cæſarem provocati, federis cum illo ſuſcepti religione ſeſe impediri reſponderunt. Confederati ubi animadverterunt Cæſarem opportuno ad Landishutum caſtrorum loco, ſine atroci certamine dejici non poſſe, neque ita facilè Ratisbonam annonæ apparatuſque omnis militaris occupari ſedem poſſe, deſidiâ utramque de manibus occaſionne

Digitized by Google

 1546.

nem effluere ſinunt, dum jam copiis ex Italia adventantibus Cæſar factus auctior magis etiam illorum vires contemneret. Selectiorem nunquam ſpecie ac juventute militem Italiam ætate illâ dediſſe memorant. Præter equites levis armaturæ mille decem millia peditum ſub ſignis numerabant. His Octavius Farneſius Cæſaris gener Pontificiusque nepos, egregii juvenis animi præfectus, militiæ ſocios expertiſſimos bello viros, Vitellios, Sabellos, Sfortias, Urſinosque ſub ſe ducebat. Hos ſubſecuti ex Neapoli & Inſubria veterani roboris ſex millia Hiſpanorum ſub Philippi Lanoi Ducis auſpiciis. Quibus Imperator auxiliis confirmatus hoſtes Ratisbonam lentè progreſſos motis repentè caſtris præoccupare ſtatuit. At illi aliò conſilia Cæſaris ſpectare rati, Saxoniæ metuere cœperunt.

Quare ſtratum ponte Danubium transgreſſi, haud procul Norgovia, intelligunt, Cæſarem Ratisbonâ iter Ingolſtadium deflectere, is enim, admirabili celeritate, juncto ad Neoſtadium duobus pontibus flumine in adverſam ripam nitebatur. Mutato igitur hoſtes conſilio Ratisbonam magnâ jam parte copiarum nudatam contendunt; ut à Donaverto & Neoburgo Cæſaris exercitum averterent, at ſubſidiario rurſum milite ad urbem deſtinato, præoccupata illorum diligentia eſt. Cæſar verò delecto ad Ingolſtadium idoneo caſtrorum loco ita reſedit, ut urbs ipſi, ipſe urbi contra hoſtilem impetum auxilio eſſet, dum exſpectatus à Belgio ſubſidiarius miles accederet. Oppidum à tergo erat, ſiniſtrum latus flumen paludesque tuebantur, à fronte ac dextera lata ſeſe in campos effundebat planicies. Poſt hanc non incommodo ſeſe loco caſtris noſtris hoſtilis exercitus objecit, certo quidem pugnandi conſilio, ſi fretum caſtrorum opportunitate Cæſarem poſſent elicere; at Carolo jam antè conſtitutum erat, Buranum cum Belgicis admittere copiis, quàm aperto marte concurrere. Hinc diſpoſitâ intra ſubitarii operis vallum acie, hoſtium irruptionem præſtolabatur. Sed his eminùs ſatis viſum eſt incredibili tormentorum vi in caſtra Cæſaris detonare, ut in imperatorios aciei intra vallum explicatos globorum mille & nongenti ſint excuſſi, quo numero in caſtris reperti ad tormentorum Præfectum delati ſunt. Ita tamen conſtanter hæc tempeſtas à milite Cæſaris oratione ac communi periculo animato, eſt excepta; ut quem juſſus occupaverat locum, deſerere nemo ſit viſus. Carolum verò non abſque præſenti Numine ſervatum tum inprimis memorant cum excuſſa tormento Sphæra atque ad ejus pedes decidens, eodem veſtigio, quo ceciderat, humo præter omnem conſuetudinem obruta ſepeliretur. Tanta cum ſuo Imperatore militum conſtantia, hoſtes à caſtrorum oppugnatione retardavit. Conſultò Haſſus ſuaſerat, avidas pugnæ cohortes, vel per valla in Cæſarem ducendas, multis copiarum partibus inferiorem. Cujus opinio, ſi prima ſtatim die valuiſſet apud ceteros, præſentiori ad victoriam fortunâ uti deinde nunquâ potuiſſent; cùm vallum etiamnum humile, neque opere pleno circumductum, facilè ad tranſitum militi pateret, quod periculum noctis inſequentis morâ Albanus vallo inſtructiori imminuit. Levioribus interim præliis, aut campo aperto, aut ex inſidiis concitatis, Itali Hiſpanique, ubique ſuperiores, perquam fœderatis importuni erant, præſertim cùm irruptionibus nocturnis in caſtra, nullam feſſo mili-

X. Digreſſis Proteſtātibus Cæſar collocatis ad Ingoſtadiū caſtris, eoſdem verſum validiſſimè oppugnantes tenet Belgicisque ad ſe copiis ad tum apeut.

 mili-

1546. militi tutam pro quiete horam faceret. Cæſar verò munitionibus caſtrenſibus eò progreſſus ſenſim eſt, ut caſtra caſtris admoveret, & liberum hoſtili equiti frumentandi aditum intercluderet. Ita graviſſimis denique incommodis circumventi federati tantò inferiores virtute, quantò numero ſuperiores, communi ſententiâ diſcedendum ſtatuerunt. Subinde nuntiatum Cæſari eſt, Maximilianum Buranum Belgii comitem, deluſo obſiſtente ad Rheni oram Aldenburgio transmiſiſſe decem peditum equitumque quatuor millia, quibus Hiſpani Italique, Anglo contra Gallum nuper ſubmiſſi, ſex millium numero ſeſe adjunxiſſent. Hunc verò, conjurati Helvetorum jam ſeptem millium aucti copiis, cum objectis inter Cæſarem ac Buranum caſtris, aut arcere, aut ad iniquam pugnandi conditionem potuiſſent compellere, timidè parumque circumſpectè ſeſe Caſtris ad Donavertam incluſêre de ſua jam tantùm addictarumque ſibi urbium defenſione ſolliciti.

XI. Cæſar plenis jã copiis inſtructus progreditur, urbeſque diverſas occupat, & pugnã ambit.

His opibus Cæſar fretus, complura ad utramque Danubii ripam oppida, à Neoburgo exorſus, non tam vi, quàm virtutis ac felicitatis ſummæ exiſtimatione obtinuit, nil hoſte contra auſo, qui tot urbium jacturâ provocatus, de Nordlinga ſibi providendum exiſtimabat: motis iccirco Donavertâ caſtris, haud procul urbe conſedit, loco munito atque ad rem frumentariam idoneo, quæ res Cæſari profuit, ad Donaverdam Italicis copiis occupandam, inde Tilingam Lauingamque, ac vicina ejus loci oppida in poteſtatem recepta. Cum, Prentio amne ſuperato, Ulmenſium agris immineret, hoſtem rurſus, Ulmæ ſubventurum, Nordlingâ abſtraxit, qui poſtquam unà cum Cæſarianis ad amnem crebris velitationibus concurriſſent, nunquam tamen pugnæ capitalis aleam, ſæpiùs à Cæſare oblatam, experiri ſunt auſi. Aſperior jam utroſque hiems ad hiberna provocabat; ſed ne id, conſiliis licet ſuorum incitatus, Cæſar ageret, gravis illum atque æqua continebat ratio, quâ mediam belli fortunam abrumpendam non putaret.

XII. Poteſtãtes quæſitâ nequicquã pace, & fame preſſi, exercitum pro hibernis quærendis partiuntur. Sed Principum copiis Franconiam Cæſar præcludit, unde domum repetere cogũtur.

Itaque, metatis ad Lauingam caſtris, atque ex iniquiori primum loco ad æquiorem traductis, hoſtes ad Giengam reſidentes, eâ rerum inopiâ ac deſperatione preſſit: ut poſtquam de pace fruſtra Cæſaris animum pertentaſſent, ſeptimo denique Cal. Decemb. bipartito exercitu, quorum altera pars, quæ erat federatarum urbium, regiones ſuas per hiberna inſideret, ac defenderet; altera Saxonis atque Haſſi auſpiciis ducta in Franconiam, magno Cæſaris incommodo, perventura credebatur, cùm eo loci Rotenburgo potiti firmiorem etiam, quàm ad Danubium ſedem poſſent figere. Sed Boffingâ Nordlingâque per iter Cæſar obtentâ, Rotenburgum pervenit ante, & obtinuit, quamvis ab orthodoxa fide alienam urbem. Quocirca hac etiam facultate Franconiæ poſſidendæ ereptâ, conjurati Principes, impedimentis ob viam in confederatorum propugnaculis relictis, domum quiſque ſuam, ad hiberna contendunt. Saxo tamen, non otioſo per hiemem milite, pleraque illorum locorum recepit, quæ, junctis Ferdinandus Rex cum Maurițio Saxone copiis, per Saxoniam invaſerat.

Porrò, attritis ſine pugna hoſtibus, tanta Cæſari autoritas, tanta federatis urbibus acceſſit trepidatio, ut certatim ad eum Legatos deſtinarent, veniæ amicitiæ-

Digitized by Google

1546.

XIII. Urbibus liberis & Palatino Wirtenbergico Principi Cæſar certo onere pacem indulget.

tiæque obtinendæ gratiâ, in quibus Ulma ipſa atque Auguſta, conjurationis initæ primipilares. Palatinus etiam ac Wirtenburgicus Principes, quorum ille venerandâ jam caput aſperſus canitie, non ſine lacrymis, ad pedes Imperatoris proſtratus jacuit. Receptis in gratiam eæ denique leges datæ acceptæque fuerunt. *Ut fœdus perpetuum atque inviolabile cum domo Auſtrica paciſcerentur, irritâ omni pactione cum quovis alio hominum genere ſuſceptâ, nullam deinde ſocietatem adeant, niſi Cæſareâ auctoritate probatam. Ioannem Fridericum Saxonem & Philippum Haſſum, tanquam patriæ hoſtes, publicâ conteſtatione averſentur ac damnent. In ſubditos alterius, præterquam Cæſaris, ſtipendia merentes pœnâ æquiſſimâ animadvertant. Denique in urbes municipia atque arces præſid o imperatorio opportunas, militem admittant. Unde Auguſta Schamburgij, Ulma Naſſavii, Francofurtum Burani cohortibus eſt tradita. Adjecta his legibus mulcta pecuniaria. Ulma centum aureorum millibus, Francofurtum viginti, Memminga quinquaginta, aliæ urbes pœnâ aliâ defectionem luerunt. In quibus Auguſta centum ac viginti aureorum millia dependit. Præterea, duodecim tormenta bellica pleræque urbium adjecêre.* Schertelius verò fœderatarum civitatum Dux, ſalutis obtinendæ dubius fugâ ſeſe in Helvetiam recepit.

XIV. Carolus patientia & ſolertia belli hoſtium ſine pugna victor.

Bellum hoc ſemeſtri integro medias inter hiemis injurias Cæſarem in armis tenuit, quem non rarò acutis podagræ doloribus conflictantem, invicto tamen animi robore ad omnem patientiam obduratum, non ab acie periculum, non valetudo ab armis revocavit. Omnem unus ipſe fortunam conſtantiſſimè, & urgebat, & ſuſtinebat: novarum ſemper belli artium ac conſiliorum ipſe ſolers tam inter ſuos repertor, quàm explorator in hoſtibus. Hinc toties ſuſceptas ab eo rerum gerendarum rationes, aut ſuâ ipſe prævertit diligentiâ, aut labore evertit. Hinc Ingolſtadio, Donaverto, Nordlingâ & Giengâ belli uſu ac felicitate inferiores hoſtes depulit, denique ita ſine prælio illos fregit, ut non ſemel victi triũphatique videri poſſent.

XV. Saxo reverſus occupatas à Mauritio urbes pleraſq; recipit.

Saxonum Princeps dum alienis occupandis adjecit animum, propriis magnâ parte excidit. Siquidem Mauritius & Auguſtus conſanguinei in Saxonia Duces, à Friderico jam olim diſſidiis alienati, ſuis ac Ferdinandi Regis armis hujus ditionem penè totam invadunt. Omnem ante lapidem moverant Saxo & Haſſus, ut Mauritium, eâdem ſibi religione devinctum, in partem ſuorum armorum deducerent. At Saxoniæ poſſidendæ ſpes, quæ Cæſaris edicto, ad primò occupantem perventura erat, religionis curam facilè ſuperabat. Quare in nomen ipſius libellis infamibus graſſati, admiſſæ hominem perfidiæ condemnabant, quibus Mauritius ita occurrit; ut ſummo ſe Imperatori obſequentem jure diceret, oſtenderetque, *navatam abs ſe operam, ut à ſeditione concitatâ, ad quietem omnes pacemque revocaret, arma ſe defendendæ Saxoniæ ſuſcepiſſe, ne in exterorum Principum manus, proavorum ſuorum hereditas devolveretur. In hoc bello nullam de religione, ſed de imperio contentionem ſuſceptam à Cæſare, in libertate illius nec ſibi, nec aliis hactenus ab Imperatore quicquam eſſe imminutum.*

XVI. Mauritius Cæſaris ſe

Caverat enim Cæſar, ne hæreſim potiùs, quàm adjunctam hæreſi rebellionem expugnare crederetur; ut à Schmalcaldico fœdere diſtineret, tot urbes per Ger-

1546.

| artibus | ærere tradit, quod is bellū rebellioni non religioni intendat.

maniam Principesque libertatis, ac nuper ortæ religionis ſtudioſos: quibus Caroli ſanè potentia multò erat futura inferior. Eccleſiaſticorum quidem bonorum imperata reſtitutio eſt; ſed decretorum vi in Auguſtano ac Spirenſi comitio, jam alias factorum. Saxoniæ Elector, ubi omni cum Mauritio conciliationis ſpe excidiſſe ſe vidit, in Thuringiam ac Miſniam ſe cum exercitu quatuordecim millium effudit, & non minori celeritate, quam felicitate amiſſa recuperavit, Lipſiâ tantùm Dreſdaque per opportuna præſidia oppugnationem ſuſtinente, quin & Mauritium, magnâ ſuæ regionis parte obtentâ, mulctavit. Hic verò, & milite &

An. 1547

belli ſumptibus Friderico ex communi federatorum ærario bellanti impar Cæſaris opem imploravit, qui adfuturum Duci, Albertum Brandeburgicum cum ſubſidiariis cohortibus, deſtinat. Sed is miles audaciâ, quàm prudentiâ melior, dum Rochlitiâ occupatâ, cùm cœlibis vitæ femina, Haſſi ſorore, epulas inter choreasque deliciatur, mulieris aſtu, ac Friderici ab ea evocati armis improviſò circumſidetur, ipſe ratus tutiorem ſibi in campo, quàm intra mœnia parùm firma pugnam cum hoſte fore, dum animoſè magis, quàm circumſpectè prælium init, pleriſque ſuorum, aut fugâ, aut cæde amiſſis, vivus ab hoſtibus intercipitur, ac Gothæ, fortiſſimo Saxoniæ munimento, includitur.

XVII. Saxo, cæſo Brandeburgico a Cæſare auxilii gratiâ miſſo Bohemos in fide fluctuantes ad rebellionem excitat. Vnde Cæſar ipſe ſuppetias properat.

Deinde ut vires fortunamque adverſus Cæſarem ſtabiliret magis, Thumſernum legatum, cum aliqua copiarum parte, in Bohemiam, hæreſi jam dudum fluctuantem, deſtinat. Qui præterquam quod Joachimicâ valle potitus eſt, ſubditorum adverſus Regem Ferdinandum arma concitavit. Erant illi jam ante ſeculum Huſſitarum perfidiâ à bonis legibus Regibusque alieni, quare illam aliis ſentiendi vivendique libertatem, quam ſibi vendicabant, indulgendam cenſebant. Igitur, obnitente per minas precesque nequicquam Ferdinando, indictis nobilitas comitiis, Caſparem Pflugium genere inter ſuos potentiâque facilè principem ſummæ rerum præficiunt, ac militiæ colligendæ dant operam; verbo quidem, ut contra externum ſe hoſtem defenderent; reipſà, ut rebellium vim numerumque augerent. Sed enim virtus ac fortuna Imperatoris his machinis erat longè ſuperior; ſiquidem ille rebus ſuorum, hoſtiumque exploratis, opportunè podagræ doloribus exemptus, ad Ferdinandum Mauritiumque Ægram, Saxoniæ Bohemiæque finitimam urbem, auxilii gratiâ, cum paratâ militum manu properavit. Qui, licet ſilvis Bohemiam ambientibus, per ſeditioſos accolas ſucciſis, hærerent præpediti, eluctati tamen per varios circuitus denique adfuêre. Nec diu Cæſar moratus; ſed Ægræ, veteris etiamnum fidei oppido, feriis paſchalibus exactis, magnâ celeritate in Saxoniam duxit, ut aperto hoſtem campo priùs deprehenderet, quàm urbium ille abs ſe occupatarum vallis includeretur, ubi difficilis ac longa futura eſſet expugnatio; quòd non paucis, & munitionis robore, & belli apparatu egregiè proſpectum eſſet. Hærebat Elector ad Miſenum, illuſtre ad Albim oppidum, nuper Mauritio ademptum, tum quòd ponte illic ſtrato, ſuperatoque fluvio, hoſtem poſt ſe facilè relicturus crederetur; tum quod Bohemorum auxilia eò loci operiretur.

XVIII. Cæſar inexſpectata ce-

Cæſar continuato decem dierum itinere, ubi diem unum militi per quietem recrean-

1547. Celeritate, & forte Albim ſuperat, & ſolo equitatu, in hoſtē Saxonē longè ſuperiorem milite fertur.

recreando indulſiſſet, intelligit Saxonem ad alteram Albis ripam reſciſſo ponte ſublicio conſidere, loco caſtris percommodo, quòd elata per crepidines ora, difficilem tranſituris acceſſum faceret, & facilem obtinentibus defenſionem : ſed cum Cæſari, Albano licet cæteriſque refragantibus, ea animo inſediſſet perſuaſio, iniquâ licet conditione, pugnandum eſſe, priuſquam hoſtis, aut loca tutiora occupaſſet, aut viribus invaleſceret, omnis ad tranſitum experiundum adhibita eſt induſtria. In hunc finem pons inſtructus & diligenti exploratione repertum ab Albano Vadum, illac pediti, hac equiti decretum iter; ſed etiam hoſtes Milburgi, in oppoſita conſederunt ripa, ubi tentata à Cæſarianis via eſt. Hos objectis tormentorum globis, & plumbea ſcloporum grandine, magno numero, cùm ex litore, tum ex navibus dejecerunt imperatorii milites; tanto ſtudio, ut brachiorum tenus in aquam procurrerent libraturi in hoſtem glandium millia. Porrò cùm navium defectu, pontem toti insternere flumini Cæſar non poſſet, rem penè incredibilem, deni ex Hiſpana militia ſunt auſi; qui, ut neceſſaria ad pontem navigia hoſti ſubducerent, depoſitis veſtibus, Albim natando ſuperant, gladioque quem ore gerebant armati ejectis defenſoribus, naves deſtinatas ad ſuos, incolumes ipſi, perduxêre. Dum pediti tranſitus ponte inſtruitur,

XIX. Pons, mira audacià navibus adductis fluminis iterato ... peditatum & tormenta transferenda. Sine his tamen Cæſar ſtructam Saxonis aciem invadit, ſuorum multitudinē nova acie fingens.

Cæſar cum equitatu ruſticum ducem ſecutus, per fluvium, impetu rapacem, & per intervalla natante equo ſuperandum, alteram ripam tenuit, Hungarico jam ante equitatu, cum ſclopetariis inſeſſoribus, in hoſtem præmiſſo. His præter opinionem acceptis, Dux Saxonum properato itinere Wittenbergam contendit; ita quidem ut equitatûs pars extrema tueretur, & infeſto ſicubi inſtaret, hoſti ſeſe objiceret. Quæ res quamvis & noſtrorum retardaret, & illorum promoveret impetum, nihilo tamen ſegniùs Cæſar fugientibus cataphracto poſt terga equite inſtitit. Qui dum obviam crucifixi imaginem impii militis glande convulſam cerneret, plenum impietate facinus deteſtatus, elevatis in cœlum oculis manibuſque; *Si volueris*, inquit, *mi Deus, illatam tibi injuriam poteris hodie ulciſci*. Nec multò pôſt conſecutus hoſtem Albanus eſt, quem dum Saxo facilè ſe preſſurum exiſtimat, Cæſarem quoque approperantem conſpicit: utrique tamen ſe, beneficio ſilvæ cui aderat, non imparem ratus, aciem tormentaque adverſus hoſtem diſpoſuit. Ducebat is peditum ſena, equitum tria millia : cui opponebat Cæſar equitum millia quatuor, omni poſt ſe peditatu æreiſque machinis relictis quod ea feſtinatione, quâ ad hoſtem ſiſtendum opus, promoveri non poſſent. Duplici ſuos acie Cæſar diſtribuerat, Germanicæ militiæ more neglecto, quo equeſtris aciei frons anguſtior ſenſim in latius corpus effunditur: ſtabant enim in fronte agminis ſepteni deni ſenſim acie velut in cuneum deficiente. Quâ ratione & majorem quam pro numero objecit hoſtibus multitudinis ſuſpicionem, & cavit, ne circumveniri ab adverſario milite tam facilè poſſent. Utrumque ſimul in hoſtem agmen ire non poterat paludoſi loci uligine præpeditum.

XX. Equitatus Saxonis ſolo peditatus aliquan-

Unde Cæſar, ordinibus contractis, Albanum, cum Mauritio, pugnam exorſus non nihil eſt ſubſecutus, qui deinde inſeſta in hoſtem ſigna tantâ vi intulit, ut nemo adverſariorum equitum loco conſiſteret; ſed in effuſam denique ſolutus fugam,

1547. tumultuantes cæditur.

gium pedit tum omnem præſidio nudaverit. Hic ad primum quidem impetum inconcuſſus ſubſiſtit; quò minùs in fuga ſalutis haberet, brevi tamen ſolutis per irrumpentem equitatum ordinibus, momento temporis ad proximas ſilvas fugâ ſeſe convertit. Sed Hungaricus levis armaturæ eques, per omnes latè fugientes immani cæde graſſatus eſt. Quâ gente, vix alia in hanc rem expeditior, ſive induſtriam ſive etiam celeritatem ſpectes. In ſilva armorum per vias multitudo, ſtrataque occiſorum, aut morientium cadavera, inſequentium vim non parum retardavit: captivorum is fuit numerus; ut non pauci militum, pro ſe quique, vicenos & ampliùs traherent, Cæſar ad quatuor paſſuum millia hoſtium fugam proſecutus, cum ſuos victoriæ nixos fiduciâ, in omnem partem diſſolutos ferri conſpiceret, inſequentes ad ſigna convocat, ne incautos objiceret diſcrimini, & in victoria occumberent.

XXI. Cæſari diſperſum militem revocanti ad ſigna, captivus Saxoniæ Princeps ab Hiſpanis ſiſtitur.

Hunc ſeſe Ferdinandus, egregii, hoc etiam in bello, militis Ducisque munus functus, denique & Albanus reductis ſuorum agminibus addidit, quem vix exceperat reducem Cæſar; cùm de capto Saxonum Principe Friderico nuntius advolat, magno nationum ſtudio hanc ſibi Ducis intercepti laudem vendicantium: in quibus Hiſpani ſex, ut ceteris numero, ſic fortunâ potiores videbantur. Hi Principem Electorem equo inſidentem ac vulnere, ſecundùm malam lævam, perſtrictum adducebant, qui ubi in conſpectum Imperatoris Albano præeunte veniſſet, nudata chirothecis dexterâ, cùm ex equo, venerationis causâ deſcenſum nequicquam moliretur, ut qui corporis mole, vulnere ſitique fractus eſſet, juſſus ſedem in equo obtinere, ad Cæſarem detecto ſubmiſſoque converſus capite: *Tibi*, inquit, *potentiſſime ac clementiſſime Cæſar, me captivum dedo.* Ad quæ Carolus; *Ergone*, inquit, *tibi nunc Cæſar videor? alium me certè nuper faciebas.* (per contemptum enim Carolum de Gandavo appellare conſueverat) oranti deinde; *ne infra Principis dignitatem inter vincula haberetur*, reſpondit, *pro ſuo illum tractandum merito.* Simulque frequenti cuſtodiæ traditus, atque in caſtra deductus eſt.

XXII. Pauci hoſtium reliqui, qui ferrũ aut captivitatem vitarunt. Cæſarei paucis amiſſis tormẽtis & impedimentis omnibus potiti ſunt. Prodigiis variis hæc clades notata eſt.

Nox incumbens perſequentium gladiis multos ſubduxit, quanquam non pauci ad 12 paſſuum millia pugnæ prædæque ardore abrepti fuerint. Mauritius inhærens permixtusque fugientibus, ſclopo tergori admoto concidiſſet; niſi, fallente fomite militis conatus deluſus eſſet. Multos adverſariorum ferrum abſumpſerat, plures vincula ſtrinxerant, pauci ex toto exercitu reliqui, quadringenti numero, Wittenbergam ex fuga confluxerunt: tormentis impedimentisque omnibus imperatorii potiti ſunt. Erneſtus Dux Brunſvicenſis leviorum in his bellis præliorum ſemper anteſignanus, cum aliis inferioris fortunæ bellatoribus interceptus eſt. Cæſariani exercitus jactura intra quinquaginta militum numerum ſubſtitit. Ut proinde victoria hæc, ad octavum Cal. Majas parta, ſingularem cœlitum favorem complecti videatur. Illud manifeſtum eſt, prodigiis fortunam Cæſaris cœlitus fuiſſe inſignem; ſiquidem illo, quo prælio decertatum fuit, die, ſol mutato colore ſubobſcurum ac veluti infectum ſanguine vultum induit, quod portentum, ita omnium oculis, admiratione defixis, objectum eſt; ut non modò per Saxoniam Germaniamque, ſed & Galliam Britanniamque ſemotæ à nobis gentes,

Digitized by Google

gentes,ad ſpectaculum ſeſe tam novum tectis effuderint, neque à paucis exiſtimatum ſit,ſubſtitiſſe defixum inter aſtra ſolem; repetito veteris ævi miraculo, ne victoriam Cæſaris,properatâ nocte interciperet. Hoc in Avilæ atque Illeſcæ hiſtoriis, quanquam , ut par,timidè, tum & illius temporis verſibus relictum eſt,quorum fide iſta poſteris audienda magis,quàm credenda transmittimus. Illud indubiis verbis aſſerunt,eodem pugnæ die,&aquilam exercitum inumbraſſe Cæſareum,& lupum in milites de ſilva effuſum,ac diſcerptum fuiſſe, caſune,an aliquo futurorum præſagio incertum hominibus eſt.

Certè Imperator Superos magis in hoc certamine , quàm vires humanas valuiſſe profeſſus eſt. Cùm illud poſt victoriam Aſiaticam Caii Julii Cæſaris uſitatum ſymbolum, *Veni, vidi, vici*, modeſtè inflexo lemmate uſurparit, *veni, vidi, at Deus vicit*. Cognitum ſub pugnam eſt, Thumſernum cum milite ab ſe nuper abducto,tum ſubſidiariis Bohemorum copiis propediem adfuturum; ſed , inſigni virtute ac celeritate,Cæſar ſpem omnem fortunamque hoſtibus amputavit.Subinde ad Wittenbergam Principem Saxoniæ urbem,& Ducum ſedem caſtra movit Imperator, ubi militari conſilio, exploratis ſuorum opinionibus, capitis Saxonem damnavit, quàm Cæſaris ſententiam conſtantiori, quàm pro religione animo,Fridericus excepit.Id ſolum precatus , *ut uxori liberiſque teſtamento cavere ſibi liceret,& ,ne ad illos pertingeret calamitas,ad quos culpa nulla perveniſſet Ceterùm ſe minimè,dicebat ſperaſſe,clementiam Cæſaris in ſuâ primùm infelicitate terminandam.*

XXIII. Deo Cæſar acceptam victoriam refert, & Saxonem capitis damnat.

Id ubi famâ delatum accepiſſet Joachimus Brandeburgi Princeps , nihil moratus junctum ſibi religione Principem , omni contentione in vita retinendum judicabat.Quocirca properè adfuit,multisque apud Cæſarem ſexto Maii die argumentis,pro ſalute Joannis Friderici contendit. * *Vide*, inquit, *ô Cæſar,ne unius hoſtis internecione plurimorum in te odia reſuſcites, ut quos tibi per Germaniam Principes clementiæ opinione conciliaſti,tam improviſo ſeveritatis exemplo avertas. Simulatum hactenus in te exiſtimabunt benevolentiæ,erga ſumma imperij capita,ſtudium;donec opportunos vindictæ inimicos in manibus ferres.Viciſti fateor,Imperator fortiſſime , atque de hoſtibus tuis feliciſſimè triumphaſti:videndum ſanè eſt,ne victoriam ita pretioſam corrumpas à teipſo,tuaque felicitatis adverſarius,irâ atque inclementia turpiter ſuperatus.Germanorum in te fidem amoremque lenitate mereri,ſeveritate ſolâ evertere poteris. Hoc gentis ingenium eſt,quod pœnis parum moderatis aſperatur magis,quàm corrigitur,& ſponte potius quàm coactè ſubeſt: nec facilè ſervitutem patitur, niſi liberam. Sed ut hæc incommoda ac pericula devitaveris;tamen effugere omnem ingrati animi notam, erga familiam hanc ſuis majoribus illuſtriſſimam,Auſtriacæque domui multis beneficiis addictam,non poteris.Occurret multorum animis illa olim hujus gentis imperio gloria , primùm ab his poſſeſſa , ac per multam retrò poſteritatem transmiſſa.Subveniet benevolentia,tibi olim ad imperij coronã accerſito impenſa , cum ſuffragia Saxoni collata in te ſingulari dignitate ornandum ultrò transtulerit.Cui niſi hoc tempore in illa Principis fortuna reſponderis,obliterata omnis apud te beneficiorum memoria cenſebitur; neque gratitudinis neglectæ minorem , quàm inclementiæ labem,præclariſſima nominis factorumque tuorum commemorationi aſperges.* Ad hanc Brandeburgi obteſtationem Guilielmi Cliviæ Ducis pro affini Principe

XXIV. Brandeburgici Principis ac deinde & Clivenſis interceſſione vitam obtinet.

1547.

apud Cæſarem intercedentis deprecatio a ceſſit, quorum autoritate illa ſententiæ ſeveritas mitiori aliquantò pacis conſilio inflexa eſt.

Electoratu tamen & poſſeſſionibus privatur, perpetuoque addicitur carceri. Mauritius Elector ſubſtituitur. Gotha arx fortiſſima deſtruitur.

Cujus tamen graviſſimæ Saxoni leges conceptæ ſunt. Nam, licet pertinaciſſimè innovatæ religionis decretis adhæreſceret, ante vitam, quàm hæreſin deſerturus; alia tamen quantumvis acerba Cæſaris imperata accepit. Primùm *ſeptemvirali dignitatè poſthac abſtinere eſt juſſus, omni etiam heredibus ad eandem ſpe ac jure præciſo. Arcibus deinde omnibus oppiduque à ſe poſſeſſis, tormentis, armis, cæteroque belli apparatu exutus eſt, nonnullis per Thuringiam locis ad vitæ neceſſitatem relictis. Denique & Albertum Brandeburgicum è carceribus in libertatem ac poſſeſſiones priſtinas coactus remittere, tum omni obnuntiare federi contra Cæſarem ſuſcepto. Poſtremò bona Principis in Ferdinandum ac Mauritium pro cujusque impenſis meritisque diſtributa ſunt. In hunc etiam ſeptemviralis poteſtas translata eſt, cum aliquo auri argentique onere in Friderici liberos conferendi. Ipſe Dux, ſatis ex vita conceſſa habiturus beneficij, captivi ſpecie Imperatorem ſequi jubetur.* Wittenberga poſthæc ceteræque Saxoniæ urbes, obnuntiante juri ac Sacramento Principe in Cæſaris poteſtatem tranſiêre. Gotham verò inexpugnabilem ejus loci, naturæ artisque beneficio arcem funditus evertere, quàm cum periculo impenſisque belli poſſidere maluit. Reliquum erat ad abſolutam Cæſaris victoriam federatum Saxonibus Philippum Haſſiæ debellare Principem; Bohemorum enim rebellio inter tentatum primò facinus ſubſtiterat, jamque veniam, poſt ſupplices apud Carolum Legatorum preces, meruiſſe videbant.

XXV. Philippus Haſſiæ Princeps metu Carolo bello imminentis, & conſilio Mauritii aliorumque Proteſtantium Principū ſe ſubmittit, duris admodum conditionibus.

Haſſus ubi in ſe arma verti intelligeret, tentatumque Mauritii deprecatione Cæſaris animum, opinione duriorem comperiſſet, neque demùm alias, quàm victi à victore conditiones exſpectaret, maluit fortunarum ultimum, quàm vitæ ſimul periculum facere. Quare Eblebi familiaris ſibi hominis conſilio & opera per Mauritium & Brandeburgicum, Cæſaris animum, de venia factorum impetranda pertentavit, arcium plerarumque demolitione, apparatuque bellico ultrò Cæſari delato. Pacis igitur leges ab Imperatore conceptæ, ac per Eblebum ad Philippum deportatæ ſunt, cum adjunctis Principum litteris, quibus ſuaſum; ne quam earum conditionum exceptione, aut morâ detrectaret; alias pacis leges non admiſſurum Cæſarem. Ejus ſe poteſtati tantò ſubmitteret paratior, quantò mitiorem ſuæ calamitatis eventum præſtolaretur. Nihil gravius in illum decernendum, quàm oblatæ pactionis literæ tulerint, mortem carceremque perpetuum formidandum non eſſe ultrò ſeſe dedenti. Cui deinde promiſſioni ſuam ipſi fidem appoſuerunt. Ceterùm pax his Philippo legibus permiſſa eſt, *ut ſe ſuamque provinciam nullâ exceptione dedat Cæſari, noxamque ſuppliciter, ejus advolutus genibus, deprecaretur. Imperii porrò decretis Cæſarisque voluntati paratè obſequatur. Ad judicium imperialis Cameræ non obſervantiam modò; ſed & impenſas conferat: communibus viribus ſeſe adverſus Turcæ inſolentiam conjungat. Federibus ac inprimis Smalcaldiæ contra Cæſarem initis obnuntiet. Hoſtem atque amicum cum Ferdinando atque Imperatore communem deinde habeat, ſubjectos ſibi domi militiæque viros ad idem obſequium extremis etiam ſuppliciis adigat. Arcium propugnacula ſolo exæquet, Ziegenhemio tantùm Caſſelliſque ad regionis defenſionem conſervatis, denique poſt tradita belli tormenta, apparatumque omnem mili-*

Digitized by Google

1547.

militarem centum quinquaginta aureorum millibus noxam defectionis luat. Familiæ Teutonicæ aliiſque Eccleſiæ ordinibus, armis erepta reſtituat, atque in libertatem patriamque Henricum Brunſvicenſem cum filio reponat. In quæ legum capita, Haſſum cum liberis totaque patriæ nobilitate ac plebe voluit concedere, Brandeburgico, Mauritio, ac Wolfgango Palatino fide jubentibus adjurantibusque, ſe adverſus Haſſum pacta labefactantem, arma ſociatis viribus ſumpturos. Philippus ad oblatam Cæſaris voluntatem nonnihil cunctatus eſt, & quòd ſeptemvirorum in ſe fidem parùm haberet exploratam, anceps conſilii fluctuabat, ingrataſque Carolo moras attexebat. Quocirca is caſtra Wittenbergâ movit, præmiiſque in ordinum ductores, primoſque trans Albim effuſos milites diſtributis, contra Haſſiam expeditionem adornabat. Quod ubi Philippus accepiſſet, præoccupandum extremum diſcrimen ratus, Halam Mauritio & Brandeburgico occurrentibus 18 Julii ingreſſus eſt. Ubi poſtridie pacis conditiones ad ſubſcribendum oblatæ ſunt.

XXVI.
Metuentem Philippum Cæſarei Principes fide ſua interpoſita, erigunt.

His cùm adjectum fuiſſet, *Cæſaris unius eſſe ſi quid controverſum inciderit, pacis capita interpretari*, novâ ſuſpicione gravioris mali ambiguus hæſit, neque obſcurè reluctatus eſt, cum Atrebatenſis Epiſcopus omni illum metu abſolvere conaretur, modò placitis Concilii Tridentini pareret. Quam cùm Haſſus cautionem nunquam antè appoſitam averſaretur, Mauritius ac Brandeburgicus Principes ſtipulatâ manu clam fidem dedêre; hoc ſe illum timore velle abſolvere; quòd neque ipſi in hujus Concilii ſententiam unquam ſint diſceſſuri. Acceſſit Epiſcopi acerba denuntiatio, indignationis Cæſareæ in Caput ipſius hac morâ provocandæ, ut proinde hinc metu, inde ſpe propellente ita demum conditionibus ſubſcripſerit. *Liberi, pii, generalis Concilii decretis, quo non minus caput, quàm membra reformentur, ſe pariturum; ubi Mauritius & Brandeburgenſis facturi eſſent.* Sub hæc ab utroque Principe ad Carolum, magno Principum ac nobilium conſeſſu circumfuſum, deducitur, ſupplexque ad Cæſaris genua devolvitur, ille, qui nuper extrema rerum pericula priùs experiri, quàm hanc ſubire fortunam decreverat. Neq; antè humo erigitur, quàm unus Procerum Guntherodus ſubmiſſa oratione Philippi noxam juſtamque Cæſaris offenſionem deprecatus eſſet, & fidem obſequiumque futuris temporibus incorruptam pollicitus: ac deinde Cæſareus orator Seldus expoſuiſſet Imperatoris clementiam in peſſimè meritum clientem; ut *quem à proſcriptione, à bonorum omnium multâ, ac ſupplicio denique & carcere perpetuo eximat, leni ſolùm pacis legibus comprehenſa pœna caſtiget.* Quæ cùm ultrò citròque expoſita eſſent, ſeſe Philippus actis gratiis, ſed nullius juſſu in pedes extollit, cui neque dexteram, neque aliam benevolentiæ ſignificationem Cæſar dedit. Unde conturbato atque hoſtium, circum tacitè applaudentium, ora intuenti, nihil iſtâ abjectione, ut elati erât animi, aſperius evenire potuit, cùm præter ceteros Procerum Brunſvicenſes ſuos nuper captivos aſpiceret.

Tridentino ſe pariturū certis conditionibus recipit.

XXVII.
Haſſus ſummopere indignatur ſe ad cuſtodiam deſtinari.

Albanum deinde cum Electoribus ceteris ad cænam evocatus adiit; ubi, poſtquam horas aliquot inter epulas luſumque abſumpſiſſet, à Mauritio ac Brandeburgico intelligit cuſtodiam ſibi, quantumvis illis obnitentibus, paratam. Mirum eſt quantùm ea denuntiatio Haſſum præferocis ingenii virum concitaverit.

Digitized by Google

1547.

* *Ergone, inquit, contra jus gentium, fidemque, & privatam veſtram, & publicam Cæſaris vinculis includar? voluntate meâ, non neceſſitate coactus venio. Hac fortuna poſtquam omnia bello expertus fuiſſem, poſtrema mihi eſſe poterat, quâ tamen mors ipſa fuiſſet honeſtior. Nunc ubi arma depoſui manibus, ductu conſilioque veſtro, hoſtili denique injuriæ opportunus videor. Quibus inter homines credendum erit, ſi & Cæſari & Principibus jusjurandum ac fides præſtita vilis eſt? Videte, quo hæc orbis totius, quo Dei vindicis judicio perpetrentur. Iſti falsò quidem illudere, huic nunquam poteritis. Erit, erit, cum hanc de cœlo perfidiam juſtiſſimâ ultione perſtringet.* * Uterque Princeps, ut hominem indignatione concitatum, ad aliquam animi quietem componeret, ſacrorum profanorumque atteſtatione ſe innoxium inſciumque hujus conſilii profeſſus eſt, ſuamque apud Cæſarem interceſſionem pollicitus. Quod poſtridie ita ſedulò ſeriòque ab illis præſtitum eſt; vix ut indignatione abſtinerent, certè oratio acerbitatis atque emicantis jam tum in Cæſarem odii felle aſperſa erat, cùm ſe perfidiæ fraudulentæque pactionis argui quererentur. At negabat Cæſar falli fidem, de perpetuo cautum carcere, de temporaria cuſtodia nihil definitum. Hac abire rebus nondum expeditis non poſſe. Everſæ igitur Haſſiæ, Philippi mandato, arces, æneæ machinæ, quæ ad quingentas pervenêre, Carolo delatæ, argentique mulcta exſoluta, quam ex Haſſo aliiſque Lutheranorum ad ſexties decies centena aureorum millia aſcendiſſe feruntur: ut eis, quibus hoſtes nudabat opibus, ſeipſum Cæſar armaret. Nec tamen ſperata Philippo libertas, obteſtatione intercedentium Principum, quavis potuit importunitate extorqueri, adeò Carolus Philippi, nuper à ſe humaniſſimis fruſtra officiis culti, ferox ingenium, vel averſabatur, vel etiam formidabat. Quod ut rebellantium primum, ita ultimum fore in libertate exiſtimabat. Verùm non ſatis perpendebat Cæſar, rumpi nonnunquam vincula, dum arctè nimiùm adſtringuntur; pilaſque à tormentis excuſſas, cùm in duriora corpora incidunt, reverberari, ſeveritatis clementiæque temperamentum in Principibus ſemper viris optimum eſſe habitum, ſuffecerat, hunc Leonem ſuis jam eſſe unguibus exarmatum: ut ſi omnino adhuc nocere, certè minùs poſſet.

E Proteſtantes apud Cæſarem Principes acerbè queruntur, ſed repulſi.

XXVIII. Bohemi armis poſitis ultrò ſeſe Ferdinãdo ad pœnam ſubmittunt

Hæc Cæſaris tam ſevera felicitas Bohemos, armatâ jam militiâ in rebellionis ſocietatem adductos, magnopere conterruit. Unde Ferdinandum Regem cum exercitu adventantem Pragenſes in urbem admittunt, ſupplicesque intercedente Auguſto Mauritii fratre, cum Ferdinando Regis filio, ſe dedunt, ac rigidis X Julii legibus plectuntur: convulſis habitorum ante privilegiorum federumque ſigillis, bellico inſtrumento in arcem abducto, autoribusque rebellionis addictis carceri. Ex quibus è nobilitate plerique fugâ ſubditi, famâ fortunisque omnibus mulctati ſunt. In Caſparis Phlugii Archiſtrategi caput aureorum millia quinque percuſſori conſtituta. Reliquæ porrò urbes Pragenſium exemplo ad obſequium pœnamque venêre, conducibili Regi defectione, quam talis pœnitentia abſolveret.

XXIX. *Thom. Coſtus ſup'em. Mambri.* 14.

Verùm, ut amplæ lateque diffuſæ veſtes, dum lacerantur, diverſis locis ſarciendæ ſunt, ac quandoque dum alibi reficiuntur, ſcinduntur alibi; ita Carolo factum, cui Neapolitanum propemodum regnum hæreſi ac rebellione ſciſſum eſt, dum

Digitized by Google

1547.

Neapolitani ob Inquiſitionis tribunal tumultuantes Cæſaris autoritate componuntur.

dum Germanicum inſtauratur. Bernardinus illic Ochinus Senenſis origine, profeſſione Monachus,& officio Generalis Capuccinorum, ad quos ex ordine Obſervantium tranſierat, in populis pro concione ciendis ducendisque potens, à Joanne Valdeſio Juriſperito Hiſpano, Lutherana inter Germanos ſcabie correpto, eadem infectus prurigine, hanc peſtilenti auditoribus afflare habitu cœperat, favebatque propoſito Petrus Vermilius, poſtea Martyr dictus, gente Florentinus, ordine regularis Clericus. Serpente latius contagione Petrus Alvarez Prorex aſſenſu Caroli Inquiſitionis illuc tribunal, Dominicanis olim adverſus Albigenſes commiſſum Patribus, introducere ſtatuit, ſed, quod nata illic perſuaſione vulgus illud non tam religionis, quàm quæſtus fortunarũq; occupandarum ſtudio adducendum crederet, tantâ repente ſeditione plebs concitata eſt; ut Prorex extra diſcrimen vitæ non conſiſteret; donec palam juratus addiceret, de Inquiſitione nihil cogitandum, tantâ rurſum populi gratulatione, ut feſtivis urbs ignibus triduo paſſim colluxerit. Re ad Cæſarem delatâ, urbs XII Auguſti juſſa eſt arma in Proregis conſignare manus, iteratoque Sacramento obedientiam Proregi addicere, & centum aureorum, pro mulctâ, dependere millia. Quanquam hujus deinde pœnæ facta ſit gratia. Ochinus Romam ad dicendam cauſam vocatus, Petri Martyris conſilio, unà cum ſcorto (novæ religionis gratiâ ducto) Genevam conceſſit, atque iſtic turpiſſimam, calumniisque pro more in Romanos ſaginatam Apologiam texuit. Quo facinore concitatus Pontifex, innocenti ceterà ordini pænè interitum eſt machinatus, ut ſi, ob capitis ulcus, toti inciſio corpori adhibenda eſſet. Poſtea ipſe ac Martyr, Moniali etiam copulatus (ne ſacra carerent ſuæ fidei anchora) in Angliam, ſub Eduardo, venerunt, Oxonienſis iſtic Academiæ ſtudiis autorati, in qua Martyr, tanquam inter ſtellas luna minores, mediâ hæreſum nocte, excelluit. Ochinus, ſub regnante Maria, inde in Poloniam ejectus, SS. Trinitatis hoſtis, & polygamiæ amicus, mirabili Metamorphoſi à Judaiſmo ad Chriſtianam religionem moriens, ceu merſa in portum navis rediiſſe fertur.

XVX. Henrici Anglorũ Regis mors, & vitia. *Flor. Ram. l. 6.*

Amiſit & hujus anni MDXLVII principio V Cal. Februarii Carolus, amicum neſcio an hoſtem, Angliæ Regem Henricum, libidinis, avaritiæ & crudelitatis, poſt fidem Deo proditam, exemplar ultimum. Qui Catharinâ materterâ Cæſaris è thalamo proſcriptâ (ex qua Mariam ſuſceperat) Annam Bolenam meretricem unâ Eliſabethâ fecundam, atque illâ per Carnificem ſublatâ, Joannam Seimeram duxit. Unde Eduardus puer ſuperſtes, regno ſub Tutoribus per Henricum præfectus eſt, juſſusque catholicè educari; ſed primatum retinere Eccleſiæ, ne fortè Patrem erraſſe filius correctus teſtaretur. Sed, ut ad declivia facilior, quàm ardua tranſitus eſt, Tutorum præcipuus Eduardus Herfordiæ Comes, Seimeræ frater Zwinglianâ infectus hæreſi, favente Cranmero Archiepiſcopo Cantuarienſi, & Regem, & regnum eâdem lue infecit; quod Henricus hactenus caverat, ſolius primatus arrogatione a Catholicis diviſus. Quanquam Cromwelli, perditiſſimi hominis, conſilio, Monaſteria & Abbatias per univerſam Angliam everterit, reſiſtentibus ad furcam, ignesve condemnatis, Eccleſias opulentiores paſſim exhau-

1547. hauſerit, ſepulchris Martyrum quoque ſpoliatis profanatiſque, ex quibus (ut S. Albani Protomartyris Angliæ, ac D. Edmundi Regis cineres violatos non memorem) Thomam Archiepiſcopum ſepulchro erutum, inaudito hactenus judicio publicè condemnatum, quod Henrico II olim Regi in Eccleſiaſticos jus ſibi arroganti adverſatus eſſet, omni ſanctitatis titulo ac honore, exuit, interminatus mortem omnibus eum veneraturis, quem innumeris claruiſſe miraculis exploratiſſimum fuerat. A templo verò ipſius opes theſaurumque, ſex boum plauſtra onerantem, tranſtulit. Neque tot Eccleſiarum opulentia, inexhauſtæ illius aulæ voragini explendæ ſufficiebant; ſed æſtimatis totius Angliæ poſſeſſionibus, plus quam tertiam bonorum partem regio fiſco vendicavit, nemine jam, poſt innumeras ſacrorum profanorumque hominum cædes, reſiſtere auſo. Quibus improbè, velut in charybdim congeſtis, adhuc moriens egere compertus eſt. Illuſerat quinquaginta hominum millibus in rebellionem principio coortis, ſeque conciliationem cum Romana Eccleſia moliri perſuaſerat, ſed his eâ arte diſtractis, perque ſuos miniſtros ad obſequium coactis, tyrannidem homo in homines incompertam hactenus exercuit, autore præcipuo malorum Cromvello, quem tamen poſtquam federi Schmalcaldico adverſus Carolum, Henrico ignorante, aut certè diſſimulante ſubſcripſiſſet, idque Cæſar, tanquam perfidioſum facinus exprobaret Regi, Cromvellum jam ob faſtiditas cum Anna Juliacenſi, quas ſuaſerat, nuptias averſanti (ut mulierum amor odiumque pondus illi decretorum erat) carceribus incluſum, ultimo infamique ſupplicio, & inauditum quidem, ut ipſe nuper in crimine læſæ Majeſtatis ſanxerat, è medio ſuſtulit, digniori nunquam victimâ Themidi operatus. Porrò Rex innumera Procerum nobiliumque cæde purpuratus, ex quibus Cardinales duo, Archiepiſcopi tres, Epiſcopi XVIII. Abbates XIII, Sacerdotes D. Decani XXX, Canonici LXXIV, Doctores Theologiæ L, Duces, Marchiones, Comitesque XII, Barones XXIX, Nobiles CCCXXXVI, præter reliquam multitudinem, cenſentur, ipſe denique ſiccâ, quod ſtupendum eſt, morte defunctus, ambiguo inter pœnitentiam pertinaciamque exitu, poſt Sacramenta ritu Catholico reverenter ex genibus ſuſcepta, deceſſit; nullis deploratus ſuorum in funere lacrymis, ut quibus eidem abundè in vita litaſſent.

XXXI. Franciſci Galliarum Regis mors & virtutes. *Bellaius in fine hiſt. Thuan. lib. 3.*

Franciſcus illius obitu, quem novo ſibi adverſus Carolum federe addixerat haud leviter turbatus, & ipſe non multò poſt pridie Cal Aprilis, occubuit, alter id temporis Europæ oculus, magnusque togâ ac ſago Princeps. Capaciſſimæ ad quævis officia mentis, omnes regni fines, populos, vireſque exploratè tenebat, quid quæque regio pace belloque poſſet, quàm hoſti & amico opportuna, perſpexerat, domi inter eruditorum hominum ſenatum, multas jucundo eruditoque otio horas exigebat, ac quidquid pœnè naturalis hiſtoria rarum amœnumque de animantibus, metallis, herbiſque poſſidet, ampliſſima rerum memoria complexus erat. In his Guilielmus Budæus ob eximiam eruditionem Galliæ portentum dictus, facilè eminebat, cujus ope conſilioque Lutetiæ celeberrimis artium profeſſoribus auctæ, eximiâ diſciplinarum luce claruère, Bibliotheca inſtructa eſt, exqui-

1547.

exquiſitiſſimis ad illam non per Europam modò, ſed & Aſiam contractis voluminibus. Ceterùm ex ære regio, tot bellorum literarumque impendiis ſufficiente, arces excitavit, omnem Regum ſuperiorum magnificentiam ſuperantes. In quibus unum ad Campoburgum tantæ amplitudinis dignitatiſque opus eſt, ut omnium in Europa Regum ſimul eſſe hoſpitium poſſit. Ad hæc quidquid in ſignis tabuliſque, in aulæis tapetiiſque aut artificio, aut pretio rarum hodie in Galliæ Regum palatiis extat, ejus ferè curâ induſtriâque paratum eſt. Ut mirum omnino ſit in minori longè tributorum cenſu, quàm modò per Galliam penditur, non tantùm alieno exſolutum ære Regem, ſed ultra 400 aureorum millia ærario eſſe relicta. Quantus ſanæ fidei pietatiſque cultor fuerit, argumento eſſe poterit, difficillimis per Galliam temporibus orthodoxa religio abs Rege conſtanter defenſa, ignibuſque aut gladio abſumpti Eccleſiæ perduelles, tum illa inſignis demiſſio, quâ captum memorant, dum fortè templum inter hunc Pſalmi verſum (*Priusquam humiliarer, ego deliqui*) ſubiret; has velut cœlo miſſas voces accepiſſe, atque exclamaſſe. *Ita eſt Domine, deliqui & meritò humilior.* Multæ in Rege cùm civiles, tum religioſæ virtutes aliæ, quas tam humanâ morum facilitate condierat, ut nec ab hoſte contemni poſſet. Sola (uti nemo eſt vitiorum omnium expers) contracta ſuſpectaque cum feminis quibuſdam familiaritate, & ſuſcepta cum Carolo æmulatione diſplicuit. Multis ſanè cladibus iri obviam maturiori æquiorique pacis conſilio poterat, niſi, in magna utriuſque gloria, non inferior invidentia regnaſſet. Bella tamen cum Carolo ita geſſit, ut cùm nunquam illi virtus ac conſilium; fortuna nonnunquam defuerit. Par, dignuſque Europæ totius imperio, niſi eodem illa tempore Carolum habuiſſet.

XXXII. Ad hunc igitur ut revertar, Romanus Hierarcha Paulus, ubi illam Cæſaris de utroque hoſte cognoviſſet victoriam, Deum, cui hanc acceptam ferret, ſupplicatione ſolemni veneratus eſt, tum poſt ingentis lætitiæ edita, publico triumphantium plauſu, argumenta; Carolo in frequenti Cardinalium ſenatu *maximi* & *fortiſſimi* titulos attribuit. Facilè enim intellexit vir prudens, quantum hæc una victoria momenti ad rem Catholicam allatura eſſet. Quod, ut fieret, à Carolo deinde actum eſt diligentiſſimè. Nam qui hactenus rebellionem ſolam altiſſimo conſilio oppugnare viſus, nunc fractis hæreticorum anteſignanis, hæreſin ipſam, arte tamen magis, quàm vi adortus eſt. Quod etiamnum parùm tutò omnium ſimul inimicitias ſuſcepturus eſſet, videretque quantùm ſibi in hoc negotio incumberet operæ qui cum illorum contumacia luctaturus eſſet, quorum Duces, neque inter vincula conſtrictos, à perfidia ad ſanam mentem licuiſſet traducere. Intelligebat ſanè Carolus, quantùm in uno Numinis cultu ſacrorumque communione ad ſtabilem regnorum quietem momenti eſſet. Animos ſubditorum nullâ perinde re, quàm veri Numinis reverentiâ in obſequio detineri, qui ſi diverſo religionis ſtudio in diverſas ſectas abierint, æmulatione brevi odiiſque tranquillitatem publicam ſubvuendam, humanam fidem diu inviolatam non fore, ubi divina interciderit, valituram è diverſo, ubi conciliata de ſuperis opinione eadem omnium animus inſederit religio. Hanc regnorum fundamentum eſſe, quam

Belcar l. 24. Natal. l. 3. Surius in comm. Thuan. l. 4. Schleidan. l. 19. Palav. l. 10.

Carolus à Pontifice honoratus ad religionem inſtaurandam convertitur.

Digitized by Google

1547. quam qui negligat, ruituro brevi ſolio impoſitum; quòd *cum religione ſtare videamus, & cadere imperia.*

XXXIII. *Mauritius Saxo & ipſe Lutheranus Elector loco Friderici inauguratur, actumque ut Catholicæ Eccleſiæ ſua redderet bona.*

Igitur conciliandum ſibi ante omnes Mauritium ratus, hunc in caſtris ante Wittenbergam loco Friderici patruelis ſui Electorali dignitate, & Saxoniæ poſſeſſione cumulat. Quæ tamen poſtea in Comitiis Auguſtanis XXIV Febr ſolenni cæremonia in conſeſſu Electorum inauguratio, juxta Bullam auream peracta eſt, Friderico, cujus hac in re magnanimitatem jure admireris, ex appoſita cuſtodiæ ſpecula ritum omnem obſervante. Deinde cum illo, aliiſque Principibus actum, ſua ut Catholicis bona redirent, Eccleſiis ariſque priſtinus cultus, atque obſervantia redderetur. Errore non levi Imperatoris, qui antè Mauritium orthodoxo ſibi religionis ſtudio, quàm his novæ dignitatis ornamentis obſtringere debuerat, ne cùm Romani nominis inimicum extolleret, ſuis hoſtibus vires poteſtatemque augeret, & propria, quibus aliquando vinceretur, arma adverſario concederet; verùm munifico Cæſari promiſſorum in ſe fides, cum alieno etiam perfidiæ tolerandæ periculo, violanda minimè videbatur. Animadverſum quoque in Agrippinatem Archiepiſcopum Hermannum Lutheranâ tabe infectum, nuper Epiſcopali à Pontifice, nunc à Carolo dignitate etiam electorali ſpoliatum. Cui Adolphus Schauvenburgicus Caroli ac Pontificis voluntate ſurrogatus eſt.

XXXIV. *Comitia ſolennia Auguſtæ inſtituūtur, concluditurque generali Concilio opus eſſe.*

Firmiori tamen per Germaniam paci ſtabiliendæ Imperii ordines Ulmam primùm convocati, ac mox peſtilente illic morborum contagione ſparſâ, Auguſtam ad Cal. Septembris translati ſunt; ita celebri frequentiâ, ut ſeptemvirorum deeſſet nemo, inter quos Mauritius atque Adolphus recens inaugurati cenſebantur. His acceſſit Ferdinandus, rebus jam in Bohemia compoſitis, cum utroque filiorum Maximiliano ac Ferdinando. Cardinales duo, Chriſtophorus Madruceius Tridentinus, & Otho Trucceſius Auguſtanus, quibus tertius Nicolaus Sphondratus, Pontificis vice adjunctus eſt. Præter quos Clivenſis Princeps Guilielmus, Henricus Brunſvici Princeps, Maria Cæſaris ſoror ac plerique è Germania Procerum aderant. Comitiorum exordio Cæſar per illum, qui à ſecretis adſtabat, repetitâ ex ſcripto ſuperiorum annorum memoriâ, & ſuum ad firmandam Germaniæ tranquillitatem ſalutemque ſtudium, & amiſſæ pacis, ductam ab hæreſi originem, luculentâ oratione declaravit.* *Porrò nullum diuturnæ quietis ſupereſſe remedium, niſi creſcentis odii ſeditioniſque venenum ipſo in fonte exſiccetur, & infecta perfidiæ tabe membra ad ſanitatem maturè revocentur. Prudentium virorum judicio illam vulgi temeritatem adſtringendam eſſe, ne fas cuique ſit ſuo arbitratu leges religionis condere. Huic rei generale totius Europæ Concilium, ad quod rerum divinarum ſapientiſſimi quique adhibeantur, perquam videri opportunum. Procerum illud Germanorum voluntate, Tridenti nuper coactum eſſe, ad cujus arbitrium, non minus ex humana ratione, quàm veteris Eccleſiæ inſtituto æquum ſit accedere. Etiam atque etiam ſeſe id flagitare, omnemque omnibus viæ locique ſecuritatem addicere.* Publico huic conſilio privatam deinde admonitionem addidit quâ illud quidem impetratum eſt, *ut Palatinus Saxoniaque Electores, tum & civitatum Legati, Concilii decretis ſeſe obſecuturos promitterent: licet plerorumque animus extra verba conſiſteret.*

Ita

1547. XXXV.

Cæſari à Pontifice poſtulat Patres Bononiâ ob peſtẽ digreſſos Tridentum ad ceteros remitti, aliaque poſtulata decidi petit.

Itaque Cæſar eò curam cogitationemque ſuam convertit,ut Patres Tridento peſtilentiæ ſuſpicione Bononiam ejectos ad priſtinam Concilii ſedem revocaret;ubi Hiſpani Germanique Præſules non pauci,ab omni contagione intacti etiamnum,voluntate Caroli ſubſtiterant.Miſſus ejus rei gratiâ ad Paulum Pontificem Madruccius Cardinalis Tridentinus,qui & privatim & IX Decembris in Cardinalium ſenatu publicè Cæſaris,Ferdinandi Regis,atque Imperii totius nomine Concilii revocationem Tridentum flagrantiſſima oratione poſtulavit; ut *ex quâ Germaniæ jam ad Concilij autoritatem admittendam parata, ſalus,Eccleſiæ totius incrementum; Romanæ Sedis decus; graviſſimæ in religione jacturæ reparatio, tanto bellorum diſcrimine,tantiſque impenſis quæſita,velut ex bilance ſuſpenſa penderet;amittenda, vix excuſando coram Deo hominibuſque neglectu,quem purgandum in ſe hoc extremo Cæſar conatu ſperet.Interea ne quid exiſtiment, in fraudem Romanæ libertatis,pro electione novi Pontificis(ſi, ſtante Tridentino Concilio,Paulum mori contigiſſet) Carolum,aut ſucceſſorem moliri velle,fidem hac in re obligare Cæſaream, non obſtiturūs ſe quò minus id Romæ , antiquoque more Patres liberè exequantur.* Ut revera deinde præſtitum fuit, quando graviſſimè ſibi in hac Concilii translatione adverſantem Cæſar, Montanum,paſſus eſt,Pontificem deſignari.Alterum Madruccii poſtulatum Cæſaris nomine erat , *ut aliquem Pontifex in Germaniam Legatum,plenâ inſtructum poteſtate, deſtinaret,cujus ex ſententia corrupti mores ſentiendique in Germania libertas certis legibus,uſque ad Concilij Tridentini exitum,adſtringerentur.* Et hujus quidem,haud difficilis deliberatio,aſſenſuſque erat;ſed illius tam implicata, totque ſuſpicionibus exulcerata ratio inventa eſt; ut quod Proteſtantibus antè nolentibus obtruſum fuerat,hoc volentibus modò,& ipſis , & Cæſari negaretur. Fremente nequicquam Carolo, quòd potiſſimùm hunc ſpectatæ victoriæ fructum , ſibi è manibus extortum videret.

XXXVI.

Pontifex ad Bononienſe Conciliũ poſtulata Cæſaris rejicit.

Paulus,ut negatæ reductionis invidiam,diſſimulato privatæ offenſionis ulcere,in alios derivaret, ex ſententia Cardinalium illius decretum ad Bononienſe Concilium rejecit , licet intelligeret mandatum à Cæſare Oratori ſuo Jacobo Mendozæ,ut,niſi æquis Pontificem haberet precibus aſſentientem , vitii Bononienſem conventum palam argueret. Neque Montanus Concilii Præſes his minis conſternatus,ex Patrum Bononienſium ſententiâ reſcripſit. *Viſum omnibus de reditu ante conſtituendum non eſſe,quàm Epiſcopi,qui Tridenti,ſpreto translationis legitimæ decreto,ſubſtitêre hactenus,ſuis adjungantur. Bononiam hos prius, quàm ſibi Tridentum adeundam videri;ne præmium aliquod pertinaciæ,obſequendi ſtudium pœnam habeat. Deinde Patribus debere exploratum eſſe de mente Proteſtantium: velintne decretis Concilij non ferendis tantùm,ſed jam latis etiam receptuque ab Eccleſia parêre.Hæc enim retractare,jam ſpiritu Eccleſiæ divino firmata,nefas fore. Tertiò, cùm increbuerit populari judicio tantùm aſſenſuros,diſertius hoc ipſum exponendum eſſe,ne Synodus non tam ab ipſis admiſſa,quàm deluſa videatur,ſi à vetuſtiſſima Eccleſiæ conſuetudine, per Epiſcopos controverſa definiente,recedendum putent. Quartò, libertati tam ſingulorum,quàm univerſorum Patrum cautum eſſe debere;ut manendi abeundique penes eoſdem ſit arbitrium. Quintò providendum ne hos invitis diutius protrahatur,ſed abſolvendi,cum opportunum eſt,poteſtas Patri-*

1547. *tribus ſit integra.* Hæc XX Decemb. concluſa, & poſtero die Romam miſſa, urgente Mendoza in feriis Natalitiis feſto S. Joannis à Pontifice expoſita probataque fuêre. Qui, licet egregiam in Germanos Cæſaremque voluntatem prolixè exponeret, ab hac tamen ſententia, quæ illæſam Concilii Eccleſiæque libertatem tueretur, negavit, ſibi fas eſſe deflectere. Mendoza, ubi & Bononienſem cætum Synodi autoritate uti, & Paulum ejus accedere decretis videret, proteſtationem ſibi imperatam, quâ teſtaretur Cæſarem Germanoſque hanc illegitimam multiſque partibus vitioſam cenſere, oppoſiturus erat, niſi intercedente Decano Purpuratiſque diſtuliſſet: donec communicata Cæſari Patrum ſententiâ ejus deinde voluntatem cognoviſſet. Quare Mendoza rei geſtæ ſeriem cum Bononienſium poſtulatis Auguſtam tranſmiſit.

Noxia hac cunctatione ex privatis commodis ducta, Cæſaris & Concilii vis languit.

Non erant hæc obſtacula, quæ perrumpi à volentibus non potuiſſent, ſi, ut par eſt, dilati Concilii damna ponderaſſent. Cujus obſequium Carolus, etiamnum copiis ſibi adhærentibus potens, metuſque Proteſtantibus recens incuſſus, facilè perſuaſurus Germanis erat; quod deinde inermis Cæſar non poterat. Neque neceſſarium erat, ut hujus decreti ſententiam ad Italiæ Epiſcopos, Tridentum averſatos, ac ſuffragio plurium Europæ nationum, quod ad œcumenicum neceſſe erat Concilium, Bononiæ deſtitutos rejiceret Pontifex; niſi recuſandi invidiam hoc artificio à ſe in alios, quos diſſenſuros prænoverat, derivare ſtuduiſſet: ut iiſdem hoc conatu, autoritatem legitimi Concilii tribuiſſe videretur, quam Cæſar Germanique ac Hiſpani, qui ſuppare numero XXX Epiſcoporum Tridenti ſubſtiterant, Bononienſibus denegabant. Cum illorum poſt adjunctos Gallos pauci ſupra quadraginta eſſent, quos acceſſuri propediem Tridentum Germanorum Epiſcopi hactenus bello intercepti, facilè exæquaſſent. Verùm Pontifex hac tergiverſatione Placentiam nuper in Cæſaris poteſtatem infelici Petri Aloyſii Farneſii ejuſdem filii exitu, X Sept. redactam, denuo obtenturum ſe ſperabat, qua etiam de cauſa Fabium Mignanellum ad Carolum deſtinarat, qui ex Placentiæ reſtitutione ſpem Synodi Carolo faceret; ut Mendoza Romæ Paulo ex Synodi reductione ſpem Placentiæ recipiendæ faciebat. Sed ut Mendozæ Pontifex; ita, velut reciprocante Echo, Cæſar Mignanello reſponſabat; privata publicis miſcenda non eſſe, ac turpe videri, ſi venalem faciant æquitatem. Adeò, quod alter ab altero captabat beneficium, eſca erat, ſed in hamo propoſita, quam neuter admordere prior vellet.

XXXVII Galli Pontificem incunctatione fovent. Quam diſſidia inter Cæſarem & Pontificem ob cædem Aloyſii filii confirmant,

Unde majoribus indies ſimultatibus atque odiorum igniculis ſuccenſi mutuò diffidebant, Gallis follem huic foco ſubminiſtrantibus, qui & ſuos Bononiam Epiſcopos miſerant, ut Patres in figendo illic Concilio ſtabilirent; poſtquam ſecundis Carolum belli fretum ſucceſſibus, Germanorumque junctis rurſum viribus, ſibi maximè formidandum evaſiſſe cernerent. Cæſar Pontificem conjurationis adverſus Architalaſſum Genuenſem Andream Auriam per Fliſcanos cœptæ participem aſſerebat. Ille Cæſarem Petri Farneſii Placentiæque occupatæ atque Eccleſiæ poſſeſſionibus ſubductæ reum agebat. Delictum utriusque anceps erat. Ludovicus enim Fliſcus Laviniæ Comes æmulatione Auriacæ familiæ, in-

ter

1547.

Scriius in vita Auria lib. 2. Haraus in Carol.

ter Genuenſes ſummâ potentiâ opibusque elatæ ſuccenſus; cùm ſeſe Farneſiis, Andreæ Auriæ, ob privatas injurias offenſis, adjunxiſſet, horum viribus, quos Placentiæ Parmæque Duces creaverat Pontifex, Aurias à ſe oppreſſum iri ſperabat, & Genuam ad Gallos traducendam. Sed fefellit conjuratio, & Aloyſius privatis injuriis vitiisque nobilitati, civibusque ingratiſſimus, Ferdinando Gonzagæ, Prorege Inſubrum favente, X Septembris infelici exitu hanc cladem prævertit. Siquidem à conjuratis propriâ in arce trucidatus, occubuit. Cadaver ex arcis muro ad ludibrium, ſpectaculumque civibus gratiſſimum, pependit. Deinde actum in foſſas præceps, atq; hinc in vias extractum, omni contumeliæ plebis hoſtiumque patuit, ac vix denique ſepulturæ gratiam invenit, ingenti Pontificis, Farneſiorumque nepotum, quamvis innocentium probro. Urbs deinde præſidio à Gonzaga immiſſo ad Cæſaris fidem tranſiit, poſt quam Sandomirium, Caſtellum Guelfi, aliaque etiam loca Cæſaris militem admiſêre. Et Placentia quidem ac Parma olim Inſubriæ juncta, & quoddam velut ejuſdem propugnaculum, immeritò abſtractæ eſſe à Cæſarianis ferebantur, neque induci iccirco Carolus potuerat, ut Ducatum Farneſiis ſtabiliret.

Belcar. l. 25. §. 4. Henricus Rex Gall. Franciſci ſucceſſor Pontificis adverſus Carolum gratiam captat.

Henricus Gallorum Rex hanc ſibi averſi Pontificis à Cæſare occaſionem minimè negligendam ratus, Carolum Guiſium Lotharingiæ Ducem, purpuratorum collegio recens adſcriptum Legati nomine ſubmiſit, qui & ſuam indicaret à morte patris electionem, & obſequium fidemque à ſe omnem adverſus Eccleſiæ hoſtes, cujus & primogeniti, & defenſores Galliarum Reges ſemper extitiſſent, prolixè deferebat. Contraque Legatus Pontificius Capriferreus Regi de felici ſucceſſione gratulatus, urgebat, ſuos ut Bononiam potiùs Epiſcopos, quam Tridentum deſtinaret, ubi Cardinalis Paciecus cum Epiſcopis Imperatori obnoxiis refractariè ſubſiſteret. Nec in hoc officio Henricus defuit, quanquam decrepitâ jam Pontificis ætate, parùm ad ſtabile fedus idoneâ, illi adverſus Carolum, Franciſco Patri metuendum, & ſibi maturis nondum rebus minimè irritandum, arma timidè, ſuſpensâque velut manu, addixerit, nec niſi ad ſolius Placentiæ reſtitutionem vertenda.

An. 1548 XXXVIII. Germaniæ Epiſcopi cõcilium reſtitui etiam minaciter poſtulant.

Pontifex Galliarum Regis favore audentior, ſequentis Anni MDXLVIII exordio, reſponſum ad Germaniæ Epiſcoporum Auguſtæ collectorum literas per Cæſaris quoque Legatum oblatas dedit. *Excuſaverant illi ſuam à Tridentino hactenus Concilio abſentiam, bellorum incumbentium neceſſitati, non ſuæ voluntati imputandam, tum verò dolebant diſſolutam translatamque properè, ſe atque Imperatore inſciis ſynodum. Denique ejuſdem Tridenti, opportuno Germaniis loco, inſtaurationem ſeriò magnisq; argumentis, ob ſpem reducendæ nationis ſuæ ad fidei Romanæque Eccleſiæ obſequium, urgebant, ac poſtremò, niſi id fieret, alia conſilia rationesque expediendæ rei ſuſcipiendas eſſe affirmabant.* Quâ interminatione, cogendi à ſe, vel in Germania, vel Tridenti plurium etiam nationum (quibus Bononienſes ſuperandi videbantur) concilii ſuſpicionem ingerebant. Quo tamen ſchiſmatis metu Cæſaris deinde pietas, ac poſt repulſam quoque, conſtantia fidei Romanos liberavit. Quanquam alia, parum iiſdem probata, hæreſis impediendæ, conſilia ſuſceperit. Cum Romanis ac Proteſtan-

Digitized by Google

1548.

teſtantibus ſatisfieri ex æquo non magis poſſet, quàm ignis aquæ conciliari. Pontifex igitur, & propria indignatione, & Gallorum pollicitatione animatus, cordatè Germanis reſpondit: *Laudare ſe quidem illorum ſtudia voluntatemque in religionis negotio ſuſceptam; verùm ut tranſlati Bononiam Concilij ipſe autor non fuerit, ſed Patrum ſuffragatione, quorum ea poteſtas, huc tranſitum ſit; ita eorundem quoque voluntate Tridentum redeundum. Quibus verò legibus ad reditum ſe offerant, ex adjunctis eorundem poſtulatis cognoſci poſſe, quæ & Cæſaris Oratori Mendozæ exhibita fuerint. Quod verò in calce literarum adjiciant, negato Tridenti Concilio, aliam ſibi expediendarum rerum viam ineundam eſſe, iis ſe minimè terreri, ſiquidem & ſua in Germaniam voluntatis, & explorata ipſorum conſtantia in mentem veniat. Quod ſi tamen neglectâ Romanæ ſedis autoritate, gravius quicquam in religionis negotio attentarint: non iccirco formidandum Eccleſiæ, ſuâ in petrâ contra omnem adverſantium impetum conſtitutæ. Illorum magis ſortem dolendam timendamque, qui tam fluxa fide averſi, obtemperare nolint, niſi ſuis ante cupiditatibus obtemperanti, & contra hunc ſtimulum calcitrent, qui graviorem, quàm accipiat, plagam reponat. Proinde, ut in ſuſcepta fide conſtantiaque, quam præſtiterunt laudabiliter hactenus, porrò conſiſtant, nec diverſa ab Eccleſiæ dignitate conſilia ſuſcipiant, privatiſque ſe conventibus ad indigna ſancienda abripi patiantur, id hortari ſe comprimis, atque ab ipſis etiam flagitare.*

Pontifex cordatè negat, acriterq; ab aliis conventibus eos revocat.

XXXIX. Cæſar per ſuos Legatos Conciliũ Bononienſe vitii arguit.

Imperator itaque explorata per Oratorem mente Pontificis, Procuratores ſuos primùm Bononiæ, deinde Romæ, graviori minari conteſtationis publicæ fulmine juſſit, palamque illegitimam Concilii translationem denuntiare. Unde Bononiæ Franciſcus Vargas Caſtellani fiſci Procurator, cum Martino Soria Velaſco XVI Januarii ad Concilium admiſſi, cùm exhiberent mandati Cæſarei litteras ad *Conventum Bononienſem*, poſtularentque Scribas ac teſtes ſuos, contra quam in Pontificio ſenatu aſſolet, introduci, biduum in deliberationem abſumptum eſt; ac deinde ea cautione in 44 Patrum conſeſſu auditi ſunt; *ne, cùm Cæſar ſanctam hanc Synodum injuriâ conventum appellat, hujus ignominiæ diſſimulatio quicquam Synodo diſpendij, aut emolumenti Oratoribus in cauſa præſenti adferat.* Tum verò, ubi Vargas hac præfatione exorſus eſt: *Adſumus hic legitimi Cæſaris Procuratores,* Montanus Præſes interpellans dixit: *Adſum & ego verus indubitati Pontificis Legatus, unaque adſunt legitimi, & Oecumenici Patres.* Poſt quam interpellationem, mandata Cæſaris exhibita lectaque, ac dein à Velaſco prolixa Cæſaris conteſtatio expoſita. Quâ *commemoratis principio, quæ & Cæſar & Pontifex pro Concilio Tridenti inſtituendo moliti ſint, quodque illud hoc loco Germanis potiſſimum ſibi invicem, Eccleſiæque in una religione conciliandis, inſtitutum eſſet, qui cum ratione non potuerint, armis denique ad obſequium divina ope inflexi ſint. Cùm interea Patres moræ impatientes, conficta repentè morbi causâ Pontifice etiam, ut fateantur, inconſulto, multiſque Patrum & diſſentientibus, & ab omni contagione innoxiè perſiſtentibus, tumultuose Bononiam parte magnâ abſceſſerint, eamque ad urbem, quam in Pontificis dominatu ſitam Proteſtantes averſentur, quæ ſuæ ad abrumpendum magis quàm proſequendum concilium delecta videatur, & unde nunc Proteſtantibus ad concilium Tridenti admittendum paratis, redire frivolâ obtenſione poſtulatorum gravetur. Non ignorare ... cauſis graviſſimis neceſſariiſque rogant. Cæſare, pe-*

ten-

1548.

*tentibus Germanis,aſſentientibus Chriſtianis Principibus,jubente ipſomet Pontifice, Concilium Tridenti congregatum fuiſſe,nunc verò his omnibus,vel invitis,vel ignorantibus, vano pestis,nunquam illapſæ,metu,relictis Germaniæ,quo confluxerant,finibus,in Italiam diſceſſiſſe,& ſolos penè Italos, ceteris Epiſcopis nationibusque destitutis, neglectâ ſalute publicâ ſpretoque Cæſare Protectore,Eccleſiâ periclitante,ac Pontifice nil tale imperante; cùm tamen ſine iisdem,quibus conſlata hoc loco erat Synodus autoribus , ſolvi transferrique aliò, præſertim deficiente cauſa , non potuerit. Rogare igitur poſtremò & magnopere quidem Cæſarem,ut habita cùm periculorum quæ Eccleſiæ ex hac diſſolutione immineat, tum autoritatis ſuæ,qui Eccleſiæ Synodorumque Patronus ſit,ratione, Tridentum ſeſe recipiant,ubi pacata illis ac tuta futura ſint omnia.Id ſi minus impetrari queat,proteſtari per ſe Cæſarem Concilij translationem frivolam,illegitimamque,ac nullius deinde ejus decreta momenti fore:reſponſum verò ipſorum Pontifici datum, ineptum, deluſorium ac figmentis plenum, & ſiquid incommodorum hinc incumbat Reip.ipſis autoribus tribuendum.Cæſarem porrò tanquam Eccleſiæ protectorem,illius etiam ſine ipſis curam ſuſcepturum,quantùm, & jure, & ſanctorum Patrum legibus conceſſum fuerit.*Quæ compendio à me dicta, cum prolixa Oratione recitaſſet,in Acta referri poſtulavit. At Montanus Pontificis Legatus Synodi Præſes,hac conteſtatione cum Patribus haud leviter perſtrictus, contra, *injuriam ſibi collegisque graviſſimam irrogari,legitimæque translationis ac Synodi rationes fictis criminationibus impugnari, Deum hominesque teſtatus eſt. Se collegamque ſedis Apoſtolicæ Legatos eſſe;Imperatorem,quod ipſius pace dictum velit,non Dominum, aut Magiſtrum,ſed Eccleſiæ filium;cujus proinde ut mutato conſilio autoritatem ſequatur, Synodumque, ejusdem,perturbatoribus repreſſis, amplectatur magnoperè roget.Ceterùm quidquid evenerit,mortem ſe ſuosque oppetituros potius,quàm patiantur à civili poteſtate libertatem Eccleſiæ , Synodorumque illius circumſcribi. Cùm tamen prolixior eorum oratio fuerit,quam quæ nunc ordine refutari debeat aut poſſit , quatriduo poſt reſponſionem ad illius argumenta reponendam.* Verùm Procuratores , hac non exſpectatâ,diſceſſerunt.

Injuriâ diſſolutũ ure petit reſtitui,graviterque Bononienſes accuſat,ac minatur.

Montanus Concilij Præſes acriter reſpondet.

Dum hæc agerentur Bononiæ,eodem Januario menſe,Auguſtæ Cæſar in Comitiis imperii,acrem diſceptationem hinc Legati Sigiſmundi Regis Polonorum Stanislai Laſci , inde Magiſtri Ordinis Teutonici Wolffgangi Melchingi de Pruſſiæ ditione excepit.Hic ante quadriennium in Comitiis Spirenſibus eo Magiſtratu per Cæſarem inſignitus , & in Alberti Brandeburgici proſcripti locum ſurrogatus fuerat.Poſtquam is à fide Catholica & Imperii jurisdictione,quam aliàs inter Principes receptus agnoverat,ad Sigismundi Regis clientelam,hactenus controverſam & frequentibus bellis diſceptatam, tranſiiſſet, atque uxore ductâ,ſub Regis Polonorum tutela hereditarium hunc ſibi ducatum, cum totius Teutonicæ nobilitatis,ejuſce ſucceſſionis capacis,injuriâ,vendicaſſet. Præcipua utriuſque partis fundamenta,quibus nitebantur,non abs re erit cognoſcere.Polonicus Orator,poſtquam conteſtatus eſſet,Romanorum ſe Imperatori Principibusque,non ut Judicibus, verùm ut amicis conciliatoribus , omni obſervantia atque honore dignis hanc cauſam exponere.Primò aſſeruit,*Pruſſiam Teutonico Ordini ea lege à Poloniæ Regibus conceſſam,ut adverſus Chriſtiani nominis hoſtes eorum operæ ute-*

XI.

Schleid. l. 20 Belcar. l. 25.

Sigiſmũdi Poloniæ Regis Legati Pruſſiam judice iam-mo Regi & Alberto Brandeburgico ut ol- e... adſtruere conãtur.

Digitized by Google

1548. uterentur. Sed illos violatis pactis, ab hoſtibus in ſuos Dominos arma inimica vertiſſe. Ita ad indigna inter clientes Dominosque certamina perventum, multis temporibus variâ ſorte agitata, donec Caſimirus denique Superis æquitati faventibus, ad obſequium fidemque clientelæ juratam eosdem armis victos adegerit. Hanc igitur Sigismundum Caſimiri Patris ſucceſſorem ab Alberto Pruſſiæ Magiſtro jure exegiſſe, ac recuſantem armorum quoque ſubegiſſe potentia, dum ultro in fidem ac clientelam Regis conceſſerit. Vnde manifeſtum ſit, jure belli ac pactionibus Pruſſiam, licet Germanæ quondam nobilitati conceſſam, Polonis deberi. Nam quod turbæ contentionesque frequenter obortæ ſint, Magiſtrorum illud culpâ inſolentiaque factum, qui arma in barbaros vertenda (cujus auxilii gratia â Polonis recepti fuerint) ſumma ingratitudine in caput Dominorum converterint, nec Polonis, nec Germanis fidi. Expertos illud Maximilianum avum Cæſaris, Fridericumque ejusdem Patrem; quorum ille promiſerit nullo ſeſe auxilio adſuturum Ordini, hic etiam arma contra illos Hungarosque federatos Caſimiro Regi ad eorum oppreſſionem ſociârit, denique & Sigismundum Cæſarem Ladislao Regi adverſus eoſdem ſuppetias tuliſſe. Quare, ut priſcorum habeatur federum juriumque ratio, Albertusque proſcriptionis ſententiâ abſolutus, Pruſſia ſecurè Polonorum tutelâ fruatur, id Sigismundum Regem obnixè contendere. Alia orbis loca, à Chriſtiani nominis hoſtibus inſeſſa, ut Solymas Byzantiumque digniora eſſe, in quibus Teutonicus hic ordo arma ſua, quàm in ipſos Chriſtianos convertat, ſeque Tartaris etiam (ut ſub Cochmeſtero factum) ad vaſtitatem cædesque Poloniæ inferendas, conjungat. Ante centum & quinquaginta annos Bohemiâ ejectos, nec minori nunc jure arceri Pruſſia, quâ ſi Albertus vi pellatur, Regem ut Patronum, & avunculum ejus, non poſſe injuriam negligere. Sperare etiam Sigismundum, Danticum & Elvingam urbes, quæ juris Polonici ſint, ad imperii conventus deinde non evocandas, ut ſuis tutò legibus ac libertate frui poſſint, paxque imperium inter Poloniamque firma conſiſtere.

XLI. At Pruſſiam ad imperiū & Germanicā nobilitatem ſpectare, Magiſter Ordinis evincit. Exceptis Cæſar poſtulatis ea cum Imperii ordinibus contulit, ac denique Wolffgango Pruſſiæ Magiſtro tradidit, qui XXIII Januarii reſponſione non enervi occurrit, ac nonnulla præfatus: Quæritur, inquit, imperiòne Germanorum, an Poloniæ Ducatus Pruſſiæ debeatur, quam ego imperio tribuendam eſſe haud difficilè evicero. Sic res habet, inviciſſime Cæſar, ordineſque ampliſſimi. Abhinc annis ferè quadringentis ordo Teutonicæ nobilitatis adverſus Barbarorum invaleſcentium vim, à Cæſaribus Pontificibusque probatus, cùm ex oriente in diverſas regiones ejiceretur, à Mazoviæ etiam Duce in Culmenſem agrum admiſſus eſt, eâ lege ut Pruſſos Chriſtianæ religionis hoſtes ſibi finitimos infeſtoſque reprimerent, ac victores eorum regione potirentur. Quam donationem Fridericus II Imp. Hermanno Salcio Ordinis Magiſtro an. Chriſti MCCXXVI ſtabilivit, opemque cum ſecutis Impp. adjecit, quâ freti, quinquaginta & trium ferè annorum ſpatio, Pruſſiam ſibi religionique Catholicæ addixere, arcibus, propugnaculisque ad nobilitatis Germanicæ perfugium, gentisque tutelam conſtitutis. Manſitque penes nos inviolata ejus loci deinde ſeculis proximis poſſeſſio, armorum quoque ſubſidia Polonis adverſus barbaros Lituanorum inſultus, ut amici, tulimus; donec hi Polonis, ob electum ex Lituanis Regem, ſociati, in nos ſuæ felicitatis autores cum Lituanis tela ingrati verterunt, eo tamen exitu, quo bona Lituaniæ parte exciderunt, quam tamen, cum ex Conſtantienſis Concilii decreto, noſtra [illegible] benevolentia recepiſſent, obliteratâ brevi beneficiorum memoriâ repetitis bellis compenſarunt,

Digitized by Google

runt, ob quaſdam noſtri ordinis provincias, quas ſummo ſibi jure perperam arrogabant; fruſtra Hungariæ Bohemiæque Regibus, ac Sigismundo etiam Cæſare, fluxâ pace, intercedentibus; donec arma denique pace Torunienſi ſub Ladislao Rege compoſita fuerunt, poſtquam omni jure Pruſſiæ Poloni renuntiaſſent, jurejurando interpoſito, ab Epiſcopis & regni Ordinibus non parituros ſe Regibus, qui Pruſſiæ Magiſtro bellum hoc nomine inferrent. Quod jusjurandum quovis decennio innovandum ſtatuêre, decreto, quod ducentis fuit ſigillis conſignatum. Sed tantâ fidei obligatione poſthabitâ, cum quatuordecim ab hac pace, quam æternam ſperabamus, annis, Pruſſi conjuratione initâ adverſus Magiſtrum ſuum rebellarent, Caſimirus Rex, Sigismundi Pater, rebellium amplexus partes, ad tantas Ludovicum Erlinſinum redegit anguſtias, ut cùm aliter Pruſſiam retinere non poſſet, fiduciario illam clientis jure, nullo neque Pontificis, neque Cæſaris imperiique conſenſu admiſerit. Unde poſtea Fridericus Saxo, & Albertus Brandeburgicus ordinis Magiſtri, hanc fidem Poloniæ Regibus, & injuriâ extortam, & nulla Germanæ nobilitatis imperiique autoritate firmatam, agnoſcere recuſarunt; donec hic à Romana ſimul religione, & imperij protectione deſciſcens, ad Sigismundi clientelam, defectionis ſuæ tuendæ gratia, tranſiret. Ex quibus manifeſtum fiet, quam vana ab Adverſario jactentur. Neque enim arma ab ordine contra Polonos, niſi ad injuriam propulſandam ſumpta: neque unquam Imperatores aliter, quàm pro imperio in hac cauſa judicaſſe conſtat, ac prohibuiſſe, ne quam ordo Polonis clientelæ fidem adduceret, ut ex poſtremis Maximiliani ad Sigismundum literis liquere poterit. Fruſtrà verò exprobratur Teutonicis, quod Oriente ac Bohemia pulſi fuerint, cùm illic Turcarum, hic Huſſitarum furori ac viribus impares ceſſerint. Eant verò Poloni, & à Moſcovitis ſibi erepta occupent, aut Sarmatiam Lituaniæque bonam partem, Teutonicorum armis obtentam, eiſdem reſtituant potius, quàm Pruſſiam, antiquiſſimo jure poſſeſſam, eripiant. Dantiſcum & Elvingam, ad Pruſſiam imperiumque eodem jure ſpectantia, ad Polonos ſolâ defectione civium ac perfidiâ tranſiſſe manifeſtis documentis compertum eſt, neque æquitate ſed rapto poſſideri. Quæ cùm ita ſe habere, vobis, Auguſtiſſime Cæſar, inclytique Principes, & imperij ordines, abundè perſpectum ſit, hoc impetrare veſtro auxilio judicioque liceat, quod cauſæ æquitas, imperij dignitas, religionis ſtatus, & Germanicæ nobilitatis honos, atque emolumentum requirunt.

Rationibus utrimque auditis, delecti ſunt, qui judicium ferrent, à quibus cauſa pro Teutonicis, adverſus Polonos & Albertum pronuntiata eſt; ſed quoniam difficultas ſententiam exequendi haud modica, præſenti rerum ſtatu, viſa eſt, hujus rei deliberatio ad Cæſarem rejecta fuit, qui ſi Germanos ſynodi, ut ſperabat, interventu conciliatos in religione habuiſſet, promptis contra Albertum ac Sigismundum viribus æquitati locum armatâ autoritate reperiſſet. At Sigismundus Rex, quamvis ceteris virtutibus præſtans, adeò turpis protectionis brevi fructu potitus, haud multò poſt defunctus eſt, ſuccedente in locum Sigismundo filio Ferdinandi Regis genero, quæ illi ad pacem cum Auſtriacis colendam affinitas profuit.

Sententia, cum proſcriptione Alberti, Melchingo Magiſtro favit.

XLIII. *Chytræus in Saxon. lib 16.* Baſilius Moſchus legationem Au-

Iiſdem Auguſtanis comitiis Legatum ſuum habuit, Joannes Baſilius Magnus Dux Moſcoviæ, felicibus poſtea contra Tartaros, infelicibus contra Polonos bellis ac crudelitate admirabili in ſubditos propriamque familiam, cognitus. Amicitiam ille cum Carolo & fœdus cum imperio adverſus Turcam ſe ambire, de-

Digitized by Google

1548. guitam ad Imperatorem miſsá viſus ambire Catholicæ religionis ſocietatem.

denique & concordiam in orthodoxa religione deſiderare oſtendit, eoque nomine & Romanos Theologos, qui ſuos in Latinis ritibus, & Jureconſultos, qui in politicis barbaras gentes erudirent, cum Architectis fabriſque, atque omnis generis artificibus, magno numero petiit, obtinuitque. Quorum cum trecentos amplius Legatus ſecum duceret, Lubecamque ad claſſem conſcendendam perveniſſent. Hic conſultò detenti ſunt, monitusque Imperator, ad evertendum hæc noſtrorum operá imperium, barbarum Ducem machinari, ac proinde minimè hos illi artifices Doctoresque concedendos eſſe. Quibus ea in re fides haud immeritò habita fuit, frausque illius aliis deinde eventibus patuit.

XLIII. Mendoza Cæſaris Orator Romæ in ſenatu Card. coram Pôtifice Bononienſe Conciliũ vitii, & Paulum neglectæ religionis arguit.

Hæc Januario menſe Auguſtæ agebantur, cùm Jacobus Mendoza Orator Cæſaris Romæ poſtulato XXIII ejuſdem menſis Senatu, prolixam conteſtationem, & eandem pænè, quam Procuratores Caroli Bononiæ, recitavit, non in ſola Pontificis & Cardinalium, ſed & Oratorum regiorum, qui Romæ aderant, præſentia. Pontifex, qui hunc ictum, cum exprobratione ignaviæ, in ſalute publica religioniſque & Eccleſiæ emolumentis curandis, à Carolo & orthodoxis Germanorum Epiſcopis, jam obfirmato ad reſiſtendum pectore, diu exſpectaverat, Mendozam ad Calendas Februarii redire juſſit, accuratoque ſubinde ſcripto, per Reginaldum Polum elaborato (poſtquam conteſtatus Mendoza eſſet, nulla ſe obligatione conſtrictum redire, neque hinc quicquam Cæſaris autoritati & juri detractum velle) ita, diſſertatione prolixâ, reſpondit, ut diceret: *Rem peſſimi exempli nec niſi ab Eccleſiæ perduellibus attentatam hactenus, ad incredibilem animi ſui dolorem perveniſſe. Illam ſe voluntatem attonitum obſtupuiſſe in Cæſare, Pontificiis nuper copiis ad victoriam, hoſteſque religionis comprimendos opportunè uſo, adeoque nunc diſpari gratiâ reſpondente. Mitigatum tamen hunc ſuum dolorem, ubi ex mandati formula Mendozæ tradita compeririſſet, non ad Pontificium Senatum, ſed Patrum Bononienſium pertinuiſſe. Mendozam verò prætervectum mandati limites, nec levem Cæſareo modeſtiſsimi Principis nomini ignominiam irrogaſſe, iccirco nec exiſtimandum, Cæſarem hac de re judicium ſententiamque Pontifici de manibus extorquere ſtatuiſſe; ſed integrum hujus rei arbitrium ſibi relictum eſſe, irritum verò Mendozæ conatum, nec agendi facultate præditi, nec æquum poſtulantis.*

Pontifex contra, diſerta oratione nititur.

Quod ad negligentiæ ſibi impoſitæ culpam attinet, illam luculentiſsimis factis abs ſe abundè refutatam, toties ſuppeditata pacis conſilia, arteſque omnes ad Europæ tranquillitatem poſsidendam adhibitas, criminationi iſti reclamare. Concilium per ſe multò ante Tridenti poſtulatum, quàm permiſſum à Cæſare, nunc cum bellis interturbatum ſubſtiterit, diſceptandum prudentibus relinquere: Pontificiis an Imperatoris armis, ſuis emotum ſedibus fuerit? Nihil in ſe moræ ad reſtituendum Tridenti Concilium futurum, modò citra Apoſtolicæ poteſtatis detrimentum, jure, non violentiâ, diſceptetur. Mirari verò, atque etiam amplecti illam Germanorum voluntatem, ad neglectum jam ante Concilium aſpirantium; ſed quod unius civitatis Synodo hoc deſiderium affigi patiantur, extra commendationem, ſuſpicioni etiam obnoxium videri. Cogitandum eodem morbo Danos, Gothos, Britannoſque teneri, quorum tamen finibus nemo facilè Synodum includat. Eam rem exemplis, veterum adverſus hæreſes Conciliorum, jam diu probatam, ſe tamen migrationem illam Patrum ad leges moreſque Eccleſiæ expendendam prudenti exactoque quatuorvirûm, Bellai, Brugenſis,

Digitized by Google

ſis,Poli,ac Creſcentij judicio delaturum, quibus ſi quid erroris in Concilij tranſportatione apparuerit,facturum, ut propediem Tridentum revocetur, inter hoc temporis,utrimque acquieſcendum. Ne tamen Germanorum ſaluti defuiſſe videatur, ex Cæſaris ſe voluntate legatos ſubmiſſurum,qui gentis infirmitati opportunis remediis ſubveniant. Ita infelici conſilio,argumentis jam nuper agitatis diſcuſſiſque inhærens Pontifex,victoriæ emolumentum,ipſe cum Cæſare hæreticorum triumphator, cunctatione amiſit, cùm ſepoſitis privatis offenſionibus Cæſaris poſtulationi fas fuiſſet aſſentiri. 1548.

XLIV. Carolus co cilia[n]dæ propius religioni du[m] Cõcilium negatur, Brandeburgico moderante, per utriuſque partis Theologos,librum concordiæ obtinet.In quo ſolũ utriusq; ſpeciei communio,& conjugiũ ſacerdotum eximebatur. Sur.in comm. Schleid. l.20.& 21. Bzovius in Annal. Flor Ram do orig. har.l.3.

Cæſar ubi ſperatum Tridenti Concilium ancipiti diſtractione impeditum cerneret, neque ſolis Tridenti adhuc morantibus ſtandum judicaret, de Sectariis propiùs ad fidem Romanam adducendis, atque aliquibus veluti terminis rerum credendarum includendis cogitare cœpit;ne,ut factum hactenus, vel in diverſa, vel ad deteriora progreſſi difficiliùs ad unam generalis Concilii ſententiam regerentur. Scriptum aliquod huic propoſito accommodum tribus religionis conciliandæ ſtudioſis Theologis;Julio Pflugio Naumburgæ Epiſcopo (poſt nuper eliminatum Ambsdorffium, in ſedem reſtituto) Michaëli Heldingo Moguntini Electoris Vicario,& Joanni Agricolæ Islebio Antinomicæ quondam hæreſis repertori, Brandeburgici nunc Principis concionatori, examinandum obtulit. Quos,ut Elector Brandeburgicus, Cæſari pacique apprimè favens, omni negotium illud fide, induſtriâque tractare, atque ad concordiæ formulas Auguſtæ Wormatiæque quondam conceptas, tum & librum Ratisbonæ Anno 1541 à Cæſare exhibitum expendere juſſiſſet; res ad eam denique controverſiarum paucitatem,ejus Principis potiſſimùm operâ rediit, ut præter utriusque ſpeciei communionem, & permiſſum Sacerdotibus conjugium nihil admodum ab orthodoxa fide alienum exponi videretur. Carolus,ubi librum hunc autoritate illâ triumvirali collectum probatumque expendiſſet, Romano Pontifici dijudicandum obtulit,qui per Cardinalem Sphondratum ei ſignificavit, his legibus obligandos non eſſe veræ antiquæque religionis aſſertores, novæ profeſſionis autores admitti poſſe, ut tantò nimirum veritati ſalutique propiores ab omni deniq; errore faciliùs traduci poſſint. Carolus igitur Auguſtani illum comitii ordinibus ad communem omnium conſenſum exhibere decrevit, ante tamen Mauritii privatim animum explorandum,atque in ſententiam pertrahendum cenſuit, ne quid fortè publicâ reclamatione turbarum daret. Negotium hoc Electoribus binis Moguntino ac Brandeburgico mandatum eſt, ſed in eo conatu omne ſtudium fruſtra conſumpſerant, Mauritio ad ſuos Theologos ſubditoſque hanc cauſſam revocante,quibus indulgentiâ Cæſaris pollicitus ſit: nihil abs ſe in religione illorum permutandum, dum generali Concilio ancipites in fide controverſiæ abſolvantur. Quidquid verò cùm Principes illi,tum ipſe poſt Cæſar Mauritium rationibus,beneficiorumque acceptorum memoriâ urgerent,ægrè ab obfirmati animi homine aſſenſus potuit extorqueri.

XLV. Mauritiũ Carolus ad hunc acceptand. m fruſtra conatur inducere,Melanchthone diſſuadente.

Monebat Carolus, *ne à reliquis Principibus facilè conſenſuris,novâ turbatione,diſcederet:neque ad ſubditos,privataque eorum conventicula arbitrium de fidei controver-*

 ſia

1548 *ſta rejiceret,exemplo nullis legibus tolerato. Imperiali jam dudum conſuetudine obtineri, ut quod communi Principum ordinumque ſuffragio deciſum fuerit,id vulgus citra diſceptationem approbet.Nefas fore,ſi jam non ſubditi Principum voluntate, ſed Principes ſubditorum regantur.Si à comitiis ad vulgi arbitrium deſcendendum ſit,& rogandus populus,quid Optimatibus in publica deliberatione de ſtatu rerum ſuſcepta ſit conſtituendum? Quod ſi quos ex ſuis Theologos in conſilium adhibere voluerit;eos videlicet eſſe,per quos nuper omni contumelia hoſtiliter laceratus,anteſignano Melanchthone, rebus modò ſuis conſultum cupiat.Dedendum hunc ſibi malorum artificem,bellique concitati autorem ad cauſſam dicendam.Præterea malis in aula conſultoribus,qui latus animumque Principis occupent,minùs auſcultandum,à quorum potius vafris artibus,quàm ingenio ipſius hæc pertinacia exiſtat.*** Ad quæ Mauritius inſigni calliditate juvenis, quinque & viginti primùm annos natus,ea repoſuit,quæ oſtenderent,illum ex promiſſione ſubditis, ad religionis ſuſceptæ integritatem præſtandam obligatum,ſecùs quàm Principes ceteros,pari ſacramento non obſtrictos. Melanchthonem, ut virum doctum publicæque tranquillitatis amantem probabat, ſuiſque jam manibus, timore fugàque periculi à Cæſare imminentis,ſubductum aſſerebat. Ita poſtquam ab Imperatore digreſſus eſſet,haud multò poſt Rex Ferdinandus ſubſecutus, Caroli in Melanchthonem odium abs ſe nonnihil mitigatum eſſe docuit, de cetero inflexit nonnihil Mauritium ad morem gerendum Cæſari;ut ſeſe communi ordinum in certos religionis articulos conſenſioni nihil reclamaturum promitteret. Libri deinde exemplar ad ſuos Theologos Crucigerum Majorem & Pfeffingerum Zwiccaviam examinandum deſtinavit,qui poſtea Cellam, Miſniæ urbem, Melanchthoni,ex latibulis huc evocato,magis opportunam transgreſſi,cùm poſt longam deliberationem,neque moderari ad hanc normam religionis controverſias;neque aliam,ut juſſi erant,ſufficere formam concordiæ ſtatuiſſent; eam facti rationem Principi Melanchthon attulit, *quòd liber imperatorius ipſis probari non poſſet; ut qui falſa veris confunderet:neque ipſi facilè ſuam Cæſari opinionem probaturi ſint; ut qui longè ab ipſo diverſa ſentiant.* Ita & deinde in reliquis, quorum gratiâ à Mauritio poſtulatus Melanchthon,nihil mite conſuluit.

XLVI. In comitiis Auguſtanis liber Interim dictus,à pleriſq; acceptatur. Obnixitamen Saxones adbud *Interim Lipſienſe* cudū:, *Melanchthone Anteſignano* ſuper va lo.

Sub hæc Maii 15 die,convocatis Imperii ordinibus Cæſar librum propoſuit: à medio,quod ad Concilium generale excurreret,& quo valiturus eſſet,tempore, *Interim* dictum,ac primò quidem Catholicorum, hunc librum recuſantium, laudavit conſtantiam, quâ avitam religionem tuerentur incorruptam. Ceteris Auguſtanæ Confeſſionis Proceribus ſuaſit, ut vel Catholicorum ſeſe adjungerent partibus;vel certè ad hujus libri præſcriptum fidem exigerent, dum generalis Concilii legibus, quid ſequendum fugiendumque decernatur. Hæc poſtquam monuiſſet, liber ex integro Proceribus eſt recitatus. Quo audito triplici ordine,hinc Electores, inde ceteri Principes,atque ab his diviſim civitatum legati,ex more,ad deliberationem ſeceſſêre. Cùm interea Cæſar Rexque Ferdinandus ſuis in ſedibus ſubſiſterent, acquieſcendum Cæſari ſtatuebant ordines, niſi quod in ſenatu Electorum hæſitaret Mauritius,ac ſuam ſe propediem Cæſari voluntatem plenius expoſiturum diceret. Sub conſultationem congreſſi inter

ſe

ſe ordines. Moguntino Principi ſententiæ ſuæ expoſitionem coram Imperatore committunt. Qui poſt actas Cæſari ob patriæ ac publicæ tranquillitatis ſtudium gratias, oſtendit benevolâ omnium voluntate librum, ejuſque opiniones receptas, ejus verò exemplar ab omnibus poſtulatum, ne quid ignorantiâ adversùm peccetur. Quocirca Romanis Germaniſque illud typis vulgandum Cæſar, velut publicum decretum tradidit, ſub hoc titulo: *S. Cæſar. Majeſtatis Declaratio, quomodo in negotio religionis per Imperium, uſque ad definitionem Concilij, vivendum ſit.* Non tamen uſque adeò probatum ab omnibus eſt, ut non eſſent, qui diſſentirent; timore magis, quàm voluntate adducti, ne publicè reclamarent. Quocircà cùm & ſuæ nonnullos puderet inconſtantiæ, qui tam levibus rerum credendarum impulſibus, in quamvis ſententiam adigerentur, & quorundam pertinacia miniſtrorum obſiſteret, ut qui nollent hactenus erraſſe videri, Joannes Brandeburgicus, Wolffgangus Bipontinus, Filiique captivi Saxonis, unà cum parente, negarunt, ſalvâ ſibi conſcientiâ integrum eſſe Cæſaris decreto aſſentiri. Mauritius etiam inquietis ſuorum exagitatus ingeniis Cæſarem rurſus adiit, ac bonâ ſubditorum pace, ſe librum acceptare non poſſe affirmavit, niſi in partem deliberationis antè venerint, qui in ſocietatem religionis eſſent pertrahendi. Quæ res, licet non mediocrem Carolo bilém concitâret; indulſit tamen Mauritio, omnem ad ſuorum conciliationem induſtriam pollicenti, abitum. Egit verò apud ſuos Princeps rem non indiligenter, conventu primum Miſenæ Proceribus, Theologiſque ſuis indicto, qui deinde Pegaviam, poſt Cellam magno contentionis, nullo verò concordiæ emolumento translatus, denique Lipſiæ eum ſortitus eſt exitum, quo objectis nonnullis erroribus, diſſimulatis aliis tectiſque, ſub ancipiti loquendi apparatu, parùm aut nihil ab Auguſtano Caroli libro diſſentire ſunt viſi, novo in hanc rem excuſo typis *Interim*, quod *Lipſienſe* eſt appellatum. Quo quidem facto, tùm ceteri, tùm inprimis Melanchthon Lutheranicæ factionis primipilaris oſtendit, quantùm homini lubrico, fluxæque ad omnia opinionis credendum eſſet, qui nuper ſparsâ ad Principem ſuum inſtructione, aliâ longè cenſurâ librum Auguſtanum perſtrinxerat; cùm uſitata orthodoxis ſacrificia, expiandi confeſſione ſcelerum ritum, ſanctorum venerationem, nec pauca alia ſuo calculo damnaret: ac mox, proſcriptionis inde terrore incuſſo, hinc Principis conſilio urgente, eâdem mente ac manu, damnata approbaret. 1548.

Quanquam anno inſequenti alius ab eo ſociiſque liber conſarcinatus ſit, ex Mauritiano *Interim*, & Henrici Parentis vulgata Saxonicarum ordinationum editione, qui ſub Catholicorum rituum imagine fœdos Lutheri errores conderet. Quæ res Lutheraniſmum ſuis jam ſæpius divulſum partibus in plures ſectiones diſtraxit. Hos Flacciani jam tùm à ceteris, huic libro ſubſcribentibus, magnâ æmulatione ſejuncti, ſuis ita nominibus diſtinguebant; ut alios veteris Eccleſiæ ritibus utentes *Adiaphoriſtas*, ſive *Interimiſtas* dicerent; alios, qui vim naturalem ad ſalutem cooperandi Deo, libero arbitrio permitterent, *Synergiſtas*; alios qui bona virtutum opera etiam in infantibus ad ſalutem exigerent *Majoriſtas*: contra, qui hæc nec in adultis quidem requirerent, *Flaccianos* à ſuis autoribus, vel *Rigidos*:

XLVII. Tertium Interim à Lutheranis Saxonicis productum eſt. Vnde pugnantes inter ſe ſcholæ ſectæ exſtunt.

dos: alios propius ad Romanos accedentes *Molles*; aliis nominibus alios nuncuparent. Ita mutuis ferè armis aggreſſi Lutheri aſſeclæ fœdum inſaniæ vertiginisque ſuæ orbi ac poſteritati univerſæ de ſe ſpectaculum præbuêre. Ex horum caſtris Magdeburgici Centuriatores, Wirtenbergenſis ac Lipſienſis Scholæ proceres, nequaquam æquis oculis conſpexêre, ut ex ſeptimæ centuriæ præfatione apertum eſt. Hi & ſuis autores civibus extitêre, ne Auguſtano *Interim* ſubſcriberent, quod eodem exemplo Brema, Luneburgum, Hamburgum, Lubeca, tùm Joannes Brandeburgi, Joachimi ſeptemviri frater, ac Wolffgangus Bipontinus, Bavariæ Princeps negare Carolo ſunt auſi. Prædicantium (quo nomine ſuos Evangelii præcones habent) varia in omnes partes fuga extitit. Oſiander in Pruſſia; Muſculus Bernæ; Brentius ſub Wirtenburgici tutela Halæ delituit: nemo, qui ſuo fidem ſanguine obſignare cuperet, repertus eſt. Plerique Lutheranorum cùm animadverterent ſpectare hæc Cæſaris conſilia, ad illorum denique religionem penitus abolendam, non obſcuris in Cæſarem ac Proceres ſuos conviciis graſſati ſunt. Redivivum ab inferis Papatum excitari, optimè inſtituta, pietatem fidemq; omnem everti queruntur. Vires pleriſque, non conſilia armaque ad religionem deerant. Calamis interea, pro gladiis, diſtrictis, nec ſuorum invicem, nec Cæſaris famæ eſt parcitum. Melanchthonem Flaccius Illyricus, Magiſtrum diſcipulus, extremâ cum ſuis maledicendi rabie ad miſerum vitæ tædium adigebat. Melanchthonis ſtudio favebant Major, Pomeranus, Pfeffingerus, Greſerus, Camerarius, aliique. Flaccium probabant Ambsdorffius, Gallus, Wigandus, Merlinus, ac plures alii, quamvis ex his ſinguli ſuis quoque de fide opinionibus ſcinderentur. Oſiander ab univerſis implacabili odio, cum ſuis, divulſus, integra in illos conviciorum plauſtra ingerebat, ac ſolus ſibi ad Lutheri ingenium ſapere videbatur: certè nemo diſcipulorum, ſi maledicendi licentiam ſpectes, moribus Luthero repertus eſt propior.

Melanchthon, Illyricus & Oſiander diverſarum ſectarum Duces, ſe mutuò conviciis laceſſunt.

Carolino Interim libertate Catholici malè inhiant. Pontifice Cæſarem acerbè ob hanc indulgentiam perſtringente.

XLVIII. Agitatum à Cæſare concordiæ ſtudium illos habuit inter Lutheranos tranquillitatis everſæ fructus, nec penè meliorem inter orthodoxæ fidei aſſertores eventum ſortita res eſſet, niſi ſummi Pontificis curâ malis ſubnaſcentibus tempeſtivè occurſum fuiſſet. Nam ad illam libri Carolini libertatem non pauci Catholicorum ſenſus animique pruriebant. Laici nonnulli ad utramque Synaxeos ſpeciem, Sacerdotes ad conjugia aſpirabant. Ita ſenſim & reliquum hæreſios virus, quod ambiguitate ac diſſimulatione loquendi texerant, ad opinionem admiſſuri. Siquidem de concupiſcentia hominis, de ejuſdem juſtificatione, de Eccleſiæ ſummo paſtore, ita locuti ſunt; ut in illa peccatum conſtituere, in altera nihil dare operibus, in poſtrema denique aſpectabili nihil in terris capiti tribuere viderentur. Quin & de Sacramentis, de peccato originis, aliisque fidei articulis a pronuntiatis jam nunc Tridentini Concilii decretis abſcedebant; ut palàm fieret, quo animo illud Concilium accepturi eſſent, cui leges dare magis, quam ab eo expectare decreviſſent. Quæ cùm intelligeret Pontifex ſeriâ literarum animadverſione reprehendit Cæſarem.* *Mirumque ſibi videri, aſſerebat; id ætatis prudentiaque virum eò arrogantiæ efferri, ut ſe non regionum modò, ſed & religionum*

con-

Digitized by Google

conſtituat arbitrum. Novam credendi metamorphoſin inducat, quâ diſplicere jure Catholicis, Hæreticis placere vix poſſit. An non temerarium ſit amicorum juxtà atque hoſtium ſeſe telis objicere? Catholicos non modò cum hoſtibus, ſed novis inter ſe diſſidiis, ad exitium committere? Cæſarem nullâ Apoſtolici juris dignitate fretum, unius tantùm victoriæ elatum ſucceſſibus, ad ſanctas religionis leges manum adhibere; jus ſuo ingenio derogare, ſua autoritate adjicere. Quocirca, poſt damnatum cenſurâ Pontificiâ librum, tres in Germaniam Epiſcopos, Veronenſem, Fanenſem, & Faventinum legavit, qui librum à Cæſare vulgatum de manibus Catholicorum extorquerent, atque aliam credendi vivendique methodum exhiberent. *Monerent Hiſpanorum Epiſcopos, Tridenti ad Cæſaris voluntatem ſubſiſtentes; ut ne ſchiſmatico conciliabulo inhærere pergerent, ſed Eccleſiæ ſeſe Romanæ adjungerent, niſi fortè leges ei præſcribere potiùs, quàm accipere ſtatuiſſent. Pari ad Eccleſiæ gremium facilitate provocare atque admittere alios, quâ vis hæreſios labe infectos juſſi ſunt, ſatisfacturos, ſi errorem ſuum ad pedes Sacerdotis deteſtati, cum ſceleris horrore fuiſſent, nullâ ex more, publicâ obnuntiatione poſtulatâ. Mandatum deinde Monachos, ut à fide ac clauſtris devios, non in fidelium modò, ſed & religioſorum numerum reciperent. eſum lacticiniorum ovorumque quadrageſimæ diebus indulgerent, utriusque etiam ſpeciei Laicis in Euchariſtico Epulo uſum privatim concederent, ſi tamen Eccleſiam in unius ſpeciei præceptione errare, non contenderent. Moniti poſtremò, ut injuſtos Eccleſiaſticorum bonorum poſſeſſores, modò abirent malè occupatis, à fructuum perceptorum reſtitutione abſolverent.* Quibus exequendis, ut expeditior via fieret. *contumaces non cenſuris modò, ſed & civili poteſtate ad obſequium revocare conceſſum eſt.* Tum deinde facta iis libertas, Epiſcopos ad id munus deligendi ſufficiendique. Sed hic Pontificis conatus, quanquam non omnino vanus, eo tamen, quo par erat, emolumento ad fidem non conſtitit.

Pontifex libello Interim damnato tres in Germaniam Legatos pro Catholicorum cõſervatione & Proteſtantiũ reſipiſcentium reductione cum certis privilegiis mittit.

XLIX.

Indignabantur Catholici Germaniæ Principes, ordinesque à Pontifice, Romanisque opportunum Proteſtantibus ſibique Concilii locum negari, & poſtulari à Proteſtantibus, ut ſe Bononiæ ſiſterent; quod ipſis idem eſſe videbatur, ac petere, ut ſe Pontifici in captivitatem, ejusque arbitrium dederent: Cæſaremque per hæc adigi ad ejuſmodi remedia, quæ morbum non ſanarent, ſed mutarent, cùm neque conſultum eſſet medicinam omnem in rebus deſperatis negligere, neque promptum conſuetis Eccleſiæ, nullique unquam Cæſarum negatis ab Eccleſia Synodorum, in tanta neceſſitate, mediis ſubvenire. Quid enim ſi Cæſar, poſt tam illuſtrem de rebellibus victoriam, manum curamque religioni, quod reliquum eſt ſervandæ in Germania ſubtrahat, neque, ut Romani volunt, ejus ſeſe negotiis miſceat? an non repentè ab invaleſcenti ubique hæreſi, ipſosque Eccleſiarum per Germaniam Proceres in exitium devolventi, univerſum ad Proteſtantium vota poteſtatemque deflectet imperium? Nunquid per *Interim* frenum injectum pleriſque Lutheranorum eſt, ne quid adverſus illa, quæ in Concilio Tridentino decreta jam tum ſunt, quicquam hiſcere audeant? quid verò ſperandum ab iiſdem, ſi in Concilium hoc tempore, quod Tridenti admiſerant, via illis patefacta fuiſſet, ubi jam armis victi, rationibus facile, autoritate ac ſuffragiorum jure vincendi erant; præſertim cùm ipſi ſententiarum, ut hac occaſione maximè

Libello Interim Proteſtâtes à variis erroribus revocati Concilio aptabantur, quod ſecus quam par, conceſſum eſt.

1548.

patuit, diverſitate à ſe invicem diviſi, conſiſtere in tanta opinionum confuſione neutiquam poſſent? Hæc aliaque niſi ſerius Romani expendiſſent, præbito in Concilium aſſenſu, & legibus quidem deterioribus, quando jam, ut Carolo vires imminutæ, ſic Proteſtantibus rurſum auctæ fuerant, multorum in Germania ſaluti conſultum rectiùs fuiſſet. Sed dæmonis hic ad Eccleſiæ perniciem vigilantis aſtus fuit; ut privatâ, quâ ſimultate, quâ arrogantiâ multorum, hoc publicæ religionis bonum ſubverteret.

L.

Colonienſi diœceſi proviſum Adolpho in Wedani locum ſurrogato. Paderbornenſi Rembertus præficitur.

Reducta tamen per diverſas Eccleſias autoritate Pontificis Cæſariſque orthodoxa religio, aut certè heterodoxorum errores imminuti. Hermannus de Weda à Colonienſis Archidiœceſani munere, ad privatam tenuemque ſui comitatus ſedem tranſiit, cùmque ab hauſta inſania curari non poſſet, hic velut in ergaſtulo parva clauſus arce vivus mórienſque delituit, Adolpho interea ſucceſſore omnia per diœceſin, ad priſtinæ fidei decus, inſtaurante. Paderborna antiquæ religionis, adverſus Wedanum Principem ſuum conſtans propugnatrix, eidem exautorato Rembertum Kerſenbrochium probatæ virtutis fideique virum ſurrogavit, qui Lipſienſem Comitatum ex Lutheri ſentinâ ad purgatius aliquantò Caroli *Interim* traduxit, ſenſim ad puriora educendum.

Oſnabrugenſi, Monaſterienſis, &c. Epiſcopus à Waldek ab hæreſi reſipuit.

Plus laboris in diœceſi Oſnabrugenſi ad ſaniorem mentem revocanda, & Interimiſticam ſaltem diſciplinam admittendam, fuit. Cùm Epiſcopus illorum Franciſcus Waldecanus, Monaſterienſis ſimul & Mindenſis Eccleſiæ væcors caput, fide deſertâ in præceps abiiſſet, jamque ſuperiori anno Pontificiâ Cæſareaque damnatus ſententiâ, ni reſipiſceret, ſede eliminandus erat, ſtetit hactenus patrocinio Remberti & aliorum, memoriâque vendicati olim Monaſterii Weſtphalorum a fece turpiſſima Anabaptiſtarum. Nunc tamen ultimis minis Canonicorum Monaſterienſium & Oſnabrugicorum electionem novam, actis Comitiis, ni pareret, intentantium, territus ad IV Idus Maii Oſnabrugenſi comitio ſe ſtitit, abjurataque hæreſi in officio confirmatus eſt, ac ſubinde omni cum reliquis induſtriâ laboravit, ut Templis, Monaſteriis, Scholiſque, & ademptæ opes redderentur, & cultus rediret priſtinus. Quanquam in urbe, aliiſque locis, ubi Proceres Senatuſque receptæ inſiſteret hæreſi, plerique ad Carolinum *Interim*, qua conſilio, qua vi reducti ſunt. Sed duratura haud diu inflexione, quod curvæ in terram & deteriora mentes, non ſecùs atque obliquæ arborum plantæ facilè ab obtortis reſiliant, & *proclivius ſit ſana corrumpi corpora, quàm corrupta ſanari*. Quod ſuo nimium dolore Rembertus etiam Paderbornenſium Antiſtes, multis ſubditorum ſenſim hæreſios lue afflatis, haud multò ante mortem deploravit; adeò peſtis hæc medicorum quoque vigilantiam in præſervando fallit.

LI.

Eccleſiaſtica & civilis diſciplina ab Imperatore emendata.

Cùm verò plerumque opinionum depravatio à corruptis moribus, tanquam à menſtruatis feminis illuſtrium ſpeculorum labes oriatur, Carolo Imperatori ad infectæ Germaniæ reſtitutionem totius animi conatu incumbenti curæ inprimis fuit, ut in utraque tam Eccleſiaſtica, quàm civili republica lapſi paſſim mores ſanis legibus formarentur, donec œcumenica Synodus Cleri diſciplinam inſtauraret, ſine qua nec politica quidem ſuâ poſſet integritate frui, ut iccirco utrius-

Digitized by Google

triuſque curam non tam voluntate, quàm neceſſitate conjungeret. Veterum Imperatorum, in legum civilium formatione, exemplo uſus, & Samaritani Evangelici pietatem æmulatus, quam Sacerdos vulneratum præteriens, neglexerat. Illius verò inſtaurandæ leges à viris Eccleſiaſticis, hujus à Juriſconſultis, & Majorum inſtitutis accepit. Formula igitur Eccleſiaſticæ diſciplinæ XXII capitibus XIV Junii prodiit, atque in comitiis recitata eſt: videlicet de examine, ordinatione, & officio miniſtrorum Eccleſiæ, quod ex horum neglectu prima duceretur vitiorum origo. Subinde actum de horis Canonicis, Monaſteriis, Scholis, Hoſpitalibus, Sacramentorum adminiſtratione, cæremoniis, cenſuris, diſciplina cleri & populi, Synodis, & aliis ejuſmodi. In quibus nihil difforme ab Eccleſiaſticis regulis productum eſt. In adſtruenda tamen Concilii Baſileenſis autoritate, & in diſpenſationibus, exemptionibus, aliiſque quibuſdam Sedi Apoſtolicæ reſervatis juribus liberius, quàm Romanis placuit, ſtatutum fuit. Ultima verò Junii edictum de pace publica promulgatum eſt, mandatumque ut tam Epiſcopi Catholicorum, quàm Proteſtantes, fide publicâ, ab Imperatore dandâ, in Concilio quamprimùm reſtituto comparerent. Quo etiam tempore leges Carolinæ de civili diſciplina publicatæ ſunt. Ubi principio Imperator, poſtquam de neglectu veterum legum, Magiſtratuumque incuriâ queſtus, indignatione juſta Dei, famem, bella, peſtem, aliaſque calamitates mortalibus immitti docuiſſet, ſubjicit: *Hac verò omnia nos unà cum Electoribus, Principibus, & Statibus S. R. Imperij, & abſentium nuntiis, graviter admodum in animum revocantes his noſtris Comitiis, hic deliberando conſultandoque, quâ viâ modoque dejerationibus, atque blaſphemiis, aliiſque pernicioſis criminibus, & prohibitis uſurarum contractibus, itemque belluationibus, & frequentibus aſotiis, immoderata veſtium luxuria, & ſimilibus ataxiis, vitiis, & defectibus obvietur; Transgreſſores verò illorum facinorum & criminum puniantur: anteceſſorum noſtrorum S. Imperii noſtraſque Reformationes & Ordinationes prædictis in comitiis Auguſtanis concluſas, ac typis evulgatas in manus ſumpſimus, revidimus, in compendium contraximus, alicubi correximus, auximus, & mutavimus, deliberato maturoque conſilio tandem in hanc ſequentem Reformationem & Ordinationem redegimus, atque concluſimus. Quam nos vobis omnibus conjunctim & diviſim denuntiamus, acriter ac ſevere mandantes, ut in omnibus punctis totoque tenore, ſub pœna cuilibet articulo annexa, pareatis.* Talia præfatus ad Leges ſanciendas progreditur. Ex quibus, ut nonnullas tangam, poſt deierationes & blaſphemias, quinque capitibus, graviſſimè ab omni ordinum ſtatuumque genere proſcriptas, capite VI res certas perſonaſque in bello immunes privilegiataſque eſſe ſtatuit; ac ſub capitali pœna ſancit: *ne Eccleſiæ, aliaque loca ſacra, adeoque ſacerdotes, ſenes, infirmi, agricolæ, gravidæ mulieres, puerperæ, ingenuæ & honeſtæ feminæ, virgines & infantes, vim violentiamque patiantur aut ſpolientur.* Capite IX & tribus ſequentibus, certâ veſtium & ornamentorum ſpecie, quemlibet inter ſe ſtatum diſtinguit. Sericũ nec nobilibus quidem niſi ſex ulnarum, quod fimbriæ loco uſurpetur, conceſſum eſt. Annulus his præterea aureus, vittaque, cum catena aurea filo incincta conceditur, quæ ducentorum ex auro nummûm pretium non excedat. Quibus aulæ principalis Mareſcalius, Architriclinus, Cancellarius, Magiſter

1548.

Legum civilium diverſa capita.

Digitized by Google

1548. ſter Curiæ,& Conſiliarius pares,licet ignobiles fuerint,cenſentur.Equitibus auratis,catena ſine filo & quadringentorum aureorum indulgetur , feminis auro margaritisque fimbrias tridigitali latitudine licebit intexere, ſericisque tunicis circumdari.Comitibus Baronibusque tela auro intertexta non prohibetur. Capite XVI omnis feneratius uſurariusque contractus reſcinditur ; ut neque uſuram fas ſit exigere,atque inſuper quartâ ſortis parte uſurarius plectatur.Emptio tamen cenſus cum pacto retrovendendi ea lege permittitur,ut pro centum florenis non paciſcantur ultra quinque ſolvendos , & ſoli venditori liberum ſit redimere.Capite XVIII Monopolia propoliaque in fraudem reip.inter paucos, frumenta ſibi,vina,aliasque merces ſigillatim coëmentes, vendentesque, condicto pretio inſtituta,ſub proſcriptione perſonarum & bonorum confiſcatione graviſſimè interdicuntur,delatorique quarta pars mercium tranſcribitur,nullo per totum imperium principatu,dominio,aut urbe excepta. Capite XIX cavetur,ſub pœna amittendæ ſortis, ne quis ſata in agris,vinique proventus in vitibus , plerumque cum gravi damno ruricolarum,ab illis neceſſitate preſſis,emat; ſed pro expenſa,ſi opus,in illorum ſubſidium pecunia,frumenta vinumque ex conſtituto illius temporis pretio recipiat. Cap.XXXII Judices ſine mora adminiſtrare juſtitiam,cauſasque cum Advocatis & Procuratoribus, citra fraudem cunctationis noxiæ,& ratione,non criminatione mutuâ expedire jubentur; atque,ubi ſecus compertum, gravi pœnâ, juxta perſonæ cauſæque conditionem multari. Cap. XXXIII Pharmacopolia & Myropolia quotannis luſtrari,per artis peritos, imperat;ne medicinæ inutiles in detrimentum Reip.væneant, juſtumque rei cuique ſtatuatur pretium.Cap.XXXIV Famoſi libelli,picturæ,facturæque ſevero interdicto vetantur,carcerque autoribus,typographis, venditoribusq;, ac pœna juxta cauſſæ qualitatem , præſcribitur.Et ſicubi Magiſtratus id negligat,Cæſareo is Fiſcali ad mulctam arbitrariam ſubjicitur. His aliisque civilis Politiæ conſtitutionibus per capita 37 imperio Carolus ſaluberrimè conſuluit, quas, poſt annos XVIII,Juſtinus Goblerus Francofurtenſis Juriſc.ac ſubindè alii ſuis commentariis illuſtrarunt,optandumque eſſet,ut quam ad ſanciendum id temporis Imperii ordines fuêre concordes,tam ad exequendum ſeduli conſtantesque reperiantur , ne, quod ille olim Philoſophus ſenſit;aranearum telis leges eſſe ſimiles deprehendamus , quas & ventus facilè diſſipat,& graviora animalia perfringunt, levioribus tantùm muſcis in laqueo hærentibus, uti tenuioris tantùm ſortis hominibus leges pœnæque conſtitutæ videntur. Quocirca lex una ſervandarum ab omnibus legum,quæ pares in crimine,pares quoque in pœna faceret,decernenda reſtat.Quæ certè proximè ad divinam æquitatem accederet, quâ, ſine perſonarum diſcrimine,pœnæ irrogantur.

LII. Muleaſſes Tunetanus Rex per Amidam filium regno ejectus,ac redux excæcatus,à Carolo rurſus opem exſpectat.

His curis Auguſtæ immorantem Cæſarem Muleaſſes Rex Tunetanus Aprili menſe convenit.Novâ ille calamitate non jam ab hoſtibus, ſed proprio afflictus filio,opem rurſus à Cæſare ſupplex expectabat. Homo erat aſtrologiæ ad inſanam ſuperſtitionem uſque deditus,quæ cùm ipſi , ex aſtris gravem prænuntiare calamitatem videretur,Barbaroſſam magnâ claſſe Italiam petentem, fugâ in Siciliam

Digitized by Google

ciliam prævertit, eo tempore, quo Imperator ante annos quatuor Genuæ verſaretur. Huc dum Muleaſſes ad Carolum contenderet, tempeſtate Neapolim rejectus eſt, ubi ingenti Proregis liberalitate habitus eſt barbarus, prodigioſi in victu quotidiano luxus, ut quem exquiſitiſſimis unguentis condimentisque cœnantem, obſervatum eſt in pavonem unum, centum aureorum nummûm impenſas feciſſe. Verùm illic morantem inexſpectatus ab Africa nuntius docuit, Amidam filium per abſentiam Parentis regni ſedem Tunetum occupaſſe. Ita infelix denique Aſtrologus Muleaſſes intellexit, ſuâ ſe non omnino quidem falſum, ſed tamen etiam deluſum arte; quòd per ipſam calamitatum fugam calamitatem potiſſimùm incurrerit. Raptim igitur mille & octingentis viris navalem militiam inſtruit, atque ut nondum firmatum in regno opprimeret Amidam, properè Guletam, ſui arcem Imperii, à Cæſarianis cuſtoditam appellit, & communicatis cum Franciſco Tovarre ejus loci Præfecto conſiliis Tunetum ſe confert, poſtquam Afri aliquot ex urbe progreſſi cunctantem provocaſſent, fide ſacramento obligatâ. Sed Tovarre, ſuſpicione fraudis anxius, moram nequicquam ſuaſit, monuitque rem eſſe diſcriminis plenam ſemel perfidis ſalutem temerè credere. Aſtris hic aliquid, ſi minùs hominibus rectè conſulentibus tribuendum erat, niſi ex hoc lumine plerique cœcutirent. Progreditur non magno cinctus milite, ſed ubi propiùs urbem ventum eſt, Afrorum undique irruentium telis gladiisque regii plus mille trecentis obruti periêre; ipſe Rex fugiens, nullâ re magis, quàm unguentorum odore proditus, capitur. Huic adducto filius Amida, crudeli impietate, oculi pupillas candenti ferro diviſit, quâ fortunâ uterque filiorum Nabaſer & Abdalas videre etiam deſiit. Verùm, ut nulla impietas diu ſecura floret, Abdamelech Muleaſſis Germanus frater Tovarræ potiſſimùm arte, Amidâ dejecto, regno potitus eſt, quem brevi fortunâ fatoque functum filius Mahometes vix duodennis ſecutus, cum Procerum inſolentiâ regnum malè adminiſtraret ſorte per Amidam revocatum excidit, ſimulque Muleaſſi inter has turbas è carceribus exitum patefecit. Hunc Germania hoc anno cœcum ſupplicemque apud Cæſarem vidit; ac mirata eſt, in extremo fortunæ præcipitio ſtantem barbarum, nihil de egregio corporis morumque cultu, nihil de elata animi magnitudine remittere; ſed raram veteris etiamnum majeſtatis referre imaginem. LIII.
Nec defuiſſet oranti Cæſar, niſi inteſtinæ calamitatis cura ſenſum peregrinæ imminuiſſet.

Nondum enim ſat preſſi hæretici, ſub victoris etiamnum manibus miteſcere nequibant. Nihil admodum promiſſione Concilii movebantur, vim etiam atque arma Cæſaris aſpernari poſt cladem viſi. Neque obſcuris hæc palam argumentis prodebant, quorum illud memoriâ dignum, quòd Cæſari unà cum Ferdinando prandenti ſpectaculi loco ad menſam objectum eſt. Larvati aliquot hiſtriones velut ad oblectationem in comœdiam progreſſi ſunt. Ex his primus Doctoris habitu inſignis gravi mutâque perſonâ ſeſe ſpectandum obtulit, qui à tergo Joannis Capnionis, ſeu Reuchlini, nomine ſignabatur. Lignorum ille faſcem brachiis collegerat, ſed, ut erat, ex rectis incurvisque ſtipitibus, malè cohæren-

Cæſar turbis in Germania componendis inhærere cogitur Auguſtæ, ubi comicè illuſum eſt illi, ac Pontifici.

1548.

Digitized by Google

1548. hærentem diſſolutumque in medium projecit atrium, ac, velut officio functus, poſt velum receſſit. Subiit alter larvâ tectus atque Eraſmi Roterodami, cùm habitu, tùm nomine ornatus, qui in eo totus erat, ut diſſolutum malè faſcem componeret, curvaque rectis conciliaret, quod, ubi conſumpto fruſtra labore, deſperaret, indignanti ſimilis regreſſus eſt. Monachus ſubindè Lutheri cultum nomenque profeſſus, ardentes titiones è foco raptos protulit, quibus collectos in ſtruem diſtortos ſtipites, admoto igne, ſuccendit; ac poſt luculentam ſatis flammam, muneris ſui partes executus, abiit. Mox in ſcenam prodiit larvatus, Imperatorio ſchemate illuſtris, non obſcurè ipſius Caroli perſonam referens, qui ligna jam flammis immerſa, ut incendium opprimeret, ſtricto fodicare gladio aggreſſus, quantò violentiùs mucronem adegit, tantò flammas acriùs concitavit, quocirca irarum plenus furenſque poſt ſcenam ſe conjecit. Poſtremò ingreſſus atrium Pontificio ornatus cultu, tituloque Leonis X. (ſub quo primùm hæc nata hæreſis exarſit) qui territus incendio, dum remedium auxiliumque circumſpicit, amphoram aquâ plenam affuſurus, per fictum errorem vas oleo refertum affudit, &, quem oppreſſurus videbatur, ignem inflammavit. Non obſcura hæc erat Auguſtis Principibus fabula. Nam Reuchlinum linguas arteſque ac veterum præcipuè diſciplinas tradidiſſe Melanchthoni aliiſque memorant, verùm errori veritatem, tanquam curva ligna rectis confudiſſe, hi quidem interpretes ſentiebant. Eraſmum poſtea fruſtratâ operâ rectis diſtorta conciliare conatum: Lutherum ſublatis, velut per incendium diſciplinis priſtinis, novas ſufficere. Unde malè commotus Imperator & Pontifex, ille quidem bello, hic diris, proſcriptionibusq; tanquam ferro oleoq; incendium rebellionis magis incitent, quàm opprimant. Offendit tam inſolens Dramaticorum audacia non leviter Cæſarem, ſtudioſèque in comœdos inquiſitum; ſed aliorum favore, ac propriâ fugâ tectos. Hos actores imitati Proteſtantium anteſignani, cunctando ludendoque Cæſarem omnia pro pace molientem ſuſtinebant: Pontificii etiam importunâ diſceptatione morabantur, ut poſt victoriam victoriæ fructum concordiam nequicquam indignanti querentique eriperent.

LIV. Cæſar Philippo filio in Germaniam e vocato, ejus vice in Hiſpaniâ Maximilianum nepotem ablegat ſorori Philippi conjungendum.

Cùm tamen ſpem concepiſſet Cæſar, Philippi filii ſibi in imperiali dignitate ſurrogandi, ut junctâ Hiſpanorum, Belgarum, Germanorumque potentiâ tantò faciliùs, & validæ in Imperio hæreſi, inexpugnabilique Francorum æmulationi reſiſteret; & fortaſſe viam Europæ totius ad unius imperium revocandæ (quâ conjunctione nihil potentiùs adverſùs Turcam reperiri poſſet) ſterneret, quòd Philippum magnos à ſe, ambitioniſque non incapaces animos traxiſſe non ignoraret: ideo, ut & Ferdinandum fratrem ad hoc obſequium devinciret arctiùs Maximilianum ejus filium jam 22 annos natum, recenſque Bohemiæ inſtitutum Regem, in Hiſpaniam ablegavit, ut majorem natu Cæſaris filiam Mariam indulgente Pontifice, uxorem caperet, regnumque Hiſpaniarum Proregis titulo adminiſtraret. Qui quidem, ut erat florentiſſimus ætate ac forma juvenis, tùm blando factoque ad humanitatem ingenio, gratiam Hiſpanorum haud vulgarem occupavit. At Philippus uno minor anno Maximiliano, ubi ſorore, regniq; ad-

Digitized by Google

1548.

adminiſtratione illi traditâ, in Germaniam appuliſſet, haud parem benevolentiam, vel exhibuit, vel expertus eſt. Is ex Hiſpania quinquaginta triremium claſſe Andrea Auria ductore, cum Madruccio Tridentino Cardinale, qui Maximilianum ſtipaverat, & Albano Duce, Genuam poſtridie Cal. Decembris Anni MDXLVIII appulit. Ubi exiguum Procerum populique favorem occupavit, poſtquam cum Albano & Ferdinando Gonzaga Ducibus, arcis urbi imponendæ conſilia agitare compertus eſſet, quæ cum Auria populusque libertatis ſtudio diſcuſſiſſet, octavo poſt die, liberali donatione tamen ornatus, Mediolanum diſceſſit, ubi incredibili honoris ſignificatione à Gonzaga exceptus, gratulantes admiſit Emanuelem Philibertum Sabaudiæ Ducem, Oratoresque Florentinorum, Ferrarienſium ac Venetorum. Hinc Mantuam atque inde Tridentum ſub anni exitum pervenit, ubique magnificentiſſimè cultus, à Mauritio etiam Saxoniæ ſeptemviro ſalutatus, rogatusque ut pro Philippo Haſſiæ Landgravio preces operamque ad libertatem obtinendam interponeret, quod prolixè eidem detulit; ſed quodam humanitatis, ut Italis Germaniſque viſum eſt, neglectæ vitio, dum Hiſpanorum, ad gravitatem compoſitorum, mores ſeverius imitatus, viros etiam Principes nudo ſibi pateretur adſiſtere capite. Qua de re à familiaribus monitus, patris humanitate in exemplum propoſita; acutius, quàm modeſtius reſpondit: *Patrem ſuum fuiſſe Principis filium, ſe verò Imperatoris*; ut ſi plus referat, qualis natus ſis, quàm qualis vivas; cùm flori plus decoris inſit, licet ex bulbo; quàm bulbo, licet ex flore prodierit. Certè Germanorum affectata hac majeſtate, & gratiam infregit, & ſpem conceptam Imperii ipſe perdidit, quamvis Princeps eſſet dignus Imperio. Tantùm *ad ſolum etiam Proci ornatum moresque intereſt, ut ſponſa, ſuis dotibus ſuperba, placeat.*

Philippus in ſpem imperii evocatus, ſua gravitate Germanis diſplicet.

Imperator conſtituerat filium natali Belgarum in ſolo excipere, eisque poſt ſe regionibus inaugurare Principem, conſilio quo Hiſpanorum regno minùs profuit, quàm Germanorum imperio, dum penes Auſtriacos ſtetit, obfuit; quod illis laborioſam ſumptuoſamque pro defenſione provinciam reliquerit, his munimentum præcipuum adverſus vicinorum Regum potentiam detraxerit. Utriuſque tamen Auſtriacæ domus vires connexuit, quamvis impenſis majoribus, quàm emolumentis. Hac enim ſeparatione a Germanis, Belgarum campus bellantium factus eſt, qui ſolus pænè tot pugnantium cadentiumque ſanguine, jam à ſeculo maduit, quot Europa univerſa. Huc, à finitis Auguſtæ comitiis præverſurus filium, Auguſtò menſe Carolus deſcendit. Ante tamen Auguſtanum, & deinde Ulmenſem Senatum innovat, plebique reformationem perſuadet.

Belgio Philippus Dux deſtinatur.

LV. Cæſar Germanos Proteſtantes Reformationē Interimiſticam recuſantes proſcribit.

Ceteros pertinaciter Reformationi Interimiſticæ reluctantes proſcripſit. In quibus diverſi Principes urbeſque. Conſtantienſes proſcripti, Ferdinando ſeſe Regi, quàm Cæſari dedere maluerunt, pluresque alii armorum metu ad obſequium redierunt; ſed parùm ſtabile, quod repentè, cum timore ſublato, evaneſceret. Unde miſeri homines, tanquā rota, quæ axe mota eſt, aut navis clavo ſpoliata, in omnem partem volvebantur, exemplo in orthodoxæ fidei profeſſoribus nunquam comperto. Ut Carolinum hoc decretum, ſi ad nullum Romanæ Eccle-

1548. Plerìq; ie ut Poly, i mu ātur & obſequuntur.

ſiæ emolumentum, valuerit certè ad babylonicam Neoevangelicorum confuſionem demonſtrandam, quibus cùm ſola Scriptura clypeus Palladius eſſet, omniformem illa vultum, ad cujuſque arbitrium ſubitò induebat. Ut cæco cæcior ſit oportet, qui ejuſmodi dæmonis artificis fraudem nequit dignoſcere. Argentinenſes diu Carolo obluctati, tandem per Legatos Cæſari Coloniam jam digreſſo ſatisfecerunt, ubi tantiſper ſubſiſtens Cameræ Spirenſis tribunal, hæreticis ſubmotis, inſtitutiſque ex more veteri judicibus orthodoxis formavit. Hinc verò cum Saxone & Haſſo captivis, quos Hiſpanico cuſtoditos milite ſecum trahebat, in Belgium Septembri menſe deſcendit, Haſſo denique in Mechlinienſe palatium ſub cuſtodia dimiſſo, ipſe Bruxellas divertit, ubi Eleonoram ſororem Franciſci Galliarum Regis viduam, ad ſe tranſeuntem, Nonis Decembris excepit.

Saxonē & Haſſū captivū ſecūCæſar in Belgiū tra ducit.

LVI. Mors celebris Comitis Egmondani, *Pontan: rerum memor. l.4 Haraeus in Car.*

Quando ibidem profeſto Natalis Chriſti die Maximilianus Egmondus Buræ Comes, vir bello ac pace magnus ex legatione Anglicana, pro Cæſare obita, reverſus, contractâ ægritudine, præſenti animo mortem, non ſine Caroli dolore excepit. Quem ferunt, poſtquam à Medico Andrea Veſalio mortis horam, ac penè momentum, quæ ejus erat peritia, intellexiſſet, nihil turbatum, inſigni convivium apparatu juſſiſſe inſtrui, omnique gaza & ſupellectile argenteâ expoſitâ, amicos vocaſſe, unaque cum eis aſſediſſe menſæ, ac ſubinde liberalitate, inter vivos, rarâ, in præſentes partitum eſſe, nihilque commoto ad lethum inſtans animo, tanquam ad meliores divitias amicoſque tranſituro, dixiſſe vale, Indeque in lecto, velut ad quietem compoſitum, exſpectaſſe mortem. Quia eodem, quod Veſalius ſignaverat, momento occubuit, ſacris ante Chriſtiano more piè ad hunc agonem munitus. Quem felicem jure dixeris Principem, & tali medico, & tali ab hac vita exceſſu, qui tantò in aulis eſt rarior, quantò difficilius eſt cœleſti ſimul terrenoque Domino ad placitum ſervire. Unicam reliquit heredem Annam filiam Guilielmo Naſſavio Aurantii Principi, rebellium poſtea in Belgio primipilari, parum auſpicatis nuptiis, collocatam.

LVII. Philippus à Belgis obviam miſſis excipitur An 1549

Miſerat Carolus obviam in Germaniam filio Philippum Croyum Ducem Arſchottanum, cum inſigni quingentorum cataphractorum equitum comitatu, inter quos erant præcipui Belgarum Proceres. Cùm verò Januario menſe Anno ſeculi 49 Spiram ingreſſus per Nemetes Lutzelburgum, atque hinc ad Brabantiæ fines perveniſſet, univerſa Cæſaris aula, & quidquid Bruxellis erat nobilitatis, Waveram uſque in occurſum ſeſe effudit, juxta arcem Vuranam ab Hungariæ Regina Maria, amita, quæ Belgium per abſentiam Caroli moderata fuit, duobus à Lovanio millium paſſibus exceptus eſt. Unde poſt nocturnam quietem Calendis Aprilis, in apertam Campi Harenheiani planitiem ductus, Bruxellam Lovanium, Mechliniam, Antverpiam, nobiliſſimas ſimul urbes, intuitu unius loci hauſit, & cum Amita proceribusque ampliſſimum tentorium ingreſſus militari ludicro recreatus eſt. Stabant in propinquo erectæ munitiones, ex oppoſito, geminæ. Uni, cum ſeptingentis, quà peditibus, quà equitibus viridi colore ornatis, Pedemontanus imperabat Princeps, unicus Sabaudiæ Ducis heres; alteri cum

Ludicrū militare ſpectat.

pari

Digitized by Google

1549.

pari militum numero albi coloris habitu inſigni Reuſſii Comes Præfectus erat. Hi, digeſtis in aciem cohortibus, commiſſiſque utrimque in prælii ſimulacrum ordinibus, per horæ facilè ſpatium, viris armiſque, horribili quadam voluptate, colliſis, tantò jucundiùs præbuére Philippo ſpectaculum; quòd pugnæ ſine noxa intereſſet. Hoc à ludicro epulis refecti Bruxellam illuſtri comitatu tendunt, ubi ante Lovanienſem portâ à ſæculari, intra eandē ab Eccleſiaſtico Magiſtratu gratulatoria oratione honoratus, ad nobiliſſimum S. Gudilæ templum deducitur, actiſque Deo gratiis, Ambroſianus Hymnus concinitur. Hinc ad Montanam plateam digreſſis tot ſe triumphales arcus, tot per diverſas ſcenas ſpectacula, (ut in ejuſmodi apparatus, & ingenioſa, & profuſa Belgarum natio eſt) obtulére, ut novitate & admiratione captus Princeps, aliquot his luſtrandis horas incedens dederit, quâ tarditate ſuum incolis laborem benevolentiamque commendabat. In foro fontem reperit, qui rubente vino aquarum loco ſcaturiret, non grato minùs vulgi palato, quàm oculis profluvio. Ad aulam cùm veniſſet, ab utraque in foribus amita, Maria & Eleonora, cum oſculo ſalutatus, inter utramque feſtinus ad Patrem Imperatorem contendit, acceptusque in amplexus cum tanto eſt gaudio, quanto credibile eſt ab optimo parente filium unicum excipi potuiſſe. Exinde Cæſar, præmonitis de inaugurando filio Belgarum ordinibus, ipſe cum utraque ſororum, Lovanium urbem Brabantiæ primariam eundem illuſtriſſimo comitatu deduxit. Ubi poſtquam V Julii Brabantiæ Limburgique ducatum, & Valkenburgii Dalemiique Dominium maximâ ſolennitate adiiſſet, ultrò citroque Sacramento fidelitatis, ex more Majorum regendi parendique præſtito, ad ceteras ordine Provincias, mutuâ fide obligandas proceſſit, magnis ubique, & honoribus, & muneribus cultus. Quo in officio Antwerpienſes nulli urbium ſecundi 130 millia coronatorum impendiſſe memorantur.

Bruxellenſium Philippo gratulātium apparatus.

Inauguratio Ducalis.

LVIII.

Synodi Archiepiſcopales ad Rhenum pro reformatione habentur, urgentibus Pontificiis.

Inter hæc Epiſcopi per Germaniam ſynodis cogendis, reformandiſque Eccleſiaſticorum moribus, ex Cæſaris poſtulato, invigilabant, celebreſque inprimis Provinciales ſynodi à tribus ad Rhenum Archiepiſcopis, Sebaſtiano Moguntino, Joanne Trevirenſi, & Adolpho Colonienſi ſunt inſtitutæ. Quarum tàm de fide, quàm moribus Canones in tomis Conciliorum exhibentur, difficiliorque tum Moguntino, tum Colonienſi, ob Sacerdotes, tam ex Buceri diſciplina, quàm indulto, ut ferebant, Carolino, uxoratos, ad cœlibem vitam revocandos, labor fuit, ut geminâ intra hunc annum, & tertia etiam ſequentis anni Synodo Colonienſi, pro Cleri emendatione obnitendum fuerit. Priorem ejus Synodum, datis Bruxella Cæſar IV Non. Julii literis, ratam habuit, ſuiſque in dominiis, quæ Agrippinati ſuberant, obſervandam imperavit.

Legati Pontificii irrito abeunt deludunt.

Acceſſerunt quoque, ſub Maii exitum, tres Pontificii, quorum ſupra memini, Legati Cæſarem Bruxellis peragratâ ſed absque fructu, Germaniâ; quod plerique, quibus indulgentia Pontificia offerretur, vel Prædicantes eſſent Apoſtatæ, qui Eccleſiam Rom. quam uxores mallent relinquere, vel Proceres bonis jam Eccleſiaſticis meſcati; vel plebei, qui calicem ſibi a Chriſto, ut ferebant, oblatum nollent eripi.

Cæſar Legatis Pontificiis rationes factorum ſuorum exponit.

Quo nomine cùm Cæſarem conveniſſent, isque hæc *ratione magis, quàm vi obtinenda ſentiret; quod fides perſuadenda animis, non imperanda armis eſſet. Neque ſi bellum religionis ſuſciperet, parem ſe facilè Germanis futurum exiſtimaret. Cauſſam dixit neglectæ fidei, cujus reſtituendæ nuper ſpes maxima affulſiſſet, in obſtinata mentis Pontificem, Concilium loco idoneo recuſantem recidere. Rectius igitur facturos, ſi emendationis curam Germanorum Epiſcopis relinquant, à quibus minori faſtidio Germani aliquâ peſte infecti, remedium accepturi ſint. Sibi curæ inprimis fuiſſe, per indultum vulgo calicem, cleroque uxores, quas eripere nequiret, permiſſas, ut morbum, ſi non tolleret, certè leniret, proptoremque errantibus ad reſipiſcendum viam ſterneret. Si qui Catholicorum ad eadem manus extendant, inconceſſa arripere, non accipere permiſſa; minusque peccare ceteris, qui integris penè regionibus, ſe nequicquam obnitente, ad Lutheri deliria abripiantur. Futurum denique, ut Pontifices ad conſulta abs ſe remedia ſerò reſpiciant, quando jam Germaniæ ſalus erit deplorata. Tenere ſe in vinculis Principes, non ſine acerba Procerum imperij querimonia qui ob pertinacem hæreſim dimitti tutò nequeant, niſi rebus ante de religione compoſitis, ex cujus perturbatione, ceu malorum fonte, imperij tranquillitas potiſſimum ſubvertatur.* Hæc aliaque Ferentinum in Italiam redeuntem, ceteris apud Cæſarem ſubſiſtentibus, ad Paulum referre juſſit, & meliora conſilia, ex præſenti rerum diſcrimine capeſſere.

LIX. Paulus III Papa moritur, ex nepotis conſiliis turbatus.

Sed vergente ad exitum Anno Paulus quoque Pontifex ad vitæ metam decurrit, inclinatâ quidem ad tumulum ætate, ſed tamen violentia quadam in mortem præcipitatâ. Cauſa ex Aloyſio filio erant nepotes, multorum Præſulum ſcopuli, quando ad hos immoderatam curam peculiumque convertunt. Deſperabat Placentiæ, cum filio, amiſſæ reſtitutionem à Cæſare Pontifex, ideoq; ſe Galli ſtudiis addixerat, quod Parmæ etiam à Cæſareis occupandæ metus urgeret. Hanc igitur Octavio nepote, Caroli genero per aſtum excluſo, pontificioq; milite ſub Camilli Urſini ductu immiſſo, Eccleſiæ, ut fuerat, reddendam præ ſe ferebat, Octavio in principatum Camertii, unde quondam exierat, reducto; ratus hac mutatione titulum invadendi Carolo ſubtrahendum. Sed cùm Rex Galliæ pro altero Pauli nepote Horatio, quem ſibi, Dianâ filiâ ſpuriâ in connubium oblatâ, generum adſciverat, Parmam inſtanter poſceret, veritus Octavius ne præhabito fratre ipſe ducatu excideret, avo inconſulto, Parmam cum aliqua ſuorum manu advolavit, illamque ſe præſidio deluſo occupaturum ſperat. Verùm Urſinus cavere juſſus, ne cui etiam Nepotum arcem crederet, opportunis per urbem cuſtodiis Octavium ab inſtituto deterruit, arcisque deditionem poſtulantem rejecit. Hac ſpe dejectus ad Cæſaris partes accedit, ſimulque ad fratrem Alexandrum Cardinalem facti conſilium perſcribit, jubetque denuntiare Pontifici, niſi Parmam redderet, Cæſaris ſeſe opibus ac clientela facilè in priſtinam poſſeſſionem rediturum. Quas literas ubi Pontifex inter Quirinales Hortos obambulans inſpexiſſet, doloris indignationisque obortę impar, animo linquitur, interceptoque per horas quatuor vocis uſu, pro mortuo habetur. Vix denique mente in

Parmæ amittendæ metu Octavius Papæ adverſatur.

Paulus III ex perturbatione

ſenſus collecta, ſe etiamnum intellexit vivere. Inſperatum hoc vulnus erat, ab illa, velut per gladium, inflictum manu, quam cum multorum offenſione, & amave-

Digitized by Google

1549.

verat ſupra meritum, & ſupra ſortem armaverat. Adactum hoc altius, quàm ut leni pharmaco poſſet ſanari; ſiquidem febris ex defectione contracta manſit, quæ quinto poſt die, qui erat IV Idus Novemb. clariſſimæ memoriæ Principem ad alteram vitam tranſtulit, annos jam unum & octoginta natum, ex quibus Pontificio XV, publicis verò muneribus ad L, ſummâ cum laude, impenderat. Romam miſerè bellis vaſtatam, cadaveriſque in ſpeciem deformem nactus, honeſto ædificiorum cultu pænè ad vitam revocarat, Vaticanum ſenatum viris ſuæ ætatis ornârat præſtantiſſimis, eximiæ prudentiæ ac moderationis Princeps, cui tamen immodicus ſtirpis amor detraxit, magno demum morientis dolore utcunq; abſterſus, cum *eo, quem exacuerat gladio, ſeſe ictum ſenſit. Si mei,* inquiebat cum Davide, *non fuiſſent dominati, immaculatus eſſem.* Majeſtatem humanitate ita condiebat, ut illâ par ſummis, hâc vix diſpar imis videretur, literis apprimè cultus, etiam quæ aſtrologicæ vanitatis erant, ſecus quam tanti nominis ferebat dignitas, procul tamen à tam infami, quàm Apoſtatæ profligatiſſimi Ochinus, & Vergerius, atque ex his Schleidanus illi affinxit vitâ, ut opinor ſuo Bezæ ſodomitæ adulteroque, etiam verſibus id temporis celebrato, tantum Principem fingerent ſimilem, cùm in ſummum hoc Eccleſiæ caput, alia, præter calumnias, tela, perditiſſimi homines figere nequeant. Ceterùm quis orthodoxæ in illo religiónis promovendæ zelus arſerit, ſi neglecti Concilii rationes ſepares, teſtari poterunt Ordines ab eo ſacri in Eccleſiæ ornamentum ſimul & adjumentum inſtituti. Etenim Clericorum S. Joannis decollati Ordo, tùm deinde Congregatio Fratrum Capuccinorum, denique Societatis Jeſu inſtitutum ejus autoritate receptum valuit, quali quantoque orthodoxæ religionis per Orientem Occidentemque propagatæ, per Europam etiam conſervatæ bono, toto jam orbe exploratum eſt.

ne denique animi paſſus ſe potem lethalem contrahit. Ejus geſta. Nepotū nimius amor deploratus. Studium. Conficta in eū ab hæreticis calumniæ. Trium Ordinū ſacrorū approbator.

Ingens erat novi Pontificis exſpectatio, præcipuè cùm inter Gallicam Hiſpanamque factionem media, quam dicunt volantem, & Alexandro Farneſio Duce regebatur, (ex qua momentum electionis ut plurimùm dependet, ut quò ſe illa dederit, huc ſuffragiorum pondus feratur) præter exſpectationem à Gallo ad Cæſareos translata, ſpem Montano Cæſaris inimico, quem tamen ſua æſtimatione magnum plerique deſignabant, ademiſſe viſa eſſet. Et Polus quidem Cardinalis principio virtute ſua, tanquam Magnete tactos animos ad ſe pertrahebat, quando & regio Anglorum genere, & religionis quæſitæ, regioniſq; amiſſæ fortè hoc decus merebatur; ſed ubi duo calculi ad apicem honoris defuiſſent, iſque, quâ erat demiſſione, neglectim hunc honorem exciperet, ad majorem beneficii æſtimatorem ſuffragia Patres tranſtulerunt, Joannem Mariam Montanum ſcilicet gente Arretinum, tantò majori admiratione omnium; quòd quem Galli, tanquam à Cæſare averſum, unicè ſpectarent, ut quo potiſſimùm Autore Tridento abierant, & Bononiæ repugnante Imperatore Patres ſubſtiterant, hic, inflexo in favorem, per Coſmum Ducem Florentinum Carolo ejuſdem nutu VI Idus Febr. electus ſit. Qui aſſumpto Julii III nomine, cùm in 50 Jubilæi annum exordia ipſius dignitatis incidiſſent, ejus ſolennitatem priſco more celebrandam ante omnia indixit; ac ſubinde, ad preces Cæſaris, quod ante Pontificatum damnaverat, Triden-

LX. Inexſpectata electio Montani, Julii III dicti, ab ipſis Cæſareanis quibus maxime adverſatus fuerat.

An. 1550.

1549. denti Concilium ; hoc, velut per creationem mutata mente, omni conatu reſtituendũ duxit. Animadverterat enim ſua ſe ſuſpicione falſum, quâ omnino futurum credidit; ut Carolus Synodo in poteſtate conſtitutâ ; ſuo iſtic arbitratu novi capitis electionem imperaturus eſſet; Tridentinosque iccirco detineri Patres, ut hi in ſuffragia, licet ceteris deficientibus, coirent. Quod ubi eventum comperiſſet procul à Cæſaris abfuiſſe conſiliis, qui Tridentinos Romam à morte Pauli deſtinaſſet, errorem ſuum hoc obſequio correctum volebat. Quin etiam, ut Galliarum Regem Henricum, ſine quo labefactanda Synodus videbatur, quique nihil minùs, quàm conſentientem Imperatori Germaniam cupiebat, eodem induceret, per Legatum hoc veluti arcanum communicari voluit : convenire omnino Henrici rebus, ut Concilium quantocyus ipſo aſſentiente haberetur; quòd, hoc negato aliàs Carolus, indictis Auguſtæ comitiis, religionis ſtabilem pacem cum Proteſtantibus initurus, citra juſtam Catholicorum obtrectationem, eſſet : cùm aliud ſibi tranquillitatis ſperatæ medium nullum ſuperfuiſſe, jure obtenturus videretur. Quo facto, longè obſequentiores Proteſtantes metuendos Gallis habiturus eſſet, quàm ſi ad Concilium, quod horrerent, invitos adigeret. Per quod citiùs ad arma rursùm ſeditionesque, quam aſſenſum Romanæ Eccleſiæ impellendi forent. Et hæc adeò appoſitè ad veritatem, quæ eventu probata eſt, diſſeruit, ut Henrico perſuaſerit, qui ex Imperii tempeſtate & jactatione, ſuam quietem, aut belli certè lucrum metiebatur. Aliò tamen ſpectabant conſilia Pontificis, qui florentibus adhuc Caroli in Germania rebus, hæreticorum, ſeu metu, ſeu veritate impulſorum, reſipiſcentiam exſpectabat ; ideoque Carolum hortatus eſt, eos, ut in Comitiis induceret, ad Concilium Tridentinum unà cum aliis Imperii ordinibus à Pontifice petendum ; ut hinc ſibi quandum parendi neceſſitatem imponerent Concilio, ipſis poſtulantibus conceſſo. Ita ſubtilis ingenii perſpicaciâ ſuo diverſos Principes, tanquam horologia pondere moderabatur.

Reſtitutio Concilii per eundem decreta, quod hactenus maximè impediverat.

Palavic. in hiſt. Trid. ad hunc an.

Mira ratio, quâ Regem Galliæ in aſſenſũ Synodi traduxit.

LXI. Et res ex voto fluere viſa, neque plerique Proteſtantium, qui Lutheranâ nuper fide, & Auguſtanæ Confeſſionis præcipuis de Juſtificatione, Sanctorumque Invocatione, & Miſſæ Sacrificio, decretis ceſſerant; ſuâ ſemel ſtatione deturbati, difficulter in reliquis ceſſuri erant. Cùm & Pontifex utramque facilè Euchariſtiæ ſpeciem, modò integrum ſub qualibet agnoſcerent Chriſtum ad ſolatium pietatis indulgere cupientibus priſco more poſſet, & profanis Prædicantibus Proteſtantium, qui nullis apud Romanos ſacris inaugurati eſſent, ſuas nihil vetaret uxores concedere. Apoſtatarum autem Sacerdotum libidini fovendæ, tantum Imperii ſtatus, quod a ſciſſa religione & Germaniæ tranquillitate impendebat, periculum, poſthabituri non crederentur. At ſuo rursùm dæmon artificio inſperatas Concilio Caroloque pedicas injecit, quas ſuis ipſe Cæſar manibus imprudens fabricarat, dum, poſt occupatam in Italia Placentiam, Gonzagæ Mediolanenſis conſilio Parmæ inhiaret, Octavioque genero, qui hanc liberalitate inſigni Julii Pontificis receperat, ex deſperatione, mentem ad Galli protectionem tranſeundi injiceret. Unde correptis utrimque armis Rex Galliarum, non tantùm non promovere Synodum; ſed impedire pro viribus conatus, & Helvetios

Cum in proclivi religionis per Synodũ conciliatio eſſet, repentè novis impedimentis hæret.

Aca-

1550.

Acatholicos ab eadem abſtraxit,& Germanos ad obſiſtendum animoſiores reddidit, & ipſe Legato miſſo,œcumenicam hanc Tridenti Synodum ſe non agnoſcere conteſtatus eſt. Alter graviſſimus Caroli error fuit, quod Mauritio hæretico homini, & jam non obſcurè præ ceteris Synodum detrectanti, ſuum in Germania exercitum,pari ferè hæreſi infectum, traderet, humanamque ab eo conſtanter fidem exſpectaret, quem ſentiebat negâſſe divinam. His igitur ſe denique pedicis ſerius ſenſit implicatum.Auguſtam tamen ad indicta 6 Cal.Julii comitia,ſpe magna firmandæ pacis Cæſar proceſſit. Septemvirorum duo Moguntinus ac Trevericus aderant, quibus denique Colonienſis acceſſit, ex ceteris Principibus,Guilielmus Bavarus & Henricus Brunſwici Dominus.His Epiſcopi ex diverſis imperii locis adjuncti ſeptem. Evocaverat, ut diximus, ex Hiſpania Carolus filium Philippum, quem Succeſſorem in imperio,fratre Ferdinando excluſo,deſtinabat;ſed ubi invitis Electoribus ea ſe moliri animadverteret, ab incepto deſtitit. *Actum igitur de Concilij Tridentini acceptatione, libriq; Auguſtani inter Acatholicos Principes uſu, dum ex mente Concilij religio inſtauraretur. Sed & judicium Spirenſe ad integritatem revocari, Eccleſiarum bona ſuis reſtitui poſſeſſoribus, rebelles ad imperium armis etiam cogi placuit.*

Mauritius ceteris durior non niſi certis legibus ſuos Theologos Côcilio adfuturos concedit.

Mauritius in ceteris Principibus durior Concilium *ſe quidem admiſſurum*, dixit, *ſi temporum ſuperiorum decreta,ſeu minùs æqua ad novum examen revocentur, Auguſtanæ confeſſionis miniſtri non ſolum in partem Concilij, ſed & judicij de controverſiis ferendi recipiantur, neque Pontifex iſtic ſupremi judicis officio præſideat, aut jurejurando ſuos ſibi Epiſcopos devinctos teneat. Verbo,plena iſtic cuilibet ſentiendi dicendique libertas maneat.*Hanc conteſtationem publicè factam cùm in acta comitiorum referri cuperet,id à Præſide Moguntino illi ut proximis Auguſtæ decretis repugnans,eſt denegatum. Sic ea Mauritii exceptio,pro dicto ſolùm habita,quæ communem reliquorum,Concilio abſque conteſtatione acquieſcentium,ſententiam non retardaret.Ita Concilii poſtulatione probata,rogatus à Cæſare Pontifex,reſtituendi Tridentini Concilii diploma per Europam Cal.Decemb. vulgavit,juſſitque interea Proteſtantes Cæſar Auguſtani libri decretis inſiſtere. Sed parùm ea re, niſi ad majoris diſcordiæ ac bellorum ſubnaſcentium incrementa promotum eſt.Ea fuit & Magiſtratuum ad Cæſaris mandata negligentia,& verbi Miniſtrorum ad ſubditos concitandos protervia. In Belgium intactum hactenus illa ſeſe etiam morum corruptio,unà cum hæreſi transfundebat.Cui malo & ſeveriſſimâ damnatorum librorum proſcriptione, & in homines de fide ſuſpectos animadverſione tempeſtivè occurrendum ratus: ſacrum inquiſitionis tribunal admiſit ſeveritate Hiſpanico proximum. Delatori verò hæreticorum,ubi dignâ probatione niteretur, ingens conſtitutum pretium:reis omnium bonorum abjudicata poſſeſſio, extremumque in vivo rogo deſtinatum ſupplicium eſt, culpæ tamen pœnitentiâ mitigandum;ita quidem,ut vir gladio,femina defoſſione noxam expiaret.Hujus decreti terrore novarum rerum ſtudioſi homines, aut fugâ ſubducti ſunt,aut à cœpti audacia revocati.

In Belgio Carolus ad arcêdas hæreſes Inquiſitionis tribunal ſtatuit, legeſque ſeveras.

LXII. Magde-

Magdeburgenſium verò etiam, aliarumque per imperium urbium contuma-

1550. burgum cum aliis urbibus obſiſtens Cæſaris decretis per Mauritium expugnatur.

ciâ provocatus Cæſar, ferro flammâque ad obedientiam reducere ſtatuit, quos nec pacis conſiliis, nec proſcriptione vulgatâ poterat. Id negotium cum Georgio Megelburgi Domino à Cæſare datum: is per objectos latè agros cædibus incendiisque graſſatus, obvium etiam ex urbe hoſtem magna ſtrage profligarat; ſed quod his cladibus, obfirmati in ultimam perniciem animi, ad parendum inflecti non poſſent, re in deliberationem adductâ decretum in eos à Cæſare bellum eſt. Cui Mauritius, aliis ſectariorum Principibus facilè quatuor accedentibus, cum ſummo imperio præfectus eſt. Diu obſidio inter datas acceptasque utrimque clades tenuit. Suburbium alterum, quod novam urbem nuncupabant, à Mauritio non magno tempore negotioque obtentum, prædâ flammâque exhauſtum eſt, alterius deinde ſuburbii facultates cum civibus ad urbem veterem traductæ à Magdeburgenſibus, incendioque conſumptæ domus ſunt; ne quid inde emolumenti ad hoſtes perveniret. Auxilium à Joanne Haidecco & Alberto Mansfeldio præſtolabantur obſeſſi; ſed illos, collecto ex maritima Saxonia milite, nondum ſatis validos Mauritius viribus ac pugnandi felicitate occupavit, aliosque gladio hoſtibus ſubduxit: alios Cæſareæ militiæ ſacramento addixit, Mansfeldio rebellium Duce fugâ ſervato. Hanc cladem utcunque penſavit militum præſidiariorum fortuna ac virtus: cum improviſâ irruptione equitatum Mauritii in pago Otterslebio aggreſſi, magnâ ſtrage, multos ferro, multos flammâ in domos congeſtâ conſumpſerunt. Ter centum propemodum equitum, inter quos Comes Megelburgicus, in captivitatem abſtraxerunt. Sic alternante utrorumque fortunâ, non minori obſidentium, quàm obſeſſorum pertinaciâ annus extractus eſt, dum, productâ in alteram hiemem obſidione, ſe denique ad obſequium Cæſaris ſubmiſerunt, iis legibus; ut ad Eccleſiaſticas poſſeſſiones antiquæ, baſilicæq; redirent, atque Imperatori tormenta 16 ac centum aureorum millia mulctæ nomine penderent. Bremæ Argentinæque maturiùs reſipiſcentis mitior conditio extitit, orthodoxæ verò fidei exercitia in urbem utramque ſunt reducta. Ita ſuorum Acatholici armis expugnati ſunt, quanquam ſimulare obſequium Mauritius quàm præſtare; & vinci ſine dedecore, quàm vincere cum honore, maluiſſet.

Expeditio à Cæſarianis contra Dragutum feliciter in Africam ſuſcepta.

LXIII. Novos hoc eodem tempore per Africam motus Dragutus piratarum celeberrimus Princeps concitabat, poſtquam Hariadeno Barbaroſſæ in Algerii principatu ſuccederet. Is enim regni ſui initia nobili facinore conſignaturus, Leptim (Mahamadiam nunc dictam) Numidarum urbem vi ac fraude occupat, quàm opibus viribusque egregiè inſtructam, tanquam ſedem latrociniorum prædarumque per Siciliæ Hiſpaniæque littora exercendarum conſtituit. Sed Carolus tantis maturè incommodis occurrendum ratus Joanni Vegæ Siciliæ, & Petro Toletano Neapolis, Proregi, denique Andreæ Auriæ claſſis ſuæ Præfecto hanc in rem naves virosque juſſit inſtruere, qui non indiligenter hoc munere perfuncti, adultâ jam æſtate Lepti inſtructam claſſem circumfudêre, murisque urbis, terrâ marique magnâ tormentorum vi quaſſatis ac dirutis, tandem militem immittunt. Melitenſes equites mari, Hiſpani Italique terrâ, magnâ æmulatione virtutis per murorum ruinas enixi ſunt. Illi celeritate & ardore pugnandi ſuperiores, negle-

aa

1550.

ctâ cadentium ſtrage, per ſuorum hoſtiumque permixta corpora interiori urbis pomœrio ſunt potiti. Quo exemplo & Hiſpanis auctus animus, & hoſtibus imminutus; nam & illi vallis occupatis, conglobatos denique in foro Afros aggrediũtur, qui in præſenti diſcrimine extremo virtutis conatu obluctantes non inultam mortem oppetiêre. Clades Janizerorum facilè octingentorum occidione abſoluta eſt, ceteris, ferè ſex hominum millibus in militem diſtributis, ſervitus pro morte fuit. Expiatum urbis templum eſt, Chriſtoque conſecratum. Præſidium ex Hiſpano milite bis mille ducentorum hominum relictum. Ingens verò cum nobiliſſima hac victoria præda in Europam deportata eſt. Dragutus facti pœnitens ad Solimannum ſeſe contulit auxiliorum gratiâ, ſed tanti hoſtis vim minasque jam contemnere Carolus didicerat, poſtquam majori militum numero, quam robore ſubnixum comperiſſet.

LXIV. *Pontifex ad Eccleſiaſticæ diſciplinæ emẽdationẽ incumbit, Rex Galliæ in hæreticos animadvertit.*

Interea Romanus Pontifex Julius ad Eccleſiaſticæ diſciplinæ emendationem curam omnem converterat, publicato enim diplomate *ſex menſium aberrantibus à fide moram indulſit, quo tempore cuilibet culpam ſuam confeſſo, omnes hæreticis interminatas à jure pœnas remittit, atque ad officia quæcunque ac beneficia idoneos pronuntiat.* Eodem provocatus Rex Galliæ exemplo magna in deſertores fidei ſeveritate animadvertit, ut jam totâ Europâ in exitium hæreticorum conſpirante hæc brevi animorum peſtis expugnanda videretur; ſed nondum ita Superis viſum, hanc mortalium inſaniam ad majus etiam rei Chriſtianæ emolumentum perferentibus. Impetratum diploma Pontificium de Concilii inſtitutione Nonis Januarii eſt, Anno ſeculi 51. ad novi Pontificis electionem conſequente. Nec mora, Cæſar illud in Auguſtano conventu lectum ad omnes Imperii ordines, cum mandato in eodem Concilio comparendi, deſtinat: cautum omnibus fide publicâ eſt de via, loco, officioque in ſententia dicenda liberè obeundo. Ea res uti Lutheranis prorſus ingrata, ſic defendendi ſui magnam injecit curam. Ad Melanchthonem plerorumque converſi animi, quid agendum ſentiendumque exſpectabant. Quæ enim, quantumque crediturus quisque eſſet, vix ſatis in vulgus conſtabat, recenti opinionum varietate, mutatâque quot annis religionis obſervatione, confuſum. Mauritius igitur hoc negotium Melanchthoni imperavit. *Scriptum aliquod breve dilucidumque concinnaret, quo rerum credendarum articulos complecteretur, Concilio deinde, ad explorata veritatis cognitionem, exhibendum.* Fecit ille ſedulò atque ita quidem ad ſuorum popularium ingenium, ut nemo improbaret. Flacciani etiam, licet ſuperiorum temporum inconſtantiâ irritati, accederent, quin & Brentianis denique hoc ſcripto acquieſcendum videbatur, tituloque repetitæ confeſſionis Auguſtanæ vulgandum, ne temporum lapſu domeſticis inter ſe diſſenſionibus fœdè divulſi, in iſto orbis Chriſtiani theatro comparerent, ridendi magis, quam in ſapientum virorum conſilio audiendi.

1551. *Cæſar omnes etiam Acatholicos in Concilio Trid. cõparere jubet. Melãchthõ Mauritio jubẽte novam Cõfeſſionem procudit & Repetitã Auguſtanam appellat.*

LXV. *Mauritius ut Conciliũ evertat, occulte*

Mauritium tamen ſuorum, aut concordiæ, aut cauſſæ æquitati diffidentem, alia ad bellum conſilia revocabant, quo ſe facilè incautum Cæſarem Conciliumque oppreſſurum ſperaret, ut qui Cæſaris arma militemque Germanum, ſibi ferè religione addictum, in manibus ferret; quod ut promptiùs fidentiùsque poſ-

1551. rebellionem molitur, Gallumque aliis tutius ad ſe ſecretè pertrahit, jamtum Cæſari offenſum.

poſſet, Henricum Galliæ Regem ſuæ fautorem adjutoremque audaciæ habiturum ſe credebat. Neque fefellit opinio, cùm eodem pæne Gallus tempore adverſus Pontificem Cæſaremque Parmam, ſuis in Italia præſidiis, occupaverit. Erat jam olim Placentia ac Parma a Maximiliano Cæſare in gratiam Julii II ad Eccleſiæ patrimonium donatione adjuncta: quod munus deinde Leoni X per Carolum eſt confirmatum. Denique Farneſiis ſub Paulo III jure beneficiario obvenerat. Sed, quòd novarum rerum contra Cæſarem ſtudioſus Pater Farneſiorum Aloyſius eſſet, conjuratione ſublatus Placentiam rurſus Carolo reliquerat, qui ne Parmam eodem titulo eriperet, præſidio à Pontifice maturè ſubmiſſo, cautum fuit. Octavius verò Farneſius Nepos, cùm Romæ ab avo officii ſpecie detineretur, fruſtraque tandem Parmam repoſceret; primùm Cæſaris, deinde

Farneſius à Cæſare etiam ad Galli protectionem tranſit.

Paulo defuncto, poſſeſſionem quam avus negaverat, inſperatâ Julii, quantumvis ſanguine alieni, voluntate recuperavit. Verùm inconſultò denique Galli ſeſe patrocinio credidit, qua re, hinc Socero Cæſari olim Parmam concedenti; inde Julio Pontifici amiſſam nuper reſtituenti parum dignam gratiam rependit. Ergo odia bellumque inter Galliæ Regem ac Pontificem Cæſaremque per Italiam exarsêre, Carolo non injuriâ formidante, ne Rex occaſione tutelæ Inſubribus immineret. Veneti ac Coſmus Florentiæ Dux arma de manibus utriusque ante cladem extorquere conati. Id quidem impetrarunt à Cæſare demum, quod, ad vitandum bellum, jam ante concedendum fuerat, ut Placentiam Parmamque in pontificia eſſe poteſtate impoſterùm vellet, modò ne Farneſii tanquam rebelles periculoſi, ad earum poſſeſſionem redirent; ſed Octavio in Parmæ locum Camertium principatus obveniret. Abnuit Octavius cum Rege.

LXVI. Rex Galliæ Anglum ſibi Turcamque contra Cæſarem addicit, cladêque huic infert per Dragutum, ob quod factum Gallo Pontifex & ille huic gravia interminatus eſt, ſed denique conciliantur.

Hic etiam, ſolicitatis nequicquam in belli ſocietatem Venetis ac Genuenſibus, Eduardum denique Angliæ Regem ad hanc pertraxit, ac cum Turcarum Principe Solimanno fœdera quondam inita innovavit, qui ad Siciliam, Melitam, aliasque Cæſaris ditiones bello vexandas ter centum ac viginti navium claſſe Sinanum Baſſam deſtinavit. Rex tamen belli famam bello illato præventurus Polinum Gallorum Archithalaſſum Draguto Piratarum Principi ſuas adjungere triremes voluit, qui fortunâ fraudes adjuvante Tripolim Mauritaniæ urbem allapſus, Francicis ubique ſignis elatis, pro amico in portum admiſſus eſt. Dragutus exutâ mox larvâ cum ſuis urbem, præſidiariis cæde ſublatis, occupat, cives in ſervitutem abducit, ſuiſque familiaribus ac præſidiis oppidum attribuit. Eodem Polino Duce, ac pænè tempore Franci onerarias Belgarum undecim, merces in Hiſpaniam pacis fiducia tranſportantes intercipiunt, atque aſtu haud vulgari extorquent. Submiſſo enim, qui ſignificaret à Gallorum triremibus Scotiæ Reginam deportari, ſimulque aliquod honoris obſequium, tormentis more nautico applaudentium poſtularet. Ubi à Belgis nil hoſtile ſuſpicantibus amicè illud profuſeque præſtitum eſſet, inermes ferè à Gallorum claſſe ſepti coactique deditionem fecêre, ut ſua illi humanitate perierint; hi perfidiâ triumpharint. Adeò *multis ad victoriam nihil intereſt, virtute illam, an ſcelere conſequantur.* Quanquam Galli (ut bellorum cauſis in adverſarios amoliendis ſtudere cuivis moris eſt) inſidias

Digitized by Google

1551.

ſidias à Maria Belgii Gubernatrice Mareſcallo Sanctandreano primùm inſtructas memorabant, cùm à pace Anglica, honoris gratiâ equeſtria S. Michaëlis inſignia Regi Britannorum deferret. At Pontifex graviſſimè fœdus Gallo-Turcicum deteſtatus, quo barbarus, qui & ſe à Cæſare in Draguto læſum querebatur, non Siculum mare tantùm, ſed & Hungariam Tranſilvaniamque animolior repetebat, ſub interminatione anathematis, Henricum tam indignæ Chriſtiano Principi ſocietati obnuntiare juſſit. Quâ denuntiatione Rex irritatus, Solimanni provocati culpam in Cæſarem amovere conatus eſt, licet denique per Aramontium Oratorem id Henricum egiſſe, manifeſtè compertum ſit: nec ipſius quidem Regis defenſoribus id crimen detrectantibus. Ceterùm Rex ad illam Pontificis libertatem excandeſcens, Sorbonicis Theologis Galliæque Præſulibus in conſilii ſpeciem advocatis, poſt ejectos ex aula Pontificis, Cæſariſque Legatos (tantùm audaciæ potentia ſufficit) ſtatuit pecuniam ad diplomata beneficiorum tribui ſolitam, aliis impoſterùm uſibus impendendam. Nec deſunt, qui memorent ad augendum Pontifici terrorem (quæ mihi tamen affirmanda non duxi) de ſummo Eccleſiæ Patriarcha proprio in regno conſilia agitaſſe, ne ad peregrini hominis arbitrium ſua cogeretur facta exigere. Sed ut ut à Rege actum, fulmina hæc utrimque abſque ictu ullo jacta fuere, & Pontifex cum Gallo, poſitis minis armiſque in amicitiam anno inſequente rediit; diverſis tamen ſtudiis, quod is pacem, hic bellum cum Cæſare impenſius ſectaretur.

Boſius hiſt. Ieroſ. part. 3 l. 15. & 16.

Philippus Cæſaris fil. ſpe ſucceſſionis in Imp. deſtitutus redit.

Hæc inter Philippus Hiſpaniarum Princeps, ſpe ſucceſſionis in imperio deſtitutus; cùm neque Ferdinandus patruus, neque ejus filius Maximilianus, (qui ex Hiſpania, dum hanc animadverteret telam à Cæſare ordiri, properè advolaverat) favori ſibi à Germanis impenſo obnuntiare vellent; nec denique Imperii ordines, Galliarum etiam Rege ſtimulante, tot Regnorum Dominum, peregrino cœlo ingenioque natum admitterent, ſub Maii exitum in Hiſpaniam ſe recepit, quem Auguſtâ decedentem à Cæſare Maximilianus nepos comitatus eſt, ut relictam in Hiſpania conjugem, jam altera prole fecundam, ſecum in Germaniam ad Ferdinandum Patrem traduceret.

LXVII. Ferdinandi Regis in regno Hungariæ contra Turcam propugnando ſolicitè per Georgium Tranſilvani Tutorem periclitatur.

Hunc id temporis ad Hungariæ defenſionem Turcica arma revocabant, quæ in ſubſidium Iſabellæ Reginæ viduæ ejuſque filii Stephani, pôſt Joannis Sigiſmundi dicti, contra Ferdinandum, Solimannus Tranſilvaniæ inferebat. Occaſio ſumpta ex cæde Georgii Monachi, Tutoris à Joanne Waivoda Tranſilvaniæ & Hungariæ Rege moriente relicti: cujus egregia bello ac pace virtus huic illum muneri aptaverat. Is, ex tenui Dalmatarum nobilitate, infima puer, in aula Joannis, obierat miniſteria, indeque aliquâ literaturâ tinctus, D. Benedicti familiam adiit, ac Monachus iſtic & Sacerdos factus Joanni in Polonia exulanti hæſit, eidemque fidelem ſatis prudentemque in graviſſimis negotiis navavit operam, ut is à Solimanno, cui ſe clientem tributariumque addixerat, Tranſilvaniæ Hungariæque relictus, Georgium quæſturæ regiæ, & Varadinenſi Epiſcopatui, ac denique moriens tutelæ filii præfecerit, quam aſtutiis fortiùſque, quàm prudentiùs conſtantiùſque adminiſtravit. Cùm levi rerum momento, nunc Reginæ, nunc

Natal. l. 4. ... Rau l. 4. c. 7. Iſtuanff. l. 16. & 17.

1551. Virum Georgii ex Monacho Tutoris ingeniũ nũc Turcæ, nunc Ferdinãdo addictum.

Solimanni, nunc Ferdinandi etiam partibus adhæreſceret, magna ferè ſemper felicitatis, quo ſe verteret, inclinatione; tantum in agendo conſilii viriumque adferebat. Principio cùm Ferdinandus à morte Joannis Regis Budam, aliaq; quædam loca, ex pacto repeteret, impenſas refuſurus, Reginæ aſſentienti Georgius obſtitit, Budamque cum Solimanni ope tuitus, in hujus denique manibus (Reginâ cum pupillo in Tranſilvaniam ablegatâ) relictam cum dolore vidit, ſuâ ipſe perfidiâ deluſus. In Tranſilvania deinde ita rem geſſit, ut Reginam ſimul cum reliquis in ſervitute poſſideret. Unde hæc, illius tyrannidis excutiendæ gratiâ, cùm ad Solimannum confugiſſet, ipſe ad Ferdinandum ſe convertit; qui id temporis Proteſtantium cum fratre bellis implicitus, licet tenue illi auxilium præſtaret, adeò tamen adversùs Turcas felici marte Georgius ſæpiùs depugnavit; ut illum Solimannus amicum, quàm hoſtem mallet. Verùm deniq; Tranſilvanis non minùs, quàm Reginâ imperium hominis averſantibus, cum ad Ferdinandi ſe rurſus præſidium contuliſſet, is, jam finito bello Saxonico, Joannem Baptiſtam Caſtaldum Marchionem Caſſani Italum, illi cum exercitu ſubmiſit, Reginamque, non iniquis conditionibus induxit, ut Tranſilvaniam ſibi cederet, Archiepiſcopatu Strigonienſi, cum ampliſſimis reditibus in Georgium collato, quem Cardinalitiâ à Pontifice impetratâ purpurâ auxit. Verùm nec hac contentus ſorte inquietus homo, cum Solimanno iterum de Tranſilvaniâ Ferdinando auferendâ, conſilia agitare compertus, per Caſtaldum in arce Bintio immiſſis ſicariis interfectus eſt. Ferdinandine imperio, ut vulgo exiſtimatum eſt, incertum manſit. Imo extra culpam fuiſſe judicatus eſt, quando Pontifex execratum idcirco Ferdinandum, poſtquam ſuam hic obtendiſſet innocentiam, neque probatio ſceleris manifeſta eſſet, eundem rurſum abſolvit. Sicarii tamen autoreſque necis, brevi tempore, funeſtum divinitus exitum habuiſſe obſervati ſunt, quorum interitu magis etiam Ferdinandus purgatus eſt, creditumque theſauri, quem Georgius ſat amplum poſſidebat, amore Caſtaldum alioſque hoc facinus perpetraſſe. Locus ubi occubuit, Eccleſia recens fuerat, quam Georgius, ad amœnitatem habitationis augendam demolitus, in ſuum commodum verterat, Abbate loci fruſtra obnitente, monenteque, non fore, ut hanc Deus ignominiam inultus diu ſuſtineat. Solimannus igitur re cognita Mahometem Baſſam cum exercitu in Tranſilvaniam deſtinat, licet Ferdinandus vicenûm millium ſcutatorum tributum ex pacto offerret; quòd novo à Mauritio bello Cæſari illato in Germania diſtineretur. Unde illa ſine præſidio facilè occupata, & Iſabellæ ac Joanni Sigiſmundo, ut clientibus, reſtituta eſt, hac cautione additâ; *providerent, ne in hanc ditionem penetraret hæreſis, quæ ſubditorum erga Dominos fidem ſubverteret.* Sed ignorabant jam tum anguem in herba latitare; ſiquidem Petrus Petrovitius, cujus operâ potiſſimùm, in hac per Turcam reſtitutione, uſa fuerat, quique Sigiſmundi protectorem agebat, libertatis Lutheranæ jam amorem conceperat. Unde Georgium Blandratam, Medici ex Italia ſpecie in aulam receptum, Arianiſmi tabe corruptum, faciliùs ad aures animumque admiſit. Per quos, aperto ſenſim oſtio, poſt Solimanni mortem, omnis ſe hæreſum contagio in hanc regionem effudit. *Tantum in Medicis periculum*

Vide Palav. l. 13. c. 2.

Hoc occiſo proditore, Turca prævalet.

Qui hæreſin vitandam ſuaſit, quæ tamen ſenſim prævaluit.

1551.

culum eſt, quando à corporibus ad animorum curam tranſeunt, quibus venenum ſæpè pro remedio exhibetur. Sigiſmundus primò infectus, à quo capite facilè in membra cetera corruptio derivata eſt.

LXVIII. Concil ũ Tridentinum à Iulio III. Pap. inchoatum eſt, ut Proteſtantes ad unitatem Eccleſiæ reducerentur.

Illæ, quas jam diximus bellorum nubes ingentem toti Europæ tempeſtatem minabantur, quando ipſe licet contra Gallum pro defenſione Parmæ armatus Pontifex, Tridentini tamen cum Cæſare Concilii reparationem urgebat; ideoq; illud Gallorum Epiſcopis in ſolo apparatu profectionis ad Regis nutum hærentibus, per reliquarum tamen nationum Epiſcopos ad Cal. Maii anni MDLI inchoatum prima, ut vocant, ſeſſione eſt, quæ erat illius Concilii XI, decretumque de reſumendo Concilio editum; utque majori Patrum numero, & Proteſtantium acceſſione continuari poſſet, ad Cal. Septembris XII ſeſſione prorogatum eſt. Quando duobus Germaniæ Electoribus ſacris, Moguntino & Trevirenſi, præſentibus in gratiam Proteſtantium, aliorumque Præſulum etiamnum abſentium, alio prorogationis decreto in XI Octobris diem eſt delatum, atque interea privatis Theologorum diſceptationibus illa, quæ de Euchariſtiæ Sacramento controverſa erant, magno ſtudio fuêre diſcuſſa, in domo Cardinalis Legati, qui erat Marcellus Creſcentius Romanus Presbyter, doctrinâ prudentiâque ſpectatus, cum ſociis duobus, Sebaſtiano Pighino Archiepiſcopo Sipontino juris peritiâ illuſtri, & Aloyſio Lipomanno Epiſcopo Veronenſi probitate ac ſcientiâ clariſſimo. Interea Cæſar Proteſtantium urgebat Principes, eorumque gratiâ ſuſpendi Concilium nuntiat, jamque etiam Wirtenbergenſes, Chriſtophoro Principe impellente, Confeſſionis novæ ſcriptum, conforme Lipſienſi concinnarant, quo offerendo defendendoque in Synodo niterentur, literasque à Cæſare libertatis ſecuritatisque omnis acceperant: cùm Mauritius, in omnem tergiverſandi occaſionem intentus, dum res ſuas adverſus Cæſarem Conciliumque, per Galli ſocietatem firmaſſet, qui hoſtilitate jam Parmenſi in bello collidebantur, ſignificat Imperatori Auguſto menſe, intelligere ſe, minùs ſecuritati ſuorum conſultum fore, niſi præter Cæſarem, ipſi etiam Tridentini Patres, fidem debitam immunitatis illis præſtent, ſiquidem in Conſtantienſi Synodo Joannes Huſſus cum ſuis fidem Sigiſmundi Cæſaris ſecutus, flammis abſumptus ſit, decreto per Synodum edito, quod ſiqui hæreſi infecti deprehenderentur, in eos, licet Cæſar idoneè caviſſet, Eccleſiam poſſe animadvertere. Paria igitur ſibi ſuisque in pari cauſa metuenda eſſe.

Proteſtantes à Cæſare impulſi variis oppoſitionibus illud detrectant.

LXIX. Rex Galliarum etiam turbare nititur.

Adfuit etiam Tridenti improvisò, ex parte Regis Galliarum Jacobus Amiotus Abbas Belloſanus, qui Henrici literas Cal. Sept. in conſeſſu Patrum ad *Tridentinum Conventum* inſcriptas exhibuit, quæ quod Rex non Concilium, ſed conventum appellaret ægrè tandem admiſſæ, auditæque. In quibus cùm Henricus conteſtaretur, *Pontificem cum Cæſare privatis commodis intentum hoc Concilium moliri, ſeque in Parmenſium ſuſcepta defenſione ab iisdem impediri, adeoque novis bellis Europam involvi per quæ Galliarum Epiſcopi adeſſe tuto nequeant, Concilium hoc œcumenicum nequaquam fore, neque Gallicanam Eccleſiam obſtrictum iri. Quin imò teſtari ſe, conſilia remediaque Majorum in re ſimili adhibita ſibi etiamnum prompta eſſe.* Hæc aliaque recitanti

tanti

1551.

tanti Amioto dies reſponſionis habendæ dictus eſt XI Octobris proximæ ſeſſionis, quem cùm is minimè exſpectaſſet, publicis illa tamen literis, & lecta in Concilio die præfixo, ac vulgata typo fuit; ut & Legati conteſtationem Rex vulgaverat. *Neque enim*, ajebant, *hoc Concilium legitimè quondam inſtitutum reſumptumque, ut ex actu abundè pateat, in privatum cujusquam emolumentum, ſed totius Eccleſiæ, ac religionis bonum vergere. Parmenſis belli rationes, Pontifici notas: ſe pacis cupidos minimè tangere, nec impedire Galliarum Epiſcopos, quin Synodo adeſſe ex officio queant. Cui ſi defuerint, nihil hinc autoritatis deceſſurum Concilio. Tunicam Chriſti inconſutilem quorundam ſeceſſione non diſſcindi. Quod verò Rex exempla Majorum in remediis adhibendis ſe teſtetur ſecuturum; id ſanè licere, modò non ſequatur perturbatorum Eccleſiæ cum æterno ſui nominis dedecore, ſed parentis optimi, graviſſimos præſtantiſſimosque Galliæ viros ad hoc Concilium ſubmittentis. Hortari proinde ſe Epiſcopos, ut officij ſui memores, ſummi Paſtoris vocem ductumque audiant.* Verùm hæc exhortatio fruſtanea apud eos erat, qui Regis ſui potentiâ, adeoque & voluntate circumſcripti tenebantur.

Galli proteſtationem Synodus refutat.

LXX. Proteſtantibus ſecuritatis publicæ ſyngrapham offert.

Porrò ut Proteſtantibus omni ratione, etiam ab ipſa Synodo cautum eſſet, hæc illis immunitatis ſyngrapha, quam ipſiſmet verbis recitabo, ſubmiſſa eſt. *Sacroſancta generalis Tridentina Synodus in Spiritu S. legitimè congregata, præſidentibus in ea eiſdem S. Sedis Apoſtolicæ Legato & Nuntiis, omnibus & ſingulis, ſive Eccleſiaſticis, ſive ſecularibus perſonis univerſæ Germaniæ, cujuscunque gradus, ſtatus, conditionis, qualitatis ſint, quæ ad Oecumenicum hoc & generale Concilium accedere voluerint, ut de iis rebus, quæ in ipſa Synodo tractari debent, omni libertate conferre, proponere, & tractare, ac ad ipſum Oecumenicum Concilium liberè & tutò venire, & in eo manere & commorari, ac articulos, quos illis videbitur, tam ſcripto, quàm verbis offerre, proponere, & cum Patribus, ſive iis, qui ab ipſa S. Synodo delecti fuerint, conferre, & absque ullis conviciis & contumeliis diſputare, nec non quando illis placuerit, recedere poſſint, & valeant, publicam fidem, & plenam ſecuritatem, quam ſalvum conductum appellant, cum omnibus & ſingulis clauſulis, & decretis neceſſariis, & opportunis, etiamſi ſpecialiter & non per verba generalia exprimi deberent, quæ pro expreſſis haberi voluit, quantùm ad ipſam S. Synodum ſpectat, concedit. Placuit præterea S. Synodo, ut pro majori libertate ac ſecuritate eorum, certos tam pro commiſſis, quam pro committendis per eos delictis, Iudices eis deputari cupiant, illos ſibi benevolos nominent, etiamſi delicta ipſa quantumcunque enormia ac hæreſim ſapientia fuerint.* Hæ literæ in ipſa ſeſſione Concilii XIII, cum prorogatione controverſiæ de utraque ſpecie Euchariſtica, ſit huic intereſſe Proteſtantes poſſent, & decretæ, & expeditæ ſunt, majori quam ipſi poſtulaſſent, libertatis oblatæ, perque adjuncta quævis expoſitæ gratia, ut tergiverſandi ſubterfugia omnia interciperent. At tamen nondum ſatisfieri tam ampla cautione effugium quaquaverſum ſpectantibus potuit, quod in eo tot erudítiſſimorum graviſſimorumque hominum conſeſſu, eaque diſcutiendi controverſa quævis ratione, quâ abſolutior fingi non poterat, neceſſariò ſibi viderent eſſe ſuccumbendum. Quare alii captioſam hanc eſſe doloſamque ſecuritatis formulam aſſerebant, in qua diceretur, *quantum ad ipſam S. Synodum ſpectat* libertatem concedi, atque hoc pacto jus ſuum reſervari Pontifici, qui in Proteſtantes queat animadvertere. Ut ſi ex Pontificis arbitrio Sy-

Controverſia de utraque ſpecie Euchariſtiæ in Proteſtantium exſpectatione gratiam differtur, ſed hi côngreſſum omni arte declinant.

Digitized by Google

Synodus totam repræſentans Eccleſiam (à quo corpore ſeparari caput non poterat) hanc facultatem non obtuliſſet. Alii obtendebant fruſtra ſe invitari ad controverſiam de utraque ſpecie, qui quidquid hactenus definitum à Concilio adverſus Confeſſionem Auguſtanam eſſet, probare non poſſent; adeoque jam ſe à Cæſareo decreto, & Auguſtano Interim nuper admiſſo, ſubducebant proſcriptioni obnoxii. Unde hoc argumentum in Concilio potiùs, ubi omnis diſputandi libertas conceſſa eſſet, quàm extra hoc urgendum dicebant. Quare ut alia cunctatione Cæſari ac Synodalibus illuderent, parendique ſpecie confuſionem declinarent, ſtatuunt, primò quidem alios poſt alios ad Synodum ſuos ablegare, ſed profanos Legatos, Oratoresque primùm, qui explorandi gratiâ accedant, expendantque omnia, ac ſuas deinde obmoveant difficultates, ſpemque Theologorum mittendorum, ſi illæ auferantur, faciant, ne non obſecuti Cæſari, ſuiſque promiſſis, atque ipſi poſtulationi Concilii à ſe ad ipſum Pontificem præhabitæ, videantur. Quæ ſanè omnia negligi, ſine extremæ deſperationis ſpecie, in iis, qui toties ad Concilium provocaverant, minimè poterant.

1551.

LXXI. Ioachimi Electoris Brandeb. Legati veniunt. & honorem Synodo habent.

Joachimus igitur Elector Brandeburgicus primus hanc cunctantium glaciem rupit, Oratore Chriſtophoro Straſio Juriſc. ad Concilium deſtinato, qui conſtitutæ ſeſſioni XIII undecimo Septembris die, unà cum tribus Electoribus Eccleſiaſticis (nam & Colonienſis acceſſerat) interfuit, mandatumque attulit, quo obſequium Pontifici jam olim debitum his verbis præſtitit: *Sanctiſſimo in Chriſto Patri & Domino D. Iulio III favore divinæ Clementiæ ſummo Pontifici, ſacroſanctæ Romanæ & univerſalis Eccleſiæ, Domino noſtro gratioſiſſimo, &c.* Ipſe etiam Orator ita dicendo concluſit. *Neque verò dubitare debet S. Synodus Principem Electorem Illuſtriſſimum omnia quæ S. Synodo placita ſunt, ſanctè, ſyncerè, ut Principem Chriſtianum, & obedientem filium Eccleſiæ Catholicæ decet, obſervaturum, defenſurumque. Et hæc omnia ex authentico ejus mandato S. Synodus percipere poteſt.* Patres verò Tridentini, ut ait, Schleidanus, *magna ſe cum voluptate ſermonem ipſius omnem audiſſe reſpondēt, præſertim illud, quod Synodo ſe Princeps omnino ſubmittat, ejuſque decreta ſervaturum ſe dicat.* Ut tamen hæc ab adulatione magis quàm veritate profecta doceat, ſubjicit: *à morte Ioannis Alberti, qui Magdeburgenſem Archiepiſcopatum habuit locupletem & amplum, rei ſumma deferebatur ad Electoris Brandeburgici filium Fridericum, quem Collegium poſtulaverat. Res autem erat impedita, neque Romæ poterat confici, & quod Saxonicæ religionis antè fuiſſet Elector magno erat impedimento. Suſpicionis igitur tollendæ cauſa, legatus miſſus fuit, qui prenſando Proceres ad ſummam diligentiam nihil reliqui faciebat.*

Palav in hiſt. Trid. l 12. ca 9. Acta Æliana & Schleid, l. 23. in princip.

Sed nota magis, quàm vera ſubjectione.

Wirtenbergici Legati ſolis Cæſaris Legatis honorē deferunt, exploratumque tractandi modum.

Porrò cunctantius timidiuſque Wirtenbergici Ducis Chriſtophori Oratores duo Pleningerus, & Heclinus acceſsēre, qui, ne quam viderentur Romano Pontifici deferre venerationem, Legatos Cæſaris convenēre, qui miſerat Franciſcum Toletanum, Hugonem Comitem Montfortum, & Guilielmum Pictavium ac priuſquam ſuæ poteſtatis exhiberent literas, in privatam Theologorum diſceptationem cum Brandeburgicis, ut omnia primùm conſulta arbitrarentur, ſeſe inferebant, ſeſſionis videlicet XXIV præludiis. In quâ, præteritis quæ de Euchariſtiæ Sacramento reſtabant, in gratiam Proteſtantium, quæſtionibus, de Pœniten-

t

1551. nitentia atque extrema Unctione diſceptandum ad 25 Novembris eſſe ſtatuerant. Nec abs re fuerit accuratiſſimam de ſingulis controverſiis diſputandi rationem, quam Schleidanus ipſe præſens obſervator, reprehendere non potuit, breviter exponere: ut pateat, quantùm Acatholicorum, qui ad quantumcunque mutilam, dubiamque in ſenſu Verbi divini ſententiam, repentè exclamant, εὕρηκα, inventa diligentia ſtudiumque ſuperetur.

Lib. 22. circa fin.

LXXII. Accuratiſſima expendendi & definiendi controverſias in Synodo methodus expenditur.

Cautum erat, ne quid ad publicam Concilii diſquiſitionem ferendasque ſententias produceretur, quin privatis ante Theologorum ſtudiis, ac diligentiſſimâ inveſtigatione, tam veteris, quàm novæ doctrinæ excuſſum diſceptatumque fuiſſet. Ad quam, principiò Concilii Theologi in tres claſſas diviſi, quarum ſingulæ indies Legati Pontificii ædes ſtatis horis adibant, ac de propoſita, in quam convenerant, quæſtione per ordinem, nullo interpellante, diſſerebant, ſcribis dicta ſententiasque ſingulorum calamo excipientibus. Diſſerendi ea lex & ratio erat, ut primùm ex S. Scriptura pronuntiarent ſententiam, tum deinde firmarent ex tradita receptaque per omnem retrò Eccleſiam Apoſtolorum, extra verbum Dei ſcriptum doctrina, ac tertiò ex probatis ab Eccleſia Conciliis, denique ex ſanctorum Patrum autoritate ac conſenſu, idque quantâ poſſet brevitate atque energiâ, præciſis ſuperfluis & contentione vitata, fieret: ne propriâ interpretatione ac judicio, quod hæreticorum eſt, ſed tali tantaque univerſalis Eccleſiæ conſenſione varius inter varios ejuſdem S. Scripturæ ſenſus definiretur. Inter Theologos autem primò Pontificii, deinde Cæſarei, poſtea Electorum auditi ſunt, & ſinguli promotionis ad gradum ordine, clerici tamen ante religioſos. Neque themata Romanæ ſolùm, verùm & Lutheranæ Zwinglianæque doctrinæ, hac via, aut ſtabilita, aut exploſa fuêre. Delecti ſubinde ex omni natione integerrimi doctiſſimique, qui collatis omnium ſententiis, certa ex his conficerent rerum credendarum capita, hisque adverſantes errores damnarent. Quæ poſtremò in publicum Concilii traducta conſeſſum, tertioque, ac ſupremo examine ponderata, ubi ſuffragiis Epiſcoporum probata fuiſſent, vim decretorum Canonumque obtinebant, ſacris indies precibus atque invocatione divini Spiritus Deo commendata, ut ſi ſpiritus veritatis, quem Eccleſiæ ſuæ Chriſtus promiſit, alicubi in eadem reperiatur, ab hac illius inveſtigandæ veritatis contentione abeſſe non queat.

LXXIII. Interſunt Legati diſquiſitioni de Sacramento Pœnitentiæ, & ſuos errores in re eadem varios audiunt. c. 20. v. 23.

Huic igitur tam ſedulæ, tum in Creſcentii Pontificii Legati ædibus, & reliquorum Epiſcoporum præſentiâ, inſtitutæ diſquiſitioni aderant Brandeburgici, Wirtenbergicique Principis Oratores, deprehenſumque, non ſine eorum confuſione eſt, in uno de Pœnitentiæ Sacramento illos articulo graviſſimos XV errores admiſiſſe, qui ſignati confutatique ſunt, atque in Concilium deinde producti. Et ut exemplo utamur, qui ex clarâ, definitique ſenſus Scripturâ, eruere ſua ſe dogmata venditabant; hi in clariſſima apertiſſimaque Chriſti ſententia, quâ Apoſtolis in orbem univerſum miſſis abſolvendi à peccatis poteſtatem largitus eſt (quæ hoc myſterio continetur) non unius corruptelæ rei inventi ſunt. Dixerat apud Joannem Chriſtus: *Accipite Spiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata;*

1551.
cata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta ſunt. Et apud Matthæum: *Quæcunque ligaveritis ſuper terram, erunt & ligata in cœlis, & quæcunque ſolveritis, ſoluta.* Matt. 18.
Unde vox *abſolvo* Eccleſiæ ſolennis manſit. Hæc conſtat Diſcipulis in cœnaculo clauſis & alibi, non vulgo dicta eſſe, nec obſcuris verbis *remittendi, retinendive* peccata eiſdem poteſtas facta eſt, quorum utrumque Proteſtantes negabant: cùm & Chriſtianis omnibus hanc facultatem eſſe oblatam, eandemque non in remiſſione, quæ ſolius Dei ſit, ſed in annuntiatione remiſſionis, per Chriſtum factæ, conſiſtere affirmabant. Quin, quod ridiculum prorſus erat, aſſerebant: remittere hoc modò, ac retinere etiam peccata Chriſtianos poſſe, quæ cujuſmodi eſſent, non intellexiſſent, eò quod pœnitentibus, ut peccata ſingula, magisque erubeſcenda confiterentur, neceſſarium eſſe negarent; cùm à Catholicis exigeretur, ut ſaltem cognita, qualia ſolent eſſe graviora, enuntiarent; quo intelligi poſſet, retinendumne, an remittendum quod adferrent. De ignoratis, nullam dicebant eſſe confitendi obligationem. At nolebant Proteſtantes ſuo conſcientias pœnitentium privari ſolatio, quo per obligationem, nota quæque ex gravioribus delictis confitendi, deſtitui arbitrabantur. Unde, & in hoc loco, & alibi Scriptura S. cogebatur hanc ſententiam ferre, quam ipſi pravis affectionibus, principiisque doctrinæ corruptis (quale hic erat, *ſolâ fide in Chriſti meritis peccata donari*) ſeducti deſiderabant. Comparuêre tunc inter Theologos Jacobus Lainius & Alphonſus Salmeron ex recenter inſtituta Societate Jeſu, qui excellenti doctrinâ, & diſceptandi acrimoniâ, tum ut novi ordinis homines, multorum, atque inprimis Proteſtantium, oculis notati ſunt. Quorum ad Melanchthonem delata fama, & poſtmodum intellecta propagatio, in extremis jam morientem exclamare fecit: *Heu! Ieſuitæ denique in totum orbem, magnâ clade noſtrâ, penetrabunt!* At celeberrimi paſſim eruditione, ex quovis ordine viri tunc illud Eccleſiæ theatrum occuparunt; ut Proteſtantes, in quantacunque etiam differendi palam, oppugnandi, propugnandi, definiendique libertate, deſperatio manifeſta cum honore ſua defendendi invaſerit, talique in loco, repentè velut alliſa ad ſcopulum confidentia, aut ad torpedinis contactum ſtupefacta hæſerit: ut ex aliis deinde aliisque, frivolè ad Concilium declinandum, quæſitis obtrectationibus compertum eſt, quibus tum demum, cùm per bellum disjici cernerent, novo fallendi aſtu ceſsêre, tam maligni, cùm Synodum admitterent, quàm cùm detrectarent; ut hinc ex actis à Palavicino, inde a Schleidano præſente recitatis conſtabit, licet hic parùm ſyncerè ſuorum Proteſtantium tegat dolum perverſitatemque, quæ tamen in eorum nunquam ad veritatem, hac viâ irradiantem, pertingentium, calamitatem verſa eſt. Quam etſi hodiedum infelices tenebrarum incolæ nequeant intueri; ſuam tamen deſperatæ, in tam illuſtri Synodo, defenſioni cauſam æquam ſemper quæſituri, nunquam reperturi videntur.

Vis & ratio inveſtigandæ veritatis Legatos Proteſtantium in deſperationem cauſæ ſuæ obtinendæ induxit, unde omne ab eisquæſitum effugium

LXXIV.
Expendamus, quemadmodum Protei illi Oratores omnem vultum formamque obtrectantium induerint. Wirtenbergici, aliarumque urbium Legati, Mauritianos Legatos operiebantur, quos rebus jam ad rebellandum per fedus occultum cum Galliarum ſatis firmatis, tandem Mauritius ad fidem obſequiumq; ſimu-

Legati in ſpecie à Proteſtantibus miſſi, cù

1551. bellum à Mauritio paratur, variis poſtulatis Patres in progreſſu ejuſdē impediunt.

ſimulatè probandum Cæſari, abire paſſus eſt; ſed cunctationem omnem injicere voluit, ne Theologos cogeretur ante in hac acie ingeniorum & fidei probandæ oſtentare, quàm armorum ipſe haud procul, ad captivitatem, aut terrorem certè fugientium, explicaſſet. Et res ex voto cecidit, cùm Oratores Tridentum admiſſi, variâ iſtic legum, quibus Theologi Proteſtantium admittendi eſſent, ventilatione, tamdiu ſine progreſſu ſuſtinuerint Patres, donec paratis jam in Germania armis, Cæſarem pæne Oenoponti, ubi Concilii promovendi cauſa Tridento propior hærebat, ignarum proditionis, occupaſſet.

Jam fama Tridenti percrebuerat, cogitatæ à Mauritio rebellionis, ut idcirco Electores Cæſarem literis convenirent, diſcedendi providendique rebus ſuis gratiam orantes. Verùm Cæſar tantùm fidei Mauritio tribuit, quem propediem ſibi adfuturum credebat, ut vana hæc commenta negligere eos juſſerit, atque inſiſtere cœptis. Mauritius etiam, ut conſilium tegeret, Oratores ſine morâ proficiſci Tridentum juſſit, qui VII Januarii anni 52 Tridentum ingreſſi, exiſtimationem perfidiæ ſparſam diſſiparunt. Erant hi Wolffius Colerus, & Leonardus Badehornus Juriſc. qui ad Cæſaris Oratores X Jan. admiſſi, initio commemorant,

Poſtulata Mauritii & alia ſecuritatis quæſita formula, cū depoſitione Pontificis.

Principem ſuum hactenus Theologos ſuos tutò ſubmittere non potuiſſe; quod minus idoneè his per ſecuritatis literas cautum fuiſſet. Has igitur ex formula Baſileenſis Synodi, prout Bohemis data ſit, poſtulare. Tum deinde cupere, ut deſignatus conſeſſui proximo, qui erat 25 Januarij prorogetur. Ad hæc ut omnium eſſe queat nationum Concilium (quod Galliæ obluctantis cauſa inferebant) *Præterea, ne Pontifex ſupremi in illo Præſulis autoritatem ſibi vendicet, ſed Concilio ſubmittatur, Epiſcopiſque jurisjurandi obligationem remittat, ac denique liberæ ſint omnium in Synodo voces, & minimè præpedita judicia, ne ſuis quoque jus ſuffragij in ferenda ſententia negetur, quæque decreta hactenus à Tridentinis Patribus ſint, cùm adverſari S. Literis viſa ſint, juſto rurſum examini ſubjiciantur.* Et hæc ſui Electoris poſtulata, ſe diſertius publico in cœtu expoſituros profitentur. Legati Cæſaris quamvis viderent, hæc non ad adſtruendum ſed deſtruendum Concilium excogitata eſſe; cumque Auguſtano decreto nuper admiſſo pugnare; tamen, quia ipſi à Cæſare, & Pontificii Legati à Julio commoniti fuerant, ut quidquid ſalvâ fide poſſent hominum infirmitati ad ſalutem indulgerent; quò ad ſolius Concilii inducerentur experimentum, cujus vim doctrinamque cum dignitate ſuſtinere poſſe credibile prudentibus non videbatur; ut nec ipſiſmet quidem viſum fuit, cum omni machinatione ſubterfugerent, reproductis impedimentis, quæ, neglectim data proximè & poſtulata veniendi fide prætererant. Oratores igitur ſeſe ad Patres hæc memorant relaturos, quod & diligenter præſtitum, ac 22 Jan. reſponſum;

Paucis Cæſareani reſpōdent, & formulā novam efformant.

novam cautionis publicæ formulam abs ſe impetratam, Patresque omnem fidem benevolentiamque Theologis venturis addicere, eorumq; gratiâ ſuſpenſum iri Concilium. De cetero, nationum omnium præſentiam, neque à ſe præſtari poſſe, nec ſanè aliarum œcumenicarum Synodorum exemplo requiri, reliqua eorum poſtulata ejusmodi eſſe, quæ uno momento propter gravitatem, decidi nequeant; ſed in ipſa ſint Synodo diſcutienda, à qua ſatisfactam æquis omnibus iri ſperent. Proinde acquieſcant præſentibus non abſque labore per ſe impetratis. Ita accepta ſecuritatis formula diſceſſerunt, quam ubi domi expendiſſent

Digitized by Google

1551.

ſent, unà cum Wittenbergicis aliarumque civitatum Legatis, (in quibus & Schleidanus Argentinenſium nomine erat) qui in his poſtulatis conſilia, ut juſſi ſociabant, animadverſum eſt, in quibuſdam à cautione olim Bohemis præſtita diſſentire: ut *quod decidendi in Concilio facultas Theologis ipſorum concedenda ſit: quod lex divina, praxisque tum Chriſti, tum Apoſtolica, tum Eccleſiæ primitivæ* (verba Baſileenſis Synodi ſunt) *unà cum Conciliis, Doctoribusque fundantibus ſe veraciter in eadem pro veriſſimo & indifferente judice, admittentur: quod ipſis domi, ſacra ſua peragere liceat & ne quid in eorum doctrina contemptum aut vituperium fiat*. Pro quibus Tridentina Synodus, *omnem* illis quà verbo, quà ſcripto facultatem *in Synodo declarandi, adſtruendi, & perſuadendi* conceſſit, ſtatuitque, *quod cauſæ controverſæ ſecundùm S. Scripturam, & Apoſtolorum traditiones, probata Concilia, Catholicæ Eccleſiæ conſenſum, & Sanctorum Patrum autoritates in prædicto Concilio Tridentino tractandæ ſint*. Quæ verba nonnihil immutavit, non quod priora ſano ſenſu refugeret; ſed ne præpoſteræ interpretationi hæreticis ſemper uſitatæ, quâ non volunt ex SS. Patribus S. Scripturæ mentem, ſed ex S. Scriptura, juxta proprium (quod illi Spiritus S. vocant) judicium expoſita, Sanctorum Patrum Conciliorumque ſententiam exponi & ſiquidem convenire non videantur, tanquam errori obnoxia rejici; cùm ſolus Deus ſit, qui ſuo verbo fallere, aut falli nequeat. Quod admitti ſanè, ut ratione plauſibili nititur, potuiſſet, ſi unius claræ certæque ac definitæ ſententiæ eſſet Scriptura: ut Proteſtantes, in ſuis articulis Romanæ Eccleſiæ appoſitis, non ridiculè minùs, quàm proterve aſſerunt; cùm tam diverſæ SS. Patrum (quos orthodoxos agnoſcunt) interpretationes; imò, in pleriſque, tot Proteſtantium Reformatorum & Anabaptiſtarum pugnantes ſenſus ſententiæque, de eadem S. Scriptura, in manibus oculiſque Doctorum hominum verſentur. Ut non probroſa tantùm, verùm & inſana ejuſmodi poſtulata viſa ſint: ac propterea Oratores Cæſarei illâ repugnandi impudentiâ offenſi, reſponderint: *cogitarent, judicem alium præter mutam Scripturam dandum, ubi illa diverſis interpretationibus obnoxia, à ſe definitè nihil loqui ac ſtatuere poſſit. De ſecuritate omni abundè illis in datis literis proviſum eſſe, liberumque ſacri ſui miniſterii privatim uſum, nulliq; contumeliæ obnoxium, indulgeri. Cetera, quæ Synodum, Pontificem, fidemque Romanam concernant, ad Theologos & Concilium rejicienda. Turpe enim indignumq; videri, corrigi, damnariq;, & à ſeipſis quidem Romanos, priusquam ab adverſariis erroris convicti ſint. Porrò licere de iiſdem proximè difficultatibus coram Patribus diſſerere*. Cautionis tamen exemplar, ceu corrigendum, Toletanus Oratorum primus recepit.

Reliqui cũ Mauritianis conſpirant, & aliã cautionem ſecuritatis obtẽtam rurſum improbant. *Vide in Concil. Trid. poſt ſeſſ. 15.* Scripturã Synodi-cule Iudicem Concilii poſtulãt.

Offenſi impudẽtiâ poſtulatorum Cæſareani acrius reſpondẽt.

LXXV.

Brandeburgici Electoris filius certa lege ad Magdeburgicum Archiepiſcopatum admittitur.

Poſtremo 24 Januarii, pridie ante indictam ſeſſionem publicam in domo Legati Pontificii congregati Patres, primò quidem in gratiam Brandeburgici Electoris ſtatuerunt Fridericum ejus filium Magdeburgenſem Archiepiſcopatum admitti poſſe. Verùm eâ lege ut per Adminiſtratorem præeſſet, dum legitimam aſſequeretur ætatem; tum ut Synodo Tridentinæ uſque ad exitum intereſſet, ejuſque decretis acceptandis fidem adiiceret, quàm ille Archiepiſcopatui magis, quàm Deo deferre videbatur; uſque adeò *apud multos divina humanis ſubſerviunt, & terrena, ſæpè religionis merces cœleſti præhabetur*. Subinde Wittenbergenſes, ut tem-

1551. tempore priores, in cœtum manè evocati, eadem ferè, quæ nuper, de Concilii inſtituendi ratione, Mauritiani apud Cæſareos urgebant, repetiêre, inprimisque, *ne penes ſolos Epiſcopos judicandi poteſtas reſideret, eidemque Actores aut Rei ſimul eſſent, ac Iudices: tùm, ne jam à Concilio decreta vim legis, niſi rectius excuſſa, obtinerent.* Atque in hanc rem ſuam ipſi Confeſſionem ex mandato Principis formatamque traditamque obtulêre, tanquam correcturi Synodum Patrum aberrantem. Accepta illa, ſed, quo Legati aliorumque Catholicorum ſenſu, facile æſtimatu eſt. Sannis utique contumeliisque excepturi fuiſſent Lutherani Romanum Pontificem, licet Petri Cathedræ impoſitum, ſi à ſe ſuisque privatim Cardinalibus, aut Doctoribus, cuſam fidei Confeſſionem Proteſtantibus in Schmalkaldico aliquo cœtu obtuliſſent, tanquam veram unicamque credendi regulam toti orbi præſcribendam. Et quæ novitia illorum eſt, à Luthero primùm nata, cum illa ſeculis Chriſtianorum omnibus locisque celebrata Eccleſia? Viſi tamen diffidere Wittenbergici præfixæ à ſe regulæ, *quod ſolius Scripturæ judicio ferenda eſſet ſententia*; cùm in ſua Confeſſione præter hanc, nuſquam aliquid definitè abſolutèque loquentem, paſſim ſanctos Patres, ceu fluctuantem Scripturæ ſenſum circumſcripturos induxerint; ſuomet jam gladio jugulandi. Ut quid enim hi, ſi claram abſolutamque Scriptura conficiat ſententiam, loquantur? *Morbum* igitur *ſuum, remedio adhibito, profitebantur.* Modeſtè tamen prudenterque à Legato diſſimulatum eſt, reſponſumque ſuo Patres tempore, quid ſentiant, demonſtraturos. Et duabus quæſtionibus hiſce adverſum illos res utique confici poterat. Prima, cùm hæ illorum de fide theſes, à S. Scriptura ibidem exhibita, in verbis ſententiisque multum diſcrepent: cur profiteantur ſe ex ſola Scriptura S. proferre ſententiam? & ſi alia, præter illam clarior ſuperſit, cur hanc non potiùs, quàm ſua verba deprompſerint? Hic profectò hæſiſſet omnibus aqua, cùm inter tot Proteſtantium Confeſſiones, nec unus quidem articulus ex ſola Scriptura loquente produci, humanis fallibilibusque verbis impermixtus, hactenus potuerit: aut ſiquis extet, multis defectibus imperfectæ Proteſtantium ſententiæ à propoſito deviet. Reſponſum igitur non poterat expectari aliud, quàm humano diſcurſu hanc Confeſſionis mentem, ex Scriptura deduci, ideoque Patres in hunc ſenſum depromptos. Unde alia naſcebatur quæſtio: Fallibilemne igitur hunc Patrum, aut ſuum etiam ex Scriptura diſcurſum, an infallibilem cenſerent eſſe? Utrumvis aſſererent, conſtricti tenebantur. Si fallibilem dicerent, jam divinus non erat, neque Scripturæ S. conformis, ut ad fundandam Chriſti fidem ſufficeret: ſi infallibilis, dabatur igitur infallibilis diſcurſus hominum, eorum ſaltem, qui ex Scriptura ſuas concluſiones formarent, quod cùm Arriani, Antitrinitarii, Calviniſtæ, Anabaptiſtæ, aliique, præter Lutheranos facerent, & præ his omnibus Sancti Patres, atque antiqua Concilia omnibus his, in concluſionibus ſuis è Scriptura ductis, adverſantia; hi non minus, quàm Lutherani infallibiles habendi erant; cùm tamen alii ex his aliorum concluſiones falſitatis arguant. Horum verò, quis erret, fallatve, aut non fallat, cum Scriptura non definiat, palàm eſt, ab hac ſententiâ ultimò in rebus fidei controverſis pronuntiari non poſſe; ſed eundum ad Eccleſiam in Concilio

Wittenbergici Confeſſionem ſuæ fidei Synodo offerunt, Scriptura S. & Patrum teſtimonis firmatam.

Quæ duplici quæſtione infringi tota poterat, & uno dilemmate elidi.

Digitized by Google

1551.

cilio legitimo congregatam, cui Deus Spiritum veritatis promiſit. Quâ regulâ nulla inter mortales certior reperta eſt. Et unica hæc clava pluſquam Herculea eſt, quâ & Proteſtantium Theologi, & quævis hæreſum monſtra profligari poterant.

LXXVI. Reſponſum a Synodo Mauritianis ad nupera poſtulata datũ.

Mauritiani ſubinde poſt meridiem auditi, qui cum eadem, quæ ſupra apud Cæſareos, poſtulata urgerent; reſponſum habuêre: *Dandam Theologis eorundem in Synodo Tridentina eandem, quæ in Baſileenſi Bohemis conceſſa ſit, facultatem, diſſerendi nempe propalam, ac diſputandi, cum charitate ac modeſtia. Ita enim habere verba: neque fas eſſe, ut veterem probatumque in Eccleſia Conciliorum uſum ſubvertant. Quod poſtulent decreta jam facta revocari, ut ſi ab Oecumenico Concilio, (cui plures nationes defuiſſent) non ſint ſancita, id adverſari propriæ illorum in Auguſtano comitio ſententiæ, quâ diſertè poſtulaſſent Tridentinæ Synodi œcumenicæ continuationem: continuari autem non poſſe, quod nunquam fuit. Quæ de Romano Pontifice, juxta Conſtantienſem & Baſileenſem Synodum ſubjiciendo, urgerent; mirum jure Patribus videri, cùm nec Lutherani quidem Conſtantienſe patiantur, ut quo præcipui illorum articuli cum Huſſiticis profligati ſint, nec à Romana illud Eccleſia ſub Martino Pontifice, niſi in articulis fidei, probatum ſit. Baſileenſis verò Synodus à duabus aliis nobilioribus Ferrarienſi ac Florentina eliminata fuerit. Et, cùm ipſi Iuriſperiti ſint, an neſciant, in omni Rep. ac Principatu, ſupremum denique caput, in rebus propriis, ſibi legem judicemque eſſe debere, quòd alium præter Deum, non habeat? cur igitur id negent Pontifici, quod ſuis non queant derogare Principibus? quem denique ſupremum Judicem ſint facturi; ſi Concilium ſe ſupra Pontificem futurum aſſerat, & Pontifex, (quem caput Eccleſia Rom. agnoſcit) ſe infra conſtituendum neget? æſtiment ipſi; ſi Proceres ſe Principi ſuo: Princeps proceribus anteferat; quomodo judicium hoc finiendum ſit, ſi alius ſuperior defuerit? Adhæc ſi quæ jurata ab ipſis Pontifici ſint, fruſtra laxari; cùm ad ipſa illa præſtanda, quæ fidei propugnandæ integritatem ſpectant, jure divino teneantur. Æquum ergo videri, ut priſcis Conciliorum legitimorum uſibus & acceptâ, quam prolixam offerant, ſecuritatis formulâ acquieſcant, curentque, ut propediem eorum Theologi adſint, quorum jam iterum gratia Concilij ſeſſio prorogandâ ſit: ut agnoſcant, quantum Patres concordiæ gratiâ maximis ſuis à ſe incommodis impetrari patiantur.* Hæc aliaque Mauritianis data reſponſa, & formula ſecuritatis oblata eſt. Quam cùm Wirtenbergici, eis, quibus in Tridentino poſt ſeſſionem XV extat, verbis accepiſſent, licet, non ſine querimonia, neglectæ ſatisfactionis, ab urbe domum reverſi, Principi ſuo obtulerunt.

LXXVII Theologi miſſi vix ex parte Tridentum appulerãt, cùm Mauritius arma movit.

Alios ſubinde Wirtenbergicus Legatos, cum Theologis, inter quos Brentius, Tridentum deſtinavit. Et Mauritius ſuis, qui Auguſtæ ſubſtiterant, inter quos Melanchthon, præcepit; ut ſe quàmprimùm, licet nondum acceptis ſecuritatis literis, eodem conferrent, juſſique omnes in difficultatibus conciliandi propoſitis remittere. Jam enim is cum ſuis & Rege Galliarum, ad inferenda Cæſari arma expeditus ſtabat, quibus imminens à Synodo continuanda diſcrimen facilè ſibi diſcuſſurus videbatur, interea ſpem Cæſaris, Oenoponti ad progreſſum Concilii vigilantis, hac obſequii ſpecie ſuſtentaturus. Quando tamen nova rurſum inſtructi à Mauritio belli fama imperium pervagata Tridentinos terruit, cùmque

Digitized by Google

1551. que ſolum Imperatorem, tam enormis perfidiæ incredulum, non percelleret, Trevirenſem Archiepiſcopum, morbi ſimulatione Tridento, ad defenſionem ſuæ diœceſis, 16 Jan. abſtraxit, qui tamen loco ſuo Ambroſium Pelargum, acrem Dominicanæ familiæ Theologum, promovendæ Synodi gratiâ reliquit: cùmque deinde fama belli increbreſceret, Moguntinus quoque & Colonienſis Electores diſceſsêre XI Mart. Quando pridie advenerant Wirtenbergici Oratores, qui cùm ſemel iterumque difficultatum, aliis nuper expoſitarum Patribus, reſolutionem poſtulaſſent, juſſique illis eſſent, quæ Mauritianis data erant, reſponſis acquieſcere, Confeſſionem ſuam typis vulgatam, non ſine Pontificiorum indignatione, per diverſos ſpargunt, ne egiſſe nihil viderentur, & *hanc in actione publica per ſuos ſe tueri Theologos poſſe, ac velle profitentur, viderique proximam illam ad conciliandum viam; niſi fortè malint Pontificij jam lata à Concilio decreta novæ diſquiſitioni ſubjici*. Cui ſententiæ Argentinenſis, ut Schleidanus de ſeipſo memorat, aliarumque urbium Legati acceſsêre. Additque, Toletanum Cæſaris Legatum, in cujus ædes XXII Martii convenerant, amicè reſpondiſſe; *quod eo uſque progrederentur, & tam apertè agerent, lætari ſe plurimum, & gratias agere, relaturumque quamprimum ad Cæſarem, qui id cupidè ſit auditurus, de modo verò inſtituendæ actionis relaturum ad Patres*. Sed quod Creſcentius Pontif. Legatus morbo, qui eidem lethalis fuit, correptus teneretur, & plures Epiſcoporum metu belli dilaberentur, Auguſtâ tertio Aprilis & obſidionis die à Mauritio occupatâ, hæſit res tota, & Concilium prorogatum eſt, ac fugientibus omnibus, cùm ad Alpium fauces occupandas miles adventare diceretur, illo veſtigio quo expoſui ſtetit. Poſtquam ſeſſione XVI ſuſpenſio illius, Pighino Legato Pont. præſidente, decreta eſſet 28 Aprilis. Hiſpanis duodecim nequicquam proteſtatione editâ, reclamantibus. Quocirca hoc Concilium pænè decennio ab Aprili Anni MDLII uſque ad MDLXII Januarium Menſem variis impedimentis retardatum ſubſtitit. Quando demum ſub Pio IV Pontifice & Ferdinando I Imper. Proteſtantibus ejus periculum detrectantibus, menſe Decembri anni MDLIII ſeſſione XXV abſolutum eſt, jure inter nobiliſſimas Eccleſiæ Catholicæ Synodos reponendum.

Audito Mauritii adventu, & fuga Synodalium cõſpectâ, Proteſtantium Theologi ſe offerunt Synodo, ad ſuarũ thesium probationem.

LXXVIII. Maurit.° inſtructo exercitu & Gallicis fretus opibus, contra Cæſarem pergit, variasq; urbes reſtituto Lutheraniſmo occupat.

Mauritius variis deluſerat Cæſarem artibus, Magdeburgo Caroli quidem auſpiciis victo, legibusque dedito, ſed clam in ſuam fidem recepto, addictaque ſibi tam illius, quàm propriâ Cæſaris militiâ, tum verò Haſſis Sacramento obligatis, Henrico verò Galliarum Rege per Albertum Brandeburgicum in ſocietatem armorum, eâ lege admiſſo, ut octoginta in menſes ſingulos penderet Germ[illegible] militi alendo aureorum millia, tum proprio ipſe etiam exercitu Lotharing[illegible] invaderet. præmium ſuæ iſtic, in regione inermi & ad defenſionem imparata, facilè collecturus operæ. Hæc tantâ, & ſuorum fide, & propriâ adornarat induſtriâ, ac denique circumventi Imperatoris, per ſimulationem fidelitatis, deceptione; ut perfidiam in homine boni omnes, præter unum Carolum, vererentur. Cui perſuaſerat, ipſius, & publicæ tranquillitatis ſervandæ commodo, hunc cogi alique militem, tum verò propediem ſe eidem Oenoponti adfuturum, rationesque factorum redditurum affirmabat, quod Imperator jam frequentibus nuntiis exe-

Digitized by Google

1552.

exegerat,ſpemque fecerat Landgravii in libertatem(quod Legatis nuper miſſis Principes Proteſtantium oraverant) ipſo præſente reſtituendi. Jamque etiam, quò Caroli exſpectationem ſuſtentaret, Mauritius præmiſerat, qui hoſpitium venturo prępararent,ipſeq; viam lente ingreſſus ſpeciem ſecuturi prę ſe ferebat, donec jam ad expeditionem militarem prompta ſtarent omnia: tum ſubitò iter relegens,cum Alberto Brandeburgico, duobus Landgravii filiis, Megelburgi & Pomeraniæ Ducibus,liberarumque urbium Legatis,ac Salernitano Principe,recens Toletani Proregis injuriis provocato,octo & triginta peditum, & quatuor equitum millia,Veris principio in Carolum duxit. Noriberga, Nordlinga, Donawerda,vicinaque circum oppida,denique & Auguſta venienti patuit,novumq; è Proteſtantibus Senatum accepit,Romanâ paſſim religione per reductos novi Evangelii Miniſtros profligatâ.Nec veritus fuit,ut Proteſtantes cauſæ ſuæ conciliaret,potiſſimam belli cauſam,religionem ſcripto publico obtendere, quæ ſub titulo quæſitæ etiam libertatis,quem Galli ſolùm uſurpabant, non obſcurè eminebat.Ut,licet Henricus Rex ſeveris in regno Galliarum ſuppliciis Lutheranos opprimeret, ne hæreſi in Germania faviſſe videretur, ſuorum tamen armorum dedecus hoc velamento non ſatis obumbrârit. Sed ex vulgatis omnium literis cauſas audiamus. Mauritius ita loquitur: *Nihil,inquit,in humanis rebus antè concordiam habendum eſſe,quam graviſſimis etiam armorum remediis non immeritò procuremus, ſe illam ſuis actionibus,tánquam metam præfixiſſe ultimam,in quâ tandem,& jactata religio, & Germania, res duæ,ſibi longè cariſſimæ,juxta ſecum acquieſcerent. Spes illas pacis jam dudum & ſibi,& Germanis factas, dilatas ſemper: inconſtanti quorundam ingenio, qui novis indies decretis facta atque infecta confundant,ſuamque fidem,ac ſpem alienam in lubrico deſtituant. Pollicitationes tam facilè dari,quàm reſcindi,prout nova ſeſe ſpes motusq; objecerint. Hoc deniq;agi, ut coacta religio ſerviat,idque Germani credant,quod externi imperaverint. Neque verò horum arrogantiam atque ambitionem latere poſſe,quæ in ipſa Germaniæ luce,tot argumentis proſtet. Per religionis diſſidia, monarchicum in Germanos imperium;per monarchiam, fidei opprimendæ jugulum peti. Cæcos atque etiam excordes meritò habendos,qui illas nuperas nec videant,neque etiam doleant machinationes, quibus expoſitam Auguſtæ religionem adverſarij oppreſſum eant.Viſos paſſim in Eccleſiis verbi divini præcones obmutuiſſe,aut proſcriptione exules,aut metu exanimatos. Promiſſam Concilij ſententiam gladio præoccupari, & vim jam partes agere veritatis. Proinde neminem crimini daturum,ſi mentis ac conſcientiæ ſervitutem æquis armis amoliatur.Verùm tamen id ſe Deo magis vindici relinquere,quàm armorum ſuſcipere judicio diſceptandum. Aliam non deeſſe belli cauſam,ad quam ex fide Landgravio ante annos quinque præſtita,teneatur. Se,Ioachimum Brandeburgicum, ac* Wolffgangum *Palatinum,fidem ſuam,aut arma pro libertate obtuliſſe.His teneri,poſtquam ille,ex pactionis formulâ, Cæſari ſatisfecerit. Iam diu enim,& ſolutam Mulctæ nomine,pecuniam,& tradita belli tormenta, & arces ſolo æquatas,& literas confœderationis exhibitas, & Henricum Brunſuicenſem unà cum filio captivitate liberatum,nihil deeſſe præter æquitatem.Hanc neque uxoris, jam doloris vehementiâ oppreſſæ,lacrymas,neque filiorum obteſtationes, neque ſuas ceterorumque Principum interceſſiones ab obſtinato* Imperatore *obtinuiſſe hactenus, ut extrema iccirco reme-*

Belli ſuſcepti cauſæ à Mauritio exponuntur.

Religionis oppreſſæ injuriam Deo ſe vindicâdam relinquere, ac Haſſiæ tantùm Principis, & Germaniæ ab externis preſſæ quærere libertatem.

1552. *diorum occupanda fuerint, ne alienæ calamitati, ac ſuæ etiam exiſtimationi defuiſſe iniquè videantur. Non jam obſcurum eſſe, quo immeriti tam diu Principis carcer ſpectet, qui aliis aliiſque litibus vafrè intentatus, præter omnia gentium jura ex vinculis cauſſam dicere cogatur: damnatus ante, quàm accuſatus. Hoc nimirùm agi; ut ſuis denique, cum filiis, exutus poſſeſſionibus, alienæ potentiæ atque ambitionis fiat additamentum, quæ in Germanorum Principum oppreſſione monarchicæ fundamenta magnitudinis collocavit. Accedere his tertiam, eamque non minus gravem bellorum cauſſam, violatam ab externo milite Germaniæ tranquillitatem. Adverſum pacta legesque hunc in Germaniæ penetraſſe viſcera, &, tanquam peſtilentem morbum, in omnia acerbè membra graſſari: Nulli, neque ditioni, neque ordini parcitum, ubique & libidinis, & avaritiæ, & crudelitatis vulnera lugeri. Exterorum verò Regum Legatos his fortaſſe malis antidotum daturos, procul à conventibus atque Imperii finibus arceri, ut in tanta malorum deſperatione etiam remedia Germanis prohibeantur. Eo conſilio, quò debilitatæ oppreſſæque poſtremùm Germaniæ, illæ ab externis gentibus leges imponantur, quibus cum Imperio ſervitutem accipiat deteſtandâ apud poſteros temporum noſtrorum ignaviâ, quâ, præſtantiſſimum Imperii noſtri ornamentum, libertatem, nobis eripi, atque ad gentis unius voluntatem transferri ſegnes atque multi ſpectaverimus. Quod ne fieret, ſe atque Guilielmum Lantgravii filium, tum communi, tum paternæ calamitatis ſenſu provocatos, arma ſumere, fœdere cum Henrico Gallorum Rege ſociatos. Hortarique omnes patriæ libertatis amantes, ut ad totius Germaniæ cauſſam arma conjungant. Hoſtis ſibi loco futuros, quicunque illis aut adverſariis junxerint, aut ſuis conatibus obſtiterint.* * Subſcripſit his literis Albertus Megelburgicus Dux, religionis præcipuè defendendæ ſtudio inductus, quam privatis ſe vocibus potiſſimùm tueri Mauritius teſtabatur. Publicis tamen ſcriptis religionis nomen parcius uſurpatum eſt; tùm ut uſurpato nuper Imperatori artificio eundem rurſus peterent; tùm ne Galliarum Regem ab hoc excluderent fœdere, cujus opibus ac potentiâ magnoperè nitebantur, tùm denique, ne orthodoxos per Germaniam Principes religionis ſtudio ad ejuſdem defenſionem provocarent, poſt ſubjugatum Imperatorem, eos armatâ perſuaſione in ſuas facilè partes, aut victoriæ præmium traducturi. Albertus quoque Brandeburgi Marchio ejuſdem propemodum ſententiæ literas vulgavit. Adjecit etiam: * *Ad externos & ignobiles ſummam conſiliorum per imperium malè devolvi: ſigillo imperatorio peregrinos homines ad Germaniæ detrimentum abuti. Non jam eſſe, qui linguâ patriâ res ſuas cum fructu, aut compendio in aula tractare poſſit: alienas linguas, manuſque neceſſarias, quibus neque fides ſit in expediendis negotiis, neque maturatio. Hæc patientibus, querendi etiam facultatem eripi, niſi cum damno offenſionem cupiant; & præter opes ac libertatem, gratiam quoque profundere. Proteſtantibus & arma, & armorum impenſas incubuiſſe, bellum pro Repub. imperatum Germanorum Principum ære gerendum primò, deinde & luendum pecuniariis mulctis fuiſſe: quibus nocentes atque innoxii ſtringerentur; ut ſucciſis belli nervis ad repellendam ſervitutem vires Germania amitteret. Eam eſſe militaris per Germaniam vitæ licentiam, ut à publico latrocinio vix bellum, niſi ſolo nomine, differat, cædes, & rapinas, & regionum devaſtationes jam præcipua militiæ officia videri; ut non alia ſit propinquior Germaniæ opprimendæ via, quàm ita defendere. In qua ad peregrinorum hominum mores & licentiam patriæ leges, ad cupiditatem*

Quare religionis cauſa quæ præcipua erat, diſſimulata fuerit? & quid Albertus Brandeburgicus prætendit?

1552.

*tem opes tranſeant, quanquam illæ ut ſubitus imber, magis profundantur, quam proſint, cùm malè parta, malè dilabantur, & militiæ onera in alios, in alios ferè præmia diſtribuantur. Inſolenti præterea edicto vetitum, nequis Germaniæ Princeps ſuam in moneta effigiem vulgaret. Senatores paßim in urbibus Cæſaris arbitratu, dignitate motos. Tribunalia judicum atque æquitatis leges ad paucorum voluntatem adſtringi, quibus & in viros Principes ſtabiliendos movendosve poteſtas maneat. Bellum ſe igitur, non proprii ductum emolumentis, ut nonnulli malè interpretentur, ſed patriæ oppreſſæ ſervitute provocatum ſuſcipere. In quo ſi fortaſſe nimia illa virorum Eccleſiaſticorum potentia, ſacris literis adverſaria, nonnihil infringatur, ſibi vitio dandum non eſſe: cùm ex hoc fonte pernicies illa Imperij graviſſima ducatur; ut mirum non ſit, ſi in ſuo maximè principio exundet. Sui tamen propoſiti non eſſe, ut illæ conſervandæ nobilitatis collegia ſubvertantur. Verùm illatis purgentur vitiis, ad majus cùm proprium, tum Chriſtianæ Reip. incrementum.** Hæc Albertus.

Quibus ſuam etiam profuſiore ſcripto Rex Gallus ſententiam bellique ſuſcepti rationem addidit.* *Mearum, ait ille, & partium & curarum eſſe duxi, ut poſtquam à morte parentis Remp. domi conſtitutam haberem, beneficia in proximos atque amicos effunderem, aliisque benè merendo, aliis reſpondendo, promptâ in omnes benevolentiâ, ſatisfacerem. Quocirca per me Scotia priſtinæ dignitati reſtituta, recuperata Bolonia, cives urbibus, agris coloni redditi. Pax ad Anglos, fœdera ad Helvetios propagata. Solus eſt Carolus, cui neque pax ulla tam grata, nec tam ſancta fœdera, quæ occultis machinationibus non labefactet. Hæc regni, privatisque intentus curis jam dudum diſſimulavi verius, quàm ignoravi, dum intelligo patientiam mihi & fraudi eſſe, & crimini verti, timiditatem hanc atque ignaviam appellari, ut ſi ad juſtam ultionem vel animi, vel vires deficerent. Excitant præterea graves æquiſſimæque Germanorum Principum atque Ordinum querimoniæ. Hi ſub religionis quæſitæ pallio, ſub rebellionis plectendæ ſpecie ad fœdam ſeſe abduci ſervitutem deplorant. Vnam eſſe Auſtriacorum familiam, quæ inſolenti potentiâ neminem timere, timeri ab omnibus cupiat. Durum me, atque inclementem exiſtimarem, niſi horum calamitate tangerer. Origo nobis cum illis eadem eſt, conſuetudo vetus, inviolata hactenus amicitia. Germani ſunt, id eſt fratres noſtri. Meâ verò etiam intereſſe ſenſi, ſtare in priſtina libertate, Germaniam, ne totius Europæ propugnaculum, vires in ſervitute amitteret, Galliamque opportuno nudaret præſidio. Nec ignoro Cæſaris in hoc artes verſari, ut Germanorum animos à Gallis ſeparet, armis inimicitiisque hos illosque committat; quò denique facilius utrosque ſub jugum cogat. Quod una domus toti Europæ jam dudum machinata eſt, niſi deeſſent qui recuſarent. Iam hoc agitur quoque ut in unius ærarium, cujus immenſa eſt vaſtitas fundus nullus, Germaniæ univerſæ opes coeant: ſuisque deinde viribus expugnetur: teſtimoniis ad hanc rem opus non eſſe, cum ultraque Rhenum luculenta hujus cupiditatis extant veſtigia. Leodium, Cameracum,* Geldriam, *Iuliamque, Burgundiones & Treviros,* Wirtenbergicos *& Heſſos, præter alios complures, teſtes habeo: mille hæc querelis & lacrymis conſignata ſunt. Quæ verò injuria noſtri iſta nominis eſt, ab Imperij conventibus Legatos rejicere, quos & amicus Principum, & Cæſaris fœderatus deſtinaret? an perfidos nos, aut proditores facit? an nec gentium quidem jure conſanguineis Regibus frui licet? Quâ verò ipſius autoritate, aut merito noſtro Germani à Gallica arcentur militiâ? an illi tot retrò ſeculis inveteratam conſuetudinem abolere licet, ſalvâ* Germanorum *libertate, ac communi neceſ-*

Rex Gallarum quas belli attulerit cauſas.

1552. *ſitudine ? An ſupplicio dignum facinus in Vogelbergio, aliisque nuper heroibus fuit, Gallico ſtipendio militaſſe? quàm verò immane ad eorum hominum cædes, percuſſores conduci pretio, & flagitia mercede æſtimari? Nihil ego de corruptis in Germania Iudicum tribunalibus illo præſertim, quod vocant, Cameræ, in quo nihil integrum ſyncerumque, ad paucorum arbitria jus ſummum injuriaque revocantur. Quæ lubent, licent, & voluntas cuique aut cupiditas, pro legum regula eſt. His equidem malis niſi occurrerem, Germanorum mihi & preces & vilem amorem oſtenderem: nullâ vicinia, nullâ æquitatis curâ tangerer. Rationi igitur, amicitiæ, juſtitiæque flagitanti obſecutus arma ſumpſi, tam æqua, quàm hæ omnes cauſa faciunt; tam ſeria, quàm Galliæ vires patientur, quibus me meamque fortunam impendere nequaquam formidabo: ut Germania intelligat, quantùm Gallia ad libertatem conſervandam poſſit tribuere. Quodſi Flamineo olim glorioſum fuerit, à ſervitute vindicare Græciam, libentius equ dem de aſſerta in libertatem Germania gloriabor. Tantorum ſanè Principum incolumitate gaudebo, quantus Philippus & Fridericus eſt nobiliſſima ſuæ gentis capita. Hos indignâ captivitate tot annis conſtrictos teneri diutius non feram, aut vincula exuent, aut iiſdem unà induar; liberator, aut captivus accedam. Non alia bellorum cauſa eſt, quæ incepit ſervitus Germanorum, libertas abſolvet. Quocirca falluntur, qui in ordinem Eccleſiaſticum armari me exiſtimant. Hic me non offenſum modò, ſed amicum etiam accipiet ac patronum, niſi fortè hoſtem exſpectare malit meis favendo hoſtibus. Hoc agam ut poſt integram libertatem ſuæ etiam religioni conſtet integritas, quæ malè per ſervitutem ſuadetur. Quæ cùm hujusmodi ſint, ut non ad Galliæ emolumentum, ſed Germaniæ ſalutem referantur: æquum erit accedere his meis conatibus Imperij incolas, & amici voluntatem Regis conſiliis auxiliisque conjunctis promovere. Quodſiqui uſque adeò ab omni pietate atque officio in patriam remoti fuerint, ut moram objicere tam promptis obſequiis, ad illorum commoda impenſis, non vereantur, hos tanquam inimicos ſalutis propriæ atque alienæ ferro flammisque vaſtabo, & vel invitis libertatis beneficium offeram. Cetera ex Legato meo Ioanne Fraxineo, Bajonenſi Epiſcopo, intelligetis* Hæc, in pluribus, hujus regiæ diſſertationis præcipua fuère argumenta. Præfixit in fronte uſurpatum olim à Julii Cæſaris percuſſoribus ſymbolum, pileum decuſſatos inter pugiones, libertatis gladio vindicandæ imaginem. Regis cauſſam militiamque alebant ex Germanis Duces Ringravius, Recrodus, Riſebergus & Schertelinus, graviſſimo nuper edicto à Cæſare proſcripti, conſtituto percuſſori cujuſque quatuor millium aureorum præmio, qui vivos intercipere non potuiſſet.

LXXIX. Multa à Mauritio ad Danubium, à Gallo & Brandeburgico ad Moſam occupantur.

Dum ita calamis typisque in famam fortunasque Cæſaris graſſantur, ferreis etiam ſtylis non ſegniter pugnatum eſt. Danubium ſibi Mauritius, Albertus & Rex Galliæ Moſellam vi ſibi ferroque vendicabant, magnis utrobique ſucceſſibus; quod ante propemodum arma, quàm armorum metus homines percelleret. Annæus Monmorantius Comes ſtabuli, & armorum Præfectus, quem Rex titulo ſubſidii Germanis præſtando miſerat, Tullum, Virdunum, ac Muſſipontum imparatas à milite urbes facilè tenuit. Metim deinde, & civium & artis robore munitiſſimam, aſtu ſubiit. Nam cùm ſolùm cum gemina cohorte aditum, & pro oblato ære alimenta ſibi præberi poſtulaſſet, receptus id bus Aprilis porta miles, dimoveri non potuit, civibusque factione inter ſe, ut dudum fuerant, diviſis, aliiſque

que

Digitized by Google

1551.

que in Cæſarem, aliis in Gallum, cujus opibus fovebantur, propenſis, ac Lenoncurtio denique Epiſcopo ſua ſore hujus ſtudiis dedito, urbe totâ admiſſus eſt. Quâ clave traditâ, Lotharingia Henrico univerſa patuit, primùmque libertatis Germanicæ à Gallo promiſſæ, fructum tulit ſervitutem. Nam Rex cum alio ſecutus exercitu, Nanceium Metropolim, deſtitutam præſidio, & terrore prius, quàm armis oppugnatam ſubiit, caputque gentis Carolum novennem, ex Franciſco non ita pridem defuncto relictum, puerum Chriſtiernæ Matri, Caroli Imperatoris nepti, fruſtra lamentanti obnitentique à gremio avulſit, atque in Gallias ad Claudiæ filiæ ſuæ nuptias educandum transmiſit, ne occupatæ Lotharingiæ titulus, à regiis adulatoribus ab avis nequicquam ſuſcitatus, deficeret. Hinc ergo Rex ſine certamine paſſim victor, Tullum, Virdunum aliasque urbium, ac demum Metas ingreſſus, exarmatos ubique cives, ſacramento, quod Cæſari nondum abdixerant, in fidem Gallicam tranſire juſſit. Hac ſorte lætus Cisrhenanæ Germaniæ, quam à Carolo Magno uſque Galli repetunt, occupandæ adjecit animum, Julio etiam Cæſare autore fretus, qui Galliam à Germania Rheni limitibus aquisque diſtinguendam cenſet. Miſſo igitur Rheingravio locorum gnaro ad expugnandos Treviros, hos collectis viris viribusque ad hæc diſcrimina avertenda, quamvis infirmiore in urbe, promptiores reperit: unde plurimùm ſua intereſſe ratus, ſi, munitiſſimum Germaniæ propugnaculum, urbem Argentoratum occupaſſet, Monmorancium prævium tentare ingreſſum jubet. Cùmque cives ad aliena pericula cautiores, & quinque millium copiis inſtructos, & ad promiſſa minasque inflexibiles comperiſſet, Rex fruſtra conſecutus, deflexa Hagenoam & Weiſſeburgum viâ, haud magno impendio parùm arte viribusque munitas urbes invaſit.

Tam ſtrenuo Mars Gallicus incedebat pede, cùm Saxonicus haud iret ſegnior. Nam Mauritius ad præcludendas ſubſidiario ex Italia Cæſaris militi Alpium fauces (quod ſuperiori bello neglectum) progreſſus, haud levi Cæſarianorum clade Erebergum fortiſſimam ad Lechum flumen arcem obtinuit. Unde jam Cæſarem Proteſtantes ſe Oenoponti tenere incluſum rati, literis 28 Maii Auguſtæ vulgatis Fraxineo Galliarum Epiſcopo RegisqueLegato præſente, decretum vulgarunt: quo fatentur; *tuendæ religionis libertatiq́; Germanorum cauſſa ſe potiſſimùm arma ſumpſiſſe, ideoq́; velle jubereq́;, ut exules ab Eccleſiis Miniſtri, injuriaq́; cum Ludimagiſtris pulſi ſuum in locum a mo tis ceteris reſtituantur, juxtaq́; Confeſſionem Auguſtanam ab utriſq́; populo ac juventuti tradatur, nec Pontificio idolo locus ſit*, idque Auguſtæ, aliisque locis, quibus Miniſtri exularunt, fieri per Magiſtratus imperant. Quanquam Mauritius ita bellum adminiſtraret, ut pacis curas non excluderet, ad quam a Ferdinando Rege jam Lincii provocatus, ſe inclinante fortunâ, tanquam ad aſylum cœptæ audaciæ receptum us erat, ne parem cum Saxone cognato exitum ſortiretur. In occupando Cæſare ſuam verti felicitatem exiſtimabat, quod illo ſecuro, nihil ſibi ſecurum crederet. Quare ſubitò Oenipontem ad hunc opprimendum ferebatur, tantâ celeritate ac conſiliorum diſſimulatione, ut ſui famam adventus propemodum aſſequeretur. Cæſar in tam præſenti diſcrimine

Schleid, in Com. lib.24.

Cæſar vix Oenoponte Mauritiũ fugiens evadit, omni apparatu in manibus ejus relicto.

Digitized by Google

1552. ne, quamvis adverſâ non minùs valetudine, quàm ſorte premeretur, nox alta, & & cœlum tempeſtatibus inquietum ſeſe objicerent: tamen hæc incommoda gravioris periculi timore perfregit. Relictis enim impedimentis omnibus, cum Ferdinando fratre in fugam effuſus eſt, dum per Alpes Tridentinas Villacum ſubiret: oppidum eſt, Forojulii & Norici terminos complexum, Dravo incumbens flumini. Huc ille tot gentium victor, non jam de hoſte ac victoria, ſed vita ſollicitus, lubrico ac difficili itinere, cùm nec equo vehi, nec pedibus poſſet incedere, à ſuis in lectica portatus eſt, fugâ tantò indigniore, quòd amicum ac clientem formidare cogeretur, qui ad nullos inimicorum vultus unquam trepidare conſpectus fuerat. Mauritius Oenipontem conſecutus inſtructam Imperatori cœnam, deſertamque properantium metu reperit, quâ ipſe cum omni relicto à Cæſare aulæ bellique apparatu potitus eſt. Rebus Ferdinandi (cui paucorum adhuc dierum tenebatur induciis) civiumque intactis, Joannem Fridericum Saxoniæ Ducem jam ſuperioribus diebus Imperator ultro libertati reſtituit, cùm ne Carolus, nec ipſe Fridericus hoc Mauritio beneficium debere vellet; quod hic ſimulati magis obſequii, quàm ſyncerææ humanitatis eſſe ſciret; profectum ab illo, qui ante annos quinque hiſce vinculis, ſuâ dignitate ejectum, potiſſimùm induerat. Cæſaris igitur profugi veſtigia ſequi, quàm Victoris benevolentiam experiri maluit, & illius captivus, quam hujus libertus videri. Rex Gallus, ut res Cæſaris inclinatas tantò vehementiùs premeret, pacis cum Julio Pontifice ineundæ conſilia cœpit, quam Turonius Cardinalis certis tantùm ad biennium conditionibus extendit, quo bello per Italiam ſuſpenſo, Pontifex ſe inter Cæſaris Gallique partes medium futurum pollicitus eſt, cui pactioni Cæſar ipſe, ſpe pacis in imperium revocandæ ſubſcripſit. Neque in hoc negotio Pontifex ſuam diligentiam paſſus eſt deſiderari.

Captus Fridericus Saxoniæ Princeps dimittitur.

Gallus Pontificē averſum conciliat.

LXXX. Mauritius jam per Ferdinandum, cui plurimùm tribuebat, poſt tractatas ultrò citròque pacis rationes, ad hanc propiùs accedebat. Fortunam ille Cæſaris virtutemque reverebatur, metuebat ſuæ. Ex pari illum nuper emerſiſſe periculo, ad iſtam victoriæ felicitatem viderat, affluere ſenſim ex Germania Italiaque militem, Fridericum ex hoſte captivo amicum ſubitò ac hoſpitem, amiſſæ haud dubiè inhiare dignitati. Suos ſe hoc bello inimicos in libertatem aſſerere, ac ferrum ſtringere autoris in jugulum retorquendum. Indictis igitur Paſſaviam, ex utriuſque ſententia comitiis, de abſolvendis belli controverſiis, magno partium ſtudio diſceptatum eſt. Sed Alberti Marchionis Brandeburgici, Regiſque Henrici pertinacia, rerum ſecundarum uſu confirmata, pacem eſſe communem non patiebantur, quam Bajonæ Epiſcopus Fraxineus, Orator Gallicus ambigua apud Principes oratione improbabat, faceſque bello, quod primus ſuaſerat, alendo, ſcriptis etiam in contumeliam Cæſaris literis ſubjicere eſt conatus. Et oratio quidem in Comitiis habita conſuetam Gallorum in Germanos benevolentiæ veteriſque neceſſitudinis commemorationem continebat. * Hujus maximè amicitiæ nexu florentes olim utriuſque gentis Reſpublicas extitiſſe: inde Hungaros, Bohemos, Polonos, Danos Germanorum armis domitos: hinc Turcas & Sara-

Mauritius variis de cauſis ad pacē inclinatur.

Sed Brādeburgicus & Gallus reſiſtunt, ne decedant occupatis, licet a has cauſas obtendant.

Saracenos per Aſiam, Africamque Gallorum armis ſubactos; quibus nunc perperam fingatur Rex Galliarum armis conſiliisque miſceri. Inveteratam Saxonum cum Francis ſocietatem à prima iſtarum gentium memoria deduci, quod quidem amicitiæ fedus Philippo Auguſto Francorum Regi, aureis exaratum literis, poſteritati mandare placuerit. Ex illuſtri quoque Luceburgicorum familia extitiſſe Cæſares Galliæ Regibus conjunctiſſimos, Caroli quarti parentem pro Philippo Valeſio Francorum Rege adverſus Eduardum Anglorum pugnantem etiam occubuiſſe. Neque in Principibus Auſtriacis eam ſemper repertam eſſe Gallis nocendi voluntatem, in his Albertum primum Rudolphi Cæſaris filium Philippo Pulcro Gallorum Principi eâ fide amoreque adhæſiſſe, ut nec pollicitatione, nec comminatione Pontificiâ ad hujus regni oppugnationem impelli potuerit. Carolum modò Imperatorem, cùm perverſis ſuorum conſiliis, tum corruptis affectionibus, ad inimicitias cum Gallis traductum, illi neque utiles neque neceſſarias, univerſæ verò Europæ, prorſus noxias. Jam moliri, ut poſt fatalia in ſe invicem exercita odia, olim invictæ liberæque Germaniæ nationes alieno Domino in fœdam indignamque ſervitutem transſcribantur. Et ſuis quidem armis, alienis artibus expugnati. In unius Granvellani Atrebatenſis Epiſcopi manibus nunc & Imperii ſigillum, & Cameræ judicium, & comitiorum jus libertatemque verſari, atque hoc poſtremò ſpectari, ut Ferdinando Rege, vel coacto, vel pollicitationibus illecto, Principibus etiam incuſsâ armorum formidine conterritis, Hiſpaniarum Princeps Philippus Germanis imperet. Rem fortiſſimis viris deteſtandam; quæ ad æternum liberrimæ hactenus gentis, & peregrinis nationibus imperare potiùs, quàm parere aſſuetæ, dedecus pertineat. Tam indignam ſervitutem Mauritium præclaro facinore conatum amoliri, arma pro patria, pro ſuæ gentis libertate, pro nominis gloria apprehendiſſe. Henricum Regem ſuperiorum annorum offenſione depoſitâ, huc fidem auxiliumque imploratum contuliſſe, initis utrimque federibus cautum eſſe: ne Germanis cum hoſte paciſci, niſi ex Regis voluntate liceat. Præter exſpectationem verò eveniſſe, quod Mauritius de pace nunc Regem ex longinquo conſulat, coram in re tanti momenti agendum conſultiùs, idque etiam Henrici meruiſſe beneficia. Verùm tamen ſi Reip. ſanentur hac pace vulnera; ſi idoneè, ne recrudeſcant, caveatur; ſi captivi Principes libertatem habeant; ſi vetuſta cum imperio Galliæ maneant federa; ſi initis nuper pactionibus non abeatur; obſtare Regem Mauritio nolle pacem ambienti: ſuam tamen cauſſam ab hac ſeparatam velle; cùm enim Cæſar multa per vim detineat, atque injuriarum occaſionem injuriâ dederit æquum eſſe, ut primam ſatisfactioni viam faciat, & juri impetrando, jus offerat *. Hæc Galliarum Regis Orator. Fruſtra verò poſtulatum à Cæſareis eſt, ut de iis, quæ Carolus ſibi per injuriam vendicaſſet, disertè enuntiaretne, cùm remedium quæreretur, laterent vulnera. Sed morbi quorundam tales ſunt, qui aut verecundiâ teguntur, aut medicinam reſpuunt." Cùm tamen Ferdinandus Rex & Albertus Bavariæ Dux ceterorumque Principum Legati urgerent Henricum, ut quæ pacis cauſſa à Cæſare ſibi tribui vellet, ea ne celaret.

Ita

1551. Ita denique per literas à Legato oblatas reſpondit; ut præter verba nihil dare videretur.* Principum ſeſe gratiâ ac voluntate in hoc bellum adductum, quod ut nullo ſuo emolumento admiſerit, ita nec pacis ſuſceptæ conſilia turbaturum: Interea nullam ſibi ſpem eſſe, æqua à Cæſare impetrandi, adeoque nec petendi cauſam. Neque Galliæ Reges illos eſſe, qui pacem abjectis precibus magis, quàm armis rogent, hanc ab inimicis orantibus exſpectare, non ab imperantibus conſueviſſe accipere; iis præſertim, quibus nihil de viribus animiſque concedant. Neque verò exiſtimare ſe, poſtulaturos illud etiam à Rege Principes, ut quicquam à ſua ſtatuat dignitate alienum. Sic illos ſe viciſſim amplecti, ut ipſorum gratiâ de jure ſuo multa ſit conceſſurus, nec recuſare pacis amicitiæq; cum Imperatore conciliandæ diem conventumque. Intellecturos omnes, quantùm voluntatis ad reipublicæ utilitatem adferat, quam vana illa ſint, quæ de Turcica ſocietate ab hoſtibus ſui nominis circumferantur. Quod ſi tamen adverſariorum machinationibus hæc ipſius conſilia evertantur, ſi fraudi exitioque Gallis novæ illæ animorum conſpirationes fuerint, futurum ut pro ſperata pace, gravior belli tempeſtas conciteтur, cujus, ne ipſe autor videatur, præmonitorem eſſe.* His reſponſis, inter ſpem metumque conciliationis verſantibus, ſuſtinere Principum animos, ſuaſque interea res bello partas firmare ſtatuerat. Jam enim plus ſibi emolumenti in armis collocatum videbat, poſtquam illa belli fortuna obtuliſſet, quæ immaturâ etiamnum pace retineri non poterant. Neque enim Lotharingiæ atque aliquot jam Epiſcopatuum occupatam poſſeſſionem, aut cedentis Imperatoris indulgentiâ, aut Principum Germanorum ſuffragatione ſibi permittendam ſperabat. Vim igitur ſibi potiùs, quàm pacem exſpectandam ratus, bellum finiri noluit. Ut non pauci jam denique Germanorum intelligerent, primum ſervitutis auctoramentum, ab oblato libertatis patrocinio duci, & raros eſſe Principes qui aliis auxilium deferant, quo non magis ipſi adjuventur.

LXXXI. Cæſar cauſas belli à Gallis allatas, in eos retorquet. *Extat apud Bzovium his verbis.*

Cæſar intellectis illis quæ per Regem ejuſque Legatum, tum oratione, tum literis in comitiis acta fuerant, ita reſpondiſſe fertur. * Etſi pergrave accidit, ut cum rebus in Germania firmatis, omnia pacata domi crederem, bellum factioſis quorundam machinationibus inopinatò exarſerit: tamen id multò graviſſimum fuit, quod domeſticis malis etiam externa injuria acceſſit, cùm Gallicum Oratorem, quem jam in conſeſſu veſtro non adverſus me tantùm; ſed contra imperii majeſtatem debacchatum eſſe audiveram; nunc etiam per Epiſtolam nos acriùs exagitaſſe cognovi. Patientiam veſtram mirer, an potiùs Germaniæ inteſtinis diſſenſionibus labefactatæ vicem doleam, neſcio; quâ amicitiæ ſpecie imponi ſibi & illudi turpiſſimè ferat. Cùm Galliæ Rege pacem feci, factam religioſè colui. Et quamvis ille multa hactenus licenter, multa ſuperbè fecerit dixeritque, quæ ad injuriam noſtram pertinerent, publici boni cauſa diſſimulavi. Tandem cùm ampla & magnifica omnia ejus Orator, qui in noſtro comitatu erat, polliceretur, interceptis in Oceano navibus & oppidis in Subalpina regione captis, ſine ulla denuntiatione nos terrâ marique oppugnavit, & hæc tamen ejuſmodi ſunt, ut ab infeſto hoſte exſpectari potuerint. Id verò minimè ferri poteſt, quod

cùm

cùm nos prior illatâ injuriâ laceſſiverit, prior de injuria accepta conqueratur, & cùm violatæ pacis culpam in nos falsò transferat, concordiæ quoq; ſarciendæ à nobis viam aperiri debere contendat. Mauritio quidem antea, quamvis admodum durum videretur, ut externi Principis res Germanicis admiſcerentur, hanc conditionem detulimus, ut pacis ineundæ rationes per federatos, quos vocant, Principes proponerentur, eas, ſi quidem non omnino iniquæ & inciviles ſint, citra controverſiam admiſſuri. Verùm ille, qui turbas amat, nihil certi aut definiti hactenus reſpondit. Sed dum dignitati ſuæ conſulere præſefert, per artificioſas moras hoc agit, ut bello inter nos excitato, me, & veſtram dignitatem ſimul evertat. Jam quod communicatis cum Turca conſiliis obiter perſtringit, quaſi abundè purgatum exiſtimet, quâ fronte excuſare poteſt? atqui penes me habeo Aramontii Gallici Legati commentarios Byzantii ſcriptos, & ad Regem per Coſtam centurionem quendam miſſos, qui ſocietatis cum Turcis, in Chriſtiani nominis perniciem initæ, plenam fidem faciunt. Interceptæ ſunt & nuper purpurati Budenſis literæ ad federatos hoc tempore Principes alioſque datæ, ex quibus liquidò apparet ſuperioris anni cladem à Turcica claſſe acceptam, in ipſum ut impulſorem conferendam eſſe, qui &, ut hoc anno idem fiat, non ceſſat Turcorum Imperatorem ſollicitare. Quæ omnia ſi cum præclaris illis promiſſis, quibus adeò gloriatur, conferantur; nemini dubium relinquetur, quorſum pertineant illius conſilia, conatus, & affectata federa; eâ mente nimirum facta, ut me & Ferdinando fratre, veluti de medio ſublatis, Germaniæ remp. in ſummum diſcrimen adducat, & ſingulis Principibus ac civitatibus oppreſſis, vaſtatoque eorum agro, etiam ope illorum, qui ſe imprudenter ipſi conjunxerint, quaſdam Imperii civitates ſub jugum mittat: quas tanquam hujus belli manubias magno noſtro cum dolore, ſummo certè cum Germanici nominis dedecore, ab ipſo muniri & præſidiis firmari intelligimus. Hæc niſi vos præmoneât, non ampliùs miror, cur Oratoris Gallici literæ in conſeſſu veſtro admiſſæ & lectæ ſint: quas ſi concordia, qualis eſſe debet, inter nos vigeret, rejici omnino oportuit. Mihi certè quod nihil ad præſentem actionem pertineant, ſuperfluum videtur, quicquam ad eas ampliùs reſpondere. Dolebat vehementer Carolus trium Epiſcopatuum, Tulli, Virduni, Metenſiſque jacturam, quam aliorum per Lotharingiam Belgiumque oppidorum amiſſione auctam videbat. Hæc in Gallorum manus improviſo terrore, nullis militum ſubſidiis freta, inciderant. Rex tamen quamvis pacem reſpueret, è Germania in Lotharingiam reduxit militem, hinc Germanorum Principum, Moguntiaci, Palatini, Trevirenſis aliorumque inductus precibus, qui ea de re per Legatos Weiſſeburgi interpellârant: inde armorum ex Belgio ſuis provinciis incumbentium metu.

Quantū terrarum hoc bello Gallus imperio & Belgio ac Lotharingiæ ſubtraxerit, locis ubiq; immunitis receptus.

LXXXII. Belgarū armis, & Principū Germanorum poſtulatis Rex

Jam enim Martinus Roſſemius, exploratæ virtutis miles, traducto in Campaniam exercitu latè omnia populabatur, atque Aſtenæum, Lotharingiæ ad Moſam, jam receperat oppidum, proxima quæque, niſi averteretur, invaſurus. Maria etiam Belgii gubernatrix, comitiis Aquiſgrani inſtitutis, invitavit vicinos quoſque ad armorum confederationem Principes. Cui Leodienſis, Colonienſis aliiq;

Digitized by Google

1552. provocatus, militem reducit, & quædā apud Luxelburgios loca occupat.

propinqui haud difficiles acceſſere; ſolus Guilielmus Cliviæ Juliæque Dux, non ſine Caroli aliorumq; offenſione, ſeſe ſubduxit, ac neutrarum eſſe partium, quàm Gallo adverſari maluit, priſtiniſque ipſius obſequiis ingratus videri. Henricus igitur, quò ſuis ſubveniret, alienis terris illa interpretatione, ceſſit; ut diceret, ſe hanc deferre Germanis benevolentiam, gratiamque, & quorum libertatis causâ veniſſet, his in eam reſtitutis, iterum decederet. Tripartito itaque exercitu, per Alſatiam ac Lotharingiam, in Belgium deflexit, ac per iter recepto Atenæo, ac Theodonis villa ob firmitatem prteritâ Rodemacram vicinam expugnat, tum poſt Danvillerium Ivodium apud Luxelburgicos Petro Erneſto Mansfeldio Comite fortiſſimè propugnante vi obtinet, & Robertum Marcanum, quod caſtrum Bullionis, quantùm videbatur impenetrabile, regionis caput occupaſſet, Ducem Bullionium pronuntiat. Roſſemius, poſt exciſam Picardiam & Heſdinum interceptum, cùm impar regiis ad tutiora rediiſſet, Rex exercitum hoc itinere morbis rerumque penuriâ vehementer attritum, denique ſub exitum Julii, in hiberna dimiſit. Metaſque per Ducem Guiſium, cum parte copiarum immiſſum, aliaſq; Lotharingiæ urbes arceſque muniri, quantâ potuit ſedulitate; juſſit; ne citò parta citò dilaberentur, pretiumque præclaræ libertatis, à Chriſtianiſſimo videlicet Rege in Germaniam reductæ, amitteret.

Germania. Gallorū auxilus perditur, Gallia ſervatur.

Sed animadvertit tum denique imperium, ſe brevi in ſervitute Gallorum fore, ſi ſuam ita ſæpiùs libertatem propugnaret. Diſſimulandum tamen Acatholicis Principibus, qui hoc pacto religionis ſuæ libertatem vendicârant; ne cum Rege ſeipſos, qui hoc oſtium panderant, in crimen vocarent. Catholicos ſuæ etiam tarditatis ignaviæque pudebat, qui dum Gallum offendere verentur, & partium medii hoſtem nullum vellent, nullum poſtremò habituri erant amicum; neque aliud conſilii beneficium, quàm quod Ulyſſi Polyphemus detulit, ut ceteris ſociorum devoratis, victima ipſe ultima accederet. Gallus ſanè Trevirim, Spiram, Moguntiamque intentata, quamvis abſque ſucceſſu, non reliquit. Cujus tamen declinatam armorum vim Albertus Dux immanitate, ut videbimus ſingulari, ſupplevit. Hæc nimirùm illa eſt Germanorum Principum, tum inter ſe, tum à ſuo capite diſſentiendi libertas, quam recondito arcanorum conſiliorum ſenſu Gallia ſibi meritò defendendam ſtatuit, brevi in illorum poteſtate futura, niſi ſuos Principes in ſervitute, Germaniæ in libertate contineret, ut cùm hic multi, illic unus imperat, diſtractas Germanorum vires unita faciliùs potentiâ ſuſtineat; ſuoſque inter hoſtes quandoque etiā fautores reperiat. Quem ſuum errorem Germania ſemper agnovit hactenus, nunquam emendavit; libertatis ad ſuum etiam periculum jacturamque cupida, eaque gentis ſimplicitate; quæ honeſtiùs exiſtimat decipi, quàm decipere, quâ veluti anſâ, à vicinis nonnunquam Gallis circumferuntur, qui licet origine, ut lubenter uſurpant, Germani; cum cœlo tamen mutatum ingenium eſt.

LXXXIII Alberti Brandeburgici, proſcripti ab imperio Dacis ar-mis, opec-

Interea dum pacem quærit Germania, Galliam Henricus firmatâ ſuis armis Lotharingia inſtruit, Albertus Brandeburgicus irarum tenax, quas ex proſcriptione ſui ab Imperio conceperat, Wolfgangum Melchungum Ordinis Teutonici Magiſtrum, ſuumque in Pruſsiâ æmulum, tanquam erumpens ex orco furia, armis

Digitized by Google

1552. Gallorũ Germanis, cum excidio ſacrorum illata.

armis Germanorum & Gallico ſtipendio ferox, primùm ferro flammaque perſequitur, ingentique, ni omnia peſſundari malit, pecuniâ multat. Noribergenſibus deinde in fide Cæſaris perſiſtentibus, nec Alberti Galliæque Regis placita acceptantibus, quamvis Mauritius, ſimulatè ſaltem, obniteretur, vicos centum, caſtella, villasque civium facilè ſeptuaginta, ac ter mille ſilvarum jugera incendio ſuſtulit, additurus damno, niſi pacem ducentis aureorum millibus paraſſent, Herbipolenſem & Bambergenſem, quod Romanâ ſtarent fide integri, duriſſima pactione ſubegit. Ille enim, ut extrema Noribergenſibus illata declinaret, oppida ditionis ſuæ ac præfecturas viginti, clientelasque eidem omnes, confectis ea de re literis XIX Maii permiſit; hic quingenta quinquaginta dependit aureorum millia. Ulmâ deinde nequicquam obſidione minisque pertentatâ, Wormatiam in Vangionibus, atque in Nemetibus Spiram ſuæ poteſtatis fecit, duodecim aureorum millibus ab illius Principe extortis, & Catholicorum ubique cultu profligato, Moguntinus Elector merſis Rheno belli tormentis ad tutiora ſe transtulit, Trevirorum Archiepiſcopus Ehrenbreitſteinianam arcem juſſus cedere, propriâ ſe tutaque negavit ſtatione abire poſſe, Argentoratenſibus fruſtra etiam ſuo, & Galliarum Regis nomine, extrema interminatus, demùm intelligit pacem eſſe Paſſavii Cæſarem inter Mauritiumque concluſam. Quam implacabili Catholicæ religionis exſcindendæ cupiditate flagrans, ſummâ indignatione in Mauritium conceptâ excepit, pertinaxque Gallicorum armorum federi inhæſit. Tentatâ tamen nequicquam Francofurti, quod Mauritianus miles reliquerat, obſidione, Moguntiam proniori marte ſubegit, navesque illic ac Spiræ, etiam frumento vinoque onuſtas, flammis, ne Cæſar illac conſequi poſſet, conſumit. Tùm vaſtatis, in utraque diœceſi, exciſisque, quâ ſacris, quâ profanis, in Trevericam pari ſeſe immanitate effudit, & quidquid religioſarum illic inprimis domuũ ac Monaſteriorum (quorum inſignis numerus) non ſolùm exhauſit ſpoliis, verùm & incendio deformavit, quo, ſub ipſis Trevirorum mœnibus, tres Abbatiæ Benedictinorum periêre: & ſupra infraque Treviros munimenta duo fortiſſima Saræburgum ac Palatiolum cecidêre. Urbs, ut extremum evaderet excidium, hoſtem deditione admiſit, quam ut poſtremò ſine noxa deſereret, non ſine ingenti pecunia effectum eſt, cùm jam Cæſariani propius inſtarent.

LXXXIV. Pax religionis inter Proteſtantes & Catholicos, magno horum detrimento Paſſavii inita.

Hæc inter, ut cœperam dicere, Paſſavii, legibus parùm ſecundis orthodoxæ religioni pax ſancitur. Videlicet: *ut confederati Principes ante XII Auguſti diem ab armis diſcedant, copiasque ſine noxa imperij dimittant, militaturas Ferdinando adverſus Turcam, qui eodem tempore ex pacto Hungariam invaſerat, ne Rex fratri ſubvenire poſſet. Ad eum quoque diem Philippus Landgravius ſolutus cuſtodiâ Hiſpanorum ad Rhenum ſua in arce Rheinfeldia ſiſteretur, cautione tamen ſervandarum conditionum præſtitâ, pro qua, ut Hala Saxonum, ita hic quoque Mauritius cum Electore Brandeburgico fidem obſtrinxit. Illius cum Naſſovio Comite de Cattorum ditione controverſia, Principum Electorum Cæſarisque judicio, per delectos arbitros intra biennium definietur. Ad judicium imperialis Cameræ Auguſtanæ etiam Confeſſionis homines admittentur; ne partu utriusque cauſæ æquis judicibus diſtituantur. Ottoni Henrico Palatino, hactenus preſſo, integrum ſuæ dominium li-*

1552.

bertuque poſſidendi conſtet. Intra ſextum menſem imperialibus comitiis & pax firmetur, & religionis diſſidium æqua lege componatur, intereà verò nulli, religionis cauſa, moleſtiæ creetur aut aſſciſcatur periculum. Sui deniq; juris impoſterum innoxiique ſint, qui durante hoc bello fœderatis partibus adhæſère. Proſcripti recipiantur in gratiam, quique Regi Galliarum, dum adverſus Cæſarem militat, hærent, eâdem gaudeant, modò intra trimeſtre ab illo diſcedant. In quibus & Albertus Brandeburgicus cenſeatur, modò ante XII Auguſti diem copias dimittat. His legibus vel à Principibus vel à Legatis ſubſcriptum, hoſtisq; judicatus eſt, quiſquis illas violaſſet. Quibus *Interim* illo famoſo impoſitus finis eſt, & Saxonia, cum Vertumnis Miniſtris ſuis, priſtinam religionis iterum larvam aſſumpſit, ſub qua hactenus latet, nec ſuis quidem majoribus orthodoxis agnoſcenda, quos niſi aberrationis à ſuſcepto per Monachos ſacrificoſque Chriſtianiſmo condemnet, ſeipſam condemnet neceſſe eſt, quæ tam diſſimilem his ſuis inſtitutoribus religionem conſectatur; quam priſcorum non ignari ſeculorum nullo rationis patrocinio queunt tueri; habituri, ut in vita fidem, ſic à morte ſedem longè ab iiſdem diverſam, quæ niſi nunc expendant mutentque conſilia, ſerius vera nimium eſſe experientur.

LXXXV Carolus Gallum à pace alienum armis fruſtra aggreditur, Metasq; hiemali tēpore, ſine profectu obſidet, Alberto in fidem accepto.

Pace inter Cæſarem fœderatosque initâ, Villaco ille Oenipontem atque hinc Auguſtam, magno tamen ex Hiſpanis Italiſque confluentibus, quàm Germanis Bohemiſque repentè metuendus exercitu (Mauritio tamen cum Ferdinando contra Turcam progreſſo) Auguſtam appulit, innovatoque rurſum magiſtratu, libertatem religionis intactam præſtitit. Neque hic diu cunctatus dimiſſo abs ſe Joanne Friderico Saxonum Duce, ad relictam poſſeſſionem, animo, quàm conſilio majore, contra Gallum ad Lotharingiam repetendam, vergente jam in autumnum anno, progreſſus eſt, Metiſque opere & milite Franciſco Guiſio Duce firmiſſimis, cum octo peditum & tria equitum millia in urbe cenſeret, vim extremam admovere XXII Octobris cœpit, ut illius expugnatæ terrore reliqua omnia prona ad obſequium haberet. Quo etiam conſilio, juratum ceterà, & ſuum & Catholicorum hoſtem, Albertum Brandeburgicum, Lotharingiæ finibus, cum Aumalio Guiſii fratre inhærentem, à Gallis ad ſe traduxit. Is ſtipendiorum durus inter Gallos exactor, cùm non omnia ex voto obtineret, & Riſebergius, Haſſicæ legionis ductor, qui manumiſſus partes Gallicas, diſſimulante Landgravii filio, ſecutus unà fuerat, arte Francorum abſtractus eſſet, indignatione in hos conceptâ, Cæſaris gratiam occupavit. Quo cognito in abeuntem Aumalius, Gallicas copias vertit, in quas Albertus, licet numero longè impar, & peditatu jam per Gallos corrupto, ſtipendiaque poſtulante, deſtitutus, equitatum tantâ alacritate pugnandi intulit, ut ruptis profligatiſque ordinibus, Aumalium tribus vulneribus ſaucium interceperit, & tanquam victoriæ monumentum Carolo ſtiterit, majusque hoc facinore defectionis præmium tulerit, pactionibus, in quas Bambergenſem nuper iniquiſſimas adegerat, parùm conſultò à Cæſare firmatis. Gallis jactura ſui Ducis, quàm Alberti gravior; quòd hujus, tanquam mali dæmonis ferociâ obſeſſi, Germanos opprimi mallent, quàm ſuos circumſederi. Neque operæpretium expugnandæ ubi tulit. Exercitum Caroli ad centum millia peditum, equi-

equitumque duodecim perveniſſe aſſerunt; machinas bellicas cum exercitu tripartito admotas mœnibus centum quatuordecim, tantâque illis vehementiâ, tonitruque impulſas, ut tridui itinere diſſiti ſtrepitum horrificum exciperent. Septem ajunt foſſorum millia, cuniculis aliiſque operibus adhibita, ut viribus nullibi Cæſar majoribus, nullibi rurſum minori profectu egiſſe credatur. Nam propugnantium non impar virtus, ſeu defendenda munimenta urbis, ſeu in hoſtem extra mœnia eundum, Gigantes utrimque pugnaſſe crederes, quibus levis ſuorum clades erat, modò ſupereſſent adhuc aut vincendi, aut victores. Neque, tam Carolus, quàm Guiſius (quæ utriuſque ad pugnandum erat conſtantia) ab ultimo virtutis experimento deducendi videbantur, niſi hiems in Decembri ſæviſſima, nivibusque impedita adverſus Carolum de cœlo bellaſſet. Cui, jam tertiâ militum parte conſumptâ, reliquiſque inclementiâ brumæ ſtupefactis, cedere demum coactus eſt, anno, ultimâ Decembris die, ante urbem concluſo. Cum quo, velut evoluto jam felicitatis ſtadio, Caroli fortuna curſum abſolviſſe viſa eſt, neque ex familiari ipſius ſymbolo *plus ultra* voluiſſe; Superis, ante Metas, metam Carolo mortalis gloriæ figentibus. Non paucos ferro ac frigore morbiſque dyſſenteriis afflictos ante urbem diſcedens reliquit, quos ea humanitate intra mœnia excepit fovitque Guiſius, ut ad amicos ſe veniſſe crederent, dignumque prædicarent Principem, qui de Cæſare tot hoſtium victore triumpharet. Is ſolennibus Deo gratiis ſupplicatione perſolutis Lutheranos, quâ potuit diligentiâ, exuſtis publicè per Carnificem libris, totâ urbe perſecutus eſt, ne aliam in his perfidiam niſi quâ contra Cæſarem res Galli promoviſſent, probaſſe videretur. Quanquam denique per Galliam, juſto Dei judicio, invaleſcente, quam in Germania foverant, hæreſum peſte, quin regnum regiamque ſedem ipſam occuparet, parùm abfuerit; niſi diſſimili gratiâ, Alexander Farneſius è Belgio ſuppetias tuliſſet, Pariſioſque ab interitu vindicaſſet. Tantò illuſtriori facinore, quantò minori id factum Gallorum merito, & majori Belgarum detrimento, qui hanc ſui Principis pietatem, amiſſis urbibus non paucis, & profligata in iiſdem religione, luerunt. Quamvis pœnâ Eccleſiæ Dei non pœnitendâ, quòd minori malo longè maius averterit, & cùm flammam in domo proximi excitatam extingueret, conſuluerit etiam propriæ. Quo conſilio, ſi Henricus Rex Galliarum adhæſiſſet contra hæreticos Carolo, nec Germania, nec Gallia tam turpi incendio conflagraſſent.

> Guiſii in affectum Cæſaris militem humanitas, & odiû hæreſis, quâ ſenſim Gallia infecta eſt.

LXXXVI.

Nec Hungariæ feliciùs inter has Germaniæ turbas conſultum eſt, cùm ex diſcordi illius ſtudio ſua plerumque Turcæ emolumenta decerpant, ſimiles canibus, qui dum corvi vultureſque de cadavere certant, optima quæque abripiunt. Segedinum illic præter arcem Chriſtiani ſecundo marte occuparant, ſed dum arcis obſidioni neglectius inhærent, per Alim Præfectum Budenſem magnâ clade cæſi ſunt, qui in monumentum ſuæ victoriæ quinque naſorum millia cæſis amputatorum, honeſtiori ſpolio, quàm præputiorum olim, cum 40 vexillis captiviſque nobilioribus Conſtantinopolim ad Imperatorem miſit; ac ſubinde victoriæ famâ uſus Veſprimium haud magno molimine intercepit, præſidiariis metu potiùs, quàm vi deditis. Quibus aut mors, aut captivitas intempeſtivæ deditionis præ-

> Turcarū in Hūgaria progreſſus, noſtris diſſidiis aliti, auxiliis parum repreſſi.
> *Iſthuanff l.17 & 18 Natal. l.9*

1552. mium fuit. Contra fidem quidem, ſed quam Turcæ perfidis non judicant deberi: ne honore ſcelus aut pretio æſtimetur. Solimannus hoc ſucceſſu utendum ratus Mahometem & Achmetem Præfectos, cum numeroſo exercitu, ſubmiſit, qui Temesvarium fortiſſimum cum urbe munimentum juxta fines Tranſilvaniæ ad flumen Temeſum, poſt graviſſimam oppugnationem, deditione cepêre. Præfecto quoque ejus Loſontio perfidè trucidato, ut Chriſtiani diſcant adverſus Turcam honeſto militi, in pugna, aut moriendum, aut vincendum eſſe. A qua virtute Ferdinandeus paſſim miles viſus deſciſſere, quando territi exemplo Turcicæ crudelitatis, quâ & facilè ſe dedentes ob levitatem, & difficilè ob reſiſtendi pertinaciam infelices cadebant victimæ, fuga ſibi, Lippâ aliiſque oppidis deſertis, conſuluêre, rati fugitivum pugnare iterùm poſſe. Mox gemino Hungaria ſubſidio levari cœpit, hinc Mauritii & Germanorum pace factâ, ſuccurrentium; inde ſingulari Agrienſium virtute, qui in urbe, nec ſitu, nec arte munita, ſub fortiſſimis Præfectis Stephanis Dobone uno, alteroque Neſqueio honeſtè mori, quam fugere turpiter maluêre, tantiſque hæc animis conſenſiique incolarum defenſio ſuſcepta eſt, ut feminæ viris permiſtæ non ſecùs ac pro catulis pugnaturæ leænæ in hoſtem ſeſe immiſerint, arrogantiamque Mahometis adeò fregerint, ut tot virûm victor feminarum hic denique virtute inferior, X Cal. Novemb. confuſione atque indignatione plenus ceſſerit. *Adeò præſens, ad evadendam mortem, contemptus mortis præſidium ſæpè pugnantibus attulit.* Turcis itaque cedentibus, & incumbente jam hieme, Mauritius nullâ re geſtâ in Germaniam ſe recepit, contra ſuum Imperatorem, quàm alienum hoſtem fortior, brevi tamen theatrum pugnæ novum reperturus in patria, ut ſi non pro illa, certè in illa, perfidiæ ſuæ teſte, mortem promeritam reciperet.

LXXXVII. Turcica claſſis à Salernitano Principe Galliſq; magna clade & probro Chriſtianorum evocata.

Sed maritima quoque claſſe Neapolitano regno metuendus Turca hoc anno incubuit. Salernitanus ejus regni Princeps, à Petro Toletano, Prorege Caroli, graviter offenſus, ab utroque, ut ſupra memini, defecerat, & cum Henrico Galliarum Rege Proteſtantium in Germania partibus adfuerat; qui ut graviori Cæſarem feriret ictu, Henrico Neapolim occupari poſſe perſuaſerat, modò cum Solimanni claſſe, juncta ſe ductore Gallicâ, ſociatis rem viribus agerent. Ille rogatus, potentiſſimam ſub Dragutis & Sinanis, imperio claſſem miſerat, quæ tempeſtivè in mare Tyrrhenum deſcendit, proſperaque navigatione ſuperato Meſſanenſi freto, Andream Auriam in Proregis ſubſidium properantem intercepit, ac ſeptem ex quadraginta navibus captis, merſiſque duabus, in fugam avertit, animis parem, ſed viribus longè imparem. Verùm cùm Salernitanus Gallica 25 triremium claſſe, quâ aditum proditione ſperatum facturus credebatur, ſerius exſpectatione Maſſiliâ ſolviſſet, Turcæ, vicinis mari oppidis captis ſuccenſiſque, prædâ captiviſque onuſti in Chium ad hiberna abiêre, & Salernitano nequicquam inſequenti urgentique reditum, poſt exprobratam ignaviam, fidem in ſequentem annum addixêre. Exclamat hic indignaturque Gallicæ nationis Scriptor nobilis, & ſuæ gentis Regumque contra alios amator ſingularis, Spondanus, hæc facta, *cum evocatione hoſtium Chriſtianitatis; idque à Chriſtianiſſimo licet Rege,* ſub-

In Annal. Eccl.

ſubjicitque dolens. *Ita cæcas hominum mentes in transverſum agit ambitio, & à recto virtutis tramite dimovet!*

1553. an.1552. num.15.

At ego accuſandos magis ejuſdem gentis Miniſtros regios, eoſque nonnunquam Theologos, & Epiſcopos rerum cognitione celebres, arbitror; quorum inſtructione, ab exemplis Judaicæ gentis cum Ethnicis federa captantibus, ducti, hæc conſilia tanquam licita Reges amplectuntur, qui tamen horum auxiliis nunquam ad propriæ excidium Eccleſiæ ſunt uſi: quemadmodum nuper vidimus Bajonenſem Epiſcopum, Regis ſui, quam religionis obſervantiorem, Henricum ad Proteſtantium provocaſſe fedus, iiſque in Germania adverſus Cæſarem hæſiſſe Legatum; donec hic neceſſitate armorum rebelliumque preſſus, deplorandam Catholicis, totique Romanæ Eccleſiæ Paſſavienſem pacem, libertatemque religionis admitteret. Ut illam Hiſpano-Batavicam, Germanicamque pacificationem, me, dum hæc primò ſcriberem, Monaſterii Weſtphalorum præſente contractam diſſimulem; quàm Pius ejus temporis Rex Ludovicus, ſi cauſis legibusque ſuis ſuperſtes agnoviſſet, nunquam admiſſurus, neque illa, unde hæc originem duxêre, federa probaturus fuiſſet, niſi Miniſtrorum perverſa adulatione ſuaſuque inductus: ut politicum axioma ſuum hi ſapientes proſequantur, quo ſtatuunt; *diſcordiam bellumque alendum in Germania; ut concordia & pax conſiſtat in Gallia.* Quæ dum, quocunque etiam religionis neglectu, perpetratur, neſcio equidem, quam poſſint habere excuſationem: niſi fortè illam, quam Legatus Gallicus Monaſterii, me audiente, ad hanc objectionem joco ſerio protulit, *fore, ut cùm Rex ſuus Germaniæ dominetur, facilè in ſedem priſtinam orthodoxam fidem reducat, atque accepta detrimenta majoribus emolumentis compenſet.* Verùm hæc ſi ſolo perficerentur Gallorum deſiderio, fortè eſſet, cur poſſent exſpectari: nunc alios facilè metu, alios exſpectatione abſolvunt. Et ejuſmodi politicorum conſilia rem hoc tempore Catholicam in Polonia pelluındedêre, ſub juniore Rege Sigiſmundo, quando è nobilitate Canonicus Premiſlavienſis Staniſlaus Orichovius uxore ducta, idcoque communione fidelium ab Epiſcopo excluſus, ut hæreticus, ejus rei cognitionem ad Laicos regni Proceres detulit, qui cum Orichovio faverent, Rege fruſtra obnitente, Auguſtanæ Confeſſionis libertas, cum alia hæreſum irrumpentium fece, hic aditum reperit. Iſti Evangelico hoſpiti ſimilis, qui admiſſus ſeptem alios ſe nequiores introduxit.

LXXXVIII. Miniſtrorum regiorum corruptela quātùm mali adferat, etiam Regibus invitis.

Principiū politicū, ſed non Chriſtianum, quo Germanorum religio everſa eſt.

Flor. Ræm de orig. hær. l.4.c.8. & ſeq.

Simili politicorum cōſilio religio in Polonia periit.

Imperator cùm Muſſiponto in Lotharingia per Egmōdanum Comitem occupato, in Belgium ad hibernam ſe quietem contuliſſet, atque interea Dux Vendomius Picardiæ gubernator hiemis beneficio per congelatas paludes, tormenta pyria Heſdino admoviſſet, Croioque Reuſſi Comitis filio deditionem extorſiſſet, Carolus repoſiturus cladem exercitum Croio Duce Terovanæ fortiſſimæ Morinorum ad Liſam flumen urbi expugnandæ adhibet, nec infelici conatu, quem Bignicurtius, Croio ad Patris funus diſcedente, violentâ urbis occupatione, & Gallorum captivitate IV Iduum Junii abſolvit. Urbs inter Picardos Flandroſque limitanea, cùm ex viciſſitudine fortunæ ac Dominorum, multo utriuſq; gentis ſanguine ſtetiſſet hactenus, à Cæſare funditus everſa eſt. Collegium Canonico-

Pōt Heuter. l.13. Belc. Thuan.

An.1553. LXXXIX. Datæ acceptæq; inter Gallos Belgaſque clades Terovā-

1553. Ruina Cæſare deleta, Heſdinum novum excitatū.

nicorum à Belgis Ipras, Epiſcopatus à Gallis Boloniam translatus eſt. Chronographicum excidii duobus his verbis complexi ſunt: DeLetI MorInI. Subinde Emmanuel Philibertus Sabaudiæ Ducis filius ad exercitum præfuturus acceſſit, qui deluſo Vendomio dum Monſtreulio minatur, isque Heſdinenſi huic milite tranſmiſſo urbi conſulit, Heſdinum ſubitò deflectit copias, oppidumque primo impetu capit. Sed in arce fortiſſima vis major adhibenda fuit; hanc tamen, & ignivomis machinis, & cuniculis periclitantem, cùm Franci certis dedere legibus inſtituunt, pulvis in arce tormentarius fortuito correptus igne, atque ex eodem ſuccenſi cuniculi, una, & magnam arcis partem & Francos cum Horatio Farneſio, magnæ exſpectationis juveni, ac Regis genero, in auras evibrarunt. Quare & Cæſar idem, toties captum amiſſumque, everti juſſit, aliud, cum minori amittendi diſcrimine, ſequenti anno inter propinquas paludes excitaturus. Forma illud quadratum, munitione ſingulari per ſingulos aſſurgebat angulos, quos vaſtæ molis & ceſpitibus intexto conjunxit aggere, qui innoxius tormentorum ictibus reſiſteret, lataque circumdatus foſſâ, haud facilem invaſuris præberet aditum: tutum Attrebatenſibus propugnaculum, niſi præſidiarii, aut fides deficeret. Aliis deinde Monmorantius ſenior, qui filium in Terovana captum amiſerat, copiis adfuit, conſeditque haud procul Ambiano, ubi ſtructis fugæ ſpecie inſidiis ſeptingentos facilè hoſtium intercepit, hæſitque dum Rex adeſſet, cogereturque LX facilè peditum & XII equitum exercitus, quò Bapalma & Cameracum fruſtra tentata ſunt, ac denique aucto etiam citra Schaldim Cæſaris exercitu, absque ullo Gallorum emolumento, niſi aliquot conſumptorum flammis locorum, ad hiberna tempeſtivè diſceſſum eſt; & ad pompam hi prodiiſſe magis, quàm ad pugnã ſunt viſi, pro more ut ferunt *Gallorum*: quorum *primus ferè belli impetus heroum ſit; progreſſus virorum, feminarum exitus.* Hinc, qui primum Gallorum fregit impetum, pronum ſtravit ad victoriam aditum. Quos hoc loco credendum eſt. Cæſaris in caſtra adventantis nomine territos, qui licet, ut frequens illi vitium erat, podagricus, Gallos tamen ſolâ fortitudinis æſtimatione, in pedes conjecit.

Gallicæ militiæ vis, primo impetu cõſumpto, evaneſcit.

Dum hæc in Belgio Cæſarem inter Henricumque aguntur, eoſdem mutuis colliſit armis Italia, Senenſes in Tuſcia hactenus clientes Cæſaris ſua adminiſtratione uſi, ob ſuſpectam Coſmi Florentini Ducis potentiam, præſidium Imperatoris, ſub Jacobo Mendoza, admiſerant; ſed cùm hic, ob natas in urbe plebis Procerumque factiones, & quo pleniori illis poteſtate imperaret, arcem urbi imponeret, patriciosque, favente vulgo, graviùs premeret, hi ſervitutis metuentes Gallorum clam ſubſidium implorant; ut ſi illam non evaderent, ſaltem pro ingenio ac plerumq; ſorte oppreſſorum mutarent.

Natal l. 6. & 7. Thuan l. 12 Leunclа. in ſuppl. annal. Turc.

XC. Senenſes odio arcis à Cæſareis excitatæ, illis ejectis Gallos admittũt.

Turnonius apud Venetos Cardinalis, probante Rege, ſuſcepit negotium, Italosque Duces Nicolaum Urſinum Comitem Petiliani, Marium Comitem Sanflorum, & Hieronymum Piſanum iis conciliat, qui egregia cum Senenſibus ſimulatione à Mendoza poſtulant; ut quando Dragutus, & Princeps Salernitanus, Turcicâ Gallicâque claſſe imminerent, conſcribendi ipſis milites, ad tuendos portus, copia fieret. Nec gravatè id indulſit, donec à Coſmo Florentino Duce moni-

Digitized by Google

monitus, hos in ſuum caput parari, tardius illi quam par fidem habuit, cùmque tandem octingentos ab eo auxilio miſſos in urbem acciperet, per averſam Senenſes portam ſex millia federatorum admittunt, qui aliis facilè ejectis arcem demoliuntur, ac ſub Thermæo, Franci Regis Legato eandem occupant, Cæſarianis Orbitellum munitiſſimum Senenſium caſtrũ receptis. Quæ ſuperiori perpetrata anno, hoc Petrum, Neapolitanum Proregem, juſſu Cæſaris, ad pellendum Gallum Senis, cum exercitu, evocarunt, cujus tamen Florentiæ mox extincti vices Garſias filius adiit: qui, junctis ſibi ex Inſubria Gonzagæ copiis, arces oppidaque non pauca Senenſium expugnat; ſed felicem victoriarum curſum, & Gallica claſſis in Senenſium appulſa portum, & Dragutus illapſus Calabriæ, Neapolique metuendus, pro hujus regni defenſione avertit. Unde Garſia in Neapolitanum regnum averſo, Senenſes omni arte, pueris feminisque etiam ad laborandum verſis, ſeſe muniunt, & Thermæus Draguto junctus Corſicam inſulã (quæ navigantes Tuſciam Gallos tuta ſtatione exciperet) viribus omnibus invadunt. Quibus primo impetu Baſtiæ portus, Genuenſibus, ad quos inſula ſpectabat, profugis, ceſſit: dein à Thermæo expugnatum Fanum Florentii, & Glaſſa urbes, à Turcis quibus Polinus Gallorum nomine aderat, Fanum Bonifacii, præcipuum Corſicæ propugnaculum, quo obtento, cùm immineret autumnus, Dragutus Conſtantinopolim reverſus, Thermæo ante Calvium (quod unicum reſtabat) autumnum fruſtra conſumente, quem Auria cum claſſe ſuperveniens, totâ brevi inſula, præterquam Fano Bonifacii dejecit. Quo tamen, poſt variam belli fortunam Gallis, ad invadendum, quàm defendendum promptioribus, abeundum denique fuit. Dragutum nonnulli Genuenſium abductum pecuniâ præmaturè ſentiunt; at Conſtantinopolim ob ſeditioſos regni motus, avocatum à Solimanno veriſimilius. Hic enim poſtquam Ottomannica crudelitate Roxolanam ſervilem concubinam, non libertate ſolùm, ſed & thalamo uxorio, quod iſtic in ſerva inſolens, donaſſet, Muſtapham ex Circaſſa concubina filium natu maximum, omnibus, præterquam Chriſtianis, gratiſſimum, de regni ambitione per Roxolanam æmulam accuſatum ſuſtulit. Quem, cùm minimus natu ex Roxolana Giangir à Patre accerſitus, velut per jocum ſalutare juſſus eſſet, is dolore & commiſeratione percitus exprobrata Patri tyrannide, & in pectus adacto pugione, cadaveri fratris incumbens, exſpiravit: neque tamen hoc exemplo Pater motus, etiam Mahometem ex Muſtapha nepotem, adulatione uxoriâ dementatus ſuſtulit. Selimo deinde cum Bajazete fratre colliſo, quòd huic licet natu minori Roxolana ſceptrum, illi Solimannus deſtinaret. Intellectâ Muſtaphæ nece, ſeditioſis exercitus in Solimannum tumultibus exarſit, vix ut componi autoritate Imperatoris ſui, quamvis maximâ potuerit: adeò miſerabilis illa regiorum liberorum ſors, & feminarum in hac aula potens libido ſenſum vulgi penetrabat.

XCI.
Galli Turcarũ claſſe Corſicã Genuenſibus eripiunt, brevi tamen ab his recuperatam.

Turcica claſſis rebellione Turcarũ Cõſtantinopolim revocata.

Turpis in Solimanno mulierũ amor, & filiorum odium.

Chytræ. in Sax. l. 19. Sleidan l. 25. Heuterus in Carol. l. 13.

Nec jucundior in Germania rerum facies Alberto Brandeburgico ejus ſeculi gentisque Tyranno, novis furiis concitato fuit. Cæſar in Belgium proficiſcens Trevericam illi Diœceſin (vindicaturus ultroneam illius nupero anno in urbem

Freh. rerum Germ. tom. 3.

XCII.
Albertus Brandeburgicus iterato Germaniam inprimisque Epiſcopos bello impetit.

1553 admiſſionem) pro hibernis indulſit, dum ſtipendia promiſſa exſolverit, quæ eidem quoque ante alios dependit. Verùm is, cùm præter hæc pactam à Noribergenſibus, Herbipolenſibus, ac Bambergenſibus pecuniam exigeret; quàm Cæſar hoſti pendendam negârat, amico rurſum indulſerat; Illi ad pacis leges, & jus imperiale Cameræque Spirenſis judicium provocarunt. Cui quòd Cæſar ab Alberto interpellatus ſtandum diceret, is conflatâ repentè militiâ, ad prædatorios ſemper Duces promptiſſimâ, contemptiſque quos Cæſar conſtituerat Bavariæ & Wirtenbergiæ arbitris Principibus, ac ſpretâ etiam, quam Epiſcopi offerebant, pecuniâ, in illorum ſeſe ditiones effundit, Bambergamque ac Schweinfurtum occupat, cetera per Franconiam longè latèque vaſtitate, ingenti pecuniarum vi coacta, & cæſis etiam, quas Rex Ferdinandus ſubmiſerat, copiis. Unde imperii Principes quotquot ipſius vim formidabant, federatum ex mandato Cæſaris militem colligunt, quibus Mauritium Saxonem, & poſt hunc Henricum Brunſuicenſem præficiunt. Et ille quidem collectas copias Noribergenſibus Franconibusque ſubſidio deſtinat. Hic Mansfeldico, alioque fretus milite, Philippum magnum filium eidem præfecit, ut inferioris Saxoniæ partes, Alberto inprimis faventes, contineret.

Mauritiˀ & Henricus Brûſuic. illi opponũtur.

XCIII. Cùmque Franconiæ inhæreret Albertus, in Franciſcum Waldecanum Monaſterienſem aliorumque locorum Epiſcopum (ſuæ quondam, cum Landgravio Haſſiæ captivitatis autorem, & ſub Catholici Epiſcopi titulo cum imperioſâ concubinâ, quæ domi foriſque omnia regeret, parùm ſanctè verſante) exercitum duxit, magniſque tres illius Epiſcopatus, Monaſterienſem, Oſnabrugenſem & Mindenſem cladibus, atque ingenti ære mulctavit: donec infelix profuguſque & ubique ingratus ſuis Antiſtes Wolbecæ, patrio in ſolo idibus Julii extinctus eſt, ad ſalutarem, ut credibile, pœnitentiam hac calamitate revocatus. Poſthæc, cum Brunſuicenſis miles in Franconiam ſociis opitulatum iſſet; Albertus contrà inferiori ſeſe infundit Saxoniæ, Halberſtadium, occupatis portis, redimere excidium magno ære cogit, auctuſque Eriei Gotingæ Principis, aliarumque iſtic urbium, ut Brunſuici, Hamburgi, Bremæ Mindæque copiis, ingentia paſſim damna intulit. Donec Mauritius, Henricuſque conjunctis in agro Hildeſienſi copiis ſeſe eidem oppoſuêre, ut in Saxoniam ulteriorem cogitanti viam præcluderent. Jam enim Viſurgim trajecerat, nihil hoſtem veritus, quem contractis nondum federatorum viribus facilius primo calore frangendum ſperabat.

Monaſterienſis Epiſcopus primum bello à Brunſuicẽſi, mox morte opprimitur.

XCIV. Quanquam & Albertus impetu, quàm ratione felicior, moram pugnandi non ferret; tantò Mauritio infeſtior, quanto majori antea familiaritate conſueverat, ut *non rarò amicitia læſa ſit furor*. Et plerumque, apud hunc Ducem conſilia erant parum ſobria, ut qui prandium multo vino diluere ſolitus, ultimum ferè diem temulentus exigebat. Ita, cùm in præſentia ſuos milites liberali hauſtu ad pugnam excitaſſet, contra Mauritium progreſſus, eum, ſiquid animi ſupereſſet, prodire in aciem cum ſuis juſſit: quâ denuntiatione Mauritius ejuſque miles irritatus, quâvis propediem Philippi Landgravii aliorumque copiis augendus, hominis arrogantiam non tulit; ſed Julii die IX evocatum diſtributumque per ordines exercitum

Mauritiˀ cum Alberto pugna congreſſus, magna hũc clade vincit, ſed occumbit.

citum

citum furibundo objecit Principi. Non in pugnam utriusque partis copiæ, ſed lanienam eductæ videbantur, ita colliſis ad primum concurſum ordinibus permiſti, in ſe invicem plumbo ferroque deſæviebant, poſtquam majoribus in utramque partem tormentis detonuiſſent. Victoria primùm anceps ad Mauritium denique inflecti cœpit, quam, dum ardentiùs inſtando fugientibus, proſequitur, ſecundùm ilia glande trajectus, ſua poſt biduum morte concluſit, ultimumque in vitâ ſolatium hominis fuit, morientem viciſſe. Peditum hoſtilium vexilla quatuor & quinquaginta, equitum quatuordecim (quanquam alii his addant) oblata etiamnum ſpiranti ferunt: qui datis ad Herbipolenſem literis languidâ adhuc commonuit manu; providerent, ne de caſſibus elaberetur impunè fera. Ita poſt XXXII vitæ annum, Fribergi Miſniæ oppido, juxta Henricum Patrem, filiolumque Albertum ſepultus, Auguſto fratri ſucceſſori, nequicquam obnitente Joanne Friderico, Electoratû reliquit. Cæſari, ut non ingrata victoria, ita nec ſeptemviri mors fuit, quòd hoſtem an amicum perdidiſſet in ambiguo eſſet. Recens exortæ ab hoc capite rebellionis memoria, atque etiamnum agitata cum Francis hoſtibus novæ ſeceſſionis conſilia, omni Cæſarem dolore mortis liberabant. Alberto rurſum, & caſus adverſarii, & proprium effugium pro ſolatio fuit, quale etiam Prædonis ſolet eſſe, cùm ſub patibulo elapſus eſt. Sed non deſeruit fugientem, quantumvis pede claudo, pœna. Henricus Brunſvicenſis, Carolo & Philippo filiis in hac pugna (neque enim Mauritianis incruenta hæc fuerat) orbatus, imperio federatorum præfectus eſt. Quod illius nondam Draconis caput attritum viderent, quod vindictæ cupiditate inflammatum, atrocia etiamnum minaretur, Catholicis præſertim, quorum Dux Henricus, ſolâ fidei conſtantiâ, & Alberti, & vicinorum in ſe Principum, urbiumque, ac propriæ etiam nobilitatis furorem concitabat. Quæ & præcipua cauſa fuit, cur Auguſtus poſt Mauritium Saxoniæ Elector cum Alberto paciſci, quàm cum Henrico militare adverſus illum maluerit. Et Albertus futurum ſperabat, ut Proteſtantibus à federe Catholicorum avulſis, hi denique ad faciliorem ſibi ruinam paterent. Unde & Noribergenſis acerbis literis criminatus eſt, quod perfidioſis Bambergæ Herbipoliſque, contra ſe, Epiſcopis adhæreſcerent, quos ipſe everſione ultima perditum cupiebat.

Cæſar, & victoria, & morte Mauritii, de nova proditionis ſuſpicione, delectatus eſt.

Sed hi viciſſim inauditæ crudelitatis exempla, in ditionis ſuæ oppida Alſtorſum Lauſumque edita, immaniſſimo Prædoni exprobrabant, quibus poſtquam, præter incolas, homines ex agris cum liberis pecoribusque profugos incluſiſſet, hos igne diverſis locis ac præcipuè ad portas ne qui evaderent, ingeſto, miſerabili omnes incendio conſumpſerit, ſpectaculoque tali delectatus ſit, quod nec in extrema barbarie ſit compertum. Et ſciebat Henricus nihil in ſe ſuoſque mitius deſignaturum, niſi vim furenti opponeret. Hærebat Albertus Brunſuici urbe ſibi religionis ſtudio amica, & Henrico averſa. Unde collectis jam è fuga reliquiis noviſque, ex ære raptim parto collectis, tanquam ex ſilva Leo novis rurſum prædis inhiabat: verùm ut primum in apertum ſe campum extulit, ſuos illi Henricus idibus Septembris objecit, numeroque ac virtute ſuperatum ad caveam ſuam Brunſvicenſem rejecit. At indomitus hominis animus, tam ad ferendam, quam inſe-

XCV. Crudelitatis Albertinæ immane exemplum.

Ab Henrico rurſum prælio victus, fugit,

inferendam cladem promptus, emolliri calamitate nulla ad pacem, quam cum Cæſare plerique ſuadebant,potuit.Quare cùm ab Henrico obſidendum ſe in urbe intelligeret, collecto,qui ſupererat milite,amicorumque implorată ope, qui Catholicorum odio magis , quàm illius amore jungebantur, ad Turingiam ſe rurſum vertit,benevolèque Vinariæ à Joanne Friderico Saxone V Octobris exceptus eſt,tanquam primum Eccleſiæ Lutheranæ fulmen, quo ſuam religionem cum totius Germaniæ incendio illuſtrarunt:ut Friderico dignus viſus ſit, cui ſuũ favorem impenderet. *Adeò diverſis mortales votis circumferimur , ut quem coronâ alius, rotâ dignum alius exiſtimet.* Quare Henricus Brunſvico , quam obſederat urbem, relictò, ne ſuccreſcentibus Draco alis,rurſum invaleſceret, conſecutus viâ eadem,Saxonem,foti hoſtis conſcientiâ,profugiſſe comperit,Gothæq; arci ſalutem crediſiſſe,ac vix à devaſtatione militem continuit, Auguſto tamen intercedente,aliquo ſe paſſus eſt ære deliniri,injuriarumque memoriam habere maluit,quàm vindictam. Diſpar longè Alberti ingenium, qui cùm Franconiam ſubiiſſet, ac Bambergam hoſtili obſidione liberaſſet, excurrit deinde Hoſium, ſuæ ditionis oppidum , à fœderatis per Ferdinandi Regis Ducem Comitem Plavium occupatum; ubi , cùm ſecurum extraque oppidum vagantem comperiſſet militem, atque intra mœnia repelleret, ipſe ſimul conſecutus, ſubiit, ad quem cùm oppidani,ſui Ducis præſentiâ læti, concurriſſent,ipſe immiſſo pleroſque milite trucidavit.Ut in amico ſe denique Principe reperiſſe animadverterent hoſtem,omni tigride atrociorem,quæ in proprios ſævire catulos nunquam eſt comperta.

A Friderico Saxone amicè,ſed non impunè fovetur.

Alberti crudelitas in proprios ſubditos.

XCVI.

Henricus denique victum totâ Germaniâ in Galliam proſcriptum imperiali judicio propellit.

Interea Henricus ad caſtra ſociorum Lichtefelſum Bambergiæ ditionis obſidentia 7 Novemb. acceſſit,quo obtento Colembachium, Hoſium, Biruthumque occupata,ac muris nudata ſunt.Et Colembachio quidem ipſæ incolæ ſuccenſo,in Blaſſeburgum fortiſſimum regionis munimentum ſe receperunt; ſed hoſtis,mitior in urbem incolis,flammas reſtinxit,ac Blaſſeburgum obſedit. Unde Henricus aliquot copiis auctior Schweinfurtum aggreſſus eſt ; ſexta Decembris die, quando jam ipſis Calendis ſolenni ceremoniâ Albertus Cameræ imperialis judicum ſententiâ proſcriptus eſt,fortuniſque omnibus ſpoliatus,tanquam quietis publicæ & Imperii perturbator fuit. A quâ dum ad Cæſarem fruſtra appellat,negantem æquitati ſe repugnare poſſe, Cameræque etiam Judices, ut corruptos, Noribergicoſque, ut corruptores nequicquam calumniatus eſſet, ultimaque ſequenti anno Kitzingi ad Mœnum clade multatus , & iteratis proſcriptionis à Cæſare literis fulminatus,in Galliam exul ,tanquam fera ſpelæis ſuis interclusa ſe recepit. Ubi is,qui Germaniæ ſibi,inter Proteſtantes,regnum haud multò ante jactabundus deſponderat,tanquam in caveam receptus Leo (neque enim deſertori ſuo Galli fidebant) ad novum aliquod in arena Martia ſpectaculum ſervabatur,quod utique homo ferox animo,varius ingenio, robuſtuſque corpore , atque ætate florens editurus fuiſſet,niſi præmaturo fato poſt biennium inops deſtitutuſque,atque,ut credibile,ſcelerum conſcientiâ ceu toxico inter viſcera ſuſcepto excruciatus,annos 34 natus exſpiraſſet , inſignis cum Mauritio documenti

In Gallia parum acceptus non multo poſt in flore ætatis moritur.

ſpe-

Digitized by Google

1553.

ſpecimen. *Perfidiam rarò diu inultam floruiſſe*, Relictam illius in Germania hereditatis ſortem ex agnatis Georgius Fridericus Brandeburgicus Cæſaris beneuolentiâ adiit, tanquam ſola morte flagitia Albertus expiaſſet.

XCVII. Carolus Sabaudiæ Dux, pleriſq. a Gallo poſſeſſionibus exutus moritur. Philiberto filio glorioſo ſucceſſore relicto.

Res Caroli Ducis Sabaudi viri ſimplicis parumque bellicoſi in Pedemontana regione per Gallorum magis magiſque inualeſcentium frequentem irruptionem valde acciſæ erant, quando is demique Cal. Septembris, vitam Deo, Emmanueli Philiberto filio bellicoſo prudentique iuueni in caſtris Belgicis Cæſari, rarâ laude ac felicitate, militanti regionem ſuam reliquit, qui demum concil.ata pace, ac Galliæ Rege, cum eo affinitatem Margaritâ ſorore ducta contraxit, maiorumque poſſeſſionibus reſtitutus eſt. Tam pronum Superis eſt, ex hoſte amicum, ex infelice fortunatum reddere. Neque in uno id ſolùm homine, ſed regno Anglorum integro factum hæc ætas admirata eſt.

Natal. l. 6 & 7. Thuan. l. 12. & 13. Sander. de ſchiſ. lib. 2.

XCVIII. Anglorum gentis in religionis mutatione inconſtantia. Maria Catholicam fidẽ ruſum perſuadet.

Ut polypum ex locorum quibus adhæreſcit, naturâ colorem mutare aſſerunt, ſic Anglorum gens antiquitate orthodoxæ religionis, aliiſque pietatis nominibus olim commendata, intra quinque & viginti annorum circulum, ex diuerſo regentûm, quibus ſtultiſſimo obſequio adhæſit, ingenio, quater fidem religionemque, ceu mutatoriam conuertit veſtem, ex Catholica ſub Henrico uxorio ſchiſmatica, ſub Eduardo puero Zwingliana, ſub Maria rurſum Catholica, ſub Elizabetha Caluiniſtica effecta eſt, eundemque cum regentium affectu, incredibili leuitate colorem induit, ſemper tamen profeſſa, ipſam Verbi Dei veritatem ſe conſectari. Quæ in re ter minimum mendaci, quis etiamnũ ſentiat credi poſſe? Hoc igitur tempore, cum Eduardo defuncto 6 Iulii Maria ex legitimo thalamo ſoror iuxta Patris teſtamentum ſuccederet Weſtmonaſterii Cal. Octobris coronata, poſt Dudleium Northumbriæ Ducem, perfidè obnixum, plexumque, ſe prudens fœmina caput Eccleſiæ negauit, priſtinæque in Anglia reducendæ fidei curam ſumpſit. Adeò feliciter, ut Romano rurſum Pontifici tandem regnum obedientia iuratâ addixerit.

XCIX. Reginæ Philippo Caroli filio deſponſatur.

Cùm verò Reginæ maritus quæreretur, nemo vel illi, vel multis è regno, magis Philippo Hiſpaniarum Principe, modo legibus ſe adſtringi certis pateretur, idoneus viſus eſt: quod conſilium, cum magnopere Carolo Imperatori probaretur, ut quo non minùs firmari illic fides, quàm validiſſima, & Belgas inter Hiſpanoſque media gens, Auſtriacæ per hoc familiæ aduerſus potentiam Gallicam ſociari poſſet. Unde nequid turbarum Henricus Rex Galliarum daret, & tum Philippus in Anglia ſtabiliri, tum res Germaniæ adhuc motu Proteſtantium inquietæ, nec plena ſatis pace firmatæ, componi magis poſſent, Cæſar pacis aut induciarum auidus, bellis remedium quærebat, & Cardinalis quidem Polus à Regina Anglorum poſtulatus, à Iulio verò Pontifice pacis gratiâ, ad Henricum Cæſaremque deſtinatus eſt. Nec principio uterque auerſari viſus, ſed quæ cauſæ ad hanc impellebant Cæſarem, eædem Henricum retardabant. Unde cùm inducias ſaltem ille optaret, hic abnueret, pacemque, niſi ingenti ſuo commodo, recuſaret, nihil impetratum eſt. Procerum verò Anglicorum, iiſdem nuptiis obluctantium, arma in Reginam verſa, Londinenſi populo hanc protegente, infelicem

1554. cum multorum captivitate ac morte habuerunt exitum, quando ipſe Northumbriæ Dux rebellionis autor, cum Joanna Suffolcia quam Reginam, quod Regii eſſet ſanguinis, proclamârat, ſuoque deſponderat filio, anno 1554 die Febr. XII capitis ſupplicio ambitionem intercepti luerunt.

C.

Rebelles Regina Maria armis & ſuppliciis domat, & ſororē Eliſabetham includit carceri.

Hac ille tamen gloria mortem ornavit, quod hæreſim, quam vivus coluerat, moriens abjurârit, periturus forſan, ni ſic periiſſet. Joanna verò 17 annorum virgo, hæreticorum diſciplinis inſtructa, quibus curæ eſt, ut linguam, quàm mentem cultiorem gerant, græcis latiniſque erudita literis, ſuo in errore obſtinata obiit, Patremque Ducem ac plures alios ſecum in exitium abſtraxit, qui bello parùm glorioſo contra feminam pro femina regnatura ſuſcepto, ipſi feminæ ignominioſè ſuccubuerunt. Soror quoque Reginæ Eliſabetha conjurationis ejuſdem accuſata, honeſto carceri tradita eſt, in quo ſimulato Catholicæ religionis cultu, ne graviùs offenderet, uſque ad ſororis poſt quinquennium mortem, duravit, hinc ad ſolium & hæreſis reſtitutionem tranſitura, atque in Theatro hoc Anglicano humanæ inſtabilitatis novas orbi datura tragœdias. Reliquorum ſuffragia Hiſpani nuptiis acceſſerunt; ſiquidem habito Aprili menſe ordinum Angliæ cōventu, cùm duo fuiſſent per Reginam propoſita. Primum de matrimonio cum Philippo celebrando, quod ſe non tam amore nuptiarum, quibus hactenus lubens caruerit, quàm patriæ, cui heredes deſideret, ambire teſtata eſt: alterum erat, ut ad priſtinam univerſalis Eccleſiæ dignitatem, obedientiâ Romano Pontifici præſtitâ reduceretur poſtliminio Anglia. Et huic quidem à Proceribus Eccleſiaſticorum præcipuè bonorum poſſeſſoribus id temporis reclamatum eſt, viſumque Reginæ in opportunius id tempus, & Cardinalis Poli præſentiam differendum.

CI.

Duris legibus Philippus Mariam conjugē accipit, quas tamen Cæſar admittit. *Sander. ſup. Belc. l 26 Florim. l 6. Thua l 13*

Priùs tamen arctis legibus admiſſum eſt, ut Carolum Imper. nonnulli admiſſurum vix crederent, alii etiam recuſaturum ſperarent,

Etenim decretum, ut *nullus Angiorum in regno, niſi Anglus natus ad munus publicum dignitatemve admitti poſſet. 2. Ne Regina ex Anglia, niſi ipſa rogante abduceretur, neve filij ex illius matrimonio ſuſcipiendi, niſi probantibus ex neceßitate ac legitima cauſa Anglis, è regno diſcederent. 3. Nihil in publicis privatiſque juribus, privilegiis ac conſuetudinibus regni immutetur. 4. Nihil hujus connubij ratione federi inter Anglos Gallosve facto derogetur. 5. Si Regina prior ſine liberis vita decedat, nullum Philippo jus in regnum maneat; ſed intactum Anglis relinquatur. Sin Philippum mors præripiat, Mariæ ſuperſtiti dotis nomine quotannis LX nummum millia numerentur.* Hæ conditiones, quamvis difficiles, à Cæſare tamen ac Philippo admiſſæ fuerunt, quod ſperarent conciliatis nuptiis facilè Anglos ad mitiora inflectendos, ut & deinde compertum eſt.

Poſt umbratiles nuptias, Philippus adeſt veraſque celebrat & quamvis placere

Lamoralis igitur Egmondii Comes è Belgio Philippi nomine profectus illius in deſponſatione Mariæ vices obiit, ac de more Principum armatus concubuit, donec Philippus Princeps 80 triremium, & 40 onerariarum navium claſſe Hamptonium Angliæ portum 19 Junii teneret. Unde quinto poſt die Wintoniam, poſt cimelia muliebria, centum ducatorum millibus æſtimata, per Legatum præmiſſa, ipſe ad Reginam eſt conſecutus. Ubi cum diplomate Cæſar publicè eidem Regis Neapolitani titulum conſignaſſet, ne inferioris ad Reginam dignitatis accede-

cederet 25 Julii, ipſo S. Jacobi Hiſpaniarum Patroni die, per Epiſcopum loci ſolennibus Anglorum cæremoniis ſunt copulati. Abſolutoque ſacrificio proclamatum à Legatis triplici lingua, Anglica, Francica, ac Latina connubium, & conjugibus panis nauticus cum vino Hippocratio præbitus, ex quo omnes ordine Proceres hauſere. Placuit Anglis Philippus, quod pleroſque à ſe Hiſpanorum in Belgium ablegaſſet, publicumque miniſterium ab Anglicis Reginæ miniſtris admitteret; ſed quod tecto Hiſpanicorum Regum more Principes exciperet dimitteretque, hoc indignantibus ad hunc faſtum animis, ut Germanorum nuper, ita & nunc Anglorum gratiam detrivit. Cùm æquum eis videretur, ut qui aliis nationibus, pro familiari conſuetudine, linguam, mores quoque aptare conaretur, quod ſine invidiæ ac labore poſſet. Nec ſanè Ordines, à Regina ſe exorare paſſi ſunt, ut regiâ Philippum Anglorum coronâ inſignirent, ne cum ſuo unius capite regni fortuna rurſum nutaret. Sed nec Deus, nec regni felicitas hæc ſivit impetrari.

1554. Anglis ſtuderet, diſplicet.

Reginaldus Polus poſtulatus à Regina, & miſſus à Pontifice Legatus, Dilingæ in Germania hærebat, detentus à Cæſare, ne quid turbarum præſens nuptiis daret, tum religionis ſtudio, ante has firmatas periculoſo, tum rivali amore, cùm ipſe nondum Sacerdos, & regii ſanguinis Princeps, à quibuſdam his ante alios nuptiis, tanquam indigena, propoſitus fuiſſet. Sed cui deinde, poſt reconciliatam ipſius opera Anglicanam cum Romana Eccleſiam, meliori ſorte quam ſterilis Reginæ thalamo Cantuarienſis Archiepiſcopatus delatus eſt, impio machinatore divortii Henrici & Catharinæ Cranmero, ab illa ſede ad carceres, atque hinc ad ignes, ſine pœnitentiâ ſcelerum abſtracto; ne infelix tanti regni, fideique divinæ proditor, temporalibus flammis ſuam vivus pœnam abſolveret.

CII. Reginaldi Poli operâ fides potiſſimum in Angliam reducta.

Pont. Heut. l. 13 Belc. l. 26

Alternatam in Belgio inter Cæſarem ac Henricum belli fortunam, ſuperiori anno, meminimus, & par ferè hujus ac ſubſequentis anni ſors, nunc in Gallos, nunc in Belgas rurſum inclinata. Prævertit diligentiâ ac vigore Henricus Cæſarem, & Anglicis intentum rebus, & morbo fractũ. Cujus etiam negligẽtiam ſpes & Reſp. Philippo jam nixa, cui Anglia non leve robur adderet, fovebat. Henricus igitur copioſo milite auroq; tempeſtivè inſtructus, more Gallorum, qui in celeritate plerumque ſortem aucupantur, Mariæburgum, à Maria, ſorore Cæſaris gubernatrice Belgii, munitiſſimo excitatum, opera aggreditur, ac XVI Cal. Julii Martignio Riſſarti Domino loci Præfecto largitione corrupto obtinet. Gallis tam cupidè oppidum ſubeuntibus, quàm proditorem averſantibus, quem fames & egeſtas, hoc empta auro, inter Gallos denique conſumpſit. Hinc Orchimontem Villarium, Boviniam, Dionantum, ac Mariæmontium, Deliciis Reginæ conditum, invadunt, exſcinduntque, ac miſerabili paſſim, qua Cæſareis iter eſſe poſſet, vaſtitate omnia complent: donec Valencenas inter ac Queſnoum hærentes Cæſareus denique ſub Sabaudo Duce avertit exercitus, non ſine clade in Francicũm equitatum illatâ. Rex igitur relegens iter, ut in Hannonia, ſic in Atrebatibus incendio cuncta vaſtat, figitque demum ad Rentiacam arcem caſtra, quam dum oppugnat, Belgarum exercitus, unà cum ipſo adeſt Cæſare, ubi cum inſtru-

CIII. Galli in bello prævertunt Belgas, qui mutuis in agricolas cladibus tantùm ſæviunt.

Digitized by Google

1554. cta utrimque acie pro colle obtinendo certatur, Cæſarei tam inſidiis Gallorum ſub colle poſitis, quàm potiori illorum ad collis propugnationem milite, in Swartzenburgica Naſſavicaq; Legione haud contemnendam cladem accipiunt. Die tamen inclinata, milites utrimque in caſtra recipiuntur, & Naſſavicæ legionis vexillis Rex honoratur, campo tamen relicto, in Franciam revertit, exautoratisque Auguſti menſis fine Helvetiis, ceteros in præſidia dimiſit. Tùm verò Sabaudus tranſmiſſo Somona flumine, qui à Picardia Atrebates ſeparat, ut parem Gallis vaſtitatem rependeret, capit inceditque Dampterram, Durium, Machium, Mentenaum, FanumRiquerii, aliaque in comitatu Fani D. Pauli loca deſtruit, ac denique Heſdinum, adverſus Monſtreuliorum ac Dorlanorum, eis quibus ſupra dixi munimentis erigit, ac dimiſſis Decembri menſe Germanorum legionibus, reliquis hibernam quietem concedit. Exiguo utriusque bellantium partis emolumento, quod in ſubditorum excidio ac vaſtitate potiſſimùm collocabant, ut ſi felicitas cujuſque in alterius infelicitate (quod Dæmonis potiùs, quàm hominis regnum eſt) conſiſteret.

CIV. Gallis, dum in Senis firmare regnum volunt, Coſmus Florentiæ Dux obſiſtit.

In Italia quoque & Subalpina regione, vario marte certatum eſt, pro Senarū præcipuè ditione Herculiſq; portu è manibus Gallorum illic ſedem meditantium extorquenda. Petrum illis Strozzam Florentinæ nobilitatis virum, juratum Mediceis hoſtem, qui Patrem ejus occiderant, eo conſilio Henricus præfecerat, ne Gallici Senenſes Ducis tæderet, Florentiæq; Duci Coſmo, tantò acriùs reſiſterent; ſed ea res Coſmum acrioribus ad hoc bellum ſtimulis concitavit, ut vires impenſaſq; omnes in hoc bellum converterit. Lectoq; a Cæſare copiarum Duce Medicino Marchione Mariniano, qui Mediceæ ſe familiæ ut nomine, ſic ſanguine affinem venditabat, cùm Joannes Luna ex Inſubribus, Madrutiùs è Neapolitanis copias junxiſſet, Moncarolum & Moncatinum Senenſibus eripuit, ac ſubinde ipſi admovit Senarum urbi militem. Quod Strozza auctus ex Maſſilia 6 peditum millibus nec impar hoſti minimè ferendum ratus, primò quidem munitione Chamoliæ jam occupata eos dejicere conatus eſt. Quo conſilio, non ſine ſuorum jactura fruſtratus, ad hoſtem avocandum, Martianum, Olivetum, Foianum aliaq; quædam loca invadit; ut Marinianus paucis in præſidio relictis hunc illius ſucceſſum intervertere, apertoq; ſum eo marte decernere ſtatuerit, eo demùm eventu, ut gemino afflictum prælio, ad Chianam vallem poſtridie Cal. Auguſti, ad Martianum deinde, tertio Nonarum, cum jactura 6 millium, ceciderit, ipſe læſus Lucignanum cum paucis evaſerit. Unde ad captam obſidionem Marinianus redux arctiſſimè illam cinxit, fame citiùs, quàm ferro expugnandam arbitratus; quod Monlucius, præclarus in urbe Gallorum Dux, priùs experiri ultima, quàm ſe urbemq; dedere conſtituiſſet, ideoq; imbellem turbam, ne alimenta fortium conſumeret, urbe expulit. Quæ, cùm neq; à Mariniano reciperetur, miſerabili ante foſſas urbis ſpectaculo conſumpta eſt. Adverſus vim ita Monlucius providerat, ut ubi proſtratis ab hoſte muris pateret aditus, ingentibus hic rurſum in urbe foſſis valliſq; præcluderetur. Sperabatur ex Gallia ſubſidium, cùm jam exacta hieme in alterum annum obſidio duceretur, quod cùm ſuaderet

Senarum in periculum, Gallis ejectis, rurſum à Cæſareis occupatum.

An. 1555

Gui-

Digitized by Google

1555.

Guiſius, æmulus ipſius Monmorancius, ejuſque fautrix Diana Pictavienſis, quæ omnia apud Regem poterat, ſubſidiis Pedemontanis Strozzæ promptis, ac metu inſtantis Turcæ disjiciendum facilè perſuaſerunt. Sed hac exſpectatione falſi, cùm jam urbs ad obſcœnos cibos, & deſperationem recidiſſet, X Cal. Maii Mariniano Cæſaris Legato ceſſit, ea exceptione, ne Cæſar arcem in urbe citra ejus conſenſum excitaret, milite tamen pro arbitratu muniret, ſenatumque conſtitueret. Unde duo Hiſpanorum millia, excedentibus Francis, in urbem accepta ſunt. Marinianus cum reliquis ad portum Herculis, quo ſe receperat Strozza progreſſus, cùm hic titulo ſubſidii adducendi cautè ſe ſubduxiſſet, tertiâ invaſione locus cum præſidiariis in poteſtatem venit. Unde reſidua Cæſareis oppida patuêre, totius verò Provinciæ adminiſtratio Cardinali Franciſco Mendozæ commiſſa eſt, Marinianus à Coſmo Duce, cujus impenſis hoc inprimis bellum ſtetit, egregiè muneratus eſt. Dux quoque ad æternam optati ſucceſſus memoriam Equitum ordinem S. Stephani Pontificis, ac Martyris urbis Florentinæ Patroni inſtituit, quod Martiana clades in 4 Nonas Auguſti ſacrum ejus diem incidiſſet. Hic à Pio IV non multò poſt approbatus, pro inſigni rubram Crucem gerit aureâ prætextâ ornatam, vivuntque ex præſcripto regulæ D. Benedicti; quamvis à matrimonio non excludantur. Templum illis domiciliumque Piſis cum ampliſſimis vectigalibus Coſmus attribuit, qui cum ſucceſſoribus Florentinis Ducibus magnus Ordinis Magiſter eſt conſtitutus, majoribus deinde incrementis privilegiiſque honorati.

Ordo militaris equitum Florentinorum.

CV.

Secùs aliquantò res Cæſaris apud Inſubres proceſsêre. Ferdinandus enim Gonzaga Prorex ad Cæſarem purgandi ſui cauſa, diluendiſque æmulorum calumniis (quod frequens aulicorum Procerum certamen eſt) profectus, Briſacco Gallorum in Pedemonte Præfecto Bugiellæ & Fani D. Jacobi Caſalis, aliorumque locorum expugnandorum animum injecit. Et quamvis Gonzaga ſe purgarit Cæſari, nec ſine honore magno & muneratione officii naviter fideque præſtiti receſſerit; tamen, quia à morte Aloyſii Farneſii, metu inſidiarum perpetuo, verſis in omnem partem oculis, tanquam ad ſicarios immiſſos trepidaret, Ferdinandus Toletanus Albæ Dux in ejus locum ſuffectus eſt. Is, coacto exercitu, Vulpianum à Francis obſeſſum liberavit; ſed dimiſſo inconſultè rurſum milite, obſidionem repetentibus temerè permiſit, qui tamen, hoc diruto, Taurini poſſeſſione acquievêre, unitâ deinde vi futuri fortiores. Nec præter Moſcalvum ab iiſdem occupatum, quicquam memorabile actum: niſi quod Hiſpanæ Gallicæque gentis æmulatione, quaterni inter ſe pro gloria congreſſi ſint: ex Hiſpanis Marchio Piſcarius Maleſpina, Franciſcus Caraffa, & Alabus, ex Gallis Nemurſius cum Piſcario pari marte pugnarit, Moncaſius Caraffam haſtâ transverberârit. Vaſæus & Bolerius ab æmulis cæſi ſint, relictâ penes Hiſpanos victoriâ.

Apud Inſubres Ferdinãdo Gonzaga à Cæſare evocato, res parũ Hiſpanis ſecundæ.

Privato certamine victores Hiſpani.

Quo tempore Cal. Aprilis Romæ Julius III Pontifex mortalia reliquit, cœpto regimine quàm abſoluto illuſtrior, ut ferè in apice conſtitutos aliquâ rapi vertigine pronum eſt. Difficilis res eſt oblatis non frui divitiis, & ſe ſuoſque inter honores impenſiùs non amare. Velle tum imprimis vivere eſt viſus cùm deſinendum

Panvin. in vita Pont. Palav in Trid. l. 13. & 14.

1555 **CVI. Pontifici Julio Marcellus, huic Paulus è Caraffis parum Cæſari favens ſuccedit.**

dum eſſet, horto ad raram amœnitatem inſtructo. Podagræ tamen acerbos cruciatus, quos abſtinentiá nimiâ, victusque ratione mutatâ avertere conatus eſt, moriendo ſuſtulit; locumque fecit Marcello Cervino laudatiſſimo Cardinali, à Cæſare, quamvis in Concilio Tridentino ſibi quondam contrario, tamen probato; quod virtutis apud illum eſſet quàm injuriarum æſtimatio potior, cùm illum & morum integritas & doctrina plurimùm commendarent. Electus Mantuano Cardinali ſignificabat: dolere ſe ob neglectam Eccleſiæ reformationem, & haud immeritò Cæſarem Germanosque morum reformationem in Eccleſia urſiſſe, atque è re etiam Romanorum Pontificum id fuiſſe futurum (qui ſe inprimis peti exiſtimaſſent) ſi vanis ſumptuoſisque ſublatis, autoritati tanti muneris neceſſaria ſolùm perſtitiſſent. Unde illi inprimis admoturus manum, hæreſique per Germaniam ſanandæ videbatur; ideoque Imperatoris Regisq; Galliæ Oratores ſeriò monuit, de pace concilianda providerent; quàm ſi per Legatos abundè non poſſet, ſuâ ſe præſentiâ ſuaſurum aſſeruit. Qua ſynceri animi deſtinatione, cum aliis exſpectationem, aliis timorem ingereret, mors pridie Cal. Maii, 22 electionis die, tam præclaras cogitationes reſcidit, alteriq; Neapolitano Joanni Petro Caraffæ ipſo Aſcenſionis Dominicæ die, X ante Cal. Junii locum fecit. Qui quod Adriano ac Marcello ſuæ ætatis Pontificibus ominoſum vidiſſet, non mutare, ex priſca conſuetudine, nomen (quo abjecto, ſanguinis gentisq; ſuæ curam deponere viderentur) Pauli IV appellatione delectatus eſt: quanquam aliud eſſe gentis ſuæ nomen, quàm curam deſerere, vel ipſo teſte conſtiterit, licet ad ſeveritatem virtutis ex aſſe formatus eſſet; cùm faciliùs ſit morbi alicujus vitium agnoſcere, quàm curare. Adrianus, Marcellusq;, etiam non mutato nomine, conſanguineorum in tali dignitate affluentium, curam ſeriò abjuraſſe viſi ſint: ut longè aliud experiamur eſſe, verbo profiteri, & actione proſequi. Ceterùm probitatem zelumq; Caraffæ, Archiepiſcopi etiamnum Theatini, abundè declarat, ordo Clericorum regularium ad propriæ vitæ normam ab eodem inſtitutorum, qui Theatinorum nomen ab illo ducunt. Affectum verò familiæ prodit, occultum cum Henrico Galliarum Rege conflatum fedus, ad regnum Neapolitanum Cæſari Philippoq; eripiendum Regi, ad ſuæ familiæ quam ab Hiſpanis premi ſentiebat, elevationem. Unde bellum, ut mox conſtabit, Italiæ, inprimisq; Romanis ditionibus, funeſtum extitit, parùmq; ſuo autori glorioſum.

CVII. Brandeburgici fautores in Germania vaſtātur. *Schleid. l.25. & 26. Goldaſt in Conſt. Imp.*

In Germania ſuperato exactoq; per Henricum Brunſvicenſem federatorum Ducem Alberto, in fautores ejuſdem Meckelenburgum, Lunæburgicum, Anhaldinum, Mansfeldium, Rotenburgium, Hennenbergium, atq; Oldenburgium, arma vertit, & vaſtatione pecuniaque multatos docuit, rebellionis pœnas in ſua deniq; incentorum capita recidere. Quare hoc veluti Martii ſideris evolutione tranſacta, pax denique interventu Principum poſt octennalem Germaniæ tempeſtatem ſerenior affulſit. Quanquam Henricus tam ſtrenuus fidei Catholicæ propugnator, coactus videre ſit, Julium filium ex Canonico Colonienſi ad hæreſin degeneraſſe: ex quo tota deniq; regio labem traxit. Ferdinandus Rex illâ Germaniæ quieſcentis malaciâ, ſuadente ex Belgio Cæſare, ad ſtabiliendam magis

gis

gis pacem juxta Paſſavienſe decretum, Comitia Ulmæ primùm, ſed irrito conatu, deinde Auguſtæ mandato Cæſaris ad ordines miſſo indixit, quæ à Nonis Februarii anni 55 cœpta, ob Principum cunctationem, in VII Calendas Octobris producta fuêre.

In his Ferdinandus Cæſaris, cujus ipſe obibat partes, ſtudium, tam pro concilianda religione, quam firmanda per Germaniam pace oſtendebat, hortabaturque Principes, *ad idoneam viam rationemque obtinendæ demum tranquillitatis proferendam. Religionis diſſidiis, ex quibus omnia pendeant, componendis, quatuor Paſſavij modos excogitatos fuiſſe, ut videlicet, aut œcumenico id fieret concilio, aut nationali, aut colloquio Doctorum ad hoc inſtituto, aut imperij denique comitiis. Generalem Tridenti Synodum, bis cœptam, totiesque ſine abſolutione controverſiarum disjectam, rurſum urgendam videri, cum nationali cetera minimè nationes acquieturæ ſint, quòd communia fidei capita communi orbis judicio probanda ſint. Oecumenica igitur illud Synodo experiundum rurſus videri: ne fortiſſima Germanorum natio hactenus & ſecum, & cum exteris, in accepta à Majoribus religione conſtans, omni barbarie turpius diſſideat, cùm nunc repentè velut quodam dementata philtro, in diverſas non ab avis ſolùm atavisque, ſed & ſuæ gentis pugnantes inter ſe ſectas diſceſſerit. Vnde ſtudia diviſa, pax turbata, Turca undique vicinique hoſtes provocati, proxima quæque Germaniæ munimenta occupent, ipſam denique ſeditionibus fractam exhauſtamque facilè in miſeram ſervitutem abſtracturi. Non poſſe niſi à diſcordiarum Magiſtro, tantam diviſionem repugnantiamque oriri. Nullam hucusque intentatam à Cæſare viam eſſe relictam; ſed irrita cecidiſſe omnia, per inſtituta quandoque colloquia nonnibil ad concordiam promotum fuiſſe, quibus ſi iterum, absque partium affectu, per idoneos homines experiri lubeat, hic ſe minimè defuturum.*

De pace quoque Paſſavienſis Comitij legibus non ſatis conſultum videri, ut infelici interea multorum rebellione compertum ſit; tum quod ſeditioſos ejusmodi ſtatuant ante citandos audiendosque in judicio, quàm manifeſto licet crimine, proſcribendos: tum quod finitimi vim paſſis, ut conſtitutum, non ſubveniant: unde tempus ſpatiumque rebelles nacti, gravia ſuperioribus annis damna imperio dederint, quibus fas ſit legibus ſanctioribus mederi. De judicio igitur rectius formando, ut & de tributis, de moneta, aliisque ad politiam ſpectantibus omnium conſilio atque ope providendum.

Poſtulaverat Ferdinandus à Julio Pontifice Romà legatum, qui adeſſet, provideretque coram, ne quid adverſus orthodoxæ fidei regulas Apoſtolicæque ſedis dignitatem ſtatueretur, cui rei Trucceſius etiam Auguſtanæ ſedis Epiſcopus & Cardinalis advigilat. Miſerat igitur ad hanc rem Julius Cardinalem Moronum, quem vix Auguſtam tenentem Pontificis mors Romam ad electionem novam, quâ primum Marcellus deinde Paulus IV prodiit, cum Trucceſio revocavit, in quorum tantiſper locum Aloyſius Lippomanus Veronenſis Antiſtes in Poloniam abiturus ſubiit, oblatoque libello oſtendit, quæſtiones fidei ad tribunal Eccleſiæ Apoſtolicæque ſedis ſpectare. Sed fruſtra ſurdis hæc cantilena, cùm quantumvis Ferdinandus id cuperet, Proteſtantes hunc recuſarent judicem, quẽ ipſi reum defectionis à fide arguerent: deinde valido adeò obſiſterent numero, ut Catholico Regi providendum, ne tanquam exundante per tempeſtatem flumine

Paſſavienſis pax Auguſtæ tractata.

CIX. *Palav in Trid. conc. l. 13 Sur in comm.*

Pontifex legatum ad comitia deſtinat, ne quid injurioſum religioni conſtituatur.

1555\. Germanorum reliqui eodem impetu abriperentur. Habebat Rex ſecum Petrum Caniſium Societatis Jeſu ex nobili Agrippinatûm Univerſitate Theologum, cujus opera Chriſtianæ vitæ inſtitutiones Catechiſmo propoſitæ, ab Auſtriacis ſuperiori anno admiſſæ fuerant.

CX.
Auſtriaci populi communionem ſub utraque urgent, & uſurpant.

Quanquam illi præfervidè urgerent communionem ſacram ſub utraque ſpecie, ut ſi talis etiam pro Laicis in cœna ultima (ubi ſoli aderant Sacerdotes) inſtituta fuiſſet, quos tantùm in Apoſtolicis Actis *fractione panis communicantes*, vetus Eccleſia obſervavit, &, cùm nihil incommodi exiſteret, eſt imitata. Negabat hanc Romana Eccleſia, quòd errorem hoc deſiderio obtegi crederet, quaſi Chriſtus non totus, nec vivus ſub utraque ſpecie præberetur, ut quid enim utramque ſpeciem quæras, ſi ſub alterutra Chriſtus integer capiatur? videbatur igitur hoc poſtulatum eſſe, quo obtento, ad ulteriorem, alienamque à fide libertatem adſpirarent. Et ſanè Proteſtantes in his comitiis petere auſi ſunt, ut liber Caroli *Interim* toto imperio admitteretur: tùm verò qui *Auguſtanæ Confeſſioni* hærere mallent, eis hæc religio libera atque inconcuſſa ſtaret. Hos illis animos Chriſtianorum Principum diſſidia, & prompta etiam ab iiſdem ſi poſcerent, auxilia ſubminiſtrabant, ut majorem hujus ævi fides, quam à fidelibus cladem non acceperit, ſeu otioſè ſpectantibus, ſeu temerè etiam patrocinantibus. Prior Novantium poſtulatio, quâ ſtantibus adhuc Catholicis inſidiabantur, ut Eccleſiæ, ejuſq; Conciliis repugnans, divinoq; cultui injurioſa, ſcripto etiam typis vulgato, eſt confutata.

Auguſtæ religionis libertas per pacem conceſſa.
Ex actis Imp.

In poſteriori, quam omnino Proteſtantes deſerere non ſtatuerant, ne bellis rurſum civilibus Germania jactaretur, inflecti ſe Ferdinandus paſſus eſt, ut majori quod immineret Eccleſiæ malo, minus præhaberet, erroreſque toleraret, quos evertere non poſſet. Quocirca poſt longam diſceptationem, parùm decoris priſcæ Romanæque fidei legibus 7 Cal. Octobris anni 55 pax vulgata eſt, cujus hæc ſummatim capita.

CXI.
Articuli pacis.

1 *Cæſar, Rex, Electores, Principes atq; imperij ſtatus jurata fide addicunt, Auguſtanæ Confeſſionis hominibus, nullam illis, neq; in rebus ſuæ religionis, poſſeſſionibusq; violentiam, moleſtiamq; adhibendam eſſe.* 2 *Nec minus antiquæ religionis, ſeu Eccleſiaſticis, ſeu Laicis, inviolata ſtabunt, quæcunq; illorum fidem, poſſeſſionem ac juriſdictionem cenſusq; ſpectant, neq; vi aut fraude impedientur. Et ſiquid controverſum incidat, viâ juris decidetur.* 3 *His tamen pacis privilegiis ſecludantur, quotquot alterutrius religionis non fuerint.* 4 *Quod ſiqui Eccleſiaſticorum à veteri religione decedant, his, diſſentientibus licet partibus, Cæſar ac Rex ex plenitudine poteſtatis decrevit, ſimul bonis cenſibusq; ejus, à qua abeunt, Eccleſia cedendum eſſe, quamvis ſalvâ exiſtimatione & honore id ſint facturi.* 5 *Hactenus ante Paſſavienſem tranſactionem occupata Eccleſiaſticorum & Gymnaſiorum Monaſteriorumq; bona Auguſtanæ Confeſſionis homines, citra intentandæ litis diſcrimen tutò poſſideant, modò illa ad immediatos imperij ſtatus non ſpectent.* 6 *Eccleſiaſtica juriſdictio, non exerceatur adverſus Auguſtanam Confeſſionem, in rebus ad religionem ſpectantibus, in veteris huc non ſpectantibus ſuum Eccleſiæ Antiſtitibus, quod hactenus competiit, jus eſto.* 7 *Antiquæ religioni addictis fas ſit, cenſus redituſq;, ac decimas, ſub cujuscunq; ſeculari poteſtate conſtitutas, exigere, ſalvis tamen iis, quæ hinc parochiis, ſcholis, hoſpitalibusq; ejus loci olim deſtinata ſunt.* 8 *Siqua inde exiſtant controverſia, vel per utriusq; partis arbitros, vel dele-*

Digitized by Google

1555.

delectum ab utriſq; judicem, poſſeſſore interea non impedito, ſemeſtri decidantur. 9 *Neutra partium alterius religionis, vi aut fraude, homines ad ſe pertrahat, nec quiſquã contra ſuperiores eorum patrocinium cujuſquam ſuſcipiat, niſi priſco illud jure uſuq; firmatum ſit.* 10 *Siqui alterutrius religionis alio migrare cupiant, id bonis commodè venditis citra impedimentum liceat, idemq; mancipiis fas ſit, modò conſuetum redemptionis pretium exſolvant.* 11 *Hac pace, citra perturbationem cujuſquam ſtandum erit, dùm amica religionis concordia ſequetur; illa tamen non conſecutâ, pacificatio conſiſtet.* 12 *Comprehendetur his pactis quoq; libera imperii proxime Cæſari ſubjecta nobilitas.* 13 *Imperiales verò urbes, quæ utramq; religionem admiſêre, in iiſdem, citra moleſtiam partium, coactionemq; hanc liberè exercebunt, priſtiniſq; juribus fruentur.* 14 *Quæcunq; ex ſuperiorum comitiorum decretis huic paci adverſantur, nulla erunt.* 15 *His firmiter ſervandis, nulloque prætextu, aut ex plenitudine poteſtatis per ſe alioſve etiam poſteros infringendis, S. ſua Cæſarea Majeſtas, ac Regia ſeſe obligant.* 16 *Id viciſſim Principes, Legati ſuorum Dominorum nomine, omneſq; imperii ordines ſanctâ fide pollicentur.* 17 *Quodſiqui pactis, dolo aut violentiâ adverſentur; utraque partium promittit, non tantùm nullum invaſori præbituram auxilium; ſed etiam parti invaſæ ſubventuram.* 18 *Denique mandatur Cameræ Imperialis Iudicibus, ut huic ſe pacificationi conforment, partiq; imploranti æquitatem, citra religionis diſcrimen, auxilia juris impertiantur: neque quicquam adverſus hæc decreta ſtatuere audeant.* Hi pacis firmatæ articuli, quæ Paſſavienſis, à loco unde originem primùm cœpta, traxit, à pleriſque nuncupatur. Ferdinandus Rex illacrymans eis ſubſcripſiſſe fertur; Carolus verò Imperator nunquam ſubſignavit. Otho Truceſius Auguſtanus Epiſcopus & Cardinalis, quod in magnum Catholicæ religionis detrimentum cederet, illi vulgatâ proteſtatione 23 Martii ſtatim contradixit.

CXIV. Diſplicent Catholicis, & Pontifici graviter reprehendenti.

Graviſſimam illa quoque Romani Pontificis indignationem concitavit. Ille enim, ut erat ſeverioris ingenii, ſuæque autoritatis rigidus vendicator, præterquam quod averſum ab Auſtriacis affectum induiſſet, ſuum ſibi jus malignè occupatum interverſumque, quod in bona Eccleſiaſtica obtineret, queſtus eſt. Neque ad mitigandum ejus animum Cæſareus Orator quicquam valuit; cùm & neceſſitatem obtenderet, & vires ſectariorum, quæ conſilio magis ac humanitate, quàm armis ad æquitatem inflecti poſſint. Nonnulla eiſdem concedenda fuiſſe, ne, quod proclive, raperent univerſa. Documento nuper fuiſſe Carolum ſubita pænè tempeſtate belli, poſt victoriam licet de hæreticis, oppreſſum. Cujus orationi ita occurrit Pontifex, ut fugæ illius ignominiam vindice inflictam Numine, ad temerariam Caroli in tractando religionis negotio referret audaciam. *Iam Germaniam*, inquiebat, *magna ſui parte in officio Eccleſiæ debito futuram, ſi conſtrictam inter manus perfidiam, non tam indulgenter tractaſſet, minuſque humanæ fidei crediſſet ineſſe Principibus urbibuſque, qui divinam prodidiſſent. Si pietate magis, quàm regnãdi ambitione arma circumtuliſſet, & victoriam ad orthodoxam potius religionem, quàm avitum imperium firmandum uſurpaſſet. Reſcindenda tam iniquarum pactionum decreta eſſe, quibus improbiſſimis Romanæ Apoſtolicæq; ſedis hoſtibus, non ad frenandam, ſed propagandam licentiam, rapiendique Eccleſiæ bona audaciam, quies, impunitaſque concedatur. Quod niſi fiat, Apoſtolicumque jus ac ſedes contemptus habeatur, non defuturas in Europa*

1555. *optimorum Principum vires, non è cœlo ſpreti Numinis ſubſidia, quibus ſibi adjunctis hanc injuriam ultum eat. Ceterum omnis ſe jurisjurandi religione, quæ in illicitis nulla ſit, Cæſarem Regemque decernere abſolutum. Iubere, velle, ne quid deinde ex hac obligatione Seſtatius præſtetur.* Hæc ille pro Romanæ ſedis conſuetudine, quando ſecularium autoritate de rebus Eccleſiaſticis decernitur. Verùm Auſtriacos hinc Turca, inde Proteſtantes, præter ipſum Regem Galliarum, armis premebant; ut ſanitas aliqua ex illa videretur parte occupanda, quæ ipſa imperii viſcera premebat, ſine qua totius corporis vires nulli futuri eſſent. Angliæ quoque Regina de religione ſollicita miſſis ad Paulum de ſui regni ſubjectione Legatis, tam apud Pontificem, quàm Galliarum Regem intercedebat, de pace inter præcipuos Europæ Reges procuranda: quòd res Catholicæ Eccleſiæ, ad ſuam incolumitatem, hanc exigere viderentur, quâ priùs impetratâ longè æquiores à Proteſtantibus pacis rationes poterant impetrari.

CXIII. Pontifex Paulus à pace aversus, bellum molitur. At neſcio, quas inſidiarum larvas, ex occultis literarum notis, tanquam in umbris ſpectra, ſibi Pontifex imaginatus, & Cardinales addictos Cæſari incluſit cuſtodiæ, & cum Henrico Rege Galliarum occultum fœdus conflavit, quo præter Mediolanenſem Ducatum, regnum eidem Neopolitanum addixit, tamen cum amplificatione ſacræ jurisdictionis pro ſede Apoſtolica, & Principatibus quibusdam Caraffenſium familiæ acceſſuris. Quare conflandis ſub Guiſii Imperio Rex copiis intentus, Pontifex verò Duce Ferrariæ Venetisque ad conſpirationem armorum pertrahendis advigilabat: quanquam à tam periculoſis conſiliis ſua hos prudentia ſubtraxit, ille minùs cautus in caſſes deductus ſit.

Heut. in Carol. l. 13. CXIV. In Belgio Marte Gallis adverſo, Chieva, Carolomontum & Philippi-villa excitantur. Belli à Gallis contra Cæſarem Etruſci finem, occupatis ſenis, Inſubrici verò Vulpiano diruto, illic victis, hic victoribus Gallis, principio hujus ſeculi 55 memoravimus; nunc ab Auſtro in Septentrionem progreſſi, Belgica ejuſdem adjungemus. Magis hic utrimq; muniendis finibus operam pars utraque dabat, Mariæburgo & Maſeriæ providit adverſus Martinum Roſſemium propiùs imminentem Henricus, quem cùm deinde Sabaudus acceſſit, nova bellandi arte uſi Cæſarei, munimenta aliquot erigunt, inprimisq; Chivelam arcem, quadrato vallo, cum propugnaculis ampliſſimis quatuor inſtruunt, tum recens excitare oppidum, idque permunitum aggreſſi, à Cæſare illud Carolomontum dixêre, ubi Roſſemius Porroiæ Dominus, fortiſſimus multisq; expeditionibus celebratus miles, peſte ſublatus, Guilielmo Naſſavii Aurantii Principi locum à Sabaudo primùm fecit: tertium deniq;, poſt Fagnolium Caſtellum occupatum dirutumq; excitarunt ingenti rurſum opere oppidum, quod Philippi-Villa à Cæſaris filio nuncupatum eſt. Quibus Hannoniæ Namurciq; terminis adverſus hoſtem cõſuluêre. Et hæc Gallorum exercitu ſpectante, fruſtraq; obnitente abſoluta fuere: qui deinde, non minùs felici ſucceſſu, Heſdinum nuper conditum, oppugnans, annum conſumpſit. In mari tamen clades Belgarum haud contemnenda à Francis accepta eſt, at funeſto utriusq; partis exitu. Nam onerariæ Belgarum 24 quæ ex Hiſpania ducebantur, fortiori vi armatarum navium 20 ex Francia occupatæ, cùm poſt atrocem pugnam harpagonibus injectis tenerentur, deſperatis jam re-

Clades navalis, qua Belgæ ſe hoſtemque opprimunt.

1555.

rebus igne in pulverem tormentarium injecto, ſe Francosq;, magno numero, Neptuno immolarunt. Prætoriæ ab utraq; parte cum Ducibus abſumptæ. Nonnullæ harpagonibus fractis in Hollandiam evasêre, quinq; ambuſtæ à Francis ſuperſtitibus Diepam perductæ, quod illorum fuit in calamitate ſolatium. Tam hominibus inſana pereundi voluptas eſt, ne ſoli pereant; maluntq; vitam, quam opes hoſti concedere, ut ſi illa harum cauſa mortalibus conceſſa eſſet.

CXV. Caroli abdicatio.

Pontus Heuter. de Carolo l. 14 Strada de bell. Belg dec. 1 l. 1. Roovar. Pot. & alii.

Sub hujus anni finem Imperator Carolus, quod jam dudùm animo preſſerat conſilium, glorioſaque priùs impetratâ per Europam pace ſtatuerat depromere, hac poſtremò deſperatâ, viribusq; ætate ſuccumbentibus, latere diutiùs palam noluit. Hoc verò erat, depoſitis imperii regniq; ampliſſimi honoribus, etiamnum in vita de morte ſecutura diſponere, idque ſolitario quopiam, & à tumultibus orbis remoto Hiſpaniarum angulo. Quod jam ante octennium Auguſtæ, poſt celebrem illam Proteſtantium debellationem, in teſtamento à ſe condito prodiderat. Tùm Franciſco Borgiæ à ſe ad religionem diſcedenti, collaudato ejus conſilio, tanquam animi latens decretũ, ſub fide ſilentii communicarat. Quocirca evocatum ex Anglia Philippum Septembri menſe, die Octobris 25 Bruxellis in pleno procerum conſeſſu, velleris aurei, à Philippo Bono inſtituti equeſtris Ordinis Principem (quæ domus Burgundicæ prærogativa eſt) creavit. Aderant præter Germaniæ, Hiſpaniæ; Belgii proceres, legatosque pænè innumerabiles, Rex Bohemiæ Maximilianus, Dux Sabaudiæ Emmanuel, ſorores Eleonora Galliarum Regis, & Maria Hungariæ, viduæ. Quibus & Maria Bohemiæ Regina, & Chriſtierna Dani Regis filia Lotharingi Ducis vidua, acceſſêre. Medius horum Carolus ac Philippus. Cæſar igitur poſt aurei velleris principatum, ſolenni ritu filio collatum, per Philibertum Bruxellium ſibi ab arcanis conſiliis delectum, in hanc ſententiam, diſertâ oratione præſentes affatus eſt, ut *à ſua per Maximilianum avum inauguratione, omnia ſe pro Belgarum ſalute ac defenſione, quos, ut populares, intimo ſemper amoris ſenſu complexus ſit, molitum impensè fateretur. Verùm nunc denique fractum viribus, ætateque ac morbis gravem, ſuſtinere molem hanc pro dignitate vix poſſe, ideoque quod majori illorum commodo futurum ſentiat, Philippum eis filium nuper in fidem Belgarum receptum Principem, annis modò conſilioque firmatum, Hiſpanicoque jam ante probatum regimine, & Anglia regno, non levi utriusq; gentis emolumento, potitum, relinquere. Quod igitur felix fauſtumque ſibi ac reip. Superi eſſe velint, faxintq;, Belgicarum ſe provinciarum, Burgundiæq; imperio renuntiare, in præſentia omnium, ac Philippo filio unico, legitimoque ſucceſſori, abſolutam ſupremæ dignitatis ac juriſdictionis poteſtatem conſignare, rogareque, ut hanc ſuam voluntatem ratam firmamq; benevolo aſſenſu complectantur, atque iccirco omnes ac ſingulos jurisjurandi ſibi quondam præſtiti fide abſolvere, quâ ſolum deinde filium, iteratò etiam Sacramento proſequantur. Suam porrò hactenus operam, quam per ſe, perque Mariam ſororem gubernatricem, impenderit, animo ſtudioque, quàm potuit optimo, æqui bonique conſulant: ſiqua in re defuerit, cujus veniam oret, neceſſitatis potius, quàm voluntatis fuiſſe ſentiant. Dolere ſe vehementer, quod ſperatam ab armis quietem, omni à ſe quæſitam conatu, obtinere ante diſceſſum non licuerit, Deum ejusce pertinacis belli autorem noſſe, ac ſua etiam in poteſtate habiturum, ut ad æquam denique cum filio pacem inſle-*

Philiberti conſiliatii Cæſaris abdicationem proponentis oratio.

1555. *inflectat. Se verò magnoperè delectari egregiâ ſemper Belgarum, quam expertus ſit, fide, obſequendi, autoritatemq; ſui Principis tuendi promptitudine: quâ neque conſilio, neque opibus unquam defuerint. Quin pecuniarum, etiam ſæpe indebita, largitione, exhauſti ærarij vires ſuppleverint. Et hæc univerſa, quantâ par eſt gratitudine erga optimos ſubditos recolere, quanquam in defenſionem reip. Belgicæ, præter aurum Hiſpanicum Italicumque, impenſa fuerint. Petere igitur poſtremùm, ut quod ſibi obſequium, quamque fidem præſtiterint hactenus, pari in filium promptitudine tranſferant. Duo verò imprimis omni cura ſtudioq; ſe diſcedentem chariſſimis ſibi Belgis cupere velleq; eſſe commendatiſſima, Religionem ac Iuſtitiam, reipublicæ omnis fulcra, hujus ac futuræ felicitatis fundamenta præcipua, quibus nutantibus pacem incolumitatemque cujusvis regni labefactari neceſſe ſit. Et illius quidem maniſeſtiſſima ante oculos verſari exempla, ſive orientis, ſeu occidentis regna contemplemur; nec remota à Belgis abeſſe diſcrimina, vicinis adutrumque latus, hinc Germanis, inde Anglis triſtiſſimâ calamitate everſa Majorũ religionis etiamnum jactatis, poſtquam ab avita, perque continuam ſucceſſionem, ab Apoſtolica Romanaque ſede deducta religione, hæreticorum omnium more divulſi, inani Scripturæ divinæ prætenſione ſuis cupiditatibus obſecuti ſunt. Standum iccirco pie obſequenterq;, in accepta ſemel per Majores, & cum Romana ſemper ſede conjuncta religione. Ex cujus obſervatione ſuus deinde juſtitiæ amor vigorque, Belgas, linguâ quidem diverſos, ſed animorum conſpiratione junctos, adverſus quemcunque hoſtem abundè firmaturus ſit.* Hæc cùm Bruxellius capita luculentiùs expoſuiſſet, ac poſtremò Philippum Belgis, iteratò, tam ipſorum commodi, quàm autoritatis illius conſervandæ gratiâ commendaſſet, hæſit aliquantulùm tacita attonitaque concio, rei, quæ paucis nota erat, novitatem admirata, pleriſque, importuno tẽpore, quo cum pugnaciſſimo Galliarum Rege Belgæ colliderentur, eripi ſibi tanti nominis virtutisque Imperatorem dolentibus. Tùm verò erectus in pedes, dextraque ob imbecillitatem ſcipione, ſiniſtrâ humeris Aurantii Principis Gui-

Quædam Strada. Dec. 1. l. 1. neglecta addit. lielmi nixus, orationem Gallico ſermone cœpit, quàm ex Ponto Heutero præſente ejuſdem auditore iccirco prolixiùs aliquantò, quàm pro more, recitabo, ut vaniſſimas quorundam ſcriptorum nebulas, & obtrectandi libidinem, quibus rariſſimum illud, in tantâ excelſitate, demiſſionis in Carolo exemplum, cùm ſatis aſſequi, ſuis affectionibus indulgentiores, nequeant; corruptis obſcurare ſuſpicionibus non verentur.

CXVI. Attonitam concionem Cæſar ipſe affatur. Certè qui in ſupremo illo, tam heroicæ virtutis actu & cauſarum expoſitione, Carolo fidem non habuerit, illi multò ego minùs, aliena ab illius virtute differenti, fidem habendam eſſe cenſuero. In hanc itaque ſentẽtiam peroravit. *Adminiſtrationis harum Provinciarum, in filium à me transferendæ cauſas à Philiberto accepiſtis. Quibus pro meo in vos affectu quædam à me duxi adjicienda. Meminiſſe veſtrûm plures queunt, jam annum fluxiſſe quadrageſimum, à quinto proximè lapſi Ianuarij die, quando hoc loco à Cæſare Maximiliano avo paterno, quindecimum ætatis ingreſſus annum vobis moderandis initiatus ſum, moxq; inſequenti anno Ferdinando Catholico avo materno vitâ functo, Hiſpanis præeſſe juſſus, ut Matris imbecillitatem ex morte Regis contractam fulcirem, cùmq; biennio poſt, & ipſe Maximilianus Cæſar mortalitate hac functus, vacuum feciſſet imperium, ſummorum Europæ procerum competitor præ ceteris acceptus ſum, ut præ-*

ce

Digitized by Google

ter Germaniæ ſalutem, imperium Belgarum populis, hosque imperij acceſſione firmarem, & invaleſcentis nimium Turcarum potentiæ vim infringerem. Sed anno ætatis meæ XIX Romanorum Rex atq; Imperator factus, inter duos repentè ſcopulos, hæreſin Germanorum, & invidiam vicinorum Principum me hærere conſpexi, inter quos cupiditate diverſorum velut adverſantibus jactatus ventis, portum, quem ſpectavi, tenere non potui, quamvis nulla hactenus tempeſtate victus, etiam dùm inſidiatores adverſarij colliderentur, clavo retento ſteterim, niſi quod cedendum aliquando tempori fuerit, ne omnino fractus cederem. Quantùm verò iccircò laboris, quot fœdera amicorum, hoſtiumq; inimicitiæ, quot viæ, & expeditiones ſuſceptæ fuerint, vix paucis includam. Novem in Germaniam, ſeptem in Italiam, ſex in Hiſpaniam, quatuor in Galliam, duæ in Angliam, totidemq; in Africam, deniq; in Belgiũ decem profectiones, & plerumq; ab armato, ſuſceptæ. Mediterraneum ego mare octies, Hiſpanicum ter emenſus ſum, pacem etiam in armis ſtudiosè conſectatus; quam tamen, cùm plerumq; victoriam non poſſent, inimici ſemper evertere conati ſunt: quò hanc ſaltem juſti bellatoris palmam è manibus extorquerent, ut nec quidem valedicens hanc Belgis, quod inprimis doleo, queam relinquere. Has inter curas jactationesq; quaſſatum corpus, cùm invaleſcente ægritudine par diu ſuturum vix mihi videretur, jam pridem, & priusquam Germaniam poſtremâ, eaq; graviſſima, profectione ſubirem, imperij dignitatem negotiorumq; molem, ad vitæ privatæ utilitatem deponere, meditatum habui; niſi & filij immatura ætas, & matris ad regendum imbecillitas, ac deniq; afflictiſſima meChriſtianæ reip. imago deterruiſſent. Cui dùm me pro viribus curandæ, nec infeliciter, propitiis Superis impendiſſem, repentè ſe Francorum Rex Germanis ſociatum rebellibus, in caput meum imperiumq; hoſtili conatu immiſit, quo eventu abundè conſtitit. Neq; Germaniæ me tunc defuiſſe ſatis ante Metas teſtatum feci, quando ne hoſtis firmaretur iniquo licet tempore, nec impenſis, nec militi pepercì, quo urbs dignitasq; ſua imperio inviolata conſtaret. Inde, re infecta, ne vos cum eodem hoſte periculosè conflictantes dereſerem, ſuis ferocem ſucceſſibus biennio, ſi non infregi, certè retardavi, ſuamq; rejeci in Franciam, oblatam plerumq; ex pugna martis aleam detrectantem. Feci, quod Deo permittente conceſſum eſt, qui, ut homines ſæpè bellorum, ex propria cupiditate naſcentium, cauſa ſunt; ita clades aut victoriam ex ſuo arbitrio diſpenſat. Cujus me benevolentiâ, ut ſæpiùs viciſſe gratus agnoſco, ita cùm bellorum ac Reip. me pondus ſuſtinere, imbecillo fractoq; corpore amplius non poſſe ſentiam, ingratus in illum & remp. jure viderer, niſi magis idoneo, quem mihi dedit, ſucceſſori locum facerem, vosq;, cum meo imperio, gravioribus, quæ ex vacillante capite imminerent corpori, incommodis liberarem. Accipite igitur bono veſtro, amori meo, filyque honori conſulturi, pro ſene juvenem, pro imbelli fortem, pro languente, excitatum promptumque, amplectantur eundem fide obſequioque mihi hactenus conſtanter præſtito, dentque operam, ut concordia in animis, Iuſtitia in foro, religio una eademque tradicta à Patribus integrè in templis perſiſtat. Siquid vicini ad vos mali ex hæreſum contagione manet, repentè in jactis primum ſcintillis opprimatur incendium, ne viribus, ut alibi ſumptis, omnem eludat induſtriam. Hæc ſuprema, maximique ad veſtram ſalutem ponderis monita, nolite remiſſis auribus animisque excipere, niſi vile vobis ſit pari ſorte, quâ in vicinis actum gentibus, omnem reip. felicitatem extremis afflictam calamitatibus ſepeliri. Meum ſiquod, aut hac in re neglecta, aut alijs offenſionibus, quas diffiteri non poſſint, peccatum ſit, quod vel præceps adoleſcentia, vel arrogantia virilis, vel rudis ignorantia

Digitized by Google

1555 „ſuaſerit, ejus demiſsè veniam rogo. Profiteor tamen, ſcientem volentemque „me nulli ſubditorum aut fuiſſe injurium, aut illatam inultè injuriam ſuſtinuiſſe. „Quod ſi tamen ignorans hîc quoque offenderim, præſentes abſentesque juxta „obteſtor, ut ex animo hunc non minùs errorem deteſtanti ignoſcant. Subinde converſa ad filium oratione ſic eum affatus eſt. * Tu verò, ô fili, cui moriens has „Provincias non relinquo, quod eſſet neceſſitatis, ſed vivus defero, quod eſt li- „beræ voluntatis, quidquid mihi ex gemino hoc beneficio tam naturæ, quàm „gratiæ debes, id ut in horum amorem curamque populorum transferas, po- „ſtremùm à te requiro. Reliquis ferè Regum vitam diſciplinamque filiis dare, „regna poſt mortem deſerere ſufficit. Ego præripere hoc beneficium morti co- „natus ſum, ut te non modò ex me viventem, ſed regnantem quoque intuerer. „Exemplo, quod ex antiquitate rarum eſt, ex poſteritate pauci etiam fortaſſe „conſequentur. Addes huic facto meo gratiam, ſi te dignum oſtenderis, timore „Dei hominumque amore, in quo primum hujus facti monumenta exſtarent. „Religionis cura, mi fili, & illius à Romana Apoſtolicaque ad nos ſede, inter ad- „verſantes undique hæreſes traductæ religionis cura, non minùs animo comple- „ctenda firmiter, quàm opere ab omni corruptione ſubditorum vindicanda eſt. „Huic altera non minor æquitatis legumque inviolata ratio, tanquam fortiſſimũ „politicæ reip. firmamentum jungatur neceſſe eſt. Geminis his in rep. funda- „mentis nutantibus miſerè illa fluctuabit; ſtantibus unà tecum conſiſtet. Quàm „Tibi felicitatem, cum herede, nobis regnisque digno, largiatur ille regnorum „omnium Rex, cui jure cervices ſubmittimus, quique honorantes ſe Principes „honorat, contemnentes abjicit.* Hæc inter profluentes lacrymas fatus, quibus & ipſe, & attentiſſima perfundebatur concio, iſtic inprimis, ubi de religione commendata exardeſcebat cum voce oratio. Ad quam deinde latera pedesque, & color vultus voxque ipſa deficiens, cùm magis vires, quàm eloquentiam natura ſubtraheret, conticeſcens haud multò poſt, conſedit.

Cæſar filio religionis & æquitatis ſtudium impensè commendat.

CXVII. Tùm diſertiſſimus id temporis Orator Jacobus Maſius, Antwerpienſium Syndicus, Bruxellii Cæſarisque orationi Ordinum nomine reſpondit, quam paucis cum Heutero, capitibus ſtringo; quod,* licet præclariſſima Cæſaris in remp. Bel- „garum merita, nominisque amplitudo, ac bellorum incumbens onus ſummo- „pere tanti Principis præſentiam expoſcant: nolle tamen ſe adeò meditatæ Cæ- „ſaris voluntati, ſibi ſemper æſtimatæ obſervatæque adverſari. Dolorem ex ip- „ſius diſceſſu conceptum, lenire præſtantiſſimum, quem pro ſe ipſis conſtituat „Regem ac Principem filium ejus Philippum. Huic debita obſequentium ſeſe „ſubditorum officia, ultrò lubentesque delaturos eſſe, ac quamcunque cum illo „pacis bellive ſortem haud invitè ſubituros. Proindeque id unum poſtremumq; „enixè ſuam Majeſtatem orare, rogareque Belgas omnes, ut eos commendatio- „ne paterna filio Regique ita devinciat, ne eoſdem pace nondum conciliata in „mediis bellorum turbis abiens deſerat. Porrò, ſaluberrimis ejus monitis, ex pa- „terno in hanc patriam affectu profectis, gratias ſe debere immortales. Agno- „ſcere, in antiquæ religionis, juſtitiæque civilis obſervatione ac cultu, præcipuã

Ordinũ Orator Maſius Cæſaris tranſlationem in Philippum ſi admittit.

Reip.

1555.

Reip. Chriſtianæ integritatem felicitatemque verſari, & hæc tanquam co ca- ' putque in homine, ab omni incorruptione illibata debere perſiſtere, ideoque ſe ' extremis vigilantiæ induſtriæque nervis, ne qua irrepat ex vicina contagione ' novitatis peſtilentia, adlaboraturos.' * Poſtremò Cæſari ad novum iter vitam, ejusque ſororibus Hiſpaniam unà adituris felicitatem precatus, conticuit.

CXVIII. Philippus Rex Patri & Ordinibus gratias ob honorem collatum agit.

Tum conſurgens è Sede Philippus, ut & Patri ſibi imperium deferenti, & Ordinibus translationem acceptantibus gratias ageret; pronum ſe in genua ad Patris conſpectum projecit, ejuſque exoſculatus dexteram, * indignum ſe illo Majeſtatis ejus honore ac munere profeſſus eſt, ' nolle tamen firmatæ adeò ſanctæque ipſius voluntati obluctari, ideoque ultimo ' ejus decreto ſubmittere ſeſe, ac Belgarum imperium, gratiis, quibus par eſt, ma- ' ximis acceptare, facturumque ut, ne quisquam, in religionis avitæ cura, æquita- ' tisque adminiſtrandæ rationibus, ſtudium in ſe diligentiamque requirat.* Pater ſic jacentem amplexus, cœleſtemque illi opem impoſitâ capiti manu, precatus, lacrymis intermanantibus omniũ lacrymas excuſſit. Tum Philippus iteratò Patris manum exoſculatus aſſurgit, & ad Belgarum Ordines venerabundè converſus. * Vellem (Gallicè inquit) me aut Francica, aut Belgica adeò linguâ eſſe ' promptum, ut meum erga Belgarum populos affectum amoremque pro- ' penſiſſimum disertâ coram oratione proſequi liceret; nunc quando ad hoc mi- ' nùs inſtructus veni, Antonius Peronottus Granvellanus Atrebatenſis Epiſcopus ' meâ illum ſententiâ vobis exponet.'' Quod paratâ ipſe præſtitit facundiâ, docuitque: Gratiùs longè futurum Philippo fuiſſe, ſi adhuc Patrem Cæſarem, quàm a- ' nimo, tam corpore rebus adminiſtrandis parem, licuiſſet præ ſe Belgis regnan- ' tem intueri. Nunc verò quando id conſtanter averſetur, Ordinesque hanc ejus ' voluntatem admiſerint, ſeque in locum Patris oblatum humanitate ac benevo- ' lentia complexi ſint, non ſibi fas eſſe ampliùs obniti; ne ad paternam hanc ſarcinam levandam; ad Belgarum verò benevolam in ſe voluntatem amplecten- ' dam invitus acceſſiſſe videatur. Dolere vehementer de Patris imbecillitate, ' gaudere verò, & cùm ſibi gratulari, tùm gratias Belgis agere, pro delatis ſibi ' ſuo in munere obſequiis; viciſſimque pro recta feliciqueReip. adminiſtratione, ' atque inprimis Religionis Apoſtolicæ defenſione, non modò opes operamque ' ſed & vitam ſanguinemque delaturum; neque deſerturum ante, quàm impen- ' dentes etiamnum bellorum nubes diſcuſſæ fuerint. Juratam ſe eis dediſſe fidem, ' quâ patriis eos legibus privilegiisque ſalvis recturus ſit, nec detrectare iteratò ' hanc facere Provinciis ſingulis, ne quâ diffidentiâ animorum armorumq; concors ſtudium, avertendis reip. hoſtibus neceſſarium, labefactetur.

Per Granvellanũ Epiſcopum Atrebatenſem.

CXIX. Maria ſoror Cæſaris gubernationis obitæ curas, quas hactenus geſſerat, deponit; ac de futuris tumultibus præmonet.

Tacentem deinde Antiſtitem Maria ſoror Cæſaris Hungariæ Regina Belgiique gubernatrix excepit. * ſuumque ſe quod jam in 25 ætatis annum ſuſtineat, ' inter varias jactationes regendi pro fratre munus, ita quidem executam fate- ' tur, ut ſi quid in rerum peritia, judicii vi, ingeniique præſtantia ſibi defuerit; in ' ſe illud quidem fidei ſynceritate, optimique affectus promptitudine & amoris ' integritate; per alios verò delectos ex eorum gente viros ſapientiſſimos, judi- ' cio-

Digitized by Google

1555.

cioq... atque experientia probatiſſimos ſuppleverit. Quod ſi tamen aberratum, ut humanum eſt, fuerit, ejus ſe obnixè tantòque confidentiùs indulgentiam ſperare, quòd plurium, non ſuæ unius voluntati error ſit imputandus. Lætari ſe, quod eodem cum Fratre tempore, quem in Hiſpaniam comitatura ſit, laboribus abſoluta, exporrectæ ætatis vigoriſque juvenem Belgis relinquant, cui ſi pari quâ hactenùs fide, religioniſque avitæ cura adhæſerint, neque Philippo vires regendique conſilium, neque Belgis concordia felicitaſque defutura ſint. Si tamen, quod nonnulli ominentur, alii etiam optent, ab iis defecerint, certè habeant calamitatem ac ſervitutem extremam eorum imminere capitibus, ex qua tanquam naufragio vix liceat emergere. * Hæc dicentem Reginam, ubi ordinum rurſus nomine collaudaſſet Maſius, de adminiſtratione juſtè prudenterque religioſèque obita, debitaſque iccirco retuliſſet gratias, ac præſtantium apud ſe monitorum fore memoriam pollicitus eſſet, diſcedenti felicitatem precatus abſolvit, conventuſque diſſolvitur.

CXX. Rex Philippus Ordinibus & Regi ordines ſacramentum fidei innovant. Cæſar reliqua in filium regna transfert.

Sexto deinde Cal. Novembr. congregatis in Palatio Ordinibus, Rex inter aurei velleris equites conſidens juramento ſolenni fidem addixit, viciſſimque Regi Ordines Brabantiæ, Limburgi, Luxenburgi, ac Geldriæ primùm, tùm Comitatuum, ac denique reliquarum Provinciarum. Ceſſionis deinde tabulæ confectæ, ſubſcriptæque die conſequente. Nec multò poſt Cæſar eidem filio omnibus ſive hereditariis, ſive bello partis, aut alia ſorte aditis, in ſolennibus Procerum comitiis, regnis cedit; ut erant Hiſpaniæ, Siciliæ (nam ante Neapolim ceſſerat) Sardiniæ, Balearium, Americæ, ac Novi orbis: neque ex tam amplis terrarum proventibus aliud ſibi, quam centum aureorum millia ſecreverat, quibus ad vitæ neceſſitatem, & liberalitatem in miniſtros egenteſque uti poſſet. Denique cùm ſolum Romanorum ſupereſſet imperium, publica Majeſtate potiùs, quàm opibus privatis æſtimandum, hoc Ferdinando reſignare fratri, quando in unum congerere omnia filium non licuit) legatione ad Germaniæ Principes Regemq; miſſa decrevit. Cui tamen obeundæ cùm ſequens annus deſignatus ſit, ante geſtis tantiſper immorandum eſt.

CXXI. Joannæ Matris Hiſpaniarum Reginæ mors ultimò ad hanc abdicationem Carolum impulit. *Orland. in hiſt. Soc. Li. 15. §. 84.*

Nec illud prætereundum, ultimum pænè impulſum cœptæ abdicationis Carolum ex morte Joannæ Matris habuiſſe, quæ ut alibi vidimus à morte Philippi mariti emotæ in pleriſque mentis ſigna dedit, quam tamen Hiſpani Caroluſque filius, ut Reginam publicis ſemper in literis coluêre. In obſcura illa turri felibus colludere ſolita, hoc ſe quietiùs ſtudio, per totum Carolini regni tempus oblectavit, quàm filius tot regnorum ornamentis, innumeriſque ſimul jactationibus involutus; ut illa ſedens in littore, filius inter perpetuos nationum fluctus regnaſſe videatur. Corpore tam ſana, ut eodem illa anno vivere, & cum Carolo regnare deſierit. Morienti adſtitit vir ſanctus Franciſcus Borgia Gandiæ quondam Dux, & ex aula Caroli ob Iſabellæ Reginæ, & conjugis ſuæ funere digreſſus ad Societatem Jeſu. Hic priſco in familiam amore, jam extremè languentis adeò excitavit animum, ut velut ex delirii Letargo experrecta, non alienam ſe oſtenderit ad Eccleſiæ Sacramentorum uſum, juſſeritque eundem ſibi recitando præ-

re

re Apoſtolicum Symbolum, cui & ipſa deinde quædam ex Nicæno adjecit, S. Crucifixi effigiem exoſculata, ut Theologi præſentes capacem Sacramentorum pronuntiarent, expiataque unctionem extremam perceperit, cùm ſacro epulo, ex ſtomachi omnia regerentis imbecillitate, refici non poſſet. Hæc mortalis regni vitæque ſcena, tantò faciliorem nunc exitum oſtendit Carolo, quòd translatum ad ſe integrè regnum, in filii citra obtrectationem manus conſignare liceret, ut ſolennibus poſtea cæremoniis in Hiſpania quoque à Carolo peractum eſt.

CXXII. Quinquennales induciæ cum Gallis initæ. An. 1556

Pacis inter hæc tractandæ cum Henrico Galliarum Rege, quam inprimis cupiebant Belgæ, cura minimè neglecta, ac denique cùm de ea convenire non poſſet, quinquennales ſancitæ ſunt Nonis Februarii anni 56 induciæ, eâ Lege, ut * ab hoc die quinquennio integro omnibus utrorumque Regum ditionibus, terrâ ‹ marique vis omnis bellumque abiit. Neuter alterius hoſti opem præſtet. Poſſeſ-‹ ſis in præſens quiſque inſiſtat, acquieſcatque. Liber mercatoribus ſalvusque u-‹ trimque commeatus conſtet, & priſca ſolùm vectigalia ſolvantur. Pulſis ultrò ci-‹ tròque ad ſua reditus pateat, etiam adverſæ partis militiam ſecutis. Rebelles ta-‹ men exuleſque Neapolitani ac Siculi his legibus non fruantur, uti nec Albertus ‹ Brandeburgicus. Induciarum harum violator morte plectatur, ſingularium ta-‹ men hominum juribus his induciis non derogetur. Duci Sabaudiæ nulla in poſ-‹ ſeſſis etiamnum vis inferatur, nec Franci ad Indias occidentales, belli mercatu-‹ ræve gratia ſine Cæſaris ac Philippi Regis conſenſu, navigent. Eleonoræ dona-‹ tiones mortis cauſa à Franciſco Rege maritoque factæ ab Henrico filio præſten-‹ tur. Conditionibus ab utriuſque partis legatis ſubſcriptum, conſignante Bruxellis Cæſare, Antwerpiæ Philippo.

CXXIII. Pontifex inducias factas ſuis per nepotem conſiliis apud Gallum evertit. Belc. l. 27 Palav. in Trid. l. 13.

His induciis turbatus Romæ Paulus Pontifex, qui ob proſcriptos ſuæ familiæ ex regno Neapolitano Caraffas, & non ita pridem Ducibus Columniis aliquem ſuæ ſtirpis à Cæſareis interfectum, ultionem molitus, fretuſque ope Francorum, vim Columniis jam adhibuerat, arcibus ac civitatibus M. Antonii occupatis, in cujus locum Fridericum Caraffam ex fratre Nepotem Paliani Ducem nuncupavit, locumque omni arte ac præſidio munire aggreſſus eſt. Cæſar verò, ut Farneſios ſibi conciliaret, iiſdem Placentiam jure pleno reſtituit, utque Coſmo Florentino Duci tùm impenſarum, tùm ſtudii in Senarum occupatione gratiam faceret, horum illi imperium tranſcripſit. Hinc præter Ferrariæ Ducem, Pontifex ſui fautorem conſilii in Italia vix habuit. Ad Gallos igitur ab induciis ad opem ſibi ferendam traducendis intentus, ut reliquorum exſpectationem falleret, Carolum Caraffam, Cardinalem recens creatum nepotem, ſago, quo uſus hactenus quam togæ aptiorem, ad Regem Galliarum deſtinat, ſpecie pacis & Concilii reſtituendi, quo nomine & Cardinalem Rebibam ſimul ablegat ad Cæſarem, ſed cunctanter immorari itineri juſſum, dùm à Caraffa nepote, ex Regis Galliarum reſponſis, ad mandata rectiùs exequenda regeretur. Unde iviſſe Romæ cognitus, ſed nunquam ad Cæſarem perveniſſe: dum occultiora cum Rege de belli opibus conſilia explicuiſſet, firmaſſetque Caraffa, publicè Regi poteſtatem de pace conciliandâ exhibens, privatim de bello, quod Rex denique, neſcio quâ induciarum

1556. deluſione, cum Pontifice amplexus eſt, cui, ut communi Eccleſiæ Patri capitique fas eſſe crederet, in diſcrimine ſubvenire. Cùm verò interea nec ipſe Pontifex, à milite cogendo, firmandiſque regionibus occupatis abſtineret, Ferdinandus Albæ Dux ad Columniorum opem & regni Neapolitani defenſionem à Cæſare miſſus, poſt fruſtra imploratam pacem, jam expeditioni ſe accincturus, ne mora occaſionem vincendi amitteret, Pyrrhum Loffredum ultimò deſtinat, jubetque per Cardinales Pontificem ſollicitare, ſed evoluto quatriduo, quo arma ipſe moturus erat, urbe exeſſe, hac tamen cauſâ ſilentio præterita.

CXXIV. Ferdinandi Proregis Neapolitani contra Pontificem miri progreſſus, paciſque inter hæc frequens oblatio.

Loffredus à Pontifice deluſus retentuſque, ubi bellum increbuit, pro exitu carcerem Romæ eſt ſortitus, documentum legatis, ne ſuorum facilè mandatorũ limites prætervehantur. Quare Albanus armorum ſolers primo impetu Pontem-Corvi, ac deinde omnia cum Paliano Columniorum oppida recipit, pulſoque invaſore Columniis reſtituit; tùm iteratò, ſed fruſtra Pontificem obteſtatione pacis conatus ab armis deducere. Quâ neglectâ, licet objiceretur Albano 17 millium exercitus, Pontificiæ ditionis oppida, Verulum, Babucum, Alatrium, Terracinam, Acutium, Fumam, & Anagniam feliciter expugnat. Cùmque Romæ Pontifex timeret, pacis rurſum ſpem facit, pro qua tamen Albanus Pacecum Cardinalem irrito deſtinat, quod Regis Galliæ ſubſidia Pontifex exſpectaret. Quare Albanus armorum curſum promovet, ac Præneſte Vico Valerii, Tybure Segnia, Ardea, Porciliano, Antiatibuſque potitur, Oſtiâque, Romanorum portu fretus, urbem fame premere inſtituit, quando tamen adhuc paratus ad pacem Albanus ſtabat, ad quam dierum 40 induciæ conceſſæ ſunt, gratiâ Cardinalis Caraffæ, quâ occupaſſe Albanum ſpe opulenti Sacerdotii, pro filio Notho facti dicebatur. Hic igitur exercitu per urbes occupatas diſtributo, inſtante hieme ſe Neapolim recepit, judicatuſque eſt Romam expugnare potuiſſe, niſi reverentia Pontificis, & exemplum aliorum, parùm ſecundâ famâ fortunâque id præſtantium, conſultò Ducem retraxiſſet: licet Cardinales Cæſarei in captivitate, & Cæſaris exiſtimatio improbè traducta, ut ſi venenum Pontifici tollendo deſtinaſſet, ultionem expoſcere viderentur. Et ſanè quam ſyncerus id temporis Cæſaris erat regnorum terrenorum contemptus, tam falſum ejuſmodi cupiditatis extremæ, cum tanto ſcelere, affictum deſiderium. Hærebat ille privatâ in domo, aulâ novo Principi relicta.

Induciæ Pontifici gratuitæ dantur.

Calumniæ in Cæſarem ejuſque Cardinales.

CXXV. Maximilianus Rex Bohemiæ cũ conjuge Cæſari in Belgio valedicit.

Hic Carolus dum exſpectat claſſis expeditionem, opportunitatemque in Hiſpaniam tranſeundi, æſtivo ad Cæſarem tempore Maximilianus Rex Bohemiæ è Germania cum Maria conjuge Caroli filia, & ultimum dicturus vale, & dotis nomine transacturus acceſſit, Bruxelliſque poſtridie Iduum Julii magno honore, & Philippo Rege, & Cæſare cum ſororibus obviam profectis introductus eſt. Cùmque tabulis illi publicis dos confecta eſſet, ingenti pecuniæ vi certis penſionibus conſignatâ, Hiſpaniæ & Belgarum Provinciis Maximilianus renuntiavit, & inſtanti jam Caroli profectione, Auguſti menſis fine deceſſit, quando iteratis Cæſar ad Ferdinandum fratrem literis, imperio ſe illi lubentem volentemque decedere ſignificat, felicitatemque recturo apprecatur. Simulque tres ad Germaniæ ſeptem-

Digitized by Google

1556.

CXXVI Reſignationis imperii tabulas per Legatos Cæſar ad Septemviros deſtinat; ſed quæ cunctanter acceptantur.

temviros Legatos, Guilelmum Naſſavium Aurantii Principem, Sigiſmundum Seldium Procancellarii functum munere, & Wolffgangum Hallerum a ſecretis literis ſervientem deſtinat, qui reſignationis tabulas hac ſententia perſcriptas exhiberent. * Carolus Dei gratia Rom. Imperator, &c. Omnibus ac ſingulis ſacri profanique ordinis Septemviris, Principibus, Ducibus, Comitibus, &c aliiſque S.R. Imperii ſubditis ſalutem, &c. Multis magniſque de cauſis impulſi, hereditariis filio Philippo terris ceſſimus, jamque mari propiores ſtamus, idoneū navigandi in Hiſpaniam tempus occupaturi, à quo noſtro propoſitò, præter Deum, nemo nos eſt revocaturus. Propter hunc ergo meum in perpetuum abitum ad Ferdinandum Romanorum, Bohemiæ, Hungariæque Regem, fratrem noſtrum chariſſimum, S.Rom.Imp. gubernatio, tanquam electum conſecratumque Rom. Regem noſtrumque in imperio legitimum ſucceſſorem ſpectat. Ne quid igitur per noſtram abſentiam detrimenti imperium acciperet, coram quidem in comitiis apud vos renuntiare nobis fuerat conſtitutum; ſed invaleſcens morbus propoſitum intervertit, meque proximè ad Hiſpaniæ portum aliquem jubet reſpicere, & quam haſtenus publicæ, nunc privatæ ſaluti curam impendere. Quocirca ab univerſis petimus, juxtaque præſentes tabulas etiam poteſtate nobis conceſſa, imperamus, ut debitam Fratri fidem, obſequiumque præſtetis. Qua expreſſa ultimaque voluntate noſtra has literas concludimus, noſtroque ſigillo munimus. Zeburgi in Zelandia 7 dis Septemb. anni ſalutis 1556 Imperii noſtri 36. * Quibus Legati in Germaniam profecti comitiorum tempus proximum operiebantur. Alias Cæſar jam 27 Auguſti literas ad ſupremi Tribunalis Spiræ Præſidem ejuſque Aſſeſſores dederat; omneſque & de ceſſione ſua, & de Ferdinandi obſervantia, tùm verò inprimis de avitæ fidei cura ac defenſione graviſſimè eſt cohortatus.

Aliæ Cæſaris literæ ad tribunal Spirenſe.

CXXVII Cæſaris è Belgio diſceſſus, quod ſubinde varia tempeſtate hæreſum jactari cœpit, fautore præcipuo Cæſaris miniſtro Naſſavio.

Denique commodum nactus ventum, cum ſororibus Eleonora & Maria Reginis, è portu Zelandico ſoluturus filium Philippum Regem ultimis amantiſſimus, ceu in vita non viſurus ampliùs, conſtringit, poſtremiſque verbis tam ardentibus Catholicam Religionem, eamque in regnis ſuis illibatè tuendam, hortatur, ut lacrymis intercipientibus vocem, orationem abrumperet, cautelâ tamen pro Belgis placidè gubernandis additâ: ne externorum jugo premerentur. Quod Philippus poſtea quamvis Hiſpanis magis fidens, impetrare illos à ſe paſſus eſt, Provinciis in patriæ Principes diſtributis, ac Margaritâ Parmenſi ſorore è Belgis oriunda, cum ſuprema autoritate in ſuo diſceſſu præfecta. Sed cùm Guilielmus Naſſovius, tot beneficiis à Carolo ornatus, à Philippo Hollandiæ, Zelandiæ, atque Ultrajectinæ ditioni præfectus, in Regem Deumque perfidus, ad Geuſiorum (hoc iſtic Calviniſtæ nomen ſortiti ſunt) partes acceſſiſſet, Ferdinandus Albæ Dux bello in Italia contra Francos Pontificioſque geſto clariſſimus, ad reſtinguendum incendium advocatus, magis idem quodam arrogantiæ & ſeveritatis Belgis intolerabili flabello concitavit. At hæc extra Caroli tempora, à Strada aptiſſimo hujus tragœdiæ ſcriptore petenda, avido lectori relinquam. Illud tamen moniturus: nullum ſatis firmum adverſus hæreſin præſidium in quacunq;

ſep.

1556. rep. præter unam Romanæ Apoſtolicæque Eccleſiæ obſervantiam, à qua & Dei verbum,& ejus interpretationem habemus,collocari poſſe. Nunc bellum Italicum,& plexam à Deo in Francis induciarum violationem expendamus.

CXXVII. *Guiſius in Italiã media hieme penetrat, majori terrore quàm damno. Briſaccus contra Mediolanenſes pugnat.*

Dux Guiſius æmulus in aula Montmorantii hoc repugnante obtinuerat auxilia contra Philippum pro Pontifice, & hæc Decembri etiam menſe ſuperatis Alpibus Inſubriæ intulit,bellumque illic Januario menſe auſpicatus, non ſolius Pontificis ſe venire gratiâ oſtendit. Valentia enim, hujus loci oppido expugnato,cùm Madruccius Cardinalis Trident.rebus præfectus,parùm ad defenſionem inſtructus præeſſet,ac Briſaccus bellum iſtic proſequendum , Albanumque hac arte evocandum ſentiret,Mediolani trepidatum eſt.Sed cùm Hercules Ferrariæ Dux,qui Pontificiis confœderatisque ſupremâ autoritate præerat, Eccleſiaſticis terris ex Pauli mandato adeſſe juberetur, Briſaccus cum parte copiarum adverſus Mediolanenſes relictus eſt, qui aliquot locis occupatis expilatisque,nihil ad rei ſummam contulit. Italorum 20 totidemque Gallorum millia contra Albanum ducebantur,qui exploratis omnibus,domi ſe muniebat, dum occaſio aliud conſilium ſuppeditaret. Pontifex Româ Caraffam Paliani Ducem cum Strozza copiisque ſuis miſerat,qui Oſtiâ arce receptâ, Palianum aliaque Columniorum oppida,facilè,nullo hoſtium comparente,invaſerunt.

Parmenſis pro Cæſare invadit Ferrariẽſem Gallis fœderatum. Guiſius obſidione Civitellæ irrita, ab Albano deluditur.

Guiſius, dum minùs inter Duces convenit,quâ viâ mars eſſet promovendus, Romam ad Pontificem profectus,ceteris non minùs deliberandi tempus, quàm ſibi ſuisque indulſit, cùm Farneſius Parmæ Dux,Inſubrici exercitus à Philippo dictus Imperator,Ferrariæ Ducem invadens hunc ſua ſibi militia ſervire coëgit.Guiſius verò, Camplio non magni nominis devicto oppido , Civitellæ munitæ urbis obſidionem aggreſſus eſt, quâ obtentâ facilior eſſet Neapolitanorum oppugnatio. Verùm infelix hic conatus omnem belli hujus vim conſiliaque peſſumdedit. Albanus enim interea collecto milite,& ſex millibus Germanorum auctior , quatuor millia cum 500 equitibus M. Antonio Columnæ ſubmittit, quibus ille fretus,cùm diverſa loca invaderet reſiſtentem ſibi ante Palianum , Julium Urſinum Pontificium Ducem prælio vicit cœpitque , ac Paliano recuperato,in Latio dominabatur. Albanus verò jam 20 circiter millium exercitu ſpectandus , hunc Guiſii ad Turturetum (nam Civitellam deſeruerat) caſtris oppoſuit, quotidianis cum eodem velitationibus colliſus,pugnandi tamen nuſquam datâ copiâ,quod Gallos morâ atterendos noſſet.

Albanũ Pontificiã ditionem vaſtantem Guiſius fruſtra conſequitur,

Quin poſtremò dimiſſis Neapolitanis,Siculis,Calabrisque ad urbium defenſionem,ipſe,trajecto amne Truento,Anchoranum expugnat,diripitque,ac per cetera ditionis Pontificiæ oppida,exercitum magnis paſſim cladibus circumducit,Guiſio fruſtra per eaſdem regiones,pari vaſtitatis illatæ fructu,conſequente,ut jam amicum juxta hoſtemq; ad ſuorum terrarum excidium ſe Pontifex evocaſſe cerneret, nihilque propiùs aberat, quàm ut ipſe 26 Auguſti cum Roma in Albani poteſtatem incideret;quando hic ad urbem noctis ſilentio præſens,minùs cuſtoditam facilè habiturus fuiſſet , niſi falſa imagine inſtructæ per urbem defenſionis illuſus,ſe recepiſſet,Deo ultimam hanc Albani audaciam divertente. Qui tamen inter hanc armorum proſperitatem non deſtitit ad pacem irri-

Digitized by Google

1556.

irritatum Pontificem invitare , quam demùm neceſſitas ipſa perſuaſit.

CXXIX. Ingenti quoque clade Galli in Belgio violatas luunt inducias.

Nam violatarum induciarum pœnas, non in Italia ſolùm, ſed & Gallia Deus magnâ clade gentis exegit. Poſtquam enim iſtic Caſpar Colignius armorum Præfectus Duacum pridie Epiphaniæ fraude armiſque infelici aggreſſione tentaſſet, Lenſio etiam occupato exuſtoque, magnam prædam abegiſſet, Philippus Rex tantâ inter juratas inducias armorum inſolentiâ irritatus, Mariâ etiam Anglorum in ſocietatem belli adductâ, ingenti conflato utriuſque gentis exercitu, Sabaudo Duce, ipſa penetravit Galliæ viſcera, & Sanquintinum arctâ obſidione preſſit, quod cum Duce Annæo Monmorancio Stabuli Comite, & primo Regiorum armorum miniſtro , Franci introducto milite, à periculo vindicare conantur, commiſſæ ſenſim utræque inter ſe copiæ , prælio Francis exitiali X Auguſti conflixêre, cùm à Sabaudi hinc, illinc ab Egmondani Comitis equitatu abeuntes intercepti, poſt dimidiæ horæ pugnam diſſoluti, fugientes in præeuntem jam cum tormentis impedimentiſque peditatum illiſi, hos etiam turbatis ordinibus aut occidioni, aut hoſti ſe dedere coëgerunt. Apparatus omnis in manibus Belgarum Anglorumque, cum ipſo Monmorancio præcipuiſque belli Ducibus, vel cæſis, vel interceptis, relictus eſt. Cæſorum tria, Interceptorum quatuor ferè cenſentur millia Gallis non diffitentibus, licet hi attenuare cladem, extollere Hiſpani conentur. Certè hoc uno prælio Gallorum res ſpeſque attritæ haud leviter fuere. Nam Philippo Rege in caſtra , cum majore præſidio adventante, urbs, quamvis aliquod ſubſidium accepiſſet, 26 Auguſti dedita eſt, formidatumque, ne ad ipſos Pariſios Philippus, ſucceſſibus tantis audacior, duceret. Unde Henricus extrema virium colligens nobilitatem tota Gallia, ſub pœna amittendi honoris conſcribit, Pariſienſibus quotquot arma ferre poſſent, induit, ſuaſque in cohortes legioneſque diſpertitur, Guiſium ex Italia properatò revocat, arma Scotorum in Anglorum gentem concitat, Helvetios Germanoſque, quanto poteſt numero, conſcribit. Ut mirum videri queat, tantillâ, ut Galli jactant, clade, tantùm trepidationis incuſſum toti Galliæ fuiſſe. Hama deinde à Rege Philippo, à Sabaudo Noviodunum , & Chaunium in poteſtatem redacta ſunt. Quando propiori jam hieme Angli ſub Penbrocho Duce, acceptis ſtipendiis, ad ſua propugnanda remiſſi, facilem à Scotis victoriam retulêre , ut hi pacem pro gratiâ amplexi ſint, ceteris etiam victoribus , hoſte in præſidia ad ſolam defenſionem intento, nimis præpropero victoriæ fructu, quies data eſt, cùm Gallorum ardor , in tanti exercitus conſcriptionem impenſius, nec brumali frigore, niſi inſigni aliquo facinore, reſtinguendus videretur.

Henricus acceptâ ad S. Quintinum cladem omni ope, revocato etiam Guiſio, inſtaurare conatur.

CXXX. Guiſius ante diſceſſum pacem Pontifici perſuadet, quã benevolam ab Hiſpani impetrat.

Guiſius, ubi in Italia mandata Regis accepit , Pontifici nihil conſultiùs pace fore, ultimo diſcriminis impendentis metu, perſuaſit. Quare ne timore magis, quàm ratione amplexus oblatam toties ab Albano acceptare denique videretur, Venetis Florentiæque Duce conciliatoribus imploratis actum, ut Cardinalis Caraffa cum Albano, plena jam utriſque poteſtate illinc à Paulo, hinc à Philippo facta, Cavis convenirent, qui his legibus pacem concluſêre , ut ſingulari Philippi demiſſione, hic victus, Victor Paulus cenſeri poſſet. *Rex Philippus, aut ejus Legatus à*

1556 *Pontifice anteactorum veniam flagitet fœderi Gallico obnuntiet Pontifex, Regemque Philippum in gratiam recipiat. Vrbium arciumque poſſeſſionibus priores recipiantur Domini. M. Antonij Columnæ, Aſcaniique & Balnæi cauſa Pontificis Regiſque arbitrio conſervetur, Paliano interim*(quæ occulta conditio erat, quod Paulus pro ſua id familia ſperaret) *ſub cuſtodia utrimque ſervato, dum lis decidatur. Guiſio cum exercitu Gallico liber abitus commeatuſque ex Italia præbeatur.* His concluſis, Albanus poſtridie Idus Sept. Romam magnam populi applauſu, (quod, licet victor, reverentiâ S. Sedis pacem imploraſſet) ingreditur, pedeſque Pontificis, cum veniæ deprecatione, exoſculatus, præter captivos opulento Hiſpaniæ prioratu, pro filio Notho, donatus eſt.

Repulſam in Paliani petione paſſus Pontifex nepoti Legato indignatur.

Carolus etiam Cardinalis Pauli Nepos, honorificâ ad Philippum legatione miſſus, Palianum ſuæ rurſum familiæ, eliminatis Caraffis (quæ prima fuit armorum cauſa) Philippi donatione vendicare conatus eſt, ut poſtulantis hanc audaciam mirati, quem ſummo honore exceperant, nullo dimiſſuri fuiſſent, ni Philippus munificentiæ ſuæ exemplum daturus, duodecim illi millium ſcutorum cenſum chirographo aſſignaſſet, quo tamen dono magis legato, quàm Pontifici ſatisfactum eſt. Hicque reprehenſus, ceu mandatorum neglector eſt, quæ prima fuit Pontificis offenſa, quâ ab aliis ſenſim, ob morum in Nepotibus corruptelam, inflammatâ, ſeveriſſimus exactor æquitatis Pontifex, & hunc, & Nepotes alios aulâ ſuâ proſcripſit, juſtaque in ſe caſtigatione plexuit, quidquid ſanguinis indulgentiâ peccârat.

CXXXI.

Carolus in Hiſpaniam claſſe appellit, inſigni pietatis ſpecie, & Dei providêtia, cum prætoria eo expoſito, merſa ſit.

Pontus Heut l. 14 Strada de bel Dec. 1 l. 1 Surius in com. Godelev. in Ap. to. 2.

Carolus inter hæc ſuperioris anni 56 menſe Septembri quinquaginta facilè navium claſſe, ex Belgicis, Cantabricis, Anglicis ſeptimo die è Zelandiæ portu ſolvit, unà cum duabus ſororibus, feliciique provectus curſu, Laredum Cantabriæ oram attigit: ubi cùm exſpectatam diu terram attigiſſet, provolutus in genua eam tanquam brevi ſubiturus corpore, oſculo libavit: &, *Salve*, inquit, *exoptata mater, nudus ego quondam de utero matris prodii, tu rurſus nudum me recipies*, tum deprompta è ſinu Crucifixi effigie: *Te*, ait, *bone Ieſu, Duce tot hactenus expeditiones ſuſcepi, quibus cum hoſte non infeliciter pro reip. ſalute congreſſus ſum: quare & hanc ultimam pro animæ meæ bono, feliciique emigratione ſuſceptam, ſoſpitare digneris.* Vix abierat à claſſe Cæſar, cùm mare, quod placido hactenus illum ſinu tulerat, repente intumeſcere, tantaque collidi inter ſe vehementiâ naves, ut confracta, quâ vectus fuerat, prætoria, undis hauſta ſubſideret, quaſi ultimo honoratiſſimoque poſt tanti Cæſaris vecturam, officio perfuncta. Ita abſolutæ navigationis felicitati applauſerunt Superi, ut Cæſari ſe parſiſſe oſtenderent, etiam cùm nocerent.

CXXXII

Burgis clientes à ſe muneribus honorat.

Promovit hinc iter Burgos, ubi minuendo comitatui, munerandiſque quibuſdam clientium intentus tantiſper ſubſtitit. Explodendaque hic quorundam narratio eſt, qui pecuniarum promiſſarum indigentia hæſiſſe, nec ſine ſtomacho, quin etiam obortâ renuntiationis factæ pœnitentiâ, cenſent. Quis enim ſibi perſuaderi patiatur tot regnorum, tantarumque opum poſſeſſorem, poſt ingentem pecuniarum vim bello Germanico collectam, & Belgicos tot provinciarum cenſus adeò nudum appuliſſe in Hiſpaniam, ut repentè indigens, nec miniſtris quidem ſolvendis par eſſet, atq; ad illam animi dejectionem, & tanta excelſitate ſubitò

4

bitò deciderit, vir adeò firmi inconcuſſique in ſemel deliberatis animi, ut nec hominum, nec elementorum vis illam infringere hactenùs fuiſſet viſa. Ridiculumque eſt, quod Philippum Caroli filium poſtea dixiſſe comminiſcuntur, cùm Granvellanus monuiſſet: *anniverſarium hanc eſſe diem, quo Pater Carolus regnis ſe abdicaſſet*; excepiſſe enim Philippum, & *anniverſarium quoque eſſe, quo facti pœnituiſſet*. Certè qui ejuſmodi fabellis aſſentiuntur, iiſdemque, ceu probatis, chartas illinunt; hi mihi non in Carolo, ſed in ſeipſis animi judiciique infirmitatem declarare videntur. Humilium enim ea labes mentium eſt, ut cùm tam altas cogitationes vix queant in ſe concipere, in aliis vix poſſint credere. Nullus ſane vel dignus tanti commenti autor, quo meritò ipſe Philippus erubeſceret, ceu patris opprobrio delectatus, vel umbra pœnitentiæ, tam illuſtre Imperatoris factum obſcuraſſe comperta eſt. Qualis facilè invidorum quorundam, obtrectantiumque ejus gloriæ ſcriptorum oculis obverſari potuit, qui ex deſperatione inclinatæ felicitatis Carolum potiùs, poſt duram apud Metas repulſam, quàm ex virtutis ſalutisque impenſius curandæ ſtudio, ceſſiſſe imperio credunt, quin etiam hoc ipſum ambitioni gloriæ majoris imputant; ut cùm hanc deſperaret imperando augeri abs ſe poſſe, non imperando occupare conatus ſit, raritate facinoris Regum apices transgreſſurus. Quibus ut ego magis credam de recondita hominis mente conjectantibus, quam Carolo ſuæ cauſas abdicationis commemoranti, nunquam adducar: neque enim ad tam levem, quem ſuſtinuerat, infelicitatis impetum nutare tam excelſi Principis animus poterat, quem extremi nunquam caſus, vel in Africa, vel in Germania bellantem percellere, ſuaque deturbare conſtantia viſi ſunt. Jam verò ejuſmodi impulſum gloriæ mortalis ambitione, qua ad animæ ſuæ ſalutem majoremque Dei gloriam eniſus ſit, omnemque humanæ dignitatis faſtum calcârit, nec ipſe quidem Momus in homine carpſerit. Pauci tamen Principum, licet honoris gloriæque humanæ incrementis mirificè delectentur, hanc ambitionis Carolinæ viam conſectantur, laudandumque in tanto Cæſare impensè ſuſcipiunt; quod ſibi non ducunt imitandum.

1556 ios dimittit, nul'um que omnino pænitentis obtenũ tiat ẽnẽ argumẽtum reliquit.

CXXXIII. Vallisoleti ſubſiſtit & coram Proceribus regnum abdicat, ac N. potem ſalutat.

Certè Carolus Valliſoletum lecticâ vectus in frequenti Procerum Hiſpanorum conſeſſu, abdicationem hujus regni in Philippum ſolenni ritu, probantibus optimatibus & acceptantibus, iteravit; ut quantùm à pœnitentia facti abſuerit, manifeſtè liqueat: tùm inviſendi ſalutandique iſtic nepotis Caroli, ex prima Philippi conjuge Maria, non multò ante hujus mortem nati, cupidus, aliquantulùm ſubſtitit, ſuamque cum amplexibus indolem fruſtra inſinuare conatus eſt, quòd nativam adoleſcentis minùs probaret, infelicibus poſtea ferocientis juvenis vinculis cohibendam.

CXXXIV. Ad Eremitorũ Hieronymiana d S. Justi d fines

Cæſar, ut potuit, ad pietatem virtutemque animatum unà cum ſororibus reliquit, ſeque ad Provinciam Extramaduram, Luſitaniæ Caſtellæque fines inter, ad Monaſterium D. Juſti Eremitis D. Hieronymi in ſolitudine addictum, contulit, iſtic ab omni mundi & regnorum ſtrepitu procul ſemotus, uni Deo ſalutique ſuæ ultimum ætatis conſecraturus. Locus ille Sertorio fortiſſimo Romanorum Duci, Syllanâ proſcriptione damnato, amatus olim, fugienti latebras, doloque morien

Digitized by Google

1556 Caſtellum diſcedit, & anguſta cella habitat,

ti ſepulchrum præbuiſſe fertur. Octavo à Placentiâ Caſtellæque urbe ſitus lapide amœnitate non minori vallium, quàm collium, ita hiemis æſtatiſque injurias tẽperare ſolitum, ut ſalutaribus ad inſignem moderationem auris perfruatur, quæ afflicto Imperatoris corpori, ad animum inter ruinas illius erigendum inprimis erat optata. Domus hic illi jam anteventuro excitata fuerat, illius Monaſterii appendix, talis ex Caroli ipſius præſcripto, ut ſex ſeptemve in ea numerarentur cœnobiticæ cellæ, viginti in latum longumque complexæ ſpatium pedes. Unde aſpectus egreſſuſque pateret in hortulum fonte irriguum, & citris limoniiſque conſitum. Hoc ſibi tot regnorum Dominus, & gentium Imperator maximus deſignaverat ſtadium vitæ ultimum, quod, ut faciliùs decurreret, anguſtis concluſum finibus, Herculeas quidem Carolini ſymboli metas, ac columnas; ſed mutata nonnihil inſcriptione, *non plus ultra*, admitteret, ubi metator ille caſtrorum, ultima ſibi ſtativa poſt tot gentium victorias, ad cœlum expugnandum felici conatu fixit, laudabilius nunquam auſpicatus bellum, quàm quo cœlites ipſos, jactis quibuſdam velut religionis vallis, obſideret, victurus etiam dum caderet.

An. 1557. Ceteros hic Miniſtros dimittit, præter 12 ad ſua domeſq; miniſteria neceſſarios.

Huc igitur ſub exordium anni 57 è familia, quam ſecum duxerat, ſexaginta capitum; Scarandillam ad vicinum municipiũ omnes dimiſit, præter duodecim, quos ſecum ad domeſticum uſum ſervitiumque detinuit; uno ſolùm equo in uſum ſervato, quo nonnunquam ad vicinas ſilvas, aliquo ſatellitum comitante, animi gratiâ ferebatur. Victus alimentumque frugale adeò, ut è centum ducatorũ millibus, qui ex annuo cenſu obveniebant, vix quatuor ab ipſo millia inſumpta ſint, reliqua pauperum impenſa neceſſitatibus, & calamitoſorum hominum emolumentis fuerint.

CXXXV

Quænã Caroli, in hoc ſeceſſu, mentis corporiſque occupationes fuerint.

Prima Caroli cura, quæ ſalutis in deceſſu regnorum erat, manſit in ſeceſſu. Solennis illi alias inter graviſſimas quoque bellorum curas occupatio fuit, in Canonicis Eccleſiæ horis Pſalmiſque Davidicis matutino tempore evolvendis, hos deinde dùm valetudo pateretur, cum Monachis etiam pſallendo decurrere familiare, tùm illuſtria ſanctorum hominum, pietatis virtutumque aliarum decora è volumine aliquo, legendo, audiendove proſequi uſitatum. Ad hæc ſua erant labori, dùm poſſet, corporis, ſua ingenioſis quibuſdam commentis ad exitum deducendis diſtributa tempora. Viſus eſt areolis in horto partiendis triumphales commodare manus, inſititiiſq; pomorum ac pyrorum ſurculis infecundos aut amaros, fructibus maritare truncos. Quin etiam mathematicis nonnunquam indulgere, cum Janello Turriano illarum rerum peritiſſimo, artificiis, & nunc horologiorum moderandis rotis, quàm bellicorum olim tormentorum præeſſe jucundiùs: nunc aquis non minùs ducendis, quam militibus olim peritam adhibere manum. Illius quoque experimenta Archimedis, ſui ingenii felicitate, ad novas quaſdam machinationes aquarum transferendarum exacuere. Ut quod deinde ab hac ſolitudine reverſus, poſt mortem Caroli, Turrianus opus molitus eſt, Tago amne ex Toletana valle in mõtem traducto (ut ſua non minùs arti, quam naturæ miracula ſuppetunt) id communicata mentis perſpicacitate Carolus, haud parùm promoviſſe exiſtimatus ſit. Et Turriano curæ erat, ut aliis aliaque præſer-

Digitized by Google

1557.

ſertim à menſa,dùm animus à ſeverioribus avocandus ſtudiis eſt, oblectatiunculis artis ſuæ diſtineret,ut nonnunquam evolantes de ſinu artefactas aves depromeret, nonnunquam armatas interque ſe pugnantes educeret in menſam equitum peditumque fabrefactas phalanges, ubi & ſuis quæque tympanis tubisque præluderent. Quodque ad utilitatem non minùs, quàm oblectationem faceret, molas è ferro,ſuâpte machinâ verſatiles,tantæ condidit ſubtilitatis; ut ſub Religioſi manica occultari;tantæ virtutis,ut triticum octonis hominibus alendis ſufficiens, quotidie poſſent conterere, ne ſolas Archytæ columbas,aut Myrmecidis quadrigas ex antiquitate admiremur. Sed hæc à ſanctioribus curis diverticula atque oblectamenta,principio crebriora,ſenſim eviluêre, animo ad inclinatæ jam ætatis reliquias uni Deo ſalutique dicandas magis intento,ut hic detrimenta corporis in ſuum indies emolumentum, divina ſedulitate transferre videretur. Hinc crebra noxarum deploratione atq; expiatione mundare coram Sacerdote mentem,cœleſtique eandem epulo reficere: quanquam interdùm,non jejuno ob imbecillitatem ſtomacho,facultate ejus rei ſibi à Pontifice delatâ,quin etiam flagellis,exorbitantis quondam corporis voluptates, ſeriâ caſtigatione inflictis,vindicare,ac ſuo ad præterita etiam vitia cruore erubeſcere. Manſitque in manibus Philippi filii Regisque ejuſmodi flagellum patrio reſperſum ſanguine, quod moriturus Philippo III filio ſuô, cum avitæ virtutis commendatione,nec abſque tenero pietatis ſenſu,tranſcripſit.

CXXXVI. Philippo victoriam indicanti,poſcentiq; conſiliū; reſpondet illud impoſterum non à ſe,ſed Conſiliariis petendum.

Suam huc ad S. Quintinum victoriam Carolo Rex Philippus per Legatum ſignificavit, ſimulque rerum ex illius eventu agendarum conſilia Patris oravit. Cui ita reſpondit Carolus,ut ſibi gratum quidem ejuſmodi nuntium, at minimè improviſum fuiſſe diceret; quod Deus tam apertos induciarum, & recentium quidem violatores, haud ſoleat ferre impunitos. Ceterùm quod ex ſe poſceret conſilium,id minimè à ſe,& præſenti in re, & ſecuturis in caſibus requirendum eſſe. Habere illum penes ſe non minùs perſpectæ fidei, quàm probatæ experientiæ viros, eorum auditis ponderatisque rationibus, ultimo ad Dei opem gratiamque implorandam confugiat,ac ſic denique quod viſum pluribus melioribusque fuerit,quodque ad majus reip.& divinæ gloriæ bonum faceret,hoc ſecurus amplectatur. Ita ſapientiſſimè Carolus,etiam cùm ſubterfugeret,optimum filio conſilium reliquit.

Porrò dùm in hac ſolitudine eis animi corporisq; laxamentis piè indulget Carolus,intelligit ſe Romæ etiamnũ pro Imperatore ſummo haberi. Negabat enim Pontifex ei renuntiationi vim ineſſe,quæ autoritate ſedis eam ſupremam dignitatem conferentis peracta non eſſet. Unde admiratus Carolus eſt,ſe poſt abdicationem licet invitum adhuc imperare. Legati ad Septemviros in Germaniam appulerant,ſed plurium Electorum mors,aliaque impedimenta,comitiis in alterum annum dilatis,eoſdem otioſè,non ſine Naſſavii Principis inter agnatos hæreticos morantis exitio, diſtinebant. Unde is, pro raro Legationis perfunctæ munere hæreſin,everſionemque tot Provinciarum in Belgium reportavit.

CXXXVII. Trium Electorum ...

Porrò Electores ad Rhenum tres uno mors anno, nec ſine ordine, velut cum flumi-

1557. flumine deſcendens, ſuſtulit. Primus Fridericus Elector Palatinus 4 Cal. Martii ex hujus vitæ ſtatione avocatus eſt, mutatæ religionis Patrum, rationes coram ſupremo tribunali editurus. Cujus utinam acta ſicut & alterius Friderici Saxonici extarent ad exemplum mortalium, quos ille novandæ religionis pruritus inceſſit! At Superis id placitum non fuit. Erit, cùm abundè cognoſcentur; ſed lubricis in ruinam, ſtantibus in gloriam. Nec multò poſt hunc Joannes Auguſtæ Trevirorum Archiepiſcopus, inter poſtrema Iſenburgicæ familiæ decora, Catholicæ religionis invictus defenſor mortem oppetiit, ſubeunte in cathedram, Joanne à Petra, Adjutoris jam ante munere variiſque legationibus, cum eximia prudentiæ laude, perfuncto. Cujus, dùm hæc recolo, pronepos Carolus Caſparus à Petra eadem ſede potitur. Denique Adolphus Archiepiſcopus Colonienſis die 20 Sept. morte eſt ſublatus, non illius ſolùm Diœceſis, ſed Eccleſiæ Germaniæ adverſus heterodoxos columen: cujus, ſeu metu, ſeu reverentia, Guilelmus Dux Juliæ, ſatis in religione frigidus, ſtetit tamen, licet contentionibus de juriſdictione Eccleſiaſtica (quam ſibi Adolphus, Ducis in terris priſco more liberam vendicabat) ſubinde colliſis. Alter ex Schawenburgica familia Comes Antonius, frater fratri raro exemplo, in Colonienſi infulâ ſucceſſit. Hæc etiamnum ſuperiori anno 56 mors in Germania perpetravit, cui hoc anno 57 Januarii 8 die inſignem adjecit religionis novæ victimam Albertum Brandeburgicum illam Germaniæ totius, per tot bella, vaſtitateſque latè perpetratas facem incendiumque, qui denique in flore ætatis, deſertus ab amicis & hoſtibus, Deo hominibuſq; execrabilis, Phorcæ in Badenſi ditione, computruiſſe vivus, & pediculari morbo inter ſummos cruciatus, extinctus memoratur. Illo fruitus mortis apud alios ſolatio, quòd cùm vivum deploraſſent Germani, mortuum non lugerent. Alia Principum hujus temporis fata prætereo, cùm hæc ad memoriam jactatæ per funera magnorum Germaniæ comitiorum procraſtinationem queant ſufficere. Convenerant ordines Ratisbonæ ſuperioris anni tempore, Ferdinandumque poſt Auguſtanam pacem urgebant ad finiendas religionis per imperium controverſias, aut Synodo nationali (nam univerſalem averſabantur Lutherani, & Catholici quoque impediebant) aut colloquiis, vel denique comitiorum ſententia. In his enim ubique ſe potiores fore credebant Proteſtantes, quanquam ipſi aliis aliiſque inter ſe ſubnaſcentibus ſectis, quotidianis pænè miniſtrorum conflictibus, non leviùs, quàm nuper cum Romanis luctabantur. Et validiſſimo quidem impetu Sacramentariorum, quorum hoc tempore Calvinus Bezaque Duces, Lutherani quatiebantur, præcipuis horum Magiſtris ad illorum ſenſim præcipitia (ut in ſemel impulſis facile eſt) deviantibus, ut mox apertiùs prodendum eſt.

Et Alberti Brandeburgici infelix exitus.

CXXXVIII. *Inſtituti Wormatiæ colloquium magna diſſidio ne & cõfuſione Lutheranorum ſolutum.*

Ferdinandus rei neceſſitate Romam perſcripta, admiſit inter eruditiſſimos quoſque utriuſque religionis, hinc atque hinc duodenos colloquium, idq; Wormatiam ad 13 Martii anni 57 conſtitutum eſt. Pontifex quanquam improbaret factum, miſit tamen Petrum Caniſium, validum ex Societate Jeſu Romanæ antiquæque fidei, ut jam ſcriptis monſtraverat, propugnatorem. Huic acceſſere Michael Epiſcopus Mersburgenſis, Delphius Suffraganeus Argentinenſis, Fridericus

1557.

Goldaſt. Conſt. Imp to 3. Rovar. l. 5. Sur. in com. Palav. l 14. c. 6. Acta Imper.

cus Staphylus ex heterodoxorum traductus caſtris, & duo Thologi Lovanienſes. Nam Gropperus, Colonienſis illud Eccleſiæ lumen, ut hunc actum illuſtraret (quem auctorum potiùs religionis tenebras, quàm diſcuſſurum ſentiebat) quantumvis orante Caniſio, induci non potuit. Qui non multo poſt anno 59 Romam purpuræ gratiâ evocatus, hanc ſupplex evitavit, eodemque anno, glorioſiùs, ſine illâ admiſſâ, ibidem juxta Adrianum Pontif. ſepultus eſt. Ex altera parte in aciem producti anteſignani duodecim Proteſtantium, quorum mox depromam nomina. Præfectus diſputationi arbiter directorque controverſiæ à Ferdinando Rege Julius Pflugius Epiſcopus Naumbergenſis, juſſique ante omnia de modo concordandi diſceptare, ac de eodem ad Ferdinandum referre, cui per Carolum fratrem jam ſæpiùs commonito, cautela erat, ne quid inconſultis priſcæ religionis Theologis admitteret. Diſceptatum primo igitur de concordandi methodo cùmque aliam Confeſſioniſtæ Auguſtani præter Scripturam S. eamque in dubiæ interpretationis locis, per non dubia Scripturæ loca exponendam aſſererent; cetera verò eo modo per Scripturam nō definita in fide acceptanda non eſſe ſtatuerent: juſſi edere exemplum, quo ſuos contra Romanos fidei articulos hoc pacto firmarent, acceſſuris ultrò Catholicis ſi id poſſent: cùm de originali peccato, quod in concupiſcentia ponunt, id conarentur, repentè non exponendi ſolùm ratione; ſed & opinionibus ex Scriptura hauſtis, inter ſe pugnare comperti ſunt. Quod Catholicis jam ſat fuerat præviſum. Quare prudenter Julius hanc quæſtionem ingeſſit: cùm hæc religionis conciliatio, vi pacis, inter ſolos Catholicos & Auguſtanæ Confeſſionis homines inſtituta ſit, declarandum ante omnia eſſe, ceterosne ſectarios, ut Zwinglianos, Oſiandriſtas, Anabaptiſtas, Synergiſtas Adiaphoriſtas, alioſque ab Auguſtana Confeſſione diſſentientes ipſi damnent, ſoliq; Auguſtanæ Confeſſioni decreverint inſiſtere? Tùm contrahere humeros, inter ſe conferre ſermonem, diffidere ac contendere, incerto ſententiarum æſtu, his aſſerentibus, illis negantibus, ut jam ſolius Scripturæ patrocinium ad hujus litis deciſionem deficeret. Schnepfius, Strigelius, & Stoſſelius, Theologi filiorum Friderici Saxonis, & cum eiſdem Morlinus & Sacerius aſſertè ſtatuerunt: reliquos ſe omnes à Confeſſione Auguſtana diſſentientes Sectarios damnare. Septem verò reliqui, ut Melanchthon, Brentius, Bullingerus, Illyricus, & Auguſti Electoris Theologi negarunt hos, niſi cauſa ante legitimè cognita damnari poſſe, ceteroſque à ſe rejecerunt; quod ſoli Auguſtanæ Confeſſioni adhærentes reciperent diſſentientes ab eadem damnarent. Unde cum magna Proteſtantium inter ſe diffidentium confuſione hoc colloquium abruptum eſt, patuitque, quis ex ſola Scripturarum deciſione fructus concordiæ, inter illos ubi quiſque ſibi interpres optimus, ſperari poſſit. Cùm, ut Sampſonis vulpes caudis colligatæ, in diverſa capitibus abeant, uni Eccleſiæ Catholicæ adverſentur, ipſi verò diverſas ſibiq; oppoſitas erigant. Et hi quidem ſeptem, qui turpiſſimè hoc colloquio ab Auguſtana Confeſſione deſciverunt, hujus erant religionis Proceres, ejuſque conditor Melanchthon: ut duorum Nicolaorum Ambsdorffii & Galli Symmyſtarum ſcriptis acerbiſſimè jactati ſint; quod conſtaret Sectarios ceteros in graviſſimis,

Lutherani in hac quæſtione, num Zvvinglianos aliaſque ſectas damnarent, hæ-rent & diſſentiunt.

de

1557. de lege, & Evangelio, de juſtificatione, bonis operibus, ac Sacramentis, controverſiis diſſentire, palamque jam contentioſiſſimis inter ſe ſcriptis, mutuâque in ſe invicem damnatione exarſerant; ut Joachimum Weſtphalum, & Calvinum recentibus exemplis perpetraſſe conſtabat. Unde apparuit nullum commune remedium hæreticorum ad ſanitatem reducendorum, niſi vel iræ, vel miſerationis divinæ reperiri poſſe; iræ, quâ bello calamitatibusque ad obſequium Eccleſiæ intrare compellat; vel miſerationis, quâ per divina prodigia, aut infuſum cœlitus gratiæ lumen, ad mentem nonnullos revocet, quod equidem in hac caligine verſantibus ex animo precabor. Ex hoc tam infelici exitu, omnis deinde Proteſtantium ad colloquia aſpirantium pruritus quievit, frenumque repertum eſt, quo poſſent indomiti illi ſpiritus, ſi non amore veritatis, confuſionis certè metu contineri. Sive enim diſſentiant à Sectariis aliis, confunduntur, quod ſuo ſe falli principio ac Scriptura Judice diſſentire, non poſſint negare: ſive conſentiant, majori ſuorum opprobrio jam à cœpta religione diſciſcunt.

CXXXIX. Bellis per Italiam compoſitis Dux Guiſius ad Henricum novo jam exercitu inſtructum reverſus in Galliam, mediâ hieme minimè quieſcendum ratus, cùm, Monmorancio capto, ſummum ipſi exercitus imperium delatum eſſet, ut inſigniori aliquo facinore contractam in Italia negligentiæ maculam, cladem que nuper ad S. Quintinum acceptam compenſaret, ipſis Januarii calendis anni 58 Caletum Anglorum, in litore Belgico, portum aggreſſus eſt, poſtquam fluctuante aliquandiù exercitu alibi vim minatus, huc denique convertiſſet. Præmonuiſſe Philippus Anglos de periculo fertur, ſuumque etiam obtuliſſe ad firmandum præſidium militem; ſed cum illis hoc parùm videretur tutum, hoſti præ amico locum reliquerunt. Guiſius enim tantâ violentiâ tormentorum muros impulit, ut illa tridui hinc itinere audita Antwerpiæ, ſeptimoque die patefacto aditu, priuſquam Angli aut Philippus ſubſidio adeſſe poſſent, victor nobiliſſimum hunc Anglorum portum, quo in Galliam potiſſimùm ducentorum annorum retro ſpatiis formidandi hoſtes effundebàtur, Guiſius ſubiit. Anglos loci munitiſſimi fiducia ſecuritasque perdidit, in quo ſe Galliam compedibus conſtrictam Angli tenere, aut, ut alii, claves Galliæ ex angulo ſe ferre ſuſpenſas jactabant, quemque Eduardus III Rex, anno pænè integro, terrâ marique preſſum expugnarat, Guiſius unius hebdomadis opus fecit, tantâ gloriâ, ut à totâ illi Galliâ, voce, ſtylo, triumphis applauſum fuerit. Guinâ haud multò poſt ad deditionem coacta, & Hamâ ab Anglis profugis deſerta, jam ſolo terrore armorum vicem fungente, Hinc Guiſius per Arduennam exercitum deflectens, præter alia minoris momenti oppida, fortiſſimum ad Moſellam propugnaculum Theodonis villam occupavit.

An. 1558. *Belcar. l. 28. Nata. l. 11. Heuterus l. 15 in Philip.* Guiſius in hieme Caletum improviſo obſidet, expugnatque rarâ ſui nominis gloriâ.

CXXXX. Thermeus Mareſcallus Galliæ cum parte exercitus Caleto propugnator relictus, non infelicibus auſpiciis, Dunckercam expugnavit, dum denique poſt tot clades, velut è ſomno Philippus evigilans, Emmanuelem Sabaudiæ Ducem adverſus Guiſium, Lamoralem verò Egmondanum Comitem adverſus Thermeū deſtinat, ipſe poſtremo cum majoribus copiis, eò ubi res poſceret, acceſſurus. Eg-

Thermeus Galliæ Mareſcallus ab Egmondano ad Gravelingam proſtratus ceditur.

1558.

mondanus Thermeum haud procul Gravelinga, ad oſtium fluminis Ha , prædâ gravem nactus; cùm, celeritate uſus, præoccupaſſet iter, ad pugnandum coëgit, licet relictis ipſe à tergo bellicis tormentis nudam hoſtilibus cogeretur aciem objicere. Quod eo ardore factum, ut primum horum impetum pluribus licet cadentibus, ipſoque Egmondani equo, ſuſtinerent, tùm immiſſo equitatu tormentorum præfectos cum iiſdem occuparent , ac ſubinde cum equitibus equites, cum peditibus pedites ancipiti diu marte dimicarent; donec caſu allapſæ Anglorum naves bellicæ decem, æſtuque marino in oſtium fluminis illatæ, cùm Gallos pugnâ illic arctari intelligerent, re Egmondano ſignificatâ, militarem è navibus tormentorum grandinem depluunt, ut dejectis poſtremò animis, quot ferro non ceciderant, victoris ſe clementiæ permitterent, vexillis, impedimentis, bellicisque machinis & apparatu in Belgarum manibus relictis , Thermeus in capite ſaucius, inter ceteros captivus fuit: ut alternante fortunâ bellorum, Gallis fortiſſimi cum milite Duces, Belgis urbes eriperentur. Illorum plures tribus cæſi millibus, totidemque captis: ubi vires acciſæ eſſent, Rex Henricus quantis potuit copiis ſubvenit: nec ſegnis rerum Philippus triginta facilè peditum, equitumque millia quatuordecim Dorlanum, velut oppugnaturus ducit, contraque Rex Henrico haud procul Ambiano caſtra objicit.

CXLI. Accepta clade rurſum Galli ad pacem inclinantur, ſed mors Reginæ Angliæ hãc ob alia conſilia differt.

Ubi cùm inter mutuas velitationes tribus ferè menſibus Reges hærerent, neutrâ partium ad decretoriam pugnam, ſuis è caſtris prodeunte, actum pro conſtanti pace acriter, Monmorantio, & Mariâ Anglorum Reginâ, incenſis hanc ſtudiis promovente; ſed hujus inopinata mors, rem penè confectam diſtulit. Variorum in hoc regnum affectionibus deſideriiſque tanquam ventis, hanc pacis biremem, in diverſa jactantibus; cùm Rex Henricus Mariam Reginam Scotiæ regii Anglorum ſanguinis puellam, quam nuper Franciſco filio ſuo quindecenni Scotorum Rege coronato deſponderat, Anglis nequicquam offerret, qui Eliſabetham Henrici ex Bolena filiam, ex Patris teſtamento prætulerunt, cum quâ ne Philippus rurſum ſociaretur, metuenda Gallis conjunctione, ſpem Philippo & honeſtæ pacis, & nuptiarum tam Regi , quàm Sabaudo ſua ex domo fecit. Unde bellorum utrimque aculei magnopere hebetati, in pace demùm conciderunt.

Sander de Schiſm. Angl. l.3 Palav. in Trid. l.14 c.8

CXLII. Eliſabetha à Põtifice repulſam paſſa, cũ regno rurſum deficit.

Eliſabetha Catholicæ magis religionis fronte, quàm mente regnum ingreſſa, ad Paulum Pontificem Legatum miſit, qui à ſe tanquam Angliæ Regina Pontifici obedientiam deferret, ſed negavit Paulus hanc ſe poſſe agnoſcere, in ſucceſſione, legitimam , cujus natales ceu illegitimi à Sede Romana damnati eſſent. Quem Pontificis rigorem, totius regni, nondùm ſatis per Cardinalem Polum (nuper quoque à morte Reginæ defunctum) in Catholica religione ſtabiliti, obverſante ante oculos diſcrimine, ſunt qui accuſent; ſed contra alii, æquitate, ajunt, etiam mundo pereunte, non eſſe decedendum. Et certè Anglia, hoc iterùm caſu, apud veros Judices, periit, cùm in deſertos errores (ut ad deteriora proni ſumus) uno impetu, favente nobilitate ac vulgo prolapſa rediit, non tam facilè à recidiva hac febri, licet expertiſſimi non deſint Medici, nec profligatæ omnino indoliſſnatio ſit, ad ſanitatem reditura.

1558. Godolevaeus de abdicat. Caroli tom 2. hiſt Ger. Palav. ſup. c. 6.

CXLIII. Legatorum Cæſaris abdicatio cunctanter ab Electoribus admiſſa, à Pontifice rejicitur, fruſtra aliis obnitentibus.

1558.

Hæſerant in Germania hucuſque Legati Caroli Imperatoris, neque ulla in comitiis facta renuntiatio, quod nec Ferdinandus, nec Septemviri hac magnopere delectarentur. Ille quidem ultro cum morte Caroli brevi obventuram videbat dignitatem, quæ citra controverſiam eſſet; ideoque non exiſtimabat, muneribus apud Legatos, precibusque apud Pontificem, cùm tantillâ temporis, quo Carolus victurus eſſet, uſurâ, operosè redimendam; hi ſe quoque inconſultis abdicaſſe Imperatorem minùs eſſe probandum cenſebant. Cùm, ut in generatione à primis cauſis ad ultimas, ita in reſolutione ab ultimis ad primas redeundum videatur. Naſſavius tamen, cum Seldio & Hallero in comitiis Francofurtenſibus ad Mœnum menſe Februario anni 58 auditi ſunt, & 24 die, qui S. Matthiæ Apoſtolo ſacer eſt, ſingularique ſemper Caroli felicitate notatus fuit, renuntiatio Cæſaris, quanquam non ſine obmurmuratione, acceptata eſt, imperiumque ſolenni cæremoniâ, pridie Idus Martii, in Ferdinandum fratrem quinto & quinquageſimo ætatis ipſius anno translatum, fidesque & obedientia, ut Imperatori, præſtita. Sed conſultius facturum fuiſſe Ferdinandum, ſi mortem ante Fratris exſpectaſſet, quàm imperium, mox patuit. Nam Pontifex rebus Auſtriacorum, atq; iccirco etiam ſingulariter Ferdinandi offenſus, quod is inconſultâ Romanâ ſede multa in comitiis colloquiisque de religione tractaſſet, pacemque huic iniquiſſimam Paſſavii Germanis indulſiſſet, utriusque in Euchariſtia ſpeciei uſum permitteret Auſtriis, Maximilianum filium pænè in conſortio & familiaritate hæreticorum educaſſet, ut ex illa contagione nihil adhærere, vix credibile appareret. Quare, cùm negaret Pontifex Electoribus aliam, quàm à morte Cæſaris, eligendi Imperatoris facultatem competere, hanc in Concilio Cardinalium irritam eſſe electionem, uti & ante Caroli abdicationem, declaravit, multoque id maximè alio etiam ſtatuit ex capite, nempe hæreticorum Principum irritâ ad Romanum Imperatorem deſignandum poteſtate. Hac enim non minùs affirmabat, quàm Romana fide excidiſſe; cùm non niſi illius virtute niteretur, ut ex Carolinæ Bullæ legibus compertum ſit. Hinc Martino Guſmanno, ex Hiſpanica nobilitate Romam, legationis munere à Ferdinando deſtinato, miſſus obviam, qui ſignificaret: abſtineret Româ, ubi pro Legato Cæſaris accipiendus non eſſet. Unde is ad Tiburtinum digreſſus agrum ſubſtitit, dum Ferdinandi hoc in caſu decreta acciperet. Pariter Philippi Regis hac in cauſa Orator excluſus eſt, & quamvis privatim Guſmannus admiſſus auditusque, Gropperus etiam tùm Romæ apud Pontificem, de Germaniæ rebus erudiendum, ageret, omni eloquentia, & Ferdinandi incorruptam in fide mentem, & neceſſitatem admiſſorum, ſine quibus funditus omnis religio evertenda fuiſſet, Paulo ante oculos proponerent; is tamen, quâ erat animi, in ſemel conceptis obfirmatione, nullis ſe deduci à propoſito rationibus paſſus eſt; ſed Guſmanno reſpondit, Legationem à ſe ad Carolum Imp. miſſum iri, cum quo tantæ rei deliberationem ſuſcipiat, ut fallendi magis negotii, quàm abſolvendi conſilia ſpectaſſe viſus ſit. Nam nec morte Cæſaris quidem, poſt trimeſtre nuntiata, hac ſua opinione dejici potuit, donec annuo vix poſtea decurrente ſpatio, mors cum vita obſtinationem eripuit, Pio IV ſucceſſore omnia ad votum Ferdinando largiente.

Sol-

Digitized by Google

Sollicitabant hoc eodem tempore Ferdinandum Imp. Livoniæ periclitantis caſus, iſtic enim Archiepiſcopus Rigenſis è Brandeburgica gente libertate religionis admiſsâ, haud levi hanc gentem diſcrimini objecit, cùm domi hæreſis, foris Moſcus oppugnaret. Sed duo laudatiſſimi Ordinis Teutonici Magiſtri, è Weſtphalica inferioris Saxoniæ nobilitate, & Moſcorum ſe inſultibus priſca contrà hanc gentem æmulatione decertantibus oppoſuêre, & religionem orthodoxam tutati ſunt. Donec gemino externo juxta domeſticoque hoſti fuit ſuccumbendum. Prior horum (quod in utriusque familiæ hoc tempore tam Paderbornenſem, quam Monaſterienſem principatum obtinente, laudem commemoro) Henricus à Galen fuit, qui Magiſtratus Teutonici clavum, ſtrenuâ adverſus Moſcos operâ, & injuriarum vindicatione ſuſtinuit, glorioſaque ſuperioris anni morte defunctus, in manibus ſucceſſoris Guilelmi à Furſtenberg reliquit. Hic civili ab hæreticis paſſim invaleſcentibus & ſacra profanaque violantibus, hoſtilique bello à Joanne Baſilide ferociſſimo Moſchorum oppugnatus Duce, (quod ſuorum everſa ab hæreticis templa, interverſumque ſolenne tributum quereretur) cùm impar tot hoſtibus eſſet, ad Germanici imperii Proceres ſub cujus clientelâ Magiſtri erant, pro auxilio confugit. Sed Nerviâ Torpatoque in Moſcorum poteſtate relictis, cùm difficile eſſet adverſus tam potentem hoſtem patrocinium, nec in ſequentibus Auguſtæ comitiis aliud præter centum aureorum millia Germani Legatis Furſtenburgii deferrent, hic fœdere cum Sigiſmundo Polonorum Rege inito auxilia contra Moſcum pactus eſt, translatoque in Gothardum Ketlerum Magiſterio, ad quietem, ſenio gravis, conceſſit. Quanquam hanc illi Moſcorum arma & captivitas inviderint. Porrò Ketlerus denique Alberti Brandeburgici exemplo à fide & imperio ad Polonorum clientelam perfidè transgreſſus, oſtendit quàm potens regnorum transformatrix diſcordia ſit hæreſi religionis animata.

1559 *App. Scard. Operum hiſtor. to. 3 Chron. Livon.* CXLIV. Livonia bello ac hæreſi afflicta, ab imperio deficit.

Pontus Heuter. in vita Philip. l. 13 hiſt. Belg. Haraus. hiſt. Ger. Godle.

Et certè hujus imminentis mali timore, quod intimis jam regni Galliarum viſceribus gliſcere Henricus Rex, externis hæreticorum Principum temerè auxiliis è Germanis Helvetisque in regnum admiſſis, ſeriùs quàm par animadverteret, pacem diu agitatam cum Philippo Hiſpaniarum Rege Cambriſii, haud procul Cameraco (unde Cameracenſis dicta eſt) concluſit. Priùs tamen cum Eliſabetha pactus, quingenta aureorum millia ſe perſoluturum, ſi poſt octennium, Caletum non reſtituat. Inter Reges igitur 3 Nonas Aprilis anni 59 convenit primò Ferdinando Rom. Rege faces ſubjiciente, *ut ad religionis diſſenſiones tollendas Concilium generale impulſu omnium urgeatur. Deinde ut reſtitutio utrimque omnium fiat locorum quæ octennio integro vi dolove occupata ſint. Quâ lege S. Quintini fanum, Chaſtelletum, Hama, Francis: Theodonis villa, Mariaburgum, Ivodium, Danvillerium, Monmedium Belgis reddita. Terovvanus ager, vetita arcis inſtauratione, Gallis relictus, parte Eccleſiaſticorum bonorum Audomarenſibus addicta, Heſdinum illique conjuncta Regi Philippo maneat, cum Charloij comitatu, ſed jure clientelæ penes Henricum perſiſtente. Comitatus ſani D. Pauli Dominæ Tutevillæ, Marchionatus Monſerratenſis Mantuano Duci, Mediolanenſibus Valentia, Genuenſibus adempta in Corſica reſtituantur. Tertiò Rex Philippus Eliſabetham*

CXLV. Pax Cameracenſis denique inter Henricū & Philippum ſtabilis inita, qua & Sabaud. reſtitutus & geminum conjugiū celebratum in cujus ludis Henricus interiit.

1558. *bethain Regis Henrici filiam uxorem cum dote quadringentorum millium aureorum liliorum ducat: Emmanuel verò Philibertus Sabaudiæ Dux Margaritam Regis ſororem cum dote trecentorum millium & reſtitutione Sabaudiæ & Breſſæ Ducatibus conjugem habeat. Cui dono accedent comitatus novem, principatus Pedemontanus, Marchionatus Cheuræ, reliquaque à Patre olim poſſeſſa, exceptis quinque locis, in quibus Turinum & Pinerolum in poteſtate Henrici relinquendis, dum vetus de finibus controverſia, intra triennium, ut cura erit, finiatur. Philippus viciſſim Sabaudo abs ſe poſſeſſa, Vercellis & Aſta demptis, donec Henricus ceteris cedat, ſtatim reſtituat.* Unde factum memorant, quod Gallis hac pace nonaginta & octo urbes arcesve ſuis præſidiis cuſtoditæ, Philippo, Sabaudo aliisque, non ſine querimonia decedentium, & hanc pacem deſcribentium reliquerint. Qui profectò patriâ cæci affectione, non expenderunt, illa, quæ injuria fuêre, Sabaudo præſertim, adempta, jure fuiſſe reſtituenda. Actum quoque ut de Metenſium, Tullenſium, & Virdunenſium Epiſcopatibus Germaniæ ademptis, cum Ferdinando Henricus paciſceretur, quo nomine utriusque partis Legati Auguſtam Vindelicorum ad comitia menſe Martio celebrari cœpta, deſtinari. Sed hic nihil effectum, quod Galliæ Rex expenſas in Germaniæ bellum factas, ante ſibi rependi poſtularet; ubi fruſtra ad juſtitiæ titulos recurſum, cùm expenſæ hæ in rebelles contra legitimum caput parùm æquè cenſerentur. Porrò celeberrima hæc maximèque conſtans inter utramque gentem Camaracenſis pax tertio Nonas Aprilis ſequentis anni 59 concluſa, & quatriduo poſt Lutetiis Pariſiorum incredibili hominum gaudio plauſuque eſt promulgata: aſpirantibus ad quietem univerſis. Hanc tamen hæreſis, non multò poſt, primùm Gallis, deinde & Belgis funeſtiori multorum inteſtino diſſidio, quam externo bello, eripuit. Nuptialia Philippi (cujus pronubus Dux Albanus) cum Eliſabetha incredibili apparatu celebrata ſunt, omnibusque lætitiæ inſtitutis peracta, ſed funerali Henrici Regis exitu terminata, cùm is in haſtiludiis fortiſſimos quosque provocaret, & ex Comitis Mongomerii diſſilientis haſtæ fragmento, dextero graviſſimè oculo, per hiatum galeæ, transfixus undecimo poſt die, 6 Iduum Julii, occubuit, magno hæreticorum, quibus perſecutionem inſtruebat, ſolatio atque incremento.

CXLVI. Carolus in ſua eremo, poſt funebria matri & ſibimet novo exemplo celebrata piè moritur.

Hujus ex pace gaudii, ex morte Regis doloris ſenſum, præverterat ſua jam morte Imperator Carolus. Ille enim poſtquam in Hieronymiana ſua eremo inter Religioſos viros, anniverſaria Matri funebria perſolviſſet, cupiditate eaſdem quoque funeris exequias ſibi appoſitè ad animæ ſuæ expiationem perſolvendi captus, poſtquam illius loci Religioſum Joannem Regulam, quo ad conſcientiæ moderationem utebatur, conſuluiſſet, neque is, licet inſolitum pietatis opus, affectanti Carolo prohiberet: apparatum ſibi funebrem, tumulumque ceu jam mortuo media jubet æde exequialem ſurrigi. Tùm ſacrificium in ſolatium morientis conſuetâ Monachorum pſalmodiâ rituque peragi. Pullo circum habitu parietes veſtiti, funaliaque juxta tumulum totoque templo collucentia, interque hæc mæſtus concentus, lugubresque familiarium vultus, vocesque requiem iterùm iterùmque precantium, Spectabat Carolus etiamnum vivus, mortis

tis

Digitized by Google

tis ſuæ haud procul abſentis imaginem,ſibique non minùs beatam hanc,felicemque ad vitæ immortalis tranſitum,ceterorum votis immiſtus, nec ſine lacrymis, expoſcebat.Facem demùm,quâ ſuo ipſe præluxit funeri,perſolutis exequiis, ad aram Sacerdoti ſupplex obtulit,Deum precatus,ut quemadmodùm hunc ſacrificans è manu ſua oblatum cereum , ita commendatam ipſe morientis animam benevolè excipere non gravetur. Tùm proſtratus humi, pullaque ac defluente ſub veſte,ceu mortuus, procumbens, omnium lamentatione quietem ultimam apprecantium deploratus eſt.Nec vanâ oſtentatione morti prælusum eſt, altera namque ab exequiarum apparatu die, febricula lethi prodroma debile corpus inceſſit,quâ ſenſim invaleſcente,ad extremum ſeſe agonem, quanto potuit pietatis ſenſu,compoſuit,ſupervenit adhuc ſpiranti præſentique ſibi Archiepiſcopus Toletanus Bartholomæus Caranza ex ordine Dominicano presbyter,qui ut Carolo in vita æſtimatus,ita in morte gratus ſolatio ad benè ſanctèq; moriendum fuit.Nam & expiata Confeſſione ſalutari ultimò anima,& viatico Euchariſtico ex illius manibus ſuſcepto,pientiſſimè ſe ad mortem poſtridie compoſuit, ſiquidem Crucifixi imaginem manu complexus, Servatoris noſtri patientis confiſus meritis,pronuntiatis ejuſdem exſpirantis verbis : *In manus tuas Domine commendo ſpiritum meum*:inter religioſorum circumſiſtentium preces gemitusque placidiſſimè,XXI Septembris anni 58 exſpiravit. Natus ultimo ſuperioris ſeculi quingenteſimo,Apoſtolico D. Matthiæ die,denatus alterius S. Matthæi feſtivitate;ut quam ſub Apoſtoli patrocinio ſæpiùs propitio vitam acceperat, hanc ſub eodem ſecurus anno ætatis ſuæ quinquageſimo nono deponeret. Laudatiſſimus Rex & Imperator,minùs tamen habiturus laudis & admirationis : niſi cum imperare adhuc poſſet,deſiiſſet,idque non ſalutis tantùm ſuæ gratiâ,ſed & alienæ;ſuæ quidem,quod hanc niſi per ſeipſum mundo ſubductum aptiùs curare non poſſet : alienæ,quod hanc in valentiorum filii fratriſque humeros inclinatam, non deſereret,ſed fulciret.Mortem illius & cœleſtia illuſtrarunt ſidera, & terræ flores.

Cum morbo enim Caroli oſtentare ſeſe per Hiſpaniam in cœlo cometes, & ſenſim,per incrementa febris,ſuis accreſcere radiis,donec funerea in Hieronymianam ſedem verſa cuſpide,tanquam ultimo mortis jaculo, Carolum mundo ſublatum docuit, cùmque illius vita, ex oculis evanuit. Et tellus hujus mortis ſenſum hauſiſſe viſa eſt, quando in horto Carolinæ vicino cellæ, candentis lilii bulbus verno tempore duos profuderat ſtylos ſuis calycibus protuberantes, ſed impari germine;ſiquidem alter eodem vere dehiſcens foliis ſeſe latè explicabat: alter toto vere æſtateque,ceu propinquo tumens partu, nunquam ſuo ſe evolvit folliculi complexu,niſi eâdem,quâ Carolus nocte,animam corporis integumento,tanquam flos novus,cœlo natus,explicaret,tùm enim repentina germinatione patulum calycem,ſtipantibus per orbem expandit foliis,ſummamque expoſitus templi aram,inter Caroli iterata funebria, novo ſpectaculo exornavit. Sepultus denique eſt Granadæ,urbe Bæticæ primaria , juxta matrem Joannam avumque Ferdinandum.Cujus tamen poſtea funus à Philippo II Hiſpaniarum Rege,Caroli filio ad Monaſterium ampliſſimum , baſilicamque magnificentiſſimam

1558.

CXLVII Mors illius ſignis prodigioſis eminuit.

Spond ad an Chr. 1557 & 1558. n. &.

1558 mam,quam in Eſcuriali ad D.Laurentii honorem Rex excitarat,translatum eſt. Quod ingentibus hunc locum ſumptibus Patriſque memoriâ nobilitatum vellet: cùm feſto illius Sancti die celeberrimam illam ad Santquintinum contra Gallos victoriam obtinuiſſet,quâ cum Francica nobilitate ſpes illorum acciſæ ſunt paxque Hiſpanis glorioſâ ad omnem poſteritatem obvenit.

CXL VIII. Exequiæ illius in Hiſpania Belgio, Romæ & Germania ſolenni ritu celebratæ,à diverſis Europæ Principibus mox ſecutis.

Exequiæ diverſis Europæ regionibus ampliſſimo ubiq; honore peractæ ſunt. Philippus etiamnum in Belgio præſens,regiâ illas magnificentiâ,geminis Caroli columnis, Symbolo *plus ultra* conſignatis, aliiſque ſimulacris victoriarum circumlatis,multo nunc in morte juſtiore titulo,quàm ille in vita illuſtravit, Mors enim Carolum verè *plus ultra*,& ſupra omnia victoriarum monumenta,poſtremâ hac mortalitatis victoriâ extulit,ſemper utique ſine pugnâ victurum. Mirus Caroli exceſſus utramque ſororem,Eleonoram ante ſe menſe Martio,Mariam poſt ſe hebdommade tertia obeuntem traxit. Illius vix funus tanquam Galliæ Reginæ,Henricus Rex munificè curarat,quando & alterum Caroli acceſſit, neſcius idem ſibi obſequium mox ab aliis præſtandum, quod cupidiùs aliis deferimus, quàm ab illis exſpectamus. Pontifex eidem Romæ Carolo,tanquam Imperatoris in munere defuncto,ut publico decreto conteſtatus eſt,Decembri menſe anni 58 parentavit,& ipſe brevi conſecuturus. Ferdinandus verò frater comitiis Auguſtæ frequentiſſimis Martio menſe ſequentis anni collectis,auguſtiſſimâ exequiarum pompâ ejuſdem Caroli fratris funebria proſecutus eſt, quinquennio poſt à Maximiliano filio ſucceſſore,(quando videlicet menſe Julio anni 64 in feriis S. Jacobi Apoſtoli vivere deſiit) idem beneficium accepturus,qui inter illam Europæ totius à diverſis hæreſibus infectionem incorruptus ſteterat Princeps , & cum ſolo penè fratre labantem in Germania religionem ſuſtinuerat. Ite nunc ſtulti mortales & vitæ opibusque fidite,quando tot Principum coronis à morte nulla ſecuritas.

CXLIX. Statura & corporis dotes.

Carolum ſiqua felicitas Europæ diutiùs incolumen præſtare potuiſſet, hæc optanda ſanè fuerat. Cùm & natura, & gratiæ dotes in hunc planè eximias Deus contuliſſet. Staturam corporis,inter proceros breveſque mediam,membriſque, quàm aptè firmatam,tam robuſtam ſortitus erat. Color in flore ætatis lacteus, leni per genas aſperſus purpurâ,ampla ſerenaque frons, glauci oculorum orbes, in cœruleum decus inclinati,naſus aquilino more aſſurgens,veterum inſigne heroum,& Auſtriacis,cum turgeſcentibus aliquantùm labris,& hiatu modico oris familiare,dignitatem conciliabat. Barba,& ſupercilia capillis denſa,comæque à mento ad utramque aurem aſſurgentes, quarum flavus in fuſcedinem tranſibat color. Humeri pectuſque latum,nervoſum collum,venterque,ad habilem armorum uſum ſubactus,lacerti validi,fortem animoſumque, & cum majeſtate venerandum cuique oſtentabant Principem. Tibiæ tamen paululùm, ſed extra deformitatem; vox,ſed citra autoritatis jacturam,gracilior.

CL. Virtutes ac vitia.

Humanitate,etiam obviis prompta tenebat omnes: facundia & facultate non minùs dicendi,quàm rationum pondere rapiebat. Iræ obnoxius, præſertim moleſtis podagræ doloribus ſtimulatus; potens tamen animi & diſſimulator injuriarum

rum cùm opus, rurſùmque cùm opus earundem ſtrenuus exactor. Ambitionis tam alienæ accuſator, quàm defenſor ſuæ, cùm, ut amore, ſic judicio plerumque nobis faventiores ſimus. Mens excelſa & ad ſuprema quæque gloriæ ornamenta connitens; quam, ut Cæſari olim evenit, Alexandri magni æmulatione ſuccenſo, non mediocriter inflammarat Ludovici XI Galliarum Regis illuſtris apud Cominæum memoria. Illum ab hoc fomite in Chriſtiani nominis hoſtes, juratos olim Ludovici inimicos ardorem concepit, quo deinde, tanquam belli fulmen, victos fugatosque ſæpiùs perculit. Bellorum nec tam amans, ut per injuriam quæreret; nec tam fugiens, ut per deſidiam aut metum declinaret. Ad laborem patientia, ferro in hoſtem armatus, contra omnem fortunæ durabat impetum; horror tamen non rarò perlevis perſtringebat artus primùm arma occupantis, qui velut tremulæ nubis murmur ad ingentia præluderet tonitrua. Ita futura cautè æſtimabat pericula, præſentia fortiter contemnebat; *tam indignum bono Duce* exiſtimans *nihil timere, quàm exanimari timendo*. Interriti illud animi in ceteris argumentum, quod adverſus federatos Germaniæ populos Ingolſtadii inter frequentiſſima hoſtium tela dedit, ubi globum tormento vibratum, atque ante pedes deciduum, immoto vultu ac corpore ſuſtinuit, attonitisque cùm ſuo, tùm Cæſaris periculo adſtantibus dixit, *confidite, raros Imperatorum tormenti globus oppreſſit*, penè quod alter olim expalleſcenti ad naufragii diſcrimen Navarcho; *Confide, Cæſarem vehis*. Verùm nobilioribus in ipſo pugnantium ardore hæc ipſius bellica virtus exemplis eſt illuſtrata, quando nec hoſti uſpiam, nec adverſitati minor compertus eſt ſuccumbere, vitam antequàm victoriam deſerturus. Quanquam à fortuna nonnunquam, ab animo nunquam deſtitutus ſit, invictâ vero animi fortitudine illud obtinuerat, ut famâ ſimul ac virtute adverſarios proſterneret, atque ad victoriam aliquando ſufficeret, pugnare Cæſarem, certè Saxo vincula proſtratus captusque non induiſſet, niſi majori illum Carolus nomine, quàm milite debellaſſet. Ornabat hanc fortitudinem cura æquitatis, rara latè imperantium virtus, quam multi laudant, pauci ſequuntur; cùm ſupra æquum non pauca ſibi arrogent, & cupiditatis expletæ menſuram, vocent æquitatem. Verùm hic Caroli ſenſus non erat, prædicare ſolitus; totum ſe Galliarum regnum ſuis manibus victoriisq; conceſſum, redditurum ultro, modò patriis ſibi poſſeſſionibus frui tutò planeq; liceat: aliena tot bellorum impendiis regna non quærere, ſed propria: his timidè cedere, neque injurias juſto marte propulſare, imbellis ignavique Imperatoris fore. Hoc ſe nomen ad poſteros contra exultantem protervè hoſtem nolle traducere: ne adverſariis ſuas vires nepotibus infamiam relinquat. Ceterùm optare rationem ſe, alteram quâ fœdæ diſſenſiones inter orthodoxos conſanguineosque Reges dignâ firmâque pace abſolvantur; alteram quâ lites ac controverſiæ forenſes, tot præciſis juris ambagibus, quibus ad publicam uſque injuriam propagantur, brevi certâque methodo definiantur. Quod Philippo filio inter ultima reliquit monita, ut imperii curam, ſine cura æquitatis non deponeret. Regem *Soli* non inſcitâ comparatione conferre ſolitus, quod, *ut ille inter aſtra medius lumen ex æquo in ſingula partiretur; ita deceret Regem æquali in ſubditos favore, cauſas amplecti omnium, & pari lance Iuſtitiæ appendere; ne ad immeritos pœna, ad indignos ſpectent* tra-

1558.

Patientia in adverſis.

Fortitudo in bellis & nominis terror.

Aequitas

1558 *præmia,neque ut aliter adminiſtretur,niſi per injuriam.* Clementiæ ac ſeveritatis in tot gentium regnorumque moderatione gratum aliquod temperamentum reperit:ne vel nimiâ remiſſione provocaret flagitia,vel indignatione ſpem veniæ aberrantibus præcluderet:ita punire ſolitus , ut iraſci vitiis potiùs,quàm hominibus videretur.Qua in re ſerius argutè viſus eſt,cùm Neapolim,Siciliæ Metropolim,invectus fortè in portarum aditu,Inſignium loco,exultantem ſine freno equum contemplatus,intelligeret libertatis Neapolitanæ Symbolum eſſe , ſubjiceretque: *Frenum huic equo neceſſarium videri.* Nec multò poſt urbi , ejuſdem rarò Principis diu patientis,arcem impoſuit,quam *la briglia*,id eſt frenum dixêre , ita deinde hic populus Carolo,ſeu timore,ſeu amore ſemper obnoxius , pertinaci ſeditione nihil adverſus Dominum ſuum molitus eſt, quanquam breviori nonnunquam æſtu,tanquam mare,concitatus,ad officium tranquillitatemque ultrò ſeſe receperit. Aliud ſeveræ humanitatis exemplum pari ſermonis argutiâ ornavit, cùm Gandavenſium rebellionem ulturus,ex Albano ſtrenuo auſteroque Duce ſciſcitaretur.Quâ dignam animadverſione crederet rebellem ſuo Domino patriam?ille cùm ex ſuo ingenio liberè pronuntiaret,*ultimum illam excidium promeritam*,averſatus hominis aſperitatem Carolus,indignante animo ac vultu ; *age*,inquit,*atque ad hanc turrim,quæ ſumma erat baſilicæ,enitere, tecumque,in hujus urbis contemplatione,æſtima,quot pellibus Hiſpanicis ad ejuſmodi chirothecam (quam gend nomen Gallicè deſignat) conficiendam egeas.* Ad quæ Albanus non obſcurâ ſeveritatis reprehenſione perſtrictus conticuit,docuitque Carolus,illi ſeſe urbi quæ naſcentem excepiſſet,provinciæque inſtar ſuâ obtineret frequentiâ , majorem debere amorem,quàm unius delicti odiis pœniſque obliterandum, neque æquum eſſe,ut pauci ſeditionis autores tot ſecum immerentes in ruinam devolverent. Quâ moderatione,ita ſui timorem injecit omnibus,ut ſimul amaretur;ita amorem, ut ſimul timeretur,certiſſimo diuturni imperii munimento

Clementia ſeveri i admiſta.

Porrò ſuorum civium militumque ita amans fuit;ut,in expeditione Tunetana,quorundam militiam periculoſam ſuadentium vocibus reſponderit: *Vnum ſe malle ſervare Chriſtianum,quàm mille Turcas profligare.* Nullus,ex infimo licet grege, tam ipſi vilis erat,quem loquentem non admitteret,placidoque,cùm vultu,tùm oratione non erigeret. Par vulgari plerumque habitu gregariis, Proceribus etiam inferior,ac illo majeſtatis fulgore timidiorum perſtringeret oculos, aut aliam,quàm à virtute dignitatis ſpeciem occuparet, popularem externo ſe etiam cultu profiteri maluit,&c,vel tacitus,humanitatis præ ſe ferre imaginem, ut antè polliceri benevolentiam miſeris,quàm rogari videretur. Viſus tamen nonnullis eſt,iſto,quod ab Herculeis columnis uſurparet ſymbolo,arrogantiæ aliquod dare argumentum:cùm illud à Veteribus Herculi cum lemmate , *non plus ultrà*, tributum,ita ſibi vendicaret,ut mutatâ epigraphe, *plus ultrà*,inſcriberet,quaſi Herculei roboris felicitatiſque metam prætervectus,heroes ceteros,poſt ſe deſpiceret, elati ſupra ſortem animi magnitudine. Et Rex quidem Galliarum Franciſcus memoratur in Hiſpaniæ palatio,quo captus diverterat, illud non ſine ſtomacho primùm adſpexiſſe , ratus in illo ſibi adverſantis fortunæ termino nondum acquieſcere Carolum,verùm ultra inexplebili deſiderio ferri.Subjeciſſe igitur hâc

CLI. Militum amor.

Modeſtia in cultu.

Epigra

1558.

Epigraphen: *Hodie mihi, cras tibi.* Denique admonitum facti, ita concluſiſſe Cæſarem: *Homo ſum, humani à me nihil alienum puto.* Cujus equidem ſententiæ non infrequenter meminiſſe Carolum mihi perſuaſerim. Laudes enim ſuas ſubmiſsè audire ſæpiùs, quàm ſuperbè ſentire viſus eſt: nam & ejuſdem poſtea Regis in Gallia hoſpes, cum oratione illuſtri magniſque encomiis, ad gentis illius ingenium, elevata ornaretur; ita reſpondit; ut diceret, *Oratorem ſcitè declaraſſe ſibi, non qui ſit, verùm quis eſſe debeat, ad boni officium Imperatoris explendum.* Alius inter Belgas Orator, eodem honoris obſequio Carolum veneraturus, poſt hæc verba: *Alexander ille Magnus,* voce atque animo obſtupefacto immotus hæſit, dum Carolus, humana compellatione, *ut video,* inquit, *Alexandro Magno conferre me decreveras, quæ laus, ut eſt immerentis, ita rectius ſilentio præteritur.* Delectabatur inprimis Doctorum hominum conſuetudine. Quare Appianum ſibi, atque ante omnes Turrianum, Mathematicorum id ferè temporis Principes, familiares habuit. Ex iis rerum etiam agendarum conſilia rationesque ſcrutari ſolitus. Auguſtinum Niphum, eruditionis per Italiam fama celeberrimum, Neapoli ſolius conſuetudinis gratia accerſierat, ex quo dum in ceteris quæreret: *Quâ potiſſimum ratione Princeps optimè regnum adminiſtrare poſſit?* veteris ille Philoſophi conſilium revocaſſe dicitur, reſpondiſſeque *Si tales, qualem me eſſe autumas, conſiliarios & regni adminiſtros delegeris.* Veriſſimo pronuntiato: niſi *eruditio virtute nonnunquam deſtituta tam facilè everteret, quàm firmaret Imperia: cupiditatibus impar, ubi juſta voluntatis adminicula defuerint.* Ad ingenium tamen Caroli hæc erat Niphi ſententia; cum illam, quam ſibi deeſſe eruditionem doleret, in aliis velut præſtantiſſimum humani generis, poſt virtutem, decus amplecteretur; quæ non, ut cetera mortalium ornamenta, fortunæ ludibrio ſubjecta eſſet; ſed in arce rationis extra omnem corruptionis aleam collocata, ſuâ hominem dignitate reliquis anteponeret, tantò aliis rectè moderandis aptiorem, quantò *faciliùs eſt videntem, quàm cæcum rectâ alios viâ deducere.*

Et in moribus.

Doctorũ amans

Carolus tamen quod à literis præſidium, ad æquam facilemque Reip. adminiſtrationem defuit, à ſingulari in Superos pietate multò eſt certiùs mutuatus. Nihil ſeſe in rebus gerendis arduum offerebat, quod ille cæco quodam animi impetu ac deſtinatione aggrederetur; antè in cubilis ſui receſſu abditus, mentem à negotiorum occupatione ad Deum avocabat: coram illo rerum momenta ponderabat, explicabat conſilia, atque ad rationis æquitatiſque exigebat præſcriptum, ne quid conſcientiæ diviniſque legibus adverſum ſtatueret, ac temerè cœpta cogeretur abrumpere, *turpe homini ratus,* ſuis hunc ſecum pugnare actionibus, *nec rectè quidem ſeipſum moderari, qui ceteris imperet.* Graviores adverſus hoſtem expeditiones, conceptis ad præcipuas neceſſitates precibus, quæ Pœnitentium magnitudine æquarent Pſalmos, Deo quotidie commendabat. Has ſuis ipſe manibus exaratas, non antè recitare aggreſſus, quàm ab Sacerdote, qui à confeſſionibus ipſi aderat, lectas probataſque: eratque hic precum novarum, atque ex animi ſui ſenſu profectarum, uſus attentæ orationis haud leve adjumentum: cùm propriæ ſententiæ affectioniſque pondus magnoperè ad pietatem incitaret. Divertebat non rarò ab ipſo proficiſcentium agmine, ne quem erectæ ad Deum mentis interpellatorem haberet; ut jam vulgi ſermone ferretur: *Carolum cum Deo ſæpius, quàm homi-*

CLII. Virtutes Caroli Theologicæ, & inprimis conjunctionis cum Deo.

Precum frequentia.

Digitized by Google

1558. *nibus colloqui.* Sunt qui hunc Principem aſſerant, ternis quaternisve indies facilè horis Superis inter preces conſueviſſe. Horam unam Canonicis manè Pſalmis præcipuè impendiſſe, binas à cœna aliis ad Deum commentationibus traductas. Quod nec graviſſimus ipſius hoſtis ad Calvinum Bucerus diſſimulat, per ludibriũ aſſerens: Cæſarem anilibus ſuperſtitionibus inhærentem, prolixas quotidie de genibus preces, atque orationum quæ vocant Roſaria ante D. Virginis iconem evolvere. Quæ prolixiùs in illa Eremi cultura facilè præſtita fuiſſe conceſſero; in reliquis difficillimi, quod geſſit, imperii occupationibus humanum vix exiſtimẽ, ſub tam arduo negotiorum onere, tantùm loci temporisque pietati tribuere. Ille tamen Virginis Deiparæ cultus, illuſtre devotarum mentium argumentum, Hallis Belgarum oppido etiamnum hoc in Principe extat, quo cùm illius venerandę ſuæque huic Matri conſecrandæ militiæ gratiâ acceſſiſſet, inter cetera, quæ detulit munera villoſo ex ſerico chlamydem auro intertextam ſuſpendit, monumentum pietatis Auſtriacæ, quâ veſtitus Sacerdos, primâ Septembris Dominicâ quotannis Deo ad aram immolat: adjecit viri armati ex argento ſimulacrum ante Virginem genibus ſubnixum, ut per abſentiam quoq; ſupplex præſensq; tantæ Patronæ pedibus accumberet, ac quam corpore non poſſet, illâ, quâ liceret, corporis imagine, animiq; veneratione proſequeretur. Notam aliquam caſtitatis incurriſſe adoleſcentem & viduum Principem, ut quidem illius, ſic magis corruptæ aulicorum licentiæ imputatur, quando oblatam ultro, in tanta libertate occaſionem defugere, nondum ſat firmata virtute didicerat. Unde Margarita Auſtriaca in Belgio nata, adoleſcenti; Joannes verò Auſtriacus Auguſtæ viduo prodiit. Quanquam nec egregia continentiæ laude Carolus omnino deſtituatur, ut cui inviolatæ leges matrimonii fuerint: ſolitus deinde periculoſa mulierum devitare conſortia, facilè in flagitio tantis *Principibus* obſequentium, quibus *licere nõ rari credunt, dum lubet*. Prætereuntes, aut oculis averſis, aut clauſis ſpeculis eſt viſus excipere; ratus *cupiditatem, ut flammam, citius naſcentem opprimi, quàm adultam; & anteverti faciliùs hoc incendium quàm averti. Peſtilenti libidinem morbo ſimilem, cujus ſemel in venas ac viſcera recepti, difficillima ſit curatio.* Quocirca & improbam hoſpitis illius humanitatem averſatus dicitur, qui peregrino in Galliis Cæſari, ſeſe ad cõclave quietis gratiâ recipienti, latentem in cubili venalis pudicitiæ feminã obtulit. Quod Carolus beneficium maleficii loco habuit, atq; eliminatâ quamprimum muliere, nobiliori, quàm apud Ticinum victoriâ, Gallos vicit; cùm hic non alienâ, ſed propriâ virtute, nec hoſtem modò, verùm & ſeipſum ſuperaverit.

Apud Calv. Epiſt 53. & 54.

Amor D. Virginis.

Caſtitatis cura.

CLIII. Mortis frequenti meditatione mentem ad cæleſtia erexit.

Valuit ad tot tantasq; virtutes, quibus ſingulis non lubet immorari, frequens mortis conſideratio, quæ uſq; adeò familiaris Carolo fuiſſe memoratur; ut avũ Maximilianum imitatum dicant, & quinquennio (uno amplius, quàm Maximilianus anno) ante ſupremum diem, mortualem inſtruxiſſe loculum, quem aulâ ignorante inter ſupellectilia reconditum unà ſecum, quocunq; incederet, deportabat: magnum animi ad ſuprema intenti teſtimonium, quâ etiam meditatione potiſſimùm inductum credam, ut tam inſolitâ regnorũ abdicatione præclaræ in hac vita felicitatis curſum abrumperet; & exemplum illuſtre moriendi, Principibus inprimis viris, daret, qui rectè vivendi pulcherrimũ dederat. Et certè erant, qui

ſapier

Digitized by Google

ſapientiſſimo Principi mortalis vitæ ſufficerent memoriam, Iſabella feminarum decus morte ſublata, adeò multis triſti deformiq; poſt fata ſpectaculo, ut Franciſco Borgiæ attonito mente à rebus caducis prorſus averſam injecerit, atq; ad vitæ religioſæ ſolitudine deniq; traduxerit. Carolo hujus facti cauſas rationesq; neq; ignorante, neq; improbante. Sunt etiam, qui & ſuorum domeſticorum fata altâ mente excepiſſe aſſerant, atq; illius comprimis aulici, cujus cum non minùs fidelitatem, quàm vitam amaret, ſciſcitatus ex illo fertur, *numquid beneficij poſceret?* qui *cùm ad duas tresve horas vitam ſibi prorogari poſtularet*, negaretq; Carolus ſui hoc eſſe arbitrii ac poteſtatis, *Heu me* igitur *inſanum!* exclamaſſe ferunt, *qui alteri hactenus Domino, æternā mihi vitā pollicenti non ſervierim, certiora digniorāq; nunc præmia exſpectare*. Vox hæc fuit, quæ nō impii omnino Principis animū poterat occupare: ſanè Caroli pervaſerit, ingenio, ad ſumma & optima quæq; aſpirantis. Ut mirū non ſit, mori illum in hujus vitæ, & vivere rectius in mortis conſideratione didiciſſe. 1558

Vidit duos orbis Chriſtianus in Romano imperio Carolos. Illum Primum, hūc Quintum; utrumq; Magnum. Septem ille ſeculis annisq; quinquaginta ſecutus Chriſtum; hic ſeculis annisq; totidem Carolū; quę velut gemina Europæi imperii ſidera, inter aſtra Principum radiant. Uterq; eadem propè regnorum fortuna, eiſdem domi militiæq; virtutibus claruit: ille Longobardorum Regem Deſideriū Italiæ gravem armis victum Papiæq; incluſum mænibus, cum urbe intercepit: hic Franciſcum Regem Galliarum pari marte ac ſorte propemodum ad Papiā in vincula abſtraxit. Uterq; ſub Romanis Pontificibus Leone atq; Adriano pro Italiæ poſſeſſionibus depugnavit, utriq; à Pontifice imperii corona impoſita eſt, utrique Romana ſedes amiſſas per Inſubriam urbes debuit, Parmam inprimis ac Placentiam. Uterq; ex ejuſdem voluntate Præſulis, Florentinæ urbi, novam Reip. formam, leges novas, Magiſtratusq; tribuit, uterq; multas in Cantabria reliquitq; Hiſpaniæ partibus urbes ſuo imperio armisq; coërcuit. Uterq; in Bavariam exercitus duxit; ille adverſus Taſſilonem ejus regionis Principem: hic contra federatos Proteſtantium Duces. Uterq; victori milite Saxoniam domuit; ille Widikindo, hic Friderico Saxonum Principe ad obſequium redacto. Paucis, ea fuit utriuſq; fortuna ac indoles, ut non modò in virtutibus, ſed & vitiis quibuſdam participaverint, eadem penè vivendi moriendiq; ſorte ad vitam imperiumq; acceſſerint, deceſſerintq; non ad hanc dignitatem nati, ſed ſua virtute delecti, neq; mortis neceſſitate amoti, ſed tanti honoris titulis ultrò aut translatis, aut communicatis: cùm alter vivens Ludovicum filium imperantem; alter Ferdinandum admiſerit fratrem; uterq; imperio digniſſimus, quod poſſet contemnere, cùmque illud glorioſe adminiſtraſſet, glorioſius deferere. CLIV. Carolo Magno in regno & vita perquam ſ Carolus V. fuit.)

Neq; tamen, ut *Magnum* illum Carolum, ita hunc noſtrum, quem Paulus Pontifex, ſub victoriam de hæreticis reportatā, *Maximum* dixit, ab omni vitio removemus. Quædam & in hoc notata levitas, (quanquam non in matrimonio, quo illibato, major illo fuit Maximo) ſed tamen geminæ teſtimonio prolis, Joannis & Margaretæ Auſtriacæ, cognita eſt, exemplo parum laudando; quod facilius poſteri, quàm virtutes ejuſdem imitantur: adeò in pluriſq; mortalium prona eſt ad malum via. Immenſa etiam penè gloriæ, imperandiq; latè cupiditas animum in- CLV. Carolus ſuis etiā vitiis obnoxius fuit.

 flamma-

Digitized by Google

flammaverat, quâ cum eodem tempore Galliarum Rex Franciſcus raperetur, æmulatione inflammati, & vix placabili bellorum ardore colliſi, pacem cum infeſiſſimis Eccleſiæ hoſtibus, quàm (conſanguinei licet Reges) colere invicē maluerunt. Nimirum exitialis hæc eſt, deplorandaq; Chriſtianorum Regum cœcitas, quod inteſtinis colliſi odiis, quæ vertere in Turcas religionisq; orthodoxæ hoſtes poſſent arma, in proprios fideliumq; populorum jugulos malint diſtringere, quàm fixis inter ſe terrarum paciſq; inconvulſæ limitibus (quod omni induſtria agendum ſtabiliendumq; eſſet) ſub unius Chriſti, vicariiq; Pontificis diſciplinâ, concordes ſtare. Qui ſi glorioſa imperandi cupiditate ducerentur, illa citra injuriam regna ſociatis quærerent viribus, quæ iniqua Turcarum tyrannide occupata, ſub infame non modò hominum, ſed & diaboli abſtracta jugum ſervitutē ſerviunt, Chriſtiano tot ſeculis nomini ignaviæq; meritò exprobrandam. Ita Carolus dum ſuum interpretatur dedecus, quicquam Gallo de Inſubria Burgundiaq; concedere, ideoq; bella bellis nectit, Hungaria Fratri credita, inter manus Turcarum potiſſimâ ſui parte deſtituitur, Germanorum priſca religio cum mille Eccleſiis per hæreticos diſſipatur, Italia vaſtatur, Roma, capto Pontifice ſacrisq; violatis, diripitur, Anglia conſanguineum Imperatoris thorum, fidemq; orthodoxā proſtituit. Ubi Carolus, immortali ſui nominis honore, bellandi vincendiq; materiam occupare potuiſſet. Nec dubium, quin hunc deniq; errorē ſuum, jam mortalium regnorum ſatur, inſtabilemq; fortunæ luſum peroſus, agnoverit, ac lacrymis, quantumvis ſeris, in eremo ſua diluerit: correcturus multa, ſi priſtinam, cum regnandi ſorte, ætatem Superi reſtituiſſent. Ita plerumq; ſapere tū primùm mortales incipimus, cum vivere deſinimus; illo tamen poſteritatis bono, quod hæc errata in ſe Majorum corrigere, &, niſi pariter deſipiat, cognitos offenſionū ſcopulos queat devitare. Quod ut fiat, noſtroq; hoc labore ac Caroli vitâ quamplurimi ad ſuam utilitatem fruantur, inprimis opto. Cumq; omni hanc elucubrationem ætati ac ordini, ſuis hinc exempla moribus, tam ad politiam, quàm ad religionem pietatemq; reperturo, offeram; tùm præcipuè ſtudioſæ juventuti: cui illas, præter hiſtoriam, diſſertationes, nunc vibratas ſtrictius, nunc longius circumductas, nec ſtylo minus, quàm materiâ varias, ſervire ad eloquentiæ (quam, dum hæc ſcriberem in ſcholis docui,) exercitationem deſidero; ut lingua ſimul animusq; idoneis reip. Chriſtianæ diſciplinis, inter ſublimia magnorum Principum conſilia, & illuſtria rerum geſtarum monumenta, ad ſapientiam erudiatur.

Utantur fruanturque benevoli Lectores, nec doctiores hinc ſolùm, verùm & meliores diſcedant. Ita ſuus & ſcribenti quem optat, & legenti, quem ſpectat, fructus laboris conſtabit.

FINIS.

Digitized by Google

LEANDRO [illegible]TSCHER
LABORA[illegible]O PER IL
RESTAURO DEL LIBRO
Via del Boschetto, 97
R O [illegible]

LEANDRO [illegible]
LABORAT[illegible]O PER IL
RESTAURO DEL LIBRO
Via del Boschetto, 97
ROMA

Digitized by Google